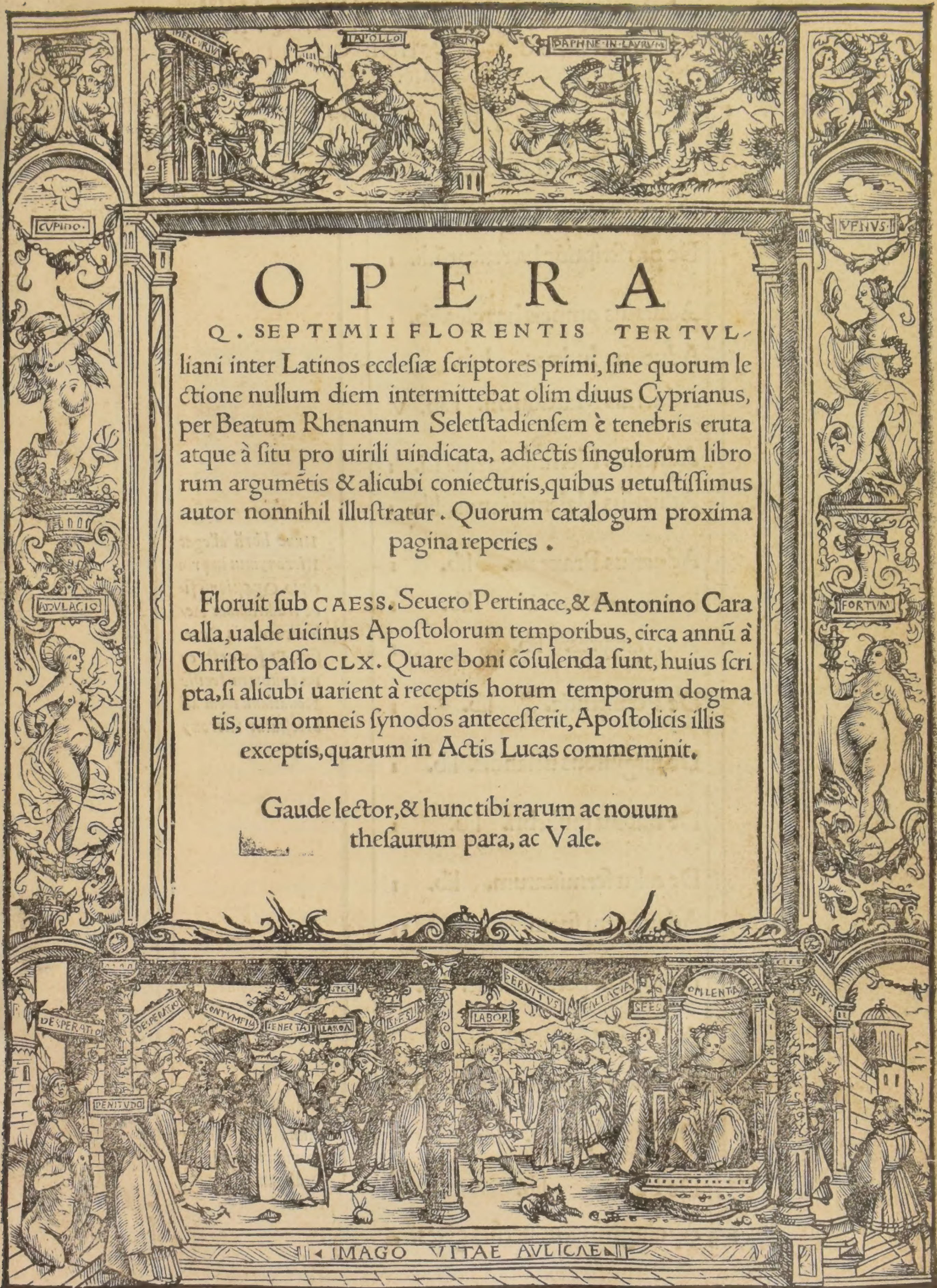
Slight marginal staining
Several pp annotated and ruled

77/-

OPERA

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLliani inter Latinos eccleſiæ ſcriptores primi, ſine quorum lectione nullum diem intermittebat olim diuus Cyprianus, per Beatum Rhenanum Seletſtadienſem è tenebris eruta atque à ſitu pro uirili uindicata, adiectis ſingulorum librorum argumẽtis & alicubi coniecturis, quibus uetuſtiſſimus autor nonnihil illuſtratur. Quorum catalogum proxima pagina reperies.

Floruit ſub CAESS. Seuero Pertinace, & Antonino Caracalla, ualde uicinus Apoſtolorum temporibus, circa annũ à Chriſto paſſo CLX. Quare boni cõſulenda ſunt, huius ſcripta, ſi alicubi uarient à receptis horum temporum dogmatis, cum omneis ſynodos anteceſſerit, Apoſtolicis illis exceptis, quarum in Actis Lucas commeminit.

Gaude lector, & hunc tibi rarum ac nouum theſaurum para, ac Vale.

CATALOGVS OPERVM Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Hunc librũ æmulatus est diuus Cyprianus, cum librum scriberet De bono patientiæ.

Hunc librũ allegat Hieronymus in principio Quæstionũ siue traditionum Hebraicarum in Genesim. Et forte est, cuius epitomen fecisse Nouatianũ idem alibi testatur Hieronymus.

Hunc citat Hieronymus in epistola ad Paulinum.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, PRINCIPI, AC DOMINO D. STANISLAO TVRZO EPISCOPO OLOMVTZENSI &c. DIGNISSIMO, BEATVS RHENANVS SELETSTADIENSIS, S. D.

CVM in hoc uere aureo renascentiũ literarum seculo, STANISLAE præsul eximie, quo nõ modo tres illustres linguæ passim discuntur, sed & quanto quæq; scripta sunt meliora, tanto pluris fiunt, ab omnibus operam dari uideam, ut optimis studijs quisque pro uirili sua consulat, Et alius quidem incognita adhuc Latinis auribus è Græco uertit, alius indocte uel perperam uersa castigat aut elimat, Alius Latinos autores iniuria temporũ deprauatos ueterum collatione exemplarium restituit, aut obscuros explicat, Ego sanè ne prorsus sim asymbolus, operæprecium putaui, si Tertulliani lucubrationes in publicum emitterem autoris non minus uetusti quàm insignis, quibus iam per tot secula studiosi sacrarũ literarum caruerunt. Atque cum dispicerem cui nam tam præclara monimenta consecrari deberent, in primis tu dignus mihi uisus es, cui scriptor antiquissimus tanquam optimo patrono dicaretur. Nam ea es eruditione & optimarũ disciplinarũ peritia præditus, & ijs perspicacissimi ingenij dotibus polles, eáque uitæ sanctimonia cõmendaris, ut autor eruditissimus, acutissimus, feruensque Christianæ pietatis assertor, libenter in sinum tuum conuolet, nimirum ut ipsum aduersus morosos quosdã qui perinde ueteribus ac nouis offenduntur, tuo patrocinio defendas. Nec uero patitur epistola-

ris angustia, ut uirtutes tuas hic deprædicem, quas non solum Morauia suspicit, sed & tota Germania admiratur, neque enim latere potest uirtus. Volumen illæ non exiguũ desiderent. Quanquam has C. Vrsinus Velius uir cum ob morum grauitatem, tum ob insignem literaturam non immerito tibi charus, quem utriusque linguæ exornat peritia, felicissimum in pangendis carminibus, in oratione soluta admirabilẽ, & Huttenus equestris ordinis apud Germanos ingens ornamentũ, ac Ioachimus Vadianus, & clarissimus uir Ianus Dubrauius quo tu nunc à consilijs uteris, iam pridem dignissimis æternorum monumentorum præconijs immortalitati consecrauerunt. Meretur id eximia liberalitas tua, quam sic in uiros doctos exerces, ut ueteris illius Mecœnatis laudem omnium calculis proxime tibi uendicaris. Suffecerit aũt uel hoc unum incõparabilis prudentiæ probitatisq; tuæ euidentissimũ argumentũ, quod inclytus Hungariæ rex Ludouicus in maximis regni negocijs tuum plerumq; exquirit consilium, & in aulam suam huius rei gratia sæpe te euocat. Quidni autẽ id faceret filius, cuius pater egregiam Turzonum fidem ac prudentiam iam olim exploratam habuit, & beneficijs non contemnendis liberaliter exornauit? Sed cupis fortassis audire quo nam pacto Tertulliani lucubrationes ad me peruenerint. Audi, rem paucis explicabo. Prosequebamur anno superiori eximium illum ciuilis prudentiæ & optimarum literarum antistitem Vdalricum Zasium, cum sodalitatis literariæ salutandæ gratia Seletstadium uenisset, Colmariam usque. quò cum uenissemus, insignem illum bonorũ studiorũ fautorem Dn. Iacobũ Zimmermanũ illic Decanum adiuimus. In cuius bibliotheca libris exquisitissimis instructa, forte uetustum quendam codicem arripui, nõnulla Tertulliani continentem opuscula, quem is ex Paterniaco Transiurano cœnobio cõmodũ attulerat. Hunc cum me uideret auidius euoluere, libenter pro suo candore permisit ut mecũ auferrem. Deinde cum paulopost agerem Argentorati, intellexissemq; Thomam Rappium uirum cũ primis integrum & literatũ ad Thermas Hercinias quas uulgus Syluestres appellat proficisci uelle, rogaui hominẽ ut Hirsaugiense cœnobiũ quod illinc non multum abest, adiret, & Tertulliani uolumina quæ illic extare acceperam, ad nos commodato deferret. Is cum amore nostri tum adiuuandi literas studio, negocium id lubens suscepit. Atque (audi fortunã) uix dum biduum fuerat in Thermis, cum Reuerendus Abbas Hirsaugiensis cœnobij Benedictinæ familiæ eximiũ decus unà cũ Venerabili patre Nicolao Basellio nõ tam integritate morũ quàm nõ uulgari literarũ cognitione sanè quàm celebri, illuc quoq; lotum uenit. Quæ res effecit ut facilius impetraret quod uolebat, consuetudine uidelicet & cõtubernij & conuictus fermè menstrua intercedẽte, & Basellio uehementer annitente

ut uotis

C. Vrsinus Velius. *Vdal. Huttenus.* *I. Vadianus.* *Ianus Dubrauius.* *Ludouicus rex Vngariæ.* *Turzonũ familia.* *V. Zasius.* *Iacobus Zimermanus decan. Colmariensis.* *Paterniacum.* *Th. Rappius.* *Hirsaugiense cœnobium.* *Nicolaus Basellius.*

ut uotis meis satis fieret. Itaque Tertulliani libros secũ attulit, quos ab illo paulopost apud Basileã agẽs accepi nõ minori gaudio quàm si gẽmas mihi misisset. Clamabã statim ὢ τῆς εὐδαιμονίας, felicẽ me putãs cui tãtus thesaurus obtigisset. Et quia tum apud Frobeniũ præla uacabant, uixdũ perspecti libri typis excudi cœpti sunt. Nolebam enim prælorum & cõmodati uoluminis oportunitatem, hoc est occasionẽ ipsam amittere, quippe qui scirem intra præstitutum tẽpus codicẽ remittendum, & præla si semel alicui operi mancipentur, expectandum fore donec id absoluatur. Quod nisi hijs rationibus inductus maturandum putassem, nõ fuisset à nobis æditus Tertullianus. Nam si per ocium mihi cõtigisset opus euoluere priusquam informari cœpisset, tot mendis compertis ab ædendo supersedissem. quis enim cum tam corruptis exemplaribus quicquam agere tentet? Enimuero sperabam ego Paterniacensem codicem in hijs saltẽ libris quos ille cõplectebatur, Hirsaugiensi subuẽturũ, sed diuersum euenit. Si locus mẽdosus accidisset, ut sunt omnia mẽdis plena, tam erat utrobique corrupta scriptura, ut alter ab altero uideretur descriptus. Sed quoniã hoc intriueram (iuxta prouerbium) exedundum mihi fuit. Quàm uero molestus fuerit hic labor, dici non potest. Hoc unum tamen mihi solatio fuit, quod hac opera uidebam consuli bonis studijs, & gaudebã uetustissimũ inter ecclesiasticos scriptorem qui primus è Christianis apud Latinos rem euãgelicam à temeritate hæreticorũ studuit asserere, erutum è tenebris luce donari. Quanquã erant quæ inter legendum me offenderent, de quibus paulopost disputabimus: sed cogitabam apud me, esse ueterem autorẽ & inter Latinos omniũ primum, qui omnia concilia antecessisset, in quibus de uarijs rebus statutum est, de quibus aliter olim senserunt ueteres: itaque boni consulenda & in meliorẽ interpretanda partem, quæ apud hunc legerentur nõ apertis conciliorũ sanctionibus, aut illustrium doctorum scriptis damnata. Quem animũ si candidus quisque lector attulerit, nihil dubito quin in perquam paucis sit offendendus. Fateor enim in Nouæ prophetiæ mentione cuius nõnunquã meminit, & in Monogamiæ libro ubi uim facit uerbis Apostolicis, quæ ad suã causam contentiose torquet, quemlibet pium multũ offendi: sed illa magis est ridicula & stultior, quàm cui fides haberi possit, etiã si illam Romanus Pontifex nullus damnasset: ab hac autẽ hodie non ita multũ est discriminis, cum polygamia tam passim celebretur: ut mittam quod autoritate patrum orthodoxorum iuxta diui Pauli doctrinã, monogamia relata est in classem eorum quæ consuluntur non quæ præcipiuntur, imò semper in eo numero fuit, queadmodũ & cœlibatus, contra quorundã hæreticorũ sententiam qui stupro secundas nuptias æquabant. Sed quanquã Tertullianũ diuus Hieronymus, æmulatione clericorũ Romanorũ in eam Montani hæresim se

cundas nuptias detestantis, prolapsum esse scribit, uideo tamen quid illũ mouerit, ut monogamiã suaderet, nimirũ quod diem illum ultimũ, quem ipse quodam loco diem expeditionis eleganter uocat, non multũ abesse putabat. in qua opinione nõ ea solum ætas fuit, sed & Gregorius magnus Tiberi inundante præter morem, adesse iam mundi finem arbitrabatur. Et quod uidebat quãtũ periculi esset Christianismo ex imparibus coniugijs, cum Christiana mulier gentili marito sociaretur, quod tum crebro fiebat, ut de cæteris cõmunis uitæ officijs taceamus, quibus cũ magis astringantur coniugati, fortassis nonnihil impediatur interdum is qui toto pectore Christo seruire cupiat, præsertim ea ætate qua Christiani inter ethnicos degebant, illos nonnũquã affinitate contingentes. Et affectibus mũdanis magis sunt obnoxij, qui liberos habent. Prima autẽ illa nascentis ecclesiæ tempora ferro transigebãtur, & sanguine fundendo pro Christo & aduersis fortiter pro religione perpetiendis erant occupata. Quam etiã ob causam diuus Hieronymus minus fauere nuptijs uisus est, ut nõ deessent, qui uirũ optimũ uelut Montanisten subaccusarent. Vnde purgans se sic ad Marcellam scribit, Nos (inquit) secundas nuptias non tam appetimus quàm cõcedimus Paulo iubente, ut uiduæ adolescentulæ nubant: Illi in tantũ putant scelerata coniugia iterata, ut quicũque hoc fecerit, adulter habeatur. Atque utinã Tertullianus tantũ consuluisset unas nuptias, nõ aũt præcepisset, certe melius illius scripta audirent. Nam tametsi quasdã opiniones interdũ secutus est, quæ hodie prorsus sunt ab orthodoxis dãnatæ, tamen nihil æque in causa fuit ut illius opuscula in numerũ apocryphorũ referrẽtur, ut quod Nouæ prophetiæ nõnũquã meminit, & Monogamiam Montanicam propugnat. Siquidem in notissimo illo Gelasij Pontificis decreto, cuius initiũ Sancta Romana ecclesia, Tertulliani libellis primariã autoritatẽ adimit pontificia censura. Nõ quod uetet illos legi, sed quod nolit illos publice legi in templis, propter nimiam autoris uetustatem, aliter nõnunquã uel loquentis uel quorundã ueterũ dogmata secuti, quæ postea testimonijs sacrarũ literarũ cõuicta sint, & ita damnata. Nã hoc significat apocryphi uocabulũ, occultũ uidelicet, quod nõ publice & in tẽplis pronũciari debeat, sed priuatim & domi legi possit. Nec mirũ est uetustissimos illos scriptores Papiam, Meltiadem, Irenæum, & Iustinũ apud Græcos, & Tertullianũ, Apollinariũ, Arnobiũ, & Lactantium apud nos, quædam fortassis prodidisse quæ postea fuerint per autoritatẽ synodalem reprobata, cũ hoc quod est in artibus & prophanis disciplinis ut à posterioribus maiores superentᵉ cottidie aliquid adijciẽtibus, & quod ab illis utcunque inuentũ est consumatius reddentibus, etiã in re Theologica usuuenerit, ut Hieronymi seculo homines multo purius fortasse philosophati sint de diuinis quã ætate Tertulliani. Et qui hodie uiuũt Theo

logi

logi multo ſe putant etiam acutiores omnibus ueteribus,quibus acumen quidem non adimo,ſed doctrinã parem nõ concedo,cum hos multi potius philoſophos appellãdos cenſeant quàm Theologos. Tametſi fauore diuini numinis paſſim nunc Theologi,qui in ſolis iſtis contentioſis ſcriptoribus quos Scholaſticos uocant,antehac uerſabantur,nunc ueteres autores incipiũt euoluere.quæ res quantũ emolumenti ſit allatura toti mũdo,breui apparebit. Me ſanè nihil magis extimulauit ut hunc uetuſtiſſimum Theologũ in lucẽ emitterẽ,quàm ut Theologis gratificarer,quorũ intereſt non ſummulas modo neotericorũ deuorare,uerũ præſtãtiſſimũ atq; uetuſtiſſimũ quemque diuinarũ literarũ enarratorem perquandiligenter excutere. In quo genere primũ occupat locum Tertullianus omnium diſciplinarũ exacte peritus,& in arcanis literis nulli ſecundus. Philoſophiam calluit egregie, diſputandi rationẽ ſumme tenuit. in rhetoricis exercitatiſſimus. in omni antiquitatis & gentiliũ literarũ cognitione cõſummatiſſimus,quam ei laudem Euſebij eccleſiaſtica hiſtoria tribuit. Nam in libro de carne Chriſti,& de reſurrectione carnis quantus in philoſophia fuerit aperte cõmonſtrat,dum tantũ argumentorũ illinc profert,tam appoſite,tam denſe,tam acute,ut nihil apud nos extet in hac re quod cum illo conferri poſſit. In libris aduerſus hæreticos quàm animoſe,quàm docte orthodoxam pietatẽ propugnat? quorũ lectio nobis etiam hoc commodi præbet,quod cognoſcimus plenius quibuſnam præſtigijs & erroribus ueteres illi hæretici,quorũ hodie tantũ nomina tenemus, hominum mentes ludificati fuerint. Nominatim autem quinq; libris illis aduerſus Marcionẽ quid doctius? in quibus inſanum hominẽ tam acriter urget,ut non habentem quod reſpondeat,aut quo elabatur,fortiſſimis argumentorum nexibus cõſtringat· quod dum facit,totum Euangeliũ & Paulinas epiſtolas omneis cum ueteri inſtrumento confert,& pulchre cõſentire docet, quæ ille ἐκ διαμέτρου diſcrepare contendebat. Acceptũ dubio procul diuinæ prouidẽtiæ ferre debemus,quod cum tot autorũ monimenta perierint qui contra Marcionem ſtilum exeruerũt,hoc dumtaxat opus Tertulliani in noſtram uſq; ætatem incolume ſit ſeruatum,ut appareat manifeſta Marcionis dementia,& Tertulliani ſtudium erga Chriſtianam pietatẽ tandẽ orbi teſtatum fiat. Quod ſanè uolumen Aur. Prudentius cũ ἁμαρτιγένειαν ſcriberet,hauddubie uelut exemplar æmulatus eſt. In cæteris libris de pœnitentia , de cultu fœminarum, ad uxorem ſuam,bone deus quàm pie monet ut profeſſionis noſtræ memores, Chriſtianiſmum non ſolum uerbis ſed & factis exprimamus. Apologeticus poſtremo ſcriptus ad gẽtes pro Chriſtianorum expurgatione, quas non & eloquentiæ & eximiæ eruditionis opes oſtentat? in quo nõ tam ethnicos ſuperſtitioſæ impietatis arguit,quàm à Chriſtianis omnem mali ſuſpitionem gnauiter depellit. An nõ talia ſcripta à ſitu & tenebris uindicata publicare,eſt theſau

Theologi reſipiſcũt.

Tertulliani libros aduerſus Marcionẽ ἐν τῇ ἁμαρτιγενείᾳ Prudẽtius graphice uidetur expreſſiſſe.

rum mundo cõmunicare? Quãquã, ut ante testatus sum, sunt quædam in hijs quæ me offendant. Sed formoso nõnunquam corpori omnibusque pulchritudinis numeris cõmendato, neuus aliquis turpiculus inest. Enim uero diuus Hieronymus in epistola ad Tranquillinũ, cũ Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitratur, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinariũ, & nonnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum eligamus, uitemusque contraria, iuxta Apostolũ dicentẽ, Omnia probate, quæ bona sunt tenete, hauddubie significat etiã in Tertulliani libris quædam inesse reprehendenda, præsertim in hijs (ut conijcio) quos de ecstasi conscripsit, qui hodie non extant, fortassis ab illis suppressi qui tranquillitati ecclesiæ consultũ uolebant. nam (eodem autore) in septimo libro operis de ecstasi, Mõtani prophetiam pertinaciter asserit. Sed consiliũ Hieronymi de legendo Origene, nos ad Tertullianũ quoq; accõmodemus, sic huius bona recipientes ut mala respuamus. nam & hic (quod idem de Origene narrat) scripturas in multis bene interpretatus est, & prophetarũ obscura disseruit, & tam noui quàm ueteris testamenti reuelauit maxima sacramenta. Porrò cum nihil sit in gentilium literis uel tam prophanũ uel tam obscœnũ quod nõ magnifice æditum à Christianis legatur, cur tam uetustus autor qui primus inter Latinos sacris enarrandis manus est admolitus, & nascentem Christi doctrinam laboriosissimis scriptis adiuuare tentauit, supprimi debeat non uideo. Et quæ Christianismi pernicies ex impuris quorundã ethnicorum libris oriatur, notius est quàm ut hic sit indicandũ. Nos certe ne quid tale hic accideret, uarijs modis occurrere studuimus. Non enim argumenta singulis libris & marginarias annotationes addidisse contenti, præter admonitionẽ ad lectorem huius uoluminis quæ statim hic subdetur, in operis calce Definitiones ecclesiasticorũ dogmatũ adiecimus, ut si quid aliter à Tertulliano traditũ legerit, ex eo libello sciat quid ab orthodoxis patribus in diuersis synodis sit statutum, quas cum omneis antecesserit Tertullianus, exceptis illis quatuor synodis Apostolicis quarũ Acta meminerunt, minus mirandum est si sui seculi sit interdum opiniones secutus. Multũ sanè ad huius nos autoris lectionẽ animare debet, quod diuus Cyprianus hunc suum magistrũ uocauerit, nullũ diem transmittens in quo non aliquid in huius opusculis legeret. Et Nepotianum celebrãs Hieronymus à lectione Tertulliani cõmendat, cũ inquit, Sermo eius per omne conuiuiũ de scripturis aliquid proponere. Illud (aiebat) Tertulliani istud Cypriani: hoc Lactantij, illud Hilarij est. Idem ex damnato libro de Monogamia nõ ueritus est Paulinũ docere quomodo sancti sint qui de fidelibus idest baptizatis nascuntur. ut appareat prudentẽ lectorem etiã ex spinis rosam, & undecunq; profectũ capere posse. Quid quod ex his libris quædam in alijs autoribus castigari poterũt. Verbi gratia, Marcion

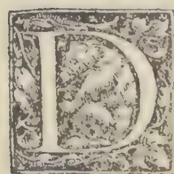
hæreticus uolumē ædiderat de diſcrepātia ueteris teſtamēti & noui, quod ipſe Antitheſeis inſcripſit/Proinde cum Ruffinus calumniator pugnātes ſecum Hieronymi ſententias colligere conaretur, diuus Hieronymus in ſua ad Pammachiū & Marcellam Apologia, ad id opus Marcionis alludens, Et ἀντιθέσεις (inquit) Marcionis, de meis opuſculis fabricatus eſt. quanquam typis excuſa uolumina ἀρτιώσεις habent, ſed iſtam lectionē nō improbabunt qui libros Tertulliani legerint in Marcionē, & Hieronymi deinde locum perpenderint. Adhunc modum fortaſſis alia quoq; reſtituere licebit/Satis nūc puto liquere reuerendiſſime pater, quid ſpectās has Tertulliani lucubrationes inuulgarim. Quæ ſane æditio quantis mihi laboribus conſtiterit, paucis dici nequeat. Nō enim ſolū attulit difficultatē prodigioſa codicum deprauatio, uerumetiā affectati ſtili durities moleſtiam addidit. Itaque quādo loca mendoſa deprehendebā & nō ſubuenirent exemplaria, ſciens religioſe eſſe tractanda autorū ſcripta non ſecus ac res ſacras, nihil mutare uolui (qui tamē multis mos eſt) ſed cōiecturas quæ tū in mentē forte ueniebāt in marginibus adieci, quarū nōnullæ nec mihi multū arrident, uerū cupiebam lectorē dubitaturū adiuuare. quod ſi non ubique ſucceſſit, nō eſt idcirco damnandus conatus. Vtinā mihi copia fuiſſet exemplaris quod in Gorzienſi cœnobio ſeruatur, id abeſt ad tertiū miliariū ab urbe Mediomatricum, & itē eius quod apud Fuldā extat, uel eius quod eſſe Romæ ferunt. Sed ſpacijs iniqui tēporis excluſi non potuimus ea nanciſci. Quanquā uereor nihil noſtris eſſe emendatiora. quando codices quibus uſi ſumus Hirſaugienſis & Paterniacenſis tam conſtanter per omnia conſentiebant, ex diuerſis allati bibliothecis, & non uno tempore deſcripti. Sed hunc conferendi laborē alijs cōmittemus/Nec miretur quiſquā cur tot mendæ in Tertulliani ſcriptis inoleuerint. quarum præcipuæ cauſæ ſunt, neglectus autoris quo multis annis non eſt lectorum manibus tritus, & ipſum dicēdi genus affectatum & Aphricanum, quod etiam magis effecit ut minus legeretur, quàm quiduis aliud. Quod supereſt precor ut tua celſitudo Tertullianū uelut ab inferis in hanc lucem reuerſum ſuſcipiat ac legat, aperte cognitura quantum interſit inter modum tractandi diuinas literas ueterū & recentiorum iſtorum. Et me ſuorum clientulorum numero aſcribat. Bene ualeat R. D. T. cui me cōmēdo. Baſileæ. Calendis Iulijs.

Locus Hieronymi.

M. D XXI.

VITA Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI PER BEAT. B. RHENANVM.

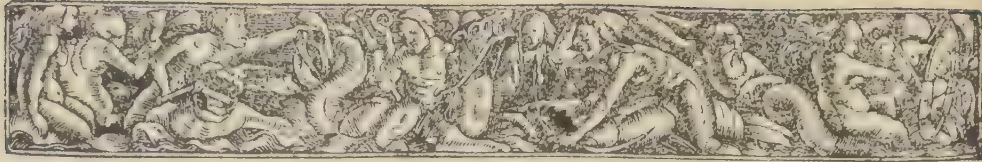

DE Tertulliano, cum uicinus uixerit Apostolorũ tẽporibus, pauca reperiũtur apud autores qui adhuc extãt. Siquidẽ oẽs fermè qui illius ætate scripserũt, & paulopost, penitus interciderunt, quorũ in catalogo scriptorũ ecclesiasticorũ à Hieronymo fit mentio. Proinde cũ antiquiora nõ habeamus, uitã illius ex eo Hieronymi libello huc trãscribemus. Tertullianus (inquit) presbyter, nũc demũ primus post Victorem & Apolloniũ latinorũ ponitur, prouinciæ Africæ, ciuitatis Carthaginensis, patre Centurione proconsulari. Hic acris & uehemẽtis ingenij sub Seuero principe & Antonino Caracalla floruit, multáq; scripsit uolumina, quæ quia nota sunt pluribus, prætermittimus. Vidi ego quẽdam Paulũ Concordiæ, quod oppidũ Italiæ est, senem, qui se beati Cypriani iam grandis ætatis notariũ, cũ ipse admodũ esset adolescens, Romæ uidisse diceret, referréq; sibi solitũ, nũquã Cyprianũ absq; Tertulliani lectione unam diem præterijsse: Ac sibi crebro dicere, Da magistrum, Tertullianũ uidelicet significans. Hic cum usq; ad mediã ætatem presbyter ecclesiæ permansisset, inuidia postea & cõtumelijs clericorũ Romanæ ecclesiæ, ad Montani dogma delapsus in multis libris nouæ ꝓphetiæ meminit. Specialiter autẽ aduersum ecclesiã texuit uolumina, De Pudicitia, De persecutiõe, De ieiunijs, De monogamia, De ecstasi libros sex & septimũ quẽ aduersum Apolloniũ composuit. Ferturq; uixisse usq; ad decrepitam ætatem, & multa quæ non extant opuscula condidisse. Hactenus Hieronymus. Porrò quod inuidiã & cõtumelias clericorũ Romanæ ecclesiæ in causa fuisse scribit, ut ad Mõtani dogma fuerit prolapsus Tertullianus, forte hoc fuit quod cũ Montano fauere nonnihil uideretur, statim cõmunione ecclesiæ priuatus est priusquã illi se totũ addiceret. qua re commotus in partes Montani transijt, planè eas approbans, quas tantũ ante sibi non displicere significauerat. Atque hoc propemodũ est quod Paulinus de clericis Romanis Seuero Sulpitio conqueritur, cũ inquit, Romæ quoque pauci etiã in clero ipso, à quo solo uidemur scandalizari, morsu inuidiæ cõmouentur. Sed domino gratias qui & mihi miserrimo peccatori suo dedit dicere, Quoniã oderũt me gratis. Quod tamen ad me pertinet, cum ipsis quoq; qui oderunt pacem meam, mente pacificus sum. Si quis enim uult contentiosus esse, hoc nostra consuetudo non recipit. Horum tamen ipsorum qui nos odisse & à consortio sanctitatis suæ segregare

A consortio sanctitatis suæ segregare.

gare

gare dicuntur, uix ad nos tenuis fama perlabitur, & ab auribus nostris spinarũ sepe munitis & aura frigida, uelut importunũ uacui culicis murmur excludit͛. Hæc Paulinus. Eusebius etiã in opere suo Chronico testatur Tertullianũ sub Seuero floruisse quum hoc imperante gesta adnotans inquit, Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis filius, omnium ecclesiarum sermone celebratur. Cæterum cum in libro de Monogamia Tertullianus ait, Magis nunc tempus in collecto factũ est, annis circiter CLX exinde productis, ab ætate diui Pauli supputationẽ temporis init. Nam post mediã ætatẽ (ut inquit Hieronymus) ad partes Montani defecit. Igitur non admodũ iuuenis de Monogamia scripsit. Lactantius Firmianus diuinarũ institutionũ libro quinto capite primo, recensens quosdam ex ueteribus qui rem Christianam tutandam aduersus ethnicos susceperunt, Septimius quoque Tertullianus (inquit) fuit omni genere literarum peritus, sed in loquendo parũ facilis, & minus comptus, & multũ obscurus fuit. Ergo ne hic quidem satis celebritatis inuenit. Idem in tertio capite eiusdẽ libri, Quanquam, inquit, Tertullianus eandẽ causam plene perorauerit in eo libro cui Apologetico nomẽ est. Loquitur aũt de causa Christianorum. Vxorem porrò habuit, ad quam scripsit duos libros, adhortans eam ad castitatem & uitam uidualem, si ipsum contingat priorẽ è uiuis excedere. Autor est Aur. Augustinus illum relictis Montani sectatoribus, sua separatim instituisse cõuenticula. Forte quod Montanistarũ impietatem non probaret. Meminit in opusculis quæ nos ædidimus quorundam aliorũ librorum quos non putamus hodie extare, uidelicet De spectaculis, De spe fidelium, De testimonio animæ, aduersus Apellem hæreticum, De anima. Quorundam etiam meminit Hieronymus qui nõ comperiuntur. Vixit aũt usque ad decrepitam ætatem. Cæterũ omittere nõ possumus quod Regino scriptor ille rerum Germanicarũ inter martyres Tertullianũ recenset, qui in ecclesiæ persecutione pro Christo sanguinẽ fuderũt. Quod quia non traditur à diuo Hieronymo, qui tam candide huic fauit, ut hoc haud fuerit omissurus, apud me fidem non meretur.

ADMONITIO AD LECTOREM DE QVIbusdam Tertulliani dogmatis.

APVD Patriarchas & Prophetas dei nomen olim ineffabile erat, abstrusissima diuinitatis mysteria magis solitos reuereri quàm enunciare. Et CHRISTVS ipse seruator noster, & Apostoli, nobis sacrosanctæ trinitatis arcanum paucissimis commendarūt. At postquā hæreticorū temeritas omnia curiosissime perscrutari cœpit, ac de omnibus loqui, etiā altissima fidei secreta in disputationē uocādo quæ rectius adoret quis quàm excutiat, coacti sunt primi illi Theologi Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, & illorū temporum alij, quanquā subinuiti de diuinis disputare. quod quàm ab illis reuerēter factum sit & modeste, scripta ipsa testantur. Iohannem sanè Euangelistam, Hieronymus refert, propter Ebionitas refellendos cōpulsum, diuinā edisserere Christi natiuitatē. Deinde cū circa salutis annū M. CXL. apud Parisios multi essent qui Sūmulas consarcinarent ex antiquis Theologis, ut Petrus Langobardus, Petrus Abelardus, Ioannes Belethus, summulæ Langobardi, qui tum in Academia Parisiensi docebat, à scholasticis recipi cœperunt, Abelardi Theologia, sic enim librū suū inscripsit, à quibusdam est erroris notata, cū tamen non ineleganter scripta sit, nam admodum nuper illam in quadam bibliotheca reperi. Belethus utroq; istorū posterior fuit, Receptis igitur Langobardi Collectaneis qui postea Parisiorū præsul factus est, tum primum cœperunt qui hæc edidicissent & alijs item prælegisent doctoris titulū accipere. Quod sub idem tempus in iure apud Bononiam aiunt accidisse post æditam à Gratiano decretorum rhapsodiā, Mox cum doctorum numerus augeretur, æditæ sunt constitutiones de promotione, de numero annorū, & sancitum est ut de diuinis disserentes non modo recepta scholæ decreta sequerentur, sed & uocabulis uterentur, & loquēdi formulis in ea schola natis. Ad quæ scriptorū quorūlibet siue ueterū siue nouorū sentētias exigerent, tantūnō hæreseos arguēdas si dissiderēt. Quod genus sunt in disputatiōe Trinitatis, Essentia, Personæ, supposita, notiones, relatiōes cōmunes, personales, personarū constitutiuæ, principia generationis, spirationis, distinctionis, relatiōes originis, circūincessio, signa naturæ & ordinis, & ex natura rei & originis, & huiusmodi alia multa, Atque tale quidē est initiū regni Theologorum, Porrò qui fieri potest ut ueteres sic locuti fuerint, ut loquuntur isti qui totam Aristotelis philosophiā indocte uersam in suam Theologiam

petrus langobardus
petrus Abelardus
Joannes Belethus

giam deriuarũt? Differẽs itaque de Trinitate Tertullianus in libro aduer sus Praxeã, Pater, inquit, tota substantia, filius deriuatio totius & portio. Quod Theologi Parisiẽses dicerẽt iuxta suæ scholæ morẽ, Pater plenitudinẽ deitatis possidet in primo signo originis, quia à se eam habet, Filius in secũdo signo originis, quia ab uno ꝑ generationẽ cõmunicatã à patre. Spiritus sanctus in tertio signo, quia à duobus per spirationẽ, eandẽ numero essentiam cum omnibus essentialibus nõ notionalibus accepit. Atque hoc est quod alijs uerbis extulit Tertullianus cũ inquit, Ex uno patre omnia quæ in deo, per substantiæ unitatẽ, & in unitate trinitas unius substantiæ. Item, Vnitas ex semetipsa deriuãs trinitatem, nõ destruitur ab illa, sed administratur, ut tota substantia sit id quod una substantia indiuisa in tribus non solum in altera. Siquidẽ & Theologis mos est totum id uocare, quod perfectum uolunt dicere. Deniq; uidetur à Tertulliano filius appellari portio, quia nec pater nec spiritus sanctus est, tametsi unus sunt deus tres ꝑsonæ, & nõ filius qui pater, nec pater qui spiritus sanctus. Iam cum filiũ minorẽ patre dicit, intelligi debet, nõ quo ad deitatẽ quæ sit minor in eo, sed quatenus à patre generãte genitus, mittẽte missus, dante accipiẽs, faciẽte factus, (ut ipse loquit̃) subijciẽte sibi omnia à quo accepit etiã quæ dei. Id quod scholastici uocant in patre autoritatẽ, in filio subautoritatẽ, concedentes alium esse habẽdi modum ea quæ cõmunicata sunt per productiones personis duabus. Per gradum in deitate nil aliud intelligit quàm signa originis, & non eundẽ modum habendi essentiam & essentialia. Quid ni aũt gradum concedant, ordinẽ admittentes? Itaq; cũ sic dicit, Tres sunt nõ statu sed gradu, non substantia sed forma, nec potestate sed specie, unius autẽ substantiæ & unius status & unius potestatis, quia unus deus ex quo & gradus isti, & formæ & species. statum uocat quod scholastici substãtiam, gradum quod illi notionem, formã quod illi proprietates, speciẽ, quod illi habendi modũ uel signa. Quod aũt dicit filius & spiritus sanctus secundũ & tertiũ locum sortiti, tam consortes substantiæ patris, membra, pignora, & instrumẽta, hauddubie significare uoluit duabus emanationibus productos filiũ & spiritũsanctũ à patre improducto. In eadem substantia eiusdem naturæ tres personas, tres res appellat, intelligens realiter non essentialiter distinctas, quod Scholastici subtilius tria supposita uocant. Adhæc filiũ qui & sermo & sophia patris dicitur, nõ tam genitũ, productũ, natũ, procedentẽ, & emanãtem dicit ꝙ creatũ à patre, cõditũ & factũ. quod alioqui sacris literis peculiare est. Sed malo te (inquit) ad sensum rei quàm ad sonũ uocabuli exerceas. Certi enim deũ creari nõ posse, nec fieri, à quo & per quẽ omnia, deferamus locutionibus sacris. Proinde propositiones istæ, Omnis origo parẽs est: quod ab origine est, progenies est, Item, Trinitas per consertos & connex

b os gradus

os gradus à patre decurrit, De uulua cordis sui pater generat, ad bonũ sensum sunt interpretandæ. Hoc sanè constat, uocabulũ alius pro aliud ab illo usurpatũ, cum inquit, Sermo nunquam separatus à patre, aut alius à patre, quia Ego & pater unũ sumus. Nam alibi dicit Aliũ patrẽ aliũ filiũ. Aliũ (inquit) nõ diuersitate aut diuisione, sed distributiõe & distinctione Patrẽ eñ & filiũ (inquit) duos dico coniũctos, indiuisos, cohærẽtes, nõ separatos, nõ diuersos. Itẽ alio loco, ipsum quod pater & filius dicunt, nõne aliud ab alio est? Itaq; clare uides his uocabulis alius & aliud secus usum quàm utitur hodie schola Theologorũ. Alioqui in nullo libro cautius legi debet quàm in eo quẽ aduersus Praxean scripsit, unde periculum esse possit imprudenti lectori.

Excusatur Tertull. ab Augustino. Animæ corpus tribuit Tertullianus sed sui generis. qualẽ etiã de deo habuit opinionẽ. Nec tamẽ hinc (ut Aur. Augustinus inquit) hæreticus creditur factus. Posset enim quoquo modo putari ipsam naturam substãtiamq; diuinã corpus uocare, nõ tale corpus cuius partes aliæ maiores aliæ minores ualeãt uel debeãt cogitari, qualia sunt oĩa quæ ꝓprie dicimus corpa, quãuis de aĩa tale aliquid sentiat. Sed potuit (ut dixi) ꝓpterea putari corpus deum dicere, quia nõ est nihil, nõ est inanitas, nõ est corporis uel animæ qualitas, sed ubiq; totus & per locorũ spacia nulla partitus, in sua tamẽ natura atq; substantia immutabiliter ꝑmanet. Hæc Aur. Augustinus ad Quoduultdeũ. Extat etiã ecclesiasticũ dogma, tale. Creatura omnis corporea est. angeli & oẽs cœlestes uirtutes corporeæ, licet nõ carne subsistant. Ex eo aũt corporeas esse credimus intellectuales naturas quod localiter circũscribuntur, sicut & anima quæ carne clauditur, & dæmones, qui per substantiã angelicæ naturæ sunt. Est aũt hoc dogma in ordine xij. Cæterũ diuus Augustinus libro decimo de Genesi ad literã errorẽ Tertulliani his duobus capitibus refellit, sic scribẽs, *Cap. 25. lib. 10. de Genesi ad litteram.* Deniq; Tertullianus, inquit, quia corpus esse animã credidit, nõ ob aliud nisi quod eã incorpoream cogitare nõ potuit, & ideo timuit ne nihil esset, si corpus non esset, nec de deo uoluit aliter sapere. Qui sanè quoniã acutus est, interdũ contra opinionẽ suam uisa ueritate superatur. quid enim uerius dicere potuit, quàm quod id quod ait quodam loco, Esse corporale, passibile est? Debuit ergo mutare sententiam, qua paulo superius dixerat etiã deum corpus esse. Neq; eñ arbitror eum ita desipuisse, ut etiã dei naturã passibilem crederet, ut iã non Christus in carne tantũ, neq; in carne & anima, sed in ipso uerbo ꝑ quod facta sunt omnia, passibilis & cõmutabilis esse credatur, quod absit à corde Christiano. Item cũ animæ etiã colorem daret aërcũ ac lucidũ, uentũ est ad sensus, quibus eam mẽbratim quasi corpus instituere conatus est, & ait, hic erit homo interior, alius exterior dupliciter unus habens & ille oculos & aures suas, quibus populus deum au

dirę

dire & uidere debuerat, habens & cæteros artus, per quos in cogitationibus utitur, & in somnis fungitur. Ecce quibus auribus, & quibus oculis debuit audire & uidere deum populus, quibus anima in somnis fungitur, cum si ipsum Tertullianũ quisq; uideret in somnis, nunquã se diceret ab eo uisum, & cum eo locutum, quem uicissim ipse non uidisset. Postremo si anima seipsam uidet in somnis cum iacentib. utiq; uno in loco mẽbris corporis sui, ipsa per uarias imagines euagatur, quas uidet, quis eã uidit aliquando in somnis aërei coloris, ac lucidi, nisi forte ut cætera, quæ similiter falso uidet? Nam & hoc potest uidere. sed absit ut eam talem cũ euigilauerit credat, alioquin quando se aliter uiderit quod magis crebrũ est, aut mutata erit anima eius, aut nec tunc animæ uidetur substantia, sed imago corporis incorporea, quæ miro modo sicut in cogitatione formatur. Quis enim æthiops non penè semper nigrum se uidet in somnis, aut si in alio colore se uidit, nõ magis miratus est, si fuit cum illo memoria? Aëreo tamen colore ac lucido nescio utrũ se unquàm uidisset, si nunquàm istum legisset, uel audisset. Quid quod ducuntur homines talibus uisis, & de scripturis nobis uolunt præscribere tale aliquid esse, non animam, sed ipsum deum, qualis figuraliter sanctorum spiritibus demõstratus est, qualis etiam in sermone allegorico ponitur. Similia quippe sunt illa uisa talibus dictis, ac sic errant cõstituentes in corde suo simulacra uanæ opinionis, nec intelligentes ita sanctos de suis uisis talibus iudicasse, qualiter iudicant si talia diuinitus in figuris dicta legerent uel audirent: sicut septem spicæ, & septem boues, septem anni sunt: sicut linteum quatuor lineis alligatum, uelut discus plenus uariis animalibus, orbis terrarũ est cum omnibus gẽtibus: sic etiam cætera, & multo magis quæ de rebus incorporeis corporalibus significantur: nõ rebus, sed imaginibus. Et itẽ sequenti capite. Voluit tamen Tertullianus animam crescere substantia, sicut corpus, asserens etiam timoris sui causam, ne etiã decrescere substantia dicatur inquit, atq; ita defectura credatur. & tamẽ quia per corpus eã localiter tendit, non inuenit exitum incremẽtorum eius, quam uult de semine exiguo æquari corporis quantitati, & ait: Si uis eius in quo naturalia peculia consita retinentur, saluo substantiæ modulo, quo à primordio inflata est, paulatim cum carne producatur in membris. hoc forte non intelligeremus, nisi adhibita similitudine eorũ quæ uidemus, planum faceret quod dicebat. Constitue, inquit, certum pondus auri, uel argenti rudem adhuc massam, collectus habitus est illi & futuro, interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum, quod natura est auri uel argenti: dehinc cum in laminã massa laxatur, maior efficitur initio suo per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur non Caput. 26.

dum augetur: & si sic quoque augetur, dum extēditur: licet enim & habitu augeri cum statu non licet. tunc & splendor ipse perhibetur auri uel argenti qui prius fuerat quidem & in massa, sed obscurior, non tamen nullus. Tunc & alij atque alij habitus accedunt pro facilitate materiæ, qua duxerit eam qui agit, nihil conferens modulo nisi effigiem. Ita & animæ incremēta reputanda non substantiua, sed prouocatiua. Quis hunc crederet cum isto corde tam disertum esse potuisse? sed tremenda ista sunt, non ridēda. ad hoc enim nunquam cogeretur si aliquid cogitare posset quod & sit, & corpus non sit. Quid autem absurdius quam putare massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse dum tunditur, nisi decrescat ex altera, uel augeri latitudine, nisi crassitudine minuatur? Aut ullum esse corpus manēte naturæ suæ quātitate, quod undique crescat nisi rarescat? Quomodo igitur implebit anima ex illa stilla seminis magnitudinē corporis quod animat, si & ipsa corpus est, cuius substātia nullo accessu crescat? quomodo inquā implebit carnem, quam uiuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit? Timuit uidelicet ne deficeret etiam minuendo si cresceret, & non timuit ut deficeret rarescendo, cum non cresceret. Sed quid amplius immorer, quādo & sermo pergit in prolixiorem modum, quā petit terminandi necessitas, & sententia mea iam satis sit nota, uel quid certū teneam, uel unde adhuc dubitem, & quare dubitē. Proinde & hoc uolumen iā cōcludatur, ut quæ sequuntur deinde uideamus. Hactenus Augustinus.

Error putantium corpus Christi in eucharistia tantum esse sub figura, iam olim condemnatus est, primum (ut scribit Lanfrancus in libro suo cōtra Berengarium) in synodo Vercellensi sub Leone pōtifice Romano: deinde in concilio Turonensi sub Victore pontifice. Postremo in cōcilio sub Nicolao. Ad hæc Theologi Parisienses hoc dogma cōmunibus calculis inter impia retulerunt.

Institutum ecclesiæ Halberstadiensis.
Pius. II.
R. Volaterranus.

In libro de Pœnitentia meminit publicæ tantum confessionis. Cuius adhuc clarum uestigium extat in Halberstadiensi ecclesia, quæ est in Saxonibus. Quam rem & Pius pontifex, & post hunc Volaterranus in literas retulerūt, sed uelut ritum barbaricum. Neuter enim intellexit. Volaterranus institutum uocat inauditum. Est autem huiusmodi. Singulis annis eligitur aliquis è plebe, qui comœdiam pœnitentis ac confitentis agat. Is in capite ieiunij quadragesimalis ad templum adductus in cultu lugubri & qui pœnitentem deceat, nimirum caput obuolutum habens, post sacrum inde ejicitur. Perque totos illos quadraginta dies nudis pedibus uias urbis terit. Templorum moles circuit tantum, non subintrat. Nec cum quoquam ser

monem

monem miſcet. Canonici huic cibum præbent, quē ille qualem qualē boni conſulit. Non indulget ſomno niſi poſt mediam noctem, idq; in plateis. At in die quæ dominicæ cœnæ dicata eſt, ad templum reducitur, & à ſacerdote non abſque longis, ſed pulchris ceremonijs abſolutus, à plebe ſtipē accipit. Hunc Adamum uocare ſolent. Atque hoc eſt quod nonum caput Agathenſis concilij præcipit, & refertur etiam à Gratiano diſtinc. L. Eſt autem tale. In capite quadrageſimæ omnes publice pœnitētes qui publicam ſuſcipiunt aut ſuſceperunt pœnitentiā, ante fores eccleſiæ ſe repræſentent epiſcopo ciuitatis, ſacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram proſtratis, reos ſe eſſe ipſo habitu & uultu proclamantes. Ibi adeſſe debēt Decani, id eſt, Archipreſbyteri, Presbyteri parochiarum, & preſbyter pœnitentū, qui eorum conuerſationem diligenter inſpicere debent. & ſecundum modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungāt. Poſt hæc epiſcopus in eccleſiam eos introducat, & cū omni clero ſeptē pœnitentiæ pſalmos in terram proſtratus cum lachrymis pro eorum abſolutione decantet. Tunc reſurgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, manus eis imponat, aquam ſuper eos benedictam ſpargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu & crebris ſuſpirijs eis denunciet, quod ſicut Adam proiectus eſt de paradiſo, ita & ipſi ab eccleſia pro peccatis ſuis abijciuntur. Poſt hæc iubeat miniſtris, ut eos extra ianuas eccleſiæ expellant. Clerus uero proſequatur eos cum reſponſorio: In ſudore uultus tui ueſceris. & cætera. ut uidentes ſanctam eccleſiam pro facinoribus ſuis tremefactam, atque commotam, non paruipendant pœnitentiam. In ſacra autem domini cœna, rurſum ab eorum decanis, & preſbyteris eccleſiæ liminibus repræſententur. Hactenus decretum Agathenſis concilij retulimus. Porrò de ſecreta iſta confeſſione re longe ſaluberrima qua hodie eccleſia utitur, Decretum Vuormacienſis concilij repperi, in hunc modum: Si quis pro aliquo criminali peccato ad nos pœnitentiam acturus uel ſuſcepturus acceſſerit, oportet nos in primis rei ueritatem ad liquidum interrogando diſcutere. Deinde ſi fidem rectam & Chriſtianam credulitatem fideliter pronunciet, id eſt, Pater noſter, & Credo in deum, quam ſtatim coram nobis memoriter canere compellatur. Et ſi talis perſona eſt quæ non intelligat, neque etiam bene illam memoriter teneat, exponamus illi prout tunc neceſſe eſt. Et ut melius nobis ſtatuto die reddat, præcipiamus. Præterea ſtudioſe perſcrutādum, an diuerſis erroribus ſit implicitus: ſicut quidam increduli, lapides, lucos, arbores, & huiuſmodi uanitates relicta eccleſia uenerantur, & uaniſſimam phantaſiæ deceptionis illuſionem in ſomnijs obſeruant. Inquirendum etiam ab eo ſi uelit pro Chriſti amore omnem iracundiam dimittere illi cui inimicus eſt.

Presbyter pœnitentium.

Aut si habeat quis aliquid aduersus eum, unde reconciliari debeat: sicut dominus in Euangelio docet: Si ergo offers munus tuum ad altare &c. Et alibi ait: Sic & pater meus faciet uobis, si non remiseritis, & cætera. Et deo in oratiōe cottidie dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et de aliis uitiis quantum ei deus dederit posse, deinceps se emēdaturum promiserit, tunc cū omni deuotione, ante absidem suscipi debet ad pœnitentiā. Atque tale quidem est Vuormaciense decretū. Quod uero in capite quadragesimæ fieri confessio debeat, aliud decretum repperi, cuius synodi sit nescio, nā titulo carebat. Estq; huiusmodi: Presbyteri admonere debent plebē sibi subiectam, ut omnis qui se sentit mortifero peccati uulnere sauciatum, feria quarta ante quadragesimam cum omni festinatione recurrat ad uiuificatricem matrem ecclesiam, ubi quod male commisit cum omni humilitate & contritione cordis simpliciter confessus, suscipiat remedia pœnitentiæ, secundum modū canonicis autoritatibus præfixum. Non solum autem ille qui mortale aliquid commisit, sed etiam omnis homo quicunque se recognoscit immaculatam Christi tunicam, quam in baptismo accepit, peccati macula polluisse, ad propriū sacerdotē festinet uenire, cum puritate mentis omnes transgressiones, omnia peccata, quibus dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteatur. Et quicquid à sacerdote fuerit iniunctū, ac si ab ipso omnipotētis dei ore esset prolatū, ita diligēter attēdat, & cautissime obseruet.

Attende ueterem consuetudinem.

Consentit cum hoc quod in Pœnitentiario Romano legitur, in hunc modum: Hebdomada priori ante initium quadragesimæ, presbyteri plebium ad se conuocent populum, & discordantes canonica autoritate reconcilient, & omnia iurgia sedent. Et tunc primum confitentibus peccata, dent pœnitentiam, ita ut antequam caput ieiunij ueniat, omnes confessi pœnitentiam acceptam habeāt, ut liberius dicere possint: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. hucusq; ex Pœnitentiario. Cæterum nō solum apud Tertullianum, sed etiam apud eos, qui multis seculis post uixerunt, de publica tantum pœnitentia & confessione fit mentio. De qua complures elegantissimi sermones extant Cæsarij

Cæsarius Arelaten.

illius Arelatensis, inter quos eminet ille, cuius initium, Quotienscunque. Quin ipse Iohannes Chrysostomus, quanquam pluribus locis suam de confessione & pœnitentia sententiam indicat, uix tamen alibi id uel magis ingenue, uel apertius testatur, quàm in sermone, cui titulus est: περὶ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως, quem ego nuper inter alia eius opera nondū uersa repperi: ubi sic scribit de confessione: νυνὶ δὲ οὔτε ἀνάγκη παρόντων μαρτύρων ἐξομολογήσασθαι. παρὰ τοῖς λογισμοῖς γενέσθω τῶν πεπλημμελημένων ἡ ἐξέτασις. ἀμάρτυρον ἔστω τὸ δικαστήριον. ὁ θεὸς ὁράτω μόνος ἐξομολογούμενον. καὶ τὰ λοιπά.

Et paulo

Et paulopost, ἐνταῦθα ἀμάρτυρόν ἐστι δικαστήριον, καὶ σὺ αὐτὸς δικάζεις ὁ ἡμαρτηκώς. Porrò tametsi in collectaneis quibusdam Græcis multa cõpererim de pœnitentia ac confessione, partim ex ueteribus Basilio, Chrysostomo, Maximoq;, partim ex iunioribus Nilo, Climace, Isaaco, & Thalassio monachis desumpta, placuerunt tamen in primis quæ nuper ex codice quodam uetustiori excripsi, ex libello, de medicina pœnitentiæ, qui Augustino inscribitur, & aliunde etiam, per studiosum quēpiã sublecta. Nam à Gratiano uarijs locis uarijs titulis citãtur. Eáq; uisum est huc transponere, quod hic simul legi possint, quæ alibi uel sparsim, uel truncate habentur. Imò libellus de pœnitentiæ medicina sic latet inter opera Augustini, ut raro legatur. Vnde hæc sunt pro maiori parte ad uerbum accepta. Sic autem exorditur, Vita (inquit) humana quãtalibet præpolleat fœcunditate iustitiæ sine peccatorũ remissione nõ agitur. Quoniam filij dei quamdiu mortaliter uiuunt, cum morte confligunt, & sic spiritu dei excitantur, & tanq̃ filij dei proficiunt ad deum, ut etiam spiritu sancto, adgrauante corruptibili corpore tanquam filij hominis, in quibusdã motibus deficiãt ad seipsos & ideo peccent. Interest quidem quantum. neq; enim quia peccatum est omne crimen, ideo crimen est etiã omne peccatũ. Itaq; sanctorum uitam q̃diu in hac morte uiuitur, inueniri posse dicimus sine crimine. Vnde Apostolus eligendũ dicit episcopũ, si quis sine crimine est. Peccatum autẽ si dixerimus quia nõ habemus, ait alius Apostolus, nosipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Sed neq; de ipsis criminibus q̃libet magnis in sancta ecclesia remittendis dei misericordia desperanda est agentibus pœnitentiã, secundũ modũ cuiusq; peccati. In actione aũt pœnitentiæ ubi tale commissum est, ut is qui cõmisit, à Christi etiã corpore separetur, nõ tam cõsideranda est mensura temporis quàm doloris. Cor enim contritum & humiliatum, deus non spernit. Verum quia plerũq; dolor alterius cordis occultus est alteri, nec ad aliorum notitiam per uerba uel quæcunq; alia signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur, Gemitus meus à te nõ est absconditus, recte constituuntur ab his qui ecclesijs præsunt, tempora pœnitentiæ ut satisfiat etiam ecclesiæ in qua remittuntur ipsa peccata, extra eam quippe nõ remittuntur. Ergo cum tanta est plaga peccati atq; impietas morbi, ut medicamenta corporis & sanguinis domini differenda sint, autoritate antistitis debet se quisq; ab altario remouere ad agendam pœnitentiam, & eadem autoritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipere corpus & sanguinem domini, si eo tempore accipiat, quo debet agere pœnitentiam. Nam & ipsa pœnitentia quando digna causa est, ut secundum morem ecclesiæ agatur, plerũq; infirmitate non agitur, quia & pudor timor est displicendi, dũ plus delectat ho-

Vt satisfiat ecclesiæ.

Quid retrahe ret à publica pœnitentia.

minum existimatio quàm iustitia, qua se quisq; humiliat poenitendo. Vnde non solum cum agitur poenitentia, uerũ etiam ut agatur dei misericordia est necessaria. Alioquin nõ diceret Apostolus de quibusdã: Ne forte det illis deus poenitẽtiam. Et ut Petrus amare fleret, praemisit Euangelista & ait: Respexit eum dominus. Iudicet ergo seipsum homo uoluntate dum potest, & mores conuertat in melius, ne cũ iam nõ poterit, etiam praeter uoluntatẽ à domino iudicetur. Et cum in se protulerit seuerissimae medicinae, sed tamen medicinae sententiam, ueniat ad antistites, per quos illi in ecclesia claues ministrantur, & tanq; bonus incipiens esse filius, maternorũ membrorũ ordine custodito à praepositis sacramẽtorũ accipiat satisfactionis suae modũ, & supplex. Id tamẽ agat quod nõ solũ ipsi prosit ad recipiendã salutẽ, sed etiam caeteris ad exẽplum, ut si peccatũ eius non solũ in graue eius malũ, sed etiam in tanto scandalo aliorũ est, atq; hoc expedire utilitati ecclesiae uidet' ac plebis, agere poenitentiã nõ recuset? Non resistat, ne loetali & mortiferae plagae per pudorẽ addat tumorẽ. Meminerit semper, Quia deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiam. Quid enim infelicius, quid peruersius q; de ipso uulnere quod latere nõ potest nõ erubescere, & de ligatura plus erubescere. Nemo arbitretur ꝑpterea se consiliũ salubre huius poenitentiae debere contemnere, quia multos forte aduertit & nouit ad sacramenta altaris accedere, quorũ talia crimina nõ ignorat. Multi enim corriguntur ut Petrus, multi tolerantur ut Iudas, multi nesciuntur donec ueniet dñs & inluminabit abscondita tenebrarũ & manifestabit cogitationes cordis. Nã pleriq; ꝑpterea nolũt alios accusare, quia se per illos cupiunt excusare. Pleriq; aũt boni Christiani propterea tacent, & sufferunt aliorũ peccata quae nouerunt, quia documẽtis saepe destituũtur, ut ea quae ipsi sciunt iudicibus ecclesiasticis probari possint. Quãuis enim uera sint quaedã, nõ tamen iudici facile credẽda sunt, nisi certis indicijs demonstrentur. Nos uero à cõmunione quenq; ꝓhibere nõ possumus, q̃uis haec prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte cõfessum, aut aliquo siue seculari, siue ecclesiastico iudicio accusatum atq; conuictũ. Quis enim sibi utrumq; audet assumere, ut cuiquam ipse sit & accusator & iudex? Non enim temere & quomodolibet, sed per iudicium ab ecclesiae cõmunione separandi sunt mali, ut si ꝑ iudicium auferri non possint, tolerentur potius uelut palea cum tritico usq; ad ultimum uentilabrum, uel pisces mali cum bonis, usq; ad segregationem quae futura est in litore, hoc est in fine seculi. Pleriq; autem attendũt multos etiã in ipsis honoribus ecclesiasticis praepositorũ & ministrorum, non congruenter uiuere sermonibus & sacramẽtis quae per eos populis ministrantur. O miseros homines qui eos intuendo Christi obliuiscun

Et haec primaria causa fuit instituẽdae publicae satisfactiõis siue poenitentiae.

Adtẽde lector quod dicit, cõsiliũ salubre.

Hoc quosdam retrahebat à pub. poenitentia.

Accusabãtur apud ecclesiã homines.

Documẽtis et testimonijs cõuincebantur.

Quos olim excõmunicarit ecclesia.

Iudicium.

Alterũ q̃d retrahebat quosdã ab agenda publica poenitentia.

sti obliuiscuntur, qui & tanto ante prædixit, ut legi dei potius obtemperent, quàm imitandi uideantur illi, qui ea quæ dicunt non faciunt. Et traditorē suum tolerans usq; in finem, etiam ad euāgelizandū cum cæteris misit. Quinam hominū erit, qui sibi manendum existimet in itinere, cum uiderit, miliaria lapidea literis plena, uiam docere & non ambulare? Fortasse alius dicat: Ego iam baptizatus in Christo, quo mihi omnia præterita peccata dimissa sunt. Vilis factus sum nimis, iterans uias meas, & canis horribilis oculis dei conuersus ad uomitum suum, quò abibo à spiritu eius, & à facie eius quò fugiam? Quo frater? nisi ad eius misericordiam pœnitendo, cuius potestatem peccando cōtempseras. Nemo enim recte fugit ab illo, nisi ad illum, ab eius seueritate ad eius bonitatem. Quis enim locus te excipiet fugientem, ubi eius præsentia non inueniat? Si ascenderis in cœlum ibi est, si descenderis in infernum adest. Recipe ergo pennas tuas in directum, & habita in spe. In extremo huius seculi. Etenim illuc manus sua perducet te, & perducet te dextera sua. Quicquid enim feceris, quæcunq; peccaueris, adhuc in hac uita es, unde omino si sanare nollet, auferret. Cur ergo ignoras, quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Qui enim clamando non tibi persuasit ut non recederes, parcendo clamat ut redeas. Sed non sufficit mores in melius cōmutare, & à factis malis recedere, nisi etiam de his quæ facta sunt, satisfiat domino, per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis: Beati misericordes, quoniā ipsis miserebitur deus. Non enim dictum est, ut tantum abstineamus à peccatis, sed & de præteritis (inquit) deprecare dominū, ut tibi dimittantur. Oportet igitur ad pœnitentiam accedere cum omni fiducia, & ex fide credere indubitāter, pœnitentia aboleri posse peccata, etiam si in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur, quia propositū dei quo decreuit saluare quod perierat, stat immobile. Et ideo quia uolūtas eius nō mutatur, siue emēdatione uitæ, si tempus cōceditur, siue supplici cōfessione, si continuo uita exceditur, uenia peccatorū fideliter præsumatur, ab illo, qui non uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus miseratione domini uiuat. Sed fac incertum esse, utrum ignoscat deus, quid perdit homo cum supplicat deo, qui salutem perdere nō dubitauit, cū offēderet deū. Quis enim certus est etiā quod Imperator ignoscat? & tamē pecunia funditur, maria transeunt, procellarū incerta subeunt, & ut mors uitetur, penè mors ipsa suscipitur, supplicatur deinde per homines homini. Sine dubitatione fiunt ista, cum sit dubiū quo fine proueniāt. Et tamen certiores sunt claues ecclesiæ, quàm corda regum.

Statuæ Mercuriales.

Amplectenda pœnitentia.

Satisfactio p perpetratis criminibus.

Ex lib. dogmatum ecclesiasticorum.

Quædā exemplaria habēt, publica cōfessione, sicut docuimus in præfatione ecclesiasticorum dogmatum.

Claues ecclesiæ.

quibus clauibus quodcunq; in terra soluitur, etiam in cœlo solutum promittitur. Et multo honestior est humilitas, qua se quisque humiliat ecclesiæ dei:& labor minor imponitur, & nullo temporalis mortis periculo mors æterna uitatur. Hæc dicta sunt de publica satisfactione, qua quisq; humiliãdo se non solum coram deo, sed etiam coram ecclesia, quæ habet claues regni cœlorum, in qua fit remissio peccatorũ ad arbitrium antistitis satisfacere debet. Sed & secreta satisfactione sol ui mortalia crimina non negamus. Sed mutato prius seculari habitu, indefesso religionis studio, per uitæ correctionem, & iugi imò perpetuo luctu, miserante deo. Ita duntaxat, ut contraria pro his quæ pœnitet, agat. De quotidianis autem leuibusq; peccatis, sine quibus hæc uita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum est enim dicere: Pater noster qui es in cœlis, quia iam tali patre regenerati sunt. ex aqua & spiritu. Delet om̃ino hæc oratio dominica quotidiana peccata. Delet & illa à quibus uita fidelium etiam scelerata gesta à se pœnitendo in melius mutata discedit, si quemadmodũ ueraciter dicitur: Dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt quæ dimittantur, ita ueraciter dicatur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est, fiat quod dicitur, quia & ipsa eleemosyna est, ueniam homini petenti ignoscere. Ac per hoc ad omnia quæ utili misericordia fiũt, ualet quod dominus ait: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Non solum ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo uestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægroto uel incluso uisitationẽ, captiuo redemptionẽ, debili subuectionem, cæco deductionem, tristi consolationem, non sano medelam, erranti uiam, deliberanti consilium, & quodcunq; necessarium est indigenti: uerum etiam qui dat ueniam peccanti, eleemosynam dat. Et qui emendat uerbere, in quẽ potestas datur, uel coërcet aliqua disciplina, & tamen peccatũ eius quod ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, id est, orat ut ei dimittat', nõ solũ in eo quod dimittit atq; orat, uerũ etiam in eo qđ corripit, & aliqua emẽdatoria pœna plectit, eleemosynã dat, quia misericordiã præstat. Multa enim bona præstant' inuitis, quãdo eorũ cõsulitur utilitati nõ uolũtati. Multa itaq; sunt genera eleemosynarũ, quæ cum facimus adiuuamur, ut dimittantur peccata nostra, sed ea nihil est maius qua ex corde dimittimus, quod in nos quisq; peccauit. Quisqs autem roganti & pœnitenti, ex corde non dimittit, nullo modo existimet à deo sua peccata dimitti. Quæ sint autẽ leuia, quæ grauia peccata non humano, sed diuino sunt pensanda iudicio. Videmus eni quædã ab ipsis quoq; apostolis ignoscẽdo fuisse cõcessa, quale illud est qđ ue

nerabilis

Secreta satisfactio.

Venialia peccata.

Per orationẽ dominicã etiã crimina pœnitenti remittũtur.

Ignoscentia eleemosynæ genus.

Castigatio, eleemosyna.

Peccatorũ discrimen.

nerabilis Paulus coniugibus ait: Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus ut uacetis orationi, & iterum reuertamini in idipsum, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Quod putari posset nō esse peccatum misceri scilicet coniugi non filiorū procreādorū causa (quod bonum est nuptiale) sed carnalis etiam uoluptatis: ut fornicationes siue adulterium, siue cuiusquam alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe est etiā dicere, quò potest tētante satana libido pertrahere, incōtinētium deuitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatū, nisi addidisset: Hoc autem dixi secundum ueniam, non secundum imperium. Quis autem iam neget esse peccatum, cum dari ueniam facientibus apostolica autoritas fateatur? Tale quiddam est, ubi dicit: Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis uobiscum. Quare non magis iniquitatē patimini? quare non potius fraudamini, ut ad illud redeatur, quod Dominus ait: Si quis uoluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecū contendere, dimitte illi & pallium. Et alio loco: Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Prohibuit itaque suos Apostolos de secularibus rebus, cū alijs habere iudicium. quod dicit esse delictum. Et tamen cum sinit in ecclesia talia iudicia finiri, inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam uero terribiliter uetat, manifestum est, etiam hic quod secundum ueniam concedatur infirmis. Sunt autem quædam, quæ leuissima putarentur, nisi in scripturis demonstrarentur opinione grauiora. Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi ueritas diceret? Aut quis existimaret, quàm magnum peccatum sit, dies obseruare & menses, & annos, & tempora, sicut obseruant qui certis diebus, siue mensibus, siue annis uolunt aut nolunt aliquid inchoare: eo quod secundum uanas doctrinas hominum fausta uel infausta existiment tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait: Timeo uos ne forte sine causa laborauerim in uobis. Quàm multa sunt alia peccata, siue in loquendo de rebus & negotijs alienis, quæ non ad te pertinent, siue in uanis cachinnationibus, cum scriptum sit: Stultus in risu exaltat uocem suam, sapiens autē uix tacite ridebit. Siue in ipsis escis quæ ad necessitatē sustentandæ huius uitæ præparant, auidior atq; immoderatior appetitus: siue in uendendis & emēdis rebus caritatis & uilitatis uota peruersa. Propter hæc & huiusmodi peccata, & alia, licet his minora, quæ fiunt uerborum & cogitationum offensionibus, apostolo Iacobo confitente ac dicente: In multis enim offendimus omnes, oportet cottidie crebroq; oremus dominū, atq; dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Nec in eo qđ sequit, mētiamur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Pro qbus etiam sacrificia & eleemosynarum & ieiuniorum quisque pro suis uiribus offerre

Peccata aduersus decem præcepta. offerre non cesset. Cæterum pro illis peccatis quæ legis decalogus cõtinet, & de quibus Apostolus ait: Quoniam qui talia agũt, regnum dei nõ possidebunt, illa actio pœnitentiæ subeunda est, in qua maiorem in se quisque seueritatem debet exhibere, ut à seipso iudicatus non iudicetur à domino. *Modus seuerioris pœnitentiæ.* Quæ actio pœnitentiæ tunc erit perfecta & deo acceptabilis, si ascenderit homo aduersum se tribunal mentis suæ, & constituerit se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat, sicut cõminatur deus peccatori. Atque ita constituto in corde iudicio adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor. Inde sanguis animæ confitentis per lachrymas profluat. Postremo ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut se indignum homo iudicet participatione corporis & sanguinis domini. Versetur ante oculos imago futuri iudicij. & cum alij accedunt ad altare dei, ipse uero non accedit, cogitet quàm sit contremiscenda illa pœna, qua percipientibus alijs uitam æternam, alij in mortem præcipitantur æternam. Mensuram autem temporis in agenda pœnitentia idcirco non satis adtente præfigunt canones pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis relinquendũ statuunt: quia apud dominum non tam ualet mẽsura temporis quàm doloris, nec abstinentia tãtum ciborum, sed mortificatio potius uitiorum. Propter quod tempora pœnitentiæ fide & conuersatione penitus abbreuianda præcipiunt, & negligentia protelanda. Extant tamen pro quibusdam culpis modi pœnitentiæ impositi, iuxta quos cæteræ perpendendæ sunt culpæ, cum sit facile per eosdẽ modos uindictam & censurã canonum æstimare. Hæc dicta sunt uelut à præfante in uolumen tribus distinctũ libris, quorum primum ea continebat quæ sunt de pœnitentia, & pœnitẽtibus, criminibus, atque iudicijs. Secundus, maxime de accusatis & de accusatoribus ac testibus, cum cæteris ad hæc pertinentibus ecclesiasticis regulis. Tertius, de sacerdotũ ordinibus. Quos libros magno redimere cupiã. sed iniuria temporis & hominũ incuria deperditi sunt, solo hoc opusculo saluo quod præfationis illic uicem habet, & huc totum à me est appositum studiosis rerum Christianarum consulturo. Testatur in calce se non tantũ Oecumenica concilia secutum, sed quædam ex prouincialium synodorũ cõstitutionibus accepisse, in quibus præsidere solet Metropolitanus episcopus. quo libẽtius legere uelim modo dictos libros. Nã cõstitutiões *Constitutiões synodi Magonciacensis, in qua præsedit Rabanus.* Prouincialis synodi, quam iussu Ludouici Pij Cæsaris Magõciaci habuit Rabanus Archiepiscopus cũ coëpiscopis suis, Samuele, Gozbaldo, Hebone, Gozbratho, Hẽmone, Vualdgario, Ansgario, Otgario, Lãtone, Salomone & Gebaharto, cũ reliqs collegis, corepiscopis, abbatibus, monachis, presbyteris, & cæteris ecclesiasticis ordinibus, dici uix potest q̃ mihi placuerint, cũ nup in meas manus casu uenissent. sed nec hæ erãt integræ, & qd'

in primis

in primis ego cognoscere cupiebam, id deerat. Cæterum ex eo libro modũ inquirendorum criminũ deprehendi, ex urbe ut uidetur à Nicolao pontifice, Ratholdo sanctæ Argentoratensis ecclesiæ episcopo missum. Nam sæpe sum demiratus quonam pacto homines ad publicam pœnitẽtiam pertrahi potuerint, cum iste secretioris confessionis modus forte nondum esset institutus, & sua sponte nullus seipsum facile apud ecclesiam aut ecclesiæ ministrum antistitem accuset aut prodat. Sic autem illic scriptum erat. In concilio publico ab episcopo habito primitus iurare debẽt de uillis singulis fidelissimi quique liberi & serui tres uel quatuor, seu etiam plures, ut rei ueritas omnino inquiratur. Iuramẽtum autem illud huiuscemodi esse debet. Quicquid in illa uilla, in qua habitat, ueraciter sciat uel serio audierit actum contra fidem rectam & Christianitatem, episcopũ aut eius nuncium, quantum recordari possit, & scientia subministrat, non lateat. Post iuramentum uero episcopus per singula numerare debet, quæ prius iuramento comprehendit: hoc est, si uir super uxorem suam, aliquam clanculo corrupit, si cum duabus cognatis, siue mulier cum duobus propinquis fornicata sit. Si cõmatrem spiritalem aut filiolam suã stupro uiolauit. Si qua mulier partum suum necauit uel conceptum quocunque modo excussit: si quis cognatum suum uoluntate an casu occidit seu mordridum fecit, & necdum ad publicam pœnitentiam uenit. Si mulier maritum suum, aut maritus uxorem consilio iniquo interemit. Si quis uirum aut fœminã ueneno aut alia aliqua potione occidit, & qui hoc (scilicet uenenũ) machinatur. Si sciant diuinatrices uel augures, etiam illos qui per incredulitatem illas inquirant. Si sciant meretrices. quia meretrix appellatur, si uno contempto cum alijs fornicatur licet nupta non sit. Si illos etiam sciant, qui cũ excõmunicatis habent cõmunionem. Si illos sciant, qui conuicti sunt periurium perpetrasse. Si & illos nouerint, qui loca nõ deo dicata contra fidem ecclesiasticam colunt, & ad Christi ecclesias uenire contemnunt. Illos etiã si sciant, qui indictum obseruare ieiunium negligunt. Hæc omnia dũ episcopus habeat recitata, iuratores per iuramentum cõmoneat. Cæteros uero omnes, nobiles & ignobiles, per bannum Christianitatis constringat, ut suprascriptas res minime cælent, ac sic in die iudicij ante tribunal domini nostri Iesu Christi rei occultationis præfatarum rerum nefandarum nõ inueniantur. Hoc etiam indicat & per bannum contestetur, ut nemo per ullius timorem nec fauorem, uel etiam amicitiam, præfata reticeat ueraciter scita, neque per odium neque inimicitiam ullam quicquam alicui inroget, quæ ueraciter nõ possit probare. Horum aliqua si antea in præsentiã episcopi allata essent, eiusq; iudicio terminata, & postea iterata comperta fuerint, ueluti in initio referantur, & episcopali decreto constituantur.

Modus inquirẽdi in criminosos, ut publice pœniterent.

Attende hæc uerba necdum ad publicã pœnitentiam uenit.

Habes igitur ex hac inquirẽdi formula, quomodo homines ad publicam pœnitentiam etiam inuiti fuerint pertracti. nam uerisimile est quosdam

dam melioris naturæ suapte sponte fuisse pœnitentiam amplexos, nemine accusante aut denunciante, sed ualde paucos. Quem morem deprehēdendorum criminum gratia institutum, quo flagitiosi ad pœnitentiā publice peragendā adducerētur, ut pleraq; alia, ex uetustate relictū, adhuc obseruāt apud nos Archidiaconi, cum anno quem bisextilem uocant, diœcesim circueunt & uisitāt. Porrò si quis atrocius aut insolētius aliquod crimen designasset, cui dignam pœnam ex pœnitentiario suo non posset iniungere episcopus, ut erat illorum temporum mira simplicitas, quibus oēs ecclesiæ cathedrales à cœnobitis, quales hodie canonicos Augustinianos mutatis ceremonijs appellāt, possidebant, si incꝗ episcopus sibi nō fideret, mittebat talē ad apostolicā urbis Romanæ sedē, ad quā olim religionis causa frequēs confluebat populus ex omnibus orbis regionibus, ubi presbyterorum erat multitudo, quos & uitæ sanctitas & eruditio sacrarum literarum pariter cōmendabant. Sic Ratholdus Argentoratēsis episcopus, presbyterum quendam occisæ matris reum ad Nicolaū pontificem Romam misit. Quemadmodū indicat huius epistola, qua Ratholdo respōdet, quam Constitutionibus Magontiacēsis synodi, quarū ante memini repperi coniunctam unà cum duabus alijs ad Carolū Magontiacensem episcopum, quem confratrem suum uocat Nicolaus, & itē duabus ad Salomonem Constantiensem episcopum. Citatur hæc à Gratiano. xxxiij. q. ij. Latorē. ubi mendū inoleuit in omnibus codicibus, quos ego uiderim, nō excusis modo, uerum etiam manu scriptis. nam pro Argenteæ retensis, legendum est, Argentoratensis, ab Argentorato, quam Germani maiores nostri transito Rheno cum magna parte Belgicæ occupatā, mox pro suæ linguæ cōmoditate duabus primoribus syllabis spoliantes, & torato burgū adijciētes, primo Toratburg, deinde Stratisburg appellarunt, ut in antiquis codicibus adhuc legitur, hodie Strasburgum uocamus. Est autem exemplum pontificiæ epistolæ huiusmodi.

Enormiter flagitiosi Romam mittebātur.

Restituitur Argētoratēsi ecclesiæ suū nomen.

Argētoratū hodie Strasburgum corrupte.

NICOLAVS episcopus, seruus seruorum dei, Reuerendissimo & sanctissimo Ratholdo, episcopo sanctæ Argentoratensis ecclesiæ. Dum uniuersis mundi partibus credentium agmina principis Apostolorū liminibus properāt, quidam uir nomine N. uenit uestræ beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit præsulatui. cuius paginam perlegentes matricidam illum esse cognouimus. Quo facto multis fletibus contristati sumus, lachrymisꝗ profusis ualde doluimus. Idcirco præcipimus & patrū almorum censuris statuimus, ut sub pœnitentiæ iugo permaneat, ita ut unum per annum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilicæ orās ac deprecans deum perseueret, qualiter tāto eripiatur piaculo. Completo uero anni curriculo introeundi in ecclesiā licentiā habeat. Tamē inter audientes stet, & nondum cōmunicet. Completo autem trium annorū curriculo

Frequens hominum concursus olim ad urbem.

Talis erat ueterum pœnitentia.

Inter audientes, hoc est inter catechumenos.

riculo,sacræ cõmunionis illi gratia cõcedat. Oblationes uero nõ offerat, nisi postquam aliorum vij annorũ curricula expleantur. In his aũt omnibus annis atq; temporibus carnẽ non manducet, nec uinum bibere præsumat, exceptis festis diebus atq; dominicis, & à Pascha usq; ad Pentecosten. Et quocunq; ire uoluerit, nullo uehiculo deducatur, sed pedibus proficiscatur. arma non sumat, nisi contra paganos. Ieiunet autem tres dies per hebdomadam usque ad uesperam. A propria quidẽ ac legitima sua coniuge non separetur, ne fornicationis uoragine corruat. quod nolumus nec optamus. Si autem ante trium annorum cursum, finis uitæ illius adpropinquauerit, corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi particeps fiat. Sin autem, ut supra statuimus, cuncta efficiantur. Tamẽ si illius conuersationem & lachrymarum fontem in omnibus uideritis, floridis actionibus & optimis operibus pullulare, humanius circa eum uestra sollicitudo peruigil appareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus uos in Christo bene ualere. Sed de his iã plus satis, cũ quod hic locus plura addere non patitur, tum quod eximius theologus Iohannes Oecolampadius non minor eruditione quàm uita prorsus inculpata, de confessione nuper librum ædidit, optimi cuiusque calculo cõprobatum, quo multis subuenit, quos hactenus superstitiosæ quorundam traditiones nimium uexarunt. Excussit autem hanc materiam diligentissime consultis ueterũ theologorum monimentis, adiuuandi non innouandi quicquam studio. Nos sanè de hac re paulo copiosius hic & in argumento libri dè Pœnitentia disseruimus ex aliorũ cõmẽtarijs, nõ quod cõfessionẽ improbemus ullo modo, quã unice ueneramur (ut decet) & saluberrimã pronũciamus, sed quia res hæc in uulgi sermones incidit, ob libellos quosdã de hoc argumento tractantes, in Germanicam linguam uersos, existimauimus non iniucũdum, nec infrugiferum lectoribus futurum, si nos quoq; quædam ad rem facientia paucis indicaremus, quibusdã è uulgo nos impellentibus, qui, ita me deus amet, exactius de his rebus loquuntur uersionibus adiuti, quàm nõnulli qui decẽnalẽ operã in Sũmulis cõsumpserũt.

Ioannes Oecolampadius.

In libro de Monogamia perperam sentit de perpetua uirginitate deiparæ Mariæ, scribens Christum uirginem enixam, semel nupturam post partum. unde hunc etiam in testem aduocarat Heluidius in libro suo quẽ refellit Hieronymus. Qui calore quidem disputationis cõmotior factus regessisse uidetur, De Tertulliano nihil (inquiens) amplius dico, quàm ecclesiæ hominem nõ fuisse. Huic errori opponimus Ecclesiasticũ dogma, quod incipit: Integra fide credendum est. in ordine LXIX.

Quod si his Theologi placari non poterunt, diui Hieronymi consilium

sequamur

sequamur, Tertullianum sic interdum esse legendum monẽtis quomodo Origenem, Nouatum, Arnobium, Apollinarium, & nõnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorũ eligamus, uitemúsque contraria, iuxta Apostolum dicentẽ, Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Quod Hieronymi consilium ante etiam indicauimus.

De Tertulliano sic meminit diuus Aur. Augustinus in libro de hæresibus ad Quoduultdeũ: Tertullianistæ, inquit, à Tertulliano, cuius multa leguntur opuscula eloquentissime scripta, usque ad nostrũ tempus paulatim deficientes, in extremis reliquijs durare potuerunt in urbe Carthaginensi. Me autem ibi posito ante aliquot annos (quod etiam te meminisse arbitror) omni ex parte consumpti sunt. Paucissimi etiam qui remanserãt, in Catholicam transierunt, suamque basilicam quæ nunc etiam notissima est, catholicæ tradiderunt. Tertullianus ergo, sicut scripta eius indicant, animam dicit immortalem quidem, sed eam effigiatum corpus esse cõtẽdit. neque hanc tantum, sed ipsum etiam deum corporeum esse dicit, licet nõ effigiatum. Nec tamen hinc hæreticus credit̃ factus. Posset enim quoquo modo putari ipsam naturam substantiamque diuinã corpus uocare, non tale corpus cuius partes aliæ maiores, aliæ minores ualeant uel debeant cogitari, qualia sunt omnia quæ proprie dicimus corpora, quãuis de anima tale aliquid sentiat. Sed potuit, ut dixi, propterea putari corpus deum dicere, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis uel animæ qualitas, sed ubique totus, & per locorum spacia nulla partitus, in sua tamen natura atque substantia immutabiliter permanet. Non ergo ideo est Tertullianus factus hæreticus, sed quia transiẽs ad Cataphrygas, quos ante destruxerat, cœpit etiam secundas nuptias cõtra Apostolicam doctrinam tanquam stupra damnare, & postmodum etiam ab ipsis diuisus, sua conuenticula propagauit. Dicit sanè ipse animas hominum pessimas post mortem in dæmones uerti. Statum autem animæ credit per traducem propagari. Hæc diuus Augustinus. Cuius ætate uides libros Tertulliani passim legi solitos, cum dicat, cuius multa leguntur opuscula eloquentissime scripta. Legantur itaque & à nobis, sed cum iudicio. Deferendũ enim est ecclesiæ, deferendũ sanctorũ patrũ cõstitutiõibus.

FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

SCRIBIT TERTVLLIANVS quaſi Encomium Patientiæ, deũ ipſum afferens patientiæ exemplum. Per contentionem mox impatientiam depingit, huius diabolum faciens autorem, ut illius deum. Concludit impatientiã omnis eſſe mali ſeminarium. Paulopoſt impatientiæ cauſas ac ſtimulos Euangelica doctrina retundit. Adhortatur ad patiẽtiam deinde teſtimonijs & ſimilitudinibus, ut ipſe loquitur, dominicis. Affert in exemplum Eſaiam, Stephanũ & Iob. In fine patiẽtis effigiem graphice deliniat, adulterinam & diabolicam ethnicorum patientiam abominans. Liber eſt Parænetici generis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, PRESBYTERI, DE PATIENTIA, LIBER.

ONFITEOR ad dominum deũ ſatis temere me ſi non etiam impudenter de patientia componere auſum, cui præſtãdæ idoneus omnino non ſim, ut homo nullius boni, quãdo oporteat demonſtrationẽ & cõmendationẽ alicuius rei adortos, ipſos prius in adminiſtratione eius rei deprehendi, & conſtantiam cõmonendi propriæ conuerſationis autoritate dirigere, ne dicta factis deficientibus erubeſcant. Atq; utinam erubeſcere iſtud remediũ ferat, uti pudor nõ exhibẽdi quod alijs ſuggeſtum imus, exhibendi fiat magiſteriũ, niſi quod bonorum quorundam ſicuti & malorum, intolerabilis magnitudo eſt, ut ad capienda & præſtanda ea, ſola gratia diuinæ inſpirationis operetur. NAM quod maxime bonum, id maxime penes deum, nec alius id quàm qui poſſidet diſpenſat, ut cuiq; dignatur. Itaq; uelut ſolatiũ erit diſputare ſuper eo quod frui non datur, uice languentiũ, qui cum uacent à ſanitate, de bonis eius tacere non norunt. Ita miſerrimus ego

mus ego, semper æger caloribus impatientiæ, quam non optineo patientiæ sanitatem, & suspirem & inuocem & perorem necesse est, cum recordor, & in meæ imbecillitatis contemplatione digero, bonam fidei ualetudinem, & dominicæ disciplinæ sanitatem, non facile cuiquam, nisi patientia adsideat, prouenire. Ita proposita dei rebus est, ut nullum præceptũ obire quis, nullum opus domino complacitũ perpetrare extraneus à patientia possit. Bonum eius etiam qui cæca uiuunt summæ uirtutis appellatione honorãt. Philosophi quidem qui alicuius sapientiæ animalia deputantur, tantũ illi subsignant, ut cum inter sese uarijs sectarum libidinibus & sententiarum æmulationibus discordent, solius tamen patientiæ in commune memores huic uni studiorum suorum commiserint pacem. In eam cõspirant, in eam fœderantur, illam in adfectatione uirtutis unanimiter student, omnem sapientiæ ostentationem de patientia præferunt. Grande testimonium eius est, cũ etiam uanas seculi disciplinas, ad laudem & gloriam promouet. Aut nunquid potius iniuria, cum diuina res in secularibus artibus uolutatur? Sed uiderint illi quos mox sapientiæ suæ cum seculo destructæ ac dedecoratæ pudebit. Nobis exercendæ patientiæ autoritatem, non adfectatio humana caninæ æquanimitatis stupore formata, sed uiuæ ac cœlestis disciplinæ diuina dispositio †diligat, deum ipsum ostendens patientiæ exemplum. Iam primum qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit, qui temporum officia, elementorum seruitia, totius genituræ tributa dignis simul & indignis patiatur occurrere, sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium & opera manuum suarum adorantes, † nomen familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem cottidie insolescentem, ut sua sibi patientia detrahat: plures enim dominum idcirco non credunt, quia seculo iratũ tam diu nesciunt. Et hæc quidem diuinæ patientiæ species, quasi de longinquo, fors ut de supernis, æstimetur. Quid illa autem quæ inter homines palàm in terris quodammodo manu apprehensa est. Nasci se deus in utero patitur matris, & expectat, natus adolescere sustinet, & adultus non gestit agnosci, sed cõtumeliosus insuper sibi est, & à seruo suo tingitur, & tentatoris congressus solis uerbis repellit cum de domino fit magister, docens hominem euadere mortem, absolute scilicet ueniam offensæ patientiæ eruditus, non contendit, non reclamauit, nec quisquam in plateis uocem eius audiuit. Arundinem quassatam non fregit, linum fumigans non restinxit. nec enim mentitus fuerat propheta, imò ipsius dei contestatio, spiritum suum in filio cum tota patientia collocantis. Nullum uolentem sibi adhærere non suscepit: nullius mẽsam tectumue despexit. Atqui ipse lauandis discipulorum pedibus ministrauit. Non peccatores, non publicanos aspernatus est. Non illi saltim ciuitati quæ eum recipere noluerat iratus est, cum etiam discipuli tam contumelioso oppido cœlestes ignes repræsentari uoluissent. Ingratos curauit insi-

† al's dirigat.

† In Hirsaugiẽsi codice quidã hũc locum sic emẽdarat nomẽ cũ familia fortassis legendũ, oẽm familiã, uel nomẽ ac familiã

diatoribus

diatoribus cessit. Parum hoc, si non etiam proditorem suum secum habuit, nec constãter denotauit. Cum uero traditur, cum adducitur, ut pecus ad uictimam, sic enim non magis aperit os, q̃ agnus sub tondentis potestate. Ille, cui legiones angelorum, si uoluisset, uno dicto de cœlis adfuissent: ne unius quidem† educentis gladium ultorem probauit. Patientia domini in Malcho uulnerata est. Itaq; & gladij opera maledixit in posterum, & sanitatis restitutione ei, quem non ipse uexauerat, satisfecit. Proh patiẽtiam, misericordiæ matrem? Taceo quod figitur, in hoc enim uenerat. Nunquid tamen subeundæ morti etiam contumelijs opus fuerat? Sed saginari uoluptate patientiæ discessurus uolebat. Despuitur, uerberatur, deridetur, fœdis uestitur, fœdiorib9 coronatur. Mira æquanimitatis fides. Qui in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc uel maxime pharisæi dominum agnoscere debuistis: patientiam huiusmodi nemo hominum perpetraret. Talia tantáq; documenta, quorum magnitudo penes nationes quidẽ detrectatio fidei est, penes nos uero ratio & † structio, satis aperte non sermonibus modo in præcipiẽdo, sed etiã passionibus domini sustinẽdo, probant, his, quibus credere datum est, patientiam dei esse naturam effectam, & præstantiam ingenitæ cuiusdã proprietatis. Igitur si probos quósq; seruos, & bonæ mẽtis pro ingenio dominico conuersari uidemus (siquidem artificiũ promerẽdi obsequium est: obsequij uero disciplina, morigera subiectio est) quanto magis nos secũdum moratos inueniri oportet? Seruos scilicet dei uiui, cuius iudiciũ in suos, nõ in compede, aut pileo uertitur, sed in æternitate, aut pœnæ, aut salutis. Cui seueritati declinandæ, uel liberalitati inuitandæ, tanta obsequij diligentia opus est, quanta sunt ipsa, quæ aut seueritas cõminatur, aut liberalitas pollicetur. Et tamen nos non de hominibus modo seruitute subnixis, uel quolibet alio iure debitoribus obsequij, uerum etiam de pecudibus, etiam de bestijs obedientiam exprimimus, intelligẽtes usibus nostris eas à domino prouisas traditásq;. Meliora ergo nobis erunt in obsequij disciplina, quæ nobis deus subdit? Agnoscunt deniq; quæ obediunt, nos. Cui soli subditi sumus, domino scilicet auscultare dubitamus? At q̃ iniustum est, q̃ etiam ingratum, quod per alterius indulgẽtiam de alijs consequaris, idem illi per quem consequeris, de temetipso non rependere. Nec pluribus de obsequij exhibitione debita, à nobis domino deo. Satis enim agnitio dei quid sibi incumbat, intelligit. Ne tamen ut extraneum de obsequio uideamur interiecisse, ipsum quoq; obsequium de patientia trahitur. Nunq̃ impatiẽs obsequitur, aut patiens quis non oblectatur. Quam ergo dominus omniũ bonorum & demonstrator & acceptor, deus in semetipso circumtulit, quis de bono eius late retractet? cui item dubium sit omne bonum, quia ad deum pertineat, pertinentibus ad deum tota mente sectandum: per quæ in expedito & quasi in præscriptionis compendio & commendatio & exhor

† *Hirsaug. codex habet discentis, & sic est legendũ, ut discẽtis uocabulo discipulũ intelligas, uidelicet Petrũ. Nã alibi quoq; Tert. hãc uocẽ sic usurpat.*

† *al's instructio.*

tatio de patientia constitutum est. Veruntamen procedere disputationem de necessarijs fidei non est ociosum, quia nec infructuosum. Loquacitas in ædificatione nulla turpis, siquando turpis. Itaq; si de aliquo bono sermo est, res postulat, contrarium quoque boni recensere. Quid enim sectãdum sit, magis inluminabis, siquod uitandum sit *proinde digesseris. Consideremus igitur de impatientia: an sicut patientia in deo, ita aduersaria eius in aduersario nostro nata atque cõperta sit: ut ex isto appareat, quàm principaliter fidei aduersetur. Nam quod ab æmulo dei conceptum est, utique non est amicum dei rebus. Eadem discordia est rerum, quæ et autorum. Porrò cum deus optimus, diabolus econtrario pessimus: ipsa sui diuersitate testantur, neutrum alteri facere, ut nobis non magis à malo aliquid boni, quàm à bono aliquid mali dictum uideri possit. Igitur natales impatiẽtiæ in ipso diabolo deprehendo, iam tunc cum dominum deum uniuersa opera quæ fecisset, imagini suæ id est homini subiecisse impatienter tulit. Nec enim doluisset, si sustinuisset: nec inuidisset homini, si non doluisset. * Adeo decepit eum, quia inuiderat. Inuiderat autem, quia doluerat. Doluerat, quia patienter utique non tulerat. Quid primum fuerit ille angelus perditionis, malus an impatiens contemno quærere: palàm cum sit, impatientiam cum malitia, aut malitiam ab impatientia auspicatam, deinde inter se conspirasse, et indiuiduas in uno patris sinu adoleuisse. At enim quam primus senserat, per quam primus deliquerat, de suo experimento quid ad peccandum adiuuaret structus, eandem impingendo in crimẽ homini aduocauit: conuenta statim illi mulier, non temere dixerim per conloquium ipsum eius afflata est spiritu impatientia infecto, usq; adeo nunquàm omnino peccasset, si in diuino interdicto patientiam præseruasset. Quid quod non sustinuit sola conuenta: sed apud Adã nondum maritũ, nondum aures sibi debentem, impatiens etiam tacendi est, ad traducem illum eius quod à malo hauserat, facit. Perit igitur et alius homo per impatientiam alterius: perit mox et ipse per impatientiam suam utrobique commissam: et circa dei præmonitionem, et circa diaboli circumscriptionem, illam seruare, hanc refutare non sustinens. Hinc prima iudicij unde delicti origo: hinc deus irasci exorsus, unde offendere homo inductus. Inde in deo prima patientia, unde indignatio prima. Qui tunc maledictione sola contentus, ab animaduersionis impetu in diabolo temperauit. Aut quod crimen ante istud impatientiæ admissum homini imputatur? Innocens erat et deo de proximo amicus, et paradisi colonus. At ubi succidit impatientiæ, desinit deo sapere, desinit cœlestia sustinere posse. Exinde homo terræ datus, et ab oculis dei eiectus, facile usurpari ab impatientia cœpit in omne quod deum offenderet. Nam statim illa semine diaboli concepta, malitiæ fœcunditate, iram filium procreauit: æditum suis artibus erudijt. Quod enim ipsum Adam et Euam morti immerserat, docuit et filium ab homicidio

als* prouide.

* als Ideo

Ira.

homicidio incipere. Frustra istud impatientiæ adscripserim, si Cain ille primus homicida, & primus fratricida, oblationes suas ad dominum recusatas æquanimiter, nec impatienter tulit: si iratus fratri suo non est, si neminẽ denique interemit. Cum ergo nec occidere potuerit, nisi iratus: nec irasci, nisi impatiens, demonstrat quod per iram *cessit ad eam referendum, à qua ira suggesta est. *Per hæc impatientiæ tunc infantis quodammodo incunabula. Nec mirum, si prima deliquit: consequens est, ut quia prima, idcirco & sola sit matrix in omne delictum, defundens de suo fonte uarias criminũ uenas. De homicidio quidem dictum est. Sed ira æditum à primordio, etiam quascunq; postmodum causas sibi inuenit, ad impatientiam ut ad originem sui confert. Siue enim quis inimicitijs, siue prædæ gratia id scelus cõficit, prius est ut aut odij, aut auaritiæ fiat impatiens. Quicquid compellit sine impatientia sui non est, ut perficere possit. Quis adulterium sine libidinis impatientia subijt? Quod & si precio in fœminis cogitur uenditio illa pudicitiæ, utique impatientia contemnendi lucri ordinatur. Hæc ut principalia penes dominum delicta. Nam ut compẽdio dictum sit, omne peccatum impatientiæ adscribendum. Malum impatiẽtia est boni. Nemo impudicus non impatiens pudicitiæ, & improbus probitatis, & impius pietatis, & inquietus quieti s. Vt malus unusquisque fiat, bonus perseuerare nõ poterit. Talis igitur exedra delictorum, cur non dominum offendat improbatorem malorum? An non ipsum quoque Israël per impatientiã semper in deum deliquisse manifestum, est? exinde cũ oblitus brachij cœlestis quo Aegyptijs afflictationibus fuerat extractus, de Aaron sibi duces postulat, cũ in idolum auri sui collationes defundit: tã necessarias enim Moysei cum domino congredientis impatienter exceperat moras. Post mannæ escatilem pluuiam, post petræ aquatilem sequelam desperant de domino, tridui sitim non sustinendo. Nã hæc quoque illis impatientia à domino exprobratur. Ac ne singula peruagemur, nunquàm non per impatientiam delinquendo perierunt. Quomodo autem prophetis manus intulerunt, nisi per impatientiam audiendi? domino autem ipsi, per impatientiam etiam uidendi. Quod si patientiam iniissent, liberarentur. Ipsa adeo est, quæ fidem & subsequitur, & antecedit. Denique Abraham deo credidit, & iustitiæ deputatus ab illo est: sed fidem eius patientia probauit, cũ filiũ immolare iussus est, ad fidei non tentationem dixerim sed typicã cõtestationem. Cæterum deus quem iustitiæ deputasset, sciebat. Tam graue præceptum, quod nec domino perfici placebat, patienter & audiuit, & si deus uoluisset, impleisset. Merito ergo benedictus, quia & fidelis: merito fidelis, quia & patiens. Ita fides patientia illuminata, cũ in nationes seminaretur, per semẽ Abrahæ, quod est CHRISTVS, & gratiam legi superduceret, ampliandæ

*al's gessit.

*Hirsaugi. exẽplar sic habet: Per hæc impatientia est, tũc infantis quodãmodo incunabula. Cæterũ quãta mox incremẽta. Ego malim legere, Sed hæc impatiẽtiæ tunc infan.

*Puto legendum excetra, uel exhedra

adimplendæq; legi adiutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad iustitiæ doctrinam retro defuisset. Nam olim & oculum pro oculo, & dentem pro dente repetebant, & malum malo fœnerabant: nondum enim patientia in terris, quia nec fides: scilicet interim impatientia occasionibus legis fruebatur. Facile erat absente domino patientiæ & magistro. Qui postquàm superuenit, & gratiam fidei patientia composuit, iam nec uerbo quidem lacessere, nec fatue quidem dicere sine iudicij periculo licet. Prohibita ira, restricti animi, compressa petulantia manus, exemptum linguæ uenenum, plus lex quam amisit, inuenit: dicente CHRISTO: Diligite inimicos uestros, & maledicẽtibus benedicite: & orate pro persecutoribus uestris, ut filij sitis patris uestri cœlestis. Vides quem nobis patrem patientia adquirat? Hoc principali præcepto uniuersa patientiæ disciplina succincta est, quando ne digne quidem malefacere concessum est. Iam uero percurrentibus nobis causas impatientiæ: cætera quoque præcepta suis locis respondebunt. Si detrimento rei familiaris animus concitatur, omni penè in loco de contemnendo seculo, scripturis dominicis commonetur: nec maior ad pecuniæ contemptum exhortatio subiacet, quàm quod ipse dominus in nullis diuitijs inuenitur. Semper pauperes iustificat, diuites prædamnat. Ita detrimentum patientiæ, fastidium opulentiæ præministrauit, demonstrans per abiectionem diuitiarum, læsuras quoque earum computandas non esse. Quod ergo nobis appetere minime opus est, quia nec dominus appetiuit, detruncatum uel etiam ademptum non ægre sustinere debemus. Cupiditatem omnium malorum radicem spiritus domini per Apostolum pronunciauit. Eam non in concupiscentia alieni tantum constitutã interpretemur: nam & quod nostrum uidetur, alienum est: nihil enim nostrum, quoniam dei omnia, cuius ipsi quoque nos. Itaque si damno adfecti impatienter senserimus, non de nostro amissum dolentes adfines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cum alienum amissum, ægre sustinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena cœlestibus anteponendo, de proximo in deum peccat. Spiritum enim quem à domino sumpsit, secularis rei gratia concutit.* Libenter igitur terrena amittamus, cœlestia tueamur. Totum licet seculum pereat, dum patientiam lucrifaciam. Iam qui minutum sibi aliquid aut furto, aut etiam ignauia, non constanter sustinere constituit: nescio an facile, uel ex animo ipse rei suæ manum inferre posset in causa eleemosynæ. Quis enim ab alio secari omnino non sustinens, ipse ferrum in corpore suo ducit. Patientia in detrimentis, exercitatio est largiendi & communicandi. Non piget donare eũ, qui non timet perdere. Alioquin quomodo duas habens tunicas, alteram earum nudo dabit: nisi idem sit, qui auferenti tunicam, etiam pallium offerre possit

aľs* Libentes

ferre possit

ferre possit? Quomodo amicos de mammona fabricabimus nobis, si eũ intantum amauerimus, ut amissum non sufferamus? Peribimus cum perdito. Quid hic inuenimus, ubi habemus amittere? Gentilium est omnibus detrimentis impatientiam adhibere, qui rem pecuniariam fortasse animæ anteponant. Nam & faciunt, cum lucri cupiditatibus quæstuosa pericula mercimoniorum in mari exercent: cum pecuniæ causa etiam in foro nihil damnationi timendum adgredi dubitant. Cum denique ludo & castris sese locant, *cum per uia inmemores bestiarum latrocinantur. Nos uero secundum diuersitatem, qua cum illis sumus, non animam pro pecunia, sed pecuniam pro anima deponere conuenit: seu sponte in largiendo, seu patienter in amittendo. Ipsam animam, ipsumq; corpus in seculo isto expositum omnibus ad iniuriam gerimus, eiusq; iniuriæ patientiam subimus, minorum deliberatione lædemur, Absit à seruo CHRISTI tale inquinamentum, ut patientia maioribus tentationibus præparata, in friuolis excidat. Si manu quis tentauerit prouocari, præsto est dominica monela, uerberanti te (inquit) in faciem, etiam alteram genam obuerte. Fatigetur improbitas, patientia tua, Cuius ictus ille sit, dolore & contumelia constrictus, grauius à domino uapulat. Plus improbum illum cædis sustinendo. Ab eo enim uapulabit, cuius gratia sustines. Si linguæ amaritudo, maledicto siue conuitio eruperit, respice dictum: Cũ uos maledixerint, gaudete. Dominus ipse maledictus in lege est, & tamen solus est benedictus. Igitur dominum serui consequamur, & maledicamur patienter, ut benedicti esse possimus. Si parum æquanimiter audiam dictum aliquod in me proteruum aut nequam, reddam & ipse amaritudinis uicem necesse est, aut cruciabor impatientia muta. Cum ergo percussero maledictus, quomodo secutus inueniar doctrinam domini, qua traditum est, non uasculorum inquinamentis, sed eorum quæ ex ore promuntur, hominem *communicare, Item, Manere nos omnis uani & superuacui dicti reatum. Sequitur ergo ut à quo nos dominus, idem ab alio æquanimiter pati *admoneat, hic iam* de patientiæ uoluntatem. Nam omnis iniuria, seu lingua, seu manu incussa, cum patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissimæ duritiæ libratum, & obtusum. Concidet enim ibidem inrita opera & infructuosa, & nonnunquàm repercussum in eum, qui emisit reciproco impetu sæuiet. Nempe idcirco quis te lædit ut doleas: quia fructus lædentis in dolore lesi est. Ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui:

*Sic puto legendũ, cũ per uiã more bestiarum latr.

al's *coinquinari

al's *admonuerat.

al's *det

 tunc tu non

tunc tu nō modo inlæsus ibis, quod etiam solum tibi sufficit, sed insuper aduersarij tui & frustratione oblectatus, & dolore defensus. Hæc est patientiæ utilitas & uoluntas. Ne illa quidem impatientiæ species excusatur, in amissione nostrorum, ubi aliqua doloris patrocinatur adsertio. Præponendus est enim respectus denunciationis Apostoli, qui ait: Ne contristemini dormitione cuiusque, sicut nationes quæ spe carent & merito. Credentes enim resurrectionem CHRISTI, in nostram quoq; credimus, propter quos ille & obijt & resurrexit. Ergo cum constet de resurrectione mortuorum, uacat dolor mortis, uacat & impatientia doloris. Cur ergo doleas, si perisse non credis? Cur impatienter feras subductum interim, quē credis reuersurum? Profectio est quam putas mortem. Non est lugendus qui antecedit, sed planè desiderandus. Id quoque desiderium patientia temperandum. Cur enim immoderate feras abisse, quem mox subsequêris? Cæterum impatientia in huiusmodi, & spei nostræ male ominatur, & fidem præuaricatur. Et CHRISTVM lædimus cum euocatos quosq; ab illo quasi miserandos non æquanimiter accipimus. Cupio, inquit Apostolus, recipi iam & esse cum domino. Quanto melius ostendit uotum Christianorum. Si alios consecutos impatienter dolemus, ipsi consequi nolumus. Est & alius summus impatientiæ stimulus, ultionis libido, negotium curans aut gloriæ, aut malitiæ. Sed & gloria ubique unà & malitia, nunquàm non domino odiosa. Hoc quidem loco cum maxime, cum alterius malitia prouocata superiorem se in exequenda ultione constituit, & remunerans nequam duplicat quod semel factum est. Vltio penes errorem solatium uidetur doloris, penes ueritatem certam redarguitur malignitatis. Quid enim refert inter prouocantem & prouocatum, nisi quod
» ille prior in maleficio deprehenditur, at ille posterior. Tamen uterq; læ-
» si hominis domino reus est: qui omne nequam & prohibet & damnat.
» Nulla in maleficio ordinis ratio est: nec locus secernit, quod similitudo
» coniungit. Absolute itaque præcipitur malum malo non rependendum. Par factum, par habet meritum. Quomodo id obseruabimus, si fastidiētes in fastidio ultionis non erimus? Quem autem honorem litabimus domino deo, si nobis arbitrium defensionis arrogauerimus? Nos putres, uasa fictilia, seruulis nostris adsumentibus sibi de conseruis ultionem, grauiter offendimur: eosq; qui nobis patientiam obtulerint suam, ut memores humilitatis, seruitutis, ius dominici honoris diligentes, non probamus modo, sed ampliorē q̄ ipsi sibi præsūpsissent satisfactionē facimus. Id nobis in domino tā iusto ad æstimandū, tā potēti ad pficiendū periclitatur? Quid ergo credimus iudicē illū si non & ultorē? Hoc se nobis repromittit, dicēs:

dicens: Vindictam mihi, et ego uindicabo: id est, Patientiam mihi, et ego patientiam remunerabo. Cum enim dicit, Nolite iudicare, ne iudicemini, nónne patientiam flagitat? Quis enim non iudicabit alium, nisi qui patiens erit non defendi? Quis idcirco iudicat, ut ignoscat? Ac si ignoscet, tamen iudicantis impatientiam* cauit, et honorem unici iudicis, idest dei abstulit. Quantos uero casus huiusmodi impatientia incusare consueuerat? Quotiens pœnituit defensionem? Quotiens instantia eius deterior inuecta est causis suis? Quoniã nihil impatientia susceptum, sine impetu transigi nouit, nihil impetu actum, non aut offendit, aut corruit, aut præceps abijt. Iam si leuius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cũ ultione, cuius modum regere non possum per impatientiã doloris? Quod si patientiæ incubabo, non dolebo: si non dolebo, ulcisci non desiderabo, Post has principales impatientiæ materias, ut potuimus, regestas, quid inter cæteras euagemur? quæ domi, quæ foris, Lata atq; diffusa est operatio mali. Multiplicia spiritus incitamenta iaculantis, et modo paruula, modo maxima. Sed paruula de sua mediocritate contemnas, maximis pro sua exuperantia cedas. Vbi minor iniuria, ibi nulla necessitas impatientiæ. At ubi maior iniuria, ibi necessarior iniuriæ, medela patientia. Certemus igitur quæ à malo infliguntur sustinere, ut hostis studium, æmulatio nostræ æquanimitatis eludat. Si uero quædam ipsi in nos, aut imprudentia, aut sponte etiam superducimus, æque patienter obeamus, quæ nobis imputamus. Quod si à domino nonnulla credimus incuti, cui magis patientiam quàm domino præbeamus? Quin insuper gratulari et gaudere nos docet, dignatione diuinæ castigationis. Ego, inquit, quos diligo, castigo. O seruum illum beatum, cuius emẽdationi dominus instat: cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit. Vndiq; igitur adstricti sumus officio patientiæ administrandæ. Quia qua ex parte, aut erroribus nostris, aut Mali insidijs, aut admonitionibus domini interuenimus, eius officij magna merces, felicitas scilicet. Quos enim felices dominus, nisi patientes nuncupauit, dicendo: Beati pauperes spiritu, illorum est enim regnum cœlorũ. Nullus profecto spiritu pauper, nisi humilis. Quis enim humilis, nisi patiens? quia nemo subijcere sese potest, sine prima patientia subiectionis ipsius. Beati, inquit, flentes atq; lugentes. Quis talia sine patientia tolerat? Itaq; talibus & aduocatio et risus promittitur. Beati mites. Hoc quidem uocabulo, impatientes non licet omnino censeri. Item cum pacificos eodem titulo felicitatis notat, et filios dei nũcupat, nunquid impatientes pacis adfines? Stultus hoc senserit. Cum uero gaudete et exultate dicit, quotiens uos maledicent et psequentur: merces enim uestra plurima in cœlo, Id utiq; nõ exultationis impatiẽtiæ pollicetur, quia nemo in aduersis exultauit, nisi ante ea cõtẽpserit. Nemo cõtẽnet, nisi patiẽtiã gesserit. Quod

al's non cauit.*

Mali uocabulo, diabolum intelligit.

ſerit. Quod pacis gratiſſimæ deo attinet diſciplinam, quis omnino impatientiæ natus, uel ſemel ignoſcit fratri ſuo? non dicam ſepties, ſed ſeptuagies ſepties: quis iudicem cum aduerſario ſuo dirigens, negocium conuenientia ſoluet, niſi prius iam doleret, duritiam, amaritudinem, uenena ſcilicet impatientiæ amputaret? Quo modo remittes, & remittetur tibi, ſi tenax iniuriæ per abſentiam patientiæ fueris? Nemo cõuulſus animum in fratrem ſuum, munus apud altare perficiet, niſi prius reconciliando fratri reuerſus ad patientiam fuerit. Sol ſuper iram noſtram ſi occiderit, periclitamur. Nõ licet nobis una die ſine patientia manere. At enim cum omnem ſpeciem ſalutaris diſciplinæ gubernet, quid mirum quod etiam pœnitentiæ miniſtrat, ſolitæ lapſis ſubuenire, cum diſiuncto matrimonio, ex ea tamen cauſa, qua licet ſeu uiro, ſeu fœminæ ad uiduitatis perſeuerantiam ſuſtineri, hæc expectat, hæc exoptat † pœnitentiam quandoq; inituris ſalutẽ. Quantum boni utriq; confert, alterum ad alterum non facit, alterum emendat. Sic et illis dominicarum ſimilitudinum exemplis de patientia ſanctis adeſt. Erroneam ouem patientia paſtoris requirit et inuenit. Nam impatientia unam facile contemneret. Sed laborem inquiſitionis patientia ſuſcipit, et humeris inſuper aduehit baiulus patiens peccatricem derelictam. Illum quoq; prodigum filium patiẽtia patris et recipit, et ueſtit, et paſcit, et apud impatientiam irati fratris excuſat. Saluus eſt igitur qui perierat, quia pœnitentiam inijt. Pœnitentia non perit, quia patientiam inuenit. Nam dilectio ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus, quam Apoſtolus totis uiribus ſancti ſpiritus commẽdat, cuius niſi patientiæ diſciplinis eruditur? Dilectio, inquit, magnanimis eſt. Ita patientiam ſumit. Benefica eſt: malum patientia non facit, non æmulatur: id quidem patientiæ proprium eſt. Nec proteruum ſapit, modeſtiam de patientia traxit: non inflatur, nõ ꝓterit. non eñ ad patientiã pertinet. Nec ſua requirit, ſuffert ſua, dum alteri proſit, nec incitatur. Cæterum quid impatiẽtiæ reliquiſſet? Ideo, inquit, dilectio omnia ſuſtinet, oĩa tolerat, utiq; quia patiens. Merito ergo nunquàm excidet: nam cætera euacuabuntur, conſumabuntur. Exhauriuntur linguæ, ſcientiæ, prophetiæ: permanent fides, ſpes, dilectio. Fides, quam CHRISTI patientia induxit. Spes, quam homini patienti induxit. Dilectio, quam deo magiſtro patientia comitatur. Vſq; huc de patientia tandem ſimplici et uniformi, et tantum in animo conſtituta, †cum eandem etiam in corpore demerendo domino multipliciter ad laborem: utpote quæ ab ipſo domino in Apoſtolis ſuſtinendo uicerit. His patientiæ uiribus ſecatur Eſaias, et de domino non tacet. Lapidatur Stephanus, ſed ueniam hoſtibus ſuis poſtulat. O feliciſſimum illum quoq;, qui omnem patientiæ ſpeciem aduerſus omnem diaboli uim expunxit.

Quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij uno ruinæ impetu

† *Poſt hæc exoptat ſcriptum erat hæc exortat, legendum exhortatur, niſi qs oſcitãtia librarij, repetitum putet.*

† *Fortaſſis legẽdũ cũ eadẽ adlaboret.*

uno ruinæ impetu adempti, nō ipsius denicp corporis in uulnere cruciatus à patientia fide domino dedita exclusit, quem diabolus totis uiribus frustra cæcidit. Necp eīm à respectu dei tot doloribus auocatus ille est: sed cōstitit nobis in exemplum & testimonium, tam spiritu quàm carne, tam animo quàm corpore, patientiæ perpetrandæ: ut necp damnis secularium, nec amissionibus charissimorum, nec corporis quidem conflictationibus succidamus. Quale in illo uiro feretrū deus diabolo extruxit: quale uexillum de inimico gloriæ suæ extulit? cū ille homo ad omnem aceruum nunciorum, nihil ex ore promeret: nisi deo gratias, cum uxorem iam malis delassatam, & ad praua remedia suadentem execraretur. Quid ridebat deus, quid dissecabatur malus, cum Iob immundam ulceris sui redundantiam, magna æquanimitate destringeret? Cum erumpentes bestiolas, inde in eosdem specus, & pastus † reformasse carnis ludendo reuocaret. Itacp operarius ille uictoriæ dei, retusis omnibus iaculis tentationum, lorica, clypeócp patiētiæ, & integritatem mox corporis à deo recuperatam, & quæ amiserat centuplicata possedit. Et si filios quocp restitui uoluisset, pater iterum uocaretur. Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij, securus sic de domino, distulit: sustinuit tam uoluntariam orbitatem, ne sine aliqua patiētia uiueret, Adeo satis idoneus patiētiæ sequester deus. Si iniuriam deposueris penes eum, ultor est. Si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortē, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, ut deum habeat debitorē? Nec immerito enim. Omnia enim placita eius tuetur: omnibus mandatis eius interuenit. Fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitētiam expectat, exhomologesin adsignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consumat, pauperem consolatur, diuitem temperat, infirmum nō extendit, ualentem non consumit, fidelem delectat, gentilem inuitat, seruum domino, dominum deo commēdat, fœminam exornat, uirum approbat: amatur in puero, laudatur in iuuene, suspicitur in sene: in omni sexu, in omni ætate formosa est. Age iam si & effigiem, habitumcp eius comprehendamus. Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugositate contracta: remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate deiectis. Os taciturnitatis honore signatum. Color, qualis securis & innoxijs. Motus frequens capitis in diabolum, & minax risus. Cæterum amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: ut qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur: non nubilo liuet, sed est teneræ serenitatis, apertus & simplex, quem tertio uidit Helias. Nam ubi deus, ibidem & alumna eius, patientia scilicet. Cum ergo spiritus dei descendit, indiuidua patiētia comitatur eū. Si nō cū spiritu

† ctas refotmatæ

De exhomologesi, id est, cōfessiōe deo facienda, habes ī libro de pœnitentia.

admiserimus

admiserimus, in nobis morabitur semper: imò nescio an diutius perseueret sine sua comite ac ministra. Omni loco ac tempore tangatur, necesse est. Quodcũq; inimicus eius inflixerit, solus sustinere non poterit, carens instrumento sustinendi. Hæc patientiæ ratio, hæc disciplinæ, hæc opera cælestis, & uere scilicet Christiana: non ut illa patientia gentium terræ, falsa, probrosa. Nã ut in isto quoque domino diabolus emularetur, quasi planè ex pari, nisi quod ipsa diuersitas mali & boni æqualiter magnitudinis par est, docuit & suos patientiam propriam: illam dico, quæ maritos dote uenales, aut lenocinijs negociantes uxorum potestatibus subijcit. Quæ aucupandis orbitatibus omnẽ coacti obsequij laborẽ mentitis adfectionibus tolerat: quæ uentris operarios contumeliosis patrocinijs subiectione libertatis gulæ addicit. Talia nationes patientiæ studia nouerunt: & tanti boni nomẽ, fœdis operationibus occupant: patiẽtes solius dei uiuunt. Sed uiderint sua & sui præsides † qua patiẽtia subter ignis expectat. Cæterum nos amemus patientiam dei, patientiam Christi: rependamus illi, quam pro nobis ipse defendit. Offeramus patientiam spiritus, patientiã carnis, qui in resurrectionem carnis & spiritus credimus.

† al's quos

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE PATIENTIA FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

GIT hoc libro Tertullianus de solida & humana carne CHRISTI contra Marcionem, qui hunc putatiua ac imaginaria fuisse uestitum asseruit, nec natum, hac usus ratione, quod is qui sine fine est, necessario sit etiam inconuertibilis. Profligato Marcione, huius aliquãdo discipulum, sed paulo post desertorem Apellen aggreditur, qui impostricem illam puellam Philumenẽ secutus, solidum CHRISTI corpus, sed sine natiuitate suscipiebat: nam dicebat CHRISTVM de syderibus & substantijs superioris mundi mutuatum esse carnem. In hoc libro sunt quæ euarient à placitis recentiorum Theologorum, ut quod de fratribus loquens dicit, Matrem æque non adhæsisse CHRISTO, cum ab initio statim omnem illi felicitatem tribuãt Theologi isti quos scholasticos appellant. Quanquam à Tertulliani sententia, præter Origenem, non ita abhorrent diuus Aurelius Augustinus, & Ioannes Chrysostomus: deinde quod dicit Mariam patefacti corporis lege peperisse, cum omnes hodie Theologorum centuriæ CHRISTVM clauso uirginis utero prodijsse uelint. Nota est Theologorum similitudo de sole per uitrum transparente. Idque miraculo factum asserunt, non agilitatis beneficio quæ gloriosis, ut ipsi uocant, corporibus competat. Quod decretũ suũ Ezechielis uaticinio stabiliunt. Tametsi Tertulliano diuus Ambrosius quoque subscribit. Sed hæc sunt boni cõsulenda, præsertim in tam uetusto scriptore: quo uix alium Christianus orbis antiquiorem habet. Nam qui diuinare potuit quid subtiles isti Theologi tot post ipsum seculis essent definituri? Plus martyrum CHRISTO uitam suam alacriter impendentiũ habuit ea ætas, quàm disputatorũ. Argutias philosophiæ debemus & nimio ocio. Citat ex hoc libro Tertullianum diuus Hieronymus in primo cõmẽtario, quem scripsit in epistolam Pauli ad Galatas, hijs quidem uerbis: Eleganter, inquit, in hoc loco uir doctissimus Tertullianus Apellen & eius uirginem Philumenen, quam angelus quidã diabolici spiritus & peruersus impleuerat, hunc esse scribit angelũ, cui multo ante, quàm Apelles nasceretur, spiritus sancti uaticinio sit anathema per Apostolum prophetatum. Quanquam ex libro de præscriptione hæreticorum potius citasse uidetur, ubi istud apostolicũ in angelũ Apellis itidem torquet: nimirum quod liber ille sit ante hunc cõscriptus. Cæterum de anima suam hic quoque sententiam prodit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CARNE CHRISTI, LIBER.

VI FIDEM resurrectionis ante istos Sadducæorum propinquos sine controuersia moratam student inquietare, ut eam spem negent etiam ad carnem pertinere, merito quoque carnem CHRISTI quæstionibus distrahunt, tanquàm aut nullam omnino, aut quoquo modo aliam præter humanam: ne si humanam constiterit fuisse, præiudicatum sit aduersus illos eã resurgere omni modo, quæ in CHRISTVM resurrexerit. Igitur unde illi destruunt carnis uota, inde nobis erunt præstruẽ

da. Examinemus corporalem subſtãtiam domini: de ſpiritali enim certum eſt. Caro quæritur, ueritas & qualitas eius retractantur, an fuerit, & unde, & cuiuſmodi fuerit. Renunciatio eius dabit legem noſtræ reſurrectioni. Marcion ut carnem Chriſti negaret, negauit etiam natiuitatem: aut ut natiuitatem negaret, negauit & carnem: ſcilicet ne inuicem ſibi teſtimoniũ redderent. Reſponderẽt natiuitas & caro, quia nec natiuitas ſine carne, nec caro ſine natiuitate: quaſi non eadẽ licentia hæretica & ipſe potuiſſet, aut admiſſa carne natiuitatem negare, ut Apelles diſcipulus, & poſtea deſertor ipſius, Aut & carnem & natiuitatem cõfeſſus, aliter illis interpretari, ut condiſcipulus & cõdeſertor eius Valentinus. Sed & qui carnẽ Chriſti putatiuã introduxit, æque potuit natiuitatis quoq; phãtaſmata cõfingere, ut & conceptus, & pregnatus, & partus uirginis, & ipſius exinde infantis ordo
* tocoxin haberetur: eoſdẽ oculos, eoſdemq; ſenſus fefelliſſent, quos carnis opinio inluſit. Planè natiuitas à Gabriele adnunciatur. Quid illi cũ angelo creatoris? & in uirginis uterũ conceptus inducitur. quid illi cum Eſaia? creatoris odit moras, qui ſubito CHRISTVM de cœlis deferebat, aufers hinc (inquit) moleſtos ſemper Cæſaris cenſus, & diuerſoria anguſta, & ſordidos pannos, & dura præſepia. Viderit angelica multitudo dñm ſuũ noctibus honorans. Seruent potius pecora paſtores: & magi ne fatigentur de lõginquo. dono illis aurum ſuũ. Melior ſit & Herodes, ne Hieremias glorietur: Sed nec circũcidatur infans, ne doleat: nec ad templũ deferatur, ne parentes ſuos oneret ſumptu obligationis: nec in manus tradatur Simeoni, ne ſenẽ moriturum exinde conſtet. Taceat & anus illa, ne faſcinet puerum. His opinor conſilijs tot originalia inſtrumenta CHRISTI, delere Marcion auſus eſt, ne caro eius probaretur. Ex qua oro te autoritate? ſi ꝓpheta es, prænũcia aliquid: ſi Apoſtolus, prædica publice: ſi apoſtolicus, cum apoſtolis ſenti: ſi tantum Chriſtianus es, crede quod traditum eſt: ſi nihil iſtorũ es, merito dixerim morere: nam & mortuus es, qui non es Chriſtianus, non credendo quod traditum Chriſtianos facit. Et eo magis mortuus es, qui non es Chriſtianus. Qui cum fuiſſes, excidiſti, reſcindendo quod retro credidiſti. Sicut & ipſe confiteris in quadam epiſtola: & tui non negant, & noſtri probant. Igitur reſcindens quod crediſti, iam non credens reſcidiſti: non tamen quia credere deſiſti, recte reſcidiſti. Atqui reſcindendo quod crediſti, ꝓbas ante, quàm reſcinderes aliter fuiſſe quod crediſti, aliter illud ita erat traditum. Porrò quod traditum erat, id erat uerum ut ab eis traditũ, quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum reſcindens, quod erat uerũ reſcidiſti. Nullo iure feciſti: ſed plenius eiuſmodi præſcriptiõibus aduerſus omnes hæreſes, alibi iam uſi ſumus. Poſt quas nunc ex abundãti retractamus, deſiderantes rationem qua non putaueris natum eſſe Chriſtum. Neceſſe eſt quatenus hoc putas arbitrio tuo licuiſſe: ut aut impoſſibilem, aut incõuenientem deo exiſtimaueris natiuitatẽ. Sed deo nihil impoſſibile, niſi quod non uult. An ergo uoluerit naſci? quia ſi uoluit, & natus eſt, conſideremus.

Margin notes: *al's * auferas.* — *Epiſtola Marcionis* — *Librũ de præſcriptione hæreticorũ ante hũc librũ ſcripſit*

deremus. Ad compendiũ decurro. Si enim nasci se deus noluisset, quacũq; de causa, nec hominem se uideri præstitisset. Nam quis hominem uidens, eum negaret natũ? Itaq; quod noluisset esse, nec uideri omnino uoluisset. Omnis rei displicentis etiam opinio reprobatur. Quia nihil interest, utrum sit quid, an non sit: si cum nõ sit, esse præsumitur. Planè interest illud, ut falsum non patiatur, quod uere non est. Sed satis erat illi, inquis, conscientia sua. Viderint homines, si natum putabant, quia hominem uidebant. Quãto ergo dignius, quantóq; constantius humanam sustinuisset existimationem uere natus, eandem existimationem etiam non natus subiturus cum iniuria conscientiæ suæ, quam tu ad fiduciam reputas, ut non natus aduersus conscientiam suam natum se existimari sustineret. Quid tanti fuit *edocuit, cũ sciens CHRISTVS quid esset, esse se quod non erat exhiberet. Non potes dicere, si natus fuisset, & hominem uere induisset, deus esse desisset, amittens quod erat, dum assumit quod non erat. Periculum enim status sui deo nullum est. Sed ideo, inquis, nego deum in hominem uere conuersum, ita ut & nasceretur, & carne corporaretur: quia, qui sine fine est, etiã inconuertibilis sit, necesse est. Conuerti enim in aliud, finis est pristini. Nõ competit ergo conuersio, cui non competit finis. Planè natura conuertibiliũ ea lege est, ne permaneant in eo quod conuertitur in eis: & ita non permanendo pereant, dum perdunt cõuertẽdo quod fuerũt: sed nihil deo par est, natura eius ab omniũ rerum conditione distat. Si ergo à deo distãt, à quibus deus distat, cum cõuertuntur amittunt quod fuerũt. Vbi erit diuersitas diuinitatis à cæteris rebus, nisi ut contrarium obtineat: id est, ut deus & in omnia conuerti possit, & qualis est perseuerare. Alioquin par erit eorũ, quæ conuersa amittũt quod fuerũt, quorũ utiq; deus in omnibus par non est: *si nec in exitu conuersionis. Angelos creatoris conuersos in effigiẽ humanam aliquando legisti, & credidisti, & tantam corporis gestasse ueritatem, ut & pedes eis lauerit Abraham, & manibus ipsorum ereptus sit Sodomitis Loth: conluctatus quoq; homini angelus toto corporis pondere dimitti desiderauerit, adeo detinebatur. Quod ergo angelis inferioribus deo licuit, uti conuersi in corpulentiam humanam, angeli nihilominus permanerent: hoc tu potentiori deo aufers, quasi nõ ualuerit CHRISTVS uere hominem indutus, deus perseuerare? Aut nunquid & angeli illi phantasma carnis apparuerunt? sed non audebis hoc dicere. Nam si sic apud te angeli creatoris, sicut & CHRISTVS: eiusdem substãtiæ erit CHRISTVS, cuius angeli: angeli tales, qualis & CHRISTVS. Si scripturas opinioni tuæ resistentes, non de industria alias reiecisses, alias corrupisses: confudisset te hinc euangelium Ioannis, prædicans spiritũ columbæ corpore lapsum desedisse super dominum. Qui spiritus cum hoc esset, tam uere erat & columba, quàm & spiritus: nec interfecerat substantiam propriã, adsumpta substantia extranea. Sed quæris corpus columbæ ubi sit resumpto spiritu in

Als *edoce

Als *sic nec.

cœlum. Aeque angelorum, & eadẽ ratione interceptum est, qua & æditũ fuerat. Si uidisses cũ de nihilo proferebatur, scisses, cũ in nihilũ subducebatur. Si non fuit initium uisibile, nec finis. Tamẽ corporis soliditas erat, quo momento corpus uidebatur. Non potest non fuisse quod scriptum est. Igitur si neq; ut impossibilem, neq; ut periculosam deo repudias corporationem, superest ut quasi indignam reijcias & accuses. Ab ipsa quidem exorsus natiuitate perora. Age iam spurcitias genitalium in utero elementorum, humoris & sanguinis, fœda coagula carnis ex eodem cœno alendæ, per nouẽ menses describe. Vterum de die insolescentem, grauem, anxium, nexum, totum incertum libidinibus fastidij & gulæ. Inuehere iam & in ipsum mulieris enitentis pudorem, uel pro periculo honorandum, uel pro natura religiosum. Horres utiq; & infantem cum suis impedimentis, profusum utiq; & oblitum. Dedignaberis quod pannis dirigitur, quod unctionibus formatur, quod blanditijs deridetur. Hanc* uenationem ó Marcion naturæ despuis. Et quomodo natus es, odisti nascentem hominem: & quomodo diligis aliquem? te quidem plane non amasti: cum ab ecclesia & fide CHRISTI recessisti. Sed uideris si tibi displices, aut si aliter natus. Et certe CHRISTVS dilexit hominem illum in immunditijs, in utero coagulatum, illum per pudenda prolatum, illum per ludibria nutritum. Propter eum descendit: propter eum prædicauit: propter eum omni se humilitate deiecit usq; ad mortem, & mortem crucis: amauit utiq; quẽ magno redemit. Si CHRISTVS creator eius est, suum merito amauit: si ab alio deo est, magis adamauit, quando alienum redemit. Amauit ergo cum homine etiam natiuitatem, etiã carnem eius. Nihil amari potest sine eo per quod est, id quod est. Aut aufer natiuitatem, & exhibe hominem. Adime carnem, & præsta quem deus redemit. Si hæc sunt homo quem deus redemit, tu hæc erubescenda illi facis, quæ redemit & indigna? quæ nisi dilexisset, nõ redemisset. Natiuitate reformata regeneratione cœlesti, carnem ab omni uexatiõe restituit. Leprosam emaculat, cæcam perluminat, paralyticã redintegrat, dæmoniacam expiat, mortuam resuscitat, & nasci in illam erubescit. Si reuera de lupa, aut sue, aut uacca, prodire uoluisset: & feræ aut pecoris corpore indutus regnũ cœlorum prædicaret: tua, opinor, illi cẽsura præscriberet? Turpe hoc deo, & indignum hoc dei filio & stultum. Propterea qui ita credat, sit. Planè stultum, si de nostro sensu iudicemus deum. Sed circũspice Marcion, si tamen non delesti. stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientes. Quæ nam hæc stulta sunt, conuersio hominis ad cultum ueri dei, reiectio erroris, disciplina iustitiæ, pudicitiæ, patiẽtiæ, misericordiæ, innocẽtiæ? omnia hæc quidem stulta non sunt. Quære ergo de quibus dixerit. Et si te præsumpseris inuenisse, non erit iam stultum credere in deum, natũ & quidem ex uirgine: & quidem carneum, qui per illas naturæ contumelias uolutatus sit. Dicat hæc aliquis stulta non esse: & alia sint, quæ deus in æmulationem ele-

Al's * ueneratione

tionē elegerit sapientiæ secularis. Et tamen apud illam facilius creditur, Iuppiter taurus factus aut cygnus, quàm uere homo CHRISTVS penes Marcionem. Sunt planè & alia tam stulta, quæ pertinent ad contumelias & passiones dei. Aut prudētiam dicam deum crucifixū? Aufers hoc quoq; Marcion, imò hoc potius. Quid enim indignius deo? quid magis erubescēdum, nasci, an mori? Carnem gestare, an crucem? circūcidi an suffigi? educari, an sepeliri? in præsepe deponi, an in monumentum recondi? Sapientior eris, si nec ista credideris. Sed non eris sapiens, nisi stultus seculo fueris, dei stulta credendo. An ideo passiones à CHRISTO non rescidisti, quia ut phantasma uacabat ad sensum earum. Diximus retro æque illum & natiuitatis & infantiæ imaginarium imaginariæ, uacua ludibria subire potuisse. Sed iam hic responde interfector ueritatis. Nōnne uere crucifixus est deus? nónne uere mortuus, & uere crucifixus? nónne uere resuscitatus? Vt uere scilicet mortuus. Falsò statuit inter nos scire Paulus tantum crucifixum: falsò sepultum ingessit, falsò resuscitatum inculcauit. Falsa est igitur & fides nostra, & phantasma est totum quod speramus à CHRISTO. Scelestissime hominum, qui interemptores excusas dei. Nihil enim ab eis passus est CHRISTVS, si nihil uere est passus. Parce unicæ spei totius orbis, qui destruis necessarium decus fidei. Quodcunque deo indignum est, mihi expedit. Saluus sum, si non confundar de domino meo. Qui me, inquit, confusus fuerit, confundar & ego eius. Alias non inuenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent, bene impudentem, & feliciter stultum: Natus est dei filius non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est dei filius. Prorsus credibile est, quia ineptum est: & sepultus, resurrexit. Certum est, quia impossibile. Sed hæc quomodo in illo uera erunt, si ipse non fuit uerus, si non uere habuit in se quod figeretur, quod moreretur, quod sepeliretur & resuscitaretur? carnem scilicet hanc sanguine suffusam, ossibus substructam, neruis intextam, uenis implexam, quæ nasci & mori nouit, humanam sine dubio, ut natam de homine. Ideo quia mortalis hæc est, in CHRISTO homo & filius hominis. Aut cur homo CHRISTVS, & filius hominis, si nihil hominis & nihil ex homine? nisi si aut aliud est homo q̃ caro: aut aliūde caro hominis, quàm ex homine: aut aliud MARIA, quàm homo.* Deus Marcionis aut aliter non diceretur homo CHRISTVS sine carne: nec hominis filius sine aliquo parente homine: sicut nec deus sine spiritu dei, nec dei filius sine deo patre. Ita utriusq; substantiæ census hominē & deum exhibuit. Hinc natum, inde non natum: hinc carneum, inde spiritalem: hinc infirmum, inde præfortem: hinc morientem, inde uiuentē. Quæ proprietas cōditionum, diuinæ & humanæ æqua uti q; naturæ ueritate dispuncta est, eadem fide spiritus & caro: uirtutes spiritum dei, passiones carnem hominis probauerunt. Si uirtutes non sine spiritu, proinde & passiones non sine carne. Si caro cum passionibus ficta, & spiritus ergo cum uir-

tutibus falsus. Quid dimidias mendatio CHRISTVM? totus ueritas fuit.
Als*credi. Maluit,*crede, nasci, quàm ex aliqua parte mentiri. Et quidē in semetipsum ut carnem gestaret, sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica uestitam, sine fame esurientem, sine dentibus edentem, sine lingua loquentem: ut phantasma auribus fuerit sermo eius p imaginem uocis. Fuit itaq; phantasma etiā post resurrectionē, cū manus & pedes suos, discipulis inspiciendos offert: aspicite, dicens, quod ego sum: quia spiritus ossa non habet, sicut me habentem uidetis: sine dubio manus & pedes & ossa, quæ spiritus non habet, sed caro. Quomodo hanc uocem interpretaris Marciō n: quia deo optimo, & simplici, & bono tantum infers
Als*Ecce. IESVM?* cæce fallit & decipit, & circumuenit omnium oculos, omniū sensus, omnium accessus, & contactus. Ergo iam CHRISTVM non de cœlo deferre debueras, sed de aliquo circulatorio cætu: nec deum præter hominē sed magum hominem: nec salutis pontificem, sed spectaculi artificem: nec mortuorum suscitatorem, sed uiuorum auocatorē. Nisi quod & si magus fuit, natus est. Sed quid iam discentes Pontici illius, supra magistrum sapere compulsi, concedunt CHRISTO carnis ueritatem, sine præiudicio tamen renuendæ natiuitatis. Habuerit, inquiunt, carnem, dum omnino non natam*paruimus. Igitur de calcaria (quod dici solet) in carbonariā à Marcione ad Apellen, qui posteaquàm à disciplina Marcionis * in muliere lapsus, & dehinc in uirgine Philumene spiritu euersus est, solidū CHRISTI corpus & sine natiuitate suscepit ab ea: prædicans ut angelus quidem illi Philumenes. Eadem uoce Apostolus respondebit: quia ipsum illum iam tunc præcinebat, dicens: Etiam si angelus de cœlis aliter euāgelizauerit uobis, quàm nos euangelizauimus, anathema sit. His uero qui insuper argumentantur, nos resistimus. Confitentur uere corpus habuisse CHRISTVM: unde materia, si non ex ea qualitate, in qua uidebatur? Vnde corpus, si non caro corpus? Vnde caro, si non nata? quia nasci haberet ea futura quæ nascitur. De syderibus, inquiunt, & de substantijs superioris mundi mutuatus est carnem. Et utiq; proponunt non esse mirandum corpus sine natiuitate, cum & apud nos angelis licuerit, nulla uteri opera in carnē processisse. Agnoscimus quidem ita relatum, sed tamen quale est ut alterius regulæ fides, ab ea fide quam impugnat * instruēdum argumentationibus suis mutuetur. Quid illi cum Moysi, qui deum Moysi reijcit? Si alius deus est, aliter sint res eius. Et utantur hæretici omnes scripturis eius, cuius utuntur etiam mundo. Erit illis hoc quoq; in testimonium iudicij, quod de exemplis ipsius blasphemias suas instruunt. Facile est ueritati etiam nihil tale aduersus eos præscribenti obtinere. Igitur qui carnem CHRISTI ad exemplum proponunt angelorum: non natam dicentes scilicet carneā: comparent uelim & causas tam CHRISTI, quàm & angelorum, ob quas in car-
Als*uenerunt. nem*processerunt. Nullus unquam angelus ideo descēdit ut crucifigeretur,

Marcionē intelligit oriundū ex Ponto.
Discentes uocat discipulos, ut supra.
*Forte legendum * paruifacimus.*
Prouerbium.
*Als * in mulierē carne.*
*Als * instrumentum*

ut mortem experiretur, ut à morte resuscitaretur. Si nunquam eiusmodi fuit causa angelorum corporandorum, habes causam cur non nascendo acceperint carnem. Non uenerant mori, ideo nec nasci. At uero CHRISTVS mori missus, nasci quoq; necessario habuit, ut mori posset. Non enim mori solet, nisi quod nascitur. Mutuũ debitum est inter se, natiuitati cũ mortalitate. Forma moriendi, causa nascendi est. Si propter id quod moritur mortuus est CHRISTVS, id autem moritur quod & nascitur: consequens autem erat, imò præcedens, ut æque nasceretur propter id quod nascitur: quia propter idipsum mori habebat. Quod quia id quod nascitur, moritur: non competebat non nasci, pro quo mori competebat? Atqui tunc quoque inter illos angelos ipse dominus apparuit Abrahæ sine natiuitate, cum carne scilicet, pro eadem causæ diuersitate. Sed uos hoc non recipitis, non eum CHRISTVM recipientes: quia iam tunc & adloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediscebat in carnis habitu nõ natæ adhuc quia nondum morituræ, nisi prius & natiuitas eius & mortalitas adnũciarentur. Igitur probent angelos illos de syderibus accepisse substantiam carnis: si non probant, quia nec scriptum est, nec CHRISTI caro inde erit, cui angelorum accommodant exemplum. Constat angelos carnem non propriam gestasse, utputa natura substantiæ spiritalis: et si corporis alicuius, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad tẽpus, ut uideri & congredi cum hominibus possent. Igitur cum relatum non sit, unde sumpserint carnem, relinquitur intellectui nostro, non dubitare, hoc esse proprium angelicæ potestatis ex nulla materia corpus sibi sumere: quãto magis inquis ex aliqua certum est: sed nihil de eo constat, quia scriptura non exhibet. Cæterum quia ualent facere semetipsos quod natura non sunt, cur non ualeãt & ex nulla substantiam facere? si fiunt quod non sunt, cur non ex eo fiant quod non est? Quod autem non est, cum fit, ex nihilo est. Propterea nec requiritur, nec ostenditur, quid postea factũ sit corporibus illorum. Quod de nihilo fuit, nihil factũ est. Possunt nihil ipsum conuertere in carnem, qui semetipsos potuerunt conuertere in carnẽ. Plus est naturam demutare, quàm facere materiam. Sed si de materia necesse fuisset angelos sumpsisse carnem, credibilius utique est de terrena materia, quàm de ullo genere cœlestium substantiarum. Cum adeo terrenæ qualitatis extiterit, ut terrenis pabulis pasta sit. Nunc sic quoque syderea* eadem modo terrenis pabulis pasta, quando terrena non esset, quo terrena cœlestibus pasta est, quando cœlestis non esset. Legimus enim, manna esui populo fuisse: Panem, inquit, angelorum edit homo. Non tamen infringitur semel separata conditio dominicæ carnis, ex causa alterius dispositionis. Homo uere futurus usque ad mortem, eam carnem oportebat, indueret: cuius est mors. Eam porrò carnem, cuius est mors, natiuitas antecedit. Sed quotiens de natiuitate contenditur, omnes

Als*eodem.

qui respuunt eam ut præiudicantem de carnis in CHRISTO ueritate, ipsum deum uolunt negare esse natum, quod dixerit, Quæ mihi mater, & qui mihi fratres? Audiat igitur & Apelles quid iam responsum sit à nobis Marcioni, eo libello, quo euangelium ipsius prouocauimus: considerandã scilicet materiam pronunciationis istius. Primo quidem nunquam quisquam adnunciasset illi matrem & fratres eius foris stare: qui nõ certus esset habere illum matrem & fratres, & ipsos esse quos tunc nunciabat, uel retro cognitos, uel tunc ibidem *compertos. Licet propterea abstulerint hæreses istæ de euangelio, quod & creditum patrem eius Ioseph fabrũ, & matrem Mariam, & fratres, & sorores eius optime notos sibi esse dicebãt, qui mirabantur doctrinam eius: sed tentandi gratia nunciauerant ei matrẽ & fratres, quos non habebat. Hoc quidem scriptura non dicit, aliâs non tacẽs, cum quid tentationis gratia factum est circa eum. Ecce, inquit, surrexit legis doctor, tentans eum. Et alibi: Et accesserũt ad eum pharisæi, tentãtes quod nemo prohibebat. Hic quoq; significari, tentandi gratia factum. Non recipio quod extra scripturam de tuo infers. Dehinc materia tentatiõis debet subesse, quid tẽtandũ putauerũt in illo, utiq; natus ne esset, an nõ? Si enim hoc negauit responsio eius, hoc captauit nunciatio *tentaris. Sed nulla tentatio tendens ad agnitionem eius, de quo dubitando tentat, ita subito procedit, ut non ante præcedat quæstio, quæ dubitationem inferens cogat tentationem. Porrò si nusquàm de natiuitate CHRISTI uolutatum est, quid tu argumentaris uoluisse illos per tentationem sciscitari, quod nunquam ꝑduxerunt in quæstionem. Eò adijcimus etiam, si tentandus esset de natiuitate: nõ utiq; hoc modo tentaretur, earum personarum adnunciatiõe, quæ poterant etiam nato CHRISTO non fuisse. Omnes nascimur, & tamẽ nõ omnes aut fratres habemus, aut matrem. Adhuc potest & patrẽ magis habere quàm matrem, & auunculos magis quàm fratres: adeo non competit tentatio natiuitatis, quam licebat & sine matris, & sine fratrũ nominatione constare. Facilius planè est, ut certi illum & matrem & fratres habere, diuinitatem potius tentauerint eius quàm natiuitatem, an intus agens, sciret quid foris esset, mendatio potius præsentiæ eorum, qui in præsenti nõ erãt nisi quod & si *uacuisset tentationis ingenium, poterat euenire ut quos illi nunciabant foris stare, ille eos sciret absentes esse, uel ualetudinis, uel negocij, uel peregrinationis nota iam necessitate. Nemo tentat eo modo, quo posse se sciat ruborem tentationis referre. Nulla igitur materia tentationis competente, liberatur simplicitas nunciatoris, quod uere mater & fratres eius superuenissent. Sed quæ ratio responsi matrem & fratres ad præsens negantis, discat etiam Apelles. Fratres domini non crediderant in illum: sicut & in euangelio ante Marcionem ædito continetur. Mater æque non demonstratur adhæsisse illi, cum Marthæ & Mariæ aliæ in commercio eius frequententur. Hoc denique in loco apparet incre-

Signat librũ contra Marcionẽ quartum, ut puto.

*Al's *repertos*

*Al's *tentatoris.*

*Al's *uacauisset.*

paret incredulitas eorum, cum is doceret uiam uitæ, cum dei regnum prædicaret, cum languoribus & uitijs medendis operaretur, extraneis desixis in illum, tam proximi aberant. Denique superueniunt, & foris subsistunt, nec introeunt: non computantes scilicet quid intus ageretur, nec sustinent saltem, quasi * necessarius aliquid adferrent eo quod ille tum maxime agebat: sed amplius interpellant, & à tanto opere reuocatum uolunt. Oro te Apelles, uel tu Marcion, si forte tabula ludens, uel de histrionibus, aut aurigis contendens, tali nuncio auocareris? nonne dixisses, quæ mihi mater, aut qui fratres? deum prædicans & probans CHRISTVS, legem & prophetas adimplens, tanti retro æui caliginem dispargens, indigne usus est hoc dicto ad percutiendam incredulitatem foris stantium, uel ad excutiendam importunitatem ab opere reuocãtium? Cæterum ad negandam natiuitatem, alius necessarius fuisset ei locus, & tempus, & ordo sermonis: non eius qui possit pronunciari etiam ab eo, cui & mater esset & fratres, cum indignatio parentes non neget, sed obiurget. Denique potiores fecit alios, & meritum prælationis ostendens, audientiam scilicet uerbi, demonstrat qua conditione negauerit matrem & fratres. Qua enim alios sibi adoptauit, qui ei adhærebant: ea abnegauit illos, qui ab eo absistebant. Solet etiam adimplere CHRISTVS quod alios docet. Quale ergo erat, si docens non tanti facere matrem aut fratres, quanti dei uerbum, ipse dei uerbũ nũciata matre & fraternitate desereret? Negauit itaq; parentes, quomodo docuit negandos pro dei opere. Sed aliâs figura est synagogæ in matre abiuncta, & Iudæorum in fratribus incredulis. Foris erat in illis Israël: discipuli autem noui intus audientes, & credentes, & cohærentes CHRISTO, ecclesiam deliniabant: quam potiorem matrem, & digniorem fraternitatem, recusato carnali genere * nuncupant. Eodem sensu denique & illi exclamationi respondit, non matris uterum & ubera negãs, sed feliciores designãs, qui uerbum dei audiunt. Solis istis capitulis, quibus maxime instructi uidentur, sibi Marcion & Apelles secundum ueritatem integri & incorrupti euangelij interpretatis, satis esse debuerat, ad probationem carnis humanæ in CHRISTO, per defensionẽ natiuitatis. Sed quoniã & isti *Apellaciani carnis ignominiam prætendunt maxime, quam uolunt ab igneo illo præside mali solicitatis animabus abstructam: & idcirco indignã CHRISTO, & idcirco de syderibus illi substantiã cõpetisse, debeo illos de sua paratura repercutere. Angelum quendam inclytum nominant, qui mundũ hunc instituerit, & instituto eo pœnitentiam admiserit. Et hoc suo loco tractauimus. Nam est nobis aduersus illos libellus. An qui spiritum & uoluntatem & uirtutem CHRISTI habuerit ad ea opera, dignum aliquid pœnitentia fecerit, cum angelum etiam de figura erraticæ ouis interpretentur? Teste igitur pœnitẽtia institutoris sui delictum erit mundus, siqdẽ omnis pœnitentia confessio est delicti, quia locum non habet nisi in delicto. Si mun

*Necessarius cõparatiuum est.

Al's *nuncupauit.

Al's * Apelliaci.

Libellus Tertulliani aduersus Apellitas.

cto. Si mundus delictum est, quia corpus & membra, delictũ erit proinde & cœlum & cœlestia cum cœlo. Si cœlestia, & quicquid inde conceptum platũq; est: mala arbor malos fruct⁹ ædat, necesse est. Caro igitur CHRISTI de cœlestibus structa, de peccatis constitit elementis, peccatrix de peccatorio censu: & par erit eius substantiæ, id est nostræ, quam ut peccatricem CHRISTVS dedignatur induere. Ita si nihil de ignominia interest, aut aliam purioris notæ materiam excogitent CHRISTO, quibus displicet nostra. Aut eam cognoscant, qua etiam * cœlesti melior esse non potuit. Legimus planè, primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Non tamen ad materiæ differentiam spectat, sed tantum terrenæ retro substãtiæ carnis, primi hominis, id est Adæ, cœlestem de spiritu substantiam opponit, secundi hominis, id est CHRISTI. Et adeo ad spiritum, nõ ad carnem cœlestem hominem refert: ut quos sic comparat, constet in hac carne terrena, cœlestes fieri, spiritu scilicet. Quod si secundum carnem quoq; cœlestis CHRISTVS, non cõpararentur illi non secũdum carnem cœlestes. Si ergo fiunt cœlestes qualis est CHRISTVS, terrenam carnis substantiã gestant. Hic quoq; confirmatur ipsum etiam CHRISTVM in carne terrena fuisse cœlestem, sicut sunt qui ei adæquantur. Prætẽdimus adhuc, nihil quod ex alio acceptum sit, ut aliud sit quàm id de quo sit acceptum: ita in totum aliud est, cui non suggerat unde sit acceptum. Omnis materia sine testimonio originis suæ non est, & si demutetur in nouam proprietatem. Ipsum certe corpus hoc nostrum quod de limo figulatum, etiam ad fabulas nationum ueritas transmisit, utrũq; originis elementum confitetur. Carne terrenã, sanguine aquanã: licet alia sit facies qualitatis. Hoc est quod ex alio aliud fit. Cæterum quid est sanguis quàm rubẽs humor? quid caro quàm terra conuersa in figuras suas? Considera singulas qualitates, musculos ut glebas, ossa ut saxa, etiam circum papillas calculos quosdam. Aspice neruorum tenaces connexus, ut traduces radicum: & uenarum ramosos discursus, ut ambages riuorum. Et lanugines ut muscos, & comam ut cespitem, & ipsos medullarũ in abdito thesauros, ut metalla carnis. Hæc omnia terrenæ originis signa & in CHRISTO fuerunt: hæc sunt quæ illum dei filiũ cœlauere, non aliâs tantummodo hominem existimatum, quàm ex humani substantia corporis. Aut ædite aliquid in illo cœleste de Septentrionibus, & Vergilijs, &* Siculis emendatum. Nam quæ enumerauimus, adeo terrenæ testimonia carnis sunt, ut & nostræ. Sed nihil nouum, nihil peregrinum deprehendo. Denique uerbis tantummodo & factis, doctrina & uirtute sola CHRISTI homines obstupescebant. Notaretur etiam carnis in illo nouitas miraculo habita. Sed carnis terrenæ non mira conditio: ipsa erat quæ cætera eius mirãda faciebat, cũ dicerẽt: Vnde huic doctrina & signa ista. etiã despicientiũ formam eius, hæc erat uox. Adeo nec humanæ honestatis corpus fuit, nedum cœlestis claritatis. Tacentibus apud uos quoq; prophe

Al's * peccati.
Al's * cœlestis
Al's * suculis.

quoq; pphetis de ignobili aſpectu eius, ipſæ paſſiones, ipſæq; contumeliæ loquuntur. Paſſiones quidem humanam carnem, contumeliæ uero inhoneſtam probauere. An auſus eſſet aliquis ungue ſummo perſtringere corpus nouũ, *ullam ſputaminibus contaminare faciem niſi merẽtem? Quid dicis cœleſtem carnem, quam unde cœleſtem intelligas, non habes? Quid terrenam negas, quam unde terrenam agnoſcas, habes? Eſurijt ſub diabolo, ſitijt ſub Samaritide, lachrymatur ſuper Lazarum, trepidat ad mortem. Caro enim, inquit, infirma. Sanguinem fudit poſtremo. Hæc ſunt, opinor, ſigna cœleſtia. Sed quomodo inquam contemni & pati poſſet, ſicut & dixi, ſiquid in illa carne cœleſti generoſitate radiaſſet. Ex hoc ergo conuincimus nihil in illa de cœlis fuiſſe, propterea ut contemni & pati poſſet. Conuertor ad illos æque ſibi prudentes, qui carnem Chriſti animalẽ affirmãt, quod anima caro ſit facta, ergo & caro anima. Et ſicut caro animalis, ita & anima carnalis. Et hic itaq; cauſas requiro, ſi ut animam ſaluam faceret in ſemetipſo ſuſcepit animã Chriſtus: quia ſalua non eſſet niſi per ipſum, dũ in ipſo non uideo cur eam carnem fecerit animalem, induendo carnẽ, qua ſi aliter animam ſaluam facere nõ poſſet, niſi carneam factam. Cum enim noſtras animas non tantum nõ carneas, ſed etiam in carne, diſiunctas ſaluas præſtet: quanto magis illam, quam ipſe ſuſcepit, etiam non carneã redigere potuit in ſalutem. Item cum præſumat non carnis, ſed animæ noſtræ ſolius liberandæ cauſa proceſſiſſe Chriſtum: primo quàm abſurdum eſt, ut animam ſolam liberaturus, id genus corporis eam fecerit, quod non erat liberaturus. Deinde ſi animas noſtras per illam quã geſtauit liberare ſuſceperat, illam quoq; quam geſtauit, noſtrã geſtaſſe debuerat: id eſt, noſtræ formæ, cuiuſcũq; formæ eſt in occulto anima noſtra, nõ tamẽ carneæ. Cæterum non noſtram animam liberauit, ſi carneam habuit: noſtra enim carnea non eſt. Porrò ſi nõ noſtram liberauit, nihil ad nos: quia carnea nõ eſt, quia nõ noſtram liberauit. Sed nec liberanda erat, quæ nõ erat noſtra, ut ſcilicet carnea: non enim periclitabatur, ſi non erat noſtra: id eſt, non carnea: ſed liberatam conſtat illã. Ergo nõ fuit carnea, & fuit noſtra, * ſi ea fuit quæ liberaretur, quoniam periclitabatur. Iam ergo ſi anima non fuit carnalis in Chriſto, nec caro poteſt animalis fuiſſe. Sed aliam argumẽtationem eorum conuenimus, exigẽtes cur animalem carnẽ ſubeundo Chriſtus, animam carnalem uideatur habuiſſe. Deus enim, inquit, geſtauit animã uiſibilem hominibus exhibere, faciendo eam corpus, quæ retro inuiſibilis extiterit. Natura nihil, nec ſemetipſam uidens, præ impedimẽto carnis huius, ut etiam diſceptaretur, nata eſt anima an non? Itaq; animã corpus effectã in Chriſto, ut eã & naſcentẽ & morientẽ, & quod ſit amplius, reſurgentẽ uideremus. Ex hoc autẽ quale erit, ut p carnẽ demonſtraretur anima ſibi aut nobis, quæ per carnem non poterat agnoſci, ut ſic oſtenderetur: dum id fit cui latebat, id eſt, caro: tenebras uidelicet accepit, ut lucere poſſit. Denique ad hoc prius retractemus, an iſto modo oſtendenda fuerit anima, an in totum in-

Als *illam.

Als * ſi ea non fuit quæ liberaretur quo modo piclitabatur.

totum inuisibilem eam retro allegẽt, utrum quasi incorporalem: an etiam habentẽ aliquod genus corporis proprij? & tamen cum inuisibilem dicant corporalem eam constituunt, habentem quod inuisibile sit. Nihil enim habens inuisibile, quomodo potest inuisibilis dici? sed ne esse quidem potest *nisi habens per quod sit. Cum autẽ sit, habeat necesse est aliquid, p quod est. Si aliquid per quod est, hoc erit corpus eius. Omne quod est, corpus est sui generis: nihil est incorporale, nihil quod non est. Habente igitur anima inuisibile corpus, qui uisibilem eam facere susceperat, utiq; dignius id eius uisibile fecisse, quod inuisibile habebatur. Quia nec hic mendacium, aut infirmitas deo competit. Mendacium, si aliud animã quàm quod erat demonstrauit. Infirmitas, si id quod erat demonstrare non ualuit. Nemo ostendere uolens hominem, cassidem aut personã ei inducit. Hoc autẽ factum est animale, si in carne conuersam alienã induit superficiem. Sed & si incorporalis anima deputetur, ut aliqua ui rationis occulta sit quidẽ anima, corpus tamen nõ sit, quicquid est anima. Proinde impossibile deo nõ erat, & proposito ei9 congruẽtius competebat, noua aliqua corporis specie eam demonstrare, quàm ista cõmuni omniũ, alterius iam noticiæ: ne sine causa uisibilem, ex inuisibili facere gestisset animam, istis scilicet quæstionibus oportunam, per carnis humanæ defensionem. Sed nõ poterat CHRISTVS inter homines, nisi homo uideri. Redde igitur CHRISTO fidẽ suã: ut qui homo uoluerit incedere, animam quoq; humanæ conditionis ostẽderit: non faciens eam carneam, sed induens eam carne. Ostẽsa sit nũc anima per carnem, si constiterit illam ostendendam,* quomodo fuisse: id est, incognitam sibi & nobis. Quanq; in hoc uana distinctio est, quasi nos seorsum ab anima simus, cum totũ quod sumus anima sit. Deniq; sine anima nihil sumus: ne hominis quidem, sed cadaueris nomen. Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat. Ita superest hoc solũmodo inspicere, an se anima ignorarit, ut nota quo modo fieret. Opinor sensualis est animæ natura. Adeo nihil animale sine sensu, nihil sensuale sine anima. Et ut* pressius dixerim, animæ anima sensus est. Igitur cũ omnibus anima sentire præstet, & ipsa sentiat omniũ etiã sensus, nedũ qualitates, qui uerisimile est, ut ipsa sensum sui ab initio sortita nõ sit? Vnde illi scire quod interdum sibi sit necessarium, ex naturalium necessitate, si non scit suam qualitatẽ, cui quid necessariũ est? Hoc quidem in omni anima recognoscere est, noticiã sui dico, sine qua noticia sui nulla anima se ministrare potuisset. Puto autẽ magis hominem animal solum rationale computes & animam esse sortitum, quæ illum faciat animal rationale: ipsa in primis rationalis quæ efficit hominem rationale animal, si ipsa rationem suam nescit, ignorans semetipsam. Sed adeo non ignorat, ut autorem & arbitrum & statum suum norit. Nihil adhuc de deo discẽs, deum nominat. Nihil adhuc de iudicio eius admittens, deo cõmendare se didicit. Nihil magis audiens, quã spem nullã esse post mortem, & bene & male defuncto cuiq; imprecatur. Plenius hæc

Al's* nihil.

Al's* quoquo modo.

Al's* impressius.

prosequitur

prosequitur libellus, quem scripsimus de testimonio animæ. Alioquin si anima semetipsam ignorans erat ab initio, nihil à CHRISTO cognouisse debuerat, nisi qualis esset. Nunc autem non effigiem suam didicit à CHRISTO, sed salutem. Propterea filius dei descendit, & animam subijt: non ut ipsa se anima cognosceret in CHRISTO, sed ut CHRISTVM in semetipsa. Non enim se ignorando de salute periclitatur, sed dei uerbũ. Vita, inquit, manifestata est, non anima. Et ueni, inquit, animã saluam facere. Nõ dixit, ostendere. Ignorabamus nimirum animam, licet inuisibilem nasci & mori, nisi corporaliter exhiberetur. Ignorauimus planè resurrecturam cum carne: hoc erit quod CHRISTVS manifestauit. Sed & hoc non aliter in se, quàm in Lazaro aliquo, cuius caro nõ erat animalis, ita nec anima carnalis. Quid ergo amplius innotuit nobis, de animæ * ignorantiæ retro dispositione? quid inuisibile eius fuit, quod uisibilitatẽ per carnem desideraret? Caro facta est anima, ut anima ostenderetur. Nunquid ergo & caro anima facta est, ut caro manifestaretur? Si caro anima est, iam non anima est, sed caro. Si anima caro est, iam nõ caro est, sed anima. Vbi ergo caro, & ubi anima est, alterutrum facta est. Imò si neutrum sunt, dum alterutrum alterũ fiũt, certe peruersissimum, ut carnem nominantes, animam intelligamus: & animam significantes, carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi quàm sunt, & amittere quod sunt, dum aliter accipiũtur. Si aliter quàm sunt, cognominantur: fides nominum, salus est proprietatum. Etiam cũ demutantur qualitates, accipiunt uocabulorũ possessiones. Verbi gratia: Argilla excocta, testæ uocabulum suscipit. Nec cõmunicat cum uocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. Proinde & anima CHRISTI caro facta, non potest non id esse quod facta est, & id nõ esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Et quoniam proximum adhibuimus exemplum plenius eo utemur. Certe enim testa ex argilla unum est corpus, unumq; uocabulum unius scilicet corporis. Nec potest testa dici & argilla: quia quod fuit, non est: non adhæret. Ergo & anima caro facta uniformis, solidata: sed singularitas tuta est, & indiscreta substãtia. In CHRISTO uero inuenimus animã & carnẽ simplicibus & nudis uocabulis æditas, id est animã animã, & carnem carnem: nusq; animã carnem, aut carnem animam: quando ita nominari debuissent, si ita fuissent. Sed etiã sibi quamq; substãtiam diuise pronunciata sub ipso, utiq; pro duarum qualitatum distinctione seorsum animam, & seorsum carnem. Quid anxia est, inquit, anima mea usq; ad mortem. & Panis quẽ ego dedero pro salute mundi, caro mea est. Porrò si anima caro fuisset, unum esset in CHRISTO carnea anima, aut caro animalis. At cum diuidit species, carnem & animam, duo ostendit. Si duo, iam non unum: si non unum, iam nec anima carnalis, nec caro animalis. Vnũ enim est anima caro, aut caro anima. Nisi & seorsum aliam gestabat animã, præter eam quæ caro erat: & aliam circumferebat carnem, præter illã quæ anima erat. Quod si una caro, & una anima, illa tristis usq; ad mortem: & illa

Libellus de testimonio anĩæ

*Als * ignoratæ.*

panis pro mundi salute, saluus est numerus duarum substantiarum, in suo genere distantium, excludens carneæ animæ unicam speciem. Sed angelũ, aiunt, gestauit CHRISTVS. Qua ratione? qua & hominem. Eadem ergo est & causa, ut hominem gestaret. CHRISTVS salus hominis fuit, causa scilicet ad restituendum quod perierat. Homo perierat, hominẽ restitui oportuerat. Vt angelum gestaret CHRISTVS, nihil tale de causa est. Nã & si angelis perditio reputatur, in ignem præparatum diabolo & angelis eius, nũquam tamen illis restitutio repromissa est. Nullum mandatũ de salute angelorũ suscepit CHRISTVS à patre. Quod pater neq; repromisit, neq; mãdauit, CHRISTVS administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoq; gestauit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutẽ hominis operaretur. ideo reus enim non erat dei filius, qui solus hominem liberaret, à solo & singulari serpente deiectum. Ergo iam non unus deus, nec unus salutificator, si duo salutis artifices, & utique alter altero indigens. An uero ut per angelũ liberaret hominem? cur ergo descendit ad id quod per angelum erat expediturus? Si per angelum, quid & ipse? Si per se, quid & angelus? Dictus est quidem magni consilij angelus, id est nuncius: officij, non naturæ uocabulo. Magnum enim cogitatum patris, super hominis scilicet restitutione, adnunciaturus seculo erat. Non ideo tamen sic angelus intelligendus, ut aliq; Gabriël aut Michaël. Nam & filius à domino uineæ mittitur ad cultores, sicut & famuli, de fructibus petitum. Sed non propterea unus ex famulis deputabitur filius: quia famulorum successit officio. Facilius ergo dicam, si forte ipsum filium angelum, id est nũcium patris, q̃ angelum in filio. Sed cum de filio ipso sit pronunciatum, minuisti eum modico quid citra angelos, quomodo uidebitur angelum induisse, sic infra angelos diminutus, dũ homo fit, quã caro & anima & filius hominis? Quia autẽ spiritus dei & uirtus altissimi, non potest infra angelos haberi, deus scilicet & dei filius, quanto ergo dum hominem gestat minor angelis factus est, quanto dum angelum gestat. Poterit hæc opinio Ebioni conuenire, qui nudum hominem & tantum ex semine Dauid, non idem & dei filium constituit IESVM. Planè prophetis aliquo gloriosiorem, ut ita in illo angelum fuisse edicat, quemadmodũ in aliquo Zacharia, nisi quod CHRISTO nunq̃ est dictũ: & ait mihi angelus, qui in me loquebatur. Sed nec quotidianũ illud omniũ ꝓphetarum: Hæc dicit dominus, Ipse enim erat dominus corã ex sua autoritate pronuncians. Ego aũt dico uobis: Quid ultra? ad hæc Esaiam exclamantẽ audi. Non angelus neq; legatus, sed ipse dominus saluos eos fecit. Licuit & Valentino ex priuilegio hæretico carnem CHRISTI spiritalem cõminisci. Quiduis eã fingere potuit, quisquis humanã credere noluit. Quãdo quod ad omnes dictũ est: si humana non fuit, nec ex homine: non uideo ex qua substantia ipse CHRISTVS hominẽ & filium hominis pronunciarit. Nũc autem uultis occidere hominẽ, ueritatem ad uos locutum. Et dominus est sabbati filius hominis. De ipso enim Esaias: Homo in plaga, & sciens ferre

imbecillitatem. Et Hieremias: Et homo est, & quis cognouit illum? Et Daniel: Et super nubes tanq̃ filius hominis. Etiã Paulus apostolus: Mediator dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS. Item Petrus in actis Apostolorum: IESVM Nazarenum uirum uobis à deo destinatũ, utiq; hominem. Hæc sola sufficere uice præscriptionis debuerunt ad testimonium carnis humanæ & ex homine sumptæ, & non spiritalis, sicut nec animalis, nec sydereæ, nec imaginariæ, si sine studio & artificio contentionis hæreses esse potuissent. Nam ut penes quendã ex Valentini ratione legi, primo nõ putant terrenã CHRISTO substantiã informatã: ne deterior angelis dñs deprehendatur, qui non terrenæ carnis extiterit. Dehinc quod oporteret similem nostri carnem similiter nasci, non de spiritu, nec de deo, sed ex uiri uolũtate. Et cur non de corruptela? sed de incorruptela, & quare non, sicut & illa resurrexit, & in cœlo resumpta est, ita & nostra par eius statim adsumitur. Aut cur illa par nostræ non æque in terram dissoluta est? Talia ethnici uolutabant. Ergo dei filius intantum humilitatis exhaustus: & si resurrexit in exemplum spei nostræ, cur nihil tale de nobis probatum est? Merito ethnici talia, sed merito & hæretici. Nũquid em̃ inter illos distat? nisi quod ethnici non credendo credunt. At hæretici credendo non credũt. Legunt deniq; minorasti eum modico citra angelos, & negant inferiorem substantiã CHRISTI, nec hominem se, sed uermem pronunciantis, qui nec formã habuit, nec speciem, sed forma eius ignobilis, despecta, citra omnes homines. Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem. Agnoscunt hominẽ deo mixtum, & negant hominẽ. Mortuũ credunt, & quod est mortuũ ex incorruptela natum esse contendunt, quasi corruptela aliud sit à morte. Sed & nostra caro statim resurgere debebat. Expecta, nõdum inimicos suos CHRISTVS oppressit, ut cum amicis de inimicis triumphet. Insuper argumentãdi libidine ex forma ingenij hæretici, locum sibi fecit Alexander ille, quasi nos adfirmemus, CHRISTVM terreni census induisse carnem, ut euacuaret in semetipso carnẽ peccati. Quod & si diceremus quacunq; ratione, muniremus sẽtẽtiã nostram, dum ne tanta amentia qua putauit, tãq; ipsam carnẽ CHRISTI opinemur ut peccatricẽ, euacuatã in ipso, cum illam & ad dexterã patris in cœlis præsidere meminerimus, & uẽturã inde suggestu paternæ claritatis prædicemus. Adeo ut euacuatam non possumus dicere, ita nec peccatricem. Nec euacuatã, in qua dolus non fuit. Defendimus aũt, nõ carnem peccati euacuatã esse in CHRISTO, sed peccatũ carnis: non materiam, sed naturam: nec substantiã, sed culpã. Secundũ Apostoli autoritatẽ dicentis: Euacuauit peccatũ in carne. Nam & alibi: in similitudine, inq̃t, carnis peccati fuisse Christũ: non q̃ similitudinẽ carnis acceperit, quasi imagine m corporis, & non ueritatis: sed similitudinẽ peccatricis carnis uult intelligi. Quod ipsa non peccatrix caro Christi eius fuit par, cuius erat peccatum, genere, non uitio Adæ: quando hinc etiã confirmamus eã fuisse carnem in Christo, cuius natura est in homine peccatrix. Et sic in illa peccatũ euacuatum, quod

Valentinus.

Alexander.

 tum, quod

tum: quod in CHRISTO sine peccato habeatur, quæ in homine sine peccato non habebatur. Nã neq; ad propositũ CHRISTI faceret euacuãtis peccatũ carnis, non in ea carne euacuare illud, in qua erat natura peccati. Neq; ad gloriã: quid enim magnum, si in carne meliore & alterius, id est nõ peccatricis natura, neuũ peccati redemit? Ergo, inquis, si nostram induit, peccatrix fuit caro CHRISTI. Noli constringere explicabilẽ sensum: nostrã enim induens, suã fecit. Cæterum quod ad omnes dictum sit, qui ideo nõ putant carnem nostram in CHRISTO fuisse, quia non fuit ex uiri semine, recordẽtur Adam ipsum in hanc carnem, non ex semine uiri factũ. Sicut terra conuersa est in hanc carnem sine uiri semine, ita & dei uerbum potuit sine coagulo in eiusdem carnis transire materiam. Sed remisso Alexandro cũ suis syllogismis, quos in argumentationibus torquet, etiã cũ psalmis Valentini quos magna impudentia quasi idonei alicuius autoris interserit, ad unã iã lineam congressionem dirigamus: An carnem CHRISTVS ex uirgine acceperit, ut hoc præcipue modo humanã eam constet, si ex humana matrice substantiam traxit. quanq; licuit iã & de nomine hominis, de statu qualitatis, & de sensu tractationis, & de exitu passionis humanã constitisse. Ante omnia aũt cõmẽdanda erit ratio quæ præfuit, ut dei filius de uirgine nasceretur. Noue nasci debebat, nouæ natiuitatis dedicator. De qua signũ daturus dominus, ab Esaia prædicabatur. Quod est istud signum? Ecce uirgo concipiet in utero, & pariet filiũ. Concepit igitur uirgo & peperit Emanuelem, nobiscum deum. Hæc est natiuitas noua, dum homo nascitur in deo. In quo homine deus natus est, carne antiqui seminis suscepta, sine semine antiquo, ut illam nouo semine, id est spiritaliter reformaret, exclusis antiq;tatis sordibus expiatam. Sed tota nouitas ista, sicut & in omnibus, de ueteri figurata est, rationali per uirginem dispositione domino nascente. Virgo erat adhuc terra, nondum opere compressa, nondum sementi subacta: ex ea hominem factum accipimus à deo in animam uiuam. Igitur si primus Adam terra traditur, merito sequens, uel nouissimus Adam: ut Apostolus dixit: proinde de terra, id est carne non generationi resignata in spiritum uiuificantem à deo est prolatus. Et tamẽ ne mihi uacet incursus nominis ad eundem CHRISTVM, Adam ab apostolo dictus est, si terreni nõ fuit census homo eius. Sed & hic ratio defendit, quod dei imaginẽ & similitudinẽ suã à diabolo captã æmula opatiõe recuperauit. In uirginem enim adhuc Euã inrepserat uerbum ædificatorium mortis. In uirginẽ æque introducendum erat dei uerbum extructorium uitæ, ut quod per eiusmodi sexum abierat in perditionem, per eũdem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eua serpenti, credidit MARIA Gabrieli: quod illa credendo deliquit, hæc credẽdo deleuit. Sed & Eua nihil tunc cõcepit in utero ex diaboli uerbo, imò cõcepit. Nam exinde ut abiecta pareret, & in doloribus pareret, uerbum diaboli semen illi fuit. Enixa est deniq; diabolũ fratricidam. Contra MARIA eum ædidit, qui carnalem fratrem Israël interemptorem suum saluũ quandoq; præstaret.

Psalmi Valentini

doq; præstaret. In uuluã ergo deus uerbũ suũ detulit, bonũ fratrem, ut me moriã mali fratris redderet. Inde prodeundũ fuit CHRISTO, ad salutẽ hominis, quò homo iam damnatus intrauerat. Nunc ut simplicius respõdeamus, nõ cõpetebat ex semine humano dei filiũ nasci, nisi totus esset fili⁹ hominis, nõ esset & dei filius: nihilq; haberet amplius Salomone, & amplius Iona, & de Ebionis opinione credendus erat. Ergo iam dei filius ex patris dei semine, id est spiritu, ut esset hominis filius, caro ea sola quæ erat ex hominis carne sumẽda, sine uiri semine. Vacabat enim semẽ uiri, apud habentẽ dei semẽ. Itaq; sicut nondũ natus ex uirgine, patrẽ deũ habere potuit sine homine, æque cũ de uirgine nasceretur potuit matrẽ habere sine homine patre. Sic deniq; homo cũ deo, dũ caro hominis cũ spũ dei. Caro sine semine, ex homine: spũs cũ semine, ex deo. Igit̃ si fuit dispositio ratiõis sup filiũ dei, ex uirgine proferendũ, cur nõ ex uirgine acceperit corpus, quod de uirgine protulit? qa aliud est quod à deo sumpsit. Quoniã, inquiũt, uerbũ caro facta est. Vox ista qd caro factũ sit cõtestat̃: nec tamẽ periclitat̃ quasi statim aliud sit factũ, caro & nõ uerbũ. Si ex carne factũ est uerbum caro, aut si ex semine ipso factũ est, scriptura dicat, cũ scriptura nõ dicat nisi qđ sit factũ: nõ, & unde sit factũ. Ergo ex alio, non ex semine ipso suggerit factũ: si nõ ex semine ipso, sed ex alio, iã hinc tracta, ex q̊ magis credere congruat, carnẽ factũ uerbum: nisi ex carne, in qua & factũ est: uel qa ipse dñs sentẽtialiter & definitiue pronũciauit: Quod in carne natũ est, caro est: qa ex carne natũ est. Sed si de homine tantũmodo dixit, non & de semetipso: planè nega hominẽ Christũ, & ita defẽde nõ & in ipsum cõpetisse. * Adqn Al's *Atqui
subijcit: Et quod de spũ natũ est, spũs est. Quia deus spũs est, & de deo natus est: hoc utiq; uel eo magis in ipsum tendit, si & in credẽtes eius. Si ergo & hoc ad ipsum, cur nõ & illud supra? neq; eñ diuidere põt hoc ad ipsum, illud supra ad cæteros hoies, q utrãq; substãtiã CHRISTI, & carnis & spũs nõ negas. Cæterũ tã carnẽ habuit q̃ spiritũ. De duarũ substantiarũ cõditione pronũciat, quas & ipse gestat. Nõ põt uideri de spũ qdẽ suo, de carne uero nõ sua determinasse. Ita cum ipse sit de spũ dei, & spũs deus est, ex deo natus ipse est & ex carne hominis, homo in carne generatus. Quid est ergo nõ ex sanguine, nec ex uolũtate carnis, nec ex uolũtate uiri, sed ex deo natus est? Hoc qdẽ capitulo ego potius utar, cũ adulteratores eius obduxero. Sic eñ scriptũ esse cõtendũt: Nõ ex sanguine, nec ex carnis uolũtate, nec ex uiri, sed ex deo natus est. Quasi supra dictos credẽtes in nomine ei⁹ designet, ut ostẽdat esse semẽ illius arcanũ electorũ, & spiritaliũ, qđ sibi imbuunt. Quomodo aũt ita erit, cũ oẽs q credũt in nomine dñi, cõmuni lege generis humani ex sanguine, & ex carnis, & ex uiri uoluntate nascãt̃: etiam Valentinus ipse: adeo singulariter, ut de dño scriptũ est, & ex deo nat⁹ est. Merito quia uerbũ dei, & cũ uerbo dei spũs, & in spũ dei uirtus, & quicqd dei est CHRISTVS. Quâ caro aũt, nõ ex sanguine, nec ex carnis & uiri uo- Al's *ideo
luntate, quia ex dei uoluntate uerbũ caro factũ est. Ad carnẽ enim non ad

uerbũ ptinet negatio formalis nostræ natiuitatis, qa caro sic habebat nasci, nõ uerbũ. Negãs aũt ex carnis q̊q; uolũtate natũ, cur nõ negauit etiam ex substãtia carnis: neq; eñ qa ex sanguine negauit, substãtiã carnis rẽnuit, sed materiã seminis, quã cõstat sanguinis esse calorẽ: ut despumatione mutatũ in coagulũ, in caseo eius est substãtiæ, quã medicando constringit, id est lactis. Intelligimus ergo ex cõcubitu natiuitatẽ dñi negatã, quod sapit uolũtas uiri, & carnis, nõ ex uuluæ participatione. Et quid utiq; tã exaggeranter inculcauit, nõ ex sanguine, nec ex carnis uolũtate aut uiri natũ: nisi quia ea erat caro, quã ex cõcubitu natã nemo dubitaret. Negans porrò ex cõcubitu, nõ negauit ex carne, imò confirmauit ex carne: quia non proinde negauit ex carne, sicut ex concubitu negauit. Oro uos si dei spũs non de uulua carnẽ participaturus descendit in uuluã, cur descẽdit in uuluã? potuit enim extra eam fieri caro spiritalis simplicius multo, quàm intra uuluam fieret extra uuluam. Sine causa eò se intulit, unde nihil extulit. Sed nõ sine causa descendit in uuluã, ergo ex illa accepit. Quia si non ex illa accepit, sine causa in illam descendit, maxime eius qualitatis caro futurus, quæ nõ erat uuluæ id est spiritalis. Qualis est autem tortuositas uestra, ut ipsam ex syllabam

Ex. propositionis officio adscriptã auferre quæratis: & alia magis utiq; in hac specie non inuenit̃, penes scripturas sanctas. Per uirginẽ dicitis natum, non ex uirgine. Et in uulua, nõ ex uulua. Quia & angelus in somnis ad Ioseph: Nam quod in ea natũ est, inquit, de spũ sancto est. nõ dixit ex ea. Nẽpe tamẽ, & si ex ea dixisset, in ea dixerat: In ea enim erat. Tantundẽ ergo & cũ dicit, in ea, & ex ea, consonat: quia ex ea erat, quod in ea erat. Sed bene, quod idem dicit Matthæus, originẽ dñi decurrens, ab Abrahã usq; ad Mariã: Iacob, inquit, generauit Ioseph, uirum Mariæ, ex qua nascit̃ Christus. Sed & Paulus Grãmaticis istis silentiũ imponit. Misit, inqt, deus filiũ suũ factum ex muliere. Nunqd p mulierẽ, aut in mulierẽ? Hoc quidẽ impressius, quod factũ dicit, q̃ natũ: simplicius eñ enũciasset natũ. Factũ aũt dicẽdo, & uerbũ caro factum est, cõsignauit, & carnis ueritati ex uirgine factæ adseuerauit. Nobis quoq; ad hanc speciẽ Psalmi patrocinabunt̃, non quidem apo-

Valentinus Platonicus. statæ & hæretici & Platonici Valentini, sed sanctissimi & receptissimi prophetæ. Dauid ille apud nos canit Christũ, p quẽ se cecinit ipse Christus. Accipe & Dauid dño patri deo eloquentẽ: quia tu es qui auulsisti me ex utero matris meæ. Ecce unũ: Et spes mea ab uberibus matris meæ, sup te sum proiectus ex uulua. Ecce aliud: Et ab utero matris meæ deus meus es tu. Ecce aliter: Nunc ad sensus ipsos decertemus. Auulsisti, inquit, ex utero. Quid auellitur, nisi quod inhæret? quod infixũ, innexũ est ei, à quo ut auferatur, auellit̃. Si nõ adhæsit utero, quomodo auulsus est? si adhæsit qui auulsus est, quõ adhæsisset, nisi dũ ex utero est p illũ neruũ umbilicarem quasi folliculi sui traducẽ adnexã origini uuluæ? Etiã cũ quid extraneũ extraneo adglutinat̃: ita concarnat̃ & conuiscerat̃ cũ eo cui adglutinat̃: ut cũ auellitur, rapiat secũ ex corpore aliquid, à quo auellit̃, quasi sequelã quandam abruptæ unita-

ruptæ unitatis,& producem mutui coitus. Cæterum quæ ubera matris suæ nominat? sine dubio quæ hausit. Respondeãt obstetrices,medici & physici de liberorum natura,an aliter manare soleant sine uuluæ genitali passiõe pendentibus exinde uenis inferni sanguinis in mamillam, & ipsa translatione decoquentibus in materiã lactis latiorem. Inde adeo fit, ut uberum tempore,menses sanguinum uacent. Quod si uerbum caro ex se factum est,non ex uuluæ communicatione, nihil operata uulua,nihilo iuncta, nihil passa,quomodo fontem suum transfudit in ubera, quæ nisi habendo non mutat? Habere autem sanguinem non potuit lacti subministrando, si non haberet causas sanguinis ipsius,auulsionem scilicet suæ carnis. Quid fuerit nouitatis in CHRISTO ex uirgine nascendi,palàm est: scilicet solummodo hoc quod ex uirgine, secundum rationem quam ædidimus: & uti uirgo esset regeneratio nostra spiritaliter ab omnibus inquinamentis sanctificata p CHRISTVM uirginẽ & ipsum etiã carnaliter ut ex uirginis carne. Si ergo cõtendũt hoc cõpetisse nouitati,ut queãdmodũ nõ ex uiri semine,ita nec ex uirginis carne caro fieret dei uerbũ: quare nõ hoc sit tota nouitas,ut caro nõ ex semine nata,carne ꝓcesserit? Accedãt adhuc cõmunius ad cõgressum: Ecce,inqt,uirgo cõcipiet in utero. Quid nã? utiq; dei uerbũ non uiri semine: certe ut pareret filiũ. Nã & pariet,inqt,filiũ. Ergo ut ipsius fuit cõcepisse,ita ipsius est quod peperit: licet nõ ipsius fuerit quod cõcepit. Cõtra,si uerbũ ex se caro factũ est,iã ipsum se cõcepit & pepit,& uacat ꝓphetia. Nõ em̃ uirgo cõcepit,neq; pepit,si nõ qcqd pepit ex uerbo cõcepto caro ipsius est sola. Hæc aũt prophetæ uox euacuabit? an & angeli conceptũ & partũ uirginis annũciantes: an & omnis iã scriptura quæcũq; matrẽ pronũciat Christi? Quõ enim mater,nisi qa in utero eius fuit? sed nihil ex utero eius accepit,quod matrẽ eã faceret,in cuius utero fuit,hoc nomẽ non debet caro extranea. Matris uterũ non appellat,nisi filia uteri,caro. Filia uteri porrò nõ est,si sibi nata est.*Tacebat igit & Elisabeth prophetam p̃dicãs, iã dñi sui cõsciũ infãtẽ: & insup spũ sancto adimpleta. Sine causa em̃ dicit: Et unde mihi ut mater dñi mei ueniat ad me? Si MARIA nõ filiũ,sed hospitẽ in utero gestabat IESVM,quomõ dicit: Beatus fructꝰ uteri tui? Quis hic fructus uteri, q nõ ex utero germinauit,q nõ in utero radicẽ egit? Qui nõ eius est,cuius est uterꝰ? Et q utiq; fructꝰ uteri? Christus. An qa ipse est flos de uirga proiecta ex radice Iesse. Radix aũt Iesse,genꝰ Dauid: uirga ex radice,Maria ex Dauid: flos ex uirga,filius Mariæ,q dicit Iesus Christus, ipse erit & fructus. Flos em̃ fructus,qa p florẽ,& ex flore oĩs fructus *crudit in fructũ. Quid ergo? negãt & fructui suũ florẽ,& flori suã uirgã,& uirgæ suã radicẽ,q̃minꝰ radix sibi uendicet p uirgã ꝓprietatẽ eius qđ ex uirga est floris & fructus. Siqdẽ oĩs gradus generis ab ultimo ad principalẽ recensetur,ut iã nunc carnẽ Christi,nõ tantũ Mariæ,sed & Dauid p Mariã sciant adhærere deo. Hũc fructũ ex lumbis Dauid,id est ex posteritate carnis eiꝰ iurat illi deus cõsessurũ in throno ipsius. Si ex lumbis Dauid,quanto magis ex lum-

Al's *Tacebit

Al's *eruitur

gis ex lũbis Mariæ,ob quã in lumbis Dauid.Deleãt igit̃ & testimonia dæ monũ,filiũ Dauid proclamantia ad Iesum:sed testimonia Apostolorũ de
Al's *poterunt. lere nõ* potuerũt,si dæmonũ indigna sũt. Ipse in primis Matthæ⁹ fidelissi mus euangelij cõmentator,ut comes domini: nõ aliã ob causam,quã ut nos
MATTHAEVS. originis CHRISTI carnalis cõpotes faceret,ita exorsus est: Liber genituræ IESV CHRISTI filij Dauid,filij Abrahã,his originis fontibus genere ma nante cũ gradatim ordo deducitur,à CHRISTI natiuitate,quid aliud quã ca ro ipsa Abrahæ & Dauid,p singulos traducẽ sui faciens in uirginẽ usq; de scribitur inferens Christũ:imò ipse Christus prodit̃ de uirgine? Sed & Pau
Al's * quia lus,utpote eiusdẽ euangelij & discipulus,& magister,& testis,*quâ eiusdem Christi apostolus,cõfirmat Christũ ex semine Dauid secundũ carnẽ,utiq; ipsius.Ergo ex semine Dauid caro Christi.Sed secundũ Mariæ carnẽ ex se mine Dauid:ergo ex Mariæ carne est,dũ ex semine est Dauid.Quócunq; detorseris dictũ,aut ex carne est Mariæ:quod ex semine est Dauid, aut ex Dauid semine est,quod ex carne est Mariæ.Totã hãc controuersiã dirimit idẽ apostolus,ipsum definiẽs esse Abrahæ semen.Cũ Abrahã,utiq; multo magis Dauid,quasi recẽtioris.Retexẽs em̃ ꝓmissionẽ benedictionis natio nũ in nomine Abrahã,& in semine tuo benedicent̃ oẽs nationes: nõ,inqt, dixit seminibus tanquã de pluribus, sed semine: de uno, quod est Christus. Qui hæc legimus & credimus,quã debemus & possum⁹ agnoscere in Chri sto carnis qualitatẽ? utiq; nõ aliã,quã Abrahã.Siquidẽ semẽ Abrahã Chri stus.Nec aliã quã Iesse,siquidẽ ex radice Iesse flos Christus.Nec aliã quã Da uid,siquidẽ fructus ex lumbis Dauid Christus.Nec aliã quã ex Maria,siqui dẽ ex Mariæ utero Christus.Et adhuc supius:nec aliã quã Adã,siqdẽ secun dus Adã Christus.Cõsequens ergo est,ut aut illos spiritalẽ carnẽ habuisse cõtendãt,quo eadẽ cõditio substãtiæ deducat̃ in Christo,aut cõcedãt carnẽ Chtisti spiritalẽ nõ fuisse,quæ nõ de spiritali stirpe censet̃.Sed agnoscimus adimpleri propheticã uocẽ Simeonis,sup adhuc recentẽ infantẽ dñm pro nunciatã.Ecce hic positus est in ruinã & suscitationẽ multorũ in Israël,& in
Al's *contradicetur signũ quod cõtradicit̃.Signũ em̃ natiuitatis Christi,secũdũ Esaiã,propte rea dabit uobis dñs ipse signũ,Ecce uirgo cõcipiet in utero,& pariet filium. Agnoscimus ergo signũ cõtradicibile,cõceptũ & partũ uirginis Mariæ: de quo Academici,uti peperit,& nõ peperit:uirgo,& nõ uirgo: quasi nõ & (si ita dicendũ esset) à nobis magis dici cõueniret. Peperit em̃,quæ ex sua car
Al's * uiri ne:& nõ pepit,quæ nõ ex * uirili semine.Et uirgo quantũ à uiro,non uirgo
Al's * peperit quantũ à partu.Nõ tamẽ ut ideo nõ peperit: & ideo uirgo, quæ nõ uirgo: qa nõ de uisceribus suis mater.Sed apud nos nihil dubiũ,nec retortũ in an cipitẽ defẽsionẽ.Lux,lux:& tenebræ,tenebræ:& est,est:& nõ,nõ.Quod am plius hoc,hoc à malo.Pepit,quæ pepit.Etsi uirgo cõcepit,in partu suo nu psit.Ipsa patefacti corpis lege,in quo nihil interfuit de ui masculi admissi, an emissi,id est illud sexus resignauit.Hæc deniq; uulua est,propter quam & de alijs scriptum est:Omne masculinũ adaperiẽs uuluã,sanctũ uocabit̃ domino.

dño. Quis uere sanct9,q̃*dei fili9? Quis proprie uuluã adapuit,q̃ q clusã patefecit? Cæterũ omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaq; magis patefacta est, quia magis erat clausa. Vtiq; magis non uirgo dicenda est q̃ uirgo, saltu quodã mater anteq̃ nupta. Et quid ultra de hoc retractandũ est? cum hac ratione Apostolus non ex uirgine, sed ex muliere æditum filiũ dei pronunciauit, agnouit adaptæ uuluæ nuptialem passionem. Legimus quidẽ apud Ezechielẽ de uacca illa quæ pepit, & non peperit. Sed uidete ne nos iã nũc prouidens spiritus sanctus notarit hac uoce, disceptaturos sup uterũ Mariæ. Cæterũ non contra illã suã simplicitatẽ pronunciasset dubitatiue, Esaia dicente, concipiet & pariet. Quod enim Esaias iaculatur in suggillatiõe hæreticorum ipsorum: & in primis, Væ qui faciunt dulce amarũ, & tenebras lucem: istos scilicet notat, qui nec uocabula ista in luce proprietatum suarum conseruant: ut anima non alia sit, q̃ quæ uocatur: & caro non alia, q̃ quæ uidetur: & deus non alius, q̃ qui prædicatur. Ideo etiã Marcionem prospiciens, Ego sum, inquit, deus: & alius absq; me non est. Et cum alio idipsum eodem modo dicit: Ante me deus non fuit, nescio quas illas Valentinianorum æonũ genealogias pulsat. Et nõ ex sanguine, neq; ex carnis & uiri uoluntate, sed & ex deo natus est, Hebioni respondit æque: Etiã si angelus de cœlis aliter euãgelizauerit uobis q̃ nos, anathema sit, ad Energema Apelliacæ uirginis Philumenes filiũ dirigit. Certe qui negat CHRISTVM in carne uenisse, hic antichristus est: Nudam & absolutã & simplici nomine naturæ suæ pronuncians carnẽ, oẽs disceptatores eius ferit: Sicut & definiens ipsum quoq; CHRISTVM unũ, multiformis Christi argumẽtatores quatit, qui aliũ faciũt Christũ, aliũ IESVM: aliũ elapsum de medijs turbis, aliũ detentũ: aliũ in secessu montis, in ambitu nubis sub tribus arbitris clarum, aliũ cæteris passiuũ, ignobilẽ, aliũ magnanimũ: aliũ uero trepidantẽ: nouissime aliũ passum, aliũ resuscitatum: p quod suã quoq; in alia carne resurrectionẽ adseuerant. Sed bene quod idẽ ueniet de cœlis, q est passus: idẽ omnibus apparebit, q est resuscitatus. Et uidebunt & agnoscent, q eũ cõfixerunt: utiq; ipsam carnẽ in quã sæuierunt: sine qua, nec ipse esse poterit, nec agnosci. Vt et illi erubescant, qui adfirmant carnẽ in cœlis uacuam sensu, ut uaginam exempto Christo sedere: aut qui carnẽ et animã tantundẽ, aut tantũmodo animã, carnẽ uero nõ iam. Sed hactenus de materia præsenti satis. Iam eñ arbitror instructã esse carnis in Christo, & ex uirgine natæ & humanæ probationẽ, quod & solũ discussum sufficere potuisset, sed citra singularum ex diuerso opinionũ congressionẽ, quàm & argumentationibus earũ, & scripturis quibus utuntur prouocauimus: ex abũdanti. uti eo quod probauimus quid, & unde fuerit Christi caro, quid nõ fuerit aduersus omnes præiudicauerimus. Vt aũt clausula de præfatione communi faciat, resurrectio nostræ carnis alio libello defendenda, hic habebit præstructionẽ, manifesto iam quale fuerit quod in CHRISTO* resurrexerit.

Al's *sancti

Energema, Philumenes filius.

Al's *resurrexit.*

Q. SEPT. FLOR. TERTVL. DE CARNE CHRISTI FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

N PRAECEDENTI libro solidam CHRISTI carnē probauit Tertullianus, in qua etiā ille resurrexerit. Nunc de nostræ carnis resurrectione disputationem init in hoc libro, nō magis piam quàm necessariam. Præcipuum enim quiddam mortuorum resurrectio. Primum itaq; cōmemoratis aduersariorū in carnem conuicijs, quibus resurrectionem apud simplices exagitant, dignitatem carnis ostendit, nempe cuius autor ac redemptor sit deus: neq; enim uilem habendam cui deus sui spiritus auram inseruerit, aut contemnendam uideri pro qua lucrifacienda de cœlo descendere uoluerit. Ibi carnem uarijs attollit modis. Deinde de potestate dei disserit, quiduis efficere ualentis. Mox ex reuolubili rerum ordine resurrectionem persuadet, huius specimen exhibens phœnicem. Sed & causam affert resurrectionis, uidelicet quod integritas iudicij de totius hominis repræsentatione constet. Qua iam explicata arguit eos qui resurrectionem in arcanis Prophetici instrumenti literis prædicatam, spiritaliter tantū uolebant intelligendam nimium amantes allegoriarum. Ipse cum ex figuratis tum simplicibus atq; apertis Prophetarum oraculis corporalem resurrectionem astruit. Atq; idem deinde facit Euangelicis utens testimonijs, & mox Apostolicis. Vbi pulchre declarat carnis opera ab Apostolo damnari non carnem. Ad hæc ut abunde huic negocio satisfaciat, de qualitate quoq; resurgentium corporum prolixe meminit, quæ non erunt alia, sed aliter reuertentur. Ibi demonstrat aliud esse demutationem, aliud perditionem, Per illam non naturam, sed conditionem reformandam. Postremo Christianorum & ethnicorum eandem esse resurrectionem docens, tradit uita à necessitatibus iam liberata, membra quoq; liberatum iri, sed tamen necessaria futura. In summa colligit, carnem resurrecturam & omnem, & ipsam, & integram. Porrò offendit in hoc libro, quemadmodum in proxime superiori, quod animam corporalem esse scribit, habentem proprium genus substantiuæ soliditatis, per quam quid & sentire & pati possit. De qua re uolumē ædidit, ut ipse testatur, quod suppressum putamus. Sed & alibi deo nescio quid affingit corpulētiæ. Quod Aur. Augustinus excusare conatur, non prorsus impie dictum putans, si recte quis intelligat. Sed hij errores iam olim sunt explosi, quemadmodum & ille, quod status animæ per traducem propagetur. In fine huius libri nouæ prophetiæ meminit, & paulo ante Priscæ prophetidos, ut appareat, serius scriptum. sed & alios quosdam libros suos hic allegat.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE RESVRRECTIONE CARNIS, LIBER.

IDVCIA Christianorum, resurrectio mortuorum: illa credẽtes sumus, hoc credere ueritas cogit. Veritatem deus aperit. Sed uulgus inridet, existimans nihil superesse post mortem. Et tamẽ defunctis parentant, & quidem impensissimo officio pro moribus eorum, pro temporibus esculentorum: ut quos negat sentire quicquam, etiam desiderare præsumat. At ego magis ridebo uulgus, tunc quoque cũ ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, isdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem: sacrificat, an insultat, cum *crematis cremat? PLANE cum uulgo interdum & sapientes sententiam iungunt, Nihil esse post mortẽ, Epicuri schola est. Ait & Seneca, omnia post mortem finiri, etiam ipsam. Satis est autẽ, si nõ minor philosophia Pythagoræ & Empedocli. Sed Platonici immortalem animam è contrario reclamant: imò adhuc proxime etiam in corpora remeabilem adfirmant, Etsi non in eadem, & si non in humana tantummodo, ut Euphorbus in Pythagoram, Homerus in Pauum recẽseantur. Certe recidiuatum animæ corporalem pronunciauerũt, tolerabilius mutata quàm negata qualitate: pulsata salute, licet non addita ueritate. Ita seculum resurrectionem mortuorum, nec cum errat, ignorat. Si uero & apud deum aliqua secta est Epicureis magis adfinis quàm prophetis, sciemus quid audiãt à CHRISTO Sadducæi. CHRISTO enim seruabatur omnia retro occulta nudare, dubitata dirigere, prælibata supplere, prædicata repræsentare: mortuorum certe resurrectionem, non modo per semetipsum, uerum etiam in semetipso probare. Nunc autem ad alios Sadducæos præparamur, partiarios sententiæ illorum. Ita dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animæ, aspernati carnem sicut & ipsum dominũ carnis. Nulli denique alij salutem corporali substantiæ inuident, quàm alterius diuinitatis hæretici. Ideoque & CHRISTVM aliter disponere coacti ne creator carnis habeatur, in ipsa prius carne eius errauerunt, aut nullius ueritatis cõtendentes eam secundum Marcionem, & Basiliden, aut propriæ qualitatis secundum hæreses Valentini, & Apellen. Atque ita sequitur, ut salutem eius substantiæ excludant, cuius CHRISTVM negant, certi illam summo præiudicio resurrectiõis instructam, si iam in CHRISTO resurrexerit caro. Propterea & nos uolumẽ præmisimus de carne CHRISTI, quo eam & solidã probamus aduersum phantasmatis uanitatem, & humanam uindicamus aduersus qualitatis proprietatem, cuius conditio CHRISTVM & hominẽ & filium

Al's *crematos.
Epicurus.
Seneca.
Pythagoras.
Empedocles.
Euphorbus.
Homerus.
Liber de carne CHRISTI

& filium hominis inscripserit. Carneum enim atq; corporeum probantes eum. Proinde & obducimus, præscribendo nullum alium credẽdum deum præter creatorem, dum talem ostendimus CHRISTVM, in quo dinoscitur deus, qualis promittitur à creatore obducti. Dehinc de deo, carnis autore, & de CHRISTO carnis redemptore, iam & de resurrectione carnis reuincentur, congruenter scilicet & de deo carnis autore, & de CHRISTO carnis redemptore. Hoc fermè modo dicimus incundam cum hæreticis disceptatione. NAM ET ORDO semper à principalibus deduci exposcit, ut de ipso prius constet à quo dicatur dispositum esse quod quæritur. Atq; adeo & hæretici ex conscientia infirmitatis, nunq; ordinarie tractãt. Certi enim quàm laborent, in alterius diuinitatis insinuatione, aduersus deum mũdi omnibus naturaliter notum de testimonijs operum, certe et in sacramẽtis priorem, et in prædicationibus manifestiorem, sub obtentu quasi urgẽtioris causæ, id est ipsius humanæ salutis ante omnia requirendæ, à quæstionibus resurrectionis incipiunt: quia durius creditur resurrectio carnis, quàm una diuinitas: atq; ita tractatum uiribus ordinis sui destitutum, et scrupulis potius oneratum, depreciatibus carnis paulatim alterius diuinitatis temperant sensum, ex ipsa spei cõcussione et demutatiõe. Deiectus enim unusquisq; uel motus de gradu eius spei quam susceperat apud creatorem, facile iam declinatur ad alterius spei autorem, etiam ultro suspicãdum. Per diuersitatem enim promissionum, diuersitas insinuatur deorum. Sic multos inretitos uidemus, dum ante de resurrectione carnis eliduntur, q; de unione diuinitatis elidunt. Igitur quantũ ad hæreticos, demõstrauimus quo cuneo decurrendum sit à nobis: et occursum est etiã suo quoq; titulo, de deo quidem unico et CHRISTO eius aduersus Marcionem: de carne uero domini, etiam aduersus quatuor hæreses. Ad hanc maxime quæstionem præstruendam, uti nunc de sola carnis resurrectione ita digeram, tanq; penes nos incertum, dum sit quoq; certum penes creatorem. Nã et multi rudes, et pleriq; sua fide dubij et simplices: plures quos instrui, dirigi, muniri oportebit: quia et hoc latere unio diuinitatis defendetur: sicut eñ negata carnis resurrectione concutitur, ita uindicata constabilitur. Animæ autem salutẽ credo retractatu carere. Omnes enim ferè hæretici cã*quomodo uolũt, tamen non negant. Viderit unus (aliqui Lucanus) nec huic quidem substantiæ parcens, quam secundũ Aristotelem dissoluens, aliud quid pro ea subijcit quiddam resurrecturũ. Neq; anima, neq; caro, id est non homo, sed ursus. forsitan tanq; Lucanus. Habet et iste à nobis plenissimũ de omni statu animæ stilum, quam in primis immortalem tuentes, solius carnis et defectionem cummaxime adserimus, redactis in ordinariũ materiæ corpus, siqua & alibi pro causarum incursione præstricta distulimus. Nã ut quædam prælibari solenne est: ita & differri necesse est, dum modo & prælibata suppleantur suo corpore, & dilata reddantur suo nomine. Est quidẽ & *cõmunibus sensibus sapere in dei rebus, sed in testimoniũ ueri, nõ in adiutoriũ falsi

*Al's *quoquo modo*

De Lucano hæretico meminit Tertul. in libro quẽ scripsit aduersus oẽs hæreses. Cæterũ hæc duo uerba (aliqui Lucanus) in cõtextum ex margine puto relata

*Al's *de cõmunibus.*

iutorium falsi: quod sit secundum diuinam, non contra diuinam dispositionem. Quædam enim & natura nota sunt, ut immortalitas animæ penes plureis, ut deus noster penes omneis. Vtar ergo & sententia Platonis alicuius pronunciantis: Omnis anima immortalis. Vtar & conscientia populi, contestantis deum deorum: utar & reliquis cõmunibus sensibus, qui deum iudicem prædicant: Deus uidet, & deo commendo. At cum aiunt, Mortuũ quod mortuum: &, Viuendum uiuis: &, Post mortem omnia finiũtur, etiã ipsa: tunc meminero & cor uulgi cinerem à deo deputatum, & ipsam sapiẽtiam seculi, stulticiam pronũciatam. Tunc si hæreticus ad uulgi uitia, uel seculi ingenia confugerit, discede dicam ab ethnico hæretice: & si unum estis omnes, qui deum fingitis, dum hoc tamẽ in CHRISTI nomine facis, dum Christianus tibi uideris alius ab ethnico, redde illi suos sensus, quia nec ille de tuis instruitur. Quid cæco duci inniteris, si uideris? quid uestiris à nudo, si CHRISTVM induisti? Quid alieno uteris clypeo, si ab Apostolo armatus es? Ille potius à te discat carnis resurrectionem confiteri, quàm tu ab illo diffiteri. Quia si & à Christianis negari eam oporteret, sufficeret illis de sua scientia, non de uulgi ignorantia instrui. Adeo nõ erit Christianus, qui eam negabit, quam confitentur Christiani: & his argumentis negabit, quibus utitur nõ Christianus. *Aufers deniq; hæreticis quæcunq; ethnici sapiunt, ut de scripturis solis quæstiones suas sistant: & stare non poterunt. Cõmunes enim sensus simplicitas ipsa commendat, & compassio sententiarũ, & familiaritas opinionum, eóq; fidelioribus existimãtur: quia nuda & apta & omnibus nota definiunt. Ratio autem diuina in medulla est, nõ in superficie, & plerũq; æmula manifestis. Itaq; hæretici inde statim incipiũt, & inde præstruunt: dehinc interstruunt, unde sciunt facile capi mentes, de cõmunione fauorabili sensuum. An aliud prius uel magis audias ab hæretico quàm ab ethnico: & non protinus, & non ubiq; conuicium carnis, in originem, in materiam, in casum, in omnem exitum eius, immundæ à primordio, ex fecibus terræ immundioris, deinceps ex seminis sui limo friuolæ, infirmæ, criminosæ, onerosæ, molestæ: & post totum ignobilitatis elogium caducæ, in originem terram, & cadaueris nomen: & de isto quoq; nomine perituræ in nullum inde iam nomen, in omnis iam uocabuli mortem. Hãc ne ergo uir sapiens & uisui & contactui & recordatui tuo ereptam *persuadere, quod se receptura quandoq; sit in integrum, de corrupto in solidum, de casso in plenum, de inanito in aliquid, omnino de nihilo, & utiq; rehibentibus ea imaginibus & undis, & alius ferarum, & ruinis alitum, & iactibus piscium, & ipsorum propria gula? Adeóne autem eadem sperabitur quæ intercidit, & claudus, et luscus, cæcus, et leprosus, et paralyticus reuertantur ut redisse nõ libeat ad pristinum? an integri? ut iterum talia pati timeant. Quid tum de cõsequentijs carnis? Rursus ne omnia necessaria illi, et in primis pabula atq; potacula, et pulmonibus natandum, et intestinis æstuandum, et pudendis non pudendum, et omnibus membris laborandũ? Rursus ulcera

In cõtextũ ex margine puto relata.

*al's *Aufer*

*Al's *fideliores.*

carnis. propria

Legend. psuadere.

ſus ulcera,& uulnera,& febris,& mors redoptanda. Nimirum hæc erũt uota carnis recuperandæ,iterum cupere de ea euadere. Et nos quidem hæc aliquanto honeſtius pro ſtili pudore:cæterum quantum etiam ſpurciloquio, liceat illorum in congreſſibus experiri,tam ethnicorum quàm hæreticorũ. Igitur quoniam & rudes quicq; de cõmunibus adhuc ſenſibus ſapiunt, & dubij & ſimplices per eoſdem ſenſus denuo inquietantur, & ubiq; in primis iſte in nos aries temperatur, quo carnis conditio quaſſatur, neceſſario & à nobis carnis primum conditio munietur, uituperatione, laudatione depulſa. Ita nos rhetoricari quoq; prouocant hæretici,ſicut etiam philoſophari. Futile & friuolum iſtud corpuſculum quod malũ deniq; appellare non horrent,&ſi angelorum fuiſſet operatio,ut Menandro & Marco placet:etſi ignei alicuius exſtructio æque angeli,ut Apelles docet,ſufficeret ad autoritatem carnis. Secundæ diuinitatis patrocinium,angelos poſt deũ nouimus. Iam nunc quiſquis ille ſummus deus hæretici cuiuſq; eſt,non immerito ab ipſo quoq; deducerem carnis dignitatem, à quo uoluntas producendæ ei adfuiſſet. Vtiq; enim prohibuiſſet fieri,quam fieri ſciſſet,ſi fieri noluiſſet. Ita & ſecundum illos æque caro dei res nihil operis nõ eſt,eius eſt qui paſſus eſt eſſe. Bene autẽ quod & plures & duriores quæq; doctrinæ,totam hominis figulationem deo noſtro cedunt. Quantus hic ſit,ſatis noſti,qui unicum credidiſti. Incipiat iam tibi caro placere,cuius artifex tantus eſt. Sed & mundus,inquis,dei opus eſt,& tamen præterit habitus huius mũdi, Apoſtolo quoq; autore. Nec idcirco reſtitutio mundi præiudicatur,quia dei opus eſt: & utiq; ſi uniuerſitas inreformabilis poſt deceſſum, quid portio? planè. ſi portio uniuerſitati adæquatur:ad diſtantiã enim prouocamus. Primo quidem,quod omnia ſermone dei facta ſunt, & ſine illo nihil. Caro autem & ſermone dei conſtitit propter formã, ne quid ſine ſermone. Faciamus enim hominem. ante præmiſit. Et amplius, manu propter prælationem,ne uniuerſitati compararetur. Et finxit deus hominem, inquit, Magnæ ſine dubio differentiæ ratio pro conditione ſcilicet rerum. Minora enim quæ fiebant,eo cui fiebant. Siquidem homini fiebant, cui mox à deo addicta ſunt. Merito igit᷑ ut famula,iuſſu & impio,& ſola uocali poteſtate uniuerſa proceſſerant. Contra,homo ut dominus eorum,in hoc ab ipſo deo extructus eſt,ut dominus eſſe poſſit,dũ fit à domino. Hominem autem,memento carnem proprie dici,quæ prior uocabulum hominis occupauit:& finxit deus hominem,limum de terra. Iam homo,qui adhuc limus. Et inſufflauit in faciem eius,flatum uitæ:& factus eſt homo, id eſt,limus,in animam uiuam. Et poſuit deus hominem, quem finxit in paradiſo. Adeo homo figmentum primo,dehinc totus. Hoc eo cõmendarim uti quicquid omnino homini à deo proſpectum atq; promiſſum eſt: non ſoli animæ,uerum & carni ſcias debitum:ut ſi non ex conſortio generis,certe uel ex priuilegio nominis. Perſequar itaq; propoſitum,ſi tamen tantum poſſim carni uindicare,quãtum contulit ille,qui eam fecit:iam tunc gloriantem quod

tem quod illa pusillitas,limus,in manus dei,quæcunq; sunt,peruenit, satis beatus & si solummodo contactus.Quid enim si nullo amplius opere,statim figmentum de contactu dei constitisset.Adeo magna res agebat',qua ista materia extruebatur.Itaq; totiens honoratur,quotiens manus dei patitur,dum tangitur,dum decerpitur,dum deducitur,dum effingitur.Recogita totum illi deum occupatum ac *dedicatum,manu,sensu,opere,cõsilio, sapientia,prouidentia,& ipsa in primis adfectione,quæ liniamẽta decebat. Quodcũq; enim limus exprimebatur, CHRISTVS cogitabatur homo futurus,quod & limus & caro.Sermo,quod & terra tunc. Sic enim præfatio patris ad filium:Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostrã. Et fecit hominem deus.Id utiq; quod finxit ad imaginem dei fecit illũ, scilicet CHRISTI. Et sermo enim deus,qui in effigie dei constitutus,non rapinam existimauit*par in deo.Ita limus ille iam tũc imaginẽ induens CHRISTI futuri in carne,non tantum dei opus erat,sed & pignus. Quo nunc facit ad infuscandam originem carnis nomen terræ uentilare,ut sordentis,ut iacentis elementi?cum etsi alia materia excudendo homini competisset,artificis fastigium recogitari oporteret:qui illam & eligendo dignam iudicasset,& tractando fecisset.Phidiæ manus Iouem Olympium ex ebore molitur,& adoratur:nec iam bestiæ & quidem insulsissimæ dens.Est & summũ seculi numen elephantus.Sed quia Phidias tantus:deus uiuus, deus uer9, quamcunq; materiæ uilitatẽ,non de sua operatione purgasset, & ab omni infirmitate sanasset? An hoc supererit,ut honestius homo deũ,quàm hominem deus finxerit?Nunc etsi scandalum limus,alia iam res est.Carnem iam teneo,non terram:licet & caro audiat,Terra es, & in terram ibis. Origo recensetur,non substantia reuocatur.Datum est esse aliquid origine generosius,& demutatione felicius. Nam & aurum terra,quia de terra,hactenus tamen terra.Exquo aurum,longe alia materia, splendidior atq; nobilior de obsolentiore matrice. Ita & deo licuit carnis aurum de limi, quibus putas,sordibus excusato censu eliquasse.Sed dilutior uideat' autoritas carnis,quia non & ipsam proprie manus diuina tractauit,sicuti limum.Quãdo in hoc tractauit limum,ut postmodum caro fieret ex limo,carni utique negotium gessit.Sed adhuc uelim discas quomodo & quando caro floruerit ex limo.Neq; enim,ut quidam uolunt, illæ pelliciæ tunicæ,quas Adam & Eua paradisum exuti induerunt, ipsæ erunt carnis ex limo reformatio, cum aliquanto prius et Adam substantiæ suæ traducem in fœminæ iã carne recognouerit:Hoc nunc os ex ossibus meis,& caro ex carne mea:Et ipsa delibatio masculi in fœminam carne suppleta sit,limo opinor supplenda:si Adam adhuc limus.Obliteratus igitur & deuoratus est limus in carnem. Quando?cum factus est homo in animam uiuam,de dei flatu, uaporeo scilicet & idoneo torrere quodammodo limum in aliam qualitatem, quasi in testam,ita in carnem.Sic et figulo licet argillam temperato ignis adflatu

Als * parẽ esse deo.

in materiam robuſtiorem recorporare, & aliam ex alia ſtringere ſpeciẽ; aptiorem priſtina, & ſui iam generis ac nominis. Nam etſi ſcriptũ eſt, nunquid argilla dicet figulo, id eſt homo deo: etſi Apoſtolus in teſtaceis ait uaſculis, tamen & argilla homo, quia limus ante. Et teſta caro, quia ex limo per adflatus diuini uaporem, quam poſtea pelliceæ tunicæ, id eſt cutes ſuperductæ ueſtierunt. Vſq; adeo, ſi detraxeris cutẽ, nudaueris carnẽ, Ita quod hodie ſpolium efficitur, ſi detrahatur: hoc fuit indumentum, cum ſuperſtruebatur. Hinc & Apoſtolus circumciſionem, deſpoliationem carnis appellãs, tunicam cutem adfirmauit. Hæc cum ita ſint, habes & limum de manu dei glorioſum, & carnem de adflatu dei glorioſiorem, quo pariter caro & limi rudimenta depoſuit, & animæ ornamenta ſuſcepit. Non es diligẽtior deo: Vti tu quidem Scythicas & Indicas gemmas, & rubentis maris grana candentia: non plumbo, non ære, nõ ferro, ne argento quoq; oblaqueaſſet, ſed electiſſimo & inſuper operoſiſſimo deſcrobes auro, & unguentis precioſiſſimis quibuſq;, uaſculorum prius congruentiam cures, proinde perfecte ferrugineis gladijs uaginarum adæques dignitatẽ: Deus uero animæ ſuæ umbram, ſpiritus ſui auram, oris ſui operam uiliſſimo alicui cõmiſerit capulo, & indigne collocando utiq; damnauerit. Collocauit autem an potius inſeruit & immiſcuit carni, tanta quidem concretione, ut incertum haberi poſſit, utrum ne caro animam, an carnem anima circumferat: utrum ne animæ caro, an anima pareat carni. Sed & magis animã inuehi atq; dominari credendum eſt, ut magis deo proximam: hoc quoq; ad gloriam carnis exuberat, quod proximam deo & continet & ipſius dominationis compotẽ præſtat. Quẽ enim naturæ uſum, quem mundi fructum, quem elementorũ ſaporem, non per carnem anima depaſcitur? quid ni? per quam omni inſtrumento ſenſuum fulciatur? Viſu, auditu, guſtu, odoratu, cõtactu: per quam diuina poteſtate reſperſa eſt. Nihil non ſermone perficiens, uel tacite præmiſſo. Et ſermo enim de organo carnis eſt. Artes per carnem. Studia, ingenia, per carnem. Opera, negotia, officia, per carnem: atq; adeo totum uiuere animæ carnis eſt, ut non uiuere animæ *aliud ſit, quàm à carne diuertere. Sic etiam ipſum mori carnis eſt, cuius & uiuere. Porrò ſi uniuerſa per carnẽ ſubiacent animæ, carni quoq; ſubiaceant per quod utaris neceſſe eſt. Ita caro dum miniſtra & famula animæ deputatur, conſors & cohæres inuenit: ſi temporalium, cur non & æternorum? Et hæc quidẽ uelut de publica forma humanæ conditionis ſuffragia carni procurauerim. Videamus nunc de propria etiam Chriſtiani nominis forma, quanta huic ſubſtantiæ friuolæ ac ſordidæ, apud deum prærogatiua ſit: & ſi ſufficeret illi quod nulla omnino anima ſalutem poſſit adipiſci, niſi dum eſt in carne, crediderit: adeo caro ſalutis eſt cardo. De qua cum anima deo alligitur, ipſa eſt quæ efficit, ut anima alligi poſſit. Sed & caro abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima conſecretur. Caro ſignatur, ut et anima muniat. Caro manus

L. oblaquees, hoc eſt circũſepias, cingas, integas.

Ast* nil aliud.

impoſitiõe

impoſitione adumbratur, ut & anima ſpiritu illuminetur. Caro corpore & ſanguine CHRISTI ueſcitur, ut & anima de deo ſaginetur. Nō poſſunt ergo ſeparari in mercede, quas opera coniungit. Nam & ſacrificia deo grata, conflictationes dico animæ, ieiunia, & ſeras & aridas eſcas, & adpendices huius officij ſordes. Caro de proprio ſuo incommodo inſtauratur: uirginitas quoq; & uiduitas, & *modeſtia in occulto matrimonij diſſimulatio, & una noticia eius, de bonis carnis deo * adolantur. Age iam quid de ea ſentis, cum pro nominis fide in mediū extracta, & odio publico expoſita decertat, cum in carceribus maceratur, teterrimo lucis exilio, penuria mundi, ſqualore, pædore, contumelia uictus, ne ſomno quidem libera, quippe ipſis etiam cubilibus uincta, ipſiſq; ſtramentis lancinata, cum iā & in luce omni tormentorum machinatione laniatur, cum deniq; ſupplicijs erogatur eniſa reddere CHRISTO uicem moriendo pro ipſo, & quidem per eandē crucem ſæpe, nedum per atrociora quoq; ingenia pœnarum. Næ illa beatiſſima & glorioſiſſima, quæ poteſt apud CHRISTVM dominum parere debito tanto, ut hoc ſolum debeat ei, quod ei debere deſierit: hoc magis uincta quod abſoluta. Igitur ut retexam quam deus manibus ſuis ad imaginem dei ſtruxit, quam de ſuo adflatu ad ſimilitudinem ſuæ uiuacitatis animauit: quam incolatui, fructui, dominatui totius ſuæ operationis præpoſuit: quam ſacramentis ſuis diſciplinísque ueſtiuit, cuius mundicias amat, cuius caſtigationes probat, cuius paſſiones ſibi adpreciat, hæccine non reſurget totiens dei? Abſit ut deus manuum ſuarum operam, ingenij ſui curam adflatus ſui uaginam, molitionis ſuæ reginam, liberalitatis ſuæ hæredem, religionis ſuæ ſacerdotem, teſtimonij ſui militem, CHRISTI ſui ſororem, in æternum deſtituat interitum. Bonum deum nouimus: ſolum optimum *à CHRISTO addiſcimus, qui dilectionem mandans, poſt ſuam in proximum, faciet & ipſe quod præcepit: diliget carnem tot modis ſibi proximā. Etſi infirmam, ſed uirtus in infirmitate perficitur. Etſi imbecillam, ſed medicum nō deſiderant niſi male habentes. Et ſi inhoneſtam, ſed inhoneſtioribus maiorem circumdamus honorem. Etſi perditam: ſed ego, inquit, ueni, ut quod perijt, ſaluum faciam. Etſi peccatricem: ſed malo mihi, inquit, ſalutem peccatoris, quàm mortem. Etſi damnatam: ſed ego, inquit, percutiam, & ſanabo. Quid ea exprobras carni, quæ deum expectant, quæ in deū ſperant? honorantur ab illo? quibus ſubuenit? Auſim dicere, ſi hæc carni nō accidiſſent, benignitas, gratia, miſericordia, omnis uis dei benefica * uacuiſſet. Tenes ſcripturas, quibus caro infuſcatur? tene etiam quibus inluſtratur. Legis cum quando deprimitur? adige oculos & cū quando releuatur. Omnis caro fœnum. Nō hoc ſolum pronunciauit Eſaias, ſed et, Omnis caro uidebit ſalutare dei. Notatur in Geneſi, dicēs deus: Nō manebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia caro ſunt. Sed & auditur per Iohelem: Effundam de ſpiritu meo in omnem carnem. Apoſtolum quoq;, ne de uno ſtilo no-

Al's *modeſta.

* Pro adulantur. Sic enim ueteres uſurpabant. id quod ex uetuſtis codicibus liquet.

Al's * à Chriſto eius

Al's *uacauiſſet.

ris,quo carnem plerũq; compungit. Nam etsi negat habitare boni quicquam in carne sua:etsi adfirmat eos qui in carne sint deo placere nõ posse: quia concupiscat aduersus spiritum:etsi qua alia ita ponit,ut carnis non tamen substantia,sed actus inhonoretur: dicemus quidem alibi nihil ꝓprie carni exprobrari oportere,nisi in animæ suggillationem,quæ carnem ministerio sibi subigit. Verum interim & in illis literis Paulus est,cum stigmata CHRISTI in corpore suo portat:cum corpus nostrum ut dei templum uitiari uetat:cum corpora nostra,membra CHRISTI facit:cum monet tollere & magnificare deum in corpore nostro. Itaq; si ignominiæ carnis resurrectionem eius expellunt,cur non dignitates potius inducent? Quoniam deo magis congruit in salutem redigere,quod reprobarit interdum, quàm in perditionem dedere,quod etiam probauit. Hucusq; de præconio carnis aduersus inimicos,& nihilominus amicissimos eius. Nemo enim tam carnaliter uiuit,quàm qui negant carnis resurrectionem. Negantes enim pœnam,despiciunt & disciplinam. De quibus luculenter & paracletus ꝑ Prophetidem Priscam, Carnes sunt,& carnem oderunt. Quam si tanta autoritas munit,quanta illi ad meritum salutis patrocinari possit,nunquid etiam dei ipsius potentiam,& potestatem,& licentiam recensere debemus,an tantus sit qui ualeat dilapsum & deuoratum,& quibuscunq; modis ereptũ tabernaculum carnis reædificare,atq; restituere? an & aliqua nobis exempla huius sui iuris in publico naturæ * promulgaret,ne qui forte adhuc sitiant deum nosse:qui non alia lege credendus est, quàm ut omnia posse credatur. Planè apud philosophos habes,qui mundum hũc innatum infectũq; defendant:sed multo melius quod omnes ferè hæreses natum & factũ mũdum annuentes,conditionem deo nostro adscribunt. Igitur cõfide illum totum hoc ex nihilo protulisse,& deum nosti fidendo,quod tantum deus ualeat. Nam & quidam infirmiores,hoc prius credere de materia potius subiacenti uolunt:ab illo uniuersitatem dedicatam secundũ philosophos. Porrò etsi ita in uero haberetur,cum tam longe alias substantias longéq; alias species ex reformatione materiæ diceretur protulisse, quàm fuisset ipsa materia:non minus defenderem ex nihilo eum protulisse, si ea protulerat, quæ omnino non fuerãt. Quo enim interest ex nihilo quid proferri, an ex aliquo? dum quod non fuit,fiat:quando etiam nõ fuisse,nihil sit fuisse. Sic & fuisse econtrario nonnihil est fuisse. Nunc etsi interest,tamen utrũq; mihi adplaudit. Siue enim ex nihilo deus molitus est cuncta,poterit & carnẽ in nihilum productam exprimere de nihilo. Siue de materia* moderatus est alia,poterit & carnem quocunq; dehaustã euocare de alio. Et utiq; idoneus est reficere,qui fecit. Quanto plus est fecisse,quàm refecisse: initiũ dedisse,quàm reddidisse. Ita restitutionem carnis,faciliorem credas institutione. Aspice nunc ad ipsa quoq; exempla diuinæ potestatis. Dies moritur in noctem,& tenebris usq;quaq; sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordent,silent, stupent cuncta, ubiq; iustitium est,

Prisca prophetis.

Al's*promulget.

Al's*modulatus.

quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cũ do-
te, cũ sole, eadem & integra & tota uniuerso orbi reuiuiscit, interficiens mor
tem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibimet
existens, donec & nox reuiuiscat cum suo & illa suggestu. Redaccenduntur
enim & stellarum radij, quos matutina suggestio extinxerat. Reducuntur
& syderum absentiæ, quas temporalis distinctio exemerat. Redonantur
& specula lunæ, quæ menstruus numerus adtriuerat. Reuoluũtur hyemes
& æstates, & uerna, & autumna, cum suis uiribus, moribus, fructib9. Quip-
pe etiam terræ de cœlo disciplina est, arbores uestire post spolia, flores de-
nuo colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadẽ quæ absumpta sint
semina: nec prius exhibere, quàm absũpta. Mira ratio: de fraudatrice serua
trix. Vt reddat, intercipit: ut custodiat, perdit: ut integret, uitiat: ut etiã am-
pliet, prius decoquit. Siquidem uberiora & cultiora restituit, quàm extermi
nauit. Re uera fœnore interitu, & iniuria usura, & lucro damno, semel dixe-
rim uniuersa conditio recidiua est. Quodcunq; conueneris, fuit. Quodcũq;
amiseris, nihil non iterum est. Omnia in statum redeunt, cum abscesserint.
Ideo finiuntur ut fiant. Nihil deperit, nisi in salutem. Totus igitur hic ordo
reuolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum. Operibus eã præ
scripsit de9 ante, quàm literis. Viribus prædicauit ante, quàm uocibus. Præ
misit tibi naturam magistram, summissurus & prophetiã: quo facilius cre-
das prophetiæ, discipulus naturæ: quo statim admittas cum audieris, quod
ubiq; iam uideris. Nec dubites deum carnis etiam resuscitatorẽ, qui omniũ
noris restitutorem. Et utiq; si omnia homini resurgunt cui procurata sunt:
porrò nõ homini nisi & carni, quale est ut ipsa depereat in totum, propter
quam & cui nihil deperit? Si parum uniuersitas resurrectionem figurat, si
nihil tale conditio signat: quia singula eius nõ tam mori quàm desinere di-
cantur, nec redanimari, sed reformari existimentur: accipe plenissimũ atq; fir-
missimum huius spei specimen. Siquidem animalis est res & uitæ obno-
xia & morti: illum dico alitem orientis peculiarem, de singularitate famo-
sum, de posteritate monstruosum: qui semetipsum libenter funerans, reno-
uat natali fine decedens atq; succedens iterum Phœnix. Vbi iam nemo, ite
rum ipse: qui non iam, alius idem. Quid expressius atque signatius in
hanc causam, aut cui alij rei tale documentum? Deus etiam scripturis suis:
Et florebis enim, inquit, uel ut phœnix, id est de morte, de funere, uti
credas, de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse. Multis paſ-
seribus antestare nos dominus pronunciauit. Si non & phœnicibus, ni-
hil magnum. Sed homines semel interibunt, auibus Arabiæ de resurre-
ctione securis. Talia interim diuinarum uirium liniamenta, non minus pa
rabolis operato deo quàm locuto, ueniamus & ad ipsa edicta, atq; decre-
ta eius, quo cum maxime diuisionem istam materiæ ordinamus. Exorsi
enim sumus ab autoritate carnis, an ea sit cui dilapsæ salus competat:
dehinc prosecuti de potentia dei, an tanta sit quæ salutem conferre di-
 lapsæ rei

lapsæ rei soleat. Nunc si probauimus utrunque, uelim, etima de causa requiras: an sit aliqua tam digna quæ resurrectionem carnis necessariam, & rationi certe omni modo debitam uindicet: quia subest dicere, & si caro capax restitui, & si diuinitas idonea restituendi, & si causa restitutionis præesse debebit. Accipe igitur & causam, qui apud deum discis tam optimum, quàm & iustum. De suo optimum, de nostro iustum. Nisi enim homo deliquisset, optimum solũmodo deum nosset, ex naturæ proprietate. At nũc etiam iustum eum patitur, ex causæ necessitate. Tamen & hoc ipso, optimũ deum & iustum. Et bono enim iuuando, & malo puniendo, iustitiam exhibens, utrãq; sententiam bono præstat. Hinc uindicans istud, inde remunerans illud. Sed cum Marcione plenius disces, an hoc sit dei totũ. Interim talis est merito noster iudex, quia dominus. Merito dominus, quia autor. Merito autor, quia deus. Hinc & ille, nescio quis, hæreticorum: Merito nõ iudex, non enim deus. Merito: non dominus: non enim autor. Nescio iam si deus, qui nec autor: quod deus, nec dominus autor. Igitur si deo & domino & non autori congruentissimũ est iudicium in hominem destinare, de hoc ipso an dominũ & autorem suum agnoscere & obseruare curaret: an non itaq; iudicium resurrectio expunget? Hæc erit tota causa, imò necessitas resurrectionis, congruentissima scilicet & deo destinatio. Dicis, de cuius dispositione dispicias, an utriq; substantiæ humanæ dijudicandæ, cẽsura diuina præsideat, tam animæ quàm & carni. Quod enim congruet iudicari, hoc competet etiam resuscitari. Dicimus plenum primo perfectũq; credendum iudicium dei, ut ultimũ iam atq; exinde perpetuũ. Vt sic quoq; iustum, dum non in aliquo minus. Vt sic quoq; deo dignũ, dum pro tanta eius patiẽtia plenum atq; perfectum. Itaq; plenitudinem perfectionemq; iudicij, non nisi de totius hominis repræsentatione constare. Totum porrò hominem ex utriusq; substãtiæ congregatiõe parere: idcircóque in utraq; exhibendum, quem totum oporteat iudicari: qui nisi totus, utiq; non uixerit. Qualis ergo uixerit, talem iudicari: quia de eo quod uixerit, habeat iudicari. Vita est enim causa iudicij, per tot substantias dispungẽda, p quod & functa est. Age iam scindant aduersarij nostri carnis animæq; cõtextũ, prius in uitæ administratione, ut ita audeant scindere illud etiam in uitæ remuneratione. Negent operarum societatem, ut merito possint etiã mercedem negare. Non sit particeps in sententia caro, si nõ fuerit & in causa. Sola anima reuocetur, si sola decedit. At enim non magis sola decedit, quàm sola decucurrit. Illud unde decedit uitam hanc dico. Adeo autẽ non solum anima transigit uitam, ut nec cogitatus licet solos, licet nõ ad adfectum per carnem deductos auferamus à collegio carnis. Siquidem in carne, & cũ carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc deniq; carnis speciem, arcẽ animæ etiã dominus in suggillationem cogitatuũ taxat. Quid cogitatis in cordibus uestris nequã? Et, Qui conspexerit ad concupiscendũ, iã adulterauit in corde. Adeo & sine opere, & sine effectu, cogitat⁹

carnis est

carnis est actus. Sed & si in cerebro, uel in medio superciliorum discrimine, uel ubi philosophis placet, principalitas sensuum consecrata est, quod egemonicon appellatur: caro erit omne animæ cogitatorium. Nunquàm anima sine carne est. Nihil non cum illa agit, sine qua non est. Quære adhuc an cogitatus quoq; per carnem administrantur, qui per carnem dinóscunt extrinsecus. Volutet aliquid anima, uultus operatur indicium: facies intentionum omniũ speculum est. Negent factorum societatem, cui negare non possunt cogitatorum. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo peccatrix tenebitur supplicio. Nos uero etiam uirtutes carnis opponimus: ergo et bene operata tenebitur præmio. Etsi anima est, quæ agit et impellit in omnia, carnis obsequium est. Deum non licet aut iniustum iudicem credi, aut inertem. Iniustum, si sociam bonorum operum à præmijs arceat. Inertem, si sociã malorũ à supplicijs secernat, cum humana censura eo pfectior habeatur: quo etiã ministros facti cuiusq; deposcit, nec parcens, nec inuidens illis, quo minus cum autoribus aut pœnæ, aut gratiæ cõmunicent fructum. Sed cum imperium animæ, obsequium carni distribuimus, prospiciendum est, ne* & ex hoc alia argumentatione subuertant, ut uelint carnẽ sic in officio animæ collocare, non quasi ministram, ne & sociã cogantur agnoscere. Dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrãdi atq; sociandi, & potestatem suæ uoluntatis in utrũq;, homines scilicet: & ipsos idcirco cum autoribus merita cõmunicare, quibus operam sponte accõmodarint. Carnem autem nihil sapientem, nihil sentientem per semetipsam, non uelle, non nolle de suo habentem, uice potius uasculi apparere animæ, ut instrumentum, non ut ministerium. Itaq; animæ solius iudicium præsidere, qualiter usa sit uasculo carnis: uasculum uero ipsum non esse sententiæ obnoxium: quia nec calicem damnari, siquis eum ueneno temperarit: nec gladium ad bestias pronunciari, siquis eo latrocinium fuerit operatus. Iam ergo innocens caro, ex ea parte qua non reputabuntur illi operæ malæ: & nihil prohibet innocentiæ nomine saluã eam fieri. Licet enim nec bona opera reputentur illi, sicut nec mala: diuinæ tamen benignitati magis competit innocentes liberare: beneficus enim est atq; optimus. Debet autem etiam quod non deberetur offerre: & tamẽ calicẽ nõ dico uenenariũ, in quẽ mors aliqua ructaret, sed fictricis, uel archigalli, uel gladiatoris, aut carnificis spiritu infectum: quæro an minus damnes, quàm oscula ipsorũ: nostris quoq; sordibus nubilũ, uel nõ pro animo temperatũ, elidere solemus: quo magis puero irascamur. Gladiũ uel latrocinijs ebriũ quis nõ à domo tota, nedũ à cubiculo, nedũ à capitis sui officio relegabit: præsumẽs scilicet, nihil aliud se quàm inuidia animarũ, somniaturũ, urgentiũ & inquietantium sanguinis sui concubinũ. At enim & calix bene sibi cõscius, & de diligentia ministerij cõmẽdatus, coronis quoq; potatoris sui *inorbit͛, aut aspergine florum honorabit͛. Et gladius bene de bello cruẽtus, & melior homicida, laudẽ suã cõ

secratione

τὸ ἡγεμονικόν.

Ex. uidetur dispungendũ.

Fortassis ornabitur

ſecratione penſabit. Eſt ne ergo et in uaſcula et in inſtrumenta ſententiam figere, ut dominorũ & autorum meritis & ipſa cõmunicent. Vt huic quoq; argumentationi ſatiſfecerim, licet ab exemplo uacet diuerſitas rerũ, Omne enim uas uel inſtrumentum aliunde in uſus uenit, extranea omnino materia à ſubſtantia hominis. Caro autem ab exordio uteri conſita, conformata, congenita animæ, etiam in omni operatione miſcetur illi. Nam & ſi uas uocatur apud Apoſtolum, quam iubet in honore tractare, eadem tamen ab eodem homo appellatur exterior: ille ſcilicet limus, qui prior titulo hominis inciſus eſt: non calicis, aut gladij, aut uaſculi ullius. Vas enim capacitatis nomine dicta eſt, qua animam capit & continet: homo uero de communione naturæ, quæ eam non inſtrumentum in operationibus præſtat, ſed miniſterium. Ita & miniſterium tenebitur iudicio, ut de ſuo nihil ſapiat: quia portio eſt eius, quæ ſapit, non ſuppellex. Hoc & Apoſtolus ſciens nihil carnem agere per ſemetipſam, quod non animæ deputetur: nihilominus peccatricem iudicat carnem, ne eo quod ab anima uideatur impelli, iudicio liberata credatur. Sic & cum aliquas laudis operas carni indicit, glorificate, tollite deũ in corpore ueſtro, certus & hos * coronatus ab anima agi: idcirco tamen & carni eos mandat, quia & illi fructum repromittunt. Alioquin nec exprobratio cõpetiſſet in alienam culpæ, nec adhortatio in extraneam gloriæ: & exprobratio enim, & exhortatio uacarent erga carnẽ, ſi uacaret & merces, quæ in reſurrectione captatur. Simplicior quiſq; fautor ſententiæ noſtræ putabit, carnem etiam idcirco repræſentandam eſſe iudicio: quia aliter anima non capiat paſſionem tormenti ſeu refrigerij, utpote incorporalis: hoc enim uulgus exiſtimat. Nos autem animam corporalem, & hic profitemur, & in ſuo uolumine probamus, habentem proprium genus * ſubſtãtiæ ſoliditatis, per quam quid & ſentire & pati poſſit. Nam & nũc animas torqueri, foueriq; penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probabit Lazari exemplum. Dedi igitur aduerſario dicere. Ergo quæ habet corpulentiam propriam de ſuo, ſufficiet ad facultatem paſſionis & ſenſus, ut non egeat repræſentatione carnis, imò eatenus egebit: non quia ſentire quid ſine carne non poſſit, ſed quia neceſſe eſt illam etiam cum carne ſentire. Quantum enim ad agendum de ſuo ſufficit, tantum & ad patiendum. Ad agendum autem minus de ſuo ſufficit. Habet enim de ſuo ſolummodo cogitare, uelle, cupere, diſponere. Ad perficiendum autem operam carnis expectat. Sic itaq; et ad patiendum ſocietatem carnis expoſtulat, ut tã plene per eã pati poſſit, q̃ ſine ea plene agere non potuit. Et ideo in quæ de ſuo ſufficit, eorũ interim ſententiã pendit, cõcupiſcentiæ, et cogitatus, et uoluntatis. Porrò ſi hæc ſatis eſſent ad plenitudinem meritorũ, ut non requirerentur et facta, ſufficeret in totũ anima ad perfectionem iudicij de his iudicanda, in quæ agenda ſola ſuffecerat. Cum uero etiam facta deuincta ſint meritis, facta autem per carnem adminiſtrentur: iam non ſufficit animã

Als * conatus.

Liber de anima.

Als * ſubſtantiuæ.

Als * quâ.

ficit animã sine carne foueri,siue cruciari pro operibus etiam carnis:&si habet corpus ,&si habet membra,quæ proinde illi non sufficiunt adsentiẽdũ nec ad agẽdum perfecte.Idcirco pro quo modo egit,pro eo & patit᷑ apud inferos,prior degustãs iudicium sicut prior induxit admissum: expectans tamen & carnem,ut per illam etiam facta compenset,cui cogitata mandauit.Denique hæc erit ratio in ultimum finem destinati iudicij,ut exhibitione carnis omnis diuina censura perfici possit.Alioquin non sustineretur in finem,quod & nunc animæ decerpũtur apud inferos,si solis animabus destinaretur.Hucusq; præstructionibus egerim ad muniendos sensus omniũ scripturarum,quæ carnis recidiuatum pollicentur. Cui cum tota autoritate si iustorum patrociniorum procurent honores dico substantiæ ipsius, tum uires dei,tum exempla earum,tũ rationes iudicij & necessitates ipsius:utiq; secundũ præiudicia tot autoritatũ, scripturas intelligi oportebit:non secundum ingenia hæreticorum,de sola incredulitate uenientia: quia incredibile habeatur restitui substantiam interitu subductam,non quia & substantiæ ipsi * inemeribile sit,aut deo impossibile,aut iudicio inhabitabile:planè incredibile , si nec præiudicatum diuinitus fuerit:nisi quod &si prædicatum id à deo non fuisset,ultro præsumi debuisset,ut propterea non prædicatũ, quia tot autoritatibus præiudicatum.At cum diuinis quoq; uocibus personat,tanto abest ut aliter intelligatur quàm desiderant illa,à quibus etiam si ne diuinis uocibus persuadeatur. Videamus igitur hoc primum, quonam * stilo spes ista proscripta sit.Vnum opinor,apud omnes edictum dei pendet resurrectio mortuorum.Duo uerba expedita,decisa,detersa:ipsa côueniant:ipsa discutiam,cui se substantiæ addicant. Cum audio resurrectionẽ homini imminere,quæram necesse est quid eius cadere sortitum sit.Siquidem nihil resurgere expectabit,nisi quod ante succiderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem,potest eam nec stantem nosse per uitam.Sententiam dei,natura pronunciat:Terra es,& in terram ibis.Et qui non audit,uidet.Nulla mors non ruina membrorum.Hanc corporis sortem dominus quoq; expressit,cum ipsa substantia indutus,Diruite,inquit,templũ istud, & ego illud triduo resuscitabo. Ostendit enim cuius sit dirui , cuius elidi , cuius iacere,cuius & releuari,& resuscitari:quanq; & animã circũferat trepidantẽ usq; ad mortẽ,sed nô cadentẽ p mortẽ.Quia & scriptura de corpore inquit,suo dixerat.Atq; adeo caro est,quæ morte subruitur: ut exinde à cadendo cadauer renuncietur. Anima porrò nec uocabulo cadit , quia nec habitu ruit.Atqui ipsa est quæ ruinã corpori infert,cũ efflata est: sicut ipsa est,quæ illud de terra suscitabit ingressa.Non potest cadere quæ suscitauit ingressa.Non potest ruere,quæ eligit egressa.Artius dicã,ne in somnũ quidem cadit anima cum corpore,ne tum quidẽ sternitur cũ carne. Sed enim agitat᷑ in somnis & iactitat᷑: quiesceret autem si iaceret. Ita nec in ueritate mortis cadit,quæ nec in imagine eius ruit.Sequens nunc uocabulum mortuorum æque dispice cui substantiæ insidat:quanq; in hac materia admittamus

Fortass. *inremeabile.

Al's *titulo

tamus, interdum mortalitatem animæ assignari ab hæreticis: ut si anima mortalis resurrectionem consecutura est, præiudicium sit & carni nõ minus mortali resurrectionem cõmunicaturæ. Sed nunc proprietas uocabuli uindicanda est suæ sorti. Iam quidem eo ipso quod resurrectio caducæ rei est, id est carnis, eadẽ erit & in nomine mortui: quia caducæ rei est resurrectio, quæ dicitur mortuorum. Sic & per Abraham patrem fidei, diuinæ familiaritatis uirũ discimus. Postulans enim Saræ humandæ locũ de filijs Heth: date ergo, inquit, mihi possessionem sepulchri uobiscum, & humabo mortuam meam, carnem scilicet. Neq; enim animæ humandæ spacium desiderasset, etsi anima mortalis crederetur, etsi mortuus dici mereretur. Quod si mortuus corpus est, corporum erit resurrectio cum dicitur mortuorum. Et hæc itaq; dispectio tituli, & præconij ipsius, fidem utiq; defendens uocabulorum, illuc proficere debebit: ut siqua pars diuersa turbat obtentu figurarum & ænigmatum, manifestiora quæq; præualeant, & de incertis certiora præscribant. Nacti enim quidam solennissimam eloquij prophetici formã allegorici & figurati plerũq;, non tamen semper, resurrectionẽ quoq; mortuorum manifeste annunciatam, in imaginariam significationẽ distorquẽt asseuerantes ipsam etiam mortem spiritaliter intelligendam. Non enim hanc esse in uero, quæ sit in medio, dissidium carnis atq; animæ, sed ignorãtiam dei, per quam homo mortuus deo, non minus in errore iacuerit q̃ in sepulchro. Itaq; & resurrectionem eam uindicandam, qua quis addita ueritate redanimatus & reuiuificatus deo, ignorantiæ morte discussa, uelut de sepulchro ueteris hominis eruperit: quia & dominus scribas & pharisæos sepulchris dealbatis adæquauerit. Exinde ergo resurrectionem fide cõsecutos cum domino esse, cum baptisma induerint. Hoc deniq; ingenio etiam in colloquijs sæpe nostros decipere consuerunt: quasi & ipsi resurrectionem carnis admittant. Væ, inquiunt, qui non in hac carne resurrexerit: ne statim illos percutiant, si resurrectionem statim abnuerint. Tacite autem secundum conscientiam suam hoc sentiunt. Væ qui non, dũ in hac carne est, cognouerit arcana hæretica: hoc est enim apud illos resurrectio. Sed & pleriq; ab excessu animæ resurrectionem uindicantes, de sepulchro exire, de seculo euadere interpretantur: quia & seculum mortuorum sit habitaculum, id est ignorantium deum. Vel etiam de ipso corpore, quia & corpus uice sepulchri conclusam animam, in secularis uitæ morte detineat. Ob huiusmodi igitur coniecturas primam præstructionem eorũ depellã, qua uolunt omnia prophetas per imagines concionatos: quando si ita esset, ne ipsæ quidẽ imagines distingui potuissent, si non & ueritates prædicatæ fuissent, ex quibus imagines deliniarẽtur. Atq; adeo si omnia figuræ, quid erit illud cuius figuræ. quomodo speculũ obtẽdes, si nusq̃ est facies? Adeo autem non omnia imagines, sed & ueritates: nec omnia umbræ, sed & corpora: ut in ipsum quoq; dominum insigniora quæq; luce clarius prædicarentur. Nam et uirgo concepit in utero non figurate, et peperit Emanuelẽ, no-

Resurrectio spiritalis quorundam.

biscũ dominum

biscum dominũ IESVM, non oblique. Etsi oblique accepturum uirtutem Damasci & spolia Samariæ:sed manifeste uenturum in iudicium cũ pres/byteris & principibus populi. Nam & tumultuatæ sunt gentes in persona Pilati, & populi meditati sunt inania, in persona Israëlis. Astiterunt reges terræ, Herodes & archontes. Cõgregati sunt in unum, Annas & Caiphas aduersus dominũ & aduersus CHRISTVM eius. Qui & tanquàm ouis ad iugulationem adductus est, & tanq; agnus ante tondentem, scilicet Herodem sine uoce, sic non aperuit os suum: dorsum suum ponens ad flagella, & maxillas ad palmas, & faciem non auertens à sputaminũ iaculis: deputa/tus etiam inter iniquos, perfossus manus & pedes: sortẽ passus in uestimento, & potus amaros, & capitum irridẽtium nutus, triginta argenteis appre/ciatus à proditore. Quæ hic figuræ apud Esaiam? quæ imagines apud Dauid? quæ ænigmata apud Hieremiam? ne uirtutes quidem eius per parabolas profatos, Aut nunquid nec oculi patefacti sunt cæcorum, nec inclaruit lingua mutorum, nec manus aridæ, & genua dissoluta reualuerunt, nec claudi salierũt ut ceruus: quæ etsi spiritaliter quoq; interpretari solemus se/cundum comparationem animalium, uitiorum à domino remediatorum, cum tamen & carnaliter adimpleta sunt, ostendunt prophetas in utramq; speciem prædicasse, saluo eo quod plures uoces eorum nudæ & simplices, & ab omni allegoriæ nubilo puræ defendi possunt: ut cum exitus gentium & urbium resonant, Tyri & Aegypti, & Babylonis, Idumææ, & Carthaginensium nauium: ut cum ipsius Israëlis plagas, aut uenias, captiuitates, restitutiones, ultimæq; dispersionis exitum perorant. Quis hæc interpretabitur magis quàm recognoscet? res in literis tenentur, ut terræ in rebus legun/tur. Ita nõ semper, nec in omnibus allegorica forma est prophetici eloquij, Sed interdum & in quibusdam. Si ergo interdum & in quibusdà inquis, cur non & in edicto resurrectionis spiritaliter intelligendæ? quoniamquidẽ plurima ratio intercedit. Primo enim quid facient tot alia instrumenta di/uina, ita aperte corporalem contestantia resurrectionẽ, ut nullam admittãt figuratæ significantiæ suspicionem. Et utiq; æquũ sit quod & supra demandauimus, incerta de certis, & obscura de manifestis præiudicari: uel ne inter discordiam certorum & incertorum, manifestorum & obscurorũ fides dissipetur, ueritas periclitetur, ipsa diuinitas ut inconstans denotetur: Tũc quod uerisimile non est, ut ea species sacramenti, in quam fides tota cõmittitur, in quam disciplina tota cõnititur, ambigue * annuata, & obscure proposita uideatur: quando spes resurrectiõis nisi manifesta de periculo & præmio, neminem ad eiusmodi præsertim religionẽ publico odio & hostili elogio obnoxiam persuaderet. Nullum opus certum, est mercedis incertæ. Nullus timor iustus, est periculi dubij. Et merces autem, & periculum, in resurrectionis pendet euentu. Etsi temporalia & localia & personalia dei decreta atq; iudicia in urbes & gentes, & reges, tam aperta prophetia iaculata est, quale est ut æternæ dispositiones eius & uniuersales in omne hominũ genus lu-

Malim le. Tũ quod.

Fortass. lege annũciata.

cem sui fugerint: quæ quanto maiora, tanto clariora esse deberent, ut maiora crederentur. Et puto deo nec liuorem, nec dolum, nec inconstantiã, nec lenocinium asscribi posse, per quæ ferè promulgatio maiorũ cauillatur. Post hæc ad illas etiam scripturas respiciendum est, quæ non sinunt resurrectionẽ secundũ animales istos, ne dixerim spiritales, aut hic iã in ueritatis agnitione præsumi, aut ab excessu statim uitæ uindicari. Cum enim & tempora totius spei fixa sint sacro sancto stilo, nec liceat eam ante constitui, in aduentu (opinor) CHRISTI, uota nostra suspirãt seculi huius occasum, in trãsitum mundi quoq; ad diem domini magnũ, diem iræ & retributionis, diẽ ultimum et occultum: nec ulli præter q̃ patri notũ, et tamen signis atq; portentis et concussionibus elementorũ, et conflictationibus nationũ prænotatum. Euoluerem prophetias, si dominus ipse tacuisset, nisi quod et ꝓphetiæ uox erant domini, sed plus quod illas suo ore consignat. Interrogatus à discipulis quando euentura essent, quæ interim de templi exitu eruperat, ordinem temporum primo Iudaicorum usq; ad excidium Hierusalem, dehinc cõmuniũ usq; ad conclusionem seculi dirigit. Nam posteaq̃ edixit, & tunc erit Hierusalem conculcatui nationibus donec adimpleantur tempora nationũ allegendarum scilicet à deo & congregandarum cum reliquijs Israẽlis: Inde iam in orbem & in seculum prædicat secũdum Iohelẽ & Danielem & uniuersum concilium prophetarũ, futura signa in sole & luna & in stellis, conclusionem nationum cum stupore sonitus maris & motus refrigescentium hominũ præ metu & expectatione eorũ quæ immineant orbi terræ. Virtutes enim, inquit, cœlorum cõmouebunt, & tunc uidebunt filium hominis uenientẽ in nubibus cũ plurimo potentatu et gloria. Vbi autem cœperint ista fieri, emergetis et eleuabitis capita uestra, quod redẽptio uestra adpropinquauerit. Et tamen appropinquare eam dixit, non adesse iam: & cũ cœperint ista fieri, nõ cũ facta fuerint: quia cũ facta fuerint, tunc aderit redemptio nostra, quæ eo usq; adpropinquare dicitur: erigens interim et excitãs animos, ad proximũ iã spei fructũ. Cuius etiã parabola subtexitur tenerescentiũ arborũ in caulẽ floris, et dehinc frugis antecursorem. Ita et uos cum uideritis omnia ista fieri, scitote in proximo esse regnũ dei. Vigilate ergo omni tẽpore, ut digni habeamini effugere omnia ista. Et stetis ante filiũ hominis, utiq; ꝑ resurrectionẽ omnibus ante transactis. Ita et si in agnitione sacramẽti fructificasset, sed in domini repræsentatiõe florescit atq; frugescit. Quis ergo dominũ tã intẽpestiue, tã acerbe excitauit iã ad dexterã dei, ad confringendã terrã secundũ Esaiam, quæ puto adhuc integra est? Quis inimicos CHRISTI iã subiecit pedibus eius secundum Dauid, quasi uelocior patre, omni adhuc populariũ cœtu reclamante Christianos ad leonẽ? Quis cœlo descendentẽ IESVM talẽ conspexit, qualẽ ascendentẽ Apostoli uiderant, secundũ angelorũ cõstitutũ? Nulla ad hodiernũ tribus ad tribũ pectora ceciderũt, agnoscentes quẽ pupugerunt. Nemo adhuc excepit Heliã, nemo adhuc fugit antichristũ, nemo adhuc Babylonis exitum

Prophetiæ.

Christiani ad Leonẽ. Vulgus ethnicorum odio Christianæ professionis, clamabat Christianos esse leonibus obijciendos, quæ sæuissima erat eorũ pœna, qui de capitali noxa conuicti forent.

exitũ fleuit. Est iam qui resurrexerit nisi hæreticus: exijt planè iã de corpis sepulchro, etiã nũc febribus & hulceribus obnoxius, & cõculcauit iam inimicos, etiam nunc luctari habens cũ mundi potentibus. Et utiq; iam regnat, etiã nunc cæsari quæ sunt cæsaris, debens. Docet quidem Apostolus Colossensibus scribens, mortuos fuisse nos aliquãdo alienatos & inimicos sensus dñi, cũ in opibus pessimis agebamus. Dehinc consepultos CHRISTO in baptismate, & conresuscitatos in eo per fidẽ efficaciæ dei, q illũ suscitarit à mortuis. Et uos cũ mortui essetis delictis, & pputiatiõe carnis uestræ, uiuificauit cũ eo, donatis uobis omnibus delictis. Et rursus: Si cum CHRISTO mortui estis ab elementis mundi, quomodo quidã quasi uiuentes in mũdo sententiã fertis? Sed cũ ita nos mortuos faciat spiritaliter, ut tamen & corporaliter quandoq; morituros agnoscat, utiq; & resuscitatos, proinde spiritaliter deputans, æque nõ negat etiam corporaliter resurrecturos. Deniq; si resurrexistis, inquit, cũ CHRISTO, ea quæ sursum sunt quærite: ubi est CHRISTVS in dextera dei residẽs. Ea quæ sursum sunt sapite, nõ quæ deorsum. Ita animo ostendit resurgere, quo solo adhuc possumus cœlestia adtingere. Quæ nõ quæreremus, nec saperemus, si possideremus. Subijcit etiã: Mortui enim estis, scilicet delictis: nõ nobis, sed uita uestra abscondita est cũ CHRISTO in deo. Nondũ ergo adprehensa est, quæ abscõdita est. Sic & Ioãnes: Et nondũ ait *manifestũ est, quid futuri sumus. Scimus quia si manifestauerit, similes ei erimus. Tanto abest, ut simus iã quod nescim9: utiq; scituri si iã essemus. Adeo cõtemplatio est spei in hoc spatio p fidẽ, nõ præsentatio: nec possessio, sed expectatio. De qua spe & expectatiõe Paulus ad Galatas: Nos enim spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus: nõ ait tenemus. Iusticiæ aũt dei dicit ex iudicio quo iudicabit̃ de mercede: ad quã pendens & ipse, cũ Philippensibus scribit, Siqua, inquit, cõcurrã in resuscitationẽ quæ à mortuis, nõ quia iã accepi aut cõsumatus sum. Et utiq; credi derat, & omnia sacramẽta cognouerat, uas electionis, doctor nationum, & tamẽ adicit: Persequor aũt si adprehendã in quo sum adprehẽsus à Christo. Eo amplius, ego me, fratres, nõ puto adprehendisse, unũ plane, oblitus posteriorũ in priora me extendens, secundũ scopũ psequor ad palmam incriminationis p quã cõcurrerẽ, utiq; in resuscitationẽ à mortuis, suo tamen tẽpore, sicut ad Galatas: Bene aũt facientes ne tedeat: tẽpore enim suo metemus. Sicut & ad Timotheũ de Onesiphoro: Det illi dñs inuenire misericordiã in illo die. In quẽ diẽ ac tẽpus & ipsi præcipit custodire mandatum immaculatũ, inreprehensibile, in apparentiã dñi IESV CHRISTI, quã suis tẽporibus ostendet, beatus & solus potentator, & rex regnantiũ de deo dicens: De quibus tẽporibus & Petrus in Actis: Pœniteat uos & respicite ad abolenda delicta uestra, ut tẽpora uobis supueniant refrigerij ex persona dei, & mittat prædesignatũ nobis CHRISTVM, quẽ oportet accipere cœlos adusq; tẽpora exhibitiõis omniũ quæ locutus est deus ore sanctorum prophetarũ. *Quæ tẽpora, cũ Thessalonicensibus disce. Legimus eñ qualiter cõuersi sitis ab idolis, ad seruiendũ uiuo & uero deo, & ad expectandũ

Al's *manifestatum.

Al's *Hæc.

à cœlis filiũ eius, quẽ suscitauit ex mortuis, Iesum. Et rursus: Quæ enim spes nostra uel gaudiũ uel exultationis corona, quam ut uos corã dño deo nostro Iesu Christo in aduentu ipsius? Item, Corã deo & patre nostro in aduentũ dñi nostri Iesu Christi, cũ uniuersis sanctis eius. De quorũ dormitione minus mœrenda docens, simul & tẽpora resurrectionis exponit, dicẽs: Si eñ credimus ꝙ Iesus mortuus sit & resurrexerit, sic & deus eos qui dormierunt, ꝑ Iesum adducet cũ ipso. Hoc enim dicimus uobis in sermõe dei: ꝙ nos q uiuimus, q remanemus in aduentũ dñi nostri, nõ præueniem⁹ eos q dormierũt. Quoniã ipse dñs in iussu & in uoce archangeli & tuba dei descendet de cœlo, & mortui in Christo primi resurgent. Deinde nos q uiuimus, q simul cũ illis tollemur in nubibus obuiã Christo in aerẽ: & ita sẽpꝫ cũ dño erimus. Quæ uox archangeli, quæ tuba dei audita iã, nisi forte in cubiculis hæreticorũ? Nã & si tuba dei euangelicus sermo dici põt, q illos iam uocaret: Sed aut mortui erunt iã corpaliter ut resurrexerint. Et quõ uiuũt, aut in nubes erepti? & quõ hic sunt miserrimi. Reuera ut Apostolus ꝓnunciauit, qui in ista tantũ uita sperantes habebunt̃ excludendo, dũ præripiũt quod post illã repromittit̃, frustrati circa ueritatẽ, nõ minus ꝙ̃ Phygelus & Hermogenes. Et ideo maiestas spũs sancti ꝓspicax eiusmodi sensuũ, & in ipsa ad Thessalonicenses epistola suggerit. De tẽporibus aũt & tẽporum spatijs, frãtres, nõ est necessitas scribendi uobis. Ipsi eñ certissime scitis ꝙ dies dñi quasi fur nocte ita aduenict. Cũ dicent pax & tuta somnia, tunc illis repentinus insistet interitus. Et in secũda, pleniore sollicitudine ad eosdem: Obsecro uos, fratres, ꝑ aduentũ dñi nostri & congregationẽ nostrã ad illũ, ne cito cõmoueamini animo, neqꝫ turbemini, neqꝫ ꝑ spiritũ, neqꝫ ꝑ sermonẽ, scilicet pseudoapostolorũ: neqꝫ ꝑ epistolã scilicet pseudoprophetarum ac si nostrã, quasi insistat dies dñi. Ne quis uos seducat ullo modo: quõ nisi ueniat abscessio primo, huius utiqꝫ regni & reuelet̃ delinquentiæ homo, id est, antichristus, filius ꝑditionis, qui aduersat̃ & suꝑextollitur omne quod deus dicit̃, uel religio, uti sedeat in tẽplo dei, adfirmans deũ se. Nõnne meministis ꝙ cum apud uos essem, hæc dicebam uobis? Et nũc q teneat scitis ad reuelandũ eũ in suo tẽpore. Iã eñ arcanũ iniquitatis agitat̃ tantũ qui nũc tenet teneat, donec de medio fiat: quis? nisi Rhomanus status, cui⁹ abscessio in decẽ reges dispersa antichristi suꝑducet: & tunc reuelabit̃ iniquus, quẽ dñs Iesus interficiet spũ oris sui, & euacuabit apparentia aduentus sui. Cuius est aduẽtus secundũ oꝑationẽ satanæ in omni uirtute & signis atqꝫ portentis mendacij, & in omni seductione iniustitiæ eis qui pereunt. Etiã in Apocalypsi ordo tẽporũ sternitur, quẽ martyrũ quoqꝫ animæ sub altari ultionem & iudiciũ flagitantes sustinere didicerunt: ut prius & orbis de pateris angelorũ, plagas suas ebibat, & prostituta illa ciuitas à decẽ regib⁹ dignos exitus referat, & bestia antichristus cũ suo pseudopropheta certamen ecclesiæ inferat: atqꝫ ita diabolo in abyssum interim religato, primæ resurrectiõis prærogatiua de solis ordinet̃. Dehinc & igne dato, uniuersalis resurrectiõis cẽsura de libris iudicetur. Cum igitur & status temporum ultimorum

Als* antichristum.

rum scripturæ notent,& totã Christianæ spei frugẽ in exordio seculi collocent: apparet autem tunc adimpleri totum quodcunq; nobis à deo repromittit:& uacat, quod hic iam ab hæreticis uindicatur. Aut si & agnitio sacramenti, resurrectio salua utiq; illa creditur quæ in ultimo prædicatur:& sequitur ut eo ipso quod hæc spiritalis uindicetur, illa corporalis præiudicet. Quia si nulla tunc annunciaretur, merito sola hæc & tantummodo spiritalis uindicaretur. Cum uero & in ultimũ tempus educitur, corporalis agnoscitur. Quia nõ & tunc spiritalis annunciaretur resurrectio eiusdem cõditionis, id est spiritalis: cum aut nunc eam deceret expungi sine ulla differentia temporum, aut tunc sub omni clausula temporum. Ita nobis magis cõpetit etiã spiritalẽ defendere resurrectionẽ ab ingressu fidei, q plenitudinem eius agnoscimus* exitum seculi. Vnum adhuc respondebo ad propositionẽ priorem allegoricarũ scripturarũ: licere & nobis corporalem resurrectionem de patrocinio figurati proinde eloquij prophetici uindicare. Ecce enim diuina primordio sententia terram hominem pronunciando: Terra es,& in terram ibis, secundum substantiam scilicet carnis, quæ de terra erat sumpta,& quæ prior homo fuerat appellata, sicut ostendimus, dat mihi disciplinã in carnem quoq; interpretãdi, siquid iræ uel gratiæ in terrã deus statuit: quia nec proprie terra iudicio eius obnoxia est, quæ nihil boni seu mali admisit. Maledicta qdem quo hauserit sanguinem. Sed & hoc ipsum in figurã carnis homicidæ. Nã & si iuuari seu lædi habet terra quoq; propter hominem uti ille iubetur, siue lædatur per cõsistoris sui exitus: quo magis ipse pensabit, quæ propter illũ etiam terra patietur. Itaq; & cũ cõminatur terræ deus, carni potius cõminari eum dicã:& cum qd terræ pollicet᷑, carni potius polliceri eum intelligã, ut apud Dauid: Dñs regnauit, exultauit terra: id est, caro sanctorũ, ad quã pertinet regni diuini fructus. Dehinc subiungit: Vidit & cõcussa est terra. Montes sicut cera liquefacti sunt à facie dñi: caro scilicet prophanorum:& uidebunt enim eum in quẽ cõfixerunt. Atq; adeo si simpliciter de terræ elemento utrũq; existimabitur pronunciatũ, quõ cõgruet, & cõcutiet liquefieri eã à facie dñi q̃ supra regnante exultauit? Sic & apud Esaiã bona terræ edetis. Bona carnis intelligentur, quæ illã manẽt in regno dei reformatã & angelificatã: & cõsecuturã quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hoĩs ascenderũt. Alioqn satis uanum, ut ad obsequiũ deus fructibus agri,& cibarijs uitæ huius inuitet: quæ etiã inreligiosis & blasphemis semel homini addicta cõditione cõmunicat, pluens super bonos & malos,& solẽ suum mittens super iustos & iniustos. Felix nimirum fides, si ea cõsecutura sunt, qbus hostes dei & CHRISTI, nõ modo utuntur, uerum etiã abutuntur, ipsam cõditionem colentes aduersus cõditorem: bulbos & tubera in terra bonis deputabis, dño pronunciante, ne in pane qdem uicturum hoĩem. Sic Iudæi terrena solummodo sperando, cœlestia ammittunt, ignorantes & panem de cœlesti repromissum,& oleum diuinæ unctiõis, et uinũ spiritus, aquã animæ uigorantis ex uite CHRISTI. Sicut et ipsam terram sanctam, Iudaicum proprie solum reputant, carnem potius dñi interpretandam

Al's* exitu

al's* quod.

pretandã, quæ exinde & in oibus CHRISTVM indutis, sancta sit terra. Vere sancta, per incolatũ spiritussancti: uere lacte & melle manãs ꝑ suauitatem spei ipsius: uere Iudæa per dei familiaritatẽ, Non em̃ qui in manifesto Iudæus sed qui in occulto ut & tẽplũ eadẽ sit & Hierusalẽ audiẽs ab Esaia, exurge exurge Hierusalẽ indue fortitudinẽ brachij tui, Exurge sicut i *primordio, scilicet in illa integritate qua fuerat ante delictũ trãgressiõis. Quæ enim in eã Hierusalẽ uoces eiusmodi cõpetẽt exhortatiõis & aduocatiõis, quæ occidit ꝓphetas & lapidauit ad se missos, & ipm postremo dominũ suũ cõfixit? sed nec ulli omnino terræ salus repromittit᷑, quã optet cũ totius mũdi habitu præterire, etiã si quis audebit terrã sanctã paradisum potius argumẽtari, quã & patrũ dici capiat Adæ scilicet & Euæ. Proinde & in paradisum restitutio carni uidebit᷑ repromissa quæ eũ incolare & custodire sortita est, ut talis illuc homo reuocet᷑ qualis inde * pulsus est. Habem⁹ etiã uestimẽtorũ in scripturis mẽtionẽ ad spẽ carnis allegorizare, quia & Apocalypsis Iohãnis, hi sunt, ait qui uestimẽta sua nõ coinquinauerũt cũ mulieribus, uirgines scilicet significãs, & qui semetipsos castrauerũt ꝓpt᷑ regna cœlorũ. Itaq; in albis erũt uestibus id est, in claritate, in nube carnis. Et in euãgelio indumẽtũ nuptiale, sanctitas carnis agnosci potest. Itaq; Esaias docẽs q̃le ieiuniũ elegerit dñs cũ subijcit de mercede bonitatis, tũc, inqt, lumẽ tuũ tẽporaneũ erumpet & uestimẽta tua citius oriẽtur, non subscribã utiq; nec palliũ sed carnẽ. Volẽs accipi ortũ carnis resurrecturæ, de mortis occasu prædicauit. Adeo nobis q̊q; suppetit allegoricæ defensio corporalis resurrectiõis. Nã & cũ legimus Populus meus introite in cellas promas, quãtulũ, donec ira mea prætereat, sepulchra erũt cellæ promæ, in qbus paulisp requiescere habebũt, q in finibus seculi sub ultima ira ꝑ Antichristi uim excesserint. Aut cur cellarũ ꝓmarũ potius uocabulo usus est, & nõ alicuius loci receptorij, nisi qa in cellis promis caro salita & usui reposita seruatur depromẽda illinc suo tempore. ꝓinde em̃ & corpora medicata cõdimentis sepulturæ, mausoleis & monumẽtis sequestrant᷑, processura inde cũ iusserit dñs. Q d᷑ cũ ita intelligi cõgruat, & quæ enim ab ira dei cellariorũ nos refugia seruabũt? hoc ipso q̊d ait donec ira prætereat quæ extinguet antichristũ, post irã ostẽdit ꝓcessurã carnem de sepulchro, in q̊ ante irã fuerit inlata, Nã & de cellarijs nõ aliud effert᷑ q̃ quod infert᷑, & post antichristi eradicationẽ agitabit᷑ resurrectio. Scim⁹ autẽ sicut uocibus ita & rebus prophetatũ. Tã dictis q̃ & factis prædicat᷑ resurrectio, cũ Moyses manũ in sinũ cõdit & emortuã profert, & rursus insinuat & uiuidã explicat, nõne hoc de toto homine portẽdit siqdem trina uirtus dei ꝑ illa trina signa denotabat᷑ cũ suo ordine primo diabolũ serpentẽ quãq; formidabilẽ subactura homini, de hinc carnem de sinu mortis retractura, atq; ita omnem sanguinẽ executura iudicio. De q̊ apud eundem propheten quoniã & uestrũ, inquit deus, sanguinẽ exquirã de om̃ibus bestijs, & de manu hominis & de manu fratris exquirã eũ, Porrò nihil exqrit᷑ nisi quod reposcit᷑: Nihil reposcit᷑ nisi quod & reddetur: & utiq; reddetur, quod ultiõis nomine reposcetur & exquiret᷑. Neq; enim uindicari poterit, quod oino nõ fuerit. Erit aũt dum

Al's *primordij die

Al's *depulsus.

restituitur

restituitur,uti uindicetur. In carnẽ itaq; dirigit̃,quicqd in sanguinẽ prædi-
catur,sine qua nõ erit sanguis. Caro suscitabitur,ut sanguis uindicetur. Sũt
& quædã ita pronunciata, ut allegoriæ quidẽ nubilo careant: nihilominus
tamẽ ipsius simplicitatis suæ sitiant interpretationẽ,quale est apud Esaiã:
Ego occidã & uiuificabo. Certe posteaq; occiderit,uiuificabit. Ergo p mor-
tẽ occidens,p resurrectionẽ uiuificabit. Caro est aũt quæ occiderit p mortẽ,
caro itaq; & uiuificabitur p resurrectionẽ. Certe si occidere carni animã re-
feret,caro resurgat necesse est,cui anima p occisionẽ erepta, referenda est p
uiuificationẽ. Igitur si & allegoricæ scripturæ,& argumẽta rerũ, & simplices
uoces resurrectionẽ carnis quanq; sine nominatione ipsius substantiæ sub
radiant:quanto magis quæ hanc spem in ipsas substantias corporales spe-
ciali mentione determinant,non erunt deducendæ in quæstionem? Accipe
Ezechielem: Et facta est,inquit,sup me manus dñi,& extulit me in spũ dñs
& posuit me in medio campi. Is erat ossibus refertus,& circũduxit me sup
ea p circuitũ,& ecce multa sup faciẽ campi:& ecce arida satis. Et ait ad me:
Fili homis si uiuent ossa ista? Et dixi: Adonai dñe tu scis. Et ait ad me: Pro
pheta in ossa hæc & dices: Ossa arida audite sermonẽ dñi. Hæc dicit dñs
adonai,ossibus istis: Ecce ego adfero in uos spiritũ et uiuetis, et dabo i uos
spiritum, & reducã uos in carnes & circũdabo in uobis cutẽ,& dabo in uo
bis spiritũ,& uiuetis,& cognoscetis q; ego dñs. Et pphetaui secundũ præce
ptũ,& ecce uox dũ ppheto & ecce motus,& accedebãt ossa ad ossa. Et uidi,
& ecce sup ossa nerui & caro ascẽdit:& circũpositæ sunt eis carnes,& spũs in
eis nõ erat:& ait ad me: Propheta ad spm̃ fili hominis ppheta & dices ad
spm̃: Hæc dicit dñs adonai: A q̃tuor uẽtis ueni spũs et spira in istis interem
ptius et uiuãt. Et pphetaui ad spm̃ sicut p̃cepit mihi,et introiuit in ea spiri
tus, et uixerũt et steterũt sup pedes suos ualẽtia magna satis. Et ait ad me:
Fili hois,ossa ista ois domus Israel est. Ipsi dicunt: Exaruerunt ossa nostra,
et periĳt spes nostra,auulsi sumus in eis. Propterea ppheta ad eos: Ecce ego
patefacio sepulchra uestra,et educhã uos de sepulchris uestris populus me9,
et inducã uos in terrã Israel:et cognoscetis q; ego dñs apui sepulchra uestra
et eduxerim uos de sepulchris uestris popul9 me9,et dabo uobis spiritũ et
uiuetis et reqescetis in terra uestra,et cognoscetis q; ego dñs locutus sim et
fecerim,dicit dñs. Hanc quoq; prædicationẽ scio qualiter cõcutiant in alle-
goriæ argumentationẽ:quia dicendo ossa ista ois domus est Israel,in ima
ginẽ ea fecerit Israeli,sed à propria cõditiõe trãstulerit,atq; ita figuratã esse
nõ uerã resurrectionis prædicationẽ. Statũ em̃ Iudæorũ deformari q̃dam
mõ emortuũ et exaridũ et dispersũ in cãpo orbis. Itaq; et imaginẽ resurre-
ctiõis in illũ allegorizari,qa recolligi habeat et recõpingi os ad os, id est tri
bus ad tribũ,et populus ad populũ:et recorpari carnis facultatẽ neruis re-
gni. Atq; ita de sepulchris,id est de habitaculis captiuitatis tristissimis atq;
teterrimis educi,et refrigerĳ noie respirari,et uiuere exinde in terra sua Iu-
dæa. Et qd post hæc? morient̃ sine dubio. et qd post mortẽ? Nulla,opinor
resuscitatio,si nõ hæc erit ipsa quæ Ezechieli reuelat̃. Sed em̃ et aliâs prædi
cat̃ resurrectio,ergo et hæc erit,et temere in statũ eã Iudaicarũ rerum con-
uertunt. Aut si alia est illa quã defendim9,nihil mea interest,dũ sit et corpo

rum resurrectio, sicut & rerũ Iudaicarũ. Deniq; hoc ipso quod recidiuatus Iudaici status de recorporatiõe & redanimatione ossiũ figuratur, id quoq; euenturum ossibus probatur. Non enim posset de ossibus figura componi, si non idipsum & ossibus euenturum esset. Nã & si figmentum ueritatis in imagine est, imago ipsa in ueritate est sui. Necesse est esse prius sibi, quo alij configuretur. De uacuo similitudo nõ cõpetit. De nullo parabola non cõuenit. Ita oportebit ossiũ quoq; credi reuisceratione & respirationẽ qualis dicit', de qua possit exprimi Iudaicarum rerum reformatio qualis adfingitur. Sed magis religiosum est ueritatẽ de suæ ueritate simplicitatis defendi, quam sensus diuinæ propositionis expostulat. Si enim ad res Iudaicas spectaret hæc uisio: statim reuelato situ ossiũ subiecisset: Ossa ista omĩs domus Israelis est, & cætera deinceps. At cum ostensis ossibus de propria spe eorum, quid obloquitur, nondũ nominato Israele, fidẽ tentat prophetæ: Fili hoĩs, si uiuent ossa, ut & ille responderet, dñe tu scis. Nõ utiq; de⁹ prophetæ fidẽ de ea re tentasset, quæ futura nõ esset, quã nũq̃ Israel audisset, quã credi nõ oporteret: sed quoniã prædicabat' qdẽ resurrectio mortuorũ, Israel uero pro sua incredulitate diffidens scandalizabat': & aspiciens habitum senescentis sepulturæ desperabat resurrectionẽ, uel nõ in eã potius animũ dirigebat, sed in circũstantias suas. Idcirco deus & prophetã quasi & ipsum dubiũ præstruxit ad cõstantiã prædicationis, reuelato ordine resurrectiõis, & populo id credendũ mãdauit, quod prophetæ reuelauit, ipsos dicens esse ossa, quæ erãt resurrectura, q nõ credebãt resurrectura. Deniq; in clausula, & cognoscetis, inqt, q; ego dñs locutus sim, & fecerim, id utiq; factur⁹, quod fuerat locutus. Cæterũ nõ id facturus quod locut⁹, si aliter facturus. Planè si & populus allegorice mussitaret, ossa sua arefacta, & spem suã pditã, dispsionis exitũ, querulus merito uideret', & deus figuratã desperationẽ figurata promissione cõsolatus. Sed cũ dispersionis qdẽ iniuria nondũ populo accidisset, resurrectiõis uero spes apud illum sepissime cecinisset, manifestus est de corporum interitu labefactans fiduciã resurrectiõis: ita & deus eã restruebat fidẽ, quã populus destruebat. Quanq̃ & si aliqua præsentiũ rerũ tunc conflictatione hærebat, Israeli nõ idcirco in parabola accipienda esset reuelationis intentio, sed in testationẽ resurrectionis: ut in illã spem erigeret illos æternæ scilicet salutis & necessarioris restitutionis, & auerteret à respectu præsentiũ rerũ. Ad hoc eñ & *alij prophetes: Exibitis de sepulchris uelut uituli de uinculis soluti, & cõculcabitis inimicos. Et rursus: Gaudebit cor uestrũ, & ossa uestra uelociter orient': qa & herba de dissolutiõe & corruptela seminis reformat'. In sũma: si proprie in Israelis statum resurgẽtium ossium imago contenditur, cur etiam non Israeli tantũmodo, uerum & omnibus gentibus eadem spes annunciatur, & recorporandarum & redanimandarum reliquiarũ, & de sepulchris excitandorum mortuorũ? de omnibus enĩ dictũ est: Viuent mortui, & exurgent de sepulchris: ros enĩ qui à te, medela ossibus eorũ. Itẽ alibi: Veniet adorare oĩs caro in conspectu dñi, eo dicit dñs: quãdo? cũ præterire cœpit habitus mũdi huius. Supra eñ, quemadmodũ

Als *alibi.

admodum cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio in cõſpectu meo di cit dñs, ita ſtabit ſemen ueſtrum, Tunc ergo & quod ſuũ dicit, implebit. Et exibunt, utiq; de ſepulchris, & uidebunt artus eorum q impie egerunt: quo niam uermis illorum nõ decidet, & ignis eorum nõ extinguetur: & erit ſa- tis cõſpectui om̃i carni, ſcilicet quæ reſuſcitata & egreſſa de ſepulchris domi nũ ꝑ hac gratia adorabit. Sed ne ſolũmõ eorũ corporũ reſurrectio uidea tur prædicari, quæ ſepulchris demandant, habes ſcriptũ: Et mandabo piſci bus maris & eructabunt oſſa quæ ſunt cõmeſta, & facient cõpaginem ad cõpaginẽ, & os ad os. Ergo, inquis, & piſces reſuſcitabũtur & cæteræ beſtiæ & alites carniuoræ, ut uomant quos comederunt: qa & apud Moyſen legis exquiri ſanguinẽ de omnibus beſtijs, nõ utiq;. Sed idcirco nominant be- ſtiæ & piſces in redhibitionẽ carnis & ſanguinis, quo magis exprimatur re ſurrectio etiã deuoratorũ corporũ, cũ de ipſis deuotatoribus exactio edi- citur. Puto aũt huius quoq; diuinæ poteſtatis documentũ idoneũ Ionam cũ incorruptus utraq; ſubſtãtia carne atq; anima, de aluo piſcis euoluitur, & utiq; triduo cõcoquendæ carni uiſcera ceti ſuffeciſſent, *quã capulũ, quã ſepulchrũ, quã ſeniũ requietæ atq; cõditæ alicui9 ſepulturæ: ſaluo eo quod & beſtias feras in Chriſtianũ uel maxime nomen hominis, uel ipſos etiam iniquitatis angelos figurauit, de qbus ſanguis exigetur ꝑ ultionẽ penſan- dã. Quis ergo diſcendi magis adfinis, q̃ præſumendi: & credendi diligen- tior, q̃ contendendi: & diuinæ potius ſapientiæ religioſus, q̃ ſuæ libidino- ſus, audiens aliquid à deo deſtinatũ in carnes, & cutes, & neruos, & oſſa, ali ud quid hæc cõmẽtabitur, quaſi nõ in hominẽ deſtinetur, quod in iſtas ſub ſtantias prædicatur? Aut eñ nihil in hominẽ deſtinatur, non liberalitas re gni, nõ ſeueritas iudicij, nõ quodcũq; eſt reſurrectio: aut ſi in hominẽ deſti- natur, neceſſe eſt in eas ſubſtãtias deſtinetur, ex qbus homo ſtructus eſt, in quẽ deſtinatur. Illud etiã de argutiſſimis iſtis demutatoribus oſſiũ, & car- niũ, et neruorũ, et ſepulchrorũ reqro, cur ſiquãdo in animã qd pronunciat nihil aliud animã interpretãtur, nec trãſſigũt eã in alterius rei argumentũ. Cũ uero in aliquã ſpeciẽ corporalẽ quid edicitur, oĩa potius adſeuerant, q̃ quod nominatur. Si corpalia parabolæ, ergo et animalia. Si nõ et anĩalia, ergo nec corpalia. Tã eñ corpus homo, q̃ et anĩa, ut nõ poſſit altera ſpeci- es admittere ænigmata, altera excludere, Satis hæc de prophetico inſtrumẽ to, ad Euãgelia nunc prouoco. Hic quoq; occurſurus prius eidẽ aſtutiæ eo- rũ q proinde et dñm oĩa in parabolis pronunciaſſe cõtendunt, qa ſcriptũ eſt: Hæc oĩa locutus eſt Ieſus in parabolis: et ſine parabola nõ loquebatur ad illos, ſcilicet Iudæos. Nã et diſcipuli: Quare, aiunt, in parabolis loqueris? et dñs: Propterea in parabolis loqr ad eos, ut uidẽtes nõ uideãt, et audiẽtes nõ audiãt: ſecundũ Eſaiã, Quod ſi ad Iudæos in parabolis, iã nõ ad oẽs. Si ad oẽs in parabolis, iã non ſemꝑ nec oĩa parabolæ, ſed q̃dã cũ ad q̃ſdã. Ad q̃ſdã aũt dũ ad Iudæos. Nõnunq̃ plane et ad diſcipulos. Sed quõ referat ſcriptura, cõſidera. Dicebat aũt et parabolã ad eos: ergo et nõ parabolã di- cebat: qa nõ notaretur cũ parabolã loq̃batur, ſi ita ſemꝑ loq̃batur: et tamẽ nullam

Al's *qua. Sed puto legendũ, quaſi capulũ. quaſi ſep. quaſi ſen. Niſi hic ſit Tertulliano loquendi mos, ut qua ſic utatur.

Al's *homines.

Al's *ſit

nullã parabolã nõ aut ab ipso inuenias edisseratã, ut de seminatore in uerbi administratiõe, aut à cõmentatore euãgelij præluminatã, ut iudicis supbi et uiduæ instãtis ad pseuerantiã orationis: aut ultro cõiectandã, ut arboris fici dilatæ in spem, ad instar Iudaicæ infructuositatis. Quod si nec parabolæ obũbrãt euãgelij lucem, tãto abest ut sentẽtiæ et definitiones, quarũ apta natura est, aliter ꝙ sonãt, sapiãt. Definitionibus aũt et sententijs dñs edicit, siue iudicium, siue regnum dei, siue resurrectionẽ. Tolerabilius erit, inquit, Tyro, et Sidoni in die iudicij: Et dicite illis quod adpropinquauerit regnũ dei. et, Retribuetur tibi in resurrectione iustorum. Si nomina absolute sunt rerum, id est iudicij et regni dei, et resurrectionis, ut nihil eorum in parabolam comprimi possit: nec ea in parabolas compellantur, quæ ad *dispensationem et trãsactionem, et passionem regni, iudicij, et resurrectionis prædicantur: atq; ita corporalia defendẽtur, ut corporalibus destinata: id est, non spiritalia, quia nõ figurata. Nam et ideo præstrinximus tam corpus animæ, ꝙ et carnis obnoxiũ esse mercedibus pro cõmuni operatione pensandis, ne corporalitas animæ occasionẽ subministrans figurarũ, corporalitatẽ carnis excludat: cũ utrãq; participẽ et regni, et iudicij, et resurrectionis oporteat credi: et nunc eò pergimus, uti corporalitatẽ carnalem proprie demonstremus à domino significari in omni resurrectionis mentione, salua animali, quã et ipsam pauci receperunt. In primis cũ ad hoc uenisse se dicit, uti quod perijt, saluũ faciat. Quid dicis? perisse hominẽ? sine dubio. Totum ne an ex parte? utiq; totũ. Siquidẽ transgressio quæ perditiõis humanæ causa est, tam animæ instinctu ex cõcupiscentia, ꝙ et carnis actu ex degustatione cõmissa, totum hominẽ elogio transgressionis inscripsit, atq; exinde merito pditiõis impleuit. Totus itaq; saluus fiet, qui perit totus delinquendo: nisi si et ouis illa sine corpore amittiť, et sine corpore reuocatur. Nã si caro quoq; eius cũ anima, quod pecus totũ est, humeris boni pastoris aduehitur, ex utraq; utiq; substantia restituendi hominis exemplũ est. Aut quàm indignũ deo, dimidiũ hominẽ redigere in salutẽ, penè minus facere, cũ etiã seculariũ principũ plena semp indulgentia uindiceť. Diabolus ualidior in hominis iniuriã intelligiť, totũ eũ elidens: deus infirmior renunciabiť, nõ totũ eũ releuans. Atqui & Apostolus suggerit: Vbi delictũ abũdauerit, illic gratiã supabundasse. Quomodo deniq; saluus habebiť, q poterit & pdit⁹? carne scilicet pditus, aĩa uero saluus: nisi ꝙ iã & anima in pdito constituať necesse est, ut salua effici possit? id enim saluũ effici oportebit quod pditũ fuerit. Porrò aũt recipimus animæ immortalitatẽ, ut pdita nõ in interitũ credať, sed in suppliciũ, id est in gehennã. Etsi ita est, iam nõ animã spectabit salus saluã scilicet sua natura p imortalitatẽ, sed carnẽ potius quã interibilẽ cõstat apud omnes. Aut si & anima interibilis, id est, non immortalis quod & caro, iam & carni forma illa ex æquo pficere debebit, pinde mortali & interibili: qa id quod perit, saluũ factur⁹ est dñs. Nolo nũc cõtẽtioso fune deducere hac, an illac hominẽ pditio depostulet, dũ utrũq; eũ salus *destinet, in ambas substãtias pæquata. Ecce eñ ex quacũq; substãtia hominẽ

Al's * dispositionem.

Al's * utrinq; distinet.

tia hominẽ pisse præsumpseris,ex altera nõ perit. Saluus ergo erit iã ex qua nõ perit, & saluus nihilominus fiet,ex qua perit. Habes totius hois restitutionem dum & quodcũq; eius perit,saluũ facturus est dñs:& quodcũq; non perit,utiq; non erit perditurus. Quis ultra de utriusq; substantiæ securitate dubitabit,cum alterutra salutem consecutura sit? & tamẽ adhuc sensum rei exprimit dominus:ego,dicens,ueni non ut meam,sed ut patris,qui me misit,faciam uoluntatem. Quam oro te?ut omne quod dedit mihi non perdã ex eo quicquam,sed resuscitem illud in nouissima die. Quid à patre CHRISTVS acceperat,nisi quod & induerat?hominẽ sine dubio,carnis animæq; texturam. Neutrum ergo eorum quæ accepit perire patietur: imò nec qcq; utriusq;,imò nec modicum. Quod si modicum caro,ergo nec carnem:quia nec modicum,nec quicquam. Atqui si non & carnem resuscitabit nouissima die,iam non modicum patietur perire de homine. Sed pro tanta dixerim parte propè totum ingerens. Amplius:Hoc est patris uoluntas,ut omnis qui aspicit filium & credit in eum,habeat uitam æternam:& suscitem illum nouissima die. Plenitudinem extruit resurrectionis : distribuit enim utrique substantiæ per officia propriam mercedem salutis. Et carni per quam*filius hominis aspiciebatur,& animæ per quam credebatur. Ergo dices,illis erit promissa res,à quibus CHRISTVS uidebatur. Sit planè ita, ut & ad nos eadem spes inde manauerit. Nam si uidentibus & idcirco credentibus fructuosa tunc fuerunt opera carnis atq; animæ,multo magis nobis. Feliciores enim qui non uident & credent,quando & si illis negaretur carnis resurrectio certe felicioribus competisset. Quomodo enim felices, si ex parte perituri? Sed & præcipit eum potius timendum,qui corpus& animã occidat in gehennam,id est dominũ solum:non qui corpus occidãt,animæ autem nihil nocere possint,id est humanas potestates. Adeo hic & anima immortalis natura recognoscitur,quæ non possit occidi ab hominibus, & carnis esse mortalitatem cuius sit occisio. Atq; ita resurrectionẽ quoq; mortuorum carnis esse,quæ in gehennam nisi resuscitata nõ poterit occidi. Sed quoniam & hic de interpretatione corporis quæstio cauillatur,ego corpus hominis non aliud intelligam,quàm omnem istam struem carnis,quoquo genere materiarum concinnatur atq; uariatur,quod uidetur, quod tenet̃, quod deniq; ab hominibus occiditur. Sic & parietis corpus non aliud admittam quàm cæmenta,quàm saxa, quàm lateres. Siquis arcanũ aliquod corpus inducit,ostendat,reuelet,probet ipsum esse etiam quod occidatur ab homine,& de illo erit dictum:Item si animæ corpus opponitur,uacabit astutia. Cum enim utrũq; proponitur,corpus atq; animã occidi in gehennam,distinguitur corpus ab anima,et relinquitur corpus. Intellige id quod in promptu sit,caro scilicet quæ sicut occidetur in gehennam, si non magis à deo timuerit occidi, ita & uiuificabitur in uitam æternam, si maluerit ab hominibus potius interfici. Proinde siquis occisionem carnis atq; animæ in gehennam,ad interitum et finem utriusq; substantiæ arripiet:non ad sup-

Als *filius aspiciebatur.

plicium

plicium quasi cõsumendarum, non quasi puniendarum: recordetur ignem gehennæ æternum prædicari, in pœnam æternam, & inde æternitatem occisionis agnoscat propterea humanæ* ut temporali prætimendam. Tũc & æternas substantias credet, quarum æterna sit occisio in pœnam. Certe cũ post resurrectionem corpus cum anima occidi habeat in gehennam, satis de utroq; constabit, & de carnali resurrectione, & de æterna occisione. Absurdissimum alioquin si idcirco resuscitata caro occidatur in gehennam, uti finiatur, quod & non resuscitata pateretur. In hoc scilicet reficietur ne sit, cui non esse iam euenit. Eidem nos spei fulciens, passerũ quoq; subiungit exẽplum, quod ex duobus non cadat alter in terrã sine dei uoluntate: ut & carnem quæ ceciderit in terram, proinde credas & resurgere posse per eiusdem dei uoluntatem. Nam etsi passeribus hoc non licet, sed nos multis passeribus antestamus, eo quod cadentes resurgamus. Quorum deniq; capillos capitis omnes numeratos adfirmans, saluos utiq; repromittit. Perituros enim quæ ratio in numerũ redegisset? nisi quia hoc est ut omne quod pater mihi dedit, non perdam ex eo quicq;: id est, nec capillum, sicut nec oculũ nec dentem. Cæterum unde erit fletus & dentium frendor, nisi ex oculis & ex dentibus? occiso scilicet etiam corpore in gehennã, & detruso in tenebras exteriores, quæ oculorum propria sunt tormenta. Siquis in nuptijs minus dignis operibus fuerit indutus, constringẽdus statim manibus & pedibus, utpote qui cum corpore surrexerit. Sic ergo & recumbere ipsum in dei regno, & sedere in thronis CHRISTI, & assistere tunc ad dexteram uel sinistrã, & edere de ligno uitæ, corporalis dispositionis fidelissima indicia sunt.

Melius le. & tẽpo.

Videamus nunc an & Sadducæorum uersutiam elidens, nostrã magis sententiam erexerit. Causa opinor quæstionis, fuit destructio resurrectiõis. Siquidem Sadducæi neq; animæ neq; carnis admittunt salutem: & ideo ex qua uel maxime specie resurrectionis fides labefactatur, ex ea argumentũ problemati suo accõmodauerunt: De carnis scilicet obtẽtu nupturæ nec ne post resurrectionem, sub eius mulieris persona quæ septẽ fratribus nupta, in dubio haberetur, cui eorum restitueretur. Porrò seruẽtur sensus tã quæstionis quàm responsionis, & controuersiæ occursum est. Si enim Sadducæi quidem respuebant resurrectionem, dominus autem eam confirmat, & scripturarum ignaros increpans, earum scilicet quæ resurrectionem prædicassent, & uirtutis dei incredulos, idoneæ utiq; mortuis resuscitãdis, postremo subijciens: quàm autem mortui resurgant sine dubio, & confirmando esse quod negabatur: id est, resurrectionem mortuorũ apud dominũ uiuorum: talem quoq; eam confirmabat esse, qualis negabatur, utriusq; scilicet substantiæ humanæ. Neq; enim si nupturos tunc negabit, ideo nec resurrecturos demonstrabit. Atqui filios resurrectionis appellat, ut per eã quodãmodo nasci habentes, postq; non nubent, sed resuscitati, similes enim erũt angelis: quà non nupturi, quia nec morituri, sed quà transituri, in statũ angelicum, per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiæ resuscitatæ tamẽ

tæ tamen demutationem. Cæterum nec quæreretur nuptuari, siue moritu/ri, nec ne rursus essemus, si non eius uel maxime substantiæ restitutio*in deũ uocaretur, quæ proprie & morte & nuptijs fungitur, id est carnis. Habes igitur dominum confirmantem aduersus hæreticos Iudæorum, quod & nunc negatur apud Sadducæos Christianorum, solidam resurrectionẽ. Licet si carnem ait nihil prodesse, ex materia dicti dirigẽdus est sensus. Nã quia durum & intolerabilem existimauerũt sermonem eius quasi uere carnem suam illis edendam determinasset, ut in spiritum disponeret statũ salutis: Præmisit: Spiritus est qui uiuificat. Atq; ita subiunxit: Caro nihil prodest. sed ad uiuificãdum, scilicet exequitur etiam quid uelit intelligi spiritũ: Verba quæ locutus sum uobis, spiritus sũt, uita sunt: sicut & supra: Qui audit sermones meos, & credit in eum qui me misit, habet uitam æternam, & in iudicium non ueniet, sed transiet de morte ad uitam. Itaq; sermonẽ constituens uiuificatorem, quia spiritus et uita sermo, eundem etiam carnẽ suã dixit: quia & sermo caro erat factus. Proinde in causam uitæ adpetendus, & deuorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide dirigendus. Nam & pauloante carnem suam, panem quoq; cœlestem pronunciarat, urgens usq; quaq; per allegoriam necessariorum pabulorum, memoriam patrum, qui panes & carnes Aegyptiorum præuerterãt diuinæ uocationi. Igitur cõuersus ad recogitatus illorum, quia senserat dispargendos, caro, ait, nihil ꝓdest. Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem? quasi nõ liceat esse aliquid: quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit. Spiritus prodest, uiuificat enim. Caro nihil prodest, mortificatur enim. Itaq; secundum nos magis collocauit utriusq; propositionem. Ostendens enim quid prosit, & quid non prosit, pariter inluminauit, quid cui prosit: spiritũ scilicet carni mortificatæ uiuificatorem. Veniet enim hora, inquit, cum mortui audiẽt uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Quid mortuum, nisi caro? & quid uox dei, nisi sermo? Et quid sermo, nisi spiritus? Merito carnem resuscitaturus quod factum est ipse, & ex morte quam passus est ipse, & ex sepulchro quo illatus est ipse. Deniq; cũ dicit: Ne miremini quod ueniet hora in qua omnis qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei, & procedent, q bona fecerunt in uitæ resurrectionem: qui mala, in resurrectionem iudicij. Nemo iam poterit aliud mortuos interpretari, qui sint in monumẽtis, nisi corpora & carnem: quia nec ipsa monumenta aliud, quàm cadauerum stabula. Siquidẽ & ipsi homines ueteres, id est peccatores: id est, mortui per ignorantiam dei, quos monumenta intelligendos argumentantur hæretici, de monumẽtis processuri in iudicium, aperte prædicãtur. Cæterum quomodo de monumentis monumẽta procedent? Post dicta domini, facta etiã eius quid sapere credamus, de capulis, de sepulchris mortuos resuscitantis? Cui rei istud? si ad simplicem ostentationem potestatis: aut ad præsentem gratiam redanimationis? non adeo magnum illi, denuo morituros suscitari. Enimuero si ad fidem potius sequestrandam futuræ resurrectionis, ergo &

Fort. le. *in dubiũ.

al's *factus

illa corporalis præscribitur, de documenti sui forma. Nec sustinebo dicētes, idcirco tunc resurrectionem animæ soli destinatam, in carnem quoq; præcucurrisse, quia nō potuisset aliter ostendi resurrectio animæ inuisibilis, nisi per uisibilis substantiæ resuscitationem. Male deum norunt, qui non putant illum posse, quod non putant, et tamen sciunt potuisse, si instrumentū Ioannis norunt. Qui enim animas adhuc solas martyrum sub altari quiescentes conspectui subdidit, posset utiq; et resurgentes oculis exhibere sine carne. At ego deum malo decipere non posse de fallacia solummodo infirmum, ne aliter documēta præmisisse quàm rem disposuisse uideatur: Imò ne si exemplum resurrectionis sine carne non ualuit inducere, multo magis plenitudinem exempli in eadem substantia exhibere non possit. Nullū uero exemplum maius est eo, cuius exemplum est. Maius est autē si animæ cum corpore resuscitabuntur in documentum sine corpore resurgendi, ut tota hominis salus dimidiæ patrocinaretur, quando exemplorum cōditio illud potius expeteret. quod minus haberetur, animæ dico solius resurrectionem uelut gustum carnis etiam resurrecturæ suo in tempore. Atq; adeo secundum nostram uero æstimationem exempla illa mortuorum à domino suscitatorum, cōmendabant quidem et carnis et animæ resurrectionem ne cui substantiæ negaretur hoc donum. Quæ tamē exempla eo minus aliquid ædebant. Nō enim in gloriam, nec in incorruptibilitatem, sed in mortem aliam suscitabantur. Quam ediderit CHRISTVS resurrectionem, apostolica quoq; instrumenta testantur. Nam et Apostolis nullū aliud negocium fuit dūtaxat apud Israëlem, quàm ueteris testamenti resignādi et noui consignandi, et potius iam dei in CHRISTO concionādi. Ita et de resurrectione nihil noui intulerant, nisi quod et ipsam in gloriam CHRISTI annunciabant, de cætero simplici et nota iam fide receptam sine ulla qualitatis quæstione, solis refragantibus Sadducæis: adeo facilius fuit negari in totum mortuorum resurrectionem, quàm aliter intelligi. Habes Paulū apud summos sacerdotes sub tribuno inter Sadducæos et Pharisæos fidei suæ professorem. Viri, inquit, fratrēs, ego pharisæus sum, filius pharisæorum, de spe nunc et de resurrectione iudicor apud uos utiq; cōmuni. quia iā transgressor legis uidebatur, de præcipuo fidei totius articulo, id est de resurrectione ad Sadducæos sapere existimaretur. Ita quam nolebat uideri rescindere fidem resurrectionis utiq; confirmabat secundum pharisæos, respuēs negatores eius Sadducæos. Proinde et apud Agrippam nihil se ait proferre, citra quàm prophetæ annunciassent. Ergo seruabat resurrectionem quoq; qualem prophetæ annunciarant. Nam et de resurrectiōe mortuorū apud Moysen scriptum cōmemorans, corporalem eam norat, in qua scilicet sanguis hominis exquiri habebit. Itaq; talem prædicabat, qualem et pharisæi susceperant, et dominus ipse defenderat, et Sadducæi ne talem quoq; crederent, in totū esse noluerant. Sed Athenienses aliā intellexerant à Paulo portendi. Deniq; irriserant, nō irrisuri omnino si animæ solius restitutionē ab

Apocalypsis Ioan.

Apl'orum negocium

Athenienses

co au-

eo audissent, suscepissent enim uernaculæ suæ philosophiæ frequentiorem præsumptionem. At ubi nationes præconium resurrectiõis inauditæ retro ipsa nouitate concussit, & digna incredulitas rei tantæ quæstionibus fidem extorquere cœpit: tunc & Apostolus per totum penè instrumentum fidem huius spei corroborare curauit, & esse eam ostendens, & nondũ transactã: &(de quo magis quærebatur) corporalem: & quod insuper dubitabat͛, nõ aliter corporalem. Nihil aũt mirum, si & ex ipsius instrumento captent͛ argumenta, cum oporteat hæreses esse, quæ esse non possent, si non & perperã scripturæ intelligi possent. Natæ deniq; hæreses, duos homines ab Apostolo æditos interiorẽ, id est animã: & exteriorẽ, id est carnem: salutem quidem animæ, id est interiori homini: exitiũ uero carni, id est exteriori adiudicauerunt: quia scriptũ sit Corinthijs: Nam & si homo noster exterior corrumpitur, sed interior renouatur de die & die. Porrò nec anima ꝑ semetipsam homo, quæ figmento iã homine appellato postea inserta est: nec caro sine anima homo, quæ post exiliũ animæ cadauer inscribitur. Ita uocabulum homo consertarum substantiarũ duarum quodãmodo fabula est, sub quo uocabulo nõ possunt esse* cohærentes. Porrò Apostolus interiorẽ hominem nõ tam animã quã mentẽ atq; animũ intelligi mauult, id est, nõ substantiã ipsam, sed substantiæ saporẽ. Siquidẽ Ephesijs scribens in interiorẽ hominẽ habitare CHRISTVM, sensibus utiq; intimandũ dominũ significauit. Deniq; adiunxit: Per fidem, & in cordibus uestris & in dilectiõe. Fidẽ quidẽ & dilectionẽ, nõ substantiua animæ ponens, sed conceptiua. In cordibus aũt dicens quæ substantiua sunt carnis, iã & ipsum interiorẽ hominem carni deputauit, quem in corde constituit. Inspice nunc quomodo exteriorẽ quidem hominem corrumpi* allegaret, interiorem uero renouari die ac die. Nec illam corruptelam carnis affirmes, quã ex die mortis in ꝑpetuũ defectura patiatur: sed quã in istius uitæ spacio ante mortẽ & usq; ad mortem uexationibus & pressuris, tormentis atq; supplicijs, nominis causa experietur. Nam & homo interior hic utiq; renouari habebit ꝑ suggestũ spiritus, ꝓficiens fide & disciplina die ac die: nõ illic, id est nõ post resurrectionem: ubi nõ utiq; die ac die renouari habemus, sed semel ad summã. De sequentibus disce. Quod enim ad præsens est, inquit, temporale & leue pressuræ nostræ supgressum insupgressum æternũ gloriæ pondus ꝓfici à nobis: nõ ut* tuentibus quæ uidẽtur, id est passiones, sed quæ nõ uident͛, id est mercedes. Quæ enim uidẽtur, temporalia sunt: quæ uero nõ uidẽtur æterna sunt. Pressuras enim & læsuras quibus corrũpitur homo exterior, ut leues & temporales, idcirco cõtemnendas affirmat, præferẽs mercedũ æternarum inuisibiliũ & gloriæ pondus in cõpensationem laborũ, quos hic caro patiẽdo corrũpitur. Adeo nõ illa est corruptio, quã in ꝑpetuũ carnis interitũ, ad resurrectionẽ expellendã exteriori homini ascribunt. Sic & alibi: Siquidem, ait, cõpatimur, uti & cõglorificemur. Reputo enim non dignas esse passiones huius temporis ad futurã gloriã, quæ in nos habet reuelari.

als * esse nisi cohærentes.

als * allegarit.

Per nomen hic intelligit, professionẽ Christianam.

als * intuentibus.

Et hic minora ostẽdit in cõmoda præmijs suis, Porrò si per carnem cõpatimur cuius est proprie passionibus corrũpi, eiusdem erit et quod pro cõpassione ꝓmittitᷣ: Atq; adeo carni ascribitur ut pressurarũ proprietatem mutet, supra dicit: Cũ uenissemus autem in Macedoniam nullam remissionẽ habuit caro nostra. De hinc ut et animæ daret compassionem: In omnibus, inquit, cõpressi, Extrinsecus pugnæ, debellantes scilicet carnem, intrinsecus timor affligtans scilicet animã Adeo & si corrũpitur homo exterior nõ amittẽs resurrectionem, sed ut sustinens uexationem corrũpi intelligeretur, & hoc nõ sine interiore. Ita amborũ erit etiam conglorificari sicut & cõpati. Secundũ collegia laborum, consortia quoq; decurrant necesse est præmiorum. Eandem ad hoc sententiam exequitur, remunerationes uexationibus preferens, Scimus enim, inquit, quoniam & si terrena domus nostri tabernaculi dissoluatur, habemus domũ nõ manufactã æternam in cœlis, idest quod pro hoc dissoluetur caro nostra per passiones, quod domicilium consecuturi sumus in cœlis. Meminerat euangelicæ diffinitionis, Beati qui persecutionẽ patiuntᷣ propter iusticiam, quia illorũ esset regnum cœlorũ. Non tamen carnis restitutionem negauit, si cõpẽsationem mercedis opposuit, cum ipsi cõpensatio debeatur cui dissolutio reputatur, scilicet carni. Sed quia domũ dixerat, carnem elegãter uoluit & in mercedis cõparatione uocabulo domus uti, ipsi domui quæ dissoluetᷣ per passionẽ meliorem domũ repromittẽs per resurrectionẽ. Nam & dominus multas mãsiões quasi domus apud patrẽ repromittit Quãquã & de domicilio mũdi potest intelligi quo dissoluto æterna sedes repromittatᷣ in cœlis, quia & quæ sequuntur ad carnem manifeste pertinẽtia ostendũtur. diuisionem eñ facit apostolus cũ subijcit. Nã & hoc gemimus domiciliũ nostrũ quod de cœlo est superindui desiderãtes siquidẽ exuti nõ nudi inueniamur, id est, ante uolumus superinduere uirtutẽ cœlestẽ æternitatis, quàm carne exuamur: huius enim gratiæ priuilegiũ illos manet, qui ab aduentu dñi deprehendentᷣ in carne, & propter duritias temporũ antichristi merebuntᷣ cõpendio mortis per demutationẽ expunctæ cõcurrere cũ resurgẽtibus, sicut Thessalonicensibus scribit, Hoc enim dicimus uobis in sermone dñi, quod nos q uiuimus q remanemus in aduentu dñi, nõ præueniemus eos q dormierũt. Quoniam ipse dñs in iussu et in uoce angeli & tuba dei descendet de cœlo, & mortui in Christo resurgent primi. De hinc nos cũ ipsis rapiemur in nubibus obuiã Christo et ita semp cũ dño erimus. Horũ demutationem ad Corinthios reddit dicens. Omnes qdem resurgemus, nõ aũt omnes demutabimur, in atomo, in momentaneo motu oculi, in nouissima tuba: Sed illi scilicet soli q inuenientᷣ i carne. Et mortui, inqt, resurgẽt, nos demutabimur. Hac ergo prius positione prospecta reliqua reuocabis ad superiorẽ sensum. Nã cum adijcit, Oportet eñ corruptũ istud induere incorruptelam, & mortale istud induere immortalitatẽ, hoc erit illud domiciliũ de cœlo quod gementes in hac carne superinduere desideramus, utiq; super carnẽ in qua deprehendemur, quia

Hirsaugiense exemplar sic hab. ostendunt priora non ad carnem pertinere.

Al's simul rapiemur

hédemur qa grauari nos ait q simus in tabernaculo,qđ nolim⁹ exui sed potius supindui,uti deuoret mortale à uita:scilicet dũ demutat, supinduẽdo qđ est de cœlis. Quis eñ nõ desiderabit dũ in carne est supinducere immortalitatẽ,& cõtinuare uitã lucrifactã morte per uicariã demutationẽ,ne inferos experiat, usq; nouissimum quadrantẽ exacturos? Cæterũ demutationẽ etiã post resurrectionẽ consecuturus est, inferos iã exptus. Ab hinc eñ definim⁹ carnẽ oñi modo qdẽ resurrecturã,atq; illa ex demutatione superuentura habitũ angelicũ susceptura. Aut si in his solis q inuenient in carne demutari eã oportebit,ut deuoret mortale à uita id est caro ab illo supindumẽto cœlesti, æterno:Ergo q mortui deprehendent uitã,nõ cõsequent, priuati iam materia,et ut ita dixerim esca uitæ id est carne. Aut necesse est recipiant eã et illi,ut & in ipsis mortale deuorari possit à uita,si uitã sunt cõsecuturi. Sed in mortuis,inquis,iã deuoratũ erit mortale istud. Nõ utiq; in omnibus. Quãtos enim licebit uel pridianos inueniri,tam recentia cadauera,ut nihil illis deuoratũ uideri possit. Vtiq; enim deuoratũ nõ aliud existimas q̃ interceptũ,q̃ abolitũ,q̃ omni sensu ereptũ:quod comparere omni genere cessauerit:nec gigantũ aũt antiquissima cadauera deuorata constabit,quorũ crates adhuc uiuunt. Diximus iã de isto alibi. Sed & proxime in ista ciuitate cũ hodie fundamenta tot ueterũ sepulturarũ sacrilega conlocarentur:quingentorũ ferè annorũ ossa adhuc succida,& capillos olentes populus exhorruit. Constat nõ tantũ ossa durare,uerũ & dentes incorruptos perennare,quæ ut semina retinent fructificaturi corporis in resurrectione. Postremo & si tunc deuoratũ inuenietur mortale in omnibus mortuis certe à morte,certe ab æuo,certe p ætatem,nunquid è uita,nunquid à supindumento,nunquid ab immortalitatis ingestu? Porrò quia his ait deuoratum iri mortale,ab alijs negauit. Et utiq; hoc à diuinis uiribus,nõ à naturalibus legibus perfici præstariq; cõueniet. Ergo cum à uita habeat deuorari quod mortale est,id exhiberi omnifariã necesse est ut deuoretur,& deuorari ut demutetur. Si ignem dicas accendi oportere,nõ potes id p quod accẽditur alibi necessarium adfirmare,alibi non. Sic & cũ insulcit, Siquidem exuti non inueniemur nudi,de eis scilicet qui nõ in uita,nec in carne deprehẽdentur à die dñi:non aliàs negauit nudos,quos prædixit exutos, nisi quia reuestitos uoluit intelligi eadem substantia,qua fuertan spoliati. Vt nudi enim inuenientur:carne deposita,uel ex parte discissa siue detrita. Et hoc enim nuditas potest dici. Dehinc recipient eam,ut redinduti carne fieri possint etiam superinduti immortalitatẽ. Supindui enim nisi uestito iam conueuire nõ poterit. Proinde cum dicit, Itaq; cõfisi semper,& sciẽtes quod cũ immoremur in corpore,peregrinemur à domino. Per fidẽ enim incedimus non per speciem. Manifestũ est hoc quoq; non ptinere ad offuscationẽ carnis quasi separantis nos à domino q̃ diu uiuimus p fidem incedentes,nõ per speciem,id est spe,non re:& ideo subiungit:Fidentes aũt & bonũ *dicẽtes magis peregrinari à corpore & immorari ad dominũ,scilicet ut per spe-

als *demutamur.

De Carthagine loquitur,ut puto.

als *ducentes.

 ciem

ciẽ magis incedam⁹ quàm per fidẽ, per rẽ potius quàm ꝑ spem. Vides quã et hic corporũ cõtemptum ad martyriorum præstantiã referat. Nemo eñ peregrinatus à corpore statim immoratˀ penes dñm nisi ex martyrij præro gatiua, scilicet paradiso non inferis deuersurus. Defecerant aũt Apostolo uerba ad significãdũ de corpore excessum, an ratione etiã noue loquitˀ? tẽ poralẽ eñ absẽtiã à corpore uolẽs significare, peregrinari se deo ab eo dixit q̃niã q peregrinatˀ etiã reuertetˀ ĩ domiciliũ. Exinde etiã ad oẽs gestim⁹ inqt, siue peregrinãtes siue ĩmorãtes placibiles deo esse. Oñes eñ manifestari nos oportet ꝓ tribunali Christi Iesu. Si oñes, & totos. si oẽs & interiores & exteriores, id est tã animas quàm & corpora: uti unusquisq;, inquit, reportet ꝑ corpus secundum quæ gessit bonũ siue malũ. Hoc iã quõ legas, quæro: q̃si turbate eñ ꝑ hyperbatõ instruxit, utrũne quæ ꝑ corp⁹ reportanda erũt an quæ ꝑ corpus gesta sũt. Sed & si quæ ꝑ corp⁹ reportãda sũt, corporalis indubitate resurrectio est: & si quæ ꝑ corp⁹ gesta sũt ꝑ corpus utiq; pẽsanda sunt ꝑ qdˀ & gesta sunt. Ita totus hic à capite tractatus apostoli tali clausula detextus qua carnis resurrectio ostẽditˀ, secũdũ hæc erit intelligẽdus quæ cũ clausula consonãt. Si enim adhuc ad superiora respectes, unde mentio hominis exterioris et interioris inducta est, nónne et dignitatem & spem carnis integrã inuenies? Cũ eñ de lumine quod illuxerit deus in cordibus nostris ad illuminationẽ agnitionis gloriæ suæ in ꝑsona Christi, dicit habere nos thesaurũ istũ in testaceis uasis, scilicet in carne, utrumne quia testacea est secũdũ originẽ in limo destruetˀ, an quia diuini thesauri conditoriũ est, extolletˀ? Atqui si lumẽ ipsũ illud uerũ quod est in ꝑsona Christi, uitã in se cõtinet, eaq; uita cum lumine cõmittitˀ ĩ carnẽ, peritura est in quã uita cõmittitˀ. Planè sic periturus & ipse thesaurus, perituris enim peritura credũtur, sicut ueteribus utribus nouũ uinũ, Cũ item subijcit: semꝑ mortificationẽ Christi Iesu circũferẽtes ĩ corpore nostro, q̃lis ista res est quæ post dei templũ iã & sepulchrũ Christi potest dici? Cur autem mortificationẽ dñi circũferimus in corpore? ut & uita, inqt, manifestetur. Vbi? in corpore. In quo? in mortali. ergo in carne plane mortali, secũdũ culpã: sed & uitali secundum gratiã, uide quantã, ut in illa uita Christi manifestetur. In re ergo aliena saluti sed in substãtia ꝑpetuæ dissolutionis manifestabitur uita Christi æterna, iugis, incorrupta iã & dei uita? aut cuius temporis uita domini manifestabitˀ in corpore nostro, illa quidẽ qua uixit usq; ĩ passionem quæ nõ modo apud Iudæos in manifesto fuit, uerũ etiã omnibus nũc gentibus ꝓdita est? Adeo eã significat quæ portas adamãtinas mortis, et æneas seras inferorũ infregit quæ exinde iã nostra est. Deniq; manifestabitur in corpore. quãdo? post mortem. quomodo? dũ resurgim⁹ in corpore, sicut & Christus. Ne enim quis argumẽtetur nũc habere manifestari uitã Iesu in corpore nostro per disciplinã sanctitatis & pacientiæ, & iusticiæ, & sapiẽtiæ quibus domini uita floruerit, ꝓuidentissima apostoli intẽtio ingerit. Si enim nos q uiuimus, in mortẽ tradimur propter Iesum ut uita eius manifestetur

Al's diuersurus.
Al's * nos ab eo

nifestetur in corpore nostro mortali, ideo defunctis nobis hoc ait futurum in corpore nostro. Quod si tūc, quomodo nisi resuscitato eo? proinde & in clausula, sciētes, ait, quod qui suscitauit Iesum, & nos suscitabit cū ipso, quia iā resurrexerit à mortuis, nisi quia cum ipso sicut ipsum sapit. Si uero sicut ipsum, nō utiq; sine carne. Sed & rursus alia cæcitate in duos homines impingunt in ueterem et in nouū, monente Apostolo, deponere nos ueterē hominē qui corrūpitur p cōcupiscentiā seductionis, renouari autem spiritu sensus, & induere nouū hominem q secundum deū cōditus est, in iusticia, & religione ueritatis: ut & hic ad duas substantias distinguendo, uetustatē ad carnē, nouitatē ad animā, corruptionem ppetuā ueteri defendat id est carni. Porrò si secūdū substātias, nec anima nouus homo, quia posterior: nec caro ideo uetus, qa prior. quantulū em̄ temporis inter manū dei & ad flatū ausim dicere, etiā si multo prior anima caro, eo ipso q̇uod anima impleri se expectauit, priorē eā fecit. Omnis em̄ cōsummatio atq; perfectio, etsi ordine posthumat, effectu anticipat. Magis illud prius est, sine quo priora nō possunt. Si caro uetus homo, quādo istud à primordio? atqui Adā nouus totus, & ex nouo uetus nemo. Nā et exinde à benedictione genituræ, caro atq; anima simul fiūt sine calculo temporis, ut quæ simul in utero etiā seminant̄, quod docuimus in cōmētario animæ, cōtemperāt fœtu, coæ tāt natu, duos istos homines sanè ex substātia duplici, non tn̄ et ætate sic unū edūt, dū prior neutre citius est. Totos nos aut ueteres aut nouos esse, qua enim alterū possidemus esse nescim⁹. Sed Apostolus ueterē hominē manifeste notat. Expone em̄, inqt, secundū pristinā cōuersationē ueterem hominē nō secūdū alicuius substātiæ seniū. Neq; em̄ carnē præcipit deponam⁹, sed quæ & alibi carnalia ostēdit opera nō corpora accusans, de qbus & hic subicit: deponētes mēdaciū, loqmini ueritatē unusq;q; ad pximū suum, quoniā membra alterutrū sum⁹. Irascimini aūt, & nolite delinquere. Sol nō occidat sup iracundiā uestrā. Neq; dederitis diabolo locū. Qui furatur, iā nō furet̄, immò potius laboret operādo manib⁹ uti habeat inpartire indigēti. Oīs sermo turpis nō procedat ex ore uestro, sed qs optim⁹ ad edificationem fidei, ut gratiā audientibus præstet. Et nolite cōtristare spiritum dei sanctū in q̊ signati estis, in redēptiōis die. Omnis amaritudo & ira, & clamor, & blasphemia, auferat̄ à uobis, cū omni malitia. Estote aūt in alterutrū benigni, misericordes, donātes inuicē, sicut & deus uobis donauit in Christo. Igitur q carnē ueterem hominem existimant, cur nō mortem sibi properāt, ut uetere homine deposito præceptis Apostoli occurrant? Nos enim qui totam fidem in carne administrandam credidimus, immo & per carnem cuius est & os ad proferendum optimum queq; sermonem, & lingua ad nō blasphemandum, & cor ad non indignādum, & manus ad operandum & largiendum, tam uetustatem hominis quàm nouitatem, ad moralem, non ad substantialem differentiam pertinere defendimus. Atq; ita pariter agnoscimus hominem, qui secundum pristinam conuersationem

uetus fuerit

Al's resurrexit.

*Al's neuter.

Al's qui furabatur

Al's qui opt.

uetus fuerit, eundem & corrumpi, ita dictum secundum concupiscentiã seductionis, quemadmodum & ueterem secundum pristinam conuersationem, non secundum carnem per interitum perpetuũ. Cæterum carne tã saluum q̃ꝫ eundem: utpote uitiosam disciplinam, non corpulentiã exutũ. Talem ubiqꝫ Apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantẽ, ut carnem damnare uideatur: sed ne ita quis existimet, ex aliorum uel cohærentiũ sensuũ suggestu procurantem. Nam & dicens eos qui in carne sint deo placere nõ posse, statim de prauo intellectu ad integrum reuocat, adijciẽs: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse constabat, negando in carne esse, in operibus carnis nõ esse monstrabat. Atqꝫ ita illos demũ deo placere non posse: non qui in carne essent, sed qui carnaliter uiuerent: placere aũt deo illos qui in carne positi, secundũ spiritũ incederẽt. Et rursus: Corpus quidẽ ait mortuũ, sed propter delinquentiã: sicut spiritũ uitam propter iustitiam. Vitam aũt morti opponens in carne constitutæ, sine dubio illic & uitã repromisit ex iustitia, ubi mortẽ determinauit ex delinquentia. Cæterum frustra opposuit uitam morti, si nõ est illic ubi est & ipsa, cui eam opposuit excludendæ utiqꝫ de corpore. Porrò si uita mortem de corpore excludit, non potest id perficere, nisi illud penetret ubi est quod excludit. Et quid ego nodosius, cum Apostolus absolutius? Si enim, inqt, spiritus eius qui suscitauit IESVM, habitat in uobis: qui suscitauit IESVM à mortuis, suscitabit & mortalia corpora uestra propter inhabitãtẽ spiritũ eius in uobis, ut & si animã quis corpus mortale præsumpserit, cum hoc & carnem negare non possit: carnis quoqꝫ resuscitationẽ cogatur agnoscere secundũ eiusdem status cõmunionẽ. Ex sequentibus adhuc discas opera carnis damnari, non ipsam. Itaqꝫ fratres, ait, debitores sumus nõ carni ad uiuẽdum. si secundũ carnem uixeritis, futurum est ut moriamini: si uero spiritu carnis actus mortificaueritis, uiuetis. Porrò ut ad singula quæqꝫ respondeam, si in carne constitutis secundũ spiritum tamen degentibus salus repromittitur, iam non caro aduersatur saluti, sed operatio carnis. Operatiõe aũt carnis exclusa quæ causa est mortis, salua iam caro ostenditur causa carens mortis. Lex enim, inquit, spiritus uitæ in CHRISTO IESV manumisit me à lege delinquentiæ & mortis, certe quam præmisit habitare in mẽbris uestris. Ergo iam membra nostra lege mortis non tenebuntur, qa nec delinquentiæ à quibus manumissa sunt. Quod enim inualidũ erat legis in quo infirmabatur per carnẽ, misso deus filio suo in simulachro carnis delinquẽtiæ, & per carnẽ dãnauit delinquentiã in carne, nõ carnem in delinquẽtia: neqꝫ enim domus cũ habitatore damnabitur. Habitare em̃ peccatũ dixit ĩ corpe nostro. Dãnata aũt delinquẽtia caro absoluta est, sicut indẽnata ea lege mortis & delinquẽtiæ obstricta ẽ. Sic & si sensũ carnis mortẽ appellauit, dehĩc & inimicitiã ad deũ: sed nõ carnẽ ipsã. Cui ergo, dices, reputabitur sensus carnis, si nõ substãtiæ ipsi? planè si ꝓbaueris aliqd carnẽ de suo sapere. Si uero sine anima nullius est sensus, intellige sensum carnis ad animã esse

referendũ

referendũ,carni interdũ * deputãdũ,quia propter carnem & p carnẽ administratur:& ideo habitare ait delinquẽtiã in carne,quia & animæ delinquẽtia inducitur,inquilina est carnis mortificatæ quidẽ,sed nõ suo,uerũ delinquentiæ nomine. Nã & alibi quomodo,inquit,etiã nunc uelut uiuentes in mundo sententiã fertis? nõ ad mortuos scribẽs,sed ad eos,qui desinere deberent mundialiter uiuere. Hæc enim erit uita mundialis,quam ueterẽ hominem dicit cõfixũ esse CHRISTO: nõ corporalitatẽ,sed moralitatẽ. Cæterum si nõ ita accipimus,nõ est corporalitas nostra cõfixa,nec crucẽ CHRISTI caro nostra ppessa est:sed quẽadmodũ adiecit,uti euacuet corpus delinquentiæ,p emendationem uitæ,non p interitũ substãtiæ,sicut ait,uti ha ctenus delinquentiæ seruiamus. Et ut hac ratione cõmortui in CHRISTO credamus q etiã cõuiuamus illi. Sic enim,inquit,& uos reputate mortuos qdem uos, Cui nã? carni? Non,sed delinquentiæ. Ergo salui erunt carni,uiuentes autẽ deo in Christo Iesu p carnem,utiq cui mortui nõ erunt,delinquẽtiæ mortui, nõ carni. Nam & adhuc ingerit. Ne ergo regnauerit in corpore uestromortali delinquẽtia,ad obaudiendũ illi,& ad exhibẽdũ mẽbra uestra arma iniustitiæ delinquẽtiæ, Sed exhibete uosmetipos deo uelut ex mortuis uiuos,ñ uelut uiuos,sed uelut ex mortuis uiuos: & mẽbra uestra arma iusticiæ et rursus, Sicut exhibuistis mẽbra uestra famula immũdiciæ & iniquitatis ad iniqtatẽ,ita & nunc exhibete mẽbra uestra famula iusticiæ in sacrificiũ. Cum enim serui essetis delinquentiæ,liberi eratis iusticiæ. Quẽ ergo fructũ habebatis super his, de quibus nũc cõfundimini? finis ergo illorum mors. Nũc uero liberi facti à delinquẽtia,famulati autem deo habetis fructum uestrũ in sacrificiũ,finem aũt uitam æternã. Stipendia enim delinquentiæ mors, donâtiuum autem dei, uita æterna in Christo Iesu domino nostro. Ita per portã hãc sensuũ seriemq ab iniustitia & delinquentia membra nostra diuellẽs,& iustitiæ et sanctimoniæ adiũgens,& trãsferens eadẽ à stipẽdio mortis,ad donatiuũ uitæ æternæ. carni utiq cõpensationẽ salutis re‚pmittit,cui nullã omnino cõpetisset imperari ‚ppriã sanctimoniæ & iusticiæ disciplinã,si nõ ipsius esset & præmiũ disciplinæ. Sed nec ipsũ baptisma cõmitti per regenerationẽ * nõ etiã restitutioni inaugurarer hoc quoq Apostolo ingerẽte,an ignoratis quod qcũq in Iesum tincti sumus,i mortẽ eius tincti sumus: cõsepulti ergo illi sum⁹ p baptisma in mortẽ, uti quẽadmodũ surrexit Christus à mortuis,ita & nos in nouitate uitæ incedamus. Ac ne de ista tantũ uita putes dictũ,quæ ex fide per baptisma in nouitate uiuenda est,prouidẽtissime adstruit: Si enim cõplantati fuerimus,simulachro mortis Christi, ita et resurrectionis erimus. Per simulachrũ em̃ morimur in baptismate, sed p ueritatẽ resurgimus in carne, sicut & Christus, ut sicut regnauit in morte delictũ,ita & gratia regnet per iusticiã in uitã sempiternã,p Iesum Christũ dñm nostrũ. Quomodo ista si nõ æque in carne? ubi em̃ mors,ibi & uita post mortẽ: quia & uita ibi ante,ubi postea mors. Nam si regnum mortis nihil operatur quàm carnis dissolutionem ‚pinde

Al's deputatum.

Al's *nisi etiam

onem: proinde uitam contrariã morti, contrarium oportet operari, id est carnis redintegrationem, uti sicut deuorauerat mors inualescendo, ita & mortali deuorato ab imortalitate, audire possit, Vbi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua? sic enim & gratia illic superhabundauit, ubi & iniqtas abundauit. Sic & uirtus in infirmitate perficietur, quod perit saluum faciens, quod mortuũ est uiuificans, quod percussum est sanans, quod lãguit medicans, quod ereptum est redimẽs, quod famulatum est liberans, quod seductum est reuocans, quod elisum est suscitans: & quidem de terra in cœlum, ubi nostrum municipatum Philippenses quoq; ab Apostolo discũt. Vnde & salutificatorem nostrum expectamus IESVM CHRISTVM, qui transfigurauit corpus nostræ humilitatis, conformale corpori gloriæ suæ. sine dubio post resurrectionem: quia nec ipse CHRISTVS glorificatus est ante passionem. Hæc erunt corpora nostra quæ Rhomanos obsecrat exhibere; hostiam uiuam, sanctam, placabilem deo. Quomodo uiuam si peritura sunt? quomodo sanctam, si prophana sunt? quomodo placabilia, si dãnata sunt? Age iam quod ad Thessalonicenses ipsius solis radio putẽ scriptum, ita claret, qualiter accipient lucifugæ isti scripturarum: ipse autem deus pacis sanctificet uos totos? Non sufficit* quod sequitur, & integrum corpus uestrum, & anima & spiritus sine querela cõseruentur in præsentia domini? Habes omnem substantiam hominis saluti destinatam, nec alio tempore quàm in aduẽtu domini, qui clauis est resurrectionis. Sed caro, inqs, & sanguis regnũ dei hæreditate possidere non possunt. Scimus hoc quoq; scriptum, sed de industria distulimus hucusque, ut quod aduersarij in prima statim acie obstruunt, in ultima congressione prosterneremus, omnib⁹ quæstionibus quasi auxilijs eius ante *deiectis. Sed & nunc expetent præcedentia recognosci, ut & huic sensui sua origo præiudicet. Vt opinor Apostolus disposita ad Corinthios omni distinctione ecclesiasticæ disciplinæ, summam & sui euangelij & fidei illorum in dominicæ mortis & resurrectionis demandatione concluserat: ut & nostræ spei regulam inde deduceret, unde cõ staret. Itaq; subijcit: Si autẽ CHRISTVS prædicat̃, quod à mortuis resurrexerit, quomodo quidam dicunt in uobis, resurrectionem mortuorũ nõ esse? quæ si nõ est, nec CHRISTVS resurrexit. Si CHRISTVS nõ resurrexerit, inanis est prædicatio uestra: inueniemur enĩ falsi testes dei, q testimonium diximus quod resuscitauerit CHRISTVM, quem non resuscitauit. Nam si mortui non resurgũt, nec CHRISTVS resurrexit. Si CHRISTVS non resurrexit, uana est fides uestra, quia adhuc in delictis uestris estis. Et qui in Christo dormierunt, perierunt. Per hæc cui nos rei credendæ uidetur extruere? resurrectioni, inquis, mortuorum quæ negabatur. Certe sub exemplo dominicæ resurrectionis, uolens eam credi, certe, inquis. Exemplum porrò ex diuersitate an ex parilitate componitur? utique, inquis, ex parilitate. Quomodo autem CHRISTVS resurrexit, in carne, an non? sine dubio si mortuũ, si sepultum audis secundum scripturas, non

aliàs

al's sed sequitur Hirs. ex.*

al's disiectis*

De hoc in ultimo contra Marcionẽ libro plenius.

aliâs ꝙ in carne,æque resuscitatum in carne concedis. Ipsum enim quod ce cidit in morte,quod iacuit in sepultura, hoc & resurrexit, non tam CHRISTVS in carne quàm caro in Christo. Igitur si ad exemplū Christi resurgemus,qui resurrexit in carne, iam non ad exemplum Christi resurgemus, si non in carne et ipsi resurgemus:quia per hominem,inquit,mors,& per hominem resurrectio,ut separet quidē autores,mortis Adam,Christum resurrectionis: eiusdem autem constitueret substantiæ resurrectionē cuius & mortem,per ipsorum autorum in nomine hominis cōparationē. Si enim sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, carne uiuificabuntur in Christo,sicut in Adam carne moriuntur. Vnusquisque autem in suo ordine ,scilicet quia & in suo corpore. Ordo enim meritorum,dispositorū nomine disponetur. Merita autem cū corpori quoque adscribantur,ordo quoque corporū disponatur necesse est,ut possit esse meritorū. Si autem & baptizātur quidem pro mortuis,uidebimus an ratione certa illa præsumptione hoc eos instituisse portēdit ,qua alij etiā carni ut uicarium baptisma profuturum existimarent ad spem resurrectionis, quæ nisi corporalis,nō nisi aliâs in baptismate corporali obligaretur:qui & ipsos baptizari ait:id est,si non quæ baptizantur corpora resurgunt? Animæ enim non lauatione,sed responsione sancitur. Quid & nos,inquit,omni hora periclitamur,utique per carnem. Quotidie morior,utique periculis carnis, ꝑ quā & depugnauit ad bestias Ephesi,illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdē: Nolumus enim uos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam,quod super quā supragrauati sumus citra uires, uti ut de uita hæsitaremus. Omnia hæc,nisi fallor,eo enumerat,ut nolēs uanā credi carnis cōflictationē,indubitate uelit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conflictatio eius, cuius nulla erit resurrectio. Sed dicet quis. Quomodo resurgent mortui quo autem corpore uenient? Iam hic de qualitatibus corporū differit,an eadem ipsa an alia resumantur. Sed cū eiusmodi quæstio posterior habeatur, sufficiet interim ex hoc quoque corporalem definiri resurrectionem cū de qualitate corporum quærit. Ventum est nūc ad carnem & sanguinē reuera totius quæstionis,quas substantias,quali conditione exhæredauerit. Apostoli æque de antecedentibus dissere est. Primus inquit homo de terra Choicus,id est,limacius,id est Adā Secundus homo de cœlo, id est sermo dei, id est Christus, non aliâs tamen homo licet de cœlo,nisi quia & ipse caro atque anima,qđ homo,quod Adam. Nā & si supra nouissimus Adā dicet,de consortio substantiæ commercium nominis traxit: quia nec Adam ex semine caro quod & Christus. Qualis ergo choicus tales & choici,qualis cœlestis, tales & cœlestes. Substantia tales? an primo disciplina, de hinc & dignitate quàm disciplina captauit? At qui substantia nullo modo se parabuntur choici atque cœlestes semel ab Apostolo homines dicti. Si enim & CHRISTVS solus uere cœlestis,immò & super cœlestis homo tamen quàm caro atque anima nihilo

For. præsumptio, & mox existimarunt, & supra quidam. fort. dicat uł diceret

Al's, exhæredauerit Apostolus æque

nihilo ex iſta ſubſtantiarum conditione à choica qualitate diſcernit. Proinde & qui cœleſtes ſecundum illum non de ſubſtantia præſenti, ſed de futura claritate cœleſtes prædicati intelliguntur: quia & retro unde diſtinctio iſta manauit de dignitatis differentia oſtenſa eſt: alia ſupercœleſtium gloria, alia ſuperterrenorum: & alia ſolis, alia lunæ, alia ſtellarum. Quia & ſtella à ſtella differt in gloria, non tamen in ſubſtantia. Denique præmiſſa differentia dignitatis in eadem ſubſtantia & nunc ſectandæ & tunc capeſſendæ ſubiungit etiam exhortationem, ut & hic habitum CHRISTI ſectemur ex diſciplina, & illic faſtigium conſequamur ex gloria. Sicut portauimus imaginem choici, portemus etiam imaginem ſupercœleſtis. Portauimus enim imaginem choici per collegium tranſgreſſionis, per conſortium mortis, per exilium paradiſi. Nam ſi & in carne ſic putatur imago Adæ, ſed non carnē monemur exponere. Si non carnē, ergo conuerſationem, ut proinde & cœleſtis imaginem geſtemus in nobis: non iam dei, nec iam in cœlo conſtituti, ſed ſecundum liniamenta CHRISTI incedentes in ſanctitate & iuſtitia & ueritate. Atque adeo ad diſciplinam totum hoc dirigit, ut hic dicat portādam imaginem CHRISTI in iſta carne et in iſto tempore diſciplinæ. Portemus enim præceptiuo modo, dicēs, huic tempori loquitur, in quo homo nulla alia ſubſtantia eſt, quàm caro et anima. Aut etſi quam aliā, id eſt cœleſtem ſubſtantiam hæc fides ſpectat, huic tamen repromiſſa ſit, cui ad illā elaborare mandatur. Cum igitur imaginem et choici et cœleſtis in conuerſatione conſtituat, illam gerendam, hanc uero ſectandam: dehinc adiungit Hoc enim dico, id eſt, propterea. Quæ? quæ ſupra dixi, Propterea coniunctio eſt. Eſt enim ſenſus ſupplementum antecedentibus reddēs, quod caro et ſanguis regnum dei hæreditate poſſidere non poſſunt, nihil aliud intelligi mandat carnem et ſanguinem, quàm ſupradictam imaginē choici, quæ ſi in conuerſatione cenſetur uetuſtatis, conuerſatio autem uetuſtatis nō capiat dei regnum: proinde caro et ſanguis non capiendo dei regnum ad conuerſationem rediguntur ueritatis. Planè ſi nunquam Apoſtolus pro operibus ſubſtantiam poſuit, nec hic ita utatur. Si uero in carne adhuc cōſtitutos negauit eſſe in carne, in operibus carnis negans eſſe, formā eius ſubruere non debes: non ſubſtantiam, ſed opera ſubſtantiæ alienantis à dei regno. Quibus etiam ad Galatas manifeſtatis, prædicere ſe et prædixiſſe profitetur: quod qui talia agant, regnum dei non ſint in hæreditate cōſecuturi: nō portantes ſcilicet imaginem cœleſtis, ſicut portauerant choici. Ideoque ex uetere conuerſatione, nihil aliud deputandi, quàm caro et ſanguis. Nam etſi ſubito in hanc definitionem erupiſſet Apoſtolus, eliminandam carnem et ſanguinem à dei regno, ſine ullius ſupra ſenſus præſtructiōe, nónne duas iſtas ſubſtantias: proinde hominē ueterem interpretaretur carni et ſanguini deditum, id eſt eſui et potui, cuius ſit dicere aduerſus fidē reſurrectionis, Manducemus et bibamus, cras enim moriemur? Et hoc enim inſulciēs Apoſtolus, carnem et ſanguinem de fructibus ipſorum manducandi et bibendi ſugillauit.

lauit. Sed & omissis huiusmodi interpretationibus carnis & sanguinis opera taxantibus, ipsas quoque substantias nō aliter, quàm sunt, intellectas licebit resurrectioni uindicare. Non enim resurrectio carni & sanguini directo negatur, sed dei regnum quod obuenit resurrectioni. Est autem & in iudicium resurrectio, imò & confirmatur carnis resurrectio generalis, cum specialis excipitur. Dum enim in quem statum non resurgat edicitur, in quē resurgat subauditur. Atque ita dum pro meritis distinctionem resurrectionis opus substantiæ non genus patitur, apparet hinc quoque carnem & sanguinem nomine culpæ, non substantiæ arceri à dei regno, nomine tamen formæ resurgere in iudicium: quia non resurgant in regnum. Adhuc dicam Caro & sanguis regnum dei hæreditate possidere non possunt: Merito sola & per semetipsa: ut ostenderet adhuc spiritum illi necessarium. Spiritus enim est qui uiuificat in regnum dei, caro nihil prodest. Prodesse tamen illi aliud potest, id est spiritus, & per spiritum opera quoque spiritus. Resurgunt itaque ex eo quo omnis caro & sanguis in qualitate sua. Sed quorum adire regnum dei: induere oportebit uim incorruptibilitatis & immortalitatis, sine qua regnum dei adire non possunt, antequam consequi eam possint. Merito ergo caro & sanguis ut diximus sola, regnum dei capere deficiunt. Iam uero cum deuorari habeat corruptiuum istud ab incorruptibilitate, id est caro: & mortale istud ab immortalitate, id est sanguis post resurrectionem ex demutatione: merito demutata ac deuorata caro & sanguis, regnum dei hæreditati possidere nō possunt, non tamē nō resuscitata. Sunt qui carnem & sanguinem Iudaismum uelint accipi propter circumcisionem alienum & ipsum à dei regno: quia & ille uetustati deputetur, & hoc titulo iam & alibi ab Apostolo denotetur, qui post reuelatum in se filium dei, ad euangelizādum eum in nationibus, statim non retulerit ad carnem & sanguinem, id est ad circumcisionem, id est ad Iudaismum: sicut ad Galatas scribit. Sed pro omnibus iam stabit, quod clausulam reseruauimus etiā pro Apostolo ipso reuera maximæ inconsiderantiæ reuincendo, si tam abrupte ut quidā uolunt clausis (quod aiunt) oculis, sine distinctione, omnē passim carnem & sanguinem à regno dei extruxit, utique & ab ipsa regia cœlorum: cū illic adhuc sedeat IESVS ad dexteram patris, homo & si deus: Adam nouissimus & si sermo primarius: Caro & sanguis, & si nostris puriora: idem tamen & substantia & forma qua ascendit, talis etiam descensurus (ut angeli adfirmā) t agnoscendis scilicet eis qui illum conuulnerauerunt. Hic sequester dei atque hominū appellatus, ex utriusque partis deposito commisso sibi, carnis quoque depositum seruat in semetipso, arrabonē summæ totius. Quemadmodum enim nobis arrabonem spiritus reliquit, ita & à nobis arrabonem carnis accepit, & uexit in cœlum pignus totius summæ, illuc quandoque redigendæ. Securi estote caro & sanguis, usurpastis & cœlum & regnum dei in CHRISTO. Aut si negent uos in CHRISTO, negent & in cœlo Christum, qui uobis cœlum negauerunt. Ita nec corruptela, inquit, in incorruptelā hæreditati

Prouerbium.

Per angelos, prophetas intelligit.

reditati habebit:non ut carnem & sanguinem existimes corruptelam, quã/do ipsa sint potius obnoxia corruptelæ,per mortem scilicet. Siquidẽ mors est,quæ carnem & sanguinem non modo corrumpit,uerum etiã consumit. Sed quoniam opera carnis & sanguinis non posse consequi regnum dei edixerat:quo magis hoc exaggeraret,ipsi quoq; corruptelæ,id est morti cui carnis & sanguinis opera proficiũt,hæreditatem incorruptelæ ademit. Nã & paulo post ipsius mortis quodammodo mortem expressit,deuorata est mors,dicens in contentione. Vbi est mors aculeus tuus?ubi est mors potẽtia tua? Aculeus autem mortis delinquentia:hæc erit corruptela. Virtus autem delinquentiæ lex:illa alia sine dubio quam constituit in membris suis militãtẽ aduersus legem animi sui,ipsam scilicet uim delinquendi cõtra uolũtatem. Nam & si supra nouissimum inimicum mortem euacuari ait,hoc modo nec corruptela hæreditatẽ incorruptelæ consequitur:id est,nec mors perseuerauit,quando & quomodo defectura?cum in atomo,in momenta neo oculi motu,in nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti,qui hi nisi qui ante corrupti,id est corpa,id est caro & sanguis?& nos demutamur. De qua habitudine nisi in qua deprehendemur? Oportet enim corruptiuum istud induere immortalitatẽ.Quid mortale,nisi caro? quid corruptiuum,nisi sanguis?ac ne putes aliud sentire apostolum prouidentem tibi,& ut de carne dictum intelligas laborantem,cum dicit istud corruptiuum, & istud mortale,cutem ipsam tenens dicit.Certe istud nisi de subiecto,nisi de comparenti pronunciasse non potuit.Demonstrationis corporalis,est uerbum. Aliud autem erit corruptiuum,aliud corruptela: & aliud mortale, & aliud mortalitas. Aliud eñ quod patit᷑,aliud quod pati efficit. Ita quæ patiuntur corruptelam & mortalitatẽ,caro scilicet & sanguis,ea necesse est patiantur & incorruptelam & immortalitatem. Videmus iam nunc quo corpore uenturos mortuos disputet.Et bene quod erupit statim ostẽdere,qua si quis eiusmodi quærat.Stulte,inquit,tu quod seminas nónne uiuificatur, nisi mortuũ fuerit?Hoc ergo iam de exemplo seminis constet, nõ aliam uiuificari carnem,quàm ipsam quæ erit mortua, & ita sequentia relucebunt. Nihil enim aduersus regulam exẽpli licebit intelligi, quia sequit᷑ & quod seminas,non corpus quod futurũ est seminas:idcirco aliud resurrecturum corpus:quàm quod moriendo seminatur existimes.Cæterum excidisti ab exemplo.Nunquàm enim frumento seminato & in terra dissoluto hordeum erumpit: & non idipsum genus grani, eademq; natura & qualitas & forma.Deniq; unde?si non idipsum,& corruptela enim ipsum est,dũ ipsius est.Non enim & suggerit quomodo non quod futurum est corpus seminetur dicens,sed nudum granum:si forte frumenti,uel alicuius eiusmodi:deus autem dat illi corpus prout uult,certe ei grano quod nudum seminari ait.Certe inquis,ergo saluum est cui dare habet deus corpus.Quomodo autem saluum est,si nusquam est:si non resurgit, si non id ipsum resurgit?Si non resurgit,saluum non est.Si non est et saluum,accipere corpus à

deo

deo non poteſt. Sed enim ſaluum omni modo conſtat. Ad quid ergo da/ bit illi deus prout uult corpus, habenti utiq; proprium corpus illud nudũ, niſi ut iam * nõdum reſurgat: ergo additum erit quod corpori ſupſtruitur: nec exterminatur illud cui ſuperſtruitur, ſed augetur. Saluum eſt aũt quod augetur: ſeritur enim ſolũmodo granum ſine folliculi ueſte, ſine fundamẽ/ to ſpicæ, ſine munimento ariſtæ, ſine ſuperbia culmi. Exurgit autem copia fœneratum, compagine ædificatum, ordine ſtructum, cultu munitũ, & uſq; quaq; ueſtitum. Hæc ſunt ei corpus à deo aliud, in quod non abolitiõe, ſed ampliatione mutatur. Et unicuiq; ſeminũ ſuũ corpus putari non ſuum, id eſt, nõ priſtinũ: ut tunc & illud ſuũ ſit, quod extrinſecus à deo acquirit. Ser/ ui igitur exemplo, & conſerua ſpeculum eius carni, eandem credens fructifi caturam quæ ſit ſeminata. Ipſam, & ſi plenior eſt: non aliam, & ſi aliter reuer tentem. Accipiet enim & ipſa ſuggeſtum & ornatum, qualem illi deus uo/ luerit ſuperducere ſecundum merita. Sine dubio ad hoc direxit, nõ omnis caro eadem caro, non ad denegandam ſubſtantiæ cõmunionẽ, ſed prærogatiuæ, per æquationem corpus honoris, non generis in differentiam redi- gens. In hoc & figurata ſubijcit exempla animaliũ & elementorũ. Alia ca- ro hominis, id eſt, ſerui dei, qui uere homo eſt: alia iumenti, id eſt, ethnici: de de quo & propheta: Aſſimilatus eſt, inquit, homo inrationabilibus iumen tis. Alia caro uolatilium, id eſt, martyrum, qui ad ſuperiora conãtur: alia pi/ ſcium, id eſt, quibus aqua baptiſmatis ſufficit. Sic & de ſupercœleſtibus cor poribus argumentari conuenit. Alia ſolis gloria, id eſt, CHRISTI: & alia lu næ, id eſt, eccleſiæ: & alia ſtellarum, id eſt, ſeminis Abrahæ. Et ſtella enim à ſtella differt in gloria: & corpora terrena et cœleſtia, Iudæos ſcilicet et* Chri ſtianos. Cæterum ſi non figurate, ſatis uane mulorũ et miluorũ carnes, et corpora cœleſtium luminũ appoſuit humanis: non pertinentia ad condi- tionis comparationẽ, ſicut nec ad reſurrectionis conſecutionem. Poſtremo cum per hæc differentiã gloriæ, non ſubſtantiæ concluſiſſet: ſic, inquit, et re/ ſurrectio mortuorũ: quoniam non de alio aliquo, ſed de ſola gloria diffe/ rens. Rurſus enim reſurrectionẽ ad eandem ſubſtantiam reuocans, et ad granum denuo ſpectans: ſeminatur, inquit, corruptela, reſurgit incorrũpte/ la: ſeminatur in dedecoratione, reſurgit in gloria: ſeminatur in infirmitate, reſurgit in uirtute: ſeminatur corpus animale, reſurgit ſpiritale. Certe nõ ali/ ud reſurgit, quàm quod ſeminatur: nec aliud ſeminatur, quàm quod diſſol uitur humi: nec aliud diſſoluitur humi, quàm caro: hanc enim ſententiã de us eliſit: Terra es, et in terrã ibis: quia et de terra erat ſumpta. Hinc et Apo- ſtolus concepit ſeminari eã dicere cũ rehibetur in terram: quia et ſeminibus ſequeſtratoriũ terra eſt: illic deponẽdis, et inde repetẽdis. Ideoq; et cõſignat imprimens, ſic enim ſcriptũ eſt: ne aliud exiſtimes eſſe ſeminari, q; in terrã ibis, ex qua es ſumptus, ſic ne alterius q; carnis: ſic eñ ſcriptũ eſt. Sed corp9 animale animã quidã argumentantur, ut illã à carne auocent recidiuatam. Porrò cũ conſtet fixũq; ſit illud reſurrecturũ corpus quod fuerit ſeminatũ

Al's * nudum.

Al's * Iudæus & Chriſtianus.

ad ipsius rei exhibitionem prouocabuntur. Aut ostendant animã seminatam post mortẽ, id est, mortuã: id est, humi elisam, disiectam, dissolutam, quod in illam à deo decretũ non est: proponant corruptelã eius, & dedecorationẽ, infirmitatẽ, ut ipsius sit etiã consurgere in incorruptelã, & in gloriã, & in uirtutẽ. Sed enim in Lazaro præcipuo resurrectionis exemplo caro iacuit ĩ infirmitate, caro penè cõputruit in dedecorationẽ, caro interim putruit in corruptionẽ: & tamen Lazarus caro resurrexit, cum anima quidẽ, sed incorrupta: quã nemo uinculis lineis strinxerat, nemo in sepulchro collocarat, nemo iã fœtere senserat, nemo quatriduo uiderat seminatã. Totũ habitũ, totum exitũ Lazari, omniũ quoqꝫ caro hodie experitur: anima uero nullius. In qua ergo stilus Apostoli cõparet, de qua eum loqui constat, ea erit & corpus animale cũ seminatur, & spiritale cũ suscitatur. Nam ut ita intelligas manũ adhuc porrigit, æque de eiusdẽ scripturæ autoritate factũ retexẽs primũ hominẽ Adam in animã uiuentẽ. Si Adam homo primus, caro autem homo ante animã, sine dubio caro erit facta in animã uiuentem. Porrò in animã cũ esset corpus, utiqꝫ ad animale corpus est facta. Quid eam appellari uelint, quàm quod per animã facta est, qꝫ quod ante animã non fuit, qꝫ quod post animã non erit, nisi cũ resurgit. Recepta enim anima rursus animale corpus efficitur, ut fiat spiritale. Non enim resurgit, nisi quod fuit. Ita unde carni cõpetit corpus animale dici, inde animæ nullo modo competit. Caro enim ante corpus, qꝫ animale corpus. Animata enim, postea facta est corpus animale. Anima uero & si corpus, tamen quia ipsa est corpus, nõ animata, sed anima potius: animale corpus non potest dici, nec fieri quod fecit. Alij *aiunt, accidens facit: illud aũt non. Accidens aũt alij, quomodo se faciet animalẽ? sicut ergo animale corpus caro recipiens animã, ita & postea spiritale induens spiritũ. Hunc ordinẽ Apostolus disponẽs in Adã quoqꝫ & in CHRISTO, eũ merito distinguit, ut in capitibus distinctionis ipsius: & cũ CHRISTVM nouissimũ Adã appellat. Hinc eũ recognosce ad carnis non ad animæ resurrectionẽ, omnibus doctrinæ uiribus operatũ. Si enim & primus homo Adam caro, non anima, qui deniqꝫ in animã uiuã factus est: & nouissimus Adã CHRISTVS ideo Adã, quia homo: ideo homo, qa caro, non quia anima: atqꝫ ita subiungit: Non primum quod spiritale, sed quod animale: postea quod spiritale, secundũ utrũqꝫ Adã. Et quid tibi uidetur corpus animale & corpus spiritale in eadẽ carne distinguere: cuius distinctionẽ in utroqꝫ Adã, id est, in utroqꝫ homine præstruxit? ex qua enim substantia pariant inter se CHRISTVS & Adã, scilicet ex carne, licet & ex anima. Sed carnis nomine homo uterqꝫ sunt. Prior enim caro homo, ex illa & ordinẽ admittere potuerunt: ut alter primus, alter nouissimus homo, id est, Adã, deputarentur. Cæterũ diuersa in ordinẽ disponi nõ possunt, de substantia dũtaxat. De loco eñ aut tẽpore, aut conditiõe forsitan possint. Hic aũt de substantia carnis, primus & nouissimus dicti sunt, sicut & rursus primus homo de terra, & secundus de cœlo. Quia & si de cœlo secundum spiri

Lazarus præcipuũ exẽplũ resurrectiõis

Als Alij enim.*

dum ſpiritum,ſed homo ſecundum carnem.Itaq; cum carni conueniat ordo in utroq; Adam,non animæ:ut primus homo in animam uiuam,nouiſſimus in ſpiritũ uiuificantem,diſtincti ſint: æque diſtinctio eorum carni diſtinctionem præiudicauit,ut de carne ſit dictum:non primũ quod ſpiritale,ſed quod animale:poſtea quod ſpiritale:atq; ita eadẽ ſit & ſupra intellegenda:& quæ ſeminetur corpus animale,& quæ reſurgat corpus ſpiritale:quia non primũ quod ſpiritale,ſed quod animale:quia primus Adam in animam,nouiſſimus Adam in ſpiritum.Totum de homine, totum de carne,quando de homine.Quid ergo dicemus?nónne & nunc habet caro ſpiritum ex fide?ut quærendum ſit,quomodo corpus animale dicat̃ ſeminari.* Planè accepit & hic ſpiritum ex fide,ut quærẽdum ſit,quomodo corpus animale dicatur ſeminari.Planè accepit & hic ſpiritum caro,ſed arrabonem.Animæ autem non arrabonem,ſed plenitudinem.Itaq; etiã propterea maioris ſubſtantiæ nomine animale corpus nuncupata eſt,in qua ſeminatur futura.Proinde plenitudinem ſpiritus,inſuper ſpiritale in qua reſuſcitatur.Quid mirum ſi magis inde uocitata eſt,unde cõferta eſt,quàm unde diſperſa eſt?Ita de uocabulorum occaſionibus plurimũ quæſtiões ſubornantur,ſicut & de uerborũ cõmunionibus.Nam quia & illud apud Apoſtolum poſitum eſt uti deuoretur mortale à uita,caro ſcilicet: deuorationẽ quoq; ad perditionem ſcilicet carnis arripiunt, quaſi non bilem & dolorem dicamur deuorare,id eſt,abſcondere, * adtegere,& intra noſmetipſos continere.Deniq; cum & illud ſcriptum ſit: Oportet mortale hoc induere immortalitatẽ:oſtenditur quomodo mortale deuoretur à uita,dum indutum immortalitate abſconditur,& tegitur,& intus continetur:nondũ abſumitur & amittit̃.Ergo & mors,inquis,ſalua erit,cum fuerit deuorata: ideo diſcerne pro ſenſibus cõmunionẽ uerborum,& integre intelligis. Aliud eñ mors,& aliud mortale.Mors non capit immortalitatẽ,mortale autem capit.Deniq; & ſcriptum eſt,quod neceſſe ſit mortale hoc induere immortalitatem.Quomodo ergo capit,dum deuoratur à uita,dum recipitur,& redigitur,& includitur in ipſam?Cæterum mors merito interitu deuorat̃,quia et ipſa in hoc deuorat.Deuorauit,inquit,mors inualeſcendo,& ideo deuorata eſt in contentionem.Vbi eſt mors aculeus tuus?ubi eſt mors contentio tua?Proinde & uita mortis ſcilicet æmula per contentionẽ,deuorabit in ſalutem,quod per contentionem tuã deuorauerat mors in interitũ.Quanquàm igitur reſurrecturam carnem probantes,hoc ipſo non aliam reſurrecturam probemus,quàm de qua agitur:tamen ſingulæ quæſtiones et cauſæ earum proprios quoq; flagitant congreſſus,licet aliunde iam cæſæ. Interpretabimur itaq; plenius & uim & rationem demutationis quæ fermè ſubminiſtrat alterius carnis reſurrecturæ præſumptionem,quaſi demutari deſinere ſit in totum,et de priſtino perire. Diſcernenda eſt autem demutatio ab omni argumento perditionis.Aliud enim demutatio, aliud ꝑditio.

*Hec uerba uidentur errore librarij repetita.

Al's *ac tegere.

Porrò non aliud, si ita demutabitur caro, ut pereat. Peribit autem demutata, si non ipsa permanserit in demutationem, quæ exhibita fuerit in resurrectione. Quemadmodum enim perit, si non resurgit: ita & si resurgit quidē, uerum in demutationem subducitur, æque perit. Aeque enim nō erit, si nō resurrexerit. Et quàm ineptum, si in hoc resurgit, ut non sit, quæ potuit non resurrexisse, necesse: quia non esse iam cœperat. Non miscebuntur omnino diuersa mutatio atq; perditio. Operibus utiq; diuersa. Perdit hæc, illa mutat. Quomodo ergo quod perditum est, mutatum nō est: ita quod mutatum est, perditum non est. Perisse enim est in totum nō esse quod fuerit: mutatum esse, aliter esse est. Sed porrò dum aliter est, idipsum potest esse: habet enim esse quod non perit. Mutationem enim passum est, non perditionem. Atq; adeo potest & demutari quid & ipsum esse nihilominus, ut & totus homo in hoc æuo substantia quidem ipse sit, multifariam tamē demutetur: & habitu, & ipsa corpulentia, & ualetudine, & conditione, & dignitate, & ætate, studio, negotio, artificio, facultatibus, sedibus, legibus, morib9, nec quicquam tamen admittat homini, nec ita alius efficiatur ut cesset idē esse: imò nec alius efficitur, sed aliud. Hanc formā demutationis diuina etiā documenta testātur. Mutatur Mosei manus & quidem ad instar emortuæ exanguis & exalbida, frigida: sed & recepto calore, et refuso colore, eadē caro et sanguis est. Mutatur postea et facies eiusdem, incontemplabili claritate. Sed Moyses erat proinde qui non uidebatur. Sic et Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua lapidationi succiderant. Dominus quoq; in secessu montis etiam uestimenta luce mutauerat, sed liniamenta Petro agnoscibilia seruauerat. Vbi etiam Moyses & Helias, alter in imagine carnis nondum receptæ, alter in ueritate nōdum defunctæ, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perseuerare docuerunt. De quo exemplo instructus & Paulus: Qui transfigurauit, inquit, corpus humilitatis nostræ conformale corpori gloriæ suæ. Quod & si transfigurationem & conuersionem in transitum substantiæ cuiusq; defendis: ergo & Saul in alium uirum conuersus, de corpore suo excessit, Et ipse Satanas cum in angelum lucis transfiguratur, qualitatem suam amittit? nō opinor. Ita & in resurrectionis euentum mutari, cōuerti, reformari licebit cum salute substantiæ. Etenim quàm absurdum, quàm uero ethnicum, utrunq; autem quàm deo indignum, aliam substantiam operari, aliam mercedem dispungi: ut hæc quidem caro per martyria lanietur, alia uero coronetur. Item econtrario hæc quidem caro in spurcitijs uolutetur, alia uero damnetur. Nónne præstat omnē semel fidem à spe resurrectionis abducere, quàm de grauitate atq; iusticia dei ludere? Marcionem pro Valētino resuscitari? quando neque mentem, neque memoriam, neq; cōscientiam hominis hodierni credibile sit aboleri, per indumentum illud mutatorium immortalitatis & incorruptelæ, uacaturo scilicet emolumento & fructu resurrectiōis,

Fort. amittat hoīs.

Al's * euentu.

Al's * mercede.

et statu di-

& ſtatu diuini utrobiq; iudicij. Si non meminerim me eſſe qui merui, quomodo gloriam deo dicam? quomodo canam illi nouum canticũ, neſciens me eſſe qui gratiam debeam? Cur autem ſolius carnis demutatio excipitur non & animæ ſimul quæ in omnibus præfuit carni: quale eſt? eadẽ anima quæ in hac carne totum uitæ ordinem decucurrit, quæ in hac carne deũ didicit, & CHRISTVM induit, & ſpem ſalutis ſeminauit: in alia neſcio qua metat fructum? Næ illa gratioſiſſima caro, cui gratis uita conſtabit. Quod ſi non et anima mutabitur, iam nec animæ reſurrectio eſt: nec ipſa enim reſurrexiſſe credetur, ſi non alia reſurrexerit. Hinc iam illa uulgaris incredulitatis argutia eſt: ſi, inquiunt, ipſa eademq; ſubſtantia reuocatur cũ ſua forma, linea, qualitate: ergo et cum inſignibus ſuis reliquis: Itaq; et cæci et claudi, et paralytici: et ut quis in ſignis exceſſerit, ita et reuertetur. Quid nunc? et ſi ita dedignaris tantam gratiam qualiſcunq; à deo conſequi. Non enim et nunc animæ ſolius admittẽs ſalutem, dimidiatis hominibus eadem adſcribis. Quid eſt credere reſurrectionem, niſi integram credere? Si enim caro de diſſolutione reparabitur, multo magis de uexatione reuocabitur. MINORIBVS maiora præſcribunt. Cuiuſcũq; membri detrũcatio, uel obtuſio, nónne mors membri eſt? ſi uniuerſalis mors reſurrectione reſcindit, quid portionalis? Si demutamur in gloriam, quanto magis in incolumitatem? Vitiatio corporum accidẽs res eſt: integritas propria eſt. In hac naſcimur. Etiam ſi in utero uexemur, iam hominis eſt paſſio. Prius eſt genus, quàm caſus. Quomodo uita confertur à deo, ita et refertur. Quales eã accipimus, tales et recipimus. Naturæ, non iniuriæ reddimur: quod naſcimur, non quod lædimur, reuiuiſcimus. Si non integros deus ſuſcitat, non ſuſcitat mortuos. Quis enim mortuus integer. et ſi integer, moritur. Quis incolumis, qui exanimis? quod corpus inlæſum, cum interemptum, cum frigidũ, cum expallidum, cum edurum, cum cadauer? quãdo magis homo debilis, niſi cum totus? quando magis paralyticus, niſi cum immobilis? ita nihil aliud eſt mortuum reſuſcitari, quàm integrũ fieri: ne ex ea parte mortuus adhuc ſit, ex qua non reſurrexerit. Idoneus deus reficere quod fecit. Hanc ſuam & poteſtatem & liberalitatem ſatis iam in CHRISTO ſpopondit, imò & oſtendit: non tantum reſuſcitatorem carnis, uerum etiam redintegratorem. Atque adeo & Apoſtolus: Et mortui, inquit, reſurgent incorrupti. Quomodo niſi integri, qui retro corrupti? tam uitio ualetudinis quàm & ſenio ſepulturæ. Nam & ſupra utrunque proponens, oportere, et corruptiuum iſtud induere incorruptelam, & mortale iſtud immortalitatem: non iterauit ſententiam, ſed differentiam demandauit. Immortalitatem enim ad reſciſſionem mortis, incorruptelam ad oblitterationem corruptelæ diuidendo: alteram ad reſurrectionem, alteram ad redintegrationem temperauit. Puto autem & Theſſalonicenſibus omnis ſubſtantiæ integritatem repromiſit. Itaq; nec in poſterum timebuntur

corporum labes. Nihil poterit admittere integritas uel conseruata, uel restituta, ex quo illi etiam si quid amiserat, redditur. Præscribẽs enim ad hoc easdem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturã aduersus dominum suum temere defendis, legem aduersus gratiam impie asseris, quasi domino nõ liceat & mutare naturam, & sine lege seruare. Quò ergo legimus: quæ impossibilia apud homines, possibilia apud deum? & Stulta mundi elegit deus, ut sapientia mũdi confundat? Oro te si famulũ tuum libertate mutaueris: quia eadem caro atq; anima permanebunt, quæ flagellis & compedibus & stigmatibus obnoxiæ retro fuerant, idcircó ne illa eadem pati oportebit? non opinor. Atqui & uestis albæ nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu mensaq; honorat. Permitte hãc & deo potestatem per uim demutationis illius conditionem, non naturam reformandi, dum & passiones auferuntur, & munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiã post resurrectionẽ, eatenus passibilis quâ ipsa, quâ eadem, eâ tamen impassibilis: quia in hoc ipsum manumissa à domino, ne ultra pati possit. Iocunditas, inquit Esaias, æterna super caput eorũ. Nihil æternum nisi post resurrectionem. Aufugit, inquit, dolor & mœror, & gemitus ab illis. Proinde & Ioanni angelus: Et delebit deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Vtiq; ex isdem oculis qui retro fleuerãt, quiq; adhuc flere potuissent, si non omnem lachrymæ imbrem indulgentia diuina siccaret. Et rursus: Deus enim delebit omnem lachrymam ab oculis eorum: &, mors hactenus, igitur & corruptela hactenus. Proinde per incorruptelam fugata, quemadmodum per immortalitatem. Si dolor, & mœror, & gemitus, ipsaq; mors ex læsuris & animæ & carnis obueniunt, quomodò auferentur nisi cessauerint, causæ scilicet læsuræ carnis atq; animæ? ubi casus aduersi apud dominũ? aut ubi incursus infesti apud CHRISTVM? ubi dæmonici impetus apud spiritum sanctum, iam & ipso diabolo cũ angelis suis ignibus merso? Vbi necessitas, aut quod dicit, fortuna uel, Fatũ? quæ resuscitatis plaga post ueniam? quæ reconciliatis ira post gratiam? quæ infirmitas post uirtutem, quæ imbecillitas post salutem? Quod uestimenta & calciamenta filiorum Israëlis quadraginta illis annis indetrita, inobsoleta manserunt: Quod & in ipsis corporibus unguium & capillorum, & facilia crementa habilitatis & dignitatis iusticia defixit, ne etiã enormitas corruptela deputaretur: Quod Babylonij ignes trium fratrum, nec tiãras, nec *sarabas, quanquàm Iudæis alienas læserunt: Quod Ionas deuoratus à belua maris, in cuius aluo naufragia digerebantur, triduo post incolumis expuitur: Quod hodie Enoch & Helias, nondum resurrectione dispuncti: quia nec morte functi, quâ tamen de orbe translati: & hoc ipso iam æternitatis candidati, ab omni uitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia emunitatem carnis ediscunt: cui nam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet, hæc futuræ integritatis esse documenta

Als *sarabæas.

documenta. Figuræ enim noſtræ fuerunt Apoſtolo autore, quæ ſcripta ſunt, ut & dominum potentiorem credamus, omni corporum lege, & carnis magis utiq; & conſeruatorem, cuius etiam ueſtimenta, etiam calciamẽta protexit. Sed futurum, inquis, æuum alterius eſt diſpoſitionis & æternæ: igitur huius æui ſubſtantiam non æternam diuerſa poſſidere non poſſe. Planè ſi homo propter diſpoſitionem futuram, & non diſpoſitio ꝑpter hominem: ſed enim Apoſtolus ſcribens, ſiue mundus, ſiue uita, ſiue mors, ſiue futura, ſiue præſentia, omnia ueſtra ſunt. Eoſdem conſtituit hæredes etiam futurorum. Nihil tibi largitur Eſaias, dicens: Omnis caro fœnum. Et alibi: Et uidebit omnis caro ſalutare domini. Exitus non ſubſtantias diſtinxit. Quis enim iudicium dei non in ſententia duplici ſtatuit ſalutis & pœnæ? omnis igitur caro fœnum, quæ igni deſtinatur: & omnis caro uidebit ſalutare domini, quæ ſaluti ordinatur. Ego me ſcio neq; alia carne adulteria cõmiſiſſe, neq; nunc alia carne ad continentiam eniti. Siquis eſt, bina pudẽda circumferens, poteſt iam & demere fœnum carnis immundæ, & ſolam ſibi reſeruare quæ uiſura ſit domini ſalutare. Sed cum idem prophetes etiã nationes oſtendat, nunc deputatas: uelut puluerem & ſaliuam, nunc ſperaturas & credituras in nomen & in brachium domini, nunquid & de nationibus fallimur? Et aliæ quidem ſunt crediture, aliæ in puluerem deputatæ, ex diuerſitate ſubſtantiæ. Sed & CHRISTVS intra oceanum, & de iſto cœlo quod nobis incumbat, uerum lumẽ nationibus offulſit. Et ipſi Valentiniani hic errare didicerunt: nec alia erit forma nationum credentium, niſi quæ & non credentium, de carne, de anima. Sicut ergo eaſdem nationes non genere, ſed ſorte diſtinxit: ita & carnes quæ in ipſis nationibus una ſubſtãtia eſt, non materia, ſed mercede diſiunxit. Ecce autem ut adhuc cõtrouerſiam exaggerant carni maxime eidem, de officijs quoq; membrorũ argumentãtur, aut & ipſa dicẽtes permanere debere in ſuis operibus & fructibus, ut eidem corpulẽtiæ adſcripta: aut quia conſtet diſceſſura eſſe officia membrorum, corpulentiam quoq; eradant, cuius ſcilicet ꝑſeuerantia credenda non ſit, utiq; ſine membris: quia nec membra credenda ſint ſine officijs. Quò enim iam, inquiunt, ſpelunca hæc oris, & dentium ſtatio, & gulæ lapſus, & competum ſtomachi, & aluei gurges, & inteſtinorum perplexa proceritas, cum eſui & potui locus non erit? quo huiuſmodi membra admittunt, ſubigunt, deuoluunt, diuidunt, digerunt, egerunt? quò manus ipſæ & pedes, & operarij quiq; artus, cum uictus etiam cura ceſſabit? quò renes conſcij ſeminum, & reliqua genitalium utriuſque ſexus, & conceptuum ſtabula, & uberum fontes, diſceſſuro concubitu, & fœtu, & educatu? Poſtremo, quo totum corpus, totum ſcilicet uacaturum? Ad hæc ergo præſtruximus non oportere committi futurorum atque præſentium diſpoſitiones, interceſſura tunc demutatione: & nunc ſuperſtruimus officia iſta mẽbrorum neceſſitatibus uitæ huius, eò uſq; conſiſtere, donec & ipſa uita trãſferatur, à temporalitate in æternitatem, ſicut animale corpus in ſpiritale: dũ mortale

Cõpitũ ſtomachi uocat cõuenticulũ & receptaculum, quod in hoc uidelicet conueniat, quicquid ciborũ per os immittitur. Sumpta eſt metaphora à uijs cõpetentibus ac cõuenientibus: nã hinc compitum deducunt Grãmatici.

dum mortale istud induit imortalitatem, et corruptiuum istud in corruptelam: et ipsa autem liberata tunc uita necessitatibus, liberabuntur et mẽbra ab officijs: nec ideo non erunt necessaria. Licet enim officijs liberentur, sed iudicijs retinentur, ut quis referat per corpus prout gessit. Saluum enim hominem tribunal dei exigit: saluũ uero sine mẽbris non. Licet enim ex quorum nõ officijs, sed substantijs constat: nisi forte, & nauem sine carina, sine prora, sine puppi, sine compaginis totius incolumitate saluã adseuerabis: & tamen nauem procella dissipatam, uel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus etiam titulo restitutiõis gloriãtem: de dei artificio & arbitrio & iure torquemur? Porrò si diues dominus & liberalis adfectui aut gloriæ suæ præstans, solam nauis restitutionem hactenus eam uoluerit operari: idcirco tunc negabis necessariã illi cõpaginem pristinam, ut exinde iam uacaturam, cũ soli saluti nauis sine operatione conueniat? Igitur hoc tantummodo discere sufficit, an dominus hominem saluti destinando, carnem destinarit: an eandẽ uelit denuo esse quã non debebis & futura membrorum uacatione præscribere denuo esse non posse. Licet enim esse quid denuo, & nihilominus uacare: nec potest autẽ dici uacare, si non sit. At enim si sit, poterit & non uacare. Nihil enĩ apud deũ uacabit. Sed accepisti homo os ad uorandum atq; potandum: cur non potius ad eloquendum, ut à cæteris animalibus distes? cur non potius ad prædicandum deum? ut etiam hominibus antistes. Deniq; Adam ante nomina animalibus enunciauit, quàm de arbore decerpsit: ante etiam prophetauit, quàm uorauit. Sed accepisti dentes ad macellum corrodendum: cur nõ potius ad omnem hiatum & rictum tuum coronandum? cur non potius ad pulsus linguæ temperandos, ad uocis articulos offensione signandos? deniq; & edentulus. Sed audi & uide ut honorem oris, & organum dentiũ quæras. Forata sunt inferna in uiro & in fœmina, nimirum quâ libidines fluitent: cur non magis defluxura colentur? Est adhuc fœminis intus, quò semina congerantur, an quò sanguinis onera secedant, quem pigrior sexus discutere non sufficit. Dicenda enim & hæc, quatenus quæ uolunt & qualiter uolunt, & quorum uolunt officia membrorum ludibriose de industria suffundendæ resurrectionis oblatrant: non recogitantes ipsas prius causas necessitatis tunc uacaturas cibi famem, & potus sitim, & concubitus genituram, & operationis uictum. Sublata enim morte, neque uictus fulcimenta ad præsidia uitæ, neque generis *subparitura grauis erit membris. Cæterum & hodie uacare intestinis & pudendis licebit. Quadraginta diebus Moyses & Helias ieiunio functi, solo deo alebantur. Iam tunc enim dedicabatur: non in pane uiuit homo, sed in dei uerbo. Ecce uirtutis futuræ liniamenta. Nos quoque ut possumus, os cibo excusamus, etiam sexum à congressione subducimus. Quot spadones uoluntarij? quot uirgines CHRISTI maritatæ? quot steriles utriusque naturæ infructuosis genitalibus structi? Nam & si hic iam uacare est, & officia & emolumẽta

Puto sic legendum, sine mẽbris nõ licet esse, ex quorum.

*Al's * subparatura.*

emolumenta membrorum temporali uacatione ut in temporali dispositione, nec homo tamen minus saluus est. Proinde homine saluo, & quidem magis tunc ut in æterna dispositione magis non desiderabimus, quæ iam hic non desiderare consueuimus. Sed huic disceptationi, finem dominica pronunciatio imponit. Erunt, inquit, tanquàm angeli. Si non nubendo, quia nec moriendo: utiq; nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis? Quia & angeli aliquando tanq; homines fuerunt, edendo & bibendo, & pedes lauacro porrigendo. Humanam enim induerant superficiem, salua intus substantia propria. Igitur si angeli facti tanq; homines in eadē substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur nō & homines facti tanq; angeli in eadem substantia carnis, spiritalem subeant dispositionem? non magis solennibus carnis obnoxij sub angelico indumēto, quàm angeli tunc solennibus spiritus sub humano. Nec ideo non permansuri in carne, quia non & in solennibus carnis, cum nec angeli ideo non & spiritu permanserint, quia non & in solennibus spiritus. Deniq; non dixit, erūt angeli ne homines negaret, sed tanq; angeli ut homines conseruaret. Nō abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit. Resurget igitur caro, & quidem omnis, & quidem ipsa, & quidem integra: in deposito est ubicunque apud deum, per fidelissimum sequestrem dei & hominum IESVM CHRISTVM, qui & homini deum, & hominem deo reddet: carni spiritum, & spiritui carnem. Vtrūq; iam in semetipso fœderauit: sponsam sponso, & sponsum sponsæ comparauit. Nam & si animam quis contenderit sponsam, uel dotis nomine sequetur animam caro. Non erit anima prostituta ut nuda suscipiatur à sponso. Habet instrumentum, habet cultum, habet mancipiū suum carnem, ut collatanea comitabitur. Sed caro est sponsa, quæ & in CHRISTO IESV spiritum spōsum per sanguinem passa est. Huius interitum quem putas, secessum scias esse. Non sola anima seponitur: habet & caro secessus suos. Interim in aquis, in ignibus, in alitibus, in bestijs, cum in hæc dissolui uidetur, uelut in uasa transfunditur. Si etiam ipsa uasa defecerint, cum de illis quoq; effluxerit in suam matricem terram quasi per ambages resorbetur: ut rursus ex illa *præsentetur Adā auditurus à domino: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est: uere tunc compos mali quod euasit, & boni quod inuasit. Quid anima inuides carni? nemo tam proximus tibi quem post dominum diligas: nemo magis frater tuus, quæ tecū etiam in deo nascitur. Tu potius illi exorare debueras resurrectionem, per te, si forte deliquit. Sed nihil mirum si odisti, cuius autorem quoq; respuisti: quā & in CHRISTO aut negare aut mutare cōsuesti. Proinde & ipsum sermonem dei, qui caro factus est, uel stilo uel interpretatione corrumpens arcana, etiam apocryphorum superducens blasphemiæ fabulas. At enim deus omnipotens aduersus hæc incredulitatis & peruersitatis ingenia, pro

Al's* repræsentetur

uidētissima

uidentissima gratia sua, effundens in nouissimis diebus de suo spiritu in omnem carnem, in seruos suos & ancillas, & fidem laborantem resurrectionis carnalis animauit, & pristina instrumenta manifestis uerborũ & sensuum luminibus ab omni ambiguitatis obscuritate purgauit. Nã quia hæreses esse oportuerat, ut probabiles quiq; manifestentur: hæ autem sine aliquibus occasionibus scripturarum audere non poterant. Idcirco pristina instrumenta quasdam materias uidentur subministrasse, & ipsas quidem ijsdem literis reuincibiles. Sed quoniam nec dissimulare spiritum sanctum oportebat, quo minus & huiusmodi eloquijs superinundaret, quæ nullis hæreticorum uersutijs semina subspargerent, imò & ueteres eorum cespites uellerent, idcirco iam omnes retro ambiguitates & quas uolunt parabolas, aperta atq; perspicua totius sacramenti prædicatione discussit, per nouam prophetiam de paracleto inundantem: cuius si hauseris fontes, nullam poteris sitire doctrinam, nullus te ardor exuret quæstionum: resurrectionem quoq; carnis usq;quaq; potando, refrigerabis.

Videtur loqui de prophetia Montani.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE RESVRRECTIONE CARNIS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

E PRAESCRIPTIONIBVS aduerſus omnes hæreſes tractaturus, in primis docet hæreſes exemplo Febris non admirandas, ſed deuitandas potius. nam admirationem offendiculo non carere. Proinde taleis in ruinam ædificari ſolitos, quaſi ueritatem obtineāt hæreſes, ubi uiderint inſigneis homines à regula lapſos: perinde ac ſi fides ex perſonis probanda ueniat, & nō potius ex fide perſonæ: non cogitantes quoſdam dominicorum diſcipulorum offendiculum paſſos, CHRISTVM reliquiſſe: & Iudam fuiſſe de Apoſtolis. Neq; mirandum, ſi qui deſciſcant à nobis per impoſtores decepti, quando CHRISTVS ſub typo rapacium luporum ouilem gregem infeſtantium prænūciauit hæreticos in eccleſiam ſubingreſſuros: & Paulus hæreſes oportere eſſe ſcripſit, ut probabiles quiq; manifeſtentur, quos uidelicet deprauare nequiuerint: non quidem inter bona hæreſes annumerans, ſed inter peſſima. Nec illud uero curioſitati ſiue quoſdā recte prætexere quod dixit Apoſtolus, Omnia probate. Hæreſes porrò dictas ex interpretatione electionis, qua quis nouum aliquod inueniens dogma, uel ab alio prius inuentum amplectens, utitur. At hoc Chriſtianis non licere qui duces ſequimur Apoſtolos: nam & ij non ſuam, ſed à CHRISTO doctrinam maioribus noſtris tradiderunt. Ipſas inſuper hæreſes à philoſophia ſubornari. Valentinum fuiſſe Platonicum, Marcionem Stoicum: nec ſecus cæteras hæreticorū aſſertiones à philoſophis eſſe deſumptas: Dialecticam eſſe contentione moleſtam. At Apoſtolum præmonuiſſe nos, ut à philoſophia caueremus, quam ipſe pulchre compertam habebat, Athenis inter philoſophos aliquādo uerſatus. Deniq; nobis curioſitate opus non eſſe poſt CHRISTVM IESVM, nec inquiſitione poſt Euangelium. Deinde refellit eos, qui dominicum illud præceptum, Quærite, & inuenietis, ad ineundam defendendamq; curioſitatem detorquebant, ut ſic ipſis uel iuſſu dominico liceret eſſe curioſis, oſtendens in quem ſenſum CHRISTVS id ſit locutus. Proponit regulam ac ſummam fidei, quam ubiq; incolumem oporteat manere. Fidem exercitationi ſcripturarum præfert. Hæreticos non admittendos ad diſputationem de ſcripturis: cum quod orthodoxis tantum competit ſcripturarum poſſeſſio, tum quod ex congreſſionibus iſtis plus eſt mali quàm boni. CHRISTVM cum in terris agebat, quicquid erat neceſſariū abunde docuiſſe, elegiſſeq; duodecim diſcipulos, quos poſt reſurrectionem ſuam iuſſerit ire ut docerent ethnicos. Eos apoſtolos primum inſtitutis per Iudæam eccleſijs, in orbem deinde profectos, apud unamquāq; ciuitatem eccleſias condidiſſe, quæ uocatæ ſint Apoſtolicæ, à quibus cæteræ mutuo ſumpſerint doctrinam. Porrò unam eſſe primam Apoſtolicam, à qua reliquæ. Hāc nulli loco affigit. Præſcribit aduerſus hæreſes à reuelatione CHRISTI, à doctrina apoſtolorum, & à ueritate Apoſtolicarum eccleſiarum originalium, ſcilicet & matricū. Reliquam doctrinam omnem quæ huic contraria ſit, de mendacio præiudicandā. Mox arguit eos, qui dicebant Apoſtolos non omnia ſciſſe, in hunc errorem lapſi, ꝙ Petrus & qui cum eo erant, à Paulo reprehenſi legantur. Sed & eos refellit, qui cōcedebant Apoſtolos omnia quidem nouiſſe, ſed non omnia uolebant illos omnibus reuelaſſe: quod Paulus ad Timotheum ſcribens dixerit, Bonum depoſitum cuſtodi. Correptas à Paulo fuiſſe eccleſias, ſed & emendatas, aut, ut ipſius utar uerbo recorrectas. Præſcribit à concordi diuerſarum eccleſiarum doctrina, & mox à poſteritate hæreſium, atq; à contrarietate hæreticorum, ſi cū Apoſtolis conferantur: qua non minus pugnant in doctrina quàm in moribus. Præſcribit etiam à notatiōe hæ-

resium ab Apostolis facta. Hortatur insuper ut qui pie curiosus esse uelit, ecclesias Apostolicas pcurrat, in Achaia Corinthiensem, in Macedonia Philippēsem, Ephesinam in Asia, Rhomanam in Italia. Recenset institutionē Rhomanæ ecclesiæ. Hæreses de nostro fructificasse non nostras. Ad hæc scripturas nunc manu, nunc sensu fuisse ab hæreticis interuersas: cuius sensus diabolus sit autor, pessimus ille Christianæ religionis æmulus. Mox depingit uitam ac mores hæreticorum. Postremo futuri nos admonet iudicij, in quo male audient à iusto iudice hæretici, frustra tū se excusaturi. Ibi deum per Ironiam hæreticis loquentem facit. Ex hoc libro facile liquebit lectori, qui non sit omnino stupidus, quo pacto Rhomanus Pontifex ad istam autoritatem peruenerit, quam hodie habet. Cæterum quāquàm honorifico laudis elogio Rhomanam exornat ecclesiam, non tamen tantam illam facit, quantam hodie fieri uidemus. nam Apostolicis ecclesijs illam annumerat, non solam facit Apostolicam, hoc est summatem facit, non summam. Atq; idem scribit quarto libro contra Marcionem, ijs uerbis, In summa si constat id uerius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utiq; constabit id esse ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apostolorū fuerit sacrosanctū. Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quam regulā Galatæ sint recorrecti, quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesij, quid etiam Rhomani de proximo sonent, quibus Euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatū reliquerunt. Habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Et cætera. Porrò si superesset Tertullianus, non istud impune diceret. nam quas tragœdias, ob similem causam, cum hæc adornaretur æditio, uidimus excitatas: cum Germani negarent se quorundam expilationes diutius laturos & alias indignitates, quibus diu se pressos conquerebantur, per eos qui maiorum suorum simplicitate forent abusi. Illi uicissim gladios & fasciculos minarentur, qui potius debebāt docere, & pugnare gladio spiritus quod est uerbū dei. Spes omnis in Christiana modestia, ac lenitate Euangelica.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE PRAESCRIPTIONIBVS HAERETICORVM, LIBER.

ONDITIO præsentiū temporū etiā hanc ammonitionē prouocat nostrā, non oportere nos mirari super hæreses istas, siue quia sunt: futuræ enim prænunciabant: siue quia fidem quorundā subuertunt: ad hoc enim sunt, ut fides habēdo tentationē, haberet etiam probationē. Vane ergo & inconsiderate plerique hoc ipso scandalizant, quod tantū hæreses ualeāt, *quantū sint: cū quod sortitū est omni modo sit, sicut causā accipit ob quam sit, sic uim cōsequitur per quā sit nec esse nō possit. Febrē deniq; inter cæteros mortiferos & cruciarios exitus erogando homini deputatam, neq; quia est miramur: est enim: neq; quia erogat hominem, ad hoc enim est. Proinde hæreses ad languorē & interitum fidei productas si expauescimus hoc eas posse, prius est ut expauescamus hoc eas esse, quæ

Als *quantum sint, fuissent.

Simile.

dum

dũ sunt, habent posse: & dum possunt, habent esse. Sed enim febrẽ ut malum, & de causa & de potentia sua, ut notũ est, abominamur potius quàm miramur, & quantum in nobis est præcauemus, non habẽtes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses uero mortem æternam, & maioris ignis ardorẽ inferenteis malunt quidam mirari quod hoc possint, quàm deuitare ne possint: cum habeant deuitandi potestatem. Cæterum nihil ualebũt, si illas tantum ualere non mirentur. Aut enim dum mirantur, in scandalũ subministrantur: aut quia scandalizantur, ideo mirantur, quod tantum ualeant, quasi ex aliqua ueritate ueniant. Mirum scilicet ut malum uires suas habeat nisi quod hæreses apud eos multum ualent, qui in fide non ualent. In pugna pugilum & gladiatorum, plerũq; non quia fortis est, uincit quis, aut quia non potest uinci: sed quoniã ille qui uictus est, nullis uiribus fuit: adeo idem ille uictor bene ualẽti postea comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter hæreses de quorundam infirmitatibus habent, quod ualent, nihil ualentes si in bene ualentem fidem incurrant. Solent quidem isti miriones etiam de quibusdã personis ab hæresi captis, ædificari in ruinã. Quare illa uel ille fidelissimi, & prudentissimi, & * uetustissimi in ecclesia, in illam partem transierunt? Quis hoc dicens, non ipse sibi respondit? Neque prudentes, neq; fideles, neq; usitatos æstimandos, quos hæreses potuerint demutare? Et hoc mirum (opinor) ut probatus aliquis retro, postea excidat? Saul bonus præ cæteris, liuore postea euertitur. Dauid uir bonus secũdum cor domini, postea cædis & stupri reus est. Salomon omni gratia & sapientia donatus à domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur. Soli enim dei filio seruabatur sine delicto permanere. Quid ergo si episcopus, si diaconus, si uidua, si uirgo, si doctor, si etiam martyr lapsus à regula fuerit: ideo hæreses ueritatem uidebuntur obtinere? Ex personis probamus fidẽ, an ex fide personas? Nemo sapiens est, nemo fidelis, nemo maior nisi Christianus. Nemo autem Christianus, nisi qui ad finem usq; perseuerauerit. Tu ut homo extrinsecus unumquẽq; nosti: putas quod uides. Vides autẽ quousq; oculos habes. Sed oculi, inquit, domini alti. Homo in faciem, deus in præcordia contẽplatur. Et ideo cognoscit dominus qui sunt eius: & plantam quam non plantauit, eradicat: & de primis nouissimos ostendit: & uẽtilabrum in manu portat ad purgandam aream suam. Auolent quantum uolunt paleæ leuis fidei, quocunq; adflatu tentationum, eo purior massa frumenti in horrea domini reponetur. Nónne ab ipso domino quidam discentium scandalizati deuerterũt? nec tamen propterea, cæteri quoq; discedendum à uestigijs eius putauerunt: sed qui scierunt illum uitæ esse uerbũ, & à deo uenisse, perseuerauerunt in comitatu eius usq; ad finem: cum illi si uellent, & ipsis discedere placide obtulisset. Minus est si & apostolum eius aliqui Phygelus, & Hermogenes, & Philetus, & Hymenæus reliquerunt: ipse traditor CHRISTI de Apostolis fuit. Miramur de ecclesijs eius, si à q-

*Al's * usitatissimi.*

*Al's * ille uel illis.*

busdam deseruntur, cum ea nos ostendunt Christianos quæ patimur, ad exemplum ipsius CHRISTI. Ex nobis, inquit, prodierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscum. Quin potius memores simus tam dominicarum pronunciationum, quàm apostolicarū literarum, quæ nobis & futuras hæreses prænunciauerunt, & fugiēdas præ finierunt: ut sicut esse illas non expauescimus, ita & posse id propter quod fugiendæ sunt non miremur. Instruit dominus multos esse uenturos sub pellibus ouium, rapaces lupos. Quæ nam istæ sunt pelles ouium, nisi nominis Christiani extrinsecus superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus & spiritus subdoli, ad infestandum gregem CHRISTI intrinsecus delitescentes? Qui pseudoprophetæ sunt, nisi falsi prædicatores? Qui pseudoapostoli, nisi adulteri euangelizatores? Qui antichristi interim & semper, nisi CHRISTI rebelles? Hoc erunt hæreses non minus doctrinarum peruersitate ecclesiam lacessentes, quàm tunc antichristus persecutionum atrocitate persequetur: nisi quod persecutio & martyres facit, Hæreses apostatas tantum. Et ideo hæreses quoq; oportebat esse, ut probabiles quiq; manifestarentur: tam qui in persecutionibus steterint, quàm qui ad hæreses non exorbitauerunt. Neq; enim eos probatos intelligi * iuuet, qui in hæresim fidē demutant. Sicut ex diuerso sibi interpretantur, quia dixit alibi: Omnia examinate, quod bonum est tenete. Quasi non liceat omnibus male examinatis iniectione alicuius mali impingere per errorem. Porrò si dissensiones & schismata increpat, quæ sine dubio mala sunt, & incontinenti, hæreses subiungit: quod malis adiūgat malum utiq; profitetur, & quidem maius: cum idem credidisse se dicat, de schismatibus & dissensionibus: quia sciret etiam hæreses oportere esse. Ostendit enim grauioris mali despectu de leuiorib9 se facile credidisse: certe non ut ideo de malis crediderit, quia hæreses bonæ essent, sed uti de peioris quoq; notæ tentationibus præmoneret non esse mirandum, quasi diceret tendere ad probabiles quosq; manifestandos, scilicet quos non potuerint deprauare. Deniq; si totum capitulum ad unitatem continendam, & separationes cohercendas aptes: hæreses uero nō minus ab unitate diuellunt, quàm schismata & dissensiones, sine dubio & hæreses in ea conditione reprehensionis constituit, in qua & schismata & dissensiones. Ac per hoc non eos probabiles facit, qui in hæreses diuerterint, cum maxime diuerti ab eiusmodi obiurgans, & docens unum omnes loqui, & ipsum sapere: quod etiam hæreses non sinunt. Nec diutius de isto, si idem & Paulus, qui & alibi hæreses inter carnalia crimina enumerat, scribens ad Galatas: Et qui Tito suggerit hominem hæreticum, post primam correptionem recusandum, quod peruersus sit eiusmodi & delinquat, ut à semetipso damnatus. Sed & in omni penè epistola de adulterinis doctrinis fugiendis inculcans hæreses taxat: quarum opera sunt adulteræ doctrinæ, hæreses dictæ Græca uoce ex interpretatione electionis, qua quis siue

Marginal notes: "Als * iuuat." (beside "tauerunt. Neq; enim eos probatos intelligi * iuuet"); "Hæreses." (beside "næ, hæreses dictæ Græca uoce")

ad institue

ad instituendas, siue ad suscipiendas eas utitur. Ideo & sibi damnatum dixit hæreticum: quia & in quo damnatur, sibi elegit. Nobis uero nihil ex nostro arbitrio indulgere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. APOSTOLOS domini habemus autores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt: sed acceptam à CHRISTO disciplinam fideliter nationibus adsignauerunt. Itaq; etiam si angelus de cœlis aliter euangelizaret, anathema diceretur à nobis. Prouiderat iam tunc spiritus sanctus futurum in uirgine quadam Philumene angelum seductionis, transfigurãtem se in angelum lucis: cuius signis & præstigijs Apelles inductus, nouam hæresim induxit. Hæ sũt doctrinæ hominũ & dæmoniorum, prurientibus auribus natæ, de ingenio sapiẽtiæ secularis: quã dominus stulticiam uocans, stulta mundi confusione etiam philosophiæ ipsius elegit. Ea est enim materia sapiẽtiæ secularis, temeraria interpres diuinæ naturæ dispositiõis. IPSAE DENIQVE hæreses à philosophia subornãtur. Inde æones & formæ, nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum. Platonicus fuerat. Inde Marcionis deus melior de trãquillitate à Stoicis uenerat: & uti anima interire dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et ut carnis restitutio negetur, de una omniũ philosophorum schola sumitur. Et ubi materia cũ deo æquatur, Zenonis disciplina est: & ubi aliquid de igneo deo alligatur, Heraclitus interuenit. Eædem materiæ apud hæreticos & philosophos uolutantur: ijdem retractatus implicantur. Vnde malum, & quare? & unde homo, & quomodo? Et quod proxime Valentinus proposuit, Vnde deus? Scilicet & de Enthymesi, & * Tectromate sequitur Aristotelem, qui illis Dialecticam instituit, artificem struendi & destruendi, uersipellẽ, in sententijs coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariam, contentione molestam, etiam sibijpsi omnia tractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illæ fabulæ & genealogiæ indeterminabiles, & quæstiões infructuosæ, & sermones serpentes, uelut cancer: à quibus nos Apostolus refrenans, nominatim philosophiam & inanem seductionem contestatus, caueri oportere, scribens ad Colossenses: Videte ne quis sit circumueniẽs uos per philosophiam & inanem seductionem, secundum traditionem hominum, præter prouidentiam spiritus sancti. Fuerat Athenis, & istam sapientiam humanam, adfectatricem & interpolatricem ueritatis, de cõgressibus nouerat: ipsam quoq; in suas hæreses * multipartitas uarietatis sectarũ inuitem repugnãtium. Quid ergo Athenis & Hierosolymis? quid Academiæ & ecclesiæ? quid hæreticis & Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est: qui & ipse tradiderat dominũ in simplicitate cordis esse quærẽdum. Viderint qui Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum Christianismo * protulerunt. NOBIS CVRIOSITATE opus non est post CHRISTVM IESVM, nec inquisitione post Euangelium. Cum credimus, nihil desidera-

APOSTOLI.

Sapientia secularis.

Ex philosophia hæresium origo.

* *Leg. ectromate.* Nã Hieronymus in Amos prophetã primo cõmentario scribit Valẽtinũ ex æonibus suis extremũ, hoc est trigesimum, Christũ uocare, & ἔκτρωμα, hoc est abortiuum.

**Fort. le. multipartitam.*

**Melius prætulerũt*

mus ultra credere. Hoc enĩ prius credimus nõ esse, quod ultra credere debemus. Venio itaq; ad illũ articulũ, quẽ & nostri prætendũt ad ineundã curiositatẽ, & hæretici inculcãt ad importandã curiositatẽ. Scriptũ est inquiũt: Quærite, & inuenietis. Quãdo hãc uocẽ dominus emisit, recordemur. Puto in primitijs ipsis doctrinæ suæ cũ adhuc dubitaret apud oẽs, an CHRISTVS esset. Et cũ adhuc nec Petrus illũ dei filium pnunciasset: cũ etiã Iohãnes de illo certus esse desisset. Quærite, & inuenietis, quando quærẽdus adhuc erat, & hoc quãtũ ad Iudæos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggillationis istius, qui habebant ubi quærerẽt CHRISTVM. Habẽt, inquit, Moysen & Heliam: id est, legem & prophetas CHRISTVM prædicantes, secundum quod & alibi aperte: Scrutamini scripturas, in quibus salutẽ speratis. Illæ enim de me loquuntur. Hic erit, quærite & inuenietis. Nam & sequentia in Iudæos competere manifestum est, pulsate & aperietur uobis. Iudæi retro penes deum fuerant: dehinc eiecti ob delicta, extra deum esse cœperunt. Nationes uero nunquam penes deum, nisi stillicidium de situla, & puluis ex area, & foris semper. Itaque foris semper, quomodo pulsabit eò ubi nunquam fuit? quam ianuam nouit, in qua nec receptus, nec eiect9 aliquando? an qui scit se intus fuisse & foras actum: is potius pulsabit, & ostium nouit? Etiam petite & accipietis, ei competit, qui sciebat à quo erat aliquid promissum, à deo scilicet Abraham, Isaac & Iacob: quem nationes non magis nouerant, quàm ullã repromissionẽ eius. Et ideo ad Israël loqbat: Non sum, inquit, missus, nisi ad oues pditas domus Israëlis. Nõdũ canibus iactabat panem filiorum: nondum in uiam gentium uel nationum ire mandabat. Siquidem in finem præcepit, ut uaderent ad docẽdas & tingendas nationes, consecuturi mox spiritum sanctum paracletum, qui illos deducturus esset in omnem ueritatem. Et hoc ergo illos facit. Quod si nationibus destinati doctores Apostoli, ipsi quoq; doctorem consecuturi erãt paracletum, multo magis uacabat erga nos, quærite & inuenietis: quibus ultro erat obuentura doctrina per Apostolos, & ipsis Apostolis p spiritum sanctum. Omnia quidem dicta domini omnibus posita sunt: p aures Iudæorum ad nos transierunt. Sed pleraq; in personas directa, nõ proprietatem admonitionis nobis constituerunt, sed exemplum. Cedo nunc sponte de gradu isto: omnibus dictum sit, Quærite & inuenietis: tamen & hic expetit sensus, certare cum interpretationis gubernaculo. Nulla uox diuina ita dissoluta est & diffusa, ut uerba tantum defendantur, & ratio uerborum nõ constituatur. Sed in primis hoc propono. Vnum itaq; & certũ aliquid institutũ esse à CHRISTO, quod credere omni modo debeant nationes: & idcirco quærere, ut possint cum inuenerint credere. Vnius porrò & certi instituti, infinita inquisitio nõ potest esse: quærendũ est donec inueniãs, & credendum ubi inueneris: & nihil amplius, nisi custodiendũ, quod credidisti

*Fort. erga.

credidisti: dum insuper credis, alium non esse credendum. Ideóq; nec requirendum cum id inueneris, & credideris quod ab eo institutum est: qui non aliud tibi mandat inquirendum, quàm quod instituit. De hoc quidē siquis dubitat, constabit penes nos esse, id quod à CHRISTO institutum est. Interim ex fiducia probationis præuento, admonens quosdam nihil esse quærendum ultra quod crediderunt, id esse quod quærere debuerunt, Quærite & inuenietis, sine disciplina rationis interpretentur. Ratio autem dicti huius in tribus articulis constitit. In re, in tempore, in modo. In re: ut quid sit quærendum, consideres. In tempore, ut quando. In modo, ut quousq;. Igitur quærendum est quod CHRISTVS instituit, utiq; donec inuenias. Inuenisti autem cum credidisti. Nam non credidisses, si non inuenisses: sicut nec quæsisses, nisi ut inuenires. Ad hoc ergo quæris, ut inuenias: & ad hoc inuenies, ut credas. Omnem prolationem quærendi & inueniendi statuit fructus ipse quærendi. Hanc tibi fossam determinauit ipse qui te non uult aliud credere, quàm quod instituit, ideóq; nec quærere. Cæterum si quæ talia tanta ab alijs sunt instituta: propterea intantum quærere debemus, inquantum possumus inuenire. Semper quæremus, & nunquàm omnino credemus? Vbi enim erit finis quærendi? ubi statio credendi? ubi expunctio inueniendi? apud Marcionem: sed & Valentinus proponit, Quærite & inuenietis. Apud Valētinum: sed & Apelles hac me pronunciatione pulsauit, & Hebion, & Simon, & omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes me sibi adducant. Et erit itaq; nusquàm dum ubiq; conuenio, Quærite & inuenietis: & uelint sic nusquàm, quasi qui nunquam adprehenderim illud quod CHRISTVS instituit: quod credi necesse est, quod quæri oportet. Impune erratur, nisi delinquatur: quamuis errare, delinquere est. Impune inquam uagatur, qui nihil deserit. At enim quod si debui credere, credidi: & aliud denuo puto requirendum: spero utiq; aliud esse inueniēdum, nullo modo speraturus istud nisi quia aut non credideram qui uidebar credidisse, aut desij credidisse. Ita fidem meam deserens, negator inuenior. Semel dixerim: Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit. Perdiderat unam ex decem didragmis anus illa. & ideo quærebat. Vbi tamen inuenit, quærere desijt. Panem uicinus non habebat, & ideo pulsabat. Vbi tamen apertum est ei, & accepit, pulsare cessauit. Vidua à iudice petebat audiri, quia non admittebatur: sed ubi audita est, hactenus institit. Adeo finis est, & quærendi, & pulsandi, & petendi. Petenti enim dabitur, inquit, & pulsanti aperietur, & quærenti inuenietur. Viderit qui quærit semper, quia non inuenit. Illic enim quærit, ubi non inuenietur. Viderit qui semper pulsat, quia nunquàm aperietur. Illuc enim pulsat, ubi nemo est. Viderit qui semper petit, quia nunquā auditur. Ab eo enim petit, qui non

audit. Nobis & quærendum est adhuc & semper. Vbi tamen quæri oportet? Apud hæreticos, ubi omnia extranea & aduersaria nostræ ueritati, ad quos uetamur accedere? Quis seruus cibaria ab extraneo, ne dicam ab inimico domini sui sperat? Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hostibus regibus, donatiuum & stipendium captat, nisi planè desertor & transfuga & rebellis? Etiam anus illa intra tectum suum dragmam requirebat: etiam pulsator ille uicini ianuam tundebat: etiam uidua illa non inimicum licet durum iudicem interpellabat. Nemo inde strui potest, unde destruit. Nemo ab eo inluminatur, à quo contenebratur. Quæramus ergo in nostro, & à nostris, & de nostro: in quo duntaxat, quod salua regula fidei potest in

REGVLA FIDEI. quæstionē deuenire. REGVLA EST AVTEM FIDEI, ut iam hinc quid credamus profiteamur, illa scilicet qua creditur unum omnino deum esse, nec alium præter mundi *creatorem, qui uniuersa de nihilo produxerit per uerbum suum primo omnium emissum: id uerbum filius eius appellatum in nomine dei, uarie uisum Patriarchis, in Prophetis semper auditū: postremo delatum ex spiritu patris dei & uirtute, in uirginem MARIAM, carnē factum in utero eius, & ex ea natum, egisse IESVM CHRISTVM, exinde prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cœlorum, uirtutes fecisse, sedisse ad dexteram patris, fixum cruci, tertia die resurrexisse: In cœlos ereptum, sedere ad dexteram patris, misisse uicariā uim spiritus sancti, qui credentes agat: uenturum cum claritate ad sumendos sanctos: in uitæ æternæ & promissorum cœlestium fructum, & ad prophanos iudicandos igni perpetuo, facta utriusq; partis resuscitatione cum carnis restitutione. Hæc regula à CHRISTO ut probabitur instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt. Cæterum manente forma eius in suo ordine, quantum libet quæras & tractes: & omnem libidinem curiositatis effundas: siquid tibi uidetur uel ambiguitate pendere, uel obscuritate obumbrari. Est utiq; frater aliquis doctor gratia scientiæ donatus: est aliquis inter exercitatos conuersatus, aliquid tecum curiosius tamen quærens: nouissime ignorare melius est, ne quod non de-

Al's *conditorem.

FIDES. beas, noris. Fides, inquit, tua te saluum fecit: non exercitatio scripturarum. Fides in regula posita est: habet legem & salutem, de obseruatione legis: exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiæ studio. Cedat curiositas fidei, cedat gloria saluti. Certe aut non obstrepāt, aut quiescant, aduersus regulam. Nihil scire, omnia scire est. Vt non inimici essent ueritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur, quale est conferre cum hominibus, qui & ipsi adhuc se quærere confitentur? Si enim uere adhuc quærunt, nihil adhuc certi reprehenderunt, & ideo quodcunque uidentur interim tenere dubitationem suam ostendunt, quamdiu quærunt. Itaque tu qui proinde quæris, spectas ad eos

qui & ipsi

qui & ipsi quærunt,dubius ad dubios,incertus ad incertos,cæcus à cæcis in
foueam deducaris necesse est.Sed cum decipiendi gratia prætendant se ad
huc quærere,ut nobis per sollicitudinis iniectionem tractatus suos insinu-
ent: deniq; ubi adierunt ad nos *statimq; dicebant quærenda esse,defen- Al's *statim quæ.
dunt: iam illos sic debemus refutare,ut sciant nos non CHRISTO, sed sibi
negatores esse.Cum enim quærunt adhuc,nondum tenent.Cum autem te-
nent,nondum crediderunt,non sunt Christiani. At cum tenent quidem &
credunt,quærendum tamen dicunt ut defendant.Antequàm defendāt,ne-
gant quod credunt:confitentes se nondum credidisse,dum quærunt. Qui
ergo nec sibi sūt Christiani,quāto magis nobis,qui p fallaciā ueniūt? qua-
lem fidem disputant,cui ueritati patrocinantur, qui eam à mendacio indu
cunt? sed ipsi de scripturis agunt,& de scripturis suadēt:aliunde scilicet sua-
dere non possent de rebus fidei,nisi ex literis fidei. Venimus igitur ad pro-
positum.Hoc enim dirigebam,& præstamus adlocutiōis præfationem,ut
iam hinc de eo congrediamur,de quo aduersarij prouocant:scripturas ob-
tendunt,& hac sua audacia statim quosdam mouent. In ipso uero cōgres-
su firmos quidem fatigant,infirmos capiunt,medios cum scrupulo dimit-
tunt.Hunc igitur potissimum gradum obstruimus,non admittēdi eos ad
ullam de scripturis disputationem:si hæ sunt illæ uires eorum,uti ne eas ha-
bere possint.Dispici debet cui competat possessio scripturarum,ne is admit
tatur ad eandem, cui nullo modo competit. Hoc de consilio diffidētiæ,aut
de studio aliter ineundæ constitutionis induxerim, nisi ratio constiterit : in
primis illa,quod fides nostra obsequium Apostolo debeat,prohibēti quæ
stiones inire,nouis uocibus aures accommodare, hæreticum post unā cor-
reptionem conuenire,non post disputationem.Adeo interdixit disputatio
nem,correptionem designans causa hæretici conueniendi. Et hoc unam sci
licet,quia non est Christianus. Ne more Christiani semel & iterum,& sub
duobus aut tribus testibus castigandus uideretur:cum ob hoc sit castigan-
dus,propter quod non sit cum illo disputandum.Deinde quoniā nihil p-
ficiat congressio scripturarum,nisi planè ut aut stomachi quis ineat uersio- DISPVTATIONES:
nem,aut cerebri.Ista hæresis non recipit quasdam scripturas:& si quas reci-
pit,adiectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui interuer
tit.Et si recipit,non recipit integras.Et si aliquatenus integras præstat,nihi-
lominus diuersas expositiones commentata conuertit. Tantum ueritati
obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilus : uariæ præsum-
ptionis necessario uolunt agnoscere ea, per quæ reuincuntur. His ni-
tuntur quæ ex falso composuerunt, & quæ de ambiguitate cœperunt.
Quid promouebis exercitatissime scripturarum? cū siquid defenderis, ne-
getur ex diuerso.Siquid negaueris,defendatur.Et tu quidem nihil perdes,
nisi uocem in contentionem.Nihil consequeris,nisi uilem de blasphemati-
[illegible] one laudem

one laudem. Ille uero si quis est cuius causa in congressum descendis scripturarum, ut eum dubitantem confirmes ad ueritatem: an magis ad hæreses deuerget? hoc ipso motus, quod te uideat nihil promouisse æquo gradu negandi & defendendi, diuersa parte statutum, certe & pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresin iudicet. Hæc utiq; & ipsi habēt in nos retorquere. Necesse est enim * ut illos dicere nobis potius adulteria scripturarum, & expositionum eorum mendacia inferri, qui proinde sibi defendāt ueritatem. Ergo non ad scripturas prouocandum est: nec in his constituendum certamen, quibus aut nulla aut incerta uictoria est, aut parū certa. Nā & si non ita euaderet conlatio scripturarum, ut utranq; partem parem sisteret ordo rerum, desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputādum est: quibus competat fides ipsa, cuius sint scripturæ: à quo, & p quos, & quando, & quibus sit tradita disciplina qua fiunt Christiani. Vbi enim apparuerit esse ueritatem disciplinæ & fidei Christianæ, illic erit ueritas scripturarum & expositionum, & omnium traditionum Christianorum. CHRISTVS IESVS dominus noster permittat dicere interim, quisquis est, cuiuscunque dei filius, cuiuscunque materiæ homo, & deus cuiuscunq; fidei præceptor, cuiuscunq; mercedis promissor: quid esset, quid fuisset, quā patris uoluntatem administraret, quid homini agendum determinaret, quàmdiu in terris agebat, ipse pronunciabat, siue populo palàm, siue discētibus seorsum. Ex quibus duodecim præcipuos lateri suo adlegerat destinatos nationibus magistros. Itaq; uno eorum decusso, reliquos undecim regrediens ad patrem post resurrectionem, iussit ire & docere nationes, tingendas in patrem & in filium & spiritum sanctum. Statim igitur APOSTOLI quos hæc appellatio missos interpretatur, assumpto per sortē duodecimo Matthia in locum Iudæ ex autoritate prophetiæ, qua est in psalmo Dauid consecutio promissa, uim spiritus sancti ad uirtutes & eloquiū primo per Iudæam contestata fide in IESVM CHRISTVM & ecclesijs institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgauerunt. Et proinde ecclesias apud unamquanq; ciuitatem condiderunt. Quibus traducem fidei & semina doctrinæ, cæteræ exinde *doctrinæ ecclesiæ multæ sunt, & quotidie mutuantur ut ecclesiæ fiant. Ac fiant. Ac per hoc & ipsæ apostolicæ deputabuntur, ut soboles Apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur. †Necesse est itaque tot ac tantæ ecclesiæ, unam esse illam ab Apostolis primam, ex qua omnes. Sic omnes primæ, & oēs Apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem: Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & * contestatio hospitalitatis: quæ iura non alia ratio regit, quàm eiusdem sacramenti una traditio. Hinc igitur dirigimus præscriptionem: Si* deus Iesus Christus apostolos mitit ad prædicandum, alios

Al's * & illos.

Al's * in spi.

*Doctrinæ uidetur esse superfluū, non erat in Hirsaug. codice. Ego sic leg. opinor, A quibus t.f.e. s.d. cæteræ exinde ecclesiæ mutuatæ sunt.

Al's * contesseratio.

†Ex Hirsaug. codice nō minus mendoso q̄ erat Paterniacensis, cōijcio sic lege. Omne g. ad. o. s. censeatur necesse est. Itaq; tot ac tātæ ecclesiæ, una est illa ab

al's. * dominus.

alios non eſſe recipiendos prædicatores,quàm quos CHRISTVS inſtituit: quia nec alius patrem nouit niſi filius,& cui filius reuelauit: & nec alijs uidetur reuelaſſe filius,quàm apoſtolis quos miſit ad prædicãdum, utiq; quod illis reuelauit.Quid autem prædicauerint,id eſt,quid illis CHRISTVS reuelauerit,& hic præſcribam:non aliter probari debere,niſi per eaſdẽ eccleſias,quas ipſi Apoſtoli condiderũt,ipſi eis prædicando,tã uiua (quod aiũt) uoce,quàm per epiſtolas poſtea.Si hæc ita ſunt,conſtat proinde omnẽ doctrinam,quæ cum illis eccleſijs Apoſtolicis matricibus & originalibus fidei conſpiret, ueritati deputandam: & ſine dubio tenentes, quod eccleſiæ ab Apoſtolis,Apoſtoli à CHRISTO,CHRISTVS à deo ſuſcepit:Reliquã uero omnem doctrinam de mendacio præiudicandam,quæ ſapiat contra ueritatem eccleſiarum,& Apoſtolorum, & CHRISTI, & dei. Supereſt ergo uti demonſtremus,an noſtra doctrina,cuius regulam ſupra edidimus de Apoſtolorum traditione cenſeatur,& ex hoc ipſo,an cæteræ de mendacio ueniant.Cõmunicamus cum eccleſijs apoſtolicis, quod nulla doctrina diuerſa:hoc eſt teſtimonium ueritatis.Sed quoniam tum expedita probatio eſt,ut ſi ſtatim proferatur,nihil iam ſit retractandum: ac ſi prolata non ſit à nobis,locum interim demus diuerſæ parti,ſiquid putant ad infirmandã hanc præſcriptionem mouere ſe poſſe. Solent dicere non omnia Apoſtolos ſciſſe, eadem agitati dementia qua rurſus conuertunt: omnia quidem Apoſtolos ſciſſe,ſed nõ omnia omnib9 tradidiſſe,In utroq; CHRISTVM reprehenſioni inijcientes,quia ut minus inſtructos,aut parũ ſimplices apoſtolos miſerit.Quis enim integræ mentis,credere poteſt aliquid eos ignoraſſe,quos magiſtros dominus dedit? indiuiduos habitos in comitatu , in diſcipulatu,in conuictu,quibus obſcura quæq; ſeorſum diſſerebat , illis dicens datum eſſe cognoſcere arcana,quæ populo intellegere non liceret.Latuit aliquid Petrum ædificandæ eccleſiæ petram dictum,claues regni cœlorum conſecutũ,& ſoluendi & alligandi in cœlis & in terris poteſtatẽ? Latuit & Iohannem aliquid dilectiſſimũ domino,pectori eius incubantem , cui ſoli dominns Iudam traditorem demonſtrauit,quem loco ſuo filium MARIAE demandauit? Quid eos ignoraſſe uoluit,quibus etiam gloriã ſuã exhibuit,& Moyſen,& Heliam,& inſuper de cœlo patris uocem? Nõ quaſi cæteros reprobans.ſed quoniã in tribus teſtibus ſtabit omne uerbũ.Ignorauerunt itaq; & illi quibus poſt reſurrectionẽ quoq; in itinere omnes ſcripturas ediſſerere dignatus eſt.Dixerat planè aliquando:Multa habeo adhuc uobis loqui,ſed non poteſtis modo ea ſuſtinere:tamen adijciens:Cum uenerit ille ſpiritus ueritatis,ipſe uos docet in omni ueritate: oſtẽdit illos nihil ignoraſſe,quos omnem ueritatem cõſecuturos per ſpiritum ueritatis repromiſerat.Et utique impleuit repromiſſum, probantibus Actis Apoſtolorũ deſcenſum ſpiritus ſancti.Nedum ſpiritum ſanctũ poſſint agnoſcere diſcẽtibus miſſum:ſed nec eccleſiã ſe dicãt defendere,qui quãdo, & quibus incunabulis inſtitutũ eſt hoc corpus ꝓbare nõ habẽt. Tãti eñ eſt illis non habere

Apoſtolis prima,ex qua oẽs. Nec adhuc tamen perfecta eſt ſentẽtia. Malim repetere, neceſſe eſt. Alioquin ſenſus autoris eſt, Itaq; tot ac tantæ ſunt eccleſiæ, ſed una eſt illa.

habere probationes eorum quæ defendunt:ne pariter admittantur traductiones eorum quæ mentiuntur. Proponunt ergo ad suggillandã ignorantiam aliquam Apostolorum, quod Petrus & qui cum eo erant, reprehensi sint à Paulo. Adeo, inquiunt, aliquid eis defuit: Vt ex hoc etiam illud struant, potuisse postea pleniorem scientiã superuenire, qualis obuenerit Paulo reprehendenti antecessores. Possumus & hic Acta Apostolorũ repudiantibus dicere: Prius est uti ostendatis quis iste Paulus, & quid ante Apostolum, & quomodo Apostolus: quatenus & aliâs ad quæstiones plurimum eo utuntur. Neq; enim pseudoapostolũ se de persecutore profitetur. sufficit unicuiq; examinate credenti, quando nec deus de se testimoniũ dixerit: Sed credẽt sine scripturis, ut credant aduersus scripturas: tamen doceant ex eo quod allegant, Petrũ à Paulo reprehensum, alius euangelij formam à Paulo superductã citra eam quã præmiserat Petrus, & cæteri. Atqui demutatus in prædicatorẽ de persecutore deducitur ad fratres à fratribus, ut un9 ex fratribus: *ab illo ad illos, qui ab Apostolis fidẽ induerant. Dehinc, sicuti ipse enarrat, ascendit Hierosolymã cognoscendi Petri causa, ex officio & iure scilicet eiusdẽ fidei & prædicationis. Nã & illi non essent ammirati de persecutore factũ prædicatorẽ, si aliquid contrariũ prædicaret: nec dominũ præterea magnificassent, quia aduersarius eius Paulus obuenerat. Itaq; & dexterã ei dederunt signũ concordiæ & conuenientiæ: & inter se distributionẽ officij ordinauerunt, non separationẽ euangelij: nec ut aliud alter, sed ut alijs alter prædicarent, Petrus in circũcisionẽ, Paulus in nationes. Cæterum si reprehensus est Petrus quod conuixisset ethnicis, postea se à cõuictu eorum separabat personarũ respectu, utiq; conuersatiõis fuit uitiũ nõ prædicationis. Non enim ex hoc alius deus quàm creator, & alius CHRISTVS, quàm ex MARIA, & alia spes quàm resurrectio annunciabatur. Non mihi tã bene est, imò non mihi male est, ut Apostolos cõmittã. Sed quomodo peruersissimi isti illã reprehensionẽ ad hoc obtendunt, ut suspectam faciant doctrinã superiorẽ: respondebo quasi pro Petro, ipsum Paulũ dixisse factũ se omnibus esse omnia, Iudæis Iudæũ, non Iudæis non Iudæum, ut omnes lucrifaceret. Adeo pro tẽporibus & personis & causis quædã reprehendebant, in quæ & ipsi æque pro temporibus, & personis, & causis committebãt: quemadmodum si & Petrus reprehenderet Paulũ, quod prohibens circũcisionẽ circũciderit ipse Timotheũ. Viderint qui de Apostolis iudicant. Bene quod Petrus Paulo & in martyrio adæquatur. Sed & in tertiũ usq; cœlũ ereptus Paulus est*in paradisum dilatus, audijt quædã illic quæ non possunt uideri fuisse, quæ illũ in aliã doctrinã instructiorem præstarent: cũ ita fuerit cõditio eorũ ut nulli hominũ proderentur. Quod si ad alicuius conscientiã manauit, nescio quid illud: & hoc se aliqua hæresis sequi affirmat, aut Paulus secreti proditi reus est, aut et alius postea in paradisum ereptus debet ostendi, cui permissum sit eloqui, quæ Paulo mutire non licuit. Sed ut diximus eadem dementia est, cum cõfitentur quidem

nihil apo-

*ab illis.

Fort. * & in paradisum delatus audijt.

nihil Apostolos ignorasse, nec diuersa inter se prædicasse, sed non omnia uolunt illos omnibus reuelasse: quædam palàm, & uniuersis: quædam secreto, & paucis demandasse: quia & hoc uerbo usus est Paulus ad Timotheũ: O Timothee depositum custodi. Et rursum: Bonum depositum custodi. Quod hoc depositum est, tam idoneum, ut alterius doctrinæ deputetur? An illius denunciationis, de quo ait? Hanc denunciationem cõmẽdo apud te filiole Timothee. Item illius præcepti, de quo ait: Denuncio tibi ante deum, qui uiuificat omnia, & IESVM CHRISTVM, qui testificatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut custodias præceptum. Quod autẽ præceptum, & quæ denunciatio supra & infra ex scriptis,* intellegerat: non nescio quid subostendi hoc dicto * remotiore doctrina, sed potius inculcari de non admittenda alia præter eam, quam audierat ab ipso: & puto, coram multis, inquit, testibus. Quos multos testes, si nolunt ecclesiam intelligi? nihil interest quomodo nihil tacitum fuerit, quod sub multis testibus ꝑferebatur. Sed nec quia monet illum hæc fidelibus hominibus demandare qui idonei sint, & alios docere: id quoq; argumentum occulti alicuius euangelij interpretandum est. Nam & cum dicit hæc, de eis dicit, de quib⁹ in præsenti scribebat. De occultis autem ut de absentibus apud conscientiam, non hæc, sed illa dixisset. Porrò consequens erat, ut cui demandabat euãgelij administrationem, non passim nec inconsiderate administrandam, adiecerat: & secundum dominicam uocem, ne margaritam porcis, & sanctum canib⁹ iactaret. Dominus palàm edixit, sine ulla significatione alicuius taciti sacramenti: Ipse præceperat: Siquid in tenebris & in abscondito audissent, in lucem & in tectis prædicarent. Ipse per similitudinem præfigurauerat: ne unã mnam, id est, unum uerbum eius, sine fructu in abdito reseruarent. Ipse docebat lucernam non sub modio * obstrui solere, sed in candelabrum constitui, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Hæc Apostoli aut neglexerunt, si non adimpleuerunt, abscondentes aliquid de lumine, id est, dei uerbo, CHRISTI sacramento. Neminem quod scio uerebantur, non Iudæorum uim, non ethnicorum: quo magis utiq; in ecclesia libere prædicabant, qui in synagogis & in locis publicis nõ tacebãt: imò neq; Iudæos conuertere, neq; ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis uolebant, * ordinari exponerent. Multomagis iam credentibus ecclesijs, nihil subtraxissent, quod alijs paucis seorsum demandarent: quanquàm & si quædam inter domesticos, ut ita dixerim, disserebant, non tamen ea fuisse credendum est: quæ aliam regulam fidei superducerent, diuersam & contrariam illi, quam catholice in medium proferebant: ut alium dominũ in ecclesia dicerent, aliũ in hospitio: & aliam CHRISTI substantiam designarent in aperto, aliam in secreto: & aliam spem resurrectionis apud omnes annunciarent, aliam apud paucos: cum ipsi obseruarent in epistolis suis, ut idipsum & unum loquerẽtur omnes: & non essent schismata & dissensiones in ecclesia: siue quia Paulus, siue alij eadem prædicarent. Alioquin meminerant, Sit sermo uester est

i est: nõ

Puto leg. *intelligere erat. & paulo post remotioris doctrinæ.

Al's *abstrudi.

Puto leg. ordinarie.

est:non,non. Quod amplius,hoc à malo est,ne euangelium in diuersitate tractarent. Si ergo incredibile est,uel ignorasse Apostolos plenitudinē prædicationis,uel nō omnem ordinem regulæ omnibus ædidisse,uideamus ne Apostoli quidem simpliciter & plene,ecclesiæ autem suo uitio aliter acceperint quàm Apostoli præferebant. Omnia ista scrupulositatis incitamenta, inuenias prætendi ab hæreticis. Tenent correptas ab Apostolo ecclesias, O insensati Galatæ,quis uos fascinauit? &,tā bene currebatis,quis uos impediit? ipsumq́ principium. Miror quod sic tam cito transferimini ab eo q uos uocauit in gratiā,ad aliud Euangelium. Item ad Corinthios scriptum, quod essent adhuc carnales qui lacte educarentur,nondum idonei ad pabulum:qui putarent se scire aliquid,quando nondum scirent,quemadmodum sciri oporteret. Cum correptas ecclesias opponunt,credant * emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide & scientia & conuersatione Apostolus gaudet,& deo gratias agit:qui tamen hodie cum illis correptis unius institutionis iura miscent. Age nunc omnes errauerint: deceptus sit & Apostolus de testimonio reddendo quibusdam,nullam respexerit spiritus sanctus uti eam in ueritate deduceret, ad hoc missus à CHRISTO, ad hoc postulatus de patre,ut esset doctor ueritatis. * Neglexit,ait,officiū dei uilic⁹, CHRISTVS uicari⁹:sinēs ecclesias aliter interim intellegere,aliter credere,quod ipse per apostolos prædicabat Et quid uerisimile est,ut tot ac tātæ in unam fidem errauerint? Nullus inter multos euentus unus exitus uariasse debuerat ordinem doctrinæ ecclesiarum. Cæterum quod apud multos unum inuenitur,non est erratum. Audeat ergo aliquis dicere illos errasse qui tradiderunt? quoquo modo sit erratum:tam diu utiq; errauit error, quàm diu hæreses non erant. Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberāda ueritas expectabat. Interea perperam euangelizabatur. Tot milia milium perperam tincta, tot opera fidei perperam ministrata, tot uirtutes, tot charismata perperam operata,tot sacerdotia,tot ministeria perperā functa,tot deniq; martyria perperam & inuacuum. Quale est ut ante res dei curent,quàm cuius dei notum esset? Ante Christiani, quàm CHRISTVS inuentus:ante hæreses,quàm uera doctrina:sed enim in omnibus ueritas imaginem antecedit. Postremo,similitudo succedit. Cæterum satis ineptū, ut prior in doctrina hæresis habeatur:uel quoniā ipsa est quæ futuras hæreses & cauendas prænunciabat. Ad eius doctrinæ ecclesiam scriptum est, imò ipsa doctrina ad ecclesiam suā scribit:Et si angelus de cœlo aliter euangelizauerit citra quàm nos,anathema sit. Vbi tunc Marcion,Ponticus nauclerus,Stoicæ studiosus? Vbi tunc Valentinus Platonicæ sectator? Nā constat illos,neq; adeo olim,fuisse Antonini ferè principatu,& in catholicā penè doctrinam credidisse apud ecclesiam Rhomanensem, sub episcopatu Eleutheri.* Benedicti,donec ob inquietam eorū semper curiositatem, qua fratres quoq; uiciabant, semel & iterum eiecti. Marcion quidem cum ducentis S-H. quæ ecclesiæ intulerat nouissime in perpetuum discidium relegatus

Al. * *& emēdatas.*

Opinor le. * *neglexerit officiū, dei uillicus, Christi uicarius. Vt de spiritu sancto intelligas.*

Miror unde Benedictus huc irrepserit, qui nō sub Antonino Cæs. Rhomanum

legatus, uenena doctrinarum suarum disseminauit. Postmodum Marcion pœnitentiam confessus, cum conditione datæ sibi occurrit, ita pacē receptu-rus, si cæteros quoque quos perditioni erudisset, ecclesiæ restitueret, morte præuentus est. Oportebat enim hæreses esse: nec tamen ideo bonum hære-sis, quia esse eas oportebat: quasi non & malum oportuerit esse. Nā & do-minum tradi oportebat, sed uæ traditori, ne quid etiam hinc hæresis defen-dat. Sed & Apellis stemma retractādum est. Tam nō uetus & ipse quàm Marcion institutor & præformator eius, sed lapsus in fœmina desertor cō-tinentiæ Marcionensis, ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam seces-sit. Inde post annos regressus non melior, nisi tantum quâ iam non Marci-onites, in alteram fœminam impegit, illam uirginem Philumenen, quā su-pra edidimus: postea uero immane prostibulum & ipsam in Ergemate cir-cumuētus, quæ ab ea didicit *facinorosus scripsit. Adhuc in seculo supsunt qui meminerint eorum, etiam proprij discentes, & successores ipsorum, ne posteriores negare possint: quanquàm & de operibus suis, ut dixit domi-nus, reuincuntur. Si enim Marcion nouum testamentum à uetere separa-uit: quia separare non posset, nisi quod unicum fuit. Vnitum ergo ante q̃ꝫ separaretur, postea factum separatum, posteriorem ostendit separatorem. Item Valentinus aliter exponens & sine dubio emendans, hoc nomine qc quid emendat, ut mendosum retro alterius fuisse demonstret. Hos utiqꝫ in-signiores, & frequentiores adulteros ueritatis nominamus. Cæterum & Ni-gidius nescio qui & Hermogenes, & multi alij adhuc ambulant peruerten-tes uias dei. Cupio ostendant mihi ex qua autoritate prodierunt. Si aliū deum prædicant, quomodo eius dei rebus & literis & nominibus utuntur aduersus quem prædicant? si eiusdem, quomodo aliter? Probent se nouos Apostolos esse: dicant CHRISTVM iterum descendisse, iterum ipsum do-cuisse, iterum crucifixum, iterum resuscitatum: sic enim Apostolos solet fa-cere, dare illis præterea uirtutem, eadem signa edendi, quæ & ipsi. Volo igi-tur uirtutes eorum proferre, nisi quod agnosco maximam uirtutem eorū, qua Apostolos in peruersum æmulantur. Illi enim de mortuis suscitabant, isti de uiuis mortuos faciunt. Sed ab excessu reuertar ad principalitatē ueri-tatis, & posteritatem mendacitati deputandam, ex illius quoque parabo-læ patrocinio, quæ bonum semen frumēti à domino seminatum in primo reconstituit. Auenarum autem sterilis fœni adulterium, ab inimico diabo-lo postea superducit. Pro parte enim doctrinarum, distinctionem figurat: quia & alibi uerbū dei seminis similitudo est, ita ex ipso ordine manifesta-tur id esse dominicū & uerum, quod sit prius traditū. Id aūt extraneum & falsum, quod sit posterius inmissum. Ea sententia manebit aduersus poste-riores quasqꝫ hæreses, quibus nulla constantia & cōscientia *cōcedit ad de-fendendā sibi ueritatē. Cæterum si quæ audent interserere se ætati apostoli-cæ, ut ideo uideant ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerūt: possu-mus dicere, Aedant ergo origines ecclesiarū suarum: euoluāt ordinem epi-

egit episcopum, sed sub Tiberio secūdo multis annis illo po sterior: apposuit hūc monachus aliquis.

**Phaneroscis.*

*Al's *concepit.*

scoporum suorum. Ita per successiones ab initio decurrente, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, uel Apostolicis uiris: qui tamen, cũ Apostolis perseuerauerit, habuerit autorem & antecessorem. Hoc enim modo ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt, sicut Smyrnæorum ecclesia Polycarpum ab Iohanne conlocatum refert: sicut Rhomanorum Clementem à Petro ordinatum, id & proinde utiq; & cæteræ exhibent, quos Apostoli in episcopatum constitutos, Apostolici seminis traduces habeant. Cõfingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis post blasphemiam inlicitum est? sed & si confinxerint, nihil ꝓmouebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum Apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronunciabit, neque Apostoli alicuius autoris esse neq; apostolici: quia sicut Apostoli nõ diuersa inter se docuissent, ita & Apostolici non contraria Apostolis ædidissent: nisi illi qui ab Apostolis desciuerunt, & aliter prædicauerunt. Ad hãc itaq; formam prouocabuntur ab illis ecclesijs, quæ licet nullam ex Apostolis uel Apostolicis autorem suũ proferant, ut multo posteriores, quæ deniq; quotidie instituuntur: tamen in eadem fide conspirantes, non minus Apostolicæ deputantur pro cõsanguinitate doctrinæ. Ita omnes hæreses ad utrãq; formam nostris ecclesijs prouocatæ, probent se quaquâ putant Apostolicas. Sed adeo nec sunt, nec possunt probare quod non sunt: nec recipiuntur in pacem & in cõmunicationem ab ecclesijs quoquo modo Apostolicis: scilicet ob diuersitatem sacramenti, nullo modo Apostolicæ. Adhibeo super hæc, ipsarum doctrinarum recognitionem, quæ sub Apostolis fuerunt, ab isdem Apostolis & demonstratæ & deieratæ. Nam & sic facilius traducentur: dum aut iam tunc fuisse deprehenduntur, aut ex illis quæ iam tunc fuerunt semina sumpsisse. Paulus in prima ad Corinthios, notat negatores & dubitatores resurrectiõis. Hæc opinio prima Sadducæorum. Partem eius usurpat Marcion, & Apelles, & Valentinus, & si qui alij resurrectionem infringunt. Ad Galatas scribens, inuehitur in obseruatores & defensores circumcisionis & legis. Hebionis hæresis sic est. Timotheum instruens, nuptiarum quoq; interdictores suggillat. Ita instituunt Marcion, & Apelles eius secutor. Aeque tangit eos qui dicerent factam iam resurrectionẽ: sic se Valentiniani adseuerant. Sed & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur: apud quem æon ille, nescio qui, noui & non unius nominis generat, & sua charitate sensum & ueritatem, & hi æque procreant duo, sermonem & uitam. Dehinc & isti generant hominem & ecclesiã: de qua prima hæc ideo decas æonum: exinde decem alij, & duodecim reliqui æones miris nominibus oriuntur, in meram fabulam triginta æonum. Idem Apostolus cum improbat elementis seruientes, aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducens, deo non nato eã cõparat: & ita matrem elementorum deam faciens, potest ei seruire quã deo comparat. Iohannes uero in Apocalypsi idolothyta edentes & stupra committentes, iubet castigare. Sunt & nunc alij Nicolaitæ, Gaiana hæresis dicitur. At in

ECCLESIAE APOSTOLICAE.

tur. At in epistola eos maxime antichristos uocat, qui CHRISTVM negarent in carne uenisse, & qui nō putarent IESVM esse filium dei. Illud Marcion, hoc Hebeion uindicauit. Simonianæ autem magiæ disciplina angelis seruiens, utiq; & ipsa inter idololatrias deputabatur: & à Petro apostolo in ipso Simone damnabatur. Hæc sunt, ut arbitror, genera doctrinarū adulterinarum, quæ sub Apostolis fuisse ab ipsis Apostolis discimus, & tamen nullam inuenimus institutionem: ut diuersitates peruersitatū quæ de deo creatore uniuersorum controuersiam mouerint, nemo alterum deum ausus est suspicari, facilius de filio quàm de patre hæsitabatur, donec Marcion præter creatorem alium deum solius bonitatis induceret, Apelles creatorē angelum nescio quem gloriosum superioris dei, faceret deum legis & Israelis, illum igneum adfirmans. Valentinus æonas suos spargeret, & unius æonis uitium in originem deduceret dei creatoris. His solis & his primis reuelata est ueritas diuinitatis, maiorem scilicet dignationem & plenioré gratiam à diabolo consecutis: qui deum sic quoq; uoluerit æmulari, & de doctrinis uenenorum, quod dominū negauit, ipse faceret discipulos sup magistrum. Eligant igitur sibi tempora uniuersæ hæreses, quæ quādo fuerint, dum non intersit, quæ quando de ueritate non sint: utiq; quæ sub Apostolis non fuerunt, fuisse non possunt. Si enim fuissent, nominarentur & ipsæ, ut & ipsæ coërcendæ. Quæ uero sub Apostolis fuerunt, in sua nominatiōe *dignantur. Siue ergo eædem nunc sunt aliquanto expolitiores, quæ sub apostolis rudes, habent suam exinde damnationem: siue aliæ quidem illæ fuerunt, aliæ autem postea obortæ quasdā ex illis opiniones usurpauerūt, habendo cum eis consortium prædicationis, habent necesse est etiam cōsortium damnationis: præcedente illo fine supradicto posteritatis, quo & si nihil de damnatione participarentur, de ætate sola præiudicarentur. Tāto magis adulteræ, quanto nec ab Apostolis nominatæ. Vnde firmius cōstat has esse, quæ adhuc tunc nunciabantur futuræ. His definitionibus prouocatæ à nobis & reuictæ hæreses omēs, siue quâ posteræ, siue quâ coætaneæ apostolorum, dummodo diuersæ: siue generaliter, siue specialiter notatæ ab eis dūmodo prædamnatæ audeant respondere, & ipsæ aliquas eiusmodi præscriptiones aduersus nostram disciplinam. Si enim negant ueritatē eius, debent probare illam quoq; hæresim eadem forma reuictam, qua ipsæ reuincuntur: & ostendere simul ubi nam quærenda sit ueritas, quā apud illas nō esse iam constat. Posterior nostra res nomen, imò omnibus prior est. Hoc erit testimonium ueritatis ubiq; occupantis principatum. Ab apostolis nō damnatur, imò defenditur. Hoc erit indicium proprietatis. *Quā enim dānant, qui extraneam quāq; nō damnauerūt: suā ostendūt, ideóq; & defendunt. Age iam qui uoles curiositatē melius exercere in negotio salutis tuæ, pcurre ECCLESIAS APOSTOLICAS, apud quas ipsæ adhuc cathedræ apostolorum suis locis præsidentur, apud quas *autenticæ literæ eorū recitantur, sonantes uocem, repræsentantes faciem. Proxima est tibi Achaia? habes Co

*Al's *damnātur.*

*Puto le. * quā enim nō damnant, qui extraneam quāq; damnauerunt.*

*Al's *ipsæ autent.*

ECCLESIAE APOSTOLICAE. *Rhomana ecclesia.* *Aphricanae ecclesiae* *Fort. le. * ad incudam*

bes Corinthum. Si non longe es à Macedonia, habes Philippos. Si potes in Asiã tẽdere, habes Ephesum. Si autẽ Italiæ adijceris, habes Rhomanã: unde nobis quoq; autoritas præsto est statuta. Felix ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli, cum sanguine suo profuderunt. Vbi Petrus passioni dominicæ adæquat', ubi Paulus Iohannis exitu coronatur, ubi apostolus Iohannes postea quàm in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulã relegatur. Videamus quid dixerit, quid docuerit. Cum Aphricanis quoq; ecclesijs contestatur: unum deum nouit creatorem uniuersitatis, & CHRISTVM IESVM ex uirgine MARIA filium dei creatoris, & carnis resurrectionem. Legem & prophetas cum euangelicis & apostolicis literis miscet. Inde portat fidem, aqua signat, sancto spiritu uestit, eucharistia pascit, martyrium exhortatur: & ita aduersus hanc institutionem neminem recipit. Hæc est institutio, non dico iam quæ futuras hæreses prænunciabat, sed de qua hæreses prodierunt. Sed non omnes ex illa, ex quo factæ sunt aduersus illam. Etiam de oliuæ nucleo mitis & opimæ & suauissimæ, uentosa & uana caprificus exurgit. Ita & hæreses de nostro fructificauerunt, nõ nostræ: degeneres uarietatis grano, & mendacio syluestres. Si hæc ita se habẽt, ut ueritas nobis adiudicetur, quicunq; in ea regula incedimus, quam ecclesia ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS à deo tradidit: cõstat ratio propositi nostri definientis non esse admittendos hæreticos * adeundã de scripturis prouocationẽ: quos sine scripturis probamus ad scripturas nõ ꝑtinere. Si enim hæretici sunt, Christiani esse non possunt: nõ à CHRISTO habendo quod de sua electione sectati, hæreticorum nomine admittunt. Ita non Christiani, nullum ius capiunt Christianarum literarum, ad quos merito dicendum est, qui estis? quando, & unde uenistis? quid in meo agitis non mei? quo deniq; Marcion iure syluam meam cædis? qua licẽtia Valentine fontes meos transuertis? qua potestate Apelles limites meos cõmoues? quid hic cæteri ad uoluntatem uestram seminatis & pascitis? Mea est possessio, olim possideo: habeo origines firmas, & ipsis autoribus quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut cauerunt testamẽto suo, sicut fidei cõmiserunt, sicut adiurauerunt, ita teneo. Vos certe exhæredauerunt semper & abdicauerunt, ut extraneos, ut inimicos. Vnde autem extranei & inimici Apostolis hæretici, nisi ex diuersitate doctrinæ: quã unusquisq; de suo arbitrio, aduersus Apostolos, aut protulit aut recepit? Illic igitur & scripturarum & expositionũ adulteratio deputanda est, ubi diuersitas inuenitur doctrinæ. Quibus fuit propositũ aliter docendi, necessitas instituit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Aliâs enim nõ potuissent aliter docere, nisi aliter haberent ꝑ quæ docerent. Sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinæ eius, ita & nobis integritas doctrinæ: non cõpetisset sine integritate eorũ ꝑ quæ doctrina tractatur. Etenim quid contrarium nobis in nostris? quid de ꝓprio intulimus, ut aliquid contrariũ ei & in scripturis deprehensum, detractione uel adiectione uel transmutatione remedia-

remus

remus? quod sumus, hoc sunt. Inde scripturæ ab initio suo. Ex illis sumus, ante quam nihil aliter fuit quam sumus, Quid denique fuit ante quam nobis interpolarent? Cũ aũt oĩs interpolatio posterior credēda sit, ueniens * itaque ex causa æmulatiõis (qua neque prior, neque *domesticarũ est eius quam qd' æmulatur) tã incredibile est sapiẽti cuique, ut nõ adulterũ stilũ intulisse uideamur scripturis, q sumus & primi & ex ipsis, quam illos nõ intulisse qui sunt & posteri & aduersi. Alius manu scripturas, alius sensu expositiões interuertit. Neque enim si Valẽtinus integro instrumẽto *& ut uidetur nõ callidiore ingenio quàm Marcion? Marcion enim exerte & palàm machæra, non stilo usus est: quoniam ad materiam suam cædem scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam scripturas, sed materiam ad scripturas excogitauit: & tamen plus abstulit, & plus adiecit, auferens proprietates singulorum quoque uerborum, & adijciens dispositiones non comparẽtium rerum. Hæc sunt ingenia de spiritalibus nequitiæ, cum quibus luctatio est nobis fratres, merito contemplandæ fidei necessaria, ut electi manifestentur, ut reprobi detegantur. Et ideo habent uim & excogitandis instruendisque erroribus facilitatem: non adeo mirandam quasi difficilem & inexplicabilem, cum de secularibus quoque scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilitatis: quo ius hodie ex Vergilio fabula in totum, aliam componi materiam secundum uersus, uersibus secundum materias concinnatis. Denique Ouidius citra Medeam Tragœdiam ex Vergilio plenissime expressit. Meus quidam propinquus ex eodem Poëta, inter cætera stili sui otia pinacem Cebetis explicuit. Homeri centonas sententiam uocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus. Et utique fœcundior diuina literatura ad facultatem cuiuscunque materiæ. Nec periclitor dicere ipsas quoque scripturas sic esse ex dei uoluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cum legam oportere hæreses esse, quæ sine scripturis esse non possent. Sed quæritur, à quo intellectus interpretetur, eorum quæ ad hæreses faciant. A diabolo scilicet, cuius sunt pares interuertendi ueritatem: qui ipsas quoque res sacramentorum diuinorum, in idolorum mysterijs æmulatur. Tingit & ipse quosdam utique credentes & fideles suos: expiationem delictorum de lauacro repromittit, & si adhuc meminit Mythræ, signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit: & sub gladio redimit coronam. Quid quod & summum pontificem * nuptijs statuit? Habet & uirgines, habet & continentes. Cæterum si Numæ Pompilij superstitiones reuoluamus, si sacerdotalia officia insignia & priuilegia, si sacrificantia ministeria, & instrumenta & uasa ipsorum sacrificiorum, ac piaculorum & uotorum curiositates consideremus: nónne manifeste diabolus morositatem illã Iudææ imitatus est? Qui ergo ipsas res de quibus sacramenta CHRISTI administrãtur tam æmulanter adfectauit exprimere in negocijs idololatriæ, utique &

Als *utiq.*

Als *uti.*

Ouidius ex Vergilio tragœdiã expressit.

Tabula Cebetis.

Homeri centones.

Mythras.

***Hirsau. excep. habet* *in unius nuptijs.**

idem & eodem ingenio gestijt & potuit instrumenta quoq; diuinarum rerum & sanctorum Christianorũ, sensum de sensibus, uerba de uerbis, parabolas de parabolis, prophanæ & æmulæ fidei attentare. Et ideo neq; à diabolo immissa esse spiritalia nequitiæ, ex quibus etiam hæreses ueniũt, dubitare quis debeat: neq; ab idololatria distare hæreses, cũ & autoris & operis eiusdem sint cuius & idololatria. Deum aut fingunt alium aduersus creatorem: aut si unicum creatorem confitentur, aliter eum disserunt, quàm in uero est. Ita omne mendacium de deo uel natio quodãmodo sexus est idololatriæ. Non omittam ipsius etiam conuersationis hæreticæ descriptionẽ. Quàm futilis, quàm terrena, quàm humana sit: sine grauitate, sine autoritate, sine disciplina aut fidei suæ congruens. In primis quis catechuminus, qs fidelis incertum est: pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant: etiã ethnici si superuenerint sanctum canibus, & porcis margaritas: licet non uersas iactabunt, simplicitatem uolunt esse, post rationem disciplinæ, cuius penes nos curam lenocinium uocant: pacem quoq; passim cum omnibus miscẽt. Als *uerum in. Nihil enim * in uerum est illis, licet diuersa tractantibus dum ad unius ueritatis expugnationem conspirent. Omnes scientiam pollicẽtur. Ante sunt perfecti cathecumini, quàm edocti. Ipsæ mulieres hæreticæ, quàm procaces quæ audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, fortasse an & tingere? Ordinationes eorum temerariæ, leues, inconstantes. Als *nunc. *Tunc neophytos conlocãt: nunc seculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia ueritate non possunt. Nusquàm facilius proficitur, quàm in castris rebellium, ubi ipsum esse illic promereri est. Itaq; alius hodie episcopus, cras alius: hodie diaconus, qui cras lector: hodie presbyter, qui cras laicus. Nam & laici sacerdotalia munera iniungũt. De uerbi autem administratione quid tam? cum hoc sit negocium illis, non ethnicos conuertendi, sed nostros euertendi, hanc magis gloriam captant, si stantibus ruinam non si iacentibus eleuationem operentur. Quoniã & ipsum opus eorum non de suo proprio ædificio uenit, sed de ueritatis destructione nostra suffodiunt, ut sua ædificent. Adime illis legem Moysi, & prophetas, & creatorem deum, accusationem & loqui non habent. Ita fit ut ruinas facilius operentur stantium ædificiorum, quàm extructiones iacentiũ ruinarum. Ad hæc solũmodo opera humiles, & blandi, & summissi agunt. Cæterum nec suis præsidibus reuerentiam nouerunt. Et hoc est quod schismata apud hæreticos ferè non sunt: quia cum sint, non parent schismata. Est enim unitas ipsa. Mentior si non etiam à regulis suis uariant inter se, dum unusquisq; proinde suo arbitrio modulatur quæ accepit, quemadmodum de arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam & originis suæ more profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni de arbitrio suo fidem innouare. Denique penitus inspectæ hæreses omnes in multis cum autoribus suis dissentientes deprehenduntur. Plerique nec ecclesias habent, sine

matre

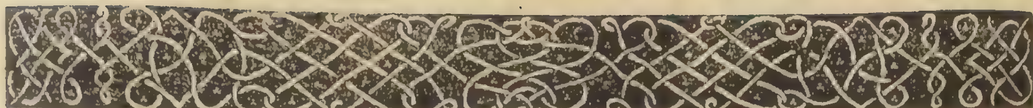
matre, sine deo orba fide exteriores quasi sibilatæ uagantur. Notata sunt etiã cõmercia hæreticorũ cũ magis quàm pluribus, cum circulatoribus, cum Astrologis, cum philosophis curiositati scilicet deditis. Quærite & inuenietis, ubicꝫ meminerunt. Adeo & de genere cõuersationis qualitas fidei æstimari potest, doctrinæ inde disciplina est. Negant deum timendum. Itaqꝫ libera sunt illis omnia & soluta. Vbi autem deus non timetur, nisi ubi non est? Vbi deus non est, nec ueritas ulla est. Merito & talis disciplina est. At ubi deus, ibi metus in deum, qui est initium sapientiæ. Vbi metus in deum, ibi grauitas, honestas & diligẽtia adtonita, & cura sollicita, & adiectio explorata, & cõmunicatio deliberata. & promissio emerita, & subiectio religiosa, & apparitio deuota, & pressio modesta, & ecclesia unita, & dei omĩa. Proinde hæc pressiora apud nos testimonia disciplinæ ad probationẽ ueritatis accedunt: à qua diuertere nemini expedit, qui meminerit futuri iudicij quo omnes nos necesse est apud CHRISTI tribunal astare, reddentes rationem in primis ipsius fidei. Quid ergo dicent qui illam stuprauerint adulterio hæretico uirginem traditam à CHRISTO? *allegabũt nihil unquã sibi ab illo uel ab Apostolis eius, de sæuis & peruersis doctrinis futuris ꝓnunciatum, & de cauendis & de abominãdis quid præceptum? Agnoscũt suam potius culpam, quàm suorum qui nos ante præstruxerunt. Adijcient præterea multa de autoritate cuiuscꝫ doctoris hæretici, illos maxima doctrinæ suæ confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse: uti merito Apostoli crederent, *quia si nec hoc scriptum sit, uẽturos multos, qui etiam uirtutes maximas æediderunt, ad fallaciam muniendam corruptæ prædicationis. Itaqꝫ ueniam merebuntur. Si uero memores dominicarum & apostolicarum denunciationũ in fide integra steterint, credo de uenia periclitabuntur, respondente deo: prænũciaueram planæ futuros fallaciæ magistros in meo nomine, & prophetarũ, & apostolorũ etiam. Et discentibus meis eadem ad uos prædicare mandaueram, sed cum uos non crederetis semel. Euangelium & eiusdem regulæ doctrinam apostolis meis delegaueram: sed libuit mihi postea aliqua inde mutare. Resurrectionem promiseram etiam carnis: sed recogitaui ne implere non possem. Natũ me ostenderam ex uirgine, sed postea turpe mihi uisum est. Patrem dixeram, qui solem & pluuias facit: sed alius me pater melius adoptauit. Prohibuerã uos aurem accõmodare hæreticis, sed erraui. Alia capit opinari eos, qui exorbitant, & fidei ueritatis periculum non cauent. Sed nunc quidem generaliter actum est nobis aduersus hæreses omnes, certis & iustis & necessarijs præscriptionibus repellendas à conlatione scripturarum. De reliquo si dei gratia annuerit, etiam specialiter quibusdam respondebimus.

Als *Credo adlega.

Puto le. *quasi nec.

Ironice.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE PRAESCRIPTIONIBVS ADVERSVS HAERESES OMNEIS, FINIS.

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBELLI, PER BEAT. RHENANVM.

IC LIBELLVS nihil aliud continet, quàm catalogum ac nomenclaturam hæreticorum, non disputationem. Proinde sic illum eram inscripturus, quem ἀνεπίγραφον repereram in Paterniacensi codice: nisi in altero libro titulum habuisset aduersus omneis hæreses. Et Ang. Politianus opera Tertulliani recẽsens, libri meminit aduersus omneis hæreticos, hunc hauddubie designãs. Porrò in Hirsaugiensi codice præcedebat librũ de Præscriptionibus, sed id Librarij incuria factum puto: cum nihil aliud sit, quàm Appendix quædam superioris libri, indicans quo tempore quæque hæresis eruperit, & quam profiteatur impietatem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS OMNEIS HAERESES, SEV POTIVS DE HAERESIBVS LIBER.

Dositheus Samaritanus.

Sadducæi.

Pharisæi.

Herodiani.

Simon Magus.

*Hirsaug. exẽ. sic habet, *à dæmõe se errante, qui esset sapiẽtia descendisse.*

Menander.

Saturninus.

VORVM hæreticorum, ut plura prætercam, pauca perstringã: taceo enim Iudaismi hæreticos, Dositheum inquam Samaritanum, qui primus ausus est prophetas, quasi non in spiritu sancto locutos repudiare. Taceo Sadducæos, qui ex huius erroris radice surgentes, ausi sunt ad hãc hæresim etiam resurrectionem carnis negare. Prætermitto Pharisæos, qui additamẽta quædam legis adstruendo à Iudæis diuisi sunt. Vnde etiam hoc accipere ipsum quod habẽt nomen, digni fuerunt. Cum his etiam Herodianos, qui CHRISTVM Herodem esse dixerunt. Ad eos me conuerto, qui ex Euangelio hæretici esse uoluerunt: ex quibus est primus omniũ Simon Magus, qui in Actis Apostolorum condignam meruit ab apostolo Petro iustamq́ sententiam. Hic ausus est summam se dicere uirtutem, id est, summum deum. Mũdum autem ab angelis suis institutum, *ac dæmone se oberrante qui esset sapientia discendi: se quærendum apud Iudæos, se in phantasmate dei nõ passum, sed esse quasi passum. Post hunc Menander, discipulus ipsius, similiter magus, eadem dicens quæ Simon ipse: quicquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, Negans habere posse quenquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset. Secutus est post hæc & Saturnin9, & hic similiter dicens, Innascibilem uirtutem, id est, deum: in summis & illis infinitis partib9 & in superioribus manere, longe autem distantur: & ab hoc angelos inferiores

ores mundum fecisse:& quia splendor quidam luminis desursum in inferi-oribus refulsisset,ad similitudinem illius luminis angelos hominem institu ere, angelos curasse:hunc super terram iacuisse reptantem,cuius lumē illud & uirtutem illam superiorem propter misericordiam,scintillam saluā esse: cæteram hominis perire,CHRISTVM in substantia corporis non fuisse,& phantasmate tantum quasi passum fuisse,resurrectionem carnis nullo mo do futuram esse.Postea Basilides hæreticus erupit:hic esse dicit, summum deum nomine Abraxaen, quo mentem creatam,quam Græce νοῦν appel-lat.Inde uerbum ex illo prouidentiam,uirtutem,& sapientiam.Ex ipsis in-de principatus,& potestates,& angelos factos: deinde infinitas angelorū æditiones & probolas,ab istis angelis trecētos sexagintaquinq; cœlos insti tutos:& mundum in honore Abranxat,cuius nomen hūc in se habeat nu merum computatum.In ultimis quidem angelis,& qui hunc fecerunt mun dum nouissimum ponit Iudæorum deum:id est,deum legis & propheta-rum:quem deum negat,sed angelum dicit.Huic sortito obtigisse semē Ab rahæ, atq; ideo hunc de terra ex Aegypto filios Israël in terra Chanaān transtulisse.Hunc turbulentiorem præ cæteris angelis,atq; ideo & seditio-nes frequenter & bella concutere, sed & humanum sanguinem fundere: CHRISTVM autem non ab hoc qui fecerit mundum, sed ab illo Abraxa missum uenisse in phantasmate:sine substantia carnis fuisse.Hunc passum apud Iudæos nō esse,sed uice ipsius Simonem crucifixum esse:unde nec in eum credendum esse qui sit crucifixus,ne quis confiteatur in Simonem cre didisse. Martyria negat esse facienda.Carnis resurrectionem grauiter im-pugnat,negans salutem corporibus repromissam.Alter hæreticus Nicola-us emersit:hic de septem diaconis,q in Actis Apostolorum allecti sūt,fuit. Hic dicit tenebras in concupiscentiam luminis,sed quidem fœda & obscœ-na fuisse ex hac permixtione:pudor est dicere quæ fœtida & immūda sunt & cætera obscœna.Omnes enim refert quosdā turpitudinis natos,& com-plexus, & permixtiones execrabiles obscœnasq; coniunctas, & quædā ex ipsis adhuc turpiora.Natos præterea dæmones,& deos,& spiritus septem, & alia satis sacrilega pariter& fœda,quæ referre erubescim⁹,etiā præterim⁹. Satis est nobis quod totam istam hæresim Nicolaitarū ,Apocalypsis do mini grauissima sententiæ autoritate damnauit , dicendo quia hoc tenes: odisti doctrinam Nicolaitarum,quam & ego odi.Accesserunt his hæreti-ci etiam illi,qui Ophitæ nuncupantur.Nam serpentem magnificant intan tum,ut illum etiam ipsi CHRISTO præferant.Ipse enim, inquiunt, sciētiæ nobis boni & mali originem dedit.Huius animaduertens potentiā & ma-iestatem Moyses,inquiunt,æreū posuit serpentē:& quicūq; ipsum aspexe-runt,sanitatem consecuti sunt.Ipsi aiunt:præterea CHRISTVS in Euange lio suo imitatur serpentis ipsius sacram potestatem docendo.Et sicut Moy ses exaltauit serpentē in deserto,ita exaltari oportet filium hominis.Ipsum introducunt ad benedicenda eucharistia sua. Sed tota istius erroris & fœ

Basilides.

Nicolaus.

Ophitæ.

Valentiniani ex errores inde oborti

na & doctrina inde fluxit. Dicunt enim de illo summo primario æone cõplures alios æones extitisse inferiores, omnibus tamen istis æonem antestare, cuius sit nomen Ialdabaoth. Hunc autem conceptum esse ex altero æone, à quibus infertoribus permixtus: seq́ postea cum in superiora uoluisset eniti, grauitate materiæ permixta sibi, non potuisse ad superna peruenire, in medietate relictum, extendisse totum, effecisse sic cœlũ. Ialdabaoth tamen inferius discendisse, & fecisse sibi filios septem: quem occlusisse superiora dilatione: ut quia angeli quæ superiora essent, scire non possent, ipsum solum deum putarent. Virtutes igitur illas & angelos inferiores hominem fecisse: & quia ab infirmioribus & mediocribus uirtutib9 institutus esset, quasi uermem iacuisse reptantem: illum uero æonem ex quo Ialdabaoth processisset, inuidia cõmotum, scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus per prudẽtiam saperet & intellegere posset superiora. Sic rursum Ialdabaoth istum in indignationem conuersum ex semetipso ædidisse uirtutem, & similitudinem serpentis, & hanc fuisse uirtutem in paradiso: id est istum fuisse serpentem, cui Eua quasi filio dei crediderat. Decerpsit, inquiunt, de fructu arboris, atq; ideo generi humano scientiam bonorum & malorum contribuit. CHRISTVM autem non in substantia carnis fuisse: salutem carnis sperandam omnino non esse. Necnon etiam erupit alia

Chaldæi.

quoq; hæresis, quæ dicitur Chaldæorum. Et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti uirtute conceptum, quæ operata sit in ipso. Nã Abel ex inferiore uirtute conceptum, procreatum: & ideo inferiorem repertum. Hi qui hoc adserunt, etiam Iudam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorãtes, propter utilitates quas humano generi cõtulisse iactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudæ propter hanc causam reddendam putant. Animaduertens enim, inquiũt, Iudas, quod CHRISTVS uellet ueritatem subuertere, tradidit illum, ne subuerti ueritas posset. Et alij sic contra disputãt & dicũt. Quia potestates hæ mundi nolebant pati CHRISTVM, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur, saluti consulens generis humani: tradidit CHRISTVM, ut salus quæ impediebatur per uirtutes, quæ obsistebant ne pateret̃ CHRISTVS, impediri omnino non posset: & ideo per passionem CHRISTI nõ posset salus humani generis retardari. Sed & illa hæresis processit, quæ di-

Al Iuda proditore

Setthoitæ. Hos alij Sethianos appellãt

citur Setthoitarum. Huius peruersitatis doctrina hæc est: Duos homines ab angelis constitutos, Cain & Abel: propter hos magnas inter angelos cõtentiones & discordias extitisse: ob hanc causam illam uirtutem quæ super omnes uirtutes esset, quam matrem pronunciant, dum Abel interfectũ dicerent, *uoluisset concipi & nasci hunc Seth loco Abelis: ut euacuarent̃ angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent: dum hoc semen mundum moritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam causam illam uirtutẽ quam (sicut diximus), pnunciant matrẽ, ad uindictam etiam catadysmum inducere, ut & illud p-

Al's *uoluisse.

mixtionis semen tolleretur:& hoc solum semen,quod esset purum,integrū
custodiretur.Sed enim illos *quo seminis illos priores instituissent, occulte *Al's *quos priores.*
& latenter,& ignorāte illa matre uirtute, cum illis octo animabus in arcam
misisse,etiam semen*Cham quo semen malitiæ non periret, sed cum cæte- *Fort. *Cain.*
ris cōseruatū,& post cataclysmum terris redditū, exemplo cæterorum excre
sceret,& effunderetur,& totum orbem & impleret & occuparet. De CHRI-
STO autem sic sentiunt,*ut dicant illum tantummodo, sed & pro ipso,sed **Fort.leg. ut dicāt*
ipsum fuisse. Carpocrates præterea hanc tulit sectam: Vnam esse dicit uir- *illum nō pro nobis*
tutem,in superioribus principalem,ex hac prolatos angelos,atque uirtutes, *tantūmodo, sed & pro ipso seipsum*
quos distantes longe à superioribus uirtutum, mundum istum in inferiori *fuisse.*
bus partibus condidisse, CHRISTVM non ex uirgine Maria natum, sed *Carpocrates.*
ex semine Ioseph*hominem tantūmodo genitum,sanè præ cæteris iustitiæ *Al's *homine.*
cultu *integritate meliorem, hunc apud Iudæos passum, solam animam *Al's *uitæ inte-*
ipsius in cœlo receptam, eo quod & firmior & robustior ex cæteris fuerit: *gritate.*
& quo colligeret tentata animarum sola salute,multas corporis resurrectio
neis. Post hunc Corinthus hæreticus erupit,similia docens. Nā & ipse mun *Corinthus.*
dum institutū esse ab illis dicit,CHRISTVM ex semine Ioseph natum pro
ponit,hominem illum tantūmodo sine diuinitate cōtendens, ipsam quoq;
legem ab angelis datam perhibens:Iudæorum deum,non dominū, sed an-
gelum promens:huius successor Ebion fuit, Corintho non in omni parte *Ebion.*
consentiens,quod à deo dicat mundum,non ab angelis factum:& quia scri
ptum sit,nemo discipulus super magistrum,nec seruus super dominum,le-
gem esse proponit,scilicet ad excludendum euangelium,& uindicandū Iu-
daismum. Valentinus autem hæreticus multas introduxit fabulas,has ego *Valentinus.*
*circumdicens breuiter expediam.Introducit enim pleromate æones trigin *Al's *circūcidens.*
ta: exponit autem hos per syzygias,id est coniugationes quasdam. Nam
dicit in primis esse bython & silentium,ex his processisse semen,mentem,&
ueritatem,ex quibus erupisse uerbum & uitam:de quibus rursum creatum
hominē & ecclesiam. Sed enim ex eis quoq; processisse duodecim æonas,
de sermone autem & uita:æonas alios decem,hæc esse æonum triacontada,
quæ*sint in pleromate ex octoade & decade,ac duodecade. Tricesimū au- *Al's *sit.*
tem æonem bython illum uidere uoluisse, & ad uidendū illum ausum esse
in superiora conscendere.Et quoniam ad magnitudinem ipsius uidendam
capax nō fuit,in defectione fuisse, & penè dissolutum esse,nisi quia*misisset *Al's *missus.*
ad constabiliendum illum,ille quem appellat Horon confirmasset illum di
cto,hoc pronunciatio appellat.Istum autem æonem in defectionē factum
Achamote,dicit in passionibus desiderij quibusdam fuisse,& ex passioni-
bus materias ædidisse.Expauit enim,inquit, & extimuit,& contristatus est,
& ex his passionibus concepit & ædidit. Hinc fecit cœlum & terram, & ma-
re,& omnia quæcunq; sunt in eis, ob quam causam omnia infirma esse &
fragilia,& caduca,& mortalia quæcūq; sunt ab ipso facta:quoniā quidem

k ipse

ipſe fuerit deceptatione conceptus, atque prolatus, hunc tamen inſtituiſſe iſtum mundum ex his materijs, quas Achamote uel pauendo, uel timendo, uel contriſtando, uel ſuadendo præſtiterat. Nam ex pauore, inquit, tenebræ factæ ſunt: ex timore & ignorantia, ſpiritus nequitiæ & malignitatis: ex triſtitia & lachrymis, humida fontium, fluminum materia, mariſque.

Als quē bython, fort. qui eſt bythos.*

CHRISTVM autem miſſum ab illo propatore, qui eſt*bythion. Hunc autem in ſubſtantia corporis noſtri nō fuiſſe, ſed ſpiritale, neſcio quod corpus de cœlo deferentem: quaſi aqua per fiſtulam, ſic per Mariam uirginē tranſmeaſſe. Nihil inde uel accipientem, uel mutuantem: reſurrectionem huius carnis negat, ſed alterius. Legis & prophetarum quædam probat, quædam improbat: id eſt, omnia improbat, dum quædam reprobat: euangelium habet etiam ſuum, præter hæc noſtra.

Ptolemæus. Secundus.

Poſt hunc extiterunt Ptolemæus, & Secundus hæretici, qui cum Valentino per omnia conſentiunt, in illo ſolo differunt. Nam cum Valentinus æonas tantū triginta finxiſſet, iſti addiderūt alios complures. quatuor enim primum, deinde alios octo adgregauerunt. Et quod dicit Valentinus æonem triginta exceſſiſſe de pleromate ut in defectionem, negant iſti. Non enim ex illa triacontade fuiſſe hunc, qui fuerit in defectionem propter deſiderium uidendi propatoris.

Heracleon.

Extitit præterea Heracleon alter hæreticus, qui cū Valentino paria ſentit. ſed nouitate quadam pronūciationis, uult uideri alia ſentire. Introducit enim in primis illud fuiſſe quod pronunciat, & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos æonas, deinde introducit totum Valentinū.

Marcus. Colarbaſus.

Non defuerunt poſt hos Marcus quidam & Colarbaſus, nouam hæreſim ex Græcorum alphabeto componentes. Negant enim ueritatē ſine iſtis poſſe literis inueniri, imò totam plenitudinem & perfectionem ueritatis, in iſtis literis eſſe diſpoſitam. Propter hanc em̄ cauſam CHRISTVM dixiſſe: Ego ſum α & ω. Deniq; IESVM CHRISTVM deſcendiſſe, id eſt, columbam in IESVM ueniſſe, quæ Græco nomine cum περιςερὰ pronuncietur, habere ſecundum numerū, DCCCI. percurrunt iſti ω, ψ, χ, φ, υ, τ, totum uſq; ad alphabeta, & computant ogdoadas & decadas, ita afferre illorum omnes uanitates ut ineptum ſit & ocioſum, quod tamen non tantum iam uanum, ſed etiam periculoſum ſit. Alterum deum fingunt præter creatorem, CHRISTVM in ſubſtantia negant carnis fuiſſe, negant carnis reſurrectionē futuram.

Cerdon.

Accedit his Cerdon quidam, hic introducit initia duo, id eſt duos deos, unū bonum, & alterū ſæuum. Bonum ſuperiorem: ſæuum hunc, mundi creatorem. Hic prophetias & legem repudiat, deo creatori renunciat, ſuperioris dei filiū CHRISTVM ueniſſe tractat: hunc in ſubſtantia carnis negat, in phantaſmate ſolo fuiſſe pronunciat: nec omnino paſſum, ſed quaſi paſſum: nec ex uirgine natum, ſed omnino nec natum. Reſurrectionem animæ tantummodo probat, corporis negat. Solum euangelium Lucæ, nec tamen totum recipit. Apoſtoli Pauli neq; omnes, neq; totas epiſtolas ſumit. Acta Apoſtolorum & Apocalypſim

calypsim quasi falsa reijcit. Post hunc discipulus ipsius emersit Marcion quidam nomine, Ponticus genere, episcopi filius, propter stuprum cuiusdam uirginis ab ecclesiæ communicatione abiectus: hic ex occasione qua dictum sit, Omnis arbor bona, bonos fructus facit: mala autem, malos. hæresim Cerdonis adprobare conatus est, eadem dicere, quæ ille superior hæreticus ante dixerat. Extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus, & hic per eadem uadens blasphemiæ genera, eadem docet quæ Marcion & Cerdon docuerant. Post hos subsequitur Apelles discipulus Marcionis, qui postea quàm in carnem suam lapsus est, à Marcione segregatus est: hic introducit unum deum infinitis superioribus partibus, hunc potestates multas, angelosque fecisse: propterea & aliam uirtutē quam dicit, dominum dicit, sed angelum ponit: hoc uult uideri mundum institutum ad imitationem mundi superioris: cui*mundi permiscuisse pœnitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quàm ille superior mundus institutus fuisset. Legem & Prophetas repudiat: CHRIRTVM neque in phantasmate dicit fuisse sicut Marcion, neque in substantia ueri corporis, ut euangelium docet, sed in eo quo de superioribus partibus descenderet, ipso descensu sydeream sibi carnem, & aeream contexuisse: hunc in resurrectione singulis quibusque elementis, quæ in descensu suo mutata fuissent, in ascensu reddidisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus, in cœlo spiritum tantum reddidisse: hic carnis resurrectionem negat: solo utitur & apostolo, sed Marcionis, id est, non toto. Animarum solarum dicit salutem. Habet præterea priuatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas appellant phaneroseis Philumenis cuiusdam puellæ, quanquam si*prophetissam sequitur. Habet præterea suos libros, quos inscripsit syllogismorum, in quibus probare uult, quod omnia quæcunque Moyses de deo scripserit, uera non sint, sed falsa sint. His hæreticis omnibus accedit Tacianus quidam alter hæreticus, hic Iustini martyris discipulus fuit, post hunc diuisa sentire cœpit. Totus enim secundum Valentinū capit, adijciens illud, quod iam nec salutem consequi posse, quasi non si rami salui fiunt, & radix salua sit. Accesserunt alij hæretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum non una doctrina est. Sunt enim qui Cata Proclum dicantur, hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem & suam: & communem quidem illam, qua in Apostolis quidem dicant spiritum sanctum fuisse, paracletum non fuisse. Et quia dicant paracletum plura in Montano dixisse, quàm CHRISTVM in euangelium protulisse: nec tantum plura, sed etiam meliora atque maiora. Priuatam blasphemiā illi qui sunt Cata Aeschinen hanc habent, qua adijciūt etiam hoc, uti dicant, CHRISTVM ipsum esse filium & patrem. Est præterea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Iudaismum uult introducere. Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum

Marcion. | Lucanus. | Apelles. | Fort. *mundo. | Philumene. | Fort. leg. quam ipse sicut prophetissam sequitur. | Syllogismi Apellis. | Tacianus. | Secundū Phrygas. | Cata Proclum. | Cata Aeschinen. | Blastus.

legem Moyſi xiiij.menſis. Quis autem neſciat, quoniam euangelica gratia euacuatur, ſi ad legem CHRISTVM redigit? Accedit his Theodotus hæreticus Byzantius, qui poſtea quàm CHRISTVM *pro nomine adprehenſus negauit, in CHRISTVM blaſphemare non deſtitit. Doctrinam enim introduxit, qua CHRISTVM hominem tantummodo diceret, deum autem illum negaret. Ex ſpiritu quidem ſancto natum ex uirgine, ſed hominem ſolitarium atque nudum, nullo alio præ cæteris, niſi ſola iuſtitiæ autoritate. Alter poſt hunc Theodotus hæreticus erupit, qui & ipſe introduxit alteram ſectam, & ipſum hominem CHRISTVM tantummodo dicit ex ſpiritu ſancto, ex uirgine Maria conceptum pariter & natum, ſed hunc inferiorem eſſe quàm Melchiſedech, eo quod dictum ſit de CHRISTO: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Nam illum Melchiſedech præcipua* & Græcia cœleſtem eſſe uirtutem, eo quod agat CHRISTVS pro hominibus, deprecator & aduocatus ipſorum factus: Melchiſedech, facere pro cœleſtibus angelis atq; uirtutibus. Nam eſſe illum uſq; adeo CHRISTO meliorem, ut apator ſit, ametor ſit, agenealogitus ſit, cuius neq; initium, neq; finis comprehenſus ſit, aut cõprehendi poſſit. Sed poſt hos omnes etiã Praxeas quidam hæreſim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit: hic deum patrẽ omnipotentem IESVM CHRISTVM eſſe dicit, hunc crucifixum paſſumq; contendit, mortuum, præterea ſeipſum ſibi ſedere ad dexterã ſuam, cum profana & ſacrilega temeritate proponit.

Theodotus.

Pro nomine, hoc eſt ob profeſſionem nominis Chriſtiani.

Theodotus poſterior.

**Fort. egregiam.*

Praxeas.

Victorinus.

*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE HAERESIBVS LIBRI, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBRI PER BEATVM RHENANVM.

Arrogans Iudæorum supercilium ex Paulinis epistolis satis notum esse potest. Nulla gens unquam alienos à sua religione magis est execrata, cunctis uicissim inuisissima, sic nimirũ dignam inexpiabilis odij sui mercedem reportãs odium. Quo minus mirandũ est si Iudæi qui CHRISTO nomen dederant, ethnicos non putabant recipiendos, sibi tantum Euangelicam legem datam contendentes, ut quondam lex illa Mosaica tradita fuit. Proinde disputationem Christiani hoc est qui ex ethnicis Seruatori nostro fuerat initiatus, cum Iudæo proselyto suæ duntaxat genti CHRISTVM uendicante habitam, Tertullianus in literas retulit. Ostendit autem per figuras instrumenti ueteris, ethnicos ad Euangelicam legem admittendos, negans interim Mosaicam legem primam fuisse quam deus hominibus præscripserit, sed omnium antiquissimam in paradiso, mox patriarchis naturalem fuisse datam, deinde Mosaicam prodijsse quæ pro tempore sit exhibita. Porrò legis præcepta pro conditione temporum à deo mutari, nostræ saluti consultum esse uolente. Itaque circuncisionem carnalem, obseruationem sabbati, sacrificiáque terrenarum oblationum, rebus spiritalibus cessisse quarum erant figuræ. Prosequitur præcipua disputationis capita Prophetarum agens testimonijs, De sabbato, circuncisione, & legis utriusque obseruatione, De natiuitate CHRISTI, qui prior fuit aduentus, nimirum sese dejicientis, De eius æterno regno, De illius Passione, & euersione Hierusalem, De probatione Natiuitatis, ubi refelluntur argumenta quibus CHRISTI passionem impugnant Iudæi, De figuris dominicæ passionis ex ueteri instrumento, De uastatione Israel, De gentibus quæ CHRISTO crediture forent, Iudæis illum respuentibus, Demum de posteriore CHRISTI aduentu, qui cũ magnificus sit futurus, solus Iudæis arridet, sublimem duntaxat CHRISTVM agnoscẽtibus. Ex hoc libro diuus Hieronymus bonam capitis partem citat, Danielem prophetam enarrans. Et uidetur Cyprianus hoc uolumen æmulatus suos illos ad Quirinum libros texuisse. nam is Tertullianum sedulo solet imitari, cuius scriptis assidue lectis pectus suum egregie refersérat. Exemplo sit unicus de patientia libellus, quem Cyprianus totum sibi uendicauit, uerbis tantum non etiam sententijs interpolatis. Est autem candidior Tertulliano faciliórq;. Porrò nõ fugiat lectorem, huius operis materiam etiam in libris aduersus Marcionem haberi, præsertim in tertio, ijsdem sanè uerbis, sed nonnihil fusius tractatam. ubi hoc ipsum probat, CHRISTVM uidelicet fuisse de quo tot olim oracula Prophetæ ædiderint.

Q. SEPTIMII TERTVLLIANI, ADVERSVS IVDAEOS, LIBER.

ROXIME accidit, diſputatio habita eſt Chriſtiano & proſelyto Iudæo. Alternis uicibus contentioſo fune, uterq; die͂ in ueſpera͂ traxerunt. Obſtrepentibus etiam quibuſdam ſpecta͂tibus, ſingulorũ nubilo quoda͂ ueritas obũbrabatur. Placuit ergo quod per concentum diſputationis minus plene potuit dilucidari, inſpici curioſius, & lectionibus ſtilo quæſtiones retractatas terminare. Nam occaſio quidem defendendi etiam gentibus ſibi diuinam gratiam, habuit hinc prærogatiuam quod ſibi uindicare dei legem inſtituerit homo ex ge͂tibus, nec de proſapia Iſraelitum Iudæus: hoc enim ſat eſt, poſſe gentes admitti ad dei legem, ne Iſraël adhuc ſuperbiat, quod gentes uelut ſtillicidium ſitulæ, aut puluis ex area deputentur. Quanquam habeamus ipſum deum idoneum pollicitatorem, & fidelem ſponſorem, qui Abrahæ promiſerat, quod in ſemine eius benedicere͂tur nationes terræ, & quod ex utero Rebeccæ duo populi & duæ ge͂tes eſſent proceſſuræ utiq; Iudæorũ, id eſt Iſraëlis, & ge͂tium, id eſt noſter: uterq; ergo & populus & gens eſt appellatus, ne de nominis appellatione priuilegiũ gratiæ ſibi quis audeat defendere. Duos etenim populos & duas gentes proceſſuras ex unius fœminæ utero deus deſtinauit, nec diſcreuit gratiam in nominis appellatione, ſed in partus æditione: ut qui prior eſſet de utero proceſſurus, minori ſubijceretur, id eſt poſteriori. Sic namq; ad Rebeccam deus locutus eſt: Duæ gentes in utero tuo ſunt, & duo populi de uentre tuo diuidentur, & populus populũ ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Itaq; cũ populus ſeu gens Iudæorũ anterior ſit tempore, & maior per gratia͂ primæ dignationis in lege, noſter uero minor ætate temporum de Rebecca, de duobus populis intelligitur, id poſſe in ultimo ſeculi ſpacio adeptos noticiam diuinæ miſerationis, proculdubio ſecundũ*dictũ diuinæ locutionis, prior maior populus, id eſt iudaicus, ſeruiat neceſſe eſt minori, & minor populus, id eſt Chriſtianus, ſuperet maiore͂. Na͂ & ſecundũ memorias populus Iudæorum, id eſt antiquior, derelicto deo, idolis ſeruiuit, & diuinitate abrelicta ſimulachris fuit deditus, dicente populo ad Aaron: Fac nobis deos qui nos antecedant. Quod cũ ex monilibus fœminarum & anulis uirorũ aurum fuiſſet igne conflatũ, & proceſſiſſet eis bubulum caput, cui figme͂to uniuerſus Iſraël ab relicto deo honore͂ dederunt dice͂tes: Hi ſunt dij qui nos eiecerũt de terra Aegypti. Sic na͂q; poſterioribus temporibus quibus reges eis imperaba͂t, & cũ Hieroboam uaccas aureas & lucos coleba͂t, & Bahali ſe mancipaba͂t. Vnde probatur eos ſemper idololatriæ crimine reos deſignatos ex

Als*edictum.

instrumento

instrumẽto diuinarũ scripturarũ. Noster uero populus minor, id est posterior, relictis idolis quibus ante deseruiebat, ad eundẽ deum conuersus est, à quo Israël, ut supra memorauimus, abscesserat. Sic nanq; populus minor, id est posterior, populũ maiorẽ superauit, dũ gratiã diuinæ dignationis consequitur, à qua Israël est repudiatus. Igitur gradũ conferamus, & summam quæstionis ipsius, certis lineis determinemus. Cur etẽ deus uniuersitatis conditor, mundi totius gubernator, hominis plasmator, uniuersarũ gentiũ sator, legẽ per Moysen uni populo dedisse credatur, & non omnibus gentibus attribuisse dicatur? Nisi enim omnibus eam dedisset, nullo pacto ad eam etiã proselytos ex gentibus accessum habere permitteret. Sed ut congruit bonitati dei & æquitati ipsius, utpote plasmatoris generis humani omnibus gentibus eandẽ legẽ dedit, quã certis & statutis temporibus obseruari præcepit, quando uoluit, & per quos uoluit, & sicut uoluit. Namque in principio mũdi ipsi Adæ & Euæ legẽ dedit, ne de fructu arboris plãtatæ in medio paradisi ederẽt: quod si cõtra fecissent, morte morerẽtur. Quæ lex eis sufficeret si esset custodita. In hac enim lege Adæ data, omnia præcepta condita recognoscimus, quæ postea pullulauerunt data per Moysen, id est Diliges dominũ deum tuũ de toto corde tuo, & ex tota anima tua, & diliges proximũ tibi tanq; te. Et non occides, nõ mœchaberis, non fraudaueris, falsum testimoniũ non dices. Honora patrem tuũ & matrem, & alienũ non cõcupisces. Primordialis lex est ẽm data Adæ & Euæ in paradiso quasi matrix omniũ præceptorũ dei. Deniq; si dominũ deũ suũ dilexissent, contra præceptũ eius nõ fecissent: si proximũ diligerẽt, id est semetipsos, persuasioni serpentis nõ credidissent, atq; ita in semetipsos homicidiũ non cõmisissent, *excedendo de immortalitate, faciendo contra dei præceptũ. A furto quoq; abstinuissent, & de fructu arboris clàm nõ degustassent, nec à cõspectu domini dei nostri sub arbore delitescere gestissent. Nec falsum asseuerãti diabolo participes efficerent, credendo ei quod similes deo essent futuri. Atq; ita nec deũ offendissent ut patrẽ, qui eos de limo terræ quasi ex utero matris figurauerat. Si alienũ non cõcupiscerẽt, de fructu inlicito non gustassent. Igitur hac generali & primordiali dei lege quã in arboris fructu obseruari deus sanxerat, omnia præcepta legis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis tẽporibus ædita germinauerũt. Eiusdẽ est ẽm postea docere legẽ, q ante præmiserat præceptũ, quoniã & ipsius est erudire postea, q ante iustos formare instituerat. Quid ẽm mirũ si is auget disciplinã, q instituit: si is pficit q cœpit. Deniq; ante legẽ Moysi scriptã in tabulis lapideis, legẽ fuisse cõtendo nõ scriptã, quæ naturaliter intellegebatur & à patribus custodiebatur. Nã unde Noe iustus inuẽtus, si nõ illũ naturalis legis iustitia pcedebat? unde Abrahã amicus dei deputatus, si nõ de æquitate & iustitia legis naturalis? unde Melchisedech sacerdos dei sũmi nũcupatus, si nõ ante Leuiticæ legis sacerdotiũ Leuitæ fuerunt, q sacrificia deo offerebãt? sic ẽm

Als *excidendo.

post supra scriptos patriarchas data lex est Moysi,eo tẽpore posteaquàm ab Aegypto excesserunt,post interuallum multorum temporum & spacia. Deniq; post quadringentos & triginta annos Abrahæ data est lex. Vnde intellegimus dei legem etiam ante Moysen, nec in Oreb tantum,aut in Syna & in eremo primum,sed antiquiorem primum in paradiso,post patriarchis,atq; ita & Iudæis certis temporibus reformatam,ut nõ iam ad Moysi legem ita attendamus,quasi ad principalem legem, sed ad subsequentem, quã certo tempore deus & gentibus exhibuit,& repromissam per Prophetas in melius reformauit:& præmonuit futuram,ut sicuti certo tempore data est lex per Moysen,ita temporaliter obseruata & custodita credatur.Nec adimamus hanc dei potestatem,pro temporum conditione legis præcepta reformantem in hominis salute. Deniq; qui contendit & sabbatum adhuc obseruandum quasi salutis medelam, & circũcisionem octaui diei propter mortis cõminationem,doceat in præteritum iustos sabbatizasse, aut circũcidisse,& sic amicos dei effectos. Nam si circuncisio purgat hominem, deus Adã incircũcisum cũ faceret,cur eũ non circũcidit,uel postea quàm deliquit si purgat circũcisio? Certe in paradiso constituens eum incircũcisum,colonũ paradisi præfecit.Igitur cũ neq; circũcisum, neq; sabbatizantẽ deus Adam instituerit,consequẽter quoq; sobolem eius Abel offerentem sibi sacrificia, incircuncisum,nec sabbatizantem laudauit,accepto ferens quæ offerebat in simplicitate cordis, & reprobans sacrificium fratris Cain, qui quod offerebat,non recte diuidebat.Noe quoq; incircũcisum deus, sed & non sabbatizantem de diluuio liberauit.Nam & Enoch iustissimum nõ circũcisum nec sabbatizantem de hoc mundo transtulit, qui necdum mortem gustauit,ut æternitatis candidatus, iam nobis ostenderet,nos quoque sine legis onere, Moysi,deo posse placere.Melchisedech quoq; summi dei sacerdos,incircũcisus & non sabbatizans,ad sacerdotium dei allectus est.Et probatus Loth frater Abrahæ,quod pro meritis iustitiæ suæ sine legis obseruatione de Sodomitarum incendio sit liberatus.Sed Abraham,inquis,circũcisus est. Sed ante deo placuit quàm circũcideretur, nec tamẽ sabbatizauit.Acceperat em̃ circũcisionem,sed quæ esset in signũ temporis illius,non in salutis prærogatiuam. Deniq; sequentes patriarchæ incircuncisi fuerunt, ut Mechisedech, qui ipsi Abrahæ iam circunciso reuertenti de prælio, panem & uinum obtulit incircuncisus./Sed & filius,inquit,Moysi cum ab angelo præfocatus fuisset,si nõ Seffora mater eius calculo præputium infantis circũcidisset.Vnde, inquit,circũcisionis maximum periculum est,si præputium carnis quis non circunciderit.Et ideo si salutem circuncisio omnimodo adfert,etiã ipse Moyses in filio suo non intermisisset,quo minus octaua die circũcideret eũ,quando constet Sepphorã coactam ab angelo id fecisse in itinere. Cõsideremus itaq; qđ nõ potuerit unius infantis coacta circũcisio omni populo præscribere,& quasi legẽ huius præcepti cõdere in salutẽ. Nã prouidẽs deus quod
hanc

hanc circũcisionẽ in signũ, non in salutẽ esset daturus populo Israel, iccirco filiũ Moysi ducis futuri instigat circuncidi, ut cum cœpisset per eum populo dare præceptũ circũcisionis, nõ aspernaretur populus, uidẽs exemplũ istud in*iudicis filiũ iam celebratum. Dari enim habebat circũcisio, sed in signũ: unde Israel in nouissimo tempore dinosci haberet, quãdo secundũ sua merita in sanctam ciuitatem ingredi prohiberetur, secundum uerba prophetarum dicentium: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni exustæ, regionẽ uestram in conspectu uestro alieni comedent, & deserta & subuersa à populis extraneis. Derelinquetur filia Syon sicut casa in uinea, & sicut custodiarium in cucumerario, & quasi ciuitas quæ expugnatur. Et ideo subsequẽs sermo Prophetæ exprobrat eis Esaias dicẽs: Filios generaui & exaltaui, ipsi autem spreuerũt me. Et iterũ: Et si extenderitis manus, auertam faciem meam à uobis. Et si multiplicaueritis preces, non exaudiã uos: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et iterum: Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, filij scelerati: dereliquistis deum, & in indignationem misistis sanctum Israel. Hæc igitur dei prouidẽtia fuit, dandi circũcisionem Israel in signum, unde dinosci posset cum adueniret tempus, quod meritis suis supradictis in Hierusalem admitti prohiberentur, quod & quia futurum erat nunciabatur, & quia factũ uidemus recognoscimus. Sic ergo circũcisio carnalis, quæ temporalis erat, *imbuta est in signum populo cõtumaci: ita spiritalis circũcisio est in salutem populo obaudienti, dicente propheta Hieremia: Innouate uobis nouitatem, & nolite seminare in spinis. Circũcidimini deo, & circuncidite præputium cordis uestri. Et alio loco dicit: Ecce enim dies uenient dicit dominus, & disponam domui Iudæ & domui Iacob testamentum nouum, nõ tale quale iam dedi patribus eorum, in die quo eos eduxi de terra Aegypti. Vnde intellegimus & priorem circũcisionem tunc datam cessaturam, & nouam legem nõ talem qualem iam dederat patribus processuram annunciari, sicut Esaias prædicauit dicens: Quod in nouissimis diebus manifestus futurus esset mons domini, & domus dei super uertices montium: & exaltabitur, inquit, super colles, & uenient super illum omnes gentes, & ambulabunt multi & dicent: Venite ascendamus in montẽ domini, & in domũ dei Iacob: *nõ in Esau prioris populi, sed in Iacob sequẽtis, id est populi nostri, cuius mons CHRISTVS est sine manibus concidentiũ præcisus, implẽs omnẽ terrã, apud Danielem ostensus. Deniq; ex hac domo dei Iacob, etiã legẽ nouam processurã sequentibus uerbis annũciat Esaias dicẽs: De Syon enim exiet lex & uerbũ domini ex Hierusalẽ, & iudicabit inter gẽtes, id est inter nos qui ex gentibus sumus uocati, & concident, inquit, gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & nõ accipiet gens super gentẽ gladiũ, & iam nõ dicentur præliari. Igitur intelleguntur alij q̃ nos, qui noua lege edocti ista obseruamus, obliterata ueteri lege, cuius obolitionẽ futurã actus ipse demõstrat. Nã uetus lex ultione gladij se uindicabat, & oculũ pro oculo eruebat, & uindictam

Al's *ducis.

Fort. *tributa.

al's *non in E. p. filij.

& uindictam iniuriæ retribuebat. Noua autem clementiam designabat, & pristinam ferocitatem gladiorum & lancearum ad tranquillitatem conuertebat, & belli pristina in æmulos legis, & hostis executionem, in pacificos actus arandæ & colendæ terræ reformabat. Igitur, sicut supra ostendimus, quod uetus lex & circuncisio carnalis cessatura pronunciata est, ita & nouæ legis, & spiritalis circuncisionis obseruantia, in pacis obsequia eluxit. Populus enim, inquit, quem non noueram seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, Prophetæ adnunciauerunt. Quis autem populus qui deum ignorabat, nisi noster, qui retro deum nesciebamus, & quis in auditu auris obediuit ei, nisi nos, qui relictis idolis, ad deum conuersi sumus. Nam Israel, qui deo fuerat cognitus, quicq; ab eo in Aegypto exaltatus fuerat, & per Erythræum pelagum transuectus est, quicq; in eremo manna cibatus XL. annis, ad instar æternitatis redactus, nec humanis passionibus contaminatus, aut seculi huius cibis pastus, sed angelorum panibus manna cibatus, satisque beneficijs deo obligatus, domini & dei sui oblitus est, dicens ad Aaron: Fac nobis deos qui nos præcedant: Moyses enim ille, qui nos eiecit de terra Aegypti, dereliquit nos, & quid illi acciderit nescimus. Et ideo nos qui non populus dei retro, facti sumus populus eius, accipiendo nouam legem & supra dictam, & nouam circuncisionem ante prædictam. Sequitur itaq;, ut quatenus circuncisionis carnalis, & legis ueteris abolitio expuncta suis temporibus demonstratur, itaque sabbati quoque obseruatio temporalis fuisse demonstretur. Dicunt enim Iudæi, quod à primordio sanctificauerit deus diem septimum, requiescendo in eo ab omnibus operibus suis quæ fecit, & inde etiam Moysen dixisse ad populum: Memento te diem sabbatorum sanctificare eum: omne opus seruile non facietis in eo, præterquàm quod ad animam pertinet. Vnde nos intellegimus magis sabbatizare nos ab omni opere seruili semper debere, & non tantum septimo quoq; die, sed per omne tempus. Ac per hoc quærendum nobis, quod sabbatum nos deus uellet custodire. Nam sabbatum æternũ, & sabbatum temporale scripruræ designãt. Dicit enim Esaias propheta: Sabbata uestra odit anima mea. Et alio loco dicit: Sabbata mea profanastis. Vnde dinoscimus sabbatum temporale esse humanum, & sabbatum æternum censeri diuinum, de quo per Esaiam prædicat: Et erit, inquit, mensis ex mense, & dies de die, & sabbatum de sabbato, & ueniet omnis caro adorare in Hierusalem, dicit dominus. Quod intellegimus adimpletum temporibus CHRISTI, quando omnis caro, id est omnis gens adorare in Hierusalem uenit deum patrẽ, per IESVM CHRISTVM filiũ eius, sicut per prophetã prædictũ est: Ecce Proselyti per me ad te ibunt. Sic igitur ante hoc sabbatũ temporale erat, & sabbatũ æternũ præostensum & prædictum, quomodo & ante circuncisionem carnalem fuit & spiritalis circuncisio præostensa. Deniq; doceant sicuti iam prælocuti sumus, Adam sabbatizasse, aut Abel ho-
stiam

stiam deo sanctam offerentē, sabbati religionem placuisse: aut Enoch translatum, sabbati cultorem fuisse: aut Noe arcæ fabricatorem propter diluuium immensum, sabbatum obseruasse: aut Abraham in obseruatione sabbati, Isaac filium suum obtulisse. aut Melchisedech in suo sacerdotio legem sabbati accepisse. Sed dicturi sunt Iudæi, ex quo hoc præceptum datum est per Moysen, exinde obseruandum fuisse. Manifestum est itaq;, non æternum nec spiritale, sed temporale fuisse præceptum, quod quandoque cessaret. Denique adeo non in uacatione sabbati, id est diei septimi, hæc solennitas celebranda est, ut IESVS Naue eo tempore quo Hiericho ciuitatem debellabat, præceptum sibi à deo diceret, uti populo mandaret, ut sacerdotes arcam testamenti dei septem diebus circūferrent in circuitu ciuitatis: atque ita septimi diei circuitu peracto, sponte ruerunt muri ciuitatis. Quod ita factum est, & finito spacio diei septimi, sicut prædictum erat ruerunt muri ciuitatis. Ex quo manifeste ostenditur, in numero istorum dierum septem incurrisse diem sabbati. Septem enim dies undecunque initium acceperint: sabbati diem secum concludant necesse est, quo die non tantum sacerdotes sint operati, sed & in ore gladij præda facta sit ciuitas ab omni populo Israël. Nec dubium est opus seruile eos operatos, cum prædas belli agerent ex dei præcepto. Nam & temporibus Machabæorum sabbatis pugnando fortiter fecerunt, & *hostiles Allophylos expugnauerunt, legemque paternam ad pristinum uitæ statum pugnando sabbatis reuocauerunt. Nec putem aliam legem eos defendisse, nisi in qua de die sabbatorum meminerant esse præscriptum. Vnde manifestum est ad tempus & præsentis causæ necessitatem conualuisse, ut non ad perpetui temporis obseruationem huiusmodi legem eis deus ante dedisset: Sic & sacrificia terrenarum oblationum, & spiritalium sacrificiorum prædicta ostendimus. Et quidem à primordio maioris filij, id est Israël, terrena fuisse in Cain præostensa sacrificia, & minoris filij Abel, id est populi nostri sacrificia diuersa demonstrata. Namque maior natu Cain de fructu terræ obtulit munera deo: minor uero filius Abel de fructu ouium suarum. Respexit deus in Abel & in munera eius, in Cain autem & in munera eius non respexit. Et dixit deus ad Cain: Quare concidit uultus tuus, quoniam si recte quidem offeras, non recte autem diuidas, peccasti. quiesce. Ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis eius. Et tunc dixit Cain ad Abel fratrem suum: Eamus in campum, & abijt cum eo illic, & interfecit eum. Et tunc dixit deus ad Cain: Vbi est frater tuus? Et dixit: Nescio. Nunquid custos sum ego fratris mei? Et dixit ei deus: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Propter quod maledicta terra, quæ aperuit os suum ad excipiendum sanguinem fratris tui. Gemens & tremens eris super terram, & omnis qui te inuenerit occidet. Ex hoc igitur duplicia duorum populorum sacrificia præostensa, iam nunc à primordio animaduertimus.

Als *hostes.

Deniq;

Deniq; cum per Moysen in Leuitico lex sacerdotalis conscriberetur, inuenimus præscriptum populo Israeli, ut sacrificia nullo in loco offerrentur deo, quàm in terra promissionis, quam dominus deus daturus esset populo Israeli, & patribus eorum. Et introducto Israel, illic celebrarentur sacrificia & holocausta tam pro peccatis quàm pro animabus, & nusquam alibi nisi in terram sanctam. Cur itaq; postea per prophetas prædicat spiritus futurum, ut in omni terra, aut in omni loco offerātur sacrificia deo, sicuti ipse per Malachiam angelum unum ex duodecim prophetis dicit: Non recipiam sacrificium de manibus uestris, quoniam ab oriente sole, usque ad occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus omnipotens. Et in omni loco offeruntur sacrificia munda nomini meo. Item in Psalmis Dauid dicit: Adferte deo patriæ gentiū. Indubitate quod in omni terra exire habebat prædicatio Apostolorū. Adferte deo claritatē & honorem, adferte deo sacrificia nominis eius. Tollite hostias & introite in atria eius. Namq; quod non terrenis sacrificijs, sed spiritalibus deo litandum sit, ita legimus ut scriptum est: Cor contribulatum hostia est dei. Et alibi: Sacrifica deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Sic itaq; sacrificia spiritalia laudis designantur, & cor contribulatum acceptabile sacrificium deo demonstratur. Itaq; quomodo carnalia sacrificia reprobata intelleguntur, de quibus & Esaias loquitur dicens: Quò mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum dicit dominus? ita sacrificia spiritalia accepta prædicātur, ut prophetæ adnunciant: Quoniam & si adtuleritis, inquit, mihi similam, uanum est: incensum abominatio est mihi. Et alibi dicit: Holocaustomata & sacrificia uestra, & adipem hircorum, & sanguinem taurorum nolo. Nec si ueniatis uideri mihi, quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris? Spiritalia uero sacrificia de quibus prædictum est, & sicut supra dicit: Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus. Sacrificia non accipiam de manibus uestris: quoniam ab oriente sole usq; in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus. De spiritalibus uero sacrificijs, addit dicens: Et in omni loco sacrificia munda offerentur* mihi, dicit dominus.

Als * *nomini meo.*

DE SABBATO ET CIRCVNCISIONE, ET LEGIS ET VETERIS ET NOVAE OBSERVATIONE, SIC DICIT.

Igitur cum manifestum sit, & sabbatum temporale ostensum, & sabbatum æternū prædicatum: circūcisionem carnalem prædictam, & circūcisionem spiritalem præindicatā: legem quoq; temporalem, & legem æternalem denunciatam: sacrificia carnalia, & sacrificia spiritalia præostensa: sequitur, ut præcedenti tempore datis omnibus istis præceptis carnaliter populo Israël, superueniret tempus quo legis antiquæ & ceremoniarum ueterum præcepta cessarent, & nouæ legis promissio, & spiritalium sacrificiorum agnitio, & noui testamenti pollicitatio

tatio superueniret, fulgente nobis lumine ex alto, qui sedebamus in tenebris, & in umbra mortis detinebamur, oriret lumē. Itaq; necessitas nobis incumbit, ut quoniā prædicatam nouā legem à prophetis prædiximus eam & non talis qualis iam data esset patribus eorū, eo tempore quo eos de terra Aegypti produxit, ostendere & probare debeamus, tā legem illā ueterē cessasse, quā legem nouam promissam nūc operari. Et quidē in primis quærendum, an expectetur nouæ legis lator, & noui testamenti hæres & nouorum sacrificiorum sacerdos, & nouæ circūcisionis purgator, & æterni sabbati cultor, qui legem ueterem compescat, & uetus testamentū statuat, & noua sacrificia offerat & ceremonias antiquas reprimat: & circumcisionē ueterem cum suo sibi sabbato compescat, & nouum regnū quod non corrumpatur adnuntiet.

DE NATIVITATE CHRISTI. ADVENTVS PRIMVS. Hic

Am etiam nouæ legis lator, sabbati spiritalis cultor, sacrificiorū æternorum antistes, regni æterni æternus dominator, quærendum an iā uenerit, an nec ne. Et si iam uenit seruiendū est illi. Si nec dum uenit? sustinendus est, dum modo manifestus sit aduētus eius* cum primæ legis ueteris præcepta, & operari debere nouæ legis exordia, & in primis definiendum est nō potuisse cessare legem antiquā & prophetas, nisi uenisset is qui per eandem legem, & per eosdem prophetas uenturus adnuntiabatur. Igitur in isto gradu conferamus an qui uenturus est CHRISTVS iam uenerit, an uenturus adhuc speretur. Quod ipsum ut probari possit: etiam tempora sunt nobis requirēda quando uenturum CHRISTVM prophetæ annunciauerunt, ut si in ista tempora recognouerimus uenisse eum, sine dubio ipsum esse credamus, quē uenturum prophetæ canebant. In quem nos gentes scilicet credituri annuntiabamur. Et cum constiterit uenisse, indubitate etiam legem nouam ab ipso datam esse credamus, & testamentū nouum ab ipso & per ipsum nobis dispositum nō diffiteamur. Venturum enim CHRISTVM nec Iudæos refutare scimus utpote qui in aduentum eius spē suam porrigant. Nec de isto pluribus quærendū cum retro omnes prophetæ de eo precinuerint ut Isaias dicit, Sic dicit dominus deus CHRISTO meo domino, cuius tenui dextrā ut exaudiant illū gētes, fortitudines regū disrumpam: aperiā ante illum portas, & ciuitates non claudentur illi. Quod ipsum adimpletū uidemus. Cui enim dexteram tenet pater deus, nisi CHRISTO filio suo? quem exaudierūt omnes gentes id est cui omes gentes crediderunt, cuius & prædicatores Apostoli in psalmis Dauid ostendunt, in uniuersa, inquit, terra exijt sonus eorum: & usq; ad terminos terræ uerba eorū, In quē enim aliū uniuersæ gētes crediderunt, nisi in CHRISTO qui iā uenit? Cui enim & aliæ gētes crediderunt, Parthi, Medi Elamitæ & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniā, Phrygiam, Cap-

Al's *comprimere.

Al. *an qui uenturus Christus adnuntiabatur.

padociam,& incolentes Pōtum & Asiam, Pamphyliam, inmorantes Aegyptum, & regionem Africæ quæ est trās Cyrenen. inhabitantes Romā & incolæ tunc, & in Hierusalem Iudæi, & cæteræ gētes: etiam Getulorum uarietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarū omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Rhomanis loca CHRISTO uero subdita, & Sarmatarum & Dacorum, & Germanorū, & Scytharum & abditarum multarum gentium, & prouinciarum & insularum multarū nobis ignotarum: & quæ enumerare minus possumus, in quibus omnibus locis CHRISTI nomen qui iam uenit, regnat, utpote ante quē omniū ciui-
Esa. 45. tatū portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ, ante quē seræ ferreæ sunt cōminutæ, & ualuæ æreæ sunt apertæ: quāquam & ista spiritaliter sint intellegenda quo præcordia singulorū uarijs modis à diabolo obsessa, fide Christi sint reserata, attamen perspicue sunt adimpleta, utpote in quibus omnibus locis populus nominis CHRISTI inhabitet. Quis enim omnibus gentibus regnare potuisset, nisi Christus dei filius? qui omnibus in æternum regnaturus nuntiabatur.

DE REGNO CHRISTI AETERNO.

Am si Salomon regnauit, sed in finibus Iudæ tātum, à Bersabeæ usq; Dan termini regni eius signant. Si uero Babylonijs & Parthis regnauit Darius, nō habuit potestatem ulterius, ultra fines regni sui, non habuit in omnibus gentibus potestatem. Si Aegyptijs Pharao uel quisque ei in hæreditate regni successit, illic tātum potitus est regni sui dominium. Si Nabuchodonosor cum suis regulis, ab India usq; Aehiopiam habuit regni sui terminos. Si Alexander Macedo nunquā Asiam uniuersam & cæteras regiones postea quàm deuicerat tenuit, Si Germani adhuc usq; limites transgredi non sinuntur. Britanniæ intra Oceani ambitum cōclusæ sunt. Maurorum gentes, & Getulorum barbariæ à Rhomanis obsidentur, ne *religionum suarum fines excedant. Quid de Rhomanis dicā qui de legionum suarum præsidijs imperiū suum muniunt. Nec trans istas gentes porrigere uires regni sui possunt. CHRISTI autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubiq; regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter: non regis apud illum maior gratia, non *Barbara alicuius imperiosi lætitia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita, omnibus æqualis, omnibus rex, omnibus iudex, omnibus deus & dominus est. Nec dubites credere quod asseueras, cum uideamus fieri. Itaque requirenda tempora prædicta & futuræ natiuitatis CHRISTI, & passionis eius, & extermini ciuitatis Hierusalem, id est uastationis eius.

Puto regionum legendum.

*Als *Barbari.*

De passione

DE PASSIONE CHRISTI, ET VASTATIONE HIERVSALEM.

Dicit enim Daniel: Et ciuitatem sanctam, & sanctum terminari cum duce uenturo, & destrui pinnaculum usque ad interitum, Venturi itaque CHRISTI ducis sunt tempora requirenda. quæ inuestigabimus in Daniele, quibus computatis probabimus uenisse eum, etiam ex temporibus præscriptis, & ex signis competentibus, & ex operationibus eius. quæ probamus, & ex consequentibus quæ post aduentum eius futura adnunciabantur, ut tam adimpleta omnia, quàm perspecta credamus. Sic igitur de eo Daniel prædicauit, ut & quando, & quo in tempore gentes esset liberaturus ostenderet, & quoniam post passionem CRHISTI ista ciuitas exterminari haberet. Dicit enim sic: In primo anno sub Dario filio Assueri ex semine Medorum, qui regnauit super regnum Chaldæorum, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum. Et adhuc me loquente in oratione, ecce uir Gabriel quem uidi in uisione in principio, uolans, & tetigit me, quasi hora sacrificij uespertini, & intellegere fecit me, & locutus est mecum, & dixit: Daniel, nunc exiui imbuere te intelligentia, in principio obseruationis tuæ exiuit sermo. Et ego ueni ut adnunciem tibi, quia uir desideriorum tu es, & cogita in uerbo & intellege in uisione. LXX hebdomadæ breuiatæ sunt super plebem tuam & super ciuitatem sanctam, quo adusq; inueteretur delictum, & signentur peccata, & exorentur iustitiæ, & inducatur iustitia æterna. Et ut signetur uisio & prophetes, & ut ungatur sanctus sanctorum. Et scies & perspicies, & intelleges à profectione sermonis, integrando & reædificando Hierusalem usque ad CHRISTVM ducem, hebdomades LXII & dimidia, & conuertet & ædificabitur in lætitiam, & conuallationem, & innouabuntur tempora, & post hebdomadas has LXII, & exterminabitur unctio, & non erit, & ciuitatem sanctam exterminabit cum duce adueniente, & concidentur quomodo in cataclysmo usque in finem belli quod concidetur usque ad interitum: & confirmabit testamentum in multis: hebdomada una, & dimidia hebdomadis auferetur meum sacrificium & libatio, & in sancto execratio uastationis, usque ad finem temporis consummatio dabitur super hac uastatione. Animaduertamus igitur terminũ, quomodo in uerbo quas dixit LXX hebdomadas futuras, in quibus si receperint eum, ædificabitur in latitudinem, & in longitudinem, & innouabuntur tempora. Prouidens autem deus quid esset futurum, quoniam non tantum non recipient eum, uerum & insequentur, & tradent eum morti, & recapitulauit & dixit: In LXXII hebdomadibus nasci illum & ungi sanctum sanctorum. Hebdomades autem

VII & dimidia cum impleretur, pati haberet, & ciuitatem exterminari post unam & dimidiam hebdomadam, quo scilicet septem & dimidia hebdomadæ completæ sunt. Dicit enim sic: Et ciuitatē & sanctum exterminari cū duce uenturo, & concidentur sicut in cataclysmo, & destruet pinnaculū usq; ad interitum. Vnde igitur ostendimus quoniam uenit CHRISTVS intra LXII & dimidiam hebdomadas? Numerabimus autem à primo anno Darij, quomodo in ipso tempore ostenditur Danieli uisio ipsa. Dicit enim:
Al's * à pphetatiōe. Et intellege & conijce * à profectione sermonis, respondere me tibi hæc. Vnde à primo anno Darij debemus computare, quando hanc uisionem uidit Daniel. Videamus igitur anni quomodo impleantur usq; ad aduentum CHRISTI. Darius enim regnauit annis XVIIII. Artaxerxes regnauit annis XL. Deinde rex Ochus, qui & Cyrus, regnauit annis XXIIII. Argus anno uno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est, annis XXI. Ale
Al's * XII. xander Macedo annis * X. Deinde post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos reuicerat, & in Alexandriam regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit. Postea regnauit illic in Alexandria Soter annis XXXV, cui succedit Philadelphus, & regnauit annis XXXVIII. Huic succedit Euergetes, annis XXV. deinde Philopator annis XVII.
Al's * XXVIIII. post hunc Epiphanes, annis XXIIII. Item alius Euergetes, annis * XXVII.
Al's * XXXVIII Soter annis XXXIIII. Ptolemæus annis * XXXVII. Cleopatra annis XX. mensibus V. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto annis XIII. Post Cleopatram Augustus alijs annis XLVIII. nam omnes anni imperij Augusti, fuerūt anni LVI. Videamus autē quoniā quadragesimo & primo anno imperij Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur CHRISTVS. Et superuixit idem Augustus, ex quo nascitur CHRISTVS, annis XV. & erunt reliqua tempora annorum in diem natiuitatis CHRISTI anni XLI. Efficiuntur autem anni CCCCXXXVI, menses V. Vnde adimplentur LXII hebdomadæ & dimidia, quæ efficiunt annos CCCCXXXVII, menses VI, in diem natiuitatis CHRISTI. Et manifesta est iusti
Al's * manifestata. tia æterna, & unctus est sanctus sanctorum, id est CHRISTVS, & * signata est uisio & prophetes, & dimissa sunt peccata, quæ per fidē nominis CHRISTI, omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit signari uisum & prophetam? quoniam omnes Prophetæ nunciabant de illo, quod esset uenturus & pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est prophetia per aduentum eius, propterea signari uisionem & prophetiam dicebat, quoniam ipse est signaculum omniū Prophetarum, adimplens omnia quæ retro de eo Prophetæ nunciauerant. Post enim aduentum CHRISTI & passionem ipsius, iam non uisio, neque prophetes est, qui CHRISTVM nunciet uenturum. Denique hoc si non ita est, exhibeant Iudæi prophe-
tarum

tarũ post CHRISTVM aliqua uolumina, angelorum aliquorũ uisibilia miracula, quæ retro patriarchæ uiderunt usq; ad aduentum CHRISTI, qui iam uenit, ex quo signata est uisio & prophetia, id est statuta. Et merito Euangelista: Lex & prophetæ usque ad Ioannem baptizatorem. Baptizato enim CHRISTO, id est sanctificante aquas in suo baptismate, omnis plenitudo spiritalium retro charismatum in CHRISTO cesserunt, signante uisionem & prophetias omnes, quas aduentu suo adimpleuit. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & Prophetas. Itaque ostendentes & numerum annorum & tempus, LX duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, tunc uenisse CHRISTVM, id est natum. Videamus quid aliæ VII & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdiuisæ in abscisione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum, qui superuixit post natiuitatẽ CHRISTI, anni XV efficiuntur, cui succedit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis XXII, mensibus VII, diebus*XX. huius quintodecimo anno imperij passus est CHRISTVS, annos habens quasi XXX cum pateretur. Item Caius Cæsar, qui & Caligula, annis III, mensibus VIII, diebus XIII. Tiberius Claudius annis XIII, mensibus VII, diebus XX. Nero Cæsar annis XI, mensibus VIIII, diebus XIII. Galba mensibus VII, diebus *VI. Otho mensibus III, diebus V. Vitellius mensibus VIII, diebus*X. Vespasian⁹ anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & fiunt, anni *XLII, menses VI. nam imperauit annis XI, atque ita in diem expugnationis suæ Iudæi impleuerunt hebdomadas LXX, prædictas in Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis, postea cessauerunt illic libamina & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & unctio illic exterminata est post passionem CHRISTI. Erat enim prædictum exterminari illic unctionem, sicut est in Psalmis, prophetatum: Exterminauerunt manus meas & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora LXX hebdomadarũ perfecta est sub Tiberio Cæsare, COSS. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus paschæ, die VIII Calendarũ Aprilium, die prima azymorum, quo agnum ut occiderent ad uesperam, à Moyse fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, cum uellet eum dimittere: Sanguis huius super nos & super filios nostros. Et si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: ut adimpleri possent omnia que de eo fuerant scripta.

Al's*XXVIII.

Refertur hæc tert. sententia ab Eusebio in opere Chronico.

Al's*XXVIII.

Al's*XXVIII.

Al's*LII.

ITEM PROBATIO NATIVITATIS CHRISTI.

Ncipiamus igitur probare natiuitatem CHRISTI, à Prophetis esse nunciatam: sic Esaias dicit: Audite domus Dauid, non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam deus præstat certamen, propter hoc ipse deus dabit uobis signum: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabitis nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus, butyrum & mel manducabit: quoniam prius quàm cognoscat infans uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Itaque dicunt Iudæi, prouocemus istam prædicationem Esaiæ, & faciamus comparationem, an CHRISTO qui iam uenit, competat illi primo nomen quod Esaias prædicauit, & insignia eius quæ de eo nunciauit. Equidem Esaias prædicat eum Emanuelem uocari oportere, dehinc uirtutem sumpturũ Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorũ. Porrò, inquiunt, iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est dictus, neque re bellica functus. At nos econtrario, admonendos eos existimauimus, uti cohærentia quoque huius capituli recognoscant: subiuncta est enim & interpretatio Emanuel nobiscum deus, uti non solum sonum nominis expectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emanuel, id est nobiscum deus, suæ gentis est. *Quære ergo an ista uox nobiscum deus, quod est Emanuel, exinde quo CHRISTVS inluxit agitetur in CHRISTO: & puto ex toto nõ negabis. Nam qui ex Iudaismo credunt CHRISTO, ex quo in eum credunt, Emanuel cum uolent dicere, nobiscum deum esse significant, atque ita constat iam uenisse illum qui prædicabatur Emanuel, quia quod significat Emanuel uenit, id est nobiscum deus. Aeque sono nominis inducuntur, cũ uirtutem Damasci & spolia Samariæ, & regnum Assyriorum sic accipiunt, quasi bellatorem portendant CHRISTVM, non animaduertentes quid scriptura præmittat: quoniam prius quàm cognoscat puer uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspicias ætatis demonstrationem, an uirum iam CHRISTVM exhibere ista ætas possit, nedum imperatorẽ, scilicet uagitu ad arma esset conuocaturus infans, & signum belli

Hæc erant in Paterniacensi codice in margine asscripta, sed sic ut uiderētur referenda in contextũ. Sēsus autē eius, quod est deus nobiscum, ex interpretatione communis est. Vide tertium librũ aduersus Marcionē.

belli non tuba, sed crepitaculo daturus, nec ex equo uel de muro, sed de nutricis & gerulæ suæ dorso siue collo hostem designaturus: atque ita Damascum & Samariam pro mammis subacturus. Aliud est, si penes uos infantes in prælio erumpunt, credo ad solem uncti prius, dehinc pannis armati, & butyro stipendiati, qui ante norint lanceare, quàm lancinare. Etenim uero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quàm uirum facere, ante uirtutem Damasci sumere quàm patrem nosse, sequitur ut figurate pronunciatum uideatur. Sed & uirginem, inquiunt, parere natura non patitur, & tamen credendum est Prophetæ, & merito, Præstruxit enim fidem incredibili rei, dicendo quod signum esset futurum. Propterea, inquit, dabitur uobis signum, Ecce uirgo concipiet in utero & pariet filium. Signum autem à deo, nisi nouitas aliqua monstruosa fuisset, signum non uideretur. Denique si quando ad deijciendos aliquos ab hac diuina prædicatione uel conuertere singulos simplices quosque gestitis, mentiri audetis quasi non uirginem, sed iuuenculam concepturam & parituram scriptura contineat. Hinc quoque reuincimini, quod nihil signi uideri possit, res cottidiana, iuuenculæ scilicet prægnatus & partus: in signum ergo nobis posita uirgo mater merito creditur, infans uero bellator non æque: & hic enim signi ratio uersatur. Sed signo natiuitatis nouæ adscripto, exinde post signum alius iam ordo infantis edicitur, mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utiq; in signum est, infantia est. sed accepturum uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum, hoc est mirabile signum. Seruate modum ætatis, & quærite sensum prædicationis, imò reddite ueritati, quæ credere non uultis, & tam intelligitur prophetia renunciata, quàm creditur expuncta. Accepit CHRISTVS infans uirtutem Damasci, & spolia Samariæ. Maneant enim orientales illi Magi, infantiam CHRISTI ut regem auro, thure, & myrrha remunerantes, & accepit infans uirtutem Damasci sine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum est orientis uirtutem, id est uires auro & odoribus pollere solitam, certe est creatori, & ex diuinis scripturis uirtutem quoque cæterarum gentium aurum constituere. Sicut per Zachariam dicit: Et Iudas prætendit Israël, & congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum & argentum. Nam de hoc auri munere etiam Dauid dixit: Et dabitur illi de auro Arabiæ. Et iterum: Reges Arabum & Saba

munera adferent illi. Nam & magos reges ferè habuit Oriens, & Damaſcus Arabiæ retro deputabatur, antequàm tranſſcripta eſſet in Syrophœnicen ex diſtinctione Syriarum, cuius tunc uirtutem CHRISTVS accepit, accipiendo inſignia eius, aurum ſcilicet & odores. Spolia autem Samariæ ipſos magos, qui cum illum cognouiſſent, & muneribus honoraſſent, & genu poſito adoraſſent, quaſi dominum regem ſub teſtimonio iudicis & indicis ſtellæ ſpolia ſunt facti Samariæ, id eſt idololatriæ credentes uidelicet in CHRISTO. Idololatriam enim Samariæ nomine notauit, ut ignominioſæ ob idololatriam, quæ deſciuerat tunc à deo ſub rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum ſcripturis diuinis figurate uti tranſlatione hominum, ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorum appellat archontas ueſtros, & populum ueſtrum populum Gomorræ uocat, cum iam olim eſſent ciuitates iſtæ extinctæ. Et alibi per Prophetam ad populum Iſraël dicit: Pater, inquit, tuus Amorreus & mater tua Cethea. Quorum ex genere procreati nō ſunt, ſed ob conſimilem impietatem quos aliquando etiam filios ſuos dixerat per Eſaiam prophetam: Filios generaui & exaltaui. Sic & Aegyptus nonnunquam totus orbis intellegitur apud illum, ſuperſtitionis & maledictionis elogio. Sic & Babylon apud Ioannem noſtrum, RHOMANAE urbis figuram portat, proinde & magnæ & regno ſuperbæ, & ſanctorum debellatricis. Hoc itaque modo magos quoque Samaritanorum appellatione titulauit, & deſpoliatos quod habuerant, cum Samaritis, ut diximus, idololatriam aduerſus dominum. Aduerſus regem autem Aſſyriorum, aduerſus diabolum, qui ad hoc ſe regnare putat, ſi ſanctos à religione dei deturbat. Adiuuabitur autem hæc noſtra interpretatio, dum & alibi bellatorem CHRISTVM ſcripturæ deſignant, ob armorum quorundam uocabula, & eiuſmodi uerba. Sed ex reliquorum ſenſuum comparatione conuincentur Iudæi: Accingere, inquit Dauid, enſem ſupra femur. Sed quid ſupra legis de CHRISTO ὡραῖος τῷ κάλλει. tempeſtiuus decore ſuper filios hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis. Valde autem abſurdum eſt, ſi quem ad bellum enſe cingebat, ei de tempeſtiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur: de quo ſubiungens dicebat: Extende & proſpera & regna. Et adiecit: Propter lenitatem & iuſtitiam tuam. Quis enſem accingetur, & non contraria lenitati & iuſtitiæ exercet? id eſt dolum, & aſperitatem

Babylon Rhoma.

tem

tem & iniustitiam, propria scilicet negocia præliorum. Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius est alius actus, id est dei sermo diuinus, bis acutus, ut duobus testamentis legis antiquæ & legis nouæ, acutus sapientiæ suæ æquitate, reddens unicuique secundum actum suum. Licuit ergo & CHRISTO dei in Psalmis sine bellicis rebus, ensem sermonis dei præcingi figurato, cui prædicta tempestiuitas congruat cum gratia labiorum, quem tunc cingebatur super femur apud Dauid, quando uenturus in terras ex dei patris decreto nunciabatur: Deducit, inquit, te magnitudo dexteræ tuæ *uirtus scilicet gratiæ spiritalis, de qua CHRISTI agnitio deducitur: Sagittæ tuæ, inquit, acutæ, peruolantia ubique dei præcepta, minantes traductionem uniuscuiusque cordis & compungentis & transfigentis conscientiam. Namque populi sub te cadent, utique adorantes: Sic bellipotens & armiger CHRISTVS accipiet spolia non solius Samariæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorica didicisti, atque ita intantum CHRISTVS qui uenit non fuit bellator, quia non talis ab Esaia prædicabatur. Sed si CHRISTVS, inquiunt, qui uenturus creditur à Iudæis & dicitur, *non est IESVS, quare is qui uenit IESVS CHRISTVS appellatur? Constabit autem utrumque nomen in CHRISTO dei, in quo inuenitur etiam IESVS appellatus. Disce erroris tui morem, dum Moysi successor destinaretur, Auses filius Naue transfertur, certe de pristino nomine incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum quod sumus nos nationes in seculo in deserto commorantes, antea introducturus esset in terrã repromissionis melle & lacte manantem, id est in uitæ æternæ repromissionẽ, qua nihil dulcius: in quam non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per Iesum, id est per nouæ legis gratiam prouenire habebat circuncisus nobis petrina acie, id est CHRISTI præceptis. Petra enim CHRISTVS multis modis & figuris prædicatus est: ideo is uir qui in huius sacramenti imagine sperabatur, etiam nominis dominici inauguratus est figura, ut Iesus nominaretur. Nam qui ad Moysen loquebatur, ipse erat dei filius, qui & semper uidebatur. Deum enim patrem nemo uidit unquam, & uixit: & ideo constat ipsum dei filium Moysi esse locutum, & dixisse ad populũ: Ecce mitto angelum meũ ante faciem tuã, id est populi, qui te custodiat in itinere, & introducat in terram quã præparauit tibi. Intende illi & audi eum, & ne inobediens fueris ei, non enim cælauit te, quoniã nomen meũ super illum est. Populũ enim introducturus erat Iesus in terrã repromissionis, nõ Moyses: angelum quidem dixit eum, ob magnitudinẽ uirtutũ, quas erat æditurus, quas uirtutes fecit Iesus Naue, & ipsi legitis, & officiũ prophetæ nũciantis scilicet diuinã uoluntatẽ: sicuti & præcursorem

Negocia præliorũ, dolus & iniustitia.

*Al's *uirtutis.*

**Puto sic leg. non etiam Iesus à Iudæis dicitur.*

ſorem CHRISTI Ioannem, futurum angelum appellat, per prophetam ſpiritus dicens, ex perſona patris: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, id eſt CHRISTI, qui præparabit uiam tuam ante te. Nec nouum eſt ſpiritui ſancto, angelos appellare eos, quos miniſtros ſuæ uirtutis deus præfecit. Idem enim Ioannes non tantum angelus CHRISTI uocatus eſt, ſed & lucerna lucens ante CHRISTVM. Paraui enim, inquit, lucernam CHRISTO meo Dauid prædicat, quem ipſe CHRISTVS ueniens adimplere Prophetas, dicit ad Iudæos: Ille fuit, inquit, lucerna ardens & lucens: Vtpote qui non tantum uias eius parabat in eremo, ſed & agnum dei demonſtrando, inluminabat mentes hominum, præconio ſuo, ut eum eſſe intellegerent agnum, quem Moyſes paſſurum nunciabat. Sic & IESVS ob nominis ſui futurum ſacramentum: id enim nomen ſuum confirmauit, quod ipſe ei indiderat, quia non angelum nec auxen, ſed IESVM eum iuſſerat exinde uocari. Sic igitur utrumque nomen competit CHRISTO dei, ut & IESVS appellaretur: & quoniam ex ſemine Dauid, genus trahere deberet uirgo, ex qua naſci oportuit CHRISTVM, ut ſupra memorauimus, euidenter Eſaias Propheta in ſequentibus dixit: Et naſcetur, inquit, uirga de radice Ieſſe, quod eſt Maria, & flos de radice, Aſcendet in illum ſpiritus dei, & ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus agnitionis & pietatis, ſpiritus conſilij & uirtutis, ſpiritus dei timoris implebit illum. Neque enim ulli hominum uniuerſitas ſpiritalium documentorum competebat, niſi CHRISTO florido quidem ob gloriam, ob gratiam adæquatum, ex ſtirpe autem Ieſſe deputatum, per Mariam ſcilicet inde cenſendum. Fuit enim de patria Bethlehem & de domo Dauid, ſicut apud Rhomanos in cēſu deſcripta eſt Maria, ex qua naſcitur CHRISTVS. Expoſtulo etiam & quia à Prophetis prædicabatur ex Ieſſe genere uenturus, & omnem humilitatem & patientiam, & tranquillitatem eſſet exhibiturus an uenerit, atque ita is homo qui talis oſtenditur, ipſe erit CHRISTVS, qui uenit. De hoc enim Propheta Eſaias dicit: Homo in plaga poſitus, & ſciēs ferre imbecillitatē, qui tanquam ouis ad uictimam ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, non aperuit os ſuum. Sic neque contendit, neque clamauit, neque audita eſt foris uox eius, qui arundinem contuſam Iſraëlis fidem non comminuit: qui linum ardens, id eſt momentaneum ardorem gentium non extinxit, ſed lucernam magis fecit ortu luminis ſui, non poteſt alius eſſe quàm qui prædicabatur. Oportet itaque actum CHRISTI eius qui uenit ad ſcripturarum regulam recognoſci. Duplici enim, niſi fallor, operatione diſtinctum eum legimus, prædicationis & uirtutis, ſed de utroque populo ſic diſpoſitam: itaque ſpecialiter diſpungamus ordinem cœptum, docentes prædicatorem adnunciatum CHRISTVM, ut per Eſaiam dixit: Exclama, inquit, in

uigore,

uigore,& ne peperceris, exalta ut tuba uocem tuam, adnuncia plebi meæ facinora ipsorum,& domui Iacob delicta eorum. Me de die in diem quærunt,& cognoscere uias meas cupiunt. Quasi populus qui iustitiam fecerit, & iudicium dei non dereliquerit.& reliqua. Virtutes autem facturum à patre,Esaias dicit: Ecce deus noster iudicium retribuet, ipse ueniet & saluos faciet nos. Tunc infirmi curabuntur, & oculi cæcorum uidebunt, & aures surdorum audient,& mutorum linguæ soluentur,& claudus saliet uelut ceruus,& cætera quæ operatum CHRISTVM,nec uos diffitemini, utpote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis,sed quoniam ista sabbatis faciebat.

ITEM NEGANTES IVDAEI PASSIONEM CHRISTI IN CRVCE.

DE exitu planè passionis eius ambigitis, negantes passionẽ crucis in Christum prædicatam: & argumentantes insuper non esse credendum ut ad id genus mortis exposuerit deus filium suũ quod ipse dixit:Maledictus omnis homo qui pepẽdit in ligno. Sed huius maledictionis sensum antecedit rerum probatio. Dicit enim in Deuteronomio, si autem fuerit in aliquo delictum, ita ut iudicium mortis sit, & morietur,& suspendetis eum in ligno. Sed & sepultura sepelietis ipsa die: quoniam maledictus à deo est omnis qui suspensus fuerit in ligno, & non inquinabitis terram quam dominus deus tuus dabit in sortem. Igitur non in hanc passionem Christum maledixit,sed distinctionem fecit, ut in aliquo delicto iudicium mortis habuisset & moreret̃ suspensus in ligno. Hic maledictus à deo esset qui propter merita delictorum suorum suspenderetur in ligno. Alioquin Christus qui dolum de ore suo locutus non est, quique omnem iusticiam & humilitatem exhibuit,& ut supra de eo prædictum memorauimus non pro meritis suis,in id genus mortis expositus est: sed ut ea quæ prædicata sunt à prophetis, per uos ei obuentura implerentur, sicut in psalmis ipse spiritus Christi iam canebat dicens: Retribuebãt mihi mala pro bonis,& quæ non rapueram tunc exsoluebam, Exterminauerunt manus meas & pedes,& miserunt in potum meum fel,& in siti mea potauerunt me aceto, super uestem meam miserunt sortem, sicuti cætera quæ in illum commissuri essetis prædicta sunt. Quæ quidem omnia ista perpessus non pro actu suo aliquo malo passus est,sed ut scripturæ implerentur de ore prophetarum. Et utique sacramentum passionis ipsius figurari in prædicationibus oportuerat: quantóque incredibile tanto magis scandalum futurum,si nude prædicetur:quantóque magnificum, tanto magis obumbrandum, ut difficultas intellectus gratiam deo quæreret.

Item

ITEM PATRIARCHAE OSTENDVNT FIGVRAM CRVCIS.

ITaque in primis Isaac cum à patre hostia duceretur, lignumq; ipse sibi portans, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictima concessi à patre, lignum passionis suæ baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figurauit, uel hoc solo, ne cursum demorer ipse, quod persecutionem à fratribus passus est & uenundatus est in Aegyptum, ob dei gratiam. sicut & CHRISTVS ab Israël à fratribus uenundatus, à Iuda cũ traditur. Nam & benedicitur à patre in hæc uerba. Ioseph tauri decor eius, cornua unicornis cornua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summum usq; terræ. Non utiq; rhinoceros destinabatur unicornis, uel Minotaurus bicornis, sed Christus in illo significabat, Taurus ob utrãq; dispositionẽ, alijs ferus ut iudex, alijs mãsuetus ut saluator: cuius cornua essent æstimata. Nam & in antẽna nauis quæ crucis pars est, hoc extremitates huius uocantur. Vnicornis autem media stipite palus: hac denique uirtute crucis, & hoc more cornutus, uniuersas gentes & nunc uentilat per fidem, auferens à terra in cœlum, & tũc uentilabit per iudicium descendens de cœlo in terram. Idem erit & alibi taurus apud eãdem scripturam, cum Iacob Simeõ & Leui exporrigit benedictionẽ, de scribis & pharisæis prophetat, ex illis enim deducitur census illorum. Interpretatur enim spiritaliter sic. Simeon & Leui perfecerunt iniquitatem ex sua secta, qua scilicet Christum sũt persecuti. In cõciliũ eorum ne ueniat anima mea, & in stationem eorum ne incubuerint uiscera mea, quoniam in indignatiõe sua interfecerũt homines id est prophetas, in cõcupiscẽtia sua subneruauerunt taurũ: id est Christum, quẽ post necem prophetarum interfecerũt, & neruos eius suffigendo clauis deseuierunt, Cæterum uanum, si post homicidium iam ab eis commissum, alijs & non ipsis exprobrat carnificinã. Iam uero Moyses, quid utique tantum tunc cum Iesus aduersus Amelech præliabatur, extensis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis magis utiq; genibus positis & manibus cædentibus pectus, & facie humi uolutata orationem commẽdare debuisset? nisi quia illic ubi nomen IESV dicebatur dimicaturi quandoq; aduersus diabolum, crucis habitus quoq; erat necessarius, per quã IESVS uictoriã esset relaturus. idem rursus Moyses post interdictam omnis rei similitudinem, cur æneum serpentem ligno impositũ pendentis habitu in spectaculum Israëli salutare proposuit, eo tempore quo à serpentibus post idololatriam exterminabantur? nisi quod hic dominicã crucem intentabat qua serpẽs diabolus designabatur & læso cuiq; ab eiusmodi colubris id est angelis eius, à delictorum peccantia ad Christi crucis sacramenta intentus, saluus efficiebatur. Nam qui in illam tunc respiciebat, à morsu serpentiũ liberabat. Age nũc si legisti penes prophetam in psalmis, Dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, ne forte lignariũ aliquem regem significari putetis, & non Christũ, qui exinde à passione Christi superata morte

Al's* Christi crucẽ istius sa.

rata morte regnauit. Proinde & Esaias: Quoniam puer, inquit, natus est nobis, & datus est nobis filius. Quid nouum, si non de filio dei dicit, & natus est nobis, cuius imperium initium factum est super humerum ipsius? Quis omnino regum, insigne potestatis suæ *humero præfert, & non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate usus noua? sed solus nouus rex seculorum, CHRISTVS IESVS nouam gloriam & potestatem & sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum priorem prophetiam exinde dominus regnaret à ligno. De hoc enim ligno etiam deus insinuat per Hieremiam quod essetis dicturi: Venite mittamus in panem eius lignum, & conteramus eum à terra uiuorum, & nomen illius non memorabitur amplius. Vtique in corpus eius lignum missum est. Sic enim CHRISTVS reuelauit, panem corpus suum appellans, cuius retro corpus in panem prophetes nũciauit. Si adhuc quæres dominicæ crucis prædicationes, satis iam poterit tibi facere XXI psalmus totam CHRISTI continens passionẽ, canentis iam tunc gloriam suam, Foderunt, inquit, manus meas & pedes: quæ propria est atrocitas crucis. Et rursus cum auxilium patris imploraret: Saluum me fac, inquit, ex ore leonis, utique mortis, & de cornibus unicornuorum humilitatem meam. De apicibus scilicet CHRISTI crucis, ut supra ostendimus. quam crucem nec ipse Dauid passus est, nec ullus regum Iudæorũ, ne putetis alterius prophetari passionem, quàm eius qui solus à populo tam insigniter crucifixus est. Nunc si omnes interpretationes istas respuerit & inriserit duritia cordis uestri, probauimus sufficere posse mortẽ CHRISTI prophetatam, ut ex hoc quod non esset ædita, qualis mors intelligatur p̄ crucẽ euenisse, nec alij deputandũ fuisse passionẽ crucis quàm cuius mors prædicabatur. Nam mortẽ eius & passionem eius, & sepulturam una uoce Esaias dicit: A facinoribus, inquit, populi mei perductus est ad mortẽ, & dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, quia scelus nõ fecit, nec dolus in ore eius inuentus est, & deus uoluit eximere à morte animam eius, & cætera. Dicit etiam adhuc: Sepultura eius *ablata est è medio. Quomodo nisi per resurrectionem? Denique subiungit idem Esaias: Propterea ipse multos in hæreditatem habebit, & multorum diuidet spolia. Quis enim alius, nisi qui natus est, ut supra ostendimus, pro eo quo tradita est in morte anima eius? Ostensa enim causa gratiæ eius, pro iniuria scilicet mortis repensandæ, pariter ostensum est hæc illum propter mortem consecuturum, post mortem utique post resurrectionem consecuturum. Nam quod in passione eius accidit, ut media dies tenebresceret, Amos propheta annũciat dicẽs: Et erit, inquit, in die illa dicit dominus, occidet sol media die, tenebrescet super terram dies luminis, & conuertam dies festos uestros in luctum, & omnia cantica uestra in lamentationem, & imponam super lumbos uestros saccum, & super omne caput caluitium, & ponam eum quasi luctum delicti, & eos qui cũ illo quasi diem mœroris. Hoc

Al's *humerum.

Corpus Christi, panis.

*Exemp. Hirsaug. sic habet, sublata ẽ è medio, nec sepult⁹ est enĩ nisi mortuus, nec sepultura eius sublata est è medio, nisi p̄ resurrectionẽ

enim & Moyses initio primi mensis nouorum facturos uos prophetauit, cum omne uulgus filiorum Israël ad uesperam agnum esset immolaturũ, & hanc solennitatem diei huius, id est paschæ azymorum, cum amaritudine manducaturos præcanebat: & adiecit pascha esse domini, id est passionẽ CHRISTI. Quod ita quoq; adimpletum est, ut prima die azymorum interficeretis CHRISTVM, *ut & prophetiæ implerentur. Prophetabit dies uesperam facere, id est tenebras efficere: quæ media die factæ sunt, atq; ita dies festos uestros conuertit deus in luctum, & cantica uestra in lamentationem. Post passionem enim CHRISTI etiam captiuitas uobis & dispersio obuẽnit, prædicata per spiritum sanctum.

Al's & ut, et mox, properauit.*

DE VASTATIONE ISRAEL POST PASSIONEM DOMINI.

Am & pro istis meritis uestris, cladem uestram futuram Ezechiel nunciat: & non solum in isto seculo quæ iam euenit, sed in die tribulationis quæ subsequetur. Qua clade nemo liberabitur, nisi qui passione CHRISTI, quem respuitis, fuerit obsignatus. Sic enim scriptum est: Et dixit dominus ad me, Fili hominis, uidisti quæ seniores Israël faciunt: unusquisq; eorum in tenebris, unusquisq; in cubiculo absconso. quoniam dixerunt: Non uidet nos dominus, dereliquit dominus terrã. & dixit ad me: Adhuc conuersus uidebis facinora maiora quæ isti faciunt. Et introduxit me ad limina ianuæ domus domini quæ aspicit ad Aquilonem, & ecce illic mulieres sedentes & plangentes Thãmuz. & dixit dominus ad me: Fili hominis, uidisti? Nunquid modica domui Iuda, ut faciant facinora quæ fecerunt? & adhuc uisurus es adfectiones maiores eorum. Et introduxit me in ædem domus domini interiorem, & ecce in liminibus templi domini inter medium elam & inter mediũ altaris, quasi *uiginti uiri posteriora sua dederunt ad templum domini, & facies suas cõtra orientem, hi adorabãt solem. & dixit ad me: Vides fili hominis? Nunquid pusilla domui Iudæ, ut faciant facinora quæ fecerunt hi? quoniam impleuerunt impietates suas, & ecce ipsi quasi subsannãtes. Ego faciam cum indignatione mea, non parcet oculus meus, neque miserebor. Exclamabunt ad aures meas uoce magna, & non exaudiam eos, sed neq; miserebor, & exclamabit in aures meas uoce magna dicens: Adproximauit uindicta ciuitatis huius, & unusquisq; habuit uasa exterminij in manu sua. Et ecce sex uiri ueniebãt à uia portæ altæ, quæ respiciebat ad Aquilonem, & uniuscuiusq; bipennis dispersionis erat in manu eius, & unus uir in medio eorum indutus poderem, & zona saphyri in lumbis eius, & introierunt & steterunt in proximis altaris ærei, & claritas dei Israel ascendit à Cherubin quæ fuerũt super eam in subdiuali domus, & uocauit hominem qui indutus erat poderem, qui habuit super lumbos suos zonam, & dixit ad eum dominus: Transi per mediam Hierusalem, & scribe signum Tau in frontibus uirorum qui gemunt & dolent

Ezech. 8

Al's uigintiquinq;*

Vas interitus

& dolent super omnia facinora quæ fiunt in medio eorum. Et in his dixit ad audientem: Ite post eum in ciuitatem & concidite, & nolite parcere oculis uestris, & ne misereamini senioris aut iuuenis aut uirginis, & paruulos & mulieres interficite omnes ut perdeleantur. Omnes autem super quos est Tau signum ne accesseritis, & à sanctis meis incipite. Huius autem signi sacramentum uarijs modis prædicatum est, in quo uita hominibus præstruebatur, in quo Iudæi non essent credituri. sicut Moyses ante nunciabat in Exodo dicēs: Eijciemini de terra in qua introibitis, & in nationibus illis nō eritis in requiem. Et non erit stabilitas uestigij pedis tui, & dabit tibi deus cor tædians, & tabescentem animam, & oculos deficientes, ut non uideant, & erit uita tua pendens in ligno ante oculos tuos, & non credes uitæ tuæ. Itaq; quoniam impleta est prophetia per aduentum eius, id est per natiuitatem, quam supra memorauimus, & passionem quam euidēter ediximus, propterea & Daniel signari uisionem & propheten dicebat, quoniā CHRISTVS est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quæ retro erant de eo nunciata: post enim aduentū eius & passionem ipsius iam non uisio, neq; prophetes. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & prophetiam. Itaq; ostendentes & numerum annorum, & tempus LXII. & dimidiæ hebdomadarū adimpletarum, probauimus tunc uenisse CHRISTVM, id est natum, & quatuor & dimidiæ hebdomadarū, quæ sunt subdiuisæ in abscisionem priorum hebdomadarum, intra quæ tempora passum ostendimus CHRISTVM, atq; ita LXX hebdomadibus conclusis, & ciuitate exterminata, & sacrificium & unctionem, exinde cessare. Sufficit huc usq; de his interim ordinem CHRISTI decurrisse, quod talis probatur qualis adnunciabatur, etiam ex ista consonantia scripturarum, qua ex præiudicio maioris partis, aduersum Iudæos, elocuti sumus. Neq; enim in dubium deducant uel negent, quæ scripta proferimus: ut ex hoc quoq; paria esse scripturis diuinis negare non possint: ut quæ post CHRISTVM futura præcanebantur adimpleta cognoscantur, nisi ille uenisset post quem habebant expungi quæ nunciabantur, quæ completa sunt etiam probarentur.

ITEM DE CLARITATE GENTIVM IN CHRISTO IESV.

Aspicite uniuersas nationes, de uoragine erroris hunani, exinde emergētes ad dominū deum creatorem & CHRISTVM eius. Et si audes negare prophetatum, statim tibi promissio patris occurrit in Psalmis dicens: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris eū Dauid filiū dicere, quàm CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid potius promissos, qui intra unicam Iudæam regnauit, quàm CHRISTO, qui totū iam orbem euangelij sui fide cepit, sicut per Esaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei in lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum utiq; errantium, exsoluere de uinculis uinctos,

id est delictis liberare: & de domo carceris, id est mortis, sedētes in tenebris ignorantiæ scilicet. Quæ si per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt, prophetata quàm per*aliquem expuncta consideramus. Igitur quoniā filij Israël adfirmant nos errare recipiendo CHRISTVM, qui iam uenit, præscribamus eis ex ipsis scripturis iam uenisse CHRISTVM qui prædicabatur. Quamuis ex temporibus Danielis prædicantis probauerimus iam uenisse CHRISTVM qui nunciabatur. Nasci enim eum oportuit in Bethlehem Iudæ. Sic enim scriptum est in propheta: Et tu Bethlehem non minima es in ducibus Iudæ. Ex te enim exiet dux qui pascet populum meū Israël. Si autem adhuc natus non est, qui processurus dux de tribu Iuda ex Bethlehem nunciabatur, oportet enim eum de tribu Iuda & à Bethlehem procedere: animaduertimus autem tunc neminem de genere Israël in ciuitate Bethlehem remansisse, & exinde quod interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Iudæorum, ut hoc quoq; esset adimpletum per prophetam: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni exustæ, id est quod belli tempore eis euenerit, regionem uestram in conspectu uestro exteri comedent, & deserta & subuersa erit à populis alienis. Et alio loco sic per Prophetam dicitur: Regem cum claritate uidebitis, id est CHRISTVM facientem uirtutes in gloria dei patris, & oculi uestri uidebunt terram de longinquo, quod uos pro meritis uestris post expugnationē Hierusalē prohibiti ingredi in terrā uestram, de longinquo eam oculis tantū uidere permissum est. Anima, inquit, uestra meditabitur timorem, scilicet quo tempore excidium sui passi sunt. Quomodo igitur nascetur dux de Iudæa, & quatenus procederet de Bethlehem, sicuti diuina prophetarum uolumina nunciant, cum nullus omnino sit illic in hodiernum derelictus ex Israël, cuius ex stirpe possit nasci CHRISTVS. Secundum Iudæos adhuc non uenit cum uenire cœperit, Vnde ungetur? Lex em̄ præcepit in captiuitate non licere unctionē chrismatis regalis confici. Si autē iam nec unctio nō est illis, ut Daniel prophetauit. Dicit em̄, exterminabitur unctio, ergo iam nō est illic unctio, quia nec templum ubi erat cornu de quo reges ungebantur. Si ergo non est unctio, unde ungeť dux qui nascetur in Bethlehem? aut quomodo procedet de Bethlehem, cum de *germine Israël nullus omnino sit in Bethlehem? Iterato deniq; ostendimus, & uenisse iam CHRISTVM secundum prophetas, & passum, & in cœlis iam receptum, & inde uenturum secundum prædicationes prophetarum. nam post aduentum eius secundū Danielem, quod ipsa ciuitas exterminari haberet legimus, & ita factum recognoscimus. Dicit enim scriptura: Sic & ciuitatem & sanctum simul exterminari cum duce, indubitate qui de Bethlehem & de tribu Iuda esset processurus. Vnde & manifestum est quod ciuitas simul eo tempore exterminari deberet, cum ducator eius in ea pati haberet, secundum scripturas prophetarum dicentium: Expandi manus meas tota die ad populum contumacem & contra dicentem

Fort. *per quem.

Al's *de semine.

dicentem mihi. Qui ambulat uiam non bonam, sed post peccata sua. Et in Psalmis dicit: Exterminauerunt manus meas & pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt & uiderunt me, & in siti mea potauerunt me aceto. Hæc Dauid passus non est, ut de se merito dixisse uideatur, sed CHRISTVS qui crucifixus est. Manus autem & pedes nō exterminantur, nisi eius qui in ligno suspenditur. Vnde & ipse Dauid regnaturum ex ligno dominū dicebat: nam & alibi Propheta ligni huius fructum prædicat dicens: Terra dedit benedictiones suas. Vtiq; illa terra uirgo nondum pluuijs rigata, nec imbribus fœcundata, ex qua homo tunc primum plasmatus est, ex qua nūc CHRISTVS secundum carnem ex uirgine natus est. Et lignum, inquit, attulit fructum suum. Non illud lignum in paradiso, quod mortem dedit protoplastis, sed lignum passionis CHRISTI, unde uita pendens à uobis credita non est. Hoc enim lignum tunc in sacramento erat, quo Moyses aquā amarā indulcauit, unde populus qui siti peribat in eremo, bibēdo reuixit: sicuti nos qui de seculi calamitatibus extracti, in quo cōmorabamur siti pereuntes, id est uerbo diuino propinati, ligno passionis CHRISTI aquam baptismatis potantes, fide quæ est in eum reuiximus, à qua fide Israël excidit, secundum Hieremiam dicentem: Mittite, & interrogate nimis, si facta sunt talia. Si mutabunt gentes deos suos, & isti non sunt dij. Populus autē meus mutauit gloriam suam, ex quo nihil proderit eis. Expauit cœlum super isto. Et quomodo & quando expauit? Indubitate quando passus est CHRISTVS. Et horruit, inquit, plurimum nimis, & sol media die tenebrificauit. Et quando horruit nimis, nisi in passione CHRISTI, cum terra quoq; contremuit, & uelum templi scissum est, & monumenta dirupta sunt? Quoniam duo hæc mala fecit populus. Me, inquit, dereliquerunt fontem aquæ uitæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterant aquam continere, indubitate non recipiendo CHRISTVM fontē aquæ uitæ. Lacus cōtribulatos cœperunt habere, id est synagogas in dispersiones gentium, in quibus iam spiritus sanctus non immoratur, ut in præteritum in templo commorabatur ante aduentum CHRISTI, qui est uerum dei templum. Nam & istam sitim diuini spiritus eos passuros dixerat propheta Esaias dicens: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos autem esurietis. Seruientes mihi potabuntur, uos autem sitietis, & ad contribulationē spiritus ululabitis. Remittetis enim nomen uestrum, in satietatem electis meis, uos autem interficiet dominus. Eis autem qui seruiunt mihi, nomen nominabitur nouum, quod benedicetur in terris. Adhuc huius ligni sacramentum etiam in Regnorū legimus celebratum. Nam cum filij prophetarum super flumen Iordanen lignū securibus cæderent, exilijt ferrum, & mersum est in flumine, atq; ita Heliseo propheta superueniente petunt ab eo filij prophetarum uti ferrum flumini quod mersum fuerat erueret. Atq; ita Heliseus accepto ligno, & misso in eum locū ubi submersum fuerat ferrum,

statim supernatauit, & lignum mersum est, quod receperunt filij prophetarum. Ex quo intellexerunt quod Heliæ spiritus in eum sit repræsentatus. Quid manifestius huius ligni sacramento? quod duritia huius seculi mersa in profundo erroris, & à ligno CHRISTI, id est passionis eius in baptismo liberatur, ut quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum CHRISTI. Nobis igitur qui successimus in loco prophetarum ea sustinentibus hodie in seculo quæ semper passi sunt prophetæ propter diuinam religionem. Alios enim lapidauerũt, alios fugauerunt, plures uero ad mortis necem tradiderunt, quod negare non possunt. Hoc lignum sibi & Isaac filius Abrahæ ad sacrificium ipse portabat, cũ sibi eum deus hostiam fieri præcepisset. Sed quoniam hæc fuerant sacramenta, quæ temporibus CHRISTI perficienda seruabãtur, Et Isaac cũ ligno reseruatus est, & ariete oblato in uepre cornibus hærẽte, Et CHRISTVS suis temporibus lignũ humeris suis portauit, inhærens cornibus crucis corona spinea in capite eius circũdata. Hunc enim oportebat pro omnibus gẽtibus fieri sacrificium, qui tanquam ouis ad uictimam ductus est: & uelut agnus coram tondente se sine uoce, sic non aperuit os suum. Hic enim Pilato interrogante, nihil locutus est: in humilitate enim iudicium eius sublatum est. Natiuitatem autem eius quis enarrauit? quia nullus omnino hominum natiuitatis CHRISTI fuit conscius, in conceptu, cũ uirgo Maria uerbo dei prægnans inueniretur, & quia tolleretur à terra uita eius. Cur itaq; post resurrectionem eius à mortuis, quia dies tertia effecta est, cœli eum receperũt, secundum prophetiam Esaiæ emissam huiusmodi: Ante lucem surgent ad me dicentes, Eamus & reuertamur ad dominum deum, quoniam ipse eripiet & liberabit nos. post biduum, die tertia, quæ est resurrectio eius gloriosa de terra in cœlos eum recepit, unde & uenerat ipse spiritus ad uirginem: cuius neque natiuitatem, neque passionem Iudæi agnouerunt. Igitur quoniam adhuc contendunt Iudæi, uecdum uenisse CHRISTVM, quem tot modis adprobauimus uenisse, recognoscant Iudæi, exitum suum, quem post aduentum CHRISTI relaturi præcinebantur ob impietatem, qua eum & despexerunt, & interfecerunt. Primo enim ex qua die secundum dictum Esaiæ: Proiecit homo abominamẽta sua aurea & argẽtea quæ fecerũt, adorare uanis & nociuis, id est ex quo gentes nos dilucidata pectora, per CHRISTI ueritatẽ proiecimus idola, Videant Iudæi, & quod sequitur expunctum est, Tulit enim dominus sabaoth à Iudæis & ab Hierusalem, inter cætera, & sapientem architectum, qui ædificat ecclesiam dei templum, & ciuitatem sanctam & domum domini. Nam exinde destitit apud illos dei gratia. Et mandatum est nubibus ne pluerent imbrem super uineam Soreth, id est cœlestibus beneficijs, ne proueniret domus Israëlis. Fecerat enim spinas, ex quibus CHRISTVM coronauerat, & non iustitiam, sed clamorem, quo in cruce eum extorserat, & ita subtractis charismatis prioribus. Lex & prophetæ usq; ad Ioannem fuerunt,

Hoc caput restitui potest ex tertio lib. aduersus Martionẽ. ubi hæc oĩa ad uerbum inuenies. Idem fieri poterit in cæteris capitibus, illinc emendandis.

fuerunt,& piscina Bethsaida usq; ad aduentum CHRISTI curando ualetudines ab Israel. Desijt à beneficijs deinde, cum perseuerantia furoris sui nomen domini per ipsos blasphemaretur. Sicut scriptum est: Propter uos nomen dei blasphematur in gẽtibus. Ab illis enim incepit infamia,& tempus medium à Tiberio usque ad Vespasianum.*Quæ cum ita cõmisissent, nec intellexissent CHRISTVM in tempore suæ uisitationis inueniendum, facta est terra eorum deserta,& ciuitates eorum igni exustæ. Regiones ipsorum in conspectu eorum extranei deuorantes, derelicta filia Syon tanquã specula in uinea, uelut in cucumerario casula, ex quo scilicet Israël dominum non cognouit,& populus eum non intellexit, sed dereliquit magis,& ad indignationẽ prouocauit sanctũ Israël. Sicut Machæræ cõditionalis cõminatio: Si nolueritis, nec obaudieritis, gladius uos comedet. Ex quo probamus Machæram CHRISTVM fuisse, quem non audiendo perierunt, qui & in Psalmo dispersionem eius postulat à patre dicens: Disperge illos in uirtute tua. Qui & rursum per Esaiam in exustionem eorum orat: Propter me, inquit, hæc facta sunt uobis, in anxietate dormietis. Hæc igitur cũ pati prædicẽtur Iudæi ꝑpter CHRISTVM,& passos eos esse inueniamus, & in dispersionem demorari cernamus, manifestum est propter CHRISTVM Iudæis ista accidisse, conspirante sensu scripturarũ cum exitu rerum,& ordinis temporum. Aut si nondum uenit CHRISTVS, propter quem hæc passuri prædicabantur: cum uenerit ergo patientur,& ubi tunc filia Syon relinquenda, quæ inuida hodie est? ubi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis exustæ sunt? ubi dispersio gentis, quæ iam extitit res? Redde statum Iudææ quem CHRISTVS inueniat,& alium contende uenire. Discite nunc ex abundantia erroris uestri ducatum. Duos dicimus CHRISTI habitus à Prophetis demonstratos, totidem aduentus eius prænotatos. Vnum in humilitate utiq; primum, cum tanquam ouis ad uictimam duci habebat, & tanquam agnus ante tondentem sine uoce, sic non aperuit os, ne aspectu quidem honestus. Annunciauimus enim, inquit, de illo sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti,& non erat ei species neque gloria. Et uidimus eum & non habebat speciem neq; decorem, sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominũ, homo in plaga,& sciens ferre infirmitatem, scilicet ut positus à patre in lapidem offensionis, & minoratus ab eo modicum citra angelos: uermem se pronunciat,& non hominem, ignominiam hominis, & abiectionẽ populi. Quæ ignobilitatis argumenta, primo aduentui competunt, sicut sublimitatis secundo cum fiet.

Al's * Qui cum.

ITEM DE SECVNDO ADVENTV CHRISTI.

Iam non lapis offensionis, nec petra scandali, sed lapis summus angularis, post reprobationẽ adsumptus, & sublimatus in consummationẽ. Et petra sanè illa apud Danielem de monte præcisa, quæ imaginem secularium regnorum cõminuet & conteret.

conteret. De quo secundo aduentu eiusdem, Daniel dixit: Et ecce cum nubibus cœli tanquam filius hominis ueniens, uenit usque ad ueterem dierum, & aderat in conspectu eius. Et qui adsistebant adduxerunt illum, & data est ei potestas regia, & omnes nationes terræ secundum genus, & omnis gloria seruient illi, & potestas illius æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Tunc scilicet speciem honorabilem, & decorem habiturus est indeficientem supra filios hominum: tempestiuus enim decore citra filios hominum. Effusa est gratia, inquit, in labijs tuis, propterea benedixit te deus in secula. Accingere ensem tuum circa femur tuũ potens tempestiuitate & pulchritudine tua. cum & pater postea cum diminuit illum, modicum quid citra angelos, gloria & honore coronauit illum & subiecit omnia sub pedibus eius, & tunc cognoscent eum quem pupugerunt. Et cædent pectora sua tribus ad tribum, utique quod retro non agnouerint eum, in humilitate conditionis humanæ constitutum, Hieremias inquit, Homo est, & quis cognoscet illum? quia & natiuitatẽ eius, inquit Esaias, quis enarrauit? Sic & apud Zachariam ait, in persona ipsius, imò & in ipsius nominis sacramẽto uerissim⁹ sacerdos patris CHRISTVS ipsius duplici habitu in duos aduentus deliniatur. Primo sordibus indutus est, id est carnis passibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduersabatur ei, autor scilicet Iudæ traditoris, qui eum etiam post baptismum tentauerat. Dehinc spoliatus pristinas sordes, exornatus podere & mitra, & cidarim mundum, id est secundi aduentus, quoniam gloriam & honorem adeptus demonstratur. Nec poteritis eum Ioseph filium dicere, qui nulla omnino ueste sordida, sed semper sacerdotali fuit exornatus, nec unquam sacerdotali munere priuatus. Sed IESVS iste CHRISTVS dei patris summi sacerdos, qui primo aduentu suo humana forma & passibilis uenit in humilitate usque ad passionem, ipse etiam effectus hostia per omnia pro omnibus nobis, qui post resurrectionem suam indutus poderem, sacerdos in æternum dei patris nuncupatus est. Sic enim & duorum hircorum qui ieiunio offerebantur faciam interpretationem. Nonne & illi utrumq; ordinem nominis CHRISTI qui iam uenit ostendunt? pares quidem atque consimiles, propter eundem domini conspectum, quia non in alia uenturus est forma, ut quia cognosci habet à quibus & læsus est. Vnus autem eorum circundatus coccino, maledictus & consputatus, & conuulsus, & cõpunctus, à populo extra ciuitatem abijciebatur in perditionem manifestis *notis insignibus CHRISTI passionis, qui coccinea circũdatus ueste, & cõsputatus, & omnibus cõtumelijs afflictus, extra ciuitatẽ crucifixus est. Alter uero pro delictis oblatus, & sacerdotibus tantum templi in pabulum datus, secundæ repræsentationis argumenta signabat, qua delictis omnibus expiatis, sacerdotes tẽpli spiritalis, id est ecclesiæ, dominicæ gratiæ quasi uisceratione quadam fruerẽtur, ieiunantibus cæteris à salute. Igitur quoniã primus aduẽtus & plurimis

Al's *notatus.

& plurimis figuris obscuratus, & omni inhonestate prostratus canebatur. secundus uero & manifestus & deo condignus, iccirco quem facile & intelligere & credere potuerunt, eum solum intuentes, id est secundum qui est in honore & gloria, non immerito decepti sunt circa indigniorem certe obscuriorem, id est primum. Atque ita in hodiernū negant uenisse CHRISTVM, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorant in humilitate primo fuisse uenturum. Sufficit huc usque de his, interim ordinē CHRISTI decucurrisse, quo talis probatur, qualis annunciabatur: ut iam ex ista cōsonantia scripturarum diuinarum intelligamus, & quæ post CHRISTVM futura prædicabantur, ex dispositione diuina credantur expuncta. Nisi enim ille uenisset post quem habebāt expungi, nullo modo uenissent, quæ in aduentum eius futura prædicabantur. Igitur si uniuersas nationes de profundo erroris humani exinde emergentes ad deum creatorem & CHRISTVM eius cernitis, quod prophetatum nō audetis negare. Quia & si negaretis, statim uobis in psalmis sicuti iā prælocuti sumus, promissio patris occurreret dicētis: Filius me us es tu, ego hodie genui te. Pete à me & dabo tibi gētes hæreditatē tuā & possessionē tuā terminos terræ. Nec poteritis in istā prædicationem magis Dauid filiū Salomonē uindicare, quā CHRISTVM dei filiū dicere: nec terminos terræ, Dauid filio promissos, qui intra unicā Iudæā regnauit, quā CHRISTO filio dei, qui totum iam orbem euangelij sui radijs inluminauit. Denique & thronus in æuum magis CHRISTO dei filio competit, quàm Salomoni temporali scilicet regi, qui solo Israëli regnauit. CHRISTVM enim hodie inuocant nationes, quæ eum non sciebant, & populi hodie ad CHRISTVM confugiunt, quem retro ignorabant. Non potes futurū contendere, quod uides fieri. Hæc autem prophetata nega, cum coràm uidentur, aut adimpleta cum legūtur: aut si non negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS IVDAEOS LIBRI, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI PRIMI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

MARCION, ut autor est Tertullianus in catalogo Hæresium, natione Ponticus, episcopi filius, cum ob uiolatam uirginem ecclesiastica communione priuatus esset, ultionis (ut uerisimile est) studio, quod etiam aliàs plus semel accidisse legimus, Cerdonis hæresim amplecti cœpit, permotus, ut uolunt, Euangelica illa sententia, Omnis arbor bona, bonos fructus profert: mala autem, malos. Quam CHRISTVS non dijs, sed hominibus per allegoriam adcommodauit. Itaque Cerdonis impij magistri impius discipulus, profiteri cœpit quæ ille docuerat, duo uidelicet esse initia, duos, inquam, deos, sed longe dissimillimos, Alterum bonum, mitem, ac sedatum, & nihil aliud quàm optimum, qui per CHRISTVM filium suum paulo serius nobis sit reuelatus, hunc superiorem uocat, Alterum truculentum, ac sæuum, sanguinariumq́ue, quippe qui bellis ac cædibus delectetur. Ab hoc uult mundum esse conditum, quem minorem appellat, & asserit ueteris testamenti promulgatorem, ut superior ille noui fuit. Proinde legem & prophetas rejcit, indigne de Creatore sentiens. At melioris illius dei sui filium esse CHRISTVM affirmat, quem tamen haud uera carne fuisse uestitum tradit, sed solum imaginarias: nec uere passum nec natum. Resurrectionem animæ tantum cõcedit, corporis negat. Ex Euangelistis solum Lucã agnoscit, sed tamen non totũ. Nec Paulinas epistolas omneis recipit, nec totas. Acta Apostolorum & Apocalypsim pro falsis damnat, Huius itaque dogmata destructurus Tertullianus, ostendit nouum illum deum meram esse fabulam, quando constet duos deos esse non posse, uel ex hac regula, quod deus quiddam summe magnum sit. at hoc non fuerit, si sit cui adæquetur. Nec uero diuersitatem duos admittere deos, nedum æqualitatem. Nolebant autem inconueniens uideri Marcionitæ, duos esse deos, modo dispareis affirmarent. Et quia mire sibi placebãt de nouo deo suo, docet nouitatem haud abesse à specie fictionis. id quod ex dijs Rhomanæ superstitionis liquet, quos illa leui de causa cottidie nouos commenta est. Sed enim huic malo occurrentes Marcionitæ, dicebant agnitione duntaxat nouum esse, non re ipsa. Quod egregie confutat Tertullianus, probans deum nunquam latuisse, sed à primordio conditi mundi cum ipsis statim rebus in hominum deuenisse cognitionem, utputa cuius amplissima sint testimonia totum quod nos sumus, & in quo sumus, nempe mundus uniuersus. Proinde cum peculiariter deo conueniat, aliquid condere, hoc argumento nullus esse comperietur deus Marcionis, cuius nullum opus demonstrari possit. Quod si esset, esset utique sine causa, quando re caret, quæ solet esse causa, ut sit aliquis, cuius res est: & impudentiæ malitiæque notam non effugeret. Iam ut dei sui ignauiã excusarent Marcionitæ, mundum hunc aiebant opus esse parum deo dignũ, bestiolas & alia ad exornandam hanc rerum uniuersitatem creata, palàm irridentes. Quibus respondens Tertullianus, de dignitate pulchritudineque mundi nonnihil obiter disserit. Deinde probat deum Marcionis non habere suum mundum supra Creatorem, nec esse rerum inuisibilium autorem, nec item à CHRISTO reuelatum, sed ab illo mendaciter confictum, uel hoc argumento certissimo, quod ætate Pauli nulla sit de deo facta quæstio, quem omnes unum cre-

debant

debant, nempe creatorem. quanquam de conuersatione interim & disciplina uariatũ est etiam inter Apostolos, ut indicat Pauli illa cum Petro disceptatio. Sub hæc osten dit deum Marcionis esse mali permissorem, ac planè malignum, ut qui non statim homini succurrerit. Nec fuisse rationem cur illius benignitas alieno homini subueni re uoluerit: quando sic benignum esse, sit iniuriam facere. Præterea non solum iniu stam esse, sed inperfectam illius benignitatem, quod animam tantum liberet, corpus perire sinens, cuius apud Marcionẽ resurrectio negatᷓ. In summa, bonitatẽ (ut ipsius utar uerbis) minime deo adæquari, ut neq; ingenitã, neq; rationalẽ, neq; perfectam, sed improbam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam. His absolutis tractat quæstionem, An deus de sola bonitate sit censendus, ostendens etiam iudi cium deo conuenire. Epicuricum uero Marcionis deum, stupidum esse, qui non offendatur hominibus ipsius præcepta cõtemnentibus, non irascatur, nõ sumat uin dictam, omnium affectuum expers. Demum rursus summatim colligit, dei Marcio nici neq; statum, neque conditionem, neq; naturam, neq; ullam rationem, deniq; nec fidei eius sacramentum baptismũ consistere. Porrò quoniam nullum regenerationis lauacro censebat abluendum, nisi cœlibem aut matrimonio uel huius fructui renun ciantem, ostendit hanc institutionem absurdam esse atque damnabilem. Vbi de ma trimonio ualde Christiane loquitur, admiscens tamen paululum de dogmate Mon tani, de unis uidelicet nuptijs, cum inquit, Sed etsi nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Paracleto autore defendit, unum in fide ma trimonium præscribens. &c. Atque hæc libro primo. Refert diuus Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorũ, Smnyrnensem episcopum Polycarpum, cum huic Rhomæ forte fortuna Marcion obuius factus, dixisset, Cognoscis nos? respon disse, cognosco primogenitum diaboli. Eodem autore, nominatim aduersus Mar cionem scripsere, Theophilus Antiochensis episcopus, Philippus episcopus Creten sis, Modestus & Rhodon. Ipse uero passim in suis scriptis hominem dementiæ ar guit, in Paulinis præcipue commentarijs.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, AD VERSVS MARCIONEM LIBER PRIMVS.

SI QVID RETRO gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc uiderit. Nouam rem ag gredimur ex uetere. Primum opusculum quasi properatum pleniore postea compositione re scideram. Hanc quoque nondum exemplarijs suffectam fraude tunc fratris dehinc apostatæ amisi, qui forte descripserat quædam mendo sissime &*exhibuit. Frequentiæ emendationis necessitas facta est. Innouationis eius occasio aliquid adijcere persuasit. Ita stilus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, hunc opusculi sui exitum necessario præfatur, ne quenquã uarietas eius in disperso reperta confundat. Pontus qui igitur Euxinus ne gatur,

Fratrẽ uocat Christianum.

**For. leg. exhib. frequentiæ. Emend. n. f. est innouationis. Innouationis. Nisi malis legere frequẽtis, aut frequentia.*

gatur, nomine illuditur. Cæterũ hoſpitalem Pontum nec de ſitu æſtimes: ita ab humanioribus fretis noſtris,quaſi quodam barbariæ ſuæ pudore ſeceſſit:gentes ferociſſimæ inhabitant, ſi tamen habitatur in plauſtro. Sedes incerta,uita cruda,libido promiſcua & plurimum nuda,etiam cum abſcondunt,ſuſpenſis de iugo pharetris:ut indicibus notentur ne quis intercedat. Ita nec armis ſuis erubeſcunt. Parentum cadauera cum pecudibus cæſa,conuiuio cõuorant. Qui non ita deceſſerint,ut eſcatiles fuerint,maledicta mors eſt. Nec fœminæ ſexu mitigantur ſecundum pudorem, ubera excludunt, penſum ſecuribus faciunt, malunt militare quàm nubere. Duritia de cœlo quoq;. Dies nunquam patens,ſol nunquam libens,unus aër, nebula:totus annus hybernũ,omne quod flauerit Aquilo eſt. Liquores ignibus redeũt, amnes glacie negãtur,montes pruina exaggerãtur. Omnia torpent,omnia rigent:nihil illic niſi feritas calet,illa ſcilicet,quæ fabulas ſcenis dedit,de ſacrificijs Taurorum,& amoribus Colchorum,& crucibus Caucaſorum. Sed nihil tam barbarum ac triſte apud Pontum,quàm quod illic Marcion natus eſt,Scytha tetrior, Hamaxobio inſtabilior,Maſſageta inhumanior,Amazonia audacior,nubilo obſcurior,hyeme frigidior,gelu fragilior,Hiſtro fallacior,Caucaſo abruptior. Quid ni? Penes quem uerus Prometheus deus omnipotens blaſphemijs laciniatur. Iam & beſtijs illius barbariei importunior Marcion. Quis enim tam caſtrator carnis Caſtor, quàm qui nuptias abſtulit? Quis tam cõmeſor mus Ponticus, quàm qui euangelia corroſit? Næ tu Euxine probabiliorem feram philoſophis ædidiſti, quàm Chriſtianis. Nam ille canicula Diogenes hominem inuenire cupiebat, lucernam meridie circũferens: Marcion deũ quẽ inuenerat,extincto lumine fidei ſuæ amiſit. Non negabũt diſcipuli eius primã illis fidem nobiſcum fuiſſe,ipſius literis teſtibus,ut hinc iam deſtinari poſſit hæreticus,qui deſerto quod prius fuerat,id poſtea ſibi elegerit,quod retro non erat. Intantum enim hæreſis deputabitur,quod poſtea inducitur:inquãtum ueritas habebitur,quod retro & à primordio traditum eſt. Sed alius libellus hunc gradum ſuſtinebit aduerſus hæreticos,etiam ſine retractatu doctrinarũ reuincendos,quod hoc ſint de præſcriptione nouitatis. Nunc quatenus admittenda cõgreſſio eſt,interdum ne compendium præſcriptionis ubiq; aduocatum, diffidẽtiæ deputetur,regulam aduerſarij prius prætexam, ne cui lateat,in qua principalis quæſtio dimicatura eſt. Duos Ponticos deos affert, tanq̃ duas Symplegadas naufragij ſui,quem negare non potuit, id eſt creatorem,id eſt noſtrum:& quem probare non poterit, id eſt ſuum:paſſus infelix huius præſumptionis inſtinctum,de ſimplici capitulo dominicæ prænunciationis, in homines non in deos diſponẽtis exempla illa bonæ & malæ arboris,quod neq; bona malos,neq; mala bonos proferat fructus,id eſt,neque mens uel fides bona,malas ædat operas,neq; mala bonas. Languens enim (quod & nunc multi,& maxime hæretici) circa mali quæſtionẽ, Vnde malum,& obtunſis

tunsis sensibus, ipsa enormitate curiositatis, inueniens creatorē pronunciantem: Ego sum qui condo mala, quanto ipsum præsumpserat mali autorem, & ex alijs argumētis quæ ita persuadent peruerso cuiq;, tanto in creatorem interpretatus, malam arborem malos fructus condentē, scilicet mala, alium deum præsumpsit esse debere in partem bonæ arboris bonos fructus. Et ita in CHRISTO quasi aliam inueniens dispositionem, solius & puræ benignitatis ut diuersæ à creatore, facile nouam & hospitam argumentatus est diuinitatem in CHRISTO suo reuelatam, modicóque exinde fermento totam fidei massam hæretico acrore decepit. Habuit & Cerdonē quendam informatorem scandali huius, quo facilius duos deos cæci perspexisse se existimauerunt. Vnum enim non integre uiderant. Lippientibus etiam singularis lucerna numerosa est. Alterum igitur deum quem confiteri cogebatur, de malo infamando destruxit. Alterū quem cōmentari connitebatur, de bono præstruendo construxit. Has naturas quibus disposuerit articulis, per ipsas responsiones nostras ostendimus. Principalis itaq; & exinde tota cōgressio de numero, an duos deos liceat induci, si forte Poëtica & Pictoria licentia, & tertia iam hæretica. Sed ueritas Christiana destricte pronunciauit, Deus si non unus est, non est. Quia dignius credimus non esse, quodcunq; nō ita fuerit ut esse debebit. Deum autem ut scias unum esse debere, quære quid sit deus, & non aliter inuenies. Quantum humana conditio de deo definire potest, id definio quod & omnium conscientia agnoscet, deum summū esse magnum, in æternitate cōstitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine. Hunc enim statum æternitati censendum, quæ summum magnum, deum efficiat, dum hoc est in deo ipsa, atq; ita & cætera, ut sit deus summum magnum, & forma, & ratione, & ui, & potestate. Cum de isto conueniat apud omnes (nemo enim negabit deum, summum magnū quid esse, nisi qui poterit deum, imum, modicum quid econtrario pronunciare, ut deum neget, auferendo quod dei est) quæ erit iam conditio ipsius summi magni? nempe ut nihil illi adæquetur, id est ut non sit aliud summum magnum: quia si fuerit, adæquabitur: & si adæquabitur, non erit iam summum magnū euersa conditione, & ut ita dixerim lege, quæ summo magno nihil sinit adæquari. Ergo unicum sit necesse est quod fuerit summum magnum, par non habendo, ne non sit summum magnum. Ergo non aliter erit quàm per quod habet esse, id est unicum omnino. Proinde deus cum summum magnū sit, recte ueritas nostra pronunciauit, Deus si non unus est, non est. Non quasi dubitemus esse deum, dicendo si non unus, non est: sed quia quem confidimus esse, ijdem definiamus esse. Quod si non est, deus non est, & summum scilicet magnū. Porrò summū magnū unicū sit necesse est. Ergo & deus unicus erit, non aliter deus, nisi summum magnum. Nec aliter summum magnum, nisi parem non habens. Nec aliter parem nō habens, nisi unicus fuerit. Certe quemcunq; alium deum induxeris, non alia poteris eum forma

Cerdon.

Deus

tueri deum, quàm ut & illi proprium diuinitatis asscripseris, sicut æternum ita & summum magnum. Duo ergo summa magna quomodo consistent, cum hoc sit summum magnum, par non habere? Par autem nõ habere, uni competat, in duobus esse nullo modo possit. Sed argumentabitur quilibet, posse & duo summa magna consistere distincta atque disiuncta in suis finibus. & utique aduocabit exemplum: Regna terrarum tanta numero, & tamen summa magna in suis quibusq; regionibus, & putabit ubiq; humana diuinis conferenda. Iam ergo si huic argumẽtationi locus dabitur, quid prohibet nõ dico & tertium & quartum deum inducere, uerum tot iam numero, quot & gentium reges. De deo agitur, cuius hoc principaliter proprium est, nullius exempli capere comparationem. Hoc natura ipsa, si non aliquis Esaias, uel ipse per Esaiam deus concionabitur, Cui me similabitis? Diuinis forsitan comparabuntur humana: deo nostra. Aliud enim deus, aliud quæ dei. Deniq; qui exemplo uteris regis quasi summi magni, uide ne iam non possis eo uti. Rex enim etsi summũ magnũ est in suo solio usq; ad deum, tamen infra deum. Comparatus autem ad deum, excidet iam de summo magno trãslatio in deum. Hoc si ita, quomodo uteris eius rei exemplo ad dei comparationẽ? quæ dum ad comparationem accedit, amittitur. Quid nunc, si nec inter reges plurifarium uideri potest summum magnũ, sed unicum & singulare, apud eum scilicet qui rex regum ob summitatẽ magnitudinis & subiectionem cæterorum graduum quasi culmen dominationis excipitur? Sed etiam alterius formæ reges, qui singulares in unione imperij præsunt, si in minutalibus, ut ita dixerim, regnis undiq; conferantur in examinationem, qua constet quis eorum præcellat in substantijs & uiribus regni, in unum necesse est summitas magnitudinis eliquetur, omnibus gradatim per comparationis exitum de magnitudinis summa expressis & exclusis. Adeo etsi in disperso multifarium uidetur summum magnum, suis uiribus, & sua natura, & suo statu unicum est. Proinde cum duo dij conferuntur ut duo reges & duo summa magna, in alterum cõcedat necesse est unio summi magni ex sententia comparationis, quia summum ex uictoria sua constat, superato æmulo alio magno, non tamen summo, atq; ex defectione æmuli solitudinem quandã de singularitate præstantiæ suæ possidens, unicum est. Ineluctabilis iste complexus, in hoc sententiam constringit, aut negandum deum esse summũ magnum, quod nemo patietur sapiens, aut nulli alij cõmunicandum. Aut quæ ratio duo summa magna composuit? Primo enim exigam, cur nõ plura si duo, quando locupletiorem oporteret credi substantiam diuinitatis, si competeret ei numerus. Honestior & liberalior Valentinus, qui simul ausus est duos concipere Bythiun & Sigeneũ. usq; ad XXX æonum fœtus, tanquam Aeoneiæ scrofæ examen diuinitatis effudit. Quæcunq; ratio plura summa magna non patitur admitti, eadem nec duo ut ipsa plura post unum. Post unum enim numerus. Quæ potuit

duo

duo admittere,eadem potuit,& plura poteſt. Duo enim multitudo,unione iam exceſſa. Deniq; apud nos uis rationis iſtius ipſo termino plures deos credi non ſinit, quod nec duos illa regula unum deum ſiſtens, qua deum id eſſe oporteat,cui nihil adæquetur ut ſummo magno:unicum autem ſit, cui nihil adæquetur. Iam nunc duo ſumma magna,duo paria,cui operæpre cio,cui emolumento deputarentur? quid interfuit numeri, cum duo paria nō differant uno? Vna enim res eſt,quæ eadem in duobus eſt.etiam ſi plu ra eſſent paria,tantundem omnia unum fuiſſent, nullo inter ſe differendo quâ paria. Porrò ſi neutrum ex duobus altero diſtat,iam ut ambo ſumma magna,quæ dei ambo,neutrum plus altero præſtat,nullam rationem nu-meri ſui oſtendunt,præſtantiam non habentes. Numerus autem diuinita tis ſumma ratione conſtare deberet,uel quoniam & cultura eius in anceps deduceretur. Ecce eñ duos intuens deos,tam pares quàm duo ſumma ma gna,quid facerem ſi ambos colerem? Vererer ne abundantia officij ſuper-ſtitio potius quàm religio exiſtimaretur, quia duos tam pares, & in altero ambos poſſem in uno demereri: Hoc ipſum teſtimonio præſtans parilitati & unitati eorum, dum alterum in altero uenerarer, dum in uno mihi duo ſunt. Si alterum colerem, æque recogitarem ne ſuffundere uiderer numeri uanitatem ſine differentia ſuperuacui,hoc eſt, ut tutius cenſerem neutrum colendum, quàm alterum cum ſcrupulo colendum, aut ambos uane. Sic adhuc uidemur diſputare,quaſi Marcion duos pares cōſtituat. Nam dum defendimus deum ſummum magnum unicum credi oportere, excludentes ab eo parilitatem, tanquam de duobus paribus,de his retractauimus,nihi lominus tamen docendo pares eſſe non poſſe ſecundum ſummi magni for mam,ſatis confirmauimus duos eſſe non poſſe. Alioqui certi, Marcionem diſpares deos conſtituere, alterum,iudicem,ferum, bellipotentem:alterum mitem,placidum,& tantūmodo bonum atq; optimum. Diſpiciamus æque & hanc partem,an diuerſitas ſaltim duos capiat,ſi parilitas capere non po-tuit. Porrò & hic eadem regula ſummi magni patrocinabitur nobis,utpote quæ totum ſtatum uindicet diuinitatis. Conueniens enim & quodāmodo iniecta manu detinens aduerſarij ſenſum non negantis creatorem deum, iuſtiſſime præſcribo,illi diuerſitati locum non eſſe inter eos qui ex æquo deos confeſſus,non poteſt facere diuerſos. Non quia non & homines,licet ſub eadem appellatione diuerſiſſimos eſſe,ſed quia deus non erit dicendus, quia nec credendus niſi ſummum magnum. Cum ergo ſummū magnum cogatur agnoſcere quem deum non negat, non poteſt admitti ut ſummo magno aliquam aſſcribat diminutionem, qua ſubijciatur alij ſummo ma-gno. Deſinit enim ſi ſubijciatur. Non eſt autem dei deſinere de ſtatu ſuo, id eſt de ſummo magno. Nam & in illo deo potiore periclitari poterit ſum mum magnum,ſi depreciari capit in creatore. Ita cum duo dij pronuncian tur duo ſumma magna,neceſſe eſt neutrum altero aut maius ſit aut minus,

neutrũ altero aut sublimius aut deiectius. Nega deum quem dicis deteriorem. Nega summũ magnum, quem credis minorem. Deum uero cõfessus utrumq;, duo summa magna confessus est. Nihil alteri adimes, aut alteri asscribes. Agnoscens diuinitatem, negasti diuersitatem. Tentabis ad hæc de nomine dei concutere retractatum, ut passiuo & in alios quoque permisso, quia scriptum sit, Deus deorum stetit in ecclesia deorum, in medio autem deos dijudicauit: Et, ego dixi, uos dij estis. Nec tamen idcirco eis competat possessio summi magni, quia dei cognominentur, ita nec creatori. responde bo, & stulto qui nec hoc recogitauerit, ne tantundem & in deum Marcionis possit retorqueri, ut & illum deum dictum, nec ideo tamen summum magnum probatum, sicut nec angeli aut homines creatoris. Sic communio nominum conditionibus præiudicat, quanti nequam serui regum nominibus insultant, Alexandri & Darij & Olofernis. Nec tamẽ ideo regibus id quod sunt, detrahetur. nam & ipsa idola gentium dei uulgo, sed deus nemo ea re qua deus dicitur. Ita ego nõ nomine dei nec sono nec*notæ nominis huius summũ magnum in creatore defendo, sed ipsi substantiæ cui nomen hoc contigit, hanc inueniens solam innatam, infectam, solam æternam, & uniuersitatis conditricem, non nomini, sed statui: nec appellationi, sed conditioni eius summũ magnum, & asscribo & uendico. Et ideo quia deus iam uocari obtinuit substãtia cui asscribo, nomini me asscribere putas, quia necesse est per nomen ostendam cui asscribam substantiæ, scilicet qua constat qui deus dicitur, & summũ magnum ex substantia, non ex nomine deputatur. Deniq; hoc & Marcion suo deo uendicans, secundum statum, nõ secundũ uocabulũ uendicat. Id ergo summũ magnũ, quod deo asscribimus ex substãtiæ lege, nõ ex nominis sorte, cõtendimus ex pari esse debere in duobus, qui ea substantia constant qua deus dicitur: quia qui in quantum dij uocantur, id est summa magna, substantiæ scilicet merito innatæ & æternæ, ac per hoc magnæ & summæ, in tantum non possit summum magnum minus & deterius alio summo magno haberi. Si summi magni felicitas & sublimitas & integritas stabit in deo Marcionis, stabit æque & in nostro. Si non & in nostro, æque nec in Marcionis. Ergo nec paria erunt duo summa magna, quia prohibet disposita iam regula summi magni comparationem nõ sustinentis. Nec disparia, quia & alia summi magni regula occurrit, diminutionem non admittens. Hæsisti Marcion in medio Ponti tui æstu, utrimque te fluctus inuoluũt ueritatis, nec pares nec dispares deos sistere potes. Duo enim non sunt quod pertineat proprie ad numeri retractatum. Quanquã tota materia de duobus dijs dimicetur, his interim lineis eã clausimus, intra quas de singularibus iam proprietatibus congrediemur. Primo, supercilio stuporem suum ædificant Marcionitæ, quod nouum deum præferãt, quasi nos ueteris dei pudeat. Inflantur & pueri nouis calceis, sed à uetere pædagogo calceati, mox uanam gloriam uapulabunt. Nouũ igitur audiens deũ

Al's *uoce uel nota.

in uetere

in uetere mundo, & in uetere æuo, & sub uetere deo ignotum, inauditum, quem tantis retro seculis neminem, & ipsum ignorantia antiquũ, quidam IESVM CHRISTVM, & ille in ueteribus nominibus nouus reuelauerit, nec alius ante hac. Gratias ago huic gloriæ eorum maximo adiutorio eius: hinc iam hæresim probaturus, nouæ scilicet diuinitatis professionem. Hæc erit nouitas quæ etiam ethnicis deos peperit, nouo semper ac nouo titulo consecrationis cuiusq;. quis deus nouus, nisi falsus? Ne Saturnum quidem tãta hodie antiquitas deũ probabit, quia & illũ nouitas aliquãdo produxerit, cum primum consecrauit. At enim uiua & germana diuinitas, nec de nouitate, nec de uetustate, sed de sua ueritate censetur. Non habet tẽpus æternitas. Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret ætate, quod non licet nasci. Deus si est, uetus non erit: si est nouus, non fuit. Nouitas initium testificatur: uetustas finem cõminatur. Deus autem tam alienus ab initio & fine est, quàm à tempore arbitro & metatore initij & finis. Scio quidem quo sensu nouũ deum iactitẽt, agnitione utiq;. Sed & ipsam nouitatis cognitionẽ, percutientẽ rudes animas, ipsamq; naturalẽ nouitatis gratiositatem uolui repercutere: & hinc iam de ignoto deo prouocare: utiq; enim quem agnitione nouũ opponunt, ignotum ante agnitionem demonstrant. Age igitur ad lineas rursum & in gradum. Persuade deum ignotum esse potuisse. Inuenio planè ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis deis, sed superstitio Rhomana est. Porrò incerti dei minus noti ut minus certi, & proinde ignoti quâ minus certi, quem titulum incidemus ex duobus deo Marcionis? Vtrumq; opinor, & nunc incerto & retro ignoto. Sicut enim ignotum eum fecit deus notus creator, ita & incertũ deus certus. Sed nõ euagabor uti dicam, deus si ignotus fuit, latuitq;, illum regio latebrarum obumbrauit, noua utiq; & ipsa & ignota, & similiter nunc quoq; incerta certe immensa aliqua & maior indubitato eo quem abscondit. Sed breuiter proponam, & plenissime exequar, præscribens deum ignorari nec potuisse nomine magnitudinis, nec debuisse nomine benignitatis, præsertim in utroq; prælatiorem nostro creatore. Sed quoniam animaduerto in quibusdam ad formã creatoris prouocari oportere, omnis dei noui & retro ignoti probationem, hoc ipsum ratione fieri à nobis prius commendare debebo, quo constantius utar rationis æditæ patrocinio. Ante omnia quidem quale est, ut qui deũ agnoscis creatorem, & priorem de noticia confiteris, non ijsdem modis & alium scias tibi examinandum? quibus iam in alio didicistis, deum nosse omneis res. Anterior posteriori normam præministrauit. Duo nunc dei proponuntur, ignotus & notus. De noto uacat quæstio: esse eum constat, quia notus nõ fuisset, nisi esset. De ignoto instat altercatio: potest enim & nõ esse, quia si esset, notus fuisset. Quod ergo quæritur, quamdiu ignoratur, in incerto est, quãdiu quæritur: & potest non esse, quamdiu in incerto est. Habes deum certum quâ notum, & incertum

quã ignotum. Si ita est, ecquid tibi uidetur iusta ratione defendi, ut ad normam & formam & regulam certorum probentur incerta? Cæterum si ad hãc causam & ipsam adhuc incertam, etiã argumenta de incertis adhibeantur, series implicabitur quæstionum, ex ipsorum quoque argumentorum æque incertorum retractatu periclitantium de fide per incertum, & ibitur in illas iam indeterminabiles quæstiones, quas Apostolus non amat: *si non de certis & indubitatis, & absolutis regulæ partibus, incertis & dubijs & inexpeditis præiudicabunt planè, in quibus diuersitas status inuenitur: fortasse an nõ prouocentur incerta ad formam certorum, ut liberata à reliqua comparationis prouocatione per diuersitatem status principalis? Cum uere duo dij proponuntur, communis est illis status principalis. Quid enim deus est? ambo sunt innati, infecti, æterni. Hic erit status principalis. Cætera uiderit Marcion, si in diuersitate dispofuit. Posteriora enim sunt in retractatu, imò nec admittentur si de principali statu constet. Porrò cõstat quia dij ambo: & ita de quorum statu constat communem esse, cum sub eo ad probationem deuocantur, si incerta sunt, ad eorum certorum formam prouocanda erunt, cum quibus de cõmunione status principalis censentur, ut proinde & de probatione cõmunicent. Hinc itaq; constantissime dirigam deum nõ esse qui sit hodie incertus, quia retro ignotus: quando quem constat esse, ex hoc ipso constat, quod nunquã fuerit ignotus, ideo nec incertus. Siquidem à primordio rerum, conditor earum cum ipsis pariter compertus est, ipsis ad hoc prolatis, ut deus cognosceretur. Nec enim si aliquando posterior Moyses, primus uidetur in templo literarum suarum deum mundi dedicasse, idcirco à Pentateucho natales agnitionis supputabuntur, cum totus Moysi stilus noticiam creatoris nõ instituat, sed à primordio enarret à paradiso & Adam, non ab Aegypto & Moyse recensendam. Deniq; maior popularitas generis humani, ne nominis quidem Moysi compotes, nedum instrumenti, deum Moysi tamẽ norunt: etiam *tantam idololatriæ dominationem obumbrante, seorsum tamen illum quasi proprio nomine deũ perhibent, & deum deorum, & si deus dederit, & quod deo placet, & deo commendo. Vide an nouerint, quẽ omnia posse testantur. Nec hoc ullis Moysi libris debent. Ante anima, quàm prophetia. Animæ enim à primordio conscientia, dei dos est: eadem nec alia & in Aegyptijs & in Syris & in Põticis. Noli barbare hæretice priorem Abraham constituere, quàm mundum. Et si unius familiæ deus fuisset creator, tamen posterior tuo non erat, etiã Ponticis ante eum notus. Accipe igitur ab antecessore formam, à certo certus, à cognito incognitus. Nunquam deus latebit, nunquam deus deerit: semper intelligitur, semper audietur, etiam uidebitur quomodo uolet. Habet deus testimonia totũ hoc quod sumus, & in quo sumus. Sic probatur & deus & unus, dum nõ ignoratur, alio adhuc probari laborante. Et merito, inquiũt: Quis enim non tam suis notus est quàm extraneis? Nemo. Teneo & hanc uocem.

Fort. *Si uero de certis.

*Fort. leg. tanta id. dominatione.

uocem. Quale est enim, ut aliquid extraneũ deo sit, cui nihil extraneũ esset, si quis esset: quia dei hoc est, omnia illius esse, & omnia ad illum pertinere: uel ne statim audiret à nobis, quid ergo illi cũ extraneis? Quod plenius suo loco audiet. At nunc satis est, nullum probari cuius nihil probatur. sicut enĩ creator, ex hoc & deus, & indubitatus deus, quia omnia ipsius, & nihil extra neum illi: ita & alius idcirco non deus, quia omnia non eius, ideóq; & extranea. Deniq; si uniuersitas creatoris est, iam nec locum uideo dei alterius: plena & occupata sunt omnia suo autore. Si uacat aliquid spacij alicuius diuinitati in creaturis, planè falsε uacabit. Patet mẽdacio ueritas. Tanta uis idolorum, cur nõ recipiat alicubi deum Marcionis? Igitur ex forma hoc & creatoris expostulo, deũ ex operibus cognosci debuisse alicuius ꝓprij sui mundi & hominis & seculi: Quando etiam error orbis propterea deos præsumpserit, quos homines interdum confitetur, quoniam ab unoquoq; prospectum uidetur utilitatibus & cõmodis uitæ: Ita & hoc ex forma dei creditum est diuinũ esse instituere uel demonstrare, quid aptum & necessarium sit rebus humanis. Adeo inde autoritas accõmodata si falsæ diuinitati, unde præcesserat ueræ, unã saltim cicerculã deus Marcionis propriã protulisse debuerat, ut nouus aliquis Triptolemus prædicaretur. Aut exhibe rationẽ deo dignam, cur nihil condiderit, si est? quia condidisset, si fuisset, illo scilicet præiudicio, quo & nostrum deum non aliâs manifestum est esse, quàm quia totũ condidit hoc. Semel enim præscriptio stabit non posse illos, & deum confiteri creatorem, & eum quẽ uolunt æque deum credi, non ad eius formã probare, quem & ipsi & omnes deum: ut quãdo hoc ipso nemo cteatorem deũ dubitet, quia totum hoc condidit, hoc ipso nemo debeat credere deum & illum qui nihil condidit, nisi ratio forte proferatur. Duplex ista uideatur necesse est, ut aut noluerit condere quid, aut non potuerit. Tertium cessat, sed non potuisse, indignum deo est. Noluisse, an dignum, uolo inquirere. Dic mihi Marciõn, uoluit deus tuus cognosci se quocunq; in tempore, an non? alio proposito & descendit & prædicauit & passus resurrexit, quàm uti cognosceretur? Et sine dubio si cognitus est, uoluit. nihil enim circa eum fieret nisi uoluisset. Quid ergo tantopere noticiam sui procurauit, ut in dedecore carnis exhiberetur, & quidẽ maiore si falsε. Nam hoc turpius, si & mentitus est substantiam corporis, qui & maledictum in se creatoris admisit, ligno suspensus. Quanto honestius per aliqua propriæ molitionis indicia cognitionem sui præstruxisset, maxime aduersus eum cognosci habens, apud quem ex operibus ab initio cognitus non erat. Nam & quale est ut creator quidem ignorans esse alium super se deum, ut uolunt Marcionitæ, qui solum se etiam iurans asseuerabat, tantis operibus noticiam sui armauerit, quam potuerat non ita curasse secundum singularitatis suæ præsumptionem: Ille autem sublimior sciens inferiorem deum tam instructum; nulla sibi prospexerit, agnoscendo paraturam. Quando etiam insigniora

& superbiora

& superbiora opera debuisset condidisse,ut & deus ex operibus cognoscere tur secundum creatorem,ut ex honestioribus potior & generosior creatore. Cæterum & si esse eum possemus confiteri, sine causa esse eum deberemus argumentari.Sine causa enim esset, qui rem non haberet, quia res omnis causa est,ut sit aliquis cuius res sit. Porrò in quantum nihil oportet esse sine causa,id est sine re,quia si sine causa sit, perinde est atq; si non sit, non habens rei causam res ipsa: In tantum deum dignius credam non esse, quàm esse sine causa.Sine causa est enim,qui rem non habendo, non habet causam. Deus autem sine causa,id est sine re esse non debet. Ita quoties osten do eum sine causa esse tanquam sit, hoc constituo non esse illum: quia si fuisset,omnino sine causa non fuisset. Sic & ipsam fidem dico illum sine causa ab homine captare, aliter solito deum credere ex operum autoritate formatum,quia nihil tale prospexit,per quod homo deum didicit.Nam & si credunt plerique in illum, non statim ratione credunt, non habentes dei pignus,opera eius deo digna. Itaq; hoc nomine cessationis & defectionis operum,& impudentiæ & malignitatis affinis est. Impudentiæ, qua fidem non debitam sibi captat,cui præstruendæ nihil prospexit. Malignitatis,qua plures incredulitatis reos fecit,nihil fidei procurando. Cum deum hoc gradu expellimus,cui nulla conditio tam propria & deo digna,quàm creatoris testimonium præsignauerit,narem cõtrahentes impudentissimi Marcionitæ,conuertuntur ad destructionem operum creatoris. Nimirum,inquiunt, grande opus & dignum deo mũdus. Nunquid ergo creator minime deus? Planè deus.Ergo nec mundus deo indignus: nihil etenim deus indignũ se fecit.Etsi mundum homini,non sibi fecit:etsi omne opus inferius est suo artifice,Et tamen si quale quid fecisse indignum est deo,quãto indignius deo est nihil eum omnino fecisse,uel indignum,quo posset etiam digniorũ autor sperari? Vt ergo aliquid & de isto huius mundi indigno loquar, cui & apud Græcos ornamenti & cultus,non sordium nomen est, indignas uidelicet substantias ipsi illi sapientiæ professores, de quorum ingenijs omnis hæresis animatur,deos pronunciauerunt,ut Thales aquam, ut Heraclitus ignem,ut Anaximenes aërem,ut Anaximander uniuersa cœlestia,ut Strato cœlum & terram, ut Zeno aërem & ætherem,ut Plato sydera, quod genus deorum igneum appellat.Cum de mundo,considerando scilicet & magnitudinem,& uim & potestatem,& honorem,& decorem,opem, fidem,legem singulorum elementorum,quæ omnibus gignendis,alendis, conficiendis,reficiendisq; conspirant, ut plerique Physicorum formidauerint initiũ ac finem mundo constare,ne substantiæ eius tantæ scilicet minus dij haberentur:quos colunt & Persarum Magi, & Aegyptiorum Hierophantæ, & Indorum Gymnosophistæ.Ipsa quoq; uulgaris superstitio communis idololatriæ,cum in simulachris de nominibus & fabulis ueterum mortuorum pudet,ad interpretationem naturalium refugit, & dedecus suum ingenio obumbrat,

De philosophorum ingenijs omnis hæresis animatur.

obumbrat, figurans Iouem in ſubſtantiam feruidam, & Iunonem eius in aëream, ſecundum ſonum Græcorū uocabulorum, item Veſtam in ignem, & Camenas in aquas, & Magnam matrē in terram, ſeminalia demeſſam, lacertis aratam, lauacris rigatā. Sic & Oſiris quod ſemper ſepelitur & in uiuido quæritur, & cum gaudio inuenitur, reciprocarū frugum & uiuidorum elementorum, & recidiui anni fidem argumentantur: ſicut aridæ & ardentis naturæ ſacramenta leones mire philoſophantur. Et ſuperiores quidem ſitu aut ſtatu ſubſtantias ſufficit, facilius deos habitas, quàm deo indignas. Ad humilia deficiam. Vnus opinor, de ſæpibus floſculus, non dico de pratis, una cuiuſlibet maris conchula, non dico de rubro, una tetra pauonis pennula, taceo de pauo, ſordidum artificem pronunciabit tibi creatorē? At cum & animalia irrides minutiora, quæ maximus artifex de induſtria ingenijs aut uiribus ampliauit, ſic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum uirtutem in infirmitate ſecundum Apoſtolum, imitare ſi potes apis ædificia, formicæ ſtabula, araneæ retia, bombycis ſtamina: ſuſtine ſi potes illas ipſas lectuli & tegetis tuæ beſtias, cantharidis uenena, muſcæ ſpicula, culicis & tubam & lanceam, qualia erunt maiora cum tam modicis aut iuuaris aut læderis, ut nec in modicis deſpicias creatorem? Poſtremo te tibi circumfer intus ac foris, conſidera hominē, placebit tibi uel hoc opus dei noſtri, quod tuus dominꝰ ille deus melior adamauit, ꝓpter quē in hæc paupertina elementa de tertio cœlo deſcendere laborauit, cuius cauſa in hac cellula creatoris etiam crucifixus eſt. Sed ille quidem uſque nūc nec aquam reprobauit creatoris qua ſuos abluit, nec oleum quo ſuos unguit, nec mellis & lactis ſocietatem qua ſuos infantat, nec panem quo ipſum corpus ſuum repræſentat, etiam in ſacramentis proprijs egens mendicitatibus creatoris. At tu ſuper magiſtrum diſcipulus, & ſeruus ſuper dominum, ſublimius illo ſapis, deſtrues quæ ille deſiderat. Volo inſpicere ſi ex fide ſaltim, ut non & ipſe quæ deſtruis appetas. Aduerſaris cœlo, & libertatē cœli inhabitationibus captas. Deſpicis terrā, planè inimica, iam tuæ carnis matricē, & omnes medullas eius uictui extorques? Reprobas & mare, ſed uſq; ad copias eius quas ſanctiorem cibum deputas. Roſam tibi ſi obtulero, nō faſtidies creatorem. *Hypocrita muta porcartere ſi probes te, id eſt repudiatorē Marcionitam creatoris. Nam hæc apud uos pro martyrio affectari debuiſſet, ſi uobis mundus diſpliceret. In quamcunq; materiam reſolueris, ſubſtantia creatoris uteris. Quanta obſtinatio duritiæ tuæ. Deprecias in quibus & uiuis & moreris. Poſt hæc uel ante hæc cum dixeris eſſe & illi conditionem ſuam, & ſuum mundum, & ſuum cœlum, de cœlo quidem illo tertio uidebimus, ſi & ad Apoſtolum ueſtrum diſcutiendum peruenerimus. Interim quæcunq; ſubſtantia eſt, cum ſuo utiq; deo apparuiſſe debuerat. At nunc quale eſt ut dominus à XII Tiberij Cæſaris reuelatus ſit, ſubſtantia uero à XV iam Seueri imperatoris nulla omnino comperta ſit, quæ friuolis creatoris præcellens

Iupiter.
Iuno.
Veſta.
Camenæ.
Magna mater.
Oſiris.

SACRAMENTA.

*Poſt multas coniecturas, ſic mihi tādē huius loci germana lectio reſtitui poſſe uiſa eſt, ſi legas muta apocartereſi. Nā ἀποκαρτερεῖν Græcis ē, autore Suida, cū quis uel fame uel laqueo uitā finit. unde ἀποκαρτέρησις. Quod uocabulū in Apologetico quoq; Tertullianus uſurpat, ſic ſcribens, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, qđ leges ciꝰ Lacones emēdaſſēt. Elegāter aūt muta dixit, qđ hoc uidelicet pacto reſpondendi difficultate ſe liberare poſſit.

lens utiq; latere desisset, nō latēte iam domino suo & autore? Et ideo si ipsa non potuit manifestari in hoc mundo, quomodo dominus paruit eius in hoc mundo? Si dominum cepit hic mundus, cur substantiam capere non potuit, nisi domino fortasse maiorem? Iam nunc de loco quæstio est, pertinens & ad mundum illum superiorem, & ad ipsum deum eius. Ecce enim si & ille habet mundum suum infra se super creatorem, in loco utique fecit eum, cuius spaciū uacabat inter pedes suos & caput creatoris. Ergo & deus ipse in loco erat, & mundum in loco faciebat. Et erit iam locus ille maior, & deo & mundo. Nihil enim non maius est id quod capit, eo quod capitur. Et uidendum ne qua adhuc illic uacent *subsciua, in quibus & tertius aliqui stipare deus se cum mundo suo possit. Ergo iam incipe deos computare. Erit enim & locus deus, non tantum quâ deo maior, sed & quâ innatus & infectus, ac per hoc æternus, & deo par, in quo semper deus fuerit. Dehinc si & ille mundum ex aliqua materia subiacente molitus est, innata & infecta & cōtemporali deo, quemadmodū de creatore Marcion sentit, redigis & hoc ad maiestatem loci, qui & deum & materiā duos deos clusit. Et Materia enim deus secundum formam diuinitatis innata scilicet, & infecta, & æterna. aut si de nihilo molitus est mundum, hoc & de creatore sentire cogetur, cui materiam subijcit in substantia mundi. Sed ex materia & ille fecisse debebit, eadem ratione occurrente illi quoq; deo, quæ opponeretur creatori, ut æque deo. Atque ita tres interim mihi deos numera Marcionis, factorem, & Locum, & Materiam. Proinde & creatorem in loco facit, utiq; eadē conditione censendo, & materiam ei subijcit, utiq; innatam & infectam, & hoc nomine æternam, ut domino amplius, & malum materiæ deputans, innatum innatæ, infectum infectæ, & æternum æternæ, quartum iam hic deū fecit. Habes igitur in superioribus tres substātias diuinitatis, in inferioribus quatuor. His cū accedunt & sui CHRISTI, alter qui apparuit sub Tiberio, alter qui à creatore promittitur, manifestam iam fraudē Marcion patitur ab eis, qui duos illum deos inferre præsumunt, cum nouem assignet licet nesciens. Non comparente igitur mundo alio, sicut nec deo eius, cōsequens est ut duas species rerum, uisibilia & inuisibilia duobus autoribus deis diuidant, & ita suo deo inuisibilia defendant. Quis autē poterit inducere in animum nisi spiritus hæreticus, eius esse inuisibilia qui nihil uisibile præmiserit, quàm eius qui uisibilia operatus, inuisibilium quoq; fidem fecerit: cum iustius multo sit aliquibus exemplarijs annuere quàm nullis? Videbimus & Apostolus cui autori inuisibilia deputet, cū & illum explorauerimus. Nunc enim cōmunibus plurimum sensibus, & argumētationibus iustis secuturæ scripturarum quoq; aduocationi fidem sternimus, confirmantes diuersitatem hanc uisibilium & inuisibilium à *deo creatore deputandam, sicuti tota operatio eius ex diuersitatibus constat, ex corporalibus & incorporalibus, ex animalibus & inanimalibus, ex uocalibus & mutis, ex mobilibus & statiuis,

Al's *subscidiua.
Aliqui pro aliquis.
Al's *deo creatori.

tiuis,ex genitalibus & ſterilibus,ex aridis & ſiccis,ex calidis & frigidis. Sic & hominem ipſum diuerſitas temperauit,tam in corpore quàm in ſenſu. Alia membra fortia,alia infirma:alia honeſta,alia inhoneſta:alia gemina, alia unica:alia comparia,alia diſparia. Proinde & in ſenſu nunc lætìcia,nunc anxietas:nunc amor,nũc odium:nunc ira,nũc lenitas. Quod ſi ita eſt,ut æmula inter ſe conditionis uniuerſitas, iſta modulata ſit,iam igitur & uiſibilibus inuiſibilia debentur,nõ alteri autori deputanda,quàm cui & æmula eorum ipſum creatorem diuerſum notant,iubentem quæ prohibuit, & prohibentem quæ iuſſit,percutientem & ſanantem. Cur in hac ſola ſpecie uniformẽ eum capiunt uiſibilium ſolũmodo conditorem, quem proinde credendum ſit,& uiſibilia & inuiſibilia condidiſſe, quemadmodũ & uitam & mortem, & mala & pacem? Et utiq; ſi illa inuiſibilia maiora ſunt uiſibilibus creaturis ſuo loco magnis, ſic quoq; congruit eius eſſe maiora,cuius & magna,quia nec magna nedum maiora ei competant,cuius nec modica comparent. His compreſſi,erumpunt dicere: Sufficit unicum hoc opus deo noſtro,quod hominem liberauit ſumma & præcipua bonitate ſua,& omnibus locuſtis anteponenda. O deum maiorem,cuius tam magnum opus non potuit inueniri,quàm in homine dei minoris. Enimuero prius eſt ut probes eum eſſe per quem deum probari oportet,per opera tunc,deinde per beneficia. Primo enim quæritur an ſit, & ita qualis ſit. Alterum de operibus, alterum de beneficijs dei dinoſcitur. Cæterum nõ quia liberaſſe dicitur hominem,ideo eſſe eum conſtat:ſed ſi eſſe conſtiterit,tunc & liberaſſe dicetur,ut & an liberauerit conſtet,quia potuerit & eſſe, & non liberaſſe. Quomodo ergo quia liberaſſe dicetur, etiam eſſe credetur, cum potuerit & eſſe, & non liberaſſe? nunc in iſto articulo ab ignoti dei quæſtione deducta,ſatis conſtitit,tam nihil illum condidiſſe,quàm debuiſſe condidiſſe:uti cognoſceretur ex operibus,quia ſi fuiſſet, cognoſci debuiſſet, Et utiq; à primordio rerum, deum enim non decuiſſe latuiſſe: Regrediar neceſſe eſt ad originem quæſtionis dei ignoti,ut cæteros quoq; ramulos eius excutiã. Primo enim quæri oportebit,qui poſtea ſe protulerit in noticiam,cur poſtea & non à primordio rerum:quibus utique neceſſarius,quâ deus,& quidem melior quo neceſſarior latere non debuit. Non enim poteſt dici non fuiſſe aut materiã aut cauſam cognoſcendi deum,cum & homo à primordio eſſet in ſeculo,cui nũc ſubuenit & malicia creatoris,aduerſus quã ut bonus ſubuenit. Igit̃ aut ignorauit & cauſam & materiam ſuæ reuelationis neceſſariæ,aut dubitauit,aut nõ potuit,aut noluit. Omnia hæc deo indigna maxime optimo. Sed & hũc locũ alibi implebim⁹ exprobratiõe ſeræ reuelatiõis, ſicut nũc ſola demõſtratiõe. Proceſſerit age iã in noticiã quãdo uoluit,quãdo potuit,quãdo hora fatalis aduenit:fortaſſe eñ Anabibazon ei obſtabat,aut aliquæ maleficæ, aut Saturnus quadratus,aut Mars trigonus. Nam & Mathematici plurimũ Marcionitæ,nec hoc erubeſcentes de ipſis etiam ſtellis uiuere creatoris. Tractandum

Anabibazon,ho ascendens.

dum & hic de reuelationis qualitate, an digne cognitus sit, ut constet an uere, & ita credatur esse quem digne cõstiterit reuelatum. digna enim deo, probabunt deum. Nos definimus deum primo natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum. Natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus. Sed cui nulla natura est, naturalia instrumenta nõ suppetunt. Ergo uel prædicationibus reuelationem sui debuerat operari maxime aduersus eum reuelandus, qui & conditionis & prædicationis operibus tot ac tantis, uix tamen hominem fide impleuerat. Quomodo itaq; reuelatus est, si per humanã coniecturã negas deum aliâs cognosci posse quàm per semetipsum: nec tantum ad formam prouocans creatoris, uerum & ad cõditionem tam diuinæ magnitudinis quàm humanæ mediocritatis: ne maior deo homo uideri possit, qui eum non ultro uolentem cognosci, suis uiribus quodammodo in publicum agnitionis extraxerit: cum humana mediocritas facilius deos fingere sibi norit, secundum totius æui experimenta, quàm uerum sectari, quem natura iam intelligunt. Alioquin si sic homo deum cõmentabitur, quomodo Romulus Consum, & Tatius Cloacinam, & Hostilius Pauorem, & Metellus Alburnum, & quidam ante hoc tempus Antinoum, hoc alijs licebit: nos Marcionem nauclerum nouimus, nõ regem nec imperatorem. Imò, inquiunt Marcionitæ, deus noster, etsi non ab initio, etsi non per conditionem, sed per semetipsum reuelatus est, in CHRISTO IESV. Dabitur, & in CHRISTVM, liber de omni statu eius. Distingui enim materias oportet, quo plenius & ordinatius retractentur. Interim satis erit, ad præsentem gradum ita occurrere, ut ostendam CHRISTVM IESVM non alterius dei circulatorem quàm creatoris. Et quidem paucis. Anno XV Tiberij CHRISTVS IESVS de cœlo manare dignatus est, spiritus salutaris Marcionis salutis, qui ita uoluit. Quoto quidem anno Antonini Maioris de Ponto suo exhalauerit, aula canicularis non curaui inuestigare, de quo tamen constat, Antoninus hæreticus est, sub Pio impius. A Tiberio autem usq; ad Antoninum anni ferè C.XV. & dimidium anni cum dimidio mensis: tantundem temporis ponunt inter CHRISTVM & Marcionem. Cum igitur sub Antonino primus Marcion hunc deum induxerit, sicut probauimus, statim qui sapis plana res est. præiudicant tempora quod sub Antonino primum processit, sub Tiberio nõ processisse, id est deum Antonini, imperij Tiberiani non fuisse: atq; ita non à CHRISTO reuelatum, quem constat à Marcione primo prædicatum. Hoc nunc ut probem constare, quod superest ab ipsis aduersarijs sumam. Separatio legis & Euangelij, propriũ & principale opus est Marcionis: nec poterunt negare discipuli eius quod in summo instrumento habent, quo deniq; initiantur & indicantur in hanc hæresim. Nam hæ sunt Antithesis Martionis, id est cõtrariæ oppositiones, quæ conantur discordiam cum lege cõmittere, ut ex diuersitate sententiarũ utriusq; instrumenti, diuersitatem quoq; argumẽtentur deorum. Igitur cũ ea separatio

Adrianum Imp. designat.

Nẽpe tertius liber huius opis aduersus Marcionem.

Quid si legas aura canicularis. respondet enĩ ei quod ante dictũ est, spiritus salutaris.

Antitheses Marcionis.

ca ſeparatio legis & Euangelij, ipſa ſit, quæ alium deum Euangelij inſinuauerit, aduerſus deum legis, apparet ante eam ſeparationem deū in noticia non fuiſſe, qui ab argumēto ſeparationis innotuit, atq; ita nō à CHRISTO reuelatum, qui fuit ante ſeparationem, ſed à Marcione cōmentatum, qui inſtituit ſeparationem aduerſus Euangelij legiſq; pacem, quam retro illæſam & inconcuſſam ab apparentia CHRISTI uſque ad audaciam Marcionis, illa utiq; ratio ſeruauit, quæ nō alium deum & legis & Euangelij tuebatur, præter creatorem, aduerſus quem tanto poſt tempore ſeparatio à Pontico immiſſa eſt. Huic expeditiſſimæ probationi defenſio quoq; à nobis neceſſaria eſt, aduerſus obſtrepitacula diuerſæ partis. Aiūt enim Marcionem non tam innouaſſe regulā ſeparatione legis & Euangelij, quàm retro adulteratam recuraſſe. O CHRISTE patientiſſime domine, qui tot annis interuerſionem prædicationis tuæ ſuſtinuiſti, donec tibi Marcion ſubueniret. Nam & ipſum Petrum cæteroſque, columnas Apoſtolatus à Paulo reprehenſos opponunt, quod non recto pede incederent ad Euangelij ueritatem, ab illo certe Paulo qui adhuc in gratia rudis, trepidans deniq; ne in uacuum cucurriſſet aut curreret, tunc primū cum anteceſſoribus Apoſtolis cōferebat. Igitur ſi feruēter adhuc ut Neophytus aduerſus Iudaiſmū aliquid in cōuerſatione reprehendendum exiſtimauit, paſſiuum ſcilicet conuictum, poſtmodum & ipſe uſu omnibus omnia futurus ut omnes lucraretur, Iudæis quaſi Iudæus, & eis qui ſub lege tanquam in lege, tu illam ſolius conuerſationis placituræ poſtea accuſatori ſuo reprehenſionem, ſuſceptam uis haberi etiam de prædicationis erga deum præuaricatione. Atquin de prædicationis unitate, quod ſupra legimus, dextras iunxerāt, & ipſa officij diſtributione de Euangelij ſocietate condixerant: ſicut & alibi, Siue ego, inquit, ſiue illi, ſic prædicamus. Sed & ſi quoſdam falſos fratres irrepſiſſe deſcripſit, qui uellent Galatas ad aliud Euangelium transferre, ipſe demonſtrat adulterium illud Euangelij non ad alterius dei & CHRISTI fidem transferendam, ſed ad diſciplinam legis conſeruandā habuiſſe intentionem, deprehendens ſcilicet illos circūciſionem uindicantes, & obſeruantes tempora, & dies, & menſes, & annos Iudaicarum ceremoniarū, quas iam excluſas agnouiſſe debuerant, ſecundum innouatam diſpoſitionē creatoris, olim de hoc prædicantis per prophetas ſuos, ut per Eſaiam: Vetera tranſierunt, inquit, ecce noua quæ ego nunc facio. Et alibi: Et diſponam teſtamentū, non quale diſpoſui ad patres ueſtros, cū illos eduxiſſem de terra Aegypti. Sic & per Hieremiam: Renouate uobis nouamen nouum, & circumcidimini deo ueſtro, & circumcidimini præputia cordis ueſtri. Hanc ergo circūciſionem iam ſiſtens Apoſtolus, & hoc nouamen: illas quoq; uetuſtates ceremoniarum diſſuadebat, de quibus idem conditor earum quandoq; ceſſaturis profitebatur, per Oſee: Et auertam omnes iucunditates eius, & dies feſtos eius, & Neomenias, & ſabbata, & omnes ceremonias eius. Sic enim & per Eſaiam:

Columnæ apoſtolatus.

o Neomenias

Neomenias uestras & sabbata & diem magnum non sustineo, ferias & ieiunium, & dies festos uestros, odit anima mea. Quod & si creator omnia hæc iam pridem recusauerat, & Apostolus ea iam recusanda pronũciabat, ipsa Apostoli sententia consentanea decretis creatoris, probat non alium deũ ab Apostolo prædicatũ, quàm cuius decreta cupiebat iã agnosci, falsos & apostolos & fratres notans in hac causa, qui Euangelium CHRISTI creatoris transferrent, à nouitate prænunciata à creatore, ad uetustatem recusatam à creatore. Cæterum si quâ nouum deum prædicans, ueteris dei legem cupiebat excludere, quare de deo quidem nouo nihil præscribit, sed de uetere lege solummodo: nisi quoniam fide manente in creatorem, sola lex eius concessare debebat? ut & Psalmus ille præcinuerat: Disrumpamus uincula à nobis eorum, & abijciamus eorũ iugum à nobis: Ex quo scilicet tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & magistratus circumuenerunt in unum, aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Et utiq; si alius deus prædicaretur à Paulo, nulla disceptatio esset, seruandæ legis, nec ne, non pertinẽtis scilicet ad dominum nouum, & æmulum legis. Ipsa enim dei nouitas atq; diuersitas abstulisset non modo quæstionem, ueteris & alienæ legis, uerum omnem eius mentionem. Sed hic erat totus status quæstionis, quod cum idem deus legis in CHRISTO prædicaretur, legi eius derogaretur. Stabat igitur fides semper in creatore & CHRISTO eius, sed cõuersatio & disciplina nutabat. Nam & alij de idolothyto edendo, alij de mulierum uelamento, alij de nuptijs uel repudijs, nonnulli & de spe resurrectionis disceptabant, de deo nemo. Nam fuisset hæc quoq; quæstio disceptata, & ipsa apud Apostolũ inueniretur, uel quanto principalis. Quod si post Apostolorum tempora adulteriũ ueritas passa est, circa dei regulam, ergo iam Apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa dei regulam. Et nõ alia agnoscenda erit traditio Apostolorum, quàm quæ hodie apud ipsorũ ecclesias æditur. Nullam autem Apostolici census ecclesiam inuenias, quæ nõ in creatore Christianizet. Aut si hæ erunt à primordio corruptæ, quæ erunt integræ? nimirum aduersariæ creatoris. Exhibe ergo aliquam ex tuis Apostolici census, & obduxeris. Igitur cum omnibus modis constet alium deum in regula sacramenti istius non fuisse à CHRISTO usq; ad Marcionem quàm creatorem, satis iam & probatio nostra munita est, qua ostendimus noticiam dei hæretice ex Euangelij & legis separatione cepisse, & definitio superior instructa est, non esse credendum deum quem homo de suis sensibus composuerit, nisi planè prophetes id est nõ de suis sensibus. Quod si Marcion poterit dici, debebit etiam probari. Nihil retractare oportebat. hoc enim cuneo ueritatis, omnis extruditur hæresis, cum CHRISTVS non alterius dei quàm creatoris circumlator ostẽditur. Sed quomodo funditus euẽtetur Antichristus, nisi cæteris quoq; iniectionibus eius elidendis locus detur, relaxata præscriptionum defensione?

ECCLESIAE APOSTOLORVM.

ne? Accedamus igitur iam hinc ad ipsam dei personam, uel potius umbrã & fantasma, secundum CHRISTVM ipsius, per idq; examinetur per quod creatori præfertur. Et utiq; erunt regulæ certæ ad examinandam dei bonitatem. Sed prius est ut inueniam illam & apprehendã, & ita ad regulas perducam. Cum enim circumspicio tempora, nusquam est, à primordio materiarum, & in introitu causarũ, cum quibus debuerat inueniri, exinde agens quo agi habuit. Erat enim iam mors, & aculeus mortis delictum, & ipsa malitia creatoris, aduersus quam subuenire deberet alterius dei bonitas. Primæ huic regulæ diuinæ bonitatis occurrens, si se naturalem probaret, statim succurrens ut causa cœpit. Omnia enim in deo naturalia & ingenita esse debebunt, ut sint æterna secundum statum ipsius, ne obuenientia & extranea reputentur, ac per hoc temporalia & æternitatis aliena, ita & bonitas perennis & iugis exigetur in deo, quæ in thesauris naturalium proprietatũ reposita & parata antecederet causas & materias suas, & primam quamq; susciperet, non despiceret & destitueret si antecedebat. Deniq; & hic non minus quæram, cur non à primordio operata sit bonitas eius, quàm de ipso quæsiuimus, cur non à primordio sit reuelatus. Quid ni? Qui per bonitatẽ reuelari haberet, si qui fuisset. Non posse quid, deo non licet, nedum naturalibus suis fungi: quæ si cõtinentur quo minus currant, naturalia nõ erunt. & ocium enim sui natura nõ nouit. Hinc censetur si agatur. Sic nec noluisse uidebitur exercere bonitatem interim naturæ nomine. Natura enim si non potest nolle, quæ si ita dirigit, ut si cessauerit non sit. Sed cessauit aliquando in deo Marcionis de opere bonitatis. Ergo non fuit naturalis bonitas, quæ potuit aliquando cessasse, quod naturalibus non licet. Et si non erit naturalis, iam nec æterna credenda, nec deo par, quia non æterna, dum non naturalis: quæ deniq; nullam sui perpetuitatem, aut de præterito constituat, aut de futuro repromittat. Nam & à primordio non fuit, & in finem sine dubio non erit. Potest enim & non esse quandoq;, sicut non fuit aliquando. Igitur cum constet in primordio cessasse bonitatem dei, illius enim à primordio liberauit hominem, & uoluntate potius eam quàm infirmitate cessasse, iam uoluntas suppressæ bonitaris, finis inuenietᶠ malignitatis. Quid enim tam malignum quàm nolle prodesse cum possis? quàm utilitate cruciari, quàm iniuriam sinere: totum deniq; creatoris elogium in illum rescribetur, qui sæuitias eius, bonitatis suæ mora iuuit. Nam in cuius manu est quid, ne fiat, eius iam deputatur cũ iam fit. Homo damnatur in mortem ob unius arbusculæ delibationem, & exinde prosiliunt delicta cum pœnis, & pereunt iam omnes qui paradisi nullum cespitem norunt. Et hoc melior aliqui deus aut nescit aut sustinet? Sic ut ex hoc melior inueniretur, quanto creator deterior haberetur. Satis & in isto consilio maliciosus, qui & illum uoluit * oneratum operationibus eius admisisset, seculum in uexatione detinuit. Quid de tali medico iudicabis, qui nutriat morbum mora præsidij, & periculum extendat

Leg. honoratũ operatiõibus eius admisisse, & seculum.

extendat dilatione remedij, quo preciosius aut famosius curet? Talis & in deum Martionis dicenda sentētia est, mali permissorem, iniuriæ fautorem, gratiæ lenocinatorem, benignitatis præuaricatorem, quam non statim causæ suæ exhibuit. Planè si natura bonus, exhibiturus, & non accessione, si ingenio optimus & nō disciplina, si ab æuo deus & non à Tiberio, imò (quod uerius) à Cerdone & Marcione. Tiberio nunc deus ille præstiterit, ut imperio eius diuina bonitas in terris dedicaretur. Aliam illi regulam prætendo, sicut naturalia ita rationalia esse in deo omnia. Exigo rationem bonitatis: quia nec aliud quid bonum haberi liceat, quod non rationaliter bonum sit, nedum ut ipsa bonitas irrationalis deprehendatur. Facilius malum cui rationis aliquid affuerit, pro bono habebitur, quàm ut bonum ratione desertum non pro malo iudicetur. Nego rationalem bonitatem dei Marcionis, iam hoc primo quod in salutem processerit hominis alieni. Scio dicturos, atquin hāc esse principalem & perfectam bonitatem, cum sine ullo debito familiaritatis, in extraneos uoluntaria & libera effunditur, secundum quam inimicos quoq; nostros & hoc nomine iam extraneos diligere iubeamur. Cum ergo non à primordio hominem respexit, à primordio extraneum cessando, præiudicauit, cum extraneo nihil sibi esse. Cæterum disciplinam diligendi extraneum uel inimicum, antecessit præceptum diligendi proximum tanquam teipsum. Quod etsi ex lege creatoris & tu quoq; illud excipere debebis, ut à CHRISTO nō destructum, sed potius extructum. Nam quo magis proximū diligas, diligere iuberis inimicum & extraneum. Exaggeratio est debitæ bonitatis, exactio indebitæ. Antecedit autem debita indebitam, ut principalis, ut dignior ministra & comite sua, id est indebita. Prior igitur cum prima bonitatis ratio sit, in rem suam exhiberi ex iustitia, secunda autem in alienam ex redundantia iustitiæ super Scribarū & Pharisæorum, quale est secundam ei rationem referri, cui deficit prima, nō habentis propriū hominem, ac per hoc quoq; exiguæ? Porrò exigua quæ suum nō habuit, quomodo in alienum redundauit? *Exhibere principalem rationem, & tūc uendica sequentem. Nulla res sine ordine rationalis potest uendicari, tanto abest ut ratio ipsa in aliquo ordinem amittat. Sit nunc & à secundo gradu incipiens ratio bonitatis in extraneum scilicet, nec secūdus illi gradus ratione constabit, alio modo destructus. Tunc enim rationalis habebitur uel secūda in extraneum bonitas, si sine iniuria eius operetur, cuius est res. Quamcunq; bonitatem, iustitia prima efficit rationalem. Sic & in principali gradu rationalis erit, cum in rem suam exhibetur, si iusta sit. Sic & in extraneum rationalis uideri poterit, si non sit iniusta. Cæterum qualis bonitas quæ per iniuriam constat, & quidem pro extraneo? fortasse enim pro domestico aliquatenus rationalis habeatur bonitas iniuriosa, Pro extraneo uero, cui nec proba legitime deberetur, qua ratione tam iniusta rationalis defendetur? Quid em̄ iniustius, quid iniquius & improbius, quàm ita

Fort. *Exhibe rei.

ita alieno benefacere seruo, ut domino eripiatur, ut alij uendicetur, ut aduersus caput domini subornetur? Et quidem quo indignius, in ipsa adhuc domo domini, de ipsius adhuc horreis uiuens, sub ipsius adhuc plagis tremens? Talis assertor etiam damnaretur in seculo, nedum plagiator. Non aliter deus Marcionis inrumpens in alienum mundum, eripiens deo hominem, patri filium, educatori alumnum, domino famulum, ut eum efficiat deo impium, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam. Oro te si rationalis bonitas talem facit, qualem faceret irrationalis? Non putem impudentiorem, quàm qui in aliena aqua alij deo tinguitur. Ad alienum cœlum alij deo expanditur: in aliena terra alij deo sternitur: super alienũ panem alij deo gratiarum actionibus fungitur: de alienis bonis ob alium deum nomine eleemosynæ & dilectionis operatur. Quis iste deus tam bonus, ut homo ab illo malus fiat: tam propitius, ut alium illi deum & dominum quidem faciat iratum? Sed deus sicut æternus & rationalis, ita opinor & perfectus in omnibus. Eritis enim perfecti quemadmodum pater uester qui in cœlis est. Exhibe perfectam quoque bonitatem eius. Et si de imperfecta satis constat, quæ neque naturalis inuenitur, neque rationalis, nunc & alio ordine traducetur: nec iam imperfecta, imò & defecta exigua & exhausta, minor numero materiarum suarum, quæ nõ in omnibus exhibetur. Non enim omnes salui fiunt, sed pauciores omnibus & Iudæis & Christianis creatoris. Pluribus uero pereuntibus, quomodo perfecta defenditur bonitas ex maiore parte cessatrix, paucis aliqua, pluribus nulla, cedens perditioni, partiaria exitij? Quod si plures salui non erunt, erit iam non bonitas, sed malitia perfectior. Sicut enim bonitatis operatio est, quæ facit saluos, ita malignitatis quæ non facit saluos. Magis autem non faciens saluos, dum paucos facit, perfectior erit in non iuuando quàm iuuando. Non poteris & in creatorem referre bonitatem, in omnes defectionem: Quem enim iudicem tenes, dispensatorem si forte bonitatis ostendis intelligendum, non profusorem, quod tuo uendicas, usqueadeo hac sola eum præfers bonitate creatori, quam si solam profitetur & totam, nulli deesse debuerat. Sed nolo iam de parte maiore pereuntium, imperfectum bonitatis arguere deum Marcionis: sufficit ipsos qui saluos facit, imperfectæ salutis inuentos, imperfectam bonitatem eius ostendere: scilicet animatenus saluos, carne deperditos, quæ apud illum non resurgit. Vnde hæc dimidiatio salutis, nisi ex defectione bonitatis? Quid erat perfectæ bonitatis, quàm totum hominem redigere in salutem? Totum damnatum à creatore, totum à deo optimo allectum? Quod si iam & caro tinguitur apud illum, & caro de nuptijs tollitur, & caro in confessione nominis deseuitur, sed & si carni delicta reputãtur, præcedit animæ reatus, & culpæ principatus animæ potius adscribendus, cui caro ministri nomine occurrit. Carẽs deniq; anima

Eucharistia.

caro, hactenus peccat. Ita & in hoc iniusta bonitas: & sic quoque imperfecta, innocentiorem substantiam relinquens in exitium, obsequio non arbitrio delinquentem: cuius CHRISTVS etsi non induit ueritatem ut tuæ hæresi uisum est, imaginem tamen eius subire dignatus est, ipsum quod mentitus est illam aliquid ei *debui debuisse. Quid est autē homo aliud quàm caro? Siquidem nomen hominis, materia corporalis, non animalis, ab autore sortita est. Et fecit hominem deus, inquit, limum de terra, non animam. anima enim de afflatu. Et factus est homo in animam uiuam. Quid, utiq; qui de limo? Et posuit deus hominem in paradiso quod finxit, non quod flauit. Qui caro nunc, non qui anima. Itaque si ita est quo ore contendes perfectum bonitate titulum, quæ non iam à partitione speciali hominis liberandi defecit, sed à ꝓprietate generali? Si plena est gratia, & solida misericordia quæ soli animæ salutaris est, plus præstat hæc uita, qua toti & integri fruimur. Cæterum ex parte resurgere, multari erit, non liberari. Erat & illud perfectæ bonitatis, ut homo liberatus in fidem dei optimi, statim eximeretur de domicilio atq; dominatu dei sæui. At nunc & febricitas ó Marcionita, & cæteros tribulos & spinas dolor carnis tuæ tibi edit, nec fulminibus tantum, aut bellis, & pestibus, alijsque plagis creatoris, sed & scorpijs eius obiectus, in quo te putas liberatum de regno eius, cuius te muscæ adhuc calcant? Si de futuro erutus es, cur non & de præsenti, ut perfecta est? Alia est nostra conditio, apud autorem, apud iudicem, apud offensum principem generis: Tu tantummodo bonum deum præfers. non potes autem perfecte deum ostendere, à quo non perfecte liberaris. Quod attinet ad bonitatis quæstionem, his lineis deduximus eam minime deo adæquari, ut neque ingenitam, neque rationalem, neque perfectam, sed & improbam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam, quod scilicet in quantum deo congruat, in tantum deum non esse conueniat, qui de tali bonitate etiam præferatur, nec de tali modo, uerum & sola. Iam enim & hoc discuti par est, an deus de sola bonitate censendus sit, negatis cæteris appendicibus, sensibus & affectibus, quos Marcionitæ quidem à deo suo abijgunt in creatorem: nos uero & agnoscimus in creatore ut deo dignos. Et ex hoc quoque negabimus deum, in quo non omnia quæ deo digna sint, constent. Si aliquem de Epicuri schola deū, affectauit CHRISTI nomine titulare, ut quod beatum & incorruptibile sit, neque sibi neque alij molestias præstet, Hanc enim sententiam ruminans Marcion, remouit ab illo seueritates & iudiciarias uires: aut in totum immobilem & stupentem deum concepisse debuerat, Et quid illi cum CHRISTO molesto & Iudæis per doctrinam, & sibi per IESVM: aut & de cæteris motibus eum agnouisse, Et quid illi cum Epicuro, nec sibi nec Christianis necessario? Ecce enim hoc ipso quod retro quietus, qui nec noticiam sui aliquo interim opere curauerit,

*Debui uidetur superesse.

Deus de Epicuri schola.

rauerit, post tantum æui senserit in hominis salutem, utique per uoluntatem, nónne concussibilis tunc fuit nouæ uoluntati, ut & cæteris motibus uideatur obnoxius? Quæ autem uoluntas sine concupiscentiæ stimulo est? Quis uolet, quod non concupiscet? Sed & cura accedet uoluntati. Quis enim uolet quod & concupiscet & non curauit? Igitur cum & uoluit & concupijt in hominis salutem, iam & sibi & alijs negocium fecit, Epicuro nolente, consiliario Marcionis. Nam & aduersarium sibi constituit, ipsum illud, aduersus quod & uoluit & concupijt & curauit, siue delictum, siue mortem, In primis ipsum arbitrum eorum, & dominum hominis creatorem. Porrò nihil sine æmulatione decurret, quod sine aduersario non erit. Denique uolens & concupiscens, & curans hominem liberare, hoc ipso iam æmulatur. & eum à quo liberat, aduersus eum scilicet sibi liberaturus, cum de quibus liberat in alia liberaturus. Proinde enim æmulationi occurrant necesse est officiales suæ in ea quæ æmulatur, ira, discordia, odium, dedignatio, indigna bilis, nolentia, offensa. Hæc omnia si æmulationi assistunt, æmulatio autem liberando homini procurat: liberatio autē hominis operatio bonitatis est, nō poterit ea bonitas sine suis dotibus, id est sine sensibus & affectibus per quod administratur aduersus creatorē: ne sic quoq; irrationalis præscribatur, si careat & sensibus & affectibus debitis. Hæc multo plenius defendemus in causa creatoris, in qua & exprobrantur. At hic sufficit peruersissimum deum ostendi, in ipso præconio solitariæ bonitatis, qua nolunt ei ascribere eiusmodi motus animi, quos in creatore reprehendūt. Si enim neque æmulatur, neque irascitur, neque damnat, neque uexat, utpote qui nec iudicem præstat, non inuenio quomodo illi disciplinarum ratio consistat, & quidem plenior. Quale est enim ut præcepta constituat non executurus, ut delicta prohibeat non uindicaturus, quia non iudicaturus: extraneus scilicet ab omnibus sensibus seueritatis & animaduersionis. Cur enim prohibet admitti, quod non defendit admissum? cum multo rectius non prohibuisset quod defensurus non esset, quàm ut non defenderet quod prohibuisset: imò & permisisse directo debuit, sine causa prohibiturus, non ut defensurus. Nam & nunc tacite permissum est, quod sine ultione prohibetur: Et utique non aliud prohibet admitti, quàm quod non amat fieri. Stupidissimus ergo qui non offenditur facto, quod non amat fieri: quando offensa comes sit frustratæ uoluntatis. Aut si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci. Nam & ultio fructus est iræ: & ira debitum offensæ, & offensa ut dixi comes frustratæ uoluntatis. Sed non ulciscitur, ergo nec offenditur. Sed non offenditur, ergo nec læditur uoluntas eius cum fit quod fieri noluit: & fit iam delictum secundum uoluntatem eius, quia non fit aduersus uoluntatem, quod non lædit uoluntatem. Aut si hoc erit

Epicurus, consiliarius Marcionis.

diuinæ uirtutis siue bonitatis, nolle quidem fieri, & prohibere fieri, non moueri tamen si fiat: Dicimus iam motum esse illum qui noluit, & uane non moueri ad factum, qui motus sit ad non faciendum, quando noluit fieri.
*Fort. nõne & iud. Nolendo enim prohibuit: *non enim & iudicauit nolendo fieri, & idcirco prohibendo. non faciendum enim iudicauit, & prohibendum pronunciauit. Ergo & ille iam iudicat, si indignũ est deum iudicare, aut si eatenus dignum est deum iudicare, quâ tantummodo nolit & prohibeat, non etiam defendat admissum. Atquin nihil deo tam indignum quàm non exequi quod noluit, & prohibuit admitti. Primo quod qualicunque sententiæ suæ & legi, debeat uindictam in autoritatem & obsequij necessitatem. Secundo quia æmulum sit necesse est, quod noluit admitti, & nolendo prohibuit. Malo autem parcere deum, indignius sit, quàm animaduertere. Et quidem deo optimo, qui non aliâs plene bonus sit, nisi mali æmulus, uti boni amorem odio mali exerceat: ut boni tutelam expugnatione mali impleat. Sed iudicat planè malum nolendo, & damnat prohibendo: dimittit autem non uindicando, & absoluit non puniendo. O deum ueritatis præuaricatorem, sententiæ suæ circumscriptorem, timet damnare quod damnat, timet odisse quod non amat, factum sinit quod fieri non sinit, mauult ostendere quid
*Fort. bonitatis imaginaria disc. nolit quàm probare. Hoc erit *bonitas imaginaria, disciplina, phantasma, & ipsa transfunctoria præcepta, secura delicta. Audite peccatores, quiq; nondum hoc estis ut esse possitis, deus melior inuentus est, qui nec offenditur, nec irascitur, nec ulciscitur, cui nullus ignis coquitur in gehenna, cui nullus dentium frendor horret in exterioribus tenebris, bonus tantum est. Denique prohibet delinquere, sed literis solis. In uobis est si uelitis illi obsequium subsignare, ut honorem deo habuisse uideamini: timorem enim non uult. Atque adeo se præferunt Marcionitæ, quod deum suum omnino non timeant: malus autem, inquiunt, timebitur, bonus autem diligitur. Stulte, quem dominum appellas, negas timendum, cum hoc nomen potestatis sit etiam timendæ. At quomodo diliges, nisi timeas non diligere? Planè, nec pater tuus est in quem competat & amor propter pietatem, & timor propter potestatem: nec legitimus dominus ut diligas propter huma
Plagiarij. nitatem, & timeas propter disciplinam. Sic denique Plagiarij diliguntur, non etiam timentur. Non enim timebitur nisi iusta & ordinaria dominatio: diligi autem potest etiam adultera. Sollicitatione enim constat, non autoritate: & adulatione, non potestate. Quid denique adulantius quàm delicta non exequi? Age itaque qui deum non times quasi bonum, quid nõ in omnem libidinem ebullis, summum quod sciam fructum uitæ omnibus qui deum non timent? Quid non frequentas tam solenneis uoluptates circumfurenteis, & caueæ sæuientis & scenæ lasciuientis? Quid non & in persecutionibus statim oblata acerra animam negatione lucraris?

ris? Absit, inquis, absit. Ergo iam times delictum, & timendo probasti illum timeri, qui prohibet delictum. Aliud est si eadem dei tui peruersitate, quem non times obseruas, qua & ille quod non uindicat prohibet. Multo adhuc uanius cum interrogati quid fiet peccatori cuique dei illorum, respondent, abijci illum quasi ab oculis. Nónne & hoc iudicio agitur? iudicatur enim abijciendus & utique iudicio damnationis: nisi in salutem abijciatur peccator, ut & hoc deo optimo competat. Et quid erit abijci, nisi amittere id quod erat consecuturus si non abijceretur? id est salutem. Ergo salutis in detrimentum abijcietur: & hoc decerni non poterit nisi ab irato, & offenso, & executore delicti, id est iudice. Exitus autem illi abiecto quis? ab igne inquiunt, creatoris deprehendetur. Adeó ne nullum habet elementum, uel in hanc causam prouisum, quo peccatores suos uel sine sæuitia religet, ne illos dedat creatori? Quid tunc creator? Credo sulphurationem eis gehennam præparauit ut blasphemis suis scilicet: nisi quod deus zelotes fortasse, an desertoribus aduersarij sui parcat? O deum usquequaque peruersum, ubique irrationalem, in omnibus uanum, atque ita neminem: Cuius non statum, non conditionem, non naturam, non ullum ordinem uideo consistere, iam nec ipsum fidei eius sacramentum. Cui enim rei baptisma quoque apud eum exigitur, si remissio delictorum est? Quomodo uidebitur delicta dimittere, qui non uidebitur retinere? Quia retineret, si iudicaret. Si absolutio mortis est, quomodo absolueret à morte, qui non deuinxit ad mortem? deuinxisset enim, si à primordio damnasset. Si regeneratio est hominis, quomodo regenerat qui non generauit? Iteratio enim non competit ei, à quo quid nec semel factum est. Si consecutio est spiritus sancti, quomodo spiritum attribuet, qui animam non prius contulit? quia suffectura est quodammodo spiritus anima. Signat igitur hominem nūquam apud se resignatum: Lauat hominem, nunquam apud se coinquinatum: & in hoc totum salutis sacramentum, carnem mergit exortem salutis: nec rusticus terram rigabit fructum non relaturam, nisi tam uanus, ut deus Marcionis, proinde cum tantam siue sarcinam siue gloriam infirmissimæ aut indignissimæ carni imponit sanctitatem. Quid dicam autem de disciplinæ uanitate, qua sanctificat substantiam sanctam? Quid autem onerat infirmā, aut exornat indignam? Quid non salute remunerat, quam onerat uel exornat? Quid fraudat mercedem operis, non *reprehendens carni salutem? *Fort. rependens.
Quid & honorem sanctitatis in illa mori patitur? Non tinguitur apud illum caro nisi uirgo, nisi uidua, nisi cœlebs, nisi diuortio baptisma mercata, quasi non etiam Spadonibus ex nuptijs nata. Sine dubio ex damnatione coniugij, institutio ista constabit. Videamus an iusta, non quasi destructuri felicitatem sanctitatis, ut aliqui Nicolaitæ assertores libidinis atque luxuriæ, sed qui sanctitatem sine nuptiarum damnatione nouerimus, & sectemur, & præferamus, non ut malo bonum, sed ut bono melius. non enim Nicolaitæ.

proijcimus,

proijcimus,sed deponimus nuptias:nec præscribimus,sed suademus,sancti tatem seruantes,& bonum,& melius pro uiribus cuiusque sectando: Tunc deniq; coniugium exerte defendentes cum inimice accusatur, spurcitiæ no-
MATRIMONIVM. mine,in destructionem creatoris,qui proinde coniugium pro rei honestate benedixit, in crementum generis humani, quemadmodum & uniuersum conditionis in integros & bonos usus. Non ideo autem & cibi damnabuntur,quia operosius exquisiti,in gulam cōmittunt,tunc. Nec uestitus ideo accusabuntur,quia preciosius comparati, in ambitionem tumescunt. Sic nec matrimonij res ideo despuentur,quia intemperantius diffusæ in luxuriam inardescunt. Multum differt inter causam & culpam,inter statum & excessum. Ita huiusmodi non institutio,sed exorbitatio reprobanda est,secundū censuram institutoris ipsius,cuius est,tam, Crescite & multiplicamini,quàm &, Non adulterabis,& uxorem proximi tui nō concupisces, Morte punientis,& incestam sacrilegam atq; monstruosam in masculos & in pecudes libidinum insaniam. Sed & si nubendi iam modus ponitur, quem quidem
Montanizat hic. apud nos spiritalis ratio Paracleto autore defendit,unum in fide matrimonium præscribens,eiusdem erit modum figere,qui modum aliquando diffuderat:is colliget, qui sparsit:is cædet syluam,qui plantauit:is metet segetē, qui seminauit:is dicet,superest ut & qui uxores habent,sic sint quasi non habeant,cuius & retro fuit, Crescite & multiplicamini: eiusdem finis cuius & initium. Non tamen accusanda cæditur sylua,nec ut damnanda secatur seges,sed ut tempori suo parens. Sic & connubij res non ut mala,securem & falcem admittit sanctitatis,sed ut matura, defungi ut ipsi sanctitati reseruata,cui cædendo præstaret esse. Vnde iam dicam deum Marcionis,cum matrimonium ut malum & impudicitiæ negocium reprobat,aduersus ipsam facere sanctitatem,cui uidetur studere. Materiam enim eius eradit. Quia si nuptiæ non erunt,sanctitas nulla est. Vacat enim abstinentiæ testimoniū, cum licentia eripitur. quoniam ita quædam in diuersis probantur. Sicut & uirtus in infirmitate perficit̄,sic & abstinentia nubendi in facultate dinoscitur. Quis deniq; abstinens dicetur,sublato eo à quo abstinendū est? Quæ temperantia gulæ in fame? quæ ambitionis repudiatio in egestate? quæ libidinis infrenatio in castratione? Iam uero sementem generis humani compescere totum,nescio an hoc quoq; optimo deo cōgruat. Quomodo enim saluum hominem uolet,quem uetat nasci,de quo nascitur auferendo? quomodo habebit in quo bonitatem suam signet,quem esse nō patitur? Quomodo diligit,cuius originem non amat? Timet forsitan redundantiam sobolis,ne laboret plures liberando,ne multos faciat hæreticos, ne generosiores habeat Marcionitas ex Marcionitis. Non erit humanior duricia Pharaonis nascentiū enecatrix. nam ille animas adimit,hic non dat. Ille aufert à uita,hic non admittit in uitam. Nihil apud ambos de homicidio differt. sub utroq; homo interficitur, sub altero iam æditus, sub altero ædendus.
Gratus

Gratus esses ó dee hæretice, si isses in dispositionem creatoris, quod marem & fœminam miscuit, utiq; enim & Marcion tuus ex nuptijs natus est. Satis hæc de deo Marcionis, quē & definitiones unicæ diuinitatis, & conditiones statum eius omnino non esse confirmantes, sed & totius opusculi series in hoc utiq; succedit. Proinde si cui minus quid uidemur egisse, speret reseruatum suo tempore, sicut & ipsarum scripturarū examinatione, quibus Marcion utitur.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM, LIBRI PRIMI, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

QVEMADMODVM primo libro deum Marcionis esse non posse ualidissimis argumentis comprobauit, sic hoc secundo quicquid unquam à deo patre & creatore factum est, sapientissime factū demonstrat, proinde præter hunc non alium credendum. Atque in ipso quidē libri uestibulo curiositatis quosdam notat, qui humanæ conditionis obliti magno supercilio de diuinis censuram peragunt, Marcionitarum temeritatem taxans. Mox exorsus institutam disputationem, creatoris bonitatem probat non nuperam esse, sed æternam. Quod dum facit creationem hominis & mundi recenset, & de lege cōmeminit quam homini deus præscripsit. Quoniam autem in hac re uersantes hæretici, urgere solebant orthodoxos, Cur deus passus sit hominem labi, quando bonus est, quando futuri præscius, quando prohibere potuit, alioqui non omnipotens auditurus, ad hanc quæstionem argute respondet, materiam liberi arbitrij elegantissime explicans, & ostendēs bonitatem dei semper cum ratione conspirare: proinde ob grauitatem, patientiam ac fidem dei decuisse, ut homo sibi liber relinqueretur. Non erant segnes in excogitandis argumentis aduersarij pietatis, sic obijciētes, *Si est afflatus dei anima, aliquo modo hominis peccatum ad deum pertingit.* Hoc iaculum depellit ea dexteritate, qua deum mox uindicat immunem à flagitio diabolicæ seductionis, quo deum hæretici aspergebant, ut conditorem. Ibi de præstantia angelicæ naturæ, ex literis arcanis. Post hæc ostendit donec diuinū præceptum homo præuaricaretur, deum tantum bonum fuisse, post uero iudicem & seuerum, Item nihil bonum quod iniustum, ut bonum omne quod iustum, itaq; iustitiam bonitati diuinæ coæternam existere, Ad hæc, timorem iudicij salutem afferre, subinferēs iustitiam esse plenitudinem ac perfectionem diuinitatis. Exponit obiter quo sensu deus malorum conditor dicatur. Et mox argute colligit, *Si quis bene rem expendat, iustitiam esse, quæ primum seueritas uideatur, quod hæc sit iustitiæ debitum.* Nec exprobrari posse iudici quæ accidunt iudici, uacantia & ipsa culpa sicut & iudex. Quo loco quorundam stultæ obiectioni respondens, de affectibus humanis & diuinis, sed suo modo & ex nostra comparatione, nonnihil differere cogitur. Sub hæc de doctrinis, disciplinis,

plinis,præceptis & consilijs creatoris disputaturus, ut deo dignis & bonitati cõsentaneis, à scelere primum excusat Aegypti direptionem ab Hebræis factam, Deinde refellit aliquot Antitheseis de arcæ circumlatione, de æneo serpētis simulachro, de sacrificijs, de reprobatione quorundam probatorum, & approbatione reproborum, de pœnitentia diuina, de Adæ & Abelis ignorantia, de descensu dei, de iuramento, & demum de CHRISTI indignitatibus quas sponte suscepit. postremo Antithesibus Marcionis, Antitheseis alias opponit, malo nodo (quod aiunt) malum quærens cuneum, & ineptijs ineptias refellens. Porrò Marcion opus ædiderat Antitheses inscriptum, hoc est pugnantes inuicem positiones, quo conabatur legem ab Euangelio separare, & duos indicare deos, sed diuersos, ueteris instrumenti sæuum, noui mitem. Aduersus id Antitheseon opus, hos quinqꝫ libros ueluti quandam aciem Tertullianus dirigit, ne quis hic tantum putet contra illas agi. De hoc in principio quarti libri plura reperies.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER SECVNDVS.

OCCASIO reformandi opusculi huius, cui quid acciderit, primo libello præfati sum⁹, hoc quoqꝫ contulit nobis, uti duobus dijs aduersus Marcionem retractandis, suũ cuiqꝫ titulum & uolumen distingueremus pro materiæ diuisione, alterum deum definientes omnino non esse, alterum defendentes digne deum esse: quatenus ita Pontico placuit, alterum inducere, alterum excludere. Non enim poterat ædificare mendacium sine demolitione ueritatis: Aliud subruere necesse habuit, ut quod uellet extrueret. Sic ædificat, qui propria paratura caret. Oportuerat autem in hoc solum disceptasse, quod nemo sit deus ille qui creatori superducitur, ut falso deo depulso, regulis certis & unicam & perfectam præscribentibus diuinitatem, nihil iam quæreretur in deum uerum: quem quanto constaret esse, sic quoqꝫ dum alium esse non constat, tanto qualemcunqꝫ sine controuersia haberi deceret, adorandum potius quàm iudicandum, & demerendum magis quàm retractandum, uel quàm timendum ob seueritatẽ. Quid enim amplius homini necessarium, quàm cura in deum uerum, in quem (ut ita dixerim) inciderat, quia alius deus non erat. At nunc negocium patitur, deus omnipotens, dominus, & conditor uniuersitatis. Ideo tantum opinor, quia à primordio notus est, quia nunquam latuit, quia semper illuxit, etiam ante Romulum ipsum, nedum ante Tiberium, nisi quod solis hæreticis cognitus non est, qui ei negocium faciunt: Propterea alium deum existimantes

mantes præsumendum, quia quem constat esse *reprehendendum magis possunt quàm negare, de arbitrio sensus sui pensitantes deum aliqui, proinde atque si cæcus uel fluitantibus oculis, ideo alium solem præsumere uelit mitiorem & salubriorem, quia quem uideat non uidet. Vnicus sol est, ó homo, qui mundum hunc temperat, & quando non putas optimus & utilis, & cum tibi acrior & infestior uel etiam sordidior atque corruptior, rationi tamen suæ par est. Eam tu si perspicere non uales, iam nec illius alterius solis, si qui fuisset, radios sustinere potuisses, utique maioris. Nam qui in inferiorem deum cæcutis, quid in sublimiorem? Quin potius infirmitati tuæ parcis, nec in periculum extenderis, habens deum certum, & indubitatum, & hoc ipso satis uisum, cum id primum conspexeris eum esse, quē non scias nisi ex parte qua uoluit ipse. Sed deum quidem ut sciens non negas, ut nesciens retractas: imò & accusas quasi sciens, quem si scires nō accusares, imò nec retractares: reddens nomen illi, negas substantiam nominis, id est magnitudinis, quæ deus dicitur, nō tantam eam agnoscens, quantam si homo omnifariam nosse potuisset, magnitudo non esset. Ipse iam Apostolus prospiciens hæretica corda, Quis inquit, cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius eius fuit? aut ad quem consultauit, aut uiam intellectus & scientiæ quis demonstrauit ei? Cui & Apostolus contradicet, O profundum diuitiarum & sophiæ dei, ut inuestigabilia iudicia eius, utique dei iudicis: Et inuestigabiles uiæ eius, utique intellectus & scientiæ, quas ei nemo mōstrauit, nisi forte isti censores diuinitatis, dicentes, Sic non debuit deus: &, sic magis debuit: quasi cognoscat aliquis quæ sint in deo, nisi spiritus dei. Mundi autem habentes spiritum, non agnoscentes insipientiam dei, per sapientiam deū, consultiores sibimet uidentur deo. Quoniam sicut sapientia mundi stulticia est penes deum, ita & sapientia dei stulticia est penes mundum. Sed nos scimus stultum dei sapientius hominibus, & inualidum dei ualidius hominibus. Et ita deus tunc maxime magnus, cum homini pusillus, & tunc maxime optimus cum homini non bonus. Et tunc maxime unus, cum homini duo aut plures. Quod si à primordio homo animalis non recipiens quæ sunt spiritus, stulticiam existimauit dei legem, ut quam obseruare neglexit, ideóque non habendo fidem etiam quod uidebatur habere, ademptum est illi, paradisi gratia, & familiaritas dei, per quā omnia dei cognouisset, si obedisset, quid mirum si redhibitus materiæ suæ, & in ergastulum terræ laborandæ relegatus, in ipso opere prono & deuexo ad terram, usurpatum ex illa spiritū mundi uniuerso generi suo tradidit, dūtaxat animali & hæretico nō recipienti quæ sunt dei? Aut quis dubitabit ipsum illud Adæ delictum hæresim pronunciare, quod per *lectionem suæ potius quàm diuinæ sententiæ admisit, nisi quod Adam nunquam figulo suo dixit, non prudenter definxisti me: confessus est seductionem, non occultauit seductricem: rudis adhuc hæreticus fuit, Non obaudijt: non tamen blasphemauit creatorem,

P nec

* Fort. sic leg. esse, reprehendere.

* Leg. electionem.

nec reprehendit autorē, quē à primordio sui & bonū & optimū inuenerat,
*Fort. sibi. & ipse *si forte iudicē fecerat à primordio. Igitur oportebit ineūtes examinationē in deū notū, si quæritur in qua conditione sit notus, ab operibus eius incipere, quæ priora sunt homine, ut statim cū ipso comperta bonitas eius, & exinde constituta atq; præscripta, aliquem sensum suggerat nobis intelligendi, qualiter sequēs rerum ordinatio euaserit. Possunt aūt discipuli Marcionis recognoscentes bonitatem dei nostri, dignam quoq; deo agnoscere per eosdem titulos, per quos indignā ostendimus in deo illorum. Iam hoc ipso quod materia est agnitionis suæ, non apud aliū inuēnit, sed de suo sibi fecit. Prima deniq; bonitas creatoris, qua se deus noluit in æternum latere, id est non esse aliquid cui deus cognosceretur. Quid enim tam bonū quàm noticia & fructus dei? nam etsi nondum apparebat, hoc bonum esse, quia nondum erat quicquam cui appareret, sed deus præsciebat quid boni appariturum esset: & ideo in suam summam cōmisit bonitatem, applicituri boni negociatricem, non utiq; repentinam nec obuenticiæ bonitatis, nec prouocaticiæ animationis, quasi exinde censendā quo cœpit operari. Si enim ipse constituit initium, exinde quo cœpit operari, non habuit initium ipsa cum fecit. Initio autem facto, ab ea etiā ratio temporum nata est, utpote quibus distinguēdis & notandis, sydera & luminaria cœlestia disposita sunt. Erunt enim, inquit, in tempora, & menses, & annos. Ergo nec tempus habuit, ante tempus, quæ fecit tempus, sicut nec initium ante initiū, quæ cōstituit initiū. Atq; ita carēs & ordine initij, & modo tēporis, de immensa & interminabili ætate censebitur: nec poterit repētina uel obuenticia & ꝓuocatitia reputari, non habens unde reputetur, id est aliquā temporis speciē, sed æterna & deo ingenita, & perpetua præsumenda, ac per hoc deo digna, suffundens iam hinc bonitatem dei Marcionis, non dico initijs & temporibus, sed ipsa malitia creatoris posteriorem, si tamē malitia potuit à bonitate cōmittere. Igitur cum cognoscendo deo hominem prospexisset bonitas dei ipsius, etiam hoc præconio suo addidit, quod prius domicilium homini commentata est, aliquam postmodum molem maximam, postmodum & maiorem, ut in magna tanquam in minore proluderet atq; proficeret, & ita de bono dei, id est de magno ad optimum quoq; eius, id est ad maius habitaculum promoueretur. Adhibet operi bono optimum etiam ministrum, sermonem suum, Eructauit, inquit, cor meum uerbum, sermonem optimum. Agnoscat hinc primum fructum optimū utiq; optimæ arboris: Marcion imperitissimus, rusticus quidem in malam, bonam inseruit: sed nō ualebit, blasphemiæ surculus, arescet cum suo artifice, & ita se bonæ arboris natura testabitur. Aspice ad summā, qualia sermo fructificauerit, Et dixit deus, fiat: & factum est, & uidit deus quia bonum, non quasi nesciens bonum, nisi uideret, sed quia bonum, ideo uidens, honorans, & cōsignans, & dispungens bonitatem operum dignatione conspectus. Sic & benedicebat quæ benefaciebat, ut tibi totus deus

tus deus cõmendaretur bonus,& dicere & facere. Maledicere adhuc sermo nõ norat,quia nec malefacere. Videbimus causas quæ hoc quoq; à deo exegerunt. Interim mundus ex bonis omnibus constitit, satis præmonstrans, quantum boni pararetur illi, cui præparabatur hoc totum. Quis deniq; dignus incolere dei opera,quàm ipsius imago & similitudo? Eam quoq; bonitas & quidem operantior operata est,non imperiali uerbo, sed familiari manu,etiam uerbo blandiẽte præmisso,Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram:bonitas dixit, bonitas finxit de limo, in tantam substantiam carnis ex una materia,tot qualitatibus extructam,Bonitas inflauit,in animam non mortuam,sed uiuam,Bonitas præfecit uniuersis fruendis atq; regnandis,etiam cognominandis,Bonitas amplius delitias adiecit homini,ut quanq; totius orbis possidens in amœnioribus moraretur, translatus in paradisum,iam tunc de mundo in ecclesiam. Eadem bonitas & adiutorium prospexit,ne quid non boni: Non est enim,inquit, bonum, solum esse hominem. Sciebat illi sexum Mariæ,& deinceps ecclesiæ profuturum. Sed & quam arguis legem,quam in controuersias torques,bonitas erogauit,consulens homini quo deo adhæreret,ne non tam liber quàm abiectus uideretur æquandus famulis suis,cæteris animalibus solutis à deo & ex fastidio liberis,sed ut solus homo gloriaretur,quod solus dignus fuisset, qui legẽ à deo sumeret,utq; animal intellectus rationale & scientiæ capax, ipsa quoque libertate rationali contineretur, ei subiectus qui subiecerat illi omnia. Cuius legis obseruandæ consilium, bonitas pariter asscripsit: Qua die autem ederitis,morte moriemini. Benignissime enim demonstrauit exitum transgressionis,ne ignorantia periculi negligentiam iuuaret obsequij. Porrò si legis imponendæ ratio præcessit,sequebatur etiam obseruandæ:ut pœna transgressioni asscriberetur, quam tamẽ euenire noluit,qui ante prædixit. Agnosce igitur bonitatem dei nostri interim,uel huc usq; ex operibus bonis,ex benedictionibus bonis,ex indulgentijs,ex prouidẽtijs,ex legibus, & præmunitionibus bonis & benignis. Iam hinc ad quæstiones omneis, cãnes, quos foras Apostolus expellit,latrantes in deum ueritatis. Hæc sunt argumentationum ossa quæ obroditis,Si deus bonus,& præscius futuri,& auertendi mali potens,cur hominem & quidem imaginẽ & similitudinem suam,imò & substantiam suam, per animæ scilicet censum, passus est labi de obsequio legis in mortẽ,circũuentum à diabolo? Si enim & bonus,qui euenire tale quid nollet,& præscius qui euenturũ nõ ignoraret, & potẽs qui depellere ualeret,nullo modo euenisset,quod sub his tribus conditionibus diuinæ maiestatis euenire non posset. Quod si euenit,absolutum est è contrario deum neq; bonum credendum,neq; præscium,neq; potentem. Siquidem in quantum nihil tale euenisset, si talis deus, id est bonus & præscius & potens:in tantum ideo*uenit,quia non talis deus. Ad hæc prius est istas species in creatore defendere quæ in dubium uocantur, bonitatem dico &

*Fort. euenit.

præſcientiam & potentiam. Nec immorabor huic articulo præeunte definitione etiam ipſius CHRISTI, Ex operibus ineundæ probationis. Opera creatoris, utrumq; teſtantur, & bonitatem eius qua bona, ſicut oſtendimus, & potētia qua tanta, & quidem ex nihilo. Nam & ſi ex aliqua materia, ut quidam uolunt, hoc ipſo tamen ex nihilo dum non id fuerunt quod ſunt. Poſtremo uel ſic magna dum bona, uel ſic deus potens dum omnia ipſius, unde & omnipotens. De præſcientia uero quid dicam, quæ tātos habet teſtes, quantos fecit prophetas? Quanquam quis præſciētiæ titulus in omnium autore, qua uniuerſa utique diſponendo præſcijt, & præſciendo diſpoſuit certe ipſam tranſgreſſionem, quam niſi præſciſſet, nec cautionem eius delegaſſet ſub metu mortis. Igitur ſi & fuerunt in deo iſtæ facultates, præ quibus nihil mali euenire homini aut potuiſſet aut debuiſſet, & nihilominus euenit: uideamus & hominis conditionem, ne per illam potius euenerit, quod per deum euenire non potuit. Liberum & ſui arbitrij & ſuæ poteſtatis inuenio hominem à deo inſtitutum, nullam magis imaginem & ſimilitudinem dei in illo animaduertens, quàm eiuſmodi ſtatus formam. Neque enim facie & corporalibus lineis tam uarijs in genere humano ad uniformem deum expreſſus eſt, ſed in ea ſubſtantia quam ab ipſo deo traxit, id eſt animam, ad formam dei ſpondentis, & arbitrij ſui libertate, & poteſtate ſignatus eſt. Hunc ſtatum eius confirmauit etiam ipſa lex, tunc à deo poſita. Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obſequium debitum legi in ſua poteſtate: nec rurſus comminatio mortis trāſgreſſioni adſcriberetur, ſi non & contemptus legis in arbitrij libertatem homini deputaretur. Sic & in poſteris legibus creatoris, inuenias proponētis ante hominem, bonum & malum, uitam & mortem. Sed nec aliâs totum ordinem diſciplinæ per præcepta diſpoſitum, auocāte deo & minante, exhortante, niſi & ad obſequium & ad contemptum, libero & uoluntario homini. Sed quoniam ex hoc iam intelligimus eos ſtruētes liberam hominis poteſtatem arbitrij ſui, ut quod ei euenit, non deo ſed ipſi debeat exprobrari, ne & tu hinc iam opponas, non ita illum inſtitui debuiſſe, ſi libertas & poteſtas arbitrij exitioſa futura eſſet, hoc quoq; prius defendā, ita inſtitui debuiſſe, quo fortius commendem, & ita inſtitutū & digne deo inſtitutum, potiore oſtenſa ea cauſa, quæ ita fecit inſtitui. Bonitas dei & ratio eius, huic quoq; inſtituto patrocinabuntur, in omnibus conſpirantes apud deum noſtrum. Nec ratio enim ſine bonitate ratio ēſt, nec bonitas ſine ratione bonitas, niſi forte penes deū Martionis, irrationaliter bonū, ſicut oſtendimus. Oportebat deum cognoſci bonum, hoc utiq; & rationale. Oportebat dignū aliquid eſſe, quod deū cognoſceret. Quid tam dignum proſpici poſſet, quàm imago dei & ſimilitudo? Et hoc bonum ſine dubio & rationale. Oportebat igitur imaginem & ſimilitudinem dei, liberi arbitrij & ſuæ poteſtatis inſtitui, in qua hoc ipſum imago & ſimilitudo dei deputaretur: Arbitrij ſcilicet libertas & poteſtas, in quam

Bonitas. *Potentia.* *Præſcientia.* *Liberum arbitriū.*

quam rem ea substantia homini accõmodata est, quæ huius status esset, afflatus dei utique liberi & suæ potestatis. Sed & aliâs, quale erat ut totius mundi possidens homo, non in primis animi sui possessione regnaret, aliorum dominus sui famulus? Habes igitur & bonitatem dei agnoscere, ex dignatione, & rationem ex dispositione. Sola nunc bonitas deputetur, quæ tantum homini largita sit, id est arbitrij libertatem. Aliud sibi ratio defendat in eiusmodi institutionem. Nam bonus natura deus solus. Qui enim quod est sine initio habet, non institutione habet illud, sed natura. Homo autem qui totus ex institutione est, habens initium, cum initio sortitus est formam qua esset: atq; ita non natura in bonum dispositus est, sed institutione, non suum habens bonus esse, quia non natura in bonum dispositus est, sed institutione, secundum institutorem bonum, scilicet bonorum conditorem. Vt ergo bonum iam suum haberet homo, emancipatum sibi à deo, & fieret proprietas iam boni in homine, & quodammodo natura, de institutione adscripta est illi, quasi libripense mancipati à deo boni, libertas & potestas arbitrij: quæ efficeret bonũ ut proprium iam sponte præstari ab homine, quoniam & hoc ratio bonitatis exigeret uoluntarie exercendæ, ex libertate scilicet arbitrij non fauente, institutionis nõ seruiente: ut ita demum bonus consisteret homo, si secundum institutionem quidem, sed ex uoluntate iam bonus inueniretur, quasi de ꝓprietate naturæ: proinde ut & cõtra malum. Nam & illud utiq; deus prouidebat, ut fortior homo prætenderet, liber scilicet & suæ potestatis, quia si caperet hoc iure, ut bonum quoq;, non uoluntate abiret sed necessitate, usurpabilis etiam malo futurus esset ex infirmitate seruitij, proinde & malo sicut bono famulus. Tota ergo libertas arbitrij in utramq; partem concessa est illi, ut sui dominus constanter occurreret, & bono sponte seruando, & malo sponte uitando. quoniam & aliâs positum hominem sub iudicio dei, oportebat iustum illud efficere de arbitrij sui meritis, liberi scilicet. Cæterum nec boni nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inuentus, non uoluntate. In hoc & lex constituta est, nõ excludens sed probans libertatem de obsequio sponte præstando, uel transgressione sponte cõmittenda, ita in utrumq; exitum libertas patuit arbitrij. Igitur si & bonitas & ratio dei, inuenitur circa libertatem arbitrij concessam homini, non oportet omissa prima definitione bonitatis atq; rationis, quæ ante omnem tractatum constituenda est, post factis præiudicare, non ita deum instituere debuisse, qui aliter quàm deo deceret euasit, sed dispecto quia ita debuerit instituere, saluo eo quod dispectum est, cætera explorare. Cæterum facile est offendentes statim in hominis ruinam, antequàm conditionem eius inspexerint, in autorem referre quod accidit, quia nec autoris examinata sit ratio. Deniq; & bonitas dei à primordio operum perspecta, persuadebit nihil à deo mali euenire potuisse: Et libertas hominis recogitata se potius ream ostendit, quod ipsa cõmisit. Hac

definitione omnia deo salua sunt,& natura bonitatis,& ratio dispositionis, & præscientiæ & potentiæ copia. Exigere tamen à deo debes & grauitatem summam,& fidem præcipuam in omni institutione eius, & desinas quærere an deo nolente potuerit quid euenire. Tenens enim grauitatem & fidem dei boni,sed rationalibus institutionibus uindicandas, nec illud miraberis quod deus non intercesserit aduersus ea quæ noluit euenire ut conseruaret ea quæ uoluit. Si enim semel homini permiserat arbitrij libertatem & potestatem, & digne permiserat, sicut ostendimus, utique fruendas eas ex ipsa institutionis autoritate permiserat, fruendas autem quantum in ipso, secundum ipsum,id est secundum deum,id est in bonum. Quis enim aduersus se permittet aliquid? Quantum uero in homine secundum motus libertatis ipsius. Quis enim non hoc præstat ei cui quid semel frui præstat, ut pro animo & arbitrio suo fruatur? Igitur consequens erat uti deus secederet à libertate, semel concessa homini, id est contineret in ipso & præscientiam & præpotentiam suam, per quas intercessisse potuisset, quo minus homo male libertate sua frui aggressus, in periculum laberetur. Si enim intercessisset,rescidisset arbitrij libertatem, quam ratione & bonitate permiserat. Denique puta intercessisse,puta rescidisse illum arbitrij libertatem,dum reuocat ab arbore,dum ipsum circumscriptorem colubrum à congressu fœminæ arcet, nónne exclamaret Marcion, O dominum futilem, instabilem, infidelem, rescindentem quæ instituit? Cur permiserat liberum arbitrium,si intercedit? Cur intercedit,si permisit. Eligat ubi semetipsum erroris notet,institutiõe an in rescissione. Nõne tũc magis deceptus ex inpræ scientia futuri uideretur cum obstitisset, & quod quasi ignorans quomodo euasurum esset indulserat,quis non diceret? Sed & si præscierat male hominem institutione sua usurum,quid tam dignum deo, quàm grauitas,quàm fides institutionum qualiumcunq;? Vidisset homo si non bene*depinxisset,quod bene acceperat, ipse legi reus fuisset, cui obsequi noluisset,non ut legislator ipse fraudem legi suæ faceret non sinendo præscriptum eius impleri. Hæc dignissime peroraturus in creatorem,si libero arbitrio hominis ex prouidentia & potẽtia,quas exigis,obstitisset,nunc tibi insusurra pro creatore & grauitatem & patientiam & fidem, institutionibus suis functo ut & rationalibus & bonis. Neq; enim ad uiuendum solummodo produxerat hominem,ut non ad recte uiuendum,in respectu scilicet dei legisq; eius. Igitur uiuere quidem illi ipse præstiterat, facto in animam uiuam. Recte uero uiuere demandarat,admonito in legis obsequium. Ita nõ in mortem institutũ hominem probat,qui nunc cupit in uitam restitutum, malens peccatoris pœnitentiam quàm mortem. Igitur sicut deus homini uitæ statum induxit,ita homo sibi mortis statum attraxit. Et hoc non per infirmitatem,sicuti nec per ignorantiam,ne quid autori imputaretur. Nam & si angelus qui seduxit,sed liber & suæ potestatis qui seductus est, sed imago &

*Fort. *expunxisset uel depunxisset.*

go & similitudo dei, fortior angelo, sed afflatus dei generosior spiritu mate-
riali quo angeli constiterunt. Qui facit, inquit, spiritus angelos, & apparito-
res flammam ignis. Quia nec uniuersitatem homini subiecisset infirmo do
minandi, & non potiori angelis, quibus nihil tale subiecit: sic nec legis pon
dus imposuisset, si grauis lex inualido sustinendi: nec quem excusabilem sci-
ret nomine imbecillitatis, cum definitione mortis conuenisset. Postremo
non libertate nec potestate arbitrij fecisset infirmum, sed potius defectione
earum. Atque adeo eundem hominem, eandem substantiam animæ, eun-
dem Adæ statum, eadem arbitrij libertas & potestas, uictorem efficit ho-
die de eodem diabolo, cum secundum obsequium legum eius administra
tur. Quoquo tamen, inquis, modo substantia creatoris delicti capax inueni
tur, cum afflatus dei, id est anima in homine deliquit. Nec potest non ad
originalem summam referri corruptio portionis. Ad hoc interpretanda erit
qualitas animæ. In primis tenendum quod Græca scriptura signauit, affla-
tum nominans, non spiritum. Quidam enim de Græco interpretantes,
non recogitata differentia, nec curata proprietate uerborum, pro afflatu
spiritum ponunt, & dant hæreticis occasionem spiritum dei delicto infu-
scandi, id est ipsum deum: & usurpata iam quæstio est. Intellige itaque affla
tum minorem spiritum esse, & si de spiritu accidit, ut aurulam eius, non ta-
men spiritum. nam & aura uento rarior: etsi de uento aura, non tamen uen
tus aura. Capit etiam imaginem spiritus dicere flatum. nam & ideo homo
imago dei, id est spiritus: deus enim spiritus. Imago ergo spiritus, afflatus.
Porrò imago ueritati non usquequaque adæquabitur. Aliud est enim se-
cundum ueritatem esse, aliud ipsam ueritatem esse. Sic & afflatus cum ima
go sit spiritus, non potest ita imaginem dei comparare, ut quia ueritas, id
est spiritus, id est deus sine delicto est, ideo & afflatus, id est imago non
debuerit admisisse delictum. In hoc erit imago minor ueritate, & afflatus
spiritu inferior, habens illas utique lineas dei, quâ immortalis anima, quâ
libera & sui arbitrij, quâ præscia plerumque, quâ rationalis, capax intelle-
ctus & scientiæ, tamen & in his imago, & non usque ad ipsam uim diuinita
tatis. Sic nec usque ad integritatem à delicto: quia hoc soli deo cedit, id est
ueritati, & hoc solum imagini non licet. Sicut enim imago cum omnes li-
neas exprimat ueritatis, ui tamen ipsa caret, non habens motum: ita & ani-
ma imago spiritus, solam uim eius exprimere non ualuit, id est non delin-
quendi felicitatem. Cæterum non esset anima sed spiritus, nec homo
qui animam sortitus est, sed deus. Et aliâs autem non omne quod dei
erit, deus habebitur, ut expostules deum & afflatum, id est uacuum à de-
licto, quia dei sit afflatus. Nec tu enim si in tibiam flaueris, hominem
tibiam feceris, quanquam de anima tua flaueris. Sicut & deus de spi-
ritu suo. Denique cum manifeste scriptura dicat, flasse deum in faci-
em hominis, & factum hominem in animam uiuam, non in spiritum

uiuificatorem, separauit eam à conditione factoris. Opus enim aliud sit necesse est ab artifice, id est inferius artifice. Nec urceus enim factus à figulo ipse erit figulus, ita nec afflatus factus à spiritu, ideo erit spiritus, ipsum quod anima uocitatus est flatus. Vide etiam ne de afflatus conditione transierit in aliquam diminutiorem qualitatem. Ergo, inquis, dedisti animæ infirmitatem supra negatam. Planè cum illam exigis deo parem, id est delicti immunem, dico infirmam. Cum uero ad angelum prouocatur, fortiorem defendam necesse est dominum uniuersitatis, cui iam angeli administrant. Qui etiam angelos iudicaturus est, si in dei lege constiterit, quod in primordio noluit. hoc ipsum ergo potuit afflatus dei admittere: potuit, sed non debuit. Potuisse enim habuit per substantiæ exilitatem, qua afflatus non spiritus: non debuisse autem per arbitrij potestatem, qua liber non seruus, assistente amplius demonstratione non delinquendi sub comminatione moriendi, qua substrueretur substantiæ exilitas, & regeretur sentētiæ libertas. Itaq; non per illud iam uideri potest anima deliquisse, quod illi cū deo affine est, id est per afflatum, sed per illud quod substantiæ accessit, id est per liberum arbitrium, à deo quidem rationaliter attributum, ab homine uero quâ uoluit agitatum. Quod si ita se habent, omnis iam dei dispositio de mali exprobratione purgatur. Libertas enim arbitrij non ei culpam suā respuet à quo data est, sed à quo non ut debuit administrata est. Quod deniq; malum describes creatori? Si delictum hominis, non erit dei quod est hominis. nec idem habēdus est delicti autor, qui inuenitur interdictor, imò & condemnator. Si mors malum, nec mors comminatori suo, sed contemptori faciet inuidiam, ut autori. Contemnendo enim eam fecit, nō utiq; futurā si non contempsisset. Sed & si non ab homine in diabolum transcripseris mali elogium, ut instinctorem delicti, uti sic quoq; in creatorem dirigas culpam, ut in autorem diaboli, qui fecit angelos spiritus: ergo quod factus à deo est, id est angelus, id erit eius qui fecit. Quod autem factus à deo non est, id est diabolus, id est delator, superest ut ipse sese fecerit deferendo deo & quidē falsum, primo quod deus illos ex omni ligno edere uetuisset, dehinc quasi morituri non essent si edissent, tertio quasi deus illis inuidisset diuinitatem. Vnde igitur malitia mendacij & fallaciæ in homines, & infamiæ in deū? à deo utiq; non, qui & angelum ex forma operum bonorū instituit bonum. Deniq; sapientissimus omniū æditur, antequàm diabolus, nisi malum est sapiētia. Et si euoluas Ezechielis prophetiam, facile animaduertes tam institutione bonum angelum illum, quàm sponte corruptum: in personā enim principis Sor, ad diabolū pronūciatur. Et factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis sume planctum super principem Sor, & dices: Hæc dicit dominus, Tu es resignaculum similitudinis, qui scilicet integritatem imaginis & similitudinis resignaueris corona decoris (hoc ut eminentissimo angelorum, ut archangelo, ut sapientissimo omnium) in delitijs

paradisi

paradisi dei tui natus es. Illic enim ubi deus in secunda animalium figuræ formatione angelos fecerat, lapidem optimum indutus est, Sardium, Topazium, Smaragdum, Carbunculum, Sapphirum, Iaspin, Ligurium, Achaten, Amethystum, Chrysolitum, Berillum, Onychinum, & auro replesti horrea tua & thesauros tuos. Ex qua die conditus es, cum Cherubin posui te in monte sancto dei, fuisti in medio lapidum igneorum, fuisti inuituperabilis in diebus tuis ex qua die cõditus es, donec inuentæ sunt læsuræ tuæ de multitudine negociationis tuæ. Promas tuas replesti, & dereliquisti. & cætera, quæ ad sugillationem angeli, non ad illius principis, proprie pertinere manifestum est, eo quod nemo hominum in paradiso dei natus sit, ne ipse quidem Adam, translatus potius illuc: nec cũ Cherubin positus in monte sancto dei, id est in sublimitate cœlesti, de qua Satanan dominus quoq; decidisse testatur: nec inter lapides igneos demoratus, inter gẽmantes syderum ardentium radios, unde etiam quasi fulgur deiectus est Satanas. Sed ipse autor delicti in persona peccatoris uiri denotabatur, retro quidem inuituperabilis à die conditionis suæ, à deo in bonum conditus, ut à bono cõditore inuituperabilium conditionum, & excultus omni gloria angelica, & apud deum constitutus quâ bonus apud bonũ: postea uero à semetipso translatus in malum. Ex quo eñ, inquit, apparuerunt læsuræ tuæ, illi eas reputans, quibus scilicet læsit hominem electum à dei obsequio, & ex illo deliquit, ex quo delictũ seminauit, atq; ita exinde negociationis, id est malitiæ suæ multitudinem exercuit delictorum scilicet & censuum, non minus & ipse liberi arbitrij institutus, ut spiritus. Nihil enim deus proximum sibi non libertate eiusmodi ordinasset. Quẽ tamen & prædamnãdo testatus est, ab institutionis forma libidine propria conceptæ ultro malitiæ exorbitasse, & commeatum operationibus eius admetiendo rationem bonitatis suæ egit: eodem consilio differẽs extinctionẽ diaboli, quo hominis restitutionẽ. Certamini enim dedit spatiũ, ut & homo eadem arbitrij libertate elideret inimicũ qua succederet illi, probans suam non dei culpam: & ita salutem digne per uictoriam recuperaret, & diabolus amarius puniretur, ab eo quem eliserat ante, deuictus: & deus tanto magis bonus inueniretur, sustinens hominem gloriosiorem in paradisum ad licentiam decerpendæ arboris uitæ iam de uita regressurum. Igitur usq; ad delictum hominis deus à primordio tantum bonus, exinde iudex & seuerus, & quod Marcionitæ uolunt, sæuus: Statim mulier in doloribus parere, & uiro seruire damnatur. sed quæ ante sine ulla contristatione per benedictionem incrementũ generis audierat, crescite tantum & multiplicamini: sed quæ in adiutorium masculo, non in seruitiũ fuerat destinata. Statim & terra maledicit̃, sed ante benedicta. Statim tribuli & spinæ, sed ante fœnum & herbæ & arborum fructuosa. Statim sudor & labor panis, sed ante ex omni ligno uictus immunis, & alimẽta secura. Exinde homo ad terram, sed ante de terra. Exinde ad mortem, sed ante ad uitã.

Exinde

Exinde in scorteis uestibus, sed ante sine scrupulo nudus. Ita prior bonitas dei secũdum naturam, *seuerior posteritas secundum causam. Illa ingenita, hæc accidens. Illa propria, hæc accõmodata. Illa ædita, hæc adhibita. Nec natura enim inoperatam debuit continuisse bonitatem, nec causa dissimulatam euasisse seueritatem. Alteram sibi, alteram rei deus præstitit. Incipe nũc etiam iudicis statum ut adfinem mali arguere, qui idcirco alium deum somniasti solummodo bonum, quia non potes iudicem: quanquã & illum ut iudicem ostendimus. Aut si non iudicem, certe peruersum ac uanum disciplinæ non uindicandæ, id est, nõ iudicandæ constitutorem. non reprobas autem deum iudicem, qui non iudicem deum probas. Ipsam sine dubio iustitiam accusare debebis, quæ iudicẽ præstat. *aut det eam in species malitiæ deputare, id est iniustitiam in titulos bonitatis asscribere. Nunc enim iustitia malum, si iniustitia bonum. Porrò cum cogeris iniustitiam de pessimis pronunciare, eodem iugo urgeris iustitiam de optimis censere. Nihil enim æmulum mali non bonum, sicut & boni æmulum nihil non malum. Igitur quanto malum iniustitia, tanto bonum iustitia. Nec species solummodo, sed tutela reputãda bonitatis: quia bonitas nisi iustitia regatur ut iusta sit, nõ erit bonitas si iniusta sit. Nihil enim bonũ quod iniustum. bonum autẽ omne, quod iustum. Ita si societas & conspiratio bonitatis atq; iustitiæ, separatione earum nõ potes carere, quo ore constitues diuersitatẽ duorum deorum in separatione seorsum deputans deũ bonũ, & seorsum deũ iustum? Illic cõsistit bonũ ubi & iustũ. A primordio deniq; creator tã bonus, quàm & iustus. pariter utrũq; processit. bonitas eius operata est mundum: iustitia modulata est. Quæ etiã dum mundũ iudicauit ex bonis faciendũ, quia cũ bonitatis cõsilio iudicauit, iustitiæ opus est, quod inter lucẽ & tenebras separatio pronũciata est, inter diem & noctem, inter cœlum & terrã, inter aquã superiorẽ & inferiorẽ, inter maris cetũ & aridæ molem, inter luminaria maiora & minora, diurna atq; nocturna, inter marem & fœminam, & inter arborem agnitionis mortis & uitæ, inter orbem & paradisum, inter aquigena & terrigena animalia. Omnia ut bonitas concepit, ita iustitia distinxit. totum hoc iudicato, dispositum & ordinatum est. Omnis situs, habitus elementorum, effectus, motus, status, ortus, occasus singulorum, iudicia sunt creatoris, ne putes eum exinde iudicem definiendũ quo malum cœpit, atq; ita iustitiam de causa mali offusces. His enim modis ostendimus eam cum auctrice omniũ bonitate prodisse, ut & ipsam ingenitam deo & naturalem nec obuentitiam deputandam, quæ in domino inuenta sit arbitratrix operum eius. Atenim ut malum postea erupit, atq; inde iam cœpit bonitas dei cum aduersario agere, aliud quoq; negocium eadem illa iustitia dei nacta est: iam secundum aduersionem dirigendæ bonitatis, ut se possit à libertate eius, qua & ultro deus bonus pro meritis cuiusq; pensetur, dignis offeratur, indignis denegetur, ingratis auferatur, proinde omnibus æmulis uindicet.

Fort. *posterior seueritas.

Fort. *aut & eam.

Ita

Ita omne hoc iustitiæ opus ꝓcuratio bonitatis est,quod iudicãdo damnat, quod damnãdo punit,quod ut dicitis sæuit,utiq; bono non malo,proficit. Deniq; timor iudicij ad bonũ,nõ ad malũ confert. Nõ enim sufficiebat bonum per semetipsum commendari, iam sub aduersario laborans. Nam & si cõmendabile per semetipsum,non tamen & conseruabile quia expugnabile iam per aduersarium,nisi uis aliqua præesset timendi,quæ bonũ etiam nolentes appetere & custodire compelleret. Cæterum tot illecebris mali expugnantibus bonũ,quis illud appeteret quod impune contemneret? Quis custodiret quod sine periculo amitteret? Legis mali uiam latam & multo frequentiorem,nónne omnes illaberentur,si nihil in illa timeretur? Horremus terribiles minas creatoris,& uix à malo auellimur. Quid si nihil minaretur? Hanc iustitiam malum dices,quæ malo non fauet? Hanc bonum negabis;quæ bono non prospicit? Qualẽ oportet deũ uelles? qualem malles? Expediret sub quo delicta gauderent, cui diabolus illuderet:illum bonum iudicares deum,qui hominẽ posset magis malum facere,securitate delicti? Quis boni autor,nisi q & exactor? Proinde quis mali extraneus,nisi qui & inimicus? Quis inimicus,nisi qui & expugnator? Quis expugnator,nisi qui & punitor? Sic totus deus bonus est,dum pro bono omnia est. Sic denique omnipotens, quia & iuuandi & lædendi potens. Minus est, tantummodo prodesse,quia nõ aliud quid possit*cum prodesse:de eiusmodi qua fiducia bonũ sperẽ,si hoc solũ potest? quomodo innocentiæ mercedẽ sector,si non & nocentiæ speciem? diffidam necesse est,ne nec alteram partem remuneretur,qui utramq; non ualuit.usqueadeo iustitia etiam plenitudo est diuinitatis ipsius,exhibens deum perfectum, & patrem & dominum: Patrem,clementia:dominum,disciplina. Patrem,potestate blanda:dominum, seuera. Patrem,diligendum pie:dominũ,timendum necessarie. Diligendum, quia malit misericordiam quàm sacrificium, & timendum quia nolit peccatum, diligendum quia malit pœnitentiam peccatoris quàm mortem, & timendum quia nolit peccatores sui iam non pœnitentes. Ideo lex utrũq; definit, diliges deum & timebis deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori. Ad omnia tibi occurrit deus,id est percutiens sed & sanans,mortificans sed & uiuificans,humilians sed & sublimans. Condens mala, sed & pacem faciens,ut etiam & hic respondeam hæreticis. Ecce enim,inquiũt,ipse se conditorem profitetur malorum, dicens: Ego sum qui condo mala. Amplexi enim uocabuli cõmunionem,duas malorum species in ambiguitate turbantem,quia mala dicuntur & delicta & supplicia,passim uolunt eum conditorem intelligi malorum,ut malitiæ autor renuncietur. Nos autem adhibita distinctione utriusq; formæ,separatis malis delictis & malis supplicijs, malis culpæ,& malis pœnæ,suum cuiq; parti definimus autorem. Malorũ quidem peccati & culpæ diabolum, Malorũ uero supplicij & pœnæ deum creatorem:ut illa pars malitiæ deputetur,ista iustitiæ mala cõdentis iudicia aduersus

Al's* quàm ꝓdesse.

Iustitia.

uersus mala delicti. De his ergo creator profitetur malis quæ congruunt iu dici. Quæ quidem illis mala sunt quibus rependuntur. Cæterũ suo nomine bona quâ iusta, & bonorum defensoria, & delictorum inimica. Atq; in hoc ordine deo digna. Aut proba ea iniusta, ut probes malitiæ deputanda, id est iniustitiæ mala: quia si iustitiæ erunt, iam mala non erunt, sed bona, ma lis tantũmodo mala, quibus etiã directo bona pro malis damnantur. Con stitue igitur iniuste hominem diuinæ legis uoluntarium contemptorem id retulisse quo noluit caruisse: iniuste malitiam æui illius imbribus, dehinc & ignibus cæsam: iniuste Aegyptum fœdissimã, superstitiosam, amplius ho/spitis populi conflictatricem, decemplici castigatione percussam. Indurat cor Pharaonis, & meruerat in exitiũ subministrari, qui iam negauerat deũ, qui iam legatos eius toties superbus excusserat, qui iam populo laborem operis adiecerat: postremo quâ Aegyptius, olim deo reus fuerat gẽtilis ido lolatriæ, ibi & Crocodilum citius colens quàm deũ uiuũ. Impedit & ipsum populũ, sed ingratũ. Immisit & pueris ursos, sed irreuerẽtibus in prophetã. Iustitiã ergo primo iudicis despice, cuius si ratio constiterit, tunc & seueritas & per quæ seueritas decurrit, rationi & iustitiæ reputabũtur. Ac ne pluribus immoremur, asserite causas cæteras quoq; ut sententias condemnetis: excu/sate delicta, ut iudicia reprobetis. Nolite reprehendere iudicem, sed reuinci-te malum iudicem. Nam & patrum delicta de filijs exigebat: duritia popu li talia remedia compulerat, ut uel posteritatibus suis prospicientes, legi diui næ obedirent. Quis enim non magis filiorum salutem, quàm suam curet? Sed & si benedictio patrum semini quoque eorum destinabatur, sine ullo adhuc merito eius, cur non & reatus patrum in filios quoq; redundaret? Si/cut gratia, ita & offensa: ut per totum genus, & gratia decurreret, & offensa, saluo eo quod postea decerni habebat, non dicturos acidam uuam patres manducasse, & filiorum dentes obstupuisse, id est non sumpturum patrem delictum filij, nec filium delictum patris, sed unũquemq; delicti sui reum fu turum: ut post duritiã populi, duritia legis edomita, iustitia iam nõ genus, sed personas iudicaret: Quanq; si Euangelium ueritatis accipias, ad quos pertineat sententia reddentis in filios patrum delicta, cognosces, ad illos sci licet qui hanc ultro sibi sententiam fuerant irrogaturi, Sanguis illius super capita nostra & filiorum nostrorum. Hac itaq; omnis prouidentia dei cen-suit, quod iam audierat. Bona igitur & seueritas quia iusta, si bonus iudex, id est iustus. Item cætera bona per quæ opus bonum currit bonæ seuerita-tis, siue ira, siue æmulatio, siue sæuitia. Debita eñ omnia hæc sunt seueritati, sicut seueritas debitum est iustitiæ. Vindicanda erat procacitas ætatis uere-cundiam debentis. Atq; ita non poterunt iudici exprobari, quæ iudici acce dunt, carentia & ipsa culpa sicut iudex. Quid enim si medicum quidem di-cas esse debere, Ferramẽta uero eius accuses, quod secent tonsuram & ampu tent, & constrictent, quando sine instrumento artis medicus esse nõ possit? Sed

Sed accusa male secantem, importune amputantẽ, temere inurentem, atque ita ferramẽta quoq; eius ut mala ministeria reprehende, Proinde est enim cum deum quidem iudicem admittis, eos uero motus & sensus per quos iudicat destruis. Deũ nos à prophetis & à CHRISTO, non à philosophis nec ab Epicuro erudimur, qui credimus deum etiam in terris egisse & humani habitus humilitatẽ suscepisse, ex causa humanæ salutis, longe sumus à sententia eorum qui nolunt deum curare quicquam. Inde uenit ad hæreticos quoq; definitio eiusmodi, Si deus irascitur & æmulatur, & extollitur, & exacerbatur: ergo & corrumpetur, ergo & morietur. Bene autem quod Christianorum est, etiam mortuum deum credere, & tamen uiuentem in æuo æuorum. Stultissimi qui de humanis diuina præiudicant, ut quomodo in homine corruptoriæ conditionis habẽtur huiusmodi passiones, idcirco & in deo eiusdem status existimentur. Discerne substantias, & suos eis distribue sensus, tam diuersos quàm substantiæ exigunt, licet uocabulis communicare uideantur. Nam & dexteram, & oculos, & pedes dei legimus, nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur. Quanta erit diuersitas diuini corporis & humani sub eisdem nominibus membrorũ, tanta erit & animi *diuinitas, & humani differentia sub eisdem licet uocabulis sensuũ, quos tam corruptorios efficit in homine corruptibilitas substantiæ humanæ, quàm incorruptorios in deo efficit incorruptibilitas substantiæ diuinæ. Certe deum confiteris creatorem? Certe, inquis. Quomodo ergo in deo humanum aliquid existimas, & nõ diuinum omne? Quem deum non negas, confiteris non humanum. Siquidem deum confitendo, præiudicasti utiq; illum ab omni humanarum conditionum qualitate diuersum. Porrò cum pariter agnoscas hominem à deo inflatum in animã uiuam, nõ deum ab homine, satis peruersum est ut in deo potius humana constituas, quàm in homine diuina, & hominis imagine deum imbuas potius, quàm dei hominẽ. Et hæc ergo imago censenda est dei in homine, quod eosdem motus & sensus habeat humanus animus, quos & deus, licet non taleis qualeis deus. Pro substantia enim & status eorum & exitus distant. Denique contrarios eorum sensus lenitatem dico, patientiam, misericordiam, ipsamque matricem earum bonitatem, cur diuina præsumitis? Nec tamen perfecte ea obtinemus, quia solus deus perfectus. ita & illas species prædico, & exasperationeis non tã feliciter patimur, quia solus deus de incorruptibilitatis proprietate felix. Irascetur enim, sed non exacerbabitur, sed non periclitabitur, mouebitur sed non euertetur. Omnia necesse est adhibeat propter omnia, tot sensus, quot & causas, Et iram propter scelestos, & bilem propter ingratos, & æmulationem propter superbos, & quicquid non expedit malis. Sic & misericordiam propter errantes, & patientiam propter non respicientes, & præstantiam propter merentes, & quicquid bonis opus est. Quæ omnia patitur suo more, quo eum pati condecet, propter quem homo eadem pati

Fort. *diuini.

tur æque ſuo more. Hæc ita diſpecta totum ordinem dei iudicis operariū, & (ut dignius dixerim) protectorem catholicæ & ſummæ illius bonitatis oſtendunt, quam ſemotam à iudiciarijs ſenſibus, & in ſuo ſtatu puram, nolunt Marcionitæ in eodem deo agnoſcere, pluentē ſuper bonos & malos, & ſolem ſuum oriri facientē ſuper iuſtos & iniuſtos: quod alius deus omnino non præſtat. Nam & ſi hoc quoq; teſtimonium CHRISTI in creatorem, Marcion de Euangelio eradere auſus eſt, ſed ipſe mundus inſcriptus eſt, & omni à cōſcientia legitur: & erit hæc ipſa patientia creatoris in iudiciū Marcionis, illa patientia quæ expectat pœnitentiā potius peccatoris, quàm mortem, & mauult miſericordiam quàm ſacrificium, auertens iam deſtinatum exitium Niniuitis, & largiens ſpatium uitæ Ezechiæ lachrymis, & reſtituens ſtatum regni Babylonis tyranno pœnitentia functo: Illam dico miſericordiam, quæ & filium Saulis moriturum, ex deuotione populi cōceſſit, & Dauid delicta in domū Vriæ confeſſum, uenia liberauit: & ipſum Iſraël toties reſtituit, quoties iudicauit: toties refouit, quoties & increpuit. Non ſolum igitur iudicem aſpiciens, conuertere & ad optimi exempla, notans cum ulciſcitur, conſidera cum indulget, repende auſteritati lenitatem: cum utrumq; conueneris in creatore, inuenies in eo & illud propter quem alterum deum credis. Veni deniq; ad inſpectationem doctrinarum, diſciplinarum, præceptorum, conſiliorumq; eius. Dices forſitan, hæc etiam humanis legibus determinaris. Sed ante Lycurgos & Solonas omneis, Moyſes & deus. Nulla poſteritas non à primordijs accipit. Tamen non à tuo deo didicit creator meus præſcribere, Non occides, non adulterabis, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, alienum non concupiſces, Honora patrē & matrem, & diliges proximum tuum ut teipſum. Ad hæc innocentiæ, pudicitiæ, & iuſtitiæ, & pietatis, principalia conſulta: accedunt etiam humanitatis præſcripta, cum ſeptimo quoq; anno ſeruitia libertate ſoluuntur: cum eodem tempore agro parcitur egenis cedendo locum: boui etiam terenti uincula oris remittuntur ad fructum præſentis laboris, quo facilius in pecudibus præmeditata humanitas, in hominum refrigeria erudiretur. Sed quæ potius legis bona defendam, quàm quæ hæreſis cōcupijt, ut talionis definitionem, oculum pro oculo, dentem pro dente, & liuorē pro liuore repetentis? Non enim iniuriæ mutuo exercendæ licentiam ſapit, ſed in totum cohibendæ uiolentiæ proſpicit, ut quia duriſſimo & infideli in deum populo longum uel etiam incredibile uideretur à deo expectare defenſam, edicendam poſtea per prophetam: Mihi defenſam, & ego defendam dicit dominus: interim cōmiſſio iniuriæ metu uicis ſtatim occurſuræ repaſtinaretur: & licentia retributionis, prohibitio eſſet prouocatiōis, ut ſic improbitas æſtuata ceſſaret, dum ſecunda permiſſa, prima terretur: & prima deterrita, nec ſecunda cōmittitur, qua & aliâs facilior timor talionis per eundē ſaporem paſſionis. Nihil amarius, quàm id ipſum pati, quod feceris alijs. Et ſi lex aliquid cibis detrahit, & immunda

munda pronũciat animalia, quæ aliquando benedicta sunt, consilium exercendæ continentiæ intellege, & frenos impositos illi gulæ agnosce, quæ cum panem ederet angelorum, cucumeres & pepones Aegyptiorũ desiderabat. Agnosce simul & comitibus gulæ, libidini scilicet atq; luxuriæ prospectum, quæ ferè uentris castigatione frigescunt. Manducauerat enim populus & biberat, & surrexerat ludere: proinde ut & pecuniæ ardor restringeretur ex parte qua de uictus necessitate causatur, preciosorum ciborum ambitio detracta est. Postremo ut facilius homo ad ieiunandũ deo formaretur, paucis & nõ gloriosis escis assuefactus, & nihil de lautioribus esuriturus. Reprehẽdendus sanè creator, quod cibos potius populo suo abstulit, quàm ingratioribus Marcionitis. Sacrificiorũ quoq; onera, & operationum & oblationũ negociosas scrupulositates nemo reprehendat, quasi deus talia sibi proprie desiderauerit, qui tam manifeste exclamat, Quo mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum? Et quis exquisiuit ista de manibus uestris? sed illam dei industriam sentiat qua populum pronum in idololatriam & transgressionem, eiusmodi officijs religioni suæ uoluit astringere, quibus superstitio seculi agebatur, ut ab ea auocaret illos, sibi iubens fieri quasi desideranti ne simulachris faciendis delinqueret. Sed & in ipsis commercijs uitæ & conuersationis humanæ domi ac foris, adusq; curam uasculorum omnifariã distinxit, ut istis legalibus disciplinis occurrentibus ubiq;, ne ulli momenta uacarent à dei respectu. Quid enim faceret beatũ hominẽ, quàm in lege domini uoluntas eius, & in lege domini meditabitur die ac nocte? Quam legẽ non duritia promulgauit autoris, sed ratio summæ benignitatis populi potius duritiam edomãtis, & rudem obsequio fidem operosis officijs dedolantis, ut nihil de arcanis attingam *significantis legis spiritalis scilicet & propheticæ, & in omnibus penè argumẽtis figuratæ. Sufficit enim in præsenti si simpliciter hominẽ deo obligabat, ut nemo eam reprobare debeat, nisi cui non placet deo deseruire. Ad hoc beneficium non onus legis adiuuandum, sed etiam prophetas eadem bonitas dei ordinauit docentes deo digna, auferre nequitias de anima, discere benefacere, exquirere iudicium, iudicare pupillo, & iustificare uiduam, diligere quæstiones, fugere improborũ contactum, dimittere cõflictam integram, dissipare scripturam iniustam, infringere panem esurienti, ut tectum non habentem inducere in domum tuam, nudum si uideris contegere, & domesticos seminis tui non despicere, compescere linguam à malo, & labia ne loquantur dolum, declinare à malo & facere bonum, quærere pacem & sectari eam: irasci & non delinquere, id est in irá non perseuerare, siue sæuire: non abire in concilium impiorum, nec stare in uia peccatorum, nec in cathedra pestilentium sedere, Sed ubi? Vide quàm bonum & iucundum habitare fratres in unum, meditantes die ac nocte in lege domini. Quia bonum scilicet fidere in deum, quàm fidere in hominẽ: & sperare in deum, quàm sperare in hominem. Qualis enim apud deũ mer

for. *significãtijs

ces homini? & erit tanq̃ lignum quod plantatum est iuxta exitus aquarũ, quod fructum suum dabit in tempore suo: Et folium eius non decidet, & omnia quæcunq; faciet prosperabuntur illi: Innocẽs autem & purus corde, qui non accipiet inuanum nomen dei, & non iurauit ad proximum suum in dolo, iste accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à deo salutificatore suo. Oculi enim domini super timentes eum, sperantes in misericordiam ipsius, ad deliberãdas animas eorum de morte, utiq; æterna, & nutricandos eos in fame, utiq; uitæ æternæ. Multæ enim pressuræ iustorũ, & ex omnibus liberauit eos dominus. Honorabilis mors in cõspectu domini sanctorum eius. Dominus custodiuit omnia ossa eorum, & non cõminuetur. Redemit dominus animas seruorum suorum. Pauca ista de tantis scripturis creatoris intulimus, & nihil puto iam ad testimonium dei optimi deesse, quod satis & præcepta bonitatis, & promissa consignant. Sed enim sæpe isti, quorum figura, illud quoq; pisculentum de cibis lex recusauit, ut traductionem sui sentiunt, tenebras hinc blasphemiæ interuomunt, atque ita intentionem uniuscuiusq; iam proximã dispargunt, iactando & asseuerando ea quæ relucentem bonitatem creatoris infuscent. Sed & per istas caligines, sequemur nequitiam, & in lucem extrahemus ingenia tenebrarum, obijcientia creatori uel maxime fraudẽ illam & rapinã auri & argẽti, mandata ab illo Hebræis in Aegyptios. Age infelicissime hæretice, te ipsũ expostulo arbitrũ, cognosce in utramq; gentem prius, & ita de autore præcepti iudicabis. Reposcunt Aegyptij de Hebræis uasa aurea & argentea, cõtra Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi quoq; eorundem patrum nomine, ex eodem scripturæ instrumẽto, mercedes restitui oportere illius operariæ seruitutis, pro laterinis deductis, pro ciuitatibus & uillis ædificatis. Quid iudicabis optimi dei elector? Hebræos fraudem agnoscere debere, an Aegyptios cõpensationem? Nam & aiũt ita actum per legatos utrimq; Aegyptiorum quidem repetentium uasa, Iudæorum uero reposcentiũ operas suas: & tamen has iustitia renunciauerunt sibi Aegyptij. Hodie aduersus Marcionitas amplius allegant Hebræi, negantes compensationi satis

Fort. *si sexcẽtorũ, esse, quantumuis illud auri & argenti, *sexcentorum milium operæ per tot annos uel singulis nummis diurnis æstimentur. quæ autem pars maior repetentium uasa, an incolentium uillas & urbes? Querela ergo maior Aegyptiorum, an gratia Hebræorum? ut solo iniuriarum iudicio Hebræi Aegyptios repercuterent, liberi homines in ergastulum subacti, ut solas scapulas suas scribæ eorum apud subsellia sua ostenderent flagellorum contumeliosa atrocitate laceratas, non paucis lancibus & scyphis pauciorum utiq; diuitum ubiq;, sed totis & ipsorum facultatibus, & popularium omniũ collationibus satisfaciendum Hebræis pronũciasset. Igitur si bona Hebræorũ causa, bona iam & causa, id est mandatum creatoris, qui & Aegyptios gratos fecit nescientes, & suum populum in tempore expeditionis angusto, aliquo

solatio

ſolatio tacitæ compenſationis expunxit. Planè minus exigi iuſſit. Hebræis etiā filios Aegyptij reſtituere debuerant. Sic & in cæteris contrarietates præceptorum ei exprobras, ut mobili & inſtabili, prohibentis ſabbatis operari, & iubentis arcam circūferri per dies octo, id eſt etiam ſabbato, in expugnatione ciuitatis Hiericho. Nec ſabbati enim inſpicis legem, opera humana non diuina prohibentem. Siquidem ſex, inquit, diebus operare, & facies omnia opera tua. Septima autem die ſabbata domino deo tuo, non facies in ea omne opus: quod utiq; tuum. Conſequens enim eſt, ut ea opera ſabbato auferret, quæ ſex diebus ſupra indixerat, tua ſcilicet, id eſt humana & cottidiana. Arcam uero circumferre, neq; cottidianum opus uideri poteſt, neq; humanum, ſed & rarum & ſacroſanctum, & ex ipſo tunc dei præcepto utiq; diuinū. Quod & ipſe quid ſignificaret ediſſererem, ni nimis longum eſſet figuras argumentorum omniū creatoris expandere, quas forſitan nec admittis. Sed plus eſt ſi de abſolutis reuincamini, ſimplicitate ueritatis, non curioſitate. ſicut & nunc certa diſtinctio eſt ſabbati, humana nō diuina opera prohibentis. Ideóq; qui ſabbatis lignatum ierat, morti datus eſt. ſuum enim opus fecerat, lege interdictum. Qui uero arcam ſabbatis circumtulerant, impune geſſerunt. non ſuum enim opus, ſed dei, ex præcepto ſcilicet ipſius amminiſtrauerant. Proinde & ſimilitudinem uetans fieri omnium, quæ in cælo & in terra & in aquis, oſtendit & cauſas idololatriæ ſcilicet, quæ ſubſtantiam cohibentes, ſubijcit enim, non adorabitis ea neq; ſeruietis illis. Serpentis autē ænei effigies poſtea præcepta Moyſi à domino, non ad idololatriæ titulum pertinebat, ſed ad remediandos eos, qui à ſerpentibus infeſtabantur. Et taceo de figura remedij. Sic & Cherubin & Seraphin aurea in arcæ figuratū exemplum, certe ſimplex ornamentum, accōmodata ſuggeſtui, longe diuerſas habendo cauſas ab idololatriæ conditione, ob quā ſimilitudo prohibetur, non uidentur ſimilitudinū prohibitarum legi refragari, non in eo ſimilitudinis ſtatu deprehenſa, ob quem ſimilitudo prohibetur. Diximus de ſacrificiorum rationali inſtitutione, auocanti ſcilicet ab idolis ad deum officia ea, quæ ſi rurſus eiecerat, dicens, Quò mihi multitudinem ſacrificiorum ueſtrorum? hoc ipſum uoluit intelligi, quod non ſibi ea proprie exegiſſet. Non enim bibam, inquit, ſanguinem taurorum. quia & alibi ait, Deus æternus non eſuriet nec ſitiet. Nam & ſi ad oblationes Abel aduertis, & holocauſta Noe odoratus eſt libenter, quæ iocunditas ſiue uiſcerū ueruecinorum, ſiue nidoris ardentiū uictimarum? Sed animus ſimplex & deum metuens offerentium ea, quæ à deo habebāt & pabuli & ſuauis olentiæ, gratiæ apud deum deputabatur, nō quæ fiebant exigentis, ſed illud propter quod fiebant, ob honorem ſcilicet dei. Si cliens diuiti aut regi nihil deſideranti, tamen aliquid uiliſſimi munuſculi obtulerit, quantitas & qualitas muneris infuſcabit diuitē & regem, an delectabit titulus officij? At ſi cliens ei munera ultro uel etiam dicto ordine ſuo offerat, & ſolennia regis obſer-

uet,non ex fide tamen nec corde puro nec pleno circa cætera quoque obse-
quia,nónne consequens ut rex ille uel diues exclamet, quò mihi multitudi
nem munerum tuorum? Plenus sum.Et solennitates & dies festos & uestra
sabbata dicendo,quæ secundum libidinem suam,nō secundum religionem
dei celebrabant deo,sua iam non dei fecerant: conditionalem idcirco & ra
tionalem demonstrauit recusationem eorum quæ administranda præscri-
pserat.Si uero etiam circa personas legem uultis intellegi,cum reprobat ali-
quando probatos,aut improuidum cum probat quandoq; reprobandos,
quasi iudicia sua aut damnet præterita,aut ignoret futura. Atquin nihil tā
bono & iudici conuenit, quàm pro præsentibus meritis & reĳcere & adlige
re.Eligitur Saul,sed nondum despector prophetæ Samuelis. Reĳcitur Sa-
lomon,sed iam à mulieribus alienis possessus, & idolis Moabitarū & Sido
niorum mancipatus. Quid faceret creator ne à Marcionitis reprehendere
tur? Bene adhuc agentes prædamnaret iam propter futura delicta.sed dei
boni non erat,nondū merentes prædamnare.Proinde peccantes nunc non
recusaret propter pristina benefacta.sed iusti iudicis non erat, rescissis iam
bonis pristinis scelera donare. Aut quis hominū sine delicto,ut eum deus
semper eligeret,quem nunq; posset recusare? Vel quis item sine aliquo bo-
no opere,ut eum deus semper recusaret,quē nunq; posset eligere? Exhibe
bonum semper,& non recusabitur:exhibe malum, & nunq; eligetur. Cæte
rum si idem homo ut in utroq; pro temporibus,in utroque dispungetur à
deo,& bono & iudice,qui non leuitate aut improuidentia sententias uertit,
sed censura grauissima & prouidentissima merita temporis cuiusq; dispen-
for.*apud creatorē sat. Sic & pœnitentiam *apud praue interpretaris, quasi proinde mobili-
tate uel improuidētia,imò iam ex delicti recordatione pœniteat, quoniam
quidem dixerit,pœnituit quod regem fecerit Saul,præscribens scilicet pœni
tentiam,confessionem sapere mali operis alicuius uel erroris.Porrò nō sem
per. Euenit enim in bonis factis pœnitētiæ confessio,ad inuidiam & expro
brationem eius,qui beneficĳ ingratus extiterit.sicut & tunc circa personam
Saulis honorandam annunciatur à creatore,qui non deliquerat cum Sau-
lem assumit in regnum,& sancto spiritu auget,optimum enim adhuc,qua-
lis,inquit,non erat in filĳs Israëlis,dignissime adlegerat,sed nec ignorauerat
ita euenturum.Nemo enim te sustinebit improuidentiā adscribentem deo,
ei,quem deum nō negans confiteris & prouidum.Hæc enim illi propria di
uinitas constat.Sed malum factum Saulis (ut dixi) onerabat pœnitentiæ
suæ professione,quam uacante delicto circa Saulis adlectionē, consequens
est,inuidiosam potius intellegi, non criminosam. Ecce,inquis, criminosam
eam animaduerto,circa Niniuitas dicente scriptura Ionæ: Et pœnituit do-
minum de malitia quam dixerat facturum se illis,nec fecit. Sicut & ipse Io-
nas ad deum,Propterea præueni profugere in Tharsos,quia cognoueram
te esse misericordem & miserescentem, patientem & plurimū misericordiæ,
pœnitentem

pœnitentem malitiarum. Bene igitur quod præmisit optimi dei titulum, patientissimi scilicet super malos, & abundantissimi misericordiæ & miserationis super agnoscentes & deplangentes delicta sua, quales tunc Niniuitæ. Si enim optimus, qui talis, de isto prius cessisse debebis, non competere in talem, id est in optimum, etiam malitiæ cōcursum. Et quia & Marcion defendit arborem bonam malos quoq; fructus non licere producere, sed malitiā tamen nominauit quod optimus non capit, nunquid aliqua interpretatio subest earum malitiarum intelligendarum, quæ possint & in optimum decucurrisse? Subest autem. Dicimus deniq; malitiam nūc significari, nō quæ ad naturam redigatur creatoris quasi mali, sed quæ ad potestatem quasi iudicis, secundum quam enūciarit, Ego sum qui condo mala: & ecce ego emitto in uos mala nō peccatoria, sed ultoria, quorum satis diluimus infamiam ut congruentium iudici. Sicut autem licet mala dicantur non reprehenduntur in iudice, nec hoc nomine suo malum iudicem ostendunt, ita & malitia hæc erit intelligenda, nunc, quæ ex illis malis iudiciarijs deputata, cum ipsis competat iudici. Nam & apud Græcos interdū malitiæ pro uexationibus & læsuris, non pro malignitatibus ponūt, sicut & in isto articulo. Atq; adeo si eius malitiæ pœnituit creatorem, quasi creaturæ reprobandæ scilicet, & *delictum uindicandæ: Atqui nec hic ullum admissum criminosum reputabitur creatori, qui iniquissimam ciuitatem digne meritóq; decreuerat abolendam: Ita quod iuste destinauerat non male destinans, ex iustitia non ex malitia destinarat: sed pœnam ipsam malitiam nominauit, ex malo & merito & passionis ipsius. Ergo dices, si malitiam iustitiæ nomine excusas, quia iuste exitium destinarat in Niniuitas, sic quoque culpandus est, qui iustitiæ utiq; non pœnitendæ pœnitentiam gessit: imò nec iustitiæ *inquam pœnitebit deum, & superest iam agnoscere quid sit pœnitētia dei. Non enim si hominem ex recordatione plurimum delicti interdum, & ex alicuius boni operis ingratia pœnitet, ideo & deum proinde. In quantum enim deus nec malum admittit, nec bonum damnat, in tantum nec pœnitentiæ boni aut mali apud eum locus est. Nam & hoc tibi eadem scriptura determinat, dicente Samuele Sauli, Discidit dominus regnum Israëlis de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, optimo super te, & scindetur Israël in duas partes, & non conuertetur, neq; pœnitentiam aget, quia non sicut homo est ad pœnitendum. Hæc itaq; definitio in omnibus aliam formam diuinæ pœnitentiæ statuit, quæ neq; ex improuidētia, neq; ex leuitate, neq; ex ulla boni aut mali operis damnatione reputetur, sicut humana. Quis ergo erit mos pœnitentiæ diuinæ iam relucet, si non ad humanas conditiones eam referas. Nihil enim aliud intellegetur, quàm simplex conuersio sententiæ prioris, quæ etiam sine reprehensione eius possit admitti, etiā in homine nedum in deo, cuius omnis sententia caret culpa. nam & in Græco sono, pœnitentiæ nomen non ex delicti cōfessione, sed ex animi demutatione compositum est,

Fort. *ob delictum.

Fort. *unquam.

Pœnitentia dei.

μετάνοια.

quam apud deum pro rerum uariantium sese occursu,rei ostendimus. Iam nunc ut omnia eiusmodi expediam,ad cæteras pusillitates & infirmitates & incongruentias (ut putatis) interpretandas purgandásq; pertendam: Inclamat deus,Adam ubi es? scilicet ignorãs ubi esset: & causato nuditatis pudore,an de arbore gustasset interrogat, scilicet incertus: imò nec incertus admissi,nec ignorans loci.Enimuero oportebat conscientia peccati delitescentem,euocatum prodire in conspectum domini,non sola nominis inclamatione,sed cum aliqua iam tunc admissi sugillatione.Nec enim simplici modo,id est interrogatorio sono legendum est, ubi es Adam? sed impresso & incusso & imputatiuo,Adam ubi es? id est in perditione es,id est iã hic non es,ut & increpandi & dolendi exitus uox sit.Cæterum qui totum orbẽ comprehendit manu uelut nidum,cuius cœlum thronus,& terra scabellum,nimirũ huius oculos aliqua paradisi portio euaserat,quo minus illi ubicunq; Adam ante euocationem uiseretur,tam latens quàm de interdicta fruge sumens? Speculatorem uineæ uel horti tui,lupus aut furũculus non latet: deũ puto de sublimioribus oculatiorẽ aliquid subiecti præterire nõ posse.Stulte qui tantum argumentum diuinæ maiestatis & humanæ instructionis,naso agis.

Naso agis.

Interrogat deus quasi incertus, ut & hic liberi arbitrij improbans hominem in causa,aut negationis,aut ut confessionis daret ei locũ sponte confitenti delictum,& hoc nomine releuandi,sicut de Cain sciscitatur,ubi nam frater eius,quasi non iam uociferatum à terra sanguinem Abelis audisset, sed ut & ille haberet potestatem ex eadem arbitrij potestate sponte negandi delicti,& hoc nomine grauandi: atq; ita nobis conderentur exempla confitendorum potius delictorum,quàm negandorum,ut iam tũc initiaretur Euangelica doctrina,Ex ore tuo cõiustificaberis, & ex ore tuo damnaberis. Nam etsi Adam propter statũ legis deditus morti est,sed spes ei salua est, dicente domino: Ecce Adam factus est tanq; unus ex nobis,de futura scilicet adlectione hominis in diuinitatem.Deniq; quid sequitur? Et nunc nequando extendat manum & sumat de ligno uitæ & uiuat in æuum. Interponens enim & nunc præsentis temporis uerbum temporale,& ad præsens dilationem uitæ fecisse se ostendit.Ideóq; nec maledixit ipsum Adam nec Euam,ut restitutioni candidatos,ut confessione releuatos.Cain uero & maledixit,& cupidum morte luere delictum,mori interim uetuit: ut præter admissum,etiam negationis eius oneratum. Hæc erit ignorantia dei nostri, quæ ideo simulabatur,ne delinquens homo quid sibi agendum sit ignoret. Sed ad Sodomam & Gomorram descendens,Videbo,ait,si secundum clamorem peruenientem ad me consumantur,si uero nõ,ut agnoscam. Et hic uidelicet ex ignorantia incertus,& scire cupidus. An hic sonus pronũciationis necessarius,non dubitatiuum,sed cõminatiuum exprimens sensum sub sciscitationis obtentu? Quod si descensum quoq; dei irrides,quasi aliter nõ potuerit perficere iudicium,nisi descendisset, uide ne tuum æque deum pulses.

Candidati restitutionis.

ses. Nam & ille descẽdit, ut quod uellet efficeret. Sed & iurat deus: nunquid forte per deum Marcionis. imò, inquit, multo uanius, quod per semetipsum quid uellet faceret. Si alius deus non erat in conscientia eius, hoc cum maxime iurantis, alium absq; se omnino non esse, Igitur peierantẽ deprehendis, *ad uane peierantem. Sed non potest uideri peierasse, qui alium esse nõ sciuit, ut dicitis. Quod enim scit, hoc deierans, uere nõ peierauit. Sed nec uane deierat, alium deum non esse. Tunc enim uane deieraret, si non fuissent qui alios deos crederent, tunc quidem simulachrorum cultores, nunc uero & hæreticos. Iurat igitur per semetipsum, ut uel iuranti deo, credas alium deum omnino non esse. Hoc ut deus faceret, tu quoq; Marcion coëgisti. Iam tunc enim prouidebaris. Proinde si & in promissionibus aut cõminationibus iurat, fidem in primordijs arduam extorquens, nihil deo indignum est, quod efficit deo credere. Satis & tunc pusillus deus in ipsa etiam ferocia sua, cum ob rituli consecrationẽ efferatus in populum, de famulo suo postulat Moyse, Sine me, & indignatus ira, disperdam illos, & faciam te in nationem magnam. Vnde meliorem soletis affirmare Moysen deo suo, deprecatorem, imò & prohibitorem iræ. Non facies enim istud, aut & me unà cum eis impende. Miserando uos quoque cum populo qui CHRISTVM non agnoscitis, in persona Moysi figuratum, patris deprecatorem, & oblatorem animæ suæ pro populi salute. Sed sufficit si & Moysi proprie donatus est populus ad præsens, quod ut famulus postulare posset à domino, id dominus à se postulauit. Ad hoc enim famulo dixit, Sine me, & disperdã illos, ut ille postulando & semetipsum offerendo non sineret: atq; ita disceres quantum liceat fideli & Prophetæ apud deum. Iam nũc ut & cætera compendio absoluam, quæcunq; adhuc ut pusilla & infirma, & indigna colligitis ad destructionem creatoris, simplici & certa ratione proponam: Deum non potuisse humanos cõgressus inire, nisi humanos & sensus & affectus suscepisset, per quos uim maiestatis suæ intolerabilem utiq; humanæ mediocritati, humilitate temperaret, sibi quidem indigna homini autem necessaria, & ita iam deo digna: quia nihil tam dignum deo, quàm salus hominis. De isto pluribus retractarem, si cum ethnicis agerem, quanq; & cum hæreticis nõ multo congressio stet. Quatenus & ipsi deum in figura & in reliquo ordine humanæ conditionis deuersatum iam credidistis, Non exigetis utiq; diutius persuaderi deum conformasse semetipsum humanitati, sed de uestra fide reuincimini. Si enim deus, & quidem sublimior, tanta humilitate fastigium maiestatis suæ strauit, ut etiam morti subijceret, & morti crucis, cur non putetis nostro quoque deo aliquas pusillitates congruisse, tolerabiliores tamen Iudaicis cõtumelijs & patibulis & sepulchris. An hæ sunt pusillitates, quæ iam hinc præiudicare debebũt CHRISTVM humanis passionibus obiectum, eius dei esse, cuius humanitates exprobrantur à uobis? Nam & profitemur CHRISTVM semper egisse in dei patris nomine, ipsum ab initio conuersatum,

Fort. *aut uane.

tum, ipsum cõgressum cum Patriarchis & Prophetis, filium creatoris, sermonem eius, quem ex semetipso proferendo filium fecit, ut exinde omni dispositioni suæ uoluntatiq; præfecit, diminuẽs illum modico citra angelos, sicut apud eum scriptum est. Qua diminutione in hac quoq; dispositus est à patre, quæ ut humana reprehenditis. Ediscẽs iam inde à primordio iam inde hominem, quod erat futurus in fine. Ille est qui descẽdit, ille qui interrogat, ille qui postulat, ille qui iurat. Cæterum quia patrem nemini uisum, etiam commune testabitur Euangelium, dicente CHRISTO: Nemo cognouit patrem nisi filius. Ipse enim & ueteri testamento pronunciarat, Deum nemo uidebit, & uiuet, patrem inuisibilem determinans, in cuius autoritate & nomine ipse erat deus, qui uidebatur dei filius. Sed & penes nos CHRISTVS in persona CHRISTI accipitur, quia & hoc modo noster est. Igitur quæcunq; exigitis deo digna habebuntur in patre inuisibili, incongressibiliq; & placido, & (ut ita dixerim) philosophorum deo. Quæcunq; autem ut indigna reprehenditis, deputabuntur in filio, & uiso, & audito, & congresso, arbitro patris & ministro, miscentem in semetipso hominem & deum, in uirtutibus deum, in pusillitatibus hominem, ut tantum homini conferat, quantum deo detrahit: totum deniq; dei mei penes uos dedecus sacramentũ est
for. * Cõuersabat. humanæ salutis. *Conseruabatur deus, ut homo diuina agere doceret. Ex æquo agebat deus cum homine, ut homo ex æquo agere cum deo posset. Deus pusillus inuentus est, ut homo maximus fieret. Qui talem deum dedignaris, nescio an ex fide credas deum crucifixum. Quanta itaq; peruersitas uestra erga utrumq; ordinem creatoris. Iudicem eum designatis, & seueritatem iudicis secundum merita causarum congruentem pro sæuitia exprobratis. Deum optimum exigitis, & lenitatem eius benignitati cõgruentem, pro captu mediocritatis humanæ deiectius conuersatam, ut pusillitatem depretiatis. Nec magnus uobis placet, nec modicus, nec iudex, nec amicus. Quid si non eadem & in uestro deprehendantur? Iudicem quidem & illum esse iam ostendimus, in libello suo: & de iudice necessarie seuerum, & de seuero sicut sæuum, si tamen sæuum. Nunc & de pusillitatibus, & malignitatibus, cæterisq; notis, & ipsum aduersus Marcionem Antithesis æmulas faciam. Si ignorauit deus meus esse alium super se, etiã tuus omnino non sciuit esse alium infra se. Quod enim ait Heraclitus ille tenebrosus, eadem uia sursum & deorsum. Deniq; si nõ ignorasset, & ab initio ei occurrisset. Delictum & mortem, & ipsum autorem delicti diabolum, & omne malum, quem deus meus passus est esse, hoc & tuus qui illum pati passus est. Mutauit sentẽtias suas deus noster, proinde quâ & uester. qui enim genus humanũ tam sero respexit, eam sententiam mutauit, quâ tanto æuo nõ respexit? pœnituit ma
Fort. *quoque. li*quo deũ nostrum, sed & uestrum. Eo enim quod tandem animaduertit, ad hominis salutem, pœnitentiam dissimulationis pristinam fecit, debitam malo facto. Porrò malum factum deputabitur neglig̃etia salutis humanæ,
non

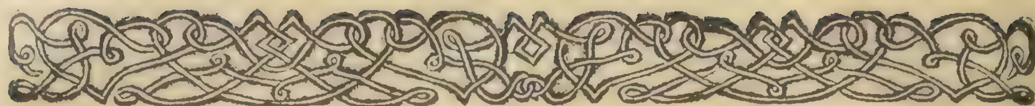
nisi per pœnitentiam emendata apud deum uestrum. Mandauit fraudem deus noster, sed auri & argenti. Quanto autem homo preciosior auro & argento, tanto fraudulentior deus uester, qui hominē domino & factori suo eripit. Oculum pro oculo reposcit deus noster, sed & uester uicē prohibens, iterabilem magis iniuriam facit. Quis enim nō rursus percutiet, non repercussus? Nescit deus noster qualeis adlegeret, ergo nec uester. Iudam traditorem non adlegisset, si præscisset. Si & mentitū alicubi dicis creatorem, longe maius mendacium est in tuo CHRISTO, cuius corpus nō fuit uerum. Multos sæuitia dei mei absumpsit, tuus quoq; deus quos saluos non facit, utiq; in exitium disponit. Deus meus aliquē iussit occidi, tuus semetipsum uoluit interfici, nō minus homicida in semetipsum, quàm in eo à quo uellet occidi. Multos autē occidisse deū eius probabo Marcioni. Nam fecit homicidā, utiq; peritur ū, nisi si populus nihil deliquit in CHRISTVM. Sed expedita uirtus ueritatis, paucis amat. Multa*mendacia erūt necessaria. Cæterū ipsas quoq; Antitheseis Marcionis cominus cecidissem, si operosiore destructione earū egeret defensio creatoris tam boni quàm & iudicis, secūdū utriusq; partis exempla cōgruentia deo, ut ostendimus. Quod si utraq; pars bonitatis atq; iustitiæ dignā plenitudinē diuinitatis efficiunt, omnia potentis compendio, interim possum Antitheseis retudisse, gestiētcis ex qualitatibus ingeniorū siue legum siue uirtutū discernere, atq; ita alienare CHRISTVM à creatore ut optimū à iudice, & mitem à fero, & salutarē ab exitioso. Magis enim eos cōiungunt, quos in eis diuersitatibus ponunt quæ deo cōgruunt. Aufer titulū Marcionis, & intentionē atq; propositū operis ipsius, & nihil aliud præstare quàm demonstrationē eiusdem dei optimi & iudicis, quia hæc duo in solum deū competunt. Nam & ipsum studiū meis exemplis opponendi CHRISTVM creatori, ad unitatē magis spectat. Adeo eīn ipsa & una erat substātia*diuinitatibus bona & seuera, & eisdē exemplis & in similibus argumentis, ut bonitatē suā uoluerit ostendere, in quibus præmiserat seueritatē. Quia nec mirū erat, diuersitas tēporalis, si postea deus mitior pro rebus edomitis, q retro austerior pro indomitis. Ita per Antitheseis facilius ostēdi potest ordo creatoris à CHRISTO reformatus. Quo repercussus & redditus potius quàm exclusus, præsertim deū tuū ab omni motu amariore secernas, utiq; & ab æmulatione creatoris scilicet. Nā si ita est, quomodo eū Antitheses singulas species creatoris æmulatū demōstrant? Agnoscā igitur & in hoc p illas deū meū zelotē, qui res suas * arbustiores in primordijs, bona ut rationali æmulatiōe maturitatis præcurauerit suo iure, cuius Antitheseis etiā ipse mūdus eius agnoscet ex contrarietatibus elementorū, summa tamē ratione modulatus. Quāobrem incōsiderantissime Marciōn aliū deū lucis ostēdisse debueras, aliū uero tenebrarū, quo facilius aliū bonitatis aliū seueritatis psuasisses. Cæterū eius erit Antithesis, cuius est & in mūdo.

Fort *mendacio.

Fort *diuinitatis.

* Arbustiores uidetur usurpare pro ferociores, sūpta metaphora ab arbustis luxuriantibus. Qua dictiōe si recte memini etiam alibi utitur. Alioq putabā l. austeriores, ut mox bona & rat. Nā cō parationē facit maturitatis ad nouū testamentū, & acerbitatis ad uetus. ó duritiem Aphricanā. Arbustandi uerbo Plinius utitur.

SECVNDI ADVERSVS MARCIONEM LIBRI, FINIS,

ARGVMENTVM LIBRI TERTII ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

POSTQVAM primo libro ostendit deum Marcionis illum meliorē, esse non posse, & mox secundo creatorem ab omni sæuitia asseruit clementer seuerum & seuere clementem, nam utrumque necessarium, hoc tertium uolumen CHRISTO dicauit, quem uel hoc argumento non alium quēpiam patrem habere probat quàm deum creatorem, quod apud ecclesias ab Apostolis institutas, & non minus ore quàm stilo confirmatas, de hac re nihil unquam scrupuli fuit, priusquàm Cerdonis insania, cui Marcion subscripsit, orbi innotesceret. Igitur indecens fuisse dicit, ut tam subito uenerit ὡς ἀπὸ τῆς μηχανῆς iuxta prouerbium, nullis prophetarū uaticinijs prænūciatus. *Sic enim* CHRISTVS Marcionis in mundum irrepsit, ut solent in ædes diuitum furunculi. *Stultum* autem est eum potius CHRISTVM recipere, qui ex improuiso uenerit, quàm eū qui tot prophetarum oraculis sit demonstratus. Quoniam uero non sunt efficaciora argumenta, quàm quæ ex arcanis literis petuntur, præfatus de duplici forma Prophetici sermonis, ad ipsas ueteris instrumenti scripturas descendit, ut cum has à CHRISTO ostenderit adimpletas, CHRISTVM creatori uendicet, cui Marcion illas tribuebat, & sunt quidem tribuendæ. Rursus pro se Iudæos allegabant Marcionitæ CHRISTVM ut alienum execratos, & in hunc morte grassatos, quod haud facturi fuissent illorum iudicio, nisi alterius dei cognouissent. His respōdet, CHRISTVM Iudæis eatenus ignotū fuisse, quatenus nō melioris cuiuspiā dei filium, sed solū hominem & legalium ceremoniarū præuaricatorē arbitrabantur. Nam & à prophetis duplex aduentus CHRISTI insinuatus est, & prædictum, quod in priori illum Iudæi non forent agnituri, & ideo in crucem sublaturi. Ad quam rem duorum etiam hircorum qui ieiunio offerebantur allegoriam accommodat. Iam quia Marcionitæ nihilo crassis Iudæis perspicatiores, offensi incōmoditatibus quibus humana natura patet, ob quas uidelicet Iudæi CHRISTVM reiecerant, negabant CHRISTVM uera carne uestitum fuisse, ne natum concedere cogerentur, repetit disputationem de carne CHRISTI, cui peculiare uolumē aliquando dedit. Mox exponit Esaiæ uaticiniū prædicētis CHRISTVM Emmanuelē uocandum, & uirtutem Damasci sumpturū & spolia *Samariæ*, aduersus regē Assyriorū. nā hæc de CHRISTO creatoris dicta uolebat Marcion ut bellatore, nolens figuratum esse sermonē. Deinde docet CHRISTI uocabulum, non Marcionici dei filio competere, multo minus nomen IESV, sed filio creatoris. Atque ita pergit uaticinia cōmemorare, quæ de CHRISTI natiuitate & eius contemptibili sorte, ac figuris atrocissimi supplicij quo in crucem suffixus est, olim prophetæ ædiderant. Postremo probat CHRISTVM uenisse uel hoc argumento, quod iam euenerint quæ post illum futura nunciabantur. nam & ethnici fidem susceperunt, & Iudæi ob pertinaciam suam & intentatam CHRISTO mortem male sunt accepti. Quis autem expectet Iudæam desertum iri, quæ iam olim euastata est? & populum Iudaicum exilio multandum, qui abhinc tot annos è suis sedibus est eiectus? Cæterū ubi in calce de restitutione Iudææ loquitur, apparet eum huius fuisse sententiæ, ut putarit in hac terra uelut in campis quibusdam Elysijs post resurrectionem nos suauiter acturos, idque mille annis. Nam hoc nomine notatur, in

Definitionibus

Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum. Qui error insigneis aliquot uiros etiam inuoluit, uidelicet Lactantium, Victorinum, Seuerum, è Græcis Irenæum & Apollinarium, ceu Hieronymus autor est exponens Ezechielis caput xxxvj. Hos quidam Milliarios uocant. Opus uero de spe fidelium, in quo uerisimile est hoc ab illo astrui, hodie non extat, citatur tamen à Hieronymo loco quo diximus. Porrò huius libri nonnulla capita reperiuntur in uolumine quod scripsit aduersus Iudæos, quædam in libro de carne CHRISTI, ut nescias an hinc illuc transtulerit, an ediuerso. Habebāt aūt olim eruditi certos locos paratos, quibus ubilibet uti poterāt, si exigeret materia.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER TERTIVS.

SECVNDVM uestigia pristini operis qđ amissum reformare perseueramus, iam hinc ordo de CHRISTO, licet ex abundanti, post decursam defensionē unicæ diuinitatis. Satis etenim præiudicatum est, CHRISTVM nō alterius dei intelligendum, quàm creatoris, cum determinatum est, alium deum nō credendum præter creatorem, quem adeo CHRISTVS prædicauerit, & deinceps Apostoli non alterius CHRISTVM annunciauerint, quàm eius dei quem CHRISTVS prædicauit, id est creatoris, ut nulla mentio alterius dei, atq; ita nec alterius CHRISTI agitata sit, ante scandalum Marcionis. Facillime hoc probatur Apostolicarū & hæreticarum ecclesiarum recensu: illic scilicet pronūciandam regulæ interuersionē, ubi posteritas inuenitur. Quod etiam primo libello *intexuisset & nūc congressio ista seorsum in CHRISTVM examinatura, eo utiq; ꝓficiet, ut dum CHRISTVM probamus creatoris, sic quoque deus Marcionis excludatur. Decet ueritatem totis uiribus uti suis, non ut laborantem. Cæterum in præscriptionum compendijs uincit. Sed decretum est ut gestientē ubiq; aduersario occurrere, in tantū furenti, ut facilius præsumpserit eum uenisse CHRISTVM, qui nunq̄ sit annunciatus, quàm eum qui semper sit prædicatus. Hinc deniq; gradū consero, an debuerit tam subito uenisse. Primo, quia & ipse dei sui filius. hoc enim ordinis fuerit, ut ante pater filium profiteretur, quàm patrem filius: & ante pater de filio testaretur, quàm filius de patre. Dehinc & qua missus præter filij nomen. Proinde enim præcessisse debuerat mittentis patrocinium in testimonium missi, quia nemo ueniens ex alterius autoritate, ipse eam sibi ex sua affirmatione defendit, sed ab ipsa defensionem potius expectat, præeunte suggestu eius, qui autoritatem

Fort. *intexui. Sed & nunc.

præstat. Cæterum nec filius agnoscetur, quem nunquam pater nuncupauit: nec missus credetur, quem nunquam mandator designauit. Nuncupaturus pater, & designaturus mandator, si fuisset. Suspectũ habebitur omne, quod *exorbitaria regula rerumque principales gradus non sinit posterius agnosci patrem post filium, & mandatorem post mandatum, & CHRISTVM post deum. Nihil origine sua prius est in agnitione, quia nec in dispositione, subito filius & subito missus & subito CHRISTVS. Atqui nihil putem à deo subitum, quia nihil à deo non dispositum. Si autem dispositum, cur & non prædicatum, ut probari posset & dispositum ex prædicatione, & diuinũ ex dispositione. Et utique tantum opus, quod scilicet humanæ saluti parabatur, uel eatenus subitum non fuisset, quâ per fidem profuturũ. In quantũ enim credi habebat ut prodesset, in tantũ paraturam desiderabat ut credi posset, substructam fundamentis dispositionis & prædicationis, quo ordine fides informata, merito & homini indicaretur à deo, & deo exhiberetur ab homine. Ex agnitione debes credere quia posset, quæ scilicet credere didicisset ex prædicatione. Non fuit, inquis, ordo eiusmodi necessarius, quia statim se & filium & missum, & dei CHRISTVM, rebus ipsis esset probaturus per documenta uirtutum. At ego negabo solam hanc illi speciem ad testimonium competisse, quam & ipse postmodum exautorauit. Siquidem edicens multos uenturos, & signa facturos, & uirtutes magnas ædituros, auersionem etiam electorum, nec ideo tamen admittendos, temerariam signorũ & uirtutum fidem ostendit, ut etiam apud pseudochristos facillimarũ. Aut quale est si inde se uoluit probari, & intelligi, & recipi, ex uirtutibus dico, unde *cæteris noluit æque & ipsos tam subito uenturos, quàm à nullo autore prædicatos? Sed quia prior eis uenit, & prior uirtutum documẽta signauit, idcirco quasi locum in balneis, ita fidem occupauit, posteris quibusque præripuit. Vide ne & ipse in cõditione posteriorũ deprehendatur, posterior inuentus creatore, ante iam cognito, & proinde uirtutes ante operato, & nõ aliter præfato, nõ esse aliis credendũ, post eũ scilicet. Igitur sic priorẽ uenisse, & priorẽ de posteris pronunciasse, Hoc fidem cludet, prædamnatus erit & ipse iam ab eo quo posterior est agnitus, & solius erit autoritas creatoris hoc in posteris constituendi, qui nullo posterior non potuit. Iam nunc cum probaturus sim creatorẽ, easdem uirtutes, quas solas ad fidem CHRISTO tuo uendicas, interdũ per famulos suos retro ædidisse, interdũ per CHRISTVM suum ædendas destinasse, possum & ex hoc merito præscribere, tanto magis CHRISTVM non ex solis uirtutibus credendũ fuisse, quanto illum non alterius quàm creatoris interpretari potuissent, ut respondentes uirtutibus creatoris, & æditis per famulos suos, & in CHRISTVM suum repromissis: quanquam etsi alia documenta inuenirentur in tuo CHRISTO, noua scilicet, facilius crederemus etiam noua eiusdem esse cuius & uetera, quàm cuius tantummodo noua, egentia experimentis fidei uictricis uetustatis: ut sic quoque

prædicatus

Fort. *exorbitarit à regula. Rerũque principalis.

Fort. cæteros.

Locum in balneis occupare.

prædicatus uenire debuerit, tam prædicationibus proprijs extruentibus ei fidem, quàm & uirtutibus, præsertim aduersus CHRISTVM creatoris uenturum, & signis & prophetis proprijs munitum, ut æmulus CHRISTI per omnes diuersitatum species reluceret. Sed quomodo à deo nunquam prædicato CHRISTVS eius prædicaretur? Hoc est ergo quod exigit, nec deum, nec CHRISTVM tuum credi, quia & deus ignotus esse non debuit, & CHRISTVS agnosci per deum debuit. Dedignatus opinor est imitari ordinē dei nostri, ut displicentis, ut cūmaxime reuincendi: Nouus noue uenire uoluit, filius ante patris professionem, & missus ante mandatoris autoritatem, ut & ipse fidem monstruosissimam induceret, qua ante crederetur CHRISTVM uenisse, quàm sciretur fuisse. Competit mihi etiam illud retractare, cur non post CHRISTVM uenerit. Nam cum intueor dominum eius, tanto æuo patientissimum acerbissimi creatoris annunciantis interea in homines CHRISTVM suum, quacunque id ratione fecit, tam reuelationem quàm intercessionem suam differens, eadem ratione dico illum patientiam debuisse creatori, in CHRISTO quoque suo dispositiones suas executuro, ut pfecta & expleta omni operatione æmuli dei & æmuli CHRISTI, tunc & ipse proprias dispositiones superduceret. Cæterum pœnitentia tantæ patientiæ fecit, quod nō in finem rerum creatoris perseuerauerit. Vane sustinuit prædicari CHRISTVM eius, quem non sustinuit exhiberi. Aut sine causa intercidit temporis alieni decursum, aut sine causa tam diu non intercidit. Quid illum detinuit, quidúe turbauit? Atquin in utrumque commisit, post creatorem quidem tam tarde reuelatus, ante CHRISTVM uero eius tam propere. Alterum uero iam dudum debuerat traduxisse, alterum nondum: Ne illum quidem tam diu sæuientē sustinuisse: Istum uero adhuc quiescentem inquietasse, circa ambos excidens ab optimi dei titulo: certe uarius & ipse & incertus, tepidus scilicet in creatorem, & calidus in CHRISTVM, & uanus utrobique. Non magis enim compescuit creatorem, quàm obstitit CHRISTO. Manet & creator, qualis omnino est: ueniet & CHRISTVS qualis & scribitur. Quid uenit post creatorem, quem emendare non ualuit? Quid ante CHRISTVM eius reuelatus est, quem reuocare non potuerit? Aut si emendauit creatorem, post illum reuelatus, ut emēdanda præcederent: ergo & CHRISTVM eius æque emendaturus expectasse debuerat, proinde & illius posterior emendator futurus, sicut creatoris. Aliud est si & ipse post illum rursus adueniet, ut primo quidē aduentu processerit aduersus creatorem, legem & prophetas destruens eius: Secundo uero procedat aduersus CHRISTVM, regnum redarguens eius. Tunc ergo conclusurus ordinem suum, tunc si forte credendus est: aut si iam hinc perfecta res est eius, uane ergo uenturus est, nihil scilicet peracturus. His præluserim quasi de gradu primo adhuc, & quasi de longinquo. Sed & hinc iam ad certum & cominus dimicaturus, uideo aliquas etiam nūc lineas præducendas,

ad quas erit dimicandum, ad scripturas scilicet creatoris. Secundum eas en probaturus, CHRISTVM creatoris fuisse, ut postea CHRISTO suo adimpletas, necesse habeo ipsarum quoque scripturarum formam, & (ut ita dixerim) naturam demandare, ne tunc in controuersiam deductæ cum adhibentur ad causas, & sua & causarum defensione commixtæ, obtundant lectoris intentionem. Duas itaque causas Prophetici eloquij adlego agnoscēdas abhinc aduersarijs nostris, Vnā qua futura interdum pro iam transactis enunciantur, Nam & diuinitati competit, quæcunque decreuerit, ut perfecta reputare, quia non sit apud illam differentia temporis, apud quam uniformem statum temporis dirigit æternitas ipsa. Et diuinationi propheticæ magis familiare est, id quod prospiciat, dū prospicit, iam uisum atque ita iam expunctum, id est omni modo futurū demonstrare: Sicut per Esaiam, Dorsum meum posui in flagella, maxillas autem meas in palmas, faciem meam uero nō auerti à sputaminibus. Siue enim CHRISTVS iam tunc in semetipsum secundum nos, siue Prophetes de semetipso secundum Iudæos pronūciabat, nondum tamen factum pro iam transacto sonabat. Alia species erit, qua pleraque figurate portenduntur per ænigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quàm scripta sunt. Nam & montes legimus destillaturos dulcorem, non tamen ut sapam de petris, aut fructum de rupibus speres. Et terram audimus lacte & melle manantē, ut de glebis credas te unquā placentas & samias coacturum: quia nec statim aquilicem & agricolam se deus repromisit, dicens: Ponam flumina in regione sitienti, & in solitudine buxum & cedrum. Sicut & prædicans de nationum conuersione, Benedicent me bestiæ agri, syrenes & filiæ passerum. Non utique ab hirundinum pullis & uulpeculis, & illis monstruosis fabulosísque cantricibus fausta omnia relaturus est. Et quid ego de isto genere amplius? cū etiā hæreticorum Apostolus ipsam legem indulgentem bubus terentibus, os liberum, nō de bubus sed de nobis interpretetur: & petram potui subministrando comitem CHRISTVM adlēget fuisse: docens proinde ad Galatas, duo argumenta filiorū Abrahæ allegorice cucurrisse: & suggerēs Ephesijs quod in primordio de homine prædicatum est, relicturum patrem & matrem: & futuris duobus in unam carnem, id se in CHRISTVM & ecclesiam agnoscere. Si satis constat de istis interim duabus proprietatibus Iudaicæ literaturæ, memento lector constitisse, ut cum tale quid adhibuerimus, nō retractetur de forma scripturæ, sed de statu causæ. Cum igitur hæretica dementia eum CHRISTVM uenisse præsumeret, qui nunquam fuerat annūciatus, sequebatur ut eum CHRISTVM nondum uenisse contenderent, qui semper fuerat prædicatus: Atque ita coacta est cum Iudaico errore sociari, & ab eo argumentationem sibi struere, quasi Iudæi certi & ipsi alium fuisse qui uenit, nō modo respuerint eum ut extraneum, uerum & interfecerint eum ut aduersarium: agnituri sine dubio, & omni officio religionis prosecuturi, si ipsorū fuisset.

proprietas eloquij prophetici.

fuisset. Scilicet nauclero illi non quidem Rhodia lex, sed Pontica cauerat, errare Iudæos in CHRISTVM suum non licere, quando etsi nihil tale prædicatum in illos inueniretur, uel sola utiq; humana conditio deceptui obnoxia, persuasisset, Iudæos errare potuisse, quâ homines: nec statim in præiudicium sumendum de sententia eorum, quos credibile fuerit errasse. Porrò cum & prædicatum sit non agnituros eos CHRISTVM, ideóq; etiã peremturos: Iam ergo ipse erit & ignoratus & interemptus ab illis, in quem ita admissuri prænotabantur. Hoc si probari exigis, non eas scripturas euoluã, quæ interemptibilẽ CHRISTVM edicentes utiq; & ignorabilem affirmãt: nisi enim ignoratus nihil scilicet pati posset: Sed reseruatis eis ad causam passionum, eas prædicationes in præsenti sufficiet adhibere, quæ interim ignorabilem probent CHRISTVM: Et hoc breuiter, dum ostendunt omnẽ uim intellectus ademptam populo à creatore, Auferam, inquit, sapientiam sapientium illorum, & prudentiam prudentium eorum abscondam: Et aure audietis, & non audietis: & oculis uidebitis, & non uidebitis: Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos concluserunt, nequãdo auribus audiant, & oculis uideant, & corde conij ciant, & conuertantur, & sanem illos. Hanc enim obtunsionem salutarium sensuũ meruerant, labijs diligentes deum, corde autem longe absistentes ab eo. Igitur si CHRISTVS quidem annunciabatur à creatore solidante tonitruũ, & concludente spiritum, & annunciante in homines CHRISTVM suum secundũ Iohelem prophetam: si omnis spes Iudæorum nedum dicam etiam gentium, in CHRISTI reuelationem destinabatur, sine dubio id demõstrabantur non agnituri & non intellecturi, ablatis & intelligentiæ uiribus sapientia atq; prudentia, quod annunciabatur, id est CHRISTVS, erraturis in eũ principalibus sapientibus eorum, id est scribis: & prudentibus, id est Pharisæis, pariter & populo auribus audituro, & non audituro, utique CHRISTVM docentem: & oculis uisuro, & non uisuro, utiq; CHRISTVM signa facientem: secundum quod & alibi, Et quis cæcus, nisi pueri mei? Et quis surdus, nisi qui dominatur eorum? Sed & cum exprobrat per eũdem Esaiam, filios generaui & exaltaui. at illi me reiecerunt, Agnouit bos possessorẽ suũ, & asinus præsepe domini sui, Israël autem me nõ cognouit, & populus me nõ intellexit. Nos quidem certi, CHRISTVM semper in prophetis locutũ, spiritum scilicet creatoris, sicut Propheta testatur, Persona spiritus nostri CHRISTVM dominum, quia ab initio uicarius patris in dei nomine & auditus sit & uisus: Scimus ipsius uoces eiusmodi fuisse iam tunc Israeli exprobranti, quæ in illum cõmissuri prædicabãtur, Dereliquistis dominum, & in iram prouocastis sanctum. Israël uero si non in CHRISTVM, sed in ipsum potius deum uolueris referre, omnem Iudaicæ ignorantiæ de pristino reputationem, nolens etiam retro sermonem & spiritum, id est CHRISTVM creatoris despectum ab eis & non agnitum, sic quoq; reuinceris. Non ne-

gans enim filium & ſpiritum & ſubſtantiã creatoris eſſe CHRISTVM eius, concedas neceſſe eſt, eos qui patrem non agnouerint, nec filium agnoſcere potuiſſe, per eiuſdem ſubſtantiæ conditionem, cuius ſi plenitudo intellecta non eſt, multo magis portio, certe quâ plenitudinis conſors. His ita diſpectis, iam apparet quomodo & reſpuerint Iudæi CHRISTVM, & interemerint, non ut extraneum CHRISTVM intellegentes, ſed ut ſuum non agnoſcentes: quia nec extraneum intellegere potuiſſent, de quo nihil unquã fuerat annũciatum: nõ intellegere potuiſſent, de quo ſemper fuerat prædicatũ. Id enim intellegi uel non intellegi capit, quod habendo ſubſtantiam prædicationis, habebit & materiam uel agnitionis uel erroris. Quod uero materia caret, non admittit ſapientiæ euentum. Et adeo non quâ alterius dei, CHRISTVM auerſati perſecutiq; ſunt, ſed quâ ſolũmodo hominem, quẽ planum in ſignis, & æmulum in doctrinis exiſtimabant, ut & ipſum hominem quâ ſuum, id eſt Iudæum, ſed Iudaiſmi exorbitatorem & deſtructorẽ, deduxerint in iudicium, & ſuo iure punierint, alienũ ſcilicet non iudicaturi. Tanto abeſt ut alienum CHRISTVM intellexiſſe uideantur, qui nec hominem eius ut alienum iudicauerunt. Dicat nũc hæreticus, ex abundanti cum ipſo licebit Iudæo rationem quoque errorum eius, à quo ducatum mutuatus, in hac argumentatione, cæcus à cæco in eandem decidit foueam. Duos dicimus CHRISTI habitus à prophetis demonſtratos, totidem aduentus eius prænotaſſe: unum in humilitate, utiq; primum, cum tanquam ouis ad uictimam deduci habebat, & tanquam agnus ante tondẽtem ſine uoce ita non aperiens os, ne aſpectu quidem honeſtus: Annunciauimus enim, inquit, de illo ſicut puerulus, ſicut radix in terra ſitienti, & non eſt ſpecies eius neq; gloria, Et uidimus eum, & non habebat ſpeciẽ neq; decorẽ: ſed ſpecies eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, & ſciens ferre infirmitatem, ut poſitus à patre in lapidem offenſionis & petram ſcandali, minoratus ab eo modicum citra angelos, uermem ſe pronuncians, & non hominem: ignominiam hominis, & nullificamẽ populi. Quæ ignobilitatis argumenta primo aduentui competunt, ſicut ſublimitatis ſecundo cum fiet iam non lapis offenſionis nec petra ſcandali, ſed lapis ſummus angularis poſt reprobationem aſſumptus, & ſublimatus in conſummationẽ templi, eccleſiæ ſcilicet. Et petra ſanè illa apud Danielem de monte præciſa, quæ imaginem ſecularium regnorum cõminuet & conteret. De quo aduentu idem prophetes: Et ecce cum nubibus cœli tanquam filius hominis ueniens uenit uſq; ad ueterem dierum, aderat in conſpectu eius: Et qui aſſiſtebant adduxerunt illum, & data eſt ei poteſtas regia: & omnes nationes terræ ſecundũ genera, & omnis gloria famulabunda, & poteſtas eius uſque in æuum, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non uitiabitur. Tunc ſcilicet habiturus & ſpeciem honorabilem, & decorem indeficientem ſuper filios hominum: Tempeſtiuus enim, inquit, decore citra filios hominum, effuſa eſt gratia in labijs

Hic uidetur facta transpoſitio.

Planum, hoc eſt impoſtorem.

labijs tuis, propterea benedixit te deus in æuum, Accingere ensem super femur tuũ, potens tẽpestiuitate tua & pulchritudine tua: cũ & pater posteaq̃ diminuit eum modicũ quid citra angelos, gloria & honore coronabit illum & subijciet omnia pedibus eius, Tunc & cognoscent eum qui compugerũt, & cædent pectora sua tribus ad tribum, utiq; quod retro non agnouerunt eum in humilitate conditionis humanæ: Et homo est, inquit Hieremias, & quis cognoscet illum? quia & Natiuitatẽ eius Esaias, quis, inquit, enarrabit? Sic & apud Zachariam in persona IESV, imò & in ipso nominis sacramento, uerus summus sacerdos patris CHRISTVS IESVS, duplici habitu in duos aduentus deliniatur, Primo sordidis indutus, id est carnis passibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduersabatur ei, autor scilicet Iudæ traditoris, ne dicam etiam post baptisma tentator. Dehinc despoliatus pristinas sordes, & exornatus podere & mitra & cidari munda, id est secundi aduentus gloria & honore. Si enim & duorum hircorum qui ieiunio offerebãtur, faciam interpretationem, nónne & illi utrumq; ordinem CHRISTI figurãt? Pares quidem atq; consimiles propter eundem dominum conspectum, quia non in alia uenturus est forma, ut qui agnosci habeat à quibus læsus est. Alter autem eorum circumdatus coccino, maledictus & cõsputus, & conuulsus, & compunctus à populo extra ciuitatem abijciebatur in perditionem, manifestis notatus insignibus dominicæ passionis. Alter uero pro delictis oblatus, & sacerdotibus templi in pabulum datus, secundæ repræsentationis argumẽta signabat, qua delictis omnibus expiatis sacerdotes templi spiritalis, id est ecclesiæ, dominicæ gratiæ quasi uisceratione quadam fruerentur ieiunantibus cæteris à salute. *Visceratio.* Igitur quoniã primus aduentus & plurimum figuris obscuratus, & omni inhonestate prostratus canebatur, Secundus uero & manifestus & deo condignus: idcirco quem facile & intellegere & credere potuerunt, eum solum intuentes, id est secundum, non immerito decepti sunt circa obscuriorem certe indigniorem, id est primum: Atq; ita in hodiernum negant uenisse CHRISTVM suũ, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorãt etiam in humilitate fuisse uenturum. Desinat nunc hæreticus, à Iudæo, Aspis (quod aiunt) à uipera mutuari uenenum: *Prouerbium.* euomat iam hinc proprij ingenij uirus, phantasma uindicãs CHRISTVM, nisi quod & ista sententia alios habebit autores, præcoquos & abortiuos quodãmodo Marcionitas, quos Apostolus Ioannes Antichristos pronunciauit, negantes CHRISTVM in carne uenisse, & tamen non ut alterius dei ius constituerent, quia &*de isti notati fuissent, sed quoniam incredibile præ *Fort. *de isto.* sumpserãt deũ carnem. Quo magis Antichristus Marcion sibi eam rapuit præsumptionem, aptior scilicet ad renuendã corporalem substantiã CHRISTI, qui ipsum deum eius nec autorem carnis induxerat, nec resuscitatorẽ, optimum uidelicet, & in isto, & diuersissimum à mendacijs & fallacijs creatoris. Et ideo CHRISTVS eius ne mentiretur, ne falleret, & hoc modo creato-

ris forsitan deputaretur, non erat quod uidebatur, & quod erat mentiebat, caro nec caro, homo nec homo. Proinde deus CHRISTVS nec deus. Cur enim non etiam dei phantasma portauerit? An credam ei de interiore substantia, qui sit de exteriore frustratus? Quomodo uerax habebitur in occulto, tam fallax repertus in aperto? Quomodo autem in semetipso ueritatē spiritus fallaciā carnis confundēs, negatā ab Apostolo, lucis, id est ueritatis, & fallaciæ, id est tenebrarum commisit cōmunicationem? Iam nunc cū mendacium deprehēditur CHRISTVS, caro: sequitur, ut & omnia quæ per carnem CHRISTI gesta sunt, mendacio gesta sint, Congressus, contactus, conuictus, ipsæ quoq; uirtutes. Si enim tangendo aliquem liberauit à uitio, uel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est, non potest uere actum credi, sine corporis ipsius ueritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenū à uacuo perfici licuit. Putatiuus habitus, putatiuus actus: imaginarius operator, imaginariæ operæ. Sic nec passiones CHRISTI eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est, qui non uere est passus. Vere autem pati, phantasma non potuit. Euersum est igitur totum dei opus. Totum Christiani nominis & pondus & fructus, mors CHRISTI negatur, quam tam impresse Apostolus demandat, utiq; ueram, summum eam fundamentum Euangelij constituens, & salutis nostræ & prædicationis suæ, Tradidi enim, inquit, uobis in primis, quod CHRISTVS mortuus sit pro peccatis nostris, & quod sepultus sit, & quod resurrexit tertia die. Porrò si caro eius negatur, quomodo mors eius asseueratur, quæ propria carnis est passio, per mortem deuertentis in terram, de qua est sumpta, secundum legem sui autoris? Negata uero morte dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratio ne non resurrexit, qua mortuus non est, non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut & mors, ita & resurrectio est. Proinde resurrectiōe CHRISTI infirmata, etiam nostra subuersa est. Nec ea enim ualebit, propter quā CHRISTVS uenit, si CHRISTVS non ualebit. Nam sicut illi qui dicebant resurrectionem mortuorum non esse, reuincuntur ab Apostolo ex resurrectione CHRISTI, ita resurrectione CHRISTI non consistente, aufertur & mortuorum resurrectio. Atq; ita inanis est & fides nostra, inanis est prædicatio Apostolorum. Inueniūtur autem etiam falsi testes dei, quod testimonium dixerint quasi resuscitauerit CHRISTVM, quem non resuscitauit. Et sumus adhuc in delictis. Et qui in CHRISTO dormierunt, perierunt: sanè resurrecturi, sed phantasmate forsitan sicut & CHRISTVS. In ista quæstione qui putaueris opponendos esse nobis angelos creatoris, quasi & illi in phantasmate putatiuæ utiq; carnis egerint apud Abraham & Loth, & tamen uere sint & congressi, & pasti, & operati quod mandatū eis fuerat, Primo nō admitteris ad eius dei exempla quem destruis. Nam & quanto meliorem & perfectiorem deum inducis, tanto non competunt illi eius exempla, quo nisi diuersus in totum, non erit omnino melior atq; perfectior. De

hinc

hinc scito nec illud concedi tibi, ut putatiua fuerit in angelis caro, sed ueræ & solidæ substantiæ humanæ. Si enim difficile non fuit illi, putatiuæ carnis ueros & sensus & actus exhibere, multo facilius habuit ueris & sensib9 & actibus ueram dedisse substantiã carnis, uel quâ proprius autor & artifex eius. Tuus autẽ deus eo quod carnẽ nullam omnino produxerit, merito fortasse phantasma eius intulerit, cuius non ualuerat ueritatem. Meus autem deus qui illam de limo sumptam, in hac reformauit qualitate, nondum ex semine coniugali, & tamen carnem, æque potuit ex quacunq; materia angelis quoq; astruxisse carnem, qui etiam mundum ex nihilo in tot & talia corpora, & quidem uerbo ædificauit. Et utiq; si deus tuus ueram quandoq; substantiam angelorum hominibus pollicetur, erunt enim, inquit, sicut angeli, cur non & deus meus ueram substantiam hominum angelis accõmodarit, unde sumptam? Quia nec tu mihi respondebis, unde illa apud te angelica sumat, sufficit mihi hoc definire, quod deo congruit, ueritatẽ scilicet eius rei quã tribus testibus sensib9 obiecit, uisui, tactui, auditui: Difficilius deo mentiri, quàm carnis ueritatẽ unde producere, licet non natæ. Cæterũ & alijs hæreticis definientibus carnem illam in angelis ex carne nasci debuisse, si uere fuisset humana, certa ratione respondemus, qua & humana uere fuerit, & innata, Humana uere propter dei ueritatem à mẽdacio & fallacia extranei. Et quia nõ possent humanitus tractari ab hominibus, nisi in substantia humana. Innata autem, quia solus CHRISTVS in carnem ex carne nasci habebat, ut natiuitatem nostram natiuitate sua reformaret. Atq; ita etiã mortem nostram, morte sua dissolueret, resurgendo in carne in qua natus est, ut & mori posset. Ideóq; & ipse cum angelis tunc apud Abraham in ueritate quidem carnis apparuit, sed nondum natæ, quia nondum moriturae, sed & discentis iam inter homines conuersari. Quo magis angeli neq; ad moriendum pro nobis dispositi, breuem carnis cõmeatum non debuerunt nascendo sumpsisse, quia nec moriendo deposituri eam fuerant, sed unde sumptã, & quoquo modo mentiti omnino dimissam. Mentiti eã tamen non sunt, si creator facit angelos spiritus, & apparitores suos ignem flagrantẽ: tam uere spiritus quàm & ignẽ, idẽ illos uere fecit & carnẽ: ut nunc recordemur & hæreticis renunciemus eius esse promissum, homines in angelos reformandi quandoq;, qui angelos in homines formarit aliquãdo. Igitur nõ admissum ad consortium exemplorum creatoris ut alienorum, & suas habentiũ causas, uelim ædas & ipse consilium dei, uti quo CHRISTVM suum non in ueritate carnis exhibuit, si aspernatus est illam ut terrenam, & (ut dicitis) stercoribus infersam, cur non & simulachrũ eius proinde despexit? Nullius enim dedignãdæ rei imago dignãda est. Sequitur statũ similitudo. Sed quomodo inter homines conuersaretur, nisi per imaginem substantiæ humanæ? Cur ergo non potius per ueritatem, ut uere cõuersaretur si necesse habebat conuersari? quanto dignius necessitas fidem, quàm *stosam administrasset? Fort. *strophãm.

set? Satis miserum deum instituis, hoc ipso quod CHRISTVM suum non potuit exhibere nisi in indignæ rei effigie, & quidem alienæ. Aliquantis enim indignis conueniet, ut si nostris sicut alienis non congruet uti, licet dignis. cur enim non in aliqua alia digniore substantia uenit, & in primis sua, ne & indigna & aliena uideretur eguisse? Si creator meus per rubū quoque & ignem, id est postea per nubem & globum cum homine congressus est, & elementorū corporibus in repræsentationibus sui usus est, satis hæc exempla diuinæ potestatis ostendūt, deū nō eguisse aut falsæ aut etiā ueræ carnis paratura. Cæterum si ad certum spectamus, nulla substantia digna est quā deus induat. Quodcunq; induerit ipse dignum facit, absq; mendacio tamē. Et ideo quale est, ut dedecus existimarit ueritatem potius quàm mendaciū carnis? Atquin honorauit illam fingendo. Quanta iam caro est, cuius phantasma necessarium fuit deo superiori? Totas istas præstigias putatiuæ in CHRISTO corpulentiæ, Marcion illa intētione suscepit, ne ex testimonio substantiæ humanæ, natiuitas quoq; eius defenderet, atq; ita CHRISTVS creatoris uindicaretur, ut qui nascibilis ac per hoc carneus annunciaretur. Stultissime & hic Ponticus, quasi non facilius crederetur caro in deo nō nata, quàm falsa, præstruentibus uel maxime fidem istam angelis Creatoris in carne uera conuersatis, nec tamē nata. Nam & Philumene illa magis persuasit Apelli, cæterisq; desertoribus Marcionis, ex fide quidē CHRISTVM circumtulisse carnem, nullius tamē natiuitatis, utpote de elementis eam mutuatum. Quod si uerebatur Marcion, ne fides carnis, natiuitatis quoq; fidē induceret, sine dubio qui homo uidebatur, natus utiq; credebatur. Nam & mulier quædam exclamauerat, Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ hausisti. Et quomodo mater & fratres eius dicti sunt foris stare? Et uidebimus de his capitulis suo tempore. Certe cum & ipse se filium hominis prædicaret, natum scilicet profitebatur. Nunc & hæc omnia ad Euangelij distulerim examinationem: tamen quod supra statui, si omni modo natus credi habebat qui homo uidebatur, uane natiuitatis fidem consilio imaginariæ carnis expugnandam putauit. Quid enim profuit nō uere fuisse quod pro uero haberetur, tam carnē quàm natiuitatem: aut si dixeris, uiderit opinio humana, Iam deum tuum honoras fallaciæ titulo, si aliud se sciebat esse, quàm quod homines fecerat opinari. Iam tunc potuisti etiam natiuitatem putatiuam illi accōmodasse, ne in hanc quoq; impegisses quæstionē. Nam & mulierculæ nōnunq̄; prægnantes sibi uidentur, aut sanguinis tributo, aut aliqua ualetudine inflatæ. Et utiq; debuerat phantasmatis scenam decucurrisse, ne originem carnem non dealtasset, qui personam substantiæ ipsius egisset. Planè natiuitatis mendacium recusasti. Ipsam enim carnem ueram ædidisti. Turpissimū scilicet dei, etiā uera natiuitas. Age iam perora in illa sanctissima & reuerenda opera naturæ, inuehere in totum quod es, carnis atq; animæ originem destrue: cloacam uoca uterum tanti animalis, id est hominis

Sic uidetur legendū & distinguendum, cōueniet uti nostris, sicut &c.

Philumene.

Fort. expungendā.

Fort. carne.

hominis producendi officinam, persequere & partus immũda & pudenda tormenta. Et ipsius exinde puerperij spurcos, anxios, ludicros exitus. Tamẽ cum omnia ista destruxeris, ut deo digna confirmes, nõ erit indignior morte natiuitas, & cruce infantia, & natura pœna, & carne damnatio. Si uere ista passus est CHRISTVS, minus fuisset nasci. Si mendacio passus est, ut phantasma, potuit & mendacio nasci. Summa ista Marcionis argumenta, per quæ alium efficit CHRISTVM, satis opinor ostendimus, nõ consistere omnino, dum docemus magis utiq; competere deo ueritatem quàm mendaciũ eius habitus, in quo CHRISTVM suũ exhibuit. Si ueritas fuit, caro fuit: si caro fuit, natus est. Ea enĩ quæ expugnat hæc hæresis, cõfirmantur, cũ ea per quæ expugnat destruũtur. Itaq; si carneus habebit᷑, quia natus, & natus quia carneus, quia phantasma non fuerit, ipse erit agnoscendus, qui in carne & ex natiuitate uenturus annunciabatur à creatoris Prophetis, utpote CHRISTVS creatoris. Prouoca nũc, ut soles, ad hanc Esaiæ comparationem CHRISTI, contendens illam in nullo conuenire. Primo enim, inquis, CHRISTVS Esaiæ Emmanuel uocari habebit, dehinc uirtutem sumere Damasci & spolia Samariæ, aduersum regem Assyriorum. Porrò iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est æditus, neq; ulla re bellica functus est. At ego te admonebo uti cohærentia quoq; utriusq; capituli recognoscas. Subiuncta est enim & interpretatio Emmanuelis, nobiscum deus, uti non solũ sonũ nominis spectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emmanuel, suæ gentis est. Sensus autem eius, quod est deus nobiscum, ex interpretatione cõmunis est. Quære ergo an ista uox, nobiscum deus, quod est Emmanuel, exinde quod CHRISTVS illuxit, agitetur in CHRISTO. Et puto nõ negabis, utpote qui & ipse dicas, deus nobiscum dicitur, id est Emmanuel. Aut si tam uanus es, ut quia penes te nobiscũ dicitur, non Emmanuel, idcirco nolis uenisse illum cuius proprium sit uocari Emmanuel, quasi non hoc sit & deus nobiscũ: inuenies apud Hebræos Christianos, imò & Marcionitas Emmanuelem nominare, cum uolunt dicere nobiscum deus: sicut & omnis gens quoquo sono dixerit, deus nobiscum deus, Emmanuelem pronunciauit, in sensu sonum expungens. Quod si Emmanuel nobiscum deus est, deus autem nobiscum CHRISTVS est, qui etiã in nobis est. quotquot enĩ in CHRISTVM tincti estis, CHRISTVM induistis, tam proprius est CHRISTVS in significatione nominis, quod est nobiscum deus, quàm in sono nominis, quod est Emmanuel. Atq; ita constat uenisse iam illum qui prædicabatur Emmanuel, quia quod significat Emmanuel uenit, id est nobiscum deus. Aeque sono nominũ duceris, cum uirtutẽ Damasci, & spolia Samariæ, & regem Assyriorum, sic accipis quasi bellatorem portendant, CHRISTVM creatoris, nõ animaduertens quid scriptura promittat. Quoniam priusquàm cognoscat uocare patrem & matrem, accipiet uirtutẽ Damasci & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspi-

ciat ætatis demonstrationem,an hominē iam CHRISTVM exhibere posſit,nedum imperatorē. Scilicet uagitu ad arma eſſet conuocaturus infans, & ſigna belli non tuba, ſed crepitacillo daturus: nec ex equo uel de curru uel de muro, ſed de nutricis aut gerulæ ſuæ collo ſiue dorſo hoſtem deſtinaturus: atq; ita Damaſcum & Samariam pro mammillis ſubacturus. Aliud eſt ſi penes Ponticos Barbaricæ gentis infantes in prælium erumpunt, credo ad ſolem uncti prius, dehinc pannis armati, & butyro ſtipendiati, qui ante norint lanceare quàm lancinare. Enimuero ſi nuſquam hoc natura concedit, ante militare quàm uiuere, ante uirtutem Damaſci ſumere quàm patris & matris uocabulum noſſe, ſequitur ut figurata pronunciatio uideatur. Sed & uirginem, inquit, parere natura non patitur, & tamen creditur prophetæ. Et merito, Præſtruxit enim fidem incredibili rei, rationem ædendo quod in ſigno eſſet futura. Propterea, inquit, dabit nobis dominus ſignum, Ecce uirgo cōcipiet in utero, & pariet filium. Signū autem à deo niſi nouitas aliqua monſtruoſa tam dignum non fuiſſet. Denique & Iudæi ſiquando ad nos deijciendos mentiri audent, quaſi non uirginem, ſed iuuenculam cōcepturam & parituram contineat, hinc reuincuntur, quod nihil ſigni uideri poſſit, res cottidiana iuuenculæ ſcilicet prægnatus & partus. In ſignum ergo diſpoſita uirgo, & mater, merito crederetur: infans uero bellator non æque. Non enim & hic ſigni ratio uerſatur. ſed ſigno natiuitatis nouæ aſſcripto, exinde poſt ſignum alibi ordo iam infantis edicitur, mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utiq; in ſignum eſt, malitiæ nō aſſentaturi, & hoc enim infantia eſt, ſed accepturi uirtutem Damaſci & ſpolia Samariæ aduerſus regem Aſſyriorum. Serua modum ætatis, & quære ſenſum prædicationis: imò redde Euangelio ueritatis, quæ poſterior detraxiſti, & tam intellegitur prophetia, quàm renunciatur expuncta. Maneant autem orientales illi Magi, in infantia CHRISTVM recentem auro & thure munerantes, & accepit infans uirtutem Damaſci ſine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum eſt, orientis uirtutem, id eſt uim & uires auro & odoribus pollere ſolitam, certe eſt creatori uirtutem cæterarum quoque gentium aurum conſtituere, ſicut per Zachariam, Et Iudas prætendet apud Hieruſalem, & congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum & argentum. De illo autem tunc auri munere etiam Dauid, Et dabitur illi ex auro Arabiæ. Et rurſus, Reges Arabum & Saba munera offerent illi. Nam & Magos reges habuit ferè Oriēs, & Damaſcus Arabiæ retro deputabat, antequàm trāſcripta erat in Syrophœnicen, ex diſtinctione Syriarū, cuius tunc uirtutem CHRISTVS accepit, accipiendo inſignia eius, aurum ſcilicet & odores: Spolia autē Samariæ, ipſos Magos: qui cum illum cognouiſſent, & muneribus honoraſſent, & genu poſito adoraſſent quaſi deum & regem ſub teſtimonio indicis & ducis ſtellæ, ſpolia ſunt facti Samariæ, id eſt idololatriæ, credentes uidelicet in CHRISTVM. Idololatriam enim Samariæ nomine

mine notauit, ut ignominiose ob idololatriam qua desciuerat tūc à deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum est creatori figurate uti translatione nominum, ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorū, appellat archontas Iudæorum, & populum ipsum, populum Gomorræ uocat. Et idem alibi: Pater, inquit, tuus Amorreus, & mater tua Cethea: ob consimilem impietatem, Quos aliquando etiam suos filios dixerat, filios generaui & exaltaui. Sic & Aegyptus nōnunquam totus orbis intellegitur apud illum, superstitionis & maledictionis elogio. Sic & Babylon etiam apud Ioannem nostrum Rhomanæ urbis figura est, proinde magnæ & regno superbæ & sanctorum dei debellatricis. Hoc itaq; usu Magos quoq; Samaritarum appellatione titulauit, despoliatos quod habuerant cum Samaritis, ut diximus, idololatriam. Aduersus regem autem Assyriorū, aduersus Herodem intellege, cui utiq; aduersati sunt Magi, tunc non renunciando de CHRISTO, quem intercipere quærebat. Adiuuabitur hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorē existimans CHRISTVM, ob armorū quorundam uocabula & eiusmodi uerba, ex reliquorum quoq; sensuum comparatione conuinceris: Accingere, inquit Dauid, ense super femur. Sed quid supra legis de CHRISTO? Tempestiuus decore præter filios hominum, effusa est gratia in labijs tuis. Rideo, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur: Sic item subiungens, & extende & prosperare & regna: adiecit, propter ueritatem & lenitatem & iustitiam. Quis enim ense operabitur, & nō contraria potius dolum & asperitatem & iniustitiam, propria scilicet negocia præliorum? Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius alius est actus. Nā & Apostolus Ioannes in Apocalypsi ensem describit ex ore dei prodeuntē bis acutum, præacutum, quem intellegi oportet sermonem diuinum, bis acutum duobus testamentis legis & Euangelij, acutum sapientia, infestum *diabolum, armantem nos aduersus hostes spiritalis nequitiæ, & concupiscentiæ omnis, amputantem etiam à charissimis ob dei nomen. Quod si Ioannem agnitum nō uis, habes communem magistrum Paulum, præcingentem lumbos nostros ueritate & lorica iustitiæ, & calciantem nos præparatione Euangelij pacis, non belli, assumere iubentē scutum fidei, in quo possimus omnia diaboli ignita tela extinguere, & galeam salutaris, & gladiū spiritus, quod est, inquit, dei sermo. Hanc & dominus ipse machæram uenit mittere in terram, non pacem. Si tuus CHRISTVS est, ergo & ipse bellator est. Si bellator nō est, machæram intentans allegoricam, licuit ergo & CHRISTO creatoris in psalmo sine bellicis rebus ense sermonis præcingi figurato, cui supradicta tempestiuitas cōgruat, & gratia labiorum, quem tunc iam cingebatur super femur apud Dauid, quādoq; missurus in terram. Hoc est enim quod ait, Et extende & prosperare & regna. Extendens sermonem in omnem terram, ad uniuersarum gentium uocationem, prosperaturus successu fidei, qua est receptus, & re-

Rhoma Babylon.

Fort. *diabolo.

gnans exinde quâ mortem resurrectione deuicit. Et deducet te, inquit, mirifice dextera tua. Virtus scilicet gratiæ spiritalis, qua CHRISTI agnitio deducitur. Sagittæ tuæ acutæ, peruolantia ubiq; præcepta, & minæ & traductiones cordis compungentes & transfigentes cõscientiam quamq;, Populi sub te concident, utiq; adorantes. Sic bellipotens & armiger CHRISTVS creatoris: sic & nunc accipiens spolia non solius Samariæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorice didicisti. Figurate itaq; & domino eiusmodi loquente, & Apostolo scribente, non temere interpretationibus eius utimur, quarum exempla etiam aduersarij admittũt, atq; ita in tantum Esaiæ erit CHRISTVS qui uenit, in quantum nõ fuit bellator, quia non talis ab Esaia prædicatur. De quæstione carnis, & per eam natiuitatis, & unius interim nominis Emmanuelis huc usq;. De cæteris uero nominibus, & in primis CHRISTI, quid pars diuersa respondebit? Si proinde cõmune est apud uos CHRISTI nomen, quemadmodum & dei, ut sicut utriusq; dei filium CHRISTVM competat dici, sic utrumq; patrem dominum: certa ratio huic argumentationi refragabitur. Dei enim nomen quasi naturale diuinitatis, potest in omnes communicari, quibus diuinitas uindicatur, sicut & idolis, dicente Apostolo, Nam & sunt qui dicuntur dij, siue in cœlo, siue in terris. CHRISTI uero nomen non ex natura ueniens, sed ex dispositione, propriũ eius efficitur, à quo dispositum inuenitur. Nec in cõmunicationem alij deo subiacet, maxime æmulo, & habenti suã dispositionem, cui & nomina priuata debebit. Quale est enim quod diuersas dispositiones duorum cõmentati deorum, societatem nominum admittunt, in discordiam dispositionum? quando nulla magis probatio assisteret duorum & æmulorum deorum, quàm si in dispositionem eorum etiam diuersitas nominum inueniretur. Nullus enim status differentiarum, non nisi proprietatibus appellationum consignatur. Quibus deficientibus siquando, nunc Græca catachresis de alieno abutendo succurrit: apud deum autem deficere puto nihil debet, nec de alieno instrui dispositiones eius. Quis hic deus est, qui filio quoq; suo nomina à creatore uendicat? non dico aliena, sed uetera & uulgata, quæ uel sic non competerent deo nouo & incognito. Quomodo deniq; docet nouã plagulam non adsui ueteri uestimento, nec uinum nouum ueteribus utribus credi, assutus ipse & indutus nominum senio? Quomodo abscidit Euãgelium à lege, tota lege uestitus? in nomine scilicet CHRISTI. Quis illum prohibuit aliud uocari, aliud prædicantem, aliunde uenientẽ, cum propterea nec corporis susceperit ueritatẽ, ne CHRISTVS creatoris crederetur? Vane autem noluit eum se uideri, quem uoluit uocari: quando & si uere corporeus fuisset, magis CHRISTVS creatoris nõ uideretur, si non uocaretur. At nunc substantiam respuit, cuius nomen accepit, etiam substantiam probaturus ex nomine. Si enim CHRISTVS unctus est, ungui utiq; corporis passio est. Qui corpus nõ habuit, ungui omnino non

no non potuit. Qui ungui omnino non potuit, CHRISTVS uocari nullo modo potuit. Aliud est, si & nominis phātasma affectauit. Sed quomodo, inquit, irreperet in Iudæorum fidem, nisi per solenne apud eos & familiare nomen? Inconstantem aut subdolum deum narras. aut diffidentiæ aut malitiositatis consilium est, fallendo quid promouere. Multo liberius atq; simplicius egerunt pseudoprophetæ, aduersus creatorem in sui dei nomine uenientes. Sed nec effectum consilij huius inuenio, cum facilius aut suum crediderint CHRISTVM, aut planū potius aliquem, quàm alterius dei CHRISTVM, sicut Euangelium probabit. Nunc si nomē CHRISTI ut sportulam furunculus captauit, cur etiam IESVS uoluit appellari, non tam expectabili apud Iudæos nomine? Nec enim si nos per dei gratiam intellectum consecuti sacramentorum eius, hoc quoq; nomen agnoscimus CHRISTO destinatum, ideo & Iudæis quibus adempta est sapientia, nota erit res. Deniq; ad hodiernum, CHRISTVM sperant non IESVM, & Heliam potius interpretantur CHRISTVM quàm IESVM. Qui ergo & in eo nomine uenit in quo CHRISTVS præsumebatur, potuit in eo solo nomine uenisse, quod solum præsumebatur. Cæterum cum duo miscuit, speratum & insperatum, expugnatur utrumq; consilium eius. Siue enim in deo CHRISTVS, ut interim quasi creatoris irreperet, obrepit IESVS, quia non sperabatur IESVS in CHRISTO creatoris. siue ut alterius haberetur, non sinit CHRISTVS, quia non alterius sperabatur CHRISTVS quàm creatoris. Quid horū constare possit ignoro. Constabit autem utrumq; in CHRISTO creatoris, in quo inuenitur etiam IESVS. Quomodo inquis? disce & hic cum partiarijs erroris tui Iudæis. Cum successor Moysi destinaretur Auses filius Naue, transfertur certe de pristino nomine, & incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum, quod sumus nos, nati in seculi desertis, introducturus erat in terram promissionis melle & lacte manantē, id est uitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius, idq; non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per IESVM per Euangelij gratiam prouenire habebat, circumcisis nobis petrina acie, id est CHRISTI. Petra enim CHRISTVS. Ideo is uir qui in huius sacramenti imagines parabatur, etiam nominis dominici inauguratꝰ est figura, IESVS cognominatus. Hoc nomē ipse CHRISTVS suum iam tunc esse testatus est, cum ad Moysen loquebatur. Quis enim loquebatur nisi spiritus creatoris, qui est CHRISTVS? Cum ergo mandato diceret populo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui te custodiat in uia, & introducat in terram quam paraui tibi, intendite illi & exaudite eum, ne inobaudieritis eum. Non enim cælaui te, quoniā nomen meū super illum est. Angelum quidem meū dixit ob magnitudinem uirtutum quas erat æditurus, & ob officium prophetæ nunciantis scilicet diuinam uoluntatem: IESVM autem ob nominis sui futuri sacramentū. Identidem no-

Planum, hoc est impostorem.

Fort. ideo.

men suum confirmauit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec Ausen, sed IESVS eum iusserat exinde uocitari. Ergo si utrumq; nomen competit in CHRISTVM creatoris, tanto utrumq; non cõpetit in CHRISTVM non creatoris, sicut non reliquus ordo. Facienda est deniq; iam hinc inter nos certa ista & iusta præscriptio, & utriq; parti necessaria, qua determinatũ sit nihil omnino cõmune esse debere alterius dei CHRISTVM cum CHRISTO creatoris. Nam & à uobis proinde diuersitas defendenda est, sicut à nobis repugnanda est: quia nec uos probare poteritis alterius dei uenisse CHRISTVM, nisi eum longe alium demonstraueritis à CHRISTO creatoris: nec nos eum creatoris uendicare, nisi talem eum ostenderimus, qualis cõstituitur à creatore. De nominibus iam obduximus. Mihi uẽdico CHRISTVM, mihi defendo IESVM. Reliquum ordinem eius cum scripturis conferamus. Quodcũq; illud corpusculum sit, quoniã habitũ, & quoniã conspectum fuit, si inglorius, si ignobilis, si inhonorabilis, meus erit CHRISTVS, talis enim habitu & aspectu annunciabatur. Adest rursus Esaias: Annũciauimus, inquit, coram ipso uelut puerulus, uelut radix in terra sitienti, & non est species eius neq; gloria: & uidimus eum, & nõ habebat speciem neq; decorem, Sed species eius inhonorata, deficiens citra omnes homines. Sicut & supra patris ad filium uox, Quemadmodum expauescent multi super te, sic sine gloria erit ab hominibus forma tua. Nã etsi tempestiuus decore apud Dauid citra filios hominũ, sed in allegorico illo statu gratiæ spiritalis, cum accingitur ense sermonis, qui uere species & decor & gloria ipsius est. Cæterum habitu incorporabili apud eundem Prophetam, uermis etiam & non homo, ignominia hominis & nullificamen populi. Neq; interiorem qualitatem eius cuiusmodi annũcias. Si enim plenitudo in illo spiritus constitit, agnosco uirgam de radice Iesse. flos eius meus erit CHRISTVS, in quo requieuit secundum Esaiam spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cõsilĳ & uigoris, spiritus agnitionis & pietatis, spiritus timoris dei. Neq; ẽm ulli hominum, diuersitas spiritalium documentorum competebat nisi in CHRISTVM, flori quidem ob gratiam spiritus adæquatum, ex stirpe autẽ Iesse deputatum per Mariam inde censendam. Expostulo autem de proposito, si das ei omnis humilitatis & patientiæ & tranquillitatis intentionem, & ex his Esaiæ erit CHRISTVS, homo in plaga, & sciẽs ferre imbecillitatem: qui tanquam ouis ad uictimam adductus est, & tanquam agnus ante tondentem non aperuit os. Qui neq; contendit neq; clamauit, nec audita est foris uox eius, qui harundinem contusam, id est quassam Iudæorum fidem non cõminuit, qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium non extinxit. Nõ potest alius esse, quàm qui prædicebatᷣ. Oportet actum eius ad scripturarum regulam recognosci, duplici, nisi fallor, operatione distinctum, prædicationis & uirtutis. Sed de utroq; titulo sic disponam, ut quoniam ipsum quoq; Marcionis euangelium excuti placuit, de speciebus do-

ctrinarum

ctrinarum & signorum*illud differamus quasi in rem præsentẽ. Hic autẽ ge neraliter expungamus ordinem cœptum, docentes prædicatorem interim annunciari CHRISTVM per Esaiam: Quis enim, inquit, in uobis qui deũ metuit, & exaudiet uocem filij eius. Item medicatorẽ. Ipse enim, inquit, imbecillitates nostras abstulit, & languores portauit. De exitu planè puto diuersitatem tentatis inducere, negantes passionẽ crucis in CHRISTVM creatoris prædicatam, & argumentantes insuper non esse credendũ, ut in id genus mortis exposuerit creator filium suum, quod ipse maledixerat: Maledictus, inquit, omnis qui pepẽderit in ligno. Sed huius maledictionis sensum differo digne sola prædicatione crucis, de qua nunc maxime quæritur, quia & aliàs antecedit rerũ probatio, rationẽ. De figuris prius edocebo. Et utiq; uel maxime sacramentũ istud figurari in prædicatione oportebat: quanto incredibile, tanto magis scandalo futurum, si nude prædicaretur: quantóq; magnificum, tanto magis obumbrandũ, ut difficultas intellectus gratiã dei quæreret. Itaq; in primis Isaac cum à patre in hostiam deditus, lignum sibi ipse portaret, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictimã concessi à patre, & lignũ passionis suæ baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figuratus, nec hoc solo (ne demorer cursum) quod persecutionẽ à fratribus passus est ob dei gratiam, sicut & CHRISTVS à Iudæis, carnaliter fratribus cũ benedicitur à patre, etiã in hæc uerba, Tauri decor eius, cornua unicornis, cornua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summũ usq; terræ. Non utiq; rhinoceros destinabatur unicornis, nec Minotaurus bicornis, sed CHRISTVS in illo significabatur, taurus ob utramq; dispositionem, alijs ferus ut iudex, alijs mansuetus ut saluator. Cuius cornua essent crucis extrema. Nã & in antemna, quæ crucis pars est, extremitates cornua uocãtur. Vnicornis autẽ media stipitis palus. Hac deniq; uirtute crucis, & hoc more cornutus, uniuersas gentes & nunc uentilat per fidẽ, auferens à terra in cœlum, & tunc per iudicium uentilabit, deijciens de cœlo in terrã. Idem erit & alibi Taurus apud eandem scripturã, cum Iacob in Simeonem & Leui, id est in Scribas & Pharisæos. Ex illis enim deducitur sensus istorũ. Spiritaliter interpretat᷑, Simeon & Leui pfecerũt iniquitatẽ, ex sua hæresi, qua scilicet CHRISTVM sunt persecuti. In cõcilium eorũ ne uenerit anima mea, & in stationẽ eorum ne incubuerint iecora mea, quia in indignatione sua interfecerũt homines, id est Prophetas, & in cõcupiscẽtia sua ceciderũt neruos, tauro id est CHRISTO, quẽ post necem Prophetarũ suffigendo, neruos utiq; eius clauis desæuierunt. Cæterũ uanũ si post homicidia, alicuius bouis illis exprobrat carnificinã. Iam uero Moyses quid utiq; tunc tantũ cũ IESVS aduersus Amalech præliabatur, expansis manibus orat residens, quãdo in rebus tã attonitis, magis utiq; genibus dispositis, & manibus cædẽtibus pectus, & facie humi uolutante, orationẽ cõmendare debuisset? nisi quia illic ubi est nomẽ domini, dimicabat, dimicaturi quãdoq; aduersus diabolũ, crucis quoq; erat habitus necessarius, p quã IESVS uictoriã esset relaturus. Idẽ rursus Moyses

Fort. *illuc.

post interdictã omnis rei similitudinẽ, cur æreũ serpentem ligno impositũ, pendentis habitu in spectaculũ salutare proposuit? An & hic dominicæ crucis uim intentabat, qua serpẽs diabolus publicabatur, & læso cuiq; à spiritalibus colubris, intuenti tamẽ & credẽti in eã, sanitas morsuũ peccatorũ, & sanitas exinde prædicabatur. Age nũc si legisti penes Dauid, dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, nisi forte lignariũ aliquẽ regẽ significari Iudæorũ, & nõ CHRISTVM, qui exinde à passione ligni superata morte regnauit. Etsi enim mors ab Adam regnauit usq; ad CHRISTVM, cur CHRISTVS nõ regnasse dicat̃ à ligno, ex quo crucis ligno mortuus, regnũ mortis exclusit? Proinde & Esaias: Quoniã, inq̃t, puer natus est nobis. Quid noui si nõ de filio dei? dicit, & datus est nobis, cuius imperiũ factum est super humerũ ipsius. Quis omnino regũ insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrũ, aut aliquã propriæ uestis notã? Sed solus nouus rex nouorũ æuorũ CHRISTVS IESVS, nouæ gloriæ & potestatẽ & sublimitatẽ suã humero extulit, crucẽ scilicet ut secundũ superiorem prophetiã exinde dominus regnaret à ligno. Hoc lignũ & Hieremias
» tibi insinuat, dicturis prædicans Iudæis, Venite inijciamus lignũ in panem
» eius, utiq; in corpus. Sic eñ deus in euangelio quoq; uestro reuelauit, panẽ
» corpus suũ appellãs, ut & hinc iam eum intelligas corporis sui figurã panis
» dedisse, cui9 retro corpus in panẽ Prophetes figurauit, ipso domino hoc sa- *Corpus domini.*
» cramentũ postea interpretaturo. Si adhuc quæris dominicæ crucis prædicationẽ, satis iam tibi potest facere xxi. psalmus totã CHRISTI cõtinens passionẽ, canentis iam tunc gloriã suã: Foderunt, inquit, manus meas, & pedes, quæ propria atrocia crucis. Et rursus cum auxiliũ patris implorat: Saluũ, inquit, fac me ex ore leonis, utiq; mortis, & de cornibus unicornis humilitatẽ, de apicibus scilicet crucis, ut supra ostendimus. Quam crucẽ nec ipse Dauid passus est, nec ullus rex Iudæorũ, ne putes alterius alicuius, q̃ solus à populo tã insigniter crucifixus est. Nũc & si omnes istas interp̃tationes respuerit & irriserit, hæretica duritia, concedã illi nullam CHRISTI crucẽ significare *me à creatore: quia nec ex hoc ꝓbabit aliũ esse qui crucifixus est, nisi forte ostenderit hunc exitũ eius à suo deo prædicatũ. ut diuersitas passionũ, ac per hoc etiã ꝑsonarũ, ex diuersitate prædicationũ uindicet̃. Cæterũ nec ipso CHRISTO eius prædicato, nedũ cruce ipsius, sufficit in meũ CHRISTVM solius mortis prophetia: Ex hoc eñ quod nõ est ædita qualitas mortis, potuit & per crucẽ euenisse, Tunc alij deputanda, si in aliũ fuisset prædicatũ: nisi si nec mortẽ uolet CHRISTI mei prophetatã, quo magis erubescat si suũ quidẽ CHRISTVM mortuũ annũciat, quẽ negat natum: meũ uero mortalem negat, quẽ nascibilem confitetur. Et mortẽ autẽ & sepulturã & resurrectionem CHRISTI mei, una uoce Esaiæ uolo ostendere, dicẽtis, Sepultura eius sublata de medio est. Nec sepultus eñ esset nisi mortuus, nec sepultura eius sublata de medio, nisi p̃ resurrectionẽ. Deniq; subiecit: Propterea ipse multos hæreditati habebit, & multorũ diuidet spolia, pro eo quod tradita est anima eius

Forte leg. Christi mei crucem significari à creat.

ma eius

ma eius in mortē. Ostensa est enim causa gratiæ huius, pro iniuria scilicet mortis repensandæ. pariter ostensum est, hæc illū propter mortē consecuturum, post mortē utiq; per resurrectionē consecuturus. Sufficit hucusq; de his interim ordinē CHRISTI decucurrisse, quo talis probatus qualiter annūciabatur, nō alius haberi debeat, quàm qui talis annūciabatur, ut iam ex ista consonantia rerū eius, & scripturarū creatoris, illis etiam restituenda sit fides ex præiudicio maioris partis, quæ ad diuersas sententias uel in dubium deducuntur uel negantur. Amplius nūc superstruimus ea quoq; paria ex scripturis creatoris, quæq; post CHRISTVM futura præcinebantur. Nec enim dispositio expuncta inueniretur, si non ille uenisset, post quem habebat euenire. Aspice uniuersas nationes de uoragine erroris humani, exinde emergentes ad deum creatorem, ad deum CHRISTVM, & si audes nega prophetatum, Sed statim tibi in psalmis promissio patris occurrit: Filius meus es tu, ego hodie generaui te. Postula de me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris magis Dauid filium eius uendicare quàm CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid potius promissos, qui intra unicam Iudæorum gentem regnarit, quàm CHRISTO, qui totum iam orbem Euāgelij sui fide cepit. Sic & per Esaiam: Ecce dedi te in dispositionem generis, in lucem nationum aperire oculos cæcorum, utique errantium, exoluere de uinculis uinctos, id est de delictis liberare, & de cella carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantiæ scilicet. Quæ si per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt prophetata, quàm per quem eueniunt. Item alibi: Ecce testimonium eum nationibus posui, principem & imperantem nationibus. Nationes quæ te non sciunt, inuocabunt te, & populi confugient ad te. Nec enim hæc in Dauid interpretaberis, quia præmisit, Et disponam uobis dispositionem æternam, religiosa & fidelia Dauid. Atquin hinc magis CHRISTVM intelligere debebis ex Dauid deputatum carnali genere ob MARIAE uirginis censum. De hoc enim promisso iuratur in psalmo ad Dauid: Ex fructu uentris tui collocabo super thronum tuum. Quis iste uenter est? Ipsius Dauid? Vtique non. Neq; enim pariturus esset Dauid. Sed nec uxoris eius. Non enim dixisset, ex fructu uentris tui, sed potius, ex fructu uentris uxoris tuæ. Ipsius autem dicendo uentrem, superest ut aliquem de genere eius ostenderit, cuius uentris futurus esset fructus caro CHRISTI, quæ ex utero MARIAE floruit. Ideóque & fructum uentris tantum nominauit, ut proprie uentris, quasi solius uentris, non etiam uiri: & ipsum uentrem ad Dauid redegit, ad principem generis, & familiæ patrem: quia uiro deputare non poterat uirginis uentrem. Itaque in CHRISTO noua dispositio inuenitur hodie. Hæc erit quam tunc creator pollicebatur, religiosa & fidelia Dauid appellans quæ erant CHRISTI, quia CHRISTVS ex Dauid, imò ipsa erit caro eius religiosa & fidelia Dauid, tam sancta religione, & fidelis ex resurrectione. Nam & Nathan propheta in prima Basiliarum, professionem ad Dauid

Hoc est, in primo Regnorum.

ad Dauid facit: Semini eius quod erit, inquit, ex uẽtre ipsius. Hoc si in Salomonẽ simpliciter edisseres, risum mihi incuties. Videbitur eñ Dauid peperisse Salomonẽ. An & hic CHRISTVS significat, ex eo uẽtre semẽ Dauid, qui esset ex Dauid, id est Mariæ? quia & ædem dei magis CHRISTVS ædificaturus esset hominẽ scilicet sanctũ, in quo potiore tẽplo inhabitaret dei spiritus, in dei filiũ magis CHRISTVS habendus esset ꝗ̃ Salomon filius Dauid. Deniq; & thronus in æuũ, & regnũ in æuũ, magis CHRISTO competit quàm Salomoni temporali scilicet regi: sed à CHRISTO misericordia dei non abscessit, Salomoni uero etiã ira dei accessit, post luxuriã & idololatriã. Suscitauit enim illi Satan hostẽ Idumæum. Cum ergo nihil horũ competat in Salomonẽ, sed in CHRISTVM, certa erit ratio interpretationũ nostrarũ, ipso etiã exitu rerũ probante, quas in CHRISTVM apparet prædicatas: & ita in hoc erũt sancta & fidelia Dauid. Hũc deus testimoniũ nationibus posuit, nõ Dauid: principẽ & imperantẽ nationibus, nõ Dauid, qui soli Israeli imperauit. CHRISTVM hodie inuocãt nationes quæ eũ nõ sciebant, & populi ad CHRISTVM hodie cõfugiunt, quẽ retro ignorabãt. Non potest futurũ dici, quod uides fieri. Sic nec illã iniectionẽ tuã potes sistere ad differẽtiã duorũ Christorũ, quasi Iudaicus quidẽ CHRISTVS populo soli ex dispersione redigendo destinetur à creatore, Vester uero omni humano generi liberando, collatus sit à deo optimo: cũ postremo priores inueniãtur Christiani creatoris ꝗ̃ Marcionis, exinde uocatis omnib⁹ populis in regno eius, ex quo deus regnauit à ligno. nullo adhuc Cerdone, nedũ Marcione. Sed & reuictus de nationũ uocatione, cõuertere iam in proselytos. Quæris qui de nationibus trãseunt ad creatorẽ. quãdo & proselyti diuersæ & ꝓpriæ cõditionis seorsum à Propheta nominẽtur: Ecce, inquit Esaias, proselyti per me accedẽt ad te, ostendẽs ipsos quoq; proselytos ꝑ CHRISTVM accessuros ad deũ, & nationes quod sumus nos, proinde suã habeãt nominationẽ sperãtes in CHRISTVM, Et in nomine, inquit, eius natiões sperabũt. Proselyti autẽ quos in nationũ prædicatione substituis, non in CHRISTI nomine sperare solent, sed in Moysi ordine, à quo institutio illorũ est. Cæterũ allectio nationũ à nouissimis diebus exorta est. Iisdem uerbis Esaias: Et erit, inquit, in nouissimis diebus manifestus mons dñi, utiq; sublimitas dei, ædes dei super summos mõtes, utiq; Christus catholicũ dei templũ, in quo deus colit constitutũ, super omnes eñ eminẽtias uirtutũ, & potestatũ. Et ueniẽt ad eũ uniuersæ nationes, & ibũt multi, & dicẽt: Venite ascẽdamus in montẽ domini, & in ædẽ dei Iacob, & annũciabit nobis uiã suã, & incedemus in ea. Ex Sion eñ exibit lex, & sermo dñi ex Hierusalem. Hæc erit uia nouæ legis euangeliũ, & noui sermonis in Christo, iã nõ in Moysen: Et iudicabit inter natiões, de errore scilicet earũ. Et reuincet ppl̃m amplũ, ipsorũ in primis Iudæorũ & ꝓselytorũ. Et cõcident machæras suas in aratra, & libinas in falces, .i. animorũ nocentiũ & linguarũ infestarũ, & oĩs malitiæ atq; blasphemiæ ingenia, cõuertent in studia modestiæ & pacis. Et nõ accipiet gens sup gentẽ
machæram

machæram utiq; discordiæ, & non discent amplius bellare, id est inimicitias perficere, ut & hic discas CHRISTVM non bellipotentem, sed paciferum repromissum. Hæc autẽ prophetata nega, cum coràm uidentur, aut adimpleta cum leguntur. Aut si nõ negas utrumq;, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata. Inspice enim adhuc etiam ipsum introgressum, atq; decursum uocationis in nationes à nouissimis diebus adeuntes ad deum creatorem, non in proselytos, quorum à primis magis diebus allectio est. Etenim fidem istam Apostoli induxerunt. Habes & Apostolorum opus prædicatum, Quàm tempestiui pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona, non bellum nec malum. Respondit & Psalmus: In omnẽ terram exiuit sonus eorum, & in terminos terræ uoces eorum, circũferentium scilicet legem ex Sion profectam, & sermonẽ domini ex Hierusalem, ut fieret quod scriptum est: Longe quiq; à iustitia mea, appropinquauerunt iustitiæ meæ & ueritati. Cum huic negocio accingerẽtur Apostoli, renũciauerunt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudæorũ. An non uel maxime, inquit, ut alterius dei prædicatores? Atquin ipsius eiusdem, cuius scripturam cũmaxime implebãt, diuertite diuertite inclamat Esaias, excedite illinc, & immundum ne attigeritis, blasphemiã scilicet in CHRISTVM. Excedite de medio eius, utiq; synagogæ, separamini qui domini causam portatis. Iam enim secundum suprascripta reuelauerat dominus brachio suo sanctum, id est uirtute sua CHRISTVM coram nationibus, ut uiderint uniuersæ nationes & summa terræ salutem, quæ erat à deo. Sic & ab ipso Iudaismo diuertentes, cum legis obligamẽta & onera, euangelica iam libertate mutarent, psalmũ exequebantur, Disrumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum eorum: Postea certe quàm tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania, Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in unũ, aduersus dominũ & aduersus CHRISTVM eius. Quæ dehinc passi sũt Apostoli? Omnẽ, inquis, iniquitatẽ persecutionũ ab hominibus scilicet creatoris, ut aduersarij eius, quem *prædicabas: & quæ creator si aduersarius erat CHRISTI, non modo prædicat hoc passuros Apostolos eius, uerũ & exprobrat. Nam neq; prædicaret alterius dei ordinem quẽ ignorabat, ut uultis, neque exprobrasset quod ipse curasset. Videte quomodo erit iustus, nec quisq; excipit corde, & uiri iusti auferentur, nec quisq; animaduertit. A persona enim iustitiæ sublatus est iustus. quis nisi CHRISTVS? Venite, inquiunt, auferamus iustum, quia inutilis est nobis. Præmittẽs itaq; & subiungens proinde passum etiã CHRISTVM, æque iustos eius eadẽ passuros, tam Apostolos quàm & deinceps omnes fideles prophetauit signatos, illa nota scilicet de qua Ezechiel: Dicit dñs ad me, Pertrãsi in medio portæ in media Hierusalẽ, & da signa Thau in frontibus uirorũ. Ipsa est enim litera Græcorum Tau, nostra aũt T. species crucis quã portẽdebat futurã in frõtibus nostris apud uerã & catholicã Hierusalẽ, in qua fratres CHRISTI filios scilicet dei gloriã

Fort. *prædicabãt.

forte

Mel. relaturos. forte deo relaturus Psalmus uigesimusprimus canit ex psona ipsius CHRISTI ad patrem: Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ hymnum tibi dicam. Quod enim in nomine & spiritu ipsius hodie fieri habebat, merito à se futurum prædicabat. Et paulo infra: A te laus mihi in ecclesia magna. Et in quinquagesimoseptimo: In ecclesijs benedicite dominũ deum, ut pariter concurreret & Micheæ prophetia: Non est uoluntas mea dicit dominus, & sacrificia uestra non accipiam: quoniam ab ortu solis usq; in occasum nomen meum gloriatum est in nationibus, & in omni loco sacrificium nomini meo offertur, & sacrificium mũdum: Gloriæ scilicet relatio & benedictio & laus & hymni. Quæ omnia cum in te quoq; deprehendantur, & signaculum frontium, & ecclesiarum sacramenta, & mundiciæ sacrificiorum, debes iam erumpere uti dicas, spiritũ creatoris tuo CHRISTO prophetasse. Nunc quia cum Iudæis negas uenisse CHRISTVM eorum, recognosce & exitum ipsorum, quem post CHRISTVM relaturi prædicabãtur ob impietatem qua eum despexerunt & interemerunt. Primũ enim ex die qua secundum Esaiam proiecit homo aspernamẽta sua aurea & argentea, quæ fecerunt adorandis uanis & nociuis, id est ex quo genus hominum dilucidata per CHRISTVM ueritate idola proiecit, uide an quod sequitur expunctum sit: Abstulit enim dominus sabaoth à Iudæa, & ab Hierusalem inter cætera, & prophetam, & sapientem architectum, spiritum scilicet sanctum, qui ædificat ecclesiam, templum scilicet & domum & ciuitatem dei. Nam exinde apud illos destitit dei gratia, & mandatũ est nubibus ne pluerent imbrem super uineam Soreth, id est cœlestibus beneficijs, ne prouenirent domui Israëlis. Fecerat enim spinas, ex quibus dominum coronauerat: & non iustitiam, sed clamorem quo in crucem eum extorserat. Et ita subtractis charismatũ roribus, lex & Prophetæ usq; ad Ioannẽ. dehinc cũ ea perseuerantia furoris, & nomẽ domini per ipsos blasphemaretur, sicut scriptũ est: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus, Ab illis enim cœpit infamia: & tempus medium à Tiberio usq; ad Vespasianũ, non pœnitentiam intellexissent, facta est terra eorũ deserta, ciuitates eorũ exustæ, regionem eorum sub ipsorum conspectu extranei deuorant. derelicta filia Sion, & tanquam specula in uinea uel in cucumerario casula, ex quo scilicet Israël dominũ non cognouit, & populus eum non intellexit, sed dereliquit, & in indignationem prouocauit sanctum Israëlis. Sic & machæræ conditionalis cõminatio, Si nolueritis nec audieritis me, machæra uos comedet, probauit CHRISTVM fuisse, quem nõ audiendo, perierunt. Qui & in psalmo quinquagesimoseptimo dispersionem eis postulat à patre: Disperde eos in uirtute tua. Qui & rursus per Esaiam in exustionem eorum perorans: Propter me hæc, inquit, facta sunt uobis: in anxietate dormietis. Satis uane, si hæc non propter eum passi sunt, qui propter se passuros pronunciarat, sed propter CHRISTVM dei alterius. Atquin CHRISTVM, inquã, alterius dei dicitis,

dicitis, à creatoris uirtutibus & poteſtatibus, ut ab æmulis in crucem actum. Sed ecce defenſus oſtenditur à creatore, & dati ſunt peſſimi pro ſepultura eius, qui ſcilicet ſubreptam eam aſſeuerauerãt: & locupletes pro morte eius, qui ſcilicet & à Iuda traditionem redemerant, & à militibus falſum teſtimoniũ cadaueris ſubrepti. Igitur aut non propter illum acciderunt iſta Iudæis, ſed reuinceris conſpirante & ſenſu ſcripturarum cum exitu rerum & ordine temporum: aut ſi propter illum acciderunt, non potuit creator ulciſci, niſi ſuum CHRISTVM, remuneraturus potius Iudam, ſi aduerſarium domini ſui peremiſſent. Certe ſi nondum uenit CHRISTVS creatoris, propter quẽ hæc paſſuri prædicantur, cum uenerit ergo, patientur. Et ubi tunc filia Sion derelinquenda, quæ nulla hodie eſt? Vbi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis? Vbi diſperſio gentis, quæ iam extorris? Redde ſtatum Iudææ, quem CHRISTVS creatoris inueniat, & alium contende ueniſſe. Iam uero quale eſt ut per cœlum ſuum admiſerit, quem in terra ſua eſſet interemptus, honeſtiore & glorioſiore regni ſui regione uiolata, ipſa aula ſua & arce, calcata? An hoc magis affectauit? Planè zelotes, tamen uicit. Erubeſce qui uicto deo credis. Quid ſperabis ab eo qui ſe protegere nõ ualuit? Aut enim per infirmitatem oppreſſus eſt à uirtutibus & hominibus creatoris, aut per malitioſitatem: ut tantum illis ſceleris patientia infigeret. Imò, inquis, ſpero ab illo: quod & ipſum faciat, ad teſtimonium diuerſitatis regnum dei æternæ & cœleſtis poſſeſſionis. Cæterum ueſter CHRISTVS priſtinum ſtatum Iudæis pollicetur, ex reſtitutione terræ, & poſt decurſum uitæ apud inferos, in ſinu Abrahæ refrigerium. deum optimũ ſi reddit placatus, quod & abſtulerat iratus. O deum tuum, qui & cædit & ſanat: condit mala & facit pacem. O deum etiam ad inferos uſq; miſericordem. Sed de ſinu Abrahæ ſuo tempore. De reſtitutione uero Iudææ, quã & ipſi Iudæi ita, ut deſcribitur, *ſeparant, locorum & regionũ nominibus inducti, quomodo allegorica interpretatio in CHRISTVM & in eccleſiam, & habitum & fructum eius ſpiritaliter competat, & longum eſt perſequi, & in alio opere digeſtum, quod inſcribimus de ſpe fidelium, & in præſenti uel eo ocioſum, quia non de terrena, ſed de cœleſti promiſſione ſit quæſtio. Nam & confitemur in terra nobis regnũ repromiſſum, ſed ante cœlum, ſed alio ſtatu, utpote poſt reſurrectionem in mille annos in ciuitate diuini operis Hieruſalem cœlo delata: quam & Apoſtolus matrem noſtram ſurſum deſignat: & πολίτευμα noſtrum, id eſt municipatum in cœlis eſſe pronuncians, alicui utiq; cœleſti ciuitati eum deputat. Hanc & Ezechiel nouit, & apoſtolus Ioannes uidit. Et quia apud fidem noſtram eſt nouæ prophetiæ ſermo teſtatus, ut etiam effigiem ciuitatis ante repræſentationem eius conſpectui futuram in ſignũ prædicarit. Deniq; expunctum eſt Orientali expeditione. Conſtat enim, ethnicis quoque teſtibus, in Iudæa per dies quadraginta matutinis momentis ciuitatem de cœlo pepẽdiſſe, omni mœniorum habitu euaneſcentẽ de profectu

Fort. *ſperant.

Opus de ſpe fidelium

de profectu diei, & aliâs de proximo nullam. Hanc dicimus excipiendis resurrectione sanctis, & refouendis omnium bonorum utique spiritalium copia, in compensationem eorum quæ in seculo uel despeximus uel amisimus à deo prospectam. Siquidem & iustum & deo dignum, illic quoque exultare famulos eius, ubi sunt & afflicti in nomine ipsius. Hæc ratio regni cœlestis, post cuius mille annos, intra quam ætatem concluditur sanctorum resurrectio pro meritis maturius uel tardius resurgentium, tunc & mundi destructione & iudicij confragatione commissa, demutati in atomo in angelicam substantiam, scilicet per illud incorruptelæ superindumentum transferemur in cœleste regnum: de quo nunc sic ideo retractatur, quasi non prædicato apud creatorem, ac per hoc alterius dei CHRISTVM, probante, à quo primo & solo sit reuelatum. Disce iam hinc illud & prædicatum à creatore, & sine prædicatione credendũ apud creatorem. Quid tibi uidetur cum Abrahæ semẽ post primam promissionem quam in multitudinem arenæ repromittitur, ad instar quoque stellarum destinatur: nonne & terrenæ & cœlestis dispositionis auspicia sunt? Cum Isaac benedicens Iacob filium suum, det ait tibi deus de rore cœli, & de opimitate terræ. Nonne utriusque indulgẽtiæ exempla sunt? Denique animaduertenda est hic etiam structura benedictionis ipsius. Nam circa Iacob, qui quidem posterioris & prælatioris populi figura est, id est nostri: prima promissio cœlestis est roris: secunda, terrenæ opimitatis. Nos enim primo ad cœlestia inuitamur, cum à seculo auellimur: & ita postea inuenimur etiam terrena consecuturi. Et euangelium quoque uestrum habet: Quærite primum regnum dei, & hæc adijcientur uobis. Cæterum ab Esau promittit benedictionem terrenam, & subijcit cœlestem, de opimitate terræ dicens, Erit inhabitatio tua & à rore cœli. Iudæorum enim dispositio in Esau priorum natu, & posteriorum affectu filiorũ, à terrenis bonis imbuta, per legem postea ad cœlestia per euangelium credendo deducitur. Cum uero Iacob somniat scalas obfirmatas in terra ad cœlum, & angelos alios ascendẽtes, & alios descendentes, innixum desuper dominum, temere si forte interpretabimur, scalis his iter ad cœlum demonstrari, quò alij perueniant, alij decidant, domini constitutum esse iudicium? Cur autem ut euigilauit, & primum loci horrore concussus est, conuertitur ad interpretationem somnij? Cum enim dixisset, quàm terribilis est locus iste, Non est, inquit, aliud: sed ædes dei, & hæc porta cœli. CHRISTVM dominum enim uiderat, templum dei, & portam eundem per quem aditur cœlum. Et utique portam cœli non nominasset, si cœlum non aditur apud creatorem. Sed est & porta quæ recipit, & quæ perducit, strata iam à CHRISTO, de quo Amos: Qui ædificat in cœlum ascensum suum, utique non sibi soli, sed & suis qui cum illo erunt. Et circumdabis enim illos tibi, inquit, tanquam ornamentum sponsæ. Ita per illum ascensum ad cœlestia regna tendentes, miratur spiritus dicens: Volant uelut qui sunt milui, ut nubes uolant,

lant,& uelut pulli columbarum,ad me scilicet simpliciter ut columbæ. Auferemur enim in nubes obuiam domino, secundum Apostolum, illo scilicet filio hominis ueniente in nubibus,secundum Danielem:& ita semper cum domino erimus,eatenus dum & in terra & in cœlo,qui ob utriusq; promissionis ingratos,ipsa enim etiam elementa testantur: Audi cœlum & in aures percipe terra. Et ego quidem,etiamsi nullam spei cœlestis manum mihi toties scriptura porrigente,satis haberem,huius quoque promissionis præiudicium,quod iam terrenam gratiam teneam, expectarem aliquid & de cœlo à deo cœli sicut & terræ, ita crederem CHRISTVM sublimiora pollicentem,eius esse qui & humiliora promiserat:qui experimenta maiorum de paruulis fecerat,qui hoc inauditi si forte regni præconiũ soli CHRISTO reseruauerat:ut per famulos quidem terrena gloria,cœlestis uero per ipsum deum annunciaretur. At tu hinc quoq; alium argumentaris CHRISTVM, quod regnum nouum annunciet. Prius est, aliquod exemplum indulgentiæ proferas, ne merito dubitem de fide tantæ promissionis quam spero. Nam didici,imò ante omnia est,ut quem cœlestia prædicas repromittere, aliquod cœlum probes eius. At nunc uocas ad cœnam, nec domum ostendis:allegas regnum,nec regiam monstras. An quia CHRISTVS tuus cœleste regnum repromittit, non habens cœlum, quomodo & hominem præstitit non habens carnem? O phantasma omne:ò præstigia magnæ etiam promissionis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI TERTII, ADVERSVS MARCIONEM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

SCRIPSERAT Marcion opus Antitheseon,quibus Euangelium suum impudenter adulteratum fulciebat,uendicans id CHRISTO melioris dei filio. Nam uetus instrumentum Creatoris uideri uolebat, cuius scripturæ cum Euangelica doctrina ex diametro,quod aiunt, pugnarent. Eas Antitheseis in hoc quarto libro sic conuincit, ut planum faciat nihil inesse nouo instrumento,quod non in ueteri contineatur figuris & umbris pleno. Et quanquam utriusq; præceptorum & ceremoniarum diuersitatem non negat,docet tamẽ illam eódem tendere,nempe in unum deum. Nam & Euangelica

doctrina est à Creatore prædicata, significante uetus instrumentum temporale fu/turum dum mutabile ostendit, nouum autem æternum, ut est apud Esaiam. Sed quia Marcion Euangelium Lucæ uelut à fautoribus Iudaismi corruptum, per Antitheseis suas arguebat, de Euangelijs, ac Euangeliorum autoribus & autoritate ecclesiarum Apostolicarum prolixe differit, inde Lucæ Euangelio fidem astruens quod ecclesiarum Apostolicarum calculis sit comprobatum, & uicissim Euangelio Marcionis autoritatem abrogans, quod posterius sit, nũquam ab orthodoxis receptum, at ueritas falsitatem præcedat necesse est. Veris igitur scripturis adulterinam Marcionis doctrinam profligat, nihil ultra desiderans quàm ut si CHRISTVM Creatoris prophetias adimplesse, & legem adiuuisse conuicerit, Creatoris filiũ certo probasse credatur. Proinde refellit Antitheseis Marcionis, quibus cum ex alijs, tum ex ipsis CHRISTI gestis demonstrare nitebatur alium esse CHRISTVM, quem Creator aliquando missurus esset ad restituendam rem Iudaicam: alium qui uenisset ad asserendum genus humanum, à deo quondam ignoto reuelatus. Idq; facit comparans oracula prophetarũ cum hijs quæ CHRISTVS gessit, uidelicet de paralytici curatione, de peccatorum remissione, de uocabulo filij hominis, de publicano adlecto in comitatum, de Iohanne præparatore uiarum dominicarum, de CHRISTO sponso, de nouo testamento, de sabbato per CHRISTVM non obseruato, de ascensu in montem, de uoce nocturnæ precationis ad patrem, de Apostolorum numero, de mutato nomine Simonis in Petrum, de gentilium ad CHRISTVM affluxu. Quibus decursis, CHRISTI doctrinam cum decretis committit creatoris. Et docet quidem CHRISTVM Euangelicam doctrinam ut consentaneum supplementum & Colophonem (quod aiunt) disciplinæ Creatoris addidisse. Siquidem CHRISTI præcepta adiuuant, non destruunt ueterem legem. Et est probabile eius esse Euangelicum dogma, qui ante in ueteri testamento ueluti quædam huius præludia ac figuras præmiserit. Nam hæc uidetur mens fuisse Creatoris Iudaico populo legem præscribentis, ut sic paulatim homines ad perfectum uiuendi institutum assuefaceret, qualis est Christianismus. Proinde colligit nullum alium deum à CHRISTO reuelatum, præter Creatorem, cuius ueterem doctrinam ubique in Euangelio licet animaduertere. Paulo post narrat quo pacto Iohannes Baptista fuerit offendiculum passus, auditis uirtutibus CHRISTI. nam hoc solebat obijcere Marcion. Mox hæc præcipue percurrit, De remissione peccatorum mulieris peccatricis, Quod diuites mulieres CHRISTO forent adhæsuræ, Quod in parabolis locuturus esset, Quod CHRISTVS uere natus sit, Quod mari & uentis esset præcepturus, Quod sit expugnator spiritalium hostium, De quibusdam imbecillitatibus quas CHRISTO obijciebant Marcionitæ, & primum De ignorantia, De populis à CHRISTO pastis, De Petri attestatione pro omnibus Apostolis facta, Tu es CHRISTVS, De æmulatione CHRISTI, Quod CHRISTVS cum Moyse & Helia fuerit cõspectus in mõte, De paruulis à CHRISTO dilectis, Lenitatem CHRISTI promissam à creatore, De recusato comite, De alijs LXX discipulis adlectis. Atque huius quidem generis alia multa tractat, totũ uidelicet Euangelium transcurrendo, quæ sigillatim enumerare longum esset, fastidium fortassis lectori generatura, ad ipsam uoluminis lectionem properanti. Cæterum summa totius disputationis huc spectat, ut probet CHRISTVM magis legem & prophetas excoluisse quàm reiecisse. nam spiritalem illis sensum adcommodauit: quod utique extruere fuit, non destruere. Sed libet ipsius autoris epilogum ex calce libri huc transscribere, Impleuimus, inquit, ut opinor sponsionem. Exhibuimus IHESVM CHRISTVM, prophetarum doctrinis, sententijs, affectibus, sensibus, uirtutibus, passionibus, etiam resurrectione non alium quàm Creatoris. His nimirum uerbis, totius huius libri summam breuiter complexus est.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER QVARTVS.

MNEM ſententiam,& omnem paraturam impij atq; ſacrilegi Marcionis, ad ipſum iam euangelium eius prouocamus, quod interpolando ſuum fecit. Et ut fidem inſtrueret, dotem quandam cõmentatus eſt illi, opus ex contrarietatum oppoſitionibus, Antitheſis cognominatũ, & ad ſeparationem legis & euangelij coactum: qua duos deos diuidens, proinde diuerſos, alterum alterius inſtrumenti, uel (quod magis uſui eſt dicere) teſtamenti, ut exinde euangelio quoq; ſecundum Antitheſeis credendo patrocinaretur. Sed & iſtas proprio congreſſu cominus, id eſt per ſingulas iniectiones Pontici cecidiſſem, ſi non multo oportunius in ipſo, & cum ipſo euangelio, cui procurant, retunderentur: quanq; tam facile eſt præſcriptiue occurrere. Equidem ut accepto eas faciam ut rato habeam, ut nobiſcũ facere dicã, quo magis de cæcitate autoris ſui erubeſcant, noſtræ iam Antitheſes aduerſus Marcionem. Atq; adeo confiteor alium ordinem decucurriſſe in ueteri diſpoſitione apud creatorem, alium in nouo apud CHRISTVM. Nónne ergo diſtare documenta eloquij, præcepta uirtutis, legis diſciplinas, dum tamen tota diuerſitas in unum & eundem deum competat, illum ſcilicet à quo conſtat eam diſpoſitam ſicut & prædicatam. Olim concionatur Eſaias prodituram ex Sion legem, & ſermonem domini ex Hieruſalem, aliam utiq; legem, aliúmq; ſermonem: deniq; iudicabit, inquit, inter nationes, & traducet populum plurimũ, ſcilicet nõ unius gentis Iudæorũ, ſed nationum quæ per nouam legem euangelij, & nouum ſermonem Apoſtolorũ iudicantur & traducuntur apud ſemetipſas de priſtino errore, ſimul crediderunt: atque exinde concidunt machæras ſuas in aratra, & ſibinas, quod genus uenabulorum eſt, in falces, id eſt feros & ſæuos quondam animos conuertunt in ſenſus probos, & bonæ frugis operarios. Et rurſus: Audite me audite me, & populus meus & reges auribus intẽdite in me, quoniã lex prodibit à me, & iudicium meum in lucem nationum, quo iudicauerat atq; decreuerat nationes quoq; illuminandas per euangelij legem atq; ſermonem. Hæc erit lex, & apud Dauid inuituperabilis, quâ perfecta, conuertens animã, utiq; ab idolis ad deum. hic erit & ſermo, de quo idem Eſaias: Quomodo, inquit, deciſum ſermonẽ faciet dominus in terra. Compendiatum eſt

Antitheſes Marcionis.

tum est enim nouum testamentum, & à legis laciniosis oneribus expeditũ. Sed quid pluribus, cum manifestius, & luce ipsa clarius nouatio prædicetur à creatore per eundẽ. Ne rememineritis proprium, & antiqua ne recogitaueritis. Vetera transierunt, noua oriuntur. Ecce facio noua quæ nũc orientur. Item per Hieremiam: Nouate uobis nouamẽ nouum, & ne seueritis in spinas, & circumcidimini præpucio cordis uestri. Et alibi: Ecce uenient dies dicit dominus, & perficiã domui Iacob & domui Iudæ testamentum nouũ, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum, in die qua arripui dispositionem eorum, ad educendos eos de terra Aegypti. Adeo pristinum testamentum temporale significat, dum mutabile ostendit, etiam dum æternum de postero pollicetur. Nam per Esaiam: Audite me & uiuetis, & disponam uobis testamentum æternum, adijciẽs sancta & fidelia Dauid, ut id testamentum in CHRISTO decursurum demonstraret. Eundem ex genere Dauid secundũ MARIAE censum, etiam in uirga ex radice Iesse processura figurate prædicabat. Igitur si alias leges aliosq; sermones, & nouas testamentorum dispositiones à creatore dixit futuras, ut etiam ipsorũ sacrificiorum alia officia potiora, & quidem apud nationes destinarit, dicente Malachin: Non est uoluntas mea in uobis, inquit dominus, & sacrificia uestra non excipiam de manibus uestris, quoniam à solis ortu usq; ad occasum glorificatum est in nationibus nomen meum, & in omni loco sacrificiũ nomini meo offeretur, & sacrificium mundum, scilicet simplex oratio de conscientia pura. Necesse est omnis demutatio ueniens, ex innouatione, diuersitatem ineat cum his quorum sit, & contrarietatẽ ex diuersitate. Sicut enim nihil demutatum quod non diuersum, ita nihil diuersum quod non contrarium. Eiusdem ergo deputabitur etiam contrarietas ex diuersitate, cuius fuerit demutatio ex innouatione. Qui disposuit demutationem, iste instituit & diuersitatem. Qui prædicauit innouationem, iste prænunciauit & contrarietatem. Quid differentiã rerum ad distantiam interpretaris potestatum? Quid Antitheseis exemplorũ distorques aduersus creatorem, quas in ipsis quoq; sensibus & affectiõibus eius potes recognoscere? Ego, inquit, pcutiã, & ego sanabo: Ego, inquit, occidam, & ego uiuificabo, condens scilicet mala & faciens pacem. Qua etiam soles illum mobilitatis quoq; & inconstantiæ nomine reprehendere, prohibentem quæ iubet, & iubentem quæ prohibet. Cur ergo non & Antitheseis ad naturalia reputasti, cõtrarij sibi semper creatoris? Nec mundum saltim recogitare potuisti, nisi fallor, etiã apud Ponticos ex diuersitatibus constructum æmularum inuicem substantiarũ. Prius itaq; debueras alium deum luminis, alium tenebrarũ determinasse, ut ita posses alium legis, alium euangelij asseuerasse. Cæterum præiudicatũ est ex manifestis, cuius opera & ingenia per Antitheseis constant, eadẽ forma constare etiam sacramenta. Habes nunc Antithesis expeditam à nobis responsionem. Transeo nunc ad euangelij sanè non Iudaici, sed Pontici interim

Sacrificiũ mũdum.

terim adulterati demonstrationem, præstructuram, ordinem, quem aggredimur. Constituimus in primis, euangelicum instrumentum, Apostolos autores habere, quibus hoc munus euangelij promulgandi ab ipso domino sit impositum, Si & apostolicos, nō tamen solos, sed cum apostolis, & post, apostolicos: quoniam prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloriæ studio, si non assistat illi autoritas magistrorū, imò CHRISTI, quæ magistros Apostolos fecit. Deniq; nobis fidem ex apostolis Ioannes & Matthæus insinuant, ex apostolicis Lucas & Marcus instaurant, iisdem regulis exorsi, quantum ad unicum deum attinet creatorem & CHRISTVM eius, natum ex uirgine, supplementū legis & prophetarum. Viderit enim si narrationum dispositio uariauit, dummodo de capite fidei conueniat, de quo cum Marcione nō conuenit. Contra, Marcion euangelio scilicet suo nullum adscribit autorem, quia non licuerit illi titulum quoq; affigere, cui nefas nō fuit ipsum corpus euertere. Et possem hic iam gradum figere, nō agnoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam præferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli, & professione debita autoris. Sed per omnia cōgredi maluimus, nec dissimulamus quod ex nostro intellegi potest. Nam ex his cōmentatoribus quos habemus, Lucam uidetur Marcion elegisse, quem cæderet. Porrò Lucas non apostolus, sed apostolicus: nō magister, sed discipulus, utiq; magistro minor, certe tanto posterior, quanto posterioris apostoli sectator, Pauli sine dubio: ut etsi sub ipsius Pauli nomine euangelium Marcion intulisset, non sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Exigeretur enim id quoque euāgelium quod Paulus inuenit, cui fidem dedidit, cui mox suum congruere gestijt. Siquidem propterea Hierosolymam ascendit ad cognoscendos Apostolos, & consultandos, ne forte in uacuū cucurrisset, id est ne non secundum illos credidisset, & non secundum illos euangelizaret. Deniq; ut cum autoribus contulit & conuēnit de regula fidei, dexteras miscuere, & exinde officia prædicandi distinxerunt, ut illi in Iudæos, Paulus in Iudæos & in nationes. Igitur si ipse illuminator Lucæ, autoritatem antecessorum & fidei & prædicationi suæ optauit, quanto magis eam euangelio Lucæ expostulem, quæ euangelio magistri eius fuit necessaria? Aliud est, si penes Marcionem à discipulatu Lucæ, cœpit religionis Christianæ sacramentum. Cæterum si & retro decucurrit, habuit utiq; autenticam paraturam, per quam ad Lucam usq; peruēnit, cuius testimonio assistente Lucas quoq; possit admitti. Sed enim Marcion nactus epistolam Pauli ad Galatas, etiam ipsos Apostolos suggillantis, ut non recto pede incedentes ad ueritatē euangelij, simul & accusantis pseudapostolos quosdam peruertentes euāgeliū CHRISTI, connititur ad destruendum statum eorum euangeliorum, quæ propria & sub Apostolorum nomine æduntur, uel etiam Apostolicorum, ut scilicet fidem quam illis adimit, suo conferat. Porrò etsi reprehensus

Euangelium instrumentum.

Iohannes.
Matthæus.
Lucas.
Marcus.

Lucas euāgelij Paulini scriptor.

Paulus.

Columnæ. hensus est Petrus & Iohannes & Iacobus, qui existimabātur columnæ, ma
" nifesta causa est. Personarum enim respectu uidebantur uariare cōuictum,
" & tamen cum ipse Paulus omnibus omnia fieret, ut omnes lucraretur, po-
" tuit & Petro hoc in consilio fuisse, aliquid aliter agendi quàm docebat. Pro-
" inde si & pseudapostoli irrepserant, horum quoque qualitas ædita, circumcisi
" onem uindicantiū & Iudaicos fastus: adeo non de prædicatione, sed de con
" uersatione à Paulo denotabātur, æque denotaturo, si quid de deo creatore aut CHRISTO eius errassent. Igit' distinguēda erūt singula. Si Apostolos præuaricationis & simulationis suspectos Marcion haberi queritur, usque ad Euangelij deprauationē, CHRISTVM iam accusat, accusando quos CHRISTVS elegit. Si uero Apostoli quidem integrum euangelium cōtulerunt, de sola conuictus inæqualitate reprehensi, pseudapostoli autem ueritatem eorum interpolauerunt, & inde sunt nostra digesta, quod erit germanum illud Apostolorū instrumentū, quod adulteros passum est, quod Paulum illuminauit, & ab eo Lucam? Aut si tam funditus deletū est, ut cataclysmo quodam, ita inundatione falsariorum obliteratum, iam ergo nec Marcion habet uerum. Aut si ipsum erit uerum, id est Apostolorum quod Marcion habet solus: & quomodo nostro consonat, quod non Apostolorū, sed Lucæ refertur? Aut si non statim Lucæ deputandum est quo Marcion utitur, quia nostro consonat scilicet adulterato, etiam circa titulum cæterorū Apostolorum est, iam ergo & nostrum quod illi consonat æque Apostolorum est, sed adulteratum. De titulo quoque funis ergo ducendus est cōtentionis, pari hinc inde nisu fluctuāte. Ego meum dico uerum, Marcion suum. Ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determi-
Inuenietur superest. nabit, nisi temporis ratio, ei præscribens autoritatem, quod antiquius reperietur, & ei præiudicans uitiationē, quod posterius reuincetur,* inuenietur? In quantum enim falsum corruptio est ueri, in tantum præcedat necesse est ueritas falsum. Prior erit res passione, & materia æmulatione. Alioquin quàm absurdum ut si nostrū antiquius probauerimus, Marcionis uero posterius, & nostrum ante uideatur falsum, quàm habuerit de ueritate materiam, & Marcionis ante credatur æmulationem à nostro expertum quàm est æditum, & postremo id uerius existimetur, quod est serius, post tot ac tanta iam opera atque documenta Christianæ religionis seculo ædita, quæ ædi utique non potuissent sine euangelij ueritate, id est ante euangelij ueritatem. Quod ergo pertinet ad euangelium interim Lucæ, quatenus cōmunio eius inter nos & Marcionem de ueritate disceptat, adeo antiquius Marcion est, quod est secundum nos, ut & ipse illi Marcion aliquādo crediderit, cum & pecuniā in primo calore fidei catholicæ ecclesiæ contulit, proiectam mox cum ipso postea quàm in hæresim suam à nostra ueritate desciit. Quid nūc si negauerint Marcionitæ, primam apud nos fidē eius, aduersus epistolam quoque ipsius? Quid si nec epistolam agnouerint? Certe Antitheses nō modo fatētur

do fatetur Marcionis, sed & præferũt: ex his mihi probatio sufficit. Si enim id euangelium quod Lucæ refertur, penes nos, uiderimus an & penes Marcionem, ipsum est quod Marcion per Antitheseis suas arguit, ut interpolatum à protectoribus Iudaismi ad cõcorporationem legis & prophetarum, qua etiam CHRISTVM inde confingerent. Vtiq; non potuisset arguere, nisi quod inuenerat. Nemo post futura reprehendit quæ ignorat futura. emendatio culpam non antecedit. Emendator sanè euangelij à Tiberianis usque ad Antoniana tempora euersi, Marcion solus & primus obuẽnit, expectatus tam diu à CHRISTO, pœnitẽte iam quod Apostolos præmisisse properasset sine præsidio Marcionis, nisi quod humanæ temeritatis, non diuinæ autoritatis negocium est hæresis, quæ sic semper emẽdat euangelia dum uitiat: Cũ & si discipulus Marcion, non tamen super magistrum, Et si apostolus Marcion, Siue ego, inquit Paulus, siue illi sic prædicamus, Et si prophetes Marcion, Et spiritus prophetarũ prophetis erunt subditi, non euersionis sunt, sed pacis. Etiam si angelus Marcion, citius anathema dicendus quàm euangelizator, quia aliter euangelizauit. Itaque dum emendat, utrumq; confirmat, & nostrum alterius, id emẽdans quod inuenit: & id posterius, quod de nostri emendatione constituens suum & nouum fecit. In summa, si constat id uerius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utiq; constabit id esse ab Apostolis traditum quod apud ecclesias Apostolorũ fuerit sacrosanctum. Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quã regulam Galatæ sint recorrecti, quid legãt Philippenses, Thessalonicenses, Ephesij, quid etiam Rhomani de proximo sonent, quibus euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatum reliquerunt. Habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Nam & si Apocalypsim eius Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensus, in Iohannem stabit autorem. Sic & cæterorũ generositas recognoscitur. Dico itaq; apud illas, nec solas iam Apostolicas, sed apud uniuersas, quæ illis de societate sacramenti confœderãtur, id euangelium Lucæ ab initio æditionis suæ stare, quod cummaxime tuemur. Marcionis uero plerisq; nec notum, nullis notum, ut non eodem natum. Habet planè & illud ecclesias, sed suas, tam posteras quàm adulteras, quarum si censum requiras, facilius apostaticum inuenias quàm Apostolicum, Marcione scilicet conditore, uel aliquo de Marcionis examine. Faciunt fauos & uespæ, faciunt ecclesias & Marcionitæ. Eadem autoritas ecclesiarum Apostolicarum, cæteris quoq; patrocinabitur euangelijs, quæ proinde per illas & secundũ illas habemus, Iohannis dico & Matthæi: licet & Marcus quod ædidit Petri affirmetur, cuius interpres Marcus. Nam & Lucæ digestum, Paulo asscribere solent, capita magistrorũ uideri quæ discipuli promulgarint. Itaq; & de his Marcion flagitandus, quod omissis eis, Lucæ potius institerit, quasi non & hæc apud ecclesias à primordio fuerint, quemadmodum & Lucæ. Atquin hæc magis

ECCLESIAE APOSTOLICAE.

Autoritas ecclesiarũ apostolicarum.

à primordio fuisse credibile est, ut priora quâ Apostolica, ut cum ipsis ecclesiis dedicata. Cæterum quale est, si nihil Apostoli ædiderunt, ut discipuli potius ædiderint, qui nec discipuli existere potuissent sine ulla doctrina magistrorum? Igitur dum constet hæc quoque apud ecclesias fuisse, cur non hæc quoq; Marcion attigit, aut emendanda si adulterata, aut agnoscenda si integra? Nam & competit ut si qui euangelium peruertebant, eorum magis curarent peruersionem, quorum sciebant autoritatē receptiorem. Ideo & pseudapostoli, quod per falsum Apostolos imitarentur. In quātum ergo emendasset quæ fuissent emendanda si fuissent corrupta, in tantum confirmauit non fuisse corrupta, quæ nō putauit emendanda. Deniq; emendauit quod corruptum existimauit. Sed nec hoc merito: quia non fuit corruptum. Si enim Apostolica integre decucurrerūt, Lucæ autem quod est secundū nos, adeo congruit regulæ eorum, ut cum illis apud ecclesias maneat, iam & Lucæ constat integrū decucurrisse usq; ad sacrilegium Marcionis. Deniq; ubi manus illi Marcion intulit, tunc diuersum & æmulum factum est Apostolicis. Igitur dabo consilium discipulis eius, ut aut & illa cōuertant, licet sero ad formam sui, quo cum Apostolicis conuenire uideantur. Nam & cottidie reformant illud prout à nobis cottidie reuincuntur, aut erubescunt de magistro utrobiq; traducto, cum euangelij ueritatem nunc ex conscientia tramittit, nunc ex impudentia euertit. His ferè compendijs utimur, cum de euangelijs aduersus hæreticos expedimur, defendentibus, & temporum ordinem posteritati falsariorū præscribentem, & autoritatem ecclesiarum traditioni Apostolorum patrocinantem: quia ueritas falsum præcedat necesse est, & ab eis præcedat à quibus tradita est. Sed alium iam hinc inimus gradum, ipsum (ut professi sumus) euangelium Marcionis prouocantes, sic quoque probaturi adulteratum. Certe enim totū quod*elorabit etiam Antitheseis præstruendo, in hoc cogit ut ueteris & noui testamenti diuersitatem constituat, proinde CHRISTVM suum à creatore separaturū ut deum alterius, ut alienum legis & prophetarum. Certe propterea contraria quæq; sententiæ suæ erasit cōspirantia cū creatore, quasi ab assertoribus eius intexta: cōpetentia autem sententiæ suæ reseruauit. Hæc conueniemus, hæc amplectemur, si nobiscum magis fuerint, si Marcionis præsumptionem percusserint. Tunc & illa constabit eodem uitio hæreticæ cæcitatis erasa, quo & hæc reseruata. Sic habebit intentio & forma opusculi nostri, sub illa utiq; conditione quæ ex utraq; parte cōdicta sit. Constituit Marcion aliū esse CHRISTVM qui Tiberianis temporibus à deo quondam ignoto reuelatus sit in salutem omniū gentium, Alium qui à deo creatore in restitutionem Iudaici status sit destinatus, quandoq; uenturus. Intra hos magnam & omnem differentiam scindit, quantam inter iustum & bonum, quantā inter legem & euangelium, quantam inter Iudaismum & Christianismum. Hinc erit & nostra præscriptio qua defigimus nihil dei alterius cōmune esse debere cum creatore. Cæterū

Pseudapostoli.

Autoritas ecclesiarum.

Fort. elaborauit.

re. Cæterum creatoris pronunciandũ, si administrauerit dispositiones eius, si impleuerit prophetias eius, si adiuuerit leges eius, si repræsentauerit promissiones eius, si restaurauerit uirtutes eius, si sentẽtias reformauerit, si mores, si proprietates expresserit. Huius pacti & huius præscripti, quæso te, lector memineris ubiq;, & incipe recognoscere aut Marcionis CHRISTVM aut creatoris. Anno quintodecimo principatus Tiberiani, proponit eũ descendisse in ciuitatẽ Galilææ Capharnaum, utiq; de cœlo creatoris, in quo de suo ante descenderat. Et quid ergo ordinis fuerat, ut prius de suo cœlo in creatoris descendens describeretur. Cur enim non & ista reprehẽdam quæ non implent fidem ordinariæ narrationis, deficientis in mendacio semper. Planè semel dicta sint, per quæ iam alibi retractauimus, An descẽdens per creatorem, Et quidem aduersus ipsum, potuerit ab eo admitti, & inde tramitti in terram æque ipsius. Nunc autem & reliquum ordinem descensionis expostulo, tenens descendisse illum. Viderit enim sicubi apparuisse positum est. apparere subitum, ex inopinato, sapit conspectum qui semel impegerit oculos in id quod sine mora apparuit. Descendisse autem dum fit uidetur, & subijcit oculos, de facto etiam ordinem facit. Atq; ita cogit exigere, quali habitu, quali suggestu, quonam impetu uel temperamento, etiam quo in tempore diei noctisue descenderit. Præterea quis uiderit descendentem, quis retulerit, quis asseuerauerit, rem utiq; nec asseueranti facile credendam. Indignum deniq; ut Romulus quidem ascensus sui in cœlum habuerit Proculũ affirmatorem, CHRISTVS uero dei, descensus de cœlo sui non inuenerit annunciatorem, quasi non sic & ille ascenderit ijsdẽ mendacij scalis, sicut & iste descendit. Quid autem illi cum Galilæa, si non erat creatoris, cui ista regio destinabatur ingressuro prædicationem, dicente Esaia. Hoc primum bibito cito facito, regio Zabulon & terra Neptalim, & cæteri qui maritimam & Iordanis Galilææ nationũ populus, qui sedetis in tenebris, uidete lumen magnum, qui habitatis, sedentes in umbra mortis, lumen ortum est super uos. Bene autem quod & deus Marcionis illuminator uindicatur nationum, quo magis debuerit, uel de cœlo descendere, & si utiq; in Pontum potius descendere quàm in Galilæam. Cæterum & in loco & illuminationis opere secundum prædicationem occurrentibus CHRISTO, iã eum prophetatum incipimus agnoscere, ostendẽtem in primo ingressu uenisse se, nõ ut legẽ & prophetas dissolueret, sed ut potius adimpleret. Hoc enim Marcion, ut additum erasit. Sed frustra negauit CHRISTVM dixisse, quod statim fecit ex parte, prophetiã enim interim de loco adimpleuit, de cœlo statim ad synagogã, ut dici solet. Ad quod uenimus. Hoc age Marcion. Aufer etiam illud de euangelio, Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israël. Et non est, auferre panem filijs, & dare cũ canibus, ne scilicet CHRISTVS Israëlis uideretur. Sufficiant mihi facta pro dictis. Detrahe uocem CHRISTI mei, res loquentur. Ecce uenit in synogagam certe ad

Deest uerbum estis uel habitatis.

oues

oues perditas domus Israelis. Ecce doctrinæ suæ panē prioribus offert Israelitis: certe ut filios præfert. Ecce alijs eum nondum impertit: certe ut canes præterit. Quibus autem magis impertisset quàm extraneis creatoris, si ipse in primis non fuisset creatoris? Et tamen quomodo in synagogam potuit admitti, tam repentinus, tā ignotus, cuius nemo adhuc, certus, de tribu, de
Census Augusti. populo, de domo? de censu deniq; Augusti, quem testem fidelissimum dominicæ natiuitatis Romana archiua custodiunt? Meminerant certe, nisi circumcisum scirent, non admittendum in sancta sanctorum. Sed & si passim synagoga adiretur, non tamen ad docendum nisi ab optime cognito & explorato, & probato, iam pridem in hoc ipsum, uel aliunde cōmendato cum hoc munere. Stupebant autem omnes ad doctrinam eius, planè quoniam, inquit, in potestate erat sermo eius. Non quoniam aduersus legem & prophetas docebat. Vtiq; enim eloquiū diuinum & uim & gratiā præstabat, magis extruens q̄ destruens substantiam legis & prophetarum. Alioquin non stuperent, sed horrerent. Nec mirarentur, sed statim auersarentur destructorem legis & prophetarum, & utiq; in primis alterius dei prædicatorem, quia nec potuisset aduersus legem & prophetas docere, & hoc nomine aduersus creatorem, non præmissa diuersæ atq; æmulæ diuinitatis professiōe. Cum ergo nihil tale scriptura significet, nisi solam uim & potestatē sermonis admirationi fuisse, facilius ostendit, secundum creatorem docuisse illum, quia non negauit, quàm aduersus creatorem, quia non significauit. Atq; ita aut eius erit agnoscendus secundum quem docuit, aut præuaricator iudicandus, si secundum eum aduersus, quem uenerat docuit. Exclamat ibidem spiritus dæmonis: Quid nobis & tibi est IHESV? Venisti perdere nos. Scio qui sis, sanctus dei. Hic ego non retractabo, an & hoc cognomentum competierit ei, quem nec CHRISTVM uocari oporteret, si non creatoris. Alibi iam de nominibus expostulatum est. At nunc discepto, quomodo eum uocari cognouerit dæmon, nulla unq̄ retro emissa prædicatione in illum, à deo ignoto, & in id temporis muto, cuius nec sanctum eum contestari potuit, ut ignoto iam ipsi suo creatori. Quid autem iam tale ædiderat nouæ diuinitatis, per quod possit alterius dei sanctus intelligi? Tantum quod synagogam introgressus, & nec sermone operatus aliquid aduersus creatorem? Sicut ergo quem ignorabat, nullo modo poterat IHESVM & sanctum dei agnoscere, ita quem norat agnouit. Nam & prophetam meminerat sanctum dei prædicasse, & IHESVM nomen dei esse in filio Naue. Hæc & ab angelo exceperat secundū nostrum euāgelium. Propterea quod in te nascet̄, uocabitur sanctū filius dei, & uocabis nomē eius IESVM. Sed & habebat utiq; sensum aliquē dominicæ dispositionis, licet dæmon tamē magis q̄ alienæ & nondū satis cognitæ, nā & præmisit. Quid nobis & tibi? Non quasi in extraneum IHESV, ad quem pertinēt spiritus creatoris. Nec enim dixit, quid tibi & nobis, sed quid nobis & tibi. Sed deplorans & sorti suæ exprobrans quam iam uidens, adijcit, Venisti perdere nos. Adeo iudi-
cis &

cis & ultoris,& ut ita dixerim sæui dei filium agnouerat IHESVM,non optimi illius & perdere & punire nescientis. Quorsum hunc locũ præmisimus? ut IHESVM & à dæmone non alium doceamus agnitum,& à semetipso nõ alium cõfirmatum quàm creatoris. Atquin, inquis, increpuit illum IHESVS: planè ut inuidiosum,& in ipsa cõfessione petulantem,ut male adulantem: quasi hæc esset summa gloria CHRISTI, si ad perditionem dæmonum uenisset,& non potius ad hominum salutem,qui nec discipulos de subactione spirituũ,sed de candida salutis gloriari uolebat. Aut cur eum increpuit? Si quasi mentitum in totum: ergo non fuit IHESVS,nec dei sanctus omnino. Si quasi ex parte mentitum,quod eum IHESVM quidẽ & sanctũ dei, sed creatoris existimasset:iniustissime increpuit hoc sentientem,quod sciebat sentiendũ,& hoc nõ æstimantẽ quod ignorabat æstimandũ, aliũ IHESVM & alterius dei sanctum.Quod si uerisimiliorẽ statum nõ habet increpatio,nisi quẽ nos interpretamur, iam ergo & dæmon nihil mentitus est, nõ ob mẽdaciũ increpitus.ipse enim erat IHESVS,præter quẽ aliũ dæmon agnouisse non poterat,& IHESVS eum confirmauit quem agnouerat dæmon,dum non ob mendacium increpat dæmonem. Nazaræus uocari habebat secundum prophetiam CHRISTVS creatoris. Vnde & ipso nomine nos Iudæi Nazarenos appellant per eum. Nam & sumus de quibus scriptum est:Nazaræi exaltati sunt super niuem. Qui scilicet retro luridati delinquentiæ maculis,& nigrati ignorantiæ tenebris. CHRISTO autem appellatio Nazaræi competitura erat ex infantiæ latebris quas apud Nazareth descendit uitãdo Archelaum filiũ Herodis. Hoc propterea non omisi, quia CHRISTVM Marcionis oportuerat omne cõmercium eierasse etiam locorum familiarium CHRISTI creatoris,habentem tanta Iudææ oppida non ita CHRISTO creatoris per prophetas emancipata. Cæterum prophetarum erit CHRISTVS,ubicunq; secundum prophetas inuenitur. Et tamẽ apud Nazareth quoq; nihil noui notat͛ prædicasse,dum aliò merito unius prouerbij eiectus refertur. Hic primum manus ei iniectas animaduertens, necesse habeo iam de substantia eius corporali præfinire, quod non possit phantasma credi,qui contactum,& quidem uiolentia plenum, detentus & captus & ad præcipitium usq; protractus,admiserit. Nam & si per medios euasit,sed ante iam uim expertus,& postea dimissus,scilicet soluto,uti assolet,tumultu,uel etiam irrupto,non tamen per caliginem eius , o quæ nulli omnino tactui succidisset, si fuisset.

Tangere enim & tangi, nisi corpus,nulla potest res,

etiam secularis sapientiæ digna sententia est. Ad summam,& ipse mox tetigit alios quibus manus imponens utiq; sentiẽdas,beneficia medicinarũ cõferebat,tã uera,tam nõ imaginaria,quàm erãt per quas cõferebat. Ipse igitur est CHRISTVS Esaiæ, remediator ualitudinum. Hic,inquit,imbecillitates nostras aufert,& languores portabit. Portare autẽ Græci etiam pro eo

solent

Candidam substantiue uidetur pro ueste usurpare. à qua dicti sunt cãdidati.

Poteris hic recte beneficiũ interpretari

Nazareni

Fort.in quas.

Frote leg.per caliginem cluso quæ n.

Lucretius.

solent ponere quod est tollere. Sufficit interim mihi generalis repromissio. Quodcunq; curauerit IHESVS, meus est. Veniemus tamẽ & ad species curationum. Cæterũ & à dæmonijs liberare, curatio est ualitudinis. Itaq; spiritus nequam quasi ex forma iam prioris exempli, cum testimonio excedebant uociferãtes, Tu es filius dei. Cuius dei, uel pareat: sed proinde increpabantur & iubebantur tacere. Proinde enim CHRISTVS ab hominibus nõ à spiritibus immũdis uolebat se filium dei agnosci. Ille CHRISTVS duntaxat cui hoc congruebat, quia præmiserat per quos posset agnosci, & utiq; digniores prædicatores. Illius erat, præconium immundi spiritus respuere, cui sancti abundabant. Porrò qui nunq; fuerat annunciatus, si tamen uolebat agnosci, frustra autem uenerat si nolebat non esse, & aspernatus testimonium alienæ & cuiuscunq; substantiæ qui propriæ non habebat, qui in aliena descenderat: Iam nunc & quâ destructor creatoris, nihil magis gestisset quàm à spiritibus ipsius agnosci, & diuulgari præ timore, nisi quod Marcion deum suum timeri negat, defendens bonum non timeri, sed iudicem, apud quẽ sint materiæ timoris, ira, sæuitia, iudicia, uindicta, damnatio. Sed & dæmonia timore utiq; cedebant. Ergo timendi dei filium confitebãtur, occasionem habitura non cedendi, si non timendi. Et ille iussu & increpitu ea expellens, non suasu quâ bonus timendum se exhibebat. Aut nunquid ideo increpabat quia timebatur nolens timeri? Et quomodo ea uolebat excedere, quod nisi timore non facerent? Cæcidit ergo in necessitatem quâ disparem se naturæ suæ ageret, cum posset, ut bonus semel eis parcere. Cecidit & in aliam præuaricationis notam, cum se à dæmonijs quasi filiũ creatoris sustineret timeri, ut iam non propria potestate expelleret dæmonia, sed per creatoris autoritatẽ,* in solitudinem procedij solennis. Et huiusmodi regio creatoris. Oportebat sermonem illic quoq; uideri in corpore, ubi egerat aliquando & in nube. Competebat & euãgelio habitus loci, qui placuerat & legi. Capiat itaq; iocunditatem solitudo, hoc Esaias promiserat. Detentus à turbis, oportet me, inquit, & alijs ciuitatibus annunciare regnũ dei. Offenderat iam alicubi deum suum non puto adhuc usq;, Sed de his loquebatur qui alium quoq; deum nouerant, nec hoc credo. Ergo si nec ille alium deum ædiderat, nec illi nouerant præter creatorem, eiusdem dei regnum portendebat, quem solum sciebat notum eis, qui audiebant de tot generibus operum. Quid utiq; ad piscaturam respexit, ut ab illa in Apostolos sumeret Symonem, & filios Zebedæi? Non enim simplex factũ uideri potest, de quo argumentum processurum erat, dicens Petro trepidanti de copiosa indagine piscium. Ne time, ab hinc enim homines eris capiens. Hoc enim dicto intellectũ illis suggerebat adimpletæ prophetiæ,* se enim esse qui per Hieremiam pronunciarat. Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur illos homines scilicet. Deniq; relictis nauiculis secuti sunt eũ, ipsum intellegentes, qui cœperat facere quod edixerat. Aliud est si affectauit de naui

Sic puto leg. & pũctandũ: In solitudinem procedit. Solẽnis & huiusmodi regio creatoris.

Fort. se eum esse

uit de nauiculariorum collegio allegere, habiturus Apostolum quandoq; naucleru Marcionem. Præstruximus quidē aduersus antitheseis nihil pficere proposito Marcionis, quam putat diuersitatem legis & euangelij, ut & hanc à creatore dispositam, deniq; prædicatam in promissione nouæ legis, & noui sermonis, & noui testamenti. Sed quoniam attentius argumētatur apud illum suum, nescio quem συνταλαίπωρον, id est, cōmiseronem, & συνμισούμενον, id est coodibilem, in leprosi purgationem, non pigebit ei occurrere: & in primis figuratæ legis uim ostendere, quæ in exemplo leprosi nō cōtingendi, imò ab omni cōmercio submouendi, cōmunicationem prohibebat hominis delictis cōmaculati, cum qualibus & Apostolus cibum quoq; uetat sumere. Participari enim stigmata delictorum quasi ex contagione, si qui se cum peccatore miscuerit. Itaq; dominus uolens altius intelligi legem, per carnalia spiritalia significantem: & hoc nomine non destruens, sed magis extruens, quam pertinentius uolebat agnosci: tetigit leprosum, à quo et si homo inquinari potuisset, deus utiq; non inquinaretur, incōtaminabilis scilicet. Ita non præscribetur illi quod debuerit legē obseruare, & nō cōtingere immundum, quem contactus immundi non erat inquinaturus. Hoc magis meo CHRISTO competere, sic doceo, dum tuo non competere demonstro. Si enim ut æmulus legis tetigit leprosum, nihil faciēs præceptum legis, per contemptum inquinamenti, quomodo posset inquinari, qui corpus non habebat quod inquinaretur? Phantasma enim inquinari nō posset. Qui ergo inquinari non poterat ut phantasma, iam non uirtute diuina incontaminabilis erit, sed phantasmatis inanitate: nec contempsisse uideri potest inquinamentum, cuius materiam nō habebat. Ita nec legem destruxisse qui inquinamentum ex occasione phantasmatis non ex ostentatione uirtutis euaserat. Si autem Helisæus prophetes creatoris unicum leprosum Naaman Syrum ex tot leprosis Israhelitis emundauit, nec hoc ad diuersitatem facit CHRISTI, quasi hoc modo meliori se dum Israhelitē leprosum emundat extraneus, quem suus dominus emundare non ualuerat, Syro facilius emundato, significat per nationes emundationis in CHRISTO lumine earum quæ septem maculis capitalium delictorum inhorrerēt idololatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, fraude. Quapropter septies quasi per singulos titulos in Iordane lauit: simul & ut totius hebdomadis caneret expiationem. Et quia unius lauacri uis & plenitudo CHRISTO soli dicabatur, facturo in terris, sicut sermonem compendiatum, ita & lauacrum. Nam & hoc opponit Marcion, Helisæum quidē materia eguisse, aquam adhibuisse, & eam septies, CHRISTVM uerbo uero solo, & hoc semel functo, curationem statim repræsentasse, quasi non audeam & uerbum ipsum in substantiam creatoris uindicare. Nullius rei non ille potior autor, qui prior. Incredibile planè, ut potestas creatoris uerbo remedium uitij unius operata sit, quæ uerbo tantam mundi molem semel p

*Forte leg. *melioris dum.*

Septem maculæ capitalium delictorū.

tulit? Vnde magis dinoscitur Christus creatoris, quàm ex uerbi potestate? Sed ideo alius Christus, quia aliter quàm Helisæus, quia potentior dominus famulo suo. Quid constituis Marcion, proinde res agi à seruis, quẽadmodum ab ipsis dominis? Nõ times, ne in dedecus tibi uertat, si ideo Christum negas creatoris, quia potentior fuerit famulo creatoris, qui ad Helisæi pusillitatem maior agnoscitur, si tamen maior. Par enim curatio, licet distet operatio. Quid amplius præstitit tuus Christus, quàm me⁹ Helisæus? Imò quid magnum præstitit tui Christi uerbum? cum id præstiterit quod fluuius creatoris. Secundum hæc cætera quoq; occurrunt. Quantũ enim ad gloriæ humanæ auersionem pertinebat, uetuit eum diuulgare. Quantum autẽ ad tutelam legis, iussit ordinem impleri. Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses. Argumenta enim figurata utputa prophetæ legis adhuc in suis imaginibus tuebatur, quæ significabant hominẽ quondam peccatorem, uerbo mox dei emaculatum, offerre debere munus deo apud templum, orationem scilicet & actionem gratiarum apud ecclesiam, per Christum Iesum catholicum patris sacerdotem. Itaq; adiecit, ut sit uobis in testimonium. Sine dubio quo testabatur, se legem non dissoluere, sed adimplere. Quo testabatur seipsum esse, qui morbos & ualetudines eorum suscepturus annunciabatur. Hanc tam congruentem & debitam interpretationem testimonij, adulator Christi sui Marcion, sub obtentu mãsuetudinis & lenitatis quærit excludere. Nam & bonus inquit, præterea sciens omnem qui lepra esset liberatus, solennia legis executurũ, idẽo ita præcipit. Quid tum? Perseuerauit ne in bonitate, id est, permissione legis, aut non? Si enim bonus perseuerauit, nusquàm destructor erit legis, nec dei alterius habebitur, cessante legis destructione per quam alterius dei uindicatur. Si non perseuerauit bonus, destruendo postea legem, falsum ergo testimonium postea collocauit apud illos in curatione leprosi: deseruit enim bonitatem, dum destruit legem. Malus iam, quando legis euersor: si bonus cum legis indultor. Sed & eo quod indulsit legi obsequium, bonam legem confirmauit. Nemo enim malo * obsequio patitur. Ergo & sic malus, si obsequium malæ legi indulsit: & sic deterior, si bonæ legis destructor aduenit. Proinde si ut sciens omnem qui lepra liberatus esset, ita facturum: ideo præcepit munus offerre: potuit & non præcepisse quod sciebat ultro futurum. In uanum ergo descendit quasi legem destructurus, cum cedit obsecutoribus legis. Atquin quasi sciens formam eorum magis ab ea auertendos præuenire debuerat, si in hoc uenerat. Cur enim non tacuit, ut homo solo suo arbitrio, legi obediret? tunc enim aliquatenus posset uideri patientiæ suæ præstitisse. Sed adijcit etiam autoritatem suam exaggeratam testimonij pondere: cuius iam testimonij, nisi legis assertæ? certe nihil interest quomodo firmauerit legem, siue quâ bonus, siue quâ superuacuus, siue quâ patiens, siue quâ inconstans, dum

VADE, OSTENDE TE SACERDOTI.

Forte * obsequi.

stans, dum te Marcion de gradu pellam. Ecce præcepit legem impleri. Quocunque modo præcipit, eodem potuit etiam illam præmisisse sententiam: Non ueni legem dissoluere, sed adimplere. Quid ergo tibi fuit de euãgelio erasisse quod saluum est? confessus es enim præ bonitate fecisse illum quod negas dixisse. Constat ergo dixisse illum, quia & fecit, & te potius uocem domini de Euangelio eradicasse, quàm nostras iniecisse. Curatur & paralyticus, & quidem in cœtu spectãte populo. Videbit enim, inquit Esaias, populus sublimitatem domini, & gloriam dei. Quam sublimitatem, & quã gloriam? Conualescite manus dimissæ, & genua dissoluta: hoc erit paralysis. Conualescite, nec timete. Non ociose iterans: conualescite, nec uane subiungens, nec timete: quoniam cum redintegratione membrorũ, uiriũ quoq; repræsentationem pollicebatur, Exurge, & tolle grabatum tuum, simul & animi uigorem. At non timendos qui dicturi erant, Quis dimittet peccata nisi solus deus? Habes itaq; & specialis medicinæ dispunctam prophetiã, & eorum quæ medicinam sunt secuta. Pariter & dimissorem delictorum CHRISTVM recognosce apud eundem prophetam, Quomodo, inquit, in plurimis dimittet delicta eorum: & delicta nostra ipse aufert. Nam & in priore ex ipsius domini persona: Et si fuerint delicta uestra tanq; roseum, uelut niuem exalbabo. Et si tanq; coccinium, uelut lanam exalbabo. In roseo, sanguinem ostendens prophetarum: in coccino domini, ut clariorem. Etiam Micheas de uenia delictorum: Quis deus, quomodo tu? eximẽs iniquitates & præteriens iniustitias residuis hæreditatis tuæ, & nõ tenuit in testimonium iram suam, quia uoluit: & misericordem auertet, & miserebitur no stri. Dimerget delicta nostra, & dimerget in profundo maris peccata no stra. Sed & si nihil tale in CHRISTVM fuisset prædicatum, haberem huius benignitatis exempla in creatore, promittentia mihi & in filio patris affectus. Video Niniuitas scelerum ueniam consecutos à creatore: ne dixerim tunc quoq; à CHRISTO, qui à primordio egit in patris nomine. Lego & Nathan prophetam agnoscenti Dauid delictum suũ in Vriam, dixisse: Et dominus circunduxit delictum tuũ, & non morieris. Proinde & Achab regem, maritum Iezabel, reum idololatriæ & sanguinis Nabuthæ, ueniam meruisse, pœnitentiæ nomine. Ionathan, filium Saulis, resignati ieiunij culpam deprecatione delesse. Quid de ipso populo retexam totiens delictorũ indulgẽtia restituto, ab eo scilicet deo, qui mauult misericordiam, quàm sacrificium: & peccatoris pœnitentiam, quàm mortem. Prius est igitur, neges creatorem indulsisse aliquando delicta. Consequens est, ut ostendas nec in CHRISTVM suum tale quid eum prædicasse: & ita probabis nouam istã CHRISTI noui scilicet benignitatem, si probaueris, nec parem creatori, nec prædicatam à creatore. Sed & peccata dimittere, an eius possit esse qui negetur tenere: & an eius sit absoluere, cuius non sit etiam damnare: & an cõgruat eum ignoscere, in quem nihil sit admissum, alibi iam congressi malumus

admonere quàm retractare. De filio hominis duplex est nostra præscriptio neq; mentiri posse CHRISTVM, ut se filium hominis pronunciaret, si non uere erat: neq; filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, uel patre, uel matre: atq; ita discutiendum, cuius hominis filius accepi debeat, patris an matris. Si ex deo patre est, utique non est ex homine. Si nõ & ex homine, superest ut ex homine sit matre. Si ex homine, iam apparet, quia ex uirgine. Cui enim pater non datur, nec uir matri eius deputabitur. Porrò cui uir non deputabitur, uirgo est. Cæterum duo iam patres habebuntur, deus & homo, si non uirgo sit mater. Habebit enim uirum ut uirgo nõ sit, & habendo uirũ duos patres faciet, deum & hominem, ei q & dei & hominis esset filius. Talem si forte Castori aut Herculi natiuitatem tradunt fabulæ. Si hæc ita distinguuntur, id est, si ex matre filius est hominis, quia ex patre non est: ex matre autem uirgine, quia non ex patre homine: hic erit CHRISTVS Esaiæ, quem concepturam uirginẽ prædicat. Qua igitur ratione admittas filium hominis Marcion circunspicere non possum: si patris hominis, negas dei filium: si & dei, Herculẽ de fabula facis Christum: si matris tantum hominis, meum concedis: si neque patris hominis, ergo nullius hominis est filius: & necesse est mendacium admiserit, qui se quod nõ erat, dixit. Vnum potest angustijs tuis subuenire, si audeas aut deum tuum patrem CHRISTI hominem quoque cognominare: quod de eo nec fecit Valentinus: aut uirginem hominem negare, quod nec Valentinus quidem fecit. Quid nũc si ipso titulo filij hominis, censetur CHRISTVS apud Danielem? nónne sufficit ad probationem prophetici Christi? Cum enim id se appellat quod in Christũ prædicabatur creatoris, sine dubio ipsum se præstat intelligi in quem prædicabatur nominum cõmunio simplex, si forte uideri potest, & tamen nec Christum, nec Iesum uocari debuisse defendimus, diuersitatis conditionẽ tenẽtes. Appellatio autem quod est filius hominis inquantum ex accidentia inuenit, intantum difficile est ut & ipsa concurrat super nominis cõmunionem. Ex accidenti enim proprio est, maxime cum causa non conuenit eadem, per quam deueniat in cõmunionem. Atq; adeo si & Christus Marcionis natus ex homine diceretur, tunc & ipse caperet appellationis cõmunionem, & essent duo filij hominis: sicut & duo Christi, & duo Iesus. Ergo cum appellatio propria est eius in quo habet causam, si & alij uendicetur in quo est cõmunio nominis, non etiam appellationis, suspecta iam fit cõmunio nominis quoque in eo cui uẽdicatur, in eo sine causa cõmunio appellationis: & sequitur ut unus idemq; credatur, qui & nominis & appellationis capacior inuenitur, dum alter excluditur, qui nõ habet appellationis cõmunionem, carens causa. Nec alius erit capacior utriusque, quàm qui prior, & nomen sortitus est Christi, & appellationem filij hominis, Iesus scilicet creatoris. Hic erat uisus Babylonio regi in fornace cum martyribus suis quartus, tanquàm filius hominis. Item ipse Daniel, reuelatus

Forte* ex accidenti ei uenit, uel aduenit.

directo filius hominis ueniēs cum cœli nubibus iudex, sicut & scriptura demonstrat. Hoc dixi sufficere potuisse de nominatione prophetica circa filiū hominis. Sed plus mihi scriptura confert, ipsius scilicet domini interpretatione. Nam cum Iudæi solummodo hominem eius intuētes, nec dum & deum, certi, quâ dei quoque filium merito retractarent, non posse hominem delicta dimittere, sed deum solum, cur non secundum intentionem eorum de homine eis respondit, Habere eum potestatem dimittendi delicta, quādo & filium hominis nominans hominem nominaret? nisi quia ideo ipsa uoluit eos appellatione filij hominis ex instrumento Danielis repercutere: ut ostenderet & hominem qui delicta dimitteret, illum scilicet solum filium hominis apud Danielis prophetiam, consecutum, iudicandi potestatem, ac per eam utique & dimittēdi delicta. Qui enim iudicat & absoluit. Vt scandalo isto discusso per scripturæ recordationem facilius eum agnoscerent, ipsum esse filium hominis ex ipsa peccatorum remissiōe. Deniq; nusquàm adhuc professus est se filium hominis, quàm in isto loco primum, in quo primum peccata dimisit, id est, in quo primum iudicauit, dum absoluit. Ad hæc quodcunque diuersa pars fuerit argumentata quale sit inspice. Nam in illam necesse est amentiā tendat, ut & filium hominis defendat, ne mendacē eū faciat, & ex homine neget natum, ne filium uirginis cōcedat. Quod si & autoritas diuina, & rerum natura, & cōmunis sapientia non admittunt in insaniam hæreticam, occasio est & hic, interpellandi quàm breuissime de substātia corporis aduersus phantasmata Marcionis. Si natus ex homine est, ut filius hominis, corpus ex corpore est. Planè facilius inuenias hominē natum cor non habere uel cerebrum, sicut ipsum Marcionem, quàm corpus ut CHRISTVM Marcionis. Atque adeo inspice cor Pontici aut cerebrum. Publicanum adlectum à domino in argumentum deducit, quasi ab aduersario legis adlectum, extraneum legis & Iudaismi prophanum. Excidit ei uel de Petro legis homine, & tamen non tantum adlecto, sed etiam testimonium consecuto agnitionis præstitæ à patre. Nusquàm legerat lumen, & spem, & spectationem nationum, prædicari Christum. Atquin probauit potius Iudæos, dicendo, Medicum sanis non esse necessariū, sed male habentibus. Si enim male ualentes uoluit intelligi ethnicos & publicanos, quos adlegebat, sanos Iudæos confirmabat, quibus medicum necessarium negabat. Hoc si ita est, male descendit ad legem destruendam, quasi ad malam ualetudinem remediādam: in qua qui agebant, bene ualebant, quibus medicus necessarius non erat. Quale est autem ut similitudinē medici proposuerit, nec impleuerit? Nam sicut sanis medicum nemo adhibet, ita nec intantum extraneis, quantum est homo à deo Marcionis, suum habens & autorem & protectorem, & ab illo potius medicū Christum. Hoc similitudo præiudicat ab eo magis præstari medicū, ad quē ptinēt qui languent. Vnde autem & Iohannes uenit in medium? subito CHRISTVS, *Petrus.*

ſubito & Iohannes. Sic ſunt omnia apud Marcionem, quæ ſuum & plenũ habent ordinem apud creatorem. Sed de Iohanne cætera alibi. Ad præſentes enim quoſq; articulos reſpondendum eſt. Nunc illud tuebor ut demonſtrem & Iohannem CHRISTO, & Chriſtum Iohanni conuenire, utiq; ꝓphetæ creatoris, quâ Chriſtum creatoris: atq; ita erubeſcat hæreticus, Iohãnis ordinem fruſtra fruſtratus. Si enim nihil omnino adminiſtraſſet Iohãnes, ſecundum Eſaiam, uociferator in ſolitudinem, & præparator uiarũ dominicarum per denunciationem & laudationem pœnitentiæ, ſi non etiam ipſum inter cæteros tinxiſſet, nemo diſcipulos Chriſti manducantes & bibẽtes ad formam diſcipulorum Iohannis aſſidue ieiunantium & orantium prouocaſſet: quia ſi qua diuerſitas ſtaret intra Chriſtum & Iohannem, & gregem utriuſq;, nulla eſſet comparationis exactio, uacaret prouocationis intentio. Nemo enim miraretur, & nemo torqueretur, ſi diuerſæ diuinitatis æmulæ prædicationis, de diſciplinis quoq; inter ſe non conuenirent, nõ cõuenientes prius de autoritatibus diſciplinarum: adeo Iohannis erat Chriſtus, & Iohãnes Chriſti: ambo creatoris, & ambo de lege & prophetis, prædicatores & magiſtri. Sed Chriſtus reieciſſet Iohannis diſciplinam ut dei alterius, & diſcipulos defendiſſet, ut merito aliter *intercedentes, aliam ſcilicet & contrariam initiatos diuinitatem. At nunc humiliter reddens rationem, quod non poſſent ieiunare filij ſponſi quàm diu cũ eis eſſet ſpõſus: poſtea uero ieiunaturos promittens cum ablatus ab eis ſponſus eſſet: nec diſcipulos defendit, ſed potius excuſauit, quaſi non ſine ratione reprehẽſos: nec Iohannis reiecit diſciplinam, ſed magis conceſſit tempori Iohannis, eam præſtans ut temporis, ut tempore ſuo eam deſtinãs reiecturos. Alioquin eã & defenſuros, æmulos eius ſi non ipſius fuiſſet. Iam quærat, teneo meũ Chriſtum etiam in nomine ſponſi: de quo pſalmus: Ipſe tanquàm ſponſus egrediens de thalamo ſuo. A ſummo cœli profectio eius, & deuerſio eius ad ſũmum uſq; eius. Qui etiam per Eſaiam gaudens ad patrem: Exultet, inquit, anima mea in domino: induit enim me indumentum ſalutaris, & tunicam iocunditatis, uelut ſponſo, circumpoſuit mihi mitram uelut ſponſæ. In ſe & eccleſiam deputat: de qua idẽ ſpiritus ad ipſum: Et circunpones tibi omnes eos uelut ornamentum ſponſæ. Hanc ſponſam Chriſtus ſibi per Salomonem ex uocatione gentium arceſſit: *Siquit eſt legiſti, ueni ſponſa de Libano. Eleganter Libani utiq; montis mentiõe iniecta, qui turris uocabulo eſt penes Græcos: de idololatria enim ſibi ſponſabat eccleſiam. Nega te nunc dementiſſimum Marcion. Ecce legem tui quoq; dei impugnas, nuptias nõ coniungit, coniunctas non admittit: neminem tingit, niſi cœlibem, aut ſpadonem. Mortis autem repudio baptiſma ſeruat. Quid itaq; Chriſtum eiꝰ ſponſum facis? Illius hoc nomen eſt, qui maſculum & fœminam cõiunxit: non qui ſeparauit. Erraſti in illa etiam domini pronunciatiõe, qua uidetur noua & uetera diſcernere. Inflatus es utribus ueteribus, & excerebratus es nouo ui

Forte * incedentes

Forte * Siquidem.

nouo uino:atq; ita ueteri,id est priori euangelio pannum hæreticæ nouitatis assuisti. In quo alter creator uelim discere,cum per Hieremiam præcepit: Nouate uobis nouamẽ nouũ,nónne à ueteribus auertit? cũ p Esaiã edicit: Vetera transierunt,& ecce noua quæ ego facio,nónne ad noua conuertit? Olim hãc statuimus destinationẽ pristinorũ à creatore potius repromissã à CHRISTO exhiberi,sub unius dei & eiusdẽ dei autoritate,cuius sint & uetera & noua. Nã & uinũ nouũ id non cõmittit in ueteres utres,qui & ueteres utres habuerit:& nouũ additamentũ nemo iniicit ueteri uestimẽto,nisi cui nõ defuerit &uetus uestimentũ. Ille nõ facit quid,si faciendũ nõ est,q habeat unde faciat,si faciendum esset. Itaq; si in hoc dirigebat similitudinẽ,ut ostenderet se euangelii nouitatẽ separare à legis uetustate,suã demõstrabat & illã à qua separabat,alienorũ separationẽ nõ fuisse notandã, quia nemo alienis sua adiungit,ut ab alienis separare possit. Separatio p cõiunctionẽ capit de qua fit. Itaq; sepabat,& in uno ostendebat fuisse,sicut & fuissent si nõ separaret. Et tamẽ si cõcedim9 separationẽ istã p reformationẽ,p amplitudinẽ,p pfectũ:sicut fructus separat̃ à semine,cũ sit fructus ex semine: sic & euãgeliũ separat̃ à lege,dũ puehit̃ ex lege. Aliud ab illa,sed non alienũ. Diuersũ,sed nõ cõtrariũ. Nec forma sermonis in CHRISTO noua cũ similitudines obiicit,cũ quæstiões refutat, De septuagesimo uenit psalmo: Aperiã,inqt,in parabolã os meũ: id est,similitudinẽ: eloquar pblemata, id est, edisserã quæstiões. Si hominẽ alterius gẽtis pbare uoluisses,utiq; de pprietate loquelæ probares. De sabbato quoq; illud præmitto,nec hãc quæstionẽ cõsistere potuisses,si nõ deũ sabbati circũferret CHRISTVS. Nec eñ disceptaret̃ cur destrueret sabbatũ,si destruere deberet, Porrò destruere deberet,si alterius dei esset:nec qsq; miraret̃ facientẽ quod illi cõgruebat. Mirabant̃ ergo,qa nõ cõgruebat illi deũ creatorẽ circũferre,& sabbatũ eius impugnare. Et ut prima quæq; decidamus,ne eadẽ ubiq; nouemus ad omnẽ argumẽtationẽ aduersarii ex aliqua noua CHRISTI institutiõe nitentem. Hæc iã definitio stabit,ideo de nouitate institutionis cuiusq; disceptatũ,qa de nouitate diuinitatis nihil erat usq; adhuc æditũ,sicuti nec disceptatum: nec posse retorqueri ex ipsa nouitate institutiõis cuiusq;,satis aliã à Christo demõstratã diuinitatẽ,quãdo & ipsam nouitatẽ pronũciatã à creatore cõstiterit,in Christo nõ esse mirandã. Et oportuerit utiq; prius aliũ deũ exponi, postea disciplinã eius induci:qa deus autoritatẽ præstet disciplinæ,non deo disciplina:nisi si & Marcion planè tã puersas nõ p magistrũ literas didicit, sed p literas magistrũ. Cætera de sabbato ita dirigo. Si sabbatũ Christ9 interuertit,secundũ exẽplũ fecit creatoris. Siquidẽ in obsidiõe ciuitatis Hierichõtis circũlata p muros arca testamẽti octo diebus,etiã sabbato: ex præcepto creatoris sabbatũ opatione destruxit,ut putãt q hoc & de Christo existimãt,ignorãtes neq; Christum sabbatũ destruxisse,neq; creatorẽ,ut mox docebimus. & tamen per IESVM tunc quoque concussum est sabbatũ,ut & hoc in CHRISTVM renunciaretur,etiam si odio insecutus est solennissi-

Forta* aliter

mum Iudæorum diem, ut CHRISTVS nõ Iudæorum, de odio quoq; sabbati professus creatorem, ut CHRISTVS ipsius sequebatur exclamantem ore Esaiæ: Neomenias & sabbata uestra odit anima mea. Sed & hæc quoquo modo dicta sint, scimus adhibendam tamen in hac specie etiam abruptam defensionem aduersus abruptam prouocationem. Nũc & ad ipsam materiam disceptabo, in qua uisa est destruere sabbatum CHRISTI disciplina. Esurierant discipuli, ea die spicas decerptas manibus efflixerant, cibũ operati, ferias ruperãt. Excusat illos CHRISTVS, & reus est sabbati læsi, accusant pharisæi, Marcion captat status cõtrouersiæ, quasi ut aliquid eludã cum mei domini ueritate scripti & uoluntatis: de scriptura enim sumit̃ creatoris, & de CHRISTI uoluntate color, *quia si de exẽplo Dauid introgressi sabbatis templum, & operati cibum, audenter fractis panibus propositionis. Meminerat enim & ille hoc priuilegium donatum sabbato à primordio, quo die ipse cõpertus est, ueniam, ieiunij dico. Cum enim prohibuisset creator in biduum legi manna, solummodo ꝑmisit in parasceue, ut sabbati sequẽtis ferias pridiana pabuli paratura ieiunio liberaret. Bene igit̃ quod & causam eandem secutus est dominus in sabbati, si ita uolunt, diei destructione: bene quod & affectum creatoris expressit in sabbati non ieiunandi honore. Deniq; tunc demum sabbatum destruxisset, etiam ipsum creatorem, si discipulos sabbato ieiunare mandasset aduersus statum scripti & uoluntatis creatoris. Sed quoniam discipulos non cõstanter tuebatur, sed excusat, quoniam humanã opponit necessitatẽ quasi deprecatricem: quoniã potiorem honorem sabbati seruat non contristandi quàm uocãdi: quoniã Dauid comitesq; eius cũ discipulis suis æquat in culpa & in uenia: quoniã placet illi quia creator indulsit: quoniam de exemplo eius & ipse tã bonus est, ideo alienus est à creatore? Exinde obseruãt pharisæi, si medicinas sabbatis ageret, ut accusarent eum, certe quâ sabbati destructorem, nõ quâ noui dei professorem: fortasse enim solum articulũ utiq; ingeram, aliũ CHRISTVM nusquàm prædicatum. Intotum autem errabunt pharisæi circa sabbati legem, non animaduertentes conditionaliter eum indicentẽ ferias operum sub certa specie eorum. Nam cum de die sabbati dicit, Omne opus tuum non facies in ea, dicendo tuum, de humano opere definijt, quod quisq; ex artificio uel negotio suo exequitur, non de diuino. Opus autem salutis & incolumitatis non est hominis, sed dei propriũ, sicut & rursus in lege: Nõ facies, inquit, omne opus in ea, nisi quod fiet omni aniæ, id est, in causa animæ liberandæ. Quia opus dei etiã ꝑ hominẽ fieri potest in salutẽ animæ, à deo tamẽ, quod facturus fuerat & CHRISTVS homo, qa & deus. In hũc ergo sensũ legis inducere uolens illos, ꝑ manus arefactæ restitutionẽ, interrogat, Licét ne sabbatis benefacere, an non? Animã liberare, an ꝑdere? Vt id operis promittẽs quod pro anima facturus esset, admoneret eos, quæ opera sabbati lex prohiberet, humana scilicet. Et quæ præciperet, diuina scilicet,

Forte *quasi

quæ fierent animæ omnia. Dominus sabbati dictus, quia sabbatum ut rē suam tuebatur. Quod etiam si destruxisset, merito, quâ dominus magis ille qui instituit. Sed non omnino destruxit quâ dominus, ut hinc iam apparere possit, ne tum quidem in arcæ circūlatione apud Hierichontem sabbatum à creatore destructum. Nam & illud opus dei erat, quod ipse præceperat, & quod propter animas disposuerat hominum suorum, in discrimine belli constitutas. Sed & si odium alicubi sabbatorum professus est, uestra sabbata dicendo, hominū ea deputans, non sua: quæ sine dei timore celebrat populus plenus delictis, labijs deum diligens, non corde: suis sabbatis id est quæcūq; disciplina eius agerentur, alium statū fecit, quæ per eundem postea prophetem tenuerat delicta, & nō profananda pronunciat. Ita nec Christus omnino sabbatū rescindit, cuius legē tenuit: & supra in causa discipulorū pro anima opatus. Esurientibus enim solatiū cibi indulsit: & nunc manū aridā curans: factis ubiq; ingerens, Nō ueni dissoluere legē, sed adimplere, si Marcion hac uoce os ei obstruxit. Adimpleuit enim & hic legē, dū cōditionē interpretat̄ eius, dū operū differentiā illuminat, dū facit quæ lex de sabbati ferijs excipit, dū ipsum sabbati diē benedictione patris à primordio sanctū, benefactiōe sua efficit sanctiorē, in quo scilicet diuina præsidia ministrabat, quod aduersarius alijs dieb9 præstitisset, ne sabbatū creatoris ornaret, ne opa debita sabbato redderet. In quo die si & Helisæus ꝓphetæ Sunamitidis filiū mortuū restituit in uita, uides pharisæe, tuq; Marciōn, olim creatoris esse sabbatis benefacere: animā liberare, nō ꝑdere: nihil Christū noui intulisse quod nō sit ex forma, ex lenitate, ex misericordia, ex prædicatione quoq; creatoris. Nā & hic specialis medicinæ ꝓphetiā repræsentat. Inualescunt manus dissolutæ, sicut & genua dissoluta in paralytico. Certe euangelizat Sion & Hierusalē pacē, & bona omnia: certe ascendit in mōtē, & illic ꝑnoctat in oratione, & utiq; audit̄ à patre. Euolue igitur prophetas, & ordinē totū recognosce. In montē, inquit, excelsum Esaias ascende, qui euangelizas Sion: extolle cū uigore uocē tuā, qui euangelizas Hierusalē. Adhuc in uigore obstupescebant in doctrina eius: erat enim docens tanꝙ uirtutē habens. Et rursus: Propterea cognoscet populus nomē meū in illa die. Quod nomen nisi Christi, quod ego sum ipse qui loquor? Tunc enim ipse erat, qui in prophetis loquebatur, sermo, filius creatoris. Assum dum hora est in montibus, ut euangelizans auditionem pacis, ut euangelizans bona. Item Naum ex duodecim, quoniā ecce ueloces pedes in monte euangelizantis pacem. De uoce autem nocturnæ orationis ad patrē manifeste psalmus: Deus meus clamabo per diem, & exaudies, & nocte, & nō in uanitatem mihi. Et alibi de loco & uoce eadem psalmus: Voce mea ad dominum exclamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. Habes nominis repræsentationem, habes sanctum euangelizantis: habes locum montis, & tempus noctis, & sonum uocis, & auditum patris, habes

Christum

CHRISTVM prophetarum. Cur autem duodecim Apoſtolos elegit, & nō alium quemlibet numerum, ne & ex hoc meum CHRISTVM interpretari poſſem, non tantum uocibus prophetarum, ſed & argumentis rerum prædicatum? Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo: Duodecim fontes Elim, & duodecim gemmas in tunica ſacerdotali Aaronis, & duodecim lapides ab IESV de Iordane electos, & in arcam teſtamenti conditos. Totidem enim Apoſtoli portendebātur, proinde ut fontes & amnes rigaturi, aridum retro & deſertum à notitia orbem nationum: ſicut & ꝑ Eſaiam: Ponam intra in aquoſa flumina. Proinde ut gemmæ illuminaturæ, ſacram eccleſiæ ueſtem, quam induit CHRISTVS pontifex patris. Proinde ut & lapides ſolidi fide, quos de lauacro Iordanis IESVS uerus elegit, & in ſacrarium teſtamenti ſui recepit. Quid tale de numeri defenſione competit CHRISTO Marcionis? Non poteſt ſimpliciter factum ab illo quid uideri, quod poteſt uideri non ſimpliciter factum à meo. Eius erit res, apud quē inuenitur rei præparatura. Mutat & Petro nomen de Simone, quia & creator Abrahæ & Saræ, & Auſeæ nomina reformauit, hunc uocando IESVM, illis ſyllabas adijciendo. Sed & cur Petrum? Si ob uigorem fidei: multæ materiæ ſolidæq; nomen de ſuo accommodarent. An quia & petra & lapis CHRISTVS? Siquidem & legimus poſitum eum in lapidem offendiculi, & in petram ſcandali. Omitto cætera. Itaque affectauit chariſſimo diſcipulorum, de figuris ſuis peculiariter nomen cōmunicare, puto propius quàm de non ſuis. Conueniunt à Tyro & ex alijs regionibus multitudo etiā trāſmarina. Hoc expectabat pſalmus. Et ecce Allophyli & Tyrus, & populus Aethiopum iſti fuerunt illic. Mater Sion dicet homo, & homo factus eſt in illa, quoniam deus homo natus eſt, & ædificauit eam uolūtate patris, ut ſcias ad eum tunc gentiles conueniſſe: qui deus homo natus erat, ædificaturus eccleſiam ex uolūtate patris, ex Allophylis quoq;. Sic & Eſaias: Ecce iſti ueniunt de longinquo, iſti autem ueniunt ab Aquilone & mari: alij autē de terra Perſarum. De quibus & rurſus: Attolle per circuitum oculos tuos, & uide, omnes congregati ſunt. De quibus & infra: Vides ignotos & extraneos, & dices cordi tuo, Quis iſtos genuit mihi? Porrò hos quis mihi educauit? At hi mihi ubi fuerunt? Hic erit CHRISTVS non prophetarum? Et quis erit CHRISTVS Marcionitarum? ſi peruerſitas placet, qui non fuerit prophetarum. Venio nunc ad ordinarias ſententias eius, per quas proprietatem doctrinæ ſuæ inducit ad edictum (ut ita dixerim) CHRISTI, Beati mendici (ſic enim exigit interpretatio uocabuli quod in Græco eſt) quoniā illorum eſt regnum dei. Iam hoc ipſum quod à benedictionibus cœpit creatoris eſt: qui uniuerſa prout ædidit, nulla alia uoce quàm *bene dignis dedicauit. Eructuauit, inquit, cor meum ſermonem optimum. Hic erit ſermo optimus, benedictionis ſcilicet, qui & noui quoq; teſtamēti iniciator agnoſcitur de ueteri exemplo. Quid ergo mirum, ſi & ab affectibus creatoris

ingreſſus

Marginalia: A PO STO LI. — De nomine Petri. — Petrus chariſſimus diſcipulus. — forte *benedictionis.

ingressus est? per huiusmodi dictionem, semper mendicos, & pauperes, & humileis, ac uiduas, & pupillos usque diligentis, consolantis, asserentis, uindicantis, ut hanc CHRISTI quasi priuatam benignitatem, riuulum credas de fontibus saluatoris. Reuera quò dirigam nescio, in tanta frequētia eiusmodi uocum, tanquàm in sylua, uel in prato, uel in nemore, pomorum passim, prout incidit res, petenda est: inclamat psalmus: Iudicate pupillo & mēdico, & humilem & pauperem iuste tractate. Liberate pauperem, & mendicum de manu peccatoris eruite. Item psalmus septuagesimus primus: Iustitia iudicabis mendicos populi, & faciet saluos filios pauperum. Et in sequentibus de CHRISTO: Omnes nationes seruient ei. Dauid autem uni genti Iudaicæ præfuit, ne qui in Dauid putet dictum: quia & ille susceperat humileis, & necessitatibus laboranteis. Quod liberauerit, inquit, à dynasta mendicum, parcet mendico & pauperi: & animas pauperum saluas faciet, ex usura, & iniustitia redimet eorum animas: & honoratum nomē eorum in conspectu ipsius. Item: Auertantur peccatores in inferos, omnes nationes quæ dei obliuiscuntur: quoniam non in finem obliuioni habebitur mendicus: tolerantia pauperum non peribit in finem. Item: Quis sicut deus noster, qui habitat in excelsis, & humilia prospectat in cœlo & in terra. Qui suscitat mendicum de terra, & de stercore exaltat pauperem: uti sedere eum faciat cum principibus populi, utique in regno suo. Sic & retro in Basilījs, Anna mater Samuhelis spiritu gloriam deo reddens: Qui, inquit, excitat pauperem de terra, & mendicum, uti sedere eum faciat cum dynastis populi, & in thronis gloriæ utique regalibus. Per Esaiam uero quomodo inuehitur in uexatores egenorum: Vos autem ad quid incenditis uineam meam, & rapinam mendici in domibus uestris? Cur uos læditis populum meum, & faciem mendicorum confunditis? Et rursus: Væ qui scribunt nequitiam, scribentes enim scribunt nequam, uitantes iudicia mendicorum, & diripientes iudicata pauperum populi mei. Quæ iudicia populis quoq; & uiduis exigit, ut & ipsis egenis solatīj. Iudicate pupillo, & iuste tractate uiduam, & uenite conciliemur, dicit dominus. Cui tantus affectus in omnem conditionem humilitatis creatoris est, eius erit & regnum quod à CHRISTO repromittitur, ad cuius affectum iam dudum pertinēt hīj, quibus repromittitur. Nam etsi putas creatoris quidem terrenas promissiones fuisse, Christi uero cœlestes, bene quod cœlum nullius alterius usq; adhuc dei apparet, nisi cui⁹ & terra. Bene quod creator uel minora promisit, ut facilius illi & de maioribus credam, quàm qui nunq̃ de minoribus prius fidem liberalitatis suæ struxit: Beati esurientes, quoniam saturabuntur. Possem hunc titulum superiorem transmisisse, quod nō alīj sunt esurientes, q̃ paupes & mendici: si non & hāc promissionē creator specialiter in Euāgelio scilicet sui præstructionē destinasset. Siquidē p Esaiā de eis quos uocaturus esset à summo terræ nationes, Ecce, inquit, uelociter, leuiter aduenient. Ve-

lociter

Iociter, quia properãtes sub finibus temporum. Leuiter, quia sine oneribus pristinæ legis. Non esurient, neq; sitient. Ergo saturabuntur. Quod utiq; nisi esurientibus & sitientibus non promittitur. Et rursus: Ecce, inquit, qui seruiunt mihi saturabuntur, uos autem esurietis. Ecce qui seruiunt mihi, bibẽt, uos autẽ sitietis. Videbimus & contraria ista, an CHRISTO præministrentur interim. Quod esurientibus saturitatem repromittit, dei creatoris est. Beati plorantes, quia ridebunt. Decurre sententiam Esaiæ: Ecce qui seruiunt mihi, oblectabũtur, uos autem confundemini. Ecce qui seruiunt mihi, exultabunt in iocunditate: uos autem clamabitis præ dolore cordis. Et hæc contraria apud CHRISTVM recognosce. Certe oblectatio & exultatio in iocunditate illis promittitur, qui in diuersa conditione sunt, mœstis & tristibus & anxijs. Scilicet etiam psalmus CXXVII. Qui seminant, inqt, in lachrymis, in exultatione metent. Porrò tam exultantibus & iocunditatem capientibus risus accedit, quàm mœrentibus & dolentibus fletus. Ita creator materias risus & fletus prædicãs, risuros plorantes prior dixit. Igit' qua consolatione pauperum, & humilium, & esurientium, & flentium exorsus est, statim se illum repræsentare gestiuit, quem demonstrauerat per Esaiam: Spiritus domini super me, propter quod unxit me ad euangelizãdum pauperibus, Beati mendici, quoniam illorum est regnum cœlorũ. Misit me, curare obtritos corde: Beati qui esuriunt, quoniam saturabũtur. Aduocare languentes: Beati qui plorant, quoniam ridebunt. Dare lugentibus Sionis gloriam, & pro cinere unguẽti iocunditatem, & gloriæ habitum pro spiritu tædij. Hæc si statim admissus CHRISTVS administrauit, aut ipse est qui se ad hæc uenturum prædicauit: aut si nondum uenit qui prædicauit, ridicule, sed necessarie dixerim fortasse, mandauerit CHRISTO Marcionis. Beati eritis cum uos odio habebunt homines, & exprobrabunt, & eijcient nomen uestrum, uelut malum, propter filium hominis. Hac pronunciatione sine dubio ad tolerantiam exhortatur. Quid minus creator per Esaiam? Ne metueritis ignominiam ab hominibus, & nullificatione eorum ne minuamini. Quæ ignominia, quæ nullificatio? quæ futura erat propter filium hominis. Quem istum? qui est secundum creatorẽ. Vnde probabimus? Excidio in ipsum quoq; prædicato: sicut per Esaiam ad autores Iudæos: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus. Et alibi: Sancite eum qui circumscribit animam suam, qui aspernamẽto habetur à nationibus famulis & magistratibus. Si enim odium in illum filiũ hominis prædicabatur, qui secundum creatorem est, Euangelium autẽ nomẽ Christianorum, utiq; à CHRISTO deductum, odio futurum contestatur, propter filium hominis, quod est CHRISTVS: eum filium hominis in causa odij constituit, qui erat secundum creatorem, in quem odium prædicabatur. Et utiq; si nondum uenisset, nõ potuisset nominis odium, quod agitur hodie, personam nominis antecessisse. Nam & sancit' penes nos, & animã

suam circũ

suam circumscribit, Propter nos eam ponens, & aspernamento habetur à nationibus. Et qui natus est ipse erit filius hominis, propter quem & nomē nostrum recusatur. Secundum hæc inquit faciebant prophetis patres eorū. Et CHRISTVM uersipellem nunc destructorem, nunc assertorem prophetarum, destruebat ut æmulus, conuertens discipulos eorum sibi asserebat ut amicus, suggillans insectatores eorū. Porrò inquantum congruisset CHRISTO Marcionis assertio prophetarū ad quorum uenerat destructionē, intantum cōgruit CHRISTO creatoris suggillatio in insectatores prophetarum quos in omnibus adimplebat. Vel quia magis creatoris est delicta patrū filijs exprobrare, quàm eius dei qui nec propria cuiusq; castigat. Sed nō statim, inquis, prophetas tuebatur, si iniquitatem Iudæorū affirmatā uolebat, quod nec cū prophetis suis pie egissent. Atquin nulla hic iniquitas exprobranda erat Iudæis, laudandis potius & probandis si eos figurauerunt ad quorū destructionem, post tantū æui deus optimus motus est. Sed puto iam & non optimus, iam aliquid & cum creatore moratus, nec in totum Epicuri deus. Ecce enim demutat in maledictione, & ostendit eū se esse qui nouit offendi & irasci: Væ enim dicit. Sed sit nobis quæstio de uerbi istius qualitate, quasi nō tam maledictionis sit quàm admonitionis. Et quid causæ interest quando & admonitio non sit sine aculeo cōminationis, maxime per uæ amarior facta? & admonitio autem & cōminatio eius erūt qui norit irasci. Nemo enī admonebit & nemo cōminabitur, ne quid faciat, nisi qui factum uindicabit. Nemo uindicarit, nisi qui norit irasci. Alij ignoscūt quidem uerbum maledictionis, sed uolūt CHRISTVM sic uæ pronūciasse, nō quasi ex sentētia sua proprie, sed quod uæ à creatore sit, & uoluerit illis asperitatem creatoris opponere, quo suā supra in benedictionibus sufferētiam cōmendaret, quasi nō creatori cōpetat, quâ utrumq; præstāti & bonum deū & iudicem, ut quia promiserat in benedictionibus benignitatem, subijceret etiam in maledictionibus seueritatē, amplitudinem disciplinæ utriusq; instruendæ, tam ad benedictionem sectādam, q̄ ad maledictionem præcauendam. Nam & ita præmiserat. Ecce posui ante uos benedictionē & maledictionem. Quod etiā in hanc euangelij dispositionem portendebat. Alioquin qualis est ille qui ut suā insinuaret bonitatē, creatoris opposuit asperitatē? dei alterius infirma cōmendatio est, quæ destructione fulcitur. Atquin opponens asperitatem creatoris, timendū eum confirmauit. Si timendum, magis utiq; obaudiendum quàm negligēdum. Et incipit iam CHRISTVS Marcionis creatori docere: tunc, si uæ creatoris est quod induit & expectat, ergo CHRISTVS non est diuitibus offensus, sed creator, & ratas habet CHRISTVS diuitum causas, superbiam dico, & gloriam & seculi studia, & dei incuriam, per quæ uæ mœrentibus à creatore. Sed quomodo nō eiusdē sit diuites reprobare, qui supra mendicos probarit? Nemo non contrarium eius quod probauerit reprobat. Itaq; si creatori deputabitur maledictio in

Væ.

Diuitum causæ.

diuites,eiusdem defendetur benedictio in mendicos, & totum iam opus CHRISTI,creatoris est.Si deo Marcionis ascribetur benedictio in mendicos,eiusdem imponetur & maledictio in diuites:& erit par iam creatoris tã bonus quàm & iudex:nec erit iam discrimini locus quo duo dei fiunt,sublatóq; discrimine supererit unum deum renunciari creatorem. Igitur uæ,si & uox maledictionis est,uel alicuius austerioris inclamationis,& à CHRISTO dirigitur in diuites,debeo creatorem diuitum quoque aspernatorem probare,sicut probaui mendicorum aduocatorem:ut CHRISTVM in hac quoque sententia creatoris ostendam locupletantis Salomonem.Sed quia permissa sibi optione maluit ea postulare quæ sciebat deo grata,sapientiã, & meruerat etiam diuitias consequi,quas non magis uoluit: quanquam &
Fort.diuites. diuitias præstare non incongruens deo sit.Per quas & diuitiæ solatio iuuantur,& multa in deo opera iustitiæ & dilectionis administrantur. Sed accidentia uitia diuitijs illa in euangelio quoq; uæ diuitibus asscribunt: Quoniam,inquit,recepistis aduocationem uestram. Vtiq; & diuitijs de gloria earum & secularibus fructibus, utiq; in Deuteronomio,Moyses,ne inquit cum manducaueris,& repletus fueris,& domus magnas ædificaueris,pecoribus,& bubus tuis multiplicatis, & pecunia & auro exaltetur cor tuum,& obliuiscaris domini dei tui. Quemadmodum & Ezechiam regem thesauris inflatum,& de eis potius quàm de deo gloriatum apud illos qui ex Perside aduenerant,insilit per Esaiam. Ecce dies ueniunt & auferentur omnia, quæ in domo tua sunt,& quæ patres tui congesserunt in Babylonem transferuntur.Sic & per Hieremiam quoq; ædidit. Ne glorietur diues in diuitijs suis,& qui gloriatur scilicet in deo glorietur. Sic & in filias Sionis inuehitur per,Esaiam,cultu & diuitiarum abundantia inflatas comminabundus. Et alibi,Nobilibus & superbis dilatabit Orcus animã suam,& aperuit os suũ, & descendent inclyti,& magni,& diuites.Hoc erit CHRISTI uæ super diuites:& humiliabitur homo utiq; exaltatus diuitijs, & honorabitur uir utiq; ob substantiam honorabilis. De quibus & rursus. Ecce dominus uirtutum conturbabit gloriosos cum ualentia,& elati comminuẽtur, & ruent gladio sublimes.qui magis quàm diuites? Quia receperint scilicet aduocationem suam,gloriam & honorem,sublimitatem & diuitias. A quibus auertẽs nos
Fort.ex diuitijs. & in psalmo XLVIII.Ne timueris inquit cum diues factus fueris homo,& cum abundabit gloria eius, quoniam cum morietur non tollet omnia, sed descendet cum illo gloria sua. Item in LXI. Ne desideraueris diuitias, & si relucent ne adieceris cor.Idipsum postremo uerbum, Væ,olim per Amos in diuites affluentes diuitijs destinatur: Væ enim inquit, qui dormiunt in lectis eburnacijs,& delicijs fluunt in thoris,qui edũt hœdos de gregibus caprarum,& uitulos de gregibus boum,lactantes,complaudentes ad sonum organorum,tanquam perseuerantia deputauerunt, & nõ tanquam fugientia,qui bibunt uinum liquatum, & unguentis primarijs unguntur. Igitur

& si

& si tantummodo dehortantem à diuitijs ostenderem creatorem, non etiã prædamnantem diuites etiam uerbo ipso quo & CHRISTVS, nemo dubitaret ab eodem adiectam in diuites cõminationem per uæ CHRISTI, à quo ipsarum materiarũ, id est diuitiarum dehortatio præcucurrisset. comminatio enim dehortationis accessio est. Ingerit uæ etiam saturatis, quia esurient: etiam ridentibus nunc, quia lugebunt. Hic respondebunt illa quæ supra benedictionibus opposita sunt apud creatorem. Ecce qui mihi seruiunt saturabuntur, Vos autem esurietis, utique quia saturati estis. Et ecce qui mihi seruiunt oblectabuntur, uos autem confundemini, utique ploraturi qui nunc ridetis. Sicut enim in psalmo: Qui seminant in lachrymis in lætitia metent: ita in euangelio: Qui in risu seminant scilicet & lætitia, in lachrymis metent. Hæc olim creator simul posuit, CHRISTVS solummodo distinguendo, non mutando renouauit. Væ cum uobis benedixerint homines, secundum hæc faciebant & pseudoprophetis patres illorum: Aeque creator benedictionis & laudis humanæ sectatores incusat per Esaiam: Populus meus qui uos beatos dicunt, seducunt uos, & uias pedum uestrorum disturbant. Prohibet & aliâs fidere omnino in hominem, sic & in laudem hominis, ut per Hieremiam, Maledictus homo qui spem habet in homine. Nam & in psalmo CXVIII. Bonum est fidere in deum quàm fidere in hominem. Et bonum est sperare in deum, quàm sperare in principes. Ita totum quod ab homine captatur, abdixit creator, nedum benedictionem. Pseudoprophetas autem laudatos siue benedictos à patribus eorum, tam eius est exprobrare, tam prophetas uexatos & recusatos: sicut iniuriæ prophetarum non pertinuissent ad deum ipsorum, ita nec gratiæ pseudoprophetarum displicuissent, nisi deo prophetarum: Sed uobis dico, inquit, qui auditis: ostendens hoc olim mandatum à creatore, Loquere in aures audientium. Diligite inimicos uestros, & benedicite eos qui uos oderunt, & orate pro eis qui uos calumniantur. Hæc creator una pronunciatione clusit per Esaiam: Dicite fratres nostri estis, eis qui uos oderunt. Si enim qui inimici sunt & oderunt & maledicent, & calumniantur, fratres appellandi sunt, utique & benedici odientes & orari pro calumniatoribus iussit, qui eos fratres deputari præcepit. Nouam planè patientiam docet CHRISTVS, etiam uicem iniuriæ cohibens permissam à creatore, oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente: contra ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc CHRISTVS adiecerit ut suppleméta cõsentanea disciplinæ creatoris. Atque adeo hoc statim renunciandum est, an disciplina patientiæ prædicat penes creatorem. Sic per Zachariam præcepit, ne unusquisque malitiæ fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: Maliciam, inquit, proximi sui

Fort. quàm prophetas.

Noua Christi patientia.

al. prædicatur.

quisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit iniuriæ, qui indixit obliuionem. Sed & cum dicit: Mihi uindictam, & ego uindicabo: proinde patientiam docet uindictæ, & peccatricem. Inquantum ergo fidem non capit, ut idem uideatur, & dentem pro dente, oculum pro oculo, in uicem iniuriam exigere, qui non modo uicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem iniuriæ prohibet: Intantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non ad secundam iniuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coërcẽdam quam prohibuerat talione opposito, ut unusquisq; respiciẽs lætitiã secũdæ iniuriæ à prima semetipsum cõtineret. Facilius enim uim comprimi scit repræsentatione talionis, quàm repromissione ultionis. Vtrumq; autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui deo crederet, ultionem à deo expectaret: qui minus fideret, legis talionis timeret. Hanc legis uoluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati & legis, & omnium paternarum dispositionum CHRISTVS & reuelauit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis uicem iniuriæ extingueret, quam & lex per talionem uoluerat impedisse, certe quam prophetia manifeste coërcuerat, & memoriam iniuriæ prohibens, & ultionem ad deum redigens. Ita si quid CHRISTVS intulit, non aduersario, sed adiutore præcepto, non destruxit disciplinas creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plene atque perfecte considerem, non consistet, si non est creatoris, qui uindictam repromittit, qui iudicem præstat. Alioquin si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi: & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi: & non modo non retinendi tunicam, sed & amplius & pallium concedendi, is mihi imponit qui non sit me defensurus, inuacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non præstat: aut si mihi non permittebat, ipse præstaret. Quoniã & disciplinæ interest iniuriã uindicari. metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur. Cæterum passim emissa libertate dominabitur, utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate. Sed hoc est dei optimi & tantum boni, patientiæ iniuriam facere, uiolentiæ ianuam pandere, probos non defendere, improbos non coërcere. Omni petenti te dato, utique indigenti, uel tantomagis indigenti, si etiam & abundanti. Ne quis ergo indigeat, datorem imparatam habens in deuteronomio formam creatoris: Non erit, inquit, in te indigens: uti benedicens benedicat te dominus deus tuus. Datorem scilicet, qui fecerit non esse indigentem. Et plus hic, non enim petenti iubet dari

Fort. expectatricem

Fort. in datorem habes

iubet dari: Sed non sit, inquit, indigens in te, id est cura ultro ne sit. quo magis petenti præiudicat dandum, etiam in sequentibus: Si autem fuerit indigens è fratribus tuis, non auertes cor tuum, nec constringes manum tuam à fratre indigente. Aperiens aperies illi manum, fœnus fœnerabis illi quantum desiderat. fœnus enim nisi petenti dari nõ solet, sed dato fœnore postmodum. Nunc si qui uoluerit argumentari, creatorem quidem fratribus dari iussisse, CHRISTVM uero omnibus petentibus, ut hoc sit nouum atq; diuersum, imò unum erit, & his per quæ lex creatoris erit in CHRISTO. Non enim aliud CHRISTVS in omnes præcepit, quàm quod creator in fratres. Nam & si maior est bonitas quæ operatur in extraneos, sed non prior ea quæ ante deberet in proximos. Quis enim poterit diligere extraneos? Quod si secundus gradus bonitatis est in extraneos, qui in proximos primus est, eiusdem erit secundus gradus cuius & primus, facilius, quàm ut eius sit secundus, cuius non existit primus. Ita creator & secundum naturæ ordinem, primum in proximos docuit benignitatem, emissurus eã postea in extraneos, & secundum rationem dispositionis suæ, primo in Iudæos, postea & in omne hominum genus. Ideóq; quamdiu intra Israelem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mãdabat. At ubi CHRISTO dedit gentes hæreditatem, & possessionem terminos terræ, & cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus, populus meus: & non misericordiam cõsecuta, misericordiam cõsequuta, natio scilicet: & inde CHRISTVS in omnes legem paternæ benignitatis extendit, neminem excipiens in miseratione sicut in uocatione. Ita & si quid amplius docuit, hoc quoque in hæreditatem gentium accepit: Et sicut uobis fieri uultis ab hominibus, ita & uos facite illis. In isto præcepto utiq; alia pars eius subauditur: Et sicut uobis non uultis fieri ab hominibus, ita & uos ne faciatis illis. Hoc si nouus deus & ignotus retro, & nondum planè æditus præcepit, qui me nulla ante hac institutione formauerit, qua prius scirem quid deberem mihi uelle uel nolle: atq; ita & alijs facere, quæ & mihi uellem nõ facere, & quæ mihi nollem, passiuitatem sententiæ meæ permisit: nec astrinxit me ad conuenientiam uoluntatis & facti, ut id alijs faciam quod mihi uelim, & id nec alijs faciam quod mihi nolim. Nõ enim definijt quid mihi atq; alijs debeã uelle uel nolle ut ad legem uoluntati sperem factum, & possim alij non præstare, quod ab alio mihi uelim præstitum, amorem, obsequium, solatium, præsidium, & eiusmodi bona, proinde & alij facere quod ab alio mihi fieri nolim, uim, iniuriam, contumeliam, fraudem, & eiusmodi mala. Deniq; hac inconuenientia uoluntatis & facti, agunt Ethnici nondum ab eo instructi. Nam & si natura bonum & malum notum est, non tamen dei disciplina, à

qua cognita, tunc demum conuenientia uoluntatis & facti ex fide, ut sub metu dei agitur. Itaque deus Marcionis cum maxime reuelatus sit, tamen reuelatus non potuit huius præcepti, de quo agitur, tam strictum, & obscurum, & cæcum adhuc, & facilius pro meo potius arbitrio interpretandum, compendium emittere, cuius nullam præstrinxerat distinctionem. At enim creator meus olim & ubique præcepit indigentes, pauperes, & pupillos, & uiduas, protegi, iuuari, refrigerari: sicut & per Esaiam, infringito panem tuum mendicis: & qui sine tecto sunt, in domum tuam inducito, & nudum si uideris tegito. Item per Ezechielem de uiro iusto, Panem suum dabit esurienti, & nudum conteget. Satis ergo iam tunc me docuit ea facere aliis, quæ mihi uelim fieri. Proinde denuncians non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, docuit ne faciam aliis quæ fieri mihi nolim, & ideo ipsius erit præceptum in Euangelio, qui illud retro & præstruxit & distinxit, & ad arbitrium disciplinæ suæ disposuit, & merito iam compendio substrinxit, quoniam & aliâs recisum sermonem facturus in terris dominus, id est CHRISTVS prædicabatur. Hic nunc de fœnore cum interponit, Et si fœneraueritis à quibus speratis uos recepturos, quæ gratia est uobis? percurre sequentia Ezechielis de eodem uiro iusto, Pecuniam, inquit, suam fœnore non dedit, & quod abundauerit non sumet, fœnoris scilicet redundantiam quod est usura. Prius igitur fuit ut fructum fœnoris eradicaret quo facilius assuefaceret hominem, ipsi quoque fœnori sic forte perdendo, cuius fructum didicisset amittere. Hanc etenim dicimus operam legis fuisse procurantis Euangelio, quorundam tunc fidem paulatim ad perfectum disciplinæ CHRISTIANAE nitorem, primis quibusque præceptis balbutientis adhuc benignitatis informabat. Nam & supra, Et pignus inquit reddes, Beati utique si non sit soluendum, quia solutori utique pignus restituendum esse utrum homo scriberet, Multo manifestius in Deuteronomio. Non dormies super pignus eius, Redditione reddes illi pallium circa solis occasum, & dormiet in pallio suo. Adhuc clarius supra, Dimittes omne debitum quod tibi proximus debet, & fratrem tuum non reposces: quoniam remissio domini dei tui inuocata est. Porrò cum debitum dimitti iubet, utique non exoluturo. Plus enim est & si exoluturo, cum reposci uetat, quid aliud docet quàm non exoluturos fœneremus qui tam detrimentum fœnori indixit? Et eritis filii dei. Nihil impudentius, si ille nos sibi filios faciet, qui nobis filios facere non permisit, auferendo connubium: quomodo in id nomen allecturus est suos quod iam erasit? Filius spadonis esse non possum, maxime cum patrem habeam eundem quem & omnia.

Fort. fœnoris.

omnia. Nam tam pater omnium qui conditor uniuersitatis, quàm spado qui nullius substantiæ conditor. & si marem ac fœminam non miscuisset creator, & si non uniuersis quoque animalibus filios concessisset, hoc eram eius ante paradisum, ante delictum, ante exilium, ante duos, unum denuo factus. filius sui statim cum è manibus enixus est, cum de suo halitu mouit. Ille me nunc rursus filium nuncupat, iam non in animam, sed in spiritum pariens, quia ipse, inquit, suauis est aduersus ingratos & malos. Euge Marcion, satis ingeniose detraxisti illi pluuias & soles, ne creator uideretur. Sed quis iste suauis, qui ne cognitus quidem usque adhuc. quomodo suauis à quo nulla beneficia præcesserant. Hoc genus suauitatis qua sol & imbres qui fœnerauerat, non recepturus ab humano genere ut creator, qui pro tanta elementorum liberalitate facilius idolis quàm sibi debitum gratiæ referentes homines usque adhuc sustinet: Vere suauis etiam spiritalibus commodis. Eloquia enim domini dulciora super mel & fauos. Ille igitur & ingratos suggillauit qui gratos experiri merebatur. Cuius solem & imbres, tu quoque Marcion ingratos habuisti. Cæterum tuus non poterat iam queri ingratos qui non parauerat gratos. Misericordiam quoque præcipiens, Estote inquit misericordes, sicut pater misertus est uestri. hoc erit, Panem infringito esurienti, & sine tecto in domum tuam inducito. Et nudum si uideris tegito, & iudicate pupillo, & iustificate uiduam. agnosco doctrinam eius ueterem qui mauult misericordiam, quàm sacrificium. Aut si aliud nunc misericordiam præcepit, quia & ipse misericors sit, cur tanto æuo misericors mihi non fuit? Nolite iudicare ne iudicemini. Nolite condemnare ne condemnemini. Dimittite & dimittemini. Date & dabitur uobis, mensuram bonam pressam ac fluentem dabunt in sinum uestrum. Eadem qua mensi eritis mensura remetietur uobis: Vt opinor hæc retributionem pro meritis prouocatam sonat. A quo ergo retributio? Si ab hominibus tantum, ergo humanam docet disciplinam & mercedem, & in totum hominibus obediemus. si à creatore ut à iudice, & dispunctore meritorum, ergo illi nostrum impellit obsequium, apud quem constituit retributionem captandam uel timendam pro ut quisque iudicauerit, aut condemnauerit, aut dimiserit, aut mensus fuerit. Si ab ipso, Ergo & ille iam iudicat, quod Marcion negat. Eligant itaque Marcionitæ ne tanti sit, de magistri regula excidere, quàm CHRISTVM aut hominibus aut creatori docentem habere. Sed cæcus cæcum ducit in foueam. Credunt aliqui Marcioni. Sed non est discipulus super magistrum.

Hoc meminisse

Hoc meminisse debuerat Apelles, Marcionis de discipulo emendator. Eximat & de oculo suo trabem hæreticus, tunc in oculo CHRISTIANI, si quam putasti stipulam, reuincat: proinde & arbor bona non proferat malum fructum, quia nec ueritas hæresim: nec mala bonum: quia nec hæresis ueritatem. Sic nec Marcion aliquid boni de thesauro Cerdonis malo protulit, nec Apelles de Marcionis. Multo enim hæc congruentius in ipsos interpretabimur, quæ CHRISTVS in homines allegorizauit non in duos deos, secundum scandalum Martionis. Puto me non timere huic usque adhuc lineæ insistere, qua definio nusquam omnino alium deum à CHRISTO reuelatum. In hoc solo adulterium Marcionis manus stupuisse miror, nisi quod etiam latrones timent. Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui. Tam diu ergo & Iudæi non alium deum norant, quàm præter quem neminem adhuc norant: nec alium deum appellabant, quàm quem solum norant. Si ita est, quis uidebitur dixisse, quid uocas domine domine? Vtrum ne qui nunquam hoc fuerat uocatus, ut nusquam adhuc æditus? An ille qui semper dominus habebatur, ut à primordio cognitus? deus scilicet Iudæorum. Quis item adiecisse potuisset, & non facitis quæ dico? Vtrum ne qui cum maxime edocere tentabat: an qui à primordio ad illos & legis & prophetarum eloquia mandauerat? Qui & inobaudientiam illis exprobrare posset, etiam si nunquam aliâs exprobrasset? Porrò qui ante CHRISTVM, Populus iste me labijs diligit, cor autem eorum longe absistit à me, concionatus est, ueterem utique illis contumaciam imputabat. Alioquin quàm absurdum, ut nouus deus nouus CHRISTVS nouæ, tantæque religionis illuminator, contumaces & inobsequentes pronunciaret, quos non potuisset experiri: proinde extollenda fide Centurionis, incredibile, si is professus est talem se fidem nec in Israhële inuenisse, ad quem non pertinebat fides Israhël. Sed nec exinde pertinere poterat adhuc cruda ut probaretur uel compararetur, ne dixerim adhuc nulla. Sed cur non licuerit illi alienæ fidei exemplo uti. Quoniam si ita esset talem fidem nec in Israhële unquam fuisse. Cæterum dicens talem fidem debuisse inuenire in Israhële, quicq; ad hoc uenisset, ut eam inueniret, deus scilicet & CHRISTVS Israhëlis, quam non suggillasset, nisi exactor & sectator eius. Aemulus uero etiã maluisset eam talem inuentã, ad quam infirmandam & destruendam magis uenerat, non ad comprobandam. Resuscitauit & mortuum filium uiduæ. non nouũ documentum. Hoc & prophetæ creatoris ædiderant? quantomagis filius? Adeo autem in illud usque momenti, nullum alium dominus CHRISTVS intulerat, ut mnes illic

creatori gloriam retulerint, dicentes magnus prophetes prodijt in nobis, & respexit deus populum suum. Quis deus? utique cuius populus, & à quo Prophetæ. Quod si illi quidem creatorem glorificabant, CHRISTVS & audiens & sciens non corrigebat; & quidem in tanto documento mortui resuscitati creatorem adhuc orantes, sine dubio aut non alium circumferebat deum, quàm quem in suis beneficijs atque uirtutibus honorari sustinebat: aut quale est ut illos tam diu errantes sustineret, ad hoc ueniens ut errori eorum mederetur. Sed scandalizatur Ioannes auditis uirtutibus CHRISTI, ut alterius. ad decorationem scandali prius expediam quo facilius hæretici scandalum explodam. Ipso iam domino uirtutum sermone & spiritu patris operante in terris, & prædicante, necesse erat portionem spiritus sancti, qui & forma prophetici moduli in Ioanne egerat præparaturam uiarum dominicarum, abscedere iam ab Ioanne, redactam scilicet in domino, ut in massalem suam summam. Itaque Ioannes communis iam homo & unus de turba, scandalizabatur quidem quâ homo, sed non quâ alium CHRISTVM sperans uel intelligens, qui neque unde speraret ut nihil noui docentem uel operantem. Nemo hæsitabit de aliquo quem dum scit non esse, nec sperat nec intelligit. Ioannes autem certus erat neminem deum præter creatorem, uel quâ Iudæus etiam Prophetes planè facilius: quasi hæsitauit de eo quem cum sciat esse, an ipse sit nesciat. Hoc igitur metu & Ioannes, Tu es, inquit, qui uenis. an alium speramus? Simpliciter inquirens an ipse uenisset quem expectabat, Tu es, qui uenis, uel qui uenturus est, an alium expectamus? Id est an alius est quem expectamus, si non tu es quem uenturum expectamus? Sperabat enim sicut omnes opinabantur, ex similitudine documentorum, potuisse & prophetam, interim missum esse, à quo alius esset, id est maior ipse scilicet dominus, qui uenturus expectabatur. Atque adeo hoc erat Ioannis scandalum, quod dubitabat ipsum uenisse quem expectabāt, quem & prædicatis operationibus agnouisse debuerant, ut dominus, per easdem operationes agnoscendum se nūciauerit Ioanni. Quæ cum constent prædicata in CHRISTVM creatoris, sicut ad singula ostendimus, satis peruersum, ut CHRISTVM non creatoris per eas renunciarit intelligendum, per quæ magis CHRISTVM creatoris agnosci compellebat. Multo peruersius, si & testimonium Ioannis perhibet non Ioannis CHRISTVS, propheten eum confirmans, immò & supra ut angelum ingerens, etiam scriptum super illo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparet uiam tuam. Eleganter ad superiorem sensum scandalizati Ioannis commemorans prophetiam: ut confirmans præcursorem Ioannem iam aduenisse, extingueret scrupulum, interrogationis illius, Tu es qui uenis, an alium expectamus?

Fort. At ego rationem.

Præcursore

Præcurſore enim iam functo officium, præparata uia domini, ipſe erat intelligendus, cui præcurſor miniſtrauerat, maior quidem omnibus natis mulierum. Sed non ideo ſubiecto ei qui minor fuerit in regno dei, quaſi alterius ſit dei regnum in quo modicus quis maior erit Ioanne, alterius Ioannis qui omnibus natis mulierum maior ſit. Siue enim de quocunque dicit modico per humilitatem, ſiue de ſemetipſo, quia minor Ioanne habebatur, omnibus ſcilicet in ſolitudinem concurrentibus ad Ioannem potius quàm ad CHRISTVM, Quid exiſtis uidere in ſolitudinem? Tantundem & creatori competit, & Ioannem ipſius eſſe maiorem natis mulierum, & CHRISTVM uel quemque modicum, qui maior Ioanne futurus ſit in regno æque creatoris, & qui ſit maior tanto propheta, qui non fuerit ſcandalizatus in CHRISTVM, quod tunc Ioannem minuit. Diximus de remiſſione peccatorum. Illius autem peccatricis fœminæ argumentum eò pertinebit, ut cum pedes domini oſculis figeret, lachrymis inundaret, crinibus detergeret, unguento perduceret, ſolidi corporis ueritatem nō phantaſma inane tractauerit, & ut peccatricis pœnitentia ſecūdum creatorem meruerit ueniam, præponere ſolitum ſacrificio. Sed & ſi pœnitentiæ ſtimulus ex fide acciderat, per pœnitentiam ex fide iuſtificatam, ab eo audijt, fides tua te ſaluam fecit, qui per Abacuc pronunciarat, Iuſtus ex fide ſua uiuit. Quod diuites CHRISTO mulieres adhærebant, quæ & de facultatibus ſuis miniſtrabant ei, inter quas & uxor Regis procuratoris, de prophetia eſt. Has enim uocabat per Eſaiam mulieres diuites, Exurgite & audite uocem meam: ut diſcipulas primo, dehinc ut operarias & miniſtras oſtenderet, filiæ in ſpe audite ſermones dei. Anni mementote cum labore in ſpe. Cum labore enim quò ſequebantur, & ob ſpem miniſtrabant. Aeque de parabolis ſemel ſufficiat probatum, hoc genus eloquij à creatore promiſſum. At nunc illa quoque pronunciatio eius ad populum, Aure audietis & non audietis, dedit CHRISTO frequenter inculcare, qui habet aures audiat. Non quaſi ex diuerſitate auditum permitteret CHRISTVS, quem ademiſſet creator: ſed quia comminationē exhortatio ſequebatur. Primo aure audietis & non audietis, dehinc qui habet aures audiat. non enim audiebant ultro qui aures habebant: ſed oſtendebat aures cordis neceſſarias quibus illos auditurus negarat creator. Et ideo per CHRISTVM adijcit, Videte quomodo audiatis & non audiatis: non corde ſcilicet audientes, ſed aure. Si dignum ſenſum pronunciationi accommodes, pro ſenſu eius qui auditui ſuſcitabat etiam dicendo, Videte quomodo audiatis, non audituris minabatur. Sanè nominatur mitiſſimus deus, quia nec iudicat, nec iraſcitur. Hoc probat etiam ſubiacens ſenſus. Ei qui habet dabitur, ab eo autem qui non habet etiam

Fort. misericordiam præponere.

bet, etiam quod habere se putat auferetur ei. Quid dabitur? Adiectio fidei uel intellectus uel salus ipsa. Quid auferetur? Vtique quod dabitur A quo dabitur, & auferetur. Si à creatore auferetur, ab eo & dabitur. Si à deo Marcionis dabitur, ab eo & auferetur, quoquo tamen nomine comminatur ablationem, non erit eius dei qui nescit comminari, quia non nouit irasci. Miror autem cum lucernam negat abscondi solere, qui se tanto seculo absconderat maius & necessarius lumen, Cum omnia de occulto, in apertum repromittit, qui deum suum usque adhuc obumbrat, expectans opinor nasci Marcionem. Venimus ad constantissimum argumentum omnium qui domini natiuitatem in controuersiam *defuerunt, Ipse, inquiunt, contestatur se non esse natum, dicendo, Quæ mihi mater, & qui mihi fratres? Ita semper hæretici aut nudas & simplices uoces, coniecturis quo uolunt rapiunt, aut rursus conditionales & rationales, simplicitatis conditione dissoluunt. Vt hoc in loco nos contrario dicimus, Primo, non potuisse illi annunciari, quod mater & fratres eius foris starent quærentes uidere eum, si nulla illi mater & fratres nulli fuissent, quos utique norat, qui annuntiarat, uel retro notos, uel tunc ibidem compertos, dum eum uidere desiderant, uel dum ipsi nuntium mandant. Ad hanc primam propositionem nostram solet ex diuerso responderi, Quid enim si tentandi gratia nunciatum est ei? Sed hoc scriptura non dicit, quæ quanto significare solet ex tentatione quid factum, ecce legis doctor assurrexit tentans eum, & de tributi consultatione, & accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, tanto ubi non facit tentationis mentionem, non admittit tentationis interpretationem. Et tamen ex abundanti causas tentationis expostulo, cui rei tentauerint illum, per nominationem matris & fratrum. Si ut scirent natusne esset, an non. quando de hoc fuit quæstio quam ex ista tentatione discuterent? Quis autem dubitaret natum, quem uideret hominem? Quem audisset filium se hominis professum: Quem de conspectu omnis humanæ qualitatis dubitaret deum, aut filium dei credere, propheten facilius existimantes, Licet magnum aliquem utique tamen natum. Etiam si in exploratione natiuitatis tentandus fuisset, quodcunque aliud argumentum tentationi competisset, quàm per earum personarum mentionem quas potuit etiam natus non habere. Dic mihi, omnibus natis mater aduiuit? omnibus natis adgenerantur & fratres? non licet patres magis & sorores habere, uel & neminem? Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Iudæam per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent. Adeo nullo modo constitit ratio tentationis istius: & uere mater & fratres eius foris stabant. Et superest inspicere sensum non simpliciter pronunciantis, Quæ mihi mater aut fratres, quasi ad generis & natiuitatis negationem. Sed & ex causæ necessitate & conditione rationali, Tam proximas enim personas foris stare extraneis intus defixis ad sermones eius, amplius

Fort. deferunt.

Fort. magnum.

Sentius Saturninus

amplius & auocare eum à solenni opere quærentes, merito indignatus est. non tam negauit quàm abdicauit. Atq; adeo cũ præmisisset, quis mihi mater & qui mihi fratres? subiungens, nisi qui audiunt uerba mea & faciunt ea, transtulit sanguinis nomina in alios quos magis proximos pro fide iudicaret. Nemo autem transfert quid, nisi ab eo qui habet id quod transfert. Si ergo matrem & fratres eos fecit qui non erant, quomodo negauit eos qui erant? meritorum scilicet conditione, non ex proximorum negatione: in semetipso docens, qui patrem aut matrem aut fratres præponeret uerbo dei, non esse dignum discipulum. Cæterũ ex hoc magis matrem & fratres confitebatur, quod illos nolebat agnoscere: quod alios adoptabat, cõfirmabat, quos & offensa negauit, quibus non ut ueriores substituit sed ut digniores. Deniq; nihil magnum, si fidem sanguini præposuit, quem non habebat. Quis autem iste est qui uentis & mari imperat? Nimirum nouus dominator atq; possessor elementorum, subacti iam & exclusi creatoris: non ita est. Sed agnorant substantiæ autorẽ suum, quæ famulis quoq; eius ob audire consueuerant. Inspice Exodum Mãrtion, Aspice mari rubro uastiori super omnia stagna Iudææ, uirga Moysi imperantem, ut funditus proscissum, & pari utrinq; stupore discriminis fixum, sicco populum pede, intestino itinere transmitteret, rursusq; sub eiusdẽ uirgæ nutu, redeunte natura, Aegyptiũ & exercitum undarũ concordia obrueret, in quod opus & Austri seruierũt. Lege ex sorte familiæ dirimendæ in trãsitu eius Iordanis machæram fuisse, cuius impetũ atq; decursum planè & IESVS docuerat prophetis transmeãtibus stare. Quid ad hæc? Si tuus CHRISTVS est, non erit potentior famulis creatoris. Sed his solis exemplis usus essem, si non etiam prædicatio marinæ istius expeditionis CHRISTVM antecessisset. Nam cum transfretat: psalmus expungitur, Dominus, inquit, super aquas multas. Cũ undas freti discutit, Abacuc adimpletur, Dispergens, inquit, aquas itinere. Cum ad minas eius eliditur mare, Naum quoq; absoluitur, comminans, inquit, mari & arefaciens illud, utiq; cũ uentis quibus inquietabatur. Vnde uis meũ uindicem CHRISTVM, de exemplis an de prophetis creatoris? Age nunc qui militarem & armatum bellatorem prædicare putas, nõ figurate nec allegorice, qui bellũ spiritale aduersus spiritales hostes, spiritali militia, & spiritalibus armis, spiritaliter debellaturus esset. Cum inuenis in uno homine multitudinem dæmonũ, legionem se professam, utiq; spiritalem, disce & CHRISTVM expugnatorem spiritalium hostium, spiritaliter armatum. Et spiritaliter bellicosum intelligendum, Atq; ita ipsum esse, qui cum legione quoq; dæmonum erat dimicaturus. Et ut de hoc bello psalmus possit uideri pronunciasse. Dominus ualidus, dominus potens in bello. Nam cũ ultimo hoste morte præliatus per trophæũ Crucis triumphauit. Cuius autem dei filium Iesum legio testatus est? Sine dubio cuius tormenta & abyssum nouerant & timebant. nec enim uidebant posse ignorasse adhuc quod noui & ignoti

Aegyptium hoc est Pharaonem.

ignoti dei uirtus operaretur in terris: quia uerisimile non est creatorē ignorasse. Si enim alium superesse deum ignorauerat aliquando, tamē iam infra cœlum suum agentem, utiq; compererat. Quod autem dominus comperisset, iam & uniuersæ familiæ innotuisset in eodem mundo & intra eundem ambitum cœli, quo peregrina diuinitas cōuersaretur. Inquātum ergo & creator scisset eam, & substantiæ eius, si fuisset, intantum quia nulla fuit, non alium dæmones sciebant quàm dei sui CHRISTVM. Non depetunt ab alio quod meminissent petendum sibi à creatore, ueniam scilicet abyssi creatoris. Deniq; impetrauerunt, quo merito? Quia mentiti erāt, quia sæui dei filium eum fecerant? Et qualis erit qui mentitos iuuabat, qui infamantes sustinebat? Sed enim quia mentiti non erant, quia deum abyssi & suū cognouerunt, ita eum se & ipse confirmauit, quem cognouerūt dæmones IESVM iudicem & ultoris dei filiū. Ecce aliquid & de illis pusillitatibus & infirmitatibus creatoris in CHRISTO. Ignorantiam enim & ego ascribere ei uolo. Permittite mihi aduersus hæreticum. Tangitur à fœmina quæ sanguine fluitabat, & nesciuit à qua. Quis me, inquit, tetigit? Etiam excusantib⁹ discipulis, perseuerat in ignorātiæ uoce. Tetigit me aliquis, idq; de argumento affirmat. Sensi enim uirtutē ex me profectam. Quid dicit hæreticus? Sciebāt ne personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? Vt confessionem certe prouocaret, ut timorem probaret. Sic & Adam aliquādo quæsierat, quasi ignorans, Adam ubi es? Habes & creatorem cum CHRISTO excusatū, & CHRISTVM creatori adæquatum. Sed & hoc, qui aduersarius legis: ut quia lex à contactu fœminæ sanguinantis summouet, idcirco gestierit non tantum contactum eius admittere, sed etiam sanitatem donare. O deū nō natura beneficum, sed æmulatiōe. At enim si fidem mulieris inuenimus ita meruisse, cum dicit: Fides tua te saluam fecit, quis es ut æmulationē legis interpreteris in isto facto, quod ipse dominus ex fidei remuneratiōe æditum ostendit? Sed hanc uis mulieris fidem constituere, qua cōtempserat legem. Et cui credibile, ut mulier nullius adhuc dei conscia, nullius adhuc nouæ legis initiata, legem irrumperet, eam cui adhuc tenebatur? Qua deniq; fide irrupit? in quem deum credens, quem spernens? Creatorem? Certe enim ex fide tetigit. Si ex fide creatoris, quæ alium deum ignorabat: & quomodo legem eius irrupit? Tam enim irrupit, si irrupit quàm ex fide creatoris. Quomodo enim utrunq; cōueniet, ut & irruperit, & ex fide eam irruperit, propter quam irrupisse nō debuit? dicam: fides hæc fuit primo, qua deum suū confidebat misericordiā malle quàm ipsum sacrificium, qua eum deum certa erat operari in CHRISTO, qua sic eum tetigit, non ut hominem sanctum, nec ut prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret: sed ut ipsum deum, quem nulla spurcitia pollui posse præsumpserat. Itaq; non temere interpretata est sibi legem, ea contaminari significantem,

quæ essent contaminabilia: non deum, quem in CHRISTO cõfidebat. Sed & illud recogitauit, ordinarium & solenne mẽstrui uel partualis sanguinis fluxum in lege taxari, qui ueniat ex officio naturæ, non ex uitio ualetudinis. Illa autem ex uitio ualetudinis redundabat, cui non modum temporis, sed diuinæ misericordiæ auxilium necessarium sciebat. Atque ita potest legem nõ irrupisse, sed distinxisse. Hæc erit fides, quæ contulerat, etiam intellectum. Nisi credideritis, inquit, non intelligetis. Hanc fidem probans CHRISTVS eius fœminæ, quæ solum credebat creatorem, eius fidei se deum respondit, quam probauit. Nec illud omittam, quod dum tangitur uestimentum eius, utique corpori non phantasmati inditum, corpus quoque demonstrabatur. Non quasi iam de hoc retractemus, sed quia ad præsentem conspirat quæstionem. Si enim non erat ueritas corporis, phantasma utique contaminari quâ res uacua non posset. Qui ergo non potest contaminari præ inanitate substantiæ, quomodo uoluisset. ut æmulus legis mentiebatur, qui non uere polluebatur. Dimittit discipulos ad prædicandum dei regnum. Nunquid uel hic ædidit, cuius. Prohibet eos uictui aut uestitui quid in uiam ferre. Quis hoc mandasset, nisi qui & coruos pauit, & flores agri uestit? Qui boui quoque terenti libertatem oris ad ueniam pabuli ex opere summouendi ante præcepit: quia dignus operarius mercede sua. Hæc Marcion deleat, dum sensui salua sint. At cum iubet puluerem excutere de pedibus, in eos à quibus excepti non fuissent, & hoc in testimonium mandat fieri: nemo testatur quod non iudicio destinatur: inhumanitatem qui in testationem redigi iubet, iudicem comminatur. Nullum deum nouum à CHRISTO probatum, illa etiam opinio omniũ declarauit, quia CHRISTVM IESVM, alij Iohannem, alij Heliam, alij unum aliquem ex ueteribus prophetis Herodi asseuerabant. Ex quibus quicunque fuisset, non utique ob hoc est suscitatus, ut alium deum post resurrectionem prædicaret. Pascit populum in solitudine, de pristino scilicet more. Aut si non eadem & maiestas, ergo iam minor est creatore, qui non uno die, sed annis quadraginta, nec de inferioribus materijs panis & piscis, sed de manna cœlesti, nec quinque circiter, sed sexcenta milia hominum protelauit. Adeo autem ea fuit maiestas, ut & pabuli exiguitatem non tantum sufficere, uerum etiam exuberare, de pristino uoluerit exemplo. Sic enim & in tempore famis sub Helia uiduæ Sareptensi modica & suprema alimenta, ex prophetæ benedictione per totum famis tempus redundauerant. Habes tertiam Basiliarum, si & quartam resoluas, inuenies totum hunc ordinem, CHRISTVM circa illum dei hominem, qui oblatos sibi decem hordeaceos panes cum populo distribui iussisset, & minister eius proinde comparata multitudine & pabuli mediocritate, respondisset, quid ergo hoc idem inspectum centum milibus hominum? Da, inquit, & manducabunt:

ducabunt:quoniam hoc dicit dominus:Manducabunt & relinquent reliquias secundum dictum domini. O CHRISTVM & in nouis ueterē. Hæc itaque quæ uiderat Petrus, & cum pristinis compararat, & non tantum retro facta, sed & in futurum iam tunc prophetantia recognouerat: interroganti domino, quis nam illis uideretur, cum pro omnibus responderet: Tu es CHRISTVS: non potest non eum sensisse CHRISTVM, nisi quem nouerat in scripturis, quem iam recensebat in factis. Hoc & ipse confirmat usque adhuc patiens, imò & silentium indicens. Si enim Petrus quidem non poterat alium eum confiteri, quàm creatoris: ille autem præcepit, ne cui dicerent, utique id noluit prouulgari quod Petrus senserat. Imò inquis quia non recte senserat, noluit mendacium disseminari. Sed aliam silentij causam edixit, quia oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à presbyteris & scribis & sacerdotibus, & interfici, & post tertium diem resurgere. Quæ cum prædicata sint, & ipsa in CHRISTVM creatoris, sicut suis locis implebimus: sic quoque ipsum se ostendit esse, in quem prædicabantur. Certe & si non essent prædicata, eam causam indicti silentij protulit, quæ non Petri errorem demonstraret, obeundarum passionum necessitatem. Qui uoluerit, inquit, animam suam saluam facere, perdet illam: & qui perdiderit eam propter me, saluam faciet eam. Certe filius hominis hanc sententiam emisit. Perspice igitur & tu cum rege Babylonio, fornacem eius ardentem, & inuenies illic tanquàm filium hominis (nondum enim uere erat, nondum scilicet natus ex homine) iam tunc istos exitus constituentem. Saluas facit animas trium fratrum, qui eas pro deo perdere conspirauerant: Chaldæorum uero perdidit, quas illi per idololatriam saluas facere maluerant. Quæ est ista noua doctrina, cuius uetera documenta sunt? Quanquàm & prædicationes martyriorum tam futurorum, quàm à deo mercedem relaturorum decucurrerunt. Vide, inquit Esaias, quomodo perit iustus, & nemo excipit corde. Et uiri iusti auferuntur, & nemo considerat. Quando magis hoc fit, quàm in persecutione sanctorum eius? Vtiq; non simplex, nec de naturæ lege communis. Et illa insignis & pro fide militaris: in qua qui animam suam propter deum perdit, seruat illam: ut & hic tamen iudicem cognoscas, qui malum animæ lucrum perditione eius, & bonum animæ detrimentum, salute eius remuneraturus. Sed & zeloten deum mihi exhibet, malum malo reddentem, Qui confusus, inquit, me fuerit, & ego confundar eius. Quando nec confusionis materia cōueniat, nisi meo CHRISTO: cuius ordo magis pudendus, ut etiam hæreticorum conuicijs pateat, omnem natiuitatis & educationis fœditatem, & ipsius etiam carnis indignitatem, quanta amaritudine possunt perorantibus. Cæterum quomodo ille erit obnoxius confusionis, qui eam non capit. Non uulua

Petrus respōdit pro omnibus Apostolis.

licet uirginis, tamen fœminæ coagulatum: & si non semine, tamen ex lege substantiæ corporalis, ex semine & humore: non caro habitus ante formã: non pecus dictus post figuram: non decem mensium cruciatu deliberatus: non subita dolorum concussione cum tãti temporis cœno per corporis cloacam effusus ad terram, nec statim lucem lachrymis auspicatus, & primo retinaculi sui uulnere, nec multum ablutus, nec sale & melle medicatus: nec pannis iam sepulturæ inuolucrum initiatus: nec exinde per immundicias inter sinus uolutatus, molestus uberibus, diu infans, uix puer,* tardus homo: sed de cœlo expositus, semel grandis, semel totus, statim CHRISTVS, spiritus, & uirtus, & deus tantum. Cæterum non uerus, qui non uidebatur, ita nec de crucis maledicto erubescendus, cuius carebat ueritate carens corpore. Non poterat itaque dixisse: Qui mei confusus fuerit. noster hoc debuit pronunciasse, minoratus à patre modico citra angelos: uermis, & non homo: ignominia hominis, & nullificamen populi: quatinus ita uoluit, ut liuore eius sanaremur: ut dedecore eius salus nostra constaret. Et merito se pro suo homine deposuit, pro imagine & similitudine sua, non aliena: tunc, ut quoniam homo erubuerat lapidem & lignum adorans, eadem constantia non confusus de CHRISTO, pro impudentia idololatriæ, satis deo faceret per impudentiam fidei. Quid horum CHRISTO tuo competit Martiõn ad meritum confusionis? Planè pudere te debet, quod illum ipse finxisti. Nam & hoc uel maxime erubescere debuisti, quod illum cum Moyse & Helia in secessum montis conspici pateris, quorum destructor aduenerat. Hoc scilicet intelligi uoluit, uox illa de cœlo: Hic est filius meus dilectus, hunc audite: id est, non Moysen, iam & Heliam. Ergo sufficiebat uox sola sine ostentatione Moysi & Heliæ. Definiendo enim quem audirent, quoscunque alios uetuisset audiri. Aut nunquid Esaiam & Hieremiam, cæterosque quos non ostendit, permisit audiri, si uetuit quos ostendit? Nunc & si præsentia illorum fuit necessaria, non utique in colloquio ostenderentur, quod familiaritatis indicium est, nec in consortio claritatis, quod dignationis & gratiæ exemplum est: sed & in sordibus aliquibus, quod destructionis argumentum est, imò in tenebris creatoris, quibus discutiendis erat missus, longe etiam discreti à claritate CHRISTI, qui uoces & literas ipsas eorum, ab Euangelio suo erat separaturus. Sic in alienos demonstrat illos, dum secum habet? Sic relinquendos docet, quos sibi iungit? Sic destruit, quos de radijs suis extruit? Quid faceret CHRISTVS ipsorum? Credo secundum peruersitatem, tales eos reuelasset, quales CHRISTVS Marcionis debuisset: aut quoscunque alios secum, quàm prophetas suos. Sed quid tam CHRISTVS creatoris, quàm secum ostendere prædicatores suos? Cum illis uideri quibus in

*Fort. *tardius*

bus in reuelationibus erat uisus. Cum illis loqui, qui eum fuerant locuti. Cum eis gloriam suam communicare, à quibus dominus gloriæ nuncupabatur, cum principalibus suis: quorum alter populi informator aliquando, alter reformator quandoque: alter initiator ueteris testamenti, alter consumator noui. Igitur & Petrus meritum contubernium CHRISTI sui agnoscens indiuiduitate eius, suggerit consilium, Bonum est nos hic esse. Bonum planè, ubi Moyses scilicet & Helias. Et faciamus hic tria tabernacula. Vnum tibi, & Moysi unum, & Heliæ unum. Sed nesciens quid diceret. Quomodo nesciens? utrum ne simplici errore an ratione, quam defendimus in causa nouæ prophetiæ, gratiæ extasin, id est amentiã conuenire? In spiritum enim homo constitutus, præsertim cum gloriam dei conspicit, uel cum per ipsum deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet uirtute diuina, de quo inter nos & Psychicos quæstio est. Interim facile est amentiam Petri probare. Quomodo enim Moysen & Heliam cognouisset nisi in spiritu? Nec enim imagines eorum uel statuas populus habuisset & similitudines lege prohibente, nisi quia in spiritu uiderat: & ita quod dixisset in spiritu, non in sensu constitutus, scire non poterat. Cæterum si sic nescit quasi errans, eo quod putaret illorum esse CHRISTVM, ergo iam constat & supra Petrum interrogatum à CHRISTO quem se existimarent, ut de creatoris dixisse, Tu es CHRISTVS: quasi tunc alterius dei illum cognouisset, hic quoque non errasset. Quod si ideo & hic errauit, quia & supra, ergo certus es in illum diem quoque nullam nouam diuinitatem à CHRISTO reuelatam, & usque adhuc non errasse Petrum, CHRISTO usque adhuc nihil eiusmodi reuelante: & tam diu non alterius deputandũ CHRISTVM, quàm creatoris, cuius omnem & hic ordinem expressit. Tres de discentibus arbitros futuræ uisionis & uocis assumit. Et hoc creatoris est, In tribus, inquit, testibus stabit omne uerbum. In montem secedit: agnosco formam loci. Nam & pristinum populum apud montem & uisione & uoce sua creator initiarat. Oportebat in eo suggestu consignari nouum testamentum, in quo conscriptum uetus fuerat. Sub eodem etiam ambitu nubis, quam nemo dubitauit de aëre creatoris conglobatam, nisi & nubes suas illò deduxerat, quia & ipse per cœlum creatoris uiam ruperat: aut proinde & nubilo creatoris precario usus est. Itaque nec nunc muta nubes fuit, sed uox solita de cœlo, & patris nouum testimonium super filio. atque in primo psalmo, Filius meus es tu: ego hodie genui te. De quo & per Esaiã. Quis deum metuens, audiat uocem filij eius? Itaque iam repræsentans eum, Hic est filius meus, Vtique subauditur quem repromisit. Si enim repromisit aliquando, & postea dicit, Hic est: eius est exhibentis uoce uti in demonstratione promisit qui aliquando promisit, non eius cui possit responderi

Videtur mẽtionem facere septem librorum de ecstasi.

Psychici.

Fort. quia si.

Fort. in demonstratione promissi.

sponderi

ſponderi. Ipſe enim tu quis es qui dicas? Hic eſt filius meus. de quo non magis præmiſiſti quàm te ipſum, quod prius erat reuelaſti. Hunc igitur audite quem ab initio ædixerat audiendum in nomine prophetæ, quoniã & prophetes exiſtimari habebat à populo. Prophetam inquit Moyſes, ſuſcitabit uobis deus ex filijs ueſtris, ſecundum carnalem ſcilicet cenſum: tanquam me audietis illum. Omnis autem qui illum nõ audierit, exterminabitur anima eius de populo ſuo. Sic & Eſaias. Quis in uobis metuens exaudiat uocem filij eius. Quam & ipſe pater commendaturus erat: Siſtens, enim, inquit uerba filij ſui, dicendo ſcilicet hic eſt filius meus dilectus, hunc audite. Itaque & ſi facta tranſlatio ſit auditionis à Moyſe & Helia in CHRISTO, ſed non ut ab alio deo, nec ad alium CHRISTVM, ſed à creatore in CHRISTVM eius ſecundum deceſſionem ueteris, & ſucceſſionem noui teſtamenti. Non legatus, inquit Eſaias, nec nuntius, ſed ipſe deus ſaluos eos faciet, ipſe iam prædicans & implens legem & prophetas. Tradidit igitur pater filio diſcipulos nouos, oſtenſis prius cum illo Moyſe & Helia in claritatis prærogatiua, atque ita dimiſſis quaſi iam & officio & honore diſpunctis, ut hoc ipſum confirmaretur propter Marcionem, ſocietatem, eſſe etiam claritatis CHRISTI cum Moyſe & Helia. Totum autem habitum uiſionis iſtius habemus etiam apud Abacuc, ubi ſpiritus ex perſona interdum Apoſtolorum, Domine audiui auditum tuum & extimui. Quam magis quàm uocis cœleſtis iſtius, hic eſt filius meus dilectus hunc audite? Conſideraui operam tuam excidi mente. Quando magis quàm cum uiſa claritate eius, neſcijt quid diceret Petrus. In medio duorum animalium cognoſceris Moyſi & Heliæ. De quibus & Zacharias uidit in figura duarum olearum, & duorum ramulorum oleæ. Nam hi ſunt de quibus dictum eſt, Illi duo filij opimitatis aſſiſtunt domino uniuerſæ terræ. Et rurſum idem Abacuc. Operuit cœlos uirtus, utique nubilo illo. Et ſplendor eius ut lux erit: Vtique qua etiam ueſtitus eius refulſit. Et ſi commemoremur promiſſionis Moyſi, hic inuenietur expuncta. Cum enim deſideraſſet conſpectum domini Moyſes dicens, ſi inueni gratiam coram te manifeſta te mihi ut cognoſcenter uideam te: eũ conſpectum deſiderans in quo hominem eſſet acturus, quod Propheta ſciebat, cæterum dei faciem, iam audierat: Nemo homo uidebit me & uiuet. Et hunc, inquit, ſermonẽ quem dixiſti faciam tibi: Et rurſus Moyſes. Oſtẽde mihi gloriam tuam. Et dominus ſimiliter de futuro. Ego præcedam in gloria mea. Et reliqua. Et in nouiſſimo. Et tunc uidebis poſteriora mea, non lumbos nec ſuras, ſed quam deſiderauerat gloriam in poſterioribus temporibus reuelandam, in qua facie ad faciem uiſibilem ſe ei repromiſerat, etiam ad Aaronem dicens, Et ſi fuerit Prophetes in uobis in uiſione cognoſcar illi, & in uiſionem loquor ad eum, non quomodo ad Moyſen, os ad os loquar in

quar, in ſpecie itaque hominis quam erat geſtaturus, non in ænigmate. Nam & ſi Marcion noluit eum colloquentem domino oſtenſum, ſed ſtantem tamen, & ſtans os ad os ſtabat, & faciem ad faciem cum illo, inquit, non extra illum in gloriam ipſius nedum in conſpectu: de qua gloria non aliter illuſtratus diſceſſit à CHRISTO quàm ſolebat à creatore, proinde tunc oculos percutere filiorum Iſrahēlis quemadmodum & nunc excæcati Marcionis, qui hoc quoque argumentum aduerſus ſe facere non uidit. Suſcipio in me perſonam Iſrahēlis. Stet CHRISTVS Marcionis & exclamet: O genitura incredula, quouſque ero apud uos? Statim à me audire debebit. Quiſquis es ἐπερχόμενε prius æde qui ſis, & à quo uenias, & quod in nobis tibi ius. Vſque adhuc creatoris eſt totum apud: planè ſi ab illo uenis, & illi agis, admittimus increpationem. Si uero ab alio, dicas uelim quid nobis unquam de tuo commiſiſti, quod credere debuiſſemus, ut exprobes incredulitatem, qui nec te ipſum aliquando nobis reuelaſti. Quàm olim apud nos agere cœpiſti? ut tempus queraris in quibus nos ſuſtinuiſti, ut patientiam imputes. Aſinus de Aeſopi puteo, modo uenis, & iam exclamas. Suſcipio adhuc & perſonam diſcipulorum in quos inſiliſt. O natio incredula quàm diu ero uobiſcum, quàm diu uos ſuſtinebo? Hanc eruptionem, eius utique hoc modo iuſtitiæ repercuterem, Quiſquis es ἐπερχόμενε prius æde, qui ſis, à quo uenias, quod tibi ius ſit in nobis uſque adhuc? puto creatoris es, & ideo ſecuti ſumus recognoſcentes omnia illius in te. Quod ſi ab illo uenis, admittimus increpationem. Si uero alij agis, oró te, dicas, quid nobis aliquando duntaxat de tuo, quod iam crediſſe debuiſſemus, ut exprobes incredulitatem, qui nec auditorem tuum uſque adhuc ædis. Quam olim autem apud nos agere cœpiſti? ut tempus quoque opponas. in quibus autem nos ſuſtinuiſti? ut & pacientiam iactes. Aſinus de Aeſopi puteo modo huc apparuit, & iam exclamat: Quis nouit iniuſtitiam increpationis retudiſſet, ſi eius eum credidiſſet qui nondum quæri debuiſſet: niſi quod nec ille eos inſiliſſet, ſi non olim apud illos in lege, prophetis, in uirtutibus & beneficijs diuerſatus, incredulos ſemper fuiſſet expertus. Sed ecce CHRISTVS diligit paruulos, taleis eſſe docens debere qui ſemper maiores uelint eſſe. Creator autem urſos pueris immiſit, ulciſcens Heliſeum propheten, conuitia ab eis paſſum. Satis impudens Antitheſis, cum tam diuerſa committit, paruulos & pueros: innocentem adhuc ætatem, & iudicij iam capacem, quæ conuitiari poterat, ne dicam blaſphemari. Quâ ergo iuſtus deus, nec pueris impijs pepercit, exigens maiori ætati honorem & utique magis à minore. Quâ uero bonus, adeo diligit paruulos, ut apud

Fort. caput.

Fort. autorem.

Fort. [illegible]

Aegyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus Hebræos peri-
Fort. creatore. clitantes ædicto Pharaonis. Ita & hæc affectio CHRISTI, cum creator est.
Iam nunc deus Marcionis qui connubium auersatur, quomodo uideri potest paruulorum dilector quorum tota causa connubium est? Qui se-
Fort. Ne ille. men odit, fructum quoque execretur necesse est. Nec ille sæuior habendus Aegyptio rege. Nam Pharao educari non sinebat infantes. Iste nec nasci, auferens uitam illis etiam decem mensium in utero. At enim quanto credibilius, ut eius deputetur affectio in paruulos, qui benedicendo connubium in propagationem generis humani, ipsum quoque fructum connubij benedicendo promisit, qui de infantia primus est. Repræsentat creator ignium plagam Helia postulante in illo pseudopropheta. Agnosco iudicis seueritatem. Econtrario CHRISTI eandem animaduersionem, destinantis discipulos super illum uiculum Samaritarum. Agnoscat & hæreticus ab eodem seuerissimo iudice promitti hanc CHRISTI lenitatem, Non contendet, inquit, nec uox eius in platea audietur. Harundinem quassatam non comminuet, & linum fumigans non extinguet. Talis utique multo magis homines non erat crematurus. Nam & tunc ad Heliam, non in igni, inquit, dominus sed in spiritu miti. At enim humanissimus deus cur recusat eum, qui se tam indiuiduum illi comitem offert? Si quia superbe uel ex hypocrisi dixerat, sequar te quocunque ieris, ergo aut superbiam aut hypocrisin recusandam iudicando, iudicem gessit. Et utique damnauit, quem recusauit, non secuturum scilicet salutem. Nam sicut ad salutem uocat quem non recusat, uel etiam quem ultro uocat, ita in perditionem damnat quem recusat. Illi autem causato patris sepulturam cum respondet, Sine mortui sepeliant mortuos suos, tu autem uade & annuntia regnum dei, utramque legem creatoris manifeste confirmauit, & de sacerdotio in Leuitico prohibētem sacerdotes supremis etiam parentum interesse: Super omnem, inquit, animam defunctam sacerdos non introibit, & super patrem suum non cōtaminabitur: Et de deuotione in Arithmis, Nam & illic qui se deo uouerit, inter cætera iubet, ne super ullam animam introeat defunctam, ne super patris quidem, aut matris, aut fratris. Puto autem & deuotioni & sacerdotio destinabat, quem prædicando regno dei imbuerat. At si nō ita est, satis impius pronunciandus, qui nulla ratione legis intercedente, sepulturas parentum despici à filijs imperabat. Cum uero & tertium illum, prius suis ualedicere parantem, prohibet retro respectare, sectam creatoris exequitur. Hoc & ille noluerat fecisse quos ex Sodomis liberarat. Allegit & alios septuaginta Apostolos super duodecim. Quò enim XII. secundum totidem fontes in Elim, si non & septuaginta secundum totidem orbusta palmarum? Antitheseis, plurimum, causarū diuersitas fecit nō potestatū. Sed qui

diuersitatem

diuersitatem causarum non respexit,facile eam potestatum existimauit. Profectionem filiorum Israhelis, creator, etiam illis spolijs aureorum & argenteorum uasculorum, & uestium,præter oneribus consparsionum offarcinatam educit ex Aegypto: CHRISTVS autem nec uirgam discipulis in uiam ferre præscripsit. Illi enim in solitudinem promouebantur, hi autẽ in ciuitates mittebantur. Considera causarum offerentiam,& intelliges unã & eandem potestatem,quæ secundum penuriam & copiam expeditionem suorum disposuit, proinde per ciuitates habundaturam circuiens,sicut & egituram per solitudinem struxerat. Etiam calciamenta portare uetuit illos. Ipse enim erat sub quo nec in solitudine per tot annos populus calciamenta detriuerat. Neminem,inquit,in uia salutaueritis. O CHRISTVM destructorem prophetarũ,à quibus hoc quoq; accepit Helisæus,cum Gezin puerum suum mitteret in uiam ad filium Sunamitidis, resuscitandum de morte,puto sic ei præcepit: Accinge lumbos tuos,& sume bacillum meũ in manum, & uade: quemcunque conueneris in uia,ne benedixeris eum: id est,ne salutaueris. Et qui te benedixerit,ne responderis ei: id est,ne resalutaueris. Quæ est enim inter uias benedictio,nisi ex occursu,mutua salutatio? Sic & dominus, Vt in quam introissent domum,pacem ei dicere: exemplo eodem est. Mandauit enim & hoc Helisæus, cum introisset ad Sunamiten,diceret ei: Pax uiro tuo,pax filio. Hæc erunt potius nostræ Antithesis, quæ comparant non quæ separant CHRISTVM. Dignus autem operarius mercede sua: quis magis pronunciarit, quàm deus iudex? Quia & hoc ipsum, iudicare est, dignum facere mercede operarium. Nulla retributio non ex iudicatione cõstitit. Iam nunc & hic lex consignatur creatoris,etiam boues operantes,dignos operarios mercede iudicantis. Boui,inquit,terenti os non colligabis. Quis tam præstans in homines,nisi qui & in pecudes? Quod si & CHRISTVS dignos pronunciat mercede operarios, excusauit præceptum illud creatoris de uasis aureis & argenteis Aegyptiorum auferendis. Qui enim uillas & urbes operati fuerint Aegyptijs,digni utiq; operarij mercede,non ad fraudem sunt instincti,sed ad mercedis compensationem,quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant. Regnũ dei neq; nouum,neque inauditum sic quoque confirmauit, dum illud iubet annunciari appropinquasse. Quod enim longe fuerit aliquando, id potest dici appropinquasse. Si autem nunquàm retro fuisset, antequàm appropinquasset, nec dici potuisset appropinquasse, quod nunquàm longe fuisset. Omne quod nouum & incognitum est,subitum est. Omne quod subitum est,cum annunciatur,tunc primum spem inducens,tunc primum accepit tẽpus. Cæterum nec retro tardasse poterit, quàm diu non annunciabatur: nec ex quo annunciari cœperit,appropinquasse. Etiam adijcit, ut eis qui il-los non

Al's *strinxerat.

los non recepissent, dicerent: Scitote tamen appropinquasse regnum dei: si hoc non & comminationis gratia mãdat, uanissime mandat. Quid enim ad illos si appropinquaret regnum, nisi quia cum iudicio appropinquat, in salutem scilicet eorum, qui annunciationem eius recepissent. Quomodo? Si comminatio non potest sine executione, habes deum executorem in cõminatore, & iudicem in utroque. Sic & puluerem iubet excuti in illos, in testificationem & hæret etiam terræ eorum, nedum cõmunicationis reliquæ. Si enim inhumanitas & inhospitalitas nullam ab eo relaturæ sunt ultionem: cui rei præmittit testificationem minas utique portendentem? Porrò cum etiam creator in Deuteronomio Ammonitas & Moabitas prohibeat recipi in ecclesia, quod populum Aegypto profectum inhumane & inhospitaliter copijs defraudassent: ergo in CHRISTVM inde manasse constabit cõmunicationis interdictum, ubi habet formam. Qui uos spernit, me spernit. Hoc & Moysi creator: Non te contempserunt, sed me. Tam enim Apostolus Moyses, quàm & Apostoli Prophetæ. Aequãda erit autoritas utriusque officij, ab uno eodemq; domino Apostolorum & Prophetarum. Quis nunc dabit potestatem calcandi super colubros & scorpios. Vtrùm ne omnium animalium dominus, an nec unius deus? Sed bene quod creator hanc potestatem etiam paruulis puerulis per Esaiam repromisit, conijcere manum in cauernam aspidum, & in cubile natorum aspidum, nec omnino lædi. Et utique sciemus salua simplicitate scripturæ. Nam nec & ipsæ bestiæ nocere potuerunt, ubi fides fuerit, figurate scorpios & colubros portẽdi spiritalia malitiæ, quorum ipse quoque princeps in serpentis & draconis, & eminentissimæ cuiusque bestiæ nomine deputetur penes creatorem, largitum hanc potestatem priori CHRISTO suo, sicut nonagesimus psalmus ad eum: Super aspidem & basiliscum incedes, & conculcabis leonẽ & draconem. Sicut etiam Esaias: Illa die superducet dominus deus machæram sanctam, magnam & fortem, CHRISTVM scilicet suum in draconem illũ colubrum magnum & tortuosum, & interficiet eum illa die. Sed cũ idem uia munda & uia sancta uocabitur, & non transibit illic immundum, nec erit illic uia immunda: qui autem dispersi erunt, uadent in ea, & non errabunt: & non erit iam illic leo, nec ex bestijs pessimis quicquàm ascendet in eam, nec inuenietur illic: cum uiam fides demonstret, per quam ad deũ perueniemus: iam tunc eidem uiæ, id est, fidei hanc euacuationem & subiectionem bestiarum pollicetur. Denique & tempora promissionis congruere inuenias, si quæ antecedunt, legas: Inualescite manus dimissæ & genua resoluta. Tunc patefient oculi cæcorum, & aures exaudient surdorum. Tunc saliet claudus ut ceruus, & clara erit lingua mutorum. Igitur ubi medicinarum ædidit beneficia, tunc & scorpios & serpentes sanctis suis subdidit, ille

scilicet qui

ſcilicet qui hanc poteſtatem, ut & alijs præſtaret, prior acceperat à patre: & ſecundum ordinem prædicationis exhibuit. Quis dominus cœli inuocabitur, qui non prius factor oſtenditur? Gratias enim inquit ago, & confiteor domine cœli, quod ea quæ erant abſcondita ſapientibus & prudentibus, reuelauerit paruulis. Quæ iſta? & cuius? & à quo abſcōdita? & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abſcondita, & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abſcondita & reuelata, qui omnino nihil præmiſerat in quo aliquid abſconditum eſſe potuiſſet, non prophetias, non parabolas, non uiſiones, non ulla rerum, aut uerborum, aut nominum argumenta, per allegorias & figuras, uel ænigmatum nebulas obumbrata: ſed ipſam magnitudinem ſui abſconderat, quam cummaxime per CHRISTVM reuelabat. Satis inique. Quid enim deliquerant ſapientes & prudentes, ut abſconderetur illis deus: ad quem cognoſcendum non ſuffecerat ſapientia atq; prudentia illorum. Nulla uia data ab ipſo per aliquam operum prædicationem, uel ueſtigia, per quæ ſapientes atq; prudentes deducerentur: quánq; etſi in aliquo deliquiſſent erga deum ignotum, pone nunc notum, non tamen zeloten eum experiri debuiſſent, qui diſſimilis creatoris inducitur. Igitur ſi nec materias præmiſerat, in quibus aliquid occultaſſet: nec reos habuerat, à quibus occultaſſet, nec debuerat occultaſſe, etiam ſi habuiſſet: iam nec reuelator, ipſe erit, qui abſconditor non fuit: ita nec dominus cœli, nec pater CHRISTI, ſed ille, in quem competunt omnia. Nam & abſcondit præmiſſo obſcuritatis propheticæ inſtrumento cuius intellectum fides meretur: niſi credideritis, non intelligetis, & reos habuit ſapientes atq; prudentes ex ipſis operibus tot ac tantis intelligibilem deum non requirentes, uel perperam in illum philoſophantes, & ingenia hæreticis ſubminiſtrantes: & nouiſſime zelotes eſt. Denique olim hoc per Eſaiam concionabatur, quod CHRISTVS gratulatur. Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium zelabo. Sicut & alibi tam abſcōdiſſe, quàm reuelaturū eſſe ſignificat. Et dabo illis theſauros abſconditos, inuiſibiles aperiam illis. Et rurſus: Quis alius diſijciet ſigna uentriloquorum, & diuinationes ex corde: auertens in poſteriora ſapientes, & cogitationes eorum infatuans? Si autem & CHRISTVM ſuum illuminatorem nationum deſignauit: poſui te in lucem nationum, quas interpretamur in nomine paruulorum, ſenſu ſcilicet retro paruos, & imprudentia infantes, iam uero & humilitate fidei puſillas: facilius utiq; credemus eundem etiam paruulis reuelaſſe per CHRISTVM, qui & retro abſconderit, & per CHRISTVM reuelationē repromiſerit. Aut ſi deus Marcionis ea quæ à creatore abſcōdita retro fuerāt, patefecit: ergo iā creatori negotiū geſſit, res eius ediſſerēs. Sed in deſtructionē, inqs, uti traduceret eas. Ergo illis traduxiſſe debuerat, qbus creator abſcōdidit ſapiētibus & prudentibus. Si em̄ benignitate faciebat, illis erat

agnitio præ-

agnitio præstanda, quibus fuerat negata: non paruulis, quibus nihil creator inu derat. Et tamen usq; adhuc, puto, probamus extructionem potius legis & prophetarum inueniri in CHRISTO, quàm destructionē. Omnia sibi tradita dicit à patre. Credas, si creatoris est CHRISTVS, cuius omnia, & quia non minorum, si tradidit omnia filio creator, quæ per eum cōdidit, per sermonem suum scilicet. Cæterum si eperchomenus ille, quæ sūt omnia ἐπερχόμενος quæ illi à patre sunt tradita? quæ sunt creatoris. Ergo bona sunt quæ pater filio tradidit: & bonus iam creator, cuius omnia bona sunt: & ille iam nō bonus, qui in aliena bona inuasit, ut filio traderet, docens alieno abstinere. Certe mendicissimus, qui nec filium unde ditaret, habuit, nisi de alieno. Aut si nihil de creator s traditū est ei à patre: & quomodo hominem creatoris sibi uendicat? Aut si solus homo ei traditus est, omnia homo non est. Scriptura autem omnium edicit traditionem filio factā. Sed & si omnia ad hominum genera, id est, ad omnes nationes interpretaberis, & has filio tradidisse creatoris est. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Aut si habet & ipse aliqua sua, quæ omnia filio traderet, pariter cum homine creatoris, ostende unum aliquem, ex omnibus in fidem, in exemplum, ne tam merito nō credam eius esse omnia, cuius nihil uideo, quàm merito credam, etiam quæ non uideo eius esse, cuius sunt uniuersa quæ uideo. Sed nemo scit qui sit pater, nisi filius: & qui sit filius, nisi pater. Nemo enim scit patrem, nisi filius, & filium nisi pater, & cuicunque filius reuelauerit. Atque ita CHRISTVS ignotum deum prædicauit. Hinc enim & alij hæretici fulciuntur, opponentes creatorem omnibus notum, & Israheli secundum familiaritatem, & nationibus secundum naturalem. Et quomodo ipse testatur nec Israheli cognitum se, Israhel autem me non cognouit, & populus me non intellexit, nec nationes. Ecce enim nec de nationibus, inquit, nemo: propter quod & illas stillicidium situlæ deputauit. Et Sionem tanquàm speculam in uinea dereliquit. Vide ergo an cōfirmatio sit propheticæ uocis & exprobrantis ignorantiam in deum humanam, quæ fuerit ad filium usque. Nam & ideo subtexuit ab eo cognosci patrem, cui filius reuelauerit: quoniam ipse erat qui positus à patre illuminatio nationum annunciabatur, utique de deo illuminandarum, etiam Israhelem utique per agnitionem dei pleniorem. Ita non proficient argumenta in fidem dei alterius, quæ creatori competere possunt: quia quæ competunt creatori, hæc poterunt in fidem proficere dei alterius: si & sequentia inspicias. Beati oculi qui uident quæ uidetis. Dico enim uobis, quia prophetæ non uiderunt quæ uos uidetis: de superiori sensu descendunt. Adeo neminem ut decuit deū cognouisse, quando nec prophetæ uidissent, quæ sub CHRISTO uidebāt. Nam si non meus esset CHRISTVS, nec prophetarum hoc in loco mentionem collocasset. Quid enim mirum, si non uiderant res dei ignoti, & tanto post

to post æuo reuelati? Quæ autem fuisset felicitas eorum qui tunc uidebant quæ alij merito uidisse non poterant, si non erant consecuti repræsentationem eorum quæ nunc prædicarant, nisi quoniam qui poterant uidisse, qui dei sui res quas etiam prædicauerant nō tamen uiderant? Hæc autem felicitas erit aliorū, qui uidebant quam alij tantū prædicauerant. Deniq; ostendemus & iam ostendimus ea uisa in CHRISTO quæ fuerāt prædicata: abscondita tamen, & ab ipsis prophetis, ut absconderentur & à sapientibus & à prudentibus seculi. In Euangelio ueritatis, legis doctor dominū aggressus quid faciens, inquit, uitam æternam cōsequar? Ita hæretico uita solūmodo posita est sine æternæ mentione, ut doctor de ea uita uideatur cōsuluisse, quæ in lege promittitur à creatore longæua æterna. Et dominus, ideo illi secundum legem responsum dedit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & totis uiribus tuis, quoniā de lege uitæ sciscitabatur. Sed sciebat utiq; legis doctor quo pacto uitam legalem cōsequi posset, ut non de ea interrogasset, cuius regulas etiam docebat. Sed quia & mortui iam suscitabantur à CHRISTO, exsuscitatus ad spem æternæ uitæ per exempla recidiuæ, ne plus aliquid obseruationis aliquid exigeret sublimior spei, idcirco consuluit de æternæ uitæ consecutione. Itaq; dominus ut nec ipse alius, nec aliud nouum inferens præceptum, quàm quod principaliter ad omnem salutem, & utramq; uitam facit, ipsum caput ei legis opponit omnifariam diligendi dominū deum suū. Deniq; si de uita longæua & ille consuluit & CHRISTVS respondit, quæ sit penes creatorem, nō de æterna quæ sit penes Martionis deum, quomodo consequitur æternā? Non utiq; eodem modo quo & longæuam. Pro differētia enim mercedū, operarum quoq; credenda distantia est. Ergo non ex dilectione dei tui consequetur uitam æternam Marcionites: Sicut longæuam dilector creatoris. Sed quale est, ut nō magis diligendus sit qui æternam pollicetur, si diligendus est qui longæuam repromittit? Ergo eiusdem erit utraq; uita, cum eadem est utriq; uitæ captanda disciplina. Quod creator docet, id et CHRISTO opus est diligi, ut præstet, interueniente & hic illa præscriptione qua facilius apud eum debeāt credi maiora, apud quē minora præcedunt, quàm apud eum cui nullam de maioribus fidem aliqua minora præparauerūt. Viderit nūc si æternam nostri addiderunt. Hæc mihi satis est, quod CHRISTVS ille æternæ longæ uitæ inuitator, de longæua consultus quam destruebat, nō æternam, potius exhortatus est hominē quam inferebat. Quid oro te fecisset CHRISTVS creatoris, si qui creatori diligendo ædificauerat hominem, non erat creatoris? Credo negasset diligendum creatorem. Cum in quodā loco orasset ad patrem illum superiorē, satis impudētibus & temerarijs oculis suspiciens ad cœlum creatoris, à quo tam aspero & sæuo & grandine, & fulmine potuisset elidi, sicut & thīm suffugi ab eo potuit. Aggressus eum ex discipulis quidam Domine, inquit, doce nos orare, sicut & Ioānes discipulos suos Fort. thymiama.

docuit, Scilicet quia alium deũ aliter existimaret orãdum. Hoc qui præsum-pserat, prius est probet alium deum æditũ à CHRISTO. Nemo enim ante uoluisset orare nosse, quàm didicisset quẽ oraret. Igitur si didicerat, ꝓba. Si nusquã, usque adhuc ꝓbas, scito illũ in creatorẽ formã orationis postulasse, in quem etiã discipuli Ioãnis orabant. Sed quia & Ioãnes nouũ aliquẽ ordinem orationis induxerat, ideo hoc & à CHRISTO discipulus eius expostulandũ nõ immerito præsumpserat, ut & illi de proprio magistri sui instituto, non aliũ, sed aliter deũ orarent. Proinde nec CHRISTVS ante orationis notitiam discipulo cõtulisset, quàm dei ipsius. Ita & ipse in eũ docuit orationem quẽ discipulus usq; adhuc nouerat. Deniq; sensus orationis quẽ deum sapiant recognosce. Cui dicã pater? Ei qui me omnino nõ fecit, à quo originem non traho, an ei qui me faciũdo & instruendo generauit? A quo spiritum sanctum postulem? à quo nec mundialis spiritus præstatur? an à quo fiũt etiã angeli, spiritus, cuius & in primordio spiritus sup aquas ferebatur? Eius regnũ optabo uenire, quẽ nunquam regem gloriæ audiui? an in cuius manu etiã corda sunt regum? Quis dabit mihi panem cottidianũ? qui nec milium mihi condit, an qui etiã de cœlo panẽ angelorũ cottidianũ populo suo præstitit? Quis mihi delicta dimittet? qui ea non iudicando non retinet, an qui si non dimiserit retinebit ut iudicet? Quis non sinet nos deduci in tentationem? quem poterit tentator non timere, an qui à primordio tentatorem angelũ prædamnauit? Hoc ordine qui aliĳ deo supplicat & nõ creatori, non orat illum sed infamat. Proinde à quo petam ut accipiam? Apud quem quærã ut inueniã? Ad quem pulsabo ut aperiatur mihi? Quis habet petenti dare: nisi cuius omnia? Cuius sum etiã ipse qui peto. Quid aũt perdidi apud deũ illum, ut apud eum quæram & inueniã? Si sapiẽtiã atq; prudentiam? has creator abscõdit. apud eum ergo quærã? Si salutem & uitam, & has apud creatorem. Nihil alibi quæretur ut inueniatur, quàm ubi latuit ut apparuit. Sic nec aliorsum pulsabo, quàm unde sum functus. Deniq; sic accipere & inuenire, & admitti, laboris & instãtiæ fructus est, illi qui petit, & quæsiuit, & pulsauit. Intellige hæc à creatore mãdari & repromitti. Ille enim deus optimus, ultro ueniens ad præstandum non sui homini, nullum illi laborem, nec instantiam induxisset. Iam enim non optimus si non ultro daret petenti, & inuenire præstaret non quærenti, & aperiret nõ pulsanti. Creator autem potuit indicere ista per CHRISTVM, ut quia delinquendo homo offenderat deum suũ, laboraret, & instantia petendi acciperet, & quærẽdi inueniret, & pulsandi introiret. Sic & præmissa similitudo nocturnũ panis petitorem amici facit non alienũ, & ad amicũ pulsantem nõ ad ignotũ. Amicus aũt etiã si offendit, magis creatoris est homo quàm dei Marcionis. Itaq; ad eum pulsat, ad quem ius illi erat, cuius ianuam norat, quem habere panes sciebat, cubantem iam cum infantibus quos nasci uoluerat. Etiam quod sero pulsatur, creatoris est tempus, illius & serũ, cuius seculũ & seculi occasus.

Fort. suo.

occasus. Ad deum autem nouum, nemo sero pulsasset, tantũ quod lucescen tum creator est, qui & ianuam olim nationibus clauserit quæ olim pulsabatur. O, deus iste exurgit & dat, & si iam non quasi amico non tamen quasi extraneo homini, sed quasi molesto inquit, Molestum autem tam cito deus recens neminem pati potuit. Agnosce igitur & patrem quem etiã appellas creatorem. Ipse est qui scit quid filij postulet. Nam & panem petentibus, de cœlo dedit manna, & carnem desiderãtibus emisit ortygometram, non serpentem pro pisce, nec scorpium pro ouo. Illius autem erit non dare malum pro bono, cuius utrumq; sit. Cæterũ deus Marcionis nõ habens scorpium, non poterat id se dicere non daturum, quod non habebat. Sed ille qui habens & scorpium non dat. Itaque & spiritum sanctũ is dabit, apud quẽ est, & non sanctus. Cũ surdũ dæmoniũ expulisset, ut & in ista specie curationis Esaiæ occurrisset, in Belzebule dictus eijcere dæmonia, si ego in Belzebule eicio dæmonia, filij uestri in quo eijciunt? Hac uoce quid magis portendit, quàm in eo eicere se, in quo & filij eorum? In uirtute scilicet creatoris. Nam si putas sic accipiendum, Si ego in Belzebule, filij uestri in quo? quasi illos suggillaret in Belzebule eijcientes, resistet tibi prior sensus, non posse Satanam diuidi aduersus semetipsum. Adeo nec illi in Belzebule eiciebant, sed ut diximus in uirtute creatoris, quam ut intellegi faceret, subiungit: Quod si ego in digito dei expello dæmonia, ergó ne appropinquabit in uos regnũ dei? Apud Pharaonem enim uenefici illi adhibiti aduersus Moysen, uirtutem creatoris digitum dei appellauerunt. Digitus dei est hoc quod significaret etiam modicum, ualidissimum tamen. Hoc & CHRISTVS ostendens, cõmemorator non obliterator uetustatum scilicet suarum, uirtutem dei digitum dei dixit non alterius intelligendam, quàm eius apud quem hoc erat appellata. Ergo & regnum ipsius appropinquauerat, cuius & uirtus digitus uocabatur. Merito igitur applicuit ad parabolã fortis illius armati, quẽ ualidior alius oppressit, principem dæmoniorum quem Belzebulem & Satanam supra dixerat, significans digito dei oppressum, non creatorem ab alio deo subactum. Cæterum quo modo adhuc staret regnũ eius in suis terminis, & legibus & officijs, quem licet integro mundo uel sic potuisset uideri superasse, ualidior ille deus Marcionis, si nõ secundũ legem eius etiã Marcionitæ morerentur, in terrã defluendo sæpe, & à scorpio docti nõ esse superatum creatorem. Exclamat mulier de turba, beatũ uterum qui illũ portasset, & ubera quæ illum educassent: Et dominus, imò beati qui sermonẽ dei audiunt & faciunt. Quia & retro sic reiecerat matrem aut fratres, dum auditores & obsecutores dei præfert. Nam nec hic mater assistebat illi. Adeo nec retro negauerat natum cum id rursus habiturus proinde felicitatem ab utero & uberibus matris suæ transtulit in discipulos, à qua nõ transtulisset si eam non haberet. Alibi malo purgare quæ reprehendunt Marcionitæ in creatore. Hic enim sufficit si ea in CHRISTO reperiũtur. Ecce inæqualis & ipse inconstans,

constans,leuis,aliud docens aliud faciens: Iubet omni petenti dare,& ipse signum petentibus non dat. Tãto æuo lucem suam ab hominibus abscondit,& negat lucernam abstruendã sed confirmat super cãdelabrum proponendam,ut omnibus luceat:uetat remaledicere,multomagis utique maledicere.Et uæ ingerit Pharisæis & doctoribus legis. Quis est tam similis dei mei CHRISTVS nisi ipsius? Sæpe iam finximus nullo modo potuisse illũ destructorem legis denotari,si alium deum prouulgasset. Ideo & tunc Pharisæus qui illum uocarat ad prandium, retractabat penes se cur non prius tinctus esset quàm recubuisset,secundum legem qui deum legis circumferret.Iesus autem etiam interpretatus est ei legem ,dicens,illos calicis & catini exteriora emundare,interiora autem ipsorum plena esse rapina & iniquitate,ut significaret uasculorum munditias hominum esse intelligendas apud deum.Quia & Pharisæus de homine non de calice illoto apud se tractauerat.Ideo exteriora,inquit,calicis lauatis,id est carnẽ:interiora autem uestra non emundatis ,id est animam: adijciens,Nónne qui exteriora fecit ,id est carnem & interiora fecit ,id est animam:quod digito aperte demonstrauit, ad eundem deum pertinere munditias hominis exterioris & interioris,cuius uterque sit,præponentis misericordiam nõ modo lauacro hominis ,sed etiam sacrificio.Subiũgit enim.Date quæ habetis eleemosynam,& omnia munda erunt uobis.Quod si & alius potest deus misericordiam mandasse, non tamen antequam cognitus.Porrò & hic apparet illos non de deo increpitos ,sed de eius disciplina ,à quo illis & figurate uasculorum munditiæ,& manifeste misericordiarum opera imperabantur.Sic & holuscula decimantes,uocationem autem & dilectionem dei prætereũtes obiurgat. Cuius dei uocationem & dilectionem,nisi cuius & rutam & mentam ,ex forma legis & decimis offerebant? Totum enim exprobrationis hoc erat quod modica curabant,ei utique cui maiora non exhibebant,dicenti , Diliges dominum deum tuum ex toto corde ,& ex tota anima tua ,& ex totis uiribus tuis ,qui te uocauit ex Aegypto. Cæterũ nec tempus admisisset,ut CHRISTVS tam præcoquam imò tam acerbam adhuc dilectionem expostularet nouam,& recenti deo,ne dixerim nondum palàm facto. Primatum quoque captantes locorum,& honorem salutationum,cum incusat,sectam creatoris administrat,eiusmodi principes Sodomorum archontas appellans: Prohibens etiam confidere in præpositos,imò & in totum,miserrimum hominũ pronunciãtis qui spem habet in homine.Quod si propterea quis affectat principatum ut de officijs aliorum glorietur,qui officia uetuit eiusmodi sperandi,& confidendi in hominem idem & affectatores principatuum increpuit. Inuehitur & in doctores ipsos legis ,quod onerarent alios importabilibus oneribus,quæ ipsi ne digito quidem aggredi auderent,nõ legis onera suggillans quasi detestator eius. quomodo enim detestator? qui cum maxime potiora legis prætereuntes incusabat ,eleemosynam & uocationem & dilectionem

Onera legis.

ctionem dei,ne hæc quidem grauia, ne dum decimas rutarum & mũditias catinorum. Cæterum excusandos potius censuisset, si importabilia portare non possent. Sed quæ onera taxat, quæ ipsi de suo exaggerabant, docentes præcepta doctrinas hominũ, cõmodorum suorũ causa, iungentes domum ad domũ, ut quæ proximi sunt auferrẽt clamãtes populũ, amãtes munera, sectantes retributionẽ, diripientes iudicata pauperum, uti esset illis uidua in rapinam, & pupillus in prædam. De quibus idem Esaias, uæ qui ualent in Israhẽle. Et rursus. Qui uos postulant, dominãtur uestri. Qui magis quàm legis doctores? Hi si & CHRISTO displicebant, ut sui displicebant. Alienæ enim legis doctores nõ omnino pulsasset. Cur autem uæ audiũt etiã quod ædificarent prophetis monimenta interemptis à patribus eorum, laude potius digni, qui ex isto opere pietatis testabantur se nõ consentire factis patrum, si non erat zelotes, qualem arguunt Marcionitæ, delicta patrum de filijs exigentem usq; in quartam natiuitatem? Quam uero clauem habebant legis doctores, nisi interpretationem legis? ad cuius intellectũ neq; ipsi adibant non credentes scilicet. Nisi enim credideritis, nõ intelligetis, Neq; alios admittebãt. utiq; docebãt præcepta potius & doctrinas hominũ. Qui ergo nec ipsos introeũtes, nec alijs aditum præstãtes, increpabat, obtrectator habendus est legis an fautor? Si obtrectator, placere debebant & præclusores legis. Si fautor, iam nõ & æmulus legis. Sed hæc omnia ad infuscandũ creatorem ingerebat ut sæuũ, erga quẽ delinquentes uæ habituri essent. Et quia sæuum nõ potius timeret prouocare despiciendo, ab eo, tãto magis ergo demerẽdum docebat quem timendũ ingerebat. Sic oportebat CHRISTVM creatoris. Merito itaq; non placebat illi hypocrisis Pharisæorũ labijs scilicet amantium deum non corde. Cauete, inquit discipulis, à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis, non prædicatio creatoris. Odit contumaces patris filius, non uult suos tales existere in illum, non in alium, in quem hypocrisis fuisset admissa, cuius exemplum à discipulis caueretur. Ita Pharisæorũ perhibet exemplũ. In eum prohibebat illud admitti, in quem admittebãt Pharisæi. Igitur quoniã hypocrisim eorũ taxarat utiq; celantem occulta cordis, & incredulitatis secreta superficij talibus officijs obumbrãtem, quæ clauem agnitionis habens, nec in ipsa introiret nec alios sineret: ideo adijcit, Nihil autem opertum quod non patefiet & nihil absconditum quod non dinoscetur: ne quis existimet illum dei ignoti retro & occulti reuelationem & adagnitionem intentare cum subijciat, etiam quæ inter se mussitarent uel tractarent, scilicet super ipso dicentes, Hic non expellit dæmonia nisi in Belzebul, in apertum processura, & in ore hominum futura, & Euangelij promulgatione. Dehinc conuersus ad discipulos, Dico autem, inquit, uobis amicis, nolite terreri ab eis qui uos solummodo occidere possunt, nec post hoc ullã in uobis habent potestatem. Sed hijs erit Esaias prædicẽs: Vide quomodo iustus aufertur, & nemo aduertit. Demonstrabo autem uobis quem timeatis. Timete

Fort. supficialibus.

tis. Timete eum qui postquam occiderit, potestatem habeat mittendi in gehennam, creatorem utiq;, Ita dico uobis hunc timete. Et hoc in loco sufficeret mihi, si quem timeri iubet, offendi uetat: & quem offendi uetat, demereri iubet: & qui hæc mandat ipsius est, cuius timendo, & non offendendo, & demerendo procurat. Sed habeo & de sequentibus sumere. Dico enim uobis, omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor in illo coram deo. Qui cōfitebuntur autem in CHRISTO, occidi habebunt coram hominibus, nihil utique amplius passuri post occisionem ab illis. Hi ergo erunt quos supra præmonet, ne timeant tantummodo occidi. Ideo præmittens non timendam occisionem, ut subiungeret sustinendam confessionem, Et omnis qui negauerit me coram hominibus, denegabitur coram deo. ab eo utiq; qui illum confitentem confessurus fuisset. Si enim confessorem confitebitur, ipse est qui & negatorem negabit. Porrò si confessor est, cui nihil timendum est post occisionem, negator erit cui timendum est etiā post mortem. Itaque cum creatoris sit quod timendum est post mortem, gehennæ scilicet pœna, & negator ergo creatoris est. Si autem negator, & confessor, qui post occisionem nihil ab homine passurus est, à deo planè passurus si negaret: atque ita CHRISTVS creatoris est qui ostendit negatores suos creatoris gehennam timere debere. Post deterritam itaque negationem, sequitur & blasphemiæ formidandæ admonitio, Qui dixerit in filium hominis remittetur, illi autem qui dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei remissio. Quod si iam & retentio delicti, iudicem deum sapiunt, cuius erit spiritus sanctus non blasphemandus? non remissuri scilicet blasphemiam, Sicut & supra non negandus, occisuri scilicet etiam in gehennam. Quod si & blasphemiam CHRISTVS à creatore auertit, quomodo aduersarius ei uenerit non scio. Aut si & per hæc seueritatem eius infuscat non remissuri blasphemiam, & occisuri etiam in gehennā, superest ut & illius diuersi dei impune & spiritus blasphemetur, & CHRISTVS negetur, & nihil intersit de cultu eius deue contemptu: Et sicut de contemptu nulla pœna, ita & de cultu nulla speranda sit merces. Perductos ad potestates, prohibet ad interrogationem cogitare de responsione. Sanctus enim, inquit, spiritus docebit uos ipsa hora, quid eloqui debeatis. Si eiusmodi documētum creatoris est, eius erit & præceptū cuius præcessit exemplū. Balaam Prophetes in Arithmis arcessitus à rege Balach, ad maledicendum Israhëlem, cum quo prælium inibat, simul spiritu implebatur, non ad quam uenerat maledictionem, sed quam illi ipsa hora spiritus suggerebat, benedictionem pronunciabat, ante professus apud nuntios regis, mox etiam apud ipsum, id se pronunciaturū quod deus ori eius indidisset. Hæ sunt nouæ doctrinæ noui CHRISTI quas olim famuli creatoris initiauerunt. Ecce planè diuersum exemplum Moysi & CHRISTI. Moyses rixantibus fratribus ultro intercedit, & iniuriosum increpat. Quid proximum tuum percutis? Et rejicitur ab illo. Quis te constituit

te constituit magistrum aut iudicem super nos? CHRISTVS uero postulatus à quodam, ut inter illum & fratrem ipsius diuidunda hæreditate componeret, operam suam, & quidem tam probæ causæ denegauit. Iam ergo melior Moyses meus CHRISTO tuo, fratrum paci studens, iniuriæ occurrens. Sed enim optimi & nō iudicis dei CHRISTVS, quis me, inquit, iudicem cōstituit super uos? Aliam uocem excusationis inuenire nō potuit, ne ea uteretur, qua improbus uir, & impius frater assertorem probitatis atque pietatis excusserat. Deniq; probauit malam uocem, utendo ea, & malum factū, pacis inter fratres componendæ declinationem. Aut nunquid indigne tulerit, hoc dicto fugatum Moysen? Ideóq; in causa pari disceptantium fratrum, uoluit illos commemoratione eiusdem dicti confudisse? planè ita. Si ipse enim tunc fuerat in Moyse, qui talia audierat spiritus scilicet creatoris. Puto iam alibi satis commendasse nos diuitiarum gloriam dānari à deo nostro, ipsos dynastas detrahente de solio, & pauperes alleuante de sterquilinio. Ab eo ergo erit & parabola diuitis blandientis sibi de prouentu agrorum suorum, cui deus dicit: Stulte hac nocte animam tuā reposcent. Quæ autem parasti cuius erūt? Sic deniq; rex de gazis & apothecis deliciarum suarum, apud Persas gloriatus, per Esaiam male audiuit. Quis nollet curā nos agere animæ de uictu, & corpori de uestitu, nisi qui ista homini ante prospexit, & exinde præstans merito curam eorum, tanquam æmulam liberalitatis suæ prohibet, qui & substantiam ipsius animæ accommodauit potiorem esca, & materiam ipsius corporis figurauit potiorem tunica, cuius & corui non serunt, nec metunt, nec in apothecas cōdunt, & tamen aluntur ab ipso. Cuius & lilia & fœnum non texunt, nec nent, & tamen uestiuntur ab ipso. Cuius & Salomon gloriosissimus, nec ullo tamen flosculo cultior. Cæterum nihil tam abruptum quàm ut alius præstet, alius de præstantia eius securos agere mandet, & quidem derogator ipsius. Deniq; si quasi derogator creatoris, non uult de eiusmodi friuolis cogitari, de quibus nec corui, nec lilia laborēt, ultro scilicet pro sua uilitate subiectis, paulopost parebit. Interim cur illos modicæ fidei incusat, id est cuius fidei? eius ne quam nondum poterāt perfectam exhibere deo: tantū quod uelato cummaxime discētes eum: an quam hoc ipso titulo debebant creatori, uti crederent hæc illum ultro generi humano sumministrare, nec de eis cogitarent? Nam & cum subijcit. Hæc enim nationes mundi quærunt, non credendo scilicet in deum conditorem omnium & probatorem: quos pares gentium nolebat in eundem deū, modicos fidei increpabat, in quem gentes incredulos notabat. Porrò cū & adijcit, scit autem pater opus esse hæc uobis, prius quæram quem patrem intelligi uelit CHRISTVS. Si ipsorum creatorem demonstrat, & bonum confirmat, qui scit quid filijs opus sit. Sin illum alium deum, quomodo scit necessariam esse homini uictū atq; uestitū, quorū nihil præstitit? Si enim scisset præstitisset. Cæterū si scit quæ sūt homini necessaria, nec tamē præstitit, aut

malignitate aut infirmitate non præstitit. Professus autem necessaria hæc homini, utique bona confirmauit. Nihil enim mali necessariũ, & non erit iam depreciator operum & indulgentiarum creatoris, ut quod supra distuli expunxerim. Porrò si quæ necessaria scit homini alius, & prospexit & præstat, quomodo hæc ipse promittit? An de alieno bonus est? Quærite enim inqt regnum dei, & hæc uobis adijcientur. Vtique ab ipso. Quod si ab ipso, qualis est qui aliena præstabit? Si à creatore cuius & sunt, quis est qui aliena promittat? Ea si regno accedunt secundo gradu restituenda, eius est secundus gradus cuius & primus. Eius uictus atque uestitus, cuius & regnum. Ita tota promissio creatoris est, parabolarum status, similitudinum peræquatio, si nec in alium spectant, quàm cui per omnia paria uenerint, id sumus serui. Dominum enim habemus deum. Succingere debemus lumbos, id est expediti esse ab impedimentis laciniosæ uitæ & implicitæ. Item lucernas ardentes habere, id est mentes à fide accensas, & operibus ueritatis relucẽtes, atque ita expectare dominum, id est CHRISTVM. Vnde redeuntem? si à nuptijs creatoris, est cuius nuptiæ. Si non creatoris, nec ipse Marcion inuitatus ad nuptias isset, deum suum intuẽs detestatorem nuptiarum. Defecit itaque parabola in persona domini, si non esset cui nuptiæ competunt. In sequenti quoque parabola satis errat, qui furem illum cuius horam si pater familiæ sciret, non sineret suffodi domum suam in personam disponit creatoris. Fur enim creator, quomodo uideri potest dominus totius hominis? Nemo sua furatur aut suffodit, sed ille potius qui in aliena descendit, & hominem à domino eius alienat. Porrò cum furem nobis Diabolũ demonstret, cuius horam etiam in primordio si homo scisset nunquam ab eo suffossus esset, propterea iubet ut parati simus, quia qua nõ putamus hora, filius hominis adueniet: non quasi ipse sit fur, sed iudex scilicet eorũ, qui se non parauerint nec cauerint furem. Ergo si ipse est filius hominis, iudicem teneo, & in iudice creatorem defendo. Si uero CHRISTVM creatoris, in nomine filij hominis hoc loco ostendit, ut eum furem portendat, qui quando uenturus sit ignoremus, habes supra scriptũ neminem rei suæ furem esse: saluo & illo quod in quantum timendum creatorem ingerit, intantum illi negocium agens creatoris est. Itaque interroganti Petro, in illos an & in omneis parabolam: dixit, & ad ipsos & ad uniuersos qui ecclesijs præfuturi essent proponi tactorum similitudinem, quorũ qui bene tractauerit conseruos absentia domini, reuerso eo omnibus bonis præponetur. Qui uero secus egerit, reuerso domino qua die non putauerit, hora qua non scierit, illo scilicet filio hominis CHRISTO creatoris non fure, sed iudice, segregabitur, & pars eius cum infidelibus ponetur. Proinde igitur aut & hic iudicem dominum opponit, & illi catechizat: aut si deum optimum, iam & illum iudicem affirmat, licet nolit hæreticus. Temperare enim tentant hunc sensum, cum deo eius uindicatur, quasi tranquillitatis sit & mansuetudinis, segregare solummodo

Succingere lũbos. *Lucernæ ardentes.* *Fur, diabolus.* *Conserui.*

modo & partem eius cum infidelibus ponere, ac si non sit uocatus ut statui suo redditos, quasi non & hoc ipsum iudicato fiat. stultitia. Quis erit exitus segregatorum? Nónne amissio salutis? Si quidem ab eis segregabũtur qui salutem cõsequentur. Quid igitur infideliũ status? Nónne dãnatio? Aut si nihil patientur segregati & infideles, æque ex diuerso nihil consequentur retenti & fideles. Si uero cõsequentur salutem retenti & fideles, hanc amittant necesse est ex diuerso segregati & infideles. Hoc erit iudicium, quod qui intendit creatoris est. Quem alium intellegam cedentẽ seruos paucis aut multis plagis, & pro ut commisit illis, ita & exigentem ab eis, quàm retributorẽ deum? Cui me decet obsequi, nisi remuneratori. Prodamat CHRISTVS tuus, Ignem ueni mittere in terram. Ille optimus, nullius gehennæ dominus qui paulo ante discipulos ne ignem postularent inhumanissimo uiculo coercuerat, quando iste Sodomam & Gomorram nimbo igneo exussit, quãdo cantatum est, ignis ante ipsum procedet, & cremabit inimicos eius, quando per Osee cõminatus est, ignẽ emittam in ciuitates Iudææ, uel per Esaiã, Ignis exarsit ex indignatione mea. nõ mentiatur. si non est ille qui de rubo quoque ardenti, uocem suam emisit: uiderit quem ignem intellegendum contendas. Etiam si figura est: hoc ipso quod de meo elemento argumenta sensui suo sumit, meus est qui de meis utitur. Illius erit similitudo ignis, cuius & ueritas. Ipse melius interpretabitur ignis istius qualitatem, adijciens, Putatis uenisse me pacem mittere in terram? non, dico uobis, sed separationem. Machæram quidem scriptum est. Sed Marcion emendat, quasi non & separatio opus sit machæræ. Igitur & ignem euersionis intendit, qui pacem negauit. Quale prælium, tale & incendium. Qualis machæra talis & flamma, neutra congruens domino. Denique diuidetur, inquit, pater in filium, & filius in patrem: & mater in filiam, & filia in matrem: & nurus in socrum, & socrus in nurum. Hoc prælium inter parentes si in ipsis uerbis tuba cecinit prophetæ, uereor ne Micheas CHRISTO Marcionis prædicaret. Et ideo hypocritas pronunciabat, cœli quidem & terræ faciem probantes, tempus uero illud non dinoscentes. Quo scilicet adimplens omnia quæ super ipsos fuerant prædicata, nec aliter docens debuerat agnosci. Cæterum quis posset eius tempora nosse, cuius per quæ probaret non habebat. Merito & probat etiam quod iustum non à semetipsis iudicarent. Olim hoc mandat, per Ezechielem, Iustum iudicium & pacatorium iudicate. Per Hieremiam, facite iudicium & iustitiã. Per Esaiam, iudicate pupillo & iustificate uiduam imputans etiam uineæ Soreth, quod nõ iudiciũ fecisset sed clamorem. Qui ergo docuerat ut facerent ex præcepto, is exigebat ut facerẽt & ex arbitrio. Qui seminauerit præceptum, ille & redundantiã eius urgebat. Iam uero quàm absurdum ut ille mandaret iuste iudicare, qui deum iudicem iustum destruebat. Nam & iudicem qui mittit in carcerẽ, nec ducit inde, nisi soluto etiã nouissimo quadrante, in persona creatoris obtrectatiõis nomine

Fort. exprobat.

differunt

differunt. Ad quod necesse habeo eodem gradu occurrere. Quotiescumq; enim seueritas creatoris opponitur, totiēs illius est CHRISTVS, cui per timorem cogit obsequiū. Quæstionem rursus de curatiōe sabbati facta quomodo discussit? Vnusquisq; uestrum sabbatis non soluet asinū aut bouem suum à præsepi, & ducit ad potū? Ergo secundum conditionem legis, operatus legem, confirmauit, non dissoluit, iubentem nullum opus fieri, nisi quod fieret omni animæ. quanto potius humanæ? Parabolarum congruentiam ubiq; recognoscor exigere. Simile est regnū dei, inquit, grano sinapis, quod accepit homo, & seminauit in horto suo. Quis in persona hominis intelligēdus? Vtiq; CHRISTVS: Quia licet Marcionis, filius hominis est dictus, qui accepit à patre semen regni, sermonem scilicet Euangelij, & seminauit in horto isto, utiq; in mūdo, puta nūc in homine. Sed cū in suo horto dixerit, nec mundus aūt nec homo illius sit sed creatoris, ergo qui in suū seminarit, creator ostenditur. Aut si (ut hunc laqueū euadant) cōuerterint homines in personam CHRISTI, in hominē accipientem semen regni, & seminātem in horto cordis sui, nec ipsa materia alij conueniet quàm creatori. Quale est enim ut lenissimi dei regnū, quod etiā iudicij feruor lachrymosa austeritate subsequitur? De sequenti planè similitudine, Vereor, ne forte alterius dei regno portendat. Fermento enim comparauit illud, non azymis quæ familiariora sunt creatori. Congruit & hæc coniectura mendicantibus argumenta. Itaque & ego uanitatem uanitate depellam, fermentationem quoq; congruere dicens regno creatoris, quia post illam clibanus uel furnus gehennæ sequatur. Quoties adhuc se iudicem ostendit, & in iudice creatorem? Quoties utique eiecit & damnat reiciendo. Sicut hic quoque cum surrexerit, inquit, pater familiæ. Quò? nisi quo dixit Esaias, Cum surrexerit comminuere terram, & cluserit ostium, utiq; excludendis iniquis, quibus pulsantibus respondebit, nescio unde sitis. Et rursus enumerātibus quod coram illo ediderint, & biberint, & in plateis eorum docuerit, adijciet, Recedite à me omnes operarij iniquitatis, illic erit fletus & frendor dentium. Vbi? foris scilicet, ubi erunt exclusi, ostio cluso ab eo. Ergo erit pœna, à quo fit exclusio in pœnam, cum uidebunt iustos introeuntes in regnum dei, se uero detineri foris. A quo? Si à creatore? quis erit ergo intus recipiens iustos in regnum? deus bonus. Quid ergo illuc creatori, ut foris detineat in pœnam, quod aduersarius eius exclusit suscipiēdos à se? Si utique magis in aduersarij bilem? Sed & ille exclusurus iniquos, sciat utique creatorem illos detenturum in pœnam, an non sciat oportet. Ergo, aut nolente eo detinebuntur, & minor est illo qui detinet, cedens ei nolens: aut si uult ita fieri, ipse ita faciendum iudicauit, & non erit melior creatore ipse autor infamiæ creatoris. Hæc si nulla ratione consistunt, ut alius punire, alius liberare credatur, unius erit tam iudicium quàm & regnum: & dum unius est utrunq;, qui & iudicat creatoris est. Ad prandiū uel ad cœnā qualeis uocari iubet? Qualeis

ostenderat per Esaiam, Confringe panem tuũ esurienti, & mendicos & qui sine tecto sunt induc in domũ tuam, qui scilicet & humanitatis istius uicem retribuere non possint. Hanc si CHRISTVS captari uetat, in resurrectione eam repromittens, creatoris est forma cui nõ placent amãtes munera, sectã-tes retributionem. Etiam inuitatoris parabola cui magis parti occurrat expendo. Homo quidã fecit cœnam & uocauit multos: Vtiq; cœnæ paratura, uitæ æternæ saturitatẽ figurat. Dico primo extraneos & nullius iuris affines inuitari ad cœnã nõ solere, certe facilius solere domesticos & familiareis. Ergo creatoris est inuitasse, ad quẽ pertinebãt qui inuitabãtur, & per Adã quâ homines, & patres, quâ Iudaici, non eius ad quem neq; natura pertinebant neq; prærogatiua. De hinc si is mittit ad cõuiuas qui cœnam parauit, sic quoq; creatoris est cœna qui misit ad conuiuas admonendos, ante iam uocatos per patres, admonẽdos aũt per Prophetas, nõ qui neminem miserit admonendũ, nec qui nihil prius egerit ad uocandum, sed ipse descẽderit subito. tantũ quod innotescẽs, iam inuitãs: tantũ quod inuitãs iam in cõuiuiũ cogens, eãdem faciẽs horam cœnandi & ad cœnam inuitandi. Excusant se inuitati. Si ab alio deo, merito, quia subito inuitati. Si nõ merito, ergo nec subito. Si aũt non subito inuitati, ergo à creatore à quo olim: Cuius deniq; declinauerant uocationẽ, tunc primo dicentes ad Aaronem, fac nobis deos qui præcant nobis. Atq; exinde aure audiẽtes & nõ audiẽtes uocationẽ scilicet dei, qui pertinẽtissime ad hãc parabolã per Hieremiã, audite inquit uocẽ meã, & ero uobis in dominũ & uos mihi in populũ, & ibitis in omnibus uijs meis quascũq; mãdauero uobis. Ecce inuitatio dei. Et non audierũt, inquit, & non aduerterũt aurẽ suã. Ecce recusatio populi. Sed abierunt in hijs quæ concupiuerunt corde suo malo. Agrum emi, & boues mercatus sum, & uxorem duxi. Et adhuc ingerit, Et emisi omneis ad uos famulos meos Prophetas. Hic erit spiritus sanctus admonitor cõuiuarũ, die & ante lucẽ. Et nõ audijt populus meus. & nõ intẽdit aurib9 suis. Et obdurauit collũ suũ. Hoc ut patrifamiliæ renũciatũ est, motus tũc (Bene quod & motus. Negat enim Marcion moueri deũ suum ita & hoc meus est) mandat de plateis & uicis ciuitatis facere sublectionẽ. Videamus an eo sensu quo rursus per Hieremiam, Nunquid solitudo factus sum domui Israhẽlis? aut terra in incultum derelicta? Id est, Nunquid non habeo quos allegam, aut unde allegã. Quoniã dixit populus meus nõ uenimus ad te. Itaq; misit ad alios uocandos, ex eadẽ adhuc ciuitate. De hinc loco abũdante, præcepit etiã de uijs & sepibus colligi, id est nos iam de extraneis gentibus, illa scilicet æmulatione, qua in Deuteronomio, Auertam faciem meam ab eis, & monstrabo quid illis in nouissimis, id est alios possessuros locum eorum: quoniam genitura peruersa est, filij in quibus fides non est. Illi obæmulati sunt me in non deo, & prouocauerunt me in iram in idolis suis: & ego obæmulabor eos in non natione insipienti: prouocabo eos in irã, in nouis scilicet quorũ spem Iudæi
gerunt

gerunt: de qua illos gustaturos negat dominus, derelicto Sione tanquã specula in uinea & in cucumerario casula, posteaquam & nouissimã in CHRISTO inuitationem recusauit. Quid ex hoc ordine secundum dispositionem & prædicationes creatoris recensendo, cõpetere potest illic cuius nec ordinẽ habet nec dispositionem ad parabolæ conspirationem, qui totum opus semel fecit? Aut quæ erit prima uocatio eius, & quæ secũdo actu admonitio? Ante debent alij excusare, postea alij cõuenisse. Nunc autem pariter utrãq; partem inuitare uenit, de ciuitate, de sepibus, aduersus speculum parabolæ: nec potest iam fastidiosos iudicare quos nunquam retro inuitauit, quos cũ maxime aggreditur. Aut si de futuro eos iudicat, contempturos uocationẽ: ergo & sublectionem loco eorum ex gentibus de futuro portẽdit. Planè ad hoc secundo uenturus est ut gentibus prædicet. Et si uenturus est aũt, puto non quasi uocaturus adhuc cõuiuas, sed iam collocaturus. Interea qui cœnæ istius uocationem in cœleste conuiuiũ interpretaris spiritalis saturitatis, & iocunditatis, memento & terrenas promissiones uini & olei & frumenti & ipsius ciuitatis æque in spiritalia figurari à creatore. Ouem & Dragmã perditam quis requirit? Nónne qui perdidit? Quis autem perdidit? Nónne qui habuit? Qui uero habuit? Nónne cuius fuit? Si igitur homo non alterius est res, quàm creatoris, is eum habuit cuius fuit. Is perdidit qui habuit, Is requisiuit, qui perdidit. Is inuenit, qui quæsiuit. Is exultauit, qui inuenit. Ita utriusq; parabolæ argumentum, uacat circum eum, cuius non est ouis neque dragma, id est homo. Non enim perdidit quia nõ habuit: nec requisiuit, quia nõ perdidit: nec inuenit, quia nec requisiuit: nec exultauit, quia nõ inuenit. Atq; adeo exultare illius est de pœnitentia peccatoris, id est de perditi recuperatione, qui se professus est olim, malle peccatoris pœnitentiam quàm mortem. Quibus duobus dominis neget posse seruiri, quia alterum offendi sit necesse, alterũ defendi, ipse declarat, deum proponens & Mammonam. Deinde Mammonam quem intellegi uelit, si interpretem non habes, ab ipso potes discere. Admonens enim nos, de secularibus suffragia nobis prospicere amicitiarum, secundum serui illius exemplũ, qui ab actu summotus, dominicos debitores diminuit cautiõibus, releuat in subsidium sibi, Et ego, inquit, dico uobis facite uobis amicos de Mammona iniustitiæ, de nũmo, scilicet de quo & seruus ille. Iniustitiæ enim autorem & dominatorẽ totius seculi nũmum scimus omnes, cui famulatam uidens Pharisæorũ cupiditatem amentauit hanc sententiam, Non potestis deo seruire & Mammonæ. Irridebãt deniq; Pharisæi pecuniæ cupidi, quod intellexissent scilicet Mammonam de nũmo dictum, ne quis existimet in Mammona creatorẽ intelligendum, & CHRISTVM à creatoris illos seruitute reuocasse. Quid nunc potius? Ex hoc disce unum à CHRISTO deum ostẽsum. Duos enim dominus nominauit Deum & Mammonã, creatorem & nũmum. Deniq; non potestis deo seruire, utiq; ei cui seruire uidebantur: & Mammonæ cui magis

Amentauit, id est, emisit, ab amento qđ lorũ significat.

Fort. Quin nunc p. ex hoc.

magis destinabâtur. Quod si ipse alium se ageret, non duos dominos, sed tres demonstrasset. Et creator enim dominus, quia deus. Et utiq; magis dominus, quàm mammonas: magisque non obseruandus, quâ magis dominus. Quale est enim, ut qui mammonã dominũ dixerat, & cum deo iunxerat, uere ipsorum dominũ taceret, id est, creatorem? Aut nunquid tacẽdo eo concessit, seruiendum ei esse. Si solũmodo sibi & mammonæ negauit posse seruiri? Ita cum unũ deum ponit nominaturus & creatorem, si alius esset ipse, creatorem nominauit, quem dominũ sine alio deo non posuit. Et illud itaq; relucebit, quomodo dictum sit: In mammona iniusto fideles nõ extitistis: quod uerum est, quis uobis credet? In nummo scilicet iniusto, non in creatore: quem & Marcion iustum facit. Et si in alieno fideles inuenti non estis, meum quis dabit uobis? Alienũ enim debet esse à seruis dei, quod iniustum est. Creator alio modo alienus erat pharisæis, proprius deus Iudaicæ gentis. Si ergo hæc non cadunt in creatorem, sed in mammonam, quis uobis credet, quod uerius est? & quis uobis dabit quod meum est? non potest quasi alius dixisse de alterius dei gratia. Tũc enim uideretur ita dixisse, si eos in creatorem, non in mammonã infideles notando, per creatoris mentionem distinctiones fecisset dei alterius nõ cõmissuri suam ueritatem infidelibus creatoris. Quoniam tunc alterius uideri potest, si non ad hoc ꝓponatur, ut à re de qua agitur separetur. Si autem & iustificantes se coram hominibus pharisæi spem mercedis in homine ponebant, illo eos sensu increpabat, quo & propheta Hieremias: Miser homo qui spem habet in homine. Si & adijcit: Scit autẽ deus corda uestra, Illius dei uim cõmemorabat: Lucernam se pronunciabat, scrutantẽ renes & corda. Si superbiam tangit, quod elatum est apud homines perosum est deo, Esaiam ponit ante oculos: Dies enim domini sabaoth, in omnem cõtumeliosum & superbum, in omnem sublimem & elatum, & humiliabuntur. Possum iam colligere cur tãto æuo deus Marcionis fuerit in occulto. Expectabat, opinor, donec hæc omnia disceret à creatore. Didicit ergo usq; ad Iohãnis tempora, atq; ita exinde processit annunciare regnum dei, dicens: Lex & prophetæ usq; ad Iohannem, ex quo regnum dei annunciatur: quasi nõ & nos limitem quendã agnoscamus Iohannem constitutum inter uetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus: non tamẽ ut ab alia uirtute facta sit sedatio legis & prophetarum, & initiatio Euãgelij, in quo est dei regnum, CHRISTVS ipse. Nam & si probauimus & uetera trãsitura, & noua successura prædicari à creatore, si & Iohannes antecursor & præparator ostenditur uiarum domini, Euangelium superducturi, & regnum dei promulgaturi: & ex hoc iam, quod Iohãnes uenit, ipse erit CHRISTVS, qui Iohannem erit subsecuturus ut antecursorem: & si desierũt uetera, & cœperũt noua interstite Iohanne, nõ erit mirum quod ex dispositione est creatoris: ut unde magis probetur, quàm ex legis & prophetarum in Iohannem oc-

casu,& exinde ortu regnum dei. Transeat igitur cœlum & terra citius, sicut & lex & prophetæ, quàm unus apex uerborum domini. Verbum enim, inquit Esaias, dei nostri manet in æuum. Nam quoniam in Esaia iam tunc CHRISTVS, sermo scilicet & spiritus creatoris, Iohannem prædicarat, uocē clamantis in deserto parare uiam domini: in hoc uenturum, ut legis & prophetarum ordo exinde cessaret, per adimpletionem, nō per destructionē, & regnū dei à Christo annūciaretur: ideo subtexuit, facilius elementa transitura, quàm uerba sua: confirmans, hoc quoq; quod de Iohāne dixerat, nō præterisse. Sed Christus diuortium iubet, dicēs: Qui dimiserit uxorem suā & aliam duxerit, adulterium cōmittet. Qui dimissam à uiro duxerit, æque adulter est: ut sic quoq; prohibeat diuortium, illicitum facit repudiatæ matrimonium. Moyses uero permittit repudium in Deuteronomio: Si sumpserit quis uxorē, & habitauerit cum ea, & euenerit non inuenire eam apud eum gratiam, eo quod inuentum sit in illa impudicum negocium: scribet libellum repudij, & dabit in manū eius, & dimittet illam de domo sua. Vides diuersitatem legis & Euangelij, Moysi & Christi? Planè: non enim recepisti illud quoq; Euangeliū eiusdē ueritatis, & eiusdē Christi, in quo prohibēs diuortium, propriam quæstionē eius absoluit: Moyses propter duritiam cordis uestri præcepit libellum repudij dare: à primordio autem non fuit sic: quia scilicet qui marem & fœminam fecerat, erūt duo, dixerat, in carne una. Quod deus itaq; iunxit, homo disiunxerit? Hoc enim responso, & Moysi constitutionem protexit, ut sui & creatoris institutionem direxerit, ut Christus ipsius. Sed quatenus ex his reuincendus es, quærere cœpisti, sic tibi occurram. Ac si meus Christus, nónne & ipse prohibēs diuortiū, & patrē tamen gestans eum qui marē & fœminā iunxit, excusauerit potius quàm destruxerit Moysi cōstitutionē. Sed ecce sic tuus sit iste Christus cōtrariā docens Moysi, & creatori: ut si non contrarium ostēdero meus sit. Dico enim illum conditionaliter nūc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem & aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterium cōmisit. Et qui à marito dimissam duxerit, æque adulter est, ex eadem utiq; causa dimissam qua nō licet dimitti ut alia ducat: illicite enim dimissam pro indimissa ducens, adulter. Manet enim matrimonium quod non rite diremptū est. Manente matrimonio, nubere adulteriū est. Ita si cōditionaliter prohibuit dimittere uxorē, non in totū prohibuit. Et quod nō prohibuit in totum, permisit. Alia subijci causa cessat, ob quam prohibuit: etiā nō cōtrariū Moysi docet, cuius præceptū alicubi cōseruat. Nondū dico cōfirmat: aut si omnino nō negas pmitti diuortiū à Christo, quomodo tu nuptias dirimis, nec cōiungens marē & fœminā, nec alibi coniunctos ad sacramentū baptismatis & eucharistiæ admittēs, nisi intra se cōiurauerint aduersus fructum nuptiarum, ut aduersus ipsum creatorem. Certe quid facit apud te maritus, si uxor eius cōmiserit adulterium. Habebit ne illam? Sed nec tuū

*For. *quæ recepisti.*

Baptisma et eucharistia duo sacramēta primitiuæ ecclesiæ.

nec tuũ Apostolũ sinere cõiungi prostitutæ, membra Christi. Habet itaq; & Christum assertorem iustitia diuortij. Iam hinc cõfirmatur ab illo Moyses ex eodem titulo prohibens repudium, quo & Christus, si inuentum fuerit in muliere negotium impudicum. Nam & in Euangelio Matthæi: Qui dimiserit, inquit, uxorem suam præter causam adulterij, facit eam adulterari, atq; adulter censetur: & ille qui dimissam à uiro duxerit. Cæterum præter & causa adulterij, nec creator disiungit quod ipse scilicet cõiunxit, eodẽ alibi Moyse constituente eum qui ex compressione matrimoniũ fecerat, nõ posse dimittere uxorem in omne tempus. Quod si ex uiolentia coactum matrimoniũ stabit, quanto magis & conuenientia uoluntariũ? Sicut & ꝓphetiæ autoritate, uxorem iuuentutis tuæ non dimittes. Habes itaq; Christum ultro uestigia ubiq; creatoris ineuntem, tam in permittendo repudio, q̃ in ꝓhibendo. Habes etiam nuptiarum quóque uelis latere prospectorem, quas nec separari uult prohibendo repudium, nec cum masculo haberi tunc ꝑmittendo diuortium. Erubesce non coniungens quos tuus quoq; Christus cõiunxit. Erubesce etiam disiungens sine eo merito, quos disiungi uoluit & tuus Christus. Debeo nũc & illud ostendere, unde hanc sententiã deduxerit dominus, quóue direxerit. Ita enim plenius constabit, eadẽ ad Moysen destruendum expectasse per repudij propositionem subito interpositam: quia nec subito interposita est, habens radicem ex eadem Iohãnis mentione. Iohãnes enim retundens Herodem, quod aduersus legem uxorem fratris sui defuncti duxisset, habentis filiam ex illa, nõ alia: hoc ꝑmittente, imò & præcipiente lege: quia si frater *illecebris decesserit, ut à fratre ipsius & ex costa ipsius suspararetur semen illi, coniectus in carcerẽ fuerat ab eodẽ postmodũ & occisus. Facta igitur mentiõe Iohãnis dominus, & utiq; successus exitus eius, illicitorum matrimoniorũ & adulteri figura iaculatus est in Herodem, adulterum pronuncians, etiã qui dimissam à uiro duxerit: quo magis impietatem Herodis oneraret: qui nõ minus morte quàm repudio dimissam à uiro duxerat. Et hoc fratre habente ex illa filiam, & uel eo nomine illicita ex libidinis, non ex legis instinctu: ac propterea propheten quoq; assertorem legis occiderat. Hoc mihi disseruisse proficiet, etiã ad subsequẽs argumentũ diuitis apud inferos dolentis, & pauperis in sinu Abrahæ requiescentis. Nam & illud quantũ ad scripturæ superficiẽ subito propositum est, quantum ad intentionem sensus, & ipsum cohæret mentioni Iohãnis male tractati, & suggillati Herodis male meritati, utriusq; exitum deformans, Herodis tormenta, & Iohãnis refrigeria, ut iam audiret Herodes: Habent illic Moysen & prophetas, illos audiant. Sed Marcion aliorsum cogit, scilicet ut utrãq; mercedem creatoris, siue tormenti, siue refrigerij apud inferos, determinet eis positam qui legi & prophetis obedierint, Christi uero & dei sui cœlestem definiat sinum & portum. Respõdebimus, & hæc ipsa scriptura reuincente oculos eius, quæ ad inferos discernit Abrahæ sinum pauperi.

Forte noluit

*Puto legendũ * illiberis. Qua noua dictione significat eũ qui sine liberis est. Nec hoc alienũ uidetur ab affectatiõe Africana. Librarius insolentia dictionis offensus, illecebris supposuit.*

Aliud enim inferi,ut puto,aliud quoq; Abrahæ sinus. Nam & magnũ ait intercidere regiones istas profundum,& transitum utrunq; prohibere.Sed nec alleuasset diues oculos & quidem de longinquo,nisi in superiora, & de altitudinis longinquo per immensam illam distantiã sublimitatis & ꝓfunditatis. Vnde apparet sapienti cuiq;,qui aliquando Elysios audierit,esse aliquam localem determinationẽ,quæ sinus dicta sit Abrahæ ad recipiendas animas filiorum eius,etiã ex nationibus,patris scilicet multarũ nationũ in Abrahæ censum deputandarum,& ex eadẽ fide qua & Abraham deo credidit:nullo sub iugo legis,nec in signo circũcisionis.Eam itaq; regionem,sinũ dico Abrahæ,& non cœlestem,sublimiorẽ tamen inferis: interim refrigerium,prætereã animabus iustorũ,donec consumatio rerum resurrectionem omniũ plenitudine mercedis expungat:Tunc apparitura cœlesti promissione quã Marcion suo uendicat,quasi non à creatore promulgatã.Ad quam ascensum suũ CHRISTVS ædificat in cœlum,secundũ Oseæ:utique suis,ubi est & locus æternus, de quo Esaias: Quis annũciabit uobis locum æternum,nisi scilicet CHRISTVS incedens in iustitia,loquens uiam rectã, odio habens iniustitiã & iniquitatem? Quod si æternus locus repromittetur,& ascensus in cœlum ædificatur à creatore,promittente etiã semẽ Abrahæ uelut stellas cœli futurũ,utiq; ob cœlestem promissionem:salua ea promissione,cur nõ capiat sinũ Abrahæ dici,temporale aliquod animarum fidelium receptaculum,in quo iam delinietur futuri imago, ac candida quædam utriusq; iudicij prospiciatur. Admonens quoq; uos hæreticos dum in uita estis Moysen & prophetas unũ deum prædicãtes creatorem,& unum CHRISTVM prædicantes eius,& utrũq; iudicium pœnæ & salutis æternæ apud unicum deum positum,qui occidat & uiuificet. Imò,inquit,nostri dei monela de cœlo,nõ Moysen & prophetas iussit audiri,sed CHRISTVM: Hunc audite.Merito.Tunc enim Apostoli satis iam audierant Moysen & prophetas,qui secuti erãt CHRISTVM,credẽdo Moysi & prophetis.Nec enim accepisset Petrus dicere:Tu es CHRISTVS,anteq̃ audisset & credidisset Moysi & prophetis.A quibus solis adhuc CHRISTVS annunciabatur.Hæc igitur fides eorum meruerat,ut etiam uoce cœlesti cõfirmaretur iubente illum audiri,quem agnouerant euangelizantẽ pacem,euangelizantẽ bona,annunciantem locum æternum,ædificantem illis ascẽsum suũ in cœlum. Apud inferos autem de eis dictum est:Habent illic Moysen & ꝓphetas,audiant illos:qui nõ credebant,uel qui nec omnino*si credebãt esse post mortem superbiæ diuitiarum, & gloriæ delitiarum,supplicia annunciata à Moyse & prophetis:decreta autem ab eo deo,qui de thronis deponit dynastas,& de sterquilinijs eleuat inopes.Ita cum utriq; pronunciatiõis diuersitas competat creatori,non erit diuinitatum statuenda distantia,sed ipsarum materiarũ.Conuersus ibidem ad discipulos, Væ dicit autori scandalorum, expedisse ei si natus non fuisset, aut si molino saxo ad collum deligato præcipi-

Sinus Abrahæ

Candida pro spe & expectatione.

Fort. *sic cre.

to præcipitatus esset in profundũ, quàm unũ ex illis modicis utiq; discipu/lis eius scandalizasset. Aestima quale supplicium cõminetur illi. Nec enim alius ulciscetur scandalum discipulorum eius. Agnosce igitur & iudicem, & illo affectu pronunciantem de cura suorum, quo & creator retro: Qui te-tigerit uos, ac si pupillam oculi mei tangat. Idem sensus eiusdem est: Peccã/tem fratrem iubet corripi: quod qui non fecerit, utique deliquit, aut ex odio uolens fratrem in delicto perseuerare, aut ex acceptione personæ, par-cens ei: habens Leuiticum: Non odies fratrem tuum in animo tuo. Tra-ductione non traduces proximũ tuũ, utiq; & fratrem, & non sumes ꝓpter illum delictum. Nec mirum si ita docet, qui pecora quoq; fratris tui, si errã/tia in uia inueneris, prohibet despicias: quo minus ea reducas fratri, nedum ipsum sibi. Sed & ueniã* dei fratri in te delinquenti iubet etiam septies. pa/rum planè. Plus est enim apud creatorem, qui nec modum statuit, in infi-nitum pronuncians, Fratris malitiæ memor ne sis. nec petẽti eã præstes mã/dat, sed & nõ petenti. Non enim dones offensam uult, sed obliuiscaris. Lex leprosorũ quantæ sit interpretationis erga species ipsius uitij, & inspectatio nis summi sacerdotis. nostrum erit scire, Marcionis, morositatẽ legis oppo-nere, ut & hic CHRISTVM æmulum eius affirmet præuenientem solénia legis etiam in curatione decem leprosorum, quos tantũmodo ire iussos, ut se ostenderent sacerdotibus, in itinere purgauit, sine tactu iam & sine uer-bo tacita potestate, & sola uoluntate: quasi necesse sit semel remediatore lã/guorum & uitiorum annunciato CHRISTO, & de effectibus probato, de qualitatibus curationum retractari: aut creatorem in CHRISTO ad legem prouocari: si quid aliter quàm lege distinxit, ipse perfecit: cum aliter utiq; do minus per semetipsum operetur, siue per filium, aliter prophetas famulos suos maximæ documenta uirtutis & potestatis, quæ ut clariora & ualidio/ra quâ propria, distare à uicarijs fas est. Sed eiusmodi & alibi iã dicta sint in documento superiore. Nunc & si præfatus est multos tũc fuisse leprosos apud Israhel, in diebus Helisæi prophetæ, & neminem eorum purgatum nisi Neeman Syrum: non utiq; & numerus faciet ad differentiam deorum, in destructionem creatoris, unum remediantis, & prælationem eius qui de cem emundarit. Quis enim dubitabit plureis potuisse curari ab eo, q unũ curasset, quàm ab illo decem, qui nunquàm retro unum. Sed hac cumma-xime pronunciatione diffidentiam Israhelis uel superbiam pulsat: quod cũ multi essent illic leprosi, & prophetes non deesset, etiam in ædito documen to, nemo decucurrisset ad deum operantem in prophetis. Igitur quoniam ipse erat autenticus pontifex dei patris, inspexit illos secundum legis arca/num, significantis CHRISTVM esse uerum disceptatorem & elimatorẽ hu manarum macularũ. Sed & quod in manifesto fuit legis, præcepit: Ite ostẽ/dite uos sacerdotibus. Cur, si illos ante erat emundaturus. An quasi legis il/lusor, ut in itinere curatis ostenderet, nihil esse legẽ cũ ipsis sacerdotibus? &

Forte * des fra.

utique:uiderit si cui tam opiniosus uidebitur CHRISTVS, imò digniora sunt interpretanda, & fidei iustiora. Ideo illos remediatos, quâ secundum legẽ iussi abire ad sacerdotes obaudierant:neq; enim credibile est emeruisse medicinã à destructore legis *obsecratores legis. Sed cur pristino leproso nihil tale præcepit, qa nec Helisæus Syro Neman:& tamẽ nõ idcirco non erat creatoris. Satis respondi, sed qui credidit, intelligit etiã altius aliqd. Disce igitur & causas. In Samariæ regionibus res agebatur, unde erat & unus interim ex leprosis. Samaria aũt desciuerat ab Israhele, habẽs schisma illud ex nouẽ tribubus, quas auulsas per Achiam prophetã, collocauerat apud Samariã Hieroboam. Sed & aliâs semper sibi placentes erant Samaritani de montibus & puteis patrũ:sicut in Euangelio Iohannis Samaritana illa in colloquio domini apud puteum, Ne tu maior sis, & cætera. Et rursus: Patres nostri in isto monte adorauerunt, & uos dicitis qa Hierosolymis oportet adorare. Itaq; qui & per Esaiam: Væ qui dixerit eis qui cõfident in monte Samariæ, iã & ipsam restituere dignatus, de industria, iubet ostendere se sacerdotibus, utiq; qui nõ erant nisi ubi & templum, subijciẽs, Samaritani Iudæo, quoniã ex Iudæis salus, licet Israhelitæ & Samaritæ:tota enim promissio tribui Iudæ CHRISTVS fuit, ut scirent Hierosolymis esse & sacerdotes & templum, & matricẽ religionis, & fontẽ nõ puteum salutis. Et ideo ut uidit agnouisse legem illos Hierosolymis expungendam, ex fide iam iustificandos sine legis ordine remediauit. Vnde & unũ illũ solutum ex decẽ, memorẽ diuinæ gratiæ Samariten miratus: non mãdat offerre munus ex lege, quia satis iam obtulerat, gloriam deo reddens:hoc & domino uolẽte interpretari legem. Et tamen cui deo gratiã reddidit Samarites, quando nec Israhelites alium deum usq; adhuc didicisset? Cui alij quàm cui om̃es remediati retro à CHRISTO? Et ideo fides tua te saluũ fecit, audijt: qa intellexerat ueram se deo omnipotenti oblationẽ, gratiarum scilicet actionẽ, apud uerum templum & uerum pontificẽ eius, CHRISTVM facere debere. Sed nec pharisæi possunt uideri de alterius dei regno consuluisse dominum, quando uenturum sit, quàm diu alius à CHRISTO æditus deus non erat:nec ille de alterius regno respondisse, q̃ de cuius cõsulebatur. Non uenit, inquit, regnũ dei cum obseruatione. nec dicunt: Ecce hic, ecce illic. Ecce em̃ regnum dei intra uos est, Quis nõ ita interpretabitur, intra uos est, id est, in manu, in potestate uestra:si audiatis, si faciatis dei præceptum? Quod si in præcepto est dei regnũ, propone igitur contra, secundũ nostras antitheseis, Moysen, & una sentẽtia est. Præceptũ, inquit excelsum nõ est, nec lõge à te. Nõ in cœlo est, ut dicas, quis ascendit in cœlũ, & deponit nobis illud? Et auditũ illud faciemus. Nec ultra mare est, ut dicas, quis trãsfretabit & sumet illud nobis, & auditũ illud faciemus. Propè te est uerbũ, in ore tuo, & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Hoc erit nõ hic, nec illic: Ecce em̃ intra uos est regnũ dei. Et ne argumentet̃ audacia hæretica, de regno creatoris, de

*Forte *obseruatores.*

Vera oblatio

toris,de quo cõsulebatur,nõ de suo respondisse eis dominũ,sequentia obsistunt.dicens enim filium hominis ante multa pati & reprobari oportere, ante aduentũ suũ,in quo & regnũ substantialiter reuelabit,suũ ostendit & regnũ de quo responderat,quod passiones & reprobatiões ipsius expectabat.Reprobari aũt habẽs & postea agnosci,& assumi,& extolli,etiã ipsum uerbum reprobari,inde decerpsit ubi in lapidis ænigmate utraq; reuelatio eius apud Dauid canebatur.Prima recusabilis,secunda honorabilis.Lapis inquit,quẽ reprobauerunt ædificantes,iste factus est in caput anguli.A domino factũ est hoc.Vanũ enim si credidimus deum de contumelia aut gloria scilicet alicuius prædicasse:non ut eum portenderet, quẽ & in lapidis & in petræ & in montis figura portenderat.Sed si de suo loquitur aduẽtu, cur eum diebus Noë & Loth comparat tetris & atrocibus, deus & lenis & mitis? Cur admonet meminisse uxoris Loth,quæ præceptũ creatoris non impune cõtempsit,si nõ cũ iudicio uenit uindicãdorũ præceptorũ suorũ? Etiã si uindicatur, & ille si iudicat me,non debuit per eius documenta formare quẽ destruit,ne ille me formare uideat.Si uero & hic nõ de suo loquit adventu,sed de Iudæi CHRISTI, expectemus etiã nunc ne quid de suo prædicet,illũ interim esse credentes,quẽ omni loco prædicat.Nã & orandi pseuerantiã & instantiã mandans,parabolã iudicis ponit,coacti audire uiduam,instantia & pseuerantia interpellationũ eius.Ergo iudicẽ deum ostẽdit orandũ,nõ se,si nõ ipse est iudex:sed subiunxit facturũ deũ uindictam electorum suorum.Si ergo ipse erit iudex qui & uindex:si creatorem ergo meliorem deum probauit,quem electorum suorum clamãtium ad eum die & nocte uindicem ostendit.Et tamen cum templum creatoris inducit,& duos adorantes diuersa mente describit,Pharisæum in superbia,publicanum in humilitate:ideóq; alterum reprobatum, alterum iustificatum descendisse: utiq; docendo qua disciplina sit orandum,cum & hic orandum cõstituit,à quo relaturi essent.Iam orandi disciplinã siue reprobatricẽ sup̃biæ,siue iustificationẽ humilitatis alterius dei:nec templũ,nec oratoris,nec iudiciũ inuenio penes CHRISTVM,nisi creatoris.Illũ iubet adorare in humilitate ut alleuatorẽ humiliũ:nõ in sup̃bia,ut destructorẽ sup̃borũ.Quẽ aliũ adorãdũ mihi ostẽdit,qua disciplina,qua spe? Neminẽ opinor. Nã & quã docuit orationẽ creatori p̃bauimus cõuenire.Aliud est si etiã adorari*quam deus optimus & ultro bonus nõ uult.Sed qs optimus,nisi unus,inquit,de⁹? Nõ quasi ex duobus diis unũ optimũ ostenderit,sed unũ esse optimũ deũ solum,qui sic unus sit optimus,q̃ solus deus.Et utiq; optimus, qui pluit sup iustos & iniustos,& solẽ suũ oriri facit sup bonos & malos: sustinẽs & alẽs & iuuans etiam Marcionitas.Deniq; interrogatus ab illo quodam, præceptor optime,qd faciens uitã æternã possidebo: de præceptis creatoris an ea sciret,id est,faceret, expostulauit:ad contestandũ præceptoris creatoris uitã acquiri sempiternã. Quiq; illũ principaliora quæq; affirmasset obseruasse

*Forte*quã uel quia deus optimus.*

*Forte*quã uel quia solus deus.*

*Forte*præceptis*

 se ab

ſe ab adoleſcentia. Vnum, inquit, tibi deeſt. Omnia quæcũq; habes, uende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & ueni ſequere me. Age Marciõn omneſq; iam cõmiſerones & coodibiles eius hæretici quid audebitis dicere? Recidit ne CHRISTVS priora præcepta, non occidendi, non adulterandi, non furandi, nõ falſum teſtandi, diligendi patrem & matrem?
Forte* An ne Ante & illa ſeruauit, & quod deerat adiecit? quanq; & hoc præceptum largitionis in egenos ubiq; diffuſum ſit in lege & prophetis, uti glorioſiſſimus
Forte* multo ille obſeruator præceptorum, pecuniam *multã cariorem habiturus traduceretur. Saluũ eſt igitur & hoc in Euangelio: Non ueni diſſoluere legem & prophetas, ſed potius adimplere. Simul & cætera dubitatione liberauit, manifeſtando unius eſſe & dei nomen & optimi, & uitam æternam & theſaurum in cœlo, & ſemetipſum, cuius præcepta ſupplendo & conſeruauit & auxit: ſecundũ Micheam quoq; hoc loco recognoſcendus, dicentẽ: Si annunciauit tibi homo quid bonũ? Aut quid à te dominus exquirit, quàm facere iudicium, diligere miſericordiã, & paratum eſſe ſequi dominũ deum tuum? Et homo enim CHRISTVS annuncians quid ſit bonũ, ſcientiã legis præcepta, inquit, ſcis? facere iudicium. Vende, inquit, quæ habes: dilige miſericordiã, & da, inquit, egenis. Paratũ ſe, inquit, ire cum domino, & Veni, inquit, ſequere me. Tam diſtincta fuit à primordio Iudæa gens, p tribus & populos & familias, & domos, ut nemo facile ignorari de genere potuit. Sed uel de recentibus Auguſtianis cenſibus adhuc tũc fortaſſe pendẽtibus. IESVS autem Marcionis & natus nõ dubitaretur, qui homo uidebatur: utiq; quâ non natus nullam potuerat generis ſui in publico habuiſſe notitiã: ſed erat unus aliqui deputandus ex ĳs, qui quo modo ignoti habebantur. Cum igitur prætereuntẽ illum cæcus audiſſet, cur exclamauit, IESV fili Dauid miſerere mei: niſi quia filius Dauid eſt, ex familia Dauid nõ temere deputabatur per matrẽ & fratres, qui aliquando ex notitia utiq; annũciati ei fuerãt? Sed antecedentes increpabant cæcum, uti taceret. Merito, quoniam quidem uociferabatur, nõ quia de Dauid filio mentiebatur. Aut doce increpãtes illos ſciſſe, quod Ieſus non eſſet filius Dauid: ut idcirco ſilentium cæco indixiſſe credantur. Sed & ſi doceres, facilius illos ignoraſſe præſumeret, quàm dominum palàm in ſe prædicationẽ ſuſtinere potuiſſe. Sed patiens dominus, nõ tamẽ cõfirmator erroris, imò etiam detector creatoris: ut nõ prius hanc cæcitatem hominis illius enubilaſſet, ne ultra Ieſum filiũ Dauid exiſtimaret. Atquin ne patientiã eius infamaretis, nec ullam rationem diſſimulationis illi affigeretis, ne filiũ Dauid negaretis, manifeſtiſſime cõfirmauit cæci prædicationẽ, & ipſa remuneratione medicinæ, & teſtimonio fidei. Fides, inqt, tua te ſaluũ fecit. Quid uis cæcum crediſſe? Ab illo deo deſcendiſſe Ieſum ad detectionem creatoris, ad deſtructionem legis & prophetarum, nõ illũ eſſe qui ex radice Ieſſe, & ex fructu lumborũ Dauid deſtinabatur: cæcorũ quoq; remunerator. Sed nondum puto eiuſmodi tunc cæci erant, qualis
Marcion

Marcion, ut hæc fuerit cæci illius fides, qua crediderit in uoce, Iesu fili Dauid: qui hoc se & cognouit, & cognosci ab omnibus uoluit. Fidem hominis &si melius oculatam, &si ueri luminis compotem, exteriore quoq; uisione donauit, ut & nos regulam simulq; mercedem fidei disceremus: Qui uult uidere Iesum Dauid filium, credat per uirginis censum. Qui non ita credet, nō audiet ab illo, Fides tua te saluū fecit. Atq; ita cæcus remanebit ruens in antithesim, ruentem & ipsam antithesim. Sic enim cæcus cæcū deducere solet. Nam si aliquando Dauidem in recuperatione Sionis, offenderant cæci resistentes, quo minus admitteretur, in figuram populi, proinde cæci nō admissuri quandoq; CHRISTVM filium Dauid: ideo CHRISTVS ex diuerso cæco subuenit, ut hinc se ostenderet nō esse filium Dauid, & ex animi diuersitate bonus cæcis, quos ille iusserat cædi. Et cur fidei, & quidem prauæ præstitisse se dixit? Atquin & hoc filius Dauid antithesim de suo retundendam. Nam qui Dauid offenderant cæci? Nunc uero eius, deinde carnis homo supplicem se obtulerat filio Dauid, idcirco ei satisfacienti quodāmodo placatus filius Dauid, restituit lumina: cui testimonio fidei, qua hoc ipsum ædiderat exorandum sibi esse filium Dauid: & tamen Dauid audacia hominum puto offenderit, non ualetudo. Consequitur & Zachæi domus salutem. Quo merito? Nunquid uel ille crediderat CHRISTVM à Marcione uenisse? Atquin adhuc in aurib9 erat omniū uox illa cæci, Miserere mei Iesu fili Dauid: & omnis populus laudes referebant deo: nō Marcionis, sed Dauid. Enimuero Zachæus &si allophylus, fortasse tamen aliqua notitia scripturarum ex cōmercio Iudaico afflatus: plus est autem, & ignorās Esaiā præcepta eius impleuerat. Confringito, inquit, panē tuū esurienti: & nō habentes tectum, in domū tuam inducito. Hoc cummaxime agebat, exceptū domo sua pascens dominū. Et nudum si uideris, tegito. Hoc cummaxime promittebat, in omnia misericordiæ opera dimidium substantiæ offerens, dissoluens uiolentiorum contractum obnoxijs, & dimittens conflictatos, in laxamentum, & omnem cōscriptionem iniquam dissipans, dicendo: &si cui quid per calumniā eripui, quadruplū reddo. Itaq; dominus: Hodie, inquit, salus huic domui. Testimoniū dixit salutaria esse quæ præceperat prophetes creatoris. Cum uero dicit: Venit enim filius hominis saluum facere quod perijt. Iam nō contendo eum uenisse, ut saluū faceret quod perierat, cuius fuerat, & cui perierat, quod saluū uenerat facere: sed in alterius quæstionis gradum dirigo. De homine agi nulla dubitatio est hic, cū ex duabus substantijs constet, ex corpore & anima: quærendū est, ex qua substantiæ specie perijsse uideatur. Si ex corpore, ergo corpus perierat, anima non. Quod perierat, saluū facit filius hominis: habet igitur & caro salutem. Si & anima perierat, animæ pditio saluti destinat: caro quæ nō perijt, salua est. Si totus homo perierat ex utraq; substātia, totus homo saluus fiat, necesse est: & elisa est sententia hæreticorum negantium carnis salutem. Iā & Christus creato

stus & Iesus creatoris est, ad quem proprietas nominũ pertinet. Amplius, & prohibeat eos recipi quorum & ipse par sit utiq;: & proinde in nomine uenit alieno, si non ipsius erat à mendacio nominis præuenire discipulos, q per proprietatem nominis possidebat ueritatem eius. Venient deniq; illi, dicentes: Ego sum Christus. Recipies eos qui consimilem recepisti. Et hic em in nomine suo uenit. Quid nunc, quod & ipse ueniet nominũ dominus Iesus creatoris? Reijcies illum? Et quàm iniquũ, quàm iniustũ, & optimo deo indignum, ut non recipias eum in suo nomine uenientem, qui alium in nomine eius recepisti. Videamus & quæ signa tẽporibus imponat. Bella, opinor, & regnum super regnum, & gentem super gentem, & pestem, & fames terræq; motus, & formidines, & ꝓdigia de cœlo: quæ omnia seuero & atroci deo congruunt. Hæc cum adijcit etiam oportere fieri, quem se præstat destructorem, an probatorem creatoris? cuius dispositiones confirmat impleri oportere, quas ut optimus tam tristes, quàm atroces abstulisset, potius q̃ constituisset, si non ipsius fuissent. Ante hæc autem persecutiones eis prædicat & passiones uenturas, in martyrium, utiq; & in salutem: accipe prædicatum in Zacharia: Dominus, inquit, omnipotens proteget eos & cõsumet illos, & lapidabunt lapidibus fundæ: & bibunt sanguinẽ illorum uelut uinũ, & replebũt pateras quasi altaris: & saluos eos faciet illo die, uelut oues populum suũ, qui lapides sancti uolutãt. Et ne putes hæc in passiones prædicari, quæ illos tot bellorum nomine ab Allophylis manebant, respice ad species. Nemo in prædicatione bellorum legitimis armis debellandorum, lapidationem enumerat popularibus cœtibus magis & inermi tumultui familiarem. Nemo tanta in bello sanguinis flumina paterarũ capacitate metitur, aut unius altaris cruentatione adæquat. Nemo oues appellat eos, qui in bello armati & ipsi ex eadem feritate certantes, cadunt. sed qui in sua proprietate atq; patientia dedentes potius semetipsos, quàm uindicantes trucidantur. Deniq; qui lapides, inquit, sancti uolutant: non quia milites pugnant. Lapides enim sunt & fundamenta, super quæ nos ædificamur, extructi secundum Paulum, super fundamentum Apostolorum qui lapides sancti oppositi omniũ offensui uolutabant. Et hic igitur ipse uetat cogitari, qd responderi oporteat apud tribunalia, q & Balæ quod non cogitauerat, imò contra quàm cogitauerat, suggessit: & Moysi causato linguæ tarditatem, os repromisit: & sapientiam ipsam, cui nemo resisteret, per Esaiã demõstrauit. Hic dicent, ego dei sum, & clamabit in nomine Iacob, & alius inscribetur in nomine Israhelis. Quid enim sapientius & incontradicibilius confessione simplici & exerta in martyris nomine cum deo inualescentis: Quod est interpretatio Israhelis. Nec mirum si is cohibuit præcogitationem, qui & ipse à patre excepit pronũciandi tempestiue subministrationem. Dominus mihi dat linguam disciplinæ, quando debeam proferre sermonem, nisi Marcion Christum non subiectum patri infert. A proximis quoq; ꝑsecutiones

& nominis

& nominis ex odio utiq; blasphemiā prædicatā, nō debeo usus ostendere. Sed per tolerantiam, inquit, saluos facietis uosmetipsos, de qua scilicet psalmus, Tolerantia, inquit, iustorum non periet in finem. Quia & alibi. Honorabilis mors iustorum: ex tolerantia sine dubio, quia & Zacharias: Corona autem erit eis qui tolerauerint. Sed ne audeas argumentari Apostolos ut alterius dei præcones, à Iudæis uexatos, memento Prophetas quoq; eadem à Iudæis passos, tamen non alterius dei Apostolos fuisse, quàm creatoris. Sed monstrato dehinc tēpore excidiū cœpisse uallari exercitibus Hierusalē. Fort.excidij. Signa iam ultimus finis enarrat solis & lunæ syderumq; prodigia. Et inter angustias nationū obstupescētiū uelut à sonitu maris fluctuātis pro expectatione imminentiū orbi malorū. Quod & ipsæ uires cœlorum concuti habeant, accipe Iohelem. Et dabo prodigia in cœlo, & in terra sanguinē & ignē & fumi uaporem. Sol cōuertetur in tenebras & in sanguinem luna, priusq; adueniat dies magnus & illustris domini. Habes & Abacū, Fluminibus dis rumpetur terra: uidebunt te & parturient populi dispergens aquas gressu. Dedit abyssus sonum suū: sublimitas timoris eius elata est: Sol & luna constitit in suo ordine, in lucem coruscationis tuæ ibunt in fulgorem, fulgur scutum tuum, in cōminatione tua diminues terram, Et indignatione tua depones nationes. Conueniunt opinor & domini pronūciationes & prophetarum de concussionibus mundi, & orbis elementorum, & nationū. Post hæc quid dominus? Et tunc uidebunt filium hominis uenientem de cœlis cum plurima uirtute. Cum autem hæc fient erigetis uos, & leuabitis capita, quoniam appropinquabit redemptio uestra. In tempore scilicet regni, de quo subiecta erit ipsa parabola. Sic & uos cū uideritis omnia hæc fieri, scitote appropinquasse regnū dei. Hæc erit dies magnus domini & illustris, uenientis de cœlis filij hominis secūdum Danielem, Ecce cū cœli nubibus tanq; filius hominis adueniens &c. Et data est illi regia potestas, quam in parabola postulaturus exegerat, relicta pecunia seruis, qua fœneraretur, & uniuersæ nationes quas promiserat ei in psalmo pater. Postula de me & dabo tibi gētes hæreditatem tuam. Et gloria omnis seruiens illi, & potestas eius æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, quia nec moriētur in illo, nec nubent, sed erunt sicut angeli. De eodem aduētu filij hominis & fructu eius apud Abacum. Existi in salute populi tui ad saluos faciendos CHRISTOS tuos. Erecturus scilicet se & capita leuaturus in tempore regni redemptus. Fort.erecturos. Igitur cum & hæc quæ sunt promissionum proinde conueniant sicut & illa quæ sunt cōcussionum ex cōsonantia propheticarum & dominicarum pronūciationum, nullam hic poteris interstruere distinctionē, ut concussiones quidem referas ad creatorem sęuitiæ scilicet deum, quas nec sinere necdum expectare deberet deus optimus. Promissiones uero deo optimo deputes, quas creator ignorās illum non prophetasset. Aut si suas prophetauit non distātes à promissionibus CHRISTI, par erit in libertate optimo

deo:nec plus uidebit à CHRISTO tuo repromitti, q̃ à meo filio hominis. Ipsum decursum scripturæ euãgelicæ ab interrogatione discipulorũ usq; ad parabolã fici, ita inuenies cõtextu sensus, filio hominis hinc atq; illinc adhærere, ut in illũ cõpingat, & tristia & læta, & concussiones, & promissiones: nec possis separare ab illo alterã partẽ. Vnius enim filij hominis aduẽtu cõstituto inter duos exitus concussionũ & promissionum, necesse est ad unũ pertineant filiũ hominis, & incõmoda nationũ, & uota sanctorũ, qui ita positus est in medio ut cõmunis exitibus ambobus, alterũ cõclusurus aduentu suo, id est incõmoda nationũ, alterum incipiẽs, id est uota sanctorũ: ut siue mei CHRISTI cõcesseris aduentũ filij hominis, quo mala imminẽtia ei reputes quæ aduentũ eius antecedunt cogaris etiã bona ei asscribere, quæ ab aduẽtu eius oriuntur, cogaris mala quoque ei deputare quæ aduentũ eius antecedunt. Tam enim mala cohærent aduentui filij hominis antecedẽdo, quàm & bona subsequendo. Quære igitur quem ex duobus Christis cõstituas in persona unius filij hominis, in quam utraq; dispositio referatur. Aut & creatorem optimũ aut & deũ tuũ asperum dedisti natura. In summa ipsius parabolæ considera exemplũ, aspice ficũ & arbores omnes cũ fructũ protulerint, intelligent homines æstatẽ appropinquasse. Sic & uos cũ uideritis hæc fieri, scitote in proximo esse regnũ dei. Si enim fructificationes arbuscularũ signũ æstiuo tempori præstant antecedendo illud: proinde conflictationes orbis, signũ prænotãt regni præcedendo illud. Omne aũt signũ eius est res, cuius est signũ. Et omni rei ab eo imponit signũ, cuius est res. Ita si cõflictationes signa sunt regni, sicut fructificationes æstatis, ergo & regnũ creatoris est, cuius cõflictationes deputãtur, quæ signa sunt regni. Præmiserat oportere hæc fieri tam atrocia tam dira deus optimus, certe à ꝓphetis & à lege prædicata, adeo legẽ & prophetas nõ destruebat: cũ q̃ prædicauerant cõfirmat perfici oportere. Adhuc ingerit nõ trãsiturũ cœlum ac terrã, nisi omnia peragantur. Quæ nã ista? Si quæ à creatore fiunt, merito sustinebũt elementa domini sui ordinẽ expungi. Si quæ à deo optimo, nescio an sustineat cœlũ & terra perfici, quæ æmulus statuit. Hoc si patietur creator, zelotes deus nõ est. Trãseat age nũc terra & cœlũ. Sic enim dominus eorũ destinauit, dum uerbũ eius maneat in æuum. Sic enim & Esaias ꝓnunciauit. Admoneantur & discipuli ne quãdo grauentur corda eorũ crapula & ebrietate & secularibus curis, & insistat eis repentinus dies ille uelut laqueus, utiq; oblitis deum & plenitudine & cogitatione mundi, Moysi erit admonitio. Adeo is liberauit à laqueo diei illius, q hãc admõitionẽ retro intulit. Erãt & loca alia apud Hierusalẽ ad docendũ, erãt & extra Hierusalẽ ad secedendũ. Sed enim per diem in templo docebat, ut qui per Osee prædixerat, in tẽplo meo me inuenerunt, & illic disputatũ est ad eos: ad noctẽ uero in elæonem secedebat. Sic enim Zacharias demonstrarat. Et stabãt pedes eius in monte elæone. Erãt horæ quoq; auditorio cõpetẽtes. Diluculo cõueniendũ erat, quia per Esaiã cum dixisset,

ἐλαιών, id est oliuetum.

cum dixisset dominus, Dat mihi linguam disciplinæ, adiecit, apposuit mihi mane aurē ad audiendū. Si hoc est prophetias dissoluere, quid erit adimplere? Proinde scit & quando pati oporteret eū, cuius passionē lex figurat. Nā & tot festis Iudæorū Paschæ diem egit. In hoc enim sacramentū pronūciarat Moyses, Pascha est domini. Ideo & affectū suum ostendit, Cōcupiscentia cōcupiui Pascha edere uobiscū ante quàm patiar. O legis destructorem qui cōcupierat etiā Pascha seruare. Nimirum ueruecina illum Iudaica delectaret? An ipse erat qui tanq̄ ouis ad uictimā adduci habens, & tāq̄ ouis corā tondente, sic os nō aperturus, figurā sanguinis sui salutaris implere concupiscebat? Poterat & ab extraneo quolibet tradi, ne dicerem & in hoc psalmum expunctum, qui mecū panē edit leuabit in me plantā. Poterat & sine præmio tradi. Quāta enim opera traditoris circa eū, qui populū corā offendens, nec tradi magis potuisset quàm inuadi? Sed hoc alij cōpetisset CHRISTO, nō qui prophetias adimplebat. Scriptū est enim, Pro eo quod uenūdedere iustum. Nā & quātitatem & exitiū precij, postea Iuda pœnitente reuocati & in emptionē dati agri figuli, sicut in Euangelio Matthæi cōtinetur Hieremias præcanit, Et acceperunt triginta argenteos pretiū appreciati uel honorati, & dederunt ea in agrū figuli. Professus itaq; se cōcupiscentia cōcupisse edere pascha ut suū (indignum enim ut quid alienū cōcupisceret deus) acceptū panē & distributum discipulis, corpus suū illū fecit, hoc est corpus meum dicendo, id est figura corporis mei. Figura autē non fuisset, nisi ueritatis esset corpus. Cæterū uacua res, quod est phantasma, figurā capere non posset. Aut si propterea panem corpus sibi finxit, quia corporis carebat ueritate, ergo panē debuit tradere pro nobis. Faciebat ad uanitatē Marcionis ut panis crucifigeretur. Cur aūt panem corpus suū appellat, & nō magis peponem, quem Marcion cordis loco habuit, nō intelligens ueterē fuisse istā figuram corporis CHRISTI, dicentis per Hieremiā: Aduersus me cogitauerunt cogitatū, dicentes, Venite coiciamus lignū in panem eius, scilicet crucē in corpus eius: Itaq; illuminator antiquitatū quid tunc uoluerit significasse panem, satis declarauit, corpus suū uocans panem. Sic & in calicis mentione testamentū constituens, sanguine suo obsignatum, substantiā corporis confirmauit. Nullius enim corporis sanguis potest esse, nisi carnis. Nā & si qua corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe sanguinem nisi carnea non habebit. Ita consistit probatio corporis de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis. Vt autem & sanguinis ueterem figuram in uno recognoscas, aderit Esaias. Quis, inquit, qui aduenit ex Edom? rubor uestimentorū eius ex Bosor? Sic decorus in stola uiolenta cum fortitudine? Quare rubra uestimenta tua? & indumenta sicut de foro torcularis pleno conculcato? Spiritus enim propheticus uelut iam cōtēplabundus dominū ad passionē uenietē, carne scilicet uestitū, ut in ea passum, cruētum habitum carnis, in uestimentorum rubore designatum, cōculcatæ & expressæ ui pas-

EVCHARISTIA.

Lactātius F. corpus Christi ideo scribit Panem à Hieremia appellatū, quia ipse est, inquit, cibus, & uita hominum, qui credunt in carnem quam portauit li. IIII. Cap. XVIII

ſionis tanꝙ in foro torcularis,quia exinde quaſi cruentati homines de uini rubore deſcendant. Multo manifeſtius Geneſis in benedictione Iudæ,ex cuius tribu,carnis cenſus CHRISTI proceſſurus,iam tunc CHRISTVM in Iuda declinabat,Lauabit,inquit,in uino ſtolam ſuã,& in ſanguine uuæ amictum ſuũ,ſtolã & amictum carnem demõſtrans,& uinũ ſanguinem. Ita & nũc ſanguinem ſuũ in uino cõſecrauit,qui tũc uinum in ſanguine figurauit. Væ ait,per quẽ traditur filius hominis.Ergo iam uæ cõſtat imprecatiõis & cõminationis inclamationem intelligendã,& irato & offenſo deputãdam, niſi ſi Iudas impune erat tantũ ſceleris relaturus.Aut ſi impune,uacat uæ.Si non impune,utiqꝫ ab eo puniendus in quẽ ſcelus traditionis admiſit.Porrò ſi ſciens paſſus eſt hominem,quem ipſe comitatui ſuo aſciuerat,in tantũ ſcelus ruere,noli iam de creatore circa Adam retractare, quæ in tuum quoqꝫ deum retorquentur:aut ignoraſſe illũ qui nõ ex prouidentia obſtitit peccaturo:aut obſiſtere non potuiſſe,ſi ignorabat:aut noluiſſe ſi & ſciebat & poterat:atqꝫ ita malicioſum iudicandum,qui paſſus ſit hominem ſuum ex delicto perire.Suadeo igitur agnoſcas potius & in iſto creatorem,quàm parẽ illi deum optimũ,aduerſus ſententiam tuã facias.Nã & Petrũ præſumptorie aliquid elocutũ,negationi potius deſtinando,Zelotem deum tibi oſtendit.Debuit etiã oſculo tradi Propheticus ſcilicet CHRISTVS,ut eius ſcilicet filius qui labĳs à populo diligebatur. Perductus in conſeſſum an ipſe eſſet CHRISTVS,interrogatur. De quo CHRISTO Iudæi quæſiſſent niſi de ſuo? Cur ergo non uel tunc aliũ eis prodidit? ut pati poſſet,inquis,id eſt ut ille optimus ignorãtes adhuc in ſcelus mergeret.Atquin & ſi dixiſſet,paſſurus eſſet.Si dixero enim,inquit,uobis nõ creditis.Porrò non credituri,perſeueraſſent in necem eius.Et cur nõ magis paſſurus eſſet,ſi alterius dei,ac per hoc aduerſarium creatoris manifeſtaſſet? Ergo non ut pateretur,aliũ ſe tũc quoqꝫ ſuperſedit oſtendere:ſed quomodo ex ore eius confeſſionem extorquere cupiebant,nec cõfeſſo tamẽ credituri,qui cum ex operibus ſcripturas adimplentibus agnouiſſe debuerãt:Ita eius fuit occultaſſe ſe,cui ultro debebatur agnitio.Et tamen adhuc eis manũ porrigẽs, Abhinc,inquit,erit filius hominis ſedens ad dexteram uirtutis dei.Suggerebat enim ſe eſſe Danielis prophetia filium hominis,& de pſalmo Dauid ſedentem ad dexteram dei. Itaqꝫ & iſto dicto & ſcripturæ cõparatione illuminati,quem ſe uellet intelligi,ergo inquiunt,tu dei filius es. Cuius dei,niſi quem ſolũ nouerant? Cuius dei niſi quem in pſalmo meminerãt dixiſſe filio ſuo, Sede ad dexterã meã. Sed reſpondit,uos dicitis:quaſi non ego.Atquin cõfirmauit id ſe eſſe quod illi dixerant,dum rurſus interrogant. Vnde autem probabis interrogatiue, & non ipſos confirmatiue pronunciaſſe,Ergo tu filius dei es? Vt quia oblique oſtenderat ſe per ſcripturas filium dei intelligendum,ſic ſenſerint,ergo tu dei es filius quod te non uis aperte dicere:atqꝫ ita & ille,uos dicitis,confirmatiue reſpondit:& adeo ſic fuit pronunciatio eius,ut perſeuerauerit in eo, quod

Furt. deliniabat, uel declarabat.

quod pronunciatio sapiebat. Perductum enim illum ad Pilatum onerare cœperunt, quod se regem diceret CHRISTVM, sine dubio dei filiũ sessurũ ad dei dexteram. Cæterum alio eum titulo grauassent incerti an filium dei se dixisset, si Vos dicitis sic pronunciasset, hoc se esse quod dicerent. Pilato quoq; interroganti, tu es CHRISTVS, proinde tu dicis, ne metu potestatis uideretur amplius respondisse. Constitutus est igitur dominus in iudicio. Et statuit in iudicio populum suũ. Ipse dominus in iudicium uenit cũ presbyteris & archontibus populi, secundum Esaiã. Atque exinde omne scriptũ passionis suæ impleuit, Tumultuatæ sunt ibidem nationes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & archontes congregati sunt in unũ aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Nationes, Romani, qui cum Pilato fuerant. Populi, tribus Israhelis. Reges in Herode, Archontes in summis sacerdotibus. Nam & Herodi uelut munus à Pilato missus, Osee uocibus fidem reddidit, de CHRISTO enim propherauerat. Et uinctũ eũ ducent xenium regi. Delectatus est deniq; Herodes uiso IESV, nec uocem ullam ab eo audiuit. Tanq̃ agnus enim coram tondente, sic non aperuit os suũ, quia dominus dederat illi linguam disciplinæ, ut sciret quomodo eum oporteret proferre sermonem: Illam scilicet linguã quam in psalmo adglutinatam gutturi suo tunc probabat non loquendo. Et Barrabas quidem nocentissimus, uita, ut bonus, donatur CHRISTVS uero iustissimus, ut homicida morti expostulatur. Sed & duo scelesti circũfigũtur illi, ut inter iniquos scilicet deputaretur. Vestitum planè eius à militibus diuisum, partim sorte concessum Marcion abstulit, respiciens psalmi prophetiam. Dispertiti sibi sunt uestimenta mea, & in uestitum meum sortem miserunt. Aufer igitur & tamen ipsam. Idem enim psalmus de eo non tacet, Foderunt manus meas & pedes: totus in illo exitus legitur. Circundederũt me canes, synagoga malecorum circumuallauit me. Omnes qui spectabant me, naso irridebant me. Locuti sunt labijs, & capita mouerũt. Sperauit in deum, liberet eũ. Quo iam testimonium uestimentorũ habe falsi tui prædam? Totus psalmus uestimenta sunt CHRISTI. Ecce autẽ & elementa cõcutiuntur, dominus enim patiebatur ipsorum. Cæterum aduersario læso cœlum luminibus floruisset, magis sol radijs insultasset, magis dies stetisset, libenter spectans pendẽtem in patibulo CHRISTVM Marcionis. Hæc argumenta quoq; mihi competissent, & si non fuissent prædicata, Cœlum, inquit Esaias, uestiam tenebris. Hic erit dies de quo & Amos, Et erit illa die, dicit dominus, occidet sol meridie. Habes & horæ sextæ significationem, & contenebrauit super terrã. Scissum est & templi uelum, angeli eruptione derelinquentis filiam Sionis, tanquam in uinea speculam, & in cucumerario casulam. O quãtũ perseuerauit etiam XXX. psalmo CHRISTVM ipsum reddere, Vociferatur ad patrem, ut & moriens ultima uoce ꝓphetas adimpleret. Hoc dicto expirauit. Quis? Spiritus semetipsum, an caro spiritum? Sed spiritus semetipsum expirare

Fort. carnẽ ipsam.

Fort. habes.

non potuit. Alius est qui expirat,alius qui expiratur. Si spiritus expiratur, ab alio expiretur necesse est. Quod si solus spiritus fuisset, discessisse potius diceretur quam expirasse. Quis igitur expirat spiritũ nisi caro? quæ expirat quãdo illum habet, & ita eum cum amittit expirat. Deniq; si caro non fuisset: phantasma carnis, Phantasma autem spiritus fuit: Spiritus autem semetipsum expirauit, & expirando discessit. Sine dubio phantasma discessit, cum spiritus qui erat phantasma discessit, & nusquam comparuit phantasma cũ spiritu. Nihil ergo remãsit in ligno. Nihil pependit etiam post expirationem. Nihil de Pilato postulatum. Nihil de patibulo detractum. Nihil in sindone inuolutum. Nihil sepulchro nouo cõditum. Atquin non nihil. Quid igitur illud fuit, si phãtasma? Adhuc ergo inerat & CHRISTVS. Si discesserat CHRISTVS, ergo abstulerant phantasma. Supercst impudentiæ hæreticæ dicere phantasma illic phantasmatis remansisse. Sed si & Ioseph corpus fuisse nouerat, quod tota pietate tractauit. Ille Ioseph qui non consenserat in scelere Iudæis, Beatus uir qui non abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestium non sedit. Oportuerat etiam sepultorem domini prophetari ac iam tunc merito benedici, si nec mulierum illarum officium præterit prophetia, quæ ante lucem conuenerunt ad sepulchrum cum odorum paratura. De hoc enim per Osee, ut quærant, inquit, faciem meam, ante lucem uigilabunt ad me dicentes, Eamus & cõuertamur ad dominũ, quia ipse eripuit, dixit, & curabit nos, percussit, & miserebit nostri, sanabit nos post biduum, in die tertia resurgemus. Quis enim hæc non credat in recogitatu mulierum illarum uolutata, inter dolorem præsentis destitutionis, qua percussæ sibi uidebantur à domino, & spem resurrectionis ipsius qua restitui rite arbitrantur. Corpore autem nõ inuento, sublata erat sepultura eius de medio, secundum Esaiam. Sed & duo ibidem angeli apparuerunt: Tot ferè laterensibus uti solebat in duobus testibus consistens dei sermo. Reuertentes quoq; à sepulchro mulieres, & ab illa angelorum uisione prospiciebat Esaias: Mulieres, inquit, uenite, Venientes à uisione, uenite ad renunciandam scilicet domini resurrectionem. Bene autem quod incredulitas discipulorum perseuerabat, ut in finem usque defensio nostra consisteret, CHRISTVM IESVM nõ alium se discipulis ædidisse quàm prophetarum. Nam cum duo ex illis iter agerent, & dominus eis adhæsisset, nõ cõparans quod ipse esset, etiam dissimulans de conscientia rei gestæ, Nos aũt putabamus, inquiunt, ipsum esse redemptorem Israhëlis, utique suũ CHRISTVM, id est creatoris: adeo nec alium se ædiderat illis. Cæterum non existimarent eum creatoris. Et cum creatoris existimaretur, non sustinuisset hanc de se existimationem, si nõ is esset qui existimatur. Aut ipse erit autor erroris, & præuaricator ueritatis aduersus dei optimi titulum. Sed nec post resurrectionem alium se eis ostendit, quàm quem existimatum sibi dixerãt. Planè inuectus est in illis, O insensati & tardi corde in non credẽdo omnibus

Laterenses.

bus quæ locutus est ad uos. Quæ nam locutus? Alterius se dei esse probat, & manus de deo. An eadem & angeli ad mulieres? rememoramini quæ locutus sit uobis in Galilæa dicens, quod oportet tradi filium hominis & tamen figi, & tertia die resurgere. Et quare oportebat? nisi quia ita à deo creatore scriptum. Igitur increpauit illos ut de sola passione scandalizatos, & ut dubios de fide resurrectionis annunciatæ sibi à fœminis, per quæ non crediderant ipsum fuisse quem existimarant. Itaq; quod existimauerant id uolens credidisse, cum se confirmabat quem existimauerant, creatoris scilicet CHRISTVM redemptorem Israhēlis. De corporis autem ueritate quid potest clarius? cum hæsitantibus eis ne phantasma esset, imò phantasma credentibus: quid turbati estis? Et quid cogitationes subeunt in corda uestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum, quoniam spiritus ossa nō habet sicut me uidetis habere. Et Marcion quædam contraria sibi illa, credo industria eradere de Euangelio suo noluit, ut ex his quæ eradere potuit nec erasit, illa quæ erasit nec negetur erasisse, aut merito erasisse dicatur. Nec parcit nisi eis quæ non minus aliter interpretando quam delendo subuertit. Vult itaque sic dictum, quasi, spiritus ossa non habet, sicut me uidetis habentem, ad spiritum referatur, sicut me uidetis habentem, uel non habentem ossa, sicut & spiritus. Et quæ ratio tortuositatis istius? cum simpliciter ꝓnunciare potuisset, quia spiritus ossa non habet, sic me uidetis non habentem. Cur autem inspectui eorum manus & pedes suos offert, quæ membra & ossibus constant? Si ossa nō habebat, cur adijcit. Et scitote quia ego sum, quem scilicet corporeum retro nouerāt? Aut si phantasma erat usq; quaq;, cur illos phantasma credentes increpabat? Atquin adhuc eis non credentibus propterea cibum desiderauit, ut se ostenderet etiam dentes habere. Impleuimus, ut opinor, sponsionem, Exhibuimus IESVM CHRISTVM prophetarum doctrinis, sententijs, affectibus, sensibus, uirtutibus, passionibus, etiam resurrectione, non alium quàm creatoris. Siquidem & Apostolos mittens ad prædicandum uniuersis nationibus, in omnem terram exire sonum eorum, & in terminos terræ uoces eorum, psalmum adimplendo, præcepit. Misereor tui Marcion, frustra laborasti. CHRISTVS enim IESVS in Euangelio tuo, meus est.

Fort. cruci figi, uel carnem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBRI QVARTI, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

VERISSIMVM est quod alibi dixit Tertullianus, de Philosophorum ingenijs omnem hæresim animari. Siquidem Marcion hinc deum suum meliorem commentus est, quod Stoicæ scholæ decreta, cuius ille fuit alumnus, ἀπάθειαν hoc est affectuum uacuitatem tantopere prædicent. de qua seipsos etiam superbe iactant eius factionis cõsecranei. quod diuus Hieronymus nullo modo ferre potest. Enimuero superioribus libris egregie confutatus est, legem ab euangelio separans, & nouum ac meliorem deum comminiscens qui Christum in terras miserit: quatenus uidelicet id partim ex instrumento ueteri, partim ex Euangelio pro sua libidine corrupto, persuadere molitus est. Iam quoniam ex Paulinis quoque epistolis simili temeritate adulteratis, & prout ipsi uel cõmodum uel incommodum erat demutatis, insaniam suam Apostolico calculo comprobare tentabat, ostendit hoc postremo libro non alium Christum in illis prædicari, quàm creatoris. Quod si Paulus in quosdam inuehatur ceremonijs ueteris legis rursus utentes, non ideo creatori illum aduersari, qui ipse per Prophetas suos testatus sit umbras ueteris legis desituras exorta luce Euangelica. Agitur autem hic idem argumentum fucante sua Marcione ex uerbis Paulinis, & uicissim refellente Tertulliano, quod prioribus libris ante tractatum est. Porrò quod omnibus epistolis excussis (præter eas quæ sunt ad Titum & Timotheum quas reijciebat Marcion) illius quæ ad Hebræos inscribitur non est facta mentio, satis declarat, ea ætate Paulo non fuisse tributam.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER QVINTVS.

NIHIL sine origine nisi deus solus. Quæ quantum præcedit in statu omnium rerum, tantum præcedat necesse est etiam in retractatu earum, ut cõstare de statu possit. Quia nec habeas despicere quid quale sit, nisi certus an sit, cũ cognoueris unde sit. Et ideo ex opusculi ordine ad hanc materiam deuolutus, Apostoli quoque originem à Marcione desidero, nou⁹ aliqui discipulus, nec ullius alterius auditor, qui nihil interim credam nisi nihil temere credẽdum: temere porrò credi quodcũq; sine originis agnitione credetur: quicq; dignissime ad sollicitudinem

tudinem redigam istam inquisitionem, cum is mihi adfirmatur Apostolus quem in albo Apostolorũ apud Euãgelium non deprehendo. Deniq; audiens postea eũ à domino allectũ iam in cœlis quiescentẽ, quasi inprouidẽtiam existimo si nõ ante scit illũ sibi necessarium CHRISTVS, sed iam ordinato officio Apostolatus & in sua opera dimisso, ex incursu nõ ex prospectu adijciendũ existimauit, necessitate, ut ita dixerim, nõ uoluntate. Quamobrem Pontice nauclere si nunq; furtiuas merces uel illicitas in acatos tuas recepisti, si nullũ omnino onus auertisti uel adulterasti, cautior utiq; & fidelior in dei rebus, ædas uelim nobis quo symbolo susceperis Apostolum Paulum, quis illum tituli charactere percussit. Quis trãsmiserit tibi, quis imposuerit ut possis eum constanter exponere, ne illius probetur qui omnia Apostolatus eius instrumenta protulerit. Ipse se, inquit, Apostolũ est professus, & quidem non ab hominibus, nec per hominem, sed per IESVM CHRISTVM. Planè profiteri potest semetipsum quis. Verum professio eius alterius autoritate cõficitur: alius scribit: alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert. Nemo sibi & professor & testis est. Præter hæc utiq; legisti multos uẽturos, qui dicãt, ego sum CHRISTVS. Si est qui se CHRISTVM mentiatur, quantomagis qui se Apostolum prædicet CHRISTI? Adhuc ego in persona discipuli & inquisitoris cõuersor, ut iam hinc & fidem tuam obtundam, qui unde eam probes non habes: & impudentiam: suffundam, qui uindicas, & unde possis uindicare non recipis. Sic CHRISTVS, sic Apostolus, ut alterius dum non probantur nisi de instrumento creatoris. Non mihi Paulum etiam Genesis olim repromisit? Inter illas enim figuras & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob cum ad Beniamin dixisset, Beniamin, inquit, lupus rapax ad matutinum comedet adhuc, & ad uesperam dabit escam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum prouidebat, lupum rapacem, ad matutinum comedentem, id est prima ætate uastaturũ pecora domini, ut persecutorem ecclesiarum, dehinc ad uesperam escam daturum, id est deuergẽte iam ætate oues CHRISTI educaturum, ut doctorem nationũ. Nã & Saulis primo asperitas insectatiõis erga Dauid, dehinc pœnitentia & satisfactio, bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quàm Paulum in Saule secundum tribus, & IESVM in Dauid secundum uirginis censum. Hæc figurarum sacramenta si tibi displicent, certe Acta Apostolorum hinc mihi ordinem Pauli tradiderunt à te quoque non negandum. Inde Apostolum ostendo persecutorem, non ab hominibus, neque per hominem: inde & ipsi credere inducor: inde te à defensione eius expello, nec timeo dicentem, Tu ergo negas Apostolum Paulum? Non blasphemo quem tueor. Nego ut te probare compellam. Nego ut meum esse conuincam. Aut si ad nostram fidem spectas, recipe quæ eam faciant. Statiuam prouocas, æde quæ eam præstruunt: Aut proba esse quæ credis: aut si non probas, quomodo credis? Aut qualis

Album Apostolorũ

ἄκατος Græcis cymbam seu lintrem significat.

P A V L V S.

Fort. Si ad tuum.

qualis es aduersus eum credens, à quo solo probatur esse quod credis? Habe nunc Apostolum de meo sicut & CHRISTVM: quàm meum Apostolum, quàm & CHRISTVM. Iisdem & hic dimicabimus lineis: in ipso gradu prouocabimus præscriptiõis, Oportere scilicet & Apostolũ qui creatoris negetur, imò & aduersus creatorẽ ꝑferatur, nihil docere, nihil sapere, nihil uelle secundũ creatorẽ. Et in primis tãta constãtia aliũ deum edicere, quãta à lege creatoris abrupit. Neq; enim uerisimile est ut auertens à Iudaismo nõ pariter ostenderet in cuius dei fidem auerteret: quia nemo trãsire posset ad creatorẽ, nesciens ad quem trãseũdũ sibi esset. Siue enim CHRISTVS iam aliũ deũ reuelauerat, sequebatur etiã Apostoli testatio, uel ne nõ eius dei Apostolus haberetur quem CHRISTVS reuelauerat, & quia nõ licebat abscõdi ab Apostolo qui iam reuelatus fuisset à CHRISTO: Siue nihil tale de deo CHRISTVS reuelauerat, At tãto magis ab Apostolo debuerat reuelari, q iam nõ posset ab alio, nõ credẽdus sine dubio si nec ab Apostolo reuelatus. Quod idcirco præstruximus, ut iam hinc profiteamur nos proinde probaturos, nullum alium deũ ab Apostolo circumlatum, sicut probauimus nec à CHRISTO, ex ipsis utiq; epistolis Pauli, quas proinde mutilatas etiam de numero, forma iam hæretici Euangelij præiudicasse debebit.

Fort. tam.

DE EPISTOLA AD GALATAS.

PRincipalem aduersus Iudaismũ epistolã nos quoq; cõfitemur quæ Galatas docet, & amplectimur. Etenim omnẽ illã legis ueteris abolitionem, ut & ipsam de creatoris uenientẽ dispositiõe, sicut sæpe iã in isto ordine tractauimus, de prædicata nouatiõe à prophetis dei nostri. Quod si creator quidẽ uetera cessura promisit nouis scilicet orituris, Christus uero tẽpus distinctiõis isti9, Lex & ꝓphetæ usq; ad Ioãnẽ, terminũ in Ioãne statuẽs, intra utrũq; ordinẽ desinentiũ exinde ueterũ & incipientiũ nouorũ, necessarie & Apostolus in CHRISTO post Ioãnẽ reuelato, uetera infirmat, noua uero cõfirmat: atq; ita nõ alterius dei fidẽ curat quàm creatoris, apud quẽ & uetera decessura prædicabãtur. Igit̃ & legis destructio, & Euãgelij ædificatio, ꝑ me faciũt in ista quoq; epistola, ad eam Galatarũ præsumptionẽ pertinẽtes, qua præsumebãt CHRISTVM utputa creatoris (salua creatoris lege) credẽdũ: quod adhuc incredibile uideret̃ legẽ à suo autore deponi. Porrò si omnino aliũ deũ ab Apostolo audissent ultro utiq; scissent abscedendũ sibi esse à lege eius dei quẽ reliquissent, aliũ secuti. Quis eni expectaret diutius discere, quod nouã deberet sectari disciplinã, q nouũ deũ recepisset? Imò qa eadẽ quidẽ diuinitas prædicabatur in Euãgelio, quæ semper nota fuerat in lege, disciplina uero nõ eadem, hic erat totus quæstionis status, an lex creatoris ab Euangelio deberet excludi in CHRISTO creatoris. Denique aufer hunc statum, & uacat quæstio. Vacante autem quæstione, ultro omnibus agnoscentibus discedendum sibi esse ab ordine creatoris per fidem dei alterius, nulla Apostolo materia competisset, id tam

tiſſet,id tam preſſe docēdi,quod ultro fides ipſa dictaſſet. Igitur tota intentio epiſtolæ iſtius nihil aliud docet quàm legis deceſſionē uenientē de creatoris diſpoſitione,ut adhuc ſuggeremus. Si itē nullius noui dei exerit mētionem,quod nuſq̧ magis feciſſet quàm in iſta materia,ut rationē ſcilicet ablegendæ legis,unica hac & ſufficientiſſima definitione ꝓponeret nouæ diuinitatis ,apparet quomodo ſciebat mirari uos tam cito trāſferri ab eo q uos uocauit in gratiā,ad aliud Euāgeliū,Ex cōuerſatione aliud ,nō ex religione. Ex diſciplina,nō ex diuinitate. Quoniā quidē euāgelium CHRISTI à lege euocare deberet ad gratiā , non à creatore ad aliū deum. Nemo enim illos mouerat à creatore,ut uiderentur ſic ad aliud euāgelium tranſferri,quaſi dū ad creatorem tranſferuntur, Nā & adijciens,quod aliud euangeliū,omnino non eſſet creatoris,cōfirmat id,quod eſſe defendit. Si enim & creator euāgelium repromittit,dicens per Eſaiā: Aſcende in mōtem excelſum,qui euāgelizas Sioni,extolle uocem in ualentia tua qui euāgelizas Hieruſalem. Item ad Apoſtolorū perſonā: Quàm tēpeſtiui pedes euangelizantiū pacem,euāgelizantiū bona,utiq; & nationibus euangelizātiū,quoniam & in nomine eius,inquit,nationes ſperabūt,CHRISTVS ſcilicet cui ait, Poſui te in lumen nationū. Eſt aūt euangelium etiā dei noui,quod uis,tūc ab Apoſtolo defenſum. Iam ergo duo ſunt euangelia apud duos deos ,& mentitus erit Apoſtolus dicens,quod aliud omnino non eſt,cum ſit & aliud,cum ſic ſuū Euāgelium defendere potuiſſet,ut potius demonſtraret non ut unum determinaret. Sed fortaſſe ut fugias hinc. Et ideo dices , Subtexuit , licet angelus de cœlo aliter euangelizauerit,anathema ſit,quia & creatorem ſciebat euangelizaturū. Rurſus ergo te implicas. Hoc eſt enim quo aſtringeris, Duo enim Euangelia cōfirmare,nō eſt eius qui aliud iam negarit. Tamen lucet ſenſus eius qui ſuā præmiſit perſonā. Sed & ſi nos aut angelus de cœlo aliter euangelizauerit. Verbi enim gratia dictū eſt. Cæterum,ſi nec ipſe aliter euangelizaturus,utiq; nec angelus. Ita angelū ad hoc nominauit quo multomagis hominibus non eſſet credendum,quando nec angelo,& nec Apoſtolo: non angelum ad Euangelium referret creatoris. Exinde decurrens ordinē cōuerſionis ſuæ de perſecutore in Apoſtolum ſcripturā Apoſtolicorū confirmat, apud quā ipſa etiā epiſtolæ iſti9 materia recognoſcitur,interceſſiſſe quoſdā qui dicerēt circūcidi oportere,& obſeruādū eſſe Moyſi legē ,tūc Apoſtolos de iſta quæſtione cōſultos ex autoritate ſpiritus renūciaſſe ,nō eſſe imponēda onera hominibus quæ patres ipſi nō potuiſſent ſuſtinere. Quod ſi & ex hoc cōgruūt Paulo Apoſtolorū Acta,cur ea reſpuatis iam apparet ,ut deū ſcilicet nō aliū prædicātia q̧ creatorem,nec CHRISTVM alterius q̧ creatoris,quādo nec promiſſio ſpirituſſancti aliūde ꝓbetur exhibita quàm de inſtrumēto autorū. Quæ utiq; ueriſimile nō eſt,ex parte qdē Apoſtolo cōuenire,cū ordinē eius ſecūdū ipſius teſtimoniū oſtēdūt ,ex parte uero diſſidere,cū diuinitatē in CHRISTO creatoris annūciant,ut prædicationē quidem

Fort. Chriſti.

Apostolorum non sit secutus Paulus,qui formã ab eis dedocendæ legis a c/
cepit.Deniq; ad patrocinium Petri cæterorumq; Apostolorum ascendisse
Hierosolymã post annos XIIII.scribit ut cóferret cum illis de Euangelij sui
regula,ne inuacuum tot ãnis cucurrisset,aut curreret,si qua citra formã illo/
rum euangelizaret:adeo ab illis probari & constabiliri desiderarat.Quod si
quando uultis Iudaismi magis adfines subintellegi:cum uero nec Titum di
cit circumcisum,iam incipit ostendere solam circumcisionis quæstionem,&
defensionem adhuc legis concussam ab eis,quos propterea falsos & super/
ductitios fratres appellat,nõ aliud statuere pergentes quàm perseuerantiã
legis,ex fide sine dubio integra creatoris,atq; ita peruertentes euangeliũ,nõ
interpolatione scripturæ,qua CHRISTVM creatoris effingerent,sed reten/
tione ueteris disciplinæ,ne legem creatoris excluderent.Ergo propter falsos,
inquit,superductitios fratres,qui subintrauerant ad speculandam liberta/
tem nostram quam habemus in CHRISTO,ut nos subigerẽt seruituti,nec
ad horã cessimus subiectioni.Intendamus enim & sensui ipsi,& causæ eius,
& apparebit uitiatio scripturæ.Cum præmittit,sed nec Titus qui mecũ erat,
cum esset Græcus,coactus est circũcidi:dehinc subiungit,propter superindu
ctitios falsos fratres,& reliqua:contrarij utiq; facti incipit reddere rationẽ,
ostendens propter quid fecerit,quod nec fecisset,nec ostendisset,si illud pro/
pter quod fecit non accidisset.Deniq; dicas uelim,si non subintroissent falsi
illi fratres ad speculandam libertatem eorũ,cessissent subiectioni? non opi/
nor.Ergo cesserunt,quia fuerunt ꝑpter quos cederetur.Hoc enim rudi fidei
& adhuc de legis obseruatione suspensæ competebat,ipso quoq; Apostolo
ne in uacuum cucurrisset aut curreret suspecto.Itaq; frustrandi erãt falsi fra/
tres,speculantes ueritatem CHRISTIANAM,ne ante eam in seruitutẽ ab/
ducerent Iudaismi,quàm Paulus sciret se non uacuũ cucurrisse,quàm dexte
ras ei darent antecessores,quàm ex censu eorũ in nationes prædicandi mu/
nus subiret.Necessariũ igitur cessitat tẽpus,& sic ei ratio constat Timotheũ
circumcidendi,& rasos introducendi in templum,quæ in Actis educuntur,
adeo uera ut Apostolo consonent profitenti factum se Iudæis Iudæum,ut
Iudæos lucrifaceret,& sub lege agentem propter eos qui sub lege agerent,
sic & propter superinductos illos,& omnibus nouissime omnia factum,ut
omnes lucraretur. Si hæc quoq; intelligi ex hoc postulãt. Id quoque nemo
dubitabit eius dei & CHRISTI prædicatorem Paulum,cuius legem,quam/
uis excludens interim,tamen pro temporibus admiserat,statim amoliendã
si nouum deũ protulisset.Bene igitur quod & dexteras Paulo dederunt Pe
trus & Iacobus,& Ioãnes,& de officij distributione pepigerunt,ut Paulus
in nationes,illi in circũcisione,tantum ut meminissent egenorum. Et hoc se/
cundum legem creatoris,pauperes & egenos fouentis,sicut in Euangelij ue/
stri retractatu probatum est.Adeo constat de lege sola fuisse quæstionem,
dum ostenditur quid ex lege custodiri conuenerit. Sed reprehẽdit Petrum
non recto

non recto pede incedentem ad Euangelij ueritatem. Planè reprehendit, non ob aliud tamen, quàm ob inconstantiam uictus, quem pro personarũ qualitate uariabat, timens eos qui erant ex circumcisione: non ob aliquã diuinitatis peruersitatem, de qua & alijs in faciẽ restitisset, qui de minore causa conuersatiõis ambiguæ Petro ipsi non pepercit: si quomodo Marcionitæ uolunt credi. De cætero pergat Apostolus negans ex operibus legis iustificari hominem, sed ex fide, eiusdem tamen dei cuius & lex. Nec enim laborasset fidem à lege discernere, quam diuersitas ipsius diuinitatis ultro discreuisset, si fuisset. Merito non reædificabat, quæ destruxit. Destrui autẽ lex habuit, & quo uox Iohannis clamauit in eremo, Parate uias domini, ut fierent riui & colles, & montes repleti & humiliati, & tortuosa & aspera in rectitudinẽ & in campos, id est, legis difficultates in Euangelij facilitates. Meminerat iam & psalmi esse tempus: Disrumpamus à nobis uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum, ex quo tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, aduersus dominũ, & aduersus CHRISTVM ipsius, ut iã ex fidei libertate iustificetur homo, non ex legis seruitute: quia iustus ex fide uiuit. Quod si prophetes Abacum pronunciauit, habes & Apostolum prophetas confirmantẽ, sicut & CHRISTVS. Eius ergo dei erit fides in qua uiuet iustus: cuius & lex, in qua non iustificatur operarius. Proinde si in lege maledictio est, in fide uero benedictio: utrũq; habes propositum apud creatorem: Ecce posui, inquit, ante te maledictionem & bene dictionẽ. Non potest distantiam uindicare: quæ & si rerum est, non ideo autorum, quæ ab uno autore proponitur. Cur autem CHRISTVS factus sit pro nobis maledictio, ipso apostolo edocente manifestum est, quàm nobiscum faciat, id est, secundum fidem creatoris. Neq; enim quia creator pronunciauit, Maledictus omnis in ligno suspẽsus: ideo uidebitur alterius dei esse Christus, & idcirco à creatore iam tunc in lege maledictus. Et quomodo præmaledixisset eum creator quem ignorat? Cur autem non magis competat creatori filium suum dedisse maledictioni suæ, quàm illi deo tuo subdidisse maledictioni? Et quidem pro homine alieno? Deniq; si atrox uidetur hoc in creatore circa filium, proinde tuo in deo. Si uero ratio, nec lex in tuo: proinde & in meo, & magis in meo. Facilius enim crederetur eius esse per maledictionem CHRISTI, benedictionẽ prospexisse homini, qui & maledictionẽ aliquando & benedictionem proposuerit ante hominem, quàm qui neutrũ unquàm sit apud te professus. Accepimus igitur benedictionem spiritalẽ. Per fidem, inquit, ex qua scilicet uiuit iustus secundum creatorem. Hoc est ergo quod dico eius dei fidem esse, cuius est forma gratiæ fidei. Sed & cum adijcit, Omnes enim filij estis fidei. ostẽditur, quid supra hæretica industria eraserit, mentionem scilicet Abrahæ, qua nos Apostolus filios Abrahæ p fidem affirmat: secundum quam mentionem hic quoq; filios fidei notauit.

For. *Sed q. M. u. c de cætero parcat a. postolus.

C Cæterũ

Cæterum quomodo filij fidei? Et cuius fidei, si nō Abrahæ? Si enim Abraham deo credidit, & deputatum est iustitiæ: atq; exinde pater multarū nationum meruit nuncupari, nos autem credendo deo magis proinde iustificamur, sicut Abraham, & uitam proinde consequimur, sicut iustus ex fide uiuit. Sic fit ut & supra, filios nos Abrahæ pronunciarit, qua patres fidei, & hic filios fidei per quam Abrahā pater nationū fuerat repromissus. Ipsum quod fidem à circūcisione reuocabat, nónne Abrahæ filios cōstituere quærebat, qui in carnis integritate crediderat? Denique alterius dei fides ad formam dei alterius nō potest admitti, Vt credētes iustitiæ deputet, ut iustos uiuere faciat, ut nationes filios fidei dicat: totum hoc eius est, apud quē ante iam notum est sub eadem Abrahæ mentione dum ipso sensu reuincat. Adhuc, inquit, secundum hominem dico, dum essemus paruuli sub elementis mundi eramus positi ad deseruiendum eis. Atquin nō est hoc humanitus dictum, Nō enim exemplum est, sed ueritas. Quis enim paruulus utiq; sensu, quod sunt nationes: non elementis subiectus est mundi, quæ ꝓ deo suspicit? Illud autem facit, quod cum secundum hominem dixisset, tamē testamētum hominis nemo spernit aut superordinat. Exemplo enim humani testamenti permanentis diuinum tuebatur. Abrahæ dictæ promissiōes & semini eius. Nō dixit seminibus, quasi pluribus, sed semini tanquàm uni quod CHRISTVS est. Erubescat spongia Marcionis, nisi quod ex abundanti retracto quæ abstulit, cum ualidius sit illum ex his reuinci quæ seruauit. Cum autem euenit impleri tempus, misit deus filium suum, utiq; is qui etiam ipsorum temporum deus est, quibus seculū constat: qui signa quoq; temporū ordinauit, soles, & lunas, & sydera, & stellas: qui filij deniq; sui reuelationem in extremitatem temporum & disposuit & prædicauit. In nouissimis diebus erit manifestus mōs domini, & in nouissimis diebus effundam de spiritu meo in omnem carnem, secundum Iohelem. Ipsius erat sustinuisse tempus impleri, cuius erat etiam finis temporis sicut initium. Cæterum deus ille otiosus, nec operationis, nec prædicatiōis ullius, atq; ita nec temporis alicuius quid omnino egit, quod efficeret tempus impleri, etiā implendum sustineri? Si nihil, satis uanum est ut creatoris tempora sustinuerit seruiens creatori. Cui autem rei misit filium suū? ut eos qui sub lege erāt, redimeret: hoc est, ut efficeret tortuosa in uiam rectam, & aspera in uias lenes, secundum Esaiam, ut uetera transirent, & noua orirentur. Lex noua ex Sion, & sermo domini ex Hierusalem: & ut adoptionem filiorum acciperemus, utiq; nationes quæ filij nō eramus. Et ipse enim erit lux nationum, & in nomine eius nationes sperabunt. Itaque ut certum est, & nos filios dei esse, misit spiritum suum in corda nostra clamantem, Abba pater. In nouissimis enim, inquit, diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem. Cuius gratia, nisi cuius & ꝓmissio gratiæ? Quis pater, nisi qui & factor? Post has itaq; diuitias nō erat reuertendum ad infirma & mendica elemēta. Elemēta

Spongia Marcionis.

Elementa

menta autem apud Rhomanos quoque etiam primæ literæ solēt dici. Nō ergo per mundialium elementorum derogationem à deo eorum auertere cupiebat: & si dicendo supra, si ergo his qui in natura sunt dei, seruitis, Physicæ, id est, naturalis superstitionis elementa pro deo habentis suggillat errorem, nec sic tamē elementorum deum taxans. Sed quæ uelit intelligi elemēta, primas scilicet literas legis, ipse declarat. Dies obseruatis & mēses, & tempora, & annos, & sabbata, ut opinor, & cœnas puras, & ieiunia, & dies magnos. Cessare enim ab his quoque sicut & circūcisione oportebat, ex decretis creatoris: qui & per Esaiam, Neomenias uestras, & sabbata, & diē magnum nō sustinebo, ieiuniū, & ferias, & cerimonia uestra odit anima mea. Et per Amos: Odi, reieci cerimonias uestras, & nō adorabor in frequentijs uestris. Item per Osee: Auertam uniuersas iocunditates eius, & cerimonia eius, & sabbata, & neomenias eius, & omnes frequentias eius. Quæ ipse cōstituerat, inquis, erasit, magis quàm alius. Aut si alius, ergo ille adiuuit, sententiam creatoris auferens, quæ & ille damnauerat. Sed nō huius loci quæstio, cur leges suas creator infregerit. Sufficit quod infracturum ꝓbauimus ut cōfirmetur nihil Apostolum aduersus creatorem determinasse, cū & ipsa amolitio legis à creatore sit. Sed ut furibus solet aliquid excidere de præda in iudicium, ita credo & Marcionem nouissimā Abrahæ mentionem dereliquisse, nullam magis auferendam, & si ex parte conuertit. Si enim Abrahā duos liberos habuit, unum ex ancilla, & alium ex libera: sed qui ex ancilla, carnaliter natus est: qui uero ex libera, per repromissionem. Quæ sunt allegorica, id est, aliud portendentia. Hæc sunt enim duo testamēta, siue duæ ostensiones, sicut inuenimus interpretatum. Vnum à monte Syna in synagogam Iudæorum, secundum legem, generās in seruitutem. Alium super omnem principatum generās, uim, dominationē, & omne nomē quod nominatur: nō tantū in hoc æuo, sed & in futuro, quæ est mater nostra, in quē repromisimus sanctam ecclesiam: ideóq; adijcit: Propter quod fratres nō sumus ancillæ filij, sed liberæ: utique manifestauit & Christianismi generositatem in filio Abrahæ ex libera nato, allegoriæ habere sacramentum, sicut & Iudaismi seruitutem legalem in filio ancillæ. Atq; ita eius dei esse utrāq; dispositionem, apud quem inuenimus utriusq; dispositionis declinationem. Ipsū quod ait, qua libertate CHRISTVS uos manumisit, nónne eū cōstituit manumissorē, q̃ fuit dominus? alienos em̃ seruos ne Galba manumisit, facilius liberos solutos. Ab eo igitur præstabitur libertas, apud quē fuit seruitus legis. Et merito non decebat manumissos rursus iugo seruitutis uel legis astringi, iam psalmo adimpleto: Disrumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum. Postquàm archontes congregati sunt in unum, aduersus dominū & aduersus CHRISTVM ipsius. De seruitute igitur exemptos, ipsam seruitutis notam eradere perseuerabat circūcisionē, ex prædicationis scilicet propheticæ autoritate, memor dictum per Hieremiā:

Allegorica.

Sacramentū allegoriæ.

Forte delinationē*

Forte libertos solitus, aut libertis solutus*

Circūcisio, nota seruitutis.

Et circūcidimini præputia cordis ueſtri. Quia & Moyſes: Circūcidetis duricordiam ueſtram: id eſt, nō carnem. Deniq; ſi circūciſionem ab alio deo ueniens excludebat, cur etiam præputiationem negat quicq; ualere in CHRISTO ſicut ex circūciſione: præferre enim debebat æmulam eius quam expugnabat, ſi ab æmulo circūciſionis deo eſſet. Porrò quia & circūciſio & præputiatio uni deo deputabātur, ideo utraq; in CHRISTO uacabat, propter fidei prælationem, illius fidei de qua erat ſcriptum: Et in nomine eius nationes credent: illius fidei quam dicendo per dilectionem perfici, ſic quoq; creatoris oſtēdit. Siue enim dilectionem dicit quæ in deum: & hoc creatoris eſt: Diliges deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis: ſiue quæ in proximum: & proximum tuum tanquàm te, creatoris eſt. Qui autem turbat uos, iudicium feret. A quo deo? Ab optimo. Sed ille nō iudicat. A creatore? Sed nec ille damnabit aſſertorem circūciſionis. Quod ſi non erit alius qui iudicet niſi creator: iam ergo nō damnauit legis defenſores, niſi qui ipſe eam ceſſare conſtituit. Quid nunc ſi & confirmat illam ex parte, quia debet. Tota enim, inquit, lex in uobis adimpleta eſt: Diliges ꝓximū tuū tanquàm te. Aut ſi ſic uult intelligi, adimpleta eſt, quaſi iam non adimplenda: ergo nō uult ut diligam proximū tanquàm me, ut & hoc cum lege ceſſauerit. Sed perſeuerandū erit ſemper in iſto præcepto. Ergo lex creatoris etiam ab aduerſario probata eſt: nec diſpendiū, ſed compendium ab eo conſecuta eſt, redacta ſumma in unū iam præceptū. Sed nec hoc alij magis competit quàm autori. Atq; adeo cum dicit, Onera ueſtra inuicem ſuſtinete, & ſic adimplebitis legem CHRISTI: ſi hoc non poteſt fieri, niſi quis diligat proximū ſibi tanquàm ſe, apparet: diliges proximū tibi tanquàm te: per quod auditur, inuicem onera ueſtra portate, CHRISTI eſſe legem, quæ ſit creatoris: atq; ita CHRISTVM creatoris eſſe, dum Chriſti eſt lex creatoris. Erratis deus non deridetur. Atquin derideri poteſt deus Marcionis, qui nec iraſci nouit, nec ulciſci. Quod enim ſeuerit homo, hoc & metet. Ergo retributionis & iudicij deus intentat. Bonum autem facientes nō fatigemur: & dum habemus tempus, operemur bonum. Nega creatorem bonum facere præcepiſſe, & diuerſa doctrina ſit diuerſæ diuinitatis. Porrò ſi retributionem prædicat, ab eodem erit & corruptionis, meſſis & uitæ. Tempore autē ſuo metemus, quia & Eccleſiaſticus, Tempus, inquit, erit omni rei. Sed & mihi famulo creatoris mundus crucifixus eſt, nō tamē deus mūdo. Et ego mūdo, nō tamē deo mundi. Mundū enim quantum ad conuerſationē eius poſuit, cui renunciando mutuo tranſfigimur, & inuicem morimur, perſecutores uocat Chriſti. Cum uero adijcit ſignata Chriſti in corpore ſuo geſtare ſe, utiq; corporalia competunt: iam non putatiuam, ſed ueram & ſolidā carnem profeſſus eſt Chriſti, cuius ſtigmata corporalia oſtendit. *Stigmata.*

DE EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA.

PRæſtructio ſuperioris epiſtolæ ita duxit, ut de titulo eius nō retractauerim, certus

rim,certus & alibi retractari eum posse,cõmunẽ scilicet & eundẽ in epistolis omnibus,Quod nõ utiq; salutem præscribit eis: quibus scribit,sed gratiam & pacem ,nõ dico quid illi cum Iudaico adhuc more destructori Iudaismi. Nam & hodie Iudæi in pacis nomine appellant,& retro in scripturis sic salutabant.Sed intelligo illum defendisse officio suo prædicationem creatoris,Quàm maturi pedes euangelizantium bona,euangelizantium pacem. Euangelizator enim bonorum,id est,gratiæ dei pacem quam præferẽdam sciebat.Hæc cum adeo patre nostro & domino Iesu annunciãs,cõmunibus nominibus utatur,competentibus nostro quoq; sacramento:non puto despici posse quis deus pater & dominus Iesus prædicetur,nisi ex accedẽtibus cui magis competant.Primo quidem patrem dominũ præscribo, nõ alium agnoscendum, quàm & hominis & uniuersitatis creatorem & institutorẽ. Porrò patri etiam domini nomen accedere ob potestatem , quod & filius per patrem capiat.Dehinc gratiam & pacem nõ solum eius esse à quo prædicabantur,sed eius qui fuerit offensus.Nec gratia enim fit,nisi offensæ:nec pax,nisi belli.Et populus autem per disciplinæ trãsgressionem,& omne hominũ genus per naturæ dissimulationem,& deliquerat,& debellauerat aduersus creatorem.Deus autem Marcionis,& quia ignotus,nõ potuit offendi,& quia nescit irasci:quæ ergo gratia à non offenso?quæ pax à nõ rebellato?aut crucem CHRISTI,stultitiam esse perituris:uirtutem autẽ & sapientiam dei, salutem consecuturis.Et ut ostenderet unde hoc eueniret aliquid. Forte*Ait crucem. Scriptum est enim:Perdam sapientiam sapientiũ,& prudentiã prudẽtium irritam faciam.Si hæc creatoris sunt & ad causam crucis pertinent, stultitiã deputat:ergo & crux & per crucem CHRISTVS ad creatorem pertinebit,à quo prædicatum est quod ad crucem pertinet. Aut si creator quâ æmulus, idcirco sapientiã abstulit,ut crux Christi scilicet aduersarij stultitia deputetur:& quomodo potest aliquid ad crucem Christi nõ sui,creator pronunciasse,quẽ ignorabat cũ prædicabat.Sed & cur apud dominũ optimum & profusæ misericordiæ:alij salutem referunt,credentes crucem uirtutem & sapientiam dei esse:alij perditionem quibus Christi crux stultitia reputatur, si non creatoris est aliquã & populo & humani generis offensam,detrimento sapientiæ atq; prudentiæ multasse.Hoc sequentia confirmabunt,cum dicit:Nõnne infatuauit deus sapientiã mundi.Cũq; & hic adijcit,quare?quoniam in dei sapientia non intellexit mundus per sapientiam dominum boni,dixit deus per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Sed prius de mundo disceptabo,quatinus subtilissimi hæretici hic uel maxime mundum per dominũ mundi interpretantur,nos autem hominẽ qui sit in mũdo intelligimus ex forma simplici loquelæ humanæ,qua plerũq; id quod continet ponimus pro eo quod continetur.Circus clamauit,& forum locutum est,& basilica fremuit:id est,qui in his locis rem egerunt.Igitur, qa homo,nõ deus mundi,in sapientia nõ cognouit deum, quam cognoscere de-

C 3 buerat

buerat,& Iudæus in sapientia scripturarũ,& omnis gens in sapientia operum:ideo deus idem,qui sapientia sua nõ erat agnitus,statuit sapientiã hominũ stultitia repercutere,saluos faciendo credentes quosq; in stultam crucis prædicationẽ. Quoniã Iudæi signa desiderant,qui iam de deo certi esse debuerant:& Græci sapientiã quærunt,qui suam scilicet nõ dei sapientiam sistunt. Cæterũ si nouus deus prædicaretur, quid deliquerant Iudæi, signa desiderantes quibus crederent? aut Græci sapientiã sectantes,cui magis crederent? Ita & remuneratio ipsa in Iudæos & Græcos,& zeloten deũ confirmat & iudicẽ,qui ex tributione æmula & iudice,infatuauerit sapientiã mundi. Quod si eius sunt & causæ,cuius adhibentur scripturæ,ergo de creatore tractans Apostolus nõ intellecto, creatore utiq; docet intelligendũ. Etiam quod scandalum Iudæis prædicat CHRISTVM:prophetiã super illo consignat creatoris dicentis per Esaiam:Ecce posui in Sion lapidẽ offensionis,& petram scãdali:petra autem fuit CHRISTVS,etiam Marcion seruat. Quid est autem stultũ dei,sapiẽtius hominibus,nisi crux & mors Christi? Quid infirmũ dei,fortius homine,nisi natiuitas & caro dei? Cæterũ si nec natus ex uirgine CHRISTVS,nec carne constructus,ac per hoc neq; crucem,neq; mortem uere perpessus est,nihil in illo fuit stultũ & infirmũ:nec iam stulta mundi elegit deus,ut confundat sapientiã:nec infirma mũdi elegit deus,ut confundat fortia:nec inhonesta & minima & contemptibilia,quæ nõ sunt, id est,quæ nõ uere sunt,ut confundat,quæ sunt,id est,quæ uere sunt. Nihil enim à deo dispositum,uere modicum & ignobile & cõtẽptibile. Sed quod ab homine,apud creatorem aut etiam uetera,stultitiæ, & infirmitati, & inhonestati,& pusillitati,& cõtemptui deputari possunt. Quid stultius, quid infirmius,quàm sacrificiorũ cruentorum,& holocaustomata idolorũ à deo exactio? Quid infirmius,quàm uasculorum & grabatorũ purgatio? Quid inhonestius,quàm carnis iam erubescentis alia dedecoratio? Quid tam humile,quàm talionis indictio? Quid tam contemptibile,quàm ciborũ exceptio? Totum quod sciam uetus testa mentũ omnis hæreticus irridet. Stulta enim mundi elegit deus,ut confundat sapientiã. Marc onis deus nihil tale, quia nec æmulatur contraria à contrarijs redarguere,ne glorietur omnis caro:ut quemadmodũ scriptum est:Qui gloriatur,in deo glorietur. In quo? Vtiq; in eo,qui hoc præcepit:nisi creator præcepit ut in deũ Marcionis glorietur. Igitur per hæc omnia ostendit,cuius dei sapiẽtiam loquat̃ inter perfectos:eius scilicet,qui sapientiã sapientũ abstulerit,& prudentiã prudentiũ irritam fecerit:qui infatuauerit sapientiã mundi,stulta eligens eius & disponens in salutem:hanc dicit sapientiã in occulto fuisse,quæ fuerit in stultis & in pusillis & inhonestis:quæ latuerit etiã sub figuris allegoricis & ænigmatibus reuelãda postmodũ in Christo,posito in lumẽ nationũ,à creatore promittente p̃ Esaiæ uocẽ,patefacturũ se thesauros inuisibileis & occultos. Nã ut abscõderit aliq̃d is deus,q̃ nihil egit omnino in quod aliq̃d abscondisse

existimaretur

existimaretur, satis incredibile. Ipse si esset, latere nō posset, nedū aliqua eius sacramenta. Creator aūt tam ipse notus, quàm & sacramēta eius, palàm scilicet decurrentia apud Israhel, sed de significantijs obumbrata, in quibus sapientia dei delitescebat inter pfectos narrāda suo in tēpore: pposita uero inproposita dei ante secula. Cuius & secula, nisi creatoris? Si enim & secula temporibus structa sunt, tēpora aūt diebus & mensibus & annis cōpinguntur, dies porrò & menses, & anni, solibus & lunis & syderibus creatoris signantur, in hoc ab eo positis, Et erunt enim, inquit, in signa mensiū & annorū, apparet & secula creatoris esse: & omne quod ante secula propositū dicatur, nō alterius esse, quàm cuius & secula. Aut probet dei sui secula Marcion: ostendat & mundū ipsum, in quo secula deputentur, uas quodāmodo tēporum & signa aliqua uel ortaneorū. Si nihil demonstrat, reuertor ut & illud dicā: cur autē ante secula creatoris proposuit gloriā nostrā? posset uideri eam ante secula proposuisse, quam introductione seculi reuelasset. At cū id facit penè iā totis seculis creatoris prodactis, uane ante secula proposuit, & nō magis intra secula quod reuelaturus erat penè post secula. Non enim eius est festinasse in proponendo, cuius & retardasse in reuelādo. Creatori aūt cōpetit utrūque & ante secula*pfuisse, & in fine seculorū reuelasse: quia & quod pposuit, & reuelauit medio spacio seculorū in figuris & ænigmatibus & allegorijs præministrauit. Sed quia subijcit de gloria nostra, quod eā nemo ex principibus huius æui scierit: cæterū si scissent, nunquàm dominū gloriæ crucifixissent: argumentatur hæreticus, principes huius æui, dominū, alterius scilicet dei CHRISTVM, cruci eū fixerint: ut hoc & in ipsum redigat creatorem. Porrò cui supra ostēderimus, quibus modis gloria nostra à creatore sit deputanda, præiudicatū esse debebit, eā quæ in occulto fuerit apud creatorē, merito ignotam etiā ab omnibus uirtutibus & potestatibus creatoris: quia nec famulis liceat cōsilia nosse dominorū, nedū illis apostatis angelis, ipsique principi trāsgressionis diabolo, quos magis extraneos fuisse cōtenderim ob culpam, ab omni cōscientia dispositionū creatoris. Sed iā nec mihi cōpetit principes huius æui uirtutes & potestates interpretari creatoris: qa ignorātiā illis adscribit Apostolus: Iesum aūt & secundū nostrū Euangeliū Diabolus quoque in tentatiōe cognouit: & secundū cōmune instrumentū, spiritus nequā, sciebat eū sanctū dei esse, & Iesum uocari, & in pditionē eorū uenisse. Etiā parabola fortis illius armati, quem alius ualidior obrepsit, & uasa eius occupauit, si in creatoris accipitur apud Marcionem, iam nec ignorasse ultra potuit creator deū gloriæ, dum ab eo opprimitur: nec in cruce eū figere, aduersus quē ualere non potuit: & superest ut secundum me quidem credibile sit, sciētes uirtutes & potestates creatoris deū gloriæ CHRISTVM suū crucifixerint, qua desperatione & malitiæ redundantia serui quoque scelestissimi dominos suos interficere non dubitant. Scriptum est enim apud me, Satanam in Iudam introisse. Secundum autem Marcionem, nec Apostolus hoc loco

Forte *ortū eorum.

Fort. *proposuisse.

patitur ignorantiam aſcribi uirtutibus creatoris in gloriæ dominum, quia ſcilicet non illas uult intelligi principes huius æui. Quod ſi non uidetur de ſpiritalibus dixiſſe principibus, ergo de ſecularibus dixit, dei populo principali utiq; non inter natiões, de ipſis Archontibus eius, de rege Herode, etiã de Pilato, & quo maior principatus huius æui Romana dignitas præſidebat. Ita & cum deſtruuntur argumentatione diuerſæ partis, noſtræ expoſitiones ædificantur. Sed uis adhuc gloriam noſtram dei tui eſſe, & apud eũ in occulto fuiſſe, & quare adhuc edom & deus inſtrumento & Apoſtolus nititur. Quid illi cum ſententijs prophetarum ubiq;? Quis enim cognouit ſenſum domini, & quis illi conſiliarius fuit. Eſaias eſt: Quid illi etiã cum exẽplis dei noſtri? Nam quod architectum ſe prudẽtem affirmat, hoc inuenimus ſignificari depalatorem diſciplinæ diuinæ à creatore, per Eſaiam: Auferam enim, inquit, à Iudæa inter cætera & ſapientem architectum. Et nun quid ipſe tunc Paulus deſtinabatur, de Iudæa, id eſt, de Iudaiſmo aufferri habens in ædificationem Chriſtianiſmi, poſiturus unicum fundamentum quod eſt CHRISTVS. Quia & de hoc per eundem prophetam creator: Ecce ego, inquit, inijcio in fundamẽta Sionis lapidẽ precioſum honorabilem & qui in eum crediderit, nõ cõfundetur: niſi ſi ſtructorẽ ſe terreni operis deus profitebat', ut nõ de Chriſto ſuo ſignificaret, qui futurus eſſet fundamentum credentium in eum, ſuper quod prout quiſq; ſuperſtruxerit dignã ſcilicet uel indignam doctrinam, ſi opus eius per ignem probabitur: ſi merces illi per ignẽ rependetur creatoris eſt: quia p ignẽ iudicatur ueſtra ſuperædificatio, utiq; ſui ſuper fundamẽti, id eſt, ſui Chriſti. Neſcitis quod templum dei ſitis, & in uobis inhabitet ſpiritus dei? Si homo & res, & opus, & imago & ſimilitudo, & caro per terram, & anima per afflatũ creatoris eſt: tutus ergo in alieno habitat deus Marcionis, ſi nõ creatoris ſumus templũ. Quod ſi templum dei quis uitiauerit, uitiabitur utiq; à deo templi. Vltorem intentans, creatorẽ intentabis. Stulti eſtote, ut ſitis ſapientes. Quare? Sapientia enim huius mundi, ſtultitia eſt penes deum. Penes quem deũ? Si nihil nobis & adhuc ſenſum priſtina præiudicauerũt, bene quod & hic aſtruit: Scriptum eſt enim: Deprehendes ſapientes in nequitia illorũ. Et rurſus: Dominus ſcit cogitationes ſapientium, quod ſint ſuperuacuæ: in totum eñ præſcriptum à nobis erit, nulla illum ſententia uti potuiſſe eius dei, quẽ deſtruere deberet, ſi nõ illi doceret. Ergo, inquit, nemo glorietur in homine. Et hoc ſecundũ creatoris diſciplinam, miſerum hominẽ qui ſpem habet in hominem, & bonũ & fidere in deo, quàm fidere in hominibus: ita & gloriari. Et occulta tenebrarũ ipſe illuminabit, utiq; p CHRISTVM, qui CHRISTVM illuminationẽ repromiſit, ſe quoq; lucernã pronunciauit, ſcrutantem corda & renes. Ab illo erit & laus unicuiq;, à quo & contrarium laudis ut à iudice. Certe, inquis, uel hic mundũ deum mundi interpretatur, dicendo: Spectaculum facti ſumus mundo, & angelis & hominibus. Qui ſi mundũ homines mun-

Chriſtus, fundamentũ credentium.

*Forte * tuus i. a. h. d. Marciõ ſi nos.*

nes mundi significasset,non etiam homines postmodum nominasset.Imò ne ita argumentareris prouidentia spiritus sancti demonstrauit,quomodo dixisset,Spectaculum facti sumus mundo,dum angelis qui mundo mini/strant,& hominibus quibus ministrant: Verebatur nimirum tantæ cōstan tiæ uir,ne dicam spiritus sanctus,præsertim ad filios scribens,quos in Euan gelio generauerat,libere deum mundi nominare *aduersus,nisi exerte non possit uideri prædicare. Non defendo secundum legem creatoris displicuis/se illum,qui mulierem patris sui habuit:cōmunis & publicæ religionis secu-tus sit disciplinam. Sed cum eum damnat dedendum Satanæ,damnatoris dei præco est. Viderit & quomodo dixerit in interitū carnis,ut spiritus sal-uus sit in die domini,dum & de carnis interitu,& de salute spiritus iudica-rit:& auferri iubens malum de medio,creatoris frequentissimā sententiā cō memorauerit. Expurgate uetus fermentū,ut sitis noua cōspersio, sicut estis azymi. Ergo azymi figuræ erant nostræ apud creatorem. Sic & pascha no-strum immolatus est CHRISTVS. Quare pascha CHRISTI, si nō pascha figura Christi? per similitudinem sanguinis salutaris & pecoris Christi. Quid nobis & CHRISTO imagines imbuit solennium creatoris, si nō erāt nostræ? Auertens autem nos à fornicatione,manifestat carnis resurrectio-nem. Corpus,inquit,non fornicationi,sed domino,& dominus corpori, ut templum deo,& deus templo. Templum ergo dei peribit,& deus templo. Atquin uides quem dominus suscitauit. Et nos suscitauit,in corpore quoq; suscitauit:quia corpus domino,& dominus corpori. Et bene quod aggerat Nescitis corpora uestra membra esse Christi. Quid dicet hæreticus: Mēbra Christi non resurgent,quæ nostra iam non sunt. Empti ēm sumus magno. Planè nullus in phātasma fuit CHRISTVS,nec habuit ullā substantiā cor/poris,quam pro nostris corporibus dependerit:ergo & CHRISTVS habu it quo nos redimeret:& si aliquo magno redemit hæc corpora,in quæ eadē mittenda fornicatio non erit ut in membra iam Christi,non nostra,utiq; si bi salua præstabit,quæ magno comparauit. Iam nunc quomodo honora-bimus,quomodo tollemus deum in corpore perituro? Sequitur de nuptijs congredi,quas Marcion constantior Apostolo prohibet. Etenim Aposto lus,& si bonum continentiæ præfert,tamen coniugium & contrahi permit-tit,usui esse,& magis retineri quàm disiungi suadet. Planè Christus uetat diuortium,Moyses uero permittit. Marcion totum concubitum auferēs fi-delibus (uiderint enim catechumeni eius) repudium ante nuptias iubens, cuius sententiam sequitur,Moysi an Christi? Atquin & Christus cū præci/pit mulierē à uiro non discedere:aut si discesserit,manere innuptam:aut re-conciliari uiro:& repudium permisit,quod non in totum prohibuit,& ma/trimonium confirmauit,quod primo uetuit disiungi:& si forte disiunctum, uoluit reformari. Sed & continentiæ quas ait causas? Quia tempus in colle cto est,putaueram quia deus alius in Christo:& tamen quod est collectio temporis

For.*aduersus quē

For.*nullo si pbāt.

temporis, ab eo erit & quod collectioni temporis cõgruit. Nemo alieno tẽpori consulit. Pusillum deum affirmas tuum Marciõn, quem in aliquo coangustat tempus creatoris. Certe præscribens tantum in domino esse nubendum, *ne quid fidelis ethnicum matrimoniũ contrahat: legem tuet creatoris allophylorum nuptias ubiq; prohibẽtis. Sed & si sunt qui dicunt dei, siue in cœlis, siue in terris, apparet quomodo dixerit, non quia si uere sint, sed quia sint qui dicantur quando non sint. De idolis enim cœpit de idolothytis disputaturus: Scimus quod idolum nihil sit. Creatorem aũt & Marcion deum non negat: ergo non potest uideri Apostolus creatorem quoq; inter eos posuisse, qui dei dicantur, & tamẽ non sint, quãdo & si fuissent, nobis tamen unus esset deus pater. Ex quo omnia nobis, nisi cuius omnia? Quæ nã ista? Habes in pteritis, omnia uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas: siue mundus, siue uita, siue mors: siue præsentia, siue futura: adeo omniũ deum creatorem facit: à quo & mundus, & uita, & mors, quæ alterius dei esse non possunt. Ab eo igitur inter omnia & CHRISTVS. Ex labore suo unumquẽq; docens uiuere oportere: satis exempla præmiserat militum, pastorum, rusticorum, sed diuina illa autoritas deerat. Legem igitur opponit creatoris ingratis, quam destruebat: sui enim dei nullam talem habebat. Boui, inquit, terenti os non obligabis. & adijcit: Nunquid de bubus pertinet ad dominũ, etiam de bubus propter homines benignum: propter nos enim scriptum est, inquit. Ergo & legem allegoricam secundũ nos probauit, & de Euangelio uiuentibus patrocinantem, ac propter hoc nõ alterius esse euangelizatores, quàm cuius lex, quæ prospexit illis cum dicit: ppter nos enim scriptum est. Sed noluit uti legis potestate, quia maluit gratis laborare. Hoc ad gloriam suam retulit, quam negauit quenquam euacuaturum, non ad legis destructionem, qua alium probauit usurum. Ecce enĩ & in petram offendit cæcus Marcion, de qua bibebant in solitudine patres nostri. Si enim petra illa CHRISTVS fuit, utiq; creatoris, cuius & populus. Cui rei figuram extranei sacramenti interpretatur? An ut hoc ipsum doceret, figurata fuisse uetera in CHRISTVM ex illis recensendum? Nam & reliquum exitum populi decursurus præmittit. Hæc autem exẽpla nobis sunt facta. Dic mihi, à creatore alterius quidem ignoti dei hominibus exempla sunt facta, an alius deus ab alio mutuatur exempla? Equidem æmulo de il lo me terret sibi, à quo fidem meam transfert. Meliorem me illi aduersarius faciet. Iam si deliquero eadem quæ & populus, eadém ne passurus sum, an non? Atquin si non eadem, uane mihi timenda proponit, quæ nõ sum passurus. Passurus autem à quo ero? Si à creatore, qualia infligere ipsius est? Et quale erit ut peccatorem æmuli sui puniat magis, quàm cõtrario foueat deus zelotes. Si ab illo deo? Atquin punire nõ nouit. Ita tota ista propositio Apostoli, nulla ratione consistit, si non ad disciplinam creatoris est. Deniq; & in clausula præfationi respondet. Hæc autem quemadmodum euenerũt illis

For. *ne quis

illis,scripta sunt ad nos cōmonendos,in quos fines æuorum decucurrerūt. O creatorem & præscium iam & admonitorem alienorum Christianorū. *Præter eos quando paria eorum quæ retractata sunt quædam,& breuiter expugno. Magnum argumētum dei alterius,permissio omniū obsonio-rum,aduersus legem:quasi non & ipsi confiteamur legis onera dimissa:sed ab eo qui imposuit, qui nouationē repromisit:ita & cibos qui abstulit,red-didit,quod & à primordio præstitit.Cæterum si quis alius deus fuisset de-structor dei nostri,nihil magis suos prohibuisset,quàm de copijs aduersa-rij uiuere.Caput uiri CHRISTVS est.Quis Christus,qui nō est uiri autor? Caput enim ad autoritatem posuit:autoritas autem nō alterius erit,quàm autoris.Cuius deniq; uiri caput est? Certe de quo subijcit: Vir enim nō de-bet caput uelare,cum sit dei imago. Igitur si creatoris est imago, ille enim CHRISTVM sermonem suum intuens hominē futurū: Faciamus,inquit, hominē ad imaginē & similitudinem nostram, quomodo possum alterū habere caput,non eum cuius imago sum? Cum enim imago sim creatoris, nō est in me locus capitis alterius.Sed & quare mulier potestatē sup caput habere debebit? Si quia ex uiro,& propter uirum facta est secundū institu tionem creatoris,sic quoq; eius disciplinam Apostolus curauit,de cuius in-stitutione causas disciplinæ interpretatur. Adijcit etiam propter angelos. Quos? id est,cuius? Si creatoris,apostatas, merito ut illa facies quæ eos scā-dalizauit notā quandam referat de habitu humilitatis & obscuratione de-coris.Si uero propter angelos dei alterius,quid uereretur si nec ipsi Marcioni tæ fœminas appetunt.Sæpe iam ostendimus hæreses apud Apostolum in-ter mala ut malum poni,& eos probabiles intelligēdos,qui hæreseis ut ma lum fugiant.Proinde panis & calicis sacramentū iam in Euangelio proba-uimus,corporis & sanguinis dominici ueritatē aduersus phantasma Mar-cionis.Sed & omnem iudicij mentionem creatori competere ut deo iudici, toto penè opere tractatum est.Nunc de spiritalibus dico, hæc quoque in CHRISTVM à creatore promissa,sub illa proscriptione iustissima opinor, qua non alterius credenda sit exhibitio,quàm cuius probata fuerit repro-missio.Pronunciauit Esaias:Prodibit uirga de radice Iesse,& flos de radice ascendet,de uirga,& requiescet super eum spiritus domini. Dehinc species eius enumerat.Spiritus sapientiæ & intelligentiæ,spiritus consilij & ualen-tiæ,& spiritus agnitionis, & religionis. Spiritus eum repleuit timoris dei. CHRISTVM enim in floris figura ostendit oriturum,& uirga profecta de radice Iesse,id est,uirgine generis Dauid filij Iesse,in quo CHRISTVS con sistere habere tota substantia spiritus, non quasi postea obuētura illi, qui semper spiritus dei fuerit,ante carnem quoq;,ne ex hoc argumenteris pro-phetiam ad eum CHRISTVM pertinere,qui ut homo tantum ex solo cen-su Dauid,postea cōsecuturus sit dei sui spiritum. Sed quoniam exinde quo floruisset in carne sumpta ex stirpe Dauid,requiescere in illo omnis haberet operatio

*Forte *prætereo & mox expungo.*

operatio gratiæ ſpiritalis,& conceſſare & finem facere quãtum ad Iudæos: ſicut & res ipſa teſtatur,nihil exinde ſperãte penes illos ſpiritu creatoris,ablato à Iudæa ſapiente & prudente architecto & conſiliario & propheta, ut hæc ſit lex & propheta uſq; ad Iohannẽ. Accipe nunc quomodo & à Chriſto in cœlum recepto chariſmata obuentura pronunciarit. Aſcendit in ſublimitatem,id eſt,in cœlum,captiuam duxit captiuitatem,id eſt,mortem uel humanã ſeruitutem,dedit data filijs hominũ,id eſt,donatiua quæ*chariſmata dicimus. Eleganter filijs hominũ ait,non paſſim hominibus,nos oſtẽdens filios hominũ,id eſt,uere hominũ Apoſtolorũ. In Euangelio enim, inquit,ego uos generaui. Et filij mei quos parturio rurſus. Iam nunc ex illa promiſſio ſpiritus abſolute facta per Iohelem: In nouiſſimis temporibꝰ effundam de meo ſpiritu,in omnem carnem & prophetabunt filij filiæq; eorum. Et ſuper ſeruos & ancillas meas de meo ſpiritu effundam. Et utique ſi in nouiſſimos dies gratiam ſpiritus creator repromiſit, CHRISTVS autẽ ſpiritalium diſpenſator in nouiſſimis diebus apparuit,dicẽte Apoſtolo: At ubi tempus expletum eſt miſit deus filium ſuum. & rurſus: Quia tẽpus iam in collecto eſt,apparet & de temporum ultimorum prædicatione, hãc gratiam ſpiritus,ad CHRISTVM prædicatoris pertinere. Compara denique ſpecies Apoſtoli & Eſaiæ: Alij,inquit,datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ. Statim & Eſaias ſpiritum ſapientiæ poſuit. Alij ſermo ſcientiæ. Hic erit ſermo intelligentiæ & conſilij: alij fides in eodem ſpiritu. Hic erit ſpiritus religionis & timoris dei. Alij donũ curationũ,alij uirtutum. Hic erit ualentiæ ſpiritus. Alij prophetia,alij diſtinctio ſpirituum,alij genera linguarum,alij interpretatio linguarum. Hic erit agnitionis ſpiritus. Vides Apoſtolũ & in diſtributione facienda unius ſpiritus, & in ſpecialitate interpretanda prophetæ conſpirantem. Poſſum dicere ipſum qui corporis noſtri permulta & diuerſa membra unitate chariſmatum uariorum compagini adæquauit, eundẽ & corporis humani & ſpiritusſancti dominũ oſtendit,qui* meritus chariſmatũ,noluerit eſſe in corpore ſpiritus,quæ nec in corpe humano collocauit,qui de dilectione quoq; omnibus chariſmatibus proponẽda, Apoſtolorum* inſtruxerit principali præcepto,quod probauit & Chriſtus, Diliges dominũ de totis præcordijs,& totis uiribus,& tota anima tua, & ꝓximum tibi tanquàm te. Quod &ſi in lege ſcriptum eſſet, cõmemorat in alijs linguis,& in alijs labijs locuturum creatorem. Cum hac cõmemoratiõe chariſma linguarum confirmat,nec hic poteſt uideri alienum chariſma creatoris prædicationes cõfirmaſſe: æque præſcribens ſilẽtium mulieribus in eccleſia,ne quid diſcendi* dũtaxat gloria loquantur. Cæterum prophetandi ius & illas habere iam oſtendit,cum mulieri etiam prophetanti uelamẽ imponit. Ex lege accipit ſubijciẽdæ fœminæ autoritatem,quam ut ſemel dixerim noſſe nõ debuit niſi in deſtructionem. Sed ut iam à ſpiritalibus recedamꝰ, res ipſæ probare debebunt,quis noſtrum temere deo ſuo uindicet, & à no-

ſtræ partis

Chariſmata, id eſt, donatiua.

*Fort. *merita chariſmatum.*

*For. *Apl'm.*

*For. *docẽdi.*

ſtræ partis poſſit opponi. Hæc & ſi creator repromiſit in ſuũ CHRISTVM nondum reuelatum, ut Iudæis tantum deſtinatum, ſuas habitura in ſuo tẽpore, in ſuo CHRISTO, & in ſuo populo operationes: exhibeat itaq; Marcion dei ſui dona, aliquos prophetas, qui tamen non de humano ſenſu, ſed de dei ſpiritu ſint locuti, qui & futura pronunciarint & cordis occulta traduxerint. Aedat aliquem pſalmũ, aliquam uiſionem, aliquam orationẽ, dumtaxat ſpiritalem, in extaſi, id eſt amentia, ſi qua linguæ interpretatio acceſſit. Probet etiam mihi mulierem apud ſe prophetaſſe, ex illis ſuis ſanctioribus fœminis, magnis. Dicam. Si hæc omnia facilius à me proferuntur, & utique conſpirantia regulis & diſpoſitionibus & diſciplinis creatoris, ſine dubio dei mei erit & CHRISTVS, & ſpiritus, & Apoſtolus. Habet profeſſionem meã qui uoluerit eam exigere. Interim Marcionites nihil ex huiuſmodi exhibebit, qui tum etiam pronunciare cuius magis CHRISTVS non dum ſit reuelatus: ſicut meus expectandus eſt, qui à primordio prædicatus eſt, illius idcirco non eſt, quia non à primordio ſit. Melius nos credimus in CHRISTO futurum, quàm hæreticus in nullum. Mortuorum reſurrectionem quomodo quidam tunc negarint prius deſpiciendum eſt. Vtiq; eodem modo quo & nunc. Si quidem ſemper reſurrectio carnis negatur. Cæterum animam & ſapientiũ plures diuinam uindicantes ſaluã repromittunt, & uulgus ipſum ea præſumptione defunctos colit, qua animas eorũ manere confidit. Cæterum corpora aut ignibus ſtatim aut ferris, aut etiam diligentiſſime cõdita, temporibus tamen aboleri manifeſtum eſt. Si ergo carnis reſurrectionem negãtes, Apoſtolus retundit, utiq; aduerſus illos tuetur, quod illi negabant, carnis ſcilicet reſurrectionem. Habes compendio reſpõſum. Cætera iam ex abundanti. Nam & ipſum quod mortuorũ reſurrectio dicitur, exigit defendi proprietates uocabulorum mortuorum. Ita mortuũ uocabulum non eſt niſi quod amiſit animam, de cuius facultate uiuebat. Corpus eſt quod amittit animã, & amittẽdo fit mortuũ: ita mortui uocabulum corpori competit. Porrò ſi reſurrectio mortui eſt, mortuũ autem non aliud eſt quàm corpus, corporis erit reſurrectio. Sic & reſurrectionis uocabulũ, non aliam rem uindicat, quàm quæ cecidit. Surgere enim poteſt dici & quod omnino non cecidit, quod ſemper retro iacuit. Reſurgere autem nõ eſt niſi eius quod cecidit. Iterum enim reſurgendo quia cecidit reſurgere dicitur. Re enim ſyllaba iteratiõi ſemper adhibetur. Cadere ergo dicimus corpus in terrã per mortem, ſicut & res ipſa teſtatur, Ex dei lege corpori enim dictum eſt, Terra es & in terrã ibis. Ita quod de terra eſt, ibit in terram. Hoc abit quod in terram ibit, hoc reſurgit quod cadit. Quia per hominem mors, & per hominem reſurrectio. Hic mihi & CHRISTI corpus oſtenditur in nomine hominis, qui conſtat ex corpore, ut ſæpe iã docuimus. Quod ſi ſic in CHRISTO uiuificamur omnes ſicut mortificamur in Adam, quãdo in Adã corpore mortificemur, ſic neceſſe eſt & in CHRISTI corpore uiuificemur. Cæterũ ſimilitudo nõ cõ

Fort. Qui timet iã.

D ſtat

ſtat,ſi non in eadē ſubſtātia mortificationis in Adam,uiuificatio cōcurrat in CHRISTO. Sed interpoſuit adhuc aliquid de CHRISTO,& ꝓpter præſentem diſceptationē nō omittēdū. Tāto magis enim probabitur carnis reſurrectio,quāto CHRISTVM eius dei oſtendero,apud quē creditur carnis reſurrectio, Cū dicit,oportet enim regnare eū, donec ponā inimicos eius sub pedes eius. Iam quidē & ex hoc cultorē deū edicit,atq; exinde ipſum q hoc Chriſto repromiſerit,ſede ad dexterā meā donec ponā inimicos tuos ſcabellū pedū tuorū,uirgā uirtutis tuæ emittet domin⁹ ex Sion, & dominabitur in medio inimicorū tuorū,tecū. Sed neceſſe eſt ad meā ſentētiā pertinere. Defendā eas ſcripturas quas & Iudæi nobis auocare conātur. Dicūt deniq; hūc pſalmum in Ezechiā ceciniſſe,qui ait,Sedit ad dexterā templi & hoſtes eius auerterit deus & aſſumpſerit,propterea igitur & cætera,ante luciferū ex utero generaui te in Ezechiā cōuenire,& ante Ezechiæ natiuitatē. Nos ædimus Euangelia, de quorū fide aliquid utiq; iam in tāto opere iſtos confirmaſſe debemus,nocturna natiuitate declarantia dominū,ut hoc ſit ante luciferū, & ex ſtella Magis intellecta, & ex teſtimonio angeli qui nocte paſtoribus annunciauit natū eſſe cūmaxime CHRISTVM: & ex loco partus: in diuerſorium enim ad noctē cōuenitur. Fortaſſe an & myſtice factum ſit,ut nocte CHRISTVS naſceretur,lux ueritatis futurus ignorantiæ tenebris. Sed nec generaui te dixiſſet deus niſi filio puero. Nam & ſi de toto populo ait,filios generaui,ſed nō adiecit ex utero. Cur aūt adiecit ex utero,tam uane,quaſi aliqui hominū ex utero natus dubitaretur,niſi quia curioſius uoluit intelligi in Chriſtum, ex utero generaui te, id eſt ex ſolo utero ſine uiri ſemine, carni deputans ex utero ſpiritus,quod & ipſo hic accedit, Tu es ſacerdos in æuum. Nec ſacerdos aūt Ezechias,nec in æuum,& ſi fuiſſet. Secundū ordinem,inquit,Melchiſedec.quid Ezechias ad Melchiſedec altiſſimi ſacerdotē, & quidem nō circūciſum? Qui abraham circūciſum iam accepta decimarū oblatione benedixit? At in Chriſtum conueniet ordo Melchiſedec,quoniā quidem CHRISTVS proprius & legitimus dei antiſtes,præputiati ſacerdotij pontifex,tum in nationibus conſtitutus,à quibus magis ſuſcipi habebat, cogniturā ſe quādoq; circūciſionem, & Abrahæ gentē cū ultimo uenerit acceptatione & bene dignabitur. Eſt & alius pſalmus ita incipiens,Deus iudicium tuū regi da,id eſt Chriſto regnaturo,& iuſtitiā tuā filio regis,id eſt populo Chriſti. Filij enim eius ſunt qui in ipſo renaſcuntur. Sed & hic pſalmus Salomoni canere dicetur.quæ tamen ſoli competunt Chriſto,docere nō poterunt etiam cætera nō ad Salomonem,ſed ad Chriſtum pertinere? Deſcēdit,inquit, tanquā imber ſuper uellus, & uelut ſtillæ deſtillantes in terram: Placidum deſcenſum eius & inſenſibilem deſcribens de cœlo in carnem. Salomon autem & ſi deſcendit alicunde,nō tamē ſicut imber,quia nō de cœlo. Sed ſimpliciora quæq; proponam: Dominabitur, inquit, à mari ad mare, & à flumine uſq; ad terminos terræ. Hoc ſoli datum eſt Chriſto. Cæterum Salomon

Fort. ultorem.

Salomon uni & modicæ Iudææ imperauit. Adorabũt illum omnes reges, quẽ omnes nisi CHRISTVM? Et seruient ei omnes natiões.cui omnes nisi Christo? Sit nomẽ eius in æuũ. Cuius nomen æternũ nisi Christi? Ante solem manebit nomen eius. Ante solẽ enim sermo dei, id est CHRISTVS. Et benedicẽtur in illo uniuersæ gẽtes. In Salomone nulla natio benedicitur: in Christo uero omnis. Quid nunc si & deũ eũ iste psalmus demõstrat, & beatum eũ dicent. Quomodo benedictus dominus deus Israhẽlis qui facit mirabilia solus. Benedictũ nomen gloriæ eius & replebitur uniuersa terra gloria eius. Contra Salomonẽ audeo dicere, etiã quam habuit in deo gloriam amisit per mulierẽ in idololatriã usq; pertractus. Itaq; cũ in medio psalmo illud quod positũ sit, inimici eius puluerem lingunt, subiecti utiq; pedibus ipsius, ad illud pertinebit, ꝓpter quod hunc psalmũ & intuli & ad meã sententiã defendi, ut cõfirmauerim & regni gloriã, & inimicorũ subiectionẽ, secundum dispositionem creatoris, cõsecuturum, nõ aliũ credendũ, quàm creatoris. Reuertamur nunc ad resurrectionẽ, cui & aliâs quidem proprio uolumine satisfecimus omnibus hæreticis resistentes, sed nec hic desumus ꝓpter eos qui illud opusculũ ignorant. Quid, ait, facient qui pro mortuis baptizãtur, si mortui nõ resurgunt? Viderit institutio iste Calendæ si forte Februariæ respondebunt illi pro mortuis petere. Noli ergo Apostolũ nouũ statim autorem aut cõfirmatorem eum denotare, ut tanto magis sisteret carnis resurrectionem, quãto illi qui uane pro mortuis baptizarẽtur, fide resurrectionis hoc facerent. Habemus illũ alicubi unius baptismi definitorem. Igitur & pro mortuis tingi pro corporibus est tingi, mortuũ enim corpus ostendimus. Quid facient qui pro corporibus baptizãtur, si corpora nõ resurgunt? atq; adeo recte hunc gradum figimus, ut & Apostolus secundã discrepationem æque de corpore induxerit. Sed dicent quidã: Quomodo mortui resurgent? Quo aũt corpore uenient? Defensa etenim resurrectione quæ negabatur, cõsequẽs erat de qualitate corporis retractare, quæ nõ uidebat᷑. Sed de ista cum alijs cõgredi conuenit. Marcion enim in totũ carnis resurrectionem nõ admittẽs, & soli animæ salutẽ repromittẽs, nõ qualitatis, sed substãtiæ facit quæstionẽ. Porrò & ex his manifestissime obducitur quæ Apostolus ad qualitatẽ corporis tractat propter illos qui dicunt, Quomodo resurgent mortui? Quo aũt corpore uenient? Iam enim prædicauit resurrecturũ esse corpus, id de corporis qualitate tractauit. Deniq; si proponit exempla grani tritici, uel alicuius eiusmodi, quibus det corpus deus ꝓ ut uolet, si unicuiq; seminum proprium ait esse corpus, ut aliam quidem carnem hominum, aliam uero pecudum & uolucrum, & corpora cœlestia atq; terrena & aliam gloriã solis, & lunæ aliam, & stellarum aliã, non carnalem & corporalem portendit resurrectionem, quam per carnalia & corporalia exempla cõmendat, nónne etiam ab eo deo eam spondet à quo sunt & exempla? Sic & resurrectio inquit. Quomodo? Sicut & granũ corpus seritur, corpus resurgit.

Fort. deum meum.

Fort. Contra, Salomon (audeo dicere)

Liber de resurrectione carnis.

Fort. ista.

git. Seminationem deniq; uocauit dissolutionem corporis in terrā, quia seritur in corruptela, in honestatem, in uirtutem, cuius ille ordo in dissolutione eius, & hic in resurrectione corporis scilicet sicut & granū. Cæterū si auferas corpus resurrectioni quod dedisti dissolutioni, ubi consistet diuersitas exitus? Proinde & si seritur anima, resurgit spiritale. Et si habet aliquod proprium corpus anima uel spiritus, ut possit uideri corpus animale animam significare, & corpus spiritale spiritum, non ideo animā dicit in resurrectione spiritum futuram, sed corpus quod cum anima nascendo & per animam uiuendo, animale dici capit, futurum spiritale, dum per spiritum surgit in æternitatem. Deniq; si non anima sed caro seminatur in corruptela dum dissoluitur in terra, iam non anima erit corpus animale, sed caro quæ fuit corpus animale. Siquidem de animali efficitur spiritale, sicut & infra dicit: Nō primum quod spiritale. Ad hoc enim & de ipso CHRISTO præstruit factus primus homo Adam, in animam uiuam, nouissimus Adam in spiritū uiuificantem, licet stultissimus hæreticus noluerit ita esse. Dominum enim posuit nouissimum, pro nouissimo Adam, ueritus scilicet nisi & dominum nouissimum haberet Adam, & eiusdem CHRISTVM defenderemus in Adam nouissimo cuius & primum. Sed falsum relucet. Cur enim primus Adam nisi quia & nouissimus Adam? Non habent ordinem inter se nisi paria quæq; & eiusdem uel nominis uel substantiæ uel autoris. Nam & si potest in diuersis quoq; esse aliud primum aliud nouissimum, sed unius autoris. Cæterum si & autor alius, & ipse quidē potest nouissimus dici. Quod tamen intulerit primum est, nouissimum autem si primo par sit. Par autem primo non est, quia non eiusdem autoris est. Eodem modo & in nomine hominis reuincetur. Primus, inquit, homo de humo terrenus, secundus dominus de cœlo. Quare secundus si non homo quod & primus? Aut numquid & primus dominus, si & secundus? Sed sufficit, si in Euangelio filium hominis adhibet CHRISTVM & hominem, & in homine Adam eum negare non poterit. Sequētia quoq; eum cōprimunt. Cum enim dicit Apostolus, qualis qui de terra, homo scilicet, tales & terreni homines utiq;. Ergo & qualis qui de cœlo homo, tales & qui de cœlo homines. Non enim poterat hominibus terrenis non homines cœlestes opposuisse, ut statū ac spem studiosius distingueret in appellationis societate. Statu enim ac spe dicit terrenos atq; cœlestes homines, tamen ex pari, qui secundum exitum aut in Adam aut in CHRISTO deputantur. Et ideo iam ad exhortationem spei cœlestis, sicut portauimus, inquit, imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, non ad substantiam ullam referens resurrectionis, sed ad præsentis temporis disciplinam. Portemus enim, inquit, non portabimus, præceptiue, non promissiue, uolens nos sicut ipse incessit ita incedere, & à terreni, id est ueteris hominis imagine abscedere, quæ est carnalis operatio. Deniq; quid subiungit? Hoc enim dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei nō possidebunt

debunt: Opera scilicet carnis & sanguinis. Quibus & ad Galatas scribēs, abstulit dei regnū, solitus & aliâs substantiā pro operibus substantiæ ponere, ut cū dicit, eos qui in carne sunt deo placere non posse. Quando enim placere poterimus deo nisi dum in carne hac sumus? Aliud tēpus operationis nullū opinor est. Sed si in carne quāquā cōstituti carnis opera fugiamus, tū nō erimus in carne, dū nō in substātia carnis nō sumus, sed in culpa. Quod si in nomine carnis, opera non substātiā carnis iubemur exponere, operibus ergo carnis nō substātiæ carnis in nomine denegatur dei regnū. Non enim id dānatur in quod male fit, sed id quod fit. Venenū dare scelus est, calix tamen in quo datur reus non est. Ita & corpus carnaliū operū uas est, anima est aūt quæ in illo uenenū alicuius mali facti tēperat. Quale est aūt, ut si anima auctrix operū carnis merebitur dei regnū, per expiationem eorū quæ in corpore admisit: corpus ministrū, solūmodo in dānatione permaneat? Beneficio absoluto calix erit puniēdus. Et tamē nō utiq; carni defendimus dei regnū, sed resurrectionē substantiæ suæ, quasi ianuam regni per quam aditur. Cæterū aliud resurrectio, aliud regnum. Primo enim resurrectio, dehinc regnū. Resurgere itaq; dicimus carnem, sed mutatā consequi regnū. Resurgent enim mortui incorrupti, illi scilicet qui fuerāt corrupti dilapsis corporibus in interitum. Et nos mutabimur in atomo, in oculi momentaneo motu. Oportet enim corruptiuū hoc, tenēs utiq; carnē suā dicebat Apostolus, induere incorruptelā, & mortale hoc immortalitatē, ut scilicet habilis substātia efficiatur regno dei. Erimus enim sicut angeli. Hæc erit demutatio carnis, sed resuscitatæ. Aut si nulla erit, quomodo induet incorruptelā, & immortalitatem? Aliud igitur facta per demutationē, tūc cōsequetur dei regnū, iam nō caro nec sanguis, sed quod illi corpus dei dederit. Et ideo recte Apostolus, Caro & sanguis regnum dei non consequetur, demutationi illud adscribēs quæ accedit resurrectioni. Si autem tunc fiet uerbū, quod scriptum est apud creatorem, Vbi est mors uictoria uel contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Verbum autem hoc creatoris est, per Prophetam, eius erit & res, id est regnum, cuius & uerbum fiet in regno: nec alij deo gratias dicit quod nobis uictoriam utiq; de morte referre præstiterit, quàm illi à quo uerbū insultatorium de morte & triumphatorium accepit.

Fort. in quo male.

Fort. deus dederit.

DE EPISTOLA SECVNDA AD CORINTHIOS.

SI deus cōmune uocabulum factū est uitio erroris humani, quatinus plures dei dicūtur atq; credūtur in seculo, benedictus tamen deus domini mei IESV CHRISTI nō alius quàm creator intellegetur qui & uniuersa benedixit: habes Genesim: Et ab uniuersis benedicit: habes Danielē: proinde si pater potest dici sterilis dei nullius magis nomie quàm creatoris, misericordiarū tamen pater idem erit qui misericors & miserator & misericordiæ plurimus est dictus. Habes apud Ionam cū ipso misericordiæ exemplo, quā Niniuitis exorantibus præstitit facilius, & Ezechiæ

fletibus flecti,& Achab marito Iezabel deprecanti sanguinẽ ignoscere Nabuthæ,& Dauid agnoscẽti delictũ statim indulgere,malens scilicet pœnitẽtiam peccatoris quàm mortem,utiq; & misericordiæ affectum. Si quid tale Martionis deus ædidit uel edixit,agnoscam patrem misericordiarũ. Si uero ex eo tempore hunc titulum ei asscribit,quo reuelatus quasi exinde sit pater misericordiarũ,quo liberare instituit genus humanũ: Atquin & nos ex eo tempore negamus illũ,ex quo dicitur reuelatus. nõ potest igitur aliquid ei ascribere,quem tũc ostẽdit cũ aliquid ei ascribit. Si enim prius cõstaret eum esse,tunc & ascribi ei potest. Accidens enim est quod ascribitur:accidẽtia aũt antecedit ipsius rei ostensio cui accidũt,maxime cum iam alterius est quod ascribitur ei qui prius nõ sit ostensus. Tãto magis negabitur esse quãto per quod affirmatur esse,eius est qui iam ostensus est. Sic & testamentũ nouũ non alterius erit,quàm qui illud repromisit:& si nõ litera,& eius spiritus hoc erit nouitas. Deniq; qui literã tabulis lapideis inciderat,idẽ & de spiritu edixerat,Effundã de meo spiritu in omnẽ carnem. Et si litera occidit,spiritus uero uiuificat,eius utrunq; est qui ait,Ego occidam & ego uiuificabo,percutiã & sanabo. Olim duplicem uim creatoris uindicamus & iudicis & boni,literã occidentis per legem,& spiritu uiuificãtis per Euãgeliũ. Nõ possunt duos deos facere,qui & si diuersa,apud unũ recenseri præuenerũt. Cõmemorat & de uelamine Moysi quo faciem tegebat incontemplabilem filijs Israhël. Si ideo ut claritatẽ maiorẽ defenderet noui testamenti,quod manet in gloria, quod ueteris quod euacuari habebat,hoc & meæ cõuenit fidei proponenti Euangeliũ legi.& uide ne magis meæ. Illic enim erit superponi quid ubi fuerit & illud cui superponitur. At cum dicit sed obtunsi sunt sensus mũdi non utiq; creatoris,sed populi qui in mũdo est. De Israhël enim dicit,ad hodiernum usq; uelamen,id ipsum in corde eorũ figuratũ ostendit fuisse uelamen faciei in Moyse uelaminis cordis in populo,quia nec nũc apud illos perspiciatur Moyses corde,sicut ne facie tũc. Quid est ergo adhuc uelatũ in Moyse quod pertineat ad Paulũ? Si CHRISTVS creatoris à Moyse prædicatus nondũ uenit,quomodo iam optatus & uelata adhuc denotãtur corda Iudæorũ,nõdũ exhibitis prædicationibus Moysi,id est de CHRISTO in quo eũ intelligere deberent? Quid & Apostolũ CHRISTI alterius,si dei sui sacramenta Iudæi nõ intelligebãt,nisi quia uelamen cordis illorũ ad cæcitatẽ qua nõ perspexerãt CHRISTVM Moysi pertinebat? Deniq; quid seqtur? Cũ uero cõuerterit ad deũ auferetur uelamẽ,hoc Iudæo ꝓprie dicit ad quẽ & est uelamẽ Moysi,qui cũ trãsierit in fidẽ CHRISTI,intelligit Moysen de CHRISTO prædicasse. Cæterũ quomodo auferetur uelamentũ creatoris in Christo dei alterius,cuius sacramẽta uelasse nõ potuit creator? ignoti uidelicet ignota dicit. Ergo nos iam aperta facie utiq; cordis quod uelatum est in Iudæis,cõtemplãtes CHRISTVM,eadẽ imagine trãsfigurari à gloria,qua scilicet & Moyses trãsfigurabatur à gloria domini in gloriã:ita corporalem Moysi

Fort. quam ueteris.

Fort. iam opertus.

Moysi illuminationē de cōgressu domini,& corporale uelamē de infirmita te populi proponens,& spiritalē reuelationē & spiritalem charitatē in Chri sto superducēs,tāquā à domino,inquit,spirituū,totū ordinem Moysi,figu-ram ignorati apud Iudæos,agniti uero apud nos Christi fuisse testatur.Sci mus quosdā sensus ambiguitatē pati posse,de sono pronūciationis,aut de modo distinctionis,cū duplicitas earū intercedit. Hāc Marcion captauit sic legēdo,in qbus deus æui hui⁹:ut creatorē ostēdēs deū huius æui,aliū sugge rat deū alterius æui.Nos cōtra sic distinguēdū dicim⁹,In qbus deus.Dehīc æui hui⁹ excæcauit mētes infideliū:in qbus,Iudæis infidelib⁹ in qbus optū est aliquibus Euāgeliū adhuc sub uelamine Moysi.Illis em̄ deus labijs dili-gētibus eū,corde aūt lōge absistētibus ab eo,minatus fuerat,Aure audietis & nō audietis.Oculis uidebitis & nō uidebitis,Et nisi credideritis,nec intelle getis,Et auferā sapiētiā sapiētiū,& prudētiā prudentiū irritā faciā. Hæc aūt nō utiq; de Euāgelio dei ignoti abscōdendo minabatur. Ita & si huius æui deus,sed infideliū huius æui excæcat cor,quod Christū ei⁹nō ultro recogno uerint,de scripturis intelligēdū.Et positū in ābiguitate distinctiōis hactenus tractasse ne aduersario ꝓdesset cōtētus uictoriæ,næ ultro possum & in totū cōtētionē hāc præterisse.simpliciori respōso præ manu erit,esse huius æui do minū,diabolū interpretari,q dixerit Propheta referēte,Ero similis altissimi, ponā in nubibus thronū meū:sicut & tota huius æui supstitio illi māci pata est,q excæcet infideliū corda,& in primis apostatæ Marcionis.Deniq; non uidit occurrētē sibi clausulā sensus,quoniā deus q dixit ex tenebris lucē luce scere,reluxit in cordibus nostris ad illuminationē agnitiōis suæ. In perso na Christi qs dixit fiat lux? Et inluminatione mūdi quis Christo ait? Posui te in lumē nationū sedentiū scilicet in tenebris,& in umbra mortis.Cui respon det spiritus in psalmo ex ꝓuidētia futuri,Significatū est,inqt,sup nos lumē ꝑsonæ tuæ domine.Persona aūt dei CHRISTVS dominus.Vnde & Apo-stolus supra,Qui est imago,inqt,dei.Igitur si Christus ꝑsona creatoris dicē tis,fiat lux,& Christus & Apostoli,& Euāgeliū,& uelamē & Moyses,& to-ta series secūdū testimoniū clausulæ creatoris est,dei huius æui certe nō eius qui nūq; dixit,fiat lux.Præterea hic & de alia epistola quā nos ad Ephesios ꝓscriptā habem⁹,hæretice uero ad Laodicenos. Ait em̄ meminisse natiōes quod illo in tēpore cū essent sine Christo,alieni ab Israhēle sine cōuersatiōe & testamētis,& spe ꝓmissiōis,etiā sine domino essent,in mūdo utiq;,& si de creatore.Ergo si nationes sine deo dixit esse,deus aūt illis diabolus est non creator,apparet dominū æui huius eum intellegendum quem nationes pro deo receperūt,nō creatorem quē ignorāt.Quale est aūt ut nō eiusdē habea-tur thesaurus in fictilib⁹ uasis nostris,cuius & uasa sunt? Nā si gloria dei est in fictilibus uasis tantum thesauri haberi,uasa autem fictilia creatoris sunt, ergo & gloria creatoris est, cuius uasa eminentiam uirtutis dei sapiunt, & uirtus ipsa. Quia propterea in uasa fictilia commissa sunt, ut eminentia

Fort. Prætereo.

eius probaretur. Cæterum iam nõ erit alterius dei gloria, ideoq; nec uirtus, sed magis dedecus & infirmitas cuius eminentiam fictilia & quidem aliena ceperunt. Quod si hæc sunt fictilia uasa in quibus tanta nos pati dicit, in quibus etiam mortificationem circũferimus dei, satis ingratus deus & iniustus, si non & hanc substantiam resuscitaturus, in qua pro fide eius tanta tolerantur, in qua & mors CHRISTI circumfertur, in qua & eminentia uirtutis consecratur. Sed enim proponit ut & uita CHRISTI manifestetur in corpore nostro, scilicet sicut & mors eius circumfertur in corpore. De qua ergo CHRISTI uita dicit? Qua nunc uiuimus in illo? Et quomodo in sequentibus nõ ad uisibilia nec ad tẽporalia, sed ad inuisibilia & ad æterna, id est nõ præsentia sed ad futura exhortat? Quod si de futura uita dicit CHRISTI, in corpore eã dicens appariturã, manifeste carnis resurrectionẽ prædicauit, exteriorẽ quidem hominem nostrũ corrũpi dicens, & nõ quasi æterno interitu post mortẽ: uerũ laboribus & incõmodis de quibus præmisit adijciens, & nõ deficiemus. Nã & interiorẽ hominem nostrũ renouari de die in diem dicens, hic utrũq; demõstrat: & corporis corruptionẽ ex uexatione tentationum, & animi renouationẽ ex cõtemplatione promissionũ. Terreni domicilij nostri. nõ sic ait habere nos domũ æternã, nõ manu factã, in cœlo, quia quæ manu facta sit creatoris intereat, in totũ dissoluta post mortẽ. Hæc eñ ad mortis metũ & ad ipsius dissolutionis cõtristationẽ cõsolandã, retractãs etiã per sequentia manifestius, cũ subijcit, ingemere nos de isto tabernaculo corporis terreni, quod de cœlo est superinduere cupientes. Siquidem & despoliati nõ inueniemur nudi, id est recipiemus quod despoliati sumus, id est corpus. Et rursus. Etenim q sumus in isto tabernaculo corporis ingemimus quod grauemur, nolentes exui, sed superindui. Hic enim expressit, quod in prima epistola strinxit, Et mortui resurgent incorrupti, qui iam obierunt: & nos mutabimur, qui in carne fuerimus reprehẽsi à deo. Hij & illi enim resurgent incorrupti, recepto scilicet corpore: & qui de integro ut ex hoc sint incorrupti, & hi propter temporis ultimum iam momentum, & propter merita uexationũ antichristi, compendium mortis: & mutati consequentur superindui magis quod de cœlo est, quàm exui corpus. Ita si hij super corpus induent cœleste illud, utiq; & mortui recipient corpus super quod & ipsi induant incorruptelam de cœlo: quia & de illis ait, necesse est corruptiuum istud induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem. Illi induunt cum receperint corpus, isti superinduunt quia non amiserint corpus: & [illegible]
Fort. non temere. temere dixit, nolentes exui corpore, sed superindui, id est nolentes mortẽ experiri sed uita præueniri: uti deuoretur mortale hoc à uita, dũ eripitur morti per supindumẽtũ demutatiõis. Ideo qa ostendit hoc melius esse ne cõtristemur mortis si forte præuentu, & arrabonẽ nos spiritus dicit à deo habere, quasi pignoratos in eãdẽ spẽ supindumenti: & abesse à domino quã diu in carne sumus, ac ꝓpterea debere boni ducere abesse potius à corpore & esse
cum

cũ domino,ut & mortẽ excipiamus:atq; adeo omnes ait nos oportere manifestari ante tribunal CHRISTI,ut recipiat unusquisq; quæ per corpus admisit siue bonũ siue malũ. Si enim tũc retributio meritorũ quomodo iã aliqui cũ deo poterunt deputari? Et tribunal aũt nominando,& dispunctionẽ boni ac mali operis,utriusq; sentẽtiæ iudicem ostẽdit ,& temporaliũ omniũ repræsentationẽ cõfirmauit. Nõ enim poterit quod corpore admissum est, non corpore iudicari. Iniquus enim deus,si nõ per id punitur quis aut iuuatur,per quod operatus est? Si qua ergo conditio noua in CHRISTO,uetera transierunt,ecce noua facta sunt omnia ,impleta est Esaiæ prophetia. Si etiã iubet ut mundemus nos ab inquinamento ,carnis & sanguinis,nõ substantiã capere regnũ dei,si & uirginem sanctã destinat, ecclesiam assignare CHRISTO utiq; ut spõsam sponso:nõ potest imago cõiungi inimico ueritatis rei ipsius. Si & pseudapostolos dicit operarios dolosos trãsfiguratores sui per hypocrisin scilicet ,cõuersationis non prædicationis adulteratæ reos taxat:adeo de disciplina nõ de diuinitate dissidebatur. Si trãsfiguratur satanas in angelũ lucis,nõ potest hoc dirigi in creatorẽ. Deus enim nõ angelus creator ,in deũ lucis nõ in ãgelũ trãsfigurare se dictus esset,si nõ eũ Satanan significaret,quẽ & nos & Marcion angelũ nouim⁹ de paradiso. Suus stilus est ad omnẽ quã patitur quæstionẽ. Hic illud forte mirabor si propriũ potuit habere paradisum deus,nullius terrenæ dispositiõis,nisi si etiã paradiso creatoris precario usus est sicut & mũdo. Et tamẽ hominem tollere ad cœlũ creatoris exemplũ est in Helia. Magis uero mirabor dominũ optimũ percutiendi & sæuiendi alienũ,nec propriũ saltẽ sed creatoris angelũ Satanæ colaphizando Apostolo suo applicuisse,& ter ab eo obsecratũ non cõcessisse. Emendat igitur & deus Marcionis secundũ creatorem elatos æmulãtem ut deponentem scilicet de solio dynastas. Aut nũquid ipse est qui & in corpus Iob dedit Satanæ potestatem,ut uirtus in infirmitate cõprobaretur? Quid & formã legis adhuc tenet Galatarũ castigator ,in tribus testibus præfiniẽs staturum omne uerbum? Quid & nõ parsurum se peccatoribus comminatur,lenissimi dei prædicator? Imò & ipsam durius agendi in præsentia potestatem à domino datam sibi affirmat. Nega nũc hæretice timeri deũ tuum cuius Apostolus timebatur.

DE EPISTOLA AD ROMANOS.

QVanto opusculum profligatur breuiter,iam retractanda sunt quæ rursus occurrunt , quædam uero extra mittenda quæ sæpius occurrerunt. Piget de lege adhuc congredi,quoties probat uera concessionem eius,nullum argumentum præstare diuersi dei in CHRISTO prædicatam scilicet,& repromissam in CHRISTVM apud creatorem,quatinus & ipsa epistola legem plurimũ uidetur excludere. Sed & iudicẽ deũ ab Apostolo circũferri sæpe iam ostẽdimus ,& in iudice ultorem,& creatorem in ultore. Itaq; & hic cum dicit non enim me pudet

Fort. Quando ,nisi sit quãto pro inquãtum.

Fort. quoties probatur con.

Euãgelíj. Virtus enim dei eſt in ſalutẽ omni credenti Iudæo & Græco, quia iuſtitia dei in eo reuelatur, ex fide in fidem: ſine dubio & Euangeliũ & ſalutẽ iuſto deo deputat, nõ bono, ut ita dixerim ſecundũ hæretici diſtinctionem, trãſferenti, ex fide legis in fidẽ Euãgelíj, ſuæ utiq; legis, & ſui Euãgelíj. Quoniam & irã dicit reuelari de cœlo ſuper impietatem loci, in iuſtitiã hominum qui ueritatem in iuſtitia detineant. Cuius dei ira? utiq; creatoris. Ergo & ueritas eius erit, cuius & ira quæ reuelari habet in ultionem ueritatis. Etiã adíjciens, ſcimus autem iudicium dei ſecundum ueritatem eſſe, & iram ipſa probauit, ex qua uenit iudicium pro ueritate, & ueritatem rurſus eiuſdem dei confirmauit, cuius iram probauit probãdo iudicium: Aliud eſt ſi ueritatem dei alterius in iniuſtitia detentam creator iratus ulciſcitur. Quantas autem foueas in iſta uel maxime epiſtola Marcion fecerit, aut referendo quæ uoluit, de noſtri inſtrumenti integritate parebit. Mihi ſufficit quæ proinde eradenda non uidit, quaſi negligentias & cæcitates eius accipere. Si enim iudicauit deus occulta hominum, tam eorum qui in lege deliquerunt, quàm eorum qui ſine lege, quia & hi legem ignorãt, & natura faciunt quæ ſunt legis: utiq; is deus iudicabit cuius ſunt & lex, & ipſa natura, quæ legis eſt inſtar, ignorantibus legem: iudicabit autem. Quomodo? Secundũ Euãgeliũ, inquit, per CHRISTVM. Ergo & Euangelium & CHRISTVS illius ſunt, cuius & lex & natura, quæ per Euãgeliũ & CHRISTVM uindicabuntur, adeo illo iudicio dei quod & ſupra ſecundũ ueritatem. Ergo qua defendenda reueletur de cœlo ira, nõ niſi à deo iræ: ita & hic ſenſus priſtino cohærẽs, ĩ quo iudiciũ creatoris edicitur, nõ poteſt in aliũ deum referri, qui nec iudicat nec iraſcitur, ſed in illũ cuius dum hæc ſunt, iudiciũ dico & ira, etiã illa ipſius ſint neceſſe eſt, per quẽ hæc habent tranſigi euangelium & CHRISTVS. Et ideo uehitur in trãſgreſſores legis, docentes non furari & furãtes, ut homo dei legis, nõ ut creatorẽ ipſum his modis tangens, qui & furari uetans fraudẽ mãdauerit in Aegyptios auri & argenti, quẽadmodum & cætera in illũ retorquent. Scilicet Apoſtolus uerebatur cõuitiũ deo palàm facere, à quo nõ uerebatur diuertiſſe? Adeo autem Iudæos ingeſſerat, ut ingeſſerit propheticã increpationẽ, Propter uos nomen dei blaſphematur. Quàm ergo puerſum, ut ipſe blaſphemaret eũ, cuius blaſphemãdi cauſa malos exprobrat. Præfert & circũciſionem cordis præputiationi: apud deũ legis, eſt facta circumciſio cordis non carnis, ſpiritu non litera. Quod ſi hæc eſt circumciſio Hieremiæ, & circumcidemini præputia cordis: ſicut & Moyſes circumcidemini duricordiam ueſtram, eius erit ſpiritus circumcidens cor, cuius & litera metens carnem eius: & Iudæus qui in occulto, cuius & Iudæus in aperto: quia nec Iudæum nominare uellet Apoſtolus non Iudæorum dei ſeruũ. Tunc lex, nũc iuſtitia dei per fidẽ CHRISTI. Quæ eſt iſta diſtinctio? Seruiuit deus diſpoſitioni creatoris, dans ei tempus & legi eius: An eius tunc cuius & nunc? eius lex, cuius & fides. CHRISTI diſtinctio diſpoſitio nunc eſt, nõ deorum

monet

monet iustificatos ex fide Christi,nõ ex lege pacẽ ad deũ habere. Ad quẽ? cuius nusquã fuimus hostes,an cuius legi & naturæ rebellauimus? Nã si in eũ cõpetit pax,cũ quo fuit bellũ,ei & iustificabimur,& ei9 erit CHRISTVS, ex cuius fide iustificabimur,ad cuius pacẽ cõpetit redigi,hostes eius aliquan do. Lex aũt,inquit,subintroiuit,ut abundaret delictũ. Quare? ut superabun daret,inquit,gratia. Cuius dei gratia,si nõ cuius & lex? nisi si creator ideo in tercalauit,ut negociũ procuraret gratiæ dei alterius & quidem æmuli,ne di xerim ignoti,ut quẽadmodum apud ipsum regnauerat peccatum in mortem, Ita & gratia regnaret in iustitia,in uitã per IESVM CHRISTVM aduersariũ ipsius. Propter hoc omnia cõcluserat lex creatoris sub delictum,& totum mundũ deduxerat in reatum,& omne os obstruxerat ne qui gloriaretur per illam: ut gratia seruaretur in gloriam CHRISTI non creatoris, sed Marcionis. Possum & hic de substantia Christi præstruere, ex prospectu quæstionis subsecuturæ. Mortuos enim nos,inquit,legi. Ergo corpus Christi & potest corpus cõtendi,non statim caro. Sed & quæcũq; substantia sit, cũ eius nominat corpus quẽ subijcit,ex mortuis resurrexisse,nõ potest aliud corpus intelligi quàm carnis,in quã lex mortis est dicta. Ecce aũt & testimonium perhibet legi,& causa delicti eam excusat. Quid ergo dicemus? Quia lex peccatũ? Absit. Erubesce Marcion. Absit abominari. postulo criminationem legis. Sed ego delictũ nõ scio nisi per legẽ. O summũ ex hoc præconiũ legis,per quam licuit delictũ latere. Non ergo lex seduxit, sed peccatum per præcepti occasionẽ. Quid deo imputas legis,quod legi eius Apostolus imputare nõ audet? Atquin & accumulat lex sancta,& præceptũ eius iustũ & bonũ. Si taliter ueneratur legẽ creatoris, quomodo ipsum destruat nescio. Quis discernit duos deos iustũ aliũ,bonũ aliũ,cũ is utrũq; debeat credi,cuius præceptũ & bonũ & iustũ est. Si aũt & spiritalẽ cõfirmat legẽ,utiq; & ꝓpheticã,utiq; & figuratã. Debeo enim & hinc cõstituere CHRISTVM in lege figurate prædicatũ,quo nec à Iudæis omnibus potuerit agnosci. Hunc si pater misit in similitudinẽ carnis peccati,nõ ideo phãtasma dicetur caro quæ in illo uidebat᷑. Peccatũ eñ carni supra asscripsit,& illã fecit legẽ peccati habitantẽ in mẽbris suis,& aduersantẽ legi sensus: ob hoc igitur missum filiũ in similitudinẽ carnis peccati,ut peccati carnẽ simili substantia redimeret,id est carni,quæ peccatrici carni similis esset,cũ peccatrix ipsa non esset. Nã & hæc erit dei uirtus in substãtia pari perficere salutẽ. Non enim magnũ,si spiritus dei carnem remediaret,sed si caro consimilis peccatrici, dũ caro est, sed non peccati. Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit,non ad substantiæ mendatium. Nam nec addidisset,peccati,si substãtiæ similitudinẽ uellet intelligi, ut negaret ueritatem. Tantũ enim carnis posuisset,nõ & peccati. Cum uero tunc sic struxit carnis peccati,& substãtiã cõfirmauit,id est carnẽ,& similitudinẽ ad uitiũ substãtiæ retulit,id est ad peccatũ. Puta nũc similitudinẽ substãtiæ dictã,nõ ideo negabit᷑ substãtiæ ueritas. Cur ergo similis uera? Quia

uera

uera quidem sed non ex semine de statu simili, sed uera de censu, non uero dissimilis. Cæterũ similitudo in cõtrarijs nulla est. Spiritus nõ diceretur carnis similitudo, quia nec caro similitudinẽ spiritus caperet. Sed phantasma diceretur, si id quod nõ erat uidebatur. Similitudo aũt dicitur, cũ est quod uidetur. Est enim, dũ alterius par est. Phantasma aũt quâ hoc tantũ est, non est similitudo. Et hic aũt est. Ipse edisserẽs, quomodo nolit esse nos in carne,
» cũ simus in carne, ut scilicet nõ simus ex operibus carnis, ostẽdit hac ratione
» scripsisse, caro & sanguis regnũ dei cõsequi nõ possunt, nõ substãtiã dãnãs,
» sed opera eius, quæ possũt nõ admitti à nobis in carne adhuc positis: nõ ad
» reatum substãtiæ, sed ad conuersationis pertinebũt. Item si corpus quidem
Fort. sed corp. mortuũ propter delictũ, adeo nõ animæ & corporis mors est, spiritus autẽ uita propter iustitiã, cui mors obuenit propter delictũ, id est corpori. Non enim alicui restituitur, nisi qui illud amisit, & ita erit resurrectio mortuorum, dum est corporum. Nam subiungit, Qui suscitauit CHRISTVM à mortuis uiuificauit & mortalia corpora uestra, Adeo & carnis resurrectionem cõfirmauit, absq; qua nec corpus aliud dici capit, nec mortale aliud intellegi, & CHRISTI substantiam corporalem probauit. Siquidem proinde uiuificabuntur & mortalia corpora nostra, quẽadmodum & ille resuscitatus est, nõ aliâs proinde, nisi quia in corpore. Salio & hic amplissimum abruptũ intercisæ scripturæ, sed apprehẽdo testimoniũ perhibentẽ Apostolũ Israëli qđ zelum dei habeãt, sui utiq;, nõ tamen per scientiã. Deũ enim, inquit, ignorãtes, & suam iustitiam sistere quærentes, non subiecerunt se iustitiæ dei. Finis etenim legis Christus in iustitia omni credenti. Hic erit, argumentatio hæretici, quasi deum superiorem ignorauerint Iudæi, qui aduersus eũ iustitiam suã, id est legis suæ cõstituerint, nõ recipientes Christum finem legis. Cur ergo zelo eorũ erga deũ propriũ testimoniũ perhibet, si nõ & inscitiã erga eũdem deũ eis exprobrat? quod zelo quidẽ dei agerentur, sed nõ per scientiã, ignorãtes scilicet eũ dum dispositiões eius in Christo ignorãt cõsumationẽ legi statuturo atq; ita suam iustitiã tuentur aduersus illũ. Atq; adeo ipse creator & ignorãtiã erga se eorũ cõtestatur, Israhël me nõ agnouit & populus me nõ intellexit. Et quod iustitiã suã magis sisterẽt, docẽtes doctrinas præcepta hominũ, necnõ & cõgregati essent aduersus dominũ & aduersus Christũ ipsius, ex inscitia scilicet. Nihil igitur potest in aliũ deũ exponi quod cõpetit in creatorem, quia & aliâs immerito Apostolus Iudæos de ignorantia suggillasset, erga deum ignotum. Quid enim deliquerãt, si iustitiam dei sui aduersus eum sistebant, quem ignorabant? Atquin exclamat, O profundum diuitiarum & sapientiæ dei, & inuestigabiles uiæ eius. Vnde iræ eruptio? ex recordatione scilicet scripturarum quas retro reuoluerat ex contemplatione sacramentorum quæ supra disseruerat in fidem CHRISTI, ex lege uenientem. Hæc si Marcion de industria erasit, quid Apostolus eius exclamat, nullas intuens diuitias dei tam pauperis & egeni, quàm qui nihil
condidit

condidit,nihil prædicauit,nihil denicꝫ habuit,ut q in aliena descẽdit? Sed enim & Apostolus,& diuitiæ creatoris olim absconditæ.nunc reseratæ. Sic enim repromiserat:Et dabo illis thesauros occultos,inuisibiles aperiam eis. Inde ergo exclamatum est:O profundum diuitiarum & sapientiæ dei,cuius iam thesauri patebant.Id Esaiæ,& sequẽtia de eiusdẽ prophetæ instrumento.Quis enim cognouit sensum domini,aut quis consiliarius fuit? quis porrexit ei,& retribuetur illi? Qui tanta de scripturis ademisti,quid ista seruasti,quasi nõ & hæc creatoris? Planè noui dei præcepta, uideamus.Odio, inquit,habentes malum,& bono adhærentes.Aliud est enim apud creatorem:Auferte malum de uobis,& declina à malo & fac bonum.Amore fraternitatis inuicem affectuosi:nõ enim idipsum est, Diliges proximũ tancꝫ te.Spe gaudentes uticꝫ dei.Bonum est enim sperare in domino,quàm sperare in magistratus.Pressuram sustinentes: Exaudiet enim te dominus in die pressuræ.Habes psalmũ:Benedicite,& nolite maledicere. Quis hoc docebit,quàm qui omnia benedictionibus cõdidit.Nõ altum sapiẽtes,sed humilibus assentantes,ne sitis apud uos sapientes. Væ enim audiunt p Esaiã: Malum p malo nemini retribueritis.Et malitiæ fratris tui ne memineritis. Nec uosmetipsos ulciscentes:Mihi enim uindictam & ego uindicabo, dicit dominus.Pacem cum hominibus habetote:ergo & legalis talio nõ retributionem iniuriæ,sed inceptionem metu retributionis comprimebat. Merito itacꝫ totam creatoris disciplinam principali præcepto eius cõclusit: Diliges proximũ tancꝫ te.Hoc legis supplementũ,si ex ipsa lege est: quis sit deus legis,iam ignoro.Metuo ne deus Marcionis.Si uero Euangeliũ Christi hoc præcepto adimpletur,Christi autem non est creatoris, quo iam contendimus? Dixerit CHRISTVS,aut non ego ueni legem dissoluere,sed implere. Frustra de ista sententia neganda Pontus laborauit,si Euangeliũ legẽ non adimpleuit.Ecce lex Euangelium adimpleuit.Bene autẽ quod & in clausula,tribunal Christi comminatur,uticꝫ iudicis & ultoris,uticꝫ creatoris,illum certe constituens promerendũ quẽ intentat timendũ,etiã si aliũ pdicaret.

Talio legalis

Ponticus

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES PRIMA.

Breuioribus quocꝫ epistolis non pigebit intendere.Est sapor & in paucis.Occiderãt Iudæi prophetas suos.Possum dicere,Quid ad Apostolum dei alterius & quidem optimi,qui nec suorũ delicta damnare dicatur: quicꝫ & ipse prophetas eosdẽ destruendo quodãmodo pimat? Quid mali admisit apud illum Israhel,si occidit,quos & ille reprobauit? si prior inimicam in eos sententiã statuit? deliquit autẽ apud deum ipsorum.Is & pbauit iniquitatem ad quam ptinet læsus.Certe quiuis alius quàm aduersari9 læsisset:nec onerasset illos,imputando etiã domini necem,qui & dominum interfecerunt dicẽdo,& pphetas suos:licet suos adiectio sit hæretici. Quid enim tam acerbũ,si alterius dei prædicatorẽ CHRISTVM interemerũt,qui sui dei prophetas cõtrucidauerunt? Status aũt exaggerationis,quod & do

minũ & famulos eius peremissent. Deniq; si alterius dei CHRISTVM, alterius prophetas peremerunt: æquauit impietates, non exaggerauit. Aequanda aũt non fuit, ergo exaggerari non potuit, nisi in eundem dominũ commissa, ex utroq; titulo: ergo eius dominus deus CHRISTVS & prophetæ. Quam autem sanctitatẽ nostram, uoluntatẽ dei dicat, ex contrarijs quæ ꝑhibet, agnosceres. Abstinere enim, inquit, à stupro, nõ à matrimonio. Scire unumquẽq; suũ uas in honore tractare. Quomodo? dum non in libidine qua gentes. Libido aũt nec apud gentes matrimonio ascribitur, sed extraordinarijs, & nõ naturalibus & portẽtuosis. Luxuria est turpitudini quoq; & immundiciæ non contraria: quæ non matrimoniũ excludat, sed libidinẽ: quæ uas nostrum in honore matrimonij tractet. Hunc autẽ locum salua alterius, id est, plenioris sanctitatis prælatione, tractauerim: continentiã & uirginitatem nuptijs anteponens, sed non prohibitis: destructores eñ dei nuptiarum, non sectatores castitatis retundo. Ait eos qui remaneant in aduẽtu Christi, cum eis qui mortui in Christo primi resurgẽt, quod in nubibus auferentur in aëre obuiam domino. Agnosco his iam tunc prospectis mirari substantias cœlestes ipsam Hierusalẽ quæ sursum est: & per Esaiã pronunciare, qui nam huc uelut nubes uolant, tanq̃ columbæ cũ pullis ad me. Hũc ascẽsum si Christus nobis præparauit, ille erit Christus de quo Osee, qui ascensum suũ ædificat in cœlos, utiq; sibi & suis. Exinde à quo sperabo nunc nisi à quo hæc audiui? Quem spiritũ prohibet extingui, & quas prophetias uetat nihil haberi? utiq; non creatoris spiritũ, nec creatoris prophetias secundũ Marcionẽ. Quæ enim destruit, ipse iam extinxit, & nihil fecit, nec potest prohibere quæ nihil fecit. Ergo incumbit Marcioni exhibere hodie apud ecclesiam suam exinde spiritum dei sui, quod non sit extinguendus, & prophetias quæ non sint nihil habendæ. Et si exhibuit quod putat, sciat nos quodcũq; illud ad formã spiritalis & propheticæ gratiæ atq; uirtutis prouolaturos, ut & futura prænunciet, & occulta cordis reuelet, & sacramenta edisserat. Cũ nihil tale protulerit ac probarit nos proferemus & spiritum & prophetias creatoris secundum ipsum prædicantes: atq; ita constabit Apostolũ de q̃bus dixerit, de eis scilicet quæ futura erant in ecclesia eius dei, qui dum est, spiritus quoq; eius operatur, & promissio celebrat̃. Age nunc qui salutem carnis abnuitis, & si quando corpus in huiusmodi prænominatur, aliud nescio quid interpretamini illud, quàm substantiã carnis: quo modo Apostolus omnes in nouis substantijs certis nominibus distinxit: & omnes in uno uoto constituit salutis, optans ut spiritus noster & corpus & anima sine querela in aduentu domini & salutificaris nostri Christi cõseruentur. Nam & animã posuit & corpus, tam duas res quàm diuersas: licet enim & anima & corpus sit aliquod suæ qualitatis, sicut & spiritus: cum tamen & corpus & anima distincte nominantur, habet anima suũ uocabulum proprium, nõ egens cõmuni uocabulo corporis, id relinquitur carni quæ

Salutificatoris.

For. & anima corpus.*

ni quæ nō nominata proprio,cōmuni utatur necesse est. Etenim aliam substantiam in homine nō uideo post spiritum & animā,cui uocabulum corporis accōmodetur:præter carnem. Hanc totiens in corporis nomine intellegens quotiens non nominatur:multo magis hic.cūq; dicitur corpus,suo nomine appellatur.

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES SECVNDA.

Ogimur quædam identidem iterare,ut cohærente eis cōfirmemus. Dominū & hic retributorem utriusq; meriti,dicimus circūferri ab Apostolo aut creatorem,aut quod nolit Marcion parē creatoris,apud quem iustum sit afflictatoribus nostris rependi afflictationem:& nobis qui afflicte mur requietem, in reuelatione domini Iesu uenientis à cœlo cum angelis uirtutis suæ,& in flāma ignis. Sed flāmam & ignem delendo hæreticus extinxit,ne scilicet nostratem deum faceret. Lucet tamen uanitas lituræ. Cum enim ad ultionem uenturum scribat Apostolus dominū exigendam de eis qui deum ignorent,& qui nō obaudiant Euangelio,quos ait pœnam luituros exitialem æternam à facie domini,& à gloria ualentiæ eius:sequitur ut flammā ignis inducat,scilicet ueniens ad puniendū: ita & in hoc nolente Marcione crematoris dei CHRISTVS,& in illo creatoris est,quod etiam de ignorantibus dominū ulciscit: id est,de ethnicis. Seorsum enim posuit, Euangelio:non obaudientes, siue Christianos peccatores,siue Iudæos. Porrò de ethnicis exigere pœnas, qui Euangeliū forte non norint:non est dei eius,qui naturaliter sit ignotus: nec usquàm nisi in Euangelio sit reuelatus,non omnibus scibilis. Creatori autē etiam naturalis agnitio debetur ex operibus intelligendo,& exinde in pleniorem noticiam requirendo. Illius est ergo etiam ignorantes deum plectere,quem non liceat ignorare. Ipsum quod ait à facie domini & à gloria ualentiæ eius:uerbis usus Esaiæ:ex ipsa causa eundem sapit dominū cōsurgētem ut cōminuat terrā. Quis est autem homo delicti,filius perditionis,quē reuelari prius oportet ante domini aduentū,extollens se super omne quod deus dicitur,& omnē religionem cōsecuturus in templo dei,& deū se iactaturus? Secundum nos quidem Antichristus,ut docent ueteres ac nouæ prophetiæ:ut Iohannes apostolus,qui iam Antichristos dicit processisse in mūdum præcursores Antichristi,spiritus,negantes CHRISTVM in carne uenisse:& soluentes Iesum scilicet in deo creatore. Secundum uero Marcionē nescio ne CHRISTVS sit creatoris. Nōdum uenit apud illum.cuius? quis est autem ex duobus? Quæro,cur ueniat in omni uirtute & signis & ostentis mendacij? propterea,inquit,quod dilectionem ueritatis nō susceperint, ut salui essent:& propter hoc erit eis instinctum fallaciæ,ut iudicēt omnes, qui non crediderunt ueritati,sed consenserunt iniquitati. Igitur si Antichristus & secundum creatorem,deus erit creator qui eum mittit ad impingendos eos in errorem,qui non crediderunt ueritati,ut salui fierent: eiusdē erit

Cohærentia.

ueritas & ſalus,qui ea ſummiſſu erroris ulciſcitur,id eſt,creatoris:cui & competit zelus ipſe,errore decipere quos ueritate non cepit. Si uero nõ eſt Antichriſtus ſecundum nos,ergo CHRISTVS eſt creatoris ſecundũ Marcionem.Et quale erit ut ad ulciſcendam ueritatem ſuam CHRISTVM creatori ſummittat? Sed & de Antichriſto conſentit. Proinde dixerim, quale eſt ut illis Satanas angelus creatoris ſit neceſſarius,& occidatur ab eo, habens fallaciæ operatione fungi creatori? In ſumma ſi indubitatum eſt eius eſſe & angelum,& ueritatem,& ſalutem,cuius & ira & æmulatio,& fallaciæ immiſſio aduerſus contemptores & deſultores,etiam aduerſus ignorantes:ut iam & Marcion de gradu cedat,deum quoq; ſummũ zeloten concedens, quis dignius iraſcetur? puto qui à primordio rerum naturam,opibus, beneficijs plagis, prædicationum teſtibus,ad agnitionẽ ſui præſtruxit,nec tamen agnitus eſt: an qui ſemel unico Euangelij inſtrumento,& ipſo incerto, næ palàm alium deum prædicante,productus eſt. Ita cui competit uindicta,ei competit materia uindictæ:Euangelium dico,& ueritas,& ſalus.Iubere autem operari eum qui uelit manducare ,eius diſciplina eſt, qui boui trituranti os liberum iuſſit.

DE EPISTOLA AD LAODICENOS.

Ecclesiæ quidem ueritate epiſtolam iſtam ad Epheſios habem⁹ emiſſam,non ad Laodicenos,ſed Marcion ei titulum aliquando interpolare geſtijt:quaſi & in iſto diligẽtiſſimus explorator. Nihil autem de titulis intereſt, cum ad omnes Apoſtolus ſcripſerit dum ad quoſdam:Certe tamen eum deum prædicans in Chriſto,cui competunt quæ prædicantur.Cui ergo competent ſecundũ boni exiſtimationem quam propoſuerit in ſacramento uolũtatis ſuæ,in diſpenſationem adimpletionis temporum(uti pax dixerim,ſicut uerbum illud in Græco ſonare)recapitulare,id eſt,ad initium redigere,uel ab initio recẽſere omnia in CHRISTVM,quæ in cœlis,& quæ in terris,niſi cuius omnia erũt ab initio: etiam ipſum initium,à quo & tempora & temporum adimpletiones:diſpẽſatio ob quam omnia ad initium recẽſentur in Chriſto? Alterius autẽ dei quod initium,id eſt,unde:cuius opus nullum? quæ tẽpora ſine initio? quæ adimpletio ſine temporibus? quæ diſpenſatio ſine adimpletione? Deniq; quid in terris egit iam olim,ut longa aliqua temporum adimplendorũ diſpenſatio reputetur,ad recenſenda omnia in Chriſto, etiam quæ in cœlis? Nec in cœlis autem res ab altero actas exiſtimabimus quæcũq; ſunt,quàm ab eo à quo & in terris acta omnibus conſtat. Quod ſi non capit, alterius omnia iſta deputari ab initio,quàm creatoris:quis credet ab alio ea recenſeri in Chriſtum alium & nõ à ſuo autore,& in ſuum Chriſtum? Si creatoris ſunt diuerſa ſint neceſſe eſt à diuerſo deo.Si diuerſa,utiq; contraria. Quomodo ergo cõtraria recenſeantur in eum,à quo deniq; deſtruuntur? Nã & ſequentia quem renunciant Chriſtum,cum dicit:Vt ſimus in laudem gloriæ nos

Epheſiorũ inſcriptionẽ, in Laodicenos trãſtulit Marcion.

Fort. legenqũ Vt ita dixerim. & mox, ĩ græco ſonat Interpretatur autem Græcũ Pauli uerbum quod eſt, ἀνακεφαλαιώσασθαι. Niſi intelligas pace grãmaticorũ.

riæ nos qui præsperauimus in Christum? Qui enim præsperasse potuerũt, id est, ante sperasse in deum, quàm uenisset, nisi Iudæi quibus Christus prænunciabatur ab initio? Qui ergo prænunciabatur, ille præsperabatur. Atq; adeo hoc ad se, id est, ad Iudæos refert, ut distinctionem faciat cõuersus ad nationes: in quo & uos cum audissetis sermonem ueritatis Euangelium, in quo credidistis & signati estis spiritu promissionis eius sancto. Cuius promissionis? factæ per Iohelem: In nouissimis diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem: id est, & in nationes. Ita spiritus & Euangeliũ in eo erit CHRISTO, qui præsperabatur, dum prædicabatur. Sed & pater gloriæ ille est, cuius Christus rex gloriæ canitur in psalmo ascendens: Quis est iste rex gloriæ? dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Ab illo spiritus sapientiæ optatur: apud quem hæ quoq; spiritalium species enumerantur, inter septẽ spiritus per Esaiam. Ille dabit illuminatos cordis oculos, qui etiam exteriores oculos luce ditauit, cui displicet cæcitas populi. Et quis cæcus nisi pueri mei: & excæcati sunt famuli dei. Apud illum sunt & diuitiæ hæreditatis in sanctis, qui eam hæreditatem ex uocatione nationum repromisit: Postula de me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ille inoperatus est in Christum ualentiam suam, suscitando eum à mortuis, & collocando eũ ad dexteram suam, & subijciendo omnia, qui & dixit: Sede ad dexteram meam, donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Quia & alibi spiritus ad patrem de filio: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Si ex his alius deus, & ali9 Christus infertur, quæ recognoscuntur in creatore, quæramus iam creatorẽ. Planè puto inuenimus, cum dicit illos delictis mortuos, non in quibus ingressi erant secundum æuũ mundi huius, secundum principem potestatis aëris, q opatᷣ in filijs incredulitatis. Sed mundũ nõ potest & hic ꝓ deo mundi Marcion interp̃tari. Nõ eñ simile est creatũ creatori, factũ factori, mundus deo. Sed nec princeps ptãtis aëris dicetᷣ, q est princeps ptãtis seculorũ. Nũq̃; eñ præses superiorũ de inferiorib9 notatᷣ, licet & inferiora ipsi deputentur. Sed nec incredulitas operator uideri potest, quã ipse potius & à Iudæis & à nationibus patitur. Sufficit igitur si hæc non cadunt in creatorem. Si autem & est in quem magis competat, utiq; magis hoc Apostolus scijt. quis iste? Sine dubio ille, qui ipsi creatori filios incredulitatis obstruit, aëre isto potius, sicut dicere eum profert & refert: Ponam in nubibus thronum meum, ero similis altissimo. Hic erit diabolus, quem & alibi, si tamen ita & Apostolum legi uolunt, deum æui huius agnoscemus. Ita enim totum seculum mendacio diuinitatis impleuit. Qui planè si nõ fuisset, tunc hæc in creatorem spectasse potuissent. Sed & in Iudaismo conuersatus fuerat Apostolus: nõ quia interposuit de delictis, in quibus & nos omnes cõuersati sum9: ideo delictorum dominũ & principem aëris huius creatorem præstat intelligi, sed quia in Iudaismo unus fuerat de filijs incredulitatis, diabolũ * habẽtis operatorem, cu m persequerentur ecclesiam & Christum creatoris: pro- For. *habẽs & mox persequeretur

 pter quod

pter quod & nõ iracundiæ filij fuimus, inquit, sed naturæ. Ne quia filios appellauit Iudæos creator, argumentetur hoc hæreticus dominũ iræ creatorẽ. Cum enim dicit: Fuimus natura filij iracundiæ: creatoris autem non natura sunt filij Iudæi, sed allectione patrum: iræ filios ad naturam retulit, nõ ad creatorem, ad summã subiungens: sicut & cæteri, qui utiq; filij dei non sunt. Apparet cõmuni naturæ omniũ hominũ & delicta & concupiscentias carnis, & incredulitatem & iracundiam reputari, diabolo tamen captante naturam, quam & ipse iam fecit delicti semine illato. Ipsius, inquit, sumus factura conditi in CHRISTO. Aliud est facere, aliud condere. Sed utrũq; uni dedit. Homo autem factura creatoris est. Idem ergo cõdidit in CHRISTO qui & fecit. Quantum enim ad substantiam, fecit: quantum ad gratiã, condidit. Inspice & cohærentia Memores uos aliquando nationes in carne, qui appellamini præputiũ ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, quod essetis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israhelis & peregrini testamentorum & promissionis eorum: spem non habentes, & sine deo in mundo. Sine quo autem deo fuerunt natiões, & sine quo Christo? Vtiq; eo cuius erat conuersatio Israhelis, & testamenta, & ꝓmissio. At nunc, inquit, in Christo uos qui eratis lõge, facti estis propè in sanguine eius. A quibus erant retro longe? A quibus supra dicit: A Christo creatoris, à cõuersatione Israhelis, à testamentis, à spe promissionis, à deo ipso. Si hæc ita sunt, ergo his propè fiunt nunc nationes in CHRISTO, à quibus tunc longe fuerant. Si autem conuersationi Israhelis, quæ est in religione dei creatoris, & testamentis, & promissioni, & ipsi deo eorum, proximi sumus facti in CHRISTO: ridiculum satis si non alterius dei CHRISTVS de longinquo admouit creatori. Meminerat Apostolus ita prædicatum de nationum uocatione ex longinquo uocandarum. Qui longe erant à me appropinquauerunt iusticiæ meæ. Tam enim iustitia, quàm & pax creatoris, in CHRISTO annunciabatur, ut sæpe iam ostendimus. Itaq; ipse est, inquit, pax nostra q fecit duo unum, Iudaicum scilicet populum & Gentilem. Quod propè & quod longe soluto medio parietè inimicitiæ in carne sua. Sed Marcion abstulit, sua: ut inimicitiæ daret carnẽ, quasi carnali uitio, non CHRISTO æmulæ. Sic ubi alibi dixit, & hic nõ Marrucine? sed Pontice, cuius supra sanguinem cõfessus es, hic negas carnem. Si legem præceptorum sententijs uacuã fecit, adimplendo certe legem (uacat enim iam nõ adulterabis, cum dicitur, nec uidebis ad concupiscendum: uacat nõ occides, cũ dicitur, nec maledices) aduersariũ legis de adiutore nõ potest facere, ut duos cõderet in semetipso q fecerat idem condens. Secundum quod & supra, Ipsius enim factura sumus conditi in CHRISTO, in unũ nouũ hominẽ faciens pacem. Si uere nouũ, uere & hominẽ, nõ phantasma: nouũ autem & noue natum ex uirgine, dei spiritu: ut reconciliet ambos deo, & deo quem utrũq; genus offenderat. Et Iudaicum & Gẽtilem populum in uno corpore, inquit, tum interfecit. Sed inimicitiã

Forte* suã fecit

For.* tum interficeret inimicitiam.

inimicitiam in eo per crucem. Ita & hic caro corpus in Christo, quod crucē pati potuit. Hoc itaq; annunciare pacem eis qui propè, & eis qui longe accessum consecuti simul ad patrem. Iam non sumus peregrini, nec aduenæ, sed conciues sanctorum, sed domestici dei: utiq; eius, à quo supra ostendimus alienos fuisse nos, & longe constitutos. Superædificati sup fundamentum Apostolorum. Abstulit hæreticus & prophetarum oblitus dominum posuisse in ecclesia, sicut apostolos, ita & prophetas. Timuit si nónne & super ueterum prophetarum fundamenta ædificatio nostra cōstaret in Christo, cum ipse apostolus ubiq; nos de prophetis extruere non cesset. Vnde enim accepit summū lapidem angularem dicere CHRISTVM, nisi de psalmi significatione: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, iste factus est in summo anguli, de manibus hæretici præcidendis? Nō miror si syllabas subtrahit, cum paginas totas plerunq; subducit. Datam, inquit, sibi apostolus gratiam nouissimo omniū, illuminandi omnes: quæ dispensatio sacramenti occulti ab æuis in deo qui omnia cōdidit, rapuit hæreticus in præpositionem, & ita legi fecit, occulti ab æui deo, qui omnia condidit. Sed emicat falsum. Infert enim Apostolus, ut nota fiat principatibus & potestatibus, insuper cœlestibus, per ecclesiam, multifaria sapientia dei. Cuius dicit principatibus & potestatibus? Si creatoris? quale est ut principatibus & potestatibus eius ostendi uoluerit deus ille sapientiam suam, ipsi autem nō? quādo nec potestates sine suo principe potuissent quid cognoscere: aut si ideo deū nō nominauit hic, quasi in illis & princeps ipse reputetur, ergo & occultatū sacramentum principatibus & potestatibus eius, qui omnia condit, pronunciasset: proinde in illis deputans ipsum. Quod si illis dicit occultatum, ille debebat dixisse manifestum: ergo nō deo erat occultatū, sed in deo omniū cōditore, occultum autem principatibus & potestatibus eius. Quis em̄ cognouit sensum domini, aut quis consiliarius ei fuit? Hic captus hæreticus fortasse mutauit uti dicat, deum suum suis potestatibus & principatibus notā facere uoluisse dispensationem sui sacramenti, quam ignorasset deus cōditor omniū. Et quo competebat prætendere ignorantiam creatoris extranei & longa separatiōe discreti? cum domestici quoq; superioris dei nescissent: tamen & creatori notum erat futurum. An non utiq; notum quod sub cœlo & in terra eius habebat reuelari? Ergo ex hoc cōfirmat᷑ quod supra struximus: si enim creator cogniturus erat quandoq; occultum illud dei supioris sacramentū: & ita scriptura habebat occulti deo, qui omnia condidit: sic inferre debuerat, ut nota fiat illi multifaria sapientia dei, tunc & potestatibus & principatibus cuiuscūq; dei, cum quibus sciturus esset creator. Adeo subtractum cōstat, quod & sic ueritati suæ saluum est. Volo nunc & ego tibi de allegoriis Apostoli controuersiam nectere, quas nouas in prophetis habuisset formas? Captiuam, inquit, duxit captiuitatem. Quibus armis? qꝫbus præliis? de cuius gentis uastatione? de cuius ciuitatis euersiōe? quas fœminas

Forte *timuit Simōne &c. ut alludat ad Simonē Virgilianū*

Forte *præcidēdus.*

minas,quos pueros,quósue regulos catenis uictor inseruit? Nã & cũ apud Dauid CHRISTVS canitur succinctus gladio super femur:aut apud Esaiã spolia accipiens Samariæ & uirtutem Damasci,uere cum & uisibilem excõdis præliatorem:agnosce igitur iam & armaturam & militiam eius spiritalem,si iam didicisti esse captiuitatem spiritalem,ut & hanc illius agnoscas: uel quia & captiuitatis huius mẽtionem de prophetis Apostolus sumpsit, à quibus & mandata,deponentes mendacium,loquimini ueritatẽ ad proximũ quisq;:Et irascimini & nolite delinquere,ipsis uerbis quibus psalmus exponeret sensus eius,* sol ut nõ excidat super iracudiam uestram. Nolite cõmunicare operibus tenebrarum. Cum iusto enim iustus eris, & peruerso peruerteris. Et auferte malum de medio uestrum. Et exite de medio eorũ: & inmundũ ne attigeritis. Separamini q fertis uasa domini. Sic & inebriari uino dedecori inde est,ubi sanctorum inebriatores increpantur. Et potũ dabitis sanctis meis uinũ,quod prohibitus erat potare & Aaron sacerdos, & filij eius,cum adirent ad sancta,& psalmis & hymnis deo canerent:docere illius est,qui cum tympanis potius & psalterijs uinũ bibentes incusari à deo norat. Ita cuius inuenio præcepta & semina præceptorum uel augmenta,eius Apostolum agnosco. Cæterum mulieres uiris subiectas esse debere unde confirmat? quia uir,inquit,caput est mulieris. Dic mihi Marciõn de opere creatoris,deus tuus legi suæ astruit autoritatem? Hoc iam planè minus est,cũ & ipsi Christo suo & ecclesiæ eius inde satũ sumit,sicut & CHRISTVS caput est ecclesiæ. Similiter & cum dicit:Carnem suam diligit,q uxorem diligit,sicut & CHRISTVS ecclesiam. Vides comparari operi creatoris CHRISTVM tuum,& ecclesiam tuam:quantum honoris carni datur in ecclesiæ nomine. Nemo ,inquit,carnem suam odio habet,nisi planè Marcion solus:sed & nutrit & fouet eam,sicut Christus ecclesiam. At tu solus eã odisti,auferens illi resurrectionẽ:odisse debebis & ecclesiã,quia proinde diligitur à Christo. At enim Christus amauit & carnẽ sicut ecclesiã. Nemo nõ diliget imaginem quoq; sponsæ,imò & seruabit illam,& honorabit ,& coronabit:habet similitudo cum ueritatis honore cõsortium. Laborabo ego nunc eundem deum probare masculi,& Christum mulieris,ecclesiæ carnis & spiritus:ipso Apostolo sententiam creatoris adhibente, imò & differente:Propter hanc relinquet homo patrem & matrem,& erunt duo in carne una. Sacramentũ hoc magnũ est. Sufficit inter ista,si creatoris magna sunt apud Apostolum sacramenta,minima apud hæreticos. Sed ego autem dico,inquit in Christum & ecclesiam. Habet interpretationem,non separationem sacramenti. Ostẽdit figurã sacramẽti ab eo præministratam,cui⁹ erat utiq; sacramentum. Quid uidetur Marcioni? creator quidem ignoto deo figuras præministrare non potuit,etiam quia aduersario. Si noto, deus superior ab inferiore,& ad destruendum potius mutuari nihil debuit. Obaudiant & parentibus filij. Nam & si Marcion abstulit:hoc est enim primum in promissione

Forte* Sol autem nõ occid.

Forte* statũ.

For.* Habes inter, & mox Audisti figuram sacr,

promissione præceptum: Lex loquitur: honora patrem & matrem: & parẽtes enutrite filios in disciplina & correptione domini. Audisti enim & ueteribus dictum: Narrabitis hæc in auribus filiorum uestrorum, & filij uestri æque in aures filiorum suorũ. Quo iam mihi duos deos si una est disciplina? Et si duo sunt, illum sequar qui prior docuit. Sed aduersus munditenẽtes luctatio si nobis, ó quanti iam dij creatores. Cur enim non & hoc uindicem unum munditenentem nominari debuisset, si creatorem significabat, cuius essent quas præmisit potestates? Porrò cũ supra quidem induere nos iubeat armaturam, in qua stemus ad machinationes diaboli, iam ostendit diaboli esse quæ diabolo subiungit, potestates & munditenẽtes tenebrarũ istarum, quæ & nos diabolo deputamus. Aut si diabolus creator est, quis erit diabolus apud creatorem? An si duo dij, ita & duo diaboli, & pluraliter potestates & munditenentes? Sed quomodo creator, & diabolus & deus idem? cũ diabolus nõ idem & deus & diabolus. Aut em̃ ambo & dei si iã diaboli: aut qui deus hic & nõ diabolus, sicut nec diabolus deus. Ipsum uocabulum diaboli, quæro ex qua delatura competat creatori: fortasse detulit aliquam dei superioris intentionem, quod ipse ab archangelo passus est, & quidem mentito. Non ideo enim interdixerat illius arbusculæ gustũ, ne dei fierent, sed ne de transgressione morerentur. Nec spiritalia autem nequitiæ ideo creatorem significabunt, quia adiecit in cœlis. Sciebat enim & Apostolus in cœlis operata esse spiritalia nequitiæ angelorum scandalizatorũ in filias hominũ. Et quale erat ut ambiguitatibus & per ænigmata nescio quæ creatorem taxaret, qui in catenis iam constitutus, quo ob libertatem prædicationis constantiam manifestandi sacramenti in apertione oris, quam ibi expostulare à deo mandabat, ecclesiæ utiq; præstabat. *Diabolus.*

DE EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Oleo in præscriptione aduersus hæreses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem uindicans regulam nostram omni hæretica posteritate. Hoc nunc probabit & Apostolus, dicens: De spe reposita in cœlis, quã audistis in sermone ueritatis Euangelij, quod peruenit ad uos sicut & in totum mundum. Nam si iam traditio euangelica ubiq; manauerat, quanto magis nunc? Porrò si nostra est, quæ ubiq; manauit, magis quàm omnis hæretica, nedũ Antoniniani Marcionis, nostra erit apostolica. Marcionis autem cum totum impleuerit mundum, ne tunc quidem se defendere poterit de apostolica. Eam enim & sic cõstabit esse, quæ prior mundum repleuit illius scilicet dei Euangelio: q & hæc cecinit de prædicationibus eius: In omnem terram exijt sonus eorum, & in terminos orbis uerba eorum. Inuisibilis dei imaginem ait CHRISTVM. Sed nos enim inuisibilem dicimus patrem CHRISTI, scientes filium semp retro uisum, si quibus uisus in dei nomine, ut imaginem ipsius: ne quam & hinc differentiam scindat dei uisibilis & inuisibilis, cũ olim dei nostri sit definitio: Dominũ nemo uidebit, & uiuet. Si nõ est CHRISTVS primogenitus conditionis, ut sermo creatoris, per quem omnia facta sunt, & sine quo

Antoninianũ uocat Marcionẽ, quod sub Antonino Cæs. floruerit.

Deũ nemo uidebit.

nihil

nihil factum est: si non in illo condita sunt uniuersa in cœlis & in terris, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, si non cuncta per illum & in illo sunt cõdita (hæc enim Marcioni displicere oportebat) non utiq; tam nude posuisset Apostolus: Et ipse est ante omnes. Quomodo enim ante omnes, si non ante omnia? Quomodo ante omnia, si nõ primogenitus cõditionis, si nõ sermo creatoris? Vnde ante oẽs probabitur fuisse, qui post omnia apparuit? Quis scit priorem fuisse quẽ esse nescijt? Quomodo autem boni duxit omnem plenitudinem in semetipso habitare? Primo enim, quæ est ista plenitudo, nisi ex illis quæ Marcion detraxit: conditis in CHRISTO, in cœlis & in terris, angelis & hominibus: nisi ex illis inuisibilibus & uisibilibus, nisi ex thronis & dominationibus, & principatibus, & potestatibus? Aut si hæc pseudoapostoli nostri & Iudaici euangelizatores de suo intulerint, & ad plenitudinem sui dei Marcion qui nihil condidit: cæterum quale est ut plenitudinem creatoris, æmulus & destructor ei⁹ in suo CHRISTO habitare uoluerit? Cui deniq; recõciliat omnia in semetipsum, pacem faciens per crucis suæ sanguinẽ, nisi quẽ offenderant una ipsa, aduersus quem rebellauerant per transgressionẽ, cuius nouisse fuerant? Conciliari enim extraneo possent, reconciliari uero nõ alij quàm suo. Ita & nos quondam alienatos & inimicos sensu, in malis opibus creatori redigit in gratiam, cuius admiseramus offensam colentes conditionem aduersus creatorem. Sicubi autem & ecclesiã corpus CHRISTI dicit esse, ut hic, ait, adimplere se reliqua pressurarum CHRISTI in carne, pro corpore eius quod est in ecclesia: nõ propterea & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis. Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius morte, quod est ecclesia, sed nõ prospere & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis. Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius, per mortem utiq; in eo corpore, in quo mori potuit per carnem. Mortuus est, nõ per ecclesiam planè propter ecclesiam corpus commutando pro corpore, carnale pro spiritali. At cum monet cauendũ à subtililoquentia & philosophia, ut inani seductione, quæ sit secundum elemẽta mundi: nõ secundum cœlum aut terram dicens, sed secundum literas seculares, & secundum traditionem scilicet hominum subtililoquorum & philosophorum: longum est quidem & alterius operis ostendere, hac sententia omnes hæreses damnari, quod omnes & subtililoquentiæ uiribus & philosophiæ regulis constent. Sed Marcion principalem suæ fidei terminum de Epicuri schola agnoscat, dominum inferens, nec hebetem nec timeri dicat: eum, collocans & cum deo creatore materiam de porticu Stoicorũ, negans carnis resurrectionem, de qua proinde nulla philosophia consentit. Cuius ingenijs tam longe abest ueritas nostra, ut & iram dei excitare formidet, & omnia illum ex nihilo protulisse confidat, & carnem eandem restituturum repromittat, & CHRISTVM ex uulua uirginis natum non erubescat, ridentibus philosophis & hæreticis & ethnicis ipsis. Stulta enim mũdi elegit deus, ut confundat sapientes: ille sine dubio qui ex respectu huius suæ dispositionis

Forte of. uniuersa, & mox. cuius nouissime.*

Philosophia

VERITAS CHRISTIANA.

tionis,perditurum se sapientiam sapientium præminabatur. Hac simplicitate ueritatis contraria subtililoquentiæ & philosophiæ,nihil peruersi possumus sapere. Deniq; si nos deus cum CHRISTO uiuificat, donãs delicta nobis,nõ possumus credere ab eo delicta donari,in quem admissa non fuerint,ut retro ignotum. Age iam cum dicit:Nemo uos iudicet in cibo & potu & in parte diei festi,& Neomeniæ,& sabbati,quæ est umbra futurorum: corpus autem Christi,quid tibi uidetur Marcion? De lege iam non retractamus,nisi quod & hic quemadmodum exclusa sit edocet,dum scilicet de umbra transfertur in corpus,id est,de figuris ad ueritatem,quod est Christus. Ergo & umbra eius cuius & corpus,id est, & lux eius & CHRISTVS. Segrega alij deo legem,& alij deo CHRISTVM,si potes aliquã umbrã ab eo corpore,cuius umbra est separare. Manifeste legis est Christus,si corp⁹ est umbræ. Si autem & aliquos taxat,qui ex uisionibus angelicis dicebant, " cibis abstinẽdum, ne attigeris, ne gustaueris uolentes in humilitate sensus " incedere nõ tenentes caput:nõ ideo legem & Moysen pulsat,quasi de ange " lica superstitione cõstituerit interdictionem quorundam edulium. Moy " sen enim à deo accepisse legem cõstat. Deniq; hanc disciplinam secundum præcepta,inquit,& doctrinam hominũ deputauit in eos,qui caput non tenerẽt:id est,in ipsum,in quo omnia recensentur,in Christum ad initium reuocata,etiam in differentia escarum cætera præceptorum:ut eadem satis sit iam alibi docuisse quàm à creatore manarit:qui cum uetera prædicaret trãsitura, noua facturus uniuersa:mandãs etiam: Nouate uobis nouamen nouum, iam tum docebat exponere ueterem hominem,& nouũ induere.

DE EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

CVm prædicationis enumerat ueritatẽ quod alij ex fiducia uinculorum eius,audentius sermonem enunciarent,alij per inuidiam & cõtentionem:quidam uero & per sermonis existimationem, pleriq; ex dilectione,nõnulli ex æmulatione: iã aliqui & ex simulate Christum prædicarent,erat utiq; uel hic locus taxandi ipsius prædicationis de diuersitate sentẽtiæ,quæ tantã efficeret etiam animorũ ueritatem. Sed causas solas animorum nõ regulas sacramẽtorum in diuersitate proponẽs,unũ tamẽ Christum & unum eius deum,quocũq; cõsilio prædicatum cõfirmat:& ideo nihil mea,inquit,siue causatiõe siue ueritate Christus annũcietur:quia unus annũciabatur siue excusatione,siue ex ueritate fidei. Ad fidem enim prædicationis retulit mẽtionem ueritatis,nõ ad regulæ ipsius,quia una quidem erat regula:sed fides prædicantium quorundã uera:id est, simplex,quorundam animis docta. Quod cum ita sit,apparet eũ Christũ prædicatũ,qui semper annũciabat. Nã si alius lõge ab Apostolo induceret,fecisset diuersitatẽ non ita spei. Nec enim defuissẽt qui predicationẽ euãgelicã nihilominus in Christũ creatoris interpretarent,cũ & hodie maior pars sit oĩbus in locis sentẽtiæ nostræ q̃ hæreticæ:quo nec hic Apostolus de diuersitatis denotatiõe & increpatiõe tacuisset:ita cũ diuersitas ne taxat qdẽ,nouitas nõ probat. Planè de substantia CHRISTI putãt & hic Marcioni

Ex simultate,uel simulato.

Forte quorundam nimis suspecta.*

*Forte*fec.diuersitatem nouitas rei.*

Marcionitæ suffragari apostolū sibi, quod phantasma carnis fuerit in Chri sto, cū dicit, quod in effigie dei cōstitut⁹, nō rapinā existimauit pariari deo. Sed & hæc sit, semetipsum accepta effigie serui non ueritate, & in similitudi ne homis, nō in homine, & figura inuētus homo nō substātia: id est, nō car ne, quasi & nō figura & similitudo & effigies substātiæ quoq; accedant. Be ne aūt quod & alibi Christi imaginē dei inuisibilis appellat. Nunqd ergo & hic qua in effigie eum dei collocat æque nō erit dei? CHRISTVS uero si nec homo uere fuit in effigie hoīs cōstitutus, utrobiq; eīm ueritas necesse ha bebit excludi, si effigies, & similitudo, & figura phantasmati uindicabitur. Quod si in effigie & in imagine qua fili⁹ in patris uere dei præiudicat⁹ est: & iā* ne effigie & imagine hoīs qua filius hoīs. Vere hominē inuentū, nā & inuentū ratiōe posuit, id est, certissime hominē: quod enim inuenitur, con stat esse. Sic & deus inuētus est ꝑ uirtutē, sicut homo ꝑ carnē: qa nec morti subditū ꝓnūciasset, nō in substātia mortali cōstitutū. Plus est aūt quod ad iecit, & mortē crucē. Nō eīm exaggerat atrocitatē, extollēdo uirtutē collecti onis, quā imaginariā phantasmate scisset frustrato potius eā quam expto, nec uirtutē functo in passione, sed lusu. Quæ aūt retro lucri duxerat? Quæ & supra numerat gloriā carnis in nota circūcisionis generis Hebræi, ex He bræo *censum titulū tribus Beniamin pharisææ cādidæ dignitatē. Hæc nō detrimēto sibi deputat, non deū, sed stuporē Iudæorū. Hæc existere cor exi stimat præ cōpatiōe agnitiōis Christi, nō præ reiectiōe dei creatoris. habēs iusticiā non suā iā quæ ex lege, sed quæ ꝑ ipsum scilicet Christū. Ex deo er go inqs, hac distinctiōe lex non ex deo erat Christi. Subtiliter satis. Accipe itaq; subtilius. Cū eīm dicit non quæ ex lege, sed quæ ꝑ ipsum, nō dixisset ꝑ ipsum de alio q̄ꝑ cuius fuit lex. Noster, inqt, municipatus in cœlis. Agnosco ueterē ad Abrahā ꝓmissionē creatoris: Et faciā semē tuū tāq̄ꝑ stellas in cœ lo Ideo stella à stella differt in gloria. Quod si Christus adueniēs de cœlis, trāsfigurauit corpus humilitatis nostræ cōformale corpori gloriæ suæ: resur get ergo corpus hoc nostrum quod humiliat' in passionibus, & in ipsa lege mortis in terrā deiectū. Quomodo eīm trāsfigurabit', si nullū erit? aut si de eis dictū, q in aduētu dei deprehēsi in carne deputari habebūt, qd facient q primi resurgent? Nō habebūt de quo trāsfigurēt'. Atqn, cū illis dicit, simul rapiemur in nubib⁹ obuiā dn̄o. Si cū illis sublati, utiq; cū illis & trāsfigurati.

For. hæc sic uel sed.*

In effigie

Forte censu. Candidam ue stem uocat*

Forte hæc & stercora exist.*

DE EPISTOLA AD PHILEMONEM.

Oli huic epistolæ breuitas sua ꝓfuit, ut falsarias man⁹ Marciōis euaderet. Miror tn̄ cū ad unū hoiem literas factas recepit, qd ad Timotheū duas, & unā ad Titū de ecclesiastico statu compositas recusauerit. Affectauit, opinor, etiā numerū epistolarū interpolare. Memē to inspector, q æque p̃tractata sūt retro de apostolo quoq; ꝓbauerim⁹: & si q̄ in hoc op⁹ dilata erāt expunxerim⁹: ne aut hic supuacuā existimes itera tionē, q̄ cōfirmauim⁹ spem pristinā: aut illic suspectā habeas dilationē, qua eruimus tpa ista. Si totū opusculū inspexeris, nec hic redūdātiā, nec illic dif fidentiā iudicabis.

For. ea quæ retractata*

LIBRI QVINTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

Ermogenes Stoicorum opinionem ſecutus, aſſerebat materiam ſemper fuiſſe, nec initium habentem, nec finem: & deum huic appropinquando cõdidiſſe mundum: ut rurſus uerißimum ſit quod hoc libro ſcribit Tertullianus, Philoſophos Patriarchas eſſe hæreticorum. Contra hunc ſolidis argumentis diſputat, refellens illius ratiões, quibus in hanc ſentẽtiam inductus uidebatur: ac oſtendens hoc eſſe præponere materiã deo, deum uero ſubijcere qui de materia cuncta produxerit. De hoc ſic ſcribit in libro de Præſcriptionibus hæreticorum. Idem Apoſtolus, inquit, cum improbat elemẽtis ſeruientes, aliquem Hermogenem oſtendit, qui materiam non natam introducẽs, deo non nato eam comparat: & ita matrem elementorum deam faciens, poteſt ei ſeruire quam deo cõparat. Hactenus ille. Porrò liber eſt ualde doctus, ſed mirũ in modum deprauatus. Quædam à nobis ſunt reſtituta, quædam ab alijs auxilio caſtigatioris alicuius exemplaris reponi poterunt.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS HERMOGENEM LIBER.

Olemus hæreticis compendij gratia de poſteritate præſcribere. inquantũ enim ueritatis regula prior quæ etiam futuras hæreſes renunciauit, intantum poſteriores quæq; doctrinæ hæreſes præiudicabuntur, quia ſunt quæ futuræ ueritatis antiquore regula prænũciabantur. Hermogenis autem doctrina tam nouella, deniq; ad hodiernũ homo in ſeculo, & natura quoq; hæreticus, etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiã exiſtimet, & impudentiam conſtantiam deputet, & maledicere ſingulis officium bonæ conſtantiæ iudicet. Præterea pingit licite, nubit aſſidue, legem dei in libidinem defendit, inartem cõtemnit, bis falſarius & cauterio & ſtilo. totus adulter, & prædicationis & carnis. Siquidem & nubẽtium contagio fœtet: nec ipſe apoſtolicus Hermogenes in regula perſeuerauit. Sed uiderit perſona, cũ doctrina mihi quæſtio eſt: CHRISTVM dominũ non alium uidetur aliter cognoſcere, alium tamẽ facit quem aliter cognoſcit: imò totum quod eſt deus aufert, nolens illũ ex nihilo uniuerſa feciſſe. A Chriſtianis enim cõuerſus ad philoſophos, de eccleſia in Academiam & Porticum, inde ſumpſit à Stoicis materiam cũ domino ponere, quæ & ipſa ſemper fuerit neq; nata, neq; facta, nec initiũ habens *Philoſophi*

omnino nec finem, ex qua dominus omnia postea fecerit. Hanc primã umbram planè sine lumine pessimus pictor illis argumẽtationibus colorauit: Præstruens aut dominum de semetipso fecisse cuncta, aut de nihilo, aut de aliquo: ut cum ostenderit neq; ex semetipso fecisse potuisse, neq; ex nihilo: quod superest exinde cõfirmet, ex aliquo eum fecisse, atq; ita aliquid illud materiã fuisse. Negat illum ex semetipso facere potuisse: quia partes ipsius fuissent, quæcũq; ex semetipso fecisset dominus. Porrò in partes nõ deueni re, ut indiuisibilem & indemutabilem, & eundem semper quâ dominus. Cæterum si de semetipso fecisset aliquid, ipsius fuisset aliquid. Omne autem & quod fieret & quod faceret imperfectum habendum: quia ex parte fieret, & ex parte faceret: ut si totus totum fecisset, oportuisset illum simul & totum esse & non totum, quia oporteret & totum esse ut faceret semetipsum, & totum non esse ut fieret de semetipso. Porrò difficillimum. Si enim esset, non fieret, esset enim: si uero non esset, non faceret: quia nihil esset. Eum autem qui semper sit non fieri, sed esse illum in æuum æuorũ. Igitur non de semetipso fecisse illum qui non eius fieret conditionis, ut de semetipso facere potuisset: proinde ex nihilo non potuisse eum facere sic cõtendit, bonum & optimum definiens dominũ, qui bona atq; optima tã uelit facere quàm sit: imò nihil non bonum atq; optimum & uelle eum & facere. Igitur omnia ab eo bona & optima oportuisse fieri secundum conditionem ipsius. Inueniri autem & mala ab eo facta, utiq; non ex arbitrio, nec ex uoluntate: quia si ex arbitrio & uoluntate, nihil incongruẽs & indignum sibi faceret. Quod ergo non arbitrio suo fecerit, intelligi oportere ex uitio alicuius rei factum, ex materia esse sine dubio. Adijcit & aliud: Deum semper deum etiam dominũ fuisse, nunquàm non deum. Nullo porrò modo potuisse illum semper dominũ haberi, sicut & semper deus: si non fuisset aliquid retro semper, cuius semper dominus haberetur: fuisse itaq; materiam semper deo domino. Hanc coniecturam eius iam hinc destruere properabo, quam hactenus propter non intelligentes adiecisse duxi, ut sciat, cætera quoq; argumẽta tã intelligi, q̃ reuinci. Dei nomẽ dicim⁹ semp fuisse apud semetipsum & in semetipso, dominũ uero non semper: diuersa enim utriusq; cõditio: sed deus substãtiæ ipsius nomẽ, illud diuinitatis, dominus uero nõ substãtiæ, sed potestatis: substãtiã semper fuisse cum suo nomine, quod est deus: postea dominus accedẽtis scilicet rei mẽtio. Nam ex quo esse cœperũt in quæ potestas domini ageret, ex illo per accessionem potestatis & factus & dictus est dominus: quia & pater deus est, & iudex deus est: non tamen ideo pater & iudex semper, quia deus semper. Nã nec pater potuit esse ante filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus cum ei delictum & filius non fuit, quod iudicem & qui patrem dominũ faceret. Sic & dominus non antea quorum dominus existeret, sed dominus tãtum futurus quandoq;, sicut pater per filium, sicut iudex per delictum, ita & dominus per ea,

quæ

quæ sibi seruitura fecisset. Argumentari tibi uideor Hermogenes. Nauiter scriptura nobis patrocinatur, quæ utrunque nomen ei distinxit, & suo tempore ostendit. Nam dominus quidem quod erat semper, statim nominat: In principio fecit deus cœlum & terram. Ac deinceps quàm diu faciebat, quorum dominus futurus erat, deus solummodo ponit. Et dixit deus, & fecit deus, & uidit deus: & nusquàm adhuc dominus. At ubi uniuersa perfecit, ipsumq́ue uel maxime hominem qui proprie dominus & intellecturus erat, dominus etiam cognominaturus, tunc etiam dominus nomen adiunxit. Et accepit deus dominus hominem quem finxit, & præcepit dominus deus.* Ac exinde dominus qui retro deus tantũ, ex quo habuit cuius esset. Nam deus sibi erat, rebus autem tunc deus cum & dominus. Igitur inquantum putabit ideo materiam semper fuisse, quia dominus semper esset: intãtum constabit nihil fuisse, quia constat dominũ non semper fuisse. Adijciã & ego propter non intelligentes, quorum Hermogenes extrema linea est: & quidem ex pœnitentia illius retorquebo aduersus illum. Cum enim neget materiam natam aut factam, sic quoq; inuenio domini nomen deo nõ competisse in materiam: quia libera fuerit necesse est, quæ originem non habendo, non habuit rem, quod erat nemini seruiens. Itaq; exquo deus potestatem suam exercuit in eam faciendo ex materia, ex illo materia dominũ deum passa, demonstrat hoc, illum tam diu non fuisse, quàm diu fuit hoc. Hinc deniq; incipiam de materia retractare, quod eam deus sibi comparet proinde non natam, proinde non factam, proinde æternam: sine initio, sine fine proposita. Quis enim alius dei census, quàm æternitas? quis alius æternitatis status, quàm semper fuisse & futurum esse, ex prærogatiua nullius initij & nullius finis? Hoc si dei est proprium, solius dei erit, cuius est proprium. Sed quia & si alij asscribatur, iam non erit dei proprium, sed cõmune cum eo cui & asscribitur. Nam & si sunt qui dicuntur dij siue in cœlo, siue in terra nomine: cæterũ unus deus pater, ex quo omnia: qui eo magis apud nos solius dei esse debeat, quod dei proprium est: & ut dixi iam non propriũ esset, quia alterius esset. Quod si deus est, unicum sit necesse est, ut unius sit. Aut quid erit unicum & singulare, nisi cui nihil adæquabitur? quid principale, nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia, & ex quo omnia? Hæc deus solus habẽdo unus est. Si & alius habuerit: tot iam erunt dij, quot habuerint quæ dei sunt. Ita Hermogenes duos deos infert. Materiam parem deo infert. Deum autem unum esse oportet: quia quod summũ sit, deus est: summum autem non erit, nisi quod unicum fuerit. Vnicum autem esse nõ poterit, cui aliquid adæquabitur. Adæquabitur autem deo materia, cum æterna censetur. Sed deus, deus est: & materia, materia est. Quasi diuersitas nominũ comparationi resistat, si status idem uindicetur: sit & natura diuersa, sit & forma non eadem, dum nomini ipsius status una sit ratio. Innatus

Aliàs Adæ.

Extrema linea non intelligentium.

deus, an non, & innata materia? Semper deus, an non semper & materia? Ambo sine initio, ambo sine fine, ambo etiam autores uniuersitatis: tam q fecit, quàm de qua fecit. Neque enim potest non & materia auctrix omniũ deputari, de qua uniuersitas consistit. Quomodo respondebit, non statim materiam comparari deo, si quid dei habeat: quia non totum habendo nõ concurrat in plenitudinem comparationis? Quid deo reliquit amplius, ut nõ totum dei, materiæ dedisse uideatur, uel qua inquit: & sic habente materia salua sit deo & autoritatis & substantiæ, qua solus & primus autor est, & dominus omnium censeatur. Veritas autem sic unum deum exigit defendendo, ut solius sit quicquid ipsius est. Ita enim ipsius erit si fuerit solius: & ex hoc alius deus non possit admitti, dum nemini licet habere de deo aliquid. Ergo, inquis, nec nos habemus dei aliquid: imò habemus & habebimus, sed ab ipso, non à nobis. Nam & dei erimus, si meruerimus illi esse de quibus prædicauit, Ego dixi, uos dij estis: & stetit deus in ecclesia deorũ: sed ex gratia ipsius, non ex nostra proprietate: quia ipse est solus, qui deos faciat. Materia autem proprium facit, quod cum deo habet. Aut si à deo accepit, quod est dei, ordinem dico æternitatis, potest & credi & habere illã cum deo aliquid, & deum illam non esse. Quale est autem cum confitetur ille aliquid cum deo habere, & uult solius dei esse, quod materiam non negat habere? Dicit saluum deo esse, ut & solus sit & primus, & omnium autor, & omnium dominus, & nemini comparandus, per quæ nec est. Materiæ quoque adscribit, ille quidem deus, contestabitur deus, & iurauit nonnunquàm per semetipsum, quod alius non sit qualis ipse: sed mendacem eum faciet Hermogenes: erit enim & materia qualis deus, infecta, innata, initium non habens, nec finem. Dicet deus: ego primus, & quomodo primus, cui materia coætanea est? Inter coætaneos autem & cõtemporales ordo non est, aut & materia prima est. Extendi, inquit, cœlum solus: atquin non solus, cum ea enim extendit, de qua & extendit. Cum proponit saluo dei statu fuisse materiã, uide ne irrideatur à nobis, proinde saluo statu materiæ fuisse deus, cõmuni tamen statu amborum. Saluum ergo erit & materiæ ut & ipsa fuerit: sed cum deo, quia & deus solus: sed cum illa. Et ipsa prima cum deo, quia & deus primus cum illa: sed & illa incomparabilis cũ deo, quia & deus incomparabilis cum illa, & auctrix cum deo, & domina cũ deo: sic aliquid & non totum materiæ habere. Ita illi nihil reliquit Hermogenes, quod nõ & materiæ cõtulisset: ut nõ materia deo, sed de[9] potius materiæ compararetur. Atque adeo cum ea propria dei uindicamus semper fuisse, sine initio, sine fine, & primum fuisse & solum, & omnium autorem, materiæ quoque competat: Quæro quid diuersum & alienum à deo, ac p hoc priuatum materia possederit, per quod deo non compararetur? In qua omnia dei propria recensentur. satis præiudicant de reliqua comparatione, si

Por. *salua ratio

one, si minorem & inferiorem materiam deo,& idcirco diuersam ab eo, & idcirco incomparabilem illi contendit, ut maiori, ut superiori: præscribo non capere ullam diminutionem & humiliationem, quod sit æternum & innatum: quia hoc & deum faciat tantum, quantus est, nullo minorem, neque subiectiorem, imò omnibus maiorem & sublimiorem. Sicut enim cætera quæ nascuntur, aut finiunt, & idcirco æterna non sunt semel opposita fini, quæ & initio admittunt ea quæ deus non capit, diminutionem dico interim & subiectionem: quia nata & facta sunt, ita & deus ideo ea non capit: quia nec natus omnino, nec factus est. Et materiæ autem status talis est, Igitur & duobus æternis, ut innatis, ut infectis deo atque materiæ ob eandem rationem communis status, ex æquo habentibus id, quod neque diminui, nec subijci admittit, id est, æternitatem: neutrum dicimus altero esse minorem siue maiorem: neutrum altero humiliorem, siue superiorem, sed stare ambo ex pari magna, ex pari sublimia, ex pari solidæ & perfectæ felicitatis, quæ censetur æternitas. Neque enim proximi erimus opinionibus nationum, quæ si quando coguntur deum confiteri, tamen & alios infra illum uolunt. Diuinitas autem gradum non habet utpote unica, quæ si & in materia erit, ut proinde innata & infecta, & æterna, aderit utrobique: quia minor se nusquàm poterit esse. Quomodo ergo discernere audebit Hermogenes, atque ita subijcere deo materiam, æternam æterno, innatam innato, autricem autori? dicere audentem, & ego prima, & ego ante omnia, & ego à qua omnia: pares fuimus, simul fuimus: ambo sine inicio, sine fine: ambo sine autore, sine deo. Quis me deus subijcit contemporali, coætaneo? si quia deus dicitur, Habeo & ego meum nomen. Aut ego sum deus, aut ille materia: quia ambo sumus quod alter est nostrum. Putas itaque materiam deo non comparasse, quam scilicet subijciat illi? Atquin etiam præponit illam deo, & deum potius subijcit materiæ, cum uult eum de materia cuncta fecisse. Si enim ex illa usus est ad opera mundi: iam & materia superior inuenitur, quæ illi copiam operandi subministrauit, & deus subiectus materiæ uidetur, cuius substantiæ eguit. Nemo enim non eget eo de cuius utiur: nemo non subijcitur ei cuius eget, ut possit uti: sic & nemo de alieno utendo non minor est eo de cuius utitur. Et nemo qui præstat de suo uti, non in hoc non superior est eo cui præstat uti. Itaque materia ipsa quidem deo non eguit, sed eguisse deo præstitit, diuite & locuplete & liberali, minori opinor & inualido & minus idoneo de nihilo facere quæ uelit. Grande reuera beneficium deo contulit, ut haberet hodie per quem deus cognosceretur, & omnipotens uocaretur, nisi quod iam non omnipotens: *Nationes*

si non & hoc potens, ex nihilo omnia proferre. Sanè & sibi præstitit aliquid materia, ut & ipsa cum deo possit agnosci coæqualis deo, immò & adiutrix: nisi quod solus eam Hermogenes cognouit, ET HAERETICORVM PATRIARCHAE PHILOSOPHI. Prophetis enim & Apostolis usque adhuc latuit. Puto & CHRISTVM non potest dicere deum ut dominum materia usum ad opera mundi: deus enim non potuit esse substantiæ coæqualis. sed precario forsitan usus est: & ideo precario, non dominio, ut cum ea mala non esset, de mala tamen sustinuerit uti, scilicet ex necessitate mediocritatis suæ, qua non ualebat ex nihilo uti: non ex potestate quam sibi habuisset omnino ut deus in materiam, quam malã norat ante eam in bono conuertisset ut dominus & bonus, ut ita de bono, non de malo uteretur. sed quia bonus quidem: deum autem non ideo qualem habuit alia usus, necessitatem suam ostendit cedentem conditioni materiæ: quã si dominus fuisset, emendasset. Sic enim Hermogeni respondendum est cum ex dominio defendit deum materia usum, & de re non sua, scilicet non facta ab ipso. Iam ergo malum ab ipso qui est mali si non autor, quia non effector: certe permissor, quia dominator. Si uero materia non & ipsius qua malum dei non erit, de alieno ergo usus, aut precario usus est qua egens eius: aut & iniuria, qua præualens eius. His enim tribus modis aliena sumuntur. Iure, beneficio, impetu, id est dominio precario, ui, dominio non suppetente. Eligat Hermogenes, quid deo cõgruat, precario an ui de materia cuncta fecisse. Non ergo melius censuisset deus nihil omnino faciendum quàm precario, aut ui faciendum, & quidem de malo. Nónne etiam si materia optima fuisset, quæ indecorum sibi existimasset de alieno licet bono factæ satis. Itaque gloriæ suæ causa molitus est mundum, ut debitorem se alienæ substantiæ ostenderet & quidem non bonæ. Ergo, inquit, ex nihilo faceret, ut mala quoque arbitrio eius imputarentur. Magna, bona fide, cæcitas hæreticorum pro huiusmodi argumentatione, cum ideo aut alium deum bonum & optimum uolunt credi, quia mali autorem existiment creatorem: & materiam cum creatore proponunt, ut alium à materia, non à creatore deducant, quando nullus omnino deus liberetur ista quæstione, ut non autor mali uideri proinde possit, quisquis ille est qui malum & si non ipse fecit, tamen à quocunque & unde unde passus est fieri. Audiat igitur & Hermogenes, dum alibi de mali ratione distinguimus, interim se quoq; nihil egisse hac sua iniectione. Ecce enim & si non autor, sed assentator mali inuenitur deus, qui malum materiæ tanto sustinuit de bono ante mundi constitutionem, quam ut bonus & mali æmulus emendasse debuerat. Aut enim potuit emendare, sed noluit: aut uoluit quidem, uerum non po-

Philosophi hæreticorum patriarchæ. Citatur à Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem.

Fort. si habuisset.

Fort. sed quia bonus quidẽ, non aũt dominus, ideo qualem habuit, tali usus.

Fort. quàm in dec. & mox, faceret satis.

non potuit infirmus deus. Si potuit & noluit, malus & ipse, quia malo fauit: & sic iam habetur eius quod licet non instituerit, qui tamen si noluisset illud esse non esset, ipse iam fecit esse, quod noluit non esse. Quo quid est turpius? si id uoluit esse quod ipse noluit fecisse, aduersũ semetipsum egit, cũ & uoluit esse quod noluit fecisse, & noluit fecisse quod uoluit esse. Quasi bonum uoluit esse, & quasi malum noluit fecisse. Quod non faciendo malum iudicauit, id sustinendo bonum prænunciauit: malum pro bono sustinendo, & non potius eradicando, assertor eius inuentus est. Male si per uoluntatem, turpiter si per necessitatem: aut famulus erit mali deus aut amicus. cum materiæ malo conuersatus, nedum etiam de malo eius operatus. Et tamen non de nobis persuadet Hermogenes malam esse materiam. Non enim poterit non malum dicere, cui malũ ascribit: nam definimus diminutionem & subiectionem capere nõ posse. Quod si ita erit æternum, ut alij coæterno inferius deputetur, ita & nũc nec malum dicimus competere illi: quia nec subijci ex hoc possit, quod nullo modo potest subijci, quia æternum est. Sed cum aliàs summũ bonum constet esse quod sit æternum ut deus, per quod solus est deus, dũ æternus est: & ita bonus, dum deus, quomodo materiæ inerit malum, quam ut æternam summũ bonum credi necesse est? Aut si quod æternũ est, poterit & mali capax esse, poterit hoc & in deum credi, & sine causa gestiuit malum à deo transferre, si competit & æterno, competendo materiæ. Iam uero si quod æternum est malum potest credi, inuincibile & insuperabile erit malum ut æternum: & tamen nos frustra laboramus de auferendo malo ex nobis ipsis, cum & deus hoc frustra mandat & præcipit: imò & iudicium frustra constituit deus, in iustitia utiq; puniturus, quibus contra malum finis, cum præses eius diabolus abierit in ignem, quẽ præparauit illi deus & angelis eius prius in puteum abyssi religatus, cũ reuelatio filiorum dei redemerit conditionem à malo utiq; uanitatis obiectam, cum restituta innocentia & integritate conditionis pecora condixerint bestijs, nec paruuli de serpentibus luserint, cum pater filio posuerit inimicos sub pedes utiq; operarios mali. Itaque si finis malo competit, necesse est competierit initium. Erit materia habens initium, habendo & finem mali. Quæ enim malo deputantur, secundum mali statum computantur. Age nunc malam ac pessimam credamus esse materiam utique natura: sicut deum bonum & optimum credimus proinde natura: porrò naturam certam & fixam haberi oportebit tam in malo perseuerantem apud materiam, quàm & in bono apud deum inconuertibilem & indemutabilem. Scilicet qua si demutabitur natura in materia de malo in bonum demutari poterit, & in deo de bono non in malum. Hoc loco dicet aliquis: Ergo de lapidibus filij Abra-

hæ non suscitabuntur, & genimina uiperarum non facient pœnitentiæ fructum, & filij iræ non fient filij pacis, si natura mutabilis non erit. Temere ad ista exempla respicies ó homo: non enim competunt ad causam materiæ, quæ innata est, ea quæ nata sunt lapides & uiperæ & homines: horum enim natura habendo institutionem, habere poterit & cessationem. Materiam uero tene semel æternam determinatam, ut infectam, ut innatam: & ideo indemutabilis & incorruptibilis naturæ credendam, ex ipsius etiam sententia Hermogenis, quam opponit cum deum negat ex semetipso facere potuisse: quia non demutetur quod sit æternum, amissurum scilicet quod fuerat, dum fit ex demutatione quod non erat, si non esset æternum. Dominum uero æternum aliud esse non posse, quàm quod est semper. Hac & ego definitione merito illum repercutiam, materiam æque reprehendo, cum ex illa mala pessima, etiam bona atque optima fiunt: & uidit deus quia bona, & benedixit ea deus, utique quasi optima, non certe quasi mala ac pessima. Demutationem igitur admisit materia, & si ita est, statum æternitatis amisit: mortua est denique sua forma. sed æternitas amitti non potest: quia nisi amitti non possit, æternitas non est. Ergo nec demutationem potuit admisisse: quia si æternitas est, demutari nullo modo potest: & quæretur, quomodo ex ea bona facta sint, quæ ex demutatione nullo modo facta sunt? Vnde in mala ac pessima boni atque optimi semen? Certe nec bona arbor, fructus malos ædit: quia nec deus nisi bonus: nec mala arbor, bonos: quia nec materia est *pessima. Aut si dabimus illi aliquid, etiam boni germinis, iam non erit uniformis naturæ, id est, malæ in totum: sed & tantum duplex, id est, bonæ & malæ naturæ. Et quæretur iterum, an in bono & malo potuerit conuenire luci & tenebris, dulci & amaro. Aut si potuit utriusque diuersitas boni & mali concurrisse, & duplex natura fuisse materiæ amborum ferax fructuum, iam nec bona ipsa deo deputabuntur, ut nec mala illi imputentur: sed utraque species de materiæ proprietate sumpta, ad materiam pertinebit. Quo pacto neque gratiam bonorum deo debebimus, nec inuidiam malorum, quia nihil de suo operatus ingenio: per quod probabitur manifeste materiæ deseruisse. Nam & si dicatur, licet ex occasione materiæ, suo tamen arbitrio bona protulisse, quasi nactus bonum materiæ, quanquàm & hoc turpe sit: Certe cum ex eadem etiam mala profert, uel hæc utique non de suo arbitrio proferendo seruit materiæ, aliud non habens facere quàm ex malo proferre, inuitus utique quâ bonus, ex necessitate ut inuitus, & ex seruitute ut ex necessitate. Quid ergo dignius, ex necessitate eum condidisse mala, an ex uoluntate? Siquidem ex necessitate

*Forte *nisi pessima.*

ſitate condidit,ſi ex materia.Ex uoluntate,ſi ex nihilo.Iam enim ſine cauſa laboras,ne malorum autor conſtituatur deus: quia &ſi de materia fecit,ipſi deputabuntur qui fecit, proinde quatenus fecit. Planè ſic intereſt unde fecerit,ac ſi de nihilo feciſſet: nec intereſt unde fecerit, ut inde fecerit, unde eum magis decuit.Magis autem eũ decuit ex uoluntate feciſſe quàm ex neceſſitate:id eſt ex nihilo potius quàm ex materia. Dignius eſt deum etiam malorum autorem liberum credere,quàm ſeruum:quæcunque poteſtas ei,quàm puſillitas competit. Si & ſic concedimus materiam quidem nihil boni habuiſſe,dominum uero ſi quid boni ædidit ſua uirtute ædidiſſe,aliæ æque oborientur quæſtiones.Primo ſi bonum in materia omnino non fuit,nō ex materia bonum factum,quod materia ſcilicet non habuit. Dehinc ſi non ex materia, iam ergo ex deo factum.Si nec ex deo, iam ergo ex nihilo factum.Hoc enim ſupereſt ſecundum Hermogenis diſpoſitionem. Porrò ſi bonũm,neque ex materia factum eſt:quia non erat in illa ut in mala, neque ex deo:quia nihil potuit ex deo fieri,ſicut definit Hermogenes:inuenitur bonum iam ex nihilo factum,ut ex nullo factum, ut neque ex materia neque ex deo. Et ſi bonum ex nihilo, cur non & malum? imò cur non omnia ex nihilo,ſi aliquid ex nihilo? niſi ſi inſufficiens fuit diuina uirtus omnibus producendis,quæ aliquid protulerit ex nihilo:aut ſi ex materia mala bonum proceſſit:quia neque ex nihilo, neque ex deo, ſequetur ut ex conuerſione proceſſerit materiæ. Contra denegant iam æterni conuerſionem:ita unde bonum conſtitit,iam negabit Hermogenes inde illud conſtare potuiſſe. Neceſſe eſt autem ex aliquo eorum proceſſerit, ex quibus negauit procedere potuiſſe. Cæterum ſi ideo malum non ex nihilo,ne dei fiat,de cuius arbitrio uidebitur factum,ſed ex materia :ut ipſius ſit, de cuius ſubſtantia erit factum: & hic ut dixi autor mali habebitur deus, qui cum eadem uirtute & uoluntate debuiſſet omnia ex materia protuliſſe:aut tantum bona non omnia tamen bona,protuliſſet etiam mala, utique aut uolens eſſe mala ſi poterat efficere neceſſe eſſet:aut non ualens efficere omnia bona,ſi uoluit & non fecit,dum nihil interſit per infirmitatem dominus autor mali extiterit an per uoluntatem. Aut quæ fuit ratio,ut cum bona feciſſet quaſi bonus,etiam mala protuliſſet quaſi non bonus, cum non congruentia ſibi ſolummodo ædidit. Quid neceſſe erat ſuo opere prolato, etiam materiæ negocium curare, proinde & malum proferendo,ſolus ut cognoſceretur bonus de bono? Materia autem ne cognoſceretur mala de malo plus bonum floruiſſet ſine mali afflatu. Nam & Hermogenes expugnat quorundam argumentationes, dicentium mala neceſſaria fuiſſe ad inluminationem bonorum, ex contrarijs intelligendorum. Ergo aut nec propterea locus mali proferendi fuit. Aut ſiqua alia ratio exegit illud induci, cur non & ex nihilo potuerit induci ipſa ratione excuſatura

Forte *ne eſſent

dominum

dominum ne mali autor existimaretur: quæ nunc de materia operatur, cum mala excusat, si excusat: adeo ubique & undique illuc compellitur quæstio quo nolunt: qui ipsam mali rationem nõ examinando nec dinoscẽdo, quomodo illud aut deo adtribuant, aut à deo separent, pluribus & indignioribus destructionibus deo obijciunt. Igitur in præstructione huius articuli, & alibi forsitan retractandi quidem, definio, aut deo adscribendum & bonum & malum, quæ ex materia fecit: aut materiæ ipsi ex qua fecit: aut utrũque utriq; qui ambo sibi obligantur, qui fecit, & de qua fecit: aut alterum alteri. tertius enim præter materiam & deus non est. Porrò si deus erit utrũque, uidebitur deus etiam mali autor: deus autem ut bonus autor mali nõ erit. si materia utrũq;, uidebitur materia etiam boni matrix, mala autem in totum materia boni non erit matrix. si utriusq; erit utrunq;: in hoc quoque comparabitur deo materia, & pares erunt ambo, ex æquo mali ac boni adfines: æquari autem deo materia non debet, ne duos deos efficiat: si alterum alterius, utique deo bonum, & materiæ malum: neque malum deo, neq; materiæ bonum adscribetur: & bona autem & mala deus de materia faciendo cum ea facit. Hæc si ita sunt, nescio qua possit euadere sententia Hermogenes, qui, deus quoquomodo de materia malum condidit, siue uoluntate, siue necessitate, siue ratione, non putet mali autorem. Porrò si mali autor est ipse qui fecit, planè socia materia per substantiæ suggestum. excusas iã causam materiæ introducendæ. Nihilominus enim, & per materiam deus autor mali ostenditur, si ideo materia præsumpta est, ne deus mali autor uideretur: exclusa itaque materia dum excluditur causa eius, superest uti deus omnia ex nihilo fecisse constet. Videbimus an & mala: cum apparuerit quæ mala, & an mala. Interim & quæ putas: dignius enim de suo arbitrio produxit, hæc quoque producendo de nihilo, quàm de præiudicio alieno, si de materia produxisset. Libertas, non necessitas, deo competit: malo uoluerit mala à semetipso condidisse, quàm non potuerit non condidisse. Vnici dei status hanc regulam uindicat: non aliter unici, nisi quia solius: nõ aliter solius, nisi quia nihil cũ illo: sic & primus erit, quia omnia post illum: sic omnia post illum, quia omnia ab illo: sic ab illo, quia ex nihilo: ut illi quoque scripturæ ratio constet, Quis cognouit sensum domini? aut quis illi consiliarius fuit? aut quem consultatus est? aut uiam intelligentiæ & scientiæ quis demonstrauit illi? quis tradidit & retribuetur ei? Nemo utique: quia nulla uis, nulla materia, nulla natura substantiæ alterius aderit illi. Porrò si de aliquo operatus est, necesse est ab eaipsa acceperit & consilium & tractatum dispositionis, ut uiam intelligentiæ & scientiæ. Pro qualitate enim rei operari habuit, & secundum ingenium materiæ, non secundum suum arbitrium: adeo ut & mala pro natura non sua, sed substantiæ fecerit. Si necessaria est deo materia ad opera mundi ut Hermoge nes

*Forte * excludas iam*

mogenes existimauit: habuit deus materiam longe digniorem & idoniorẽ, non apud philosophos æstimandam, sed apud prophetas intelligendã, sophiã suã scilicet: hæc deniq; sola cognouit sensũ domini. Quis eñ scit quæ sunt dei, & quæ in ipso, nisi spiritus qui in ipso? Sophia aũt spiritus. hæc illi cõsiliarius fuit, uia intelligentiæ & scientiæ ipsa est. Ex hac fecit, faciendo per illã, & faciendo cum illa. Cum pararet cœlum, inquit, aderam illi, & cum fortia faciebat super uentos, quæ sursum nubila, & cum firmos ponebat montes eius quæ sub cœlo est, ego eram compingens cum ipso. Ego erã ad quẽ gaudebat: cottidie autem oblectabar in persona eius. Quando oblectabatur? Cum perfecisset orbem, & inoblectabatur in filijs hominum. Quis nõ hanc potius omnium fontem & originem cõmendet? materiã uero materiarum, non sibi subditam, nõ statu diuersam, nõ motu inquietam, non habitu informem, sed insitam, & propriam, & compositam, & decoram. Quali deo potuit eguisse? Sui magis quàm alieni. Deniq; ut necessariam sensit ad opera mundi, statim eam condit & generat in semetipso. Dominus, inquit, condidit me initium uiarum suarum in opera sua: ante secula fundauit me: prius quàm faceret terram, prius quàm montes collocarentur: ante oẽs autem colles generauit me: prior autem abysso genita. Cum agnoscat ergo Hermogenes idcirco etiam sophiam dei natam & conditam prædicari, ne quid innatum & inconditum præter solum deum crederemus. Si enim intra dominũ quod ex ipso & in ipso fuit, sine initio non fuit: sophia scilicet ipsius exinde nata & cõdita, ex quo in sensu dei ad opera mundi disponenda cœpit agitari: multo magis non capit sine initio quicquàm fuisse, quod extra dominũ fuerit. Si uero sophia eadem dei sermo est sensu sophia, & sine quo factum est nihil, sicut & dispositũ sine sophia, quale est ut filio dei sermone unigenito & primogenito aliquid fuerit præter patrem antiqui⁹: & hoc modo utique generosius, nedum quod innatum fortius, & quod infectum factũ ualidius? quia quod ut esset nulli⁹ eguit autoris, multo sublimius erit eo quod ut esset aliquem habuit autorem: proinde si malum quidem innatum est, id est sermo dei. Eructauit enim, inquit, sermonem optimum: non scio an à bono malum possit adduci, ualidius ab infirmo, ut innatum à nato. Ita & hoc nomine materiã deo præponit Hermogenes, præponendo eam filio. Filius enim sermo, & deus sermo: & ego & pater unum sumus: nisi quod sustinebit æquo animo filius eam præponi sibi, quæ patri adæquatur. Sed & ad originale instrumentum Moysi prouocabo, unde & diuersa pars suspiciones suas ingratis fulcire conatur, ne scilicet nõ inde instrui uideretur unde oportet. Itaque occasiones sibi sumpsit quorundam uerborum, ut hæreticis ferè mos est simplicia quæque torquere. Nam & ipsum principium, in quo deus fecit & cœlum & terram, aliquid uolunt fuisse, quasi substantiuum & corpulentum, quod in materiam interpretari possit. Nos autem unicuiq; uocabulo proprietatem, cum uindicamus principium

*Aliàs * non sic.*

*Aliàs * alienigenis, sic enim habet exemplar Hirsaugiense, unde etiã cõijcio suis legendũ, non sui, & fortassis paulo ante nõ deo, sed deus.*

cipium initiũ esse, & cõpetisse ita poni rebus incipientibus fieri. Nihil enim quod fieri habet sine initio esse, quin initium sit illi ipsum dum incipit fieri. Ita principium siue initium inceptionis esse uerbum, non alicuius substantiæ nomen. Iam nunc si principalia deo opera cœlum & terra sunt, quæ ante omnia deus fecit suorum esse proprie principium, quæ priora sunt facta meritóque sic perfectam scripturam, In principio fecit deus cœlum & terram, quemadmodum dixisset, in finem deus fecit cœlum & terram: si post uniuersa fecisset: aut si principium aliqua substantia est, erit & finis aliqua materia. Planè licebit etiam substantiuum aliquid principium esse alij rei, quæ ex ipso sit futura: ut argilla principium testæ, ut semen principium herbæ. Sed cum ita utimur uocabulo principij quasi originis, non quasi ordinis nomine: adijcimus & mentionem ipsius rei specialiter, quam uolumus principium alterius rei. De cætero si sic ponamus, uerbi gratia: In principio fecit figulus peluim uel urnam: iam non materiam significauit principium: non enim argillam nominaui principium, sed ordinem operis: quia figulus ante cætera primum peluim & urnam fecit, exinde facturus & cætera: ad ordinationem operum principij uocabulum pertinebit, non ad originem substantiarum. Possunt & aliter principium interpretari non ab re tamen: nam & in græco principij uocabulum, quod est arche, nõ tantum ordinatiuum, sed & potestatiuum capit principatum. Vnde & archontes dicunt principes & magistratus. Ergo secundum hanc quoque significationem principium pro principatu & potestate sumetur. In principatu enim & in potestate deus fecit cœlum & terram. Sed ut nihil aliud significet græca uox, quàm principium: & principium nihil aliud capiat, quàm initium: habemus etiam illam initium agnoscere, quæ dicit: Dominus condidit me in opera sua. Si enim per sophiam dei omnia facta sunt, & cœlum ergo & terram deus faciens in principio, id est, initio in sophia sua fecit. Denique si principium materiam significaret, non ita scriptura instruxisset, In principio deus fecit, sed ex principio. Non enim in materia, sed ex materia fecisset. De sophia autem potuit dici in principio. In sophia enim primo fecit, in qua cogitando & disponendo iam fecerat: quoniam & si ex materia facturus fuisset, ante in sophia cogitando & disponendo iam fecerat. Quoniam & si erat initium uiarum: quia cogitatio & dispositio prima sophiæ sit operatio, de cogitatu uiam operibus instituens, hanc & inde autoritatem scripturæ mihi uindico, quod & deus qui fecit, & ea quæ fecit, ostendens unde fecerit, non proinde testatur. Nam cum in omni operatiõe tria sint principalia, qui facit, & quod fit, & ex quo fit: tria nomina sũt ædẽda in legitima operis enarratione: persona factoris, species facti, forma materiæ. Si materia non ædetur, ubi & opera & operæ operator æduntur, apparet ex nihilo eum operatum. Proinde enim æderetur ex quo, si ex aliquo fuisset operatus. Denique Euangelium ut supplementum instrumenti ueteris ad

Ἀρχή. Ἄρχοντες

tis adhibebo, in quo uel eo magis debuerat ostendi deus ex aliqua materia uniuersa fecisse, quo illic etiã per quem omnia fecerit reuelatur. In principio erat sermo. In quo principio scilicet deus fecit cœlum & terrã. Et sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Omnia per illũ facta sunt, & sine illo factũ est nihil. Cum igitur & hic manifestetur & factor, id est deus, & facta, id est omnia. Et per quem, id est sermo, nónne & unde omnia facta essent à deo, per sermonẽ exegisset ordo profiteri, si ex aliquo facta essent? ita quod non fuit, non potuit scriptura profiteri. Et non profitendo, satis probauit non fuisse: quia profiteretur si fuisset. Ergo inquis, si tu ideo præiudicas ex nihilo facta omnia quia non sit manifeste relatum de materia præcedenti factum quid, uide ne diuersa pars ideo cõtendat ex materia omnia facta, quia proinde non aperte significatum sit, ex nihilo quid factum. Planè retorqueri quædam facile possunt: non statim & ex æquo admitti, ubi diuersitas causa est. Dico enim & si non aperte scriptura pronũciauit ex nihilo facta omnia, sicut nec ex materia, non tãtam fuisse necessitatem aperte significãdi de nihilo facta omnia, quanta esset, si ex materia facta fuissent. Quoniã quod fit ex nihilo, eo ipso dum non ostenditur ex aliquo factum, manifestatur ex nihilo factum: & nõ periclitatur ne ex aliquo factũ existimetur, quãdo non demonstretur ex quo sit factum. Quod autem ex aliquo fit, nisi hoc ipsum aperte declaratur ex aliquo factum, illud dum ex quo factum sit ostẽditur periclitabitur, primo uideri ex nihilo factum, quia non æditur ex quo sit factum. Dehinc & si ea sit conditione ut non possit uideri ex aliquo, proinde periclitabitur, ex alio lõge factum uideri, quàm ex quo factum est, dum non proponitur unde sit factum. Ita si ex nihilo deus cuncta fecisse non potuit, scriptura non adiecisset illum ex nihilo fecisse. Ex materia eum fecisse omnimodo debuit edixisse, licet ex materia fecisset, quia illud in toto habebat intellegi, & si nõ significaretur. At istud in dubio, nisi significaretur. Atq; adeo spiritus sanctus hanc scripturæ suæ rationem cõstituit, ut cum quid ex aliquo fit, & quod fit, & unde fit, referat. Fructificet, inquit, terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem. Et factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem. Factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semẽ in ipso secundum genus. Et rursus. Et dixit deus: Producant aquæ repentia animarum uiuarum, & uolatilia uolantia super terram per firmamentũ cœli. Et factum est sic. Et fecit deus cetos magnos, & omnem animam animalium repentiũ, quæ produxerũt aquæ secundum genus ipsorum. Item post hæc. Et dixit deus. Producat terra animam uiuentem secũdum genus, quadrupedia & repentia, & bestias terræ, secundum genus ipsorum. Si ergo ex

iam factis rebus, alias res deus proferens, ostendit p̄ prophetã & dicit quid unde protulerit. quãquam possimus unde illas prolatas estimare, dũ ne ex nihilo. Iam enim facta erãt quædã ex quibus prolatæ uideri possent. Si tã-tam curã instructionis nostræ insumpsit spũssanctus, ut sciremus qd unde processerit, nónne proinde nos & de cœlo & de terra cõpotes reddidisset si-gnificãdo unde ea esset operatus? Si de aliqua materia origo constaret illo-rum: ut tãtomagis ex nihilo ea uideretur operatus, quanto nihil adhuc erat factum, ex quo operatus uideretur. Itaq; sicut ea quæ de aliquo ꝓlata sunt ostendit unde prolata sint: Ita quæ nõ ostendit unde prolata sint, ex nihilo prolata confirmat. Igitur in principio deus fecit cœlũ & terrã. Adoro scriptu ræ plenitudinẽ qua mihi & factorem manifestat & facta. In euãgelio uero amplius & ministrũ atque arbitrum rectoris inuenio sermonem. An aũt de aliqua subiacenti materia facta sint omnia, nusquã adhuc legi. Scriptũ esse doceat Hermogenis officina. Si nõ est scriptũ, timeat uæ illud adijcientibus aut detrahentibus destinatum. Sed ex sequentibus argumentatur, quia scri ptum sit, Terra aũt, erat inuisibilis & incõposita. Nã & terræ nomen redigit materiam, quia terra sit quæ facta est ex illa. Et erat, in hoc dirigit, quasi quæ semper retro fuerit innata & infecta. Inuisibilis aũt & rudis quia informem & confusam & inconditam uult fuisse materiã. Has quidem opiniones eius singillatim reuincã, sed interim uolo sic ei respondere. Putamus his articulis materiam demõstrari. Nunquid tamẽ, quia erat ante omnia & tale aliquid esse ex ea factum scriptura significat? Atquin nihil tale significat. Fuerit licet materia, quantum sibi licet, uel potius Hermogeni, potuit & fuisse, & tamen nihil deus ex illa fecisse, uel quia non decebat deũ alicuius eguisse, certe quia nec ostenditur quicquã ex materia fecisse. Sine causa ergo esset inquis. Non planè adeo sine causa. Nã & si mundus non est factus ex illa, sed hæresis fa cta est, & quidẽ hoc impudentior, quod nõ ex materia facta est hæresis, sed materiã ipsam potius hæresis fecit. Reuertor nũc ad singulos articulos, per quos putauit significatã esse materiã, & primo de nominibus expostulabo. Horũ eñ alterũ legimus, quod est terræ: alterũ nõ inuenimus, quod est ma teriæ. Quæro ergo cũ materiæ nominatio nõ extet i scriptura, quomodo ei etiã terræ appellatio adcõmodetur in alio iam genere substantiæ nota, quo magis materiæ quoq; nominatio extitisse debuerat, cõsecuta etiã terræ ap-pellationem, ut scirem terram cõmune cũ materia esse nomen ne illud ei soli substãtiæ uindicarẽ, cuius & proprium, in qua magis natum est, uel ne illud in quãcunq; aliam speciẽ, nec utiq; omni materiæ cõmunicare possem si uel-lem. Cum enim nõ extat proprium uocabulum eius rei cui cõmune uocabu lum adscribitur, quanto nõ comparet cui adscribatur, cuicumq; alij poterit adscribi. Ita Hermogenes, & si materiã ostenderet nominatam, deberet ean dem probare terram quoq; cognominatã, ut ita utrũq; illi uocabulum uin-dicaret. Vult igitur duas proponi terras in ista scriptura, unam quã in prin-cipio deus

Fort. & in terræ.

Fort. notum est.

cipio deus fecit. Aliã materiã ex qua fecit, de qua dictũ sit, terra aũt erat inuisibilis & rudis. Vtiq; si quærã ex duabus quæ cui nomen terræ adcõmodari id dicetur, hãc quæ facta sit ex illa ex qua facta est uocabulũ deriuasse, quia ueri similius sit ab origine sobolẽ potius quàm originem à sobole uocitari, hoc si ita est, alia nobis obuoluit quæstio, an cõpetat terrã hanc quam deus fecit, ex illa ex qua fecit cognomentũ deriuasse. Audio ẽm apud Hermogenem cæterosq; materiarios hæreticos terrã quidẽ illã informẽ & inuisibilẽ & rudem fuisse. Hanc uero nostrã proinde & formã & conspectũ, & cultũ, à deo consecutã. Aliud ergo factã quàm erat ea ex qua facta est. Porrò aliud facta, nõ potuit cũ ea de nomine sociari, à cuius cõditione desciuerat. Si nomen propriũ materiæ illius fuit terra hæc quæ non est materia, aliud scilicet facta, terræ quoq; nõ capit nomen alienũ & statu suo extraneũ. Sed materia facta, id est ex terra habuit cũ sua origine cõsortiũ nominis, sicut & generis. Non à deo. Nã & testam licet ex argilla confectã iam non argillã uocabo, sed testam, & electrum licet ex auro & argẽto fœderatum, nec argentum tamen nec aurũ appellabo, sed electrũ, à cuius habitu quod diuertit, pariter & à uocatu eius recedit appellationis, sicut & cõditionis proprietate. Quàm aũt trãsierit de statu terræ illi9, id est materiæ ista terra, uel eo palàm est, qđ hæc apud Genesim testimoniũ boni accipit. Et uidit deus quia bonum, illa aũt apud Hermogenẽ in originẽ & causam malorũ deputatur. Postremo si ideo hæc terra, quia & illa, cur non & materia hæc quoq; quia & illa? Imò iã & cœlum & omnia, si ex materia cõstant, & terræ & materiæ uocari debuerunt. Satis ista de terræ nomine, in quo materiam intellegi uoluit, quod nomen unius elementi omnes sciũt, natura primũ, dehinc scriptura docẽte, nisi si & Sileno illi apud Midam regem adseuerãti de alio orbe credendum est autore Theopompo, sed & deos multos idem refert. Nobis aũt unus deus & una est terra, quam in principio deus fecit. Cuius ordinẽ incipiens scriptura decurrere, Primo factã eam edicit, dehinc qualitatẽ ipsius edisserit, sicut & cœlum primo factum professa, in principio deus fecit cœlum. Dehinc dispositionem eius superducit, & separauit inter aquã quæ erat infra firmamentum, & quæ erat super firmamẽtum. Et uocauit deus firmamentum cœlum, ipsum quod in primordio fecerat. Proinde & de homine, & fecit deus hominem, ad imaginẽ dei fecit illũ. Dehinc qualiter fecerit reddit. Et finxit deus hominem de limo terræ, & adflauit in faciẽ eius flatũ uitæ, & factus est homo in animã uiuã. Et utiq; sic decet narrationẽ inire: Primo præfari, postea prosequi. Nominare, deinde describere. Alioquin uanũ, si eius rei cuius nullam præmiserat mentionẽ, id est materiæ, ne ipsum quidem nomen, subito formam & habitum promulgauit, Ante enarrat qualis esset, antequam an esset. Ostendit figuram deformati, nomen abscõdit. At quanto credibilius secundum nos eius rei dispositionẽ scriptura subiunxit, cuius institutionem simulq; nominationem præmisit. Quàm deniq; integer sensus est, in principio deus fecit cœlum & terram, terra aũt erat inuisibilis & rudis, quam deus

Materiarij hæretici

Silenus.
Midas.
Theopompus.

scilicet fecit. de qua scriptura cũ maxime edixerat. Nam & autem ipsum ue
Autem. lut fibula coniunctiuæ particulæ ad cõnexũ narrationi adpositum est, terra
aũt. Hoc eñ uerbo reuertitur ad eã, de qua supra dixerat, & alligat sensum,
adeo aufer hinc aũt, & soluta compago est, ut tunc possit de alia terra dictũ
uideri, terra erat inuisibilis & rudis. Sed tu supcilio capitis & nutu digiti ad
cõmodato altius tollens, & quasi retro iactans, erat inquis, quasi semp fuerit
scilicet innata & infecta, & idcirco materia credenda. At ego sine ullo lenoci
nio pronunciationis simpliciter respondebo, de omni re posse dici erat, etiã
de ea quæ facta, quæ nata sit, quæ aliquando non fuerit, & quæ materia nõ
sit. Omne enim quod habet esse, unde habet siue per initiũ, siue initio, hoc
ĩpo quod est, etiã erat dicet̃. Cui cõpetit prima uerbi positio, in definitionẽ,
eiusdem etiam declinatio uerbi decurret in relationẽ. Est definitionis caput,
erat relationi facit. Hæ sunt argutiæ & subtilitates hæreticorũ simplicitatem
cõmunium uerborũ torquentes in quæstionẽ magnam. Scilicet quæstio est
si erat terra quæ facta est. Sanè discutiẽdũ, an ei cõpetat inuisibilem & rudẽ
fuisse quæ facta est, an ei ex qua facta est, ut eiusdem sit erat, cuius & quod
erat. Atquin non tantũ probabimus istũ habitũ huic terræ cõpetisse, sed &
illi alĳ nõ competisse. Nam si nuda sit materia deo subiacebat, nullo scilicet
elemento obstruente. Siquidẽ nondũ quicq̃ erat præter ipsam & deũ, utiq;
inuisibilis esse non poterat, quia & si tenebras uolet in substantia fuisse ma-
teriæ (cui articulo respõdere debebimus suo ordine) etiam homini tenebræ,
uisibiles sunt. Hoc eñ ipsum quod sunt tenebræ uident̃, nedũ deo. Et utiq;
si inuisibilis esset, nullo modo cognosceretur qualitas eius. Vnde ergo com-
pertus est Hermogenes informẽ & cõfusam & inquietã illã fuisse, quæ ut in-
uisibilis latebat: aut si hoc à deo reuelatũ est, ꝓbare debet. Sic & an rudis di
ci potuerit expostulo. Certe enim rude illud est quod imperfectũ est. Certe
imperfectũ nõ potest esse, nisi quod factũ est. Quod enim minus factũ est,
impfectũ est. Certe inquis. Ergo materia quæ facta nõ erat, in totũ imperfe
cta esse nõ potuit, Quæ impfecta nõ fuit, etiã rudis nõ fuit, initiũ nõ habẽs.
Quia facta nõ fuit, caruit & rudimento. Initĳ eñ accidens est rudimentum.
Terra uero quæ facta est, meruit & rudis dici. Statim enim ut facta est, ha-
buit impfectæ locũ, ante pfectionẽ. Siquidẽ omnia opera sua deus ordine
cõsummauit, incultis primo elemẽtis, depalans quodãmodo mũdũ, dehinc
exornatis uelut dedicans. Nã & lumen nõ statim splẽdore solis impleuit, &
tenebras nõ statim solatio lunæ temperauit, & cœlũ nõ statim syderib9 stel
lisque signauit, & mariã nõ statim beluis frequentauit, & ipsam terrã non
statim uaria fœcunditate dotauit, Sed primo esse ei cõtulit. Dehinc nõ inua
cuum esse suppleuit. Sic enim & Esaias non inuacuũ ait fecit illã, sed inhabi-
tari. Postea ergo quã facta est, futura etiã perfecta, interim erat inuisibilis &
rudis. Rudis quidem, hoc quoque ipso quod inuisibilis. Vt nec uisui pfecta
simul & ut de reliquo nondum instructa. Inuisibilis uero ut adhuc aquis
tanq̃ monimento genitalis humoris obducta: qua forma, etiã adfinis eius
caro

caro nostra producitur. Nã & Dauid ita canit. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terræ, & omnes qui habitant in illa. Ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. Segregatis enim aquis in cauatiorẽ sinũ, emicantior facta est arida, quæ ante hac aquis tegebatur. Exinde itaq; & uisibilis efficitur, dicente deo: Congregetur aqua incongregatione una, & uideatur arida. Videatur, inquit, non fiat. Iam enim facta erat, sed inuisibilis usq; tunc uideri sustinebat. Arida autem quod erat futura ex diuortio humoris tamen terra & uocauit deus aridam terram, non materiam. Sic & perfectionem postea consecuta, desinit rudis haberi, cum pronunciat deus. Fruticet terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinẽ. Item. Producat terra animã uiuam secundum genus, & quadrupedia & repentia, & bestias terræ secundum genus. Impleuit igitur ordinem suũ scriptura diuina. Quam enim prædixerat inuisibilẽ & rudem, ei & uisionem reddidit & perfectionem. Non alia autem materia erat inuisibilis & rudis. Ergo materia erit postea uisibilis & perfecta. Volo itaq; uidere materiã. Visibilis enim facta est. Volo & perfectã eã recognoscere, ut ex illa etiã fœni herbã, & ex illa decerpã lignum fructũ, & ex illa animalia usui meo famulentur. sed materia quidem nusquã. terra uero hæc, id est coram. hanc uideo. hac perfruor, ex quo inuisibilis & rudis esse desijt, de qua manifestissime Esaias. hæc dicit dominus qui fecit cœlũ. Iste deus qui demonstrauit terram & facit illã. Certe eandem demõstrauit, quam & fecit. Quomodo demõstrauit? utiq; dicendo, uideatur arida, Quare uideri iubet, nisi quia retro non uidebatur? ut sic quoq; eam nõ inuacuũ fecisset faciendo uisibilem & ita habilem: & sic per omnia probatur nobis, hãc quam incolimus eãdem & factã esse à deo & ostensam, nec aliã fuisse rudẽ & inuisibilẽ quàm quæ & facta & ostẽsa est. atq; ita terra aũt erat inuisibilis & rudis, ad eã ptinet quã deus cũ cœlo separauit. Sic & sequentia cõiecturam Hermogenis instruere uidebũtur, & tenebræ super abyssum, & spiritus dei super aquas ferebatur, quasi & hæ confusæ substantiæ, massalis illius molis argumenta portendãt. Atquin singillatim definiens, tenebras, abyssum spiritus dei aquas, nihil cõfusum, nec in cõfusione incertũ æstimari facit tam diuisa relatio certorum & distinctorum elementorum. Hoc quidem amplius, cum situs proprios eis adscribit, tenebras super abyssum, spiritus super aquas negauit confusionẽ substantiarum, quarũ demonstrando dispositionẽ, demonstrauit etiam distinctionem. Vanitimum deniq; ut materia quæ informis inducitur, de tot formarum uocabulis informis adseueretur non ædito quid sit illud corpus confusionis quod unicũ utiq; credendũ est, si informe est. uniforme etenim quod informe est, informe autem quod ex uarietate cõfusum est, unam habeat necesse est speciem: quod non habet speciem, dum ex multis unam habet speciem. Cæterũ aut habebat in se species istas materia de quarum uocabulis intellegẽdas esse tenebras dico & abyssum, & spiritum, & aquas, aut

Fort. ligni fructum.

Fort. Vanissimum.

non habebat. Si enim habebat, quomodo inducitur non habens formas? Si non habebat, agnoscitur. sed & illud utiq; captabitur de cœlo solo & de terra ista scripturam significasse quod eā in principio deus fecerit. De speciebus autem supradictis nihil tale: & ideo eas quæ factæ nō significentur, ad infectam materiā pertinere. respondebimus huic quoq; scrupulo. Scriptura diuina satis differeret, summas ipsas rerū à deo factas cōmendasset cœlum & terram, habētes utiq; suggestus suos proprios qui in ipsis summis intellegi possent. Suggestus autē cœli & terræ primo tūc fuerint tenebræ & abyssus & spiritus & aquæ. Nā terræ quidem suberat abyssus tenebræ. Si enim abyssus infra terram, tenebræ autem super abyssum, sine dubio & tenebræ & abyssus infra terrā. Cœlo uero spiritus & aquæ subiacebant. nam si aquæ super terram, quale eam texerāt, spiritus autem super aquas, pariter & spiritus & aquæ super terram. Quæ uero super terram, ea utiq; infra cœlum, & sicut terra abysso & tenebris, ita & cœlum spiritus & aquis incubabat & cōplectebantur: & ita nouum nō est ut id solum quod cōtinet nominetur quâ summale. In isto autē intellegatur & quod continetur quâ portionale. Ecce si dicam ciuitas extruxit theatrum, & circū, scena autem erat talis & talis, & statuæ super euripum, & obeliscus super omnia ferebatur, quia non & has species edixerim factas à ciuitate, non erunt ab ea cum circo & theatro? an ideo non adieci factas has quoq; species, qua inerant eis quæ facta prædixeram, & inest se quibus inerāt intellegi poterant. sed uacet hoc exemplum ut humanū. aliud de autoritate scripturæ ipsius arripiam. Fecit inquit deus hominem de terra, & adflauit in faciem eius flatum uitæ, et factus est homo in animam uiuam. Faciem quidem eius hic nominat, sed nec ipsam factā à deo dixit, cui tam uero & ossa & carnē & oculos & sudorem & sanguinem postea loquitur, quæ nec tunc facta à deo significauit. Quid respondebit Hermogenes? Nunquid & membra hominis ad materiā pertinebūt, quia nō nominatim facta referūtur. An & hæc in hominis factitatione censetur: proinde mēbra erāt cœli & terræ abyssus & tenebræ spiritus. ea quæ in corporibus in membra sunt facta, in corporibus & mēbra sunt nominata. Nullū elementū non membrū est eius elemēti quo cōtinetur. Omnia autē elementa cœlo aut terra cōtinentur. Hæc responderim pro scriptura præsenti quatinus hic solorū corporū factitationem cōmendari uidetur cœli & terræ, scit esse qui ultro in corporibus & membra cognoscerent. Et ideo compēdio usa est. prouidit tamen & hebetes & insidiosos, qui dissimulato tacito intellectu ipsius quoq; membris uerbum factitationis significatorum exigerent. Itaq; & propter istos singulas species factas, docet alijs in locis habere sophiam, Prior autem abysso genita sum dicentē, ut credas abyssum quoq; genitam id est factā quia & filios facimus, licet generemus, nihil interest facta an nata sit abyssus, dum initium detur illi quod non daretur si materiæ subijciat. esset de tenebris uero ipse ad minus per Esaiā, ego, qui struxi lucē & feci tenebras. De spiritu æque Amos qui soli dat tonitruū & condit spiritum, &

Fort. differit. & mox cōmendans & coe.

Fort. quæ eam.

Fort. inesse.

Fort. enimuero & ossa.

Fort. cōmentari.

tũ,& adnunciat in homines CHRISTUM suũ:eũ spiritũ cõditũ ostẽdens, qui in terras cõditas deputabatur,qui super aquas ferebatur,librator & ad flator & animator uniuersitatis,nõ ut quidam putãt ipsum deũ significari spiritũ q̃a deus spirit⁹. Neq; enim aquæ dominũ sustinere sufficeret,sed cũ spiritũ dicit de quo etiã uẽti cõstiterũt,ut ait p̃ Esaiã,quia spirit⁹ à me exiuit, & flatũ omnem ego feci. Item de aquis eadẽ sophia. Et quom firmos pone- bat fontes quæ sub cœlo,ego erã modulãs cũ ipso. Cũ ergo & eas species ꝓ- bamus à deo factas,& si in Genesi tantũmodo nominatæ sine factitationis mẽtiõe,respõdebitur fortasse ex diuerso planè factas eas,sed ex materia : ut stilus quidẽ Moysi & tenebræ sup̃ abyssum & spiritus dei sup̃ aquas fereba tur materiã sonet. Cæteræ uero scripturæ quæ ex materia factæ sunt species in disperso demõstrent. Ergo sicut terra de terra,ita & abyssus ex abysso,& tenebræ ex tenebris,& spiritus & aquæ ex spiritu ex aquis cõstiterũt. Et sicut supra diximus,nõ potuit informis fuisse materia,species habebat ut & aliæ ex ea sint cõfectæ,nisi quod non aliæ,sed ipsæ ex semetipsis. Siquidẽ nõ ca- pit diuersas fuisse quæ iisdem nominibus æduntur:quod iam operatio di- uina ociosa uideri possit,si qua ferant fecit,cũ generosiora esset,quæ nõ erãt facta,quàm si fierent. Igitur ut cõcludam aut materiã tũc significauit,Moy- ses scribit,& tenebræ super abyssum,& spiritus dei super aquas ferebatur, At cum hæ species alibi postea demonstrãtur factæ à deo,debuerũt æque de- monstrari ex materia quam Moyses promiserat factæ:aut si species istas & non materiã significauit Moyses,ubi materia demõstrata sit quæro. sed dũ illã Hermogenes inter colores suos inuenit (inter scripturas enim dei inueni re non potuerit) satis est quod omnia & facta à deo cõstat & ex materia fa- cta non cõstat,quæ etiam si fuisset ipsam quoq; à deo factã credidissemus, quia nihil innatũ præter deũ præscribentes optineremus. In hunc usq; arti- culum locus est retractaui donec ad scripturas prouocata deficiat exhibitio materiæ:expedita summa est:nihil inuenio factũ,nihil ex nihilo,quia quod factum inuenio non fuisse cognosco,etiam si quid ex aliquo factum est ex facto habet censum,ut ex terra herba & fructus & pecudes,& figuratio ho- minis ipsius,ut ex aquis natatiles & uolatiles animæ. huiusmodi originis re rum ex his prolatarum,potero materias appellare. Sed factas à deo & ip- sas. Cæterum omne ex nihilo constitisse illa postremo diuina dispositio suadebit,quæ omnia ex nihilo redactura est. Siquidem & cœlum conuol- uetur ut liber,immò nusquam fiet cum ipsa terra cum qua primordio fa- ctum est. Cœlum & terra præteribunt inquit, cœlum primum & terra pri- ma abierunt,& locus non est inuentus illis,quia scilicet quod & finitio cum amittit. Sic & Dauid, opera manuum suarum cœli & ipsi peribunt. Nam & si mutauit illos uelut opertorium & mutabuntur. Sed & mutari peri- re est pristino statui, quæ dum mutantur amittunt. & stellæ quidem de cœlo ruent,sicut fici arbor cum ualido commota uento acerua sua amittit, Montes uero tanquam cera liquescent à conspectu domini

Fort. fontes aquarũ quæ sub.
Alias, prodamus.
Fort. si quæ erant ex mox essent.
Fort. dum scribit.
Fort. retractatui.
Fort. in nihilo.
Fort, quod & finit, locum a. m.

cum surrexerit, scilicet confringere terram. Sed & paludes, inquit, arefaciam & quærent aquam nec inuenient, etiam mare hactenus. Quæ omnia & si aliter putauerit spiritaliter interpretanda non tamen poterit auferre ueritatem ita futurorũ quomodo scripta sunt. Si quæ enim figuræ sunt, ex rebus cõsistentibus fiant necesse est, non ex uacantibus. quia nihil potest ad similitudinem de suo præstare, nisi sit ipsum quod tali similitudine præstet. Reuertor igitur ad causam definientem omnia ex nihilo ædita, in nihilo peruẽtura, ex æterno em̃ id est ex materia nihil deus interibile fecisset, nec ex maioribus minora condidisset cui magis congruat ex minoribus maiora ꝓducere, id est ex interibili æternum quod & carni nostræ pollicetur, cuius uirtutes & potestates suas hũc iã adrabonem uoluit in nobis collocasse, ut credamus etiã illũ uniuersitatẽ ex nihilo uelut emortuã quæ scilicet nõ erit in hoc ut esset suscitasse. De cætero uero statu materiæ, & si nõ est retractãdũ, pri⁹ enim erat ut eã esse constaret, tamen ac si constiterit, persequendus est ordo, quo magis eã nõ esse cõstet, cuius nec reliquo statu cõsistat, simul ut cõtrarietates suas agnoscat Hermogenes: prima inquit facie uidetur nobis incorporalis esse materia. Exquisita aũt ratiõe recta inuenitur, neq; corporalis, neq; incorporalis. quæ est ista ratio recta quæ nihil recti renunciat, & est nihil certi? Nisi fallor enim omnis res aut corporalis sit necesse est, ut cõcedã interim esse aliquid incorporale de substãtijs dũtaxat cũ ipsa substantia corpus sit rei cuiusq;, certe post corporale & incorporale nihil tertiũ. age nunc sit & tertium, quod illa recta ratio Hermogeniana cõpererit, quod neq; corporalẽ neq; incorporalem materiã facit, ubi est, quale est, quid uocatur, quid describitur, quid intelligit̃? tantũ hoc ratio renunciauit nec corporalẽ materiã nec incorporalẽ? Sed ecce contrariũ subijcit, aut alia fortasse ratio ei occurrit ex parte corporalem renũcians materiã & ex parte incorporalẽ. Iã ergo nónne utrum sit utrunq; materia censenda est. Erit enim corporalis & incorporalis aduersus renũciationem* reparationis illius, planè rationem non reddentes sentẽtiæ suæ, sicut hæc alia reddit. Corporale enim materiæ uult esse de quo corpora ædãtur: incorporale uero, incõditum motum eius. Si enim, ait, corpus tãtũmodo esset, nihil ei incorporale appareret, id est motus. Si uero in totũ incorporalis fuisset, nullũ corpus ex ea fieret. quãto hæc rectior ratiõis, si quod sit rectas lineas duci Hermogenes quam rationi satis, pictor te bardior nõ est. Qui enim tibi cõcedit motũ, in secundã partẽ substantiæ deputaret: cũ substantiua res nõ sit, quia nec corporalis, sed accidens si forte substãtiæ & corpori, ut actus & pulsus, ut lapsus, ut casus, ita & motus. Nam siue à semetipso quid mouetur, actus eius est motus, certe pars substantiæ non est, sicut tu motum substantiã facis materiæ incorporalem. Omnia denique mouentur, aut à semetipsis ut animalia, aut ab alijs ut inanimalia, tamen nec hominem, nec lapidem & corporalem & incorporalem dicemus, quia & corpus habeat & motũ, sed unã omnibus formã solius corporalitatis, quæ substãtiæ res est, si qua incorpora eis adsunt, aut actus, aut passiones aut officia

Fort. reliquus status.

al's reciprocationis.

Fort. reddentis.

Fort. l. rectior ratio nisi qd' scit quã rat. loquitur autem εἰρωνικῶς, Hermogenem ridens qui pictor esset.

Fort. incorporalia.

ficia,aut libidines eorũ nõ portiones deputamus. Quo ergo facit,portionẽ materiæ in motũ disponere qui nõ ad substantiã pertinet,sed ad substãtiæ habitũ? Quid enim si immobilẽ placuisset tibi inducere materiã,nunqd immobilitas secũda pars formæ uideret? Sic itaq; nec motus. sed de motu & alibi licebit. Nũc em̃ uideo te ad illã rursus rationẽ reuerti,quæ tibi nihil certi renunciare cõsueuit. Nã sicut nec corporalẽ nec incorporalẽ infert materiã, ita nec bonã nec malã adlegasset. Proinde superargumẽtasset. Si enim iniquis esset bona quæ semp̃ hoc fuerat,nõ desideraret cõpositionẽ dei:si esset natura mala,non accepisset trãslationẽ in melius:nec quicquã cõpositionis suæ adplicuisset illi deus tali natura: Inuacuũ em̃ laborasset. Verba hæc tua sunt:quorũ te & alibi meminisse oportuerat nequid his cõtrariũ infert. Sed quoniã de mali & boni ambiguitate super materiã in præteritis aliquid retractauimus,nunc ad præsentẽ,& solã propositionẽ & argumentationẽ tuã respondebo. Nec dicã & hic te certum aliquid debuisse pronũciasse,aut bona aut mala aut tertium aliquid,sed nec hic quod tibi libuit pronũciasse custodisse. Rescindes enim quod pronũciasti nec bonã nec malã,quia cũ dicis si esset bona non desideraret cõponi,habeo mala portẽtis:& cũ adpones si esset mala natura non admitterẽ in melius translationẽ,bona subostendes: atq; ita & boni & mali adfinẽ cõstituisti,ei quam nec bonã nec malã p̃nunciasti. Si aũt & argumentationẽ qua putasti te p̃positionẽ tuã cõfirmaturũ, retundam,illud: Oppono etiã illud,si bona fuisset materia semp̃,quare non desiderasset in melius reformari:quod bonũ nõ desiderat,aut nõ optat,aut nõ capit profectũ,ut fiat de bono melius:æque si mala natura fuisset,quare nõ potuerit à deo cõuerti,ut à potẽtiore,ut ab eo q lapidũ quoq; naturã cõuertere ualeat in filios Abrahæ. Nẽpe ergo nõ tantũ cõparas dominũ materiæ,sed & subicis,à quo naturã materiã deuinci & edomari melius potuisset. Sed & quam hic nõ uis naturã malã alibi te cõfessum negauit. De situ materiæ id tracto,quod & de modo ut p̃uersitatẽ tuã traducat:subiacẽtẽ facit deo materiã,& utiq; locũ illi q sit intra deũ,in loco ergo materia,si in loco, ergo intra locũ:si intra locũ,ergo determinat̃ à loco,intra quẽ est:si determinatur habet lineã extremã,quã quantũ proprie pictor agnoscit finẽ esse omni rei cuius linea extrema est.nõ ergo erit infinita materia,quæ dũ in loco quo est à loco determinatur,& dum determinatur ab illo,extrema eũ linea patit̃.at tu infinitam facis dicens, Infinita est aũt eo quod semp̃ est. Et si qui discipulorũ tuorũ uoluerit argumẽtari,quasi infinitã æuo nõ modo corporis intellegi uelis:atquin corparaliter ĩfinitã ut corporaliter immẽsam & ĩcircũscriptã, sequentia ostendũt,unde inquis nec tota fabricat̃,sed partes eius.adeo corpore infinita non tẽpore est:& obduceris corporeã infinitam facies cũ locũ, & adscribens,intra locum & extremum loci lineam includes. Sed tamen cur non totam eam formauerit deus. Non scio nisi quã,aut inualidus aut inuidus,itaq; ut dimidiũ eius quæ nõ tota formata sit,quæro qualis tota fuerit agnoscam. Debuerat enim deus ut exẽplariũ antiquitatis ad gloriã operis palàm

Fort. super argumẽtas, Sed enim si.

Fort. inferres.

Sic puto leg. cõponi à deo malam portẽdis. & mox, non admitteret. bonam subostẽdis. & supra, rescindis, & adponis. ei quam, ei uidetur superesse. sicut & p̃nomẽ illud post retundam uidetur expungendum.

Fort. natura materiæ, & mox, naturã malam negabit.

Fort. corpore eam finitam faciens cum locum ei.

palàm fecisse,sit nūc definitiua sicut rectius tibi uidetur per demutationes suas & trāslatiōes,sic & cōprehensibiles ut quæ fabricatur inquis à deo quia & cōuertibilis & demutabilis & dispartibilis. Demutationes em̄ eius,inqs, dispartibilem eā ostendūt. Et hic à lineis tuis excidisti,quibus circa personā dei usus es,præscribēs deū illū nō ex semetipso fecisse qa in partes uenire nō posset.Quis ita æternus & manens in æuū,ac per hoc immutabilis & indiuisibilis.si & materia eadē æternitate censetur,neq; initiū habens neq; finem. eadē ratione nō poterit pater dispertitionē & demutationē qua nec deus.in æternitatis cōsortio posita participet eū illi necesse est ut uires & leges & conditiones æternitatis.Atq; cū dicis partes aūt eius omnia simul ex oibus habent ut ex partibus totū dinoscatur,utiq; eas partes intelligi uis,quæ ex illa prolatæ sunt quæ hodie uident̄ à nobis. Quomodo ergo oīa ex om̄ibus habēt utiq; ex pristinis. Quādo quæ hodie uidētur aliter habeāt quā pristina fuerūt.Dicis ī melius reformatā materiā utiq; deteriorib⁹,& uis meliora,deteriorū exēplariū ferre.cōfusa res erat.Nūc uero cōposita est,& uis ex cōpositis,incōposita præberi nulla res speculū est alterius,id est nō coæqualis.Nemo se apud tonsorē pro homine mulū inspexit,nisi si q putat in hac extructiōe mūdi disposita iā & cōtēpta informē & incultā materiā respōdere.qd hodie informe ī mūdo,qd tetrū speciatū in materia?aut speculū sit mūdus materiæ cū ornamenti nomine sit penes Græcos mūdus,quomodo inornata materiæ imaginē præfert ut dicas totū ei⁹ ex passib⁹ cognosci,certe ex illo totū erit etiā hoc quod nō uenit in deformationē,& supra ædidisti nō totā eā fabricatā.Igitur uel hoc rude & cōfugi & mihi cōputum nō in potest ex politis & distinctis & cōpositis recognosci,quæ nec partes materiæ appellari conuenit,cum à forma eius ex mutatione diuisa recesserunt. Reuertor ad motū ut ubiq; te lubricum ostendā,incōditus & incōfusus & turbulētus fuit materiæ motus. Sic enim & ollæ undiq; ebulliētis similitudinē oppones.& quomodo alibi ali⁹ à te adfirmat̄?cū em̄ uis materiā nec bonā nec malā inducere,Igitur inquis subiacēs materia æqualis momenti habens motū,neq; ad bonū neq; ad malū plurimūuertit .si æqualis momēti iam nō turbulentus,nec cacabacius,sed compositus & tēperatus scilicet,qui inter bonū & malum suo arbitrio agitatus in neutrā tamē partē ꝓnus & præceps mediar qd' aiunt ginaten ex ui librato īpetu ferebat̄.Hæc inqes nō est hæc turbulēta & passiuitas nō est,sed moderatio & modestia & iustitia mutationis neutram partē iudicātis. Planè si huc & illuc aut in tale rerū magis ꝓcliuarūt tūc incōcinnitatis & inæqualitatis & turbulentiæ denotari meteret̄.Porrò si neq; ad bonū neq; ad malū ꝓnior erat motus,utiq; īter bonū & malū agebat̄.Et ex hoc quoq; materiam determinabilē adparet,cuius motus nec malo nec bono ꝓnus,eo quod in neutrū uertebat intra utrūq; ab utroq; censebat,& hoc nomine ab utroq; determinabat̄.Sed & bonū & malū in loco facis,cū dicis motū materiæ in neutrū eorū fuisse propēsum.Materia em̄ quæ ī loco erat, neq; huc neq; illuc deuergēs,ī loca nō deuergebat in qbus erat bonū & malum.Dans

Fort. pati disp. quā nec cum illo necess. & uires.

Fort. concepta.

Fort. ex partibus.

Fort. rude & cōfusum & incōpositū non potest.

Fort. mediarquate (quod aiunt.)

Fort. in alterum.

lũ dás aũt locum bono & malo,corporalia ea facis faciẽdo localia,qa quæ lo cũ habent,prius est ut corporalia sint.Deniq; incorporalia propriũ locũ nõ haberent,nisi in corpore cum corpori accedunt.Bonum autẽ & malum non deuergent materia ut aut corporalia aut localia non deuergebat. Bonum ergo & malum errasse substantias esse uis.Substantias enim facis quibus lo ca adsignas. Loca autem adsignas cum materiæ motum ab utraq; regione suspendis. Dispersisti omnia ne de ꝓxio quàm cõtraria sibi sint relucerẽt.At ego colligã singula & conferã:inconditũ adseueras motũ materiæ eãq; adi- cis sectari informitatem.Dehinc alibi desiderare cõponi.adeo desidera for- mationẽ quæ sectatur informitatem,aut sectatur ĩformitatẽ quæ desiderat formationẽ.nõ uis uideri deũ æquari materiæ,& subiicis habere illa cũ deo cõmune.Impossibile enim inquis nõ habentem illã cõmunionẽ aliquod cũ deo ,ornari eã ab ipso.Atquin si cõmune aliquid habebat cũ deo nõ deside rabat exornari ab ipso,pars scilicet dei per cõmunionẽ. Aut & deus poterat ornari à materia habendo cũ illa aliquid,& ipse cõmune:etiã in hoc necessi- tati subiici dei si fuit aliquid in materia propter quod eam formare.Cõmu- ne aũt inter illos facis quod à semetipsis mouentur & semper moueãtur:qd minus materiæ quàm deo adscribis,totũ cõsortiũ diuinitatis,hoc erit liber- tas & æternitas motus.sed deus cõposite , materia incondite mouent᷑ tamẽ diuinũ proinde motu ,proinde libero & æterno. Atquin plus materiæ das cui licuit sic moueri quomodo deo non licuit. De motu & illud notauerim. Nã secundũ ollæ similitudinẽ,sic erit inquis materiæ motus,antequã dispo neret᷑,concretus,inquiet⁹,inadprehẽsibilis præ nimietate certaminis:dehinc subiicis.Stetit aũt in dei cõpositionẽ,& inadprehensibilẽ habuit inconditũ motũ præ tarditate inconditi motus,supra certamen motus adscribis,sic tar ditatẽ.Nã de natura materiæ quoties cadas accipis supra iudices.Si autem esset materia natura mala,non accepisset trãslationẽ in melius:nec dei aliqd cõpositionis accommodasset illi.Inuacuũ enim laboras,nõ iusti igitur duas sententias,nec materiã natura malã ,nec naturã eius à deo potuisse cõuerti, horũ immemor postea inferens.At ubi accepit cõpositionẽ à deo & ornata est,cessauit à natura:si in bonũ reformata est , utiq; de malo reformata est. Et si per cõpositionẽ dei cessauit à natura mali,natura cessauit ergo ,& mala fuit natura ante cõpositionem,& desinere potuit à natura post reformatio- nẽ.Sed & qualiter opatũ facias deũ,sequit᷑ ut ostendã.Planè à philosophis recessisse,tamẽ & à prophetis. Stoici eñ uolũt deũ sic ꝑ materiã decucurrisse quomodo mel ꝑ fauos.At tu nõ inquis pertrãsiens illã facit mũdũ,sed solũ- modo apparẽs & appropinquans ei sicut facit quid decor solũmodo appa- rens,& magnes lapis solũmodo adpropinquãs. Quid simile deus fabricãs mũdũ & decor uulnerãs animũ,aut magnes adtrahẽs ferrũ? Nã & si appa- ruit deus materiæ,sed nõ uulnerauit illã qd decor animũ:& si adpropinqua uit,sed nõ cohæsit illi,quod magnes ferro.Puta nũc exẽpla ut cõpetere ,certe si apparendo

Fort.commune aliquid.

Fort.subiicis & mox formaret.

Fort.deus.

Fort.nouisti igitur.

Fort.recessisse te & à p.

si apparendo & adpropinquando materiæ, fecit ex illa deus mundũ, utique ex quo apparuit fecit, & ex quo adpropinquauit. Ergo quando non fecerat retro, nec apparuerat illi, nec appropinquauerat. Et cui credibile est deum non apparuisse materiæ? uel qua consubstantiali suæ per æternitatem ab ea longe fuisse? quam credimus ubiq; esse, & ubiq; apparere. Cui etiam inanimalia & incorporalia laudes canunt apud Danielem. quantus hic locus in quo deus à materia tantum distabat, ut neq; appareret, neq; adpropinquaret ante mũdi molitionem? credo peregrinatus est ad illã de longinquo, cũ primũ ei uoluit apparere & adpropinquare. At enim prophetæ & Apostoli non ita tradũt mundũ à deo factũ, apparẽte solũmodo & adpropinquãte materiæ, quia nec materiã ullã nomiauerũt. Sed primo sophiã cõditã initia uiarũ in opera ipsius. Dehinc & sermonẽ prolatũ per quẽ omnia facta sunt & sine quo factũ est nihil. Deniq; sermone eius cœli cõfirmati sunt, & spiritu ipsius uniuersæ uirtutes eorum. Hic est deus dextra & manus ambæ per quas operatus est atq; molitus est. Opera enim manuũ tuarũ, inquit, cœli p quas & mẽsus est cœlũ, & palmo terrã. Non ita deo adulari ut uelis illũ solo uisu & solo accessu tot ac tãtas substãtias ptulisse & non proprijs uiribus instituisse. Sic enim & Hieremias cõmendat, deus faciẽs terrã in ualẽtia sua, parans orbẽ in intellegẽtia sua, & suo sensu extẽdit cœlos: hæc sunt uires ei9 quibus enixus, totũ hoc condidit. Maior est gloria eius, si laborauit. Deniq; septima die requieuit ab operibus, utrũq; suo more. Aut si adpresso dũmodo & adpropinquãs fecit hũc mundũ, nũquid cũ facere desijt, rursus adparere & adpropinquare cessauit? Atquin magis apparere cœpit & ubiq; cõueniri deus, ex quo factus est mũdus. Vides ergo quẽadmodũ operatione deus uniuersa cõstituit, ualẽtia faciẽtis terrã, ĩtelligẽtia parãtis orbẽ, & sensu extẽdentis cœlũ: nõ adparentis solũmodo nec adpropinquãtis, sed adhibẽtis tãtos animi sui nisus, sophiã, ualentiã, sensum, sermonẽ, spiritũ, uirtutem. Quæ illi nõ erũt necessaria: ut adparendo tãtũmodo & adpropinquãdo pfectus fuisset. Hæc autẽ sunt inuisibilia eius quæ secũdũ ea cœlũ ab institutiõe mũdi factis eius cõspici, unũ ne materiæ nescio quæ, sed sensualia ipsi9. Quis enim cõstituit sensum domini, de quo & clamat, pfundũ diuitiarũ & sophiæ, ut inuentibilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quid hæc magis sapiũt, quàm ut ex nihilo omnia facta sint? quæ nec inueniri nec inuestigari nisi solo deo possent, alioqui inuestigabilia, si ex materia sunt inuestigata & nõ inuenta. Igitur inquãtum constituit materiam nullam fuisse, ex hoc etiã quod nec talẽ cõpetat fuisse qualis inducitur, in tãtũ probaretur omnia à deo ex nihilo facta, nisi quod Hermogenes eodẽ statũ describendi materiæ quod est ipse, incõditũ, cõfusum, turbulentũ ancipitis & præcipitis & feruidi motus, documentis artis suæ de ostendit ipse pinxit.

Fort. noli ita.

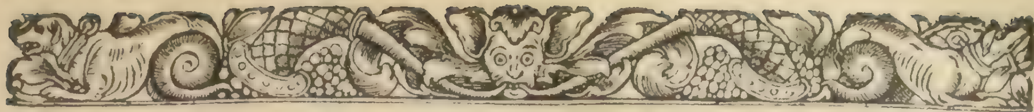
Fort. si ad partus tantummodo.

Fort. quo sic, & mox cõspici posset, non mat. & mox de quo exclamat.

Fort. eũdem describendo, quo est ipse, deo ostendit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI ADVERSVS HERMOGENEM, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

ALENTINVS Platonicæ Philosophiæ sectator, cum cuiusdam ecclesiæ episcopatū ambiret, & ipsius nō fuisset habita ratio, quodam alio qui pro nomine Christi multa passus erat, ad id muneris ascito, offensus hac re, ueteris cuiusdam opinionis præstigias aduersus orthodoxos docere cœpit, hoc uidelicet pacto sui cōtemptum ulturus. Id autem tanto facilius potuit, quanto Platoni magis solenne est, suam philosophiam quibusdam obumbrare figmentis, in cuius ille schola fuerat uersatus. Itaq; næenias excogitauit Platonicis numeris obscuriores, & Silenis Alcibiadeis re ipsa magis ridiculas, non in speciem tantum, quas suis sectatoribus uelut mera diuinitatis mysteria proponebat. Vide quantum Christianismo semper nocuerit philosophia. Cupiebat hic præstigiator purissimæ simplicissimæq; religioni Christianæ, Platonicas fabulas inuehere. Quam impietatē ineptijs ineptias addentes propagarūt postea Ptolemæus, Heracleon, Secūdus, Marcus, & Theotimus, quos hic collegium Valentinianorum appellat. Atq; aduersus eos hoc agit uolumine, peregrinis & coactis nominibus uanitatem suam tegentes, qualia sunt Bythios, Sige, Nus, Acinetos, Achamoth, Ien, & similia multa. De Valentino sic scribit in libro de præscriptionibus hæreticorum. Sed & cum genealogias (inquit) indeterminatas nominat Paulus, Valētinus agnoscitur. Apud quē æon ille, nescio qui, noui & non unius nominis generat è sua Charite & silentiū & Veritatē: & hij æque procreant duo: Sermonē, & uitam. Dehinc & isti generant hominē & ecclesiam, de qua prima hæc ideo decas æonum, exinde decem alij, & duodecim reliqui æones miris nominibus oriuntur in meram fabulam triginta æonum. Hec ibi. Meminit rursus eiusdē in Catalago hæreseôn aliquanto copiosius. Nec tacet Augustinus in libro de hæresibus ad Quoduultdeum. Diuus Hieronymus exponēs illud Nahum prophetæ, Ex te enim exibit cogitans contra dominū maliciā, An non, inquit, uidetur esse aduersus deum malicia & præuaricatio, dicere, quod Valentinus, quasi obortiuū errantis sapientiæ extremum æditum creatorem? Hæc illic. Idem alibi principes hæreticorū recensens, Marcionem, Bardesanen, Tacianum, primo loco ponit Valentinū. Quem secundo anno Antonini Pij sub pontifice Higino Romā uenisse Eusebius autor est in Chronicis, quo tēpore Cerdon Marcionis Magister etiam in urbem uenerit. Porrò Gnosticorum quos à Valētinianis descendisse uult, princeps fuit Basilides. Ipsi sibi hoc uocabulum indiderunt, ex scientiæ præstantia, qua se præditos iactabant.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, ADVERSVS VALENTINIANOS, LIBER.

ALENTINIANI frequentissimũ planè collegiũ inter hæreticos, quia plurimũ ex apostatis ueritatis, & ad fabulas facile est, & disciplina nõ terret. nihil magis curãt quàm occultare quod prædicãt, si tamen prædicãt qui occultant. Custodiæ officiũ conscientiæ officiũ est. Confusio prædicatur, dum religio adseueratur. Nã & illa Eleusinia, hæresis & ipsa Atticæ superstitionis, quod tacent pudor est. Idcirco & aditum prius cruciant, diutius initiant, quàm consignant, cum & portas ante quinquennium instituunt, ut opinionem suspẽdio cognitionis ædificent: atq; ita tantam maiestatem exhibere uideantur, quantam præstruxerunt cupiditatem. Sequitur iam silentij officium. adtente custoditur quod tarde inuenitur. Cæterum tota in adytis diuinitas, tot suspiria portarum, totum signaculum linguæ, simulachrum membri uirilis reuelatur. Sed naturæ uenerãdũ nomẽ allegorica dispositio prætendẽs, patrocinio coactæ figuræ sacrilegium obscurat, & cõuitium falsis simulachris excusat. Proinde quos nunc destinamus hæreticos, sanctis nominibus & titulis & argumẽtis ueræ religionis, uanissima atq; turpissima figmenta configurantes, facili claritati ex diuinæ copiæ occasione, quia de multis multa succedere est, Eleusiniana Valentiniana fecerunt lenocinia, sancta silentio magno, sola taciturnitate cœlestia. Si bona fide quæras, concreto uultu, suspenso supercilio, Altum est aiunt. Si subtiliter tentes, per ambiguitates bilingues communem fidem adfirmãt. Si scire te subostendas, negãt quicquid agnoscunt. Si cõminus certe statuam, simplicitatem sua cæde dispergunt. ne discipulis quidem proprijs ante committũt, quàm suos fecerint. Habent artificium quo prius persuadeant, quàm edoceant. Veritas autem docẽdo persuadet: non suadẽdo docet. Ideóq; simplices notamur apud illos, ut hoc tantum, non etiam sapientes: quasi statim defigere cogitur à simplicitate sapiẽtia, domino utrãq; iungente. Estote prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ. Aut si nos propterea insipientes quia simplices, Num ergo & illi propterea non simplices, quia sapientes? Nocentissimi autẽ qui non simplices, sicut stultissimi qui non sapientes. Et tamen malim in eam partem, meliori sumi uitio, si forte præstat

Eleusina. *Initiandi modus in Eleusinijs sacris,* *Phallus.* *Eleusinia.* *Altum est.* *Fort. certes, tuam simpl.* *Simplices.* *Fort. l. deficere cogatur.*

præſtat minus ſapere quàm peius, errare quàm fallere. Porrò facies dei expectat in ſimplicitate quærendi, ut docet ipſa Sophia, non quidem Valentini, ſed Salomonis. Deinde infantes teſtimonium CHRISTI, ſanguine litauerunt. Pueros uocem qui crucē clamant? nec pueri erant, nec infantes, id eſt ſimplices non erant. Repueraſcere nos & Apoſtolus iubet ſecūdum deum, ut malitia infantes per ſimplicitatem, ita, demū ſapientes ſenſibus ſimul dedi in ſapientiæ ordinem, de ſimplicitate manādi. In ſumma, CHRISTVM columba demonſtrare ſolita eſt, ſerpens uero tentare. Illa & à primordio diuinæ pacis præco. Ille à primordio diuinæ imaginis prædo. Ita facilius ſimplicitas ſola deum & agnoſcere poterit & oſtendere, prudentia ſola concutere potius & prodere. Abſcōdat itaq; ſe ſerpens quantum poteſt, totamq; prudentiam in latebrarū ambagibus torqueat: alte habitet, in cæca detrudatur, per amfractus ſeriem ſuam euoluat, tortuoſe procedat nec ſemel totus, lucifuga beſtia. Noſtræ columbæ domus ſimplex, etiam in æditis ſemper & apertis & ad lucem, amat figuram ſpiritus ſancti, orientē CHRISTI figuram. Nihil ueritas erubeſcit, niſi ſolūmodo abſcondi: quia nec pudebit ullū aures ei dedere, eū deum recognoſcere, quem iam illi natura cōmiſit, quem quotidie in operibus omnibus ſentit, hoc ſolo minus notū quod unicū non putauit, quod in numero nominauit, quod in alijs adorauit. Alioquin à turba eorum & aliam frequētiam ſuadere, à domeſtico principatu ad incognitum tranſmouere, à manifeſto ad occultum retorquere, de limine offendere eſt. Iam ſi & in totā fabulā initietur, nónne tale aliquid dabitur te in infantia inter ſomni difficultates à nutricula audiſſe, Lamiæ turres, & pectines ſolis? Sed qui ex alia conſcientia uenerit fidei, ſi ſtatim inueniat tot nomina æonum, tot coniugia, tot gemina, tot exitus, tot euentus, felicitatis, infelicitates diſperſæ atq; conciſæ diuinitatis, dubitabit ne ibidem pronunciare has eſſe fabulas & genealogias indeterminatas, quas Apoſtoli ſpiritus his iam tunc pullulantibus ſeminibus hæreticis dānare præuenit? Merito itaq; non ſimplices, merito tantūmodo prudentes, qui talia neq; facile producūt, neq; exerte defendunt, ſed nec omnes quos edocent, perdocent. Vtiq; aſtute, ut pudenda. Cæterum inhumane, ſi honeſta. Et tamen ſimplices nos omnes ſumus. Denique hunc primum cuneum congreſſionis armauimus, detectorem & deſignatorem totius conſcientiæ illorum, primamq; hanc uictoriam auſpicamur, quia quod tanto impendio abſconditur, etiam ſolūmodo demonſtrare, deſtruere eſt. Nouimus inquam optime originem quoq; ipſorum, & ſcimus cur Valentinianos appellemus, licet non eſſe uideantur. Abſceſſerunt enim à conditore, ſed minime origo deletur, & ſi forte mutatur: teſtatio eſt ipſa mutatio. Sperauerat Epiſcopatum Valentinus, quia & ingenio poterat & eloquio. Sed alium ex martyrij prærogatiua loci potitum indignatus, de eccleſia autenticæ regulæ abrupit (ut ſolent animi pro prioratu exciti, præſumptione ultionis accendi) ad expugnandam conuerſus ueritatem, &

Aliâs de limine fidē offendere eſt.

Turres lamiæ.

Pectines Solis.

Fort. germina.

Aliâs nos, omnia ſcimus.

Valentinus.

tem,& cuiusdam ueteris opinionis semini nactus colubroso uiam deliniauit. Eam postmodum Ptolemæus intrauit, nominibus & numeris æonum distinctis in personale substantia, sed extra deum determinatas quas Valentinus in ipsa summa diuinitatis ut sensus & adfectus motus incluserat. Deduxit & Heracleon inde tramites quosdam, & Secundus, & Magus Marcus: multum circa imagines legis Theotimus operatus est. Ita nusquã iam Valentinus, & tamen Valentiniani qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini integra custodia regular eius consulatur. Alioquin tantum se huic hæresi suadere permissum est, quantum lupæ fœminæ formam quotidie superare solenne est. Quid iniquum spiritale illud semen suum sic in uno quoque recenseãt? Si aliquid noui adstruxerint reuelationem statim appellant presumptionem, & charisma ingenium, nec unitatem, sed diuersitatem. Ideóq; prospicimus seposita illa solenni dissimulatione sua, plerosque diuidi, quibusdam articulis, etiam bona fide dicturos, hoc ita non est, & hoc aliter accipio, & hoc non agnosco. Varietate enim innouatur regularum facies. Habet etiam colores ignorantiarum. Mihi autem cum Archetypis erit limes principalium magistrorum, non cum adfectatis ducibus passiuorum discipulorum. Nec undique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam uiri sanctitate, & præstantia insignes, nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales, instructissimis uoluminibus & prodiderunt & retuderunt, ut Iustinus Philosophus & martyr, ut Miltiades ecclesiarum sophista, ut Irenæus omniũ doctrinarum curiosissimus explorator, ut Proculus nostræ uirginis senectæ, & CHRISTIANAE eloquentiæ dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto optauerim assequi. Aut si in totũ hæreses non sunt, ut qui eas pellunt finxisse credantur, mentietur Apostolus prædicator illarum. Porrò si sunt, non aliæ erunt quàm quæ retractãtur. Nemo tam ociosus fertur stilo, ut materias habens fingat. Igitur hoc libello quo demonstrationem solum præmittentes solius arcani, ne quem ex nominibus tam peregrinis, & coactis, & compactis, & ambiguis, caligo suffundat, quomodo eis usuri simus prius demandabo. Quorundam enim de Græco interpretatio nõ occurrit ad expeditam proinde nominis formã, quorundam, nec de sexu genera conueniunt, quorundam usitatior in Græco notitia est. Itaq; plurimum Græco ponemus. significantiæ per paginarũ limites aderunt, nec Latinis quidem deerũt Græca, sed in lineis desuper notabuntur, ut signum hoc sit personalium nominum propter ambiguitates eorum qui cum alia significatione cõmunicant. Quanquam autem distulerim congestionem, solam interim professus narrationem, sicubi tamen indignitas meruerit suggillari, non erit delibatione transpunctoria expugnatio congressionis. Lusionem deputa lector ante pugnam ostendam, sed nõ in prima uulnera. Si & ridebitur alicubi, materijs ipsis satisffiet. Multa sunt sic digna

Ptolemæus. Heracleon. Secundus. Marcus. Theotimus. Antiochia. Axionicus. Al's regulare eius consolatur. Iustinus. Miltiades. Irenæus. Proculus. Fort. in Græca.

ſic digna reuinci,ne grauitate adorentur. Vanitati proprie feſtiuitas cedit. Congruit & ueritati ridere,quia lætans de æmulis ſuis ludere quia ſecura eſt. Curandum planè,ne riſus eius rideatur,ſi fuerit indignus. Cæterum ubicũq; dignus riſus,officium eſt. Deniq; hoc modo incipiã. Primus omnium Ennius poëta Romanus,cœnacula maxima cœli ſimpliciter pronũciauit,elati ſitus nomine,uel quia Iouẽ illic epulãtẽ legerat apud Homerũ. Sed hæretici quãtas ſupnitates ſupernitatũ,& quãtas ſublimitates ſublimitatũ in habitaculum dei ſui cuiuſq; ſuſpẽderint,extulerint,expanderint,mirũ eſt,etiã creatori noſtro. Enniana cœnacula in ædicularum diſpoſita ſint forma,alijs atq; alijs pergulis ſuperſtructis,& unicuiq; deo per totidẽ ſcalas diſtributis, quot hæreſes fuerint. Meritoriũ factus eſt mũdus. Inſulã credas,tanta tabulata cœlorum neſcio ubi. Illic etiã Valentinianorũ deus ad ſummas tegulas habitat,hunc ſubſtantialiter quidem αἰῶνα τέλειον appellant. Perſonaliter uero προάρχην & τὴν ἀρχήν,etiam Bythion,quod in ſublimibus habitanti minime congruebat,innatum,immenſum,infinitum,inuiſibilem,æternumq; definiunt,quaſi ſtatim probent eſſe,ſi talem definiant qualem ſcimus eſſe debere,ſic & ante omnia fuiſſe dicatur. Sed ut ſit expoſtulo,nec aliud magis in huiuſmodi denoto,quàm quod poſt omnia inueniuntur,qui ante omnia fuiſſe dicuntur,& quidem non ſuaſe. Itaq; Bythios iſte infinitis retro æuis in maxima & altiſſima quiete in ocio plurimo,placidæ & ut ita dixerim ſtupentis diuinitatis,qualem iuſſit Epicurus,& tamẽ quẽ ſolũ uolũt,dantei ſecundã in ipſo & cũ ipſo perſonã & notam,quã & Charin & Sigen inſuper nominant,& forte accedunt in illa cõmendatiſſima quiete,mouere eum de proferendo tandem initio rerum à ſemetipſo. Hoc uice ſeminis in Sigæ ſuæ uelut in genitalibus uuluæ locis collocat. Suſcipit illa ſtatim & prægnãs efficitur,& parit utiq; ſilẽtio Sigen,& quem parit Nus eſt,ſimillimum patri & parem per omnia. Denique ſolus hic capere ſufficit immenſam illam & incomprehenſibilem magnitudinem patris,ita & ipſe pater dicitur,& initium omnium & proprie Monogenes. Atquin non proprie,ſiquidem non ſolus agnoſcitur. Nam cum illo ꝓceſſit & fœmina,cui ueritas Monogenes,quia prior genitus,quanto congruẽtius Protogenes uocaretur. Ergo Bythios,& Sige,Nus,& Veritas,prima quadriga defenditur,Valentinianæ factionis, matrix & origo cunctorum. Namq; ibidem Nus ſimul accepit prolationis ſuæ officium,emittit & ipſe ex ſemetipſo Sermonem & Vitam,quæ ſi retro non erat utiq; nec in Bythion. Et quale eſt ut inde obita non fuerit? ſed & hæc ſoboles,ad initium uniuerſitatis,& formati Pleromatis totius emiſſa, facit fructum,Hominem & Eccleſiam procreat,habes Ogdoadem,tetradẽ duplicem,ex cõiunctionibus maſculorũ & fœminarũ,cellas ut ita dixerim, primordialiũ Aeonum,fraterna connubia Valentinianorũ deorum,cenſus omnes ſanctitatis & maieſtatis hæreticæ,neſcio criminũ an numinũ turbã, certe fontem reliquæ fœcunditatis. Ecce enim ſecunda tetras,ſermo & Vita

Ennius. *Aliâs,inſulam feliculam credas.* *Charis gratia* *Sige,Silentium.* *Fort.l. & parit utiq; Sige hoc eſt Silentium.* *Nõs.* *Veritas.* *μονογενής.* *Sermo.* *Vita.* *Homo.* *Eccleſia.*

Homo & Ecclesia, quod in patris gloriam fruticasset, huic numero gestientes, & ipsi tale quid patri de suo offerre alios ebulliunt fœtus, proinde coniugalis, per copulā utriusq; naturæ. Ac Sermo & Vita decuriā æonum simul fundunt: illac Homo & Ecclesia, duos amplius æquiparādo parētibus, quia & ipsi duo cū illis decē tot efficiunt, quot ipsi ꝑcreauerūt. Reddo nūc nomina quos decuriā dixi. Bythios, & Mixis, & Hedone, Acinetos, & Syncrasis Monogenes, & Macaria. Contra duodenarius numerus hi erunt: Paracletus, & Pistis, Patricos, & Elpis, Metricos, & Agape, Aenos, & Synesis, Ecclesiasticus, & Macariotes, & Eletus, & Sophia. Cogor hic quid ista nomina desiderēt proferre de pari exemplo, In isclis Karthaginiensibus, fuit quidā rigidissimus rhetor Latinus Phorphorus nomine, cū uirum fortem perorare: Venio, inquit, ad uos optimi ciues de prælio cū uictoria mea cum felicitate uestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triūphalis. Et scholastici statim familiæ Phorphorisæ acclamant. Audisti fortunatam, & Hedonen, & acinetum & hæletum, acclama familiæ Ptolemæisæ. Hoc erit Pleroma illud arcanum diuinitatis tricenariæ plenitudo. Videamus quæ sint istorum priuilegia numerorū, quaternarij, & octonarij, & duodenarij. Interim in tricenario fœcunditas tota deficit. castrata est uis & potestas & libido genitalis æonum, quasi nō & numerorum tanta adhuc coagula superessent, & nulla alia de pædagogio nomina. Quare enim nō & quinquaginta & cētum procreantur? quare non & sterceiæ & Syntrophi nominantur? Sed & hoc exceptio personarum est, quod solus ille Nus ex omnibus immensi patris fruitur notione: gaudens & exultans, illis utiq; merentibus. Planè Nus & quantum in ipso fuit, & uoluerat & tentauerat, cæteris quoq; communicare quæ norat, quantus & quàm incomprehensibilis pater, sed intercessit mater Sige. Illa scilicet quæ & ipsis hæreticis suis tacere præscribit. Etsi de patris nutu aiunt factum, uolentis omnes in desiderium sui accendi. Itaque dum macerantur intra semetipsos, dūm tacita cupidine cognoscendi patrem urūtur, penè scelus factum est. Namque ex illis duodecim æonibus quos Homo & Ecclesia ædiderant, nouissima natu Aeon, uiderit Solœcismus, Sophia enim nomen est, incontinentia suisne coniugis Philetis societate prorumpit in patrem inquirere, & genus contrahit uitij, quod exorsum quidem fuerat in illis alijs qui circa Nun, in hunc autem uel in Sophiam deriuarat, ut solent uitia in corpore alibi connata in aliud membrum perniciem suam efflare. Sed enim sub prætexto dilectionis in patrem æmulatio superabat in Nun solum de patre gaudentem. Vt uero impossibilia contendens Sophia frustrarat, & uincitur difficultate & extenditur affectione, modico absuit præ|ui dulcedinis & laboris deuorari, & in reliquam substantiā dissolui: nec aliâs quam pereundo cessasset, nisi bono fato in Horon incursasset. Quædam & huic uis est fundamentum, uniuersitatis illius extrinsecus custos, & quem Crucem appellant & Lytroten, & Carpisten. Ita Sophia periculo

Fort. In scholis. *Phosphorus.*

Fort. Phosphoricæ & mox, Ptolemaicæ.

Aliâs sui ne cōiugis Phileti.

culo exempta & tarde persuasa, de inclinata inuestigatione patris conquie- uit, & totam animationem Enthymesi cum passione quæ insuper acciderat exposuit. Sed quidam exitum Sophiæ & restitutionem aliter somniaue- runt. Post irritos conatus & spei deiectionem, deformatam eam pallore credo & macie & incuria, propè utique patrem non minus denegatum do- lebat quàm amissum. Dehinc in illo mœrore ex semetipsa sola, nulla opera coniugij concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? Et gallina sortita est de suo parere. Sed & uultures fœminas tantum parere aiunt & tamen sine masculo mater. Et metuere postremo ne finis quoque insisteret, hærere de ratione casus, curare de occultatione. Remedia nusquam. Vbi enim iam Tragœdiæ & comœdiæ à quibus forma mutuaretur exponendi, quod cir- ca pudorem erat natum. Dum in malis res est: suspicit, conuertit ad pa- trem, sed incassum enisa, & uires deserebant, in preces succedit. Tota etiam propinquitas pro ea supplicat, uel maxime Nus, quid in causa mali tanti? Nullus tamen Sophiæ exitus. uacuit omnes ærumnæ eius operantur. Si- quidem & illa tunc conflictatio in materiæ originem peruenit. ignorantia pauorem, mœror substantiæ fiunt. Ibidem pater motus, aliquando mo- tus, quẽ supra diximus Horon per monogenẽ Nun in hæc promit in ima- gine sua fœmina marem, qui æde patris ex uita uariant. Adijciunt autem Horo etiam metagogia circunductorem uocari, & Horoten huius prædi- cant opera, & repressam ab inlicitis & purgatam à malis, & deinceps con- firmatam Sophiam & coniugio restitutam, & ipsam quidem in Pleroma- tis censura mansisse. Enthymesin uero eius & illam adpendicen passione abhorrere, ligatam & crucifixam, & extra æuum factã malum (quod aiunt) foras. spiritalem tamen substantiam illam, ut naturalem quendam impe- tum Aeonis, sed informem & inspectatam, quatenus nihil adprehendis- set, Ideóque fructum infirmum, & fœminam pronunciatam. Igitur post Enthymesin extorrem & matrem eius Sophiam coniugi reducem, ille ite- rum Monogenes, ille Nous, ociosus planè de patris cura, atque prospectus solidandis rebus, & Pleromati muniendo iamque figendo, ne qua eiusmo- di rursus concussio incuteret, nouam excludit copulationem CHRISTVM, & spiritum sanctum turpissimum putem duorum masculorum, aut fœ- mina erit spiritus sanctus, & uulneratur à fœmina masculus. nomen in his datur unum, procurare concinnationem Aeonum, & dabis officij socie- tatem. duæ Scholæ, protinus duæ cathedræ, inauguratio quædam diui- dendæ doctrinæ Valentini, CHRISTI erat inducere æonas naturam con- iugiorum. Vides quam rem planè & innati coniectationem, & ido- neos efficere generandi in se agnitionem patris, quod capere eum non sit neque comprehendere, non uisu denique, non auditu compotiri eius nisi per Monogenen. Et tamen tolerabo quod ita discedunt patrem nosse ne nos & illud magis. Doctrinæ denotabo peruersitatem, quod doce-

Enthymesis.

bantur,incōprehensibilem quidem patris causam esse perpetuitatis ipsorū. Comprehensibilē uero eius, generationis illorum & formationis esse rationem. Hac enim dispositione illud opinor insinuatur experiri deum non adprehendi, siquidem inadprehensibile eius perpetuitatis est causa. Adprehēsibilem autē nō perpetuitatis, sed natiuitatis & formationis egentiū perpetuitatis. Filiū autem constituūt adprehensibilem patris, quomodo tamē adprehendatur, tū prolatus CHRISTVS edocuit: spiritus uero sanctij propria unde doctrinæ studio omnes peræquati, gratiarū actionē prosequi nossēt, & uerā inducerentur quietē. Itaq; omnes forma & sciētia peræquātur, facti omnes quod unusquisq;, nemo aliud, qa alteri omnes refundūtur in Nun, omnes in Homines, in Philetos, Et quæ fœminæ in Sicas, in Zoas, in Ecclesias, in fortunatas, ut Ouidius metamorphoseis suas deleuisset, si hodie maiorem cognouisset. Exinde refecti sunt, & constabiliti sunt, & in requiem ex ueritate cōpositi, magno cū gaudij fructu hymnis patrē cōcinūt. Diffundebatur & ipse lætitia, & utiq; bene cantantibus filijs nepotibus. Quidni diffunderetur omni iocunditate Pleromate liberato? Quis nauclerus non etiā cū dedecore lætatur? Videm⁹ quotidie nauticorū lasciuias gaudiorū. Itaq; ut nautæ ad symbolā semper exultāt, tale aliquid & Aeones unū iā omnes etiā forma, nedū sententia, cōuenientibus ipsis quoq; fratribus & magistris CHRISTO & spiritu, quod optimū atq; pulcherrimū unusquisq; florebat, cōferūt in mediū. Vane opinor. Si enim unū erant omnes ex supradicta pæquatione uacabat symbolæ ratio, quæ fermè ex uarietatis gratia constat. Vnū omnes bonū cōferebāt, quod omnes erāt. De modo forsitan fuerit ratio, aut de forma ipsius iā peræquationis. Igit̄ ex ære collocatio (quod aiūt) in honorem & gloriā patris, pulcherrimū Pleromatis sydus fructūq; perfectum cōpingunt, Ieiuniū eū cognominant Soterē, & CHRISTVM, & Sermonem de patruitis, & omnia iam ut ex omniū defloratione constructum graculū Aesopi, Pandorā Hesiodi, Acci Patinā, Nestoris cocetū, Miscellaneam Ptolemæi. Quā propius fuit, de aliquibus hostias curis pancapipannirapiā uocari, à tā ociosis autoribus nominū. Vt aūt tantū sigillariū extrinsecus quoq; inornassent, satellites ei angelos proferunt. Par genus, si inter se potest fieri. Si uero Soteri constantiuos (ambigue enim positū inueni) quæ erit eminētia eius inter satellites coæquales? Cōtinet hic igitur ordo primā professionem, pariter & nascentiū & nubentiū & generātiū æonū Sophiæ ex desiderio patris, periculosissimū casum mori oportunissimū, auxiliū Enthymeseos, & cōiūctæ passiōis expiatū CHRISTO, & spiritus sancti pædagogatū, æonū tutelarē reformatū, Soteris pauoninū ornatum, Angelorum cōparaticium antistatum. quod superest inquis, uos ualete & plaudite. Imò quod superest, inquā, uos audite & proicite. Cæterum hæc intra cœtum pleromatis decucurrisse dicuntur. Prima tragediæ scena. Alia autem transipariū cothurnatio est, extra pleroma dico, & tamē exit? sub sinu patris intra ambitum

Ouidius.

Collato uel collatitio.

Als Quin propius.

Locus hic est mire deprauatus. Fort. l. pancapiā & panrapiā quod omnia capiat omniáq; rapiat de prioribus ipse diuinabis. nam mihi diu cogitanti nihil in mentē uenit quod ad modum quadret.

ambitum Hori custodes qualis extra iam in libero ubi deus nō erat. Nāq; Enthymesis siue iam Achamoth, quod abhinc scriptam hoc solo ininterpretabili nomine, ut cum uitio indiuiduæ passionis explosa est in loca luminis aliena quod pleromatis res est, in uacuum atque inane illud Epicuri miserabilis, etiam de loco est: certe nec forma nec facies ulla, deuestiua scilicet & abortiua genitura. dum ita rerum habet flectitur, à superioribus CHRISTVS deducitur, per Horon aborsum ut illud informat de suis uiribus, solius substantiæ non etiam scientiæ forma, & tamen cum aliquo peculio relinquitur: iteratur odor incorruptibilitatis quo compos se casus sui potiorum desiderio suppararetur. hac misericordia functus non sine spiritus sancti societate, recurrit CHRISTVS in pleroma. Vsus est rerum, ex liberalitatibus quoque nomina accedere. Enthymesis de actu fuit, Achamoth unde, adhuc quæritur. Sophia de matre manat. Spirit⁹ sanctus ex angelo accipit CHRISTVM, à quo derelicta se statim senserat, desiderium. Itaq; prosiluit & ipsa lumen eius inquirere, quem si omnino non nouerat, ut inuisibiliter operatum, quomodo lumen eius ignotum cum ipso requirebat? Tamē tentauit, & fortasse adprehendisset, si non idem Horos qui matri eius tam prospere uenerat, nunc tam importune filiæ occurrisset, ut etiam inclamauerit in eam Iao, quasi porrò Quirites, aut fidem Cæsaris. inde inuenitur Iao in scripturis. Ita depulsa quominus pergeret, nec habens superuolare crucem, id est Horon, quia nullum catuli laureolum fuerit exercitata, ut destituta ut passioni illi suæ in trichea multiplicia atque perplexa, omni genere eius cœpit adfligi mœrore, quod non perpetrasset inceptum metum, ne si ut luce, ita & uita orbaretur, consternatione tum ignorantia. Nec ut mater eius. Illa enim Aeon ad hæc pro conditione deterius insurgente, adhuc & alio fluctu conuersionis in CHRISTVM, à quo uiuificata fuerat, & in hanc ipsam conuersionem temperata. Age nunc discant Pythagorici agnoscāt Stoici, Plato ipse, unde materiam quam innatam uolūt & originem & substantiam traxerit in omnem hanc struem mundi, quod nec Mercurius ille Trismegistus magister omnium Physicorum recogitauit. Audisti conuersionem, genus aliud passionis. Ex hac omnis anima huiusmodi dicitur constitisse, etiam ipsius Demiurgi, id est dei nostri. Audisti mœrorem & timorem. Ex his initiata sunt cætera. Nam ex lachrymis eius uniuersa aquarum natura manauit. Hic æstimandum quem exitum duxerit, quantis lachrymarum generibus inundauerit. Habuit & salsas, habuit & amaras & dulces, & calidas, & frigidas guttas, & bituminosas, & ferruginantes, & sulphurātes utiq;, & uenenatas, ut & Nonacris inde sudauerit quæ Alexādrū occidit, & licesiarium inde defluxerit quæ ebrios efficit, & Salmacis inde se soluerit quæ masculos mollescit. Cœlestes ibres pipiauit Achamothe. Nos in cisternis etiā alienos luctus & lachrymas seruare curamus. Proinde ex cōsternatione & pauore corporali elemēta ducta sunt. & tamē in tāta circūstātia solitudinis

Fort. de festina sci. *Fort. habena.*

Pythagorici. *Stoici.* *Plato.* *Mercurius.*

Nonacris. *Licesiarium.* *Salmacis.*

tia solitudinis, in tanto circumspectu destitutionis ridebat interdum, qua conspecti CHRISTI recordans, eodē gaudio risu lumen effulsit. Cuius hoc prouidētiæ beneficium quæ illam ridere cogebat? idcirco ne semper nos in tenebris moraremur. Nec obstupescas, quis lætitia eius tam splendidum elementum radiauerit mūdo, cum mœsticia quoque eius tam necessarium instrumentum defuerit seculo. O risum illuminatorem, ó fletū rigatorem. & tamen poterat remedio iam agere cum illius loci horrore. Omnē enim obscuritatē eius discussit. sed quoties ridere uoluisset, uel ne cogeretur desertores suos supplicare? Conuertitur enim ad preces & ipsa more materno. Sed CHRISTVS quem iam pigebat extra Pleroma proficisci, uicarium præficit Paracletū, Soterem. Hic erit IESVS, largito ei patre uniuerso æonū summam potestatem subijciendis eis omnibus, uti in ipso secundum Apostolū omnia cōfœderentur: Ad eam emittit cū officio atq; comitatu coætaneorū Angelorū, credas & cum duodecim facibus. ibidē aduentu pompatico eius concussa Achamoth, protinus uelamentum sibi obduxit, ex officio primo ueneratinis & uerecundiæ. Dehinc contemplatur eum fructiferum suggestum, quibus inde conceperat uiribus occurrit illi quirie chære. Hic opinor susceptam ille confirmat atq; confirmat agnitione iam & ab omnibus iniurijs passionis expumicat, non eadem negligentia in exterminium discretis quæ acciderat in casibus matris. Sed enim exercitata uicia, & usu uiriosa confudit. Atq; ita massaliter solidata defixit seorsum in materiæ corporalē paraturam, commutans ex incorporali passione indita habilitatem atq; naturam qua peruenire mox posset in æmulas æquiparantias corpulētiarum, ut duplex substantiarum conditio ordinaretur, de uicijs pessima, de conuersione passionalis. Hæc erit materia quæ nos cōmisit cū Hermogene cæterisq; qui deum ex materia non ex nihilo operatum cuncta præsumunt. Abhinc Achamota expedita tandem de malis omnibus, ecce iam proficit, & inopera maiora frugescit. Præ gaudio enim tanti ex infelicitate successus concalefacta, simulq; contemplatione ipsa angelicorum luminum, ut ita dixerim, subfermentata, pudet, sed aliter exprimere nō est, quodāmodo substruit intra & ipsa in illos, & conceptu statim intumuit spirituali ad imaginē ipsam, quā uis lætantis ex lætitia prurientis intentionis imbiberat, & sibi intimarat. Peperit denique & facta est exinde trinitas generum ex trinitate causarum. Vnum materiale quod ex passione. Aliud animale quod ex conuersione. Tertium spiritale, quod ex imaginatione. Hac autoritate trium scilicet liberorum agendis rebus exercitior facta, formare singula genera cōstituit. Sed spiritale quidem non ita potuit attingere ut & ipsa spiritalis. Ferè enim paria & consubstantiua, in alterutrum ualere societas naturæ negauit. Eo animo si unum ad animale conuertit, prolatis Soteris disciplinis. Et primum, quod cum magno horrore blasphemiæ & pronunciandum & legendum est & audiendum deum fingi adhuc nostrum & omnium

præter

Fort. uniuersorum.

Cum duodecim facibus, aduentu pompatico.

Fort. l. κύριε χαῖρε.

Hermogenes.

Autoritas trium liberorum.

(præter hæreticorum) patrem & deum Demiurgum & regem uniuersorum quæ postea illum. Ab illo enim, si tamen ab illo & non ab ipso potius Achamoth à quo occulto nihil sentiēs eius, & uelut singillario extrisecus ductu, in omnem operationem mouebatur. Deniq; ex hac personarum in operibus ambiguitate nomen illi Metropatoris miscuerunt, distinctis appellationibus cæteris secūdum status & situs operum. ut animalium quidem substantiarum quas ad dextram commendant, patrem nūcupent. Maternarū uero quas ad læuam delegāt, Demiurgum nominent. Regem autem communiter in uniuersitatē. Sed nec nominū proprietas competit proprietati operū de quibus nomina omnia, cum deberet illa hæc: uocitari à qua res agebant, nisi quod iam nec ab illa. Cum enim dicāt Achamoth in honorem æonum imagines commentatam, rursus hoc in Soterem autorem detorquent, qui per illam sit operatus, ut ipsam quidem imaginem patris inuisibilis, & incogniti darent incognitam. Licet & inuisibilis Demiurgo: eūdem aūt Demiurgum nōn filiū effingerēt. Archangeli uero Demiurgi opus, reliquos æonas exprimerent. Cum imagines audio tantas trium, quæro non ius, nunc ut imagines rideam peruersissimi pictoris illorum? Fœmina Chamoth, imaginem patris, & ignarum matris demiurgum, multo magis patris imaginem, non ignorantis patrem, & Angelos famulos simulacra dominorum, hoc est mulum de asino pingere, & Ptolemæum describere de Valentino. Igitur Demiurgus extra pleromatis limites constitutus, in ignominiosa æterni exilij uastitate nouam prouinciam condidit, hunc mundum repurgata confusione & distincta diuersitate duplicis substantiæ illius destrusæ, animaliū & materiarum, ex incorporalibus corpora ædificat, grauia, læuia, sublimantia, atque uergentia, cœlestia atque terrena, cum ipsam cœlorum septemplicem scenam solio desuper suo finit. Vnde & sabbatum dictum est, ab hebdomade sedis suæ. & Ogdoada mater Chamoth ab argumēto Ogdoadis primi genitalis. Cœlos autem noëros deputant, & interdum angelos eos faciunt, sicut & ipsum Demiurgum, sicut & Paradisum archangelum quartū, quomodo & hunc supra cœlum tertium pangunt, ex cuius uirtute sumpserit Adam deuersatus illic inter nubeculas & arbusculas. Satis meminerat Ptolemæus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci, & in arbore pisces, sic & in cœlestibus nuceta præsumpsit. Operatur Demiurgus ignorās, & ideo fortasse non scit arbores in sola terra institui oportere. Planè mater sciebat. Quid ni suggerebat? quæ & effectū suū ministrabat. Sed tātū fastigium filio exstruēs per ea opera quæ illū & patrē & deū & regē ante Valentinianorū ingenia testātur, cur sibi quoq; ista noluit esse nota, postea quæram. Interim teneā deū Sophiā cognominari, & terrā, & matrē quasi matrē terrā, & quod magis rideas etiam spiritū sanctū. Ita omnē illi honorē cōtulerūt fœminæ puto & barbā: ne dixerim cætera: alioquin Demiurgus adeo rerū nō erat cōpos de animalibus scilicet censu inualitudinis spiritalia accedere,

Fort. post illum. & mox, ab ipsa potius.

Mulum de asino pingere.

Puerilia dicibula.

dere,ut se solũ ratus,concionaret̃,Ego deus & absq; me non est.certe tamen non fuisse se retrosciebat.Ergo & factum intelligebat, & factitatorem facti esse quẽcumq;.Quomodo ergo solus sibi uidebatur, & si non certus,saltim suspectus de aliquo factitatore? Tolerabilior infamia est apud illos in diabolũ,uel quia origo sordidior capit.Ex nequitia eñ mœroris illius deputatur,ex qua angelorum & dæmonum ,& omnium spiritalium militarium genituras notant,& tamen diabolum quoq; opus demiurgi affirmant & Mũditenentem appellant & superiorum magis gnarum defendunt ut spiritalem natura,quàm demiurgum,ut animalem.Meretur ab illis prælationem, cui omnes hæreses procurantur. Singularium autem potestatum arces his finibus collocãt.In summis summitatibus præsident,Tricenarius pleroma, Horo signante lineam extremam:inferius illũ metatur medietatem Achamoth filium calcans. Subest enim Demiurgus in hebdomade sua,magis diabolus. In isto nobiscum conuenit mundo,coẽlementato & concorporificato (ut supra æditũ est)ex Sophiæ utilissimis casibus,qua nec aërem habere reciprocandi spiritus spacium ,teneram omnium corporum uestem,colorem omnium iudicem,organũ temporũ,si non & istum Sophiæ mœstitia colasset,sicut animalia metus,sicut conuersio eius ipsum Demiurgũ.His omnibus elementis atq; corporibus,ignis inflabellatus est:cuius originalẽ Sophiæ passionem ,quia nondum ædiderunt ,ego interim argumentabor motiunculis eius excussum. Credas enim illam in tãtis uexationibus etiam febricitasse.Cum talia de deo uel de dĳs,qualia de homine figmenta? Molitus enim mũdum Demiurgus,ad hominem manus confert,& substantiã si capit non ex ista,inquiunt,arida quam nos unicam nouimus terram. quasi non & si arida postmodum,adhuc tamen tunc aquis ante segregatis superstite limo siccauerit:sed ex inuisibili corpore materiæ illius, scilicet philosophicæ,defluxili & fusili eius :quod unde fuerit,audeo æstimare:quia nusquã est.Si enim fusile & fluxile liquoris est qualitas,liquor autem omnis de Sophiæ fletibus,fluxit,sequitur ut limum ex pituitis & gramis Sophiæ constituisse credamus,quæ lachrymarũ proinde sunt feces ,sicut aquarum ,quod desidet limus est.Figulat ita hominem Demiurgus ,& de afflatu suo animat,sic erit & choicus & animalis,ad imaginẽ & similitudinem factus:quadruplex res,ut imago quidem choicus deputetur,materiali scilicet.Et si non ex materia Demiurgus.Similitudo aũt animalis.Hoc enim & Demiurgus. habes duos interim.Carnalem superficiem postea aiunt choico supertextã, & hanc esse pelliceam tunicã obnoxiam sensui.Inerat autem in Achamoth, ex substantia Sophiæ matris,peculium quoddam seminis spiritalis,sicut & ipsa Achamotha in filio Demiurgo sequestrauerat,ne hoc quidem gnaro. Accipe industriam clandestinæ prouidentiæ huius. Ad hoc enim & deposuerat & occultauerat ,ut cum Demiurgus animam mox de suo afflatu in Adam cõmunicaret,pariter & semen illud spiritale quasi per carnalem animam

Fort. militiarum.

mam deriuaretur in choicum:atq; ita fœturatum in corpore materiali,uelut in utero & adultum illic idoneum inueniret suscipiendo quandoq; sermone perfecto. Itaq; cũ demiurgus traducẽ animæ suæ cõmittit in Adam, latuit homo spiritalis flatu, IESVS insertus. & pariter corpori inductus, quia non magis semen nouerat matris demiurgus quàm ipsam. Hoc semẽ ecclesiã dicunt, ecclesiæ supernæ speculũ, & hominis incẽsum. Proinde eum ab Achamoth deputantes quemadmodũ animalẽ à demiurgo: choicum substantia arches carne, materia. Habes nouũ, id est, in quadruplũ Gerionem. Sic & exitũ singulis diuidunt. Materiali quidẽ, id est, carnali, quẽ & sinistrũ uocant indubitatũ interitũ. Animali uero quẽ & dextrũ appellãt dubitatũ euentum, utpote inter materialẽ spiritalemq; nuncianti & illac debito quam plurimũ adnuerit. Cæterũ spiritalẽ emitti in animalis cõparationẽ ut erudiri cũ eo & exerceri in conuersationibus potuit. Indiguisse enim animalẽ etiam sensibilium disciplinarũ, in hoc & paraturã mundi prospectam, in hoc & Soterem in mũdo repræsentatũ, in salutẽ scilicet animalis. Alia adhuc cõpositione monstrosum, uolunt illũ prospicias earũ substantiarũ inuidisse, quarũ summã salutis esset redacturus, ut spiritalẽ quidẽ susceperis ab Achamoth: animalẽ uero quẽ mox à demiurgo induit CHRISTVM. Cæterũ corporalẽ ex animali substantia. sed miro & inenarrabili ratiõis ingenio constructã, administrationis causam ui contulisse, quo congressui & conspectui & contactui & defunctui ingratis* subiacent. Materiale autẽ nihil in illo fuisse utpote salutis alienũ, quasi alijs fuerit necessarius quàm egẽtibus salute. Et totum hoc, ut carnis nostræ habitũ alienando à CHRISTO à spe etiã salutis excipiant. Nunc reddo de CHRISTO in quẽ tanti licentiã Ien inserunt quidã, quanta spiritale semen animali cũ inflatu infulciũt, fartilia nescio quæ cõmenti, & hominũ & deorũ suorũ: esse etiã demiurgo suũ CHRISTVM filium naturalẽ. Deniq; animalẽ prolatum ab ipso promulgatum profertis, in præpositionũ quæstiõibus positũ, id est per uirginẽ, nõ ex uirgine æditum: quia delatus in uirginẽ transmeatorio potius quàm generatorio more processerit, per ipsam, non ex ipsa: nõ matrẽ eam, sed uiam passus. Super hunc itaq; CHRISTVM deuolasse tunc in baptismatis sacramento Ien per effigiem columbæ. Fuisse aũt & in CHRISTO etiã ex Achamoth spiritalis seminis condimentũ ne marcesceret, scilicet reliqua farsura. Nam in figurã principalis tetradis, quatuor eum substantijs stipant: spiritalis Achamothiana, animalis Demiurgina, corporalis Ine enarratiua, & illa sotericiana, id est, columbina. Et soter quidẽ permãsit in CHRISTO, impassibilis, inlæsibilis, inadprehensibilis. Deniq; cum ad adprehensiones uenitur, discessit ab illo in cognitione Pilati. Proinde nec matris semen admisit, iniurias æque in subditiuũ, & ne ipsi quidem Demiurgo compertũ. Patitur uero animalis & carneus CHRISTVS, in deliniationẽ supioris CHRISTI, qui Achamoth formandũ, substantiuali, non agnitionali forma cruci,

Forte* subiaceret

I id est

id est, Horo fuerat innixus. Ita omnia in imagine surgēt, planè & ipsi imaginarij Christiani. Interea Demiurgus omniū adhuc nescius, ut si aliquid & ipse per prophetas concionabitur, ne huius quidē operis sui intelligens. Diuidunt enim & prophetiare patrocinium in Achamoth, semen in Demiurgum. Vbi aduentū Soteris accepit propere & ouanter accurrit, cū omnibus uiribus suis, Centurio de Euangelio. Et de omnibus inluminatus, ab illo etiam spem suam discit, quod successurus sit in locū matris. Ita exinde securus dispensationē mūdi huius uel maxime ecclesiæ protegendæ nomine quāto te oportuerit insequitur. Colligam nunc ex disperso ad cōcludendū, quæ de totius generis humani dispositione iusserat, triformē naturam primordio profecti: & tamen *inunitā in Adam: inde iam diuidūt p singulares generum proprietates, nacti occasionem distinctionis huiusmodi ex posteritate ipsius Adæ, moralibus quoq; differentijs tripartitæ Cain & Abel. Sed fontes quodāmodo generis humani in totidē deriuant argumenta, naturæ atq; sententiæ, choicum saluti degeneratū: ad Cain redigūt animale mediæ spei deliberatū. Ad Abel cōponūt spiritale certæ saluti præiudicatū in Seth recondunt. Sic & animas ipsas duplici proprietate discernunt bonas & malas: secundū choicum statū ex Cain, & animalē ex Abel, spiritalem ex Seth. De obuenientia superducunt, iam non naturā, sed indulgentiam, ut quos Achamoth in supioribꝰ in animas bonas depluat, id est animali sensui inscriptas. Choicum enim genus id est malas animas nūquàm capere salutaria. Inmutabilē enim & inreformabilē naturā pronunciauerūt. Id ergo granum seminis spiritalis modicū & paruulum iactu, sed eruditus huius fides augetur atq; prouehitur. Supra diximus animæ quæ hoc ipso ita cæteris præuertant: ut Demiurgus tunc ignorans magni eas fecerit. Ex eorum ergo laterculo, & in reges & in sacerdotes allegare cōsueuerat, quæ nūc quoq; si plenam atq; perfectam notitiam adprehenderint, istarum næniarū naturificatæ iam spiritalis conditionis germanitate certam obtinebunt salutē, imò omnimodo debitā. Ideóq; nec operationes necessarias sibi existimāt, nec ulla disciplinæ munia obseruant. Martyrij quoq; eludentes necessitatē, qua uolunt interpretatione. Hanc enim regulam animali semini præstitutam: ut salutē quā non de priuilegio status possidemus, de suffragio actus elaboremus. Nobis enim in scriptura huius seminis qui imperfectæ essentiæ sumus, quia norimus Philetū, & utiq; abortui deputatur, quod mater illorum. Sed nobis quidem quasi excesserimus in aliquod disciplinæ iugū, si *obtortuerimus in operibus sanctitatis atq; iustitiæ, si confitendum alibi, nescio ubi, & non sub potestatibus istius seculi, apud tribunalia præsidum optauerimus. Illi uero & de passiuitate uitæ, & diligentia delictorum, generositatem suam uindicent, blandiuntur suis Achamoth, quoniā & ipsa delinquendo proficit. Nam & honorandorum coniugiorum supernorū gratiæ dicitur apud illos meditandū atq; celebrandū semper sacramentū committi,

Aliàs unitatē in Adam

*Aliàs *ex earū eni.*

*Forte *obtorpuerimus, uel obtorti erimus.*

mitti,id est,semini adhærendũ.Alioquin degenerem nec legitimũ ueritatis qui deuersatus in mundo non amauerit fœminã,nec se ei iunxerit.Et quid facient spadones,quos uidemus apud illos? Superest de cõsummatione & dispensatione mercedis.Subito Achamoth totam massam seminis sui pres serit,dein colligere in horreum cœperit,uel cũ ad molas delatũ & defarinatum in consparsionis salutaria absconderit,donec totũ confrequentet, tunc consummatio urgebit.Igitur in primis ipsa Achamoth,de regione medietatis,de tabulato secundo in summũ transferetur restituta pleromatiæ,statim excipit comparcinus ille Soter sponsus,scilicet ambo coniugiũ nouum fiet.Hic erit in scripturis sponsus,& sponsalis Pleroma.Credas enim ubi de loco in locum trãsmigratur, leges quoq; Iulias interuenire,sicut & Cainam Et Demiurgus,tunc de hebdomade cœlesti in superiora mutauit,in uacuum iam cœnaculũ matris scientiã,nec uidens illam.Nam si ita erat, semper ignorare maluisset.Humana uero gens in hos exitus ibit choicæ & materialis notæ,totum interitũ:quia omnis caro fœnũ.Et anima mortalis apud illos,nisi quæ salutem fide inuenerit.Iustorum animæ,id est,nostræ ad Demiurgum in medietatis receptacula transmittentur.Agimus gratias,cõtenti erimus cũ deo nostro deputari,qua census nihil animale in Pleromatis palatiũ admittitur,nisi spiritale examen Valentini.Illic itaq; primo dispoliantur homines ipsi,id est,interiores.Despoliari est autẽ deponere animas, quibus induti uidebantur,easq; Demiurgo suo reddent,quas ab eo auerterant.Ipsi autem spiritus in totum fient intellectuales:neq; *detenui,neq; consspectui obnoxij,atq; ita inuisibiliter in Pleroma recipiuntur furtim .Si ita est,quid deinde? Angelis distribuentur satellitibus Soteris,in filio putas? non.Sed in adparatoris.Ne istud quidẽ.Sed in imaginis? utinam uel hoc inquit.Erro si nõ putet dicere in sponsa est.Tunc illi Sabinas raptas inter se de matrimonijs laudẽt.Hæc erit spiritaliũ merces:hoc præmiũ credẽdi.Fabulæ tales utiles, ut Marcus,aut Gaius in hanc carnem barbatus, & hæc anima seuerus,maritus,pater,auus,proauus:certe quod sufficit masculus in symphone Pleromatis ab angelo tacendo iam dixi,& forsitan parias aliquẽ Onesimũ æonem his nuptijs recte deducendis pro face & flammeo.Tunc credo ille ignis arcanus erumpet,& uniuersam substantiã depopulatus,ipse quoq; decineratis omnibus in nihilum finietur,& nulla iam fabula.Sed ne ego temerarius,qui tantũ sacramentũ etiam inludendo prodiderim.Verendũ mihi est,ne Achamoth quæ se nec filio agnitã uoluit,insaniat:ne Philetus irascatur,ne fortuna acerbetur.Et tamen homo sum Demiurgi,illuc habeo deuertere,ubi post excessum omnino non nubitur, ubi superindui potuit,quàm despoliari:ubi & si despolior,sexui meo deputor angelis:nõ angelus,nõ angela:nemo mihi quicquã faciet,quẽ & tũc masculum inuenient. Producam deniq; uelut epicitharisma post fabulã tantam etiam illa quæ ne ordini obstreperent,& lectoris intentionem interiectiõe

Aliàs *salutar

Forte *detentui

ἐπικιθάρισμα.

I 2 dispargerẽt

dispargerent hunc malui in locum distulisse, aliter atq; aliter cōmēdata ab emendatoribus Ptolemæi. Extiterunt enim de schola ipsius discipuli sup magistrum, qui duplex coniugium Bythio suo adfingerent, Cogitationem & uoluntatem. Vna enim satis non erat cogitatio, qua nihil producere potuisset. Ex duabus facillime prolatum, primū coniugium Monogenes ueritatem. Ad imagines quidem cogitatiōis fœminā Veritatem, ad imaginem uoluntatis, marem Monogenen. Voluntas enim uisa, utiq; effectum præstat cogitationi, ueritatis obtinet sensum. Pudiciores alij honorem diuinitatis recordati, ut etiam unius coniugis dedecus ab eo auellerēt, maluerūt nullum Bythio sexum deputare: & fortasse hoc dominū non hic deus neutro genere pronuncient. Alij contra magis & masculum & fœminā dicunt. Ne apud solos Lunenses Hermaphroditū existimet annaliū cōmentator Fenestella. Sunt, inquit, qui nec principatū Bythio defendant, sed posthumatum. Ogdoadē ante omnia præmittentes ex tetrade quidem & ipsam, sed & alijs nominibus deriuatam. Primo enim constituunt proarchen & secundum Anennoëton, tertio archeton, quarto aoraton. Exproarche itaq; ꝓcessisse primo & quinto loco archen, ex anennoëton secundo & sexto loco acataleptō, ex arceto, tertio & septimo loco Anonomastū: ex inuisibili, quarto & octauo loco Ageneton. Hoc quæ ratio disponat ut singula binis locis & quidem tam intercisis nascantur malo ignorare quàm discere. Quid em̄ recti habent, quæ tam peruerse proferuntur? Quanto meliores qui totum hoc tædium de medio amoliti, nullum æonem uoluerunt, alium ex alio per gradus reuera Gemonio structum. Sed mappa (quod aiunt) missa semel octoiugem istam & ex parte Ennoea eius ex causa. Ex ipso deniq; rerū motum ominare gerunt, cum inquiunt cogitauit proferre. Hoc pater dictus est cū protulit: quia uero protulit hic ueritas appellata est. Cū semetipsum uoluit probari, hoc homo pronunciatus est. Quos autem præcogitauit, cū ꝓtulit, tunc ecclesia nuncupata est. Sonuit homo sermonē, & hic est primogenitus filius, & sermoni accessit uita, & Ogdoas prima cōclusa est, sed hoc tædium nō pusillum. Accipe alia ingenia Circurianiana insignioris apud eos magistri, qui & pontificali sua autoritate in hunc modū censuit. Est, inquit, ante om̄ia Proarche, inexcogitabile & inenarrabile. Inenarrabile, quod ego nomino Monoteta. Cum hac erat alia uirtus, quam & ipsam appello Ennoteta, id est, solita: sed unitas cum unū essent, protulerunt: non præferentes initiū omniū intellectuale, innascibile, inuisibile, quod sermo uocauit. Huic adest cum substantia uirtus quam appellat unio. Hæc igitur uirtutes solita unitas unio cæteras prolationes eorum propagarunt, ó differentia. Mutetur unio & unitas, singularitas & suū & solita, quancq; designaueris unū est. Humanior iam Secundus ut breuior, Ogdoaden in duas tetradas diuidens in dexteram & sinistram, in lumen & tenebras, tantum quod desultricem & defectricem illam uirtutem non uult ab aliquo deducere æonū, sed

à fructib⁹

Fenestella

Forte * à dæmonio uel Gemonios.

à fructibus de substantia ueniant. De ipso *iam domino. Ien, quanta diuersitas scinditur. Hi ex omniũ æonum flosculis eum cõstruunt, illi ex solis decem constitisse cõtendũt, quos Sermo & Vita ꝓtulerunt. Inde & in ipsum sermonis & uitæ concurrerunt oculi: isti ex CHRISTO potius ex hominis & ecclesiæ fœtu: ideóq; filium hominis auite pronũciatũ, *alia CHRISTO & spiritu sancto constabiliendæ cõuersitati prouisis, confictum, & in se paternæ appellationis hæredem. Sunt qui filium hominis aliunde conceperint dicendum: quanquàm ipsum patrem pro magno nominis sacramẽto hominẽ appellasse præsumpserint. Vt quid amplius speres de eius dei fide cui nunc adæquaris? Talia ingenia *superfruticãt apud illos ex materni seminis redundantia: atq; ita insolescentes doctrinæ Valentinianorum, in syluas iam exoleuerunt Gnosticorum.

Aliàs *iam dicto.*

Forte * *alij à Chri. & mox, uniuersitati*

Aliàs * *superfructificant.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI ADVERSVS VALENTINIANOS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

ORthodoxam pietatem tres personas in diuinis constituentẽ hoc uolumine propugnat, aduersus Praxean, qui dicebat unicum dominum omnipotentem mundi conditorem, nempe patrem ipsum, & natum & cruci suffixum: ipsum deniq; esse IESVM CHRISTVM. Ab illo cognominati sunt Praxeiani, huic impietati subscribentes. Quibus similes sunt quos Aur. Augustinus Noëtianos appellat, & Sabellianos. qui omnes cõmuni uocabulo Patripassiani uocantur. Praxeæ meminit Tertullianus in Catalogo hæreseõn, in fine, cum inquit: Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit. Hic deum patrem omnipotentem, IESVM CHRISTVM esse dicit: hunc crucifixum, passumq; contẽdit, mortuum, præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam cum prophana & sacrilega temeritate proponit.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS PRAXEAN, LIBER.

Varie diabolus æmulatus est ueritatem. Adfectauit illam aliquando defendendo cõcutere. Vnicum dominũ uindicat omnipotentẽ mundi cõditorem, ut & de unico hæresim faciat. Ipsum dicit patrem descendisse in uirgine, ipsum ex ea natum, ipsum passum. Deniq; ipsum esse IESVM CHRISTVM. Excidit sibi coluber, quia IESVM CHRISTVM post baptisma Iohannis tentãs, ut filium dei adgressus est, certus filium deum habere, uel ex ipsis scripturis de quibus tunc tentationem struebat. Si tu es filius dei, dic ut lapides isti panes fiant. Item: Si tu es filius dei, deijce te hinc, Scriptum est enim, quod mãdauit angelis suis super te, utiq; pater, ut te manibus suis tollant, necubi ad lapidem pedem tuũ offendas. Aut nunquid mẽdacium Euangelijs exprobrauit, dicens? Viderit Matthæus & Lucas. Cæterum ego ad ipsum deum accessi, ipsum omnipotentẽ cõminus tentaui. Ideo & accessi, ideo & tentaui. Cæterum si filius dei esset, nunquàm illum fortasse dignarer. Sed enim ipse potius à primordio mendax est: & si quem hominem de suo subornauit ut Praxean. Nam iste primus ex Asia hoc genus peruersitatis intulit Romanæ humo. Et aliâs inquietus, insuper de iactatiõe martyrij inflatus, ob solum & simplex & breue carceris tædiũ, quando & si corpus suũ tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionẽ dei nõ habens, cuius charismata quoq; expugnauit. Nam idem tũc episco- *Montanizat.* pum Romanũ agnoscentẽ iam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem ecclesijs Asiæ, & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis prophetis & ecclesijs eorum adseuerando, & præcessorum eius autoritates defendendo, coëgit & literas pacis reuocare iam emissas, & à proposito recipiẽndorum charismatum cõcessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romæ procurauit, prophetiam expulit, & hæresim intulit. Paracletum fugauit & patrem crucifixit. Fructificauerant auenæ Praxeanæ, hic quoq; superseminatæ dormientibus multis in simplicitate doctrinæ: traductæ dehinc per quem deus uoluit, etiam euulsæ uidebantur. Deniq; cauerat pristinum doctor de emẽdatiõe sua: & manet chirographũ apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est. exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio paracleti, atq; defensio, disiunxit à Psychicis. *Psychici.* Auenæ uero illæ ubiq; tunc semen excusserant. Ita aliq̃; diu per hypocrisin subdola uiuacitate latitauit: & nũc denuo erupit. Sed & denuo eradicabitur, si uoluerit dominus in isto cõmeatu

si quo

si quo minus die suo colligentur omnes adulteræ fruges,& cū cæteris scandalis igni inextinguibili cremabūtur. Itaq; post tempus pater natus,& pater passus,ipse deus dominus omnipotēs IESVS CHRISTVS prædicatur. Nos uero & semp,& nunc magis ut instructiores p Paracletū deductorē, scilicet omnis ueritatis unicū quidē deū credimus:sub hac tamē dispensatione quā οἰκονομίαν dicimus,ut unici dei sit & filius sermo ipsius,qui ex ipso pcesserit, p quē omnia facta sunt,& sine quo factū est nihil.Hūc missum à patre in uirginē,& ex ea natum hominē & deum,filium hominis & filium dei,& cognominatū IESVM CHRISTVM.Hunc passum,hunc mortuum & sepultum secūdū scripturas,& resuscitatum à patre,& in cœlo resumptū, sedere ad dexterā patris,uenturum iudicare uiuos & mortuos. Qui exinde miserit secundū pmissionē suā à patre spiritū sanctū paracletū,sanctificatorē fidei eorum qui credunt in patrē & filium & spiritū sanctū.Hanc regulam ab initio Euāgelij decucurrisse,etiam ante priores quosq; hæreticos, ne dum ante Praxeā hesternum,pro babit tam ipsa posteritas omniū hæreticorum,quàm ipsa nouellitas Praxeæ hesterni.Quo peræque aduersus uniuersas hæreses iam hinc præiudicatum sit,id esse uerum quodcūq; primū: id esse adulterū,quodcunq; posterius.Sed salua ista præscriptione,ubique tamen propter instructionem & munitionem quorundam,dandus est etiam retractatibus locus:uel ne uideatur unaquæq; peruersitas,nō examinata,sed præiudicata damnari,maxime hæc,quæ se existimat merā ueritatem possidere,dum unicum deum nō aliâs putat credendū,quàm si ipsum eundemq; & patrem & filium & spiritum sanctū dicat:quasi nō sic quoq; unus sit omnia,dum ex uno omnia,per substātiæ scilicet unitatē: & nihilominus custodiatur οἰκονομίας sacramentum,quæ unitatē in trinitatē disponit, tres dirigens,patrē,& filium,& spiritum sanctū.Tres autē non statu,sed gradu: nec substātia,sed forma:nec potestate,sed specie. Vnius autē substantiæ, & unius status,& unius potestatis: qa unus deus,ex quo & gradus isti & formæ & species,in nomine patris & filij & spiritus sancti deputant̄.Quomodo numerum sine diuisione patiuntur,procedentes tractatus demonstrabunt.Simplices enim quiq;,ne dixerim imprudentes & idiotæ, quæ maior semper credentium pars est:quoniam & ipsa regula fidei à pluribus dijs seculi,ad unicum & uerum deum transfert:nō intelligentes unicum quidem, sed cum sua οἰκονομία esse credendum, expauescunt ad οἰκονομίαν numerū & dispositionem trinitatis,diuisionem præsumunt unitatis. Quando unitas ex semetipsa deriuans trinitatem,non destruatur ab illa,sed administretur. Itaque duos & tres iam iactitant à nobis prædicari, se uero unius dei cultores præsumunt:quasi non & unitas inrationaliter collecta hæresim faciat, & trinitas rationaliter expensa, ueritatem constituat. Monarchiam (inquiunt)tenemus. Et ita solium ipsum uocaliter exprimunt etiam Latini, & tam opifice: ut putes illos tam bene intelligere monarchiam,

Paracletus Montanicus.

quàm enunciant. Sed monarchiam sonare student Latini, οἰκονομίαν intelligere nolunt etiam Græci. At ego si quid utriusque linguæ præcerpsi, monarchiam nihil aliud significare scio, quàm singulare & unicum imperium: non tamen præscribere monarchiam ideo, quia unius sit eius, cuius sit aut filium non habere, aut ipsum se sibi filium fecisse, aut monarchiam suam non per quos uelit administrare. Atquin nullam dico dominationē ita unius sui esse, ita singularem, ita monarchiam, ut non etiam per alias proximas personas administretur, quas ipsa prospexerit officiales sibi. Si uero & filius fuerit ei, cuius monarchia sit, nō statim diuidi eam, & monarchiam esse desinere, si particeps eius adsumatur & filius: sed proinde illius esse principaliter à quo cōmunicatur in filium: & dum illius est, proinde monarchiam esse quæ à duobus tam unicis continetur. Igitur si & monarchia diuina per tot legiones & exercitus angelorum administratur, sicut scriptum est: Milies centies centena milia adsistebāt ei, & milies centena milia apparebant ei: nec ideo unius esse desijt, ut desinat monarchia esse, quia per tāta milia uirtutum procuratur, quale est ut deus diuisionem & dispersionem pati uideatur in filio & in spiritu sancto, secundum & tertium sortitis locum, tam cōsortibus substantiæ patris, quas non patitur in tot angelorum numero? Et quidem tam à substantia patris membra & pignora, & instrumenta, & ipsam uim, ac totum censum monarchiæ, euersionem deputas eius non recte. Malo te ad sensum rei, quàm ad sonum uocabuli exerceas. Euersio enim monarchiæ illa est tibi intelligenda, cū alia dominatio suæ cōditionis & proprij status, ac per hoc æmula superducitur, cū alius deus infertur aduersus creatorem. Tunc male, cum plures secūdum Valentinos, & prodigos tūc in monarchiæ euersionem, cum in creatoris destructionē. Cæterum, qui filium nō aliunde deduco, sed de substātia patris nihil faciētem sine patris uoluntate, omnem à patre consecutum potestatē, quomodo possum de fide destruere monarchiam, quam à patre filio traditam, in filio seruo? Hoc mihi & in tertium gradum dictum sit, quia spiritum non aliunde puto, quàm à patre per filium. Vide ergo ne tu potius monarchiā destruas qui dispositionem & dispensationem eius euertis in tot nominibus cōstitutam, in quot deus uoluit. Adeo autem manet in suo statu, licet trinitas inferatur, ut etiam restitui habeat patri à filio. Siquidem Apostolus scribit de ultimo fine, cum tradiderit regnum deo & patri. Oportet enim eū regnare usq; dum ponat inimicos eius deus sub pedes ipsius, scilicet secundum psalmum: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Cum autem subiecta erunt illi omnia, absq; eo qui ei subiecit omnia, tunc & ipse subijcietur illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Videmus igitur nō obesse monarchiæ filium, & si hodie apud filium est, quia & in suo statu est apud filiū, & cum suo statu restituetur patri à filio: ita eam nemo hoc nomine destruet. Filium admittat, cui & traditam eā

For. * Valētinianos

For. * destruet, si filium admittat.

tam eam à patre,& à quo quandoq; restituẽdam patri constat.Hoc uno capitulo epistolæ Apostolicæ potuimus iam & patrem & filium ostendisse duos esse,prӕterquàm ex nominibus patris & filij,etiam ex eo quod qui tradidit regnum,&cui tradidit,item qui subiecit,duo sint necesse est.Sed quia duos unum uolunt esse,ut idem pater & filius habeatur:oportet & totũ de filio examinari,an sit,& qui sit,& quomodo sit: & ita res ipsa formã suam scripturis & interpretationibus earum patrocinantibus uindicabit. Aiunt quidem & Genesim in Hebraico ita incipere:In principio deus fecit sibi filium.Hoc ut firmum nõ sit,alia me arguméta deducunt ab ipsa dei dispositione,qua fuit ante mundi cõstitutionem,adusq; filij generationem . Ante omnia enim deus erat solus,ipse sibi,& mundus,& locus, & omnia. Solus autem:quia nihil extrinsecus prӕter illum. Cӕterum ne tũc quidem solus: habebat enim secum,quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim deus,& ratio in ipso prius:& ita ab ipso omnia . Quӕ ratio sensus ipsius est,hanc Grӕci λόγον dicunt,quo uocabulo etiam sermonem appellamus.Ideóq; iam in usu est nostrorum per simplicitatem interpretatiõis,sermonem dicere in primordio apud deum fuisse,cum magis rationem competat antiquiorem haberi:quia nõ sermonalis à principio, sed rationalis deus etiam ante principium, & quia ipse quoq; sermo ratiõe cõsistens,priorem eam ut substantiam suam ostendat:tamen & sic nihil interest.Nam & si deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa & in ipsa ratione intra semetipsum habebat,tacite cogitando & disponendo secum,quӕ per sermonem mox erat dicturus.Cum ratiõe enim sua cogitans atq; disponens sermonem eam efficiebat,quam sermone tractabat.Idq; quo facilius intelligas ex teipso,à me recognosce,ut ex imagine & similitudine dei,quo habeas & tu in temetipso rationẽ,qui es animal rationale,à rationali scilicet artifice nõ tantum factus,sed etiam ex substãtia ipsius animatus. Vide cum tacitus tecum ipse congrederis rationẽ. Hoc ipsum age intra te,occurrente ea tibi cũ sermone ad omnẽ cogitatus tui motũ, ad omnẽ sensus tui pulsum.Quodcunq; cogitaueris,sermo est:quodcũq; senseris,ratio est.Loquaris illud in animo, necesse est:& dum loqueris, cõlocutorem pateris sermonem,in quo inest hӕc ipsa ratio,qua cum eo cogitãs loquaris,per quem loquens cogitas.Ita secũdus quodãmodo in te est sermo per quẽ loqueris cogitando,& p quẽ cogitas loquendo,ipse sermo alius est. Quando ergo plenius hoc agit' in deo,cuius tu quoq; imago & similitudo censeris,quod habeat in se etiam tacendo rationem,& in ratione sermonẽ: possum itaq; non temere prӕstruxisse,& tunc deum ante uniuersitatis constitutionem solum non fuisse, habentem in semetipso proinde rationem, & in ratione sermonem,quem secundum à se faceret agitãdo intra se . Hӕc uis & hӕc diuini sensus dispositio,apud scripturas etiam in Sophiӕ nomine ostenditur. Quid enim sapientius ratione dei,siue sermone? Itaque Sophiã

phiam quoq; exaudi, ut secundam personam conditam. Primo dominus creauit me initium uiarum in opera sua, prius quàm terram faceret, prius quàm montes collocarentur: ante omnes autem colles generauit me in sensu suo scilicet condens & generans: dehinc adsistentem eam ipsa separatione cognosce. Cum pararet, inquit, cœlum aderam illi simul. Et quom fortia faciebat super uentos, quæ sursum nubila: & quom tutos ponebat fontes eius quæ sub cœlo, ego eram cum illo compingens, ego eram ad quem gaudebat: cottidie autem oblectabar in persona ipsius. Nam ut primũ deus uoluit ea quæ cum Sophiæ ratione & sermone disposuerat intra se, in substantias & species suas ædere, ipsum primum protulit sermonem, habẽtem in se indiuiduas suas rationes Sophiam, ut per ipsum fierent uniuersa per quem erant cogitata atq; disposita, imò & facta iam quantũ in dei sensu. Hoc enim eis deerat, ut coràm quoque in suis speciebus atque substantijs cognoscerentur & tenerentur. Tunc igitur etiam ipse sermo speciẽ & ornatum suum sumit sonum & uocem, cum dicit deus: Fiat lux. Hæc est natiuitas perfecta sermonis, dum ex deo procedit: cõditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiæ. Dominus condidit me initium uiarũ. Dehinc generatus ad effectum: Cum pararet cœlum, aderam illi. Exinde eum parẽ sibi faciẽs, de quo procedẽdo filius factus est, Primogenitus, ut ante omnia genitus: & unigenitus, ut solus ex deo genitus: proprie de uulua cordis ipsius, secũdum quod & pater ipse testatur: Eructauit cor meum sermonẽ optimum. Ad quem deinceps gaudens, proinde gaudenti in persona illius: Filius meus es tu, ego hodie genui te, & ante luciferum genui te. Sic & filius ex sua persona profitetur patrem in nomine Sophiæ: Dominus condidit me initium uiarum in opera sua. Ante omnes autem colles generauit me. Nam si hic quidem Sophia uidetur dicere conditam se à domino in opera & uias eius: alibi autem per sermonem ostenditur, omnia facta esse, & sine illo nihil factum, sicut & rursum: Sermone eius cœli confirmati sunt, & spiritu eius omnes uires eorum: utique eo spiritu qui sermoni inerat, apparet unam eandemq; uim esse nunc in nomine Sophiæ, nunc in appellatione sermonis, quæ initium accepit uiarum in dei opera, & quæ cœlum confirmauit: per quam omnia facta sunt, & sine qua nihil factum est. Nec diutius de isto, quasi nõ ipse sit sermo, & in Sophiæ & in rationis, & in omnis diuini animi & spiritus nomine, qui filius factus est dei, de quo prodeundo generatus est. Ergo, inquis, das aliquam substãtiam esse sermonem spiritu & Sophiæ traditione constructam. Planè. Non uis enim eum substantiuum habere in re per substantiæ proprietatem, ut res & persona quædam uideri possit, & ita capias secundus à deo constitutus duos efficere, patrem & filium, deum & sermonẽ. Quid est enim dices sermo, nisi uox & sonus oris, & sicut Grãmatici tradunt, aër offensus intelligibilis auditu? cæterũ uacuũ nescio qd & inane & incorporale. At ego nihil dico de deo inane & uacuũ prodire

prodire potuisse, ut nō de inani & uacuo prolatum, nec carere substantia, quod de tanta substantia processit, & tantas substātias fecit: fecit eñ & ipse quæ facta sunt per illum. Quale est ut nihil sit ipse, sine quo nihil factū est: ut inanis solida, & uacuus plena, & incorporalis corporalia sit operatus? Nā & si potest aliquando, quid fieri diuersum eius per quod fit: nihil tamē potest fieri per id quod uacuum & inane est. Vacua & inanis res est sermo dei, qui filius dictus est, qui ipse deus cognominatus est: Et sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Scriptum est: Non sumes nomē dei inuanum. Hic certe est, qui in effigie dei cōstitutus: non rapinam existimauit esse se æqualem deo. In qua effigie dei? utique in alia, nō tamen in nulla. Quis enim negauit deum corpus esse, & si deus spiritus est? spiritus eñ corpus sui generis in sua effigie. Sed & si inuisibilia illa quæcunq; sunt habent apud deū, & suum corpus & suam formam, per quæ soli deo uisibilia sunt, quanto magis quod ex ipsius substantiæ missum est, sine substātia non erit? quæcūq; ergo substantia sermonis fuit, illam dico personam, & illi nomen filij uindico: & dum filium agnosco, secundum à patre defendo. Hoc si qui putauerit me probolen aliquam introducere, id est, prolationem rei alterius ex altera, quod facit Valentinus, alium atque alium æonem de æone producens: primo quidem dicam tibi, nō ideo nō utitur & ueritas uocabulo isto, & reaccessu eius, quia & hæresis utitur, imò hæresis poti⁹ ex ueritate accepit, quod ad mēdacium suum strueret. Prolatus est sermo dei an nō? Hic mecum gradum fige. Si prolatus est, cognosce probolen ueritatis, & uiderit hæresis si quid de ueritate imitata est. Iam nunc quæritur, quis quomodo utatur aliqua re, & uocabulo eius. Valentinus probolas suas discernit & separat ab autore: & ita longe ab eo ponit, ut æon patrem nesciat. Denique desiderat nosse, nec potest, imò & penè deuoratur & dissoluitur in reliquam substantiam. Apud nos autem solus filius patrem nouit, & sinum patris ipse exposuit, & omnia apud patrem audiuit & uidit: & quæ mādatus est à patre, ea & loquitur. Nec suam, sed patris perfecit uolūtatem: quam de ꝓximo, imò de initio nouerat. Quis eñ scit quæ sint in deo, nisi spiritus qui in ipso est? sermo autem spiritu structus est, & ut ita dixerim, sermonis corpus est spiritus. Sermo ergo & in patre semper sicut dicit: Ego in patre. Et apud deum semper, sicut scriptum est: Et sermo erat apud deum. Et nunquàm separat⁹ à patre, aut alius à patre: quia ego & pater unum sumus. Hæc erit probola ueritatis, custos unitatis, qua prolatum dicimus filium à patre, sed nō paratum. Protulit enim deus sermonem, quemadmodum etiam paracletus docet: Sicut radix fruticem, & fons fluuium, & sol radium. Nam & istæ species probolæ sunt earum substātiarum, ex quibus prodeunt. Nec dubitauerim filium dicere, & radicis fruticē, & fontis fluuiū, & solis radium: quia omnis origo parens est: & omne quod ex origine profertur, progenies est: multo magis sermo dei, qui etiam propriè nomē filij accepit: nec frutex tamē à radice,

Hic notatur erroris Tertullianus.

προβολή.

dice, nec fluuius à fonte, nec radius à sole discernitur, sicut nec à deo sermo. Igitur secundum horum exemplorum formã, profiteor me duos dicere, deum & sermonem eius, patrem & filium ipsius. Nam & radix & frutex duæ res sunt, sed coniunctæ. Et fons & flumen duæ species sunt, sed indiuisæ. Et sol & radi9 duæ formæ sunt, sed cohærentes. Omne quod prodit ex aliquo, secundum sit eius necesse est de quo prodit, nõ ideo tamen est separatum. Secundus autem ubi est, duo sunt. Et tertius ubi est, tres sunt. Tertius enim est spiritus à deo & filio, sicut tertius à radice fructus ex frutice. Et tertius à fonte, riuus ex flumine. Et tertius à sole, apex ex radio. nihil tamẽ à matrice alienatur, à qua proprietates suas ducit. Ita trinitas per cõsertos & cõnexos gradus à patre decurrẽs, & monarchiæ nihil obstrepit, & οἰκονομίας statum protegit. Hanc me regulam professum, qua inseparatos ab alterutro patrẽ & filium & spiritum testor, tene ubique, & ita quid quomodo dicat agnosces. Ecce enim dico alium esse patrem, & alium filium, & alium spiritũ. Male accepit idiotes quisque aut peruersus hoc dictum, quasi diuersitatẽ sonet & ex diuersitate separationem protendat, patris & filij & spiritus. Necessitate autem hoc dico, cum eundem patrem & filium & spiritum contendunt, aduersus οἰκονομίαν monarchiæ adulantes, non tamen diuersitate alium filium à patre, sed distributione: nec diuisiõe alium, sed distinctione: quia nõ sit idem pater & filius, uel modulo alius ab alio. Pater enim tota substantia est, filius uero deriuatio totius & portio, sicut ipse profitetur: quia pater maior me est. A quo & minor natu canit in psalmo: Modico quid, citra angelos. Sic & pater alius à filio dum filio maior, dum alius qui generat, alius qui generatur: dum alius qui mittit, alius qui mittitur: dum alius qui facit, alius per quem fit. Bene quod & dominus usus hoc uerbo in psona Paracleti, non diuisionem significauit, sed dispositionem. Rogabo enim, inqt, patrem, & alium aduocatum mittet uobis, spiritum ueritatis. Sic alium à se Paracletum, quomodo & nos à patre alium filium, ut tertium gradũ ostenderet in Paracleto, sicut nos secundum in filio, propter οἰκονομίας obseruationem. Ipsum quod pater & filius dicuntur, nónne aliud ab alio est: utique enim omnia quod uocantur, hoc erunt: & quod erunt, hoc uocabuntur: & permiscere se diuersitas uocabulorum nõ potest omnino: quia nec rerum, quarum erunt uocabula, est est, non nõ: nam quod amplius est, hoc à malo est. Ita aut pater aut filius est, & neq; dies eadem & nox, neq; pater idẽ & filius, ut sint ambo unus & utrũq; alter, quod uanissimi isti Monarchiani uolunt, ipse se inquiunt filium sibi fecit. Atquin pater filium facit, & patrem filius. Et qui ex alterutro fiunt, à semetipsis sibi fieri nullo modo possunt, ut pater se sibi filium faciat, & filius se sibi patrem præstet: quæ instituit deus etiam ipse custodit. Habeat necesse est pater filium, ut pater sit: & filius patrem, ut filius sit. Aliud est autem habere, aliud esse. Verbi gratia, ut marit9 sim, habeam oportet uxorem, non ipse mihi ero uxor. Sic etiã ut pater sim filiũ ha

Hic & alibi caute legendus Tertullianus, & ab orthodoxis scriptoribus stãdum.

Monarchiani.

filium habeo,non ipse mihi ero filius. Et ut filius sim,patrē habeo ,non ipse mihi ero pater. Quæ enim me faciunt si habuero. Tunc ero pater si filiū habeam. Filius ero,si patrem. Porrò si ipse ero quid eorū,iam nō habeo quod ipse ero,nec patrem,quia ipse ero pater. nec filiū,quia ipse ero filius. In quātum autē alterum ex his habere me oportet,alterū esse: Intantū si utrumq; fuero,alterum nō ero,dum alterum nō habeo. Si enim ipse ero filius qui & pater,iam nō habeo filiū,sed ipse sum filius. Nō habendo aūt filiū,dū ipse sum filius,quomodo pater ero? Habere enim filiū debeo,ut pater sim. Non sum ergo filius,quia patrē nō habeo qui facit filiū. Aeque si ip̄e sum pater q & filius,iā nō habeo patrē,sed ipse sum pater. Nō habēdo aūt patrē,dū ip̄e sum pater,quomodo filius ero? Habere enim patrē debeo,ut filius sim. Nō ergo ero pater,qa filiū nō habeo,q facit patrē: hoc erit totū ingeniū diaboli,alterū ex altero excludere,dū utrūq; in unū sub monarchiæ fauore cōcludens,neutrū haberi facit. Vt & pater nō sit qui scilicet filiū nō habet. Et fili9 nō sit qui æque patrē nō habet. Dū enim pater est,filius nō erit. Sic monarchiam tenent,qui nec patrē nec filium cōtinent. Sed nihil deo difficile. Quis hoc nesciat:& impossibilia apud seculum,possibilia apud deū quis ignoret? & stulta mundi elegit deus,ut cōfundat sapientia. Legimus omnia. Ergo inquiunt difficile nō fuit deo:ipsum se & patrē & filiū facere ,aduersus traditā formā rebus humanis. Nam & sterilem parere contra naturam difficile deo nō fuit sicut nec uirginē. Planè nihil deo difficile sensi. Tam abrupte in præsumptionibus nostris hac sententia utamur,quiduis de deo confingere poterimus,quasi fecerit ,quia facere potuerit. Non autem quia omnia potest facere ,ideóq; credendum est illum fecisse,etiam quod non fecerit. Sed an fecerit requirendum. Potuit ita saluus sim ,deus pennis hominem ad uolandum instruxisse quod & miluis præstitit ,non tamen quia potuit statim & fecit. Potuit & Praxean &,omnes pariter hæreticos statim extinxisse,nō tamen quia potuit extinxit. Oportebat em̄ & miluos esse ,& hæreticos ,oportebat & patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid & difficile deo,id scilicet quodcunq; non fecerit,non quia non potuerit,sed quia noluerit. Dei enim posse,uelle est,& non posse,nolle. quod autem uoluit , & potuit & ostendit. Ergo quia si uoluit semetipsum sibi filium facere ,potuit:& quia si potuit fecit,tunc probabis illum & potuisse & uoluisse,si probaueris illum fecisse. Probare autem tam aperte debebis ex scripturis,quàm nos probamus illum sibi filium fecisse sermonem suum. Si enim filium nominat , filius autem nō alius erit quàm qui ex ipso prodijt. Sermo autem prodijt ex ipso,hic erit filius,non ipse de quo prodijt. Nō enim ipse prodijt ex semetipso. Porrò qui eundem patrem dicis & filium,eundē & protulisse ex semetipso facis & prodisse,quod deus est , si potuit fecisse quod tamen non fecit,aut exhibe ꝓbationem quam expostulo meæ similem,id est sic scripturas eundem filium & patrem ostēdere,quēadmodum apud nos distincte pater & filius demonstrantur

Alias si uoluisset deus.

strantur

ſtrantur, diſtincte inquam nō diuiſe, ſicut ego profero dictū à deo: Eructa uit cor meum ſermonem optimum. Hæc tu contra opponas alicubi dixiſſe deum: Eructuauit me cor meū ſermonem optimū, ut ipſe ſit qui & eructua uit, & quod eructuauit, & ipſe qui protulerit, & qui prolatus ſit, ſi ipſe eſt & ſermo & deus. Ecce ego propono patrem filio dixiſſe, filius meus es tu, ego hodie generaui te. Si uelis ut credam ipſum eſſe patrem & filium, oſtende ſic pronunciatum alibi. Dominus dixit ad ſe filius meus ſum ego, ego hodie generaui me. Proinde & ante luciferum generaui me. Et dominus condidi me initium uiarum in opera mea, ante omnes autē colles generaui me, & ſi qua alia in hunc modum ſunt. Quem autem uerebatur deus dominus uniuerſitatis ita pronunciare, ſi ita res erat: an uerebatur ne nō crederetur ſi ſimpliciter ſe & patrem & filium pronunciaſſet? Vnū tamen ueritus eſt mētiri. Veritus autem ſemetipſum & ſuam ueritatem. Et ideo ueracem deum credens, ſcio illum non aliter quàm diſpoſuit pronunciaſſe, nec aliter diſpoſuiſſe quàm pronunciauit. Tu porrò eum mendacem efficias & fallacem & deceptorem fidei huius, ſi cum ipſe eſſet ſibi filius, alij dabat filij perſonam: quando ſcripturæ omnes & demonſtrationem & diſtinctionem trinitatis oſtendant, à quibus & præſcriptio noſtra deducitur, non poſſe unum atque eundem uideri qui loquitur, & de quo loquitur, & ad quem loquitur, quia neq; peruerſitas neq; fallacia deo congruat, ut cum ipſe eſſet ad quem loquebatur, ad alium potius & non ad ſemetipſum loquebatur. Accipe igitur & alias uoces patris de filio per Eſaiam. Ecce filius meus quem elegi dilectus meus in quem bene ſenſi. Ponam ſpiritum meum ſuper ipſum, & iuditium nationibus annunciabit. Accipe & ad ipſum. Magnum tibi eſt ut uoceris filius meus ad ſtatuendas tribus Iacob, & ad conuertendam diſperſionem Iſrahělis. Poſui te in lucem nationum, ut ſis ſalus in extremum terræ. Accipe nunc & filij uoces de patre. Spiritus domini ſuper me quapropter unxit me ad euangelizandum hominibus. Item in pſalmo ad patrem de eodem. Ne derelinqueris me donec annuntiem brachium tuum natiuitati uniuerſæ uenturæ. Item in alio. Domine quid multiplicati ſunt qui comprimunt me. Sed & omnes penè pſalmi, CHRISTI perſonam ſuſtinent, filium ad patrem, id eſt CHRISTVM ad deum uerba facientem repræſentant. Animaduerte etiā ſpiritum loquentem ex tertia perſona de patre & filio. Dixit dominus domino meo ſede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Item per Eſaiam. Hec dicit dominus domino meo CHRISTO. Item per eundem ad patrem de filio. Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium domini cui reuelatum eſt? Annunciauimus de illo, ſicut puerulus, ſicut radix in terra ſitienti, & non erat forma eius, nec gloria. Hæc pauca de multis. Nec enim affectamus uniuerſas ſcripturas euoluere cum & in ſingulis capitulis plenam maieſtatem & autoritatem conteſtantes maiorem congreſſum in retractatibus habemus. His itaque paucis, tam

cis,tam manifeste distinctio trinitatis exponitur. Est enim ipse qui pronunciat,spiritus,& pater ad quem pronunciat,& filius de quo pronunciat. Sic & cætera quæ nūc ad patrem de filio uel ad filium,nunc ad filium de patre,uel ad patrem,nunc ad spiritum pronuntiantur,unamquāq; personam in sua proprietate constituunt. Si te adhuc numerus scandalizat trinitatis quasi non cōnexæ in unitate simplici ,interrogo quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram,cum debuerit dixisse,Faciam hominem ad imaginem & similitudinē meam,utpote unicus & singularis? sed & in sequentibus. Ecce Adam factus est tanq̄ unus ex nobis ,Fallit aut ludit ut cum unus & solus & singularis esset numerose loqueretur : aut nunquid angelis loquebatur ut Iudæi interpretantur,quia nec ipsi filium agnoscunt:an quia ipse erat pater,filius,spiritus,ideo pluralem se præstans,pluraliter sibi loquebatur,imò quia iam adhærebat illi filius secūda persona sermo ipsius,& tertia,spiritus in sermone. ideo pluraliter pronunciauit ,faciamus ,& nostram ,& nobis. Cum quibus enim faciebat hominem,& quibus faciebat similem , filio quidem qui erat induiturus hominem',spiritu uero qui erat sanctificaturus hominem quasi cum ministris & arbitris ex unitate trinitatis loquebatur. Denique sequens scriptura distinguit inter personas. Deus hominem , ad imaginem dei fecit illum. Cur non suam si unus qui faciebat ,& non erat ad cuius faciebat. Erat autem ad cuius imaginem faciebat. Ad filij scilicet qui homo futurus certior & uerior imaginem suam fecerat dici hominem qui tunc de limo formari habebat imago uero & similitudo. Sed & in antecedentibus operibus mundi quomodo scriptum est ,primum quidem nondum filio apparente, & dixit deus:Fiat lux,& facta est,ipse statim sermo lux uera quæ illuminat hominem uenientem in hunc mundum,& per illum mundialis quoq; lux. Exinde autē in sermone CHRISTO assistente & amministrante deus uoluit fieri,& deus fecit,& dixit deus,fiat firmamentum,& fecit deus firmamētum,& dixit deus: Fiant luminaria , & fecit deus luminare maius & minus. Sed & cætera utiq; idem fecit qui & priora,id est sermo dei per quē omnia facta sunt,& sine quo factum est nihil. Qui si ipse deus est,secundum Iohānem deus erat sermo,habes duos. Alium dicentem ut fiat,alium facientem. Alium autem quomodo accipere debeas iam professus sum,personæ,non substantiæ nomine,ad distinctionem,nō ad diuisionem. Cæterum ubique teneo unam substantiā in tribus cohærentibus. Tamen alium dicā oportet ex necessitate sensus eū qui iubet & eū q facit. Nā nec iuberet si ipse faceret dū iuberet fieri per eū. Tamē iubebat,haud sibi iussurus si unus esset,aut sine iussu factur9,quia nō expectasset ut sibi iuberet. Ergo inqs si deus dixit, & deus fecit,si alius deus dixit,& alius fecit,duo dij prædicāt'. Si tā durus es, puta interim,& ut adhuc amplius hoc putes ,accipe & in psalmo duos deos dictos: Thronus tuus deus in æuū uirga regni tui. Dilexisti iustitiā & odisti

 iniquitatē

iniquitatẽ, ꝓpterea unxit te deus, de⁹ tuus. Si ad deũ loquitur & unctũ, deũ à deo affirmat, sed hic duos deos pro uirga regni tui. Inde & Esaias ad personam CHRISTI, & Seboin, inquit, uiri elati ad te transibunt, & post te sequũtur uincti manibus, & te adorabũt, quia in te deus est. Tu enim es deus noster & nesciebamus, deus Israhëlis. Et hic em̃ dicẽdo deus in te & tu deus, duos proponit qui erant in CHRISTVM & spiritum. Ipsum plus est quod in Euangelio totidem inuenies: In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Vnus qui erat, & alius penes quẽ erat. Sed & nomen domini in duobus lego. Dixit dominus domino meo, sede ad dexterã meam. Et Esaias hæc dicit. Domine quis credidit auditui nostro, & brachiũ domini cui reuelatũ est? Brachiũ enim suũ nõ dixisset, si nõ dominũ patrẽ, & dominũ filium intelligi uellet. Etiã adhuc antiquior Genesis. Et pluit dominus super Sodomã & Gomorrã sulphur & ignẽ de cœlo à domino. Hæc autẽ nega scripta, aut qs es ut nõ putes accipiẽda queãdmodũ scripta sunt, maxime quæ non in allegorijs & parabolis, sed in definitionibus certis, & simplicibus habẽt sensum. Quod si ex illis es qui tũc dominũ nõ sustinebãt dei se filium ostendentem ne eum dominũ crederent, recordare tu cum illis scriptum esse. Ego dixi uos dij estis, & filij altissimi. Et stetit deus in ecclesia deorum, ut si homines per fidem filios dei factos, deos scriptura pronũciare non timuit, scias illam multo magis uero & unico dei filio domini nomẽ iure contulisse. Ergo inquis prouocabo te ut hodie quoq; ex autoritate istarũ scripturarum constanter duos deos & duos dominos prædices. Absit. Nos enim qui & tempora & causas scripturarũ per dei gratiam inspicimus, maxime paracleti non hominum discipuli, duos quidem definimus patrem & filium, & iam tres cum spiritu sancto secundum rationem œconomiæ quæ facit numerũ, ne ut uestra peruersitas infert pater ipse credatur natus & passus, quod non licet credi, quoniã nõ ita traditũ est. duos tamẽ deos & duos dominos nunquã ex ore nostro proferimus, nõ quasi nõ & pater deus & filius deus, & spiritus deus, & deus unusquisq;, sed quoniã retro & duo dij & duo domini prædicabãtur, ut ubi uenisset CHRISTVS, & deus agnosceret᷑, & dominus uocaretur, quia filius dei & domini. Si enim una persona & dei & domini in scripturis inueniret᷑, merito CHRISTVS nõ esset admissus ad nomẽ dei & ad domini. Nemo em̃ alius præter unus deus & unus domin⁹ prædicabatur, & futurũ erat ut ipse pater descẽdisse uideretur, qa unus deus & unus dominus legebatur, & tota œconomia eius obumbraretur, quæ in materiã fidei prospecta atq; dispensata est. At ubi uenit CHRISTVS & cognitus est à nobis quod ipse qui numerũ retro fecerat factus secũdus à patre, & cũ spiritu tertius, & iã pater per ipsum plenius manifestatus, redactũ est iam nomẽ dei & domini in unione. Et quia nationes à multitudine idolorum trãsirent ad unicũ deũ, ut differẽtia cõstitueretur inter cultores unius & plurimæ diuinitatis. Nã & lucere ĩ mũdo Christianos oportebat ut filios

Aliàs profecta.

lucis

lucis,lumen mundi unū & deum & dominū colentes & nominātes. Cæterū si ex cōſcientia qua ſcimus dei nomē & domini,& patri & filio & ſpiritui conuenire,deos & dominos nominaremus,extinxiſſemus facies noſtras etiam ad martyria timidiores,quibus euadendi quaq; patet occaſio iurātibus ſtatim per deos & dominos,ut quidā hæretici quorū dij plures.Itaq; deos omnino non dicā,nec dominos ,ſed Apoſtolum ſequar ut ſi pariter nominādi fuerint pater & filius,deū patrē appellē & IESVM CHRISTVM dominum nominē.Solū aūt CHRISTVM potero deū dicere ſicut idem Apoſtolus. Ex quibus CHRISTVS qui eſt inquit deus ſuper omnia benedictus in æuū omne.Nā & radiū ſolis ſeorſum ſolē uocabo. ſolē aūt nominās cuius eſt radius,nō ſtatim & radiū ſolē appellabo.Nā & ſi ſoles duos faciā,tamē & ſolē et radium eius tam duas res et duas ſpecies unius et indiuiſæ ſubſtantiæ numerabo,qua deū et ſermonē eius quam patrē et filiū.Adhuc et illa nobis regula adſiſtit duos uindicātibus patrem et filiū,quem inuiſibilem deū determinauit.Cum enim Moyſes in Aegypto deſideraſſet domini cōſpectū dicens:ſi ergo inueni gratiā corā te,manifeſta mihi te , ut cognoſcenter uideā te:non potes uidere,inquit,faciem meā.Non enim uidebit homo faciē meā & uiuet,id eſt morietur qui uiderit.Inuenimus enim et à multis deū uiſum, & neminē tamen eorum qui eum uiderāt mortuū. Viſum quidē deū ſecundū hominū capacitates,nō ſecundū plenitudinē diuinitatis.Nā Patriarchæ deum uidiſſe referūtur,ut Abraham & Iacob.Et prophetæ ut Eſaias,ut Ezechiel & tamen mortui non ſunt.Igitur aut mori debuerāt ſi eū uiderāt,Deū enim nemo uidebit & uiuet:aut ſi deū uiderūt & mortui nō ſunt ,ſcriptura mentitur,deum dixiſſe,faciē meā homo ſi uiderit nō uiuet.Aut ſcriptura mētitur cū inuiſum aut cū uiſum deum profert.Iā ergo alius erit qui uidebatur quia nō poteſt idem inuiſibilis definiri qui uidebatur,& cōſequens erit ut inuiſibilem patrē intelligamus pro plenitudine maieſtatis,uiſibilē uero filium agnoſcamus pro modulo deriuationis : ſicut nec ſolē nobis cōtemplari licet quātum ad ipſam ſubſtātiæ ſummā quæ eſt in cœlis,radiū autē eius toleramus oculis pro tēperatura portionis quæ in terrā inde porrigitur.Hic ex diuerſo uolet aliquis etiam filiū inuiſibilē cōtendere , ut ſermonē ut ſpiritū,& dum unā cōditionem patris & filij uindicat,unū potius atq; eundem cōfirmare patrē & filiū.Sed diximus ſcripturā differentiæ patrocinari,per uiſibilis & inuiſibilis diſtinctionem. Nā & illud adijciunt ad argumentationem. Quod ſi filius tunc ad Moyſen loquebatur ipſe faciē ſuā nemini uiſibilē ꝓnunciaret,quia ſcilicet ipſe inuiſibilis pater fuerit in filij nomine. Ac per hoc ſic eundem uolunt accipi & uiſibilem & inuiſibilē:quomodo eundem patrē & filium,quoniā & paulo ſupra antequā faciem Moyſi negaſſet , & ſcriptū ſit dominum ad Moyſen locutum corā,uelut ſi quis loquatur ad amicū ſuū non minus quàm & Iacob:Ego uidi,inquit,dominum facie ad faciem.Ergo uiſibilis & inuiſibilis idem.Et quia idem utrūq;,ideo & ipſe pater inuiſibilis

Fort.quàm deum.

quia & filius uisibilis, quasi non expositio scripturæ quæ fit à nobis, filio cõpetat patre seposito in sua uisibilitate. Dicimus enim & filium suo nomine eatenus inuisibilem quâ sermo & spiritus dei ex substantiæ conditione iam nunc, & quia deus & sermo & spiritus dei: uisibilem autem fuisse ante carnẽ eo modo quo dicit ad Aaron, & Mariã: Et si fuerit prophetes in uobis in uisione cognoscar illi, & in somnio loquar illi, nõ quomodo Moysi os ad os loquar illis in specie, id est ĩ ueritate & nõ in ænigmate, id est nõ imagine sicut & Apostolus: Nũc uidemus tanquã per speculũ in ænigmate, tũc aũtẽ facie ad faciem. Igitur cũ Moysi seruat cõspectum suũ & colloquiũ facie ad faciẽ in futurum: nam hoc postea adimpletũ est, in montis secessu sicut legimus in euãgelio uisum cũ illo Moysen colloquentẽ, apparet retro semper in speculo & ænigmate & uisione & somnio deum, id est filium dei, uisum, tam ꝓphetis & Patriarchis, quàm & ipsi adhuc Moysi: & ipse quidem dominus si forte corã ad faciem loquebatur nõ tamen ut est, homo faciem eius uideret ni forte in speculo & in ænigmate. Deniq; si sic Moysi locutus est dominus ut & Moyses faciem eius cominus sciret, quomodo statim atq; ibidem desiderat faciem eius uidere, quam si uideret nõ desideraret? Quomodo æque & dominus negat uideri faciem suã posse quam ostenderat, si tamen ostenderat: aut quæ est facies dei, cuius cõspectus negatur, si erat quæ uisa est? Vidi inquit Iacob deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Alia debet esse facies, quæ si uideatur occidit. Aut nunquid filius quidẽ uidebatur? & si facies, sed ipsum hoc in uisione, & somno, & speculo, & ænigmate, quia sermo spiritus, nisi imaginaria forma uideri nõ potest. Faciẽ autem suã dicit inuisibilẽ patrem. Quis enim pater? num facies erit filij nomine autoritatis quam genitus à patre cõsequitur. Nõ enim & de aliqua maiore persona cõgruit dicere, facies mea est ille homo: & faciẽ mihi præstat: pater inqt maior me est. Ergo facies erit filij pater. Nam & scriptura quid dicit: spiritus personæ eius, CHRISTVS dominus. Ergo si CHRISTVS personæ paternæ spiritus est, merito spiritus cuius persona erat, id est patris eius faciẽ suã ex unitate scilicet pronũciauit. Mirarer planè an facies filij pater accipi possit qui est caput eius. Caput enim CHRISTI deus. Si hunc articulũ quæstionibus scripturæ ueteris nõ expediã, de nouo testamento sumã confirmationẽ nostræ interpretatiõis: ne quodcũq; in filiũ reputo, in patrẽ proinde defendas. Ecce enim & in Euãgelijs & in Apostolis uisibilẽ et inuisibilem deũ deprehẽdo, sub manifesta & personali distinctione conditionis utriusq;. Exclamat quodammodo Iohãnes: Deũ nemo uidit unquã, utiq; nec retro. Ademit eñ tẽporis quæstionẽ, dicendo dominũ nũquã uisum. Cõfirmat et Apostolus de deo. Quẽ nemo uidit hominũ, sed nec uideri potest, scilicet quia morietᷣ qui uidebit. Idẽ ipsi Apostoli & uidisse se CHRISTVM & cõtrectasse testatur. Porrò si ipse est CHRISTVS pater & filius, quomodo uisus est & inuisus? Ad hãc diuersitatẽ uisi & inuisi in unũ cõferẽdã, quis ex diuerso nõ argumẽtabitur

tabitur, recte utrūq; dictū, uisibilē quidē in carne, inuisibilē uero ante carnē: ut idem sit pater inuisibilis ante carnem, qui & filius uisibilis, in carne. Atqn si idem ante carnē inuisibilis, quomodo uisus etiā retro īuenitur ante carnē? Aeque si idem post carnem uisibilis, quomodo & nūc inuisibilis pronūciatur ab Apostolis? nisi quia alius qui & retro uisus ī ænigmate plenius uisibilem caro effecit, sermo scilicet qui et caro factus est: alius quē nunquā quisquam uidit nisi pater, scilicet cuius est sermo. Deniq; inspiciamus quē Apostoli uiderint. Quod uidimus inquit Iohānes, quod audiuim⁹, oculis nostris uidimus, et manus nostræ cōtrectauerūt de sermone uitæ. Sermo em̄ uitæ caro factus & auditus & uisus et contrectatus qa caro, qui ante carnē sermo tantū in primordio apud deū patrē, nō pater apud sermonē. Nā et si deus sermo sed apud deū, qa ex deo deus, qa cū patre apud patrē. Et uidim⁹ gloriā eius tāquā unigeniti à patre, utiq; filij: scilicet uisibilis glorificati à patre ī-uisibili. Et ideo q̊modo sermonē dei deū dixerat ut adiuuaret aduersariorū præsumptionem quasi patrem ipsum uidisset, ad distinguendū inter inuisibilem patrē & filiū uisibilē superdicit ex habūdāti: Deū nemo uidit unquā. Quem deū: sermonē? Atquin uidimus & audiuimus et cōtrectauimus, de sermone uitæ prædictū est. Sed quem deū, scilicet patrē apud quē deus erat sermo unigenitus filius qui est in sinu patris ipse disseruit. Ipse et auditus et uisus, et ne phantasma crederetur, etiā contrectatus. Hūc et Paulus cōspexit nec tamē patrem uidit. Nónne, inquit, uidi Iesum? CHRISTVM autem & ipsum dominū cognominauit, quorū patres et ex qbus CHRISTVS secundū carnem, q est per omnia deus benedictus in æuū. Ostendit et uisibilem domini filiū, id est sermonē dei, qa qui caro fact⁹ est, CHRISTVS dictus est De patre aūt ad Timotheū. Quem nemo uidit hominū, sed nec uidere potest. Exaggerans amplius. Qui solus habet immortalitatē, et lucē habitat inaccessibilē. De quo & supra dixerat. Regi aūt seculorū, immortali, inuisibili, soli deo, ut & cōtraria ipsi filio adscriberemus mortalitatē, accessibilitatē, quē mortuū cōtestatur secundū scripturas, ut à se nouissime uisum per accessibilem utiq; lucē, quanquā & illā neq; & ipse sine periculo luminis expert⁹ est, neq; Petrus & Iohānes & Iacobus sine ratione et amētia, q si nō passuri filij gloriā, sed patrē uidissent credo morituri ibidē. Deū em̄ nemo uidebit et uiuet. Si hæc ita sunt cōstat eū semp uisū ab initio, q uisus fuerit in fine. Et eū nec in fine uisum, q nec ab initio fuit uisus, et ita duos esse, uisum et inuisum. Filius ergo uisus est sp, et filius cōuersatus est semp, et filius opatus est semp, ex autoritate patris et uolūtate: qa filius nihil à semetipso potest facere, nisi uiderit patrē facientē in sensu scilicet sentientē. Pater em̄ sensu agit. Filius uero qui in patris sensu est, uidens perficit. Sic omnia p filiū facta sunt, et sine illo factum est nihil. Nec putes sola opera mundi per filium facta, sed et quæ à deo exinde gesta sunt. Pater enim qui diligit filium et omnia tradidit in sinu eius, utiq; à primordio diligit, & à primordio tradidit. Ex quo,

à primordio sermo erat apud deum, & deus erat sermo, cui data est omnis potestas à patre in cœlis & in terra. Non iudicat pater quenquã, sed omne iudicium tradidit filio, à primordio tamẽ. Omnẽ enim dicens potestatem, & omne iudicium, & omnia per eum facta, & omnia tradita in manu eius, nullã exceptionem temporis permittit. quia omnia non erunt, si non omnis temporis fuerint. Filius itaq; est qui & ab initio iudicauit turrem supbissimã elidens, linguasq; disperdẽs orbem totum aquarũ uiolentia puniens, pluẽs super Sodomã & Gomorram ignem & sulphurem, deus à deo. Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit, ab Adam usq; ad Patriarchas, & Prophetas, in uisione, in somno, in speculo, in ænigmate, ordinem suũ præstruens ab initio semper quæ erat persecuturus infinita, semper ediscebat, & deus in terris cũ hominibus cõuersari, nõ alius quàm sermo qui caro erat futurus. Ediscebat autem ut nobis fidem sterneret, ut facilius crederemus filiũ dei descendisse in seculum, & retro tale quid gestum cognosceremus. Propter nos enim sicut scripta sunt, ita & gesta sunt, in quos æuorũ fines decucurrerunt. Sic etiã adfectus humanos sciebat iam tũc, suscepturus etiã ipsas substãtias hominis, carnem & animã: interrogãs Adam quasi nesciens, Vbi es Adã: pœnitẽs quod hominem fecisset, quasi nõ præsciẽs, tentãs Abrahã, quasi ignorans quid sit in homine: Offensus, reconciliatus eisdem: Et si qua hæretici adprehendunt quasi deo indigna, ad destructionẽ creatoris, ignorantes hæc in filium competisse, qui etiam passiones humanas, & sitim & esuriem, & lachrymas, & ipsam natiuitatem, ipsamq; mortem erat subiturus, Propter hoc minoratus à patre modicũ citra angelos. Sed hæretici quidem nec filio dei deputabunt cõuenire, quæ tu ipse patri inducis, quasi ipse se deminorauerit propter nos, cum scriptura alium dicat ab alio minoratũ, non ipsum à semetipso. Quid si & alius qui coronabatur gloriam & honorem, alius qui coronabat, utiq; filium pater. Cæterum quale est, ut deus omnipotens ille inuisibilis quem nemo uidit hominũ nec uidere potest, ille qui inaccessibilẽ lucem habitat, ille qui nõ habitat in manu factis, à cuius cõspectu terra contremescit, montes liquescunt ut cera, qui totum orbem manu adprehendit uelut nidum, cui cœlũ Thronus, & terra scabellũ, in quo omnis locus, nõ ipse in loco, qui uniuersitatis extrema linea est, ille altissimus, in paradiso ad uesperam deambulauit, quærens Adam, & Arcam post introitum Noë clauserit, & apud Abraham sub quercu refrigerauerit, & Moysen de rubo ardenti uocarit, & in fornace Babylonij regis, quartus apparuerit: quanquam filius hominis est dictus, & in imagine, & speculo, & ænigmate. Scilicet & hæc nec de filio dei credenda fuisse, si scripta non essent, fortasse non credenda de patre, licet scripta, quem isti in uuluam MARIAE deducunt, & in Pilati tribunal imponunt, & in monumentis Ioseph reconcludunt. Hinc igitur apparet error illorum. Ignorantes enim à primordio, omnem ordinem diuinæ dispositionis per filium decucurrisse, ipsum

Vniuersitatis extrema linea.

ipſum credũt patrem & uiſum & cõgreſſum, & operatum, & ſitim, & eſuriẽ paſſum, aduerſus prophetã dicentem: Deus æternus nõ ſitiet nec eſuriet omnino, quãto magis nec morietur, nec ſepelietur. Et ita unũ deum ſemper egiſſe, id eſt patrẽ quæ per filiũ geſta ſunt, facilius exiſtimauerũt, patrẽ in filij nomine egiſſe, quàm filiũ in patris, dicẽte ipſo domino: Ego ueni in patris mei nomine: Itẽ ad ipſum patrẽ: Nomen tuũ manifeſtaui hominibus cõdicente etiam ſcriptura: Benedictus qui uenit in nomine domini, utiq; filius in patris nomine: & nomẽ patris deus omnipotẽs dominus uirtutũ, rex Iſrahëlis qui eſt. Quatenus ita ſcripturæ docent. Hæc dicimus & in filiũ cõpetiſſe, & in his filium ueniſſe, & in his ſemper egiſſe, & ſic ea in ſe hominibus manifeſtaſſe. Omnia inquit patris, mea ſunt. Cur non & nomina? Cum ergo legis deum omnipotentẽ, & altiſſimũ, & deũ uirtutũ, & regẽ Iſrahëlis, & qui eſt, uide ne per hæc filius etiã demõſtretur ſuo iure deus, quâ ſermo dei omnipotentis, quaq; omnium accepit poteſtatem altiſſimus, quâ dextera dei exaltatus, ſicut Petrus in Actis cõcionatur. Dominus uirtutũ, quia omnia ſubiecta ſunt illi à patre. Rex Iſrahëlis, quia illi ꝓprie excidit ſors gentis iſtius. Itẽ qui eſt: quoniã multi filij dicũtur & nõ ſunt. Si aũt uolunt & CHRISTI nomen patris eſſe, audiunt ſuo loco. Interim hic mihi promotum ſit reſponſum aduerſus id, quod & de Apocalypſi Iohãnis ꝓferũt. Ergo dominꝰ qui eſt & qui erat & qui fuit, & uenit omnipotens, & ſicubi alibi dei omnipotentis appellationem nõ putãt etiã filio conuenire, quaſi qui uẽturus ſit omnipotens, cum & filius omnipotẽtis tam omnipotens ſit dei filius, quàm deus dei filius. Sed hanc ſocietatem nominum paternorũ in filio, ne facile perſpiciant, perturbat illos ſcriptura, ſi quando unicum deum ſtatuit, quaſi nõ eadem, & deos & dominos duos propoſuerit, ut ſupra oſtẽdimus. Ergo quia duos & unum inquiunt inuenimus, ideo ambo unus atq; idem, & filius et pater. Porrò non periclitatur ſcriptura, ut illi de tua argumentatione ſuccurras, ne ſibi cõtraria uideatur. Habet rationem, & cum unicum deum ſtatuit, & cum duos patrem & filium oſtendit, et ſufficit ſibi. Filium nominari ab ea conſtat. Saluo enim filio recte unicum deum poteſt determinaſſe cuius eſt filius. Non enim deſinit eſſe qui habet filium ipſe unicus, ſuo ſcilicet nomine quotiens ſine filio nominatur. Sine filio autem nominatur, cum principaliter determinatur, ut prima perſona quæ ante filij nomen erat proponenda, quia pater ante cognoſcitur, & poſt patrem filius nominatur. Igitur unus deus pater, & abſq; eo alius non eſt. Quod ipſe inſerens, non filiũ negat, ſed alium deum. Cæterũ alius à patre filius nõ eſt. Denique inſpice ſequentia huiuſmodi pronunciationum, & inuenies ferè ad idolorũ factitatores atq; cultores definitionem earum pertinere, ut multitudinem falſorum deorum unio diuinitatis expellat, habens tamẽ filium quanto indiuiduum & inſeparatum à patre, tanto in patre reputandum, & ſi non nominatum. Atquin ſi nominaſſet illum, ſeparaſſet, ita dicẽs. Alius præter me nõ eſt niſi filius

filius meus. Alium enim etiam filium fecisset, quem de alijs excepisset. Putà solem dicere: Ego sol, & alius præter me nõ est, nisi radius meus, nónne denotasset uanitatem, quasi non & radius in sole deputetur. Itaq; per semetipsum nõ esse alium deũ, hoc propter idololatriam tam nationũ quàm Israhélis: Etiam propter hæreticos, qui sicut nationes manibus, ita & ipsi uerbis idola fabricãtur, id est alium deũ & alium CHRISTVM. Igitur & cũ se unũ pronũciabat filio pater, procurabat ne ab alio deo CHRISTVS uenisse credatur, sed ab illo q prædixerat: Ego deus & alius absq; me nõ est, qui se unicum, sed cũ filio ostẽdit, cũ quo cœlũ solus extẽdit. Qui & hoc dictũ eius, in argumentũ singularitatis arripient: Extendi, inquit, cœlũ solus. Quantũ ad cæteras uirtutes solus, præstruens aduersus cõiecturas hæreticorũ, qui mundum ab angelis & potestatibus diuersis uolũt structum, qui & ipsum creatorem, aut angelum faciũt, aut ad alia quæ extrinsecus, ut opera mũdi ignorãtem quoq; subornatum. Aut si sic solus cœlum extendit, quomodo isti præsumunt in peruersum hæretici, quasi singularis, nõ admittatur sophia illa dicens, cum pararet cœlum ego aderam illi. Et si dixit, quis cognouit sensum domini, & quis illi consilio fuit, utiq; præter Sophiã fuit, quæ illi aderat. In ipso tamen & cum illo uniuersa compingebat, non ignorante quid faceret. Præter sophiam autem, præter filium dicit qui est CHRISTVS, Sophia & uirtus dei, secundum Apostolum, solus sciens sensum patris. Quis enim scit quæ sunt in deo nisi spiritus qui in ipso est? non qui extra ipsum erat. Ergo qui non solũ deum faceret, nisi à cæteris solũ. Sed euangeliũ recusetur, quod dicat omnia per sermonem à deo facta esse, & sine eo nihil factum. Nisi em̃ fallor & alibi scriptũ est. Sermone eius cœli firmati sunt, & spiritu eius om̃is uirtus eorũ. Et sermo autẽ uirtus: & Sophia ipse erit dei filius. Ita si per filiũ omnia, cœlum quoq; per filium extendens, non solus extẽdit, nisi illa ratione qua cæteris solus. Atq; adeo statim de filio loquitur. Quis alius deiecit signa uentriloquorum & diuinationes à corde, auertens sapientes retrorsum & cõsilium eorũ infatuans, sistens uerba filij sui dicendo scilicet, hic est filius meus dilectus hunc audite. Ita filium subiũgens, ipse interpretator est, quomodo cœlum solus extenderit, scilicet cum filio solus, sicut cum filio unum. Proinde & filij erit uox, extendi cœlum solus, quia sermone cœli confirmati sunt. Quia Sophia in sermone adsistente paratũ est cœlũ, & omnia per sermonem sunt facta, cõpetit & filium solum extendisse cœlũ, quia solus operationi patris ministrauit. Idem erit dicens. Ego primus, & in superuentura ego sum. Primum scilicet omnium sermo. In principio erat sermo, in quo principio prolatus à patre est. Cæterum pater nõ habens initium ut à nullo prolatus, ut innatus, non potest uideri: qui solus fuit semper, ordinem habere non potuit. Igitur si propterea eundem & patrẽ & filiũ credendũ putauerunt ut unũ deũ uindicent, saluus est unio eius, qui cũ sit unus, habeat & filium æque & ipsum eisdẽ scripturis cõprehensum. Si filium nolunt secundũ à patre

Aliàs non fuit.

Aliàs à cæteris.

à patre reputari, ne secundus duos faciat deos dici, ostendimus etiam duos deos in scriptura relatos & duos dominos: & tamen ne de isto scandalizentur, rationem reddimus, qua dei nõ duo dicantur nec domini, sed qua pater & filius duo: & hoc non ex separatione substantiæ, sed ex dispositione cum indiuiduum & inseparatum filium à patre pronunciamus, nec statu, sed gradu aliũ, qui & si deus dicatur, quando nominatur singularis, non ideo duos deos faciat sed unũ, hoc ipso quod & deus ex unitate patris uocari habeat. Sed argumentationibus eorum adhuc retundendis, opera præbenda est, si quid de scripturis ad sententiam suam excerpent cætera nolentes intueri, quæ & ipsa regulam seruant, & quidem salua unione diuinitatis, & monarchiæ sonitu. Nam sicut in ueteribus nihil aliud tenent, quàm Ego deus & alius præter me non est: Ita in Euangelio responsionem domini ad Philippum tuẽtur, ego & pater unum sumus, & qui me uiderit, uidit & patrem, & ego in patre & pater in me. His tribus capitulis totum instrumentũ utriusq; testamenti, uolunt credere, cùm oporteat secundum plura intellegi pauciora. Sed proprium hoc est omnium hæreticorum. Nam quia pauca sunt quæ in sylua inueniri possunt, pauca aduersus plura defendunt, & posteriora aduersus priora suscipiunt. Regula, autem omni rei ab initio constituta, in prioribus, & in posteriora præscribit, utique & in paucioribus. Aspice itaque quanta præscribant tibi, etiam in Euangelio ante Philippi consultationem, & ante omnem argumentationem tuam, & in primis ipsa statim præfatio Iohãnis euangelizatoris demõstrat, quid retro fuerit qui caro fieri habebat: In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Hic erat in principio apud deũ. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nam si hæc non aliter accipi licet, quàm quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostenditur, qui fuerit à principio, alius apud quem fuit. Alium sermonem dei, alium dominum, licet & deus sermo, sed quâ dei filius, non qua pater. Alium per quem omnia, alium à quo omnia. Alium autem quomodo prædicamus, sæpe iam ædidimus. Quo aliũ dicamus necesse est. Non eundem autem non quasi separatum, dispositione alium nõ diuisione. Hic ergo factus est caro. non ipse cuius erat sermo. huius gloria uisa est tanquam unici à patre, nõ tanquam patris. Hic unius sinum patris disseruit, non sinum suum pater. Præcedit enim. Deum nemo uidit unquam. Inde, etsi agnus dei ab Iohanne designatur, non ipse cuius est dilectus. Certe filius dei semper, sed non ipse cuius est filius. Hoc eũ Nathanael statim sensit, sicut & alibi Petrus: Tu es filius dei. hoc & ipse recte sensisse illos confirmat. Nathanael quidem respondens, quia dixit, uidi te sub ficu, ideo credis. Petrum uero beatum adfirmans, cui non caro neque sanguis reuelasset, quod & patrem senserat, sed pater qui in cœlis est. Quo dicto utriusque personæ constituit distinctionem, & filij in terris, quem Petrus agnouerat dei filiũ, & patris q in cœlis qui Petro reuelauerat quod Petrus agnouerat

uerat dei filium CHRISTVM. Cũ in templo introijt, ædẽ patris appellat ut filius. Cum ad Nicodemũ dicit, ita inquit dilexit deus mundũ, ut filiũ suũ unicum dederit, in quem omnis qui crediderit nõ pereat, sed habeat uitam sempiternã. Et rursus. Nõ enim misit deus filiũ suũ in mũdũ ut iudicet mũdum, sed ut saluus sit mundus per eum. Qui crediderit in illũ non iudicatur. Qui nõ crediderit in illũ, iam iudicatus est, quia nõ credidit in nomine unici filij dei. Iohãnes autẽ cũ interrogaret quid de IESV cõtingeret, pater inquit dilexit filium, & omnia tradidit in manu eius. Qui credidit in filium, habet uitam æternã. Qui nõ credidit in filio dei, nõ uidebit deũ, sed ira dei manebit super eum. Quẽ uero Samaritidi ostendit? Si messiã qui dicitur CHRISTVS, filiũ utiq; se nõ patrẽ demõstrauit. Qui & alibi Christus dei filius nõ pater dictus est. Exinde discipulis, Meũ est inquit ut faciã uoluntatẽ eius q me misit, ut consummẽ opus eius. Et ad Iudæos de paralytici sanitate, Pater meus usq; modo operat, & ego operor. Pater & ego filius dicit. Deniq; propter hoc magis Iudæi illũ ĩterficere uolebãt. Nõ tamẽ quod solueret sabbatum, sed quod patrẽ suũ deum diceret, æquans se deo. Tũc ergo dicebat ad eos, Nihil filius facere potest à semetipso, nisi uideat patrem facientẽ. Quæ enim ille facit, eadẽ & filius facit. Pater enim diligit filiũ, & omnia demõstrauit illi quæ ille fecit, & maiora ista opera demonstrauit illi ut uos miremini. Quomodo em̃ suscitat mortuos & uiuificat, ita & filius quos uult uiuificat. Neq; em̃ pater iudicat, sed om̃e iudiciũ dedit filio, uti omnes honorẽt filiũ, sicut honorãt patrẽ. Qui nõ honorat filiũ, nõ honorat patrẽ, qui filiũ misit. Amen amẽ dico uobis, quod q audit sermones & credit ei qui me misit, habet uitã æternã, & in iudiciũ nõ ueniet, sed trãsit de morte in uitã. Amẽ dico uobis quod ueniet hora qua mortui audiẽt uocẽ filij dei, & cũ audierint uiuent. Sicut enim pater habet uitã æternã à semetipso, ita & filio dedit uitam æternam habere in semetipso, & iudicium dedit illi facere in potestate, quia filius hominis est. Per carnẽ scilicet, sicut & filius dei per spiritũ eius. Adhuc adijcit. Ego autẽ habeo maius quã Iohãnis testimoniũ. Opera em̃ quæ pater mihi dedit cõsummare, illa ipsa de me testimoniũ perhibẽt, quod me pater miserit. Et qui me misit pater, ipse testimoniũ dixit de me. Subiũgẽs aũt, neq; uocẽ eius audistis unquã, neq; formã eius uidistis, cõfirmat retro non patrem, sed filiũ fuisse, qui uidebatur & audiebatur. Deniq; dicit. Ego ueni in patris mei nomine, & nõ me recepistis. Adeo semper filius erat in dei & regis, & domini omnipotẽtis & altissimi nomine. Interrogãtibus autẽ quid facere debeãt, respondit, ut credatis in eũ quẽ deus misit. Panẽ quoq; se adfirmat quẽ pater præstaret de cœlo. Ergo omne quod ei daret pater ad se uenire, nec reiecturũ se, quia de cœlo descẽdisset, nõ ut suã, sed ut patris faceret uoluntatem. Voluntatem autẽ patris esse, uti qui uiderit filium & crediderit in eum, uitam & resurrectionem consequatur. Neminem porrò ad se uenire posse, nisi quem pater adducat. omnem qui à patre audisset & didicisset
uenire

uenire ad se,nõ quasi patrem aliquis uiderit:adijciens & hic, ut ostenderet patris esse sermonem,per quem docti fiant. At cum discedunt ab eo multi & Apostolis suis offert,si uelint discedere & ipsi:quid respondit Simon Petrus? quò discedimus? uerba uitæ habes,& nos credimus quod tu sis CHRISTVS. Patrem illum esse,an patris CHRISTVM? cuius autem doctrinã dicit,ad quam mirabantur,suã an patris? æque ambigẽtibus inter se, ne ipse esset CHRISTVS:utiq; nõ pater,sed filius. Neq; me scitis,inquit,unde sim: & nõ ueni à meipso,sed est uerus qui me misit,quem uos non nostis. Ego noui illũ,quia apud illũ sum. Non dixit,quia ipse sum,& ipse me misi,sed ille me misit. Item cum misissent ad inuadendum eum pharisæi,Modicũ adhuc temporis ait uobiscum sum,& uado ad eum qui me misit. At ubi se negat esse solũ:sed ego,inquit,& qui me misit pater,nónne duos demonstrat, tam duos quàm inseparatos? imò totum erat hoc quod docebat inseparatos duos esse. Siquidem & legem proponens duorum hominum testimonium confirmantem,subiungit:Ego testimoniũ dico de me: & testimoniũ dicit de me,qui me misit,pater. Quod si unus esset,dum idem est & filius, & pater,non uteretur legis patrocinio fidem imponentis:nõ unius testimonio,sed duorum. Item interrogatus ubi esset pater:neque se, neque patrem notum esse illis respondens,duos dixit ignotos. Quod si ipsum nossent, patrem nossent:nõ quidem quasi ipse esset pater & filius,sed quia per indiuiduitatem neque agnosci neq; ignorari alter sine altero potest. Qui me, ait, misit,uerax est:& ego quæ ab eo audiui,ea & loquor in mundum. Interpretante extrinsecus scriptura,nõ cognouisse illos quod de patre dixisset,cũ scilicet cognoscere debuissent sermones patris in filio esse,legendo apud Hieremiã:Et dixit mihi dominus:Ecce dedi sermones meos in os tuũ. Et apud Esaiam:Dominus dat mihi linguã disciplinæ ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonẽ. Sicut ipse rursus: Tũc,inqt,cognoscetis quod ego sim, & à memetipso nihil loquar: sed sicut me docuit,ita & loquor. Quia & qui me misit,mecum est. Et hoc ad testimonium indiuiduorum duorũ. Itẽ in altercatione Iudæorum exprobrans quod occidere eum uellent:Ego,inquit,quæ uidi penes patrem meũ loquor: & uos quod uidistis penes patrẽ uestrum id facitis:& nunc uultis occidere hominẽ, ueritatẽ uobis locutum, quam audiuit à deo. Et si deus esset pater uester, dilexissetis me. Ego enim ex deo exiui & ueni:& tamen nõ separamus,licet exisse dixerit, ut quidã arripiunt huius dicti occasionem. Exiuit autem à patre,ut radius ex sole,ut riuus ex fonte,ut frutex ex semine. Ego dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum. Et si ego me ipse glorificem,nihil est gloria mea. Est qui me glorificet,pater:quem uos dicitis deum esse uestrum. Nec nostis illũ,at ego noui eum. Et si dicam non noui,ero similis uestri mendax. Sed noui illũ, & sermonem eius seruo. At cum subiungit:Abraham diem meũ uidit, & lætatus est:nempe demonstrat filium Abrahæ retro uisum,nõ patrem. Item

ſuper cæcum illum patris opera dicit ſe facere oportere, cui poſt reſtitutionem luminũ: Tu, inquit, credis in filium dei? & interroganti quis eſſet iſte, ipſe ſe demonſtrans, uti que filium demonſtrauit, quem credendum eſſe dixerat. Dehinc cognoſci ſe profitetur à patre, & patrem à ſe. Et ideo ſe diligi à patre, quod animã ſuam ponat: quia hoc præceptum accepiſſet à patre. Et interrogatus à Iudæis, ſi ipſe eſſet CHRISTVS utiq; deus: nam uſque in hodiernum Iudæi CHRISTVM dei, non ipſum patrem ſperant: quia nunquàm CHRISTVS pater ſcriptus eſt uenturus. Loquor, inqt, uobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris, ipſa de me teſtimonium dicunt. Quod teſtimonium? ipſum ſcilicet eſſe, de quo interrogabant, id eſt, CHRISTVM dei: De ouibus etiam ſuis, quod nemo illas de manu eius eriperet, Pater enim quod mihi dedit, maius eſt omnibus. Et ego & pater unũ ſumus. Hîc ergo iam gradum uolunt figere ſtulti, imò cæci qui non uideant: Primo ego & pater, duorum eſſe ſignificationem. Dehinc in nouiſſimo, ſumus: nõ ex unius eſſe perſona, quod pluraliter dictum eſt. Tunc quod unũ ſumus, nõ unus ſumus. Si enim dixiſſet quod unus ſumus, potuiſſet adiuuare ſententiam illorum. Vnus enim ſingularis numeri ſignificatio uidet. Adhuc cum duo, maſculini generis. Vnum dicit neutrali uerbo: quod non pertinet ad ſingularitatẽ, ſed ad unitatẽ, ad ſimilitudinẽ, ad cõiunctionẽ, ad dilectionẽ patris, qui filium diligit, & ad obſequiũ filij, qui uoluntati patris obſequitur. Vnũ ſumus, dicens, ego & pater: oſtẽdit duos eſſe, quos æquat & iungit. Adeo addit etiam multa ſe opera à patre oſtendiſſe, quorum nihil lapidari mereretur. Et ne putarent ideo ſe illum lapidare debere, quaſi ſe deũ ipſum, id eſt, patrẽ uoluiſſet intelligi, quia dixerat: Ego & pater unum ſumus: quâ filium dei deum oſtendens, nõ quâ ipſum deum. Si in lege, inquit, ſcriptum eſt: Ego dixi, uos dij eſtis, & non poteſt ſolui ſcriptura: quem pater ſanctificauit, & miſit in mundũ, uos eum blaſphemare dicitis: quia dixerat, filius dei ſum? ſi nõ facio opera patris mei, nolite credere: ſi uero facio & mihi credere nõ uultis, uel ꝓpter opera credite. Et ſcitote quod ego in patre ſim, & pater in me. Per opera ergo erit pater in filio, & filius in patre: & ita per opera intelligimus unũ eſſe patrem. Adeo totum hoc perſeuerabat inducere, ut duo tamen crederentur in una uirtute: quia aliter filius credi nõ poſſet, niſi duo crederentur. Poſt hæc autem Maria filium dei eũ confeſſa, nõ magis errauit quàm Petrus & Nathanahel: quanquàm & ſi erraſſet, ſtatim didiciſſet. Ecce enim ad ſuſcitandum fratrem eius à mortuis ad cœlũ & ad patrem dominus ſuſpiciens, Pater, inquit, utique filius, gratias ago tibi, quod me ſemper exaudias. propter iſtas turbas circumſtantes dixi, ut credant quod tu me miſeris. Sed & in conturbatione animæ. Et quid dicam? Pater, ſaluũ me fac de iſta hora. Atquin propter hoc ueni in iſtam horam. Verum pater glorifica nomen tuum, in quo erat filius. Ego, inquit, ueni in patris mei nomine. Inde ſcilicet ſuffecerat filij ad patrem uox. Ecce ex abundantia

Maria magdalena.

dantia respondet de cœlo, pater filio contestat: Hic est filius meus dilectus, in quo bene sensi, audite illum. Ita & isto: Glorificaui, & glorificabo. Rursus Quot personæ tibi uidentur peruersissime Praxea, nisi quot & uoces? Habes filium in terris, habes patrem in cœlis. Non est separatio ista, sed dispositio diuina. Cæterum scimus deum etiam intra abyssos esse, & ubiq; consistere, sed ui & potestate. Filium quoq; ut indiuiduũ cum ipso ubiq;. Tamẽ in ipsa οἰκονομίᾳ pater uoluit filium in terris haberi, se uero in cœlis. Quod & ipse filius suspiciẽs, & orabat & postulabat à patre: quo & nos erectos docebat orare: Pater noster, qui es in cœlis: cum sit & ubiq;. Hanc sedem suam uoluit. Pater minorauit filium, modico citra angelos ad terram dimittẽdo, gloria tamen & honore coronaturus, illum in cœlos resumendo. Hæc iam præstabat illi, dicens: Et glorificaui, & glorificabo. Postulat filius de terris: pater promittit à cœlis. Quid mendacẽ facis & patrem & filium? Si autem pater de cœlis loquebatur ad filium: si autem pater cum ipse esset filius apud terras, aut filius ad patrem precabatur, cum ipse esset filius apud cœlos, quale est ut filius item postulet à semetipso, postulando à patre? filius erat pater. Aut iterum pater sibi ipse promitteret, promittendo filio si pater erat: ut sic duos diuisos diceremus, quomodo iactitatis tolerabilius erat duos diuisos, quàm unum deum uersipellem prædicare. Itaq; ad istos nũc dominus pronunciauit: Non propter me ista uox uenit, sed propter uos, ut credãt & hi, & patrem & filium in suis quẽq; nominibus & personis & locis. Sed adhuc exclamat IESVS & dicit: Qui credit in me, nõ in me credit: sed in eũ credit, qui me misit: quia per filium in patrem creditur: & autoritas credendi filio, pater est. Et qui conspicit, conspicit eum qui me misit. Quomodo? quoniam scilicet à memetipso non sum locutus, sed qui me misit pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Dominus enim dat mihi linguam disciplinæ, ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonem, quem ego loquor: sicut mihi pater dixit, ita & loquor. Hæc quomodo dicta sint, euangelizator & utiq; tam charus discipulus Iohannes magis quàm Praxeas nominat: ideòq; ipse de suo sensu: Ante autẽ solennitatẽ Paschæ, inqt, sciẽs IESVS omnia sibi tradita à patre esse, & se ex deo esse, & ad deũ uadere. Sed Praxeas ipsum uult patrẽ de semetipso exisse, & ad semetipsũ abisse, ut diabolus in cor Iudæ, non filij traditionem, sed patris ipsius inmiserit. Nec diabolo bene nec hæretico: quia nec in filio bono suo diabolus operatus est traditionem. Filius enim traditus est dei, qui erat in filio hominis: sicut scriptura subiungit: Nunc glorificatus est filius hominis, & de⁹ glorificatus est in illo. Quis deus? utiq; non pater, sed sermo patris, qui erat in filio hominis: id est, in carne in qua & glorificatus iã: uirtute uero & sermone, & ante IESVM: & deus, inquit, glorificauit illum in semetipso: id est, pater filium quem in semetipso habens: & si porrectum ad terram, mox per resurrectionem morte deuicta. Erant planè qui & tunc non intelligerẽt. Quo

niam & Thomas aliquandiu incredulus, domino enim inquit: Nõ ſcimus quò eas,& quomodo uiam nouimus? Et IESVS: Ego ſum uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrem, niſi per me. Si cognouiſſetis me, cognouiſſetis & patrem: ſed & abhinc noſtis illum, & uidiſtis illũ. Et peruenimus iam ad Philippũ, qui ſpe excitatus uidendi patris: nec intelligens quomodo uiſum patrem audiſſet: Oſtende, inquit, nobis patrem, & ſufficit nobis. Et dominus: Philippe, tanto tempore uobiſcum ſum, & non cognouiſtis me: quem dicit cognoſci ab illis debuiſſe: hoc enim ſolum diſcuti oportet, quaſi patrẽ, an quaſi filium? Si quaſi patrem, doceat Praxeas tãto tẽpore CHRISTVM cum eis conuerſatum, patrẽ aliquando non dico intelligi, uerũ uel æſtimari potuiſſe. nobis omnes ſcripturæ, & ueteres CHRISTVM dei, & nouæ filiũ dei præfiniunt. Hoc & retro prædicabatur: hoc & ab ipſo CHRISTO pronunciabatur: imò iam & ab ipſo patre coràm de cœlis filium profitente, & filium glorificante: Hic eſt filius meus. Et glorificaui, & glorificabo. Hoc & à diſcipulis credebatur: hoc & à Iudæis non credebatur: hoc ſe uolens credi ab illis, omni hora patrem nominabat, & patrem præferebat, & patrem honorabat. Si ita eſt, ergo nõ patrem tanto tempore ſecum conuerſatũ ignorauerant, ſed filium: & dominus eum ſe ignorari exprobrans, quem ignorauerant, eum utiq; agnoſci uolebat, quem tanto nõ agnoſci tempore exprobrauerat, id eſt, filium. Et apparere iam poteſt quomodo dictũ ſit: Qui me uidet, uidet & patrem. Scilicet quo & ſupra, Ego & pater unũ ſumus. Quare? quia ego ex deo exiui & ueni: & ego ſum uia. Nemo ad patrem uenit, niſi per me: & nemo ad me uenit, niſi pater eum adduxerit: & omnia mihi pater tradidit: & ſicut pater uiuificat, ita & filius: & ſi me cognouiſtis, & patrẽ cognouiſtis. Secundũ hæc enim uicarium ſe patris oſtenderat, per quẽ pater & uideretur in factis, & audiretur in uerbis, & cognoſceretur in filio, facta & uerba patris adminiſtrante: quia inuiſibilis pater, quod & Philippus didicerat in lege & meminiſſe debuerat: Deum nemo uidebit, & uiuet. Et ideo ſuggillatur patrem uidere deſiderans quaſi uiſibilem, & inſtruitur uiſibilem eum in filio fieri ex uirtutibus, non ex perſonæ repræſentatione. Deniq; ſi patrem eundem filium uellet intelligi, dicẽdo: Qui me uidet, patrẽ uidet, quomodo ſubijcit? Non credis quia ego in patre, & pater in me? Debuerat enim ſubiunxiſſe, Non credis quia ego ſum pater? Aut quo exaggerauit, ſi nõ illud manifeſtauit quod uoluerat intelligi ſic? ſcilicet filiũ eſſe. Porrò dicendo, non credis quia ego in patre & pater in me: propterea potius exaggerauit, ne quia dixerat: Qui me uidit, & patrem uidit, pater exiſtimaretur: quod nunquàm exiſtimari ſe uoluit, qui ſemper ſe filium, & à patre ueniſſe profitebatur. Igitur & manifeſtam fecit duarum perſonarũ coniunctionem, ne pater ſeorſum quaſi uiſibilis in conſpectu deſideraretur: & ut filius repræſentator patris haberetur. Et nihilominus hoc quoq; interpretatus eſt, quomodo pater eſſet in filio, & filius in patre. Verba, inquit, quæ ego lo-

ego loquor uobis non sunt mea, utique quia patris. Pater autem manens in me, facit opera. Per opera ergo uirtutum, & uerba doctrinæ manens in filio pater, per ea uidetur, per quæ manet, & per eũ in quo manet: ex hoc ipso apparente proprietate utriusque personæ, dum dicit: Ego sum in patre, & pater in me. Atque adeo credite ait. Quid? Me patrem esse. Nõ puto scriptum esse: Sed quia ego in patre, & pater in me. Si quo minus, uel propter opera credite. Ea utique opera, per quæ pater in filio: non uisu, sed sensu uidebatur. Post Philippum & totam substantiam quæstionis istius, quæ in finẽ Euangelij perseuerant, in eodem genere sermonis, quo pater & filius in sua proprietate distinguitur: paracletum quoque à patre se postulaturum, cum ascẽdisset ad patrem, & missurum repromittit & quidem alium: sed iam præmisimus quomodo alium. cæterum de meo sumet, inquit, sicut ipse de patris. ita cõnexus patris in filio, & filij in paracleto, tres efficit cohærentes, alterum ex altero. Qui tres unum sunt, non unus: quomodo dictum est, Ego & pater unum sumus: ad substantiæ unitatem, nõ ad numeri singularitatẽ. Percurre adhuc, & inuenies quem patrem credis, uice patris dictum, & patrem agricolam: utique in terra tu putas fuisse. Hunc rursus in cœlis à filio agnosci cum illuc respiciens discipulos suos patri tradidit. Sed & si in isto Euãgelio non est reuelatum, Deus meus ad quid me dereliquisti? & Pater in tuis manibus depono spiritum meum: Tamen post resurrectionẽ, & *deuictæ gloria mortis exposita necessitatem omnis humilitatis, cum iam patrem se posset ostendere, tam fideli fœminæ ex dilectione, non ex curiositate, nec ex incredulitate Thomæ tangere eum adgressæ: Ne, inquit, contigeris me, nõdũ ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos: quia & in hoc filium ostendit. Filios enim appellasset illos, si pater fuisset, & dices eis: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, deum meũ & deum uestrum: pater ad patrem, & deus ad deum. An filius ad patrem, & sermo ad deũ? Ipsa quoque clausula Euangelij, propter quid consignat hæc scripta: Nisi ut credatis, inquit, IESVM CHRISTVM filium dei. Igitur quæcũque ex his putaueris ad demonstrationem eiusdem patris & filij proficere tibi posse, aduersus definitiuam Euangelij sententiam niteris. Non ideo enim scripta sunt, ut patrẽ credas in IESVM CHRISTVM, sed ut filiũ. Propter unũ Philippi sermonem, & domini responsionẽ ad eum: uidemur Iohãnis Euangelium decucurrisse, ne tot manifeste pronũciata, & ante & postea unus sermo subuertat. Secundum omnia potius quàm aduersus omnia, etiam aduersus suos sensus interpretandus. Cæterum ut alia Euangelia non interponã, quæ natiuitate dominica fidem confirmant: sufficit enim qui nasci habebat ex uirgine, ab ipso annunciari angelo filium dei determinatum. Spiritus dei superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit te. Propterea quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius dei. Volent quidem & hic argumentari, sed ueritas præualebit. Nempe, inquiunt, filius dei deus est, & uirtus altissimi altissimus

Forte* deuicta. & mox, necessitate,

tissimus est. Nec pudet illos inijcere, quod si esset, scriptum fuisset. Quẽ enĩ uerebatur ut non aperte pronunciaret, deus superueniet, & altissimus obũbrabit te: dicens autem spiritus dei, & si spiritus dei, tamen non directo deũ nominans, portionem totius intelligi uoluit, quæ cessura erat in filij nomẽ, hic spiritus dei, idem erit sermo. Sic enim Iohanne dicente, Sermo caro factus est: spiritum quoq; intelligimus in mentiõe sermonis: ita & hic sermonem quoq; agnoscimus in nomine spiritus. Nam & spiritus substantia est sermonis, & sermo operatio spiritus, & duo unũ sunt. Cæterum alium Iohannes profitebitur carnem factum, alium angelus carnem futurum: si nõ & spiritus sermo est, & sermo spiritus. Sicut ergo sermo dei non est ipse cuius est, ita nec spiritus: & si deus dictus est, non tamen ipse est cuius est dictus. Nulla res alicuius ipsa est cui9 est, planè cum quid ex ipso est: & sic ei9 est dum ex ipso sit, potest tale quid esse, quale & ipse ex quo est, & cui9 est. Et ideo spiritus deus, & sermo deus, quia ex deo: non tamẽ ipse ex quo est. Quod deus dei, tanquàm substantiua res non erit ipse deus. sed hactenus deus: quia ex ipsius dei substantia, quæ & substãtiua res est, & ut portio aliqua totius. Multo magis uirtus altissimi nõ erit, ipse altissimus, qui nec substantiua res est quod est spiritus, sicut nec sapientia, nec prouidentia: & hæc enim substantiæ non sunt, sed accidentia uniuscuiusq; substãtiæ. uirtus spiritui accidit, nec ipsa erit spiritus. His itaq; rebus quodcũq; sunt, spiritu dei & sermone & uirtute conlatis in uirginẽ, quod de ea nascitur filius dei est, si hoc se & in istis Euangelijs ipse testatur statim à puero: Non scitis, inquit, quod in patris mei me esse oportet? Hoc & satanas, cũ in tentationibus nouit, si filius dei es. Hoc & exinde dæmonia confitentur. Scimus qui sis, filius dei. Patrem & ipse adorat. CHRISTVM se dei à Petro agnitum nõ negat, insultans in spiritu ad patrẽ: Cõfiteor, inq̃t, tibi pater, quod abscõderis hæc à sapientibus. Hic quoq; patrem nemini notum nisi filio affirmat, & patris filium confessurum confessores, & negaturum negatores suos apud patrẽ, inducens parabolam filij, non patris, in uineam missi post aliquot seruos, & occisi à malis rusticis & à patre defensi, ignorans & ipse diem & horam ultimam soli patri notam: disponens regnum discipulis quo modo & sibi dispositum dicit à patre: habens potestatem legiones angelorum postulandi ad auxiliũ à patre si uellet: exclamans quod se deus reliquisset, in patris manibus spiritum ponens: & post resurrectionem spondens missurum se discipulis promissionem patris: & nouissime mandans ut tinguerent in patrem & filium & spiritum sanctum, nõ in unũ: nam nec semel, sed ter, ad singula nomina in personas singulas tinguimur. Et quid ego in tã manifestis morabor, cum ea aggredi debeam, de quibus manifesta obumbrare quærunt. undiq; enim obducti distinctione patris & filij, quam manente cõiunctione disponimus ut solis, & radij, & fontis, & fluuij: per indiuiduũ tamen numerum duorum et trium: aliter eã ad suam nihilominus sententiã interpretari co

tari conantur:ut æque in una perſona utrũque diſtinguant,patrem & filiũ, dicentes filium carnem eſſe,id eſt,hominẽ,id eſt,Ieſum:patrẽ aũt ſpiritũ,id eſt deum,id eſt,Chriſtum.Et qui unũ eundẽq; contendunt patrẽ & filiũ,iã incipiunt diuidere illos potius quàm unare.Si eñ alius eſt Ieſus,alius Chriſtus,alius erit filius pater,quia filius Ieſus,& pater Chriſtus. Talem monarchiam apud Valentinũ fortaſſe didicerunt,duos facere,Ieſum & Chriſtũ. Sed & hæc iniectio eorum ex * retractatis iam retuſa eſt, quod ſermo dei uel ſpiritus dei & uirtus altiſſimi dictus ſit,quem patrẽ faciunt. Non enim ipſæ ſunt cuius dicuntur,ſed ex ipſo & ipſius,& aliter tamen in iſto capitulo reuincetur.Ecce,inquiunt,ab angelo prædicatũ eſt,Propterea quod naſcetur ſanctum,uocabitur filius dei.Caro itaq; nata eſt,Caro itaq; erit fili⁹ dei.Imò de ſpiritu dei dictum eſt.Certe enim de ſpiritu ſancto uirgo cõcepit:& quod concepit,id peperit:id ergo naſci habebat quod erat conceptũ, & pariundũ:id eſt,ſpiritus:cuius & uocabit̃ nomẽ emanuhel,quod eſt interpretatũ,nobiſcũ deus. Caro aũt deus nõ eſt,ut de illa dictũ ſit, uocabit̃ ſanctũ,filius dei:ſed ille qui in ea natus eſt,deus:de quo & pſalmus: Quoniã deus homo natus eſt in illa,& ædificauit eã uoluntate patris.Quis deus in ea natus?ſermo & ſpiritus,qui cũ ſermone de patris uoluntate natus eſt. Igit̃ ſermo in carne,dũ & de hoc quærendum,quomodo ſermo caro ſit factus,utrum ne quaſi trãſfiguratus in carne,an indutus carnẽ,imò indutus. Cæterũ deum immutabilẽ & informabilẽ credi neceſſe eſt,ut æternũ. Tranſfiguratio autem interemptio eſt priſtini.Omne enim quodcũq; tranſfiguratur in aliud,deſinit eſſe quod fuerat,& incipit eſſe quod nõ erat. Deus autem neque deſinit eſſe,neque aliud poteſt eſſe.Sermo autem deus,& ſermo domini manet in æuum, perſeuerando ſcilicet in ſua forma, Quem ſi non capit configurari,conſequens eſt,ut ſic caro factus intellegatur,dũ ſit in carne,& manifeſtatur & uidetur,& contrectatur per carnem: quia & cætera ſic accipi exigunt.Si enim ſermo ex tranſfiguratione & demutatione ſubſtantiæ caro factus eſt,una iam erat ſubſtantia Ieſus ex duabus,ex carne & ſpiritu:mixtura quædã ut electrũ ex auro & argento:et incipit nec aurum eſſe, id eſt,ſpiritus:neq; argentũ,id eſt,caro:dũ alterũ altero mutat̃,et tertiũ qd efficitur,neq; ergo deus erit Ieſus.Sermo eñ deſijt eſſe,qui caro factus eſt. Neque homo caro.Caro enim nõ proprie eſt,quia ſermo fuit.Ita ex utroque neutrũ eſt:aliud longe tertiũ eſt,quàm utrũque. Sed enim inuenimus illum directo,et deum et hominẽ expoſitum,ipſo hoc pſalmo ſuggerente: Quoniã deus homo natus eſt in illa,et ædificauit eã uolũtate patris.Certe usquequaque filiũ dei et filiũ hominis cũ deũ et hominẽ,ſine dubio ſecundu utrãque ſubſtantiã in ſua ꝓprietate diſtantẽ: qa neque ſermo aliud q̃ deus,neque caro aliud q̃ homo.Sic et Apoſtolus de utraque eius ſubſtantia docet:Qui factus eſt,inqt,ex ſemine Dauid,hic erit homo et filius hominis,q̃ definit⁹ eſt fili⁹ dei ſecũdũ ſpiritũ.Hic erit de⁹,et ſermo dei fili⁹.Vide-

*Aliàs*ex prætractatis.*

L 4 mus du-

mus duplicem statum, non confusum, sed coniunctum in una persona, deum & hominem IESVM. De CHRISTO autem differo. Et adeo salua est utriusq; proprietas substantiæ, ut & spiritus res suas egerit in illo: id est, uirtutes & opera & signa, & caro passiones suas functa sit, esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarum, anxia usq; ad mortem, denique & mortua est. Quod si tertium quid esset ex utroq; confusum ut electrum, non tam distincta documenta parerent utriusq; substãtiæ. Sed & spiritus carnalia, & caro spiritalia egisset ex translatione, ut neq; carnalia neq; spiritalia, sed tertiæ alicuius formæ ex confusione: imò aut sermo mortuus esset, aut caro mortua nõ esset, si sermo conuersus esset in carnem: aut caro enim immortalis fuisset, aut sermo mortalis. Sed quia substantiæ ambæ in statu suo quæq; distincte agebant, ideo illis & operæ & exitus sui occurrerũt. Disce igitur cum Nicodemo, Quia quod in carne natum est, caro est: & quod de spiritu, spiritus est. Neq; caro spiritus fit, neque spiritus caro: in uno planè esse possunt. Ex his IESVS constitit, ex carne homo, ex spiritu deus: quẽ tunc angelus ex ea parte qua spiritus erat, dei filium pronunciauit, seruans carni filium hominis dici. Sic & Apostolus etiam dei & hominũ appellans sequestrem, utriusque substantiæ cõfirmauit. Nouissime qui filium dei carnem interpretaris, exhibe qui sit filius hominis, aut nũquid spiritus erit? sed spiritum patrem ipsum uis haberi, quia deus spiritus, quasi non & dei spiritus: sicut & sermo deus, & dei sermo. Itaque CHRISTVM facis patrẽ, stultissime, qui nec ipsam uim inspicias nominis huius, si tamen nomen est CHRISTVS & nõ appellatio: potius enim unctus significatur. Vnctus autem non magis nomen est, quàm uestitus, quàm calceatus, accidẽs nomini res. At tu, si ex aliquo argumẽto uestitus quoq; uocaretur Iesus quomodo CHRISTVS ab unctionis sacramento, æque Iesum filium dei diceres, uestitum uero patrem crederes. Nunc de CHRISTO. si pater CHRISTVS est, pater unctus est, & utique ab alio. Aut si à semetipso, proba. Sed nõ ita docent Acta Apostolorum in illa exclamatione ad deum. Cõuenerunt enim uniuersi in ista ciuitate aduersus sanctum filium tuum, quẽ unxisti. Herodes & Pilatus cum nationibus: ita & filium dei Iesum cõtestati sunt, & filiũ à patre unctum. Ergo dominus idem erit Christus, qui à patre unctus est: non pater, qui filium unxit. Sic & Petrus. Firmissime itaq; cognoscat omnis domus Israhel, quod & dominũ & Christum, id est, unctum fecerit eũ deus hunc Iesum quem uos crucifixistis. Iohannes autem etiam mendacem notat eum, qui negauerit Iesum esse Christum. Contra de deo natum omnẽ qui crediderit Iesum esse Christũ. Propter quod & hortatur ut credamus nomini filij eius Iesu Christi, ut scilicet cõmunio sit nobis cum patre & filio eius Iesu Christo. Sic & Paulus ubique deum patrem ponit & dominũ nostrũ Iesum Christum. Cum ad Romanos scribit, Gratias agit deo per dominũ nostrum Iesum Christum. Cum ad Galatas, Non ab hominibus se apostolũ præ

Aliàs exclamatione ecclesiæ.

Aliàs Ergo Iesus idem.

ſtolum præfert, nec per hominem, ſed per IESVM CHRISTVM & deum patrem. Et habes totum inſtrumentum eius quæ in hunc modum pronunciant, & duos proponunt, deum & patrem, & dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum filium patris, & Ieſum ipſum eſſe Chriſtum. In altero quoq; nomine dei filium. Nam exinde eo iure quo utrunque nomen unius eſt, id eſt, dei filius, etiam alterum ſine altero eiuſdem eſt: & ſiue Ieſus tantummodo poſitum eſt, intelligitur & CHRISTVS: quia Ieſus Chriſtus unctus eſt. Siue ſolummodo deeſt & Ieſus, quia unctus eſt Ieſus. Quorum nominũ alterum eſt proprium, quod ab angelo impoſitum eſt: Alterum accidens, quod ab unctione conuenit, dũ tamen Chriſtus filius ſit, nõ pater. Poſtremo quàm cæcus eſt, qui nec in CHRISTI nomine intelligit alium deum portendi, ſi Chriſti nomen patri adſcribat. Si enim CHRISTVS pater deus eſt, qui dicit: Aſcendo ad patrem meum & patrem ueſtrum, & deum meum & deum ueſtrum, utique alium patrem ſuper ſe & deum oſtendit. Si itẽ pater Chriſtus eſt, alius eſt qui ſolidat tonitruũ & condit ſpiritum, & adnunciat in homines CHRISTVM ſuum. Et ſi adſtiterunt reges terræ, & archontes cõgregati ſunt in unum aduerſus Chriſtum ipſius, alius erit dominus, contra cuius Chriſtum cõgregati ſunt reges & archontes. Et ſi hæc dicit dominus domino meo CHRISTO, alius erit dominus qui loquitur ad patrem Chriſti. Et cum Apoſtolus ſcribit, uti deus domini noſtri Ieſu Chriſti, det uobis ſpiritum ſapientiæ, & agnitionis, alius erit deus Chriſti Ieſu chariſmatum ſpiritalium largitor. Certe ne per omnia euagemur, qui ſuſcitauit Chriſtum, ſuſcitaturus eſt & mortalia corpa noſtra, tanquàm alius erit ſuſcitator quàm pater mortuus, & pater ſuſcitatus, ſi Chriſtus qui eſt mortu9 pater eſt. Obmuteſcat obmuteſcat iſta blaſphemia, ſufficiat Chriſtum filium dei mortuum dici: & hoc qa ita ſcriptum eſt. Nam & Apoſtolus non ſine onere pronuncians Chriſtum mortuũ adiecit, ſecundum ſcripturas, ut duriciam pronunciationis ſcripturarum autoritate molliret, & ſcandalum auditori euerteret. Quanquàm cum duæ ſubſtantiæ cenſeantur in Chriſto Ieſu diuina & humana, conſtet autem immortalem eſſe diuinam, cum mortalẽ quæ humana ſit, apparet quatenus eum mortuum dicat: id eſt, quâ carnem & hominem & filium hominis, non quâ ſpiritum & ſermonem & dei filium. Dicẽdo deniq; Chriſtus mortuus eſt, id eſt, unctus: id quod unctum eſt, mortuum oſtendit: id eſt, carnem. Ergo, inquis, & nos eadem ratione dicentes, qua nos filium non blaſphemamus in dominũ deum: non enim ex diuina ſed ex humana ſubſtantia mortuũ dicimus. At cum blaſphematis non tantum quia mortuũ dicitis patrem, ſed & quia crucifixum: maledictio eñ crucifixi quæ ex lege in filium competit, quia Chriſtus pro nobis maledictio factus eſt non pater, Chriſtum in patrem cõuertentes in patrẽ blaſphematis. Nos autem dicentes Chriſtum crucifixum, nõ maledicimus illũ, ſed maledictum legis referimus, quia nec Apoſtolus hoc dicens blaſphemauit.

Sicut autẽ

Sicut autem de quo quid capit dici sine blasphemia dicitur: ita quod nõ capit, blasphemia est si dicatur. Ergo nec compassus est pater filio, sicut directam blasphemiam in patrem ueriti, diminui eam hoc modo sperant, concedentes iam patrem & filium duos esse, si filius siquidem patitur: pater uero compatitur. Stulti & in hoc. Quid est enim compati, quàm cũ alio pati? Porrò si impassibilis pater, utiq; & incompassibilis. Aut si cõpassibilis, utiq; passibilis. Nihil ei *ueluti mortuo præstas. Times dicere passibilem, quem dicis compassibilem. Tam autem compassibilis pater est, quàm impassibilis etiã filius ex ea conditione qua deus est. Sed quomodo filius passus est, si non compassus est & pater? separatur à filio, non à deo. Nam & fluuius si aliqua turbulentia contaminatur, quãquàm una substantia de fonte decurrat, nec secernatur à fonte, tamen fluuij iniuria non pertinebit ad fontẽ. Et licet aqua fontis sitiue patiatur in fluuio, dum nõ in fonte patitur, sed in fluuio: non fons patitur, sed fluuius qui ex fonte est: ita & spiritus dei pati possit in filio, quia non in patre pateretur, sed in filio, pater passus nõ uideretur. Sed sufficit nihil spiritum dei passum suo nomine: quia si quid passus est, in filio quidem erat, ut pater cum filio pateretur in carne: quia hoc retractatus. nec quisquàm negauit, quando & nos pati pro deo possumus, si spiritus dei sit in nobis, qui & loquitur de nobis, quæ sunt confessionis: nõ ipse tamẽ patiens, sed pati posse præstãs. Alioquin si ultra pergens potero tibi durius respondere, & te cum ipsius domini pronunciatione cõmittere, uti dicam quid de isto quæris? Habet ipsum exclamantem in passiõe: Deus meus deus meus ut quid me dereliquisti? Ergo aut filius patiebatur à patre derelictus, & pater passus non est, qui filium dereliquit: aut si pater erat qui patiebatur, ad quem deum exclamabat? sed hæc uox carnis & animæ, id est hominis, non sermonis, nec spiritus, id est, non dei propterea emissa est, ut impassibilem deum ostenderet, qui sic filium dereliquit, dum hominẽ eius tradidit in mortem. Hoc & Apostolus sensit, scribens: si pater filio nõ pepercit. Hoc & Esaias prior pronunciauit, & dominus eum tradidit pro delictis nostris. Sic reliquit, dum non parcet, sic reliquit dum tradet. Cæterum non reliquit pater filium, in cuius manibus filius spiritum suum posuit. Deniq; posuit, & statim obijt: Spiritu enim manẽte in carne, caro omnino mori non potest. Ita relinqui à patre mori fuit filio. Filius igitur & moritur & resuscitatur à patre secundum scripturas. Filius ascendit in superiora cœlorum, qui & descendit in interiora terræ: hic sedet ad dexteram patris, nõ pater ad suam. Hunc uidet Stephanus cum lapidaretur adhuc stantẽ ad dexteram dei, ut exinde sessurum, donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis. Hic & uenturus est rursus super nubes cœli, talis qualis & ascẽdit. Hic interim acceptum à patre munus effudit spiritum sanctum, tertium nomen diuinitatis, unius prædicatorẽ monarchiæ, sed & οἰκονομίας interpretatorem, si quis sermones nouæ prophetiæ eius admiserit, & deductoris

Aliàs *uelut morituro.

Fort. retractauimus

Prophetia Mõtani.

omnis ue-

omnis ueritatis, quæ est in patre & filio & spiritu sancto secundũ Christianum sacramentum. Cæterum Iudaicæ fidei ista res, sic unum deum credere ut filium adnumerare ei nolis, & post filium, spiritum. Quid enim erit inter nos & illos nisi differentia ista? quod opus Euangelij? quæ est substantia noui testamenti, statuens legem & prophetas usq; ad Iohannem, si nõ exinde pater & filius & spiritus tres crediti unum deum sistunt? Sic deus uoluit nouare sacramentum, ut noue unus crederetur per filium & spiritũ, ut coràm iam deus in suis proprijs nominibus & personis cognosceretur, qui & retro per filium & spiritum prædicatus non intelligebatur. Viderint igitur antichristi, qui negant patrem & filium. Negant enim patrem, dum eundem filium dicunt, & negant filium dum eundem patrem credunt, dando illis quæ non sunt, auferendo quæ sunt. Qui uero confessus fuerit CHRISTVM filium dei, non patrem, deus in illo manet, & ipse in deo. Nos credimus testimonium dei, quo testatus est de filio suo. Qui filium non habet, nec uitam habet. Non habet autem filium, qui eum aliũ quàm filiũ credit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI ADVERSVS PRAXEAN, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

N ipsis Christianæ fidei initijs, quia paulatim se ethnici nostris adiungebant, omnino opus fuit, ut à prophanis gentilium ceremonijs caueret qui CHRISTO nomen dedissent. Itaq; non solum ab his temperandum fuit, quæ manifestam præ se ferrent impietatem: sed etiam ab illis, quæ possint indifferētia uocari: hoc est, neq; bona neq; mala: partim ne quisq; infirmior ex Christianis offenderetur, partim ne ethnici in suis confirmarentur erroribus, dum rectius putant quod etiam Christianos obseruare uident. Nam coronam frondeam in capite ferre aut non ferre, parum sane retulerit. Cæterū quia gentiles ex sacrorum suorum consuetudine sic incedebant, curandum fuit Christianis, ne prophanis illorum ritibus subscribere uiderentur. Proinde cum Impp. Cæss. L. Sept. Seuerus pater, & M. Aur. Antoninus Caracalla, filius, donatiuū militibus dari iussissent, & Tribunus id iam erogaret singulis ex ordine uocatis (hunc enim morem fuisse, Seuerus Sulpitius innuit in uita diui Martini) quidam accessit in manu lauream castrensem tenens, quam cæteri in capite gestabant ob solennia Cæsarum. Admiratus hoc Tribunus, quanquam ex militum murmure suspicabatur id quod res erat, quærit tamen quid sibi hoc uelit. Respondet miles se Christianū esse. proinde non sibi licere laureatum incedere. Id quod habita huius rei cognitione postea compertum est. Rapitur itaq; statim in carcerem, pœnam desertæ idololatriæ luiturus. Hoc factum cum quidam etiam ex Christianis improbarent, quod uidelicet ambitiosius paulo, nec in tempore, nimirum cum nihil esset necesse, Christianismum fuisset professus, Tertullianus consuetudinem Christianorum qua non coronabantur, hoc libro defendendam duxit. Et in hoc quidem argumento multum laborat, undique corradens quod pro suo faciat instituto. Non aliud sentit in Apologetico, cum inquit, Non emo capiti coronam. quid tua interest emptis nihilominus floribus quomodo utar? puto gratius esse liberis, & solutis, & undique uagis. Sed & si in coronam coactis, coronam naribus admouimus, uiderint qui per capillum odorantur. Porrò quoniam in hoc libro ceremoniarum quarundam meminit, quibus maiores nostri sub Apostolorum tempora sunt usi, libet hic Annotationes præmittere quo studiosis antiquitatis Christianæ gratificer, adiectis etiam quæ cū apud alios scriptores, tum apud hunc nostrum de ijsdem rebus comperi. Quæ res etiam occasionem mihi dedit explicandi loca aliquot obscuriora.

ANNOTATIONES IN LIBRVM SEQVENTEM.

Aquam adituri.) Baptizandi ritum ostendit, qui in usu ueterum fuit. nam tum adulti ferè regenerationis lauacro tingebantur. Qui mos usq; ad tempora Charoli Magni & Ludouici Augusti seruatus est. Indicant hoc leges ab illis sançitæ quibus cauetur ne quenquam sacerdotes baptizent excepto mortis articulo præterquam in Pascha & Pentecoste. Eas sanctiones complectitur uolumē legum Pipini, Charoli Magni, Ludouici, & Lotharij, quas Ansegisus abbas collegit, & extat adhuc in multis bibliothecis. Selestadij sanè habetur apud Fidei, & Argentinæ. Tingebātur itaq; eodem lauacro, pueri, senes, diuites, pauperes, serui, liberi, uiri & mulieres. unde Gregorius Nazianzenus in oratione de baptismo, obiurgat opulentos quos pudebat cum

cum tenuibus simul tingi. Hæc res animaduersa lucem affert ad intelligẽdas ceremonias & cantica quibus adhuc in Paschalibus ferijs soléniter utimur (nã ipse Paschæ dies peculiariter resurrectioni dicatus est) Qualia sunt, Hymnus, Rex sanctorum, Respõsorium, Vidi aquam, Hymnus, Ad cœnam agni prouidi. Introitus feriæ secũdæ, Introduxit uos dominus in terram fluẽtẽ lac & mel. Introitus feriæ tertiæ, Aqua sapientiæ potauit eos, Et huius oratio, Deus qui ecclesiam tuam nouo semper fœtu multiplicas. Introitus feriæ quartæ, Venite benedicti patris mei. Introitus feriæ quintæ, Victricem manum tuam domine laudauerunt. Et oratio, Deus qui diuersitatem gentium in confessione tui nominis adunasti, da ut renatis fonte baptismatis una sit fides mentium & pietas actionum. Secreta. Suscipe quæsumus domine munera populorum tuorum propitius, ut in confessione tui nominis & baptismate renouati, sempiternam beatitudinem cõsequantur. Introitus feriæ sextæ, Eduxit eos dominus in spe. Secreta. Hostias quæsumus domine placatus assume, quas & pro renatorum expiatione peccati deferimus, & pro acceleratiõe cœlestis auxilij. Introitus Sabbati. Eduxit dominus populum suum. Introitus denique dominicæ diei, Quasi modo geniti. Quæ propterea pluribus indicaui, quo res apertius cognosceretur. Simul ut ostenderem totam Paschalem hebdomadam à ueteribus fuisse feriando trãsactam. Quod etiam præcipiunt Impp. Charolus Magnus, Ludouicus & Lotharius in legibus suis quas modo citaui, capite de feriarum obseruatione, quarum erat mira paucitas, uix tribus Apostolis hunc honorem sortitis. Idem in decretis habes de baptismi temporibus de consec. dis. 4. c. Non ratione. Et in sequentibus. Sed & nomen suum dabat, ad fontem sacrum accessurus. 2. q. 1. c. legum. De baptismo meminit Tertullianus in primo libro Aduersus Marcionem hijs uerbis. Sed ille quidem usque nunc, nec aquam reprobauit creatoris qua suos abluit, nec oleum quo suos unguit, nec mellis & lactis societatem qua suos infantat. Quorum hoc postremum ex ueteri instrumento desumptum est, in quo subinde mentio fit terræ fluentis lacte & melle. Porrò lac infantibus cõuenit, quibus assimilantur, modo baptizati. Diuus Hieronymus exponens illud Esaiæ, Venite emite absque argento & absque ulla cõmutatione uinum & lac, Prouocat nos Esaias, inquit, nõ solum ut uinum emamus, sed & lac: quod significat innocentiam paruulorum. qui mos ac typus in Occidentis ecclesijs hodie usque seruatur, ut renatis in CHRISTO uinum lácque tribuatur. Eodem autore, de baptismatis fonte surgentes dicere solebant in prima statim dominici corporis communione, Et dimitte nobis debita nostra.

Porrò Pontius Paulinus baptismum & Eucharistiam his carminibus describit,

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
  Infantes niueos corpore, corde, habitu,
Circundátque rudes festis altaribus agnos
  Cura salutiferis imbuit ora cibis.
Hinc senior sociæ congaudet turba cateruæ,
  Allelu ia nouis balat ouile choris.

Vnde etiam cognoscere licet baptizatos albam uestem induere solitos, & cecinisse allelu ia. Quam rem Lactantius etiam docet in carmine, cuius initium, Salue festa dies, cum sit canit,

Rex sacer ecce tui radiat pars magna trophæi,
  Cum puras animas sacra lauacra beant,
Candidus egreditur nitidis exercitus undis
  Atque uetus uitium purgat in amne nouo.
Fulgentes animas uestis quoque candida signat.
  Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Ab albis baptizatorum uestibus, septimanam in albis appellarũt ueteres eam quæ Paschalem proxime sequitur.

Contestamur nos renunciare diabolo) Hoc fiebat ad occidētem teste Hieronymo. Exque ea die l.) Apud ueteres frequens erat lauandi consuetudo, uerum recens baptizati per hebdomadam abstinebant. Docet in Apologetico suo Tertullianus CHRISTIANOS etiam usos lauacris, sed tamen cauisse ne ethnicorum ceremonias obseruare uiderentur: Non lauor, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lauor honesta hora & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem seruet.

Eucharistiæ sacramentum.) Mirum est quod hic dicit de Eucharistia, sed meminerimus eum antiquum esse & uicinum Apostolorum temporibus. Huc facit quod libro secundo Ad uxorem, de muliere loquens quæ gentili nupta sit, Non sciet, inquit, maritus quid secreto ante omnem cibum gustes? Et si scierit, panem non illum credit esse qui dicitur. Et fortassis, quod in libro de Monogamia scribit, de presbyteris & diaconis loquens, Et illi planè sic dabūt uiros & uxores, quomodo buccellas. Diuus Hieronymus indicat ueteres etiam domi suæ solitos accipere Eucharistiam, cum aduersus Iouinianum inquit, Quare non ingrediuntur ecclesias? Quod in ecclesia non licet, nec domi licet. Vt idcirco Paulus dixisse uideatur, An domos non habetis ad manducandum? Verisimile tamen est, CHRISTIANOS in die Cœnæ domini, conuiuium simul in templo celebrasse, cuius rei sunt adhuc certa apud nos uestigia. Nam Tertullianus in libro quem modo citauimus Ad uxorem, de ethnico uerba faciens cuius uxor sit CHRISTIANA, Quis denique, inquit, solēnibus Paschæ abnoctantem uxorem securus sustinebit? Quis ad conuiuiū dominicum illud, quod infamāt (.s. ethnici) sine sua suspitione dimittet? Idem docet in Apologetico frequenter CHRISTIANOS simul cœnitare consuesse, quod cœnæ genus ἀγάπην uocatum tradit, à dilectione mutuato uocabulo, quod ibi ditiorum epulis pauperes reficerentur. Quid autem illic fieret, ibidem tradit. Scribit Plinius ad Traianum, CHRISTIANIS morem fuisse conueniendi ad capinedum cibum, promiscuum tamen & innoxium. Et Pontius Paulinus in libello de Gazophylacio docet mēsam in ecclesia poni solitam pro pauperibus cibo reficiendis, quam etiam domini mensam uocat, & à domino positam, adhortans ditiores, ut egentibus de suo libenter impertiant. Eucharistiam quam omnes hodie bonam gratiam interpretantur, uidetur Tertullianus à gratiarum actione dictam putasse, quod dicat libro primo aduersus Marcionem, Super alienum panem alij deo gratiarum actionibus fungitur. Vnde & sacerdos consecraturus CHRISTVM imitando dicit, Gratias agamus domino deo nostro, & mox, Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, nos tibi semper & ubique gratias agere. Quibus uerbis quidam putant Apostolos & antiquos λειτουργίαν auspicari consuesse, quam nos missam uocamus, quasi præmonito populo per præcedentem exhortationem, Sursum corda. Sed quoniam in missæ mentionē incidimus, operæprecium uidetur hic studiosis aperire quid de hac compertum habeant, qui uetustos sacrarum literarum interpretes uidelicet Origenem & similes cū iudicio diligenter excusserunt. Et arbitrantur quidem illi missam incepisse, dicente sacerdote, Dominus uobiscum, & mox, Sursum corda, deinde, Gratias agamus domino deo nostro, & iterum, Vere dignum & iustum est, æquum, & salutare, nos tibi semper & ubique gratias agere domine sancte pater omnipotens æterne deus, per CHRISTVM dominum nostrum. Post quæ uerba putant illū statim subdidisse, Qui pridie quàm pateretur &c. Nam Canonem, Te igitur cl. à quodam conscriptū aiunt cui Scholastico nomen fuerit, & indicat hoc diuus Gregorius paulo ante suam ætatem factum. Et alium habet Ambrosius. Quia uero pontifex quidam Romanus instituit ante consecrationem Sanctus à populo canatri, fuit opus aliquid præfationi quam uocant, addere quod quasi uiam pararet, & ad quod respōderet Canticum Sanctus, sanctus. In hoc itaque post illa uerba, per CHRISTVM dominum nostrum, adiectum uolūt. Per quem maiestatem tuam, & quæ sequuntur. Post consecrationem

tratione dicebatur oratio dominica, quam CHRISTVS Apostolos (autore Hieronymo) docuit ut ea in corporis illius sacrificio cottidie uterentur. Deinde populus communicabat. Vnde adhuc in hunc usq; diem ultimo cantico Communionis nomen mansit. Cæterum dum conueniret populus, uersus aliquot è Psalmis Dauidicis interim cantari cœperunt, tempori congruentes. Nos Introitum uocamus. Deinde legebatur aliquid ex instrumento Prophetico, uel epistolis Apostolorum accōmodatum tempori, mox graduale succinebatur dum minister ascendit in locum æditiorem ad pronunciandum Euangelium. Post cuius lectionem fiebat uariarum rerum oblatio, quas sacerdos benedicebat, non tam in priuatum cuiusque usum quàm in cōmunem pauperum refocillationem. Vnde & mos aquam & salem benedicendi nobis etiamnum durat, sed extra sacrificium. Quæ omnia uideri queant ipsam λειτουργίαν antecessisse. Quando Rabanus etiam ipse, siue is Isidorus est, missam à sacrificio distinguit. Quanquam hæc apud uetustissimos quoq; nostræ religionis in usu fuisse constat. Nam oblationem antiquam esse docet Tertullianus in lib. de cultu fœminarum, cum inquit, Aut sacrificium offertur. Atq; hæc & hijs similia ex cōiecturis colligere facile est, uerum certis argumentis astruere difficillimum. Kyrie eleison & Gloria in excelsis addiderunt Græci. Siquidem hij sacra sua solebant olim à kyrie eleison auspicari, qui mos adhuc obseruatur in ferijs Paschalibus. Tertullianus in Apologetico tametsi non describit missam, quod tum subinde communicarent priuatim & publice, nihilominus ostendit quid facerēt Christiani, cum inquit, Coimus in cœtum & aggregationem, ut ad deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hæc uis deo grata est. Ecce, hæc erat ecclesia. Quid agebant autem sic congregati? Oramus, inquit, etiam pro imperatoribus, pro ministris eorum & potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, & mora finis. Hoc adhuc indicant precationes ex uetustate relictæ, quas uulgo collectas uocant. Legebatúr ne aliquid ex sacris literis in congregatione Christianorum? etiam. Siquidem pergens, Coimus, inquit, ad literarum diuinarum cōmemorationem, si quid præsentium temporū qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus inculcationibus densamus. ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud certos de dei conspectu. Hactenus ille. Vides igitur aliquid legi solitum, uel ex ueteri instrumento, uel ex nouo, uidelicet Euangelijs & epistolis Apostolorum. O sanctum conuentum. Vtinā redeat ad nos ista consuetudo, CHRISTI præcepta frequenter mentibus hominum inculcandi. Idem ostendit Christianos super cœnam cōmunem cantilasse uel de piorum felicitate, uel de impiorum cruciatibus, cum inquit lib. secundo Ad uxorem, Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabit? audiat sane, audiat aliquid dei cœna de taberna, de gehenna. Porrò non possum cælare studiosos antiquitatis Christianæ, laicos olim canna solitos haurire dominicum sanguinem è calice: quod pridem mihi indicauit Paulus Volzius Abbas Huccuriensis, uir pius & literatus, erutum ex libro signorum qui freqūes extat apud Benedictinos. Idem nuper reperit in primis Cartusiorum constitutionibus Chonradus Pellicanus homo miræ sanctitatis ac eruditionis, ubi prohibetur ne quicquam preciosorum uasorum possideāt, præter calicem argenteū & fistulam qua laici dominicum exorbeāt sanguinem. Sed de his iam plus satis. quanquam meo iudicio pulchrum est in Christianismo pie curiosum esse, cū alios uideamus in ethnicorum rebus ad unguem inuestigandis tam præpostere diligentes, ut de CHRISTO uix illis semel per omnem uitam cogitare uacet.

Etiam antelucanis cœtibus.) significat non modo uictus tempore solitos accipere Eucharistiam, sed etiam in congregationibus quæ nonnunquam ante exortum diem fiebant. Quod non à CHRISTO nec fortassis ab Apostolis, sed ab Apostolorum

lorum successoribus institutum innuit. De antelucano Christianorum conuentu sic Plinius ad Traianum, Adfirmabant autem, inquit, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire carmenq; CHRISTO quasi deo dicere, seq; inuicem sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent. Itaque uocat antelucanos cœtus, quod Plinius dixit ante lucem conuenire. Inuenio autem apud Tertullianum, in Christianorum studijs & officijs fuisse, Stationem, Ieiunia, Processionem, Visitationem fratrum hoc est Christianorum ægrotantium, Conuocationem nonnunquam nocturnam, Solennia Paschæ, Dominicum conuiuium, Consolationem martyrum in uinculis detentorum, Exosculatiōem fratrum hoc est Christianorum, Abluere pedes sanctorum, Egentibus Christianis cibum potumq; elargiri, Peregre eosdem aduenientes hospitio suscipere, Se lectulosq; suos cruce signare, Quod immundum esset per flatum expuere, Panem illum ante omnem cibum gustare. De quibus reperies in libro secundo ad uxorem, unde nos sumpsimus. Et quod de cultu fœminarum scribit, Vobis, inquit, nulla procedendi causa non tetrica, Aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offertur, aut dei uerbū administratur.

Obstringebant se sacramento Christiani.

Nec de aliorum manu quàm præsidentium.) Præsidentes uocat presbyteros, etiā alibi. Sed & in Apologetico, sicscribit, Si quis, inquit, ita deliquerit, ut à cōmunicatione orationis, & conuentus, & omnis sancti commertij relegetur, præsident probati quique seniores honorem istū, non pretio, sed testimonio adepti. Neque enim pretio ulla res dei constat. Idem in libro de castitate tradit, ecclesiæ autoritatem constituisse differentiam inter ordinem & plebem, & honorem per ordinis consessum sanctificatum.

Oblationes pro defunctis.) Hinc illud in libro de Monogamia. Enimuero pro anima eius orat, & refrigerium interim postulat, & in prima resurrectione consortium & offert annuis diebus dormitionis eius. Sed & in conciliatione matrimonij fiebat oblatio. Nam sic scribit in calce secundi libri ad uxorem suam. Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod ecclesia conciliat, & cōfirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant, pater rato habet?

Pro natalitijs.) Hoc tametsi ethnicum aliquandiu tolerauit ecclesia. Concilium Nicenum & sequentia aperte damnant, ut primorum conciliorum canones ostendunt, qui in compluribus adhuc bibliothecis extant digni qui in lucem emittantur. Autor est Pontius Paulinus, populum qui ad Natalem diui Felicis Nolam confluebat, epulari solitum in æde sacra. Proinde ipse parietes templi picturis ex ueteri instrumento desumptis ornandos curauit, ut accumbentes in cōmuni mensa spectandis illis occupati, temperantius conuiuium exigerent. Id quod propterea duxi referendum, ut mos cōmessandi in dedicationibus templorum & Natalibus diuorum diebus, antiquus esse cognoscatur. Opus autem erat olim multa Christianis indulgere, qui plerunque iam senes de paganismo ad nostram religionem conuertebantur, difficulter ea relinquentes quibus per omnem uitam assueuerant. Secus est hodie.

Die dominico.) Hoc etiamnum obseruatur.

Geniculis adorare.) At hoc hodie tantum fit ad lectionem sacrosancti Euangelij, item in uespertino sacro Paschalis Hebdomadæ, ex uetustate relictum. Geniculari in adorando, uelut pœnitentis est. Qui stans adorat, tanquam iam ueniam consecutus gratias agit. Quidam propterea nos stare putant dum pronunciatur Euangelium, ut meminerimus id nobis etiam gladio defendendum, cui quibusdam in locis aiunt tum admoueri manum à laicis. Quasi uero CHRISTVS iusserit doctrinam suam armis uindicari.

Eadem immunitate à die Paschæ) A Pascha usq; in Pentecosten non geniculando precabantur sed stantes, ut qui deo pro peccatorum remissione & baptismatis dono

dono gratias agerent. Testatur hoc & Hieronymus aduersus Montanum scribens, Non quo & per totum, inquit, annum, excepta Pentecoste Ieiunare non liceat. Accipit autem Hieronymus Pentecosten pro diebus interstitibus inter Pascha & Pentecosten, Sicut & aduersus Luciferianos, ubi totum hunc Tertulliani locum uidetur æmulatus, his quidem uerbis. Nam & multa alia quæ per traditionē, inquit, in ecclesiis obseruantur, autoritatem sibi scriptæ legis usurpauerunt, uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam, ad infantiæ significationem: die dominico & per omnem Pentecosten nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere: multáque alia quæ scripta non sunt, rationabilis sibi obseruatio uindicauit.

Calicis aut panis etiam nostri.) Propter crebram sacramentorum tractationem inolita fuit illis religio quædam, etiam uulgarem panem & uulgare poculū reuerenter tractandi.

Dat & Priapo tænias.) Hic locus erat deprauatissime scriptus, ut sunt pleraque Tertulliani, sic uidelicet, Dat & priapotenia si demetarianne. Ego restitui. Dat & Priapo tænias idem, & Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis, Vulcani opus, Liberi munus, post Thesei, sic enim puto legendum pro Thesidus. Nam ex Indicarū gemmarum & auri splendore, ex quibus hæc corona cōstabat è Labyrinthi tenebris ad lucem emersit Theseus. Eam Ariadnæ dono datam à Baccho quidam scribunt, quam idem in cœlum postea transtulerit. Librarius Hesiodum pauloante commemoratum adhuc habuit in mente.

Ab heluco defensare.) Hanc dictionem ideo duxi explicandam, quod sit antiqua paucísq; cognita, neq; enim commentarium in hunc librum scribere decreui. Significat helucus autore Sexto Pompeio, languidum & semisomnum & hesterno uino lāguentem, sic dictum ab hiatu oris & oscitatione. Quanquam Tertullianus pro ipsa potius affectione capitis uidetur usurpare, qua procliues in somnū reddimur, quam Græci καρηβαρίαν appellant. De hederæ ui frigorifica, multa sunt apud autores.

Propria Osiridis ueste.) Autor est Herodotus, nephas apud Aegyptios fuisse laneas uestes in ædes sacras inferre. proinde lineis utebantur.

Conq. an in totum Christiano militia.) Qui nō permittit ut Christianus ethnico belligeranti nauet operā, an permissurus est ut Christianus Christiano Christianos hoc est fratri fratres persecuturo se militem adiungat? Haud dubie nunquam credidit futurum Tertullianus, ut Christiani mutuis armis concurrerent. Sed ad hanc insaniam deuenimus. Belligerantur hodie non modo prophani, sed & ecclesiastici, CHRISTVM scilicet & Apostolos nobis repræsentantes.

Iam & stationes.) Notæ sunt militum stationes. At Stationes apud Christianos conuentus erant, cum stantes precarentur. id quod fiebat dominico die. Nam addit, aut & dominico die, quando nec CHRISTO?

Vbi Apostolo non placet.) Apud idola uidelicet.

Incumbens & r. super lumbos.) Lanceam intelligit.

Mortuus etiam tuba.) Innuit morem castrensem, quo mortui milites tubicinis cantu, quem hic æneatorem uocat, deplorabantur. Nostrates milites ad caninæ pellis hoc est tympani pulsum efferuntur, ut habet uulgaris cantio iocans in milites.

Per Iliam & Romulus Romam.) Locus hic male habet, sic in ueram lectionem restituendus. Per Iliam & Romulum Romani. Vult autem leuitatem Veneris ostēdere, quæ complureis adamarit, Anchisen, & Martem Romani generis autorē quatenus ex Ilia uirgine Vestali Romulum genuit Romæ postea conditorem. Cæterū salse iocatur se nō credere Venerem cum Marte Romanam esse, quod Venus Iliæ pellex sit, ueluti propterea Venus non ausit Romam uenire timens obiurgationem adamati Martis. Itaque sic leges. Sed & ego Venerem non credo ex hac parte cum

Marte Romanam,quâ pellicis dolor est.Exemplar habet Romana,sed male.

Sed & Paci.) Et hic locus deprauatus est. Quid si legas. Sed et Paci cum Neptuno iniicit ex hac arbore coronam.subintellige idololatria.

Hanc aduerbis lemniscis.) In autore tam mire corrupto quid agas nisi diuinans, si uacet.forte legendum, Triumphi laurea folijs struitur,hinc adnexis lemniscis inornatur,ambustis unguentis delibuitur. Angelus Politianus egregie cauit ne uerba poneret ex hoc loco,cuius meminit in Miscellaneis.

Misellus Archemorus.) Narrat quibus agones fuerint ab ethnicis instituti. Archemorus Lycurgi filius à serpente læsus adhuc infans perijt,ex incuria nutricis suæ Hypsipyles,quæ illum in graminibus reliquerat ostensura Græcis siti laborantibus Langiam fontem. In eius pueri memoriam annuus agon institutus est. Et quia perijt adhuc infans,misellum uocat,non miserum.

Et Antinous infelix,) Hunc Hadrianus Cæsar in delitijs habuit,& tam tenere dilexit,ut ab illo ciuitatem Aegypti cognominarit,ubi & agonem illi quotannis celebrandum instituit. Quam rem in litteras pulchre retulit Egesippus sic scribens referente Hieronymo, Tumulos,inquit,mortuis templáque fecerunt,sicut usque hodie uidemus. E quibus est & Antinous seruus Hadriani Cæsaris ,cui & gymnicus agon exercetur apud Antinoin ciuitatem,quam ex eius nomine condidit,& statuit prophetas in templo. Hæc ille. Notat ἀποθέωσιν Antinoi Tertullianus in primo libro aduersus Marcionem,cum inquit, Alioqui si sic homo deum commentabitur,quomodo Romulus Consum & Tatius Cloacinam,& Hostilius Pauorem,& Metellus Alburnum,& quidam ante hoc tempus Antinoum,&c.

Et Carnam.) Puto legendum & Cardam.pro dea quæ Cardinibus præsideat.

Thyræum Apollinem.) Græci θυραῖον uocãt quicquid foribus obiacet,& extra fores est.unde & saxo Cyclopis quo speluncam suam occludebat,nomẽ. Siquidem θύραν illi ianuam dicunt.

Antelios dæmones.) Antelij dij Græcis sunt qui pro foribus dedicantur. Sic enim aras uel deorum statuas uocabant subdiales ,ut quæ soli forent expositæ. Esychius, Ἀντήλιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν πυλῶν ἱδρυμένοι. Et rursus. Ἀντήλιος, ὁ ἀντικρὺ ἡλίου ἱδρυμένος βωμὸς ἢ θεός.

Centaurijs quoque roris.) Inscitia librarij uerba hæc partim deprauauit,partim confudit. Forte legendum, Centaurijs quoque rosis ex horto Midæ lectis. Intelligit autem rosas quæ à multitudine foliorum Centifoliæ uocantur. Hortum Ilidæ,rosetum appellat,in libro de pallio,cum inquit, Alcinoi pometum,& Ilidæ rosetum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CORONA MILITIS LIBER.

ROXIME factum est, liberalitate præstantissimorum imperatorum, expungebātur in castris milites laureati. Adhibetur quidam illic magis dei miles, cæteris constātior fratribus, qui se duobus dominis seruire posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu ocioso. Vulgata iam & ista disciplina Christianorum relucebat. Denique, singuli designare, eludere eminus, infrendere cominus. Murmur Tribuno defertur. & persona iam ex ordine accesserat. Statim Tribunus cur, inqt, tam diuersus habitu? Negauit ille cū cæteris sibi licere. causas expostulatus, Christianus sum, respōdit. O militem in deū gloriosum. Suffragia exinde, & res apud acta, & reus apud præfectos, ibidē grauissimas penulas posuit releuari auspicatus, spiculator iam morosissimā pedibus absoluit: terræ sanctæ insistere incipiēs, gladiū nec dominicæ defensiōi necessariū reddidit: laurea & de manu claruit, & nunc rufatu sanguinis sui, spe calceatus, de Euāgelij paratura succinctus acutiore uerbo dei, totus de Apostolo armatus, & de martyrij candida melius coronatus, donatiuū CHRISTI in carcere expectat. Exinde sentētiæ super illo, nescio an Christianorū, nō enim aliæ Ethnicorum, ut de abrupto, & præcipiti, & mori cupido, qui de habitu interrogatus nomini negocium fecerit, solus scilicet fortis, inter tot fratres cōmilitones, solus Christianus. Planè superest ut etiam martyria recusare meditētur, qui prophetias eiusdem spiritus sancti respuerunt. Mussitant deniq; tam bonā & longam sibi pacē periclitari. Nec dubito quosdā scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de ciuitate in ciuitatem. Nullam enim aliam Euāgelij memoriam curant. Noui & pastores eorum in pace leones, in prælio ceruos. Sed de quæstionibus confessionū alibi docebimus. At nunc quatenus & illud opponunt, Vbi autē prohibemur coronari? Hanc magis localē substātiā causæ præsentis aggrediar, ut & q ex solicitudine ignorātiæ quærunt, instruātur, & qui in defensione delicti cōtendunt, reuincātur ipsius, uel maxime Christiani laureati qbus in solatiū quæstio est, quasi aut nullū aut incertū saltē haberi posset delictū quod patiatur quæstionē. Nec nullū aūt

Fratribus hoc est Christianis.

Candida martyrij, uestis.

Paracletus Montanicus.

Fort. iuxta scripturas.

nec incertum, hinc interim oſtendam. Neminem dico fidelium coronam capite noſſe aliâs extra tempus tentationis eiuſmodi. Omnes ita obſeruant à catechumenis uſque ad confeſſores, & martyres, uel negatores. Viderint unde autoritas moris de qua cummaxime quæritur. Porrò cum quæritur cur quid obſeruetur, obſeruari interim conſtat. Ergo nec nullum nec incertum uideri poteſt delictum, quoniam committitur in obſeruationem ſuo iam nomine uindicandam, & ſatis autoratam conſenſus patrocinio. Planè, ut ratio quærenda ſit, ſed ſalua obſeruatione, nec in deſtructionem eius, ſed in ædificationem potius, quo magis obſerues cum fueris etiam de ratione ſecurus. Quale eſt autem ut tunc quis in quæſtionem prouocet obſeruationem cum ab ea excidit? & tunc requirat unde habuerit obſeruationem cum ab ea deſijt? quando & ſi ideo uelit uideri ad quæſtionem uocare, ut oſtendat ſe non deliquiſſe in obſeruationis deſtitutione, nihilominus deliquiſſe eum conſtet retro in obſeruationis præſumptione. Si enim nõ deliquit hodie ſuſcepta corona, deliquit aliquando recuſata. Et ideo non ad eos erit iſte tractatus quibus non competit quæſtio, ſed ad illos qui ſtudio diſcendi, non quæſtionem deferunt, ſed conſultationem. Nam & ſemper quæritur de iſto, & laudo fidem quæ antecedit, obſeruandum eſſe quam didicit. & facile eſt ſtatim exigere, ubi ſcriptum ſit, ne coronemur. At enim ubi ſcriptum eſt, ut coronemur? Expoſtulantes enim ſcripturæ patrocinium in parte diuerſa, præiudicant ſuæ quoque partis ſcripturæ patrocinium adeſſe debere. Nam ſi ideo dicetur coronari licere, quia non prohibeat ſcriptura, æque retorquebitur ideo coronari non licere, quia ſcriptura non iubeat. Quid faciet diſciplina? utrumque recipiet quaſi neutrum prohibitum ſit? An utrunque reiciet, quaſi neutrum præceptum ſit. Sed quod non prohibetur, ultro permiſſum eſt, imò prohibetur quod non ultro eſt permiſſum. Et quamdiu per hanc lineam ſeram reciprocauimus habentes obſeruationem inueteratam quæ præueniendo ſtatum fecit? Hanc ſi nulla ſcriptura determinauit, certe conſuetudo corroborauit, quæ ſine dubio de traditione manauit. Quomodo enim uſurpari quid poteſt, ſi traditum prius non eſt? Etiam in traditionis obtentu exigenda eſt, inquis, autoritas ſcripta. Ergo quæramus an & traditionis ſcripta non debeat recipi. Planè negauimus recipiendam, ſi nulla exempla præiudicent aliarum obſeruationum quas ſine ullius ſcripturæ inſtrumento ſolius traditionis titulo, exinde conſuetudinis patrocinio uindicamus. Denique ut à baptiſmate ingrediar. Aquam adituri, ibidem, ſed & aliquanto prius in eccleſia ſub antiſtitis manu conteſtamur nos renunciare diabolo & pompæ & Angelis eius. Dehinc ter mergitamur amplius non aliquid reſpondentes quàm dominus in Euangelio determinauit. Inde ſuſcepti, lactis & mellis concordiam prægustamus: Exque ea die lauacro cottidiano per totam hebdomadam

Aliâs quod cõm.

Fort. reciprocabimus.

Fort. negabimus.

Baptiſma.

hebdomadam abſtinemus. Euchariſtiæ ſacramentũ & in tẽpore uíctus,& omnibus mandatum à domino,etiam antelucanis cœtibus,nec de aliorum manu quàm præſidentium ſumimus. Oblationes pro defunctis,pro natalitijs,annua die facimus. Die dominico ieiunium nefas ducimus ,uel geniculis adorare.Eadem immunitate à die Paſchæ in Pentecoſten uſque gaudemus. Calicis aut panis etiam noſtri, aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progreſſum atque promotum , ad omnem aditum & exitum,ad ueſtitum & calceatum ,ad lauacra ,ad menſas ,ad lumina,ad cubilia,ad ſedilia,quacunque nos conuerſatio exercet ,frontem ſignaculo terimus.Harum & aliarum eiuſmodi diſciplinarũ ſi legem expoſtules ſcripturarum,nulla legis traditio tibi prætendetur.auctrix conſuetudo ,confirmatrix,& fidei obſeruatrix.Rationem traditionis & cõſuetudinis fidei patrocinaturã aut ipſe perſpicies,aut ab aliquo qui perſpexerit diſces.Interim nonnullam eſſe credes cui debeatur obſequium.Adicio unum adhuc exemplũ, quatenus & de ueteribus docere conueniat. Apud Iudæos tam ſolenne eſt fœminis eorum uelamen capitis,ut inde noſcantur.Quæro legem.Apoſtolum differo.Si Rebecca conſpecto procul ſponſo uelamen inuaſit,priuatus pudor legem facere non potuit,aut cauſæ ſuæ fecerit. Tegantur uirgines ſolæ , & hoc nuptum uenientes , nec antequam cognouerunt ſponſos. Si & Suſanna in iudicio reuelata , argumentum uelatæ præſtat , poſſum dicere,& hic uelamen arbitrij fuit. Rea uenerat ,erubeſcens de infamia ſua ,merito abſcondens decorem,uel quia timens iam placere. Cæterum in ſtadio mariti non putem uelatam deambulaſſe , quæ placuit. Fuerit nunc uelata ſemper. In ipſa quoque lege habitum requiro ,uel in quacunque alia.Si legem nuſquam reperio , ſequitur ut traditio conſuetudini morem hunc dederit , habiturum quandoque Apoſtoli autoritatem ex interpretatione rationis. His igitur exemplis renunciatum erit , poſſe etiam non ſcriptam traditionem in obſeruatione defendi , confirmatam conſuetudine , idonea teſte , probatæ tunc traditionis ex perſeuerantia obſeruationis. Conſuetudo autem etiam in ciuilibus rebus pro lege ſuſcipitur , cum deficit lex.nec differt ſcriptura an ratione conſiſtat , quando & legem ratio commendet. Porrò ſi lex ratione conſtat , lex erit omne iam quod ratione conſtiterit , à quocunque productum.An non putas omni fideli licere cõcipere & conſtituere,duntaxat quod deo congruat , quod diſciplinæ conducat,quod ſaluti proficiat , dicente domino:Cur autẽ nõ & à uobis ipſis quod iuſtũ eſt iudicatis?ut nõ de iudicio tantũ ſed de omni ſentẽtia rerũ examinãdarũ.dicit & Apoſtolus,Si quid ignoratis,deus uobis reuelabit ,Solitus & ipſe cõſilium ſubminiſtrare,cũ præceptũ domini noſtri habebat,& quædã edicere à ſemet ipſo,ſed & ipſum ſpiritũ dei habens deductorẽ omnis ueritatis.Itaq; conſilium & dictum eius diuini iam præcepti inſtar obtinuit ,de rationis diuinæ patrocinio

EVCHARISTIA.

Ceremoniæ eccleſiaſticæ paulo poſt Apoſtolica tẽpora.

Conſuetudo

patrocinio. Hanc nunc expostula saluo traditionis respectu quocunque traditore censetur: nec autorem respicias, sed autoritatem. Et in primis consuetudinis ipsius, quæ propterea colenda est, ne nō sit rationis interpres. Vt si & hanc deus dederit, tunc discas quod non obseruanda sit tibi consuetudo. Sed cur maior efficitur ratio CHRISTIANARVM obseruationum, cum illas etiam natura defendit, quæ prima omnium disciplina est? Ideóq; hæc prima præscribet coronam capiti non conuenire. Puto autem naturæ deus, noster est, qui figurauit hominem: & fructibus rerum appetendis, iudicandis, consequendis certos in eo sensus ordinauit, per propria membrorum quodammodo organa. Auditum in auribus fodit, uisum in oculis accendit, gustum in ore conclusit, odoratum in naribus uentilauit, contactum in manibus æstimauit. Per hæc exterioris hominis ministeria, interiori homini ministrantis, fructus munerum diuinorum ad animam deducuntur à sensibus. Quis igitur fructus ex floribus? (Substantia enim propria certe præcipua coronarum, flores agri,) aut odor, inquis, aut color, aut pariter utrunque. Qui erunt sensus coloris, odoris? uisus opinor & odoratus. Istos sensus æque membra sortita sunt: oculi nisi fallor & nares. Vtere itaq; floribus uisu & odoratu, quorum sensuum fructus est. Vtere per oculos & nares, quorum sensuum membra sunt. Substantia tibi à deo tradita est. habitus à seculo. quanquam nec habitus extraordinarius, ordinario usui obstrepit. Hoc sint tibi flores, & inserti & innexi, & in filo & in scirpo, quod liberi, quod soluti: spectaculi scilicet, & spiraculi res. Coronam si forte fascem existimas florum per seriem comprehensorum, ut plures semel fortes, ut omnibus pariter utaris: iam uero & in sinum conde, si tanta munditia est: in lectulum sparge si tanta mollitia est: in poculum crede, si tanta innocentia est. Tot modis fruere, quot & sentis. Cæterum in capite quis sapor floris? quis coronæ sensus, nisi uinculi tantum? Quia neque color cernitur, neque odor ducitur, nec teneritas commendatur. Tam contra naturam est florem capite sectari, quàm cibum aure, quàm sonum nare. Omne autem quod contra naturam est, monstri meretur notam penes omnes, penes nos uero etiam elogium sacrilegij, in deum naturæ dominum & autorem. Quærens igitur dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis, ad quas & Apostolus solet prouocare, ut cum in uelamine fœminæ, Nec natura uos inquit docet, Vt cum ad Romanos: Natura facere dicens nationes ea quæ sunt legis, & legem naturalem suggerit & naturam legalem. Sed & in priore epistola, naturalem usum conditionis in non naturalem masculos & fœminas inter se demutasse affirmans, ex retributione erroris in uicem pœnæ, utique naturali usui patrocinatur. Ipsum deum secundum naturam prius nouimus, sed deum appellantes deorum, bonum præsumentes, & iudicem inuocantes.

Obseruationes Christianæ.

Fort. portes.

Fort. Quæres.

Tabulæ naturales.

uocante,quæris,an conditionis eius fruendæ natura nobis debeat præire, ne illa rapiamur,qua dei æmulus uniuersam conditionem certis usibus homini mancipatam,cum ipso homine corrupit. Vnde eam & Apostolus inuitam ait uanitati succidisse,uarijs plurimum usibus tunc turpibus & iniustis & impijs subuersam.Sic itaq; & circa uoluptates spectaculorũ infamata conditio est,ab eis,qui natura quidem omnia dei sentiunt,ex quibus spectacula instruuntur,scientia autem deficiunt.Illud quoque intellege omnia à diabolo esse mutata. Sed & huic materiæ propter suauiludios nostros Græco quoque stilo satisfecimus. Proinde dedecorari isti agnoscãt interim naturæ autoritatem,communis patientiæ nomine, quâ homines, & propriæ religionis pignora, quâ deum naturæ proximo colentes,atque ita uelut ex abundanti cæteras quoque rationes despiciant, quæ nostro priuatim capiti coronamentis & quidem omnibus interdicunt. Nam & urgemur à communione naturalis disciplinæ,conuerti ad proprietatem CHRISTIANAE totam iam defendendam, per cæteras quoque species coronarum, quæ alijs usibus prospectæ uidentur, ut ex alijs substantijs structæ, ne quia non ex floribus constant, quorum usum natura signauit,ut ipsa hæc laurea militaris,non credantur admittere sectæ interdictionem, quia euaserint naturæ præscriptionem.Video igitur & curiosius & plenius agendum ab originibus usque, ad profectus & excessus rei. Literæ ad hoc seculares necessariæ. De suis enim instrumentis secularia probari necesse est, quantulas attigi credo sufficient. Si fuerit aliqua Pandora quam primam fœminarum memorat Hesiodus. Hoc primum caput coronatũ est à Charitibus cum ab omnibus muneraretur.unde Pandora.Nobis uero Moyses Propheticus nõ poëticus pastor,principẽ fœminã Euam facilius pudenda folijs quàm tempora floribus incinctã,describit. Nulla ergo Pandora. Sed & de mendacio erubescenda est coronæ origo.Iã nũc & de ueritatibus suis. Certe enim cæteros fuisse cõstat autores rei uel illuminatores. Saturnũ Pherecydes ante omnes refert coronatum,Iouem Diodorus post deuictos Titanas hoc munere à cæteris honoratum:Dat & Priapo tenias idem:& Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis, Vulcani opus,Liberi munus,post Thesidus.Iunoni uitem Callimachus induxit.Ita & Argis signum eius palmite redimitum subiecto pedibus eius corio Leonino,insultantem ostentans nouercam de exuuijs utriusque priuigni. Hercules nunc Populum capite præfert, nunc oleastrum, nunc apium. Habes Tragœdiam Cerberi. Habes Pindarum,atque Callimachum,qui & Apollinem memorat interfecto delphine dracone, lauream induisse quâ supplicem.Erant enim supplices coronarij apud ueteres. Liberum,eundem apud Aegyptios Osirin Harpocration industria hederatum argumentatur, quod hederæ natura sit cerebrum ab heluco defensare.Sed & aliàs Liberũ principem coronæ planè laureæ in qua ex Indis triumphauit, etiam uulgus agnoscit,cum dies in illum

Græce etiã scripsit Tertullianus.

Hesiodus.

Pherecydes.

Diodorus Sic.

Callimachus.

Harpocration.

Magna corona. *Leo Aegyptius scriptor.* *Claudius Saturninus.*

in illum solennes Magnam appellat coronã. Si & Leonis Aegyptij scripta euoluas prima Isis repertas spicas capite circũtulit,rem magis uentris.Plura quærentibus omnia exhibebit præstantissimus in hac quoq; materia commentator Claudius Saturninus.Nam est illic de Coronis liber,& origines, & causas & species, & solennitates earum ita edisserens,ut nullam gratiam floris,nullam lætitiam frondis,nullum cespitem,aut palmitem,non alicui capiti inuenias consecratum:quo satis instruamur quàm alienum iudicare debeamus coronati capitis institutionem,ab eis prolatam & in eorũ deinceps honorem dispensatam,quos seculum deos credidit.Si enim mendatium diuinitatis diabolus operatur,in hac etiam specie, à primordio mendax,sine dubio & eos ipse prospexerat,in quibus id mẽdatium diuinitatis ageretur. Qua igitur habendum est apud homines ueri dei, quod à candidatis diaboli introductum,& ipsis à primordio dicatum est,quodq; iam tunc idololatriæ initiabatur ab Idolis, & in Idolis adhuc uiuis? non quasi aliquid sit idolum,sed quoniam quæ idolis alij fiunt,ad dæmones pertinent. Porrò si quæ alij idolis faciunt ad dæmones pertinent,quanto magis quod ipsa sibi idola fecerunt cum adviuerent? Ipsi scilicet sibi procurauerũt dæmones,per eos in quibus esurierant antequam procurauerant. Tene interim hanc fidem,dum incursum quæstionis excutio.Iam enim audio dici, & alia multa ab eis prolata,quos seculum deos credidit:tamẽ & in nostris hodie usibus, & in pristinorum sanctorũ,& in dei rebus,& in ipso CHRISTO deprehendi,nõ aliàs scilicet hominem functo quàm per cõmunia ista instrumenta exhibitioni humanæ.Planè ita sit,nec antiquius adhuc in originem disceptabo.Primus Mercurius literas enarrauerit,necessarias confitebor & cõmertij rebus,& nostris erga deum studijs.Sed & si neruos idem in sonum strinxit, non negabo,& hoc ingenium cum sanctis fecisset & deo ministrasset, audiens Dauid.Primus medelas Aesculapius explorauerit: memini & Esaiã Ezechiæ languenti aliquid medicinale mandasse. Scit & Paulus stomacho uinum modicum prodesse.Sed & Minerua prima molita sit nauem: Videbo nauigantem Ionam & Apostolos.Plus est quod & CHRISTVS uestietur:habebit etiam penulam Paulus.Si & uniuscuiusq; suppellectilis & singulorum uasculorum aliquem ex dijs seculi autorem nominaris,agnoscam necesse est & recumbentem in lectulo CHRISTVM,& cum peluem discipulorum pedibus offert,& cum aquam ex urceo ingerit,& cum linteo circumstringitur,ꝓpria Osiridis ueste.Huiusmodi quæstioni sic ubiq; respondeo, admittens quidem utensilium cõmunionem,sed prouocans eam ad rationalium & irrationalium distinctionem,quia passibilitas fallit obumbrans corruptelam conditionis,qua subiecta est uanitati.Dicimus enim ea demũ & nostris & superiorum usibus,& dei rebus,& ipsi CHRISTO competisse, quæ meras utilitates,& certa subsidia,& honesta solatia necessarijs necessitatibus uitæ humanæ procurent:ut ab ipso deo inspirata credantur propio

Fort. Quale igitur.

Fort. alij faciunt, aut alij, superest.

Fort. fecisse & ministrasse.

te prospe-

re prospectore,& instructore,& oblectatore,si forte hominis sui. Quæ uero hunc ordinē excesserint,ea non conuenire usibus nostris,præsertim quæ propterea scilicet nec apud seculum,nec in dei rebus,nec in conuersationibus CHRISTI recognosci est. Quis deniq; Patriarches,quis Prophetes,qs Leuites, aut sacerdos,aut Archon,quis uel postea Apostolus,aut Euangelizator,aut Episcopus inuenitur coronatus? Puto nec ipsum dei templum, nec arca testamēti,nec tabernaculum martyrij,nec altare,nec candelabrum: quibus utiq; & in prima dedicationis solēnitate, & in secunda præstitutionis gratulatione competisset coronari,si dignum deo esset. Atquin si figuræ nostræ fuerunt,nos enim sumus & templa dei,& altaria,& luminaria,& uasa,hoc quoq; figurate portendebant homines dei coronari non oportere, imagini ueritas respondere debebit. Sed forsitan oppones ipsum CHRISTVM coronatum. Ad hoc breuiter interim audies. Sic & tu coronare,& licitum est. Tamen nec illam impietatis cōtumeliosæ coronam populus consciuit. Romanorum militum cōmentum fuit,ex usu rei secularis,quem populus dei nec publicæ unquàm lætitiæ,nec ingenitæ luxuriæ nomine admisit. Facilius cum tympanis & tibijs & psalterijs reuertens de captiuitate Babyloniæ,quàm cum coronis:& post cibum & potum exurgens ad ludendū sine coronis. Nam neq; lætitiæ descriptio,neq; luxuriæ denotatio,de coronæ decore aut dedécore tacuisset:adeo & Esaias: Quoniam,inquit, cū tympanis,& tibijs,& psalterijs bibunt uinum : dicturus esset etiam cum coronis,si unquàm hic usus fuisset & in dei rebus. Ita cum idcirco proponis deorum secularium cōmenta etiam apud deum deprehendi,ut inter hæc coronā quoq; capitis cōmuni usui uindices, ipse tibi iā præscribes non habendū in cōmunione usus apud nos,quod inueniatur in rebus dei. Quid enim tā dignum deo,quàm quod indignum idolo? Quid autem tam dignum idolo,quàm quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari:uel quoniam & ipsi idola statim fiunt & habitu & cultu cōsecrationis,quæ apud nos secunda idololatria est. Igitur qui sensu careant,illorum erit proinde uti ea re,cuius sensu carent,atq; si abuti uellent,si sensu non carerent. Nulla uero distantia est abutendi,cum ueritas cessat utendi, cessante natura sentiendi, qua uult quis abutatur,cum non habeat qua utatur:nobis autē abuti apud Apostolum non licet,facilius non uti docentem,nisi quod nec abutunt qui nihil sentiunt:sed uacat totum,& est ipsum quoq; opus mortuū,quantum in idolis: uiuū planè quantum in dæmonijs,ad quæ pertinet supstitio. Idola nationum,inquit Dauid,argentum & aurum. Oculos habent, nec uidēt: nares habent,nec odorantur:manus,nec contrectabunt. Per hæc enim flori bus frui est. Quod si tales edicit futuros,qui idola fabricantur,tales iā sunt qui secundum idolorū ornatum quid utuntur. Omnia munda mundis,ita & immunda omnia immūdis:nihil autem immūdius idolis. Cæterum substantiæ mundæ ut dei res,& hac sua conditione communes usui:sed ipsius

Corona à Romanis militibus Christo imposita.

usus administratio interest. Nam & ego mihi gallinaceum macto, non minus quàm Aesculapio Socrates: & si me odor alicui⁹ loci offenderit, Arabiæ aliquid incendo, sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud idola. Si enim uerbo nudo conditio polluitur, ut Apostolus docet: Si quis autem dixerit, hoc idolothytũ est, non cõtigeris, multo magis cum habitu & ritu & apparatu idolothytorum cõtaminatur. Ita & corona idolothytorũ efficitur. Hoc enim ritu & habitu & apparatu idolis immolatur autoribus suis, quorum eo uel maxime proprius est usus ne in cõmunionem possit admitti, quod in dei rebus nõ inuenitur. Propter-

*For. *totã recog.* ea Apostolus inclamat: Fugite idololatriam. In omnem utiq; & eo tam *recogita syluam & quantæ latitant spinæ. Nihil dandum idolo, sic nec sumendum ab idolo. Si in idolio recumbere alienum est à fide, quid in idoli habitu uideri? Quæ cõmunio CHRISTI & Beliæ? & ideo fugite. Lõgum enim diuortium mandat ab idololatria, ni in nullo proxime agendũ. Draco etiã terrenus de longinquo hominis spiritus absorbet. Altius Iohannes: Filioli, inquit, custodite uos ab idolis: non iam ab idololatria quasi ab officio, sed ab idolis, id est, ab ipsa effigie eorum. Indignũ enim ut imago dei uiui, imago idoli & mortui fiat. Vsq; adhuc proprietatem istius habitus & ex originis censu, & ex supstitionis usu idolis uendicamus, ex eo præterea, quod dũ

Aliàs refertur. in rebus dei nostri * infertur, magis magisq; illorũ deputat', in quorum & antiquitatibus & solẽnitatibus & officijs conuenitur. Ipsæ deniq; fores, ipsæ hostiæ, & areæ, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. Habes omniũ collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium. Sed & illã interstruximus distinctionem differentiæ rationalium & irrationaliũ, eis occurrentẽ qui cõmunionẽ in omnibus de quorundã exemplorũ occasione defendũt. Ad hanc itaq; partem causas iam ipsas coronarias inspici superest, ut dum ostendimus extraneas, imò & contrarias disciplinæ, nullam earum ratiõis patrocinio fultam probemus, quod posset habitus eiusmodi quoq; cõmunioni uindicari: sicut & quidam, quorum exempla nobis obiectãtur. Etem

An Christianis militia conueniat. ut ipsam causam coronæ militaris aggrediar, puto prius cõquirendũ, an in totum Christianis militia conueniat. Quale est alioquin de accidentibus retractare, cum à præcedentibus culpa sit? Credimus ne humanũ sacramentũ diuino superduci licere, & in alium dominũ respondere post CHRISTVM & eierare patrem ac matrem, & omnem proximũ? quos & lex honorari &

*Forte *pluris.* post deum diligi præcepit. Hos & Euangelium solo CHRISTO *plure non faciens, sic quoq; honorauit. Licebit in gladio conuersari, domino pronunciãte gladio periturũ, qui gladio fuerit usus? Et prælio operabitur filius pacis, cui nec litigare conueniet? Et uincula & carcerem, & tormenta, supplicia administrabit, nec suarum ultor iniuriarũ? Iam et statiões aut alij magis fa

*Forte *excubabit* ciet quàm CHRISTO? aut & dominico die quando nec CHRISTO? Et *excusabit pro templis quibus renunciauit? et cœnabit illic ubi Apostolo nõ placet? Et quos interdiu exorcismis fugauit, noctibus defensabit, incumbens et

BELLVM

requiescẽs

requiescens super lumbos quo perfossum est latus CHRISTI? Vexillum quoq; portabit æmulum CHRISTI? & signum postulabit à principe, qui iam à deo accepit? Mortuus etiam tuba inquietabitur æneatoris, qui excitari à tuba angeli expectat? Et cremabitur ex disciplina castrensi Christianus cui cremare non licuit, cui Christus merita ignis indulsit? Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium muniũ, trangressioni interpretanda? Ipsum de castris lucis in castra tenebrarum nomen deferre, transgressio est. Planè si quos militia præuentos fides posterior inuenit, alia conditio est, ut illorum quos Iohannes admittebat ad lauacrum, ut Centurionũ fidelissimorum, quem CHRISTVS probat, & quem Petrus catechizat, dum tamẽ suscepta fide atq; signata aut deserendum statim sit, ut multis actum: aut omnibus modis cauillandum, ne quid aduersus deum cõmittatur, quæ nec ex militia permittuntur: aut nouissime perpetiendum pro deo, quod æque fides pagana condixit. Nec enim delictorum impunitatem, aut martyriorum immunitatem militia ꝑmittet. Nusquàm Christianus aliud est. Vnũ Euangelium, & idem IESVS, negaturus omnem negatorem & confessorẽ: & dei saluam facturus animã pro nomine eius amissam, perditurus autẽ de contrario aduersus nomen eius lucri habitam. Apud hũc tam miles est paganus fidelis, quàm paganus est miles fidelis. Non admittit status fidei, allegationem necessitatis. Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi. Nam & ad sacrificandum & directio negandũ necessitate quis premitur tormentorum siue pœnarum, tamen nec illi necessitate disciplina conibet, quia potior est necessitas timendæ negatiõis & obeundi martyrij quàm euadendæ passionis & implendi officij. Cæterũ subuertit totam substantiam sacramenti causatio eiusmodi, ut etiam uoluntarijs delictis fibulam laxet. Nam & uoluptas poterat necessitas contendi, habes scilicet unde cogatur. Vel ipse hæc præstruxerim & cæteras officialiũ coronarum causas, quibus familiarissima ista ducatio necessitatis: cum idcirco aut officia fugienda sint, ne in delictis incidamus: aut & martyria tolerãda sint, ut officia rumpamus. De prima specie quæstionis etiam militiæ ipsius illicitæ plura non faciunt, ut secunda reddatur. Nisi omni ope expulero militiam frustra iam de corona militari prouocarim. Puta deniq; licere militiã usq; ad causã coronæ. Sed & de corona prius dicã. Laurea ista Apollini uel Libero sacrata est. Illi ut deo telorum, huic ut deo triumphorum. Sic docet Claudius. Quãquàm ex myrto ait milites redimiri solere. Veneris em̃ myrtus matris Aeneæ, ad aurũ etiã amiculæ Martis per Iliam & Romulus Romã. Sed & ego Venerem nõ credo ex hac parte cum Marte Romana, qua pellicis dolor est. Cum & olea militia coronatur, à Minerua est idololatria, marmoreáq; dea. Sed & paci cum Neptuno ineite ex hac arbore coronatã. In his erit serti militaris superstitio ubiq; polluta, & polluens omnia, quæ iã polluãtur & causis. Ecce annua uotorum nuncupatio quid uidetur? Prima

Sed hoc est difficile

*Forte * cõniuet*

in principijs, secunda in Capitolijs. Accipe post loca & uerba, Hũc tibi Iuppiter bouem cornibus auro decoratis uouemus esse futurum. Cuius sententiæ uox est? utiq; negationis. Etiam si tacet *illi Christianus ore, coronatus capite respondit. Eadem Laurea in donatiui dispensatione denunciatur. Planè non gratia idololatria, aliquibus aureis uenditãs CHRISTVM, ut argẽteis Iudas. Hoc erit: Non potestis deo seruire & mammonæ. Mammonæ manũ tradere, & ab eo absistere: hoc est, Reddere quæ sũt Cæsaris Cæsari, & quæ dei deo. Nec hominem deo reddere, & denariũ Cæsari auferre. Triumphi laurea folijs struitur, hanc aduerbis lemniscis in ornatura ambustis unguentis delibuitur, à lachrymis coniugum & matrũ, fortasse quorũdam & Christianorũ, & apud Barbaros. CHRISTVS enim qui hanc portauerit in capite causam, nónne & ipse pugnauit? Est & alia militia regiarũ familiarum. Nam & Castrẽses appellantur munificæ & ipsæ solenniũ Cæsareanorum. Sed & tu proinde miles ac seruus alterius es: & si duorum, dei & Cæsaris, certe tunc nõ Cæsaris cũ te deo debes, etiam in cõmunibus credo potiori. Coronant & publicos ordines laureis publicæ causæ. Magistratus uero insuper aureis ut Athenis, ut Romæ. Superferunt enim illis & Ruscæ. Hoc uocabulũ est coronarũ, quas gemmis & folijs ex auro quercinis ob Iouem in signis ad deducẽdas tensas cũ palmatis togis sumunt. Sunt & prouinciales aureæ imaginũ iam numerũ capita maiora quærentes. sed tui ordinis & tui magistratus, & ipsum curiæ nomen, ECCLESIA est Christi. illius es, cõscriptus in libris uitæ. illic purpuræ tuæ sanguis domini, & clauus latus in cruce ipsius. illic securis ad caudices arboris posita. illic uirga ex radice Iesse. Viderint & publici & qui cũ coronis suis. Dominus tuus, ubi secũdum scripturam Hierusalem ingredi uoluit, nec asinũ habuit priuatũ. Isti in curribus, & isti in equis, nos aũt in nomine domini dei nostri inuocabimus. Ab ipso incolatu Babylonis illius in Apocalypsi Iohannis submouemur, nedũ ad suggestũ. Coronatur & uulgus nũc ex principaliũ proprietatũ exultatione, nũc ex municipaliũ solennitatũ proprietate: & est omnis publicæ lætitiæ luxuria captatrix. Sed tu peregrinus es mũdi huius, ciuis supernæ Hierusalẽ. Noster, inquit, municipatus in cœlis. Habes tuos census, tuos fastos. nihil tibi cũ gaudijs seculi, imò contrariũ debes. Seculũ enim gaudebit, uos uero lugebitis. Et puto, felices, ait, lugentes non coronatos. Coronant & nuptiæ sponsos: et ideo nõ nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriã usq; deducant, à qua apud illos nuptiæ incipiunt. Habes legem à patriarchis quidẽ, habes Apostolũ in domino nubere iubentem. Coronat et libertas secularis. Sed tu iam redemptus es à Christo, et quidem magno. Seruũ alienũ, quomodo seculũ manu mittet? Et si libertas uidetur, sed et seruitus uidebatur. Omnia imaginaria in seculo, & nihil ueri. Nam & tunc liber homini eras redemptus à Christo, et nũc seruus es Christi, licet manu missus ab homine. Si uera putes seculi libertatem, ut et coronam consignes, redisti in seruitutem hominis, quam putas libertatem: amisisti libertatem Christi, quam putas seruitutem

Forte *illic.

Tensæ.

Alias radices.

Romã significat.

Forte *ab suggestu.

seruitutem. Nunquid & agonisticæ causæ disputabuntur, quas statim tituli sui damnãt, & sacras & funebres scilicet. hoc enim superest ut Olympius Iuppiter, & Nemæus Hercules, & misellus Archimorus, & Antinous infelix in Christiano coronentur: ut ipse spectaculũ fiat, quod spectare non debeat. Vniuersas (ut arbitror) causas enumeram9, nec ulla nobiscũ est: omnes alienæ, prophanæ, illicitæ, semel iam in sacramenti tentatione eieratæ. Hæ enim erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia seculi, honores, solennitates, postularitates, falsa uota, humana seruitia, laudes uanæ, gloriæ turpes: & in omnibus istis idololatria in solo quoq; censu coronarum, quibus omnia ista redimita sunt. Præfabitur quidem Claudius etiam cœlum syderibus apud Homeri carmina coronatum, certe à deo, certe homini: igitur & homo ipse à deo coronandus est. Cæterum à seculo coronantur & lupanaria, & latrinæ, & pistrinæ, & carcer, & ludus, & ipsa amphitheatra, & ipsa spoliaria, ipsæq; libitinæ. Quàm sacer sanctus, quàmq; honestus ac mundus sit habitus iste, noli de uno poëtico cœlo, sed de totius mũdi cõmercijs æstimare. At enim Christianus nec ianuam suam laureis infamabit, si norit quantos deos etiam hostis diabolus finxerit, Ianũ à ianua, Limentinũ à limine, Forculũ & Carnã, à foribus & cardinibus, & apud Græcos Thyræũ Apollinem, & Antelios dæmones, tanto abest ut capiti suo manus inferat idololatriæ, imò iam dixerim Christo, siquidem uiri caput CHRISTVS est, tam liberũ quàm & Christus, ne uelamento quidem obnoxium, nedum obligamento. Porrò & quod obnoxium est uelamento caput fœminæ, iam hoc ipso occupatũ non uacat etiam obligamento. Habet humilitatis suæ sarcinam. si nudo capite uideri nõ debet propter angelos, multo magis coronato: fortasse tunc illo coronato scandalizauerit. Quid enim est capite fœminæ corona, quàm formæ linea, quàm summa lasciuiæ nota, extrema negatio uerecundiæ, conflatio illecebræ. Propterea nõ coronabit᷑ operosius mulier ex Apostoli prospectu, ut nec criniũ artificio coronet᷑. Qui tamẽ & uiri caput est, & fœminæ facies, ut ecclesiæ Christi IESV, quale oro te sertũ ꝓ utroq; sexu subijt? ex spinis opinor & tribulis, in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis, abstulit autem uirtus crucis omnes aculeos mortis in dominici capitis tolerantia obtundens. Certe præter figuram contumelia in promptu est, & turpitudo, & dedecoratio, & his implexa sæuitia, quæ tũc domini tempora & fœdauerũt & lancinauerũt: uti tu nunc laurea & myrto, & olea, & illustriore quaq; fronde, & quod magis usui est, Centaurijs quoq; roris, & ortomi delectis, & utrisq; lilijs, & omnibus uiolis coroneris, etiam gemmis forsitan & auro: ut et illam Christi coronam æmuleris quæ postea ei obuenit: quia et fauos post fella gustauit, nec ante rex gloriæ à cœlestibus salutatus est, quàm rex Iudæorum proscriptus in crucẽ, minoratus primo à patre modice quid citra angelos, et ita gloria et honore coronatus. Si ob hæc caput ei tuũ debes, tale si forte ei repende, quale suum pro

Renunciare diabolo & pompis eius.

Ianus, Limentinus, Forculus, Carda, Thyræus Apollo. Antelij dæmones.

Corona Christi spinea.

tuo obtulit: aut nec floribus coroneris, si spinis non potes: quia nō floribus potes. Serua deo rem suam inattaminatam. Ille eā si uolet, coronabit. Imò & uult. Deniq; inuitat, Qui uicerit, inquit, dabo ei coronam uitæ. Esto & tu fidelis, ad mortem: decerta & tu bonum agonem, cuius coronam & Apostolus repositam sibi merito confidit. Accipit & angelus uictoriæ coronam procedens in candido equo, ut uinceret. Et alius Iridis ambitu ornatur cœlesti. Protosedēt & Presbyteri coronati, eodemq; auro & ipse filius hominis supra nubem micat. Si tales imagines in uisione, quales ueritates in repræsentatione? Illas aspice, illas odorare. Quid caput strophiolo aut dracontario damnas, diademati destinatum? Nam & reges nos deo & patri suo fecit Christus IESVS. Quid tibi cum flore morituro? Habes florem ex uirga Iesse, super quem tota diuini spiritus gratia requieuit, florem incorruptū, immarcescibilem, sempiternum: quem & bonus miles eligēdo, in cœlesti dignatione, ordinatione profecit. Erubescite Rōmani cōmilitones eius, iā non ab ipso iudicandi, sed ab aliquo Mitræ milite: qui cum initiatur in speleo in castris uere tenebrarum, coronam interposito gladio sibi oblatam quasi mimū martyrīj, dehinc capiti suo accōmodatam, monetur obuia manu capite depellere, & in humerum si forte transferre, dicens mitram esse coronam suam. Atq; exinde nunquàm coronatur, idq; quod in signum habet adprobationē sui, sic ubi tētatus fuerit de sacramento: statimq; creditur Mitræ miles, si deiecerit coronam, si eam in deo suo esse dixerit. Agnoscamus ingenia diaboli idcirco quædam de diuinis* affectātem, ut nos de suorum fide confundat & iudicet.

Mitræ miles.

De probatione militum.

Forte affectantis*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE CORONA MILITIS. FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

CHRISTIANAM religionem iam feliciter nascentem ethnici uarijs modis conati sunt opprimere, nullum persecutionis genus omittentes. Proscribebantur passim Christiani, deportabantur, necabantur. Delatoribus etiam erant constituta præmia. adeo nihil non ab impijs tentatum est, ut uera pietas extirparetur. Porrò mira tum flagrabat inter Christianos charitas. Si qui fuissent igitur in carcerem coniecti propter Christiani nominis professionem, quod accidebat cottidie, statim aderant qui uinctos consolarentur. præterea cibos mittebant. Quod si non admitterentur à custodibus ad colloquium, aut alioqui uenire non liceret, mittebant libellos cõsolatorios. Qualis est hic Tertulliani libellus, quo martyrum animos confirmat, quos alij missis cibarijs pascebant. Exhortatur autem futuros martyras, quos ipse eleganter designatos uocat, quemadmodum designatos Cõsules dicimus, quos uulgus electos appellat: exhortatur inquam ut alacres in Christianismo & gratia dei perseuerent, quã tantisper sint retenturi, donec patientiam & pacem coluerint. Deinde carcerem cum mundo cõmittit, & cõmoda carceris explicat, Mox adhortatur ut spiritu constantes sint & firmi: nihilo deiectiores animo, quod CHRISTVS aliquando dixerit, infirmam esse carnem, quando idem præmisit, Spiritum promptum existere. Postremo gentilium exempla cõmemorat, ob uanam dumtaxat gloriam, etiam ultima passorum. Erant autem inter captiuos istos Christianos & fœminæ, quas seorsim compellat benedictas uocans.

Agonothetes est is, qui certamen instruit præmijs propositis. Latini Munerariũ appellant.

Xystarches xysti præsidem significat. Erat autem xystus locus in quo athletæ per hyemem exercebantur.

Epistaten Græci uocãt etiã βραβευτὴν, hoc est, eũ qui præmia certaminis dispensat.

Scamma, Græcum est uocabulum, & stadium significat, ab effossa terra.

Taureas Græci uocant tegmina, quibus caput & ceruix obuoluuntur, ex taurina pelle concinnata, quales apud nos sunt cuculli fratrum. Eas fortassis excalefactas quidam induebant.

Et Peregrinus qui non olim.) Huius uitam descripsit Lucianus in libello cui titulus de morte Peregrini. Qui se dicit interfuisse spectaculo, cum in ignem se Proteus inijceret, hoc pacto gloriam aucupaturus: id enim uocabuli sibi indiderat impostor ille. Porrò Lucianum aiunt sub Traiano Cæs. uixisse: proinde recte dicit, non olim, ad antiqua respiciens exempla.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, AD MARTYRES, LIBER.

NTER carnis alimenta benedicti martyres designati, quæ uobis & domina mater ecclesia de uberibus suis, & singula fratres de operibus suis proprijs in carcerem subministrant, capite aliquid & à nobis quod faciat ad spiritum quoque educandum. Carnem enim saginari, & spiritum esurire nõ prodest. Imò si quod infirmũ est, curatur: æque quod infirmius est, negligi non debet. Nec tantus ego sum, ut uos alloquar, uerũtamen & gladiatores perfectissimos nõ tantum magistri & præpositi sui, sed etiam idiotæ & superuacue quique adhortantur de longinquo, ut sæpe de ipso populo dictata suggesta profuerint. In primis ergo benedicti nolite contristare spiritum sanctum, qui uobiscum introijt carcerem. Si enim non uobiscum nunc introisset, nec uos illic hodie fuissetis. Et ideo date operam, ut illic uobiscum perseueret: ita uos inde perducat ad dominũ. Domus quidem diaboli est & carcer, in qua familiam suã continet. Sed uos ideo in carcerem peruenistis, ut illum etiam in domo sua conculcetis. Iam eñ foris congressi conculcaueratis. Non ergo dicat: In meo sunt, tentabo illos uilibus inedijs, defectionibus, aut inter se dissensiõibus. Fugiat conspectum uestrum, & in ima sua delitescat, contractus, & torpẽs, tanquàm coluber excantatus aut effumigatus. Nec illi tam bene sit in suo regno, ut uos cõmittat: sed inueniat munitos, & concordia armatos: quia pax uestra bellum est illi. Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, à martyribus in carcere exorare consueuerunt. Et ideo eam etiam propterea in uobis habere & fouere & custodire debetis: ut si forte & alijs præstare possitis. Cætera æque animi impedimenta usque ad limen carceris deduxerint uos, quousque & parentes uestri. Exinde segregati estis ab ipso mundo, quanto magis à seculo rebusque eius. Nec hoc uos cõsternet, quod segregati estis à mundo. Si enim recogitemus ipsum magis mundum carcerem esse, exisse nos è carcere, quàm in carcere introisse intellegemus. Maiores tenebras habet mundus, quæ hominũ præcordia excæcant. Grauiores catenas imbuit mundus, quæ ipsas animas hominũ constringunt. Peiores immũdicias expirat mundus, libidines hominũ. Plures postremo mundus reos cõtinet, scilicet uniuersum hominũ genus. Iudicia denique non Proconsulis, sed dei sustinet. Quo uos benedicti de carcere in custodiarium si forte translatos existimetis. Habet tenebras, sed lumen estis ipsi: habet uincula, sed uos soluti deo estis. Triste illic expirat, sed uos odor estis suauitatis. Iudex expectatur

Parentes deducebant martyres usque ad limen carceris.

MVNDVS

CARCER

ctatur de iudicibus,sed uos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic,qui fructum seculi suspirat.Christianus etiam extra carcerem seculo renũciauit,in carcere autem etiam carceri.Nihil interest ubi sitis in seculo, qui extra seculum estis.Et si aliqua amisistis uitæ gaudia,negotiatio est aliquid amittere ut maiora lucreris.Nihil adhuc dico de præmio,ad quod de⁹ martyres inuitat.Ipsam interim cõuersationem seculi & carceris comparemus. Si nos plus in carcere spiritus acquirit,quàm caro amittit,imò & quæ iusta sunt caro nõ amittit per curã ecclesiæ,& age per fratrum:& insup quæ semp utilia fidei,spiritus adipiscitur.Nõ uides alienos deos,nõ imaginibus eorũ incurris,nõ solennes nationum dies ipsa cõmixtione participas, nõ nidoribus spurcis uerberaris,nõ clamoribus spectaculorum,atrocitate,uel furore, uel impudicitia celebrãtium cæderis:nõ in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt:uacas à scandalis,à tentationibus, à recordationibus malis,iam & à persecutione.Hoc præstat carcer Christiano,quod eremus Prophetis.Ipse dominus in secessu frequentius agebat,ut liberius oraret,ut seculo cederet.Gloriam deniq; suam discipulis in solitudine demonstrauit. Auferamus carceris nomen,secessum uocemus.Et si corpus includitur, & si caro detinetur,omnia spiritui patent.Vagare spirit⁹,spaciare spiritus, & nõ stadia opaca aut porticus longas præponens tibi,sed illam uiã quæ ad deũ ducit.Quotiens eam spiritu deambulaueris,totiens in carcere nõ eris.Nihil crus sentit in neruo,cum manus in cœlo est.Totum hominem animus circumfert,& quò uelit,trãsfert.Vbi autem erit cor tuum, illic erit & thesaurus tuus.Ibi ergo sit cor nostrum,ubi uolumus habere thesaurum.Sit nunc benedicti carcer etiam Christianis molestus.Vocati sumus ad militiam dei uiui iam tunc cum in sacramenti uerba respondemus.Nemo miles ad bellum cum delitijs uenit,nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis,ubi omnis duritia & inbonitas & insuauitas cõstitit.Etiam in pace labor est.Et incõmodis bellum pati iam ediscunt,in armis deambulando,campum decurrendo,fossam moliendo,testudinẽ desicando:sudore omnia constant,ne corpora atq; animi expauescant:De umbra ad solem,& sole ad cœlum,de tunica ad loricam,de silentio ad clamorẽ, de quiete ad tumultum.Proinde uos benedictæ,quodcunq; hoc durũ est, ad exercitationem uirtutem animi & corporis deputate: Bonum agonem subituræ estis.in quo Agonothetes,deus uiuus est:Xystarches,spiritus sanctus:corona,æternitatis:brauium,angelicæ substantiæ politia in cœlis,gloria in secula seculorum.Itaq; Epistates uester CHRISTVS IESVS,qui uos spiritu unxit,& ad hoc scamma produxit,uoluit uos ante diẽ agonis ad duriorem tractationem à liberiore cõditione seponere,ut uires corroborarentur in uobis.Nempe enim & athletæ segregantur ad strictiorem disciplinã, ut robori ædificando uacent:cõtinentur à luxuria,à cibis lætioribus, à potu iocundiore.Coguntur,cruciantur,fatigantur:quanto plus in exercitationibus la-

Puto legen. & agapen fratrum,intelligit aũt eleemosynã, quod ex charitate proficiscatur. Cõuiuiola sua cõmunia Christiani uocabãt Agapas,ut in Apologetico refert. ἀγάπη Græcis dilectionem significat.

bus laborauerint, tanto plus de uictoria sperant. Et illi, inquit Apostolus, ut coronam corruptibilem cõsequantur, nos æternam cõsecuturi. Carcerem nobis pro palæstra interpretemur, ut ad stadium tribunalis bene exercitati incõmodis omnibus ꝑducamur: quia uirtus duritia extruitur, mollitia uero destruitur. Scimus ex dominico præcepto, quod Caro infirma sit, spiritus promptus. Nõ ergo nobis blandiamur, quia dominus cõsensit, carnem infirmam esse. Propterea enim prædixit spiritum promptum, ut ostenderet quid cui debeat esse subiectum, scilicet, ut caro seruiat spiritui, infirmior fortiori, ut ab eo etiam ipsam fortitudinem assumat. Colloquatur spiritus cũ carne de cõmuni salute, nec iam incõmodis carceris, sed ipso agone & prælio cogitans. Timebit forsitan caro gladium grauem, & crucem excelsam, & rabiem bestiarum, & summã igniũ pœnam, & omne carnificis ingenium in tormentis. Sed spiritus cõtra ponat sibi & carni, acerba licet ista, à multis tamẽ æquo animo excepta, imò & ultro appetita, famæ & gloriæ causa: nec à uiris tãtum, sed etiam à fœminis, ut uos quoq; benedictæ sexui uestro respondeatis. Longum est si enumerem singulos qui se gladio cõfecerint, animo suo ducti. De fœminis ad manũ est. Lucretia quæ uim stupri passa est, cultrum sibi adegit in cõspectu propinquorum, ut gloriam castitati suæ pareret. Mutius manum suã dexteram in ara cremauit, ut hoc factum eius fama haberet. Minus fecerũt Philosophi, Heraclitus, qui se bubalo stercore oblitũ exussit, Itẽ Empedocles qui in ignes Aethnæi mõtis dissiliuit. Et Peregrinus qui nõ olim se rogo emisit: cum fœminæ quoq; cõtẽpserint ignes. *Peregrinus.* Dido cum post uirum dilectissimũ nubere cogeretur. Itẽ Asdrubalis uxor, quæ iam ardente Carthagine maritum suum supplicem Scipionis uideret, cum filijs suis in incendium patriæ deuolauit. Regulus dux Romanorũ, captus à Carthaginensibus cum se unũ pro multis captiuis Carthaginẽsibus cõpensari noluisset, maluit hostibus reddi & in arcæ genus stipatus undiq; extrinsecus clauis transfixus, tot cruces sensit. Bestias fœmina libens appetijt, & utiq; horridiores aspides serpẽtes tauro uel urso, quas Cleopatra immisit sibi, ne in manus inimici perueniret. Sed mortis metus nõ tantus est, quantus tormentorum. Itaq; cessit carnifici meretrix Atheniensis, quæ con- *Leena.* scia cõiurationis cum propterea torqueretur à tyranno, & nõ prodidit coniuratos, & nouissime linguam suam cõmestam in faciem tyrãni expuit, ut nihil agere se sciret in tormenta, & si ultra perseueraret. Nam quod hodie apud Lacedæmonas solennitas maxima est Diamastygosis, id est, flagellatio, nõ latet. *Diamastygosis. Hæc etiam num durat apud Italos in Letanijs.* In quo sacro ante aram nobiles quiq; adolescentes flagellis affliguntur astantibus parentibus & propinquis, & uti perseuerent adhortãtibus. Ornamentum enim & gloria deputabitur maiore quidem titulo, si anima potius cesserit plagis, quàm corpus. Igitur si tantum terrenæ gloriæ licet de corporis & animi uigore, ut gladium, ignem, crucem, bestias, tormẽta cõtemnant, sub præmio laudis humanæ, possum dicere, modicæ sũt istæ

passiones ad consecutionem gloriæ cœlestis & diuinæ mercedis. Tanti uitreum? quanti uerum margaritum? Quis ergo nō libentissime tantum pro uero habeat erogare, quantum alij pro falso? Omitto nunc gloriæ causam. Eadem omnia sæuitiæ & cruciatus certamina, iam apud homines affectatio quoq; & morbus quidam animi cōculcauit. Quot otiosos affectatio armorum ad gladium locat? Certe ad feras ipsas affectatione descendunt, & de morsibus & de cicatricibus formosiores sibi uidentur. Iā & ad ignes quidam se autorauerunt, ut certum spacium in tunica ardente conficerent. Alij inter uenatorum taureas scapulis patientissimis inambulauerunt. Hæc benedicti nō sine causa dominus in seculum admisit, sed ad nos & nūc exhortandos, & in illo die confundendos si reformidauerimus pati pro ueritate in salutem, quæ alij affectauerūt pro uanitate in perditionē. Sed hæc exempla constantiæ omittamus de affectatione uenientis. Conuertamur ad ipsam conditionis humanæ contemplationem, ut & illa nos instruant, si qua constanter adeunda sint, quæ et inuitis euenire consueuerunt. Quotiens enim incendia uiuos cremauerunt? quotiens feræ & in syluis suis & in medijs ciuitatibus elapsæ caueis, homines deuorauerunt? quot à latronib9 ferro, ab hostibus etiam cruce extincti sunt? torti prius, imò & omni contumelia expuncti. Nemo non etiam hominis causa pati potest, quod in causa dei pati dubitat. Ad hoc quidem uel præsentia nobis tempora documenta sint, quantæ qualesq; personæ inopinatos natalibus, & dignitatibus, & corporibus, & ætatibus suis exitus referunt, hominis causa: aut ab ipso, si contra eum fecerint: aut ab aduersarijs eius, si pro eo steterint.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI AD MARTYRES, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBRI PER BEATVM RHENANVM.

DE POENITENTIA scripturus primum ethnicos notat, quos etiam recte factorum pœnitet, cum illa ad resipiscēdum homini concessa, tantum in male gestis locum habeat. Itaq; distinguit peccata, quibus pœnitentia sit opus, quædam esse corporalia docens, quædam uero spiritalia. Deinde de præstantia ac utilitate pœnitentiæ disserit, quæ uel hoc nomine nobis debebat plurimũ esse cõmendata, quod deus illam præceperit. Ac suadet, ut à flagitijs iterandis caueamus deo per pœnitentiæ beneficium iam semel reconciliati: nec rursus ad hostem diabolum deficiamus, quem deo praeferre uidetur, quisquis ueniam admissorum consecutus, denuo se uitijs prioribus immergit. Mox eos taxat qui saluo metu & fide se peccare dicunt. Atq; ibi catechumenos, quos ipse eleganti uocabulo Auditores uocat, etiam ad pœnitentiam exhortatur. Siquidem illi cum Christianæ religionis mysterijs paulatim initiarentur, à peccatis interim sibi nõ temperabant, quæ scirent in baptismi susceptione penitus abolēda. Deniq; explicata pœnitentiæ ratione, secundæ quoq; meminit, quæ toties est resumenda, quoties in uitia fuerimus relapsi. Quanquam huic ipse tantum semel locum facere uidetur, aliquanto benignior Montano, Nouatoq;, qui pœnitentiam prorsus denegant, ijs qui post baptismũ lapsi fuerint. Sed nos orthodoxos scriptores sequamur. Quod autem ad ueniam propensus sit deus, Apocalypseos testimonio, & parabolis dominicis comprobat. Eam facillime consequetur homo, si peccata sua deo confiteatur, nec illa dissimulet. Nam dissimulatione summe deus offenditur. Ibi de publica Confessione siue Exhomologesi facit mentionem (cuius etiam meminit Leo papa de pœni. dis. 1.) qua maiores nostri multis seculis sunt usi, prius quàm ista secreta nasceretur, qua hodie conscientiam nostram sacerdoti detegimus, usq; ad circũstantiarum omniũ minutias: quam tamen saluberrimã esse nemo potest inficiari. Illa sumpsit originem ex ueteri instrumento. Hæc autẽ hinc nata uidetur, quod constitutis quibusdam pœnitentiæ legibus, quibus & tempus & modus singulis peccatis expiandis præstituebantur (Canones pœnitentiales uocant) opus fuit sacerdotem in consilium adhiberi, præsertim à laicis. Vnde Pipinus, Charolus Magnus, Ludouicus & Lotharius seuere iubent in legibus suis, ut sacerdotes Pœnitentialem librum bene calleant. Sed ut hoc apertius ostendam, proferam testimonium Theodulphi Aureliani Episcopi, qui mihi præstitit ansam de hac re exactius cogitandi. Is itaq; in libro de ecclesiasticis obseruationibus, qui insertus est lucubrationibus cuiusdã Otliberti & Hattonis Basiliensis antistitis de eadem re tractantibus, in hæc uerba scribit. In primis uidelicet esse confitendum deo, postea etiam sacerdoti: propterea quod cõfessio quæ fit sacerdoti, in hoc nobis adminiculum præbeat, ut accepto salutari ab eis consilio, saluberrimis pœnitentiæ obseruationibus, seu mutuis orationibus, peccatorum maculas diluamus. Atq; hoc nimirum est, quod Theodorus Archiepiscopus Cantuariēsis in Pœnitẽtiario suo tradit: & citatur de pœni. dist. 1. cum inquit: Confessio quæ soli deo fit, purgat peccata, ea uero quæ sacerdoti fit, docet qualiter purgenť ipsa peccatã. Enimuero Theodorus iste ueteres imitatus, præsertim Græcos: constitutiunculas ædidit expiandorum criminum, ut autor est in Chronicis Beda, cuius uerba subijciemus; Per idem, inquit, tẽpus, uidelicet Dagoberti, Theodorus Archiepiscopus, & Abba Hadrianus doctissimus, à Vitelliano Papa missi sunt in Britanniam, plurimasq;

Theodulphus aurelianus episcopus

[illegible]

másq; ecclesias Anglorum doctrinæ ecclesiasticæ fruge fœcundarũt. E quibus Theodorus Archiepiscopus peccatium iudicia quantis scilicet annis pro unoquoq; peccato quis pœnitere debeat, mirabili & discreta ratione describit. Hactenus ille. Pœnitentiariũ Theodori, imitati sunt Betanus presbyter, Rabanus, & alij ueteres, quorum lucubrationes in simili argumento passim extant in antiquis bibliothecis: nõ penitus indignæ, quæ legantur ab ijs præsertim qui sunt curiosi Christianæ uetustatis indagatores. Vides igitur necessarium fuisse sacerdotis uti consilio, quatenus institutis pœnitentiæ legibus fieret satis, quæ laicis non perinde cognitæ erant. Quam rem etiam Beda uidetur innuere, exponens illum Iacobi locũ: Cõfitemini alterutrũ peccata uestra. Iam alteram illam confessionis utilitatem, quæ ex mutuis precationibus oritur, etiam prodit diuus Basilius, cum inquit: Medicina una nobilis confessio fuerit, ac proximis ea palàm facere, ut per cõmunem eorum oratione huiuscemodi uitia facilius curentur. Atq; hoc est, quod Tertullianus iubet, presbyteris aduolui, & aris dei adgeniculari, omnibus fratribus, hoc est, Christianis, legatiões deprecatiõis suæ iniungere. Cæterum soli deo confitendum esse diuus Chrysostomus autor est, cum inquit homilia. 41. Non tibi dico, ostenta teipsum, nec apud alios accusa. & rursus homilia. 31. Non tibi dico ut te prodas in publicum, neq; ut te apud alios accuses, sed obedire te uolo Prophetæ dicenti: Reuela domino uiam tuam. Et item homilia. 2. in psalmũ Miserere mei deus: Si confunderis alicui dicere quia peccasti, dicito ea cottidie in anima tua. Non dico ut confitearis conseruo tuo ut exprobret, dicito deo qui curat ea. Docet idem Ambrosius, & alij ueteres. sed & Beda recentior autor in homilia de decem leprosis sic scribit, exponens Euangelica illa uerba: Ite & ostendite uos sacerdoti. Nullum, inquit, dominus eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes, nisi leprosos: quia uidelicet sacerdotium Iudæorum, figura erat sacerdotij futuri regalis, quod est in ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad Corpus CHRISTI, summi & ueri principis sacerdotum. Et quisquis hæretica prauitate, uel superstitione gentili, uel Iudaica perfidia, uel etiam schismate fraterno quasi uario colore per CHRISTI gratiã caruerit, necesse est ad ecclesiam ueniat, coloremq; fidei uerum quem acceperit, ostendat. Cætera uero uitia tãquàm ualetudines & quasi membrorum animæ atq; sensuum, per semetipsum interius in conscientia & intellectu dominus sanat & corrigit. Hucusq; Beda. Nec aliud sentire uidetur Hesychius Leuitici interpres. Abrogauit confessionem Nectarius episcopus Constantinopolitanus ob matronam intra templum à diacono cõpressam, ut indicat tricesimũquintum caput historiæ, quam Tripertitam uocant: ex quo ueterem pœnitentium ritum libet referre, quando conferet id ad Tertullianum melius intelligendum, quanquàm nonnihil diuersum fuisse puto. Sunt autem hæc uerba. Stant enim rei, & uelut in lamentationibus constituti. Dum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi cõmunionem nõ pcipientes, cum gemitu & lamentatione semetipsos in terram prosternunt. Ad quos concurrens episcopus & ipse cum lachrymis & gemitu spirituali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inundat. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes à terra. Tunc competẽter pro pœnitentibus facta oratione dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte uacantes, aut ieiunijs, aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum, aut rebus alijs, quæ iubentur, expectant cõmunionis tempus quod decernit episcopus. Constituto uero tempore uelut quoddam debitum exoluentes, afflictione peccatorum curati cũ populo cõmunione participant. Hactenus illius historiæ uerba retulimus. Hic mos adhuc obseruatur in quibusdã ecclesijs in die dominicæ cœnæ, haud dubie natus ab illa exhomologesi, cuius Tertullianus meminit: imò fieri potest, ut ab illius ætate quasi per manus in hæc usq; tempora sit traditus, pauculis ceremonijs adiectis. Confessionem siue Exhomologesin Fabiolæ diuus Hieronymus his uerbis describit: Quis, inquit, hoc crederet, ut post mortem secundi uiri, in semet reuersa (quo tempore solent uiduæ negligentes, iugo seruitutis excusso agere se liberius, adire balneas, uolitare per plateas, uultus circumferre meretricis) saccum indueret: ut errorem

publice fateretur, & tota urbe spectante Romana ante die Paschæ in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitētium, episcopo, presbyteris, & omni populo collachrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, & squalidas manus, sordida colla submitteret? Quæ peccata fletus iste non purget? Quas inueteratas maculas hæc lamenta non abluant? Hæc Hieronymus. Itē Cyprianus de exhomologesi loquens: Orare, inquit, oportet impensius & rogare, diem luctu transigere, uigilijs noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrymosis lamentationibus occupare: stratos solo adhærere cineri, in cilicio uolutari & sordibus, post indumentum CHRISTI perditum, nullum iam uelle uestitum, post diaboli cibum malle ieiunium, iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur, eleemosynis frequenter insistere, quibus à morte animæ liberantur. Porrò non aliam ob causam complurium hic testimonijs usi sumus, quàm ne quis admiretur Tertullianum de clancularia ista admissorum confessione nihil locutum, quæ penitus id temporis ignorabatur. Nec est omittendum, quæ de confessione leguntur in Isidori lexico, partim ex hoc Tertulliani libello esse desumpta: siquidem talis fermè est apud Latinos Isidori rhapsodia, qualis apud Græcos Suidæ, undecunque à compluribus consarcinata. Referuntur aūt in hunc modum: Exhomologesis, inquit, Græco uocabulo dicitur, quod latine confessio interpretatur: cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur confessio, sicut est: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ &c. Aut dū quisque confitetur sua peccata, & ab eo datur uenia, cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc ergo, Græco uocabulo exprimitur & frequentatur exhomologesis, qua delictū nostrū domino cōfitemur nō quidem ut ignaro, cuius cognitiōi nihil occultū est. Sed cōfessio est rei scilicet eius quæ ignoratur professa cognitio. Utile enim sibi ac iocundū quisque esse existimauerat, rapere, adulterari, furari: sed ubi hæc æternæ dānationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confitetur errorē. Confessio aūt erroris, professio est desinendi: desinendū ergo à peccatis est, dū confessio est. Cōfessio aūt antecedit, remissio sequitur. Cæterū extra ueniam est qui peccatū cognoscit, nec cognitū confitetur. Itaque Exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, habitu atque uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animū mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Hactenus Isidorus. Cæterū Thomas ab Aquino & Scotus, homines nimiū arguti, confessionē hodie talē reddiderunt, ut Iohannes ille Geilerius grauis ac sanctus Theologus, qui tot annis Argentorati concionatus est, apud amicos suos sæpe testatus sit, iuxta illorum deuteroseis impossibile esse confiteri.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE POENITENTIA, LIBER.

POENITENTIAM, hoc genus hominũ, quod & ipsi retro fuimus, cæci, sine domini lumine, naturatenus norunt passionem animi quandam esse, quæ ueniat de offensa sententiæ peioris. Cæterum à ratione eius tantum absunt, quantum ab ipso ratiõis autore: qppe res dei ratio. Quia deus omniũ conditor, nihil nõ ratione prouidit, disposuit, ordinauit: nihil nõ ratiõe tractari intelligiq; uoluit. Igitur ignorantes quiq; deum, rem quoq; eius ignorent, necesse est: quia nullus omnino thesaurus extraneis patet. Itaq; uniuersam uitæ conuersationẽ sine gubernaculo rationis transfretantes, imminentem seculo procellam uitare nõ norunt. Quàm autem in pœnitentiæ actu irrationabiliter diuersentur, uel uno isto satis erit expedire, cum illam etiam in bonis factis suis adhibent. Pœnitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ, pro ut qd in gratiam cecidit. Semetipsos execrantur, quia benefecerint, eamq; maxime patientiæ speciem quæ optimis operibus irrogatur, in corde figunt, meminisse curantes ne quid boni rursus præstent. Contra patientiæ malum leuius incubant. Deniq; facilius per eandem delinquunt, quàm per eandẽ recte faciunt. Quod si dei ac per hoc rationis quoq; compotes agerent, merita primo pœnitentiæ expenderent, nec unquàm eam ad augmentũ pueusæ emendatiõis adhiberent, modũ deniq; pœnitẽdi tẽparent, qa & delinquẽdi tenerent timentes dominũ scilicet. Sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla. Vbi emendatio nulla, pœnitentia necessario uana: quia caret fructu suo cui eam deus seuit, id est, hominis saluti. Nam deus post tot ac tãta delicta humanæ temeritatis à principe generis Adam auspicata, post cõdemnatũ hominẽ cum seculi dote, post eiectũ paradiso, mortiq; subiectũ, cum rursus ad suam misericordiam maturauisset, iã inde in semetipso pœnitentiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinarum ignoscere pactus operi & imagini suæ. Itaq; & populum sibi cõgregauit, & multis bonitatis suæ largitionibus fouit, & ingratissimũ totiens expertus, ad pœnitentiam semper hortatus est: & prophetando uniuersorum prophetarũ emisit ora, mox gratiam pollicitus, quam in extremitatibus temporum per spiritũ suũ uniuerso orbi illuminaturus esset, præire intinctionem pœnitentiæ iussit, si quos per gratiam uocaret ad promissionem semini Abraham destinatã, per pœnitentiæ subsignationem anteponeret. Non tacet Iohannes, pœnitẽtiam inite dicens: iam enim salus nationibus appropinquabit, dominus

Pœnitentia.

Forte, prioris.

Intinctionem uocat baptismũ. Idẽ facit Cyprianus, æmulus Tertulliani.

scilicet, afferēs secūdū dei ꝓmissū, cui præministrās, pœnitentiā destinabat purgādis mētibus præpositā, uti qcqd error uetus inqnasset, qcqd in corde hois ignorātia cōtaminasset, id pœnitētia auertēs & *tradēs, & foras abijciēs mūdā pectoris domū supuenturo spiritui sancto paret, quò se ille cū cœlestibus bonis libēs inferat. Horū bonorū unus est titulus, salus hominis, criminum pristinorū abolitione præmissa. Hæc pœnitentiæ causa: hæc opera negocium diuinæ misericordiæ curās: quod homini proficit, deo seruit. Cæterum ratio eius quam cognito domino discimus, certam formam tenet, ne nobis unquàm factis cogitatisue quasi uiolentia aliqua manus inijciatur. Deus enim reprobationem bonorum ratam non habens, utpote suorum, quorum cum autor & defensor sit, necesse est proinde & acceptator. Si acceptator, etiam remunerator. Viderit ergo ingratia hominū, si etiam bonis factis pœnitentiam cogit. Viderit & gratia, si captatio eius ad benefaciēdum incitamento est, terrena, mortalis utraqꝫ. Quantulū enim compendij si grato benefeceris? uel dispendij, si ingrato? Bonum factum deum habet debitorem, sicuti & malum: quia iudex omnis remunerator est causæ. At cū iudex deus iustitiæ carissime sibi exigēdæ tuendæqꝫ præsideat, & in eā omnē summā disciplinæ sanciat, dubitandū est, sicut in uniuersis actibus nostris, ita in pœnitētiæ quoqꝫ causa iustitiam deo præstandam esse? quod quidē ita impleri licebit, si peccatis solūmodo adhibeatur. Porrò peccatū, nisi malum factum, dici non meretur: nec quisquam benefaciendo delinquit: quod si non delinquit, cur pœnitentiam inuadit delinquentium? Priuatū cur malitiæ officium bonitati suæ imponit? Ita euenit, ut cum aliquid ubi nō oportet, adhibetur, illic ubi oportet negligatur. Quorū ergo pœnitentia iusta & debita uideatur, id est, quæ delicto deputanda sint, locus quidem expostulat denotare, sed otiosum uideri potest. Domino enim cognito, ultro spiritus à suo autore respectus, emergit ad noticiam ueritatis, & admissus ad dominica præcepta, ex ipsis statim eruditur, id peccato deputandum, à quo deus arceat. Quoniam cum deum grande quid boni constet esse, utiqꝫ bono nisi malum nō displiceret, quod inter contraria sibi nulla amicitia est. Perstringere tamen non pigebit, delictorum quædam esse carnalia, id est, corporalia, quædam uero spiritalia. Nam cum ex hac duplicis substantiæ congregatione confectus homo sit, nō aliunde delinquit, quàm unde cōstat. Sed nō eo inter se differūt, quod corpus & spiritus duo sunt: alioquin eo magis paria sunt, quia duo unum efficiunt: ne quis pro diuersitate materiarum peccata earum discernat, ut alterum altero leuius aut grauius existimet. Siquidem & caro, & spiritus, dei res: alia manu eius expressa, alia afflatu eius consummata. Cum ergo ex pari ad dominū pertineant, quodcunqꝫ eorū delinquerit, ex pari dominum offendit. An tu discernas actus carnis & spiritus? quorum & in uita, & in morte, & in resurrectione, tantum cōmunionis atqꝫ consortij est: ut pariter tunc aut in uitam aut in iudicium suscitētur: quia scilicet pari

Forte *radens

peccatum

licet pariter aut deliquerint, aut innocenter egerint. Hoc eo præmiſerimus, ut nõ minorẽ alteri quàm utriq; parti, ſi quid deliquerit, pœnitentiæ neceſſitatem intelligamus impendere. Cõmunis reatus amborum eſt, cõmunis & iudex, deus ſcilicet: cõmunis igitur & pœnitentiæ medela. Exinde ſpiritalia & corporalia nominantur, quod delictum omne, aut agitur, aut cogitat: Vt corporale ſit, quod in facto eſt: quia factum ut corpus & uideri & contingi habet. Spiritale uero, quod in animo eſt, quia ſpiritus neq; uidet, neq; tenetur: per quod oſtenditur non facti ſolum, uerum & uoluntatis delicta uitanda, & pœnitentia purgãda eſſe. Neq; enim ſi mediocritas humana, factis ſolum iudicat, quia uoluntatis latebris par non eſt, idcirco crimina eius etiam ſub deo negligamus. Deus in omnia ſufficit. Nihil à conſpectu eius remotum, unde omnino delinquitur. Quia non ignorat, nec omittit, quo minus in iudicium decernat. Diſſimulator & præuaricator perſpicaciæ ſuæ nõ eſt. Quid quod uoluntas facti origo eſt: uiderint enim ſi qua caſui, aut neceſſitati, aut ignorantiæ imputantur: quibus exceptis iam non niſi uoluntate delinquitur. Cum ergo facti origo eſt, non tanto potior ad pœnam eſt, quanto principalis ad culpam: quæ ne tunc quidem liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem eius intercipit. Ipſa enim ſibi imputatur, nec excuſari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod ſuũ fuerat. Deniq; dominus quemadmodũ ſe adiectionẽ legis ſupſtruere demõſtrat, niſi & uoluntatis interdicendo delicta: cum ad ultimũ nõ eum ſolum definit, qui cõminus in alienum matrimoniũ cecidiſſet, uerum etiam illum, qui aſpectus cõcupiſcẽtia cõtaminaſſet: adeo quod prohibetur adminiſtrare, ſatis periculoſe animus ſibi repræſentat, & temere per uoluntatẽ expungit effectum. Cuius uoluntatis cum uis tanta ſit, ut nõ ſolatium ſui ſaturãs pro facto cedat, pro facto ergo plectetur. Vaniſſimũ eſt dicere uolui, nec tamen feci. Atquin perficere debes quia uis: aut nec uelle, quia nec pficis. Sed ipſe cõſcientiæ tuæ confeſſione pronuncias. Nam ſi bonũ cõcupiſceres, perficere geſtiſſes: porrò ſicut malum non perficis, nec concupiſcere debueras. Quáq; te conſtitueris, crimine aſtringeris: quia aut malum uolueris, aut bonum nõ adimpleueris. Omnibus ergo delictis, ſeu carne, ſeu ſpiritu, ſeu facto, ſeu uoluntate cõmiſſis, qui pœnam per iudicium deſtinauit, idem & ueniam per pœnitentiam ſpopondit, dicens ad populum: Pœnitere, & ſaluũ faciam te. Et iterum: Viuo, inquit dominus, & pœnitentiam malo q̃ꝫ mortem. Ergo pœnitentia uita eſt, cum præponitur morti. Eam tu peccator, mei ſimilis (imò me minor, ego enim præſtantiam in delictis meam agnoſco) ita inuade, ita amplexare, ut naufragus alicuius tabulæ fidem. Hæc te peccatorum fluctibus merſum, proleuabit, & in portum diuinæ clementiæ protelabit. Rape occaſionem inopinatæ felicitatis, ut ille te nihil quondam penes deum, nihil ſtilla ſitulæ, & areæ puluis, & uaſculum figuli, arbor exinde fias illa, quæ penes aquas ſeritur, & in folijs perennat, & tẽpore ſuo fructus agit,

Corporale delictũ.

Spiritale.

*Forte * ut ille qui nihil. & mox, niſi ſtilla ſit.*

O 3

agit, quæ nõ ignem, nõ securem uidebit. Pœniteat errorũ reperta ueritate pœniteat amasse quæ deus nõ amat, quando ne nos quidem ipsi seruulis nostris ea quibus offendimur nosse permittimus. Obsequij enim ratio in similitudine animorum constituta est. De bono pœnitentiæ enumerando, diffusa & per hoc magno eloquio cõmittẽda materia est. Nos uero pro nostris angustijs unum inculcamus, bonum atq; optimũ esse quod deus* præcepit. Audaciam existimo de bono diuini præcepti disputare. Neque enim quia bonum est, idcirco auscultare debemus, sed quia deus præcepit: ad exhibitionem obsequij, prior est maiestas diuinæ potestatis: prior est autoritas imperantis, quàm utilitas seruientis. Bonum est pœnitere, an nõ? Quid reuoluis, deus præcipit. At enim ille non præcipit tantum, sed etiam hortat̃. Inuitat præmio salutem, iurans etiam uiuo dicens, cupit credi sibi. O beatos quorum causa deus iurat. O miserrimos si nec iuranti domino credimus. Quod igitur deus tantopere cõmendat, quod etiam humano more sub deieratione testatur, summa utiq; grauitate & aggredi & custodire debemus, ut in asseueratione diuinæ gratiæ permanẽtes, in fructu quoq; eius & emolumento proinde perseuerare possimus. Hoc enim dico, pœnitentiam quæ per dei gratiam ostensa & indicta nobis, in gratiam nos domino reuocat, semel cognitam atq; susceptam nunq̃ post hac iteratione delicti resignari oportere. Iam quidem nullum ignorãtiæ prætextum tibi patrocinat̃, quod domino agnito præceptisq; eius admissis, deniq; pœnitentia delictorũ functus, rursus te in delicta restitues. Ita inquantum ignorantia segregaris, intantum contumaciæ adglutinaris. Nam si idcirco te deliquisse pœnituerat, quia dominũ cœperas timere, cur quod metus gratia gessisti, rescindere maluisti, nisi quia metuere desisti? Neq; enim timorem alia res quàm cõtumacia subuertit. Cum etiam ignorãtes dominũ nulla exceptio tueatur ad pœnam: quia deum in aperto constitutum, & uel ex ipsis cœlestibus bonis comprehensibilem, ignorari non licet, quãto cognitum despici periculosum est? Despicit porrò qui bonorum ac malorum intellectum ab illo consecutus, quod intellegit fugiendũ, quodq; iam fugit, resumẽs, intellectui suo, id est, dei dono contumeliam facit: respuit datorem cum datum deserit, negat beneficium, cum beneficium non honorat. quemadmodũ ei potest placere cuius munus sibi displicet? Ita in dominũ nõ modo contumax, sed etiã ingratus apparet. Cæterum nõ leuiter in dominũ peccat, qui cum æmulo eius diabolo pœnitentia renunciasset: & hoc nomine illum domino subiecisset, rursus eundem regressu suo erigit, & exultationem eius seipsum facit, ut denuo malus recuperata præda sua aduersus dominũ gaudeat. Nónne quod dicere quoq; periculosum est, sed ad ædificationem præferendum est, Diabolũ domino præponit? Cõparationẽ enim uidetur egisse, qui utrũq; cognouerit, & iudicato pronunciasse, eum meliorem cuius se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiã instituerat domino satisfacere, diabolo per aliam

Aliàs* præcipit.

aliam pœnitentiæ pœnitentiã satisfaciat: eritq́ tãto magis posus deo, quãto æmulo eius acceptus. Sed aiunt quidam satis deũ habere, si corde & animo suspiciatur, licet actu minus fiat. Itaq́ se saluo metu & fide peccare: hoc est, salua castitate matrimonia uiolare, salua pietate parenti uenenũ temperare. Sic ergo & ipsi salua uenia in gehennam detrudentur, dum saluo metu peccant. Primũ exemplum peruersitatis, quia timent, delinquunt: opinor nõ delinquerent, si non timerent. Igitur qui deum nolit offensum, nec reuereatur omnino, si timor offendẽdi patrocinium est. Sed ista ingenia de semine hypocritarum pullulare consuerunt, quorum indiuidua cum diabolo amicitia est, quorum pœnitentia nunquàm fidelis. Quicquid ergo mediocritas nostra ad pœnitentiam semel capessendam & perpetuo continẽdã suggerere conata est, omnes quidẽ deditos domino spectat, ut omnis salutis in promerendo deo petitores, sed præcipue nouitiolis istis imminet. Nouitioli.
Qui cũmaxime incipiunt diuinis sermonibus aures rigare, quiq́ catuli infantiæ adhuc recentis, nec perfectis luminibus incerta reptant: & dicunt quidem pristinis renunciare, & pœnitentiam assumũt, sed includere eam negligunt. Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis desiderandi: uelut poma cum iam in acorem uel amaritudinẽ senescere incipiunt. Ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gratiæ suæ adulantur. Omne præterea cunctationis & tergiuersationis erga pœnitentiam uitium, præsumptio intinctionis importat. Certi enim indubitatæ ueniæ delictorum, medium tempus interim furantur, & commeatum sibi faciunt delinquendi, quam eruditionem non delinquendi. Quàm porrò ineptum, quàm pœnitentiam non adimplere, & ueniam delictorum sustinere? hoc est, precium non exhibere, ad mercem manum emittere. Hoc enim precio dominus ueniam * adducere instituit: hac pœnitentiæ compensatione redimendã proponit impunitatem. Si ergo qui uenditant, prius nummũ quo paciscuntur examinant, ne scalptus, neue rasus, ne adulter etiam, dominum credimus, pœnitentiæ probationem prius inire, tantam nobis mercedem perennis scilicet uitæ concessurum? Sed differamus tantisper pœnitentiæ ueritatem. Forte * addicere.
Tunc opinor emendatos licebit cum absoluimur. Nullo pacto. Sed cũ pendente uenia, pœna prospicitur, cum adhuc liberari non meretur: ut possim9 mereri, cum deus cõminatur, nõ cum ignoscit. Quis enim seruus postea q́ libertate mutatus est, furta sua & fugas sibi imputat? Quis miles postq́ castris suis emissus, pro notis suis satagit? Peccator ante ueniam deflere se debet: quia tempus pœnitentiæ, id est quod periculi & timoris. Neq́ ego renuo diuinum beneficium, id est, abolitionem delictorum inituris aquam omni modo saluum esse: sed ut eò peruenire contingat, elaborandum est. Quis enim tibi tam infidæ pœnitentiæ uiro, asperginem unam cuiuslibet aquæ cõmodabit? furto quidem aggredi, & propositum huius rei asseuerationibus tuis circũduci facile est. Sed deus Thesauro suo prouidet, nec sinit

obrepere indignos. qd deniq; ait? Nihil occultũ quod nõ reuelabit. Quantascũq; tenebras factis tuis superstruxeris, deus lumẽ est. Quidã autem sic opinantur, quasi deus necesse habeat præstare etiã indignis, quod spopondit: & liberalitatem eius faciunt seruitutem. Quod si necessitate nobis symbolum mortis indulget, ergo inuitus facit: quis enim permittit permansurũ id quod tribuerit inuitus? Non enim multi postea excidunt? non à multis donum illud aufertur? Hi sunt scilicet qui obrepunt, qui pœnitentiæ fidem aggressi, super arenas domũ ruituram collocant. Nemo ergo sibi aduletur,

Auditores, catechumeni.

quia inter auditorum tyrocinia deputatur, quasi eo etiã nunc sibi delinquere liceat. Dominũ simul cognoueris, timeas: simul inspexeris, reuerearis. Cæterum quid te cognouisse interest, cũ ijsdem incubas quibus retro ignar9? Quid autem te à perfecto seruo dei separat? An alius est intinctis CHRISTVS, alius audientibus? Num spes alia, uel merces, alia formido iudicij, alia necessitas pœnitentiæ? Lauacrum illud obsignatio est fidei: quæ fides à

Baptismus.

pœnitentiæ fide incipitur & cõmendatur. Non ideo abluimur, ut delinquere desinamus, sed quia desijmus, quoniam iam corde loti sumus. Hæc enĩ prima audientis intinctio est, metus integer. Exinde quoad dominũ senseris, fides sana conscientia semel pœnitẽtiam amplexata. Cæterũ si ab aquis peccare desistimus, necessitate nõ sponte innocentiã induimus. Quis ergo in bonitate præcellens? cui nõ licet, aut cui displicet malo esse? qui iubet, an

*Forte *uacare*

qui delectatur à crimine *uocare? Ergo nec à furto manus auertamus, nisi claustrorum duricia repugnet: nec oculos à stupri cõcupiscentijs refrenem9, nisi à custodibus corporum obstructi, si nemo domino deditus delinquere desinet, nisi intinctiõe alligatus: quod si qui ita senserit, nescio an intinctus

Auditores.

magis cõtristetur, quod peccare desierit, quàm lætetur quod euaserit. Itaq; Audiẽtes optare intinctionẽ, nõ præsumere oportet. Qui enim optat, honorat: qui præsumit, superbit. In illo uerecundia, in isto petulantia apparet. Ille satagit, hic negligit. Ille mereri cupit, at hic ut debitum sibi repromittit: ille sumit, hic inuadit. Quem censeas digniorẽ, nisi emendatiorẽ? quẽ emendatiorem, nisi timidiorem, & idcirco uera pœnitentia functum? Timuit enĩ adhuc delinquere, ne nõ mereretur accipe. At ille præsumptor, cũ sibi repromitteret, securus scilicet, timere non potuit: sic nec pœnitentiam impleuit, qa

Præsumptio.

instrumẽto pœnitentiæ, id est, metu, caruit. Præsumptio inuerecũdiæ portio est, inflat petitorem, despicit datorem. Itaq; decipit nonnunquàm. Ante enim quàm debeatur repromittit, quo semper is qui est præstaturus offenditur. Hucusq; CHRISTE dõmine de pœnitẽtiæ disciplina seruis tuis dicere uel audire cõtingat, quousq; etiam delinquere nõ oportet audientibus: uel nihil iam de pœnitẽtia nouerint, nihil eius requirãt. Piget secũdæ, imò iam ultimæ spei subtexere mẽtionem, ne retractãtes de residuo auxilio pœnitẽdi, spacium adhuc deli nquẽdi demõstrare uideamur. Absit ut aliqs ita interpretetur, quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendum, quia patet ad

tet ad pœnitendum:& redundantia clementiæ cœlestis, libidinē faciat humanæ temeritatis. Nemo idcirco deterior sit, quia deus melior est, totiēs delinquendo quotiens ignoscitur. Cæterum finem utiq; euadendi habebit, cū offendendi nō habebit. Euasimus semel. hactenus periculosis nosmetipsos inferamus, et si iterum euasuri uidemur. Pleriq; naufragio liberati exinde repudium & naui & mari dicunt, & dei beneficium, salutem suā scilicet, memoria periculi honorant. Laudo timorem, diligo uerecundiam, nolunt iterum diuinæ misericordiæ oneri esse: formidant uideri inculcare, quod consecuti sunt: bona certe sollicitudine iterum experiri uitant, quod semel didicerunt timere. Ita modus temeritatis, testatio est timoris. Timor autē hominis, dei honor est. Sed enim peruicacissimus hostis ille, nunq; malitiæ suæ otium facit. Atquin tunc maxime sæuit, cum hominem plene sentit liberatum: tunc plurimū accenditur, dum extinguitur. Doleat & ingemiscat necesse est uenia peccatorum permissa, tot in homine mortis opera diruta, tot titulos damnationis retro suæ erasos. Dolet quod ipsum & angelos eius, CHRISTI seruus ille peccator iudicatur 9est. Itaq; obseruat, oppugnat, obsidet, si quā possit aut oculos cōcupiscentia carnali ferire, aut animum illecebris secularibus irretire, aut fidē terrenæ potestatis formidine euertere, aut à uia certa peruersis traditionibus detorquere: nō scandalis, non tentationibus deficit. Hæc igitur uenena eius prouidens deus, clausa licet ignoscentiæ ianua & intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. Collocauit in uestibulo pœnitentiam secundam, quæ pulsantibus patefaciat: sed iam semel quia iam secundo. sed amplius nunquàm: quia proxime frustra. non enim & hoc semel satis est? Habes quod iam non merebaris. amisisti enim quod acceperas. Si tibi indulgentia domini accōmodat, unde restituas quod amiseras, iterato beneficio gratus esto nedum ampliato: maius est enim restituere, quàm dare: quoniam miserius est perdidisse, quàm omnino nō accepisse. Verum nō statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundæ quis pœnitētiæ debitor fuerit: pigeat sanè peccare rursus, sed rursus pœnitere nō pigeat: pigeat iterum periclitari, sed non iterum liberari. Neminem pudeat. iteratæ ualetudinis, iteranda medicina est: gratus in domino extiteris, si quod tibi dominus offert, nō recusaueris: offendisti, sed reconciliari adhuc potes. Habes cui satisfacias, & quidē uolentem: id si dubitas, euolue quæ spiritus ecclesijs dicat: Desertam dilectionem Ephesijs imputat, Stuprum & idolothytorum esum Thyatirenis exprobrat, Sardos non plenorum operum incusat, Pergamenos docentes peruersa reprehendit, Laodicenos fidentes diuitijs obiurgat: & tamen omnes ad pœnitentiam cōmonet, sub cōminationibus quidem. Non cōminaretur autem nō pœnitenti, si nō ignosceret pœnitenti. Dubium si nō & alibi hāc clementiæ suæ profusionem demonstrasset. Non ait, qui ceciderit, resurget, & qui auersatus fuerit cōuertetur? Ille est scilicet, ille est qui misericordiam mauult quàm

Imò non solū semel aut septies, sed etiā septuagies septies.

uult quàm sacrificia. Lætantur cœli, & qui illic angeli, pœnitentia hominis. Heus tu peccator bono animo sis, uides ubi de tuo gaudeatur. Quid illa similitudinũ dominicarum argumẽta nobis uolunt. Quod mulier dragmã perdidit, & requirit, & repperit, & amicas ad gaudium inuitat, nónne restituti peccatoris exemplum est? Errat & una pastoris ouicula, sed grex una
For. *errãdẽ carior nõ erat: una illa cõquiritur, una pro omnibus desideratur, & tamẽ inuenitur, & humeris pastoris ipsius refertur: multum enim errando laborauerat. Illum etiam mitissimum patrem nõ tacebo, qui prodigum filiũ reuocat, & post inopiam pœnitentiæ libens suscipit, immolat uitulum præopimum, cõuiuio gaudium suũ exornat. Quid ni? filium enim inuenerat quẽ amiserat, cariorem senserat quem lucri fecerat. Quis ille nobis intelligendus pater? Deus scilicet, tam pater, nemo: tam pius nemo. Is ergo te filium suũ, & si acceptum ab eo prodegeris, & si nudus redieris, recipiet, quia redisti: magisq; de regressu tuo quàm de alterius sobrietate lætabitur. Sed si pœniteat ex animo, si famem tuam cum saturitate mercenariorum paternorũ compares, si porcos immundũ relinquas pecus, si patrem repetas uel offensum, Deliqui dicẽs pater, nec dignus ego iam uocari tuus. Tantum releuat con
CONFESSIO fessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ. Huius igitur pœnitentiæ secundæ & unius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio, ut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiã actu administretur. Is act9 qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequẽtatur exhomologesis est, qua delictum domino nostrum cõfitemur: nõ quidem ut ignaro, sed qua
ἐξομολόγησις tenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur.
Exomologesis. pœnitentia deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, cõuersationẽ *inunguens misericordiæ illi
For. *iniũgẽs cem. De ipso quoq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animũ mœrorib9 deiicere, illa quæ peccauit tristi tractatiõe
Talis erat confessio apud ueteres. mutare. Cæterum pastum & potum pura nosse, non uentris scilicet, sed animæ causa. Plerũq; uero ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctesq; ad dominũ deum tuum, presbyteris aduolui, & aris dei adgeniculari, omnibus fratribus legatiões deprecatiõis suæ iniungere. Hæc omnia exhomologesis, ut pœnitentiam cõmendet, ut de periculi timore dominũ honoret, ut in peccatorem ipsa pronuncians pro dei indignatiõe fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia non dicã frustretur, sed
For. * expungat. *expugnat. Cum igitur prouoluit hominem, magis releuat: cum squalidũ facit, magis mundatum reddit: cum accusat, excusat: cum cõdemnat, absoluit. Inquantum nõ peperceris tibi, intantum tibi deus crede parcet. Plerosq; tamen hoc opus ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo, pudoris magis memores quàm salutis: uelut illi, qui in partibus uerecundioribus corporis contracta uexatione, conscientiã medentiũ
uitant

uitant, & ita cum erubescentia sua pereunt. Intolerãdum scilicet pudori, domino offenso satisfacere, saluti prodactæ reformari. Næ tu uerecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum uero subducens. Ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento eius acquiro: cũ ipse hominem quodãmodo exhortatur: Ne me respexeris dicens, ꝑ te mihi melius est perire. Certe periculum eius tunc si forte onerosum est, cũ penes insultaturos in risiloquio consistit, ubi de alterius ruina alter attollitur, ubi prostrato superscenditur. Cæterum inter fratres atq; conseruos, ubi cõmunis spes, metus, gaudium, dolor, passio (quia cõmunis spiritus de cõmuni domino & patre) quid tuos aliud quàm te opinaris? Quid consortes casuũ tuorum, ut plausores fugis? Non potest corpus de unius membri uexatione lætum agere: condoleat uniuersum, & ad remedium conlaboret, necesse est. In uno & altero ecclesia est, ecclesia uero CHRISTVS. Ergo cũ te ad fratrum genua protendis, CHRISTVM contrectas, CHRISTVM exoras. Aeque illi cum super te lachrymas agunt, CHRISTVS patit̃, CHRISTVS patrem deprecatur. Facile impetratur semper, quod filius postulat. Grande planè emolumentum uerecundiæ, occultatio delicti pollicetur. Videlicet si quid humanæ notitiæ subduxerimus, proinde & deum cælabimus. Adeó ne existimatio hominũ & dei conscientia cõparantur? An melius est dãnatum latere, quàm palàm absolui? Miserum est sic ad exhomologesin ꝑuenire. malo enim amans si peruenitur, sed ubi pœnitẽdum est deserit miserum: quia factum est salutare. Miserum est secari & cauterio exuri, & pulueris alicuius mordacitate anxiari: Tamen quæ per insuauitatem medent̃, & emolumento curationis offensam sui excusant, & præsentem iniuriã superuenturæ utilitatis gratia cõmendant. Quid si præter pudorem quem potiorem putant, etiam incõmoda corporis reformident, quod inlotos, quod sordulentos, quod extra lætitiam oportet deuersari, in asperitudine sacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio uanitate? Num ergo in coccino, & Tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Cedo acum crinibus distinguendis, & puluerem dentibus elimandis, & bisulcum aliquid ferri uel æris, unguibus repastinãdis. Si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris, in labia aut genas urgeat. Præterea exquirito balneas lætiores hortulani maritimi ue secessus adijcito ad sumptum. Conquirito altilium enormem saginam, defecato senectutem: *quanq; uini quis interrogarit, cur animæ largiaris: Deliqui dicito in deum, & periclitor in æternum perire. Itaq; nunc pendeo, & maceror, & excrucior, ut deum reconciliem mihi quem delinquendo læsi. Sed enim illos qui ambitu obeunt capessendi magistratus, neq; pudet, neq; piget incõmodis animæ & corporis, nec incõmodis tantum, uerũ & contumelijs omnibus eniti in causa uotorum suorum. Quas non ignobilitates uestium affectant? quæ non atria nocturnis & crudis salutationibus occupãt? ad omnẽ occursum maioris cuiusq; personæ decrescentes, nullis cõuiuijs celebres, nullis come

ECCLESIA

Hic locus diu me torsit. Sic aũt legendũ puto, Malo enim et aniasi puenitur. sed ubi peruẽtũ est, &c. Est aũt ἀνίασις tristitiæ illatio, cum homo seipsum torquet, παρὰ τὸ ἀνιᾶν.

Fort. quũq; uicinus

Forte * idq; lis cōmessationibus cōgreges, sed exules à libertatis & lætitiæ felicitate. Itaq; totũ propter unius anni uolaticum gaudium. Nos quod securium uirgarũ ue petitio sustinet, in periculo æternitatis tolerare dubitamus? & castigationem uictus atq; cultus offenso domino præstare cessabimus, quæ gentiles nemine omnino læso sibi irrogant? Hi sunt de quibus scriptura cōmemorat: Væ illis qui delicta sua uelut procero fune nectunt. Si de exhomologe-

Forte * considera si retractas, gehennam in corde * desidera, quam tibi exhomologesis extinguit: & pœnæ prius magnitudinem imaginare, ut de remedij adoptiōe nō dubites. Quid illum thesaurũ ignis æterni æstimamus, cũ fumariola quædam eius tales flammarũ ictus suscitent, ut proximæ urbes aut iam nullæ extent, aut idem sibi de die sperent. Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus fœta: & quod nobis iudicij perpetuitatē probat, cũ dissiliant, cũ deuorentur, nunquam tamē finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium nō iudicij minantis exemplaria deputabit? quis scintillas tales non magni alicuius & inæstimabilis foci missilia quædam & exercitoria iacula cōsentiet? Igitur cum scias aduersus gehennam post prima illa intinctionis dominicæ monimenta, esse adhuc in exhomologesi secunda subsidia, cur salutē tuã deseris? Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? Mutæ quidem animæ & irrationales, medicinas sibi diuinitus attributas in tēpore agnoscunt. Ceruus sagitta transfixus ut ferrum & irreuocabiles moras eius de uulnere expellat, scit sibi dictamno medēdum. Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam à domino exhomologesin sciens, præteribit illam, quæ Babylonium regē in regna restituit? Diu enim pœnitentiam domino imolarat, septenni squalore exhomologesin operatus, unguium Leoninum in modum efferatiōe, & capilli incuria horrorem aquilinum præferente. Proh malæ tractatiōis. quē homines perhorrebant, deus recipiebat. Contra autem Aegyptius imperator qui populum dei aliquando afflictum diu domino suo denegatum persecutus, in prælio irruit, post tot documenta plagarũ, dissidio maris, quod soli populo péruium licebat, reuolutis fluctibus perit. Pœnitentiã enim & ministerium eius exhomologesin abiecerat. Quid ergo ultra de istis duabus humanæ salutis quasi planè stili potius negotium quàm officium conscientiæ meæ curans: peccator enim omniũ notarum cum sim, nec ulli rei nisi pœnitentiæ natus non facile possum super illa tacere, quàm ipse quoq; & stirpis humanæ & offensæ in dominũ princeps Adam exhomologesin restitutus in paradisum suum non tacet.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE POENITENTIA LIBRI FINIS.

Argumentũ

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

MOS primum fuerat solennis apud Carthaginenses, ut non modo mulieres, sed & uirgines uelarentur. deinde res arbitrio cuiusque permissa est. Quibus maior probitatis cura, ueterem cõsuetudinem ultro obseruabant, quam cæteri negligebant uel ut non præceptam, uel ut suis moribus non conuenientem. Tertullianus cum cerneret quãtum mali nasceretur ex hoc quod uirgines aperto capite starent in cõgregationibus Christianorum, non secus atque in choreis solent, quæ maritum quærunt, docet hoc libro uirgines etiam esse uelandas: Quod quæ de uelandis mulieribus Paulus præcepit, etiam ad uirgines pertineant, quibus in mulierum ordinem transitus fit, non tam per concubitum, quàm per alia quæ mulieribus & uirginibus cõmuniter accidunt. Verisimile est etiam tum puellas aperto capite in congregationem uenire solitas, uolentibus sic parẽtibus, ut maritum ex Christianis inuenirent. At Tertullianus templum dei, domum precationis esse uult, non nundinationis puellaris.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE VIRGINIBVS VELANDIS LIBER.

PROPRIVM iam negociũ passus meæ opinionis, Latine quoq; ostẽdam uirgines nostras uelari oportere, ex quo transitum ætatis suæ fecerint: Hoc exigere ueritatem, cui nemo præscribere potest, non spacium temporum, non patrocinia personarum, nõ priuilegium regionum. Ex hijs enim ferè consuetudo initiũ ab aliqua ignorantia uel simplicitate sortita, in usum per successionem corroboratur, & ita aduersus ueritatem uindicatur. Sed dominus noster CHRISTVS ueritatem se non consuetudinem cognominauit. *Consuetudo.* Si semper CHRISTVS, & prior omnibus: æque ueritas sempiterna & antiqua res. Viderint ergo quibus nouum est quod sibi uetus est. Hæreseis non tam nouitas quàm ueritas reuincit. Quodcũq; aduersus ueritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam uetus consuetudo. Cæterum suo uitio quis quid ignorat. Quod autẽ ignoratur, fuit tam requirẽdum, quàm recipiendum quod agnoscitur. Regula quidem fidei una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis, credẽdi scilicet in unicum deum omnipotentẽ,

mundi conditorem, & filium eius Iesum CHRISTVM, natum ex uirgine MARIA, crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum à mortuis, receptum in cœlis, sedentem nunc ad dexteram patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos, per carnis etiã resurrectionem. Hac lege fidei manente, cætera iam disciplinæ & conuersationis, admittunt nouitatẽ correctionis, operante scilicet & proficiente usq; in finem gratia dei. Quale est enim ut diabolo semper operãte & adijciente cottidie ad iniquitatis ingenia, opus dei aut cessauerit aut proficere destiterit, cum propterea Paracletũ miserit dominus ut quoniam humana mediocritas omnia semel capere non poterat paulatim dirigeretur & ordinaretur & ad perfectum perduceretur disciplina, ab illo uicario domini spiritu sancto. Adhuc, inquit, multa habeo loqui uobis, sed nõ dum potestis ea baiulare: Cum uenerit ille spiritus ueritatis deducet uos in omnem ueritatem, & superuenientia renũciabit uobis. Sed & supra de hoc eius opere pronunciauit. Quæ est ergo Paracleti administratio nisi hæc, quod disciplina dirigitur quod scripturæ reuelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur? Nihil sine ætate est. omnia tempus expectant. Deniq; Ecclesiastes. Tempus, inquit, omni rei. Aspice ipsam creaturam paulatim ad fructum promoueri. Granum est primo, & de grano frutex oritur, & de frutice arbuscula enititur. Deinde rami & frondes inualescunt, & totum arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, & flos de germine soluitur, & de flore fructus aperitur. Is quoq; rudis aliquãdiu & informis, paulatim ætatem suam dirigens, eruditur in mansuetudinem saporis. Sic & iustitia (nam idem deus iustitiæ & creaturæ) primo fuit in rudimentis, natura deum metuens. Dehinc per legem & prophetas promouit in infantiam. Dehinc per Euangelium efferbuit in iuuentutem. Nunc per Paracletum componitur in maturitatem. Hic erit solus à CHRISTO magister & dicendus & uerendus. Non enim ab se loquetur, sed quæ mandantur à CHRISTO. Hic solus antecessor, quia solus post CHRISTVM. Hunc qui receperunt, ueritatem consuetudini anteponũt. Hunc qui audierũt usq; non olim prophetantem, uirgines contegunt. Sed nolo interim hunc morẽ ueritatis deputare. Consuetudo sit, tantisper, ut consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Græciam & quasdam Barbarias eius, plures ecclesiæ uirgines suas abscõdunt. Est & sub hoc cœlo institutum istud alicubi, ne qui gentilitati Græcanicæ aut Barbaricæ cõsuetudinem illam asscribat. Sed eas ego ecclesias proposui quas & ipsi Apostoli uel Apostolici uiri condiderunt, & puto ante quosdam. Habent igitur & illæ eandem cõsuetudinis autoritatem, tempora & antecessores opponunt magis quàm posteræ istæ. quid obseruabimus, quid deligimus? non possumus respuere cõsuetudinẽ quam damnare non possumus, utpote non extraneam, quia non extraneorum cum quibus scilicet cõmunicamus ius pacis & nomẽ fraternitatis. Vna nobis & illis fides, unus deus, idem CHRISTVS, eadem spes, eadem lauacri

Montanizat.

Paracletus Montanicus.

sacramenta

sacramenta. Semel dixerim una ecclesia sumus. Ita nostrum est, quodcunq; nostrorum est. Cæterũ diuidis corpus, tam hic sicut in omnibus uarie instiuutis & dubijs & incertis fieri solet. adhibenda fuit examinatio quæ magis ex duabus tam diuersis consuetudinibus disciplinæ dei cõueniret. Et utique ea deligẽda, quæ uirgines includit, soli deo notas, quibus præterea à deo nõ ab hominibus captanda gloria est, etiã ipsum bonũ suum erubescendũ est. Virginem magis laudando quàm uituperãdo confundas. Quia delicti du- « rior frõs est, ab ipso & in ipso delicto impudentiam docta. Nam illã cõsue- « tudinem quæ uirgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliquæ tales quales uirgines ipsæ. Tales enim oculi uolẽt uirginẽ uisam, quales habet *Aliàs aliqui tales.* uirgo quæ uideri uolet. Inuicem se eiusdem oculorũ genera desiderãt. Eiusdem libidinis est uideri, & uidere. Tam sancti uiri est subfundi, si uirginem uiderit, quàm sanctæ uirginis si à uiro uisa sit. Sed nec inter consuetudines despicere uoluerunt illi sanctissimi antecessores. Tamen tolerabilius apud nos ad usq; proxime utriq; cõsuetudini cõmunicabatur. arbitrio permissa res erat, ut quæq; uoluisset aut tegi aut prostitui, sicut & nubere. Quod & ipsum neq; cogitur neq; prohibetur. Contenta erat ueritas paucis si cum consuetudine ut tacite sub consuetudinis nomine frueretur se uel ex parte. Sed quoniã cœperat agnitio proficere, ut per licentiam utriusq; moris indicium melioris partis emergeret, statim ille aduersarius bonorũ multóq; instituto rum opus suum fecit. Ambiunt uirgines hominum, aduersus uirgines dei nuda planè fronte temerariæ audaciã excitatæ, & uirgines uidentur quæ aliquid à uiris petere possunt, nedum tale factum, ut scilicet æmulæ earum, tanto magis liberæ, quanto CHRISTI solius ancillæ, dedãtur illis. Scandalizamur, inquiunt, quia aliter aliæ incedunt, & malunt scandalizari quàm prouocari. Scandalum nisi fallor non bonæ rei, sed malæ exemplũ est, ædificans *Scandalum.* ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, uerecundia, fastidium gloriæ, soli deo captans placere, agnoscãt malũ suũ, quæ de tali bono scandalizantur. Quid enim si & incontinẽtes dicant se à cõtinentibus scãdalizari, continentia reuocanda est? & ne multi nobis scãdalizentur, monogamia recusanda est? Cur non magis heæ querantur scãdalo sibi esse petulantiã, impudentiã ostẽtaticiæ uirginitatis. Propter eiusmodi igitur capita nundinatitia, trahãtur uirgines sanctæ in ecclesiam, erubescentes quod cognoscãtur in medio, pauentes quod detegant accersitæ quasi ad stuprũ. Nõ minus enim & hoc pati nolũt. Omnis publicatio uirginis bonæ, stupri passio est. & tamẽ uim carnis pati, minus est, quia de officio naturæ uenit. Sed cũ spiritus ipse uiolatur in uirgine, sublato uelamine, didicit amittere quod tuebatur, O sacrilegæ manus quæ dicatũ deo habitum detrahere potuerunt. Quid prius aliquis persecutor fecisset, si hoc à uirgine electum cognouisset. Denudasti puellam à capite, & tota iam uirgo sibi non est: alia est facta. Exurge igitur ueritas, & quasi de patientia

erumpe, nullam uolo consuetudinem defendas. nã iam & illa consuetudine sub qua te fruebaris expugnatur. Te esse demõstra quæ uirgines tegit. Ipsa scripturas tuas interpretare, quas cõsuetudo non nouit, Si enim nosset nunquam esset. Quatenus aũt & de scripturis aduersus ueritatem argumentari consuetudo est, statim opponitur nobis nullã mentionem uirginũ ab Apostolo factam, ubi de uelamine præfinit, sed tantũ mulieres nominatas, cũ si uoluisset & uirgines tegi, de uirginibus quoq; cũ mulieribus nominatis pnunciasset. Quomodo illic inquit ubi de nuptijs tractat quid obseruãdum sit etiã de uirginibus, declarat: Itaq; non cõtineri eas lege uelandi capitis, ut non nominatas in hac lege, imò ex hoc uelari quã nõ iubentur, quæ nec nominantur. Sed & nos eãdem argumentationẽ retorquemus. Qui enim sciebat in alias utriusq; generis facere mentionẽ, uirginis dico, & mulieris, id est non uirginis, ex causa distinctionis, in his in quibus nõ nominat uirginem non faciens distinctionẽ, ostendit conditionis cõmunionem. Cæterũ potuit hic quoq; cõstituere differentiã inter uirginem & mulierem, sicut alibi dicit, diuisa est mulier & uirgo. Igitur quas nõ diuisit tacendo, in altera inijt: nec tamen quia illic diuisa est & mulier & uirgo, hic quoq; patrocinabitur illa diuisio, ut quidam uolunt. Quanta enim alibi dicta non ualent, ubi dicta scilicet non sunt, nisi si eadem sit causa quæ alibi, ut sufficiat semel dictum. Illa autẽ causa uirginis & mulieris, longe diuisa est ab hac specie. Diuisa est, inquit, mulier & uirgo. quare? quoniam innupta, id est uirgo cogitat ea quæ sunt domini, ut sit sancta, & corpore & spiritu. Nupta autem, id est non uirgo, cogitat quomodo placeat uiro. Hæc erit interpretatio diuisionis illius, nullum habens locum, in isto capitulo, in quo neq; de nuptijs, neq; de animo & cogitatu muliebri, & uirginis, pronũciatum, sed de capite uelando. Cuius nullam uolens esse disceptationem, Spiritus sanctus uno nomine mulieris, etiã uirginem intelligi uoluit, quam proprie non nominando à muliere nõ separauit, & non separando coniunxit ei à qua non separauit. Nouũ est nunc ergo principali uocabulo uti, & cætera nihilominus in eo uocabulo intellegi ubi nulla est necessitas singillatim distinguendæ uniuersitatis. naturaliter cõpendium sermonis & gratum & necessarium est. Quoniam sermo laciniosus, & onerosus & uanus est. Sic & generalibus uocabulis contenti sumus cõprehendentibus in se specialiũ intellectũ. Ergo iam de uocabulo ipso. Naturale uocabulum est fœmina. Naturalis uocabuli generale mulier. Generalis etiam speciale, uirgo, uel nupta, uel uidua, uel quot etiam ætatis nomina accedunt. Subiectũ igitur est generali speciale, quia generale prius est, & subiectiuũ antecessiuo, & portionale uniuersali, in ipso intellegetur cui subijcitur, & in ipso significatur, quia in ipso cõtinetur. Sic nec manus, nec pes, nec ullũ membrorũ desiderat significari, corpore nominato. Et si mundũ dixeris, illic erit & cœlum, & quæ in eo, sol & luna, & sydera, & astra, & terra, & freta, & omnis census elementorũ. Omnia dixeris, cum id dixeris quod ex omnibus constat

Fœmina. Mulier.

constat. Sic & mulierem nominando, quicquid est mulieris nominauit. Sed quoniam ita mulieris nomen usurpant, ut nō putēt cōpetere illud nisi ei soli quæ uirū passa sit, probari à nobis oportet proprietatem eius uocabuli, ad sexum ipsum, nō ad gradum sexus pertinere, quo cōmuniter etiam uirgines censeantur. Cum hoc genus secundi hominis à deo factū est, in adiutorium hominis, fœmina illa, statim mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc digna paradiso, adhuc uirgo. Vocabitur, inquit, mulier. Habes itaq; nomē nō dico iam uirgini cōmune, sed proprium, quod à principio uirgo sortita est. Sed ingeniose quidam de futuro uolūt dictū, Vocabitur mulier, quasi quæ hoc futura esset, cum uirginitatē resignasset: quoniā & adiecit, Propterea relinquet homo patrem & matrem, & cōglutinabitur mulieri suæ: & erūt duo in una carne. Ostēdāt igitur primo, ubi sit subtilitas ista, si de futuro mulier cognominata est, quod interea uocabulum acceperit. Non potest enim sine uocabulo præsentis qualitatis suæ fuisse. Cæterū quale est ut quæ in futurū uocaretur nomine designato, in præsenti nihil cognominaretur? Omnibus animalibus Adam nomina imposuit, & nemini ex futura cōditione, sed ex præsenti institutione, cui cōditio quæcūq; seruiret, hoc appellata quod à primordio uoluit. quid ergo tūc uocabatur? Atquin quotienscūq; in scriptura nominatur, mulier appellatur antequā nupta, & nunq; uirgo cū uirgo. Hoc nomē tum unū illi fuit & quādo nihil prophetico modo dictū est. Nā cum scriptura refert fuisse nudos duos Adam & mulierem eius, nec hoc de futuro sapit, quasi mulierem dixerit eius in præsagio uxoris. Sed quoniam & innupta illius mulier, ut de substantia ipsius: Hoc, inquit, os ex ossibus meis, & caro ex carne mea uocabitur mulier. Hinc ergo tacita cōscientia naturæ, ipsa diuinitas animæ in usū sermonis eduxit nesciētibus hominibus, sicut & alia multa quæ ex scriptura fieri & dici solere alibi poterimus ostēdere, uti mulieres nostras dicamus uxores, quāquā & improprie quædam loquamur. Nā & Græci qui magis uocabulo mulieris in uxore utūtur alia habent propria uocabula uxoris. Sed malo hūc usum ad scripturæ testimonium deputare. Vbi enim duo in unā carnem efficiūtur, per matrimonij nexū, caro ex carne & os ex ossibus uocatur, secūdum originem mulier eius, ex cuius substantia incipit censeri facta uxor. Ita mulier nō natura nomē est uxoris, sed uxor cōditione nomē est mulieris. Deniq; mulier & non uxor dici potest, nō mulier autem uxor dici nō potest, quia nec esse. Cōstituto igitur nomine nouæ fœminæ quod est mulier, & explicito quod prius fuit, id est nomine assignato, cōuertit iam ad Propheticā rationē uti diceret, Propter hāc relinquet homo patrem & matrē. Adeo separatū est nomen à Prophetia, quātum & ab ipsa persona, ut nō utiq; de ipsa Eua dixerit, sed in illas fœminas futuras quas in matrice generis fœminini nominarit. Alioquin non Adā relicturus erat patrem & matrem, quos nō habebat, propter Euam. Ergo nō ad Euam pertinet, quia nec ad Adam, quod prophetice dictum est. De maritorum enim

Duo in unā carnē.

conditione prædictum, qui ob mulierem parentes suos erãt relicturi, quod in Euam cadere nõ potuit, quia nec in Adam. Si ita res est, apparet nõ propter futurũ, mulierem cognominatã, ad quam futurũ nõ pertinebat. Eò accedit quod ipse rationem eius nominis ædidit. Cũ enim dixisset uocabitur mulier, quoniã ex uiro suo sumpta est, & ipo adhuc uirgine. Sed dicemus & de uiri nomine suo loco. Nemo itaq; nomen ad Prophetiã interpretetur, quod ex alia significatione deductum est: præsertim cũ appareat, ubi de futuro nomen acceperit, illic scilicet, ubi Eua cognominatur personali iam uocabulo, quia naturale præcesserat. Si enim Eua mater uiuentiũ est, ecce ex futuro cognominatur, ecce uxor & nõ uirgo prænũciatur, hoc erit uocabulum nupturæ. Ex nupta enim mater: Ita hic quoq; ostẽditur nõ de futuro mulierem tũc nominatã, quæ postmodũ acceptura erat futuræ cõditionis suæ nomẽ. Respõsum satis est ad hãc partẽ. Videamus nũc si & Apostolus formã uocabuli istius secũdũ Genesim obseruat, sexui deputãs illuc, sic mulierẽ uocans uirginẽ MARIAM quẽadmodũ & Genesis Euã. Scribẽs enim ad Galatas, Misit, inquit, deus filiũ suũ factũ ex muliere. Quam utiq; uirginẽ con-
Hebion. stat fuisse, licet Hebion resistat: Agnosco & angelũ Gabrielem ad uirginem missum: sed cũ benedicit illã, inter mulieres nõ inter uirgines deputat: Benedicta tu inter mulieres. Sciebat & angelus mulierem etiã uirginẽ dici. Sed & ad hæc duo ingeniose quidã respõdisse sibi uisus est: quoniãquidem despõsata est MARIA, idcirco & ab Angelo & ab Apostolo mulierẽ pronũciatã: Desponsata enim, quodãmodo nupta. Tamẽ inter quodãmodo, & uerũ, satis interest dũtaxat hoc in loco. nã alibi ita sane habendũ est. Nũc uero nõ quasi iam nuptã mulierẽ MARIAM pronũciauerũt, sed quasi, nihilominus fœminã etiã si nõ sponsam, quasi hoc à primordio dictam. Illud enim præiudicet necesse est à quo forma descendit. Cæterũ quod pertineat ad hoc capitulum, si hic desponsatæ adæquatur, ut ideo mulier dicta sit MARIA nõ quæ fœmina, sed quâ maritata, iam ergo CHRISTVS nõ ex uirgine natus est, quia ex despõsata quæ uirgo esse desierit hoc nomine. Quod si ex uirgine natus est, licet ex despõsata tamẽ integra, agnosce mulierẽ etiã uirginem etiam integrã dici. Hic certe nihil prophetice dictum uideri potest ut futurã mulierem, id est nuptam Apostolus nominarit, dicẽdo factum ex muliere. Non enim poterat posteriorem mulierẽ nominare de qua CHRISTVS nasci nõ habebat, id est uirũ passam, sed illa quæ erat præsens, quæ erat uirgo, & mulier uocabatur post uocabuli huius proprietatẽ, secũdũ primordij formam uirginis, & ita uniuerso mulierũ generi defensã. Cõuertamur ad ipsas iam rationes recensendas per quas Apostolus docet uelari fœminã oportere, an eadẽ etiã uirginibus cõpetãt, ut ex hoc quoq; uocabulo cõmunionis inter uirgines & non uirgines cõstet, dum eædem uelaminis causæ in utraq; parte deprehenduntur. Si caput mulieris, uir est: utiq; & uirginis, de qua fit mulier, illa quæ nupsit: nisi si uirgo tertiũ genus est mõstruosum aliquod sui capitis.

capitis. Si mulieri turpe est radi siue tonderi, utiq; & uirgini. Proinde uiderit seculum æmulũ dei, si ita uirgini cæsum capillum decori mentitur quẽadmodum & puero permissum. Ergo cui æque non cõuenit radi siue tonderi, æque conuenit operiri. Si gloria uiri est mulier, quanto magis uirgo, quæ & gloria sibi est. Si mulier ex uiro & propter uirum, costa illa Adæ uirgo primum fuit. Si mulier potestatem habere super caput debet, uel eo iustius uirgo, ad quam pertinet quod in causa est. Si enim ꝑpter angelos, scilicet quos legimus à deo & cœlo excidisse, ob co ncupiscentiam fœminarum, quis præsumere potest quales angelos, maculata iam corpora, & humanæ libidinis reliquias desiderasse, ut non ad uirgines potius exarserint, quorum flos etiã humanam libidinem excusat. Nam & scriptura sic suggerit, Et factum est, inquit, cum cœpissent homines plures fieri super terram, & filiæ natæ sunt eis. Conspicati autem filij dei, filias hominum, quod pulchræ essent, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerunt. Hic enim nomen mulierum Græcum, uxoris sapit: quia de nuptijs mentio est. Cum ergo filias hominum dicit, manifeste uirgines portendit, quæ adhuc apud parentes deputarentur. Nam nuptæ maritorum nuncupãtur, cum potuerit dixisse uxores hominũ æque, non adulteros nominans angelos, sed maritos, dũ innuptas sumunt filias hominum, quas natas supra dixit, sic quoq; uirgines significauit supra natas. At hic angelis nuptas aliud eas nescio quàm natas, & dehĩc nuptas. Debet ergo adumbrari facies tam periculosa, quæ usq; ad cœlũ scãdala iaculata est, ut cum deo assistens, cui rea est angelorũ exterminatorum, cæteris quoq; angelis erubescat, & malã illam aliquando libertatem capitis sui comprimat, iam nec hominũ oculis offerendam. Sed & si contaminatas iam fœminas angeli illi appetissent, tãto magis propter angelos uirgines uelari debuissent, quãto magis propter uirgines angeli deliquisse potuissent. Si autem & naturæ præiudiciũ adijcit Apostolus, quod honor sit mulieris redundãtia capillorũ, quia coma pro operimẽto est: utique hoc maxime uirgini insigne est: quare & ornatus ipse, proprie sic est, ut cõcumulata in uerticem, ipsam capitis arcem ambitu crinium contegat. Horum certe omnium contraria efficiunt, ne uir caput uelet: scilicet quia non sit naturaliter consecutus ambitionem capillorum, quia radi siue tonderi non sit turpe illi, quia non propter illum angeli exorbitarint, quia gloria & imago dei sit, quia caput eius CHRISTVS. Itaque cum de uiro & muliere Apostolus tractet, cur illam oporteat uelari, illum uero non, apparet cur & uirginis silentium fecerit: eadem ratione scilicet uirginem in mulierem intelligendam sinens, qua & puerum ut in uiro deputandum nõ nominauit, totum ordinem utriusq; sexus proprijs uocabulis complexus, mulieris & uiri. Sic etiam Adam adhuc integer, uir in Genesi est cognominatus, uocabit͛, inquit, mulier, quia de uiro suo sumpta est. Sic uir Adam ante nuptiarum congressum, quẽadmodum & Eua mulier. De utraq; parte satis ad uniuersam speciem cuiusq;

ſexus Apoſtolus pronũciauit,& breuiter & plene,tam inſtructa definitiōe, Omnis,inquit,mulier. quid eſt omnis? niſi omnis generis, omnis ordinis, omnis conditionis,omnis dignitatis, omnis ætatis.Siquidē omne,totũ eſt, & integrum, & nulla ſui parte defectum. Pars autem mulieris & uirgo eſt. Aeque & de uiro nō uelando, Omnis,inquit. Ecce duo diuerſa nomina,uir & mulier,omnis uterq;.duæ leges obnoxiæ inuicem,hinc uelandi,inde nudandi.Igitur ſi eo quod dictum ſit omnis uir,cōmune eſt nomen uiri,etiam nondum uiri,maſculi inueſtis:cōmune autem cũ ſit nomen ſecũdũ naturã, cōmunis eſt & lex nō uelandi eius,qui inter uiros uirgo eſt,ſecũdũ diſciplinam,cur nō præiudicatum ſit proinde & mulierem uirginē omnem muliere nominata cōtineri conſortio nominis,ut contineatur & cōmunione legis.Si uirgo mulier nō eſt,nec uir inueſtis eſt.Si nō operitur uirgo, quia mulier nō ſit,operiatur inueſtis quia uir nō ſit.Eiuſdem uirginitatis æqua ſit uenia.Sicut uirgines non cogũtur uelari,ita pueri nō iubeãtur reuelari. Cur ex parte diffinitionem Apoſtoli agnoſcimus abſolutam,circa omnē uirũ? nec detra/ctamus,quare non & puerum nominarit, ex parte autem præuaricamur, æque abſoluta ea circa omnē mulierē? Si quis,inquit,cōtentioſus eſt,nos talem cōſuetudinē nō habemus,neq; eccleſia dei. Oſtendit cōtentionē aliquã de iſta ſpecie fuiſſe,ad quã extinguendam toto cōpendio uſus eſt:neq; uirginem nominans,ut oſtenderet dubitandum de uelanda non eſſe,& omnē nominans mulierem cum nominaſſet uirginem. Sic & ipſi Corinthij intellexerunt.Hodie deniq; uirgines ſuas Corinthij uelãt. quid docuerint Apoſtoli,qui didicerunt approbant. Videamus nũc an ſicut naturæ & cauſæ argumēta uirgini quoq; cōpetere mōſtrauim9,ita etiã diſciplinæ eccleſiaſticæ præſcripta de muliere in uirginē ſpectant. Nō permittitur mulieri in eccleſia loqui,ſed nec docere,nec tingere,nec offerre,nec ullius uirilis muneris ne duo ſacerdotalis officij ſortē ſibi uendicarēt. Quæramus an aliquid horũ uirgini liceat,ſi uirgini licet.Sed in omnibus eadē cōditione ſubijcit,& neceſſitas humilitatis cũ muliere cēſetur. Vnde illi unũ hoc licebit quod omi fœminæ nō licet? Quid prærogatiuæ meretur aduerſus cōditionē ſuã,ſi qua uirgo eſt,& carnē ſuã ſanctificare ꝓpoſuit? Idcirco uelaminis uenia fit illi, ut in eccleſiã notabilis & inſignis introeat,ut honorē ſanctitatis in libertate capitis oſtēdat? Potuit dignius honorari aliqua prærogatiua uirilis aut gradus aut officij. Planè ſcio alicubi uirginē in uiduatu ab annis nōdum uiginti collocatã. Cui ſi quid refrigerij debuerat epiſcopus,aliter utiq; ſaluo reſpectu diſciplinæ præſtare potuiſſet,ne tale nũc miraculũ ne dixerim mōſtrũ in eccleſia denotaretur,uirgo uidua,hoc quidē portentuoſior,quod nec quâ uidua caput texit,utrunq; ſe negans,& uirginem quæ uidua deputetur,& uiduã quæ uirgo dicatur.Sed ea autoritate illic ſedet contecta,qua & uirgo,ad quam ſedē præter annos ſexaginta non tantum uniuiræ,id eſt nuptæ aliquãdo eliguntur,ſed & matres & quidē educatrices filiorũ:ſcilicet,ut experimentis omniũ affectuum

Fort.retractamus.

Corinthij.

Cur mulieri non liceat docere uel baptizare.

Viduæ.

affectuũ structæ,& facile norint cæteras & consilio & solatio iuuare,& ut nihilominus ea decucurrerint,per quæ fœmina probari potest. Adeo nihil uirgini ad honorẽ de loco permissum est. Sic nec de aliquibus insignibus. Cæterum satis inhumanũ si fœminæ quidẽ per omnia uiris subditæ,honorigeram notã uirginitatis suæ præferant qua suspiciãtur & circũspiciãtur & magnificentur à fratribus: Viri autem tot uirgines,tot spadones uolũtarij,cæco bono suo incedant nihil gestantes quod & ipsos faceret illustres. Debebunt etiã & ipsi aliqua sibi insignia defendere,aut pennas Garamãtũ,aut scrobulos Barbarorũ,aut Cicadas Atheniẽsiũ,aut Cirros Germanorũ,aut stigmata Brittonũ:aut ex diuerso fiat,capite uelati in ecclesia lateant. Certi sumus spiritum sanctũ magis masculis tale aliquid subscribere potuisse,si fœminis subscripsisset:cũ præter sexus autoritatem,etiã ipsius cõtinẽtiæ nomine masculos potius honorari oportuisset. Quorũ quãto sexus auidior,& callidior in fœminas,tãto cõtinẽtia maioris ardoris laboratior,ideóq; dignior omni ostentatione:si ostẽtatio uirginitatis est dignitas. Nõ enim & cõtinentia uirginitatis antistat,siue uiduarũ,siue qui ex cõsensu cõtumeliã cõmunem iam recusauerunt. Nam uirginitas gratia constat:continentia uero uirtute. Non » concupiscendi cui concupiscendo inoleueris grãde certamen est: Cuius autẽ » cõcupiscendi ignoraueris fructum facile nõ concupisces,aduersariũ non habens,concupiscentiam fructus. Quomodo ergo nõ magis uiris aliquid tale deus in honorem subscripsisset,uel quia familiariori scilicet imagini suæ,uel quia plus laboranti. Si autẽ nihil masculo,multo magis fœminæ. Sed quod supra intermisimus, ex parte subsecutæ disputationis,ne cohærentiam eius dispergeremus,nunc responso expungemus. Vbi enim gradum fiximus de Apostoli absoluta diffinitione,omnẽ mulierem etiã omnis ætatis intellegẽdam:responderi ex diuerso habebat, ergo à natiuitate & à primo nomine ætatis,uirginem operiri oportere. Non ita est autẽ,sed ex quo se intelligere cœperit,& sensum naturæ suæ intrare,& de uirginis exire,& pati nouũ illud quod alterius ætatis est. Nam & principes generis Adam & Eua quãdiu intellectu carebant,nudi agebant. At ubi de arbore agnitionis gustauerunt, nihil primũ senserũt quàm erubescẽdũ. Ita sui quiq; sexus intellectũ,tegmine notauerunt. Sed & si propter angelos uelanda est,sine dubio ab ea ætate lex uelaminis operabitur,à qua potuerunt filiæ hominum cõcupiscentiã sui adducere,& nuptias pati. Ex illo enim uirgo desinit,ex quo potest non esse. Et ideo penes Israhël illicitum est ad uirum tradere,nisi post contestatam sanguine maturitatem:ita ante hunc indicem acerba res est. Igitur si tam diu uirgo quandiu acerba est,desinit uirginem cum matura cognoscitur,& ut non uirgo iam legi applicatur,sicut & nuptijs. Et desponsatæ quidem habent exemplum Rebeccæ, quæ cum ad sponsum ignotum adhuc ignota perduceretur,simul ipsum cognouit esse quem de longinquo perspexerat,non sustinuit dexteræ colluctationem, nec osculi congressionem,

Germanorũ cirri.
Britonũ stigmata.

nec

nec salutationis communicationem, sed confessa quod senserat, id est spiritu nuptam, negauit uirginem, uelata ibidẽ. O mulierem iam de CHRISTI disciplina. Ostendit enim etiam nuptias de aspectu & animo fieri, quemadmodum stuprum: nisi quod etiam Rebeccam quidam adhuc uelant. De cæteris uero, id est quæ desponsatæ non sunt, uiderint aut parentum procrastinatio ex angustijs uel scrupulositate descendens, Viderit & ipsum continentiæ uotũ. Nihil pertinet ad ætatem sua spacia currentem suáq; debita maturitati luentem. Alia in occulto mater, natura: & alius in latenti pater, tempus, filiam suam legibus suis maritarunt. Aspice nuptam iam in illam tuam uirginem & animam expectationem & carnem transfigurationem, cui tu secundum paras maritum. Iam & uox obsolefacta est, & membra completa sunt, & pudor ubiq; uestitur, & menses tributa defendunt: ac tu mulierem negas quam muliebria pati dicis. Si congressio uiri mulierem facit, non tegantur nisi post ipsam nuptiarum passionem. Atquin etiã apud ethnicos uelatæ ad uirum ducuntur. Si autem ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtæ sunt, p osculũ & dexteras, per quæ primũ resignarunt pudorẽ spiritu, per cõmune cõscientiæ pignus, quo totã cõdixerunt confusionem, quanto magis tempus illas uelabit sine quo sponsari nõ possunt & quo urgente sine spõsalibus uirgines desinũt esse? Tempus etiã ethnici obseruant, ut ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant. Nam fœminas quidem à duodecim annis, masculum uero à duobus amplius ad negocia mittunt, pubertatem in annis non sponsalibus aut nuptijs decernentes. Mater familiæ uocatur licet uirgo, & pater familiæ licet inuestis. A nobis nec naturalia obseruantur, quasi alius sit deus naturæ quàm noster. Agnoscet mulierem, agnoscet nuptam, de testimonijs & corporis & spiritus, quæ patitur & in conscientia & in carne. Heæ sunt tabellæ priores naturalium sponsalium, & nuptiarum. Impone uelamen extrinsecus, habenti tegumen intrinsecus. Tegantur etiam superiora, cuius inferiora nuda non sunt. Vis scire quæ sit ætatis autoritas? Propone utranque immature compressam, in habitu mulieris, & quæ maturitate progressa in uirginitate duret cum suo habitu, facilius illa mulier negabitur, quàm ista uirgo credetur. Tanta est adeo fides ætatis ut nec habitu obstrui possit. Quid quod etiam heæ nostræ etiam habitu mutationem ætatis confitentur, simulque se mulieres intellexerunt, de uirginibus educantur, à capite quidem ipso deponentes quod fuerunt: uertunt capillum, & acu lasciuiore comam sibi inferunt, crinibus à fronte diuisis, apertam professæ mulieritatem. Iam & consilium formæ à speculo petunt, & faciem morosiorem lauacro macerãt, forsitan & aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinsecus iactant, calceum stipant multiformem, plus instrumenti ad Balneas deferunt. quid singula persequar? Solæ autem manifestæ paraturæ totam circumferunt mulieritatem. Sed uirginali uolunt sola capitis nuditate, uno habitu

Natura.
Tempus.
Fort. Agnosce &

bitu negantes quod toto suggestu profitentur. Si propter homines habitu abutuntur, impleant illum etiam in hoc, ut & apud ethnicos caput uelẽt. Certe in ecclesia uirginitatem suam abscondant, quam extra ecclesiam cælant. Timent extraneos, uereantur & fratres: aut constanter audeant, & in uicis uirgines uideri, sicut audent in ecclesijs. Laudabo uigorem si aliquid & apud ethnicos uirginitatis nundinarint. Eadem natura foris quæ & intus, eadem institutio apud homines & apud dominum eadem libertate constat. Quo ergo foris quidem bonum suum abstrudunt, in ecclesia uero ꝑuulgant exposco rationem, utrũ ne ut fratribus suis placeãt, an ut ipsi deo? Si ut ipsi deo tam idoneus est ad cõspicienda quæq; in occulto fiunt, quàm iustus ad remuneranda quæ soli sibi fiunt. Denique præcipit, nihil debuccinemus eorum quæ apud illum mercedem merebuntur, nec ea ab hominibus compensemus. Quod si unius uictoriati, uel quamcunque eleemosynæ operationem, sinistra conscientia facere prohibemur, quantum tenebrarum circumfundere debemus cum tantam oblationem deo offerimus, ipsius corporis & ipsius spiritus nostri, cum illi ipsam naturã cõsecramus. Ergo quod non potest uideri propter deum fieri, quia sic fieri deus non uult, sequitur ut hominum gratia fiat: utique primo illicitum, ut gloriæ libidinosum. Gloria enim illicitum est eis, quorum probatio in omni humiliatione constat. & si à deo confertur continentiæ uirtus, quid gloriaris quasi non acceperis? Si uero non accepisti, quid habes quod datum tibi non est? Hoc ipso autẽ cõstat à deo datum tibi non esse, quod illum nõ soli deo præstas. Videamus ergo quod humanũ est, an firmũ & uerũ. Referunt aliquando dictũ à quodã cũ primum quæstio ista tentata est, & quomodo cæteras sollicitabimus ad huiusmodi opus? scilicet felices nos facient, si plures erunt, & non dei gratia uel merita cuiusq;. Virgines ecclesiam, an ecclesia uirgines ornat deo siue cõmẽdat? Cõfessus est igitur gloriã esse in causa. Porrò ubi gloria, illic sollicitatio. Vbi sollicitatio, illic coactio. Vbi coactio, illic necessitas. Vbi necessitas, illic infirmitas. Merito itaq; dum caput non tegunt ut sollicitentur gloriæ causa, uentres tegere coguntur infirmitatis ruina. Aemulatio enim illarum non religio producit. Aliquando & ipse deus uenter earum, quia facile uirgines fraternitas suscipit. Nec tantum autem ruunt, sed & funem longum delictorum sibi attrahunt. Prolatæ enim in medium, & publicato bono suo elatæ, & fratribus omni honore & charitate & operatione cumulatæ, dum nõ latent, ubi quid admissum est, tãtum dedecoris cogitantes quantum honoris habuerunt. Si intectum caput uirginitati asscribitur, si qua uirgo exciderit de gratia uirginitatis, ne prodatur, intecto permanet capite esse, & tunc iam alieno ambulat habitu, id est quem sibi uendicat uirginitas, permanet nihilominus in habitu uel tunc saltem alieno, ne scilicet mutatione prodatur, conscientiæ muliebritatis, iam indubitate audent nudo capite ad deum adire. Sed æmulator deus & dominus, qui dixit, Nihil occultum quod nõ reuelabitur

Victoriatus nummi genus erat.
Puto l. sinistra conscia.

Als in omni humilitate.

Fort. conscientia.

reuelabitur, plerasq; etiã in conspectum deducit. Non enim confitebuntur, nisi ipsorum infantium suorum uagitibus proditæ. Quantum autem plures, non etiam de pluribus sceleribus suspectas habebis? Dicam licet nolim, difficile mulier semel fit, quæ timet fieri, quæque iam facta potest uirginem mentiri sub deo. Quanta item circa uterum suum audebit, ne etiam mater detegatur? scit deus quod iam infantes & perfici & perduci ad partum integros duxerit, debellatos aliquandiu à matribus. facillime semper concipiunt & felicissime pariunt huiusmodi uirgines, & quidem simillimos patribus. Hæc admittit flagitia coacta & inuitata uirginitas. Ipsa concupiscentia non latendi non est pudica: patitur aliquid quod uirginis non sit, studium placẽdi utiq; & uiris. Quantum uelis bona mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percutitur oculis incertis & multis, dũ digitis demonstrantium titillatur, dum nimium amatur, dum inter amplexus & oscula assidua concalescit. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic soluitur, sic discitur aliter iam placere desiderare. Sed enim uera, & tota, & pura uirginitas, nihil magis timet quàm semetipsam: etiã fœminarum oculos pati non uult, alios ipsa oculos habet: confugit ad uelamẽ capitis quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat aduersus ictus tentationum, aduersus iacula scandalorum, aduersus suspitiões & susurros, & æmulationem, ipsum quoq; liuorem. Nam est aliquid etiam apud ethnicos metuẽdum quod fascinum uocant, infeliciorem laudis, & gloriæ enormioris euentum. Hoc nos interdum diabolo interpretamur. Ipsius est enim boni odiũ. Interdum deo deputamus. Illius est enim superbiæ iudicium, extollentis humiles & deprimentis elatos. Timebit itaq; uirgo sanctior, uel in nomine fascini, hinc aduersarium, inde deum: illius liuidum ingenium, huius censorium lumen. & gaudebit, sibi soli & deo nota. sed & si cui innotuerit, sapit si tentationibus gradum obtraxerit. Quis enim audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sentientem? faciem (ut dixerim) tristem? quicunq; malus cogitatus, ipsa seueritate frangetur. Iam se etiam mulierem negat, quæ uirginem cælat. In his consistit defensio nostræ opinionis secundum scripturam, secũdum naturam, secundum disciplinam. Scriptura legem condit, natura contestatur, disciplina exigit. Cui ex his cõsuetudo opinionis prodest, uel qui diuersæ sententiæ color est? dei est scriptura, dei est natura, dei est disciplina. quicquid contrarium est istis, dei non est. Si scriptura incerta est, natura manifesta est. Et de eius testimonio, scriptura incerta non potest esse: si de natura dubitatur, disciplina quid magis deo ratum sit ostendit. Nihil est illi carius humilitate, nihil acceptius modestia, nihil operosius gloria, & studio hominibus placẽdi. Illud itaq; sit tibi & scriptura, & natura, & disciplina, quod ratum deo inueneris, sicut iuberis omnia examinare, & meliora quæq; sectari. Superest etiã ut ad ipsas conuertamur, quo libentius ista suscipiant. Oro te siue mater, siue soror, siue filia, uirgo, secundum annorũ nomina, dixerim,

Fascinum.

uela caput:si mater,propter filios:si soror,propter fratres:si filia,propter patres:omnes in te ætates periclitantur, induc armaturam pudoris, circumduc uallum uerecundiæ,murum sexui tuo strue qui nec tuos emittat oculos,nec admittat alienos. Adimple habitum mulieris. Vt statū uirginis serues,mentire aliquid ex his quæ intus sunt,ut soli deo exhibeas ueritatem,quāquam non mētiris nuptam. Nupsisti enim CHRISTO: illi tradidisti carnem tuā, illi sponsasti maturitatem tuam. Incede secundum sponsi tui uoluntatem. CHRISTVS est qui & alienas sponsas & maritas uelari iubet,utiq; multo magis suas. Sed & uos admonemus alterius pudicitiæ mulieres,quæ in nuptias incidistis,nec sic à disciplina uelaminis exolescatis,ne quidē in momento horæ,ut quia reicere illam nō potestis alio modo destruatis,neq; tectæ, neq; nudæ incedentes. Mitris enim & lanis quædam non uelant caput,sed colligant,à fronte quidem protectæ,quâ proprie autē caput est,nudæ. Aliæ modice linteolis,credo ne caput premāt,nec ad aures usq; demissis cerebrotenus operiuntur. Misereor si tam infirmo auditu sunt,ut per tegmen audire non possint. Sciant quia totum caput mulier est. Limites & fines eius eo usq; porriguntur,unde incipit uestis:quātum resoluti crines occupare possunt,tanta est uelaminis regio,ut ceruices quoq; ambiātur. Ipsæ enim sunt quas subiectas esse oportet,ꝓpter quas potestas supra caput haberi debet. uelamen iugum illarum est. Iudicabunt nos Arabiæ fœminæ ethnicæ,quæ non caput,sed faciem quoq; ita totam tegunt,ut uno oculo liberato,contentæ sint dimidiam frui lucem,quàm totam faciem prostituere. Mauult fœmina uidere quàm uideri. Quas propterea infelicissimas ait Romana quædā regina quod adamare magis quàm adamari possint,cū sint uel ex alterius felicitatis & quidem frequentioris immunitate felices,quia facilius adamari quàm adamare fœminæ possint. Et ethnicæ quidem disciplinæ meracior &(ut ita dixerim)barbarior modestia. Nobis dominus etiam reuelationibus uelaminis spacia metatus est. Nā cuidam sorori nostræ angelus in somnis ceruices quasi applauderet uerberans,elegantes,inquit,ceruices,& merito nudæ. Bonum est usq; ad lumbos à capite ueleris,ne & tibi ista ceruicum libertas nō prosit. & utiq; quod uni dixeris omnibus dixeris. Quāta autem castigatione merebuntur etiam illæ quæ inter psalmos uel in quacunq; dei mentione retectæ perseuerant? merito ne etiā in oratione ipsa facillime fimbriam,aut uillū,aut quodlibet filum cerebro superponūt,& tectas se opinātur. Tāti caput suum mentiūtur. Aliæ quibus planè maior est palma omni fimbria & filo,non minus capite suo abutuntur, ut bestia quædam magis quàm auis licet pennata,breui capite,protracta ceruice,cætera altegrandia. Hanc aiunt cum delitescendum habet,caput solum planè totum in condensum abstrudere,reliquam se in aperto relinquere. Ita dum in capite secura est,nuda quâ maior est,capitur tota cum capite. Tales erūt & istæ minus quàm utile est tectæ. Oportet ergo omni tempore & omni loco memores

Arabicæ mulieres.

Reuelatio.

Fort. Quamtam castigationem.

Fort. altegradia.

legis incedere, paratas & instructas ad omnem dei mentionem. qui si fuerit in pectore, cognoscetur & in capite fœminarum. Hæc cum bona pace legentibus, utilitatē consuetudini præponentibus, pax & gratia à domino nostro Iesu redundet, cum Septimio Tertulliano, cuius hoc opusculum est.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE VIRGINIBVS VELANDIS FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

MVLIERES Christianæ non cogitantes Christianismum esse modestiæ professionem, in seipsis uestiendis ornandisque nolebant inferiores uideri gentilibus matronis. Proinde eas admonet ut inuidiam humanæ perditionis, cuius autor fuit Eua, lugendo potius meminerint ef fugere quàm augere superbiendo. Deinde docet quicquid est istarum rerum quæ fucandæ formæ deseruiunt, id omne deberi malis angelis autoribus. Quam rem Enoch prodiderit. Mox de auro & argento præcipuis mundani cultus materijs differit, & de gemmis, concedens quidem ea à deo condita, sed non in istū usum. Porrò uindicat Enoch prophetæ librum qui sub illius nomine extabat olim, cuius etiam testimonio Iudas Apostolus utitur in epistola sua quæ legitur inter Canonicas. tametsi quidam hanc noluerint agnoscere quod apocryphum autorem citet. Verum innuit diuus Hieronymus enarrans epistolam ad Titum, uti licere parte libri etiamsi totum librum non approbes, cum sic scribit, Qui autem putant totum librum debere sequi eum qui libri parte usus sit, uidentur mihi & apocryphū Enoch de quo Apostolus Iudas in epistola sua testimoniū posuit, inter scripturas Ecclesiæ recipe, & multa alia quæ Apostolus Paulus de reconditis est locutus. Idē alibi fatetur Paulum scriptis Apocryphis abusum, quæ tamen non comprobabat. Non negat etiam in apocryphis esse ueritatem Aur. Augustinus, sed quam ex fabulis admixtis difficile sit eruere. De habitu uirginum librum isti similem ædidit Cyprianus imitator Tertulliani.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE HABITV MVLIEBRI LIBER.

SI TANTA in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cœlis, nulla omnino uestrũ sorores dilectissimæ ex quo deum uiuum cognouisset, & de sua, id est de fœminæ conditione didicisset, lætiorem habitum ne dicam gloriosiorem appetisset, ut nõ magis in sordibus ageret, & squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Euam lugentem & pœnitentem, quo plenius id quod de Eua trahit (ignominiam dico primi delicti & inuidiam perditionis humanæ) omni satisfactionis habitu expiaret. In doloribus & anxietatibus paris mulier, & ad uirum tuum conuersio tua, & ille dominabitur tui, & Euam te esse nescis? Viuit sententia dei super sexum istum, in hoc seculo: uiuat & reatus necesse est. Tu es diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suasisti quem diabolus aggredi non ualuit. Tu imaginem dei hominem tam facile elisisti: propter tuum meritum, id est mortem, etiam filius dei mori habuit: & adornari tibi in mente est, super pelliceas tuas tunicas? Age nunc si ab initio rerum & Milesij oues tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrij tinguerent, & Phryges insuerent, & Babylonij intexerẽt, & Margarita canderent, & ceraunia coruscarent, si ipsum quoq; aurum iam de terra cum cupiditate prodisset, si iam & speculo tãtum mentiri liceret, & hæc Eua concupijt, de paradiso expulsa, iam mortua opinor. Ergo nec nunc appetere debet aut nosse, si cupit reuiuiscere, quæ nec habuerat nec nouerat, quando uiuebat. Ideo omnia ista damnatæ & mortuæ mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta. Nam & illi qui ea constituerunt, damnati in pœnam mortis deputantur: illi scilicet angeli, qui ad filias hominum de cœlo ruerunt, ut hæc quoq; ignominia fœminæ accedat. Nam cum & materias quasdam bene occultas, & artes plerasq; non bene reuelatas, seculo multo magis imperito prodidissent (siquidem & metallorum opera nudauerant, & herbarum ingenia traduxerant, & incantationum uires prouulgauerant, & omnẽ curiositatem usq; ad stellarum interpretationem designauerant) proprie & quasi peculiariter fœminis instrumẽtum istud muliebris gloriæ contulerũt:

Habitus satisfactionis.

Q 2 lumina

lumina lapillorũ, quibus monilia uariantur: & circulos ex auro, quibus brachia artantur: & medicamenta ex fuco, quibus lanæ colorãtur: & illũ ipsum nigrum puluerem, quo oculorum exordia producuntur. Hæc qualia sint, interim iam ex doctorum suorum qualitate & conditione pronunciari potest quod nihil ad integritatem pectoris, nihil ad castitatem adamatores, nihil ad timorem dei desertores spiritus, aut monstrare potuerunt aut præstare. Si doctrinæ dicendæ sunt: mali magistri male docuerint necesse est. Si mercedes pro libidine: nullius rei turpis merces decora est. Quid autem tãti fuit ista monstrare sicut conferre? utrum ne mulieres sine materijs splendoris, & sine ingenijs decoris placere non possent hominibus, quæ adhuc incultæ & incompositæ & (ut ita dixerim) crudæ ac rudes, angelos mouerant? An ne sordidi, & per gratuitum usum contumeliosi amatores uiderentur, si nihil fœminis in connubium allectis contulissent? Sed hæc non capita a stimare. nihil plus desiderare poterant quæ angelos possidebant. magno scilicet nupserant. Enimuero qui utiq; interdum cogitabant unde cecidissent, & post libidinum uaporata momenta cœlum suspirabãt, illud ipsum bonum fœminarum naturalis decoris ut causam mali, sic remunerauerunt, ne eis profuisset felicitas sua, sed ut deuectum de simplicitate & synceritate unà cum ipsis in offensam dei peruenirent. Certi erant omnem & gloriam & ambitionem & affectionem per carnem placendi, deo displicere. Hij sunt nempe angeli quos iudicaturi sumus. hij sunt angeli quib9 in lauacro renũciamus. hæc sunt utiq; per quæ ab homine iudicari meruerunt. Quid ergo facient apud iudices suos, res eorum? quod est commertium damnaturis cum dãnandis? opinor quod CHRISTO & Beliæ. Qua constantia tribunal illud ascendimus, decreturi aduersus eos quorum munera appetimus? Nam & uobis eadem tunc substantia angelica repromissa, idem sexus qui & uiris, eandem iudicandi dignationem pollicetur, Nisi ergo hic iam præiudicauerimus res eorum prædamnando quas in illis tunc damnaturi sumus, illi potius nos iudicabunt atque damnabunt. Scio scripturam Enoch quæ hunc ordinem angelis dedit, non recipi à quibusdam, quia nec in armarium Iudaicum admittitur. Opinor non putauerunt illam ante cataclysmum æditam, post eum casum orbis omnium rerum abolitorem, saluam esse potuisse. Si ista ratio est, recordentur pronepotem ipsius Enoch fuisse superstitem cataclysmi Noe, qui utique domestico nomine & hæreditaria traditione audierat & meminerat de proaui sui penes deum gratia, & de omnibus prædicatis eius: cum Enoch filio suo Matusale nihil aliud mandauerit quàm ut notitiam earum posteris suis traderet. Igitur sine dubio potuit Noe in prædicationis delegatione successisse, uel quia & aliâs non tacuisset tam de dei conseruatoris sui dispositione, quàm de ipsa domus suæ gloria. Hoc si non tam expedite haberet, illud quoq; assertione scripturæ illius tueretur. Proinde potuit abolefactam eam uiolentia cataclysmi, in spiritu rursus reformare,

Fort. ad integritatem peccatores.

Fort. siue con.

Fort. non capit æstimare.

Enoch liber apocryphus.

mare: quemadmodum & Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ per Esdram constat restauratum. Sed cum Enoch eadem scriptura etiam de domino prædicarit, à nobis quidem nihil omnino reiiciendum est, quod pertinet ad nos. Et legimus omnẽ scripturam ædificationi habilem, diuinitus inspirari, à Iudæis postea iam uideri propterea reiectam, sicut & cætera ferè quæ CHRISTVM sonant. Nec utiq; mirum hoc si scripturas aliquas non receperunt de deo locutas, quem & ipsum coràm loquẽtem nõ erant recepturi. Eò accidit quod Enoch apud Iudam Apostolum testimonium possidet. Nulla nunc muliebris pompæ nota inusta sit prædamnationis de exitu autorum. Nihil angelis illis imputetur præter repudium cœli, & matrimonium carnis. Rerum ipsarum qualitates examinemus, ut consilia quoq; concupiscentiæ earum deprehendamus. Habitus fœminæ duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem uocant: ornatum quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & uestibus deputatur: Iste in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis: ut iam hinc prospicias dei ancilla quid ex his disciplinæ tuæ conueniat, quæ de diuersis institutis censearis, scilicet humilitatis, & castitatis. Aurum & argentum principes materiæ cultus secularis, assint necesse est, unde sunt, terra scilicet planè gloriosior, quoniam in maledictorum metallorum ferialibus officinis pœnali opere deplorata, nomen terræ in igni reliquit, atque exinde de tormentis in ornamenta, de suppliciis in delitias, de ignominiis in honores, metalli refuga mutatur. Sed & ferri & æris & aliarum uilissimarum materiarum par conditio est, & terreni generis, & metallici operis: quo nihilo generosior iudicari possit auri & argenti substantia penes naturam. Quod si de qualitate usus, gloria est auro & argẽto: atquin magis ferro, & æri: quorum ita disposita est utensilitas, ut & proprias operas plures & necessariores exhibeant rebus humanis, & nihilominus auri & argenti de sua uice accommodent iustioribus causis. Nam & anuli ferro fiunt. quædam esui & potui uascula ex ære adhuc seruat memoria antiquitatis. Viderit si etiam ad spurca instrumẽta auri & argenti demens copia deseruit. Certe nec ager auri opere paratur, nec nauis argenti uigore cõtexitur. Nullus uidens aurũ demergit in terram. nullus clauus argentum intimat tabulis. Taceo totius uitæ necessitates ferro & æri innixas: cum illæ ipsæ diuites materiæ, & de metallis refodiendæ, & in quocunq; usu producendæ, sine ferri & æris operario uigore non possint. Iam igitur æstimandum est unde obueniat tanta dignitas auro & argento, cum & consanguineis quantum ad genus, & potioribus quantũ ad utensilitatem materiis præferantur. Sed & lapillos istos qui cũ auro superbiã iungunt, quid aliud interpreter quàm lapillos & calculos,

Instrumentũ Iudaicæ literaturæ.

Iudas Apostolus usus testimonio Enoch.

Fort. feralibus.

Aurum & argẽtũ.

Gemmæ.

eiusdem terræ minutalia:nec tamen aut fundamentis demãdandis,aut parietibus moliendis aut fastigijs sustinendis,aut tectis densandis necessaria? Solum hunc mulierum stuporem ædificare nouerunt: quia tarde teruntur ut niteant,& subdole substruuntur ut floreant, & anxie forantur ut pendeant,& auro lenocinium mutuum præstant. Sed si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur,conchæ genus est, non dico Conchylio aut Ostreo sed nec Peloride gratius de sapore. Ad hoc enim conchas nouerim maris poma. Quod si concha illa aliquid intrinsecus postulat,uitium eius magis debet esse quàm gloria. Et licet Margaritum uocetur,non aliud tamẽ intelligendum,quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda uerruca. Aiunt & de frontibus draconum gemmas erui,sicut & in piscium cerebris lapidositas quædam est. Hoc quoque deerit Christianæ,ut de serpente cultior fiat. Sic calcabit diaboli caput,dum de capite eius, ceruicibus suis aut ipsi capiti ornamenta struit. Hæc omnia de raritate & peregrinitate sola gratiam possident. Denique intra terminos suos patrios, non tanti habentur. Semper abundantia contumeliosa in semetipsa est. Apud Barbaros quosdam quia uernaculum est aurum & copiosum, auro uinctos in ergastulis habent:& diuitijs malos onerant,tanto locupletiores,quanto nocentiores. Aliquando reuera inuentum est, quomodo & aurum non ametur. Gemmarum quoq; nobilitatem uidimus Romæ de fastidio Parthorum & Medorum cæterorumq́; gentilium suorum,coram matronis erubescentem, nisi quod nec ad ostensionem ferè habẽtur. Latent in cingulis Smaragdi,& cylindros uaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit.& perionib9 uniones emergere de luto cupiunt. Deniq; tam gemmatum habent quod gemmatum esse non debet,si non compãret:aut ideo compãret, ut neglectum quoq; ostendatur. Proinde & uestium de coloribus honorem serui etiam eorum terunt. Sed & parietes Tyrijs & Hyacinthinis & illis regijs uelis,quæ uos operose resoluta transfiguratis,pro pictura abutuntur. Vilior est apud illos purpura,quàm rubrica. Quis enim est uestium honor iustus de adulterio locorũ iniustorum? Non placet deo quod non ipse produxit.nisi si non potuit purpureas & earinas oues nasci iubere. Si potuit ergo iam noluit. quod deus noluit,utiq; non licet fingi. Non ergo natura optima sunt ista,quæ à deo non sunt autore naturæ.sic à diabolo esse intelleguntur,ab interpolatore naturæ. Alterius enim esse non possunt,si dei non sunt: quia æmuli sint,necesse est,quæ dei non sunt.alius autem præter diabolum & angelos eius,æmulus dei non est. Cæterum materiæ ex deo sunt.nõ statim & huiusmodi fructus latere in omnibus quæritur, & unde sint conchæ, & qua dispositione decurrant, & ubi collocentur. Nam & omnes istæ prophanæ spectaculorũ secularium uoluptates,sicut de ipsis suũ uolumen ædidimus,ipsa etiam idololatria ex rebus dei constat:non tamen ideo Circi furoribus, aut harenæ atrocitatibus

[Margin notes: beside "possident. Denique…" and "abundantia…": » »; beside "uaginæ suæ…": Fort. peronibus.; beside "ctus latere…": Fort. late uel licite.; beside "secularium uoluptates…": Liber de spectaculis.]

atrocitatibus, aut scenæ turpitudinibus, Christianum affici oportet, quia deus & equum, & pātheram, & uocem homini dedit: nec ideo idololatriam impune faciet Christianus, quia dei conditio est & thus, & merum, & ignis qui uescitur, & animalia quæ uictimæ fiunt, cum & ipsa materia quæ adoratur dei sit. Sic ego & circa actum materiarum census à deo descendens, propterea excusatus. deo extraneum ut reum scilicet gloriæ seculum. Nam ut quæq; rerum, per singulas quasque terras & unamquamq; regionem, materijs à deo distributa sunt, inuicem sibi peregrina apud exteros, mutuo rara apud uos, iure, si utique uel appetuntur, uel negliguntur, quia non tantus est in illis feruor gloriæ inter domesticos frigidæ. Sed enim ex possessionum distributione quam deus ut uoluit ordinauit, raritas & peregrinitas apud extraneos semper gratiam inueniens, de simplici causa non habendi quæ deus alibi collocauit concupiscentiam concitat habendi. Ex hac uitium aliud extenditur, immoderate habendi: quod & si forte habendum sit, modus tamen debetur. Hæc erat ambitio unde & nomen eius interpretandum est, quod concupiscentia apud animum ambigente nascatur ad gloriæ uotum, grande scilicet uotum quod (ut diximus) non natura, nec ueritas, sed uitiosa animi passio concupiscentia commendauit: & alia uitia ambitionis & gloriæ, sic & precia rebus inflāmauit, ut se quoq; accenderent. Non tanto maior fit concupiscentia quanto magno fecit quod concupijt. Breuissimis loculis patrimonium grāde profertur. Vno lino decies sestertiū inseritur. Saltus & insulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes calendarium ex pendunt, & in sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit. Heæ sunt uires ambitionis, tantarum usurarum substantiam uno & muliebri corpusculo baiulare.

Fort. sic nec.

Modus.

Ambitio.

Fort. Nam tanto.

Calendariū et sacc⸗ rum mulariorum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE HABITV MVLIEBRI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

SEXVS mulierum in luxum ualde propensus est. Viri Christiani frugaliter culti incedebant. at mulierum bona pars non minus ornamentis indulgebat quàm ethnicæ matronæ. Neque enim cōtemptum ferre potest muliebris animus. Et putabant quidem modo castæ forent, & à patratione criminum immunes, nihil referre si se uel operosius excolerent, uel formæ lenocinijs studerent. Prætexebant etiam affinitatum & communium officiorum rationem, quibus intercedentibus cogerentur cum ethnicis subinde congredi. Verum Tertullianus quemadmodum proximo libello ornamētorum & monilium usum peculiariter castigauit, sic hoc fucum & nitorem reprobat. Et docet quidem non esse satis ut mulier mala non sit, sed omnem etiam mali suspitionem euitandam illi iuxta Pauli doctrinam. Nec iubet ut mulier tota squaleat, sed huius cultum simplici constare uult mundicie. Quod si Gentiles adeundi sint, exigente hoc cognationis aut uulgarium officiorum necessitate, cur pudeat Christianam mulierem incedere frugaliter cultam, quæ possit hoc exēplo alienos à pietate CHRISTO lucrifacere? Præcipua autem, inquit, causa Christianis mulieribus in publicum prodeundi est, si Christianus aliquis ægrotet, ut hunc inuisant uidelicet, & consolentur, ac officio lotionis ac mundationis prosequantur, Aut si res diuina fiat, Aut sacra ad populum concio. Adhortatur etiam ut uel hac de causa sibi temperent à nimio formæ cultusque studio, ne Gentilium suspicionem alant, quam quidam falso sparserāt, de incestis Christianorum conuentibus, ut apud quos adulteria non essent prohibita, sed promiscuus uxorum affiniumque usus locum haberet.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CVLTV FOEMINARVM LIBER.

NCILLAE dei uiui cōseruæ & sorores meæ, quo iure deputor uobiscū, postremissimus omniū q de meo iure conseruitij & fraternitatis audeo ad uos uerba ista facere, non utique affectationi, sed affectioni procurans, in causa uestræ salutis. Ea salus nec fœminarum modo, sed etiam uirorum, in exhibitione præcipue pudicitiæ statuta est. Nam cum omnes templum dei simus illato in nos & consecrato spiritu sancto, eius templi ædituus & antistes pudicitia est, quæ nihil immundum nec prophanū inferri sinat, ne deus ille qui inhabitat, inquinatam

Pudicitia.

tam sedē, offensus derelinquat. Sed modo nō de pudicitia, cui indicendæ & exigendæ sufficiunt instantia ubiq; diuina præcepta, uerum de pertinentibus ad eandem, id est qualiter uos incedere oporteat. Pleræq; enim (quod ipsum mihi reprehendendo in omnibus reprehendere deus permittat) aut ignorantes simpliciter, aut dissimulantes audacter, ita ingrediuntur quasi pudicitia in sola carnis integritate, & stupri auersione consistat, nec quicquā extrinsecus opus sit, de cultus dico & ornatus dispositione. Sed enim perseuerant in pristinis studijs formæ & nitoris, eandem sui circumferētes quam fœminæ nationum, à quibus abest conscientia ueræ pudicitiæ: quia nihil uerum in his quæ deum nesciunt præsidem & magistrum ueritatis. Nam & si qua in gentilibus pudicitia credi potest usq; adeo eam imperfectam & inconditam constat, licet animo aliquatenus tenax sui agat, in habitus tamen licentia sese dissoluat propter ueritatem gentilium, solatiū appetendo cuius rei deuitat effectum. Tota deniq; est quæ nec placere quidem extraneis cōcupiscat, quæ non uelit idcirco se expingere ut neget appetitum, quanquam & hoc gentili pudicitiæ familiare sit, non delinquere. Attamen uelle, uel etiā nolle, attamen non denegare, mirum: quia peruersa sunt omnia quæ à deo non sunt. Videant igitur quæ totum bonum non obtinendo facile, & quod obtinent malo permiscent. Vos ab illis, ut in cæteris, incessu quoq; deuertere necessarium est: quoniam perfectæ esse debetis, sicut pater uester qui est in cœlis. perfectæ autem, id est Christianæ, pudicæ appetitionem sui non tātum non appetendā, sed etiā execrandam uobis sciatis: primo quod nō de integra conscientia uenit studium placendi per decorē, quem naturaliter inuitatorem libidinis scimus. quid igitur in te excitas malum istud? quid inuitas cuius te profiteris extraneam? tum quod tentationibus uiam aperire nō debemus, quæ nonnunquam (quod deus à suis abigat) instando perficiunt certe uel spiritu scādalum permouent. Debemus quidem ita sancte & tota fidei substantia incedere, ut confessæ & securæ simus de conscientia nostra, optantes perseuerare id in nobis, nō tamen præsumere. Nam qui præsumit, minus ueretur, minus præcauet, plus periclitatur. Timor, fundamētum salutis est. præsumptio, impedimentum timoris. Vtilius ergo si speremus nos posse delinquere: sperando enim timebimus, timendo cauebimus, cauendo salui erimus: contra si præsumamus, neq; timendo, neq; cauendo, difficile salui erimus. Qui securus agit non est sollicitus, non possidet tutam & firmam securitatem. At qui sollicitus est, is uere poterit esse securus. Et de suis quidē seruis dominus pro misericordia sua curet: etiā præsumere illi de bono suo feliciter liceat. Quid autem alteri periculo sumus? quid alteri concupiscentiam importamus? quam si dominus ampliando legem à facto stupri non discernit in pœna, nescio an impune habeat, qui alicui fuerit causa pditiōis. Perit eñ ille simul in tua forma si cōcupierit, & admisit iam in animo quod cōcupiuit, & facta es tu gladius illi, ut & si à culpa uaces ab inuidia non liberaberis

Fort. propter uanitatem.

Fort. l. Quota deniq;.

Tentationes.

Timor.

Præsumptio.

raberis. Vt cum in alicuius agro latrociniũ gestũ est, crimen quidẽ dominũ non constringit, dum res tamẽ eius ignominia notatur, ipse quoq; infamia aspergitur. Expingamus nos, ut alteri pereant. ubi est ergo, diliges proximũ tuum sicut te ipsum? Nolite uestra curare, sed alterius. Nulla enunciatio spiritus sancti, ad præsentem tantam materiam & nõ ad omnẽ utilitatis occasionem dirigi & suscipi potest. Cum igitur & nostra & aliorum causa uersetur in studio periculosissimi decoris, iam nõ tantũ confictæ & elaboratæ libidinis suggestum recusandũ à uobis sciatis, sed etiam naturalis speciositatis obliterandum, dissimulatione & incuria, ut proinde oculorum incursibus molestum. Nã & si accusandus decor non est, ut felicitas corporis, ut diuinæ plasticæ accessio, ut animæ aliqua uestitus bona, timendũ tamen est uel propter iniuriam & uiolentiã spectatorum, quæ etiam pater fidei Abraham in uxoris suæ specie pertimuit, & sororem mentitus Saram, salutem contumelia redemit. Nũc non sit timenda dignitas formæ, ut nec possidentibus grauis, nec appetentibus exitiosa, nec coniunctis periculosa, nec exposita tentationibus, non circũdata scãdalis existimetur: sufficit quod angelis dei nõ est necessaria. Nã ubi pudicitia, ibi uacua pulchritudo, quia proprie usus & fructus pulchritudinis corporis, luxuria, nisi si quis aliàs esse decorẽ arbitratur. Illæ sibi formositatẽ & datã extendãt & nõ datã cõquirãt, quæ quod ab illa flagitatur sibi quoq; præstare se putant, cũ alteri præstãt. Dicet aliquis, quid ergo non est exclusa luxuria admissa castitate? laude formæ sola frui, & de bono corporis gloriari licet. Viderit quem iuuat de carne gloriari. Nobis autem nullum gloriæ studium, quia gloria exaltationis ingenium est. Porrò exaltatio non cõgruit professionibus humilitatis ex præceptis dei. Dein si omnis gloria uana & stuporata, quanto magis quæ in carne? nobis dumtaxat. Nam & si gloriandum est, in spiritus bono, non in carnis placere uelle debemus, quia spiritualium sectatores sumus. in quibus operamur in illis & gaudemus. de his gloriam capimus de quibus salutem speramus. Planè gloriabitur Christianus in carne, sed cum propter CHRISTVM lacerata durauerit, ut & spiritus in ea coronetur, non ut oculos & suspiria adolescentium post se trahat. Ita quod ex omni parte in uobis uacat, merito & nõ habentes fastidiatis, & habentes negligatis. Sancta fœmina sit naturaliter speciosa, non adeo sit occasioni. Certe si fuerit, nõ ignorare, sed etiam impedire se debet. Quasi gentilibus dicam: Gentiles communionum præceptis alloquens, uos solis maritis uestris placere debetis. In tãtum autem placebitis eis, in quantum alteris placere non curaueritis. Securæ estote bẽnedictæ, uxor nulla deformis est. marito suo satis placuit cum electa est, seu moribus seu forma commendata. Neque uestrum putẽt si temperauerint à cõpositione sui, odium & auersionem maritorum prosecuturam. Omnis maritus castitatis exactor est. formam uero fidelis non expectat, quia non isdẽ bonis que gentiles putant capimur. Infidelis contra etiã suspectã habet, uel propter

Fort. uestis.

Fort. professoribus

Fort. Neque aliqua uestrum.

propter illam ſceleratam in nos opinionem gentilium. Cui ergo pulchritudinem tuam nutrias, ſi fidelis non exigit, ſi gentilis nō credit? quid geſtias aut ſuſpecta, aut non deſideranti placere? Hæc utiq; non ad crudam in totū & ferinam habitudinem inſinuandam uobis ſuggeruntur, nec de bono corporis ſqualorem ſed de pudoris ſuademus, ſed de modo & cardine & iuſtitia corporis excolēdi. Nō ſupergrediendū ultra quàm quod ſimplices & ſufficientes mūditiæ cōcupiſcūt, ultra quàm domino placere. In illū enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus unguēt, genas rubore maculāt, oculos fuligine colligunt. diſplicet illis nimirum plaſtica dei, in ipſis redarguūt, reprehendunt artificem omnium. Reprehendunt enim cum emendant, cū adijciunt, utique ab aduerſario artifice ſumentes additamenta iſta, id eſt diabolo. Nam quis corpus monſtraret mutare, niſi qui & hominis ſpiritū malitia transfigurauit? ille indubitate huiuſmodi ingenia concinnauit, ut in nobis quodāmodo manus deo inferret. Quod naſcitur, opus dei eſt. Ergo quod fingitur, diaboli negocium eſt. Diuino operi, Satanæ ingenia superducere quàm ſceleſtum eſt. Serui noſtri ab inimicis noſtris nihil mutuātur, milites ab hoſte imperatoris ſui nihil concupiſcunt. De aduerſario enim eius in cuius manu ſit, aliquid uſui poſtulare tranſgreſſio eſt. Chriſtianus à malo illo adiuuabitur? neſcio an hoc nomen ei perſeueret. Erit enim eius de cuius doctrinis inſtrui concupiſcit. Quantū autem à ueſtris diſciplinis & profeſſionibus aliena ſunt, quàm indigna nomine Chriſtiano faciem fictam geſtare, quibus ſimplicitas omnis indicitur, effigiem mentiri quibus lingua nō licet appetere quod datū nō ſit: quibus alienū abſtinentiā in ſpecie exercere, quibus ſtudiū pudicitiæ eſt? Credite benedictæ, quomodo præcepta dei cuſtodietis liniamēta non cuſtodiētes? Video quaſdā & capillū croco uertere. pudet eas etiā nationis ſuæ quod non Germanæ aut Gallæ ſint procreatæ, ita patriam capillo transferunt. male ac peſſime ſibi auſpicantur flammeo capite. & decorum putant quod inquinant. Atq; & detrimentum crinibus medicaminum uis inurit, & cerebro perniciem, etiam cuiuſlibet ſynceri humoris aſſiduitas reſeruat, tum ſolis animando ſimul & ſiccādo capillo exoptabilis ardor. quis decor cum iniuria? quæ cum immūditijs pulchritudo? Crocum capiti ſuo mulier Chriſtiana ingerit ut in aram. Quodcunque enim immundo ſpiritui excremari ſolet, id niſi probis & neceſſarijs & ſalubribus uſibus adhibeatur ad quod creatura dei eſt proſpecta, ſacrificium uideri poteſt. Sed enim dominus ait, quis ueſtrum poteſt capillum atrum ex albo facere, aut album ex atro? heæ quæ reuincunt deum, Ecce inquiunt pro albo uel atro flauum facimus gratiæ faciliorem: quamuis & atrum ex albo conantur facere, quas pœnituit ad ſenectam uſque uixiſſe. Pro temeritate erubeſcit ætas exoptata uotis. furtum confitetur, adoleſcentia in qua delinquimus ſuſpiratur, occaſio prauitatis interpolatur. Abſit à ſapientiæ filiabus ſtultitia tanta. Senectus cum plus occultari ſtuduerit, plus detegetur.

Hæc eſt

Fort. unguant.

Hæc eſt æternitas noſtra, de capitis iuuentute. Hanc incorruptibilem habemus ſemper induere ad domum domini quam acacia pollicetur. Bene properatis ad dominũ, bene feſtinatis excedere de iſto iniquiſſimo ſeculo, quibus in fine appropinquare deforme eſt. Quid enim tanta ordinandi capitis oneroſitas ſalutem ſubminiſtrat? Quid crinibus ueſtris quieſcere non licet, modo ſubſtrictis, modo relaxatis, modo ſuſcitatis, modo eliſis. Aliæ geſtiũt in cincinnis cohercere, aliæ ut uagi & uolucres elabantur, non bona ſimplicitate* cuſtoditis. Præterea neſcio quas enormitates ſubtilium atq; textilium capillamentorum nunc in galeri modum quaſi uaginam capitis & operculũ uerticis, nũc in ceruicem retro ſuggeſtum. Mirũ quod contra domini præcepta contenditur. Ad menſuram neminem ſibi adijcere poſſe pronũciatum eſt. Vos planè adijcitis ad pondus colliridas quaſdam uel ſputorum umbilicos ceruicibus aſtruendo. ſi non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti ne exuuias alieni capitis forſitan immundi, forſan nocentis & gehennæ deſtinati ſancto & Chriſtiano capiti ſuppares. Imò hanc ornatus ſeruitutem à libero capite ꝓpellite. Fruſtra laboratis ornatæ uideri, fruſtra peritiſſimos quoſq; ſtructores capillaturæ adhibetis. Deus uos uelari iubet. credo ne quarundam capita uideantur. Atq; utinam miſerrimus ego in illo die Chriſtianæ exultationis, uel inter calcanea ueſtra caput eleuem, uidere, an cum ceruſſa, & purpuriſſo, & croco, & in illo ambitu capitis reſurgatis, an taliter expictam angeli in nebula ſubleuent obuiam CHRISTO. Si nunc bona & dei ſunt, tũc quoq; occurrent reſurgentibus corporibus & ſua loca agnoſcẽt. Sed non poteſt reſurgere niſi caro, & ſpiritus ſolus ac purus. damnata ſunt igitur quæ in carne & ſpiritu non reſurgũt, quia dei non ſunt. Damnatis hodie abſtinete. Hodie uos deus tales uideat, quales tunc uidebit. Videlicet nunc & uir & ſexu æmulus fœminas à ſuis depello. An & nobis quædam reſpectu obediendæ grauitatis propter metum debitum domino detrahuntur? Siquidẽ & uiris propter fœminas, & fœminis propter uiros uitio naturæ ingenita eſt placendi uoluntas. Propriaſq; præſtigias formæ, & hic ſexus ſibi agnoſcit, barbam acrius cædere, interuellere, circũdare capillum, diſponere, etiam colorare canitiem, primam quãque ſubducere totius corporis lanuginẽ, pigmento quoq; muliebri diſtinguere, cætera pulueris cuiuſdã aſperitudine leuigare, tum ſpeculum omni occaſione conſulere, anxie inſpicere, cum tamen cognito deo adempta placendi uoluntate, per luxuriæ uacationem, omnia illa ut ocioſa ut hoſtilia pudicitiæ recuſantur. Nam ubi deus ibi pudicitia, ibi grauitas adiutrix & ſocia eius. Quo ergo pacto pudicitiã ſine inſtrumento eius, id eſt ſine grauitate tractabimus? quomodo autem grauitatem adminiſtrandæ pudicitiæ adhibebimus? niſi & in facie & in cultu & in totius hominis cõtemplatione ſeueritas circũferatur. Quamobrem erga ueſtitum quoq; & reliqua compoſitionis ueſtræ impedimenta, proinde uobis curanda eſt amputatio, & decuſſio redundantioris nitoris. Nam quid prodeſt

Aliâs affigitis.

Viri elegantiæ ſtudioſi.

prodest, faciem quidem frugi & expeditam & simplicitate cōdignam diuinæ disciplinæ exhibere, cætera uero corporis, laciniosis pomparum & deliciarum ineptijs occupare? Hæ pompæ quàm de proximo curent luxuriæ negotium, & obstrepant pudicitiæ disciplinis, dinoscere in facili est, quod gratiam decoris cultus societate prostituant: adeo si desint irritam & ingratam reddunt, uelut exornatam & naufragam. Cōtra si forma defecit, adminiculum nitoris quasi de suo gratiam supplet. Aetates deniq; requietas iam, & in portum modestiæ subductas, splendor & dignitas cultus auocant, & securitatem appetitionibus inquietant, compensantibus scilicet habitus irritamēto pro frigore ætatis. Ergo benedictæ primo quidem ut lenones & prostitutores uestitus & cultus ne in uos admiseritis, tum si quas uel diuitiarū suarum uel natalium, uel retro dignitatum ratio compellit, ita pompaticas progredi: ut sapientiam consecutæ, temperare saltem ab huiusmodi curate, ne totis habenis licentiā usurpetis prætexto necessitatis. Quomodo etenim humilitatem quam Christiani profitemur, implere poterimus non repastinantes diuitiarū uestrarū uel elegantiarū usū, quæ ad gloriā faciunt? gloria autem reconsueuit. Non enim utemur nostris? quis autem prohibet uti. Secūdum Apostolū tamen, qui nos uti monet mundo isto, quasi non abutamur. Præterit enim, inquit, habitus huius mundi. Et qui emunt, inquit, sic agant quasi non possidentes. Cur ita? quoniam præmiserat, dicens: Tēpus in collecto est. Si ergo uxores quoq; ipsas sic habendas demonstrat, tanq̃ non habeantur, propter angustias temporum, quid de uanis his instrumētis earum? Non enim & ita multi faciunt, & se spadonatui assignant, & propter regnum dei tam fortem & utiq; permissam uoluntatem sponte ponētes? quidam ipsam dei creaturam sibi interdicunt, abstinentes uino, & animalibus exulantes, quorum fructus nulli periculo aut sollicitudini adiacēt, sed humilitatem animæ suæ in uictus quoq; castigatione deo immolāt. Satis igitur usæ estis diuitijs atq; delicijs, satis dotum uestrarum fructum cecidistis. Vnde notitia salutarium disciplinarum, Nos sumus in quos decucurrerunt fines seculorum. Nos destinati à deo ante mundum in æstimationē temporum, tanquàm castigando & castrando (ut ita dixerim) seculo erudimur à domino. Nos sumus circuncisio omniū, & spiritalis & carnalis. nam spiritu & carne secularia circūcidimus. Nimirū enim deus demōstrauit succis herbarum & concharum alueis, incoquere lanas. Exciderat illi cū uniuersa nasci iuberet, purpureas & coccineas oues mandare. Deus & ipsarum uestium officinas cōmētus, quod leues & exiles, solo precio graues essent. Deus & auri tanta opera produxit cōtemplandis & distinguendis lapillis: scrupulosa deus auribus uulnera intulit, & tanti habuit uexationem operis sui, & cruciatus infantiæ tunc primū dolentis, ut ex illis ad ferrum nati corporis cicatricibus grana nescio quæ penderēt, quæ planè Parthi per omnia quæq; sua, bullarum uice inserunt: quanquàm & aurū ipsum, cuius uos gloria oc-

Christiani profitentur humilitatem.

*Forte * Gloria autē regerere consueuit.*

*Forte * uoluptatem.*

cupat, cuidam genti ad uincla seruire referunt Gentilium literæ: adeo nō ueritate bona sunt, sed raritate: per angelos aūt peccatores demonstrata sunt, & ipsas materias prodiderunt: & operositas cum raritate cōmissa preciositate ex ea libidine possidēdæ preciositatis fœminarum, quod idem angeli qui & materias eiusmodi illecebras detexerunt, aurum dico & argentum illustrium & opera eorum tradiderunt, etiam calliblepharum uel plerūq; tincturas inter cætera docuerūt, damnati à deo sunt, ut Enoch refert. Quomodo placebimus deo, gaudentes rebus illorum, qui iram & animaduersionē prouocauerunt? Nunc deus ista prospexerit, deus permiserit: nullam de cōchylio uestem Esaias increpet, nullas lunulas reprobet, nullum botronatū retundat: tamen non ut gentiles, ita nos quoq; nobis adulemur, institutorē deum solūmodo existimantes, nō etiam despectorem institutorū suorum. Quanto enim melius & cautius egerimus, si præsumamus omnia quidem à deo prouisa tunc, & seculo posita, ut nunc esset in quibus disciplina seruorum eius probaretur: uti per licentiam utendi, continentiæ experientia procederet. Nónne sapientes patresfamiliæ de industria quædam seruis suis offerunt atq; permittunt, ut experiantur an æqualiter permissis utantur, si ꝓbe, si modeste? Quanto autem laudabilior qui abstinuerit in totum, qui timuerit etiam indulgentiam domini? Sic igitur & Apostolus: Omnia, inqt, licent, sed nō omnia ædificant. quanto facilius illicita timebit, qui licita uerebitur? quæ autem uobis causa est structius prodeundi, cum remotæ sitis ab his quæ ad aliud indigent. Nam nec templa circuitis, nec spectacula postulatis, nec festos dies gentilium nostis: propter ipsum enim cōuentus, & mutuum uidere ac uideri omnes pompæ in publicum proferuntur, aut ut luxuria negotietur, aut gloria insolescat. Vobis autem nulla procedēdi causa nō tetrica: aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offert, aut dei uerbum administratur. quamuis horum grauitatis & sanctitatis negotium, & si cui opus nō sit habitu extraordinario & composito & soluto. ac si necessitas amicitiarum officiorumq; gentilium uos uocat, cur non uestris armis indutæ proceditis? tanto magis, quanto ad extraneas fidei? ut sit inter ancillas diaboli & dei, discrimen: ut exemplo sitis illis, ut ædificētur in uobis: ut (quomodo ait Apostolus) magnificetur deus in corpore uestro: magnificatur autem si per pudicitiam utiq;, & per habitum pudicitiæ competētem. Sed enim dicitur à quibusdam, ne blasphemetur nomen in nobis si quid de pristino habitu & cultu detrahamus. Non auferamus ergo nobis & uitia pristina, simus & moribus isdem si & superficie eadem: & tunc uere non blasphemabunt nationes. Grandis blasphemia si qua dicatur, ex quo facta est Christiana, pauperius incedit. Timebit pauperior uideri, ex quo locupletior facta est, & sordidior ex quo mundior: secundum gentiliū, an secundum dei placitum incedere Christianos oportet? Et optemus tantummodo ne iustæ blasphemationis causa simus. Quanto autem blasphemabile

Forte, quoduis horū. & mox, & cui.

mabile est, si quæ sacerdotes pudicæ dicimini, impudicarum ritu procedatis cultæ, aut expictæ: aut quid minus habent infelicissimæ illæ impudicarũ libidinum uictimæ? quas si quæ leges à matronis & matronalibus decoramentis cohercebant, iam certe seculi improbitas cottidie insurgens honestissimis quibusq; fœminis usq; ad errorem dinoscendi coæquauit: quãquàm lenocinia formæ nunquàm nõ prostituto corpori cõiuncta, & debita etiam scripturæ suggerunt. Illa ciuitas ualida quæ super montes septem & plurimas aquas præsidet, cum prostitutæ appellationem à domino meruisset, quali habitu appellationis suæ comparata est? Sedet certe in purpura cum coccino, & auro, & lapide precioso, quæ maledicta sunt, sine quibus non potuit maledicta & prostituta describi. Thamar illa quia se expinxerat & ornauerat, idcirco Iudæ suspitioni uisa est quæstui sedere, adeo quia sub uelamento latebat, habitus qualitate quæstuariam mentiente, & fecit ut quæstuariam, & uoluit, & cõpellauit & pactus est. Vnde addiscimus aduersus congressus etiam & suspitiones impudicas prouidẽdum omni modo esse: quid enim castæ mentis integritas in alterius suspitiõe maculatur? quid speratur in me quod auersor? cur non mores meos habitus pronunciat, ne spiritus per aures ab impudentia uulneretur? liceat uideri pudicam, certe impudicam non licet: licet aliqua forsan dicam: Non est mihi necessarium hominibus probari, nec enim humanũ testimoniũ requiro. Deus conspector cordis est. Scimus omnes, cum tamen quid idem per Apostolum dixerit recordemur: Probum uestrum coram hominibus appareat. Ad quid? nisi malitia ad uos accessum omnino non habeat, & ut malis & exemplo & testimonio sitis: aut quid est, luceant opera uestra? Aut quid nos dominus lumen terræ uocauit, quid ciuitati supra montẽ constitutæ comparauit, si non relucemus inter tenebrosos, & extamus inter dimersos? Si lucernã tuã sub modium abstruseris, in tenebris relictæ à multis incuseris necesse est. Hæc sunt quæ nos luminaria mundi faciunt, bona scilicet nostra. Bonum autem dũtaxat uerum & plenum non amat tenebras, sed gaudet uideri & ipsa denotatione sui exultat. Pudicitiæ Christianæ satis non est esse, uerum & uideri. Tanta enim debet esse plenitudo eius, ut emanet ab animo in habitum, & eructet à conscientia in superficiem, ut & foris inspiciat quasi supellectilem suam, ut conueniat fidei continendæ in perpetuum. Discutiendæ enim sunt delitiæ, quarum mollitia & fluxu fidei uirtus effœminari potest. Cæterum nescio an manus spatalio circũdari solita, in duritia catenæ stupescere sustineat. Nescio an crus de periscelio in neruũ se patiatur artari. Timeo ceruicẽ ne margaritarum & smaragdorũ laqueis occupata, locum spatæ non det. Quare benedictæ meditemur duriora, & non sentiemus: relinquamus lætiora & non desiderabimus. Stemus expeditæ ad omnem uim, nihil habẽtes quod relinquere timeamus. Retinacula ista sunt spei nostræ. proijciamus ornamẽta terrena, si cœlestia optamus. Ne dilexeritis aurum, in quo prima

Aliàs sacerdotes pudicitiæ.

Pudicitia Christiana.

delicta populi Israhelis denotãtur. O disse debetis quod Iudæos perdidit quod derelinquentes deum adoraucrunt: iam tunc aurũ ignis est esca. Cæterum tempora Christianorum semper & nunc uel maxime, non auro, sed ferro transiguntur. Stolæ martyriorum præparantur, angelis baiulis sustinentur. Prodite uos iam medicamentis & ornamentis extructæ Apostolorum, sumẽtes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos uerecundia, & spiritus taciturnitate, inserentes in aures sermonẽ dei, annectentes ceruicibus iugum CHRISTI. Caput maritis subijcite, & satis ornatæ eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & plus quàm in auro placebunt. Vestite uos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ deum habebitis amatorem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE CVLTV MVLIERVM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

TERTVLLIANVS humanæ fragilitatis memor, dum tẽpestiue supremis consulit, non contentus testamẽtum condidisse in quo de facultatibus suis uxori prospexerat: etiã undiquaque consultum illi uolens, librum hunc cõscripsit: quo admoneretur quidnam fieri cuperet ab illa, si prior ipse è uiuis excessisset. Itaque dehortatur in primis, ne denuo cuipiam nubat, semel à matrimonio liberata. Nimirum quod uiduæ cõmodius deo seruire possint, coniugalibus officijs non obnoxiæ. Ibi de unis nuptijs loquitur secũdum Montani dogma: aliquanto tamen modestius quàm in posterioribus libris de Castitate & Monogamia: nõ præcipiens uidelicet, sed suadens tantum. Ac respondet illis, qui nuptiarum aut ineundarum, aut iterandarum causas obijciebant, fragilitatem carnis & liberorum procreationem. Monetque ut optimas mulieres imitari uelit. Atque etiam Gẽtilium mulierum exempla profert, castitatem amplexarũ. In fine de uiduali pudicitia recẽset, hanc uirginitate non digniorẽ, sed operosiorem esse docens, quod non paulo difficilius sit à uoluptate in totum abstinere, quàm ab ea semel gustata temperare posse. Et uirginitatẽ gratiæ fert acceptam, castitatẽ uidualem, uirtuti. Postremo monet, ut probas sibi contubernales adiungat, uidelicet mulieres tacitas, amantes laboris, sobrias, ac sua tantum curantes, Menandri uersiculum citans, quẽ Diuus Paulus sanctissimis scriptis suis inserere non est dedignatus, nempe priori ad Corinthios epistolæ.

ARGVMENTI FINIS.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBER PRIMVS AD VXOREM.

DILECTISSIMA in domino conserua quid tibi sectandum sit post discessum de seculo meum, si prior te fuero uocatus, iam hinc prouidere ut prouisum obserues mandare fidei tuæ. Nam secularibus satis agentes sumus, & utricꝫ nostrum consultum uolumus, talibus ordinamus. Cur non magis de diuinis æque cœlestibus posteritati nostræ prospicere debeamus, sed legatum quodammodo prælegare admonitionem & demonstrationem eorũ quæ ex bonis immortalibus, & de hæreditate cœlorum deputãtur? Tu modo ut solidum capere possis hoc meæ admonitiõis fidei cõmissum, deus faciat: cui sit honor, gloria, claritas, dignitas, potestas, nunc & in secula seculorum, Amen. Præcipio igitur tibi quanta continentia potes, post excessum nostrum renuncies nuptijs: nihil mihi isto nomine collatura, nisi quod tibi proderis. cæterũ Christianis seculo digressis nulla restitutio nuptiarum in diem resurrectionis repromittitur, translatis scilicet in angelicam qualitatem & sanctitatem: proinde sollicitudo nulla, quæ de carnis: zelo uel in sententiã illam quam septem fratribus per successionem nuptijs euoluere: neminẽ tot maritorũ resurrectionis die offendet, nec quisquàm illam cõfusurus expectat. quæstio Sadducæorum cessit sententiæ domini. Ne me putes propter carnis tuæ integritatem mihi reseruandam de contumeliæ dolore suspectum insinuare iam hinc tibi consilium uiduitatis: nihil tunc inter nos dedecoris uoluptuosi resumetur. Nec enim tam friuola, tam spurca deus suis pollicetur. Sed an tibi uel cuicũqꝫ alij fœminæ ad deum pertinentis proficiat quod suademus, licet retractare. Non quidem abnuimus cõiunctionem uiri ac fœminæ benedictã à domino, ut sciremus generi humano & replendo orbi & instruẽdo seculo excogitatam, atqꝫ exinde permissam, unam tamen. Nã & Adam unus Euæ maritus, & Eua una uxor illi⁹, una mulier, una costa. Sanè apud ueteres nostros ipsósqꝫ Patriarchas non modo nubere, etiam plurifariam matrimonijs uti fas fuit. erant & concubinæ: sed licet figuratum in synagogam & ecclesiam cesserit, ut tamen simpliciter interpretemur, necessariũ fuit instituere, quæ postea aut amputari, aut temperari mererentur. Superuentura enim lex erat. oportebat legis adimplendæ causas præcucurrisse. Idem mox legi succurrere habebat, dei sermo circũcisionem inducens spiritalẽ. Igitur per licentiam tunc passiuam materiæ subsequentiũ emendationũ præministrabant, quas dominus Euangelio suo, dehinc Apostolus in extremitatibus seculi aut excidit redundantes, aut composuit inconditas. Sed non

For. prouide.

For. atqꝫ cœlesti.

For. & legatũ

For. nupturis euoluerunt.

Montanizat de unis nuptijs.

ideo præmiſerim de libertate uetuſtatis & poſteritatis caſtigationẽ,ut præ‑
ſtruam CHRISTVM ſeparandis matrimonijs & delendis coniunctionib9
aduenisse,quaſi iam hinc finem nubendi præſcriptã uiderint,qui inter cæte
ra peruerſitatum ſuarum diſiungere docent,carnem de duobus unam, ne‑
gantes eum qui fœminã de maſculo mutuatus,duo corpora ex eiuſdẽ ma‑
teriæ conſortio ſumpta, rurſus in ſe matrimonij compactione compegit.
Deniq; prohiberi nuptias nuſquàm omnino legim9,ut bonũ ſcilicet: quid
tamen bono iſto melius ſit,accipimus ab Apoſtolo,permittente quidẽ nu‑
bere,ſed abſtinentiam præferente:illud propter inſidias tentationum, hoc
propter anguſtias temporum:qua ratione utriuſq; pronunciationis inſpe‑
cta,facile dinoſcitur neceſſitate nobis conceſſam eſſe nubendi poteſtatem:
quod autem neceſſitas præſtat,depreciat ipſa:quod deniq; ſcriptũ eſt,Me‑
lius eſt nubere,quàm uri.quale hoc bonum eſt,oro te,quod mali compara
tio cõmẽdat? Vt ideo melius ſit nubere,quia deterius eſt uri. At eñ quãto
melius eſt neq; nubere neq; uri.ſed etiã in pſecutiõib9 melius eſt ex pmiſſu
fugere de oppido in oppidum,quàm cõpreſſum & diſtortum negare,atq;
iſto beata eſt. Idém ue qui negent,beati teſtimonij cõfeſſione excidere,poſ‑
ſum dicere quod permittitur nõ eſt bonum.quid enim neceſſe eſt mori mi‑
hi,ſi ploro:bonum eſt,ſi timeo.quod permittitur ſuſpectam habet pmiſſi‑
onis ſuæ cauſam: quod autem melius eſt,nemo permiſit, ut indubitatũ &
ſua ſynceritate manifeſtum. Nã propterea appetẽda ſunt quædã,quia nõ
uetantur,&ſi quodammodo uetantur,cum alia illis præferuntur: prælatio
enim ſuperior diſſuaſio eſt infirmorum. Non ideo quid bonum eſt,qa ma
lum non eſt:ideo malũ non eſt,quia non obeſt. Porrò plene bonũ hoc an‑
tecedet,quod non modo non obeſt.ſed inſuper prodeſt. Item qui malle de
bes quod prodeſt,quàm quod non obeſt. Ad primũ enim locum certamẽ
omne contendit:ſecundus ſolatium habet,uictoriam non habet. Quod ſi
Apoſtolo auſcultamus obliti poſteriorum extendamur in priora,& melio‑
rum donationũ ſectatores ſimus,ſi nobis laqueum non imponit, quid uti
litatis ſit oſtendit,dicens: Innupta de dominicis cogitat,uti corpore & ſpiri‑
tu ſancta ſit. Nupta uero,ſollicita eſt quomodo coniugi ſuo placeat. Cæte‑
rum nuſquàm ita nuptias permittit,ut non potius ad ſuũ exemplum nos
eniti malit. Felicem illum qui Pauli ſimilis extiterit. Sed carnem legimus in‑
firmã,& hinc nobis adulamur impenſius:legimus tamẽ & ſpiritum firmũ.
Nam in uno ſenſu utrũq; poſitum eſt. Caro terrena materia eſt,ſpirit9 ue‑
ro cœleſtis. Cur ergo ad excuſationem proniores, quæ in nobis infirmata
ſunt,opponimus:quæ uero fortiora nõ tuemur? Cur cœleſtibus terrena nõ
cedant? ſi ſpiritus carne fortior,quia & generoſior.noſtra culpa infirmiores
ſectamur. Nam diſiunctis matrimonio duæ ſpecies humanæ imbecillitatis
neceſſarias nuptias faciunt. Prima quidem potentiſſima,quæ uenit de con
cupiſcentia carnis:ſequens,de cõcupiſcentia ſeculi. Sed utraq; repudianda
eſt à

Forte id eſt ne qui negent.*

Forte, Itaq; malle.

est à seruis dei, qui & luxuriæ & ambitioni renunciamus. Carnis concupiscē tia ætatis officia defēdit. decoris messem requirit, gaudet de cōtumelia sua: dicit uirum necessarium sexui, ut autoritatis & solatij causa, uelut à malis ru moribus tuta sit. Et tu aduersus consilia hæc eius, adhibe sororū nostrarum exempla, quarū nomina penes dominū, quæ nullam formā uel ætatis occa sionem præmissis maritis sanctitatē anteponūt: malunt enim deo nubere· deo speciosæ, deo sunt puellæ: cum illo uiuunt, cum illo sermocinātur: illū di/ ebus & noctibus tractāt: orationes suas uelut dotes domino adsignāt: ab eodem dignationem uelut munera maritalia quotienscūq; desiderant, con sequuntur. Sic æternum sibi bonū domini occupauerunt, ac iā in terris non nubendo de familia angelica deputantur. Taliū exemplis fœminarum ad æmulationem te continentiæ exercens, spiritali affectiōe carnalem illam cō- cupiscētiā humabis. Temporalia & uolatica desideria formæ uel ætatis ini- micantium bonorum compensas delenda. Cæterum secularis concupiscen tia, causas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionē, insufficientiam, per quas necessitatem nubendi subornat: uidelicet cœlestia repromittēs, dominari in aliena familia, in alienis opibus incumbere, cultum de alieno extorquere sū ptu, quem non sentias cedere in te. Hæc procul à fidelibus, quibus nulla cu/ ra tolerandæ uitæ, nisi si diffidemus de promissis dei, & cura, & prouidētia: qui lilia agrestia uestit, qui uolatilia cœli nullo ipsorum labore pascit, qui ꝓ hibet de crastino uictuq; curari, respondens scire se quid cuiq; seruorū suo/ rum opus sit. Non quidem monilium pondera, non uestiū tædia, nō Gal- licos uultus, nec Germanicos baiulos, quæ nuptiarū gloriam accendūt: sed sufficientia quæ modestiæ & pudicitiæ apta est. Præsume oro te, nihil tibi opus est, si domino appareas: imò omnia habere, si habeas dominū: cuius omnia cœlestia recogita, & terrena despicies. Nihil uiduitati apud deū sub/ signatæ necessariū est quàm perseuerare. Adijciunt quidē sibi homines cau sas nuptiarū de sollicitudine posteritatis, & liberorū amarissima uoluptate. sed id quoq; penes nos odiosum est. Nam quid gestiamus liberos serere, quos cum habemus, præmittere optamus respectu scilicet imminentiū an- gustiarū, cupidi & ipsi iniquissimo isto seculo eximi & recipi ad dominum. quod etiā Apostolo uotū fuit. Nimirū necessaria soboles seruo dei. Satis enim desunt nostra: securi sumus ut liberis uacemus: quærenda nobis one ra sunt, quæ etiā à gentiliū prophanis uitantur, quæ legibus locuntur, quæ parricidijs expugnantur. Nobis quidem plurimū importuna, quantum fi/ dei periculosa. Cur enim dominus uæ prægnantibus & nutricātibus cecinit nisi quia filiorum impedimenta testatur, in illa die expeditionis incōmodū futura? utiq; nuptias imputaturus. Tum autem ad uiduas non pertinebit: ad primam angeli tubam expedite prosilient. Quamcunque pressuram persecutionémque libere perferent: nulla in utero, nulla in uberibus æstuante sarcina nuptiarum. Igitur siue carnis, siue seculi, siue

Fort. cōpensans uel compensabis.

Al's Gallicos mulos

Adhuc baiulos agūt Germani, hodie Pō tificij corporis ge/ statores.

Appareas, hoc est, inseruias. unde ap/ paritores.

Amarissima libero/ rum uoluptas.

εἰρωνικῶς.

Fort. locantur.

Dies expeditionis, dies ultimi iudicij.

posteritatis gratia nubet,nihil ex istis necessitatibus dei seruis:ut nõ satis ha
beam semel alicubi earum succubuisse,& uno matrimonio omnẽ concupi/
scentiã huiusmodi expiasse.Nubamus cottidie,& nubentes à die illo dep̃/
hendamur,ut Sodoma & Gomorrha. Nam illic nõ utiq; nuptias & mer/

Nubebãt et emebãt.

cimonia solũmodo agebant:sed cũ dicit,nubebant & emebant, insigniora
ipsa carnis & seculi uitia detinentes,quæ à diuinis disciplinis plurimũ auo/
cent.Alterum per lasciuiendi uoluptatem:alterum per acquirendi uolunta/
tem.Etenim illa tunc cæcitas longe à finibus seculi habebatur.Quid ergo fi
et,si quæ olim detestabilia sunt penes dominũ,ab his nos nunc arceat.Tẽ/
pus,inquit,in collecto est.sup̄est,ut qui matrimonia habent,tanquàm non
habẽtes agant.Quod si habent,obliterare debent quod habent:quãto ma

For. habentes obliterare.

gis non habentes,prohibentur repetere quod non habẽt: ut cuius maritus
de rebus habuit,exinde quietem sexui suo nubendi abstinentia iniungat:

For. de rebus abijt.

quam pleræq; Gentilium fœminarum memoriæ charissimorum maritorũ

*Forte*parentant.*

parcant.Cum quid difficile uidetur,difficiliora alios obeuntes recenseamꝰ.
Quot enim sunt qui statim à lauacro carnẽ suã obsignant? Quot itẽ qui cõ
sensu pari inter se matrimonij debitũ tollunt? Volũtarijs spadonibus ꝓ cu
piditate cœlesti saluo matrimonio abstinẽtia toleratur,quãto magis adem
pto? Credo eñ difficilius saluũ derelinqui,quàm amissum non desiderari.
Durũ planè & arduũ satis cõtinẽtia sancta fœmina post uiri excessum dei
causa,cũ Gentiles Satanæ suo & uirginitatis & uiduitatis sacerdotia perse/
rant? Romæ quidẽ quæ ignis illius inextinguibilis imaginẽ tractant,auspi/

Acreæ Iunonis meminit Pausanias.

cia pœnæ suæ cũ ipso dracone curantes,de uirginitate censentur. Aceæ Iu/
noni apud Aegium oppidũ uirgo sortitur:& quæ Delphis insaniunt, nube
re nesciunt.Cæterum uiduas Aphricanæ Cereri assistere scimus, durissima

For. matrimonij, uel matrimoniorum.

quidẽ obliuione matrimonio adlectas. Nã manentibus in æternum uiris
nõ modo thoro decedunt, sed & alias eis utiq; ridentibus loco suo insinu/
ant,adempto omni cõtactu usq; ad osculũ filiorũ,& tamẽ durante usu p̄se
uerant in tali uiduitatis disciplina,quæ pietatis etiam sanctæ solatia exclu/

Oscula.

dit.Hæc diabolus præcipit & auditur:prouocat nimirũ dei seruos cõtinẽtia

*Forte * quasi ex æquo cõtinentiũ gehẽnæ sacerdotum.*

suorũ,*quasi ex æuo cõtinentiã gehẽnæ sacerdotẽ.Nam inuenit quomodo
homines etiam bonis sectationibus perderet:& nihil apud eũ refert, alios
luxuria,alios cõtinentia occidere.Nobis cõtinentia ad strumentũ æternita
tis demõstrata est à domino salutis deo,ad testimoniũ fidei,ad cõmenda/
tionẽ carnis istius exhibendæ sup̄uenturo indumẽto incorruptibilitatis ad
sustinendã nouissime uoluntatẽ dei.Sup̄ hæc enim recogites moneo,nemi
nẽ ex dei uoluntate de seculo duci, si nec folium quidem ex arbore sine dei
uoluntate dilabitur.Idem qui nos mũdo infert,idẽ & educat necesse est.Igi
tur defuncto per dei uoluntatẽ,etiã matrimoniũ dei uoluntate defungitur.
quid tu restaures,cui finẽ deus posuit? quid libertatẽ collatã tibi iterata ma

Fort. Abliga. pro solutus.

trimonij seruitute fastidis? Obligatꝰ es,inquit,matrimonio,ne quæsieris ob
ligationẽ.

ligationem. Nam & si nō delinquas renubendo, carnis tamē pressurā subse qui dicit. Quare facultatē cōtinentiæ, quantum possumus, non diligamus? quā primū obuenerit imbibamus: ut quod in matrimonio non ualemus, in uiduitate sectemur. Amplectenda occasio est, quæ ademit quod necessitas imperabat. Quantū detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplinæ ecclesiæ, præscriptio Apostoli declarat, cū digamos non sinit præsidere, cū uiduā allegi in ordinationē nisi uniuiram nō cōcedit: arā enim dei mundā proponi oportet. Tota illa ecclesia candida de sanctitate describitur. Sacerdotiū uiduitatis, & celebratū est apud natiōes pro diaboli scilicet æmulatione. Regem seculi Pontificē maximū rursus nubere, nefas est: quantū deo sanctitas placet, cū illū etiam inimicū adfectat: non utiq; ut alicuius boni adfinis, sed ut dei domini placita cū cōtumelia adfectans. Nā de uiduitatū honoribus apud dominū uno dicto eius per prophetā expeditum: Iuste facito uiduæ & pupillo, & uenite disputemus, dicit dominus. Duo ista nomina inquantū de spe qui humano, intantū diuinæ misericordiæ exposita, suscepit tueri. Pater omniū uide, quàm ex æquo habetur, qui uiduæ benefecit. quanti est uidua ipsa, cuius adsertor dominus disputauit? Non tantū uirginibus datū opinor, licet in illis integritas solida & tota sanctitas de proximo uisura sit faciem dei. Tamē uidua habet aliquid operosius: qa facile est nō appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris nunquàm. Gloriosior cōtinētia quæ ius suū sentit: quæ quid uiderit, nouit. Poterit uirgo felicior haberi, at uidua laboriosior. Illa, quod bonū semp habuit, ista quod bonū sibi inuenit. In illa gratia, in ista uirtus coronat̃. Quædam enim sunt diuinæ liberalitatis, quædam nostræ operatiōis. Quæ à domino indulgentur, sua gratia gubernantur: quæ ab homine captantur, studio perpetrantur. Stude igitur ad uirtutem continentiæ, modestiæ, quæ pudori procurat: sedulitati, quæ nugas non facit: frugalitati, quæ seculū spernit. Conuictum atq; cōmercia deo digna sectare, memor illius uersiculi, sanctificati per Apostolum:

Ordinatio. *For. cū illā etiam inimicus* *For. despectui humano.* *Virgo. Vidua.*

Bonos corrumpunt mores congressus mali.

Menander, φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί.

Loquaces, otiosæ, uinosæ, curiosæ cōtubernales, uel maxime proposito uiduitatis officiunt. Per loquacitatē inrepunt uerba pudoris inimica: p otium seueritate deducūt: p uinolentiā quiduis mali insinuant: p curiositatis æmulationē libidines cōuehunt. Nulla huiusmodi fœminarū de bono uniuiratus loqui nouit: deus enim illis (ut ait Apostolus) uenter est, ita & quæ uentri propinqua. Hæc tibi iam hinc cōmendo cōserua carissima post Apostolum quidem ex habundanti retractata, sed tibi etiam solatio futura, quod meam memoriam, si ita euenerit, in illis frequentabis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI PRIMI AD VXOREM, FINIS.

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBRI PER BEATVM RHENANVM.

VLIERES quædam Christianæ præsertim locupletiores, defunctis maritis suis, ambitiōis ac gloriæ studio, gentilibus nubebant, quas Christianorum pudebat ut humilium & tenuiū. Nam tum rerum summa adhuc apud ethnicos erat. Illi regnabant, præsidebant, dominabantur. Christiani alieni ab omni republicæ administratione uiuebant, imò uerius latebant sola modestia noti. Itaq; cum uideret indecens istud renubentium mulierum exemplum, hoc posteriore libro præmoniturus uxorem suam, de mulieribus illis disserit, quæ sibi Gentiles maritos iungebant, ostendens hoc impie factū, & præter Pauli sententiam, qua se tuebantur illæ. Mox cōmemorat impedimenta, quæ cōtingunt ex huiusmodi coniugio, dum non libere licet obseruationibus Christianismi uacare. Quo loco præcipua nostræ religiōis studia ac officia recēset, quibus illa ætas usa est, de Statione, de Ieiunijs, de Processione, que referebat Iudaicum populū obuium CHRISTO factum, & Apostolos exeuntes in montē, cum CHRISTVS in cœlos ascenderet, De uisitatione fratrum, hoc est, Christianorum male affectorū, De peruigilio Paschæ: quod propterea celebrari putat Hieronymus, quia Iudæorū traditio sit, CHRISTVM media nocte uenturum in similitudinem Aegyptij temporis. Vnde reor, inquit ille, & traditionem Apostolicam permansisse, ut in die uigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceat, expectantes aduentum CHRISTI, & postquàm illud tempus transierit securitate præsumpta, festum cunctis agentibus diem. Meminit præterea de dominico conuiuio, de uisitandis captiuis, de exosculatione fratrum, hoc est, Christianorum: de ablutione pedum, de cōmunicatione cibi & potus & hospitij, de signo crucis, de precatione nocturna: de eucharistia, quæ ante omnem cibum sumebatur, de sacra Christianorum cantillatione. In fine matrimoniū laudibus uehit, quo Christiana Christiano copulatur. Nimirum quod tunc Christianismo satisfacere liceat, cum (ut ipsius utar uerbis) libere æger uisitatur, indigens sustentatur, eleemosynæ fiunt sine tormento, sacrificia sine scrupulo (uidelicet dum uxori suæ non timet præsens ipse quoq; in sacrificio maritus.) Cottidiana diligentia sine impedimento, Non furtiua signatio (nam mulier Christiana non audebat Gentili marito spectante, se signare, sed furtim hoc faciebat.) Non trepida gratulatio (quia mulier salutando Christianum, adulterij suspicionē mouebat gentili marito.) Non muta benedictio: nam apud maritum ethnicum non licebat prolata uoce CHRISTO gratias agere. Id quod ipse exponit, cum subdit, Sonant inter duos psalmi & hymni, & mutuo prouocant quis melius deo suo canat.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBER SECVNDVS AD VXOREM.

ROXIME tibi dilectissima in domino cõserua, quid fœminæ sanctæ matrimonio quacunque sorte adempto sectandũ sit, ut potui prosecutus sum. Nunc ad secunda consilia conuertamur, respectu humanæ infirmitatis quorundam exemplis admonentibus, quæ diuortio uel mariti excessu oblata cõtinentiæ occasione, non modo abiecerũt opportunitatem tanti boni, sed ne in nubendo quidem rursum disciplinæ meminisse uoluerunt, ut in domino potissimum nuberent. Itaque mihi confusus est animus, ne qui te nuper ad uniuiratus & uiduitatis perseuerantiam hortatus sum, nũc mentione nuptiarum, procliuum tibi labendi ab altioribus faciam. Quod si integre sapis, certes istud seruandũ tibi esse, quod sit utilius: quod uero difficile est, & non sine necessitatibus: & hoc maximum propositum uitæ supremi præsidij: nec mihi de isto quoque referendi ad te causæ fuissent, nisi grauiorem meam sollicitudinem comprehendissem. Nam quanto grandis est continentia carnis, quæ uiduitatẽ ministrat, tanto si non sustineatur, ignoscibilis uideri potest: difficilium enim facilis est uenia. Quanto autem nubere in domino perpetrabile est, uti nostræ potestatis, tanto culpabilius est non obseruare quod possis. Eò accedit quod Apostolus de uiduis quidem & nuptis, ut ita permaneant suadet, cũ dicit: Cupio aũt omnes ex eo exemplo perseuerare. De nubẽdo uero in domino, cum dicit tantum in domino, iam non suadet, sed exerte iubet. Igitur in ista maxime specie nisi hoc sequimur, periclitamur: quia suasum impune quid negligas quàm iussum. quod illud de consilio ueniat, & uoluntati proponatur: hoc autem de potestate descendat, & necessitate obligetur: illic libertas, hic contumacia delinquere uideatur. Igitur cum quædã istis diebus nuptias suas de ecclesia tolleret, id est, gentili cõiũgeretur: idque ab alijs retro factum recordarer, miratus aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorũ præuaricationem, quod nulla scriptura eius factam licentiã proferrẽt, Nunquid, inquam, de illo capitulo sibi blandiuntur, primæ ad Corinthios, ubi scriptum est: Si quis frater infidelem habet uxorem, & illa matrimonio cõsentit, ne dimittat eam. Similiter mulier fidelis, infideli nupta, si cõsentanea maritum experitur, ne dimiserit eum. Sanctificatur enim infidelis uir à fideli uxore, & infidelis uxor à fideli marito: cæterum immũdi essent filij uestri. Hanc motionem fors fidelibus inuinctis simpliciter intelligendum, putent etiam infidelibus nubere licere, qui ita interpretantur. Absit ut sciens se circũscribat,

Fo r. meo uel ex meo

Fort. inuentis.

cumſcribat. Cæterum manifeſtum eſt ſcripturam iſtam eos fideles deſignare, qui in matrimonio gentili inuenti à dei gratia fuerunt, ſecundum uerba ipſa: Si quis, inquit, fidelis uxorem habet infidelem: nō dicit uxorē duci infidelem, oſtendit iam in matrimonio agentem mulieris infidelis, mox gratia dei conuerſum perſeuerare cum uxore debere, ſcilicet propterea ne qui fidē conſecutus putaret ſibi deuertendum eſſe ab aliena iam & extranea quodā modo fœmina: adeo & rationem ſubĳcit, in pace nos uocari à domino, & poſſe infidelem à fideli per uſum matrimonĳ lucrifieri. Ipſa etiam clauſula hoc ita intelligendum eſſe confirmat, ut quiſque, ait, uocatur à domino ita perſeueret: uocantur autem gentiles, opinor, nō fideles: quod ſi de fideli ante matrimoniū pronunciaſſet, abſolute permiſerat ſanctis uulgo nubere: ſi uere permiſerat, nunquàm tam diuerſam atq; contrariam permiſſui ſuo pronunciationem ſubdidiſſet, dicens: Mulier defuncto uiro libera eſt, cui uult nubat, tantum in domino. Hic certe nihil retractandum eſt: nā de eo quod tractari potuiſſet, CHRISTVS cecinit: ne, quod ait, cui uelit nubat, male uteremur, adiecit, tantum in domino, id eſt in nomine domini, quod eſt indubitate Chriſtiano. Ille igitur CHRISTVS ſanctus, qui uiduas innuptas integritati perſeuerare mauult, qui nos ad exemplum ſui hortatur, nullam aliam formam repetūdarum nuptiarum niſi in domino præſcribit, huic ſoli conditioni continentiæ detrimenta concedit: tantum, inquit, in domino.

Forte *adiecit

*Abiecit pondus legis ſuæ tantum. quo ſono & modo enunciaueris dictū iſtud: & oneroſum eſt, & iubet, & ſuadet, & præcipit, & hortatur, & rogat, & cōminatur: detractata & experta ſententia eſt, & ipſa ſui breuitate fœcūda: ſic ſolet diuina ūxor ſtatim obſerues. Quis enim intelligere poſſit pericula multa & uulnera fidei in huiuſmodi nuptĳs quas prohibet Apoſtolus prouidiſſe: & primo quidem carnis ſanctæ in carne gentili inquinamentū præcauiſſe. Hoc loco dicit aliquis, quid ergo refert inter eum qui in matrimonio gentilis à domino allegitur, & olim id eſt ante nuptias fidelem, ut non proinde carni ſuæ caueant: alter arceatur à nuptĳs infidelis, alter in his perſeuerare uideatur: cur ſi à gentili inquinamur, non & ille diſiungitur, quemadmodum iſte nō obligatur? Reſpondebo ſi ſpiritus dederit, ante omnia allegās dominū magis ratum habere matrimoniū nō cōtrahi, quàm omnino diſiungi: deniq; diuortium prohibet, niſi ſtupri cauſa, continentiā uero cōmēdat. Habet igitur ille perſeuerandi neceſſitatem, hic porrò etiam nō nubēdi poteſtatem. Tunc ſi ſecundum ſcripturam qui in matrimonio gētilis à fide deprehenduntur, erunt: ac propterea nō inquinantur, cum ipſis alĳ quoque ſanctificantur: ſine dubio iſti, qui ante nuptias ſanctificati ſunt, ſi extraneæ carni cōmiſceantur, ſanctificare eam nō ſint deprehenſi: dei autem gratia illud ſanctificat, quod inuenit: ita quod ſanctificari nō potuit, immundū eſt: quod immundū eſt, cum ſancto non habet partem, niſi ut de ſuo inquinet & occidat. Hæc tria ſunt. fideles gentiliū matrimonia ſubeuntes, ſtupri reos eſſe cōſtat

esse cõstat, & arcendos ab omni cõmunicatione fraternitatis, ex literis Apostoli dicentis, Cum eiusmodi nec cibum sumendum. At nunquid tabulas nuptiales de illo apud tribunal domini proferemus? Et matrimonium rite contractum allegabimus quod uetuit ipse? non adulterium est quod prohibetur? non stuprũ est extranei hominis admissio? minus templum dei uiolat. minus membra CHRISTI cum membris adulteræ cõmiscet. Quod sciã, non sumus nostri, sed precio empti. & quali precio? sanguine dei. Lædentes igitur carnem istam, eum lædimus. De ꝓximo quid sibi uoluit ille qui dixit, delictum quidem esse extraneo nubere, sed minimum, cum aliâs deposita carnis iniuria ad dominum pertinentis. Omne delictũ uoluntarium in domino grande est. Quanto enim potestas uitandi fuit, tanto contumaciæ crimen oneratur. Recenseamus nunc cætera pericula & uulnera, ut dixit, fidei ab Apostolo prouisa, non carnis tantũ uerum etiam ipsius spiritus molestissima. Quis enim dubitet obliterari cottidie fidem cõmercio infideli? bonos corrumpunt mores confabulationes malæ. quanto magis cõiunctus & indiuiduus usus? Quæuis mulier fidelis dominum obseruet necesse est. & quomodo potest duobus dominis deseruire domino & marito, adde gentili? Gentilem enim obseruãdo gentilia exhibebit, formam, extructionem, mũditias seculares, blanditias turpiores, ipsa etiam matrimonij secreta maculosa: nõ ut penes sanctos officia sexus, cum honore ipsius necessitatis, tanquã sub oculis dei modeste & moderate transiguntur. sed uiderit qualiter uir officia pendat domino. Certe nõ potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli seruum, procuratorem domini sui ad impedienda fideliũ studia & officia: ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas: si ieiunia obseruanda sunt, maritus eadem die conuiuium exerceat: si procedẽdum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Quis enim sinat cõiugem suam uisitandorum fratrum gratia, uicatim aliena & quidem pauperiora quæq; tuguria circuire? Quis nocturnis conuocationibus, si ita oportuerit, à latere suo eximi libenter feret? Quis deniq; solẽnibus Paschæ abnoctantem securus sustinebit? quis ad conuiuiũ dominicum illud, quod infamant, sine sua suspitione dimittit? quis in carcerẽ ad osculanda uincula martyris reptare patietur? Iam uero alicui fratrum ad osculum conuenire, aquã sanctorum pedibus offerre, de cibo, de poculo inuadere, desiderare, in mente habere. si & peregre frater adueniat, quod in aliena domo hospitium? si cui largiendum erit, horreum, poma præclusa sunt. Sed aliqui sustinent nostra nec obstrepunt. Hoc est igitur delictum, quod gentiles nostra nouerũt, quod sub cõscientia iustorum sumus. quod beneficiorum eorum est si quid operamur. Non potest se dicere nescire qui sustinet: aut si cælatur quia non sustinet, timetur. Cum autem scriptura utrunq; mandet, & sine alterius conscientia, & sine nostra pressura operari domino, nihil interest in qua parte delinquas, aut in conscientia mariti si sit ut patiens in cõflictationẽ tui, dum

Statio.
Ieiunia.
Processio.
Visitatio fratrum. Hoc est Christianorum ægrotantium.
Conuocationes.
Peruigilium noctis Paschalis.
DOMINICVM CONVIVIVM.
Visitatio captiuorum.
Exosculatio fratrũ.
Ablutio pedum.
Cõmunicatio cibi et potus et hospitij.
Fort. istorum.

uitatur impatiens. Nolite, inquit, margarita uestra porcis iactare, ne concu cent ea, & conuersi uos quoque euertant. Margarita uestra sunt cottidiana cõ uersationis insignia. quãto curaueris ea occultare tanto suspectiora feceris, & magis cauenda gentili curiositati. Latebis ne tu cum lectulum, cum corpusculum tuum, signas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam per noctem exurgis oratum, & nõ Magiæ aliquid uideris operari? nõ sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes, & si sciuerit panem, non illum credit esse qui dicitur. & hæc ignorans quisque rationem simpliciter sustinebit, sine gemitu, sine suspitione panis an ueneni? Sustinent quidem, sed ut inculcent, ut inludant huiusmodi fœminis, quarum arcana in periculum quod credunt seruent, si forte lædantur, ipsi sustinent: quarum dotes, obiectionem nominis, mercedem silentij faciant, scilicet apud arbitrum speculatorem litigaturi. Quod plerique non prouidentes aut re excrutiata, aut fide perdita recensuerunt. Moratur dei ancilla cum Laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus dæmoniûm, omnibus solennibus regum, incipiente anno incipiẽte mense, nidore thuris agitabitur. Et procedit de ianua laureata & lucernata, ut de nouo consistorio libidinum publicarum: discumbit cum marito in sodalitijs, sæpe in opinionis. Et ministrabit nõnunquam iniquis, solita quondam sanctis ministrare: & non hinc præiudicium damnationis suæ adconnoscet: eos obseruabit quos erat iudicatura: de cuius manu desiderabit, de cuius poculo participabit. Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabit? Audiat sanè audiat aliqd dei cœna de taberna, de gehenna. quæ dei mentio? quæ CHRISTI inuocatio? ubi fomenta fidei de scripturarum interfectiõe? ubi spiritus refrigerium? ubi diuina benedictio? omnia extranea, omnia inimica, omnia damnata, ad terrendæ salutis à malo immissa. Hæc si ei quoque euenire possint qui in matrimonio gentilis fidem adepti moratur, tamen excusantur, ut in ipsis deprehensi à deo, & iubentur perseuerare, & sanctificantur, & spem lucrationis accipiunt. Si ergo ratum est apud deum matrimonium huiusmodi, cur non prospere cedat, ut & à pressuris, & angustijs, & impedimentis, & inquinamentis non ita lacessatur, iam habẽs ex parte diuinæ gratiæ patrociniũ? nam & ad aliquam quæ uirtutem cœlestem documentis dignationis alicuius uocatus, terrori est gentili quo minus sibi obstrepat, minus sit & minus speculetur, sensit magnalia. uidit expedimenta. Scit meliorem factum, sic & ipse candidatus est timoris. ita facilius huiusmodi lucro fiunt, in quos dei gratia cõsuetudinem fecit. Cæterum aliud est intro & sponte in prohibita descendere. quæ domino non placent, utique dominum offendunt, utique malo se inferunt. Hoc signi erit ut solis, quod solis petitoribus placet nomen Christianum. deo inueniuntur qui tales nõ exhorreant, ut exerta eminent, ut arripiant, ut à fide excludant. Habes causam qua non dubites nullum huiusmodi matrimonium prospere decurri. à malo conciliatur, à domino uero damnatur.

Ad hoc

Signatio crucis. *Precatio nocturna* EVCHARISTIA.

Lares.

Fort. in cauponis.

Cantillabant Christiani de rebus sacris.

Nam & ad aliq.) uidetur sensus esse Tert. Quod marit⁹ ethnicus uxori Christianismũ amplexæ hoc cõfert, ut tutior sit à calumnijs gẽtiliũ: & ipse interim uocatus ad uirtutẽ cœlestẽ propter cohabitationem uidelicet mulieris iã Christianæ, paulatim uitã ac mores suos in melius mutat. Et sic ex impari cõiugio sua cuique coniugũ oritur utilitas. Vxor fit tutior, maritus melior.

Fort. ultro et spõte.

Fort. Ideo inu.

Fort. exerte animẽt.

Proci mulierum Christianarũ, fingebant sibi placere Christianismum.

Adhoc quæramus an iure, quasi reuera despectatores diuinarum sententiarum, Nónne quique domini & disciplinæ tenacissimi seruis suis foras nubere interdicunt. scilicet ne in lasciuiam excedant, officia deserant, dominica extraneis promant. Nónne insuper censuerunt seruituti uindicandos, qui cum alienos seruos post dominorum denunciationem in consuetudinem perseuerauerunt. Seueriores habebuntur terrenæ disciplinæ cœlestibus præscriptis? ut gentiles quidem extraneis iuncti, libertatem suam amittant: nostræ uero diaboli seruos sibi coniungant & in statu suo perseuerent. scilicet negabunt sibi à domino per Apostolum eiusdem denunciatum. Quam huius amentiæ causam detineam, nisi fidei imbecillitatem pronam semper in concupiscentiam secularium gaudiorum? Quod quidem plurimum in lautioribus deprehensum est. nam quanto diues aliqua est commatrona nomine inflata, tanto capacem domum oneribus suis requirit, campum in quo ambitio decurrat. sordent talibus ecclesiæ. difficile in domo dei diues, ac si quis est, difficile cœlebs. Quid ergo faciãt? unde nisi à diabolo maritum petant? donum exhibendæ sellæ, & mulabus cinerarijs peregrinæ proceritatis? Christianus ista etiam diues fortasse non præstet. Quæso te gentilium exempla proponas tibi. pleræq; & genere nobiles & re beatæ, pessimis de ignobilibus & mediocribus simul coniungũtur, aut ad luxuriam inuentos, aut ad licentiam expectatos. Nonnullæ se libertis & seruis suis conferunt, omnium hominum existimatione despectandũ, modo habeatur à quibus nullum impedimentum libertatis suæ timeant. Christianam fidelem fideli rerum minori nubere piget, locupletiorem fugam in uiro paupere. Nam si pauperum sunt regna cœlorum, quia diuitum non sunt, plus diues in paupere inueniet maiore dote. Sit illa ex æquo in terris, quæ in cœlis forsitan nõ erit. Dubitandum & inquirendum & identidem deliberandum est, an ideo sit inuectis dotalibus cui deus censum suum credidit? Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater rato habet? Nam nec in terris filij sine consensu patrum rite & iure nubent. Quale iugum fideliũ duorum unius spei, unius uoti, unius disciplinæ, eiusdem seruitutis? ambo fratres, ambo conserui, nulla spiritus carnisue discretio. Atquin uere duo in carne una. ubi caro una, unus & spiritus. Simul orant, simul uolutãtur, & simul ieiunia transigunt, alterutro ducentes, alterutro hortantes, in ecclesia dei pariter, in connubio dei pariter, in angustijs, in refrigerijs, neuter alterum cælat, neuter alterum uitat. neuter alteri grauis est. libere æger uisitatur, indigens sustentatur. Eleemosynæ sine tormento, sacrificia sine scrupulo, Cottidiana diligentia sine impedimento. Non furtiua signatio, non trepida gratulatio, non muta benedictio, sonant inter duos psalmi & hymni, & mutuo prouocant quis melius deo suo canet. Talia CHRISTVS uidens & audiens gaudet. his pacem suam mittit. ubi duo ibi & ipse. ubi & ipse, ibi

Fort. Adhuc.

Fort. alieno seruo

Aliâs et matrona.

Fort. onerarijs.

Fort. inuentis & mox, expectatis.

Fort. futurã in uiro

Fort. inuestis pro carente.

Matrimoniũ inter Christianos.

Oblatio fiebat in confirmationem matrimonij.

Visitatio ægrotantis.

Sustentatio indigẽtis.

Eleemosynæ.

Sacrificia.

Cottidiana diligentia.

Signatio.

Gratulatio.

Benedictio.

& malus non eſt. Hæc ſunt quæ Apoſtoli uox illa ſub benignitate intellegēda nobis reliquit. Hæc tibi ſuggere, ſi opus fuerit. his te ab exemplis quorundam reflecte. Non licet aliter fidelibus nubere. & ſi liceret, nō expediret.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI SECVNDI AD VXOREM FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

FABIVS presbyter cum perſecutio quædam immineret Chriſtianis, quæſiuit ex Tertulliano, num fugere liceret, & uitam precio redimere. nam uerebatur ne plebeculam ſuā conuocare non poſſet præſertim in Dominicis ſolēnibus. Et iā quædā eccleſiæ Chriſtianiſmū redimēdo tributū numerarāt Beneficiario Ceſaris, in rationariū, quā ipſe matricē appellat, inter uectigales relatæ. Ei quæſtiōi reſpōdit obiter primū uerbis breuibus. deinde de eadem re librum hunc paulo copioſius conſcripſit. Aſſerit autē non fugiendum eſſe, ſed fortiter pro CHRISTO moriendum, quando etiam tentationes & perſecutiones à deo nobis immittantur. Et uult præceptum illud CHRISTI, Cum autem perſequentur uos in ciuitate iſta, fugite in aliam, omnino temporale fuiſſe. Concluditq; his uerbis. Si interdiu colligere non potes, inquit, habes noctem luce CHRISTI luminoſam. Non potes diſcurrere per ſingulos, ſi tibi in tribus eſt eccleſia. Melius eſt turbas tuas aliquando non uideas, quàm addicas hoc eſt uendas. Meminit hic nimiū magnifice Paracleti Montanici. Proinde diuus Hieronymus in catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorum Tertulliani uolumina cenſens, librum de perſecutione nominatim aduerſus eccleſiam ſcriptum teſtatur. Nam conſtat Chriſtianos in perſecutionibus paſſim fugiſſe.

ARGVMENTI FINIS.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE FVGA IN PERSECVTIONE LIBER.

VAESISTI proxime Fabi frater fugiendũ necne sit in persecutione, quod nescio quid annunciaretur. Ibidem ego oblocutus aliquid pro loco ac tẽpore & quarundam personarum importunitate, semitractatam materiam abstuli mecum, plenius eam de stilo nunc renunciaturus, utpote quam ei tua consultatio cõmendarat, & conditio temporũ suo iam nomine iniunxerat. Quãto enim frequẽtiores imminent persecutiones, tanto examinatio procuranda est, quomodo eas excipere fides debeat. Procuranda autem examinatio penes suos, si forte paracletum nõ recipiendo deductorem omnis ueritatis, merito adhuc etiam alijs quæstionibus obnixi estis. Igitur consultationi tuæ ordinẽ quoq; induimus, animaduertẽtes ante determinari oportere de statu ipsius persecutionis, utrum à deo obueniat an à diabolo, quo facilius de obitu eius cõstare possit. Omnis enim rei inspectio, autore cognito planior. Satis est quidem perscribere nihil fieri sine dei uoluntate. sed non statim hac sententia cæteris retractauimus. Locum dabimus ne à præsenti articulo auocemur, si qui responderit ergo & malum à deo & delictum à deo, nihil iam in diabolo, nihil etiam in nobis ipsis. De persecutione nunc quæritur. Circa hanc interim dixerim, nihil fieri, sine dei uoluntate, respiciẽs eam in primis dignam deo esse, & ut (ita dixerim) necessariam approbationem scilicet seruorum eius, siue reprobationem. Quis est enim exitus persecutionis? quis effectus alius, nisi probatio & reprobatio fidei? qua suos utiq; dominus examinauit. Hoc nomen iudicium est persecutio per quam quis aut probatus aut reprobatus iudicatur. Porrò iudicium soli deo competit. Hæc pala illa quæ & nunc dominicam aream purgat, ecclesiam scilicet, confusum aceruum fidelium euentilans, & discernens frumentum maturum & paleas negatorum. Hæ etiam scalæ quas somniat Iacob, alijs ascensum in superiora, alijs descẽsum ad inferiora demonstrantes. Sic & agonem intellegi capit persecutionem. A quo certamen dicitur, nisi à quo corona & præmia proponũtur? legis edictum agonis istius in Apocalypsi, quibus præmijs ad uictoriam inuitet

Paracletus Montani.

Fort. obnoxij estis.

Iudicium.

Fort. frumẽtũ martyrum & pal.

uitet uel maxime illos qui proprie uicerint in persecutione, uincendo luctati reuera non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitiæ. ita agnosces ad eundem agonothetam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium. Totum quod agitur in persecutione, gloria dei est probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Quod autem ad gloriam dei pertinet, utique ex uoluntate illius eueniet. Sed quando deus magis creditur, nisi cum magis timetur? nisi in tempore persecutionis? ecclesia in attonito est, tunc & fides in expeditione sollicitior, & disciplinatior in ieiunijs, & stationibus, & orationibus, & humilitate, in alterutra diligentia, & dilectione, in sanctitate, & sobrietate. Non enim uacatur nisi timori & spei. Adeo & ex hoc ipso ostenditur nobis, nō posse diabolo deputari eam quæ meliores efficit dei seruos. Si, quod iniquitas à deo nō est, sed à diabolo, persecutio autem ex iniquitate consistit (quid enim iniquius, quàm ueri dei antistites omnes sectatores ueritatis nocentissimorum more tractari?) ideo uidetur persecutio à diabolo euenire, à quo iniquitas agitur: ex qua constat persecutio. Scire debemus quatinus nec persecutio potest sine iniquitate diaboli, nec persecutio fidei sine persecutione, propter probationem fidei necessariam iniquitatem, non patrocinium præstare persecutionem, sed ministerium. Præcedere enim dei uoluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis. Sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quæ ratio est probationis. Nam & aliâs inquantum iustitiæ iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonia eius, cuius est æmula, ut sic iustitia iniquitate perficiatur, quomodo uirtus in infirmitate perficitur. Nam infirma mundi electa sunt à deo, ut confundantur fortia, & stulta eius ut confundatur sapientia. Ita & iniquitas adhibetur, ut iustitia probetur confundens iniquitatem. Igitur quod ministerium, non est arbitrij, sed seruitij. Arbitrium enim domini persecutio, propter fidei probationem. ministerium autem iniquitas diaboli, propter persecutionis instructionem. Ita eam per diabolum, si forte non à diabolo euenire credimus. Nihil Satanæ in seruos dei uiui licebit, nisi permiserit dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum, in tentationem uictricem: aut homines eius fuisse traducat, qui defecerint ad illum. Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tentationem, nisi à deo accepisset potestatem, nec in substantiam quidem eius, nisi dominus ecce, dixisset, omnia quæ sunt ei, in manu tua do, in ipsum autem ne extenderis manum. Denique nec extendit nisi postea quàm & hoc postulanti dominus & cæteris, Trado tibi illum, tantum animam eius custodi. Sic & in Apostolos facultatem tentationis postulauit, non habens eam nisi ex permissu. Siquidem dominus in Euangelio ad Petrum: Ecce inquit postulauit Satanas ut cerneret uos uelut frumentum, ne deficeret fides tua, id est ne tantum diabolo permitteretur, ut fides periclitaretur. Quo ostenditur, utrunque apud deum esse,

& concussionem

Fort. præstare persecutioni.

Fort. tentatione uictrice.

& concuſſionem fidei & protectionem, cum utrunque ab eo petitur. Concuſſio à diabolo, protectio à filio. Et utique cum filius dei protectionem fidei habet in ſua poteſtate, quam à patre poſtulat à quo omnem accipit poteſtatem in cœlis & in terris, quale eſt ut concuſſionem fidei diabolus in manu ſua habeat? Sed in legitima oratione cum dicimus ad patrem. Ne nos inducas in tentationem (quæ autem maior tentatio quàm perſecutio?) ab eo illam profitemur accidere, à quo ueniam eius deprecamur. Hoc eſt enim quod ſequitur: Sed erue nos à maligno, id eſt ne nos induxeris in tentationem, permittendo nos maligno. Tunc enim eruimur diaboli manibus cum illi non tradimur in tentationem. Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit poteſtatem, niſi eam de deo impetraſſet. Tantam poteſtatem habet, ut in oues dei habeat? poſſum dicere porcorum quoque ſetas tunc numeratas apud deum fuiſſe, ne dum capillos ſanctorum. Habere uidetur diabolus propriam iam poteſtatem, ſi forte, in eos qui ad deum non pertinent, ſemel in ſtillam ſitulæ & in puluerem areæ & in ſaliuam nationibus deputatis à deo, ac per hoc diabolo expoſitis in uacuam quodammodo poſſeſſionem. Cæterum in domeſticos dei nihil illi licet ex propria poteſtate, quia quando liceat, id eſt ex quibus cauſis, exempla in ſcripturis ſignata demonſtrant. Aut enim ex cauſa probationis conceditur ei ius tentationis prouocato uel prouocanti uti ſuperioribus. Aut ex cauſa probationis traditur ei peccator quaſi carnifici in pœnam, ut Saul, & abceſſit, inquit, ſpiritus domini à Saule, & concutiebat eum ſpiritus nequam à domino & ſuffocabat eum. Aut ex cauſa cohabitationis, ut Apoſtolus refert datum ſibi ſudem Angelum Satanæ ut colaphizetur: nec hanc ſpeciem permitti diabolo in ſanctos humiliandos per carnis uexationem, ſimul ut & uirtus tolerantiæ ſcilicet in infirmitate perfici poſſit. Nam & ipſe Apoſtolus Phygelum & Hermogenem tradidit Satanæ uti emendentur, ne blaſphement. Vides iam & à ſeruis dei facilius diabolum accipere poteſtatem, tanto abeſt ut eam ex proprietate poſſideat. Cum ergo & hæc exempla magis in perſecutionibus eueniant, ſiquidem magis tunc probamur uel reprobamur, & magis tunc humiliamur uel emendamur, ab eo permittatur uel imperetur neceſſe eſt, catholice fieri hæc, à quo & ex parte, ſcilicet ab illo qui dicit, Ego ſum qui facio pacem & condo mala, id eſt bellum. Hoc eſt enim contrarium paci. Noſtræ autem paci quod eſt bellum, quàm perſecutio? ſi perſecutionis uel maxime exitus, aut uitam auferunt, aut mortem, aut plagam, aut ſanationem: habes autorem eiuſdem. Ego percutiam & ſanabo, ego uiuificabo & mortificabo. Vram, inquit, illos ſicut uritur aurum: & probabo, inquit, illos ſicut probatur argentum. Cum enim exurimur perſecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei uſtio & conflatio adminiſtratur ex dei tamen uoluntate. De iſto quis dubitare poſſit ignoro, niſi planè fri-

Legitima oratio oratio domini[...]

Fort. niſi ad ſanctos

uola & frigida fides, deprehendens eos qui timide conueniunt in ecclesiam. Dicitis enim, inquit, quoniam incondite conuenimus, & simul conuenimus, & complures cócurrimus in ecclesiam, quærimur à natióibus, & timemus ne turbentur nationes. Aeae non scitis quod deus omnium sit dominus? & si uelit deus, tūc persecutionem patieris. Si uero noluerit, silebūt nationes. credas utiq;, si tamen in eum deum credis sine cuius uoluntate nec passer unius assis cadit in terram. Nos autem puto multis passeribus antistamus. Igitur si constat à quo persecutio eueniat, possumus iam consultationem tuam inducere, & determinare ex hoc ipso prætractatu, fugiendum in persecutione non esse. Si enim persecutio à deo euenit, nullo modo fugiendum erit, quod à deo euenit: sicut duplex ratio dependit, quia nec debeat euadi, quod à deo euenit: nō debet deuitari, quia bonum. Necesse est enim bonum esse omne quod deo uisum est. & nunquid ideo in Genesi sic positum est & uidit deus quia bonum est, non quod ignoraret bonum esse nisi uidisset, sed ut hoc sono portenderet bonum esse quod deo uisum est? Multa quidem sunt quæ à deo eueniant & alicuius malo eueniant. Imò bonum est à deo, quia à deo euenit, ut diuinum rationale. Quid enim diuinum non rationale, non bonum? Quid bonum, non diuinum? Si autem sensui cuiusque uidetur, non sensus hominis præiudicat statui rerum, sed status sensui. Status enim unusquisque certum quid est, sed dat sensui legem, ita sentientis statum si est. Si autem statu quidem bonum quod à deo uenit, nihil à deo nō bonum, quia diuinum, quia rationale, sensui uero malum uidetur. erit status in toto. sensus in uitio. Statu optima res pudicitia, & ueritas, & iustitia, quæ à multorum sensu displicent. Nunquid ideo status sensus sui addicitur? Ita & persecutio statu bona est, quia diuina & rationalis dispositio. sensui eorum uero quorum malo uenit. Sed quid est, etiam illud malum rationale apud deum habere, cum quis in persecutione euertitur de salute, sicut & bonum illud ratione contingere, cum quis ex persecutione proficit in salute? nisi si irrationaliter quis aut perit apud dominum, aut saluus est: is non poterit persecutionem malum dicere, quæ etiam in malis par bonum est, dum ratione administratur. Ita si bonum persecutio quoquo modo, quia de statu constat, merito definimus quod bonum est uitari non oportere, quia delictum sit quod bonum est recusare, eo amplius quod deo uisum est. Iam uero nec posse uitari, quia à deo euenit cuius uoluntas non poterit eò adigitur qui putant fugiendum, aut malum exprobrant deo, si persecutionem uti malum fugiunt. Bonum enim nemo deuitat. Aut fortiores se deo existimant, qui putant se euadere posse, si deus tale aliquid uoluerit euenire. Sed quod meum est, inquit, fugio, ne peream si negauero. Illius est, si uoluerit etiam fugientem me reducere in medium. Hoc mihi prius responde, certus es negaturum si non fugeris, an incertus? si enim certus, iam negasti, quia præsumendo

Aeae, interiectiones exprobantis.

Fort sentienti.

Fort. sensus ui

Fort. leg. quorū malo uenit, mala. Sed & mox, apud deum haberi.

Sic puto leg. cuius uoluntas non poterit euadi. Igitur qui putant.

mendo te negaturum, id despopondisti de quo præsumpsisti, & uane iam fugis ne neges, qui si negaturus, es iam negasti: si uero incertus es, cur non ex æqualitate incerti metus inter utrunque euentum etiam confiteri te posse præsumis, & saluũ magis fieri quo minus fugias, si cum negaturum te præsumis ut fugias. Iam nũc aut in nobis est utrũque, aut totum in deo. Si in nobis est confiteri aut negare, cur non id præsumimus quod est melius, id est confessuros nos? nisi si uis confiteri, patiaris. Nolle autem confiteri negare est. Si uero in deo totum est, cur nõ totum relinquimus arbitrio eius? agnoscentes uirtutem & potestatem quod possit nos sicut fugientes educere in medium, ita & non fugiẽtes imò & in medio populo cõuersantes obumbrare. Quale est ut ad fugiẽdum, deo honorem reddas, qui possit te etiam fugientem producere in medium, aut constãdum autem inhonores illum, desperans potentiam protectionis ab illo? quanto magis ex hac parte cõstãtiæ & fiduciæ in deum, dicis, Ego, quod meum est, facio, non discedo. Deus si uoluerit, ipse me proteget. Hoc potius nostrum est, stare sub dei arbitrio, quàm fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr cum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiã periculum (ut putabat) nummis redemisset, post totam securitatem quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus & præsidi oblatus, tormẽtis dissipatus, credo pro fugæ castigatione, dehinc ignibus datus, passionẽ quam uitarat, misericordia dei retulit. Quid aliud uoluit dominus nobis demonstrare hoc documento quàm fugiendũ non esse, quia nihil fuga prosit si deus nolit? Imò, inquit, quia præceptũ adimpleuit, fugiens de ciuitate in ciuitatem. Sic enim uoluit quidam fiet ipse fugitiuus argumentari, & qui proinde nolunt intelligere sensum domini illius pronunciationis, ut eam ad uelamentum timiditatis suæ utantur, cum & personas suas habuerit & tempora & causas. Cum cœperint, inquit, persequi uos, fugite de ciuitate in ciuitatẽ. Hoc in persona proprie Apostolorum & in tempora & in causas eorum pertinere defendimus, sicut subsequentes sensus probabunt qui non nisi in Apostolos competunt: In uia nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis, sed ite potius ad oues perditas domus Israhẽlis. Nobis autem & uia nationũ patet, in qua & inuenti sumus, & usque in finem incedimus: & nulla ciuitas excepta est, quo per totum orbem prædicamus: sed nec cura nobis Israhẽlis iniuncta est extra ordinem, nisi quâ & omnibus gẽtibus prædicare debemus. Etiam si apprehendamur non in concilia eorum perducemur, nec in synagogis illorum flagellabimur, sed Romanis utique potestatibus & tribunalibus obijciemur. Si igitur & fugæ præceptũ, Apostolorum cõditio desiderabat, quoniam primo prædicandum erat ad oues perditas domus Israhẽlis, ut ergo perciperetur prædicatio apud quos priores eam perfici oportebat, uti panem ante filij quàm canes sumerent, ideo illis fugere tunc ad tempus præcepit, non propter elidendum periculum proprio nomine persecutionis

Fort. ad constandũ autem.

RVTILIVS.

Fort. quidam & ipse uel etsi.

Quoniã uel quà per.

perſecutionis.atquin perſecutiones eos paſſuros prædicabat & tolerandas docebat,ſed propter profectum annunciationis,ne ſtatu oppreſſis Euangelij quoque diſſeminatio perimeretur. Neque enim quaſi tacite in aliquam ciuitatem tranſfugiendum erat, ſed quaſi ubique annunciaturis, & ex hoc ubiq; perſecutiones ſubituris,donec replerent doctrina ſua. Deniq; nõ conſumabitis,inquit,ciuitates Iſrahêlis. adeo intra terminos Iudææ præceptũ fugæ continebatur. Nobis autem nulla Iudææ præfinitio competit,prædicationis,in omnem iam carnem effuſo ſpiritu ſancto. Itaq; Paulus & Apoſtoli ipſi,memores præcepti dominici,cõteſtantur illud apud Iſrahêl quem iam doctrina ſua impleuerant, Vobis oportuit in primis ſermonem dei tradi,ſed quoniam repuliſtis eum,nec dignos uos æterna uita exiſtimaſtis,ecce conuertimus nos ad nationes.atque exinde cõuerſi & ipſi ſicut anteceſſores inſtituerant,& in uiam nationum abierunt & in ciuitates Samaritarum introierunt,ut in totam ſcilicet terram exiret ſonus eorum, & in terminos orbis uoces eorum. Si ergo ceſſauit exceptio uiæ nationum,& in ciuitates Samaritanorum,cur nõ ceſſauerit & fugæ præceptũ pariter emiſſum? Deniq; ex quo ſaturato Iſrahêle Apoſtoli in nationes tranſierunt, & fugerunt de ciuitate in ciuitatem,nec pati dubitauerunt. Atquin Paulus qui ſe per murum conceſſerat expediri de perſecutione,quâ ad hoc tempus erat præcepti, idem iam in clauſula officij,& in cõſumatione præcepti diſcipulis magnopere deprecãtibus,ne ſe Hieroſolyma committeret paſſurus illic quæ Agabus prophetauerat,ſollicitudini eorum non ſubſcripſit,ſed econtrario quid,inquit,facitis lachrymãtes & conturbãtes cor meũ? Ego enim non modo uincula pati optauerim,ſed etiam mori Hieroſolymis pro nomine domini mei IESV CHRISTI. Atq; ita omnes aierunt,fiat uoluntas domini. Quæ erat uoluntas domini? utiq; nõ fugiendi iam perſecutionem. Cæterum poterãt & priorem domini uolũtatem propoſuiſſe,qua fugere mandauerat,qui illum perſecutionem uitaſſe maluerãt. Igitur cum etiam ſub Apoſtolis ipſis temporale fuerit fugæ præceptum,ſicut & reliquorũ præſcriptorum,non poteſt apud nos perſeuerare quod apud doctores noſtros cõceſſauit,& ſi non ꝓprie ad illos fuiſſet emiſſum. Aut ſi perſeuerare illud dominus,uoluit deliquerũt Apoſtoli qui nõ uſq; in finẽ fugere curauerũt. Videamus nũc an & cætera domini edicta cõgruãt ꝑpetuo fugæ præcepto:primo quidẽ ſi à deo perſecutio eſt,quale eſt ut idẽ fugiendam eam mãdet,qui & infert? quam ſi euadi uellet,melius nõ immitteret,ne uolũtatem ſuã alia uolũtate præuaricari uideretur. Aut pati enim nos uoluit perſecutionẽ,aut fugere. Si fugere, quomodo pati? ſi pati,quomodo fugere? Iam uero quãta inæqualitas ſentẽtiarum iubentis fugere,& inuitantis ad paſſionem contrariam fugæ. Quæ? Qui confeſſus fuerit me,& ego cõfitebor illũ coram patre meo. Quomodo confitebitur fugiens,quomodo fugiet confitens? Qui mei confuſus fuerit,& ego confundar eius coram patre. Si *debito paſſionem,cõfundo cõfeſſionẽ.

Felices

Fort. ſtatim.

Temporale præceptum.

Debito pro deuito b pro u. Qui ſcribẽdi modus frequens eſt in hoc opere,nec ſemper animaduerſus,aut iudicatus.

felices qui persecutionem passi fuerint causa nominis mei. Infelices ergo qui fugiendo ex præcepto nō erunt passi. Qui sustinuerit in finem, iste saluabitur? Quid ergo me iubens fugere, uis in finem sustinere? Tanta diuersitas sententiarum, si non congruit diuinæ grauitati, apparet ex his quoq; præceptum fugæ suam tunc habuisse rationem quam ostendimus. Sed infirmitatem, inquit, quorūdam prospiciens dominus, pro sua humanitate nihilominus & portum fugæ demōstrauit. Nō enim idoneus erat etiā sine fuga tam turpi & indigno & seruili præsidio saluos facere in persecutione, quos sciret infirmos. Atquin nō fouet, sed recusat semper infirmos, primū docens nō fugiendos esse persecutores, sed potius non timendos. Nolite timere eos qui corpus occidere possunt, animæ autem nihil ualent facere. sed timere eū qui & corpus & animam perdere potest in gehēnam. Atq; exinde quæ timidis præfinit? qui pluris fecerit animam suā quàm me, non est me dignus. Et qui non tollit crucem suā, & sequitur me, nō potest esse meus discipulus. Postremo in Apocalypsi nō fuagm timidis offert, sed inter cæteros reprobos particulā in stagnū sulphuris & ignis quod est mors secūda. Refugit & ipse uim interdū, sed eadem ratione qua Apostolis fugere præceperat, donec scilicet doctrinā suā impleret; qua cōsumata non dico stetit, sed nec auxiliū à patre angelorum exercituū desiderauit, increpito etiā Petri gladio. Professus quidem & ipse est animā anxiam usq; ad mortē, & carnē infirmā, ut tibi ostenderet primo in se utrāq; substantiā humanā fuisse ex propietate anxietatis animæ & imbecillitatis carnis, ne aliā ut quidam nūc induxerunt aut carnē aut animā CHRISTI interpretareris, dehinc ut demōstratis conditionibus earū, scires illos nihil ualere p semetipsas sine spiritu: & ideo præponit spiritus promptus, ut utrāq; cōditionē substātiæ utriusq; respiciens intelligas interesse etiā fortitudinem spiritus quomodo & infirmitatē carnis: ac iā hinc scias quid unde facias, & quid cui subijcias infirmū scilicet forti, ne ut nūc facis de carnis quidem infirmitate causeris, de spiritus autē firmitate dissimules. Postulauit & ipse à patre, si fieri posset, transiret ab illo calix passionis. Postula & tu, sed stans ut ille, sed postulans tantum. sed subiungens & reliqua: Verum nō quod ego uolo, sed quod tu; fugiens autem quomodo hoc postulabis, ipse tibi præstans calicis translationem, nec quod pater uult, faciens, sed quod tu? Omnia Apostoli secundum deū utique docuerunt, omnia Euangelij reuoluerūt. Vbi illos ostendis præceptum fugiendi de ciuitate in ciuitatem restaurasse, quia nec potuissent tale quid constituere tam cōtrarium exemplis suis ut fugam mandarent. Qui cummaxime de uinculis uel insulis quibus ob confessionem non ob fugam nominis continebantur ad ecclesias scribebāt. Infirmos sustinere iubet Paulus, utiq; eñ nō fugiētes. Quomodo enim sustinebātur absentes, an patiētia dicti sustinēdos si cum per infirmitatē fidei suæ offenderint? sic & pusillanimes cōsolari, non tamen in fugam mitti. Sed cum admonet ne locum malo demus, non fugæ suggerit consilium

Marcionitæ.

rit consilium, sed iracundiæ docet temperamentum, & si redimendum tempus dicit, quia dies nequam sunt, non per fugam, per sapientiam conuersationis lucrari nos uult cómeatum. Cæterum qui lugere nos iubet uelut filios lucis, non iubet fuga abscondi ut filios tenebrarum. stare immobiles præcipit utiq; nec fuga mobiles & accinctos in fugam. An in occursum euangelij arma quoque demonstrat, quæ fugituris non essent necessaria? inter quæ & clypeum quo possitis tela diaboli extinguere resistentes sine dubio & excipientes omnem uim illius. Proinde & Iohannes pro fratribus quo que animas ponendas docet, nedum pro domino. Hoc à fugientibus non potest adimpleri. Deniq; memor Apocalypsis suæ in qua timidorum exitum audieram, de suo sensu admonet & ipse timorem reiciēdum, Timor, inquit, non est in dilectione. Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor supplicamentum habet utiq; ignem stagni. Qui autem timet, non est perfectus, in dilectione dei scilicet. Porrò quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non amauit? Spiritum uero si consulas, quid magis sermones illos spiritus probat. Nam quod omnes penè ad martyrium exhortantur non ad fugam, ut & illius commemoremur: Publicaris, inquit, bonum tibi est. Qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in domino, ne confundaris, iustitia te producit in medium. quid confunderis laudem ferens. potestas fit cum conspiceris ab hominibus. sic & alibi, Fort. aborf. Nolite in lectulis nec in auorsibus & febribus mollibus optare exire, sed in martyrijs uti glorificetur qui est passus pro uobis. Sed omissis quidam diuinis exhortationibus illum magis Græcum uersiculum secularis sententiæ sibi adhibent,

Qui fugiebat, rursus præliabitur,

Vt & rursus forsitan fugiat. Et quādo uincet qui cum fugerit uictus est? Bonum militem CHRISTO imperatori suo præstat qui tam plene ab Apostolo armatus, ut tuba persecutionis audita, diem deserit persecutionis. Respondebo & ego de seculo aliquid,

Vsq; adeó ne mori miserum est?

Moriatur quoquo modo aut uictus aut uictor. nā & si negādo ceciderit cū tormentis, tamē præliatus. Malo miserandū quàm erubescendū. Pulchrior est miles in pugna prælio amissus, quàm in fuga saluus. Times hominem Fort. quem tim. CHRISTI? neq; timeri oportet ab angelis, siquidē angelos iudicaturus es: quē timeri oportet à dæmonijs, siquidē & in dæmonas accepisti potestatē: quē timeri oportet ab uniuerso mūdo, siquidē & in te mūdus iudicat. Christū indutus es, siquidē in Christum tinctus es: qui fugis diabolū depreciasti Christū qui in te est. Fugitiuū cū diabolo te reddidisti, sed dominū fugiēs, exprobras omnibus fugitiuis suis uanitatē cōsilij. Fugerat & qdā animosus Prophetes dominū, traiecerat ab Iopen Tharsū, quasi & à deo trāsfretaret, sed illū nō dico in mari & in terra, uerū in uterū etiā bestiæ inuenio, in q̄ nec mori

mori per triduum potuit, nec uel sic deum euadere: quanto melius seruus, q siue iniquus deum timens nõ fugit eum, sed potius contemnit, confidẽs scilicet de tutela domini: siue deum reformidat, quanto magis sub oculis eius astitit, dicens: Dominus est, potens est: omnia illius sunt: ubi fuero, in manu eius sum: faciat quod uult: nõ discedo, & si perire me uolet, ipse me perdat, dum me ego seruo illi. Malo inuidiam ei facere per uoluntatem ipsius pereũdo, quàm uelim per meam euadendo. Hoc sentire & facere omnẽ seruũ dei oportet, etiam minoris loci, ut maioris fieri possit, si quem gradus in ꝑsecutionis tolerantia ascẽderit secum ipsi actor, id est, ipsi diaconi & presbyteri & episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, qua ratione dictum, Fugite de ciuitate in ciuitatẽ? Itaq; cum duces fugiunt, quis de gregario numero sustinebit, ad gradum in acie fugiẽdũ suadere? Certe quidem bonus pastor animã pro pecoribus ponit: ut Moyses non domino adhuc CHRISTO reuelato, etiam in se figurato ait: Si perdis hunc populũ, inquit, & me pariter cum eo disperde. Cæterum CHRISTO confirmãte figuras suas, malus pastor est qui uiso lupo fugit, & pecora diripienda derelinquit: ꝓijcietur de uilla pastor huiusmodi: detinebũtur illi missionis suæ mercedes suæ in compensatione, imò & de priore peculio eius exigetur detrimẽti dominici restitutio. Etenim qui habet, dabitur ei: ab eo autem qui non habet, etiam quod uidetur habere, auferetur. Sic Zacharias comminatur: Exurge romphea in pastores, & euellite oues, & superducam agnum meum in pastores. In quos & Ezechiel & Hieremias isdem minis perorant, quod nõ tãtum de pecoribus improbe uescantur pascentes potius semetipsos, uerũ & dispersum gregem faciant, & in prædam esse omnibus bestijs agri, dũ non est pastor illis. Quod nunquàm magis fit quàm cum in persecutiõe destituitur ecclesia à clero. Si & spiritum quis agnouerit, audiet fugitiuos denotantem. Porrò si eos qui gregi præsunt fugere cum lupi irruunt, nec decet, imò nec licet: qui enim talem pastorem malum pronunciauit, utiq; damnauit (omne autem quod damnatur, illicitum factũ est sine dubio) ideo præpositos ecclesiæ in persecutione fugere nõ oportebit. Cæterum si grex fugere deberet, non debere præpositos gregis stare, sine causa staturos ad tutelã gregis: quam grex nõ desideraret ex licentia fugæ scilicet. Quod ꝑtineat frater ad tuũ problema, habes sententiæ nostræ responsionem & exhortationem. Porrò qui quærit, an persecutio fugienda sit, sequentem quoq; iã ꝓspiciat necesse est: an si fugienda nõ est, nõ est redimenda, certe sit ultro. Igit̃ & de hoc tibi suggeram definiens persecutionem quam constat nõ esse fugiendam, proinde nec redimendam. Precium interest. Cæterum sicut fuga redemptio gratuita est, ita redemptio nũmaria fuga est certe: & huius timiditatis consilium est: quod times, redimis, ergo fugis: pedibus stetisti, curristi nũmis curristi: hocipsum quod stetisti, ex redemptione fugisti. Vt autẽ redimas hominem tuũ, nummis ex sanguine suo redemit. quàm indignũ

Fort. sed potius conuenit.

Fort. Sed cum ipse pastor.

Fort. sic ultro

T deo

deo & dispositionis eius, qui filio suo non pepercit pro te, ut fieret maledictum pro nobis/quia maledictus qui pependerit in ligno/qui tanquã ouis ad uictimam ductus est, & tanquàm agnus ante tondentem, sic non aperuit os: sed posuit dorsum suum in flagella, maxillas autem in palmas, & faciem non auertit à sputaminibus, & inter iniquos deputatus est, & traditus est in mortem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos à peccatis lucraretur/Sol cessit diem emptionis nostræ: apud inferos remãcipatio nostra est, & stipulatio nostra in cœlis: subleuatæ sunt portæ sempiternæ, ut introiret rex gloriæ, Dominus uirtutum, hominem de terris, imò ab inferis, mercat⁹ in cœlos/Quis est nunc qui aduersus illum reluctatur, imò de precio & mercedem eius tam magno comparatam preciosissimo scilicet sanguine, cõmaculat? Iam ergo melius fugere quàm fieri uiliorem, si nõ tanto sibi cõstabit homo quanti constitit domino. Et dominus quidem illum redemit ab angelis munditenentibus potestatibus, à spiritalibus nequitiæ, à tenebris huius æui, à iudicio æterno, à morte perpetua/Tu autem pro eo pacisceris cũ delatore, uel milite, uel furunculo aliquo præside, sub tunica & sinum (quod aiunt) ut *furtiuũ quoq; coram toto mundo CHRISTVS emit, imò & manu misit/Hunc ergo liberum precio æstimabis, & precio possidebis, nisi eodem quanto (ut diximus) domino constitit sanguine suo scilicet?/Vt quid ergo de homine CHRISTVM redimis, in homine in quo CHRISTVS est? /Non aliter & Simon facere tentauit, cum pecuniam Apostolis obtulit pro spiritu CHRISTI. Audiet ergo & iste qui se redimens, CHRISTI spiritum redemit: Pecunia tua tecum sit in interitum: quoniã gratiam dei, precio consequendam putasti/Quis tamen abnegatorem spernat? Quid enim dicit ille concussor? Da mihi pecuniam, certe ne eum tradat: siquidem non aliud uenditat, quàm quod præstaturus est præmio tuo. cum das utiq; ne tradaris uoluisti: non traditus autem, traduci habebas. ergo dum nolendo tradi non ut traduci nolendo negasti, te esse traduci noluisti/imò inquis, dũ nolo traduci quod sum, confessus id esse quod nolo traduci: id est, Christianum. /Potest itaq; te martyrẽ uendicare, constanter ostendisse CHRISTVM. Redimens, nõ ostendi, apud unum si forte cõfessus es, ergo & apud plures nolendo cõfiteri, negasti/Ipsa salus iudicabit hominem excidisse, dum euadit. Excidit ergo qui maluit euasisse. Negatio est, etiam martyrij recusatio/Christianus pecunia saluus est: & in hoc nummos habet ne patiatur, dũ aduersus deum erit diues. At enim CHRISTVS sanguine fuit diues pro illo. felices itaq; pauperes, quia illorum est, inquit, regnum cœlorum, qui animam solam in confiscato habent/Si non possumus deo seruire & mãmonæ, possumus & à deo redimi & à mammona. Quis enim magis seruiet mãmonæ quàm quem mãmonas redemit? Postremo quo exemplo uteris in redemptionem traditionis?/Apostoli tractantes persecutionibus agitati, quãdo se pecunia liberauerunt? quæ illis utiq; non deerat ex prædiorũ precijs ad pedes eorum

Delator. Miles. Præses furunculus. Prouerb. sub tunica et sinu. Fort. * ut furtiuo, quem coràm. Fort. abnegaturum speret?

des eorum depositis, certe multis locupletibus credentibus uiris ac fœminis qui his etiam refrigeria subministrabāt, quando Onesiphorus aut Aquila aut Stephanus hoc modo eis in persecutione succurrerunt? Paulus quidem cum Felix præses pecunias accepturū se pro eo à discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractauit cū ipso, neq; ipse pro se, neq; discipuli pro eo numerauerūt: illi utiq; discipuli qui flentes quod neq; Hierosolymā tendere perseueraret, & persecutiones prædicatas illic non præcaueret, postremo, inquiunt, Fiat uoluntas dei. Quæ ista uoluntas? utiq; ut pateretur pro nomine domini, nō ut redimeretur. Oportet enim quomodo CHRISTVS animā suā posuit ꝑ nobis, ita fieri ꝑ eo & à nobis: nec tātum ꝑ ipso, imò etiā pro fratrib9 ꝓpter ipsū. quod Iohānes docēs, nō & ꝑ fratribus numerādū, sed moriēdū potius pronūciauit. Nihil interest si quē Christianū redimere nō debeas, aliū mēte, & adeo uolūtas dei sic est. Aspice regnorū & impiorū utiq; à deo dispositū statū, in cuius manu cor regis. Tāta cottidie ærario augēdo prospiciunt remedia censuū, uectigaliū, collationū, stipēdiorum; nec unquàm usq; adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, sub aliqua redemptione capitis & sectæ redigendis, cū tātæ multitudinis nemini ignotæ fructus ingens metipsos: sed sanguine empti, sanguine numerati, nullū nummū pro capite debemus: quia caput nostrum CHRISTVS est. Nō decet CHRISTVM pecunia constare. quomodo & martyria fieri possent in gloriam domini, si tributo licentiam sectæ compensaremus? Itaq; qui eam præmio paciscitur, dispositioni diuinæ aduersatur. Cum igitur nihil nobis Cæsar indixerit in hunc mundum stipendiariæ sectæ, *sed nec indictū quā talem quid possit, antichristo iam instante, & in sanguinem non in pecunias hi ante Christianum, quomodo mihi proponere potest scripturam esse, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari? Miles me uel delator uel inimic9 cōcutit, nihil Cæsari exigens, imò contra faciem faciens cum Christianū legibus humanis reum mercede dimittit. Alius est denarius quem Cæsari debeo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius tributarijs scilicet, non à liberis debitus. Aut quomodo reddam quæ sunt dei deo, utiq; ꝑinde imaginem & monetam ipsius inscriptam nomine eius: id est, hominē Christianū? Quid autem deo debeo sicut denariū Cæsari, nisi sanguinem quem pro me filius fudit ipsius? Quod si deo quidem hominem & sanguinem meum debeo, cum uero in eo sum tempore, ut quod deo debeo expostuler, utiq; fraudem deo facio, id agens ne quod debeo soluam. Bene obseruaui præceptum, Cæsari reddens quæ sunt Cæsaris, deo uero quæ sunt dei abnegans. Sed & omni petenti me dabo, in causa eleemosynæ, nō incōcussuræ, petēti inquit. Porrò qui incutit, non petit: qui cōminatur, si non acceperit, non postulat, sed extorquet. Non eleemosynā expectat, qui non miserandus, sed timendus uenit. Dabo igitur misericordiam non timiditatis meæ nomine, ubi qui accepit, deū honorat, & benedictionē mihi reddit: nō

For. nō debeas aliū, nec te.

Christianismus non redimebatur pecunia.

Fort. in semetipso.

For. in hunc modū.

Forte *sed nec indici unquàm tale.

faciem. superest.

For. incussuræ.

Fort.leg.ubi amplius se benefactũ præstitiſſe credit.

ubi amplius & benefactũ præſtitiſſet, & reddit, & prædã ſuã aſpiciens dicit: De reatu iraſcar & inimicũ. Sed inimicitiæ & alios habent titulos, nõ tamẽ dixit traditorẽ, aut pſecutorẽ, aut cõcuſſorẽ, nã huic quãto magis carbones aceruabo ſup caput, ſi nõ me redemero? Proinde inquit, Qui tibi tunicã ſuſtulerit, uel etiã palliũ cõcede, ad eum ptinet, qui rem, nõ qui fidẽ meã eripere quæſierit, concedã & palliũ nõ minanti traditionẽ, ſi minatus fuerit, etiam tunicã repoſcã. Omniũ iã nunc dominicarũ ſuæ ſunt & cauſæ & regulæ termini, nõ infinitũ, nec ad omnia ſpectãt. Atq; adeo omni petenti dari iubet, ipſe ſignũ petentibus nõ dat: alioquin ſi omnibus paſſim petentibus dandũ putas, tu mihi uideris, nõ dico uinũ febricitanti, ſed etiã uenenũ aut gladium mortẽ deſideranti daturus. Facite aũt uobis amicos de Mammona, quomodo intelligendũ ſit, parabola præmiſſa te doceat, ad populum Iudaicũ dictũ, qui cõmiſſam ſibi rationẽ domini cũ male adminiſtraſſet, debere de Mãmonæ hominibus, quod nos eramus, amicos ſibi potius pſpicere, quàm inimicos: & releuare nos à debitis peccatorũ, quibus deo detinebamur, ſi nobis id dominica ratione cõferrẽt: ut cũ cœpiſſet ab his deficere gratia, ad noſtrã fidẽ refugiẽtes reciperent in tabernacula æterna. Quis nũc puta aliã interpretationẽ parabolæ & ſententi æ iſtius, dum ſcias uerisimile non eſſe ut concuſſores noſtri in amicitiã redacti p Mãmonã, recipiãt tunc nos in tabernacula æterna, ſed quid nõ timiditas pſuadebit, quaſi & fugere ſcriptũ pmittat, & redimere præcipiat. Parũ deniq; eſt, ſi unus aut alius ita eruit maſſaliter. Totæ eccleſiæ tributũ ſibi irrogauerunt. Neſcio dolendum an erubeſcendũ ſit, cũ in matricibus beneficiariorũ & curioſiorũ, inter tabernarios & ianios, & fures balnearũ, & aleones, & leones, Chriſtianis quoque uectigales cõtinent. Hanc epiſcopatui formã Apoſtoli prouidentius cõdiderunt, ut regno ſuo ſecuri frui poſſent, ſub obtẽtu procurando? ſcilicet eñ talem pacem CHRISTVS ad patrem regrediens mandauit à militibus per Saturnalitia redimendã. Sed quomodo colligemus, inquis, quomodo dominica ſolẽnia celebrabimus? utiq; quomodo & Apoſtoli fide, nõ pecunia tuti: quæ fides ſi montem transferre poteſt, multo magis militem. Eſto ſapientia, non præmio cautus. Neq; enim ſtatim & à populo eris tutus, ſi officia militaria redemeris. Vna ergo tibi & fides & ſapientia ad tutelam opus eſt, quibus non adhibitis, & redemptionem tuam potes perdere, adhibitis *aut redemptionem deſiderare. Poſtremo ſi colligere interdiu nõ potes, habes noctem, luce CHRISTI luminoſi aduerſus eam. Non potes diſcurrere per ſingulos, ſi tibi eſt in tribus eccleſia: meli us eſt turbas tuas aliquãdo nõ uideas quàm addicas. Serua CHRISTO uirginem ſponſam: nemo quæſtũ de ea faciat. Hæc tibi frater dura forſitan & intolerabilia uidentur: ſed recita deum dixiſſe, Qui capit, capiat: id eſt, qui non capit, diſcedat. non poteſt qui pati timet, eius eſſe qui paſſus eſt. At qui pati non timet, iſte perfectus erit in dilectione, utiq; dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem: & ideo

Omniũ dominicarũ ſ. ſententiarum.

Forte *ſcriptura

For. Lanios. et mox et lenones, Chriſtiani quoq;.

Dominica ſolennia.

Fort. haud redemp.
Fort. lucem

ideo multi uocati, pauci electi. Non quæritur qui latam uiam sequi paratus sit, sed qui angustam. Et ideo paracletus necessarius deductor omniũ ueritatum, exhortator omniũ tolerantiarum: Quem qui receperunt, neq; fugere persecutionem neq; redimere nouerunt, habentes ipsum qui pro nobis erit, sicut locutus in interrogatione, ita iuuaturus in passione.

Paracletus Montanicus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE FVGA IN PERSECVTIONE, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

CVM Scapula præses Carthaginis Christianis ultima minaretur ni CHRISTVM eiurarent, & nõ tam confessos dãnaret, aut torqueret negãtes, quàm confessos negare cogeret, Tertullianus nomine Christianorũ, hunc libellum uelut deprecatoriũ ad illum scripsit: non quod sibi timerent, quibus nihil erat optatius, quàm pro CHRISTO mortem oppetere: sed ut illum admonerent, ne ꝑgens exequi quod instituerat, iram dei mereretur, imò tota Carthago cœlesti uindictæ fieret obnoxia: quando ꝑsecutoribus Christianorũ ultio diuina sæpe præsto fuit. Itaq; de disciplina nostræ religionis meminit, & quid quibusdam præsidibus acciderit in Christianos grassatis, etiam commemorans quàm clementer quidam cum Christianis egerint. Græca uerba quibus Arrius Antoninus usus est condemnatis Christianis, tam sunt corrupta, ut nequierim restituere. Diuino tamẽ hunc esse sensum: Arrius Antoninus cum ad tribunal ipsius Christiani cõfluxissent, de paucis sumi supplicium iussit, ad reliquos conuersus dixit: Qualis turba (hoc est stultorum & desperatorũ) ad moriendum in præcipitia uel laqueos ducta est? Vt sint uerba quasi miserentis illorũ insaniæ, qui nullo supplicij genere qualibet atroci uel infami possent à Christianismo auelli, & cæteris qui incolumes mansissent metum incutientis ut resipiscerent. Forte legendum igitur ἴδου ποίη ἴλη ἀποθνήσκειν εἰς κρημνοὺς ἢ βρόχους ἤχθη. Sic tantisper legã donec melius inuenero. Si cui copia fieri poterit, uel Fuldensis codicis, uel Gorziensis, uel Romani, inspiciat si quid aptius diuinare possit. In hac præcipiti æditione quod mihi in mentem uenit, nolui studiosos latere, etiamsi mihi non satisfacit. Possem uariam lectionem ostendere, nisi scirem huiusmodi coniecturas magis inuoluere lectorem quàm expedire. Reliquimus autem uerba Græcanica quemadmodũ reperimus in exemplari, ut hic etiam alij se exerceant.

ARGVMENTI FINIS.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, AD SCAPVLAM, LIBER.

Magis gaudemus dãnati, quàm absoluti.

Disciplina Christianorũ

CHRISTIANI.

Nos quidem neq; expauescimus, neq; pertimescimus ea quæ ab ignorantibus patimur: cũ ad hãc sectam, utiq; suscepta conditione eius, pacti ante cum anima nostra, & autorati in has pugnas accedimus, ea quæ deus repromittit consequi optãtes, & ea quæ diuersæ uitæ cõminatur pati timentes. Deniq; cum omni sæuitia uestra cõcertamus, etiã ultro erumpentes, magisq; damnati quàm absoluti gaudemus. Itaq; hunc libellum non nobis timentes misimus, sed uobis & omnibus inimicis nostris necdũ amicis: ita eñ disciplina iubemur diligere inimicos quoq;, & orare pro eis qui nos persequuntur: ut hæc sit pfecta & propria bonitas nostra, nõ cõmunis. Amicos enim diligere omniũ est, inimicos autem solorum Christianorum. Qui ergo dolemus de ignorãtia uestra, & miseremur erroris humani, & futura prospicimus, & signa eorum cottidie intentari uidemus, necesse est uel hoc modo erumpere ad proponenda uobis ea, quæ palàm non uultis audire. » Nos unum deũ colimus, » quem omnes naturaliter nostis: ad cuius fulgura & tonitrua cõtremiscim9: » ad cuius beneficia gaudetis. Cæteros & ipsi putatis deos esse, quos nos dæ» monas scimus: tamẽ humani iuris & naturalis potestatis est unicuiq; quod putauerit colere: nec alij obest, aut prodest, alterius religio: sed nec religionis est cogere religionem, quæ sponte suscipi debeat, non ui: cũ & hostiæ ab animo libenti expostulentur. Ita & si nos compuleritis ad sacrificandum, nihil præstabitis dijs uestris: ab inuitis enim sacrificia non desiderabunt, nisi si cõtentiosi sunt. cõtentiosus autem deus non est. Deniq; qui est uerus, omnia sua ex æquo & prophanis & suis præstat. Ideóq; & iudicium cõstituit æternum de gratis & ingratis: tamen nos quos sacrilegos existimatis, nec in furto unquàm deprehẽdistis, nedum in sacrilegio. Omnes autem qui templa despoliant, & per deos iurant, & eosdem colunt, & Christiani non sunt, & sacrilegi tamen deprehẽduntur. Longum est si retexamus quibus alijs modis & darideantur & contemnãtur omnes dij ab ipsis cultoribus suis. Sic & circa maiestatem Imperatoris infamamur, tamẽ nunquàm Albiniani, nec Nigriani, uel Cassiani inueniri potuerũt Christiani: sed idem ipsi qui p genios eorum in pridie usq; iurauerant, qui pro salute eorum hostias effecerant & uouerant, qui Christianos sæpe damnauerãt, hostes eorum sunt reperti. Christianus nullius est hostis nedum imperatoris: quem sciens à deo suo constitui, necesse est ut & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum uelit, cum toto Romano imperio, quousq; seculum stabit. tãdiu enim

Clod. Albinus & Pescennius Niger, aduersus Seuerũ Cæsarẽ tumultuãdo multa tẽtarũt, à quo sũt etiam occisi: Cassius Iulij Cæsaris trucidator, notissimus est.

stabit

ſtabit. Colimus ergo & imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, ut hominem à deo ſecundũ: & quicquid eſt, à deo conſecutũ, ſolo deo minorem. Hoc & ipſe uolet. ſic enim omnibus maior eſt, dũ ſolo uero deo minor eſt: ſic & ipſis dijs maior eſt, dum & ipſi in poteſtate ſunt eius. Itaq; & ſacrificamus pro ſalute imperatoris, ſed deo noſtro & ipſius: ſed quomodo præcepit deus, pura prece. Non enim eget deus conditor uniuerſitatis odoris, aut ſanguinis alicuius. Hæc enim dæmoniorũ pabula ſunt. Dæmones autem nõ tantum reſpuimus, uerum & reuincimus, & cottidie traducimus, & de hominibus expellimus, ſicut plurimis notum eſt. Ita nos magis oramus pro ſalute imperatoris, ab eo eam poſtulãtes, qui præſtare poteſt. Et utiq; ex diſciplina patientiæ diuinæ agere nos ſatis manifeſtũ eſſe uobis poteſt, cum tanta hominũ multitudo pars penè ciuitatis cuiuſq;, in ſilentio & modeſtia agimus, *ſingulis forte noti magis quàm omnes: nec aliũde noſcibiles quàm de emendatione uitiorũ priſtinorum. Abſit enim ut indigne feramus ea nos pati quam optamus, aut ultionem à nobis aliquã machinemur, quã à deo expectamus: tamẽ (ſicut ſupra dixim⁹) doleam⁹ neceſſe eſt, quod nulla ciuitas impune latura ſit ſanguinis noſtri effuſionẽ, ſicut & ſub Hilariano, cum de areis ſepulturarũ noſtrarum adclamaſſent: Areæ nõ ſint areæ ipſorum, non fuerunt. meſſes enim ſuas nõ egerunt. Cæterũ & imbres anni præteriti quid cõmemorauerint genus humanũ (apparuit cataclyſmũ ſcilicet & retro fuiſſe propter incredulitates & iniqtates hominũ) & ignes q ſuper mœnia Carthaginis proxime pependerunt per noctem. Qui mirati ſunt ſciunt quid uiderunt, & priſtina tonitrua quid ſonauerint ſciunt q obduruerũt. Omnia hæc ſigna ſunt imminentis iræ dei, quam neceſſe eſt, quo quomodo poſſumus, ut & nunciemus, & prædicemus, & deprecemur, interim localem eſſe. Vniuerſalem enim & ſupremam ſuo tempore ſentiẽt, qui exempla eius aliter interpretantur. Nam & ſol ille in conuentu Vticenſi extincto penè lumine adeo portentum fuit, ut nõ potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, poſitus in ſuo hypſomate & domicilio. Habetis Aſtrologos. Poſſumus æque & exitus quorundam præſidum tibi proponere, qui in fine uitæ ſuæ recordati ſunt deliquiſſe quod uexaſſent Chriſtianos. Vigelli⁹ Saturninus qui primus hic gladium in nos egit, lumina amiſit. Claudi⁹ Lucius Herominianus in Cappadocia cum indigne ferens uxorem ſuam ad hanc ſectam trãſiſſe, Chriſtianos crudeliter tractaſſet, ſolo prætorio ſuo uaſtatus peſte, cum uiuis uermibus ebuliſſet: Nemo ſciat (aiebat) ne gaudeant Chriſtiani, aut ſpe Chriſtianæ. Poſtea cognito errore ſuo quod tormẽtis quoſdam à propoſito ſuo excidere feciſſet, penè Chriſtianus deceſſit. Cecili⁹ Capilla in illo exitu Byzantino, Chriſtiani gaudete, exclamauit. Sed q uidentur ſibi impune tuliſſe, ueniẽt in diẽ diuini iudicij. Tibi quoq; optam⁹ admonitionem ſolam fuiſſe, quod & Adrymeticum Mauilum ad beſtias *damnaſſet, ſtatim & uexatio ſubſecuta eſt: & nunc ex eadem cauſa inter-

Sacrificandũ pura prece.

*Fort. *ſinguli.*

Fort. quæ optamus.

Gẽtiles meſſibus caruerunt ob uexatos Chriſtianos.

Fort. cõmemorauerim.

Cecilius Capella.

Fort. quod ut.

*Forte * damnaſſes.*

pellatio sanguinis. & memento de cætero. Non te terremus, qui nec timemus: sed uelim *& omnes saluos facere possimus monēdo, μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio iuris dictiōis tuæ fungi, & humanitatis meminisse: uel quia & uos sub gladio estis. quid enim amplius tibi mandatur, quàm nocentes cōfessos damnare, negantes autem ad tormenta reuocare? Videtis ergo quomodo ipsi uos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis. Adeo confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non uultis. Si autem contenditis ad elidendos nos, iam ergo innocentiam expugnatis. Quanti autem præsides & constantiores & crudeliores, dissimulauerunt ab huiusmodi causis? ut Cincius Seuerus qui Thistri, ipse dedit remedium quomodo responderent Christiani ut dimitti possent, ut Vespronius Candidus qui Christianum quasi tumultuosum ciuibus suis satisfacere dimisit, ut Asper qui modice uexatum hominem, & statim deiectum, nec sacrificium compulit facere, ante professus inter aduocatos & adsessores se incidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum in elogio concussione eius intellecta dimisit, scisso eodem elogio, sine accusatore negans se auditurum secundum mandatum. Hæc omnia tibi & de officio suggeri possunt, & ab eisdem aduocatis qui & ipsi beneficia habent Christianorum, licet addament quæ uolunt. Nam & cuiusdam notarius cum à dæmone præcipitaretur, liberatus est: & quorundam propinquus & puerulus. & quanti honesti uiri (de uulgaribus enim nō dicimus) aut à dæmonijs aut ualetudinibus remediati sunt? Ipse etiam Seuerus pater Antonini, Christianorum memor fuit. Nam cum Proculum qui Torpaeion cognominabatur, Euhodeæ procuratorē, qui eum per oleum aliquando curauerat requisiuit, & in palatio suo habuit usq; ad mortē eius: quē & Antoninus optime nouerat lacte Christiano educatus. Nō enim & clarissimas fœminas, & clarissimos uiros Seuerus sciens huius sectæ esse, nō modo nō læsit, uerum & testimonio exornauit, & populo furenti in os palàm restitit? Marcus quoq; Aurelius in Germanica expeditione Christianorū militum orationibus ad deū factis, imbres in siti illa impetrauit. Quando nō geniculationibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ? Tunc & populus adclamans deo deorum, & qui solus potens, in Iouis nomine deo nostro testimoniū reddidit. Propter hæc depositum non abnegamus, matrimoniū nullius adulteramus, pupillos pie tractamus, indigentibus refrigeramus. Nulli malū pro malo reddimus. Viderint qui sectam mentiunt̄, quos & ipsi recusamus. Quis deniq; de nobis alio nomine queritur? quod aliud negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ? quam incestam, quam crudelem, tanto tempore nemo probauit. Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro ueritate, pro deo uiuo, crematur. Quod nec sacrilegi, nec hostes publici ueri, nec tot maiestatis rei pati solent. Nam & nunc à præside Legionis, & à præside Mauritaniæ uexatur

hoc

Forte *ut omnes

Pudens

Aduocati.

Forte *Euboce

Antoninus Caracalla, Christiano lacte educatus.

M. Aurelius Cæs.

Officia Christianorum.

hoc nomen, ſed gladiotenus, ſicut & à primordio mandatũ eſt animaduerti in huiuſmodi. Sed maiora certamina, maiora præmia. crudelitas ueſtra gloria eſt noſtra. Vide tantũ ne hoc ipſo, quod talia ſuſtinemus, ad hoc ſolum uideamur erumpere, ut hoc ipſum probemus, nos hæc non timere, ſed ultro uocare. Arrius Antoninus in Aſia cum perſequeretur inſtãter, omnes illius ciuitatis Chriſtiani tribunalia eius ſe manu facta obtulerunt, tum ille paucis duci iuſſit, reliquis ait, Ω ΔΙ ΠΩΙΗ Ω ΗΛΗΘΗΑ Π Θ ΩΝΗΣ ΚΗΙΝ ΚΡΗΜΝΩΥΣ Η ΒΡΩΧΩΥΣ ΗΧ ΘΗ. Hoc ſi placuerit & hic fieri q̃d facies decem milibus hominũ, tot uiris ac fœminis, omnis ſexus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerẽtibus ſe tibi? Quãtis ignibus, quãtis gladijs op9 erit? quod ipſa Carthago paſſura eſt decimata à te, cũ propinquos, cũ contubernales ſuos illic unuſquiſq; cognouerit, cũ uiderit illic fortaſſe & tui ordinis uiros & matronas, & principales quaſq; perſonas, & amicorũ tuorũ uel ꝓpinquos uel amicos. Parce ergo tibi ſi nõ nobis, parce Carthagini ſi nõ tibi, parce prouinciæ, quæ uiſa intẽtione tua obnoxia facta eſt cõcuſſionib9 & militum & inimicorum, cuius, quorum cuiusq;. Magiſtrũ neminem habemus niſi deum ſolum. Hic ante te eſt, nec abſcondi poteſt, ſed cui nihil facere poſſis. Cæterum quos putas tibi magiſtros, homines ſunt & ipſi morituri quandoq;: nec tamen deficiet hæc ſecta, quã tunc magis ædificari ſcias cum cædi uidetur. Quis enim tantam tolerantiam expectans, in aliquo ſcrupulo percuſſus, & inquirere accenditur, quid ſit in cauſa, & ubi cognouerit ueritatem, & ipſe ſtatim ſequitur.

Fort. tribunali eius, & mox, duci iuſſis.

Hæ duæ dictiões, cuius quorũ, uidentur mihi ſupereſſe. Niſi uelis legere quorum cuiuſq; magiſtrum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI AD SCAPVLAM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

SVADET amico cuidam qui uxorem amiserat, ut à secũdis nuptijs sibi temperet. Atq; inter disputandum eò prouehit, ut tandem secundas nuptias damnare incipiat. Dissuadens utcunque ferri poterat, at damnans ipse quoq; damnari meruit. In hac re deceptus est peruerso Montani dogmate, secundas nuptias ꝓ stupro habentis. Autor est diuus Hieronymus, librũ de Castitate aduersus ecclesiam scriptum. Quãquàm ueteres omnes atq; adeo Hieronymus ipse, matrimonio parum æqui fuerint, uirginitatem & castitatẽ maximi facientes, cum quot putabant ultimum illum diem non procul abesse, memores illius Paulinæ sententiæ, Tempus in collecto est. Tum quod uidebant ex cõiugijs multa nasci impedimenta, quæ puritatem Christianismi uiolarent, id temporis præsertim cum inter ethnicos agerent Christiani, & ethnicis per matrimonium copularentur. Certe constat Hieronymum hac de causa Romæ male audisse.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, LIBER.

NON dubito frater te post uxorem in pace præmissam ad compositionem animi conuersum, de exitu singularitatis cogitare. Et utiq; cõsiliũ digere. quanquàm & huiusmodi cũ fide sua cõloqui debeat unusquisq;, eiusq; uires consulere, tamen quoniam in ista specie carnis, necessitas cogitatum mouet, quærere apud eandẽ conscientiam quæ fidei resistit, opus est fidei extrinsecus cõsilium, tanquàm aduocatum aduersus carnis necessitatem. Quæ quidem necessitas circumscribi potest, si uoluntas potius dei quàm indulgentia consideretur. Nemo indulgentiam audendo promeret, sed uoluntati obsequẽdo. Voluntas dei est sanctificatio nostra. Vult enim imaginem suam nos etiam similitudinem fieri, ut simus sancti, sicuti & ipse sanctus est, inquit. Id bonum (sanctificationem dico) in species distribuit complures, ut in aliqua earum deprehẽdamur. Prima species est, uirginitas à natiuitate. Secunda uirginitas, ut ex arbitrio suo uidua maneat, cum alibi dicas damnandã si nupserit: id est, lauacro aquæ, aut in matrimonio purificat ex compacto, aut in uiduitate perseuerat ex arbitrio. Tertius grad⁹

tius gradus superest monogamiæ, cũ post matrimoniũ unũ interceptũ, exinde sexui renũciatur. Prima felicitas, prima uirginitas est, non nosse à quo postea optabis liberari, in totum. Secundæ uirginitatis est, contemnere uim quam optime noris. Reliqua species hactenus nubendi, post matrimoniũ morte disiunctũ, præter uirtutes etiã modestiæ laus est. Modestiæ em̃ laus est ablatũ non desiderare, & ablatũ à deo domino, sine cuius uoluntate nec folium de arbore labitur, nec passer assis unius ad terrã cadit. quàm deniq; modesta illa uox est, Deus dedit, dominus abstulit: ut domino uisum est, ita factũ est? Ideo si nuptias ablatas restauremus, sine dubio cõtra uolũtatem dei nitimur, uolentes habere rursus quod habere nos noluit. si em̃ uoluisset, nõ abstulisset: nisi & in hoc uoluntatem dei interpretamur, quasi rursus uellet in nos, quod iã noluit deus. Nõ est bonæ & solidæ fidei, sic omnia ad uoluntatẽ dei referre. Et ita adulari unumquemq;, dicendo, nihil fieri sine iussione eius: ut nõ intelligamus aliquid esse in nobis ipsis. Cæterũ excusabitur omne delictũ si continuerimus, nihil fieri à nobis sine dei uoluntate, & ibi definito istam destructionẽ totius disciplinæ etiam ipsius dei, si & quæ nõ uult de sua uoluntate producit, aut nihil est quod deus nõ uult, sed quomodo uetat quædam, quibus etiam suppliciũ æternũ cõminatur, utiq; etiam quæ uetat nõ uult, à quibus & offenditur: sicuti & quæ uult, præcipit, & accipit, & æternitatis mercede dispungit. Itaq; cum utrunq; ex præceptis eius didicerimus, quid uelit, & quid nolit, iam nobis est uoluntas eligẽdi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum: gustasti enim de arbore agnitionis: & ideo nõ debemus quod nostri expositum est arbitrio, in deum referre uoluntate, nos quos uult ipse & uelle est, qui malũ non uult: ita nostra est uoluntas, cum malũ uolumus aduersus dei uoluntatem, qui bonũ uult. Porrò si quæris, unde ueniat ista uoluntas, qua quid uolumus aduersus dei uolũtatem. Vt dicã, ex nobis ipsis, nec temere semini tuo respondeas necesse est. Siquidem ille princeps generis & delicti Adam uoluit quod deliquit: neq; enim diabolus uoluntatem eius imposuit delinquẽdi, sed materiam uoluntatis subministrauit. Cæterum uolũtas dei in obaudientiam uenerat. Proinde & tu si nõ obaudieris deo, qui te proposito præcepto liberæ potestatis instituit, per uoluntatis libertatem uolens te uergi sinit quod deus noluit: ita deputat diabolo subuersum, qui & si uult te uelle quod deus nõ uult, nõ tamen facit ut & uelis: quia nec tunc inuitos protoplastos ad uoluntatem delicti subegit, imò neq; inuitos neque ignorantes quid deus nollet, utiq; enim nolebat fieri, cui admisso mortem destinabat: ita diaboli opus unũ est tẽperare quod in te est an uelis. At ubi uoluisti sequitur ut te sibi subigat, nõ operatus in te uoluntatem, sed nactus possessionem uoluntatis. Igitur cum solum erit in nobis uelle, in hoc probat̃ nostra in deum mens, an ea uelimus quæ cum uolũtate eius sapiant. Alte impresse recogitandam esse dico dei uolũtatem, quid etiam in occulto uelit, quæ em̃ manifesto

Forte, in dei referre uoluntatẽ nos, q. u. i. & uelle qui mal.

manifesto, scimus omnes, eáque ipsa qualiter in manifesto sint perspiciendum est: nam si quædam uidentur uoluntatem dei sapere dum à deo permittuntur, nõ statim omne quod permittitur, ex mera & tota uolũtate procedit eius qui permittit: ex indulgentia est quodcunq; permittitur. Quæ & si sine uoluntate non est, quia tamen aliquam habet causam in loco cui indulgetur, quasi de inuita uenit uoluntate passa causam sui, quæ cogit uolũtatem. Vide qualis sit uoluntas eius, cuius altera sit causa. Secunda iterum species consideranda est puræ uoluntatis. Vult nos deus sibi placita in quibus nõ indulgentia operatur patrocinatur, sed disciplina dominatur. Si tamen alia, ista proponit utique quæ magis uult, dubium ne est ea nobis taxanda esse, quæ mauult, quàm ea, quæ minus uult, qui alia magis uult, proinde habenda sunt. nam ostendendo quæ magis uelit, minorem uoluntatem maiore deleuit. Quantóq; notitiæ tuæ utranq; proposuit, tanto definiuit id te sectari debere quod parauit te magis uelle. Ergo si ideo declarauit uti secteris quod magis uult, sine dubio nisi ita facis, contra uoluntatem eius sapis, sapiendo contra potiorem eius uoluntatem, magisq; offendis q̃ promereris. Quod uult quidẽ faciendo, mauult, respuendo ex parte delinquis, non tamen promereris. Porrò & promereri nolle delinquere est. Secundum itaq; matrimoniũ si ex illa dei uoluntate quæ indulgẽtia cogit, negauimus meram, cui indulgenda est causa, si ea cui potior alia præponit continentiæ magis appetendæ didicerimus non potiorem à potiore scindi. Hæc præstruxerim, ut iam Apostoli uoce decurram. In primis autem non uidebor irreligiosus, si quid ipse profitetur cõtinentiæ magis appetendæ dicerim. Iam animaduertã omnem illam indulgentiam nuptiarum de suo, id est, de humano sensu, non de diuino præscriptu induxisse. Nam & cũ debuisset innuptis definiuit uti nubant, si continere nõ possunt, quia melius est nubi, quàm uri; conuersus ad aliam speciem, nuptis autem denuncio, inquit, non ego, sed dominus: ita ostẽdit extra rationem personæ suæ in deũ id quod supra dixerat, id non ex persona domini, sed ex sua pronunciasse, melius esse nubi quàm uri. Quæ uox licet ad eos pertineat, qui sunt nupti, uel uiduæ, qui tamen nubendi licentiã amplectunt, uelim retractare, quale bonum ostendat quod melius est pœna, quod non potest uideri bonũ, nisi pessimo comparatũ, ut ideo bonũ sit nubere, quia deterius est ardere. Bonũ ita & si per se nomen hoc obtinet sine cõparatione nõ dico mali, sed etiã boni alterius: ut & si bono alij comparatur, & ab alio adumbratur, nihilominus remaneat id boni nominis. Cæterũ si per mali collationem cogitur dici, non tam bonum est quàm genus mali inferioris, quod à superiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur, auferendiq; *dictionem comparationis: ut nõ dicas, melius est nubere quàm uri: & quæro, an dicere audeas melius est nubere, nõ adijciens quid sit fieri, melius est ergo fieri. Quod nõ melius utiq; nec bonum, quia abstulisti & remouisti inditionem comparationis quæ

Fort. quod mauult.

For. idulgẽtia

Fort. ita est.

For. cõdic. uel indictionem.

tionis quæ dum melius illud facit ita bonum, ita habere cogit. Melius esse nubi quam uri sic accipiendum est ac si melius uno oculo quàm duobus carere, si tamen à comparatione discedas non erit melius unum oculum nõ habere quàm & bonum. Nemo igitur captet ex hoc capitulo defensionẽ quod proprie ad nuptos & uiduas spectat, quibus nulla adhuc cõiunctio numeratur. Quanquam ostenderim etiam illis numerandam esse permissi conditionem. Cæterum de secũdo matrimonio scimus tamen Apostolum pronunciasse: Solutus es ab uxore ne quæsieris uxorẽ. sed & si duxeris nõ delinques. proinde tamen & huius sermonis ordinem consilio suo nõ de diuino præcepto introducit. Multũ autem interest inter dei præceptum & consiliũ hominis. Præceptum dei, inquit, non habeo, sed consilium do, quasi misericordiam cõsecutus fidelis esse. quoniam neq; in Euangelio neq; ipsius Pauli Epistolis ex præcepto dei inuenias permissam matrimonij separationem. Vnde unum habendũ confirmatur, quia quod à domino permissum non inuenitur, id agnoscitur interdictum. Adde quod & hæc ipsa huius consilij interiectio quasi inrecogitationem excussus sui passa, statim se refrenat & reuocat cum subiũgit, Verumtamen huiusmodi pressurã carnis habebunt, cum parcere se eis dicit, cũ tempus in collecto esse adijcit, quo oporteat etiã habentes matrimonia pro nõ habentibus agere, cum sollicitudinem nuptorum committit. Per hæc enim docens cur nõ expediat nubere, dissuadis ab eo quod supra indulserat: & hoc ne primo matrimonio, quanto magis secũdo. Cum nos uero ad exemplũ suũ hortatur utiq; ostendens quid nos uelit esse, id est continentes, pariter declarat quid nos esse nolit. id quod nõ uult, nec sponte nec ueritate permittit, Si enim uellet, non permisisset imò imperasset. Sed ecce rursus, mulierẽ defuncto marito dicit nubere posse, si cui uelit, tantum in domino. At enim felicior erit inquit si sic perseuerauerit secũdum meum cõsilium. Puto autem & ego spiritũ dei habeo. Videmus duo consilia quo supra nubendi ueniam facit, & quo postmodum cõtinentiam nubendi indicit. Cui ergo, inquit, consilio adsentabimur? Inspice & lege. Cũ ueniam facit, hominis prudentis consiliũ allegat. cum cõtinentiam indicit, spiritus sancti cõsilium adfirmat. Sequere admonitionem cui diuinitas patrocinatur. Spiritũ quidem dei etiam fideles habent, sed nõ omnes fideles. Apostolicum ergo quod fidelem dixerit. adijcit postea spiritum se dei habere quod nemo dubitat etiam de fideli. Idcirco hoc dixit ut sibi Apostoli fastigium redderet. Proprie enim Apostoli spiritum sanctum habent, qui plene habent in operibus prophetiæ efficaciam uirtutum, atq; documẽtorum linguam, non quasi ex parte quod cæteri: Ita spiritum sanctũ autoritate ad eandem speciem adire fecit, cui nos magis obsequi uoluit. & factum est iam nõ consilij diuini spiritus, sed pro eius maiestate præceptum. Ad legẽ semel nubendi dirigam. Ipsa origo humani generis patrocinatur, cõtestans quid deus ab initio cõstituerit in formam posteritatis recensendam. Nam cũ hominem

Fort. dissuadet.

Fort. inquis.

minem figuraſſet,eiq́ parem neceſſariã proſpexiſſet,unã de coſtis eius mutuatus,unã illi fœminam finxit,cum utiq́ nec artifex,nec materia defeciſſet. plures coſtæ in Adam ,& infabricabiles manus in deo ,ſed non plures uxores apud deum:& ideo homo dei Adam,& mulier dei Eua unis inter ſe nuptijs defuncti ſunt.Formam hominis dei de originis autoritate,& primam dei uoluntatem ſanxerunt.Erunt duo ,inquit ,in una carne:non tres ,neque quatuor.Alioquin iam non una caro,nec duo in una carne.tunc erunt,ſi cõiunctio & concretio dum in unitate ſemel fiat.ſi uero rurſus ,aut ſæpius,iam una eſſe deſijt.& erunt iam non duo in una carne,ſed una planè caro in plures.At cum Apoſtolus in eccleſiam & CHRISTVM interpretatur,erũt duo in una carne,ſecundum ſpiritales nuptias eccleſiæ & CHRISTI,unus CHRISTVS & una eius eccleſia ,agnoſcere debemus duplicatam & exaggeratam eſſe nobis unius matrimonij tam ſecundum generis fundamentum , quàm ſecundum CHRISTI firmamentum. Vno matrimonio cenſemur utrobiq́ ,& carnaliter in Adam,& ſpiritaliter in CHRISTO.duarum natiuitatũ unum eſt monogamiæ præſcriptum.utraq́ degenerat,qui de monogamia exorbitat. Numerus matrimonij à maledicto uiro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus,tres in unam carnem effecit.Sed & benedicti,inquis,Patriarchæ non modo pluribus uxoribus , uerum etiam concubinis coniugia miſcuerũt.Ergo propterea nobis quoq́ licebit in numerum nubere.Sane licebit ſi qui adhuc typi alicuius futuri ſacramẽti ſuperſunt, quos nuptiæ tuæ figurent. quod ſi etiam nũc locus eſt uocis illius ,Creſcite & multiplicamini, id eſt ſi nondum alia uox ſuperuenit ,Tempus iam in collecto eſſe , reſtare ut & qui uxores habent tanq́ nõ habentes agant, Vtiq́ enim continentiã indicens,& compeſcens concubitum ſeminarium generis,abſoleſcit Creſcite illud & multiplicamini.Vt opinor autem unius & eiuſdem dei utraq́ pronũciatio,& diſpoſitio eſt.qui tunc quidem in primordio ſementem generis emiſit indultis coniugiorũ habenis,donec mũdus replererctur,donec nouæ diſciplinæ materia proficeret.Nũc uero cum extremitatibus temporũ compreſſit quod emiſerat,& reuocauit quod indulſerat,nõ ſine ratiõe propagationis in primordio,& repaſtinationis in ultimo.ſemper initia laxãtur ,fines contrahũtur.Propterea ſyluam quis inſtituit , & creſcere ſinit ,ut tẽpore ſuo cædat ſyluã. Erat uetus diſpoſitio quæ in euãgelio nouo deputatur,in quo & ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Sic & oculum pro oculo,& dentem pro dente,iam ſenuit,ex quo iuuenuit.Malum pro malo nemo reddat.Puto autem etiam humanã conſtitutionem atq́ decretũ ,poſtea priſtinis præualere. Cur autem de priſtinis exemplis nõ ea potius agnoſcamus quæ cũ poſteris cõmunicant diſciplinæ,formam uetuſtatis ad nouitatem tranſmittunt.Ecce enim in ueteri lege animaduerto caſtratam licentiam ſæpius nubendi.cautum eſt in leuitico,Sacerdotes mei nõ plus nubent.poſſum dicere etiam illud,plus eſſe quod ſemel non eſt.quod non unum eſt,numerus eſt.
deniq́

deniq; post unum incipit numerus. Vnũ autem omne quod semel est. Sed in CHRISTO seruabatur, sicut in cæteris, ita in isto quoq; legis plenitudo. Inde igitur apud nos plenius atq; structius præscribitur, unius matrimonij esse oportere quos alleget in ordinem sacerdotalem usq; ad quosdã memini dicamus loco deiectos. Sed dices ergo cæteris licet, cum quibus nõ liceat excipit. Vani erimus si putauerimus quod sacerdotibus nõ liceat, laicis licere. Nónne & laici sacerdotes sumus? scriptum est laici sacerdotes sumus, regnum quoq; nos & sacerdotes, deo & patri suo fecit. Differentiam inter ordinem & plebem constituit ecclesiæ autoritas, & honor per ordinis consessum sanctificatus à deo. ibi ecclesiastici ordinis nõ est consessus? Et offert & tinguit sacerdos. Est ibi solus. Sed & ubi tres, ecclesia est. licet laici. unusquisq; enim de sua fide uiuit. nec est personarum acceptio apud deũ. Quoniam nõ auditores legis iustificabũtur à deo, sed factores, secundum quod, & apostolus dicit. Igitur si habes ius sacerdotis in temetipso ubi necesse est habeas. Oportet etiam disciplina sacerdotis. necesse sit habere ius sacerdotis. Digamus tinguis, digamus offers. quãto magis laico dicat quo apud salutem erit agere pro sacerdote, cum ipsi sacerdoti dicitur, quó ue facto cõmi catur actione sacerdotis. Sed necessitati inquis indulserit. Nulla necessitas excusatur, quæ potest non esse necessitas. Deniq; dicamus deprehẽdi & necessitate administrandi quod nõ licet. Dicam omnes nos deus ita uoluit dispositos esse, & ubiq; sanctionis eius obeũdis si disciplina. Vsq; adeo nisi laici ea obseruent per quæ presbyteri allegantur, quomodo erunt presbyteri qui de laicis alleguntur? Ergo perferre debemus ante laicum iussum à secundo matrimonio retinere, dum presbyter esse non alius potest quàm laicus semel fuerit maritatus. Liceat nunc denuo nubere, si & omne quod licet, bonum est. idem Apostolus exclamabat, Omnia licent: sed nõ omnia pro salute. quod non prodest oro te potest bonum dici? Si licita sunt & quæ nõ pro salute, ergo & quæ non bona sunt, licita sunt. Quid autem magis uelle debebis quod ergo bonũ est, quia licet, an quod ergo quia prodest. Multũ existimo esse inter licentiam & salutem. De bono nõ uincis, licet quia bonũ permittit non expectat, sed adsumi permittitur aut quod, an bonum sit in dubium est, quod potest etiã nõ permitti, si nõ habeat aliquam sui causam primam, quia propter incontinentiæ periculum permittitur nubere secũdũ, quia nisi licentia alicuius nõ bonæ rei subiaceret, nõ esset in quo probaretur qui diuinæ uoluntati & qui suæ potestati obsequatur, quis nostrum utilitatis præsentiam sectetur, & quis occasionem licentiæ amplexetur, quis diuinæ uoluntati, & quis suæ uoluntati obsequatur. Licentia plerunq; tentatione disciplinæ, quoniam disciplina per tentationem probatur, tentatur per licentiam operatur. Ita fit ut omnia liceant, sed non omnia expediant, dum tentatur cui permittatur, & uincatur dum in permissione tentatur. licebat, & Apostolis nubere, & uxores circumducere. Licebat & de Euangelijs uiuere.

Fort. Memini digamos.

ORDO,

Fort. digamos.

Fort. quod nõ licet digamo. Omnes.

Fort. et ubiq; sanctiones e. obeundis disciplina.

Fort. adsumi permittit. Permittitur autem q. a. b. si in dubio est.

Fort. tentatio est.

Fort. qui tentatur.

Fort. ut uincatur.

Fort. lic. experimento abstinētiam præ.

Sed quibus reus non est in occasionem, ad exemplum nos suum prouocat docens in eo esse probationem, in quo licentiæ experimentum. Abstinentiæ præstruxerit superiorem, ne sensus eius interpretemur. non illud dicendum erit secundum matrimonium quasi speciem stupri? Cum enim dicat maritos hoc in sollicitudinem habere quonammodo sibi placeant. nō utique de moribus, nam ut bonam sollicitudinem, non subleuare, sed de cultu & ornatu & omni studio formæ ad illecebras mouendas sollicitos iungi uelit, de forma & cultu placere carnalis concupiscentiæ ingenium sit, quæ etiam stupri causa est. eo quod uidetur tibi stupri adfine esse matrimonium. Quoniam ea in illo reprehendo quæ stupro competunt. Interim dominus ipse dicit, qui uiderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam, iam stuprauit eam in corde suo. Qui autem ad ducēdum uiderit, minus par fecit? quid si etiam duxerit? quod nō faceret, nisi ad ducendum cōcupisset. Nisi potest duci uxor, quam & si non uideris, at concupieris saltem cum ipsam ducere ceperis. Multum sane abest maritos apud cœlū nō concupiscentes. Omnis mulier cœli uia est quandiu aliena, nec per alium fit marita nisi per quem & adultera legis. Videtur matrimonij & stupri differentia? Alioquin res & uiris & fœminis eādem bonitatem ad matrimonium & stuprum commixtio carnis. scilicet certandum cuius concupiscentiā non stupro adæquauit. Ergo inquis iam & primas, id est unas nuptias destruis, nec immerito: quoniā & ipsæ ex eo constāt quod est stuprum. Et ideo optimum est homini mulierem iungere, quia cara est stupri affinitate. Sed cum hæc etiam de primis & unis nuptijs prætendi ad causam continentiæ possint, quanto magis secundo matrimonio recusando præuidebuntur? Gratus esto si semel tibi deus indulsit nubere. Gratus enim eris si & iterum indulsisse tibi nescias. Cæterum uteris indulgentiam cum nec modestiam uteris. modestia ammodo iungitur. Non tibi sufficit de summo illo iunxere etiam uirginitatis gradu in secundum deliquisse nubendo, sed in tertium adhuc deuolueris & futuris impellis, post, qui in secunda statione continens non fuisti, quia nec prohibere plures nuptias uoluit qui de secundis prouocandis retractauit. Nubamus igitur cottidie & nubentes ab ultimo die deprehēdamur, tanquam Sodoma & Gomorra: quo die adimplebitur uæ illud super prægnantes, & lactantes, id est maritos incontinentiæ. de nuptijs enim uteri & ubera infantis. Et quando finis nubendi? credo post finem nubendi renūcient tandem carnalibus fructibus, ut aliquādo spiritalia retractemus. Rape occasionem & si non exhortatissimam, attamen desisti habere cui debitum solueres. O te felicem. amisisti debitorem. simile damnum. quod si non diximus damnum lucrum sentientem. Per cōtinentiam enim negociauerimus magnam substātiam necessitatis parcimonij carni sæuientis adquirens. Recogitemus enim ipsam conscientiam nostram, quàm alius alium se homo sentiat, cum sua fœmina cessat. si orationem facit ad dominum, in prope est cœlo. si scripturæ

Fort. species.

Fort. aut bonam.

Fort. eo quo uidetur mihi.

Fort. mulierem non contingere.

Fort. syncere etiam

Fort. impelleris.

Fort. quod simile damnum.

Fort. patrimonij carnis si adquirentes.

pturæ incumbit,totus illic eſt.ſi pſalmum canit,placet ſibi. Ideo Apoſtolus purificationi orationem commendauit,cauſantes id quod ad tempus permiſerat ſemper nobis exercere eſſe quod ſemper proſit.Si cottidie omni momento oratio hominibus neceſſaria, utiqꝫ & continentia quæ orationi neceſſaria ſit.Oratio de conſcientia procedit, ſi conſcientia erubeſcit,erubeſcat oratio.Spiritus ducit orationẽ ad deum.Si ſpiritus reus apud ſe ſit,conſcientia erubeſcit, quomodo audebit orationem ducere ad altare? ſic etenim eſt prophetica uox ueteris teſtamenti: Sancti erimus,quia & deus ſanctus.& rurſus.Cum ſancto ſanctificaris,& cum uiro innocente innocens eris,& cũ electo electus eris. Debemus enim ita ingredi in diſciplina domini, ut deo dignum fructum non ſecundum carnis ex ſqualentiæ concupiſcentia. Ita enim & Apoſtolus dicit,quod ſapere ſecundum carnem,mors eſt.ſecũdum ſpiritum uero ſapere,uita æterna ſit in CHRISTO IESV domino noſtro. Si hæc obtuſio etiam cum in unis nuptijs in nos carnis exercetur, ſpiritum ſanctum auertit,quanto magis cum in ſecundo matrimonio agitur? Duplex enim eſt rubor eſt: quia in ſecundo matrimonio duæ uxores eundem circumſtant maritum. una ſpiritu,alia carne. Nec enim priſtina poteris odiſſe,cui etiam clariorem reſeruans affectionem, etiam repete apud deum pro cuius ſpiritu poſtules,pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo ad deum, cum tot uxores quot illas orationi commemoras, & offers pro duabus,& commemorabis illas duas,& per ſacerdotem de monogamia ob priſtinum de uirginitate ſancitum,circumdatum uirginis uniuiris,& aſcendit ſacrificium tuum libera fronte & inter cætera uoluntas bonæ mentis.Poſtulabis tibi & uxoris caſtitatem.Scio quibus excuſationibus coloremus inſatiabilẽ carnis cupiditatẽ. Ex quibus neceſſitates adminiculorum deſcendunt adminiſtrandam familiam regendam,loculos,claues cuſtodiendas,lanificandis penſandum,uictum procurandum,curas domeſticas ſcilicet ſolis maritorum dominibus bene eſt.perierũt cœleſtibus familiares ſpadonum famulæ militum,aut peregrinantium ſine uxoribus.Non enim & nos milites ſumus,eo quidem maioris diſciplinæ quo & tanti imperatoris? Non & nos peregrinantes in iſto ſeculo ſumus? cur autem ita diſpoſitus eſt Chriſtianus ut ſine uxore non poſſis? Nunc & conſortium onerum domeſticorum neceſſarium eſt.Habe aliquam uxorem ſpiritalem,adſume de uiduis, fide pulchram,paupertate dotatam,ætate ſignatam.bonas nuptias feceris huiuſmodi uxor.has te plures habere deo gratum eſt.Sed de poſteriori tẽpore cogitant Chriſtiani,quibus craſtinum nõ eſt. Hæredes dei ſeruus deſiderabit,qui ſemetipſum de ſeculo exhæredauit. Vt ergo quis repetis matrimonium de priſtino nõ habeat liberos.Itaqꝫ hoc primum diutius uti uolunt ipſo Apoſtolo feſtinante ad dominum in perſecutionibus,conſtantiſſimum in martyrijs,promptiſſimum in communicationibus rerum,temperatiſſimum

Oblationes annuæ.

Fort. domibus, & mox, perierunt cœlibibus.

Conſortium onerũ domeſticorum.

Fort. Vt ergo quid, & mox, cum de priſtino nõ habeas, uel non habẽs, & mox conſtantiſſimo.

ratissimum in adquisitionibus. postremo usuris morte relinquendis filijs, forsan reipublicæ prospectu aguntur ne diui tes deficiant, si soboles non habent: ne leges, ne iura, ne commertia delabantur, nec templa derelinquantur ne non modo sint qui exclament, Christiani illius nescio. Hæc enim audire desiderant, qui filios quærunt. Sufficiat consilium uiduitatis uel ista præcipua aut nos importunitas liberorum ad quos suscipiendos legibus compelluntur homines. Quia sapiens quisque nunquam libens filios desiderasset. Quid ergo facies si nolis: uxorem de tua cõscientia impleueris, dissoluturus es medicamine conceptum? Puto nobis non licere nascentem necare, quam & natum, seu forte illo tempore prægnantis uxoris remedium. tantam solicitudinem à deo petere audebis quid interpositum recusasti? Opinor aliqua sterilis prospicietur uel etiam anus quis enixa. quod à domino magis euenire potest. Si quis præsumptionem eius pro dei æmulatione prouocaret. Scimus denique quendam ex patribus cum propter familiam suam secundo matrimonio sterilem captasset uxorem, tam iterum patrem factum quàm & iterum maritum. Ad hanc meam contentionem frater dilectissime uidemus etiam seculi exempla, quæ sæpe nobis etiam in testimonio posita sunt, cum quod bonum & deo placitum uidetur, testimonio oneratur. Monogamia apud ethnicos in summo honore est, ut & uirginibus legitime nubentibus uniuira pronuba adhibeatur, & si auspici initium est. Item in quibusdam solennibus & auspicijs, ut prior sit uniuiræ locus. certe Flaminia non nisi uniuira est, quæ flaminia lex est. Nã quod ipsi Pontifici Maximo iterare matrimonia nõ licet. quod monogamiæ gloria est. Cum autem deus summus, tãtum Satanas ad perficiendum prouocatio est nostra imò subfuso si pigrissimum ad cõtinentiam deo exhibendam qua diabolo quidam stant. Nunc uirginitate, nunc uiduitate periurant. Noueram uirgines Vestæ apud Achanum, Et atrocis apud Delphos, & Mineruæ & Dianæ quibus locis noueram cõtinentiæ uiros. Et quidem tauri illius Aegyptij antistites: Fœminas uero Cereris Aphricanæ cui etiam & spõte abdicato matrimonio adsenescunt. Exinde quo pacto masculorum usque ad oscula filiorum inuenit diabolus, post luxuriam castitatẽ perditricem, quomodo reus sit Christianus, qui castitatem recusauerit cõseruatricem. Erunt nobis in testimonium & fœminæ quædam seculares, ob uniuiratus obstinationem, fœmina consequetur. Aut diuino quæ profuga in alieno solo, ubi nuptias regis solo ultro optasse debuerat, ne tamen secundas experiretur maluit cõtrario nubere. Vel illa Lucretia, quæ & semel per uim & inuita aliũ uirũ passa est, sanguine suo maculata carnem abluit, ne uiueret iam nõ sibi uniuira: Plura exempla certa de nostris inueniam, & quidem aliter potiora quàm in anima est uiuere in castitate quàm pro ea mereri, in cuius animam id bonum amiseris: quam uiuendo separati omnia malo. Quanti igitur & quæ in ecclesijs

Fort. in nos.

Fort. tam non.

Fort. subfusio pigrissimorum.

Fort. perdurãt.

Hæc citat diuus Hieronymus ad Gerontiam.

Puto l. Aut dido.

in ecclesiis ordinari in ecclesia solent, qui deo nubere maluerunt, qui carnis suæ honorem instituerunt, quiq́ se iam illius pudoris filias dicauerunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, & totum illud quod inter paradisum non potuit admitti. Vnde præsumendum est hos qui intra paradisum recipi uolunt, tandem debere cessare ab ea re à qua paradisus instructus est. Gratia ergo cum indulgenti hæc. memento orationibus tuis Tertullianum ad hæc exercentes. *For. intelligẽti h. ec: & mox. exercites.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

QVOD alibi suadere tantum uisus est, hic tanquam dogmatistes præcipit, secundas nuptias aperte damnans, & in Monogamia persuadenda egregie ineptiens. Standum est nobis ab orthodoxorum patrum sententia, nec sinistræ Paulinorum uerborum interpretationi ullo modo adhærendum. Diuus Hieronymus epistolam ad Titum enarrans, Montanus, inquit, & qui Nouati schisma sectantur, nomen sibi munditiæ præsumpsere: putantq́ secunda matrimonia ab ecclesiæ cõmunione prohibenda, cum Apostolus de episcopis & presbyteris hoc præcipiens, utiq́ in cæteris relaxarit: non quod hortetur ad secunda matrimonia, sed quod necessitati carnis indulgeat. Scripsit & Tertullianus de monogamia librum hæreticum, quem Apostolo contraire, nemo qui Apostolum legerit, ignorabit. Idem in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum refert hunc librum aduersus ecclesiam scriptum. Quæ uerba uelut antidotum libuit præmittere, quo lectoris animus præmunitus, absq́ detrimento uerioris sententiæ tutus transcurrat.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE MONOGAMIA, LIBER.

AERETICI nuptias auferunt, Physici ingerunt. Illi nec semel, isti non semel nubunt. quid agis lex creatoris? inter alienos spadones & aurigas tuos tantũdem quereris de domestico obsequio, quãtum de fastidio extraneo. Proinde te lædunt qui abutuntur, queẽadmodum qui non utuntur. uerũ neq; continentia eiusmodi laudanda, quia hæretica est, neq; licentia defendenda, quia Physica est. Illa blasphemat, ista luxuriat. illa destruit nuptiarum deum, ista confundit. Penes nos autem quos spiritales merito dici facit spiritalium charismatum continentia religiosa est, cum licentia uerecunda, uerecũda continentia, ambæ cum creatore sunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia temperat. illa non cogitur, ista regitur. illa arbitrium habet, hæc modum. unum matrimonium nouimus, sicut unum deum. Magis honorem refert lex nuptiarum ubi habet & pudorem. Sed Physicis nõ recipientibus spiritũ, ea quæ sunt spiritus non placent. ita quæ sunt spiritus nõ placent ea quæ sunt carnis placebunt contraria spiritus. Caro, inquit, aduersus spiritũ cõcupiscit, & spiritus aduersus carnem. Quid autem cõcupiscet caro quàm quæ magis carnis sunt? Propter quod & in primordio extranea spiritus facta est, Non inquit permanebit spiritus meus in istis hominibus in æuũ, eo quod caro sint. Itaq; monogamiæ disciplinã in hæresim exprobant. nec ulla magis ex causa paracletum negare coguntur, quàm dum existimant nouæ disciplinæ institutorem, & quidem dirissimæ illis, ut iam de hoc primum cõsistendũ sit ut generali retractatu, an capiat paracletũ aliquid tale docuisse, quod aut nouum deputari possit, aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sarcinam. De utroq; autem ipse dominus pronunciauit: dicens enim adhuc multa habeo quæ loquar ad uos, sed nondũ potestis portare ea. cum uenerit spiritus sanctus ille uos ducet in omnem ueritatem. Satis utiq; prætendit ea acturum illum quæ & noua existimari possint, ut nũquam retro ædita, & aliquanto onerosa ut idcirco non ædita. Ergo, inquis, hac argumentatione quid uis nouum & onerosum paracleto adscribi poterit

terit,etsi aduersario spiritu fuerit non utiq;.aduersarius enim spiritus ex diuersitate prædicationis apparet,primo regulam adulterans fidei & ita ordinem adulterans disciplinæ:quia cuius gradus prior est,eius corruptela antecedit, id est fidei,quæ prior est disciplina.ante quis de deo hæreticus sit necesse stet,tunc de instituto.Paracletus autem multa habens edocere quæ in illum distulit dominus secũdũ præfinitionem, ipsum primo CHRISTVM contestabitur,qualem credimus,cum toto ordine dei creatoris,& ipsum glorificabit & de ipso commemorabit:& sic de principali regula illa,multa quæ sunt disciplinarum reuelabit,fidem dicente pro eis integritate prædicationis,nouis,quia nunc reuelantur:licet onerosis,quia nec nunc sustinentur,nõ alterius tamen CHRISTI quàm qui habere se dixit,& alia multa quæ à paracleto edocerentur:non minus istis onerosa quàm illis à quibus non dum tunc sustinebantur.Sed onerosam monogamiam uiderit adhuc impudens infirmitas carnis.an autem noua, de hoc interim constet. Illud enim amplius dicimus,etiam si totam & solidam uirginitatem siue continentiam paracletus hodie determinasset,ut ne unis quidem nuptijs feruorem carnis de spiritu manare permitteret, sic quoque nihil noui inducere uideretur, ipso domino spadonibus aperiente regna cœlorum: ut & ipso spadone quem spectasset Apostolus,propterea & ipse castratus continentiam mauult,sed saluo inquis iure nubendi. planè saluo.& uidebimus quousque. Nihilominus tamen ex ea parte destructo qua continentiam præfert:bonum,inquit, homini mulierem non contingere. Nihil enim bono contrarium nisi malum.ideóque superesse ut & qui habeãt uxores sic sint quasi non habentes: quo magis qui non habent habere non debeant. reddit etiam causas cur ita suadeat, quod innupti de deo cogitent: nupti uero quomodo in matrimonio quis suo placeat. Et possum contendere non mere bonum esse quod permittitur. Quod enim mere bonum est,non permittitur, sed ultro licet. Permissio habet causam aliquando, & necessitas. Denique in hac specie non est uoluntas permittentis nubere. Aliud enim uult, Volo uos,inquit,omnes sic esse quomodo & ego. & cum ostendit melius esse quod utique se uelle confirmat, quàm quod melius esse præmisit. & ita si aliud quàm quod uoluit permittit,non uoluntate, sed necessitate permittens,nõ mere bonum ostendit,quod inuitus indulsit.Deniq; cum dicit melius est nubere quàm uri,quare id bonum intellegendum quod melius est, & pœna quod non potest uideri melius nisi pessimo comparatũ? Bonum illud est quod per se hoc nomẽ tenet,sine cõparatione nõ dico mali,sed etiã boni alterius:ut & si alio bono comparatum adumbretur,remaneat nihilominus in boni nomine. Cæterum si per mali cogitationem cogitur bonum dici,non tam bonum est quàm genus mali inferioris,quod ab altiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur.Aufer deniq; conditionem ut dicas melius est nubere,quàm uri,& quæro an dicere audeas,melius nubere,non

adijciens

adijciens quo melius sit.ergo iam non melius. & dum nõ melius,nec bonũ, sublata cõditione,quæ dum melius illud facit alio, ita bonum haberi cogit. Melius est unum oculum amittere quàm duos. Si tamen discedas à comparatione utriusq;,non erit melius unum oculum habere,quia nec bonum. Quid nunc,si omnem indulgentiam nubendi de suo,id est de humano sensu accommodat ex necessitate qua diximus, quia melius sit nubere quàm uri. Deniq; conuersus ad alteram speciem dicendo, Nuptis autem denuncio,non ego,sed dominus: Ostendit illa quæ supra dixerat non dominicæ autoritatis fuisse,sed humanæ æstimationis. At ubi ad continentiam reflectit animos, Volo autem uos sic esse omnes, Puto autem,inquit,& ego spiritum dei habeo,ut si quid indulserat ex necessitate, id spiritus sancti autoritate reuocaret. Sed Iohannes monens sic nos incedere debere quemadmodum & dominus,utiq; etiam secundum sanctitatem carnis admonuit incedere,adeo manifestius & omnis,inquit,qui spem istam in illo habet castificat se,sicut & ipse castus est. Nam & alibi, Estote sancti,sicut & ille sanctus fuit,scilicet carne. De spiritu enim non dixisset,quia spiritus ultro sanctus agnoscitur,nec spectat sanctitatis admonitionem quæ propria natura est eius. Caro autem docet sanctitatem,quæ & in CHRISTO fuit sancta. Igitur si omnia ista obliterant licentia nubendi, & cõditione licentiæ inspecta, & prælatione continentiæ imposita,cur non potuerit post Apostolos idem spiritus superueniens ad deducẽdam disciplinam in omnem ueritatem, per gradus temporũ (secũdũ quod Ecclesiastes, Tempus omni rei,inquit,super terram) iam carni fibulam imponere,iam nõ oblique à nuptijs auocans, sed exerte,cum magis,nunc tempus in collecto factum sit, annis circiter CLX. exinde productis? non ne ipse apud te retractare suetus, Hæc disciplina sit præmonstrata,iam tunc in carne domini,& in uolũtate,dehinc in Apostolorum eius tam consilijs quàm exemplis. Olim sanctitati huic destinabamur. Nihil noui paracletus ĩducit. quod præmonuit,definit. quod sustinuit exposcit. Et nunc recogitans ista,facile tibi persuadebis multo magis unicas competisse paracleto prædicare qui potuit & nullas. magisq; credendum temperasse illum quod & abstulisse docuisset, si quæ uelit CHRISTVS intellegas. In hoc quoque paracletum agnoscere debes aduocatum, quod à tota continentia infirmitatem tuam excusat. Secedat nunc mentio paracleti ut nostri alicuius autoris. Euoluamus communia instrumenta scripturarum pristinarum. Hoc ipsum demonstratur à nobis,neque nouam,neque extraneam esse monogamiæ disciplinam, imò & antiquam & propriam Christianorum,ut paracletum restitutorem potius sentias eius quàm institutorem. Quod pertineat ad antiquitatem, quæ potest antiquior forma proferri, quàm ipse census generis humani? Vnam fœminam masculo deus finxit, una costa eius decerpta & utique ex pluribus. Sed & in præfatione ipsius operis, Non est, inquit, bonum homini,solum eum esse.

Fort. conditio & prælatio, Nisi legere malis, obliterantur.

Anno à Christo CLX. uidetur hæc scripsisse Tertullianus. Sed puto numerat à Christo nõ nato, sed passo.

faciamus

faciamus adiutorium illi. Adiutores enim dixisset, si pluribus eum uxoribus destinasset. Adiecit & legem de futuro. Siquidem prophetiæ dictum est, & erunt duo in unam carnem, non tres, neque plures. Cæterum iam nõ duo si plures: stetit lex. Deniq; perseuerauit unio coniugij in autoribus generis ad finem usq;, non quia non erant fœminæ aliæ, sed quia ideo non erant, ne primitiæ generis duplici matrimonio contaminarentur. Alioquin si deus uoluisset, & esse potuisset: certe de filiarum suarum numerositate sumpsisset, non minus ex ossibus & ex carne sua haue seuam sibi hoc pie fieret. At ubi primum scelus homicidium in fratricidio dedicatum, tam dignum secundo loco scelus non fuit, quàm duæ nuptiæ. Neque enim refert duas quis uxores singulas habuerit, an pariter singulæ duos fecerint. Idem numerus coniunctorum & separatorum. Semel tamen uim passa institutio dei per Lamech, constitit postea in finem usque gentis illius. Secundus Lamech nullus extitit, quomodo duabus maritus. negat scriptura quod nõ notat. Aliæ diluuium iniquitates prouocauerunt, semel defensæ quales fuerunt, non tamen septuagies septies: quod duo matrimonia meruerunt. Sed & reformatio secundi generis humani monogamia matre censetur. Iterum duo in unam carnem crescere & redundare suscipiunt, Noe & uxor, filijq; eorum in unicis nuptijs. Etiam in ipsis animalibus monogamia recognoscitur, ne uel bestiæ de mœchia nascerentur. ex omnibus, inquit, bestijs ex omni carne duo induces in arcam, ut uiuant tecum masculus & fœmina. erunt de animalibus uolatilibus secundum genus, & de omnibus serpentibus terræ secundum genus ipsorum: duo ex omnibus introibunt ad te, masculus & fœmina. eadem forma et septena ex binis adlegi mandat ex masculo & fœmina uno & una. quid amplius dicam? immundis quoque alitibus cum binis fœminis introire nõ licuit. Hæc quantum ad primordiorum testimonium & originis nostræ patrocinium, & diuinæ institutionis præiudicium. quæ utique lex est non nomine tunc, quoniam si ita factum est à primordio, inuenimus nos ad initium dirigi à CHRISTO, sicut in quæstione repudij, dicens, illud propter duriciam ipsorum à Moyse esse permissum, ab initio coniunxit in unam carnem duos. Hodie homo non separabit. Dicit & Apostolus scribens ad Ephesios, deum proposuisse in semetipso ad dispensationem adimpletionis temporum, ad caput, id est ad initium reciprocare uniuersa in CHRISTO quæ sunt super cœlos & super terras in ipso. sic & duas Græciæ (summa litera & ultima) sibi induit dominus, initij & finis concurrentium in se figuras: uti quemadmodum α & ω replicatur, ita ostenderet in se esse & initij decursum ad finem, & finis recursum ad initium: ut omnis dispositio in ω desinens per quem cœpta est, per sermonem scilicet dei quia caro factus est, proinde desinat quẽadmodum & cœpit: & à deo in CHRISTO omnia reuocarentur ad initium, ut & fides reuersa sit à circumcisione ad integritatem illius, sicut ab initio fuit, & sanguinis solius

abstinentia

Duo in unã carnẽ.

Fort. habens Euam, si hoc.

abstinĕtia, sicut ab initio fuit: & matrimonij indiuiduitas, sicut ab initio fuit, & repudij cohibitio, quæ ab initio nō fuit. Et postremo totus homo in paradisum reuocat᷑, ubi ab initio fuit. cur ergo uel monogamū illū debeat Adā referre, qui nō potest tam integrum quàm inde demissus est? Quantū pertinet, itaq; ad initij restitutionem, id ad te exigit & dispositionis & spei tuæ ratio, quod ab initio fuit secundum initium quod tibi & in Adam censetur. elige in quo eorum initium tuum deputes. in ambobus te sibi monogamiæ censura defendit. Sed & si initium transmittit ad finem, ut Alpha & ω quomodo finis remittit ad initium, atq; ita census noster transfertur in CHRISTVM, animalis in spiritalem, quia non primo quod spiritale est, sed quod animale dehinc quod spiritale. proinde uideamus an id ipsum debeas huic quoq; cēsui secūdo, an in eadem te forma cōueniet nouissimus quoq; Adā in quam & CHRISTVS in nuptijs in totū quod etiam primus Adam ante exilium. Sed donato infirmitati tuæ carnis suæ exemplo perfectior Adam, id est CHRISTVS eo quoq; nomine perfectior: quâ integrior, uolenti quidem tibi spado occurrit in carne. si uero non sufficis, monogamus incurrit in spiritu, unam habens ecclesiam spōsam secūdum figuram quam Apostolus illud magnum sacramentum interpretatur in CHRISTVM & ecclesiam cōpetentes carnali monogamiæ per spiritalem. Vides igitur quĕadmodum etiam in CHRISTO nouas censum nō possis eum sine monogamiæ professione deferret nisi carnis is quodquod spiritus ille est, licet & quod fuit in carne æque esse debuerit. Sed adhuc nobis quæramus aliquos originis principes. Non placent enim quibusdam monogami parentes Adam & Noe, fortasse nec CHRISTVS. Ad Abraham deniq; prouocant prohibiti patrem alium præter deum agnoscere. Sit nunc pater noster Abraham. sic & Paulus In euāgelio, inquit, ego uos generaui. etiam Abrahæ te filium exhibe. Non enim passiuus tibi census est in illo. Certum tempus est, quo tuus pater est. Si enim ex fide filij deputemur Abrahæ ut Apostolus docet, dicēs ad Galatas, Cognoscitis nēpe, quia qui ex fide, isti sunt filij Abrahæ, quando credidit Abraham deo, & deputatum ei in iustitiam? Opinor adhuc in monogamia, quia in circumcisione nondum. quod si postea in utrunq; mutatus est & in digamiam, per ancillæ concubinatum, & in circumcisionē per testamenti signaculum, non potes illum patrem agnoscere, nisi tunc cum deo credidit. siquidem secundum fidem filius eius es, non secundum carnem. Aut si posteriorem Abraham patrem se quæri sat est, digamum recipe & circumcisum. Si reicis circumcisum, ergo recusabis & digamum. duas dispositiones eius binis inter se modis diuersas miscere non poteris. digamia circumcisione seorsus est, & monogamia cum præputiatione. recipis digamiam, admitte & circumcisionem. Tueris præputiationem, teneris & monogamiæ. Adeo autem monogami Abrahæ filius es sicut & præputiati, ut si circumcidaris, iam non sis filius, quia non eris

Fort. innuptus.

Fort. nouaris, & mox, deferre, nisi carne sis quod spiritu ille est, & esse debueris.

Fort. sequi.

eris ex fide, ſed ex ſignaculo fidei in præputiatione iuſtificatæ. Habens Apoſtolum diſce cum Galatis proinde. & ſi digamiã iam tibi intuleris, non es illius, cuius fides in monogamia præceſſit: nam & ſi poſtea pater multarum nationum nuncupatur, ſed earum quæ ex fide digamia præcedente filij habeant deputari Abrahæ. exinde res uiderint. Aliud ſunt figuræ, aliud formæ. aliud imagines, aliud definitiones. Imagines tranſeunt adimpletæ, definitiones permanent adimplendæ: imagines prophetant, definitiões gubernant. Quid digamia illa Abrahæ portendat, idem Apoſtolus edocet interpretator utriuſq; teſtamenti, ſicut idem ſemen noſtrum in Iſaac uocatũ determinat. Si ex libera es, ad Iſaac pertines, hic certe unũ matrimoniũ pertulit. Iſti itaq; ſunt (ut opinor) in quibus cenſeor. cæteros neſcio. quorum ſi exempla circũſpicio alicuius dabit etiam per ſanguinem neſcias ſibi ingerentis alicuius Salomonis etiam uxoribus diuitis meliora ſectari iuſſus, habes & Ioſeph monogamum, & hoc nomine audeo dicere patre meliorem. Habes Moyſen dei de proximo arbitrum. Habes Aaronem principalẽ ſacerdotem. Secundus quoq; Moyſes populi ſecundi, qui imaginem noſtrã in promiſſionem, in imaginẽ domini dedicatus eſt, non fuit digamus. Poſt uetera exempla originalium perſonarum, æque ad uera tranſeamus inſtrumenta regalium ſcripturarum, ut per ordinem per omnia noſtra paratura retractemus. Et quoniam quidam interdum nihil ſibi dicunt eſſe cum lege, quam CHRISTVS non diſſoluit, ſed adimpleuit: interdum quæ uoluit legis arripiunt: Planè & nos ſic dicimus deceſſiſſe legem, ut onera quidẽ eius ſecundum ſententiam Apoſtolorum, quæ nec patres ſuſtinere uoluerũt, cõceſſarint: quæ uero ad iuſtitiam ſpectant, non tantum reſeruata permaneant, uerum & ampliata: ut ſcilicet redũdare poſſit iuſtitia noſtra ſuper Scribarum & Phariſæorum, iuſtitia iuſti utiq; & pudicitia. Si ergo quoniam in lege præcipitur, ut quis fratris ſui uxorem ſine liberis defuncti in matrimonium adſumat, ad ſuſcitandum fratri ſuo ſemen: idque ſæpius euenire in unam perſonam poteſt ſecundum callidam illam quæſtionem Sadducæorum: ideo & aliâs putant perm iſſam frequẽtiam nuptiarum: Intelligere debebunt, primo rationem ipſius præcepti, & ita ſcient illam rationem iam ceſſantẽ ex eis eſſe quæ euacuata ſint. Neceſſario ſuccedendum erat in matrimoniũ fratris ſine liberis defuncti, primũ quia adhuc uet9 illa benedictio decurrere habebat: Creſcite & redundate. dehinc, quoniam patrum delicta etiam de filijs exigebantur: tertio quoniam ſpadones & ſteriles ignominioſi habebantur. Itaq; ne proinde maledicti iudicarentur, qui nõ naturæ reatu & mortis præuentu orbi deceſſiſſent, ideo illis ex ſuo genere uicaria, & quaſi poſthuma ſoboles ſupparabatur. At ubi & Creſcite & redundate euacuauit extremitas temporum, inducẽte Apoſtolo: Supereſt, ut & qui habẽt uxores, ſic ſint, ac ſi non habeant: quia tempus in collecto eſt, & deſijt uua acerba à patribus manducata filiorum dentes obſtupefacere. Vnuſquiſq;

Fort. per ſangui. nephas ſibi.

For. imagine noſtrã

Fort. ad uetera trã.

Fort. quæ uolunt.

enim in suo delicto morietur: & spadones non tantũ ignominia caruerunt, uerum & gratiam meruerũt, inuitati in regna cœlorum. Sepulta lege, succedendi in matrimonium fratris, contrarium eius obtinuit non succedendi in matrimonium fratris. Et ita ut prædiximus quod cessauit ualere, cessante ratione, non potest alij argumentationem accõmodare. Ergo nõ nubet defuncto uiro uxor fratri, utiq; nuptura, si nupserit. Omnes enim nos fratres sumus: & illa nuptura in domino habet nubere, id est, non ethnico, sed fratri: quia & uetus lex adimit coniugium allophylorum. Cum autem & in Leuitico cautum sit, Quicũq; sumpserit fratris uxorem, inmundicia est, turpitudo, sine liberis morietur: sine dubio dum ille prohibetur denuo nubere, & illa prohibetur, non habens nubere nisi fratri. Quomodo ergo Apostolo cõueniet & legi, quam non in totum impugnat? cum ad epistolam ipsius ueneris, ostendetur. Interim quod pertineat ad legem, magis nobis competũt argumentationes eius: deniq; prohibet eadem, sacerdotes denuo nubere: filiam quoq; sacerdotis iubet uiduam uel eiectam, si semen non fuerit illi in domũ patris sui regredi, & de pane eius ali. Ideo si semen non fuerit illi, non ut si fuerit, denuo nubat: quãto magis enim nõ nubet, si filios habeat? Sed & si habuerit, à filio potius alatur quàm à patre, quo & filius præceptũ dei exequatur: Honora patrem & matrem. Non autem is summus sacerdos & magnus patris de suo uestiens: quia qui in CHRISTO tinguntur, CHRISTVM induerunt, sacerdotes deo patri suo fecit, secundum Iohannẽ. Nam & illum adolescentem festinantem ad exequias patris ideo reuocat, ut ostẽdat sacerdotes nos uocari ab eo, quos lex uetabat parentum sepulturæ adesse: Super omnem, inquit, animam defunctam sacerdos non introibit, & super patrem suum, & super matrem suam non contaminabitur. Ergo & nos hoc interdictum obseruare debemus. non utiq;. Viuit enim unicus pater noster deus, & mater ecclesia, & neque mortui sumus qui deo uiuimus: neq; mortuos sepelimus, quia & illi uiuunt in CHRISTO. Certe sacerdotes sum⁹ à CHRISTO uocati monogamiæ debitores, ex pristina dei lege quæ nos tunc in suis sacerdotibus prophetauit. Nunc ad legem proprie nostrã, id est, Euangelium conuersi, qualibus excipimur exemplis dum ad sententias peruenimus? Ecce statim quasi in limine duo nobis antistites Christianæ sanctitatis occurrunt monogamia & cõtinentia: alia pudica in Zacharia sacerdote: alia integra in Iohanne antecursore. Alia placans deum, alia prædicans CHRISTVM: alia totum prædicans sacerdotem, alia plus præferens quàm prophetans, scilicet eum qui non tantum prædicauerit aut demonstrauerit coràm, uerum etiam baptizauerit CHRISTVM. Quis enim corpus domini dignius initiaret, quàm eiusmodi caro, qualis & concepit illud & peperit? Et CHRISTVM quidẽ uirgo enixa est, semel nuptura post partum, ut uterq; titulus sanctitatis in CHRISTI censu dispungeretur, per matrem & uirginem & uniuiram. At ubi infans templo exhibetur, quis illũ

Fort. nos autẽ

For. nos utiq;

in manus suscipit? qs in spiritu primus agnoscit? uir iustus, & caut9, & utiq; nō digamus. uel ne dignius mox CHRISTVS à fœmina prædicaretur uetere uidua & uniuira, quæ & templo dedita satis in semetipsa portendebat quales spiritali templo, id est, ecclesiæ debeant adhærere. Tales arbitros infans dominus expertus, nō alios habuit & adultus. Petrum solum inuenio maritum per socrum, monogamū præsumo per ecclesiam, qua super illum omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocaturus. Cæteros cū maritos nō inuenio, aut spadones intellegam necesse est, aut cōtinētes. Nec enim si penes Græcos cōmuni uocabulo censentur mulieres & uxores pro consuetudinis facilitate (cæterum est proprium uocabulum uxorum) ideo Paulum sic interpretabimur, quasi demōstrasset uxores Apostolos habuisse. Si enim de matrimonijs disputasset, quod in sequētibus facit, ubi magis Apostolus aliquod exemplum nominare potuisset, recte uideretur dicere: Non enim habemus potestatē uxores circūducendi, sicut cæteri Apostoli & Cephas? At ubi ea subiungit, quæ de uictuaria exhibitione abstinētiam eius ostēdūt, dicētis? Nō enim potestatem habemus manducādi & bibēdi, nō uxores demonstrat ab Apostolis deductas: quas & qui nō habent, potestatem tamē manducādi & bibendi habēt: sed simpliciter mulieres, quæ illis eodem instituto quo & dominum comitantes ministrabant. Iam uero si CHRISTVS reprobat Scribas & Pharisæos, sedentes in cathedra Moysi: nec faciētes quæ docerēt, quale est ut & ipse sup cathedram suam collocaret, qui sanctitatem carnis præcipere magis nō etiam obire meminissent, quam illis omnibus modis insinuarat & docendam & agēdam? in primis suo exēplo, tūc de cæteris argumētis: Cum puerorum dicit esse regnum cœlorū: cū consortes illis facit alios post nuptias pueros: cum ad simplicitatem columbæ prouocat, auis nō tātum innocuæ, uerum & pudicæ, quam unam unus masculus nouit: cum Samaritanæ maritum negat, ut adulterum ostendat numerosum maritum: cum in reuelatione gloriæ suæ de tot sanctis & prophetis Moysen & Heliam secum mauult: alterum monogamū, alterū spadonem: nō enim aliud fuit Helias, quàm Iohannes, qui in uirtute & spiritu uenit Heliæ: cum ille uorator & potator homo prandiorum & cœnarum cū publicanis & peccatoribus frequentator, semel apud unas nuptias cœnat multis utiq; nubentibus. Totiēs enim uoluit celebrare eas, quotiens & esse. Sed hæ argumētationes potius existimentur de coniecturis coactæ, si non & sentētiæ astiterint, quas dominus emisit in repudij retractatu, quod permissum aliquando iam prohibet: in primis, quia ab initio nō fuit, sicut matrimonij numerus: tunc quia quos deus cōiunxit, homo nō separabit: nō autem per duriciam repudij, quam & exprobrat, compescit, sed per debitum mortis. Si quidem unus ex passeribus duobus non cadit in terram sine patris uoluntate, igitur si quos deus cōiunxit, homo nō separabit repudio, & quid cōsentaneū est, ut quos deus separabit morte, homo nō cōiungat matrimonio

ruyn. (margin, beside "Nec")

Fort. dū de cæteris. (margin, beside "tūc de cæteris")

Fort. equidē cōsen. (margin, beside "& quid cōsentaneū")

Fort. atq; quasi. Fort. ex uolũtate dei. Fort. ut quod.

trimonio, proinde contra dei uoluntatem iuncturus, separationem atq; si separationem coniunctionem. Hoc quantum ad dei uoluntatẽ nõ destruẽdam, & initij formam restruendam. Cæterum & alia ratio cõspirat, imò nõ alia, sed quæ initij formã imposuit, & uoluntatem dei, mouit & prohibitionem repudij: quoniam qui dimiserit uxorem suam, præterquàm ex causa adulterij, facit eam adulterari. Et qui dimissam à uiro duxerit, adulteratur utiq;: nam & nubere legittime non potest repudiata, & si quid tale cõmiserit, sine matrimonij nomine, nõ capit elogium adulterij, quâ adulterium in matrimonio criminis deus aliter censuit, citra quã homines ut in totũ siue p nuptias, siue uulgo alterius uiri admissio adulteriũ ꝓnunciet. Imò ideo. uideam⁹ enim quid sit matrimoniũ apud deum: & ita cognoscemus quid sit æque adulterium. Matrimoniũ est cum deus iungit duos in unam carnem, aut iunctos deprehendens in eadem carne, cõiunctione signauit. Adulterium est cum quoquo modo disiunctis duobus, alia caro, imò aliena miscetur, de qua dici nõ possit, Hæc est caro ex carne mea, & hoc os ex ossib⁹ meis. Semel enim hoc factum & pronunciatũ sicut ab initio, ita & nunc in aliã carnem non potest conuenire. Itaq; sine causa dices deum uiuo marito nolle repudiatã alij uiro iungi, quasi mortuo uelit, quando si mortuo nõ tenetur, proinde nec uiuo, tam in repudio matrimoniũ dirimente, quàm morte non tenebit' ei cui quod tenebatur abreptũ est. de eo interest uiuo an mortuo à uiro nubat. Neq; enim illo delinquat, sed in semetipsam. Omne delictum quod admiserit homo extra corpus est: qui autem adulteratur, in corpus suum delinquit. Adulteratur autem sicut supra præstruximus, quia uiuam carnem sibi immiscet super uiuam pristinam, quã deus aut coniunxit in duos, aut coniunctam deprehendit. Ideóque abstulit repudiũ quod ab initio nõ fuit: quod ab initio fuit, muniat duorum in unam carnem perseuerantiam, necessitas uel occasio tertiæ concarnationis irrumpat, & soli causæ permittẽs repudium, si forte præuenerit cui præcauetur. Adeo autem repudium à primordio non fuit, ut apud Romanos post annũ sexcentesimum urbis conditæ id genus duritiæ cõmissum denotetur. Sed illi etiam nõ repudiantes adulteria cõmiscent, nobis & ni repudiemus ne nubere quidem licebit. Video iam hinc nos ad Apostolum prouocantem, ad cuius sensum facilius perspiciendum tanto instantius præculcandum est, mulierem magis defuncto marito teneri, quo minus alium uirum admittat. Recogitemus enim repudium aut discordia fieri, aut discordiam facere: mortem uero ex lege non ex hominis offensa euenire, idq; omniũ esse debitum etiam non maritorum. Igitur si repudiata quæ per discordiam, & iram, & odiũ, & causas eorum iniuriam uel cõtumeliam, uel quamlibet querelam & anima & corpore separata est tenetur inimico ne dicã marito, quanto magis illa quæ neq; suo neq; mariti uitio, sed dominicæ legis euentu, matrimonio nõ separata, sed relicta eius erit etiam defuncti, cui etiam defuncto concordiam debet? A

bet. A quo repudiũ non audijt, nõ diuertit: cui repudiũ nõ scripsit, cum ipso est: quem amisisse noluit, retinet: habet secũ animi licentiã, qui omnia homini quæ non habet imaginario fructu repræsentat. Ipsam deniq; interrogo fœminã: Dic mihi soror, in pace præmisisti uirum tuũ? Quid respondebit? An in discordia? Ergo hoc magis euincta est, cũ qua habet apud deũ causam: non discessit, quæ tenetur, sed in pace: ergo perseueret in ea cum illo necesse est, quẽ iam repudiare non poterit: nec sic quidem nuptura, si repudiare potuisset. Enimuero anima eius orat, & refrigeriũ interimat: postulat eñ & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis eius. Nam hæc nisi fecerit, uere repudiauit quantum in ipsa est: & quidem hoc iniquius, quãto quomodo potuit: quia nõ potuit & hoc indignius, quãto iam indignius si quia non meruit: aut nunquid nihil erimus post mortẽ secundum aliquem Epicurum, & non secũdum CHRISTVM? Quod si credidimus mortuorum resurrectionem, utiq; tenebitur, cũ quibus resurrecturi sumus rationem de alterutro reddituri. Si autem in illo æuo neq; nubent neq; nubent̃, sed erunt æquales angelis: non ideo non tenebimur coniugibus defunctis, quia nõ erit restitutio coniugij. Atquin eo magis tenebimur quia in meliorem statum destinamur, resurrecturi in spiritale consortium, agnituri tã nosmetipsos quàm & nostros. Cæterũ quomodo gratias deo in æternum canemus, si non manebit in nobis sensus & memoria debiti huius? Substantia non conscientia reformabimur? Ergo qui cum deo erimus, simul erimus, dum omnes apud deum unũ, licet mercedes uaria. licet multæ mansiones penes patrem eundem, uno denario eiusdẽ mercedis operati, id est, uitæ æternæ: in qua magis non separabit, quos cõiunxit deus, q in ista minore uita separari uetat. Cũ hæc ita sint quomodo alij uiro uacabit, quæ suo etiam in futurũ occupata est? Vtriq; autem sexui loquimur, & si ad alterum sermo est, quia una disciplina præest. Aliud habebit in spiritu, aliud & in carne: hoc erit adulteriũ, unius fœminæ in duos uiros conscientia. Si alter à carne disiunctus est, sed in corde remanet, illic ubi etiã congregatus sine carnis congressu & adulteriũ ante perficitur ex concupiscentia, & matrimoniũ ex uoluntate. Vsq; adhuc maritus est, ipsum illud possidẽs p quod & factus est, id est animũ in quo si & alius habitauit, hoc erit crimẽ. Cæterũ nõ est exclusus si à uiliore cõmercio carnis discessit. Honoratior maritus est, quanto mundior factus est. Vt igitur in deo nubas secundũ & Apostolũ, si tamen uel hoc curas qualis es, id matrimoniũ postulans, quod eis à qbus postulas nõ licet habere ab Episcopo monogamo, à presbyteris & diaconis eiusdem sacramenti, à uiduis, quarũ sectã in te recusasti: & illi planè sic dabũt uiros & uxores quomodo buccellas. Hoc enim est apud illos, omni petenti te dabis, & cõiungent uos in ecclesia uirgine, unius CHRISTI unica sponsa, & orabis pro maritis tuis nouo & uetere. Elige cui te adulterã præstes, puto ambobus. Quod si sapias, taceas defuncto, repudium sit illi silen

Fort. coniuncta.

For. pro anima eius & mox, & refrig. interim postulat, & in prima. Nisi uelis legere, intimat.

Forte. credimus, & mox, tenebimur.

Fort. habitabit. b p u.

Nota de buccellis

tium tuum: alienis iam dotalibus scriptum. hoc modo nouũ promereberis maritũ si ueteris obliuiscaris. debes magis illi placere, propter quẽ deo non maluisti. Hæc Physici uolunt Apostolũ probasse, aut in totum nõ recogitasse, cum scriberet Mulier iuncta est inquantũ temporis uiuit uir eius: si autem mortuus fuerit, libera est: cui uult, nubat: tantũ in domino. Ex hoc eñ capitulo defendunt licentiam secundi matrimonij, imò & plurimi, si secundi: quod enim semel esse desijt, omne obnoxium est numero. Quo autẽ sensu Apostolus scripserit, ita relucebit, si prius constet, non hoc illũ sensu scripsisse, quo Physici utuntur. Cõstabit autem si quis ea recordetur, quæ huic capitulo diuersa sunt & apud doctrinã, & apud uoluntatẽ, & apud propriã

Aliàs *admittit

ipsius Pauli disciplinã. Si enim secũdas nuptias *remittit, quæ ab initio nõ fuerũt, quomodo affirmat oĩa ad initiũ recolligi in Christo? Si uult nos iterare coniugia, quomodo semen nostrũ in Isaac semel marito autore defendit? quomodo totũ ordinem ecclesiæ de monogamis disponit? Si non hæc

Ordo ecclesiæ

disciplina præcedit in laicis, ex qbus ecclesiæ ordo proficit, quomodo in matrimonio adhuc positos à fructu matrimonij auocat? dicẽs: In collecto esse tempus, si per mortem matrimonio elapsos iterum in matrimonium reuocat? Hæc si diuersa sunt ei capitulo de quo agitur, constabit (ut diximus) nõ hoc illum sensu scripsisse, quo Physici utuntur. Quia facilius est ut aliquã rationem habeat unum illud capitulum, quæ cum cæteris habeat, quàm ut Apostolus diuersa inter se docuisse uideatur. Eam rationem in ipsa materia poterimus recognoscere, qua ista materia Apostolo fuit scribenda. Ita-

Italia.

lia tirocinium nouæ & quàmmaxime oriẽtis ecclesiæ, quã lacte scilicet educabat, nondum solido cibo ualidioris doctrinæ, adeo ut præ illa infantia fidei ignorarent adhuc quid sibi agendũ esset circa carnis & sexus necessitatem: cuius etiam ipsas species ex rescriptis intellegimus, cum dicit: De his autem quæ scribitis: Bonũ est homini mulierẽ non attingere. propter fornicationes autem unusquisq; uxorem suã habeat. ostendit fuisse qui in matrimonio à fide deprehensi, uerebantur, ne non liceret eis matrimonio suo exinde uti: quia in carnem sanctã CHRISTI credidissent. & tamen secundum ueniam concedit, non secundum imperium: id est, indulgens, non præcipiẽs ita fieri. Cæterum malebat omnes id esse quod & ipse. Proinde & de repudio rescribens, demonstrat quosdam de isto quoq; cogitasse: uel maxime, quia & in ethnicis matrimonijs non putabant post fidem perseuerãdum: quærebant & de uirginibus cõsilium. Præceptum enim domini nõ erat, bo-

Pro domini nõ, puto legẽ. dominicum.

num esse homini si sic pmaneat, utiq; quomodo à fide fuerit inuẽtus. Vinctus es enim uxori, ne quæsieris solutionẽ. Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorẽ. Si aũt acceperis uxorẽ, nõ deliquisti: quia ante fidẽ soluto ab uxore nõ numerabit̃ post fidẽ secunda uxor, quæ post fidẽ prima est: à fide eñ etiã ipsa uita nostra censet̃: sed hic parcere se dicit illis. Alioqn pressurã carnis subsequuturã præ angustijs temporũ impedimẽta matrimonij recusantibus

tibus. quin potius de domino sollicitudinē habendā ꝓmerendo, quàm de merito. Et ita reuocat quod pmisit. Sic ergo in eodē ipso capitulo, quo definit unūquēq; , in qua uocatiōe uocabit᷑, in ea pmanere debere: adijciēs Mulier uincta est q̄diu uiuit uir ei⁹: si aūt dormierit, libera est: cui uolet nubat, tantū in domino, hanc quoq; eā demonstrat intelligendā, quæ & ipsa sic fuerit inuēta, soluta à uiro, quomodo & uir solutus ab uxore: p mortē utiq;, nō p repudiū facta solutione: quia repudiatis non pmitteret nubere aduersus pristinū præceptū. Itaq; mulier si nupserit, nō delinquet: quia nec hic secūdus maritus deputabit᷑, qui est à fide primus. & adeo sic est, ut ꝓpterea adiecerit tantū in domino. Quia de ea agebat᷑ quæ ethnicum habuerat, & amisso eo crediderat, scilicet etiā post fidē ethnico se nubere posse præsumeret: licet nec hoc Physici curent. Sciamus planè nō sic esse in Græco autentico, quomodo in usum exigit p duarū syllabarū aut callidam aut simplicem euersionē: Si aūt dormierit uir eius, quasi de futuro sonet: ac p hoc uideatur ad eā ptinere, quæ iā in fide uirū amiserit. Hoc quidē si ita est, & in infinitū emissa licentia, totiens uirū dedisset, quotiēs amissus esset, sine ullo pudore nubendi etiā ethnicis cōgruentes: sed si ita esset quasi de futuro, si cuius maritus mortuus fuerit tantundē & futurū ad eā ptineret, cuius ante fidē morietur maritus, nō euertas. Nā cū & illa sentētiæ cedant, Seruus uocatus es, ne curaueris: impræputiat⁹ es, ne circūcidaris, circūcisus uocatus es, ne adduxeris: quibus cōcurrit, Vinctus es uxori, ne quæsieris solutionē: solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorē: satis manifestū est ad eos hæc ptinere, qui in noua & recenti uocatione cōstituti de his cōsulebāt, in quibus à fide fuerāt deprehensi. Hæc erit interpretatio capituli istius de hoc examinăda, an & tēpori & causæ, & tā exēplis & argumētis præcedētibus, q̄ & sentētijs & sensib⁹ subsequentibus: & in primis an ipsius Apostoli & consilio proprio congruat & instituto: nihil em̄ custodiendū est qua diuersus sibi deprehēdat᷑. Audi & subtilissimā ecōtrario argumētationē. Adeo, inquiūt, pmisit Apostolus iterare cōnubiū, ut solos qui sunt in clero monogamiæ iugo astrinxerit. Quod em̄ qbusdā præscribit, id nō omnibus præscribit: nunqd ergo & qđ omnibus præcipit, solis episcopis nō præscribit: si quod episcopis p̄scribit, nō & oīb⁹ p̄cipit: an ideo oīb⁹ qa & episcopis? & ideo episcopis, qa & oīb⁹? Vnde em̄ episcopi & clerus. Nōne de oīb⁹? si nō oēs monogamiæ tenēt᷑, unde monogami in clerū? An ordo aliqs seorsū debebit institui monogamorū, de quo allectio fiat in clerū? Sed cū extollimur & inflamur aduersus clerū, « tūc unū oēs sum⁹, tūc oēs sacerdotes: qa sacerdotes nos deo & patri fecit. Cū « ad pæquationē disciplinæ sacerdotalis ꝓuocamur, deponimus infulas, & « pares sum⁹. De ecclesiasticis ordinibus agebat᷑, quales ordinari oporteret. « Oportebat igitur omnem cōmunis disciplinæ formam sua fronte proponi, edictum quodammodo futurum uniuersis impressione, quo magis sciret plebs eum ordinem sibi obseruandum, qui faceret præpositos: & ne uel ipse honor aliquid sibi ad licentiam, quasi de priuilegio loci blandiatur,

Prospiciebat spiritus sanctus dicturos quosdam, Omnia licent episcopis, sicut ille uester Vthinẽsis, nec Scantiniam timuit. Quot enim & ex digamia præsident apud uos, insultantes utiq; Apostolo: certe nõ erubescentes, cum hæc sub illis legũtur? Age iam qui putas acceptionem monogamiæ de episcopis factã: recede à reliquis tuis titulis disciplinæ, qui cũ monogamia episcopis ascribuntur. Noli esse irreprehensibilis, sobrius, bene moratus, ornatus, hospitalis, docibilis: quin uero & uino deditus, & manu promptus ad cædendũ & pugnas, & pecuniæ amans, & domũ nõ regens, nec filiorũ curãs disciplinam, sed nec ab extraneis bonã famã sectans. Si enim suam habent Episcopi legem circa monogamiã, etiam cætera quæ monogamiæ accedere oportebit, Episcopis erunt scripta. Laicis uero quos monogamia non cõuenit cætera quoq; aliena sunt. Euasisti physice, si uelis, uincula disciplinæ totius, præscribe constanter, nõ omnibus præcipi quæ quibusdam sint præcepta: aut si cætera quidẽ cõmunia sunt, monogamia uero solis Episcopis imposita est, nunquid illi soli Christiani pronunciandi, in quos tota disciplina collata est? Sed & Timotheo scribens, uult iuuenculas nubere, filios suscipere, matres familiæ agere, ad eas dirigit quales supra denotat, iuuẽculas uiduas quæ in uiduitate deprehensæ & aliquãdiu affectatæ, postquàm in delitijs habuerunt CHRISTVM, nubere uolunt, habentes iudicium quod primam fidem resciderunt, illam uidelicet à qua in uiduitate inuentæ & professæ eam, non perseuerant. Propter quod uult eas nubere, ne primam fidẽ susceptæ uiduitatis postea rescindant: nõ ut totiẽs nubant, quotiens in uiduitate tentanda, imò & in delitijs habita noluerint perseuerare. Legimus eum & ad Romanos scribentẽ: Quæ aũt sub uiro est mulier, uiuenti uiro uincta est: si autem obierit, euacuata est à lege uiri. Nempe ergo uiuente uiro adulterare putabitur, si iuncta fuerit alteri uiro. Si uero obierit uir, liberata est à lege, quod nõ sit adultera facta alij uiro. Sed & sequentia recognosce, quo sensu iste qui tibi blanditur, euadat. Itaq;, inquit, fratres mortificamini & uos legi per corpus CHRISTI, ut efficiamini aliter ei, scilicet qui à mortuis resurrexit, uti fructũ feramus deo. Cũ enim eramus in carne passiones delictorum, quæ per legem, efficiebantur in membris nostris ad fructũ ferendũ morti: nũc autem euacuati sumus à lege mortui, in quo tenebamur ad seruiendũ deo in nouitate spiritus, & nõ in uetustate literæ. Igitur si mortificari nos iubet legi per corpus CHRISTI, quod est ecclesia, quæ spiritu nouitatis constat, non per literam uetustatis, id est, legis auferens te à lege, quæ tenet uxorem marito defuncto, quo minus alij uiro fiat, ad contrariã te redigit conditionem, ne amisso uiro nubas: quantumq; nõ deputareris adultera facta alteri uiro post mortem mariti, si adhuc in lege agere deberes, tãto ex diuersitate cõditionis adulterij te præiudicat post mortẽ mariti alij nubentem: quia iam mortificatæ legi non potest tibi licere, cum recessisti ab ea apud quã tibi licebat. Nunc & absolute Apostolus ꝑmisisset in fide amisso

Scantinia lex.

Fort. sensus iste.

Fort. mortis.

For. mortificata lege.

matrimonio nubere: proinde fecisset quemadmodũ & cætera quæ aduersus formã regulæ suæ pro conditione temporum gessit, circũcidens Timotheum propter supductitios falsos fratres: & rasos quosdam inducens in tẽplum propter obseruationem Iudæorum, ille qui Galatas in lege uolentes agere castigat. sed ita res exigebãt, ut omnibus omnia fieret, quo omnes lucrifaceret: parturiens illos donec formaretur CHRISTVS in ipsis, & calefaciens tanquàm nutrix paruulos fidei, docendo quædam per ueniam, non p imperium. Aliud est enim indulgere, aliud iubere: proinde temporalẽ licentiam permittens denuo nubendi propter infirmitatem carnis, quemadmodum Moyses repudiandi propter duritiã carnis. Et hic itaq; reddemus supplementum sensus istius. Si enim CHRISTVS abstulit quod Moyses præcepit, quia ab initio non fuit sic, nec sic ideo ab alia uenisse uirtute reputabitur CHRISTVS: cur non & Paracletus abstulerit, quod Paulus indulsit: qa & secundum matrimoniũ ab initio non fuit, nec ideo suspectus habendus sit, quasi spiritus alienus: tantum ut deo & CHRISTO dignum sit quod superducitur? Sed deo & CHRISTO dignum fuit duritiam cordis tẽpore expleto compescere: cur non dignius sit & deo & CHRISTO infirmitatem carnis tempore iam collectiore discutere? si iustum est matrimoniũ non separari, utiq; & non iterari honestum est. Deniq; apud seculum utrũq; in bona disciplina deputatur, aliud cõcordiæ nomine, aliud pudicitiæ. Regnauit duritia cordis usq; ad CHRISTVM: regnauerit & infirmitas carnis usq; ad Paracletum. Noua lex abstulit repudium, habuit quod auferret. Noua ꝓphetia secundum matrimoniũ, non minus repudium prioris. Sed facilius duritia cordis CHRISTO cessit, quàm infirmitas carnis: plus hæc sibi Paulum defendit quàm illa: non sensi tamen defendit quam indulgentem eum captat, præscribentem recusat: quæ potiores sententias & perpetuas uoluntates eius, uelut id quæ non sinit nos hoc Apostolo præstare quod mauult. & quousq; infirmitas ista impudentissima in expugnando meliora perseuerabit? Tempus eius donec Paracletus operatur fuit, in quem dilatata sũt à domino, quæ tunc sustineri non poterant, quæ iam nemini competit portare nõ posse, nõ deest. q̃diu causabimur carnem? quia dixit dominus, Caro infirma. sed præmisit, & spiritus promptus: ut uincat spiritus carnem, ut cedat quod infirmũ est fortiori. Nam & qui potest capere, capiat, inquit: id est, qui non potest discedat. Discessit & ille diues qui non ceperat substãtiæ diuidendæ egenis præceptum, & dimissus est sententiæ suæ à domino. Nec ideo duritia imputabitur CHRISTO de arbitrij cuiuscunq; liberi seruitio. Ecce, inquit, posui ante te bonum & malũ. Elige quod bonum est: si non potes, quia non uis (posse enim te si uelis ostendit) quia tuo arbitrio utrũq; ꝓposuit, discedas oportet ab eo cuius non facis uoluntatem. Quæ igit̃ hic duritia nostra, si non facientibus uoluntatem dei, renunciamus? quæ hæresis, si secundas nuptias ut illicitas iuxta adulterium iudicamus? Quid est enim

Noua prophetia Montani.

Sic lege, quàm illa Moysen: si tamen. Fort. uolũtates eius reputat, quæ non.

adulteriũ

adulterium,quàm matrimoniũ illicitum? Notat Apostolus eos,qui in totũ nubere prohibebant,qui & de cibis interdicebant,quos deus cõdidit. Nos uero non magis nuptias auferimus,si secundas recusamus,quàm cibos reprobamus,si sæpius ieiunamus. Aliud est *referre,aliud tẽperare: aliud est legem non nubendi ponere,aliud est modum nubendi statuere. Planè qui exprobrant nobis duritiam uel hæresim in hac causa,si intantũ fouent carnis infirmitatem, ut in nubendo frequenter sustinendam putent,cur illam in alia causa neq; sustinent,neq; uenia fouent,cũ tormentis expugnata est in negationem? Vtiq; enim illã magis excusari capit,quæ in prælio cecidit, quàm quæ in cubiculo:quæ in eculeo succubuit,quàm quæ in lectulo: quæ crudelitati cessit,quàm quæ libidini:quæ gemẽs deuicta est,quàm quæ subans. Sed illam quidem à cõmunicatione depellunt, quia nõ sustinuit in finẽ:hanc uero suscipiunt,quasi & hæc sustinuerit in fine. Propone qd utraq; nõ sustinuerit in finẽ, & inuenies eius causam honestiorẽ,quæ sæuitiam,q̃ quæ pudicitiam sustinere non potuit:& tamẽ nec cruentam defectionẽ infirmitas carnis excusat,nedum impudicam. Rideo autem cũ infirmitas carnis opponitur,quæ summa fortitudo dicenda est. Iterum nubere est res uirium:resurgere in opera carnis de cõtinentiæ otio,substantia est laterũ:talis infirmitas & tertio & quarto & usque septimo,forsitan matrimonio sufficit:ut quæ totiens fortior,quotiens fuerit infirmior,habitura iam nõ Apostolum autorem,sed Hermogenẽ aliquem plures solitum mulieres ducere, quàm pingere:materia enim in illo abundat,unde & animã esse præsumẽs multo magis spiritum à deo nõ habet iam nec Physicus. Quid si inopiam quis causetur,ut carnem suam aperte prostitutam profiteatur,exhibitionis causa nubẽtem,oblitus de uictu & uestitu nõ esse cogitandum. Habet deũ etiam corporum educatorem,etiam florum excultorem. Quid si solitudinẽ domus ostendat,quasi una mulier frequentiam præstet,homini ad fugam proximo:habet uiduam utiq; quam assumat,licebit:nõ unam generis huius uxorem,sed iam plures habere concessum est. Quid si de posteritate qs cogitetis de minimis,quib9 oculis uxor Loth,utiq; deo quis repetat matrimoniũ,quia de priore liberos nõ habuit:hæredes scilicet Christianus quæret seculi totius exhæres. Habet fratres,habet ecclesiam matrẽ. Aliud est si & apud CHRISTVM legibus Iulijs agi credunt,& æstimant cœlibes & orbos ex testamento dei solidum non posse capere. Nubant igitur huiusmodi in finem usq;:ut in ista confusione carnis,sicut Sodoma & Gomorrha & diluuij dies,ab illo ultimo exitu seculi deprehendantur. Adijciant tertiũ dictum:Manducemus, & bibamus,& nubamus,cras enim moriemur:nõ recogitantes uæ illud prægnantibus & lactãtibus multo grauius, & amarius eventurum in concussione totius mundi,quàm euenit in uastatione unius particulæ Iudææ. Satis oportunos nouissimis temporibus fructus iteratis matrimonijs colligant,ubera fluitantia,& uteros nauseantes,& infantes pipantes

Fort. auferre, aliud.

Negatores depellebantur à cõmunicatione.

Hermogenes polygamus & pictor, aduersus quem librum edidit.

For. cogitet isdẽ animis, q. o. u. L. ut ideo quis.

Iuliæ leges.

pantes. Parēt antichristo in quo libidinosius sæuiat. adducet illis carnifices obstetrices. Habebunt planè CHRISTO quod legent, speciosum priuilegium, carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc iudicabunt tam non Isaac monogamus pater noster, nec Iohannes aliqui CHRISTI spadone, nec Iudith, nec filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum. Solent ethnici iudices destinari. Exurget regina Carthaginis, & decernet in Christianas, quæ profuga, & in alieno solo, & tantæ ciuitatis cum maxime formatrix, cū regis nuptias ultro optasse debuisset, ne tamen secūdas eas experiretur, maluit ecōtrario uri quàm nubere. Assidebit & illi matrona Romana, quæ & si per uim nocturnam nihilominus experta alium uirum, maculam carnis suo sanguine abluit, ut monogamiam in semetipsam uindicaret. Fuerūt & quæ post uiros nuberent idolis. certe & in monogamia & uiduitas apparet. Fortunæ muliebri coronam non imponit, nisi uniuira, sicut matri Matutæ. Pontifex maximus & Flaminica nubunt semel. Cereris sacerdotes uiuentibus etiam uiris & consentientibus amica separatione uiduantur. Sunt & qui de tota continentia iudicent nos, uirgines Vestæ, & Iunonis Achaicæ, & Dianæ Scythicæ, & Apollinis Pythij, etiam bouis illius Aegyptij antistites de continentia infirmitatē Christianorum iudicabunt. Erubesce carō quæ CHRISTVM induisti. Sufficiat tibi semel nubere, in quod à primordio facta es, in quo definiri uocaris. Redi in Adam uel priorem, si in nouissimū non potes. Semel gustauit ille de arbore, semel concupijt, semel pudenda protexit, semel deo erubuit, semel ruborem suum abscondit, semel de paradiso sanctitatis exulauit, semel exinde nupsit. Si in illo fuisti, habes tuam formam: si in CHRISTVM transisti, melior esse debebis. Exhibe te tertium Adam & hunc digamū, & tunc poteris esse quod inter duos nō potes.

Fort. quod allegent.

Fort. nec aliqui spadones.

Hunc totum locum usurpat Hieronymus ī libello de Monogamia ad Gerontiam. Atq; hinc succurri poterit duobus locis deprauatis alteri in libro de exhortatiōe castitatis circa finē, alteri in priori lib. ad uxorē, ubi Aceæ Iunoni legitur pro Achææ, siue Achiuæ.

Fort. in quod & fi.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE MONOGAMIA, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SE-
QVENTIS PER BEA-
TVM RHENANVM.

VB tempore Apostolorum, uerisimile est Christianos simplici cultu fuisse usos. Id quod etiam multis seculis obseruatũ constat. Nam ueterum monachorum uestes qualibus Benedictini utuntur, cõmunes omnibus olim Christianis ætate diui Benedicti quidam fuisse putant. Itaq; cum Tertullianus reiecta toga pallio uestiretur, ut simplicitati religionis responderet simplicitas cultus, à quodam inconstantiæ notatus est. Proinde hac oratione pallij uetustatem & cõmodum usum edocet, non esse mirandum, dicens, si dimissa toga pallium assumpserit, quando totus hic orbis mutationi sit obnoxius, Tẽpora, Stellæ, Cœlum, Mare, Terra, Regna, Populi, Bestiæ, ut Pauus, Serpẽs & Chamæleon, etiam homo ipse. Pallium porrò uestem augustam appellat, super omnes exuuias & peplos, superq; omnes apices & titulos, postquàm Christianam sapientiam quæ uanissimis superstitionibus renuit, primum cœpit uestire. Hic liber tam est corruptus, ut nulla propémodum sententia citra offensam legi queat. Nec quisquàm cre det hic aliquid à nobis restitutum, nisi qui Hirsaugiensem codicem inspexerit. Ineptum autem censuimus, marginem chartarum coniecturis opplere, in quibus plerunq; nihil est certitudinis. Consulãtur antiqua exemplaria, quæ scimus extare Romæ, Fuldæ, & Gorziæ propè Metensem urbem. Maluissem illorum sequi consilium, qui suam lectionem seorsim annotant, sed non uacabat.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE PALLIO LIBER.

RINCIPES ſemper Aphricæ uiri Carthaginenſes, uetuſtate nobiles, nouitate felices, gaudeo uos tam proſperos temporum, cum ita uacat ac iuuat habitus denotare pacis. Hæc & annona & ocia ab imperio & à cœlo. Bene eſt. Tamē & uobis habitus aliter olim tunicæ fuere, Et quidē infama de ſubtegminis ſtudio, & luminis conſilio, & menſura & tēperamento, quod neq; trās crura prodige, nec intra genua uerecūde, nec brachijs pare, nec manibus arte, ſed nec cingulo ſinus diuidere expeditum beate quadrata iuſtitia. In uiris ſtabant pallij extrinſecus habitus & ipſe quadrangulis ab utroq; laterum regeſtus, & ceruicibus circūſtructus, in fibulæ morſu humeris acquieſcebat. inſtar eius hodie Aeſculapio iā ueſtro ſacerdotium eſt. Sic & in proximo ſoror ciuitas ueſtiebat, & ſicubi alibi in Aphrica Tyros. ad cum ſecularium ſortiū uauia uiturna, & Romanis deus maluit, ſoror quidem ciuitas ſuapte arbitrio mutare properauit, ut adpulſum Scipionem ante iam de habitu ſalutaſſet Romanū præcoca. Vobis uero poſt iniuriæ beneficium ut ſenium non faſtigium exemptis, poſt Gracchi obſcœna omina, & Lepidi uiolēta ludibria, poſt trinas Pompei aras, & longas Cæſaris moras, ubi mœnia Statilius Taurus impoſuit, Solennia Sentius Saturninus enarrauit, cū cōcordia iuuat, toga oblata eſt. Prò quantū circūmeauit à Pelaſgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos ut ab humeris ſublimiores populi Carthaginenſes complecteretur. Exinde tunicā longiorem cinctu arbitrantes ſuſpenditis, & pallij iam teretis redūdantiam tabulata congregatione fulcitis, & ſi quid præterea conditio uel dignitas, uel temporalitas ueſtit. Pallium tamē generaliter ueſtrum immemores etiam denotatis. Equidem haud miror præ documēto ſuperiore. Nam & arietem (nō quem Laberius reciprocicornē, ut lanicutem & teſtitrabum, ſed trabes machina eſt quæ muros frangere militat) nemini unquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago ſtudijs aſperrima belli, prima omnium armaſſe in oſcillum penduli impetus, commentata uim tormenti, debile pecoris caput uindicātes. Cum tamen ultimant tempora patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam ſuos audet, ſtupuere illico Carthaginēſes ut nouum extraneum ingenium.

Aliâs intra crura.

Fort. At cum, & mox, è Romanis deos.

Tātum æui longinqua ualet mutare uetustas. Sic deniq;, nec pallium agnoscitur. Sic nunc aliunde res, ne Pœnicum inter Romanos, aut erubescat, aut doleat. Certe habitum uetera naturæ totius solennem unus est, fungitur & ipse mundus interim iste quem incumbimus. Viderit Anaximander si plures putat, uiderit si quis uspiam alius ad Meropas ut Silenus penes aures Midæ blatit, aptas sane grādioribus fabulis. Sed & si quem Plato æstimat, cuius imago hic sit, etiam ille habeat necesse est. Proinde mature, quippe si mundus ex diuersis substātijs officijsque cōstabit ad formā eius quod mūdus hic est. Neq; enim mūdus si non ut mundus. Proinde diuersa in unum ex demutatione diuersa sunt. Deniq; diuersitatis discordiam uices fœderāt, ita mutando erit mūdus omnis qui ex diuersitatibus corporatus & uicibus temporatus. Nostra certe metatio (quod clausis uel in totū Homericis oculis liquet) totum uersiforme est, dies & nox inuicem uertunt solstitionibus annuis, Luna modulationibus menstruis uariat, syderum distincta cōfusio interdum reijcit quid, interdum res uitiat. cœli ambitus nunc sub diuo splendidus, nūc nubilo sordidus. aut imbres ruunt, & si qua missilia cū imbribus. dehinc substillū, & denuo sudum. Sic & mari fides infamis, dum & flabris æque mutantibus de tranquillo probum, de flustris temporatum, & extemplo de decumanis inquietat. Sic & terram recenseas tēporatim uestiri, amātem propessis eadem negare, memor uiridem cum conspicis flauam mox uisurus & canam. Cæteri quoq; eius ornatus quid nō aliud ex alio mutāt? & mōtium scopulæ decurrendo & fontium uenæ cauillādo, & fluminū uiæ obumbrando. Mutauit & totus orbis aliquando aquis omnibus obsitus, adhuc maris conchæ, & buchinæ peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare etiam ardua fluitasse, sed & enatādo rursus infirma mutauit. rursus orbis alius. idem, mutat & nunc localiter habitus cum situs læditur, cum inter insulas nulla iam Delos, harenæ, Samos, & Sibylla non mendax Aeon in Atlantico Lybiam aut astam adæquās. Nam quæritur cum Italiæ quondam latus, Hadria Tyrrhenoq; quassantibus mediotenus interceptū reliquias Siciliam facit, cū tota illa plaga discidij cōtentiosos equorum coitus, angustis retorquēs nouum uitij mari imbuit non expuentis naufragia, sed deuorantis. Patitur & continens de cœlo aut de suo. Aspice ad Palæstinam quâ Iordanis amnis finium arbiter, uastitas ingens, & orba regio, & frustra ager. Et urbes retro, & populi frequentes, & solus audiebat. Dehinc ut deus cēsor est, & impietas ignium meruit imbres, hactenus Sodoma, & nulla Gomorra, & cinis omnia, & propinquitas maris iuxta cū solo mortē bibit. Ex huiuscemodi nubilo & Tuscia Vulsinios pristinos deusta, quo magis de montibus suis Campania speret erepta Pompeios. Sed absit. utinā & Asia secura iam sit, de soli ingluuie. Vtinam & Affrica semel uoraginem pauerit Tunicis castris fraudatis expiata. Multa & alia huiusmodi detrimēta habitum orbis nouauere situsq; mouere. Bellis quoq; plurimum licuisse

Fort. mutatio.

Fort. sudo splēdidus

& piget tristitia non minus quàm regnorum uices recensere, quotiés & ista mutauerit, iã inde à Nino Beli progenie, si tamẽ Ninus regnare primus ut autumant superiorum prophanitas. fermè apud uos ultra stilus non solet ab Assyrijs si forte æui historiæ patescunt. Qui uero diuinas lectitant, ab ipsius mundi natalibus compotes sumus. sed læta iam malo quippe & læta mutant. Denique si quid mare diluit, cœlum texit, terra subduxit, gladius detotondit, alias uersura compensito redit. Iam & primicijs maiorem ambitum terra cassa & uacans hominum, & sicubi aliqua gens occuparat, sibimet soli erat. Itaque colares omnia si domum intelligis alibi stipantem copiam alibi deserentem runcare atque ruspare consuluit, ut inde uelut ex surculis & propaginibus populi de populis, urbes de urbibus, per ubique urbes pangerentur. Transuolauere redundantium gentium examina, in aschi te exuberant Persas, Phœnices in Affricam eructant, Romanos Phryges pariunt, Chaldæum semen in Aegyptum educatur. Dehinc cum inde transducitur Iudæa gens est. Sic & Herculea posteritas quæ Temeno pariter Peloponesum occupando producunt. Sic & Iones Nili comites Asiam nouis urbibus instruunt. sic & Corinthij cum Archia muniunt Syracusas. Sed uanum iam antiquitas, quando curricula nostra coràm. Quantum reformauit orbis seculum istud? quantum urbium aut produxit, aut anxit, aut reddidit præsentis imperij triplex uirtus, deo tot augustis in unum fauente? quot census transcripti? quot populi repugnantes, quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Reuera orbis cultissimum huius imperij rus est eradicato omnia condito hostilitatis & coacto, & rubo subdolæ familiaritatis consultus & amœnusci paralcimij pometum, & Midæ rosetum. Laudans igitur orbem mutantem, quid denotas hominem? Mutant & bestiæ pro ueste formam, quanquam & Pauo pluma uestis, & quidem de cataclitis, imò omni conchylio depressior, quâ colla florent, & omni patagio inauratior quâ terga fulgent, & omni syrmate solutior quâ caudæ iacent, multicolor, & discolor, & uersicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa, quando alia, totiens denique mutanda quotiens mouenda. Nominandus est & serpens licet pene pauum. nam & iste quod sortitus est conuertit corium & æuũ. siquidem ut seniũ persensit, in angustias stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus exuuijs ibidem relictis nouus explicat. cum squamis & anni recursantur. Hyænam si obserues sexus annalis est, marem & fœminam alternat. Taceo ceruum quod & ipse ætatis suæ arbiter, serpente pastus, ueneno languescit in iuuentute. Est & quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera, testudinem Pacuuianam putas. Non est. capit & talis bestiola uersiculum de mediocribus oppido, sed nomen grande. chamæleontem qui audieris, aut ante gnarus iam timebis aliquid amplius cum Leone. At cum offenderis apud uineam

Fort. licuit. sed piget tristia.

Fort. examina Scythæ.

Aliâs quot populi regnati.

Fort. familiaritatis cõsumpto, amœnus cipar, Alcinoi pometum.

Fort. haud ante.

fermè est sub pampino totum.ridebis illico audaciam & Græci iam nominis.quippe nec succus est corpori,quo minutioribus multo licet chamæleon pellicula uiuit,capitulum statim à dorso(nam deficit ceruix). Itaque durum reflecti,sed circumspectu hiemis sic ocelli imò luminis puncta uertiginant. hebes,fessus,uix à terra suspendit, molitur incessum stupens,& promouet, gradum magis demonstrat quàm explicat, ieiunus scilicet semper & indefectus ,oscitans uescitur,follicans ruminat,de uento cibus,tamen & chamæleon mutare totus ,nec aliud ualet. Nam cum illi coloris proprietas una sit: ut quid accessit,inde suffunditur, hoc soli chamæleonti datum,quod uulgo dictum est,de corio suo ludere.Multa dicendum fuit,ut ad hominem præstrictim perueniretur.hunc quoquo primordio accipitis, nudus certe & inuestis figulo suo constitit,post demum sapientiam haud dum licitam præreptam potitur. ibidem quod in nouo corpore indebitum adhuc pudori erat,protegere festinans, ficulneis folijs interim circundat. Dehinc cum de originis loco exterminat,quippe deliquerat, pellitus orbi ut metallo datur. sed arcana ista,nec omnium nosse.Cedo iam de uestro,quod Aegyptij narrant, & Alexander digerit, & mater legit, ea tempestate Osiridis qua ad illum ex Libya Ammon facit ouium diues.Denique cum ipsis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delectatũ, dilabasse ueculandumq́ pertentat quod facilitas materiæ suadebat, tractu prosequente filum eliquat,& in tetis pristimi modum quam phyliræ tenus iunxerat, exisse suos omnem lanitij dispensationem structuramq́ telarum Mineruæ maluistis, cum penes Arachnen diligétior officina exinde materia,nec de ouilibus dico Milesijs & Selgicis & Altinis,aut quista renitum ,uel Betica cluet natura colorante.Sed quoniam & arbusta uestiunt ,de lini herbida, post uirorem lauacro niuescunt. Nec si ut satis tunicam pangere ,& serere ni etiam piscari uestitum contigisset.Nam & de mari uellera quæ muscosæ lenositatis plautiores conchæ comant,prorsus haud latet bombicem (uermiculi genus est) quæ per aerem aliquando araneorum Horoscopis idonius distendit dehinc deuorat,mox à quo reddere ,perinde si necaueris animata iam stamine uolues.Tantam igitur materiam materiarum ingenia quoque uestificinæ prosecuta, primum tegendo homini quâ necessitas præcessit,dehinc & ornando imò & inflando,quâ ambitio successit,uarias indumentorum formas promulgauere. quarum pars gentilitus inhabitantur, cæteris incommunes.pars uero passiuitus omnibus utiles, ut hoc pallium ,& si Græcum magis,sed lingua iam penes Latium est.cum uoce uestis intrauit.atq́ adeo ipse qui Græcos præter urbem censebat in terras, eorum uocem quæ senex iam eruditus idem Cato iuridicinæ suæ intemporeum ,uerum exertus, aut minus palliato habitu Græcis fauit. Quid nunc si & Romanitas omni salus,nec honestis tamen admodis gratis estis, aut ne ita est. Vnde gentium

in prouintijs

Fort.post deum. ADAM.

Fort. Vos omnem.

Fort.aut quis Tarentum.

Nec sit satis.

in prouintijs melius exercitus, quas natura agro potius eluctando commodauit studia, palæstræ male senescentia & cassum laborantia, & lutea unctio, & puluerea uolutatio, arida saginatio, Vnde apud aliquos Numidas etiam equis cæsareatos iuxta cutem tonsor, & cultri uertex solus immunis. Vnde apud hirtos & hirsutos tam rapax atalores si natam furax amēto uel sella prodigium est. Hæc sine pallio fieri illius est. Hæc tota res Asiæ. Quid tibi Libya & Europa cum rusticis mundicijs quas uestire non nosti? Reuera enim quale est Græcatim depalari magis quàm amiciri, habitum transferre ita domunculæ prope est, si non consuetudo, sed natura mutetur: sat refert inter honorem temporis & religionem dei. consuetudo fidem tempori, natura deo. Naturam itaque concussit Larisseus Heros in uirginem mutando, ille ferarum medullis educatus, unde & nominis consilium. quandoquidem labijs uacuerat ab uberum gustu. ille apud rupicem & syluicolam & monstrorū eruditorem scrupea schola eruditus. Feras si in puero matri sollicitudinem. patiens certe iam ustriculus, certe iam uirum alicuius clanculos functus, adhuc sustinet stolam fundere, comam struere, cutem fingere, speculum consulere, collum demulgere, aurem quoque foratu effœminatus, quod illi apud Sigæum stagila seruat. Planè post eam miles est. Necessitas enim reddidit sexum. de prælio sonuerat, nec arma longe. ipsum, inquit, ferrum uirum attrahit. Cæterum si post incentiuum quoq; puella perseuerasset, potuit & nubere. Ecce itaque mutatio monstrum equidem geminum, de uiro fœmina, mox de fœmina uir. quando neque ueritas negari debuisset, neq; fallatia confiteri. Vterque habitus mutandi malus, alter aduersus naturam, alter contra salutem. Turpius adhuc libido uirum cultu transfigurauit, quàm aliqua materna formido, quam et si adoratur à uobis qui erubescendus est ille Scytalo Sagittipelliger leui totam ephiteti sui sortem cum muliebri cultu compensauit. Tantum Lydiæ clanculariæ licuit ut Hercules in Omphale & Omphale in Hercule prostitueret. ubi Diomedes & cruēta præsepia? Vbi Busiris & bustuaria altaria? Vbi Gerion unus cerebris. Adhuc eorum claua fœtere malebat cum unguentis offenderetur. Vetus iam hydræ Cētaurorū æque sanguinis in sagittis, pumice speculi excludebatur, insultante luxuria, ut post monstratas fixa coronant forsitan fuerent ne sobriæ mulieris quidem aut uiraginis alicuius scapulæ sub exuuias bestiæ & antea introire potuissent, nisi diu mollitas & euigoratas & exodoratas, quod apud Omphalen balsamo aut pelino spero factum. Credo & iubas pectinem passas, ne ceruicem eneruem inureret, & stiria leonina hiatus crinibus infersus genuina inter antias adumbrati, tota oris contumelia mugiret, si posset Nemea certe si quis logis genuis ingemebat. Tunc enim se circūspexit leonem perdidisse qualis ille Hercules in Sericho Omphales fuerit. iam Omphales in Herculis scorto designata descripsit. Sede

Achilles.

Patiens ustriculus.

Hercules.

Fort. trinis cerebris

Fort. post monstra transfixa coronam

Pugil Cleomachus. qui arte Tyrinthiũ accesserat pulige leomachus post olympiæ cũ incredibile mutatu de masculo fluxisset, inter cutem cæsus, & ultra inter fullones iam nouianos coronandus merito, quem imagrafolentulo in Chatiniensibus commemoratus, utiq; sicut uestigia cæstuum uirus occupauit, ita & endromidis solocem aliqua multicia synthesi extruxit. Phiconem & Sardanapalum tacendum est, qui nisi insignes libidinum, aliâs reges nemo nosset. Tacendum autem ne quid & illi de Cæsaribus quibusdam uestris obmussitẽt, pariter propudiosisse ne cane & forte constantiæ mandatum sit impuriorẽ physcon & molliorem Sardanapalo cæsarem designare & quidem subneronem. Nec tepidior uis uanæ quoq; gloriæ mutandis indubijs. etiam uiro saluo calor est omnis affectus. Verum cum in affectationem flabellatur, iam de incendio gloriæ ardor est. Habes igitur ex isto fomite æstuante magnum regem, sola gloria minorem. Vicerat Medicam gentem & uictus est Medica ueste. triumphalem catapharacten amolitus, in captiua sarabara decessit, pectus squamarum signaculis disculptum, textu per ludicum tegendo nudauit, anhelum adhuc ad opere uelli, & ut mollius uentilantes serico extinxit. Non erat satis animi tumens Macedo ni illum etiam uestis inflatior delectasset, nisi quod & philosophi puto ipsi aliquid eiusmodi affectant. Audio enim & in purpura philosophatum. Si philosophus in purpura, cur non & in baxa tyrium caltiari: nisi auro minime Græcatur decet? Atquin alius & sericatus & crepidam mercatus incessit, digne quidem bacchantibus indumentis aliquid subtinniret, cimbalo incessit. Quod si iam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non cœnulentis pedibus ut thori Platonici sciunt, sed omnino totum Empedoclen in adyta cloacinarum detulisset ut qui se cœlitem delirarat, sorores prius suas dehinc homines deas salutaret. Tales igitur habitus qui de natura & modestia transferunt, & acie figere, & digito destinare, & nutu tradere, merito sit. ꝑrsus si quis Menandri confluxu delicatam uestem humi protrahat, audiat pone se quod & Comicus, Qualem demẽs iste chlamydem disperdit? Enimuero iam dudum censoriæ intentionis epischynio disperso, quantum denotatui passiuitas offert, libertinos in equestribus, subuerbustos in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupices in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militaribus, uespillo, leno, lanista, tecum uestiuntur. Conuerte & ad fœminas. Habes spectare quod Cecinas euertis grauiter senatui impressit, matrona sine stola in publico, denique Lentuli Auguris consulitis quæ ita sese exautorasset pro stupro erat pœna. quoniamquidem indices custodesq; dignitatis habitus ut lenocinij iactitandi impedimento sedulo quædam de suo fecerant. At nunc in semetipsas lenocinando quod planitus adeãtur, & stolam, & supparum, & crepidulum, & calliandrum, ipsas quoque iam lecticas ad stellas quis in publico quoq; domestice adsecrete habebantur & ierauere.

Sed

Sic lege. coronãdus, meritoq; Mimographo Lentulo.

Fort. eierauere.

Sed alius extinguit sua lumina, alius non sua accendit. Aspice lupas popularium libidinum nundinas, ipsas quoque frictrices, & si præstat oculos abducere ab eiusmodi propudijs occisæ in publico castitatis. Aspice tamen uel sublimis iam, matronas uidebis & cum latrinarum antistes sericum uentilat, & immundiorem loco ceruicem monilibus consolatur, & armillas quas & uirorum fortium donis ipsæ quoque matronæ temere usurpassent, omnium pudendorum conscias manus inserit, impuro crure purum aut malleolum includit calceum. Cur istas nō spectas? uel illos item habitus, qui nouitatis uestitus religione mentiuntur, cum occultum omnia candidatum, & ob notam uittæ, & priuilegium galeri, Cereri initiantur: cum ob diuersam affectionem tenebricæ uestis, & trici super caput uelleris in Bellonæ montes fugantur: cum latioris purpuræ ambitio, & galatici ruboris superiectio, Saturnum commendat: cum ipsum hoc pallium morosius ordinatum, & crepidæ Grecatæ græcatim Aesculapio adulantur. Quanto tunc magis arguas illud, & urges oculis etiam simplicis & inaffectatæ tamen superstitionis reum. Enimuero cum hanc primum sapientiam uestit, quæ uanissimis superstitionibus renuit, tūc certissime pallium super omnes exuuias & peplos augusta uestis supérque omnes apices, & titulos sacerdos suggestus deducit oculos. suadeo reuerere habitum, unius interim erroris tui renunciatorē. Tamen inquis ita à toga ad pallium? Quid enim si & à diademate, & à sceptro? an aliter mutabit Anacharsis cum regno Scythice philosophiam præuertit. nulla in melius trāsgressi sint digna est habitus iste quod faciat, prius etiam ad simplicem captat telam eius. nullo tædio constat. adeo nec artificem necesse est qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat i tillius totumque cōtractum bonis figmentū custodibus forcipibus assignet, dehindiluculo tunica prius cingulo correpta, quam præstabat moderationem texuisse recognito rursus umbonem ut si quid exorbitauit reformato quidem partem de leuo promittat uero ambitu, uero eius ex quo sinus nascitur iam deficientibus tabulis retrahat à scapulis, & exclusa dextera in læuam adhuc congerat cum alio pari tabulato in tergo deuoto atque ita hominem sarcinā uestiat. Cōscientiam denique tuā perrogabo, quid te prius in toga sentias indutum, an ne onustum? habere uestem, an baiulare? Si negabis, domum consequar. uidebo quid statim à limine properes. nullius profecto alterius indumenti expositio quàm togæ gatulatur. Calceos nihil dicimus, propriū togæ tormentum, immūdissimam pedum tutelam, uerum & falsam. quem enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem quàm in calceo? hunc pedem magnum incessu munimentum sutrinæ uenetiæ prospexere perones effœminatos. At enim pallio nihil expeditius, etiā si duplex quod cratetis moram nusquam uestiendo componitur. quippe tota molitio eius operire est solutim id uno circumiectu, licet equidem nusquam inhumano,

Hanc sapiētiā uide licet Christianam.

ita omnia hominis simul contegit. humerum uælans exponit, uel includit, cætero qui in uberum adhæret nihil circūfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit. etiam cum exponitur, nulli ceuo in crastinum dimandatur. si quid interulæ superest, uacat zonæ tormentum. si quid calceatus inducitur mundissimum opus est, aut pedes nudi magis certe uiriles, magis quàm in calceis. Hæc pro pallio interim, quantum nomine comitasti. Iam uero & de negocio prouocas. Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria obseruo, cancellos non adoro, canales non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo. imò unicum negocium mihi est, nisi aliud non curo quàm ne curem. uitæ muliere magis in secessu fruare quam in promptu, sed ignaua infama ius scilicet patriæ, & imperio rei quæ uiuendum est, errat olim ista sententia, Nemo alij nascitur moriturus sibi, Certe cum ad Epicuros & Zenonas uentum est, sapientes uocas, totum quietis magisterium, qui eam summæ atque unicæ uoluptatis nomine conseruauere. Tamen pel propemodum mihi quoque licebit in publicum prodisse, soleo de qualibet margine uel ara medicinas moribus dicere, quæ felicius publicis rebus & ciuitatibus, & imperijs bonas ualitudines conferent, quàm tuæ operæ. Quippe si pergam ad acuta tecum, plus togæ læsere rempub. quàm loricæ. Atquin nullis uitijs adulor, nullis ueternis parco, nullum petigini adulor, adigo cauterem ambitioni, quanquam Tullius quingentis milibus nō unum orbem citri emit, qua bis tantum Asinius Gallus pro menda eiusdem Mauritaniæ numerat. Hem quantis facultatibus æstimauere ligneas maculas? item qua lances centenarij ponderis Sylla molitur. Vereor sanè ne parua sit ista trutina cum Rusilianus equidem seruus Claudij quingenaria promulsidem ædificat suprascriptis forstasse an mensis necessaria cui si officina extructa est, debuit & triclinium in mergo æque scalpellum acerbitat ei: qua Vedius Pollio seruos murenis inuadendos obiectabat noua scilicet sæuitia à delectato terrenæ bestiæ exedentulæ & exungues & excornes de piscibus placuit feras cogere, utique statim coquendis ut in uisceribus earum aliquid de seruorum suorum corporibus & ipse gustaret. Præcidam gulam qua Hortensius orator primus pauum cibi causa potuit occidere, qua Aufidius lurcho primus sagina corpora uitiauit, & coactis alimentis in adulterium prouexit saporem, qua Asinius cetus mulli unius obsonium sexis detulit, qua Aesopus histrio ex auibus eiusdem preciositatis ut canoris, & loquacibus quibusque centum millium patinam confiscauit: qua filius eius post tale pulpamentū potuit aliquid sumptuosius esurire margarita. Namq; uel ipso nomine preciosa dehausit, credo ne menditius patre cœnasset. Taceo Nerones & Apitios

Fort. humerum adhæret.

Fort. nulli impe.

Fort. milibus nummûm.

& Apitios, Rufos. dabo Catharcicum impuritatis Scauri, & aleæ Curij, & uinolentiæ Antonij. Et memēto istos interim ex multis togatos fuisse, quales apud pallium haud facile. Has purulentias ciuitatis quis eliciet & exuaporabit ni sermo palliatus? de sermone, inquit, me suasisti medicamine sapientissimo. Verum & si eloquium quiescat aut infantia subductum, aut uerecundia retentum. Nam & elingua philosophia uita contenta est, ipse habitus sonat. Sic denique auditur Philosophus dum uidetur. de occursu meo uitia sui fundo. Quis non æmulum suum cum uidet patitur? quis oculis in eum potest in quem mentibus non potest? grande pallij beneficium est, sub cuius recogitatu improbi mores uel erubescunt. Viderit nunc Philosophia quid prosit. Nec enim sola mecum est. Habeo & alias artes in publico utiles. De meo uestiuntur & primus informator literarum, & primus edonator uocis, & primus numerorum Harenarius, & grammaticus, & rhetor, & sophista, & medicus, & poeta, & qui musicam pulsat, & qui stellarum coniectat, & qui uolaticam spectat. Omnis liberalitas studiorum quatuor meis angulis tegitur. Planè post Romanos equites, uerum & accēdonis & omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hæc nimirum indignitas erit à toga ad pallium. Sed ista pallium loquitur. At ego iam illi etiam diuinæ sectæ ad disciplinæ commertium confero. Gaude pallium & exulta, melior iam te Philosophia dignata est, ex quo Christianum uestire cœpisti.

Impuritas Scauri.
Alea Curij.
Vinolentia Antonij

Fort. suffundo.

Diuinam sectā, uocat Christianam.

Pallium uestis Christianorū.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE PALLIO, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

QVIS innocens esse poterit si accusasse sufficiet, dixit olim Iulianus Cæsar. Gentiles cum uera crimina non possent intentare Christianis, obijciebant falsa, quod uidelicet infantulũ nuper natum in sacris suis iugularent, & illius sanguine panẽ (eucharistiam uidelicet) imbuerent quo uescerẽtur, ac deinde candelabris & lucernis per canes euersis quos in hunc usum offulis quibusdam alere dicebantur, cũ matribus & sororibus incestũ cõmitterẽt. Quale quid de Cataphrygibus refert Aur. Augustinus. Præterea obijciebãt caput asininũ à Christianis adorari, unde asinarij dicti Christiani, quidã crucẽ, quod uerũ erat, quidã solẽ, quod ad orientẽ precarẽtur & solis diẽ festũ agerent. Adhæc incessebãtur, ut infructuosi in negocijs, & qui nihil cõferrent in fiscũ tẽplorũ. Nã apud ethnicos quoque βωμολόχοι sacerdotes pro tutela sacrarũ ædiũ pecuniã à plebe extorquebant, quam ipsi priuatim insumerent. Nec hij tantum ob detrimentum quæstus de Christianis conquerebantur, sed & lenones, perductores, aquarioli, tum sicarij, uenenarij, magi, item aruspices, arioli, mathematici, graues scilicet uiri ac sancti, quod ad ipsos à Christianis nihil lucri rediret. Sed istis ĩfructuosos esse, magnus fructus est. Appellabantur insuper desperati & perditi, quod tam fortiter pro CHRISTO morerentur, & Sarmentitij & Semissij, quia ad stipitem dimidij assis reuincti, sarmentorum ambitu exurerentur. Itaque causam Christianorum agit hoc Apologetico, cum uiua uoce nõ liceret, calumnias ethnicorum refutans, ac in ipsos retorquens: quos absque negocio superstitionis conuincit, Christianis illibatam pietatem uindicando. Est autem Apologeticus libellus defensorius. Opusculi summam clarius indicabit elenchus qui sequitur.

INDEX EORVM QVAE IN APOLOGETICO CAPITATIM TRACTANTVR.

De Laribus

FINIS.

Q.Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI, APOLOGETICUS ADVERSUS GENTES.

DE IGNORANTIA. CAPUT PRIMUM.

I NON licet uobis Romani Imperij Antistites in aperto, & ipso ferè uertice ciuitatis præsidentibus, ad iudicandum palàm dispicere, & coràm examinare, quid sit liquido in causa Christianorum: sed ad hãc solam speciem autoritas uestra de iustitiæ diligentia in publico aut timet, aut erubescit inquirere: Si deniq;, quod proxime accidit, domesticis indicijs nimis onerata sectæ huius infestatio obstruit uiam defensioni, liceat ueritati uel occulta uia tacitarum literarum ad aures uestras peruenire. Nihil illa de causa sua deprecatur, quia nec de conditione miratur. scit se peregrinam in terris agere, inter extraneos, facile inimicos inuenire. Cæterum genus, sedem, spem, gratiã, dignitatem in cœlis habere. unum gestit interdum ne ignorata damnetur. Quid hinc deperit legibus in suo regno dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quod etiam inauditam damnabunt ueritatem? Cæterum inauditam si damnent, præter inuidiam iniquitatis, etiam suspicionem merebuntur alicuius conscientiæ, nolentes audire, quod auditum damnare non possint. Hanc itaq; primã causam apud uos collocamus iniquitatis odium erga nomen Christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat, & reuincit, qui uidetur excusare, ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quàm ut oderint homines quod ignorant: etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur, cum cognoscitur an mereatur. uacante autem meriti notitia, unde odij iustitia defenditur? quæ non de euentu, sed de conscientia ꝓbanda est. Cum ergo propterea oderint homines, quia ignorant quale sit, quod oderunt, cur non liceat eiusmodi illud esse, quod nõ debeant odisse? Ita utrũq; ex alterutro redarguimus, & ignorare illos, dum oderunt, & iniuste odisse, dum ignorant. Testimonium ignorãtiæ est, quæ iniquitatem dum excusat, condemnat, cũ omnes, qui retro oderant, quia ignorabant quale esset, quod oderant, simul ut desinant ignorare, cessent & odisse. Ex his fiunt Christiani utiq; de comperto, & incipiũt odisse, quod fuerãt, & profiteri quod oderant,

& sunt

& sunt tanti, quanti & denotantur. Ciuitatē obsessam uociferant. in agris, in castellis, in insulis ob Christianos: omnem sexum, ætatem, conditionem, & dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi detrimēto mœrēt, nec tamē hoc ipso modo ad æstimationē alicuius latentis boni promouent animos. Non licet rectius suspicari. non libet propius expediri. Hic tantum urbana curiositas torpescit. amant ignorare, cum alij gaudeant cognouisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset, imprudentes de prudentibus iudicantes, quàm non musicos de musicis? Malunt nescire, quia iam oderunt. adeo quod nesciunt, præiudicant id esse. quod si sciant, odisse non poterant. quādo si nullum odij debitum deprehendatur, optimum utiq; sit desinere iniuste odisse. Si uero de merito constet, nō modo nihil odij detrahatur, sed amplius acquiratur. Ad perseuerantiam, etiā iustitiæ ipsius autoritate abutuntur. Sed non ideo, inquiunt, bonum, quia multos conuertit. quāti enim ad malum præformantur? quanti trāsfugæ in peruersum? Quis negat? Tamen quod uere malum est, ne ipsi quidem, quos rapit, defendere pro bono audent. omne malum aut timore, aut pudore natura perfudit. Deniq; malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne torti quidem, facile, aut semper confitentur: certe condemnati mœrent: dinumerant in semetipsos mentis malæ impetus: uel fato, uel astris imputant: nolunt enim suū esse, quia malum agnoscunt. Christianis uero quid simile? neminem pudet, neminem pœnitet, nisi planè retro non fuisse. Si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit. Interrogatus, uel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet? Timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem? Quid hoc mali est, cuius reus gaudet? cuius accusatio uotum est, & pœna felicitas? non potes dementiam dicere, qui reuinceris, ignorare. Si certū est, deniq; nos nocentissimos esse, cur à uobis ipsis aliter tractamur, quàm pares nostri, id est, cæteri nocentes, cum eiusdem noxæ eadem tractatio deberet prouenire? Quodcunq; dicimur, cum alij dicūtur, & proprio ore, & mercenaria aduocatione utuntur ad innocentiæ suæ cōmendationē: respondendi, altercandi facultas patet: quādo nec liceat indefensos, & inauditos omnino damnari. Sed Christianis solis nihil permittit loqui, quod causam purget, quod ueritatem defendat, quod iudicem nō faciat iniustū. Sed illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, nō examinatio criminis: quando si de aliquo nocente cognoscitis, non statim confessio eo nomine homicidæ, uel sacrilegi, uel incesti, uel publici hostis (ut de nostris eulogijs loquar) contenti sitis ad pronunciandum, nisi & cōsequētia exigatis, qualitatem facti, locum, modum, tempus, conscios socios.

Anacharsis.

Accusatio Christianorū, uotum est, & pœna felicitas.

Fort. confesso nomine, uel cōfessiōe ho. Elogia Christianorum. Nā horū criminum à gentilibus insimulabantur.

Z Quod

QVOD NOMEN IN CHRISTIANIS DAMNETVR, NON CRIMEN. CAPVT II.

E nobis nihil tale,cũ æque extorquere oporteret,cum falsò ia-ctatur,quot quisq; iam infanticidia degustasset, quot incesta cõcelebrasset,qui coci,qui canes affuissent? O quãta illius præ-sidis gloria,si eruisset aliquem,qui centum iam infantes come-disset. Atqui inuenimus inquisitionem quoq; in nos prohibitam. Plinius enim Secundus,cum prouinciam regeret,damnatis quibusdam Christia-nis,quibusdam gradu pulsis,ipsa tamen multitudine perturbatus,quid de cætero ageret,consuluit tunc Traianum imperatorem,allegans præter ob-stinationem nõ sacrificandi,nihil aliud se de sacris eorum comperisse,quàm cœtus antelucanos ad canendum CHRISTO & deo,& ad confœderãdam disciplinam:homicidium,adulterium,fraudem,perfidiam, & cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit,hoc genus inquirendos quidem nõ esse,oblatos uero puniri oportere. O sententiam necessitate confusam. ne-gat inquirendos,ut innocentes:& mandat puniri,ut nocentes. Parcit,& sæ-uit:dissimulat,& animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas,cur nõ & inquiris? Si nõ inquiris,cur non & absoluis? Latronibus uestigandis per uniuersas prouincias militaris statio sortitur. in reos maie-statis,& publicos hostes omnis homo miles est:ad socios,ad conscios inq̃si tio usq; extenditur. solum Christianum inquiri non licet:offerri licet. quasi aliud esset actura inquisitio,quàm oblatio. Damnatis ergo oblatum, quẽ nemo uoluit requisitum,qui puto iã non meruit ideo pœnam,quia nocens est,sed quia nõ requirendus,inuentus. Itaq; nec in illo*ex forma malorum iudicandorum agitis erga nos,quod cæteris negantibus adhibetis tormen-ta ad cõfitendum,solis Christianis ad negandum:cum si malum esset, nos quidem negaremus, *nõ uero cõfiteri tormentis compelleretis. Neq; enim ideo nõ putaretis requirenda quæstionibus scelera,quia certi essetis admit ti ea ex nominis confessione,qui hodie de confesso homicida,scientes homi cidium quid sit,nihilominus ordinem extorquetis admissi. Quo p̃uersius, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis cõfessione,cogitis tormẽ-tis de cõfessione decedere,ut negantes nomẽ pariter utiq; negemus & scele-ra,de quibus ex cõfessione nominis præsumpseratis. Sed,opinor,non uul-tis nos perire,quos pessimos creditis. Sic enim soletis dicere homicidæ, ne-ga:laniari iubere sacrilegum,si cõfiteri perseuerauerit. Si non ita agitis circa nos nocentes,ergo nos innocentissimos iudicatis,cum quasi innocẽtissimos nõ uultis in ea confessione perseuerare,quam necessitate,nõ iustitia damnã dam à uobis sciatis. Vociferatur homo,Christianus sum:quod est, dicit: tu uis audire quod nõ est. ueritatis extorquendæ præsides de nobis solis men dacium elaboratis audire. Hoc sum,inquit, quod quæris, an sim. quid me torques in peruersum? confiteor,& torques:quid faceres,si negarem? Planè

Plinius Secundus. *Cœtus antelucani.* *Forte* ex formula reorum.* *Forte *uos uero.* *Christianus sum.*

alijs

aliis negantibus nõ facile fidem accõmodatis:nobis,si negauerimus,statim creditis. Suspecta sit nobis ista peruersitas,ne qua uis lateat in occulto,quæ nos aduersus formam,aduersus naturam iudicandi,contra ipsas quoq; leges ministret. Nisi enim fallor,leges malos erui iubent,nõ abscondi:confessos damnari præscribũt, nõ absolui,Hoc senatusconsultum,hoc principum mandata definiũt,hoc imperium,cuius ministri estis:ciuilis,nõ tyrãnica dominatio uestra est. Apud tyrannos enim tormenta etiam pro pœna adhibentur,apud uos solos quæstioni temperatur. Vestram illis seruire legẽ usq; ad cõfessionem necessarium:& si cõfessione præueniantur, uacabũt. sententia opus est.debito pœnæ nocens expungendus est,non eximendus.deniq; illum nemo gestit absoluere:nobis nõ licet hoc uelle. Ideo nec cogitur quisquàm negare. Christianum hominem omniũ scelerum reum,deorum, imperatorum,legum,morum,naturæ totius inimicum existimas: & cogis negare,ut absoluas,quem non poteris absoluere,nisi negauerit. Præuaricaris in leges. Vis ergo neget se nocentem,ut eum facias innocentem : equidẽ inuitum nõ de præterito reum? Vnde ista peruersitas? ut etiam illud nõ recogitetis,sponte confesso magis credendum esse,quàm per uim negãti: uel ne compulsus negare,nõ ex fide negarit:& absolutus,ibidem post tribunal de uestra rideat æmulatione iterum Christianus. Cum igitur in omnibus in nos aliter disquiratis,quàm in cæteros nocentes,id unum contendendo, ut de eo nomine excludamur(excludimur enim,si facimus quæ faciũt non Christiani)intelligere potestis,non scelus aliquod in causa esse,sed nomen, quod quædam ratio æmulæ operationis insequitur. Hoc primum agentes homines,ut nolint scire pro certo,quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credũt de nobis quæ nõ probantur:& nolunt inquiri,ne probentur nõ esse, quæ malunt credidisse:ut nomẽ illius æmulæ rationis inimicum, præsumptis nõ probatis criminibus de sua sola confessione damnetur. Ideo torquemur confitentes,& punimur perseuerantes,& absoluimur negãtes,quia nominis prælium est. Deniq; quid de tabella recitatis illum Christianum, cur nõ & homicidam? Sed homicida Christianus,cur nõ & incestus? uel quodcũq; aliud nõ esse creditis? In nobis solis pudet,aut piget ipsis nominibus scelerum pronũciare? Christianus,si nullius criminis reus est:nomen ualde infestum, si solius nominis crimen est.

ODIOSISSIMVM SINE CAVSA CHRISTIANVM ESSE NOMEN. CAPVT III.

QVid,quod ita pleriq; clausis oculis in odiũ eius impingũt, ut bonum alicui testimonium ferentes,admisceant nominis exprobrationem. Bonus uir Caius Seius,sed malus tantũ quod Christianus. Item alius:ego Lucium sapientem uirum repente factum Christianũ defero:nemo retractat,nõ ideo bonus Caius,& prudens Lucius, qa Christianus? aut ideo Christianus,quia prudens,& bonus? Laudant,quæ sciũt: Nõ pro nõne

uituperant, quæ ignorant: & id quod sciunt, eo quod ignorant, corrumpũt: cum sit iustius occulta de manifestis præiudicare, quàm manifesta de occultis prædãnare. Aliȷs, quos retro ante hoc nomen uagos, uiles, improbos nouerant, ex ipso denotant, quod collaudant: cæcitate odiȷ in suffragiũ impingunt, quod mulier, quod lasciua, quod festiua, quod iuuenis, quod Lucius, quàm Amasius facti sunt Christiani. Ita nomẽ emendationi imputatur. Nõ nulli etiam de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur, contenti iniuria, dum ne domi habeãt, quod oderunt. Vxorem iam pudicam maritus, iam nõ zelotypus: filium subiectum pater retro patiens abdicauit: seruũ iam fidelem dominus olim mitis ab oculis relegauit. Vt quisq; hoc nomine emẽdatur, offendit. tanti non est bonum esse, quanti odiũ Christianorũ. Nunc igitur, si nominis odium est, quis nominis reatus? quæ accusatio uocabulorum? nisi aut barbarum sonat aliqua uox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum. Christianus uero quantum interpretatio est, de unctione deducitur. Sed & cum perperam Christianus pronunciatur à uobis, nam nec nominis est notitia penes uos. de suauitate, uel benignitate cõpositum est. oditur ergo in hominibus innocuis, etiam nomẽ innocuũ. At enim secta oditur in nomine utiq; sui autoris. Quid noui, si aliqua disciplina de magistro cognomẽtum sectatoribus suis inducit? nónne philosophi de autoribus suis nuncupãtur Platonici, Epicurei, Pythagorici? etiam à locis cõuenticulorum, & stationum suarũ Stoici, Academici? atq; Medici ab Erasistrato, & Grãmatici ab Aristarcho, Coci etiam ab Apicio? nec tamẽ quẽquam offendit professio nominis cum institutione trãsmissa ab institutore. Planè si qui probant malam sectam, & ita malum, & autorem is probabit, & nomẽ malum dignum odio de reatu sectæ & autoris. Ideóque ante odium nominis competebat prius de autore sectam recognoscere, uel autorem de secta. At nũc utriusq; inquisitione, & agnitione neglecta, nomẽ detinetur, nomẽ expugnatur: & ignotam sectam, ignotum & autorem uox sola prædamnat, quia nominantur, nõ quia reuincuntur. Atq; ideo quasi præfatus hæc ad sugillandam odiȷ erga nos publici iniquitatẽ, iam de causa innocentiæ cõsistam, nec tantum refutabo, quæ nobis obiȷciũtur: sed etiam in ipsos retorquebo, qui obiȷciunt: ut ex hoc quoq; sciant omnes in Christianis nõ esse, quæ in se nesciũt esse: simul uti erubescant accusantes nõ dico pessimi optimos, sed iam, ut uolunt, compares suos. Respondebimus ad singula, quæ in occulto admittere dicimur, quæ illos palàm admittentes inuenimus, in quibus scelesti, in quibus uani, in quibus damnandi, in quibus irridendi deputamur. Sed quoniam, cũ ad omnia occurrit ueritas nostra, postremo legum adstruitur autoritas aduersus eam: ut aut nihil dicatur retractãdum esse post leges, aut ingratis necessitas obsequiȷ præferatur ueritati, de legibus prius concurram uobiscũ, ut cum tutoribus legum.

Fort. Aliȷ. *For. quod Amasius.* *Christianus.* *Nã ethnici Chresti-anos uocabant, & Chrestũ. Χρηστὸς autẽ Græcis uel suauẽ sonat uel bonum.*

De legibus

DE LEGIBVS ROMANORVM, QVOD QVOTIDIE VETERES ABROGANTVR, ET NOVAE FERVNTVR. CAPVT IIII.

Am primum, quàm dure definitis dicendo. Non licet esse uos: hoc si sine ullo retractatu humaniore præscribitis, uim profitemini: & iniquam ex arce dominationem, si ideo negatis licere, quia uultis, nõ quia debuit nõ licere. Quod si quia non debet, ideo nõ uultis licere: sine dubio id non debet licere, quod male fit: & utique hoc ipso præiudicatur licere, quod bene fit. Si bonum inuenero esse, quod lex tua prohibuit, minime ex illo præiudicio prohibere me potest, quod si malum esset, iure prohiberet. si lex tua errauit, puto ab homine cõcepta est. neq; enim de cœlo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobanda: non enim & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ, tantum autori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicarit? Nónne & uos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam ueterem, & squalentem syluam legum nouis Principalium rescriptorum, & edictorum securibus truncatis, & cæditis? Nónne uanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogũt, quàm Iuliæ matrimoniũ contrahi, post tantæ autoritatis senectutem, heri Seuerus constantissimus Principum exclusit? Sed & iudicatos in partes secari à creditoribus leges erant: cõsensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam, capitis pœna conuersa est, bonorũ adhibita ꝓscriptione: suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere. Quot adhuc uos repurgandæ leges latent, quas neq; annorum numerus, neq; cõditorum dignitas cõmẽdat, sed æquitas sola? & ideo, cum iniquæ recognoscuntur, merito damnantur, licet damnent cum iniquas dicimus, imò si non puniunt, etiã stultas. Si uero facta, cur de solo nomine puniunt facta, quæ in alijs de admisso, non de nomine probata defendunt? incestuosus sum, *cur non requirunt infanticidia? cur non extorquent? in Deos, in Cæsares aliquid committo: cur non audior? quid habeo, quo purger? nulla lex uetat discuti, quod prohibet admitti: quia neq; iudex iuste ulciscitur, nisi cognoscat admissum esse, quod non licet: neq; quis fideliter legi obsequitur, ignorans quale sit, quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli conscientiã iustitiæ suæ debet, sed eis, à quibus obsequium expectat. Cæterum suspecta lex est, quæ probari se non uult. Improba autem, si non probata dominetur.

Secures edictorum.

Sub Seuero floruit Tertullianus.

*Forte sic *cur nõ requirunt: Infanticida*

QVOD ROMANI PRINCIPES CHRISTIANVM NOMEN probarint, & qui oderint: & Tiberij decretũ de Christo adorãdo. Ca. V

T de origine aliquid retractemus eiusmodi legum. Vetus erat decretum, ne qui deus ab imperatore consecraretur, nisi à senatu probaret: ut M. Aemilius de deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quod apud uos de humano arbitratu di-

uinitas pensitatur. Nisi homini deus placuerit, deus non erit. Homo iã deo propitius esse debebit. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianũ in seculum introiuit, annunciatam sibi ex Syria, Palæstináq; ueritatẽ illius diuinitatis reuelarat, detulit ad senatum cum prærogatiua suffragij sui. Senatus, quia non ipse probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorũ. Cõsulite cõmentarios uestros, illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum maxime Romæ orientem cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriemur: qui enim scit, illum, intelligere potest non nisi aliquid bonum grande à Nerone damnatum. Tentauerat & Domitianus prænomine Neronis de crudelitate, sed quia & homo, facile cœptum repressit, restitutis etiã quos relegauerat. Tales semper nobis insecutores iniusti, impij, turpes, quos & ipsi dãnare cõsuestis, à quibus damnatos restituere soliti estis. Cæterum de tot exinde principibus ad hodiernũ, diuinum, humanumq; sapientibus ædite aliquem debellatorem Christianorum. At nos contrario ædimus protectorem, si literæ Marci Aurelij grauissimi imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militũ precationibus impetrato imbri discussam cõtestatur. Qui sicut palàm ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palàm dispersit, adiecta etiã accusatoribus damnatione, & quidem tetriore.

Fort. reuelatæ

Huius rei meminit etiã in libro ad Scapulam.

QVANTVM A PIETATE, ET MAIORVM SVORVM MORIBVS ROMANI DESCIVERINT. CAPVT VI

Quales ergo leges istæ, quas aduersus nos soli exercent impij, iniusti, turpes, dementes, uani? quas Traianus ex parte frustratus est, uetãdo inquiri Christianos: quas nullus Hadrianus, quanquàm curiositatum omnium explorator: nullus Vespasianus, quanquàm Iudæorum debellator: nullus Pius, nullus Verus impressit. Facilius utiq; pessimi ab optimis quibusq;, ut ab æmulis, quàm à suis socijs eradicandi iudicarentur. Nunc religiosissimi legum, & paternorum institutorum protectores, & cultores, respondeãt uelim de sua fide, & honore, & obsequio erga maiorum consulta, si à nullo desciuerũt? si in nullo exorbitauerũt? si nõ necessaria, & aptissima quæq; disciplinæ obliterauerũt? Quò nam illæ leges abierunt, sumptum, & ambitionẽ comprimentes? quæ centum æra nõ amplius in cœnam subscribi iubebãt, nec amplius quàm unam inferri gallinam, & eam nõ saginatã? quæ patricium, quod decem pondo argenti habuisset, pro magno titulo ambitionis senatu summouebant? quæ theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant? quæ dignitatem, & honestorum natalium insignia non temere, nec impune usurpari sinebãt? Video enim & centenarias cœnas à centenis iam sestertijs dicendas: & in lances parum est, si senatorum, & nõ libertinorum uel adhuc flagra rumpentium argentaria metalla producta uideo: & theatra

theatra,nec singula satis esse,nec nuda. Nam ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret,primi Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Video & inter matronas,atq; prostibulas nullum de habitu discrimen relictum. Circa fœminas quidem etiam illa maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur:cum aurum nulla norat præter unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo:cum mulieres usq; adeo uino abstinerent,ut matronam ob resignatos cællæ uinariæ loculos sui inedia necarint. Sub Romulo uero quæ uinum attigerat, impune à Mecenio marito trucidata est. Idcirco & oscula propinquis offerre necessitas erat, ut spiritu indicarentur. Vbi est illa felicitas matrimoniorum de moribus utiq; prosperata,qua per annos fermè sexcentos ab urbe condita nulla repudiũ domus scripsit? Nunc in fœminis præ auro nullum leue est membrum:præ uino nullum liberum est osculum:repudium uero iam & uotum est, quasi matrimonij fructus. Etiam circa ipsos deos uestros,quæ perspecte decreuerant patres uestri,ijdem uos obsequentissimi rescidistis. Liberum patrem cum mysterijs consules senatus autoritate nõ modo urbe,sed uniuersa Italia eliminauerunt. Serapidem, & Isidem,& Harpocratem cum suo Cynocephalo,Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso & Gabinius Coss. non utiq; Christiani, euersis etiam aris eorũ abdicauerũt turpium & otiosarum superstitionũ uitia cohibẽtes:his uos restitutis summam maiestatem contulistis. Vbi religio? ubi ueneratio maioribus debita à uobis? habitu,uictu,& instructu,sensu,ipso deniq; sermone proauis renũciastis. Laudatis semper antiquitatem,& noue de die uiuitis. Per quod ostẽditur,dum à bonis maiorum institutis deceditis,ea uos retinere,& custodire,quæ non debuistis,cum quæ debuistis,non custoditis. Adhuc quod uidemini fidelissime tueri à patribus traditum,in quo principaliter reos trãsgressionis Christianos destinastis,studium dico deorum colendorum, de quo maxime errauit antiquitas,licet Serapidi iam Romano aras restruxeritis, licet Baccho iam Italico furias uestras immolaritis,suo loco ostendam,proinde despici & negligi,& destrui à uobis aduersus maiorum autoritatem. Nunc enim ad illam occultorum facinorum infamiam respondebo,ut iam inde ad manifestiora pergam.

Felicitas matrimoniorũ apud ueteres Romanos.

QVOD GRAVISSIMIS ACCVSATI SCELERIBVS CHRISTIANI, NVNQVAM TAMEN CONVICTI SVNT. CAPVT VII.

Dicimur sceleratissimi de sacramẽto infanticidij,& pabulo Iudæ, & post conuiuium incesto,quod euersores luminũ canes,lenones scilicet,tenebrarum,& libidinum impiarum inuerecũdiam procurent. Dicimur tamen semper,nec uos quod tandiu dicimur,eruere curatis. Ergo aut eruite,si creditis:aut nolite credere,qui nõ eruistis. de uestra nobis dissimulatione præscribitur non esse,quod nec ipsi au-

Hæc crimina Christianis obijciebãtur

detis eruere. Longe aliud munus carnificij in Christianos imperatis: nõ ut dicant quæ faciunt, sed ut negẽt quod sunt. Census istius disciplinæ, ut iam ædidimus, à Tiberio est. cum odio sui cœpit ueritas, simul atq; apparuit inimica esse. Tot hostes eius, quot extranei: & quidem proprij, ex æmulatiõe: Iudæi, ex concussione: milites, ex natura. Ipsi etiam domesticis nostris quotidie obsidemur, quotidie prodimur: in ipsis plurimũ cœtibus, & congregationibus nostris opprimimur. Quis unquàm taliter uagienti infanti superuenit? quis cruenta, ut inuenerat Cyclopum, & Sirenarum ora iudicij reserauit? quis uel in uxoribus aliqua immũda uestigia deprehendit? quis talia facinora, cum inuenisset, cælauit, aut uendidit, ipsos trahens homines? Si semper latemus, quando proditum est, quod admittimus? Imò à quibus prodi potuit? Ab ipsis enim reis nõ utiq;, cum uel ex forma omnibus mysterijs silentij fides adhibeatur. Samothracia, & Eleusinia reticentur: quãto magis talia, quæ prodita magis humanam animaduersionẽ prouocabunt, quàm diuina seruantur? Si ergo non ipsi proditores sui, sequitur, ut extranei. Et unde extraneis notitia? cum semper etiam impiæ initiationes arceãt profanos, & arbitris caueatur, nisi si impij nimis metuunt.

Fort. iudici. *Fort. tradens.* *Fort. minus metuunt.*

NON ESSE CREDENDVM FAMAE. CAPVT VIII.

FAMA

Atura famæ omnibus nota est, utrum est fama malum, quo non uelocius ullũ? Cur malum fama? quia uelox? an quia plurimũ mendax? quæ ne tunc quidem, cum aliquid ueri affert, sine mendacij uitio est, detrahens, adijciens, demutans de ueritate. Quid, quod ea illi conditio est, ut nõ, nisi cum mentitur, perseueret: & tam diu uiuit, quàmdiu non probat. Siquidem ubi probauit, cessat esse, & quasi officio nunciãdi functa, rem tradit: & exinde res tenetur, res nominat. Nec quisquàm dicit uerbi gratia, fama est hoc Romæ factum, aut fama est illũ prouinciam sortitum: sed sortitus est ille prouinciam, & hoc factũ Romæ. Fama incerti est: locum nõ habet, ubi certum est. An uero famæ credat, nisi inconsideratus? quia sapiens nõ credit incerto. Omniũ est existimare quãtacũq; illa ambitione diffusa sit, quantacũq; asseueratione cõstructa, quod ab uno aliquando principe exorta sit, necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat: & ita modici seminis uitium cætera rumoris obscurat, ut nemo recogitet ne primum mendacium seminauerit: quod sæpe fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut nõ noua, sed ingenita quibusdam mentiendi uoluptate. Bene autem, quod omnia tempus reuelat testibus etiam uestris prouerbijs, atq; sententijs ex dispositione naturæ: quæ ita ordinauit, ut nihil diu lateat, etiam quod fama nõ distulit. Merito igitur fama tandiu conscia sola est scelerum Christianorum. Hanc indicem aduersus nos profertis: quæ, quod aliquãdo iactauit, tantóq; spatio in opinionem corroborauit, usq; adhuc probare non ualuit.

Quod

QVOD QVAE DE INFANTICIDIIS OBIICIVNTVR nobis, falsa omnino sint, & quod sacra humano sanguine ipsi potius polluant. Caput IX

T fidem naturæ ipsius appellem aduersus eos, qui talia credenda esse præsumunt, ecce proponimus horum facinorum mercedē uitam æternam. repromittunt: credite interim. De hoc enim quæro an & qui credideris, tanti habeas ad eam tali conscientia peruenire? Veni, demerge ferrum in infantem nullius inimicum, nullius reum, omniū filiū: uel si alterius officium est, tu modo assiste morienti homini ante quàm uixit: fugientem animam nouam expecta: excipe rudem sanguinem, eo panem tuū satia, uescere libenter. Interea discumbens dinumera loca, ubi mater, ubi soror, nota diligenter: ut cū tenebræ ceciderint caninæ, non erres: piaculum enim admiseris, nisi incestum feceris. Talia initiatus, & cōsignatus uiuis in æuum. Cupio respondeas, si tanti æternitas, aut si non, ideo nec credēda. Etiam si credideris, nego te uelle: etiam si uoluer is, nego te posse. Cur ergo alij possunt, si uos non potestis? cur nō possitis, si alij possunt? Alia non, opinor, natura Cyno*penæ, aut *Sicapodes, alij ordines dentium, alij ad incestam libidinem nerui. Qui ista credis de homine, potes & facere. Tu homo es & ipse, quod & Christianus. Qui non potes facere, non debes credere. homo est enim & Christianus, quod & tu. Sed ignorantibus subijcitur, & imponitur. nihil enim tale de Christianis asseuerari sciebant, obseruādū utiq; sibi, & omni uigilantia inuestigandum. Atqui uolentibus initiari moris est (opinor) prius patrem illum sacrorum adire, quæ præparanda sint describere. tum ille infans necessarius adhuc tener, qui nesciat mortem, qui sub cultro tuo rideat. Item panis, quo sanguinis uirulentiam colligas, præterea candelabra, & lucernæ, & canes aliqui, & offulæ, quæ illos ad euersionem luminū extendāt. ante omnia cum matre, & sorore tua uenire debebis. quid si noluerint, uel nullæ fuerint? qd deniq; singulares Christiani? non erit (opinor) legitimus Christianus, nisi frater, aut filius. quid tum? & si ista omnia ignaris præparantur, certe postea cognoscunt, & sustinent, & ignoscunt. Timent plecti, si proclament, qui defendi merebuntur, qui etiam ultro perire malint, quàm sub tali conscientia uiuere. Age nunc timeant, cur etiam perseuerent? Sequitur enim ne ultra uelis id te esse, quod si prius scisses, nō fuisses. Hæc quo magis refutauerim, à uobis fieri ostēdam, partim in aperto, & partim in occulto, per quod forsitan & de nobis credidistis. Infantes penes Africam Saturno immolabantur, palàm usq; ad proconsulatum Tiberij, qui eosdem sacerdotes in eisdem arboribus templi sui obumbratricibus scelerū, uotiuis crucibus exposuit, teste militia patriæ nostræ, quæ idipsum munus illi proconsuli functa est. Sed & nunc in occulto perseuerat hoc sacrum facinus. nō soli uos contemnunt Christiani. nec ullum scelus in perpetuum eradicatur, aut mores suos aliquis deus cum proprijs filijs mutat. Saturnus

Pater sacrorum.

turnus non pepercit extraneis: utiq; non parcendo perseuerabat, quos quidem ipsi parentes sui offerebant, & libentes exponebāt, & infantibus blandiebantur, ne lachrymantes immolarentur. & tamen multū homicidio paricidiū differt. Maior ætas apud Gallos Mercurio prosecatur. remitto Tauricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissima urbe Aeneadarum piorum est Iupiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine: sed bestiarū inquitis. opinor hoc minus quàm hominis. an hoc turpius, quod mali hominis? certe tamen de homicidio funditur. O Iouem Christianum, & solum patris filium de crudelitate. Sed quoniam de infanticidio nihil interest, sacro an arbitrio perpetretur, licet paricidium homicidio intersit, conuertat ad populum quod uultis ex his circumstantibus, & in Christianorū sanguinem hiantibus ex ipsis etiam uobis iustissimis, & seuerissimis in nos præsidibus apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos enectent. Siquidem & de genere necis differt, utiq; crudelius in aqua spiritum extorquetis, aut frigori, & fami, & canibus exponitis. ferro enim mori ætas quoq; maior optauit. nobis uero homicidio semper interdicto, etiam conceptū utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. homicidij festinatio est prohibere nasci. nec refert natam quis eripiat animam, an nascētium disturbet. homo est & qui est futurus. etiam fructus omnis iam in semine est. De sanguinis pabulo, & eiusmodi tragicis ferculis legite: nec ubi relatum sit, est apud Herodotum (opinor) diffusum brachijs sanguinē ex alterutro degustatum nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio qd & sub Catilina degustatum est. Aiunt apud quosdam gentiles Scytharum defunctum quenq; à suis comedi. Longe excurro: hodie istic Bellonæ sacratus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus, & suis datus signatis. Item illi, qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recentem de iugulo decurrentem exceptum auida siti comitiali morbo medētes auferunt: ubi sunt itē illi, qui de arena ferinis obsonijs cœnāt? qui de Apro, qui de Ceruo petunt? Aper ille, quem cruentauit, luctando detersit: Ceruus ille, in gladiatoris sanguine iactauit. Vrsorum aluei appetuntur trucidantibus adhuc se uisceribus humanis. Ructatur proinde ab homine caro pasta de homine. Hæc qui editis, quantum abestis à conuiuijs Christianorū? Minus autem & illi faciūt, qui libidine fera humanis membris inhiant, quia uiuos uorant? minus humano sanguine ad spurcitiam consecrantur, quia futurum sanguinem lambunt? non edunt infantes planè, sed magis puberes. Erubescat error uester Christianos. qui ne animalium quidem sanguinē in epulis esculētis habemus: qui propterea quoq; suffocatis, & morticinijs abstinemus, ne quo sanguine contaminemur uel intra uiscera sepulto. Deniq; inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admouetis, certissimi scilicet illicitum esse penes illos, per quod exorbitare eos uultis. Porrò quale est, ut quos sanguinem pecoris horrere * cōfiditis, humano inhiare

Fort. bestiariorum.

For. cōuertar ad pop. quot ut pronuncietur interrogatiue.

Est apud Herodotū. uidetur in contextū è margine relatum.

φύς λεσβιάζοντας notat, seu λαιχάζοντας.

Non diu est quod Christiani suffocato uescimur & morticina car

Forte * conspicitis.

inhiare credatis? nisi forte suauiorem eum experti. Quem quidem ipsum proinde examinatorem Christianorum adhiberi ut foculū, ut acerrā oportebat: proinde enim probarentur sanguinem humanum appetendo, quēadmodum sacrificium respuendo: alioquin necandi si non gustassent, quēadmodum si immolassent. Et utiq; nō deesset uobis in auditione custodiarum, & damnatione, sanguis humanus. Proinde incesti, qui magis quàm quos ipse Iupiter docuit? Persas cum suis matribus misceri Ctesias refert. Sed & Macedones suspecti, quia cum primum Oedipum tragœdiam audissent, ridentes incesti dolorē eme*ne dicebant. Iam nunc recogitate quantum liceat erroribꝰ ad incestas miscere materias pessumitate luxuriæ? In primis filios exponitis suscipiēdos ab aliqua prætereunte matre extranea, uel adoptandos melioribus parentibus emancipatis. Alienati generis necesse est quandoq; memoriam dissipari: & simul error impegerit, exinde iam tradux proficiet incesti, serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunq; in loco domi, peregre, trans freta comes est libido: cuius ubiq; saltus facile possunt alicubi ignaris filios pangere, uel ex aliqua seminis portione uti aspersum genus per commercia humana concurrat in memorias suas: neq; eas cœtus incesti sanguinis agnoscat. Nos ab isto euentu diligentissima & fidelissima castitas sepsit: quantumq; ab stupris, & ab omni post matrimoniū excessu, tantum & ab incesti casu tuti sumus. Quidam multo securiores totam uim huius erroris uirginea cōtinentia depellunt. Senes, pueri, si hæc in uobis esse consideraretis, proinde in Christianis nō esse perspiceretis. ijdem oculi renuntiassent utrunq;. sed cæcitati duæ species concurrūt, ut qui nō uident, quærant, & uidere uideantur quæ nō sunt. Sic per omnia nūc de manifestioribus dicam.

ne. Nā Betanus presbyter, & itē Rabanus in pœnitētiario, sed & quotquot de hac re supra. 400. annos tradiderunt, certū pœnitentiæ tēpus præscribunt, si quis Apostolicā hāc legē fuerit præuaricatus. Extat ī Actis. Sed & cadauer animalis tāgere, piaculum erat.

*For. * ἔμηνε, seu potius μέμηνε, hoc est insanijt, ut sit sensus Oedipū uisum Macedonibus insania non carere, qui tantopere doleret de incesto cum matre Iocasta cōmisso, quā imprudens uxorem duxerat.*

Castitas Christianorum.

DEOS, QVOS COLVNT, NON ESSE *DEOS. CAP. X.

Eos, inquitis, nō colitis, & pro imperatoribus sacrificia non impenditis. Sequitur, ut eadem ratione pro alijs nō sacrificemus, quia nec pro nobis ipsis. scimus deos nō colendos. Itaq; sacrilegij, & maiestatis rei cōuenimur. Summa hæc causa immota est, & utiq; digna cognosci, si nō præsumptio, aut iniquitas iudicet: altera quæ desperet, altera quæ recusat ueritatē. Deos uestros colere desinimus, ex quo illos nō esse cognoscimus. Hoc igitur exigere debetis, uti probemus nō esse illos deos, & idcirco nō colendos, quia tunc demum coli debuissent, si dij fuissent. Tunc & Christiani puniendi, si quos nō colerent, quia putarent nō esse, cōstaret illos deos esse. Sed nobis, inquitis, dij sunt. Appellamus, & prouocamus à uobis ad conscientiam uestram, illa nos iudicet, illa nos damnet, si poterit negare omnes istos deos uestros homines fuisse. Sed & ipsa inficias si ierit, de suis antiquitatum instrumentis reuincetur: de quibus dicit testimonium perhibentibus ad hodiernū: & ciuitatibus, in quibus nati sunt: & regionibus, in quibus aliquid operati, uestigia reliquerunt, in quibus etiā

sepulti

ſepulti demonſtrantur. Nunc ergo per ſingulos decurram, tot ac tantos, nouos, ueteres, ſeruos, barbaros, Græcos, Romanos, peregrinos, captiuos, adoptiuos, proprios, cōmunes, maſculinos, fœminas, ruſticos, urbanos, nauticos, militares (otioſum eſt etiam titulos perſequi, ut colligam in compēdiū) & hoc non quo cognoſcatis, ſed recognoſcatis. certe enim oblitos agitis.

QVOMODO VETERVM DII PLANE MORTALES fuere, & quare, cum homines eſſent, facti ſint ab hominibus Dij. Caput XI.

ANte Saturnum Deus penes uos nemo eſt. ab illo cenſus totius uel potioris, uel notioris diuinitatis. Itaq; quod de origine conſtiterit, id & de poſteritate conueniet. Saturnū itaq;, quantum literæ docent, neq; Diodorus Græcus, aut Tallus, neque Caſſius Seuerus, aut Cornelius Nepos, neq; ullus cōmētator eiuſmodi antiquitatum aliud quàm hominem promulgauerūt. Si quæras rerum argumenta, nuſquàm inuenio fideliora, quàm apud ipſam Italiam, in qua Saturnus poſt multas expeditiones, poſtquàm Attica* hoſpitia conſedit, exceptus ab Iano, uel Iane, ut Salij uolunt, Mons quem coluerat, Saturnius dictus: ciuitas, quam debellauerat, Saturnia uſq; nunc eſt. Tota deniq; Italia poſt Oenotriam, Saturnia cognominabatur. Ab ipſo primum tabula, & imagine ſignatus numus, & inde ærario præſidet. Tamen ſi homo Saturnus, utiq; ex homine: & quia ab homine, non utiq; de cœlo, & terra. Sed cuius parentes ignoti erant, facile fuit eorum filium dici, quorum & omnes poſſumus uideri. Quis enim non cœlum, & terram, matrem, ac patrem uenerationis, & honoris gratia appellet, uel ex cōſuetudine humana, qua ignoti, uel ex inopinato apparentes de cœlo ſuperueniſſe dicuntur? Proinde Saturno repentino aduentu ubiq; cœlitem contigit dici. Nā & terræ filios uulgus uocat, quorum genus incertum eſt. Taceo quod ita rudes adhuc homines agebant, ut cuiuſlibet noui uiri aſpectu, quaſi diuino cōmouerentur. Cū hodie iā politi, quos ante paucos dies luctu publico mortuos ſint confeſſi, in deos cōſecrent. Satis iā de Saturno, licet paucis. etiā Ioue oſtēdemus tā hominē q̃ ex homine, & deinceps totū generis examē tā mortale, q̃ ſeminis ſui par eſt: quoniam ſicut homines fuiſſe nō audetis negare, ita poſt mortē Deos factos inſtituiſtis aſſeuerare. cauſas, quæ hoc exegerint, retractemus. In primis quidē neceſſe eſt, cōcedatis eſſe aliquē ſublimiorē deū, & mancipem quendā diuinitatis, qui ex hominibus deos fecerit. nā neq; ſibi illi potuiſſent ſumere diuinitatē, quam nō habebant, nec alijs præſtare eam nō habentibus, niſi qui proprie poſſidebant. Cæterū ſi nemo eſſet, qui deos faceret, fruſtra præſumitis deos factos auferendo factorem. certe quidem ſi ipſi ſe facere potuiſſent, nūquàm homines fuiſſent, poſſidentes ſcilicet melioris cōditionis poteſtatē. Igit' ſi eſt, q faciat deos, reuertor ad cauſas examinādas faciendorū ex hominibus deorū. nec ullas inuenio, niſi ſi miniſteria & auxilia officijs diuinis deſiderauit ille magn9 deus. Primo indignū eſt, ut

De cœlo uenit Terræ filius.

alicuius

alicuius opera indigeret,& quidem mortui,cum dignius ab initio Deus aliquem fecisset,qui mortui erat operam desideraturus. Sed nec operi locum uideo. Totum enim hoc mundi corpus siue innatum,& infactum secundū Pythagoram,siue natum,& factum secūdum Platonem,semel utiq; in hac constructione dispositum,& instructum,& ordinatū,cum omni rationis gubernaculo inuentum est. imperfectū non potuit esse, quod perficit omnia: Nihil Saturnum,& Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines, nisi certi sint à primordio,& pluuias de cœlo ruisse,& sydera radiasse,& lumina floruisse,& tonitrua mugisse,& ipsum Iouem,quæ in manu eius ponitis fulmina,timuisse. Item omnem frugem ante Liberū,& Cererem,& Mineruam.imò ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse, quia nihil cōtinendo,& sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri.deniq; inuenisse dicūtur necessaria ista uitæ,nō instituisse.quod autem inuenitur,fuit:& quod fuit,nō eius deputabitur,qui inuenit,sed eius, qui instituit. Erat enim ante,quàm inueniretur. Cæterū si propterea Liber Deus, quod uitem demonstrauit,male cum Lucullo actum est,qui primus cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit,quod non est propterea cōsecratus,ut nouæ frugis autor,quia inuentor,& ostensor. Quam ob rem si ab initio & instructa,& certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata uniuersitas cōstitit,uacat ex hac parte causa allegandæ humanitatis in diuinitatem.quia quas illis stationes,& potestates distribuistis,tam fuerunt ab initio,quàm & fuissent,etiam,si deos istos non creassetis.Sed conuertimini ad causam aliam,respondentes collationem diuinitatis meritorum remunerandorum fuisse rationem. & huic concedetis opinor illum deum deificum iustitia præcellere,qui nec temere,nec indigne,nec prodige tantum præmiū dispensarit. Volo igitur merita recensere,an eiusmodi sint, ut illos in cœlum extulerint,& non potius in imum Tartarum merserint,quem carcerem pœnarum infernarum cum multis affirmatis.Illuc enim abstrudi solent impij, quiq; in parentes,& in sorores incesti, & maritarum adulteri,& uirginum raptores,& puerorum contaminatores,& qui sæuiunt,& qui occidūt,& qui furantur,& qui decipiunt,& quicunq; similes sunt alicuius dei uestri.Quem hominem integrum à crimine,aut uitio probare poteritis,nisi hominem negaueritis? Atqui ut illos homines fuisse nō possitis negare,etiam istæ notæ accedunt,quæ nec deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus uos puniendis præsidetis,si cōmertium,colloquium,conuictum malorum,& turpium probi quiq; respuitis,horū autem pares Deus ille maiestatis suæ consortio abstruit,quid ergo dānatis quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cœlo uestra iustitia.Deos facitis criminosissimos quosq;,ut placeatis dijs uestris.illorum est honor,consecratio coæqualiū.Sed,ut omittā huius indignitatis retractatum,probi,& integri,& boni fuerunt,quod tamen potiores uiros apud inferos reliquistis,aliquem de sapiētia Socratem,de iustitia Aristidem

Fort.allegendæ

Fort.adstruit.

Fort.boni fuerint.

Fort.quid uel quur.

stidem, de militia Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratẽ, de copia Crassum, de eloquentia Demosthenẽ. Quis ex illis dijs uestris grauior, & sapientior Catone? Iustior, & militarior Scipione? Quis sublimior Pompeio? Felicior Sylla, copiosior Crasso, eloquentior Tullio? Quãto dignius istos deos ille assumendos expectasset, præscius utiq; potiorum. properauit, opinor, & cœlũ semel clusit, & nunc utiq; melioribus apud inferos mussitantibus erubescit.

QVAM VANA DEORVM SIMVLACHRA. CAP. XII.

Esso iam de istis, ut qui sciam me ex ipsa ueritate demonstraturum quid non sint, cum ostendero quid sint. Quãtum igitur de Dijs uestris, nomina solũmodo uideo, quorum ueterũ mortuorum, & fabulas audio, & sacra de fabulis recognosco. Quãtum autem de simulachris ipsis, nihil aliud reprehendo, quàm matres, sorores esse uasculorũ, instrumentorumq; cõmuniũ, uel ex ijsdem uasculis & instrumentis quasi fatum cõsecratione mutantes licentia artis transfigurante, & quidem contumeliosissime, & in ipso opere sacrilege, ut re uera nobis, maxime qui propter deos ipsos plectimur, solatiũ pœnarũ esse possit, q đ eadẽ & ipsi patiũtut, ut fiãt. Crucibus, & stipitibus imponitis Christianos. Quod simulachrũ non prius argilla deformat, cruci & stipiti superstructa? in patibulo primũ corpus Dei nostri dedicatur. Vngulis deraditis latera Christianorum. At in deos uestros per omnia mẽbra ualidius incũbunt asciæ, & rũcinæ, & scobinæ. Ceruices ponimus ante plumbũ, & glutinũ, & gomphos. Sine capite sunt dij uestri. Ad bestias ĩpellimur, certe, quas Libero, & Cybele, & Cereri applicatis. Ignibus urimur. hoc & illi à prima quidem massa. In metalla dãnamur. inde cẽsentur dij uestri. In insulis relegamur. solet & in insula aliquis Deus uester aut nasci, aut mori. Si per hæc cõstat diuinitas aliqua, ergo cũ, qui puniuntur, cõsecrantur, & numina erunt dicenda supplicia. Sed planè nõ sentiũt has iniurias, & cõtumelias suæ fabricationis dij uestri, sicut nec obsequia. O impiæ uoces, O sacrilega cõuitia, infrẽdite, inspumate, ijdẽ estis, qui Senecã aliquẽ pluribus, & à maioribus de uestra superstitione perorantẽ reprehẽdistis. Igitur si statuas, & imagines frigidas mortuorum suorũ simillimas nõ adoramus, quas Milui, & Mures, & Araneæ intelligũt, nónne laudẽ magis, quàm pœnã merebatur repudiũ agniti erroris? Possumus enim uideri lædere eos, quos certi sumus omnino non esse? Quod nõ est, nihil ab ullo patitur, quia nõ est. Sed nobis dij sunt inquis. Et quomodo uos è contrario impij, & sacrilegi, & irreligiosi erga Deos nostros deprehendimini? qui quos præsumitis esse, negligitis: quos timetis, destruitis: quos etiam iudicatis, illuditis. Recognoscite, si mentiar, primo, quia cum alij alios colitis, utiq; quos non colitis, offenditis. prælatio alterius, sine alterius contumelia non potest procedere, quia nec electio sine reprobatione. iam ergo cõtemnitis, quos reprobatis, quos reprobãdo offendere non timetis. Nam ut supra

Fort. aliquorum uel quorũdam ueterũ.

Seneca uolumẽ scripsit de superstitiõe Gentiliũ, cuius meminit Aur. Augustinus.

Fortas. inquitis, & mox, Deos uestros.

ſupra perſtrinximus ,ſtatus dei cuiuſq; in ſenatus æſtimatione pendebat. Deus non erat,quem homo conſultus noluiſſet ,& nolendo damnaſſet.

DE LARIBVS. CAPVT XIII.

DOmeſticos Deos,quos Lares dicitis,domeſtica poteſtate tractatis,pignerãdo,uenditando,demutãdo ,aliquando in cacabulũ de Saturno,aliquãdo in trullã de Minerua , ut quiſq; cõtritus,atque concuſſus eſt.dum diu colitur,& quiſq; dominũ ſanctiorẽ expertus eſt,domeſticã neceſſitatem. Publicos æque publico iure fœdatis ,quos in haſtario uectigales habetis.Sic Capitoliũ,ſic Olitorium forũ petitur , ſub eadẽ uoce præconis,ſub eadẽ haſta,ſub eadẽ annotatiõe quæſtoris diuinitas addicta cõducitur.Sed enim agri tributo onuſti uiliores.hominũ capita ſtipẽdio cẽſa ignobiliora,Nã hæc ſunt notæ captiuitatis.Dij uero,qui magis tributarij, magis ſancti.Imò qui magis ſancti ,magis tributarij. Maieſtas quæſtuaria efficitur.Circuit cauponas religio mẽdicãs.exigitis mercedem pro ſolo tẽpli, pro aditu ſacri.nõ licet deos noſſe gratis.uenales ſunt.Quid omnino ad honorandos eos facitis,quod nõ etiã mortuis ueſtris cõferatis? ædes proinde, aras proinde:idem habitus , & inſignia in ſtatuis. ut ætas, ut ars,ut negotiũ mortui fuit ,ita Deus eſt.quo differt ab Epulo Iouis Silicerniũ? à Simpulo Obba? ab aruſpice Pollinctor? Nã & aruſpex mortuis apparet. Sed digne imperatoribus defunctis honorẽ diuinitatis dicatis ,quibus & uiuẽtibus eũ addicitis. accepto ferrent dij ueſtri ,imò gratulabũtur,quod pares ei fiãt domini ſui.Sed cum Larentiã publicũ ſcortũ,uelim ſaltem Laidem,aut Phrynen inter Iunones,& Cereres,ac Dianas adoretis. cũ Simonem magũ ſtatua,& inſcriptione ſancti dei inauguratis,cum de pædagogis,aut aulicis neſcio quẽ Cinædum deũ facitis,licet nõ nobiliores dij ueteres,tamen cõtumeliam à uobis deputabunt hoc & alijs licuiſſe,quod ſolis antiquitas cõtulit.

Fort.ſi Capit.ſi [illegible]

Notæ captiuitatis.

Fort. ferẽt, & mox pares eis.

Simon Magus.

Antinoum uidetur intelligere ,quẽ Hadrianus Cæſ. in delitijs habuit.

DE SACRIFICANDI RITV, ET QVID POETAE DE DIIS FABVLATI SINT. CAPVT XIIII.

VOlo & ritus ueſtros recenſere,nõ dico quales ſitis in ſacrificando, cum enecta,& tabidoſa,& ſanioſa quæq; mactatis.cũ de opimis, & integris ſuperuacua quæq; truncatis,capitula , & ungulas,quæ domi quoq; pueris,uel canibus deſtinaſſetis. Cum de decima Herculis,nec tertiam partẽ in aram eius imponitis,laudo magis ſapientiã,quod de perdito aliquid eripitis.Sed cõuerſus ad literas ueſtras , quibus informamini ad prudentiã,& ad liberalia officia,quãta inuenio ludibria? Deos inter ſe propter Troianos,& Achiuos,ut gladiatorũ paria cõgreſſos depugnaſſe. Venerem humana ſagitta ſauciatam , quod filium ſuũ Aeneam penè interfectum ab eodem Diomede rapere uellet.Martem tredecim mẽſibus in uinculis penè conſumptum. Iouem ne eandem uim à cæteris cœlitibus experiretur,opera cuiuſdam monſtri liberatum , & nunc flentem Sarpedonis caſum,nunc fœde ſubantem in ſororem ſub commemoratione non ita dile-

ctarum iam pridem amicarum. Exinde quis non Poeta ex autoritate principis sui dedecorator inuenitur Deorũ? Hic Apollinem Admeto Regi pascendis pecoribus addicit. Ille Neptuni structorias operas Laomedonti locat. Est & ille de Lyricis (Pindarum dico) qui Aesculapium canit auaritiæ merito, qua medicinã nocenter exercebat, fulmine uindicatũ. malus Iupiter, si fulmen illius est. impius in Nepotem. inuidus in artificem. Hæc neq; uera prodi, neq; falsa cõfingi apud religiosissimos oportebat. Nec Tragici quidẽ, aut Comici parcunt, ut nõ erumnas, uel errores domus alicuius dei præferãt. Taceo de philosophis Socrate cõtentus, qui in cõtumeliã deorum, Quercũ, & Hircum, & Canem deierabat. Sed propterea dãnatus est Socrates, quia deos destruebat. Planè olim, id est semper, ueritas odio est. Tamen cũ pœnitentia sententiæ Athenienses, & criminatores Socratis postea afflixerint, & imaginem eius auream in templo collocarint, rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes nescio quid in Herculem ludit, & Romanus Cynicus Varro trecentos Ioues, siue Iupiteres dicendum, sine capidibus introduxit.

QVAM SINT FOEDA QVAE IN THEATRIS, AC SCENA DE DIIS REPRAESENTANTVR. CAP. XV.

Lentulus & Hostilius, Mimographi.

Caetera lasciuiæ ingenia etiam uoluptatibus uestris per deorum dedecus operãtur. Dispicite Lentulorum, & Hostiliorũ uetustates, utrum mimos an deos uestros in iocis & strophis rideatis. Mœchum Anubim, & masculum Lunam, & Dianam flagellatam, & Iouis mortui testamentum recitatum, & tres Hercules famelicos irrisos. Sed & histrionum literæ omnem fœditatem eorũ designãt. Luget Sol filium iactatum de cœlo lætãtibus uobis, & Cybele pastorem suspirat fastidiosum non erubescentibus uobis. & sustinetis Iouis eulogia cantari: & Iunonem, Venerem, Mineruã, à pastore iudicari. Quid, quod imago dei uestri ignominiosissimũ caput, & famosum uestit: quod corpus impurũ, & ad istã artem effœminatione productum Mineruam aliquã, uel Herculem repræsentat? nonne uiolatur maiestas, & diuinitas constupratur laudantibus uobis? Planè religiosiores estis in cauea, ubi super sanguinem humanũ, super inquinamenta pœnarum proinde saltãt dij uestri, argumenta, & historias noxijs ministrantes, nisi quod & ipsos deos uestros sæpe noxij induũt. Vidimus aliquando castratum Atyn illum deũ ex Pessinunte. & qui uiuus ardebat, Herculem induerat. Risimus & inter ludicras meridianorũ crudelitates, Mercurium mortuos cantherio examinãtem. Vidimus & Iouis fratrẽ gladiatorum cadauera cũ malleo deducentem. Singula ista quæq; adhuc quis posset inuestigare, si honorẽ inquietant diuinitatis, si maiestatis uestigia absoletãt, de cõtemptu utiq; censentur, tam eorũ, qui eiusmdio factitãt, quàm eorũ, quibus factitãt. sed ludicra ista sint. Cæterũ, si adijciam quæ nõ minus cõscientiæ omniũ recognoscent, in templis adulteria componi, inter

Quidam hic legũt cucterio.

aras

aras lenocinia tractari, in ipsis plerũq; æditnorum, & sacerdotum tabernaculis, sub ijsdem uittis, & apicibus, & purpuris thure flagrante libidinem expũgi. nescio ne plus de uobis dij uestri, quàm de Christianis querantur. Certe sacrilegi de uestris semper apprehenduntur. Christiani templa nec interdiu norunt. spoliarent forsitan ea & ipsi, si & ipsi ea adorarent. Quid ergo colũt, qui talia non colunt? Iam quidem intelligi subiacet ueritatis esse cultores, q mendacij nõ sint. Nec errare amplius in eo, in quo errasse se recognoscendo cessauerint. Hoc prius capite, & omnem hinc sacramenti nostri ordinẽ haurite, repercussis tamen opinionibus falsis.

DE CAPITE ASININO, ET CAETERIS INSIGNIBVS, QVORVM CVLTVRA CHRISTIANIS OBIICIEBATVR. CAPVT XVI.

Am quidã somniastis caput asininum esse deũ nostrum. hanc Cornelius Tacitus suspitionẽ eiusmodi inseruit. Is enim in quinto historiarũ suarum bellũ Iudaicum exorsus ab origine gẽtis etiã de ipsa tam origine quàm de nomine, & religione gentis, quæ uoluit, argumentatus, Iudæos refert Aegypto expeditos, siue ut putauit, extorres uastis Arabiæ in locis aquarũ egentissimos, cũ siti macerarẽtur, Onagris, qui forte de pastu potum petituri æstimabantur, indicibus, fontibus usos, ob eam gratiam cõsimilis bestiæ effigiem cõsecrasse. Atq; ita inde (opinor) præsumptum, nos quoq;, ut Iudaicæ religionis propinquos, eidem simulachro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sanè ille mẽdaciorum loquacissimus in eadẽ historia refert Cn. Pompeium, cũ Hierusalẽ cepisset, propterea quod templũ adisset speculandis Iudaicæ religionis arcanis, nullum illic reperisse simulachrum. Et utiq; si id colebatur, quod aliqua effigie repræsentabatur, nusquã magis quàm in sacrario suo exhiberetur, eo magis quia nec uerebantur extraneos arbitros, quãquam uana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum, & cõspectus cæterorum uelo oppanso interdicebatur. Vos tamen nõ negabitis & iumẽta omnia, & coctos cantherios cum sua Hippona coli à uobis. Hoc forsitan improbandum, quod inter cultores omnium pecudum, bestiarũq; asinarij tantum sumus. Sed & qui crucis nos religiosos putat, consecraneus noster erit. Cum lignum aliquod propitiatur. uiderit habitus. cum materiæ qualitas eadem sit, uiderit forma, dũ id ipsum dei corpus sit. & tamen quãto distinguitur à crucis stipite Pallas Attica? & Ceres farrea, quæ sine effigie rudi palo, & informi ligno prostat? Pars crucis est omne robur, quod erecta statione defigitur, nos sic forte integrum, & totum deo colimus. Diximus originem deorũ uestrorum à plaustris de cruce induci. Sed & uictorias adoratis, cum in trophæis cruces intestina sint trophæorum. Religio Romanorum tota castrensis, signa ueneratur, signa iurat. omnibus dijs præponit. omnes illi imaginum suggestus insignes, monilia, crucium sunt. Sypara illa uexillorum, & Labarorum stolæ crucium sunt. Laudo diligentiam, noluistis nudas, & incultas cruces consecrare. Alij planè

Cor. Tacitus.

Asinarij uocati Christiani.

Religiosi crucis.

DE CRVCE.

Solem quidam putabant Christianorũ esse deum.

humanius, & uerisimilius Solem credunt deum nostrum. Ad Persas si forte deputabimur, licet solem non in linteo depictũ adoremus, habentes ipsum ubiq; in suo clypeo. deniq; inde suspicio, quod innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & pleriq; uestrum affectatione aliquando, & cœlestia adorandi ad solis ortum labia uibratis. Aeque si diem Solis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quàm religione Solis, secũdo loco ab eis sumus, qui diem Saturni otio, & uictui decernunt, exorbitantes & ipsi à Iudaico more, quem ignorãt. Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate proxime æditio publicata est. Ex quo quidam in frustrandis bestijs mercenarius noxius picturam proposuit cũ eiusmodi inscriptione. DEVS CHRISTIANORVM ONONYCHITIS. erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librũ gestãs & togatus. Risimus & nomen, & formam. Sed illi debebant adorare statim biforme nomen, quia & canino, & leonino capite cõmistos, & de capro, & de Ariete cornutos, & à lumbis hircos, & à cruribus serpentes, & planta, uel tergo alites deos receperunt. Hæc ex abundanti, ne quid rumoris inrepercussum quasi de conscientia, præterissemus. quæ omnia conuersi iam ad demõstrationem religionis nostræ repurgabimus,

QVOD VNVS SIT DEVS, ET VERVS, MVLTIS ARGVMENTIS PROBARI POSSE. CAP. XVII.

Vod colimus & nos, deus unus est, qui totam molem istam cũ omni instrumento elemẽtorũ, corporum, spirituum, uerbo, quo iussit, ratiõe, qua disposuit, uirtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ, unde & Græci nomen mundo κόσμον accomodauerũt. Inuisibilis est, & si uideatur. incõprehensibilis, & si per gratiã repræsentetur. inæstimabilis, & si humanis sensibus æstimetur. Ideo uerus, & tantus est. Cæterum quod uideri cõmuniter, quod cõprehendi, quod æstimari potest, minus est, & oculis, quibus occupatur, & manibus, quibus contaminatur, & sensibus, quibus inuenitur. Quod uero immẽsum est, soli sibi notum est. hoc quod est deum æstimari facit, dũ æstimari nõ capit. ita enim uis magnitudinis, & notum hominibus obiecit, & ignotum. & hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quẽ ignorare non possunt. Vultis ex operibus ipsius tot, ac talibus, quibus continemur, quibus sustinemur, quibus oblectamur, etiã quibus exterremur, uultis ex animæ ipsius testimonio cõprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circũscripta, licet libidinibus & cõcupiscentijs euigorata, licet falsis dijs exancillata, cũ tamẽ resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua ualetudine, & sanitatem suã patitur, & deum nominat solum, quia proprie uerus hic unus deus, bonus, & magnus, & quod deus dederit omnium uox est. Iudices quoq; cum testatur, illum deus uidet, & deo commendo, & deus mihi reddet. O testimoniũ animæ naturaliter Christianæ. Deniq; pronuntians, hæc non ad Capitolium, sed ad cœlum respicit. Nouit enim sedem dei

Deus dedit. Deum testor. Deus uidet. Deo cõmendo. Deus mihi reddet.

uiui

uiui. ab illo, & inde descēdit. Sed quo plenius, & impressius tam ipsum, quã dispositiones eius, & uolũtates adiremus, Instrumentum adiecit literaturæ, siquid uelit de deo inquirere, & inquisito inuenire, & inuento credere, & credito deseruire. Et uiros enim iustitia, innocentia dignos deum nosse & ostẽdere, à primordio in seculum emisit spiritu diuino mundatos, quo prædicarent deum unicum esse, qui uniuersa condiderit, qui hominem de humo instruxerit. Hic enim est uerus Prometheus, qui seculũ certis temporũ dispositionibus, & exitibus ordinauit. exinde quæ signa maiestatis suæ indicantis ædiderit per imbres, per ignes. quas demerendo sibi disciplinas determinauerit. quæ ignoratis, & deseritis, sed obseruantibus his præmia destinarit. & qui producto æuo isto iudicaturus sit suos cultores in uitæ æternæ retributionem, profanos in ignem æque perpetem, suscitatis omnibus ab initio defunctis, & reformatis, & recensitis ad utriusq; meriti dispunctionem. Hæc & nos risimus aliquando. de uestris fuimus. fiunt, non nascuntur Christiani.

Instrumentum literaturæ.

PRO PHE TAE

Verus Prometheus.

QVOD PTOLEMAEI PHILADELPHI OPERA SACRAE LITERAE IN GRAECAM LINGVAM SVNT TRALATAE CAPVT XVIII.

QVos diximus prædicatores, Prophetæ de officio prophetandi uocantur. uoces eorũ, itemq; uirtutes, quas ad finem diuinitatis ædebant, in thesauris literarum manent, nec istæ latent. Ptolemæorũ eruditissimus, quem Philadelphum supernominant, & omnis literaturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratum (ut opinor) æmularetur, inter cætera memoriarum, quibus aut uetustas, aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur, ex suggestu Demetrij Phalerei grammaticorũ tũc probatissimi, cui præfecturam mandauerat, libros à Iudæis quoq; postulauit. proprias scilicet atq; uernaculas literas, quas soli habebãt. Ex ipsis enim & ad ipsos semper Prophetæ perorauerant, scilicet ad domesticam dei gentem ex patrum gratia. Hebræi retro, qui nunc Iudæi.

Prophetæ.

Ptolemæus Philadelphus.

Demetrius Phalereus.

Hebræi Iudæi.

QVANTA SIT SACRAE SCRIPTVRAE ANTIQVITAS, ET DE MOSIS, CAETERORVMQVE PROPHETARVM AETATE. CAP. XIX.

IGitur & literæ Hebrææ, & eloquium. Sed ne notitia uacaret, hoc quoque Ptolemæo à Iudæis subscriptum est septuaginta & duobus interpretib9 indultis. quos Menedemus quoq; philosophus prouinciæ Iudææ de sententiæ cõmunione suspexit. Affirmauit hæc uobis etiã Aristæas, ita in Græcũ stylũ ex aperto monimẽto reliquit. Hodie apud Serapæũ Ptolemæi bibliothecæ cũ ipsis Hebraicis literis exhibẽtur. Sed & Iudæi palàm lectitãt. Vectigalis libertas uulgo aditur Sabbatis omnibus. qui audierit, inueniet deum. qui etiã studuerit intelligere, cogetur & credere.

LXXII. duo interpretes.

Menedemus.

Aristæas.

Vectigalis Iudæorum libertas.

INSTRVMENTA

Fort. uestri, gentes.

PROPHETICA

MOYSES.

Primam instrumentis istis autoritatem summa antiquitas uendicat. Apud uos quoq; religionis est instar, fidem de tēporibus asserere. Omnes itaque substātias, omnesq; materias, origines, ordines, uenas ueterani cuiusq; styli nostri, gentes etiā plerasq;, & urbes insignes, historiarū, & causas memoriarum, ipsas deniq; effigies literarū indices, custodesq; rerum & (puto adhuc minus dicimus) ipsos inquam deos uestros, ipsa templa, & oracula & sacra, unius interim prophetæ scrinium seculis uincit. in quo uidetur thesaurus collocatus totius Iudaici sacramenti, & inde etiam nostri. Siquidem audistis interim Moysen Argiuo Inacho parem ætate octingentis penè annis ante Vrbem Con. Cētum septuaginta Danaum ipsum apud uos uetustissimū præuenit. trecentos circiter cladem Priami antecedit. possem etiā dicere quingentis, & Homerū habens, quos sequar. Cæteri quoq; prophetæ, & si Moysi posthumant, extremissimi tamen eorum nō retrosiores deprehenduntur primoribus uestris sapientibus legiferis, & historicis.

QVOD ET VETVSTISSIMIS SCRIPTORIBVS, ET RERVM PRAEDICTARVM EVENTV VERITAS PROBETVR. CAPVT XX.

HAEc quibus ordinibus probari possint, nō tam difficile est nobis exponere, quàm enorme, & arduū. Sed interim lōgū multis instrumētis cum digitorū supputarijs gesticulis assidendū est. Reserāda antiquissimarū etiā gentium archiua, Aegyptiorum, Chaldæorū, Phœnicum. aduocādi eorū municipes, per quos notitia subministrata est, aliqui, Manethon Aegyptius, & Berosus Chaldæus, sed & Hieronymus Phœnix Tyri rex, Sectatores quoq; eorū Mēdesius Ptolemæus, & Menander Ephesius, & Demetrius Phalereus, & rex Iuba, & Appion, & Tallus, & qui istos aut probat, aut reuincit, Iudæus Iosephus antiquitatum Iudaicarū uernaculus uindex, Græcorum etiā censuales conferendi, & quæ quādo sint gesta, ut cōcatenationes tēporum aperiātur, per quæ luceant annalium numeri. Peregrinādum est in historias, & literas orbis. Et tamē quasi partem iam probationis intulimus, cum per quæ probari possint, aspersimus. Verū differre præstat, ne uel minus psequamur festinādo, uel diutius euagemur persequendo. Plus iam offerimus pro ista dilatione, maiestatem scripturarū, si nō uetustate diuinas pbamus. Si dubitatur ātiquitas, ne hoc tardius, aut aliūde discendū. Coràm sunt quæ docebūt, Mūdus, & Seculū, & Exitus. Quicquid agitur, prænuntiabatur. quicquid uidetur, audiebatur. Quod terræ uorant urbes, quod insulas maria fraudāt, quod externa, atq; interna bella dilaniant, quod regnis regna cōpulsant, quod fames, & lues, & locales quæq; clades, & frequentiū plerūq; mōtium uastant, quod humiles sublimitate, sublimes humilitate mutantur, quod iustitia rarescit, & iniquitas increbrescit, bonarum omnium disciplinarum cura torpescit, quod etiam officia temporum, & elementorum munia exorbitantur, quod & monstris, & portentis naturalium forma turbatur, prouidenter scripta sunt. Dum patimur

Iosephus.

patimur, leguntur, dum recognoſcimus, probantur. idoneum (opinor) teſtimonium diuinitatis ueritatem diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorum quoq; fides tuta eſt iam ſcilicet probatorum, quia cum illis, quæ quotidie probantur, prædicebantur. Eædem uoces ſonant, eædem literæ notant, idem ſpiritus pulſat. unum tempus eſt diuinationi futura præfari. apud homines, ſi forte diſtinguitur, dum expũgitur: dum ex futuro præſens, dehinc ex præſenti præteritũ deputatur. Quid delinquimus (oro uos) futura quoq; credentes, qui iam dicimus illis per duos gradus credere? *Fort. didicimus.*

QVID CHRISTIANI DIFFERANT AB HEBRAEIS, ET QVISNAM CHRISTVS, QVOMODOVE PASSVS. CAP. XXI.

Sed quoniam ædidimus antiquiſſimis Iudæorum inſtrumentis ſectam iſtam eſſe ſuffultam, quam aliquãdo nouellã, ut Tiberij temporibus pleriq; ſciunt, profitẽtibus nobis quoq; fortaſſe, an hoc nomine de ſtatu eius retractetur, quaſi ſub umbraculo inſigniſſimæ religionis, certæ licẽtiæ aliquid, & ꝓpriæ præſumptionis abſcõdat, uel quia præter ætatẽ neq; de uict⁹ exceptionibus, neq; de ſolẽnitatibus dierum, neq; de ipſo ſignaculo corporis, neq; de cõſortio nominis cum Iudæis agimus, quod utiq; oporteret ſi eidẽ deo mãciparemur. *Ceremoniæ Iudaicæ.* Sed & uulgus iã ſcit CHRISTVM, ut aliquẽ hominum, qualẽ Iudæi iudicauerunt. quo facilius, qui nos hominis cultores exiſtimauerint. Verũ neq; de CHRISTO erubeſcimus, cũ ſub nomine eius deputari, & dãnari iuuat: neq; de deo aliquid præſumimus aliter. Neceſſe eſt igitur pauca de Chriſto, ut de deo totũ. Iudæis erat apud deũ gratia, ubi & inſignis iuſtitia, & fides originaliũ autorũ. unde illis & generis magnitudo, & regni ſublimitas floruit, & tanta felicitas, ut de dei uocibus, quibus edocebantur, de promerendo deo, & non offendendo, præmonerentur. Sed quanta deliquerint, fiducia patrum inflati, ad declinãdum deriuantes à diſciplina in profanum modum, & ſi ipſi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipſorum. Diſperſi, palabundi, & cœli & ſoli ſui extorres uagantur per orbem ſine homine, ſine deo rege, quibus nec aduenarum iure terram patriam ſaltem ueſtigio ſalutare conceditur. Cum hæc illis ſanctæ uoces præminarentur, eadem ſemper omnes ingerebant fore, uti ſub extimis curriculis ſeculi, ex omni iam gente, & populo, & loco cultores ſibi allegeret deus multo fideliores, in quos gratiam transferret pleniorem quidem ob diſciplinæ, & autoris capacitatem. Venit igitur, qui ad reformandã, & illuminandã eam uenturus à deo prænuntiabatur CHRISTVS ille filius dei. *CHRISTVS.* Huius igitur gratiæ, diſciplinæque arbiter, & magiſter illuminator, atque deductor generis humani filius dei annunciabatur, non quidem ita genitus, ut erubeſcat in filij nomine, aut de patris ſemine. non de ſororis inceſto, nec de ſtupro filiæ, aut coniugis alienæ Deum patrem paſſus eſt, ſquamatum, aut cornuũ, aut plumatũ amatorem in auro cõuerſum *Fort. cornutum.*

Danaës

Danaës Iouis.& ista sunt numina uestra. Cæterũ dei filius nullã de impudicitia habet matrem, etiã quam uidetur habere, nupserat. Sed prius substãtiam edisserã, & iam natiuitatis qualitas intelligitur. Iam ediximus Deum uniuersitatẽ hãc mũdi Verbo, & Ratione, & Virtute molitũ. Apud uestros
λόγος quoq; sapientes λόγον, id est sermonem, atq; rationẽ cõstat artificem uideri
Fort. factitatorem. uniuersitatis. Hũc enim Zenon determinat factitorẽ. qui cũcta in dispositione formauerit, eundẽ & fatũ uocari, & Deũ & animũ Iouis, & Necessitatem omniũ rerum. Hæc Cleanthes in Spiritu cõgerit, quẽ permeatorẽ uniuersitatis affirmat. Et nos etiã Sermoni, atq; rationi, itẽq; Virtuti, per quæ omnia molitũ Deum ediximus, propriã substantiã spiritus inscribimus, cui & sermo insit prænuntiãti, & ratio adsit disponenti, & uirtus præsit perficienti. Hũc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatũ, & idcirco filiũ, & Deum dictũ ex unitate substantiæ. nam & Deus spiritus. Etiã cũ radius ex sole porrigitur, portio ex summa. Sed Sol erit in radio, quia Solis est radius, nec separatur substãtia, sed extẽditur. Ita de spiritu spiritus, & de Deo Deus. Vt lumẽ de lumine accẽsum manet integra, & indefecta materiæ matrix: & si plures inde traduces qualitatũ metueris, ita & quod de deo pfectũ est, Deus est, & Dei filius, & unus ambo. Ita de spiritu spiritus, & de deo de9 modulo alternũ numerũ gradu nõ statu fecit, & à matrice nõ recessit, sed excessit. Iste igitur dei radius, ut retro semper prædicabat᷑, delapsus in Virginẽ quandã, & in utero eius caro figuratus nascitur homo Deo mistus. Caro spiritu instructa nutritur, adolescit, affatur, docet, operatur, & CHRISTVS, est. Recipite interim hãc fabulã, similis est uestris, dũ ostẽdim9 quomodo Christus probet᷑, & qui penes nos eiusmodi fabulas æmulas ad destructionẽ ueritatis istiusmodi præministrauerint. Sciebãt & Iudæi uenturũ esse Christũ, scilicet qbus prophetæ loquebãtur. nã & nunc aduentũ eius expectant. nec alia magis inter nos, & illos cõpulsatio est, quã quod iam uenisse nõ credũt. Duobus enim aduẽtibus eius significatis, primo, qui iã expunctus est in humilitate cõditiõis humanæ, Secũdo, q cõcludẽdo seculo imminet in sublimitate diuinitatis exertæ, Primũ nõ intelligẽdo, Secũdũ, quẽ manifestius prædicatum sperãt, unũ existimauerunt. Nec eñ intelligerẽt pristinũ, credituri si intellexissent, & cõsecuturi salutẽ, si credidissent. meritũ fuit delictũ eorum. Ipsi legunt ita scriptum. multatos se sapientia, & intelligẽtia, & oculorum, &
L. magnum æsti. & mox cum illo. aurium fruge. Quem igitur solũ hominem modo præsumpserant de humilitate, sequebatur uti magnũ æstimarent de potestate, cũ illo uerbo dæmonia de hominibus excuteret, cæcos illuminaret, leprosos purgaret, paralyticos restringeret, mortuos deniq; uerbo redderet uitæ, elemẽta ipsa famularẽt, cõpescens pcellas, & freta ingrediẽs, ostendẽs sese uerbũ dei, id est λόγον, illud primordiale primogenitum uirtute, & ratione comitatum, & spiritu instructum eundem, qui uerbo omnia & faceret, & fecisset. Ad doctrinã uero eius quia reuincebantur magistri, primoresq; Iudæorũ, ita exasperabãtur.
maxime

maxime quod ad eum ingens multitudo deflecteret,ut postremo oblatum Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romana procuranti uiolentia suffragiorum in crucem Iesum dedi sibi extorserint. Prædixerat & ipse ita facturos. Parum hoc,si nõ & prophetæ retro etiam. Tamen suffixus multa mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum cũ uerbo sponte demisit præuento carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem signãte Sole subducta est. Deliquium utiq; putauerunt,qui id quoq; super CHRISTO prædicatũ non scierunt:& tamẽ eum mũdi casum relatum in archiuis uestris habetis. Tunc Iudæi detractum,& sepulchro cõditum magna etiam militari manu custodiæ diligentia circũsederunt, ne quia prædixerat tertia die resurrecturum se à morte,discipuli furto amoliti cadauer fallerent suspectos. Sed ecce die tertia cõcussa repente terra,& mole reuoluta,quæ obstruxerat sepulchrum,& custodia pauore disiecta,nullis apparentibus discipulis,nihil in sepulchro repertum est,prætercq; exuuiæ sepulti. Nihilominus tamen primores,quorũ intererat & scelus diuulgare,& populum uectigalem, & famularem sibi à fide reuocare,surreptum à discipulis iactitauerũt. Nam nec ille se in uulgus eduxit,ne impij errore liberarẽtur,ut & fides nõ mediocri præmio destinata difficultate constaret. Cũ discipulis autem quibusdam apud Galilæã Iudææ regionem ad LX. dies egit,docens eos quæ docerent. Dehinc ordinatis eis ad officiũ prædicandi per orbem circũfusa nube in cœlũ est receptus,multo melius quàm apud uos asseuerare de Romulo Proculi solent. Ea omnia super CHRISTO Pilatus,& ipse iam pro sua conscientia Christianus,Cæsari tunc Tiberio nuntiauit. Sed & Cæsares credidissent super CHRISTO,si aut Cæsares non essent seculo necessarij,aut si & Christiani potuissent esse Cæsares. Discipuli quoq; diffusi per orbem ex præcepto magistri Dei paruerũt,qui & ipsi à Iudæis insequẽtibus multa perpessi, utiq; pro fiducia ueritatis libenter,Romæ postremo per Neronis sæuitiam sanguinem Christianum seminauerunt. Sed mõstrauimus uobis idoneos testes CHRISTI ipsos illos,quos narratis. Multum est,si eos adhibeam, ut credatis Christianis,propter quos non creditis Christianis.

DE CHRISTO, ET DAEMONIBVS, EORVMQVE VIRIBVS, ET ACTIONIBVS. CAP. XXII.

INterim hic est ordo nostræ institutiõis. hunc ædidimus & sectæ, & nominis censum cũ suo autore. Nemo iam infamiam incutiat, nemo aliud existimet,quia nec fas est ulli de sua religione mẽtiri. Ex eo enim,quod aliud à se coli dicit,quàm colit,negat q́d colit:& culturã,& honorẽ in alterũ trãsfert:& transferẽdo iã nõ colit,quod negauit. Dicimus & palàm dicimus,& uobis torquẽtibus lacerati,& cruẽti uociferamur: Deũ colimus,per CHRISTVM. illũ hominem putate.per eum,& in eo se cognosci uult Deus,& coli. Vt Iudæis respondeamus,& ipsi Deum per hominem Moysen colere didicerunt. Vt Græcis occurram,Orpheus Pieriæ,Musæus

Athenis

Athenis, Melampus Argis, Trophonius Bœotiæ initiationibus homines obligauerunt. Vt ad uos quoq; dominatores gentium aspiciam, homo fuit Pompilius Numa, qui Romanos operosissimis superstitionibus onerauit. Licuerit & CHRISTO cõmentari diuinitatem rem propriã. nõ quia rupices, & adhuc feros homines multitudinem tot numinũ demendorũ, attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret, quod Numa. Sed qui iam expolitos, & ipsa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis ocularet. Quærite ergo, si uera est ista diuinitas CHRISTI. Si ea est, qua cognita, quis reformetur ad bonum, sequitur, ut falsę renũcietur: cõperta in primis illa omni ratione, quæ delitescens sub nominibus, & imaginibus mortuorum, quibusdam signis, & miraculis & oraculis fidẽ diuinitatis operatur. Atq; adeo dicimus esse substantias quasdam spiritales. nec nouum est nomen. Sciũt dæmones philosophi, Socrate ipso ad dæmonij arbitriũ expectante. Quidni? cum & ipsi dæmonium adhæsisse à pueritia dicatur, dehortãdo planè à bono. Omnes sciunt, Poëtæ. Etiam uulgus indoctum in usum maledictis frequentant Satanam principem huius mali generis, proinde de propria cõscientia animæ, eadem ex sacramenti uoce pronunciat. Angelos quoq; etiam Plato nõ negauit. Vtriusq; nominis testes esse, uel magos afferunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens dæmonum euaserit damnata à deo cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus, principe, apud literas sanctas ordine cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit exponere. Operatio eorum est hominis euersio. sic malitia spiritalis à primordio auspicata est in hominis exitium. Itaq; corporibus quidem & ualetudines infligũt, & aliquos casus acerbos. animæ uero repẽtinos, & extraordinarios per uim excessus. Suppetit illis ad utrãq; substantiam hominis alendam subtilitas, & tenuitas sua multum spiritalibus uiribus. licet & inuisibiles, & insensibiles in affectu potius quàm in actu suo appareant. Si poma, si fruges nescio quod auræ latens uitium in flore præcipitat, in germine exanimat, in pubertate cõuulnerat, ac si cæca ratione tentatus aër pestilẽtes haustus suos effundit: eadem igitur obscuritate cõtagionis, aspiratio dæmonũ, & angelorũ mentis quoq; corruptelas agit furoribus, & amentijs fœdis, ac sæuis libidinibus cum erroribus uarijs, quorum iste potissimus, quod eos ipsos captis, & circũscriptis hominũ mentibus comedat, ut & sibi pabula propria nidoris, & sanguinis procuret simulachris, imaginibus oblata, & quæ illi accuratior pascua est, qua hominem è cogitatu ueræ diuinitatis auertat præstigijs falsis, quas & ipsas quomodo operetur, expediam. Omnis spiritus ales est. Hoc angeli & dæmones. Igitur momento ubique sunt. Totus Orbis illis locus unus est. quid ubique geratur, tam facile sciunt quàm enunciant. uelocitas, diuinitas, creditur. quia substantia ignoratur. Sic & autores interdum uideri uolunt eorum, quæ annuntiant. & sunt planè malorum nonnunquam, bonorum tamen nunquam. Dispositiones etiam

Fort. multitudinẽ t. n. demendo.

Sic puto legendum. Multũ spiritalibus uiribus licet. & mox, in actu suo apparent. Ac si poma.

etiam dei, & nunc prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectióibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporũ sortes æmulantur diuinitatem, dum furantur diuinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in euentus, sciunt Crœsi, sciuntq; Pyrrhi. Cæterum testudinem decoqui cum carnibus pecudis, Pythius eo modo renunciauit, quo supra diximus, momento apud Lydiam fuerat. Habens de incolatu aëris, & de uicinia syderum, & de cõmertio nubium cœlestes sapere paraturas, ut & pluuias, quas iam sentiunt, repromittant: beneficij planè, & circa curas ualetudinum. lædunt enim primo, dehinc remedia præcipiunt ad miraculũ noua, siue contraria: postquàm desinunt lædere, & curasse creduntur. Quid ergo de cæteris ingenijs, uel etiam uiribus fallaciæ spiritalis edisseram? Phantasmata Castorum, & aquam cribro gestatam, & nauem cingulo promotam, & barbam tactu irrufatam, & ut numina lapides crederent, & deus uerus non quæreretur.

Fort. habent.

Fort. benefici

DE PHANTASMATIBVS MAGICAE, ET DAEMONIIS. CAPVT XXIII.

Orrò si & Magi phantasmata ædũt, & iam defunctorũ inclamant animas, si pueros in eloquium oraculi eliciunt, si multa miracula circulatorijs præstigijs ludunt, si & somnia immittũt, habentes semel inuitatorum angelorum, & dæmonũ assistentem sibi potestatem, per quos, & capræ, & mensæ diuinare consueuerunt, quanto magis ea potestas de suo arbitrio, & pro suo negotio studeat totis uiribus operari, quod alienæ præstant negotiationi? aut si eadem & angeli, & dæmones operantur, quæ & dij uestri, ubi est ergo præcellentia diuinitatis, quam utiq; superiorem omni potestate credendũ est? Non ergo dignius præsumetur ipsos esse, qui se deos faciant, cum eadem ædant, quæ faciãt deos credi, quàm pares angelis, & dæmonibus, deos esse? Locorum differẽtia distinguitur (opinor) ut à templis deos existimetis, quos alibi deos non dicitis. ut aliter dementare uideatur, qui sacras turres peruolat, aliter qui tecta uiciniæ transilit. & alia uis pronuncietur in eo, qui genitalia, uel lacertos, alia, qui sibi gulam prosecat, cum par exitus furoris, & una ratio est inuestigationis. Sed hactenus uerba, iam hinc demonstratio rei ipsius. qua ostendemus unã esse utriusq; nominis qualitatẽ. Aedatur hic aliquis sub tribunalibus uestris, quem dæmone angi constet, iussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille tam se dæmonem confitebitur de uero, quàm alibi deum de falso. Aeque producatur aliquis ex ijs, qui de deo pati existimantur, qui aëris maleficum numen de nidore concipiunt, qui ructando curantur, q anhelando profantur. Ista ipsa uox cœlestis pluuiarum pollicitatrix, iste ipse Aesculapius medicinarum demõstrator alia de morituris Socordio & Denatio, & Asclepiodoto sumministratur, nisi se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinẽ

Magi.

Cõijcio alia de morituris in contextũ, ex margine relatũ, cũ quispiã annotasset pro demõstrator aliâs posse legi demorituris, hoc ut opinor modo, Aesculapius medicinarũ demorituris Socordio, & Denatio, & Asclepiodoto sumministrator.

guinem fundite. quid isto opere manifestius? quid hac probatiõe fidelius? simplicitas ueritatis in medio est. uirtus illi sua assistit. nihil suspicari licebit magia, aut aliqua eiusmodi fallacia fieri. Dictis non stetis, si oculi uestri, & aures præmiserint uobis. quid autem inniti potest aduersus id, quod ostenditur nuda synceritate? si altera parte uere dei sunt, cur sese dæmonia mentiuntur? an ut uobis obsequantur? Iam ergo subiecta Christianis diuinitas uestra. nec diuinitas deputãda est, quæ subdita est homini, & siquid ad decus facit æmulis suis. Si altera parte dæmones sunt, uel angeli, cur se alibi ꝓ dijs agere respondent? Nam sicut illi, qui dij habẽtur, dæmones se dicere noluissent, si uere dij essent, scilicet ne de maiestate se deponerẽt. Ita & isti, quos directo dæmones nostis, non auderent alibi pro dijs agere, si aliqui omnino dij essent, quorum nominibus utuntur. Vererentur enim abuti maiestate superiore sine dubio, & timendorum. Ideo nulla est diuinitas ista, quam tenetis, quia si esset, neq; à dæmonijs affectaretur in confessione, neq; à dijs negaretur. Cum ergo utraq; pars concurrit in confessionem deos esse negans, agnoscite unum genus esse, id est, dæmonas. Verum utrobiq; iã deos quærite: quos cum præsumpseratis, dæmonas esse cognoscitis. Eadem uero opera nostra ab eisdem dijs uestris non tantũ hoc detegentibus, quod neq; ipsi dij sint, neq; ulli alij, etiam illud in continenti agnoscitis, qui sit uere deus, & an ille, & an unicus, quem Christiani profitemur. & an ita credendus, colendusq;, ut fides, ut disciplina disposita est Christianorum. Dicent ibidẽ ecquis ille Christus cum sua fabula? Si homo cõmunis conditionis, si magus, si post mortem de sepulchro à discipulis surreptus, si nunc deniq; penes inferos, si non in cœlis potius, & inde uenturus cum totius mũdi motu, cum horrore orbis, cum planctu omniũ, non Christianorum, ut dei uirtus, & dei spiritus, & sermo, & sapientia, & ratio, & dei filius: quod cum ridetis, rideant & illi uobiscum. Negẽt CHRISTVM omnem ab æuo animam restituto corpore iudicaturum. Dicant hoc pro tribunali, si forte Minoën, & Radamanthum secundum cõsensum Platonis, & poëtarum hoc esse sortitos, suæ saltem ignominiæ, & damnationis notã refutent. Renuntiẽt se immũdos spiritus esse, quod uel ex pabulis eorum sanguine, & fumo, & putidis rogis pecorũ, & impuratissimis linguis ipsorum uatum intelligi debuit. Renuant ob malitiam prædamnatos se in eundẽ iudicij diem cũ omnibus cultoribus, & operationibus suis. Atqui omnis hæc nostra in illos dominatio, & potestas dominatione CHRISTI ualet, & de cõminatione eorũ, quæ sibi à deo per arbitrũ CHRISTVM imminentia expectant. CHRISTVM timentes in deo, & deum in CHRISTO, subijciuntur seruis dei, & CHRISTI. ita de contactu, déq; afflatu nostro, contemplatiõe & repræsentatiõe ignis illius correpti, etiam de corporibus nostro imperio excedunt inuiti, & dolẽtes, & uobis præsentibus erubescentes. Credite illis, cum de se loquũtur, qui mentientibus creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur, quin poti⁹ ad honorẽ.

norem. Magis fides prona est aduersus semetipsos confitentes, quàm pro semetipsis negantes. Hæc denicp testimonia deorum uestrorum Christianos facere consueuerunt. quia plurimũ illis credendo, in CHRISTO domino credimus. Ipsi literarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostræ fiduciam ædificant. Colitis illos, quos scitis esse de sanguine Christianorum. Nollent itacp uos, tam fructuosos, tam officiosos sibi admittere, uel ne à uobis quandocp Christianis fugentur, si illis sub Christiano uolente uobis ueritatem probare, mentiri liceret. Omnis ista confessio illorũ, qua se deos negant esse, quácp non alium deum respondent præter unum, cui nos mancipamur, satis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime Romanæ religionis. Si enim non sunt dei pro certo, nec religio pro certo est. Si religio non est, nec pro certo rei sumus læsæ religionis. At econtrario in uos exprobratio resultauit, qui mendacium colentes ueram religionem ueri dei non modo negligendo, quin insuper expugnando deum uerum, cõmittitis crimen ueræ irreligiositatis. Nam ut constaret illos deos esse, nónne cõceditis de æstimatione cõmuni aliquem esse sublimiorem, & potẽtiorẽ, uelut principem mundi perfectæ peritiæ, & maiestatis? nam & sic plericp disponũt diuinitatem, ut imperiũ summæ dominationis, esse penes unũ, officia eius penes multos uelint. ut Plato Iouem magnũ in cœlo comitatũ exercitu describit deorum pariter, & dæmonũ. Itacp oportere & procurantes, & præfectos & præsides pariter suscipi. Et tamẽ quod facinus admittit, qui magis ad Cæsarem promerendũ & operam, & spem suam trãsfert, nec appellationẽ dei, ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur, cum capitale esse iudicetur alium præter Cæsarem & dicere, & audire? Colat alius deum, alius Iouẽ, alius ad cœlum supplices manus tendat, alius ad aram Fidei manus, alius, si hoc putatis, nubes numeret orans, alius lacunaria, alius suam animã deo suo uoueat, alius hirci. Videte enim, ne & hoc ad irreligiositatis elogium cõcurrat, adimere libertatem religionis, & interdicere optionem diuinitatis, ut non liceat mihi colere quem uelim, sed cogar colere, quẽ nolim. Nemo se ab inuito coli uellet, ne homo quidẽ. atcp ideo & Aegyptijs permissa est tã uanæ superstitionis potestas auibus, & bestijs consecrandis, & capite damnãdi, qui aliquem huiusmodi deum occiderit. Vnicuicp etiam prouinciæ, & ciuitati suus deus est, ut Syriæ Astartis, ut Arabiæ Diasares, ut Norico Tibilen⁹, ut Africæ Cœlestus, ut Mauritaniæ reguli sui. Romanas (ut opinor) prouincias ædidi, nec tamẽ Romanos dominos earũ, quia Romæ non magis coluntur, quàm qui per ipsam quocp Italiam municipali cõsecratiõe censent, Crustuminiensiũ Deluentinus, Narniensiũ Viridianus, Aesculanorũ Ancaria, Volsiniensiũ Nursia, Otriculanorũ Valentia, Sutrinorũ Nortia, Faliscorũ in honorẽ est pater Curis, unde accepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur à religionis proprietate. Lædim⁹ Romanos, nec Romani habemur, quia non Romanorũ deũ colimus. Bene quod omniũ deus est,

Tibilenus Noricorũ deus. der teuffel.

 cui⁹ ueli-

cuius uelimus, aut nolimus, omnes sumus. Sed apud uos quoduis colere ius est, præter deum uerum, quasi non hic magnus omnium sit deus, cuius omnes sumus.

DE RELIGIONE ROMANORVM. CAP. XXIIII

Atis mihi quidem uideor probasse de falsa & uera diuinitate, cum demonstraui, quemadmodum probatio consistat non modo disputationibus, nec argumentationibus, sed ipsorum etiam testimonijs, quos deos creditis, ut nihil iam ad hanc causam sit retractandum. Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omittam congressionem, quam prouocat illa præsumptio dicentium, Romanos pro merito religiositatis diligentissimæ in tātum sublimitatis elatos, ut orbem occuparint, & adeo deos esse, ut præter cæteros floreant, qui illis officium præter cæteros faciāt. Si ista merces Romanis à dijs pro gratia expensa est, Sterculius, & Mutinus, & Larentia prouexit imperium. Peregrinos enim deos non putem extraneæ genti magis fautū uoluisse quàm suæ. & patrium solū, in quo nati, adulti, nobilitati, sepultiq; sunt, transfretanis dedisse. Vnde Cybele, si urbē Romā, ut memoriā Troiani generis adamauit, uernaculi sui scilicet aduersus Achiuorum arma protecti, si adulteros transire prospexit, quos sciebat Græciam Phrygiæ debellatricem subacturos? Itaq; maiestatis suæ in urbem collatæ grande documentū nostræ etiam ætati proposuit, cum M. Aurelio apud Syrmiū reip. exempto die. XVI. Calend. Aprilis, Archigallus ille sanctissimus die. IX. Calend. earundē, quo sanguinē impurum lacertos quoq; castrādo libabat, pro salute imperatoris Marci, iam interpreti solita æque imperia mandauit. O nuntios tardos, ó somniculosa diplomata, quorum uitio excessum imperatoris non ante Cybele cognouit. Næ deam talem riderent Christiani. Sed nō statim & Iupiter Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret, oblitus antrū illud Idæum, & æra Corybantia, & iucundissimū illic nutricis suæ odorem. nónne omni Capitolio tumulū suū præposuisset, ut ea potius orbi terra præcelleret, quæ cineres Iouis texit? Vellet Iuno Punicā urbem posthabita Samo dilectam ab Aeneadarum utique genere deleri? quod si

Quid si legas pro s. imp. M. iā interempti.

– Hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
Siqua fata sinant, iam tum tenditq;, fouetq;.
Misera illa coniux Iouis, & soror aduersus fata non ualuit, planè
Fato stat Iuppiter ipse.

Nec tantum tamen honoris Romani dicauerūt Fatis dedentibus sibi Carthaginem aduersus destinatum, uotumq; Iunonis, quantum prostitutissimæ lupæ Larentiæ.

De regno

DE REGNO DEORVM. CAPVT XXV.

Lures deos ueſtros regnaſſe certum eſt. Igitur ſi conferendi Imperij tenent poteſtatem, cum ipſi regnarent, à quibus acceperāt eam gratiam, *quam coluerat Saturnus & Iupiter aliquem opinor Sterculium, ſed Romani poſtea cum indigenis cultoribus ſuis. Etiam ſiqui non regnarunt, tamen regnabatur ab alijs non dum cultoribus ſuis, ut qui non dum dij habebantur. Ergo aliorum eſt regnum dare, quia regnabatur multo ante, quàm iſti dij inciderentur. Sed quàm uanum eſt faſtigium Romani nominis religioſitatis meritis deputare, cum poſt imperium, ſiue adhuc regnum, religio profecerit. Age iam rebus religio profecerit. nam & ſi à Numa concepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa, non dū tamen aut ſimulachris, aut templis res diuina apud Romanos conſtabat: frugi religio, & paupes ritus, & nulla capitolia certantia cœlo, ſed temeraria de ceſpite altaria, & uaſa adhuc Samia, & nidor ex illis, & deus ipſe nuſquam. Non dum enim tunc ingenia Græcorum, atq; Tuſcorum fingendis ſimulachris urbē inundauerant. Ergo non ante religioſi Romani, quàm magni. Ideóq; non ob hoc magni, quia religioſi. Atqui quomodo ob religionem magni, quibus magnitudo de irreligioſitate prouenit? Ni fallor enim omne regnū uel imperium bellis quæritur, & uictorijs propagatur. Porrò bella, & uictoriæ, captis & euerſis plurimū urbibus conſtant. Id negotium ſine deorum iniuria non eſt. cædes, ſtrages mœnium, & templorum, pares cædes ciuium, & ſacerdotum, Nec diſſimiles rapinæ ſacrarum diuitiarum, & profanarū. Tot igitur ſacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de dijs, quot de gentibus triumphi. tot manubiæ, quot manent adhuc ſimulachra captiuorū deorum. Et ab hoſtibus ergo ſuis ſuſtinent adorari, & illis imperium ſine fine decernunt, quorum magis iniurias, quàm adulationes remuneraſſe debuerant. Sed qui nihil ſentiunt, tam impune læduntur, quàm fruſtra coluntur. Certe non poteſt fidei conuenire, ut religionis meritis excreuiſſe uideantur, qui ut ſuggeſſimus religionē, aut lædēdo creuerunt, aut creſcendo læſerunt. Etiam illi, quorum regna conflata ſunt in imperij Romani ſummā, cum ea amitterent, ſine religionibus non fuerunt.

Forte Quē coluerat Sat. et Iupiter?

DE REGNO DEI. CAPVT XXVI.

Idete igitur ne ille regna diſpenſet, cuius eſt & orbis qui regnatur, & homo ipſe, qui regnat. ne ille uices dominationū ipſis tēporibus in ſeculo ordinauerit, qui ante omne tempus fuit, & ſeculum corpus temporum fecit. ne ille ciuitates extollat, aut deprimat, ſub quo fuit aliquando ſine ciuitatibus genus hominū. Quid erratis? prior eſt quibuſdam dijs ſuis ſylueſtris Roma. ante regnauit, quàm tātum ambitum capitolij extrueretur. Regnauerunt & Babylonij ante pontifices, & Medi ante xv. uiros, & Aegyptij ante Salios, & Aſſyrij ante Lu-

percos, & Amazones ante Virgines Vestales. Postremo si Romanæ religiones regna præstant, nunquàm retro Iudæa regnasset despectrix communium istarum diuinitatum, cuius & Deum uictimis, & templum donis, & gentem fœderibus aliquandiu Romani honorastis. nunquàm dominaturi eius, si Deo non deliquisset, ultimo in CHRISTVM. Satis hæc aduersus intentionem læsæ diuinitatis, quod non uideamur lædere eam, quam ostẽdimus non esse.

DE SPIRITV DAEMONIACO. CAPVT XXVII.

IGitur prouocati ad sacrificandum obstruimus gradum pro fide conscientiæ nostræ, qua certi sumus, ad quos ista perueniant officia, sub imaginum prostitutione, & humanorum nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimant, quod cum possimus & sacrificare in præsenti, & illæsi abire manente apud animũ proposito, obstinationem saluti præferamus. Datis scilicet consilium, quo uobis abutamur. Sed agnoscimus unde talia suggerantur, qui totum hoc agitent, & quomodo nunc astutia suadendi, nunc duritia sæuiendi ad constantiam nostram deijciendam operetur. Ille scilicet spiritus dæmoniacæ, & angelicæ paraturæ, qui noster ob diuortium æmulus, & ob dei gratiã inuidus, de mentibus uestris aduersus nos præliatur, occulta inspiratione modulatis, & subornatis ad omnem, quam in primordio exorsi sumus, & iudicandi peruersitatem, & sæuiendi iniquitatem. Nam licet subiecta sit nobis tota uis dæmonum, & eiusmodi spiritus, ut nequam, tamen serui metui nonnunquàm cõtumaciam miscent, & lædere gestiunt, quos aliâs uerẽtur. odiũ enim etiam timor spirat. Præterquàm & desperata conditio eorum ex prædamnatione, solatium reputat fruendæ interim malignitatis de pœnæ mora. & tamen apprehensi subiguntur, & conditioni suæ succidunt, & quos de longinquo oppugnant, de proximo obsecrant. Itaq; cum uice rebellantium ergastulorum, siue carcerum, uel metallorum, uel hoc genus pœnalis seruitutis erumpunt aduersum nos, in quorum potestate sunt, certi impares se esse, & hoc magis perditos, ingratis resistimus, & æquales repugnamus, perseuerantes in eo, quod oppugnant. & illos nunquàm magis detriumphamus, quàm cum pro fidei obstinatione damnamur.

Satan.

Odiũ timor spirat.

QVOD PLVS HONORIS IMPERATORIBVS SVIS EXHIBEANT QVAM DEIS. CAP. XXVIII.

QVoniam autẽ facile iniquũ uideretur liberos homines inuitos urgeri ad sacrificandum (Nam & aliâs diuinæ rei faciendæ libens animus inducitur) certe ineptum existimaretur, si quis ab alio cogeretur ad honorem deorum, quos ultro sui causa placare deberet, ne præ manu esset iure libertatis dicere, nolo mihi Iouem propitium. Tu qui es? me conueniat Ianus iratus, ex

qua uelit

qua uelit fronte. Quid tibi mecum est? formati estis ab ijsdem utiq; spiritibus, ut nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis. & imposita est tam uobis necessitas cogendi, quàm nobis obligatio periclitandi. Ventum est igitur ad secundũ titulum læsæ augustioris maiestatis. Siquidem maiore formidine, & callidiore timiditate Cæsarem obseruatis, quàm ipsum de Olympo Iouem etiam merito si sciatis. Quis enim ex uiuẽtibus non cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc uos ratione facitis, potius quàm respectu præsentaneæ potestatis. Adeo & in isto irreligiosi Deos uestros erga deprehendimini, cum plus timoris humano dominio dicatis. In ciuitatibus deniq; apud uos per omnes deos, quàm per unũ Genium Cæsaris peieratur. Per Genium Cæs.

AN POSSINT PRODESSE IDOLA. CAP. XXIX.

Onstet igitur prius, si isti, quibus sacrificatur, salutem imperatoribus, uel cuilibet homini impertiri possunt, & ita nos crimini addicite. Si angeli, aut dæmones substántia pessimi spirit9, beneficium aliquod operantur, si perditi conseruant, si damnati liberant, si deniq;, quod conscientia nostra est, mortui uiuos tuentur, iam utiq; suas primo statuas, & imagines, & ædes tuerẽtur, quæ (ut opinor) Cæsarum milites excubijs salua præstãt. Puto autem hæ ipsæ materiæ de metallis Cæsarum ueniunt, & tota templa de nutu Cæsaris constant. multi deniq; dij habuerunt Cæsarem iratum. Facit ad causam, si & propitius illis aliquid liberalitatis, aut priuilegij confert. Itaq; sunt in Cæsaris potestate, cui9 & toti sunt. quomodo habebũt salutem Cæsaris in potestate, ut eam præstare posse uideantur, quam facilius ipsi à Cæsare consequuntur?

IMPERATORES A DEO ESSE, QVORVM SALVTEM CHRISTIANI A DEO VERO SVPPLICES PETANT, QVI EAM DARE SOLVS POTEST. CAPVT XXX.

Deo ergo cõmittimus in maiestatem Imperatorum, quia *illos nos subijcimus rebus suis? quia non ludimus de officio salutis ipsorum? qui eam non putamus in manibus esse plumbatis? Sed uos religiosi, qui eam quæritis ubi non est: petitis, à quib9 dari non potest: præterito eo, in cuius est potestate. Insuper eos debellatis, qui eam sciunt petere, qui etiam possint impetrare, dum sciunt petere. Nos enim pro salute Imperatorũ Deum uocamus æternũ, Deum uerũ, & Deũ uiuum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter cæteros malũt. Sciunt quis illis dederit imperiũ. sciũt qui homines, qui & animas sentiũt, eum deum esse solum, in cuius solius potestate sunt, à quo sunt secũdi, post quẽ primi ante omnes, & sup. omnes deos. Qui diu cũ super omnes homines, q utiq; uiuũt, & mortuis antistãt, recogitãt quousq; uires imperij ualeãt, & ita Leg. *illos non.

deum intelligunt, aduersus quem ualere non possunt, per eum ualere se cognoscunt. Cœlum deniq; debellet Imperator, cœlum captiuum triumpho suo inuehat, cœlo mittat excubias, cœlo uectigalia imponat. Non potest. ideo magnus est, quia cœlo minor est. Illius enim est ipse, cuius & cœlũ est, & omnis creatura. Inde est imperator, unde & homo ante quàm imperator. inde potestas illi, unde & spiritus. Illuc suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, deniq; sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus omnes semper pro omnibus imperatoribus, uitam illis prolixam, imperium securum, domum tutã, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietũ, & quæcunq; hominis, & Cæsaris uota sunt. Hæc ab alio orare non possum, quàm à quo scio me consecuturum, quoniam & ipse est, qui solus præstat, & ego sum, cui impetrare debetur, famulus eius. qui eum solum obseruo, qui ei offero opimam, & maiorem hostiam, quam ipse mandauit, orationem de carne pudica, de anima innocenti, de spiritu sancto profectam. Nõ grana thuris unius assis, nõ à radice arboris lachrymas, nec duas meri guttas, nec sanguinem reprobi hominis mori optantis, & post omnia inquinamenta, etiã conscientiam spurcam. ut mirer, cum hostiæ probentur penes uos, à uitiosissimis sacerdotibus, cur præcordia potius uictimarum, quàm ipsorum sacrificantium examinantur? Sic itaque nos ad deum expansos ungulæ fodiãt, cruces suspendant, ignes lambant, gladij guttura detruncent, bestiæ insiliãt: paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani. Hoc agite boni præsides. extorquete animam deo supplicantem pro imperatore. Hic erit crimen, ubi ueritas & dei deuotio est.

Expãsis manibus & nudo capite precabantur Christiani.

Opima ac maior hostia, oratio de anima innocenti profecta.

DE ORATIONE PRO INIMICIS. CAPVT XXXI.

ADulati nunc sumus Imperatori, & mentiti uota, quæ diximus ad euadendam scilicet uim. Planè proficit ista fallacia. Admittitis enim nos probare quodcunque defendimus. Qui ergo putas nihil nos de salute Cæsarum curare, inspice dei uoces, literas nostras, quas neque ipsi supprimimus, & pleriq; casus ad extraneos transferunt. Scitote ex illis præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis deum orare, & persecutoribus nostris bona precari. Qui magis inimici, & persecutores Christianorum, quàm de quorum maiestate conuenimur in crimen? Sed etiam nominatim, atq; manifeste, orate, inquit, pro regibus, & pro principibus, & potestatibus, ut omnia tranquilla sint. Vobiscum enim cõcutitur Imperium, cõcussis etiam cæteris membris eius. Vtique & nos, licet extranei à turbis æstimemur, in aliquo loco casus inuenimur.

Quare

QVARE ETIAM PRO IMPERII RO. SALVTE CHRISTIANI ORENT. CAP. XXXII.

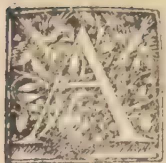
St & alia maior necessitas nobis orādi pro imperatoribus, etiā pro omni statu imperij, rebusq; Romanis, quod uim maximā uniuerso orbi imminentem, ipsamq; clausulam seculi acerbitates horrendas cōminantem, Romani imperij cōmeatu scimus retardari. Itaq; nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati fauemus. Sed & iuramus sicut non per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus genijs. Nescitis Genios dæmonas dici, & inde diminutiua uoce dæmonia? Nos iudicium dei suspicimus in imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. id in eis scimus esse, quod deus uoluit, & pro magno adiumento habemus. Cæterum dæmonas, id est, genios adiurare consueuimus, ut illos de hominibus exigamus, non deierare, ut illis honorem diuinitatis conferamus. Genij.

IMPERATOREM HOMINEM ESSE, NON DEVM. CAPVT XXXIII.

Ed quid ego amplius de religiōe, atq; pietate Christiana in Imperatorem quàm necesse est? Suspiciamus, ut eum, quē dominus noster elegerit, ut merito dixerim noster est magis Cæsar, ut à nostro deo constitutus. Itaq; ut in eo, plus ego illi opor in salutē. Siquidē nō solū ab eo postulo eam, qui potest præstare, aut quod talis postulo, qui merear impetrare, sed etiā, quod temperās maiestatē Cæsaris infra deū, magis illū cōmēdo deo, cui soli subijcio. Subijcio autē cui non adæquo. Non enim deum imperatorem dicam: uel quia mentiri nescio, uel quia illum deridere non audeo, uel quia nec ipse se deum uolet dici, si homo sit. interest homini deo cedere. Satis habeat appellari imperator. Grāde & hoc nomē est, quod à deo traditur. negat illum imperatorem, qui deū dicit. nisi homo sit, nō est imperator. Hominem se esse etiam triumphās in illo sublimissimo curru admonetur. Suggerit enim ei à tergo. Respice post te. Hominem memēto te. Etiam utiq; hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. Minor erat, si tunc deus diceretur. Maior est, qui reuocatur, ne se deum existimet.

NEC DOMINVM NISI MORE COMMVNI, IMPERATOREM ESSE APPELLANDVM. CAP. XXXIIII.

Vgustus Imperij formator ne dominum quidem dici se uolebat. & hoc enim dei est cognomen. Dicam planè imperatorem dominum, sed more cōmuni, sed quando non cogor, ut dominum dei uice dicam. Cæterū liber sum illi. Dominus enim meus unus est deus omnipotens, æternus, idem qui & ipsius. Qui pater patriæ est, quo-

est,quomodo dominus est? Sed & gratius nomen est pietatis quàm potestatis. etiam familiæ magis patres quàm domini uocantur. tanto abest, ut impator deus debeat dici, quod non potest credi, non modo turpissima, sed & perniciosa adulatione. Tanquàm si habens imperatorem, alterum appelles, nónne maximam, & inexorabilem offensam contrahes eius, quem habuisti, etiam ipsi timendam, quem appellasti? Esto religiosus in deũ, qui uis illum propitium imperatori. Desine alium deum credere, atque ita & hunc deum dicere, cui deo opus est. Si non de mendacio erubescit adulatio, eiusmodi hominem deum appellans, timeat saltem de infausto. Maledictũ est ante ἀποθέωσιν deum Cæsarem nuncupare.

DE SOLENNIBVS CAESARVM. CAP. XXXV.

Ropterea igitur publici hostes Christiani, quia imperatorib⁹ neq; uanos, neq; mentientes, neq; temerarios honores dicant, quia ueræ religionis homines etiam solennia eorum, conscientia potius quàm lasciuia celebrant. Grande uidelicet officium focos, & choros in publicum educere, uicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolefacere, uino lutum cogere, cateruatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæccine solenneis dies principum decent, quæ alios dies non decent? Qui obseruant disciplinam de Cæsaris respectu, ij eam propter Cæsarem deserunt, & malorum morum licentia pietas erit, occasio luxuriæ religio deputabitur. O nos merito damnãdos. cur enim uota, & gaudia Cæsarum casti, & sobrij, & probi expungimus? cur die læto non laureis postes obumbramus? nec lucernis diem infringimus? Honesta res, & solennitate publica exigente inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris. Velim tamen in hac quoq; religione secundæ maiestatis (de qua in secũdum sacrilegium conuenimur Christiani, non celebrando uobiscum solennia Cæsarum, quo more celebrari, nec modestia, nec uerecundia, nec pudicitia permittũt, sed occasio uoluptatis magis, quàm digna ratio persuasit) fidem, & ueritatem nostram demonstrare, ne forte & istic, deteriores Christiani deprehendãtur. Qui nos nolunt Romanos haberi, sed hostes principum Romanorum: Ipsos quirites, ipsam uernaculam septem collium plebem cõuenio, an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana? Testis & Tyberis, & scholæ bestiarum. Iam si pectoribus ad translucendum quandam specularem materiam natura obduxisset, cuius nõ præcordia inscalpta apparerent? ac noui Cæsaris scenam congiario diuidendo præsidentis, etiam illa hora, qua acclamant, de nostris annis,

Hæc hodie dici possint, in dies festos Christianorũ

Augeat tibi
Iuppiter annos.

Hæc Christianus tã enũtiare nõ nouit, q̃ diu de nouo Cæsare optare. Sed

uulgus

uulgus, inquis, ut uulgus, tamẽ Romani. nec illi magis depostulatores Christianorum quàm uulgus. Planè cæteri ordines pro autoritate religiosi ex fide, nihil hosticum de ipso senatu, de equite, de castris, de palatijs ipsis spirant. Vnde Cassij, & Nigri, & Albini, unde qui inter duas lauros obsident Cæsarẽ? unde qui fascibus eius exprimendis palæstricam exercent? unde q armati palatium irrumpunt, omnibus tot Sigerijs, atq; Parthenijs audaciores? de Romanis (nisi fallor) id est, de nõ Christianis. Atq; adeo omnes illi sub ipsa usq; impietatis eruptione, & sacra faciebant pro salute imperatoris, & Genium eius deierabant, alij foris, alij intus, & utiq; publicorũ hostium nomen Christianis dabant. Sed qui nunc scelestarum partium socij, aut plausores quotidie reuelantur? Post uindemiam paricidarum racematio superstes. quàm recentissimis, & ramosissimis laureis postes præstruebant? quàm elatissimis, & clarissimis lucernis uestibula enubilabant? quàm cultissimis, & superbissimis toris forum sibi diuidebant? non ut gaudia publica celebrarent, sed ut uota propria iam ediscerent, & in aliena solennitate exemplũ, atq; imaginem spei suæ inaugurarent, nomen principis in corde mutantes. Eadem officia dependunt, & qui Astrologos, & Aruspices, & Augures, & Magos de Cæsarum capite consultant. quas artes ut ab angelis desertoribus proditas, & à deo interdictas, ne suis quidẽ causis adhibent Christiani. Cui autem opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid aduersus illam cogitatur, uel optatur? aut post illam speratur, & sustinetur? Non enim ea mente de charis cõsulitur, qua de dominis. Aliter curiosa est solicitudo sanguinis, aliter seruitutis.

QVOD CHRISTIANI AEQVE OMNES AMANT. CAPVT XXXVI.

SI hæc ita sunt, ut hostes deprehendantur, qui Romani uocabãtur, cur nos, qui hostes existimamur, Romani negamur? Non possumus & Romani non esse, & hostes esse, cum hostes reperiantur, qui Romani habeantur? adeo Pietas, & Religio, & fides imperatoribus dedita non in huiusmodi officijs consistit, quibus & hostilitas magis ad uelamentum sui potest fingi, sed in ijs moribus, quibus diuinitas imperat, tam uere, quàm circa omnes necesse habet exhiberi. neque enim hæc opera bonæ mentis solis imperatoribus debentur à nobis. Nullum bonum sub exceptione personarum administramus, quia nobis præstamus, qui non ab homine, aut laudis, aut præmij expensum captamus, sed à deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis. Iidẽ sumus imperatoribus, qui & uicinis nostris. Male enim uelle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam, ex æquo uetamur. Quodcunque non licet in imperatorem, id nec in quẽquam. quod in neminem, eo forsitan magis, nec in ipsum, qui per deum tantus est.

Ne malũ

NE MALVM CONTRA MALVM.
CAPVT XXXVII.

I inimicos, ut supra diximus, iubemur diligere, quem habebimus odisse? Item si læsi uicem referre prohibemur, ne de facto pares simus, quem possimus lædere? Nam de isto ipsi recognoscite. quoties enim in Christianos desæuitis partim animis proprijs, partim legibus obsequentes? Quoties etiam præteritis uobis, suo iure nos inimicum uulgus inuadit lapidibus, & incendijs ipsi Bacchanalium furijs? Nec mortuis parcũt Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de Asylo quodam mortis, iam alios, iam nec totos auellant, dissecent, distrahant. Quid tamen de tam cõspiratis, tamque denotatis, de tam animatis ad mortem usque pro iniuria repensatis? quando uel una nox pauculis faculis largitatem ultionis posset operari, si malũ malo dispungi penes nos liceret. Sed absit, ut aut igni humano uindicetur diuina secta, aut doleat pati, in quo probatur. Si enim hostes extraneos, non tantum uindices occultos agere uellemus, deesset nobis uis numerorum, & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomani, ipsique Parthi, uel quantæcunque unius tamen loci & suorum finium gentes, quàm totius orbis. Externi sumus, & uestra omnia impleuimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola uobis relinquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus? etiam impares copijs, qui tam libenter trucidamur? Si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere? Potuimus & inermes nec rebelles, sed tantummodo discordes solius diuortij inuidia, aduersus uos dimicasse. Si enim tanta uis hominum in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus à uobis, suffudisset utique damnationem uestrã, tot qualiumcũque amissio ciuiũ, imò etiam & ipsa destitutione punisset. Proculdubio expauissetis ad solitudinem nostram, ad silẽtium reorum, & stuporem quendam, quasi mortuæ urbis reliquias quæsissetis. quibus in ea imperaretis. Plures hostes, quàm ciues uobis remãsissent. nũc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorũ penè omniũ ciuium, penè omnes ciues Christianos habendo. Sed hostes maluistis uocare generis humani. Quis autem uos ab illis occultis, & usquequaque uastantibus mentes, & ualetudines uestras hostibus raperet? A dæmoniorum incursibus dico, quæ de uobis sine præmio, sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ ultioni, quod uacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. Porrò nec tanti præsidij compensationem cogitantes nõ modo non molestum uobis genus, uerum etiam necessarium hostes iudicare maluistis, quia sumus planè non generis humani, sed potius tamen erroris.

A Gentilibus Christiani male accipiebantur.

Christianis magis occidi licet, quàm occidere.

Christiani uocabantur hostes hũani generis.

De cœtu

DE COETV. CAPVT XXXVIII.

Roinde nec paulo leuius inter licitas factiones sectam istã deputari oportebat, à qua nihil tale cõmittitur, quale de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor enim prohibendarũ factionum causa de prouidentia constat, ac modestia publica, ne ciuitas in partes scinderetur: quæ res facile comitia, consilia, curias, conciones, spectacula, etiam æmulis studiorum compulsationibus inquietaret, cum iã & in quæstu habere cœpissent uenalem & mercenariam homines uiolẽtiæ suæ operam. At enim nobis omni gloriæ, & dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas cœtus: nec ulla magis res aliena, quàm publica. Vnam omnes rẽpublicã cognoscimus mundũ. Aeque spectaculis uestris intãtum renuntiamus, inquantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cum ipsis rebus, de quibus exiguntur, præterimus. Nihil est nobis dictu, uisu, auditu, cũ insania Circi, cũ impudicitia theatri, cũ atrocitate arenæ, cum Xysti uanitate. Quo uos offendimus, si alias præsumimus uoluptates? Si oblectari nouisse nolumus, nostra iniuria est, si forte nostra nõ uestra. Sed reprobamus quæ placent uobis, nec uos nostra delectant. Sed licuit Epicureis aliquam decernere uoluptatis ueritatem, id est, animi æquitatem, & ampla negotia.

DE DISCIPLINA CHRISTIANORVM. CAP. XXXIX.

Edam iam nunc ipse negotia Christianæ factionis: ut qui mala refutauerim, bona ostendam. Corpus sumus de consciẽtia religionis, & disciplinæ ueritate, & spei fœdere. Coimus in cœtũ, & aggregationẽ, ut ad deũ quasi manu facta precatiõibus ambiamus orantes. Hæc uis deo grata est. Oramus etiam pro imperatoribus, pro ministris eorum, ac potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Coimus ad literarũ diuinarũ cõmemorationẽ, siquid præsentiũ temporũ qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorũ nihilominus inculcationibus densamus. Ibidẽ etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud cæteros de dei conspectu, summũq; futuri iudicij præiudicium est. Si quis ita deliquerit, ut à cõmunicatione orationis, & cõuentus, & omnis sancti cõmertij relegetur, præsident probati quiq; seniores honorem istum nõ pretio, sed testimonio adepti. neq; enim pretio ulla res dei constat. Etiam si quod artis genus est, non de oneraria summa quasi redẽptæ religionis congregatur. Modicam unusquisq; stipem mẽstrua die, uel cum uelit, & si modo possit, apponit. Nam nemo cõpellitur, sed sponte confert. Hæc quasi deposita pietatis sunt. nã inde non epulis, nec potaculis, nec in gratijs uoratrinis dispensatur, sed egenis alendis, humandisq;, & pueris, ac pupillis re ac parentibus destitutis, ætatéq; domitis senibus, itẽ naufragis, & siqui in m

Christianorũ ueterũ cõuentus qualis.

Fort. certos.

EXCOMMVNICATIO.

Presbyteri.

Deposita pietatis.

Fort. ingratis.

tallis,& siqui in insulis,uel in custodijs duntaxat ex causa dei sectæ,alumni confessionis suæ sunt.Sed eiusmodi uel maxime dilectionis operatio,notã nobis meruit penes quosdam. Vide,inquiũt,ut inuicem se diligant.ipsi em̃ inuicem oderunt.Et pro alterutro mori sunt parati.Ipsi enim ad occidendũ alterutrũ paratiores erunt.Sed & quod fratres nos uocamus,nõ aliâs(opinor)insaniunt,quàm quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est.Fratres etiam uestri sumus iure naturæ matris unius, & si parum homines uos,quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur,& habentur,qui unum patrem deum agnouerunt,qui unum spiritum biberunt sanctitatis,qui de uno utero ignorantiæ eiusdem ad unã lucem expirauerint ueritatis.sed eo fortasse minus legitimi existimamur,quia nulla de nostra fraternitate tragœdia exclamat,uel quia ex substãtia familiari fratres sumus,quæ penes uos ferè dirimit fraternitatem. Itaq; qui animo,animáq; miscemur,nihil de rei cõmunicatione dubitamus.omnia indiscreta sunt apud nos,præter uxores.In illo loco cõsortium soluimus,in quo solo cæteri homines consortium exercent.qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant,sed & sua amicis patientissime subministrant. ex illa(credo)maiorum,& sapientissimorum disciplina,Græci Socratis, & Romani Catonis.qui uxores suas amicis cõmunicauerunt, quas in matrimonium duxerant,liberorum causa,& alibi creandorum.nescio quidem an inuitas.quid enim de castitate curarent,quam mariti tam facile donauerant? O sapientiæ Atticæ,O Romanæ grauitatis exemplum. Leno est Philosophus,& Censor.quid ergo mirum,si tanta caritas conuiolatur? Nam & cœnulas nostras præter quàm sceleris infames,ut prodigas sugillatis.de nobis scilicet Diogenis dictum est,Megarenses obsonant,quasi crastina die morituri.Sed stipulam quis in alieno oculo facilius perspicit,quàm in suo trabẽ. Tot tribubus,& curijs,& decurijs ructãtibus acescit aër.Alijs cœnaturis creditor erit necessarius Herculanarum decimarũ,pollinctorum sumptus stabularij supputabunt.Apaturijs Dionysij mysterijs Atticis coquorum delectus indicitur.Ad fumũ cœnæ Serapicæ sparteoli excitabuntur.De solo triclinio Christianorũ retractatur.Cœna nostra de nomine rationẽ suã ostendit,uocatur ἀγάπη id,quod dilectio penes Græcos est.quantiscũq; sumptibus cõstet,lucrum est pietatis nomine facere sumptũ.siquidẽ inopes quosq; refrigerio isto iuuamus,non quâ penes uos parasiti affectant ad gloriã famulandæ libertatis sub autoramento uentris inter contumelias saginandi, sed quâ penes Deum maior est contemplatio mediocrium.Si honesta causa est conuiuij,reliquum ordinem disciplinæ æstimate,quid sit de religionis officio.Nihil utilitatis nisi modestiæ admittit.nõ prius discumbitur, quàm oratio ad deum prægustetur.editur quantũ esurientes capiũt.Bibit̃ quãtũ pudicis est ut ile.ita saturant̃,ut qui meminerint etiã p̱ noctẽ adorandũ deum sibi esse.Ita fabulantur,ut qui sciant dominũ audire.Post aquã manualem,&

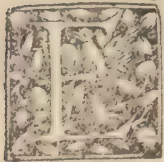
FRATRES se uocabant Christiani.

Cœnæ Christianorũ,& luxus,& incesti traducebãtur.

Α᾿γάπη,Cœna Christianorum.

lem,& lumina, ut quiſque de ſcripturis ſanctis,uel de proprio ingenio po-
teſt,prouocatur in medium deo canere. Hinc probatur quomodo biberit. *Cœna Chriſtianorũ,potius diſciplina d'ci merebatur quàm cœna.*
Aeque oratio conuiuium dirimit,Inde diſceditur non in cateruas cenſionũ,
neq; in claſſes diſcurſationũ,nec in eruptiones laſciuiarum,ſed ad eandẽ cu-
ram modeſtiæ,& pudicitiæ,ut qui nõ tam cœnam cœnauerint,quàm diſci-
plinam.Hæc coitio Chriſtianorum merito ſanè illicita,ſi illicitis par ,merito
dãnanda,ſi quis de ea queritur,eo titulo ,quo de factionibus querela eſt. In
cuius perniciem aliquando conuenimus?Hoc ſumus cõgregati,quod & di-
ſperſi.hoc uniuerſi,quod & ſinguli,neminem lædẽtes , neminem cõtriſtãtes.
Cum probi,cũ boni coeunt,cum pij,cum caſti cõgregantur,non eſt factio di
cenda,ſed curia. At è contrario illis nomen factionũ accõmodandũ eſt,qui
in odium bonorũ,& proborũ conſpirant,qui aduerſum ſanguinem innocẽ
tium cõclamant,prætexentes ſanè ad odij defenſionem illã quoq; uanitatẽ,
quod exiſtimẽt omnis publicæ cladis,omnis popularis incõmodi Chriſtia-
nos eſſe cauſam.ſi Tyberis aſcendit in mœnia. ſi Nilus nõ aſcendit in arua,
ſi cœlũ ſtetit ,ſi terra mouit ,ſi fames,ſi lues ,ſtatim Chriſtianus ad Leonem *Fort.Chriſtianos.*
acclamatur,tantos ad unum. Oro uos ante Tiberiũ ,id eſt ante CHRISTI
aduentũ,qãntæ clades orbem,& urbem ceciderunt? Legimus Hierapolim,
& Delon,& Rhodon,& Con,inſulas,multis cũ millibus hominum peſſum
abijſſe.Memorat,& Plato maiorem Aſiæ ,& Africæ terram Atlantico mari
ereptam.Sed & mare Corinthium terræmotus ebibit,& uis undarum Lu-
caniã Italiæ abſciſſam in Siciliæ nomen relegauit. Hæc utiq; nõ ſine iniuria
incolentium accidere potuerunt.Vbi uero tunc nõ dicam deorũ ueſtrorum
contemptores Chriſtiani?ſed ipſi dij ueſtri,cum totum orbem cataclyſmus
aboleuit?uel,ut Plato putauit,campeſtre ſolũmodo?Poſteriores enim illos
clade diluuij conteſtãtur ipſæ urbes,in quibus nati,mortuiq; ſunt,etiã quas
cõdiderũt.Neq; enim aliâs in hodiernum manerent,niſi & ipſæ poſthumæ
cladis illius. Nondũ Iudæũ ab Aegypto examen Palæſtina ſuſceperat,nec
iam illic Chriſtianæ ſectæ origo cõſederat,cum regiones,ac fines eius Sodo
ma,& Gomorra igneus imber excuſſit.Olet adhuc incendio terra,& ſi quã *Fort.exuſſit.*
illic arborum poma oriantur oculis tenus , cæterum contacta cinereſcunt.
Sed nec Tuſcia iam tuuc,atq; Campania de Chriſtianis querebantur,cum
Vulſinios de cœlo ,Pompeios de ſuo monte profudit ignis. Nemo adhuc
Romæ deum uerum adorabat,cum Annibal apud Cannas per Romanos
annulos cædes ſuas modio metiebatur.Omnes dij ueſtri ab omnibus cole-
bantur,cum ipſum Capitolium Senones occupauerunt. *Galli Semnones.*

DE ADVERSIS VRBIVM. CAP. XL.

T bene.quod ſi quid aduerſi accidit urbibus,ædium clades,tem
plorumq;,& mœnium,fuerũt(ut iam hoc reuincam non à deis
euenire,quia & ipſis euenit) ſemper. Et humana gens male de
deo meruit,primo quidẽ ut inofficioſa eius , quẽ cũ intelligeret

Fort. cõmentaretur uel commenta est.

ex parte,nõ requisiuit,sed & alios insuper sibi cõmentaret. Dehinc quod nõ inquirẽdo innocentiæ magistrũ,& nocentiæ iudicẽ & exactorẽ,omnibus uitijs,& criminibus incoluit. Cæterũ si requisisset,sequebatur,ut cognosceret requisitum,& recognitũ obseruaret,& obseruatũ magis propitiũ experiretur, quàm iratũ. Eundẽ ergo nũc quoq; scire debet iratũ,quem & retro semper, prius quàm Christiani nominarentur, quibus bonis utebatur ante æditis quàm deos sibi fingeret,cur nõ ab eo etiã mala intelligat euenire ,cuius bona esse nõ sensit? Illius rea est,cuius & ingrata. Etiã tamen si pristinas clades cõparemus,leuiora nũc,accidũt,ex quo Christianos à deo orbis accepit. Ex eo enim & innocentia seculi iniquitates temperauit,& deprecatores dei esse cœperũt. Deniq; cũ ab imbribus æstiua hyberna suspẽdũt,& annus in cura est,uos quidẽ quotidie pasti,statimq; prãsuri balneis,& cauponis ,& lupanaribus operati Aquilicia Ioui immolatis, Nudipedalia populo denũtiatis cœlũ apud Capitoliũ quæritis ,nubila de laquearibus expectatis ,auersi ab ipso & deo,& cœlo. Nos uero ieiunijs aridi , & omni continentia aspersi,ab omni uitæ fruge dilati,in sacco ,& cinere uolutãtes inuidia cœlũ tundimus, deum tangimus:& cum misericordiã extorserimus, Iupiter honoratur.

Fort. cuius bonis.

Fort. inedia.

QVOD DEVS SPERNITVR, ET STATVAE ADORANTVR. CAPVT XLI.

Vos igitur importuni rebus humanis,uos rei publicorũ incõmodorũ,uos malorũ illices. semper apud uos spernitur. statuæ adorantur. Etenim credibilius haberi debet eũ irasci ,qui negligatur, quàm q colũtur. An ne illi iniqßimi,si ꝓpter Christianos,etiã cultores suos lædũt,quos separare deberẽt à meritis Christianorũ? Hoc inqtis ,& in deũ uestrũ repercutere est. siquidẽ,& ipse patiatur,propter profanos,etiã cultores suos lædi. admittite prius dispositiões eius ,& nõ retorquebitis. Qui eñ semel æternũ iudiciũ destinauit,post seculi finẽ,nõ præcipitat discretionem, quæ est cõditio iudicij ante seculi finẽ. Aequalis est interim super omne hominum genus,& indulgens,& increpans. cõmunia uoluit esse cõmoda profanis,& incõmoda suis,ut pari cõsortio omnes & lenitatem eius ,& seueritatem experiremur. Quia hæc ita didicimus apud ipsum ,diligimus lenitatẽ, metuimus seueritatẽ. uos cõtra,utranq; despicitis. Etiã sequitur,ut omnes se„ culi plagæ,nobis forte in admonitionẽ,uobis in castigationẽ à deo obueni„ ant. Atqui nos nullo modo lædimur,in primis,qa nihil nostra refert in hoc æuo nisi de eo quàm celeriter excedere. Dehinc quia si quid aduersi infligit, uestris meritis deputatur. Sed & si aliqua nos quoq; perstringunt ,ut uobis cohærentes, lætamur magis recognitione diuinarũ prædicationũ confirmãtium scilicet fiduciã,& fidem spei nostræ. Si uero ab eis ,quos colitis ,omnia uobis mala eueniũt nostri causa,quid colere perseueratis tam ingratos,tam iniustos? qui magis uos in dolorem Christianorum iuuare ,& asserere debuerant,quos separare deberent à meritis Christianorum.

Vnũ hoc Christianorũ refert,de hoc mundo quàm celerrime excedere.

Contra

CONTRA EOS, QVI INFRVCTVOSOS DICEBANT CHRISTIANOS. CAPVT XLII.

Ed alio quoq; iniuriarũ titulo postulamur,& infructuosi in negotijs dicimur. Quo pacto, homines uobiscum degẽtes, eiusdẽ uictus, habitus, instructus, eiusdem ad uitam necessitatis? Neq; enim Brachmanæ, aut Indorum Gymnosophistæ sumus syluicolæ,& exules uitæ. Meminimus gratiã nos debere domino deo creatori. nullũ fructũ operum eius repudiamus. planè tẽperamus, ne ultra modum, aut perperam utamur. Itaq; nõ sine foro, non sine macello, nõ sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nũdinis uestris, cæterisq; cõmertijs cohabitam⁹ in hoc seculo. Nauigamus & nos uobiscum, & militamus, & rusticamur,& mercamur, proinde miscemus artes, opera nostra publicamus usui uestro. Quomodo infructuosi uideamur negotijs uestris, cũ quibus, & de quibus uiuimus, nõ scio. Sed si cerimonias tuas nõ frequento. Attamen illa die homo sum. Nõ lauor diluculo Saturnalibus, ne & noctem, & diẽ perdã. Attamẽ lauor honesta hora, & salubri, quæ mihi, & calorem, & sanguinẽ seruet, Rigere, & pallere post lauacrũ mortuus possum. Nõ in publico Liberalibus discumbo, quod bestiarijs suprema cœnãtibus mos est. Attamen ubi de copijs tuis cœno. Non emo capiti coronã. quid tua interest emptis nihilo minus floribus quomodo utar? puto gratius esse liberis, & solutis, & undiq; uagis. Sed & si in coronam coactis, non coronam naribus admouimus, uiderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non conuenimus. quæ tamen apud illos cœtus uẽditãtur, si desiderauero libentius de ꝓprijs locis sumere, planè nõ emimus? Si Arabiæ querũtur, sciant Sabæi pluris, & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quàm dijs fumigandis. Certe inquitis templorum uectigalia quotidie decoquunt. stipes quotus quisq; iam iactat. Non sufficimus & hominibus, & dijs uestris mendicantibus opem ferre. Nec putamus alijs quàm petentibus impertiendum. Deniq; porrigat manum Iupiter, & accipiat. cum interim plus nostra misericordia insumit uicatim, quam uestra religio templatim. Sed cætera uectigalia gratias christianis agent ex fide dependentibus debitum, qua alieno fraudando abstinemus, ut si ineatur quantum uectigalibus pereat fraude, & mendacio uestrarum professionum, facile ratio haberi possit, unius speciei querela compensata pro commodo cæterarum rationum.

Apparet Christianorũ corpora unguentis perfundi solita.

Hinc uides etiam apud Gentileis pecuniã colligi solitã pro instauratione templorum.

QVI DE CHRISTIANIS CONQVERANTVR. CAP. XLIII.

Lanè cõfitebor, qui cõquerũtur. Nã siqui forte uere de sterilitate Christianorũ conqueri possunt, primi erũt Lenones, perductores, aquarioli, tum sicarij, uenenarij, magi, itẽ aruspices, arioli, mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est. & tamen quodcunq; dispendium est rei nostræ, per hanc sectam cũ aliquo præsidio compensari potest. Quantos habetis non dico, qui iam de uobis dæ-

monia excutiant, nō dico iam qui pro uobis quoq; uero deo preces sternāt, quia forte non creditis, sed à quibus nihil timere possitis?

QVANTVM INCOMMODI RESP. PATIATVR EX MORTE INNOCENTIVM CHRISTIANORVM. CAPVT XLV.

T enim illud detrimentum reipublicæ tam grande quàm uerū nemo circunspicit. Illā iniuriā ciuitatis nullus expendit, cum tot iusti impendimur, cū tot innocentes erogamur. Vestros enim iam cōtestamur actus, qui quotidie iudicandis custodijs præsidetis, qui sententijs elogia dispūgitis, tot à uobis nocentes uarijs criminū elogijs recēsentur, quis illic sicarius? quis manticularius? quis sacrilegus? aut corruptor? aut lauantiū prædo? quis ex illis etiā Christianus ascribitur? aut cū Christiani suo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocentes de uestris semper æstuat carcer? De uestris semper metalla suspirant. de uestris semper bestiæ saginantur. de uestris semper munerarij noxiorum greges pascunt. Nemo illic Christianus, nisi planè tantum Christianus: aut si & aliud, iam non Christianus.

DE INNOCENTIA CHRISTIANORVM. CAP. XLVI.

Os ergo soli innocentes. Quid mirum, si necesse est? Enimuero necesse est. innocentiā à deo edocti, & perfecte eam nouimus, ut à perfecto magistro reuelatam, & fideliter custodimus, ut ab inconceptibili dispensatore mandatā. Vobis autem humana æstimatio innocentiā tradidit, humana item damnatio imperauit. Inde nec plene adeo timendæ estis disciplinæ ad innocentiæ ueritatem. Tāta est prudentia hominis ad demōstrādum bonum, quanta autoritas ad exigendū. tam illa facilis, quàm ista cōtemni. Atq; adeo quid plenius dicere nō occides, an docere ne irasceris quidē? Quid perfectius, prohibere adulteriū, an etiā ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? quid eruditius de maleficio, an de maliloquio interdicere? quid instructius iniuriam nō permittere, an nec uicem iniuriæ sinere? dum tamen sciatis ipsas quoq; leges uestras, quæ uidentur ad innocētiā pergere, de diuina lege, ut antiquiore fermè mutuatas? Diximus iam de Mosis ætate. Sed quāta autoritas legū humanarum, cū istas euadere homini contingat, & plerūq; in admissis delitescere, & aliquādo cōtemnere? in uoluntate, uel necessitate delinquendi recogitat etiā pro breuitate supplicij cuiuslibet, non tamē ultra mortē remāsuri. Sic & Epicurus omnē cruciatū, doloremq; depretiat, modicū quidem cōtemptibilem pronūtiādo magnum uero nō diuturnū. Enimuero nos, qui sub deo omniū speculatore dispungimur, quiq; æternā ab eo pœnā prouidemus, merito soli innocētiæ occurrimus, & pro sciētiæ plenitudine, & pro latebrarum difficultate, & pro magnitudine cruciatus nō diuturni, uerum sempiterni, eū timentes, quem timere debebit & ipse, qui timentes iudicat, deum nō proconsulem timentes.

Constituimus

Constituimus(ut opinor)aduersus omniũ criminũ intentionem,quæ Christianorum sanguinem flagitat.Ostendimus totũ statum nostrum,& quibus modis probare possimus ita esse,sicut ostendimus,ex fide scilicet,& antiquitate diuinarũ literarũ.Itẽ ex confessione spiritaliũ potestatũ.Quis nos reuincere audebit,nõ arte uerborũ,sed eadẽ forma,qua probationem constituimus de ueritate? Sed dũ unicuiq; manifestatur ueritas nostra,interim incredulitas dum de bono sectæ huius obducitur(quod usu iam & de commertio innotuit)nõ utiq; diuinũ negotiũ existimat,sed magis philosophiæ genus:eadem,inquit,& philosophi monent,& profitentur,innocentiam,iustitiam,patientiam,sobrietatem,pudicitiã. Cur ergo quibus cõparamur de disciplina,proinde illis nõ adæquamur ad licentiã,impunitatemq; disciplinæ? uel cur & illi,ut pares nostri,non urgentur ad officia,quæ nos obeuntes periclitamur? Quis enim philosophum sacrificare,aut deierare,aut lucernas meridie uanas proferre cõpellit? Quinimmo & deos uestros palàm destruunt,& superstitiones uestras cõmentarijs quoq; accusant laudãtibus uobis. Pleriq; etiam in principes latrant sustinẽtibus uobis.& facilius statuis,& salarijs remunerãtur,quàm ad bestias pronunciãtur. Sed merito philosophi, non enim Christiani cognominãtur. Nomen hoc philosophorũ dæmonia non fugat.quidni? cum secũdum deos philosophi dæmonas deputent. Socratis uox est,si dæmonium permittat. Idem & cum aliquid de ueritate sapiat deos negans,Aesculapio tamen gallinaceum prosecari iam in fine iubebat,credo ob honorem patris eius,quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinit.O Apollinem inconsideratum.sapientiæ testimonium reddidit ei uiro,qui negabat deos esse. In quantum odium flagrat ueritas,intantum qui eam ex fide præstat, offendit. qui autem adulterat,& affectat, hoc maxime nomine gratiam pangit,apud insectatores ueritatis qua illusores,& corruptores. Mimice Philosophi affectant ueritatem, & affectando corrumpunt,ut qui gloriam captant. Christiani eam necessario appetunt, & integre præstant,ut qui saluti suæ curant,adeo neq; de scientia,neq; disciplina,ut putatis, æquamur. Quid enim Thales ille princeps physicorum sciscitanti Crœso de diuinitate certum renuntiauit, commeatus deliberandi sæpe frustratus? Deum quilibet opifex Christianus & inuenit,& ostendit.& exinde totum, quod in deo quæritur,re quoque assignat.licet Plato affirmet factitatorem uniuersitatis, neque inueniri facilem, & inuentum enarrari in omnes difficilem. Cæterum si de pudicitia prouocemur, lego partem sententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adolescentium pronũciatam.Sexum nec fœmineum mutat Christianus.noui & Phrynen meretricem Diogenis,supra recubantis ardorem subantem.Audio & quendam Speusippũ de Platonis schola in adulterio perijsse. Christianus uxori suæ soli masculus nascitur. Democritus excæcando semetipsum,quod mulieres sine concupiscentia aspicere nõ posset,& doleret,si non esset potitus,incontinentiam

si dæmonium permittat.

PHI LO SO PHI.

" tinentiam emendatione profitetur. At Christianus saluis oculis fœminam " uidet, animo aduersus libidinē cæcus est. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis toros alia superbia deculcat. Christianus, nec in pauperem superbit. Si de modestia certem, ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Prienenses tyrānidem affectant, Christianus uere nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, quod leges eius Lacones emendassent, Christianus etiam dānatus gratias agit. Si de fide cōparem, Anaxagoras depositum hostibus denegauit, Christianus etiā extra fidelis uocatur. Si de simplicitate cōsistā, Aristoteles familiarem suū Hermiam turpiter loco excedere fecit, Christianus nec inimicum suum lædit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quàm Plato à Dionysio uentris gratia uenditatur, Aristippus in purpura sub magna grauitatis superficie nepotatur, & Hippias, dum ciuitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis, nemo unquam tentauit Christianus. Sed dicet aliquis etiā de nostris excedere quosdam à regula disciplinæ. desinunt tum Christiani haberi penes nos. Philosophi uero illi cum talibus factis in nomine, & in honore sapientiæ perseuerant. Adeo quid simile Philosophis, & Christianis? gratiæ discipulus, & cœli. famæ negotiator, & uitæ uerborum, & factorū operator. & rerum ædificator, & destructor. Amicus, & inimicus erroris. ueritatis interpolator, & integrator, & expressor. & furator eius & custos. Antiquior omnibus ueritas (ni fallor) & hoc mihi proficit antiquitas præstructa diuinæ literaturæ, quo facile credam thesaurum eam fuisse posteriori cuiq; sapiētiæ. Et si non onus tamen uoluminis temperarem, etiā excurrerē in hanc quoq; probationem. Quis poëtarum, quis sophistarum, qui non omnino de prophetarum fonte potauerit? Inde igitur philosophi sitim ingenij sui rigauerunt, ut quæ de nostris habēt, ea nos cōparent illis. Inde (opinor) & à quibusdam quoq; eiecta philosophia, à Thebanis dico, à Spartiatis, & Argiuis, dū " à uestra conantur. Et homines gloriæ (ut diximus) & eloquētiæ solius libidi " nosi, si quid in sanctis scripturis offenderunt, digestis, ex improstituto curio " sitatis ad propria uerterunt, neq; satis credentes diuina esse quo minus in " terpolarent, neq; satis intelligentes, ut adhuc tunc sub nubilo etiam ipsis Iu " dæis obumbrata, quorum propria uidebantur. Nam & si qua simplicitas " erat ueritatis, eo magis scrupulositas humana fidem aspernata mutabat. " per quod incertum miscuerunt etiam quod inuenerant certum. Inuentum enim solummodo deum, non ut inuenerant, disputauerunt, ut & de qualitate, & de natura eius, & de sede disceptent. Alij incorporalem asseuerant, alij corporalem, ut tam Platonici quàm Stoici. alij ex atomis, alij ex numeris, sicut Epicurus, & Pythagoras. alij ex igne, qualiter Heracleto uisum est. & Platonici quidem curantem rerum, contra Epicurei otiosum, & inexercitum, &, ut ita dixerim, neminem humanis rebus, positum uero extra

Quid si legas Græciæ discipulus.

VERITAS, *Antiquitas diuinæ literaturæ.*

A Prophetis acceperunt Philosophi, si quid recte præcipiunt.

mundum.

mundũ. Stoici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molẽ hãc intra mũdũ. Platonici, qui gubernatoris exẽplo itra illud maneat, quod regat. Sic & de ipso mundo natus, innatusue sit, decessurus mansurusue sit uariãt. Sic & de animæ statu, quam alij diuinã & æternã, alij dissolubilẽ cõtẽdũt. ut quis sensit, ita intulit, aut reformauit. Nec mirũ si uetus instrumentũ ingenia philosophorũ interuerterũt, Ex horũ semine, & nostrã hãc nouitiolã paraturam uiri quidã suis opinionibus ad philosophicas sentẽtias adulterauerũt, & de una uia obliquos multos tramites, & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggesserim, ne cui nota uarietas sectæ huius, in hoc quoq; nos philosophis adæquare uideatur, & ex ueritate defẽsionũ uindicet ueritatẽ. Expedite aũt præscribimus adulteris nostris, illã esse regulã ueritatis, quæ ueniat à CHRISTO, transmissa per comites ipsius, quibus aliquãto posteriores diuersi isti «cõmentatores probabũtur. Omnia aduersus ueritatẽ de ipsa ueritate con« structa sunt, operãtibus æmulationem istã spiritibus erroris. Ab ijs adulte« ria huiusmodi salutaris disciplinæ suborta, ab his quædã etiã fabulæ immis« sæ, quæ dissimilitudine fidẽ infirmarẽt ueritatis, uel etiã, si possent, euincerẽt: ut quis ideo nõ putet Christianis credendũ, quia nec poëtis, & philosophis, uel ideo magis poëtis, & philosophis existimet credendũ, quia nõ Christianis. Itaq; & ridemur deũ prædicãtes iudicaturũ. Sic enim & poëtæ, & philosophi tribunal apud inferos ponũt. Si gehẽnam cõminemur, quæ est ignis arcani subterraneus ad pœnã thesaurus, proinde decachinamur. Sic enim & Pyriphlegethon apud mortuos amnis est. Et si paradisum nominemus locũ diuinæ amœnitatis recipiendis sanctorũ spiritibus destinatũ, materia quadã igneæ illius Zonæ à notitia orbis cõmunis segregatũ, Elysij cãpi fidem occuparunt. Vnde hæc oro uos, philosophis, aut poëtis tam cõsimilia? « non nisi de nostris sacramentis, ut de prioribus. Ergo fideliora sunt nostra « magisq; credenda, quorum imagines quoq; fidem inueniunt de suis sensibus. Iam ergo sacramenta nostra imagines posteriorum habebuntur, quod uerum forma nõ sustinet. nũquam enim corpus umbra, aut ueritatẽ imago præcedit. Age iam si quis philosophus affirmet, ut ait Laberius de sentẽtia Pythagoræ, hominem fieri ex mulo, colubrum ex muliere, & in eã opinionem omnia argumẽta eloquij uirtute detorserit, nónne & sensum mouebit, & fidem infiget etiam ab animalibus abstinendi? Propterea persuasum quis habeat, ne forte bubulã de aliquo proauo suo obsonet. At enim Christianus, si de homine hominẽ, ipsumq; de Caio Caium reducere repromittat, lapidibus magis, nec saltem cædibus à populo exigetur? Si quæcunque ratio præest animarum humanarum reciprocandarum in corpora, cur non in eandem substantiã redeant, cum hoc sit restitui, id esse, quod fuerat? Iam non ipsæ sunt, quæ fuerant, quia non potuerunt esse quod non erant, nisi desinant esse quod fuerant. Multis etiam locis exoptio opus erit, si uelimus ad hanc partẽ lasciuire. quis inquam bestiam reformari uidit? Sed de nostra

Vetus instrumentũ à philosophis interpolatum.

Ex horum semine, De philosophis intelligit.

Nost. hanc nouitiolam paraturã uocat nouũ instrumentũ.

Gehenna.

DE RESVRRECTIONE.

ſtra magis defenſione, qui ꝓponimus multo utiq; dignius credi hominem ex homine rediturũ, quẽlibet pro quolibet, dũ eadẽ qualitas animæ in eãdẽ reſtauretur cõditionem, & ſi nõ effigiem. Certe quia ratio reſtitutionis deſtinatio iudicij eſt, neceſſario idẽ ipſe, qui fuerat, exhibebitur, ut boni, ſeu cõtrarij meriti iudiciũ, à deo referat. Ideoq; repræſentabũtur, & corpora, quia neq; pati quicquã poteſt anima ſola ſine materia ſtabili, id eſt carne, eo quod omnino de iudicio dei pati debẽt. Animæ nõ ſine carne meruerũt, intra quã omnia egerunt. Sed quomodo inquis, diſſoluta materia exhiberi poteſt? Conſidera temetipſum ó homo, & fidem rei inuenies. Recogita quid fueris ante quàm eſſes, utiq; nihil. meminiſſes enim, ſi quid fuiſſes. Qui ergo nihil fueras, prius quàm eſſes, idem nihil fueris, cũ eſſe deſieris, cur nõ poſſes eſſe rurſus de nihilo eiuſdẽ autoris uoluntate, qui te uoluit eſſe ex nihilo? Quid noui tibi eueniet? qui nõ eras, factus es. cũ iterum nõ eris, fies. Redde rationem, ſi potes, qua factus es, & tunc requires, qua fies. Et tamen facilius utiq; fies, quod fuiſti aliquãdo, quia æque nõ difficile factus es, quod nunquã fuiſti aliquãdo. Dubitabitur, credo, de dei uiribus, qui tãtum corpus hoc mundi de eo, quod nõ fuerat, nõ minus quàm de morte uacationis, & inanitatis impoſuit animatũ ſpiritum omniũ animarum animatiõe ſignatũ, & ipſum humanæ reſurrectionis exemplum in teſtimoniũ nobis. Lux quotidie interfecta reſplendet, & tenebræ pari uice decedendo ſuccedunt, ſydera defuncta uiueſcunt, tẽpora ubi finiũtur, incipiũt. fructus cõſumantur, & redeunt. certe ſemina nõ niſi corrupta, & diſſoluta fœcũdius ſurgũt. omnia pereundo ſeruantur. omnia de interitu reformãtur. Tu homo tãtum nomen, ſi intelligas te, uel de titulo Pythiæ, dicens dominũ omniũ moriẽtium, reſurgentiumue ad hoc morieris, ut pereas. ubicunq; reſolutus fueris, quæcũq; te materia deſtruxerit, hauſerit, aboleuerit, in nihilũ prodegerit, reddet te. Eius eſt nihilũ ipſum, cuius & totum. Ergo inquitis, ſemper moriendũ erit, & ſemper reſurgendum. ſi ita rerũ dominus deſtinaſſet, ingratis experieris cõditionis tuæ legem. At nũc non aliter deſtinauit, quàm prædicauit, quæ ratio uniuerſitatem ex diuerſitate cõpoſuit, ut omnia æmulis ſubſtãtijs ſub unitate cõſtarẽt ex uacuo, & ſolido, ex animali, & inanimali, ex comprehẽſibili, & incomprehenſibili, ex luce, & tenebris, & ipſa uita, & morte. eadem æuũ quoq; iſta deſtinata diſtincta conditione cõſeruit, ut prima hæc pars, ab exordio rerum quam incolimus, temporali ætate ad finem defluat. Sequẽs uero, quam expectamus, in infinitam æternitatem ꝓpagetur. Cũ ergo finis, & limes medius, qui interhiat, affuerit, ut etiam mundi ipſius ſpecies transferatur æque temporalis, quæ illi diſpoſitioni æternitatis aulæi uice oppanſa eſt, tunc reſtituetur omne humanum genus ad expungendum, quod in iſto æuo boni, ſeu mali meruit, & exinde deprehendendum immenſam æternitatis perpetuitatẽ. Ideoq; nec mors iã, nec rurſus, ac rurſus reſurrectio. Sed erimus ijdẽ, qui nunc, nec alij poſt, Dei quidem cultores apud deum ſemper ſuperinduti

Exemplum humanæ reſurrectionis.

ſubſtantia

ſubſtantia propria æternitatis. Profani uero, & non integre ad deũ, in pœna æque iugis ignis, habentes ex ipſa natura eius diuinam ſcilicet ſubminiſtrationem incorruptibilitatis. Nouerunt & philoſophi diuerſitatem arcani, & publici ignis. Ita longe alius eſt qui uſui humano, alius, qui iudicio dei apparet. ſiue de cœlo fulmina ſtringens, ſiue de terra per uertices montium eructans. Non enim aſſumit, quod exurit: ſed dũ erogat, reparat. adeo manent montes ſemp ardentes, & qui de cœlo tangit͛, ſaluus eſt, ut nullo iam igni decinereſcat. Et hoc erit teſtimoniũ ignis æterni, hoc exemplũ iugis iudicij, pœnã nutrientes montes urunt͛, & durant. Quid nocentes, & dei hoſtes? Hæc ſunt, quæ in nobis ſolis præſumptiones uocant͛, in philoſophis, & poëtis ſummæ ſcientiæ, & inſignia ingenia. Illi prudentes, nos inepti. Illi honorandi, nos irridendi. imò eo amplius & puniendi. Falſa nunc ſint, quæ tuemur, & merito præſumptio. Attamen neceſſaria, inepta, attamen utilia. Siquidẽ meliores fieri coguntur, qui eis credũt metu æterni ſupplicij, & ſpe æterni refrigerij. Itaq; non expedit falſa dici, nec inepta haberi, quæ expedit uera præſumi. Nullo titulo dãnari licet, quæ proſũt omnino. In uobis itaq; præſumptio eſt hæc ipſa, quæ dãnat utilia. Proinde nec inepta eſſe poſſunt. Certe & ſi falſa, & inepta, nulli tamẽ noxia, nã & multis alijs ſimilia, quibus nullas pœnas irrogatis, uanis, & fabuloſis inaccuſatis, & impunitis, ut innoxijs. Sed in eiuſmodi, ſi utiq; irriſioni adiudicãdũ eſt, nõ gladijs, & ignibus, & crucibus, & beſtijs. de qua iniquitate ſæuitiæ non modo cæcũ hoc uulgus exultat, & inſultat, ſed & quidã ueſtrũ quibus fauor uulgi de iniquitate captat͛, gloriant͛, nõ quaſi totũ, quod in nos poteſtis, noſtrũ ſit arbitriũ. Certe, ſi uelim, Chriſtianus ſum. tunc ergo me damnabis, ſi damnari uelim. Cũ uero quod in me potes, niſi uelim, nõ potes, iam meæ uoluntatis eſt, qđ potes nõ tuæ poteſtatis. Proinde & uulgus uane de noſtra uexatiõe gaudet. proinde enim noſtrũ eſt gaudiũ, quod ſibi uindicãt, qui malunt dãnari, q̃ à deo excidere. Cõtra illi, q nos oderũt, dolere nõ gaudere debebãt cõſecutis nobis quod eligimus. Ergo, inqtis, cur querimini, quod uos inſequamur, ſi pati uultis, cũ diligere debeatis, p quos patimini? Quod uultis planè uolumus pati, uerũ eo more, quo & bellũ miles. nemo quippe libens patit͛, cũ & trepidare, & periclitari ſit neceſſe: tamẽ & præliatur omnibus uiribus, & uincens in prælio gaudet, qui de prælio querebat͛, quia & gloriam cõſequitur, & prædam. Prælium eſt nobis, quod prouocamur ad tribunalia, ut illic ſub diſcrimine capitis pro ueritate certemus. Victoria eſt autem pro quo certaueris, obtinere. Ea uictoria habet & gloriã placendi deo, & prædam uiuendi in æternum. Sed obducimur certe, cum obtinuimus: ergo uicimus, cũ occidimur: deniq; euadimus, cũ obducimur. Licet nunc ſarmenticios, & ſemiſſios appelletis, quia ad ſtipitẽ dimidij aſſis reuincti ſarmentorũ ambitu exurimur. Hic eſt habitus uictoriæ noſtræ. Hæc palmata ueſtis. tali curru triũphamus. merito itaq; uictis nõ placemus. propterea em̃ deſperati, & pditi exiſtimamur. Sed hæc deſperatio, & pditio penes uos in cauſa gloriæ & famæ uexillũ

Dogmata Chriſtianæ fidei, ethnici appellabant præſumptiones.

Sarmenticij. Semiſſij.

mæ uexillũ uirtutis extollũt. Mutius dextrã suã libens in ara reliqt. O subli mitas animi. Empedocles totũ sese Catanensiũ Aetneis incendijs donauit. O uigor mentis. Aliqua Carthaginis cõditrix rogo se secundum matrimo niũ dedit. O præconiũ castitatis. Regulus ne unus ꝓ multis hostibus uiue ret, toto corpore cruces patit'. O uirũ fortẽ, & in captiuitate uictorem. Ana xarchus cũ in exitiũ, ptisanæ pilo cõtunderet', tunde, tunde aiebat Anaxar chi follẽ: Anaxarchũ eñ nõ tundis. O philosophi magnanimitatẽ, qui tali de suo exitu etiã iocabat'. Omitto, qui cũ gladio, ꝓprio, alióue genere mor tis mitiore de laude pepigerũt. Ecce eñ & tormẽtorũ certamina coronant' à uobis. Attica meretrix carnifice iã fatigato, postremo linguã suã comestã in faciẽ tyrãni sæuientis expuit, ut expueret & uocem, ne cõiuratos confiteri posset, si etiã uicta uoluisset. Zeno Eleates cõsultus à Dionysio, quid nam philosophia præstaret, cũ respondisset cõtemptũ mortis, impassibilibus fla gellis tyrãni obiectus sententiã suã ad mortẽ usq; signabat. Certe Laconũ flagella sub oculis etiã hortantiũ propinquorũ acerbata. tantum honor est tolerantiæ. deinde cõferũt, quantũ sanguinis fuderint. O gloriã licitã, qa hu manã, cui nec præsumptio ꝑdita, nec ꝑsuasio desperata reputat'. In cõtẽptu mortis, & atrocitatis omni modo animi tantũ pro patria, pro imperio, pro amicitia pati ꝑmissum est, quantũ pro deo nõ licet. Et tamẽ illis omnibus & statuas diffunditis, & imagines inscribitis, & titulos inciditis. æternitatem quantũ de monimẽtis potestis, scilicet præstatis, & ipsis quodãmodo mor tuis resurrectionẽ. Hanc qui uerã à deo sperat, si pro deo patiat', insanus est. Sed hoc agite boni præsides meliores multo apud populũ, si illis Chri stianos ĩmolaueritis. cruciate, torquete, dãnate, atterite nos. Probatio est eñ innocẽtiæ nostræ iniquitas uestra. Ideo nos hæc pati deus patitur. Nam & proxime ad lenonẽ damnãdo Christianã, potius q̃ ad leonẽ, confessi estis labẽ pudicitiæ apud nos atrociorẽ omni pœna, & omni morte reputari. nec quicq̃ tamẽ profuit. Exquisitior quæq; crudelitas uestra, illecebra est magis sectæ. Plures efficimur, quoties metimur à uobis. semẽ est sanguis Christia norũ. Multi apud uos ad tolerantiã doloris, & mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Calinic⁹. Nec tamẽ tantos inueniũt uerba discipulos, quãtos Christiani factis docen do. Illa ipsa obstinatio, quã exprobratis, magistra est. Quis eñ nõ contem platione eius cõcutit' ad requirendũ quid intus in re sit? Quis nõ, ubi requi siuit, accedit? ubi accessit, pati exoptat? ut dei gratiã redimat, ut omnem ue niã ab eo cõpensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi de licta donant'. Inde est, quod ibidẽ sententijs uestris gratias agimus. Vt est æmulatio diuinæ rei, & humanæ, cũ dãnamur à uobis, à deo absoluimur.

Leæna. *Hippias.* *Διαμαστίγωσις. Lacedæmoniorum.* *Martyrium.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, APOLOGETICI ADVERSVS GENTES, FINIS.

BEATVS B. RHENANVS LECTORI S.

DMONVIMVS in operis initio, quibus in libris præcipue sit caute legendus Tertullianus. nunc eidem rei consulturi, libellum hunc adiecimus, cui titulus, Definitiones ecclesiasticorum dogmatū, qui nonnullos Tertulliani lapsus indicat. id quod in illo mirum uideri non debet, quando nō lōgo interuallo post Apostolorum tempora uixit, An. post Christum CL. & ante, cum nihildum esset à Concilijs definitum, quæ nulla adhuc fuerant, Apostolico illo excepto, cuius Acta faciunt mētionem. Siquidē mirum in modum illorum mihi consilium probatur, qui scriptoribus è quibus lectori sit periculum, uelut antidota quædam apponunt. Sic quidam Philostrati libris de uita Apollonij impostoris, libellum Eusebij ἐλεγκτικὸν addiderūt. Eas definitiones cum nuper Strazeburgi reperissem in uetustissimo codice, libenter describēdas suscepit Lucas ille Bathodius non minus bonarum literarum studio, quàm inculpatis moribus spectabilis. Deinde cum diligentius perlegerem quas ante degustaram tantum, uidebar mihi illas aliâs uidisse. Excutio bibliothecam meam, & cum Augustini Tomum decimū forte sumpsissem in manus, inuenio quod quærebam. Mirabar illic extare titulo Augustini. sed eam admirationem mihi statim ademit aliorū aliquot libellorum falsa inscriptio, quos idem tomus complectitur. Mox cœpi conferre, & inueni xxx. capita addita, nimirū decreta Mileuētani concilij, quod contra Pelagium coactum fuit, diui Augustini præsentia nobile & Anselmi Romanæ ecclesiæ legati. quorū capitum adiectitiorum primū est xxij. ultimum uero LI. Porrò pergens conferre, cum ad LXXX. caput uenissem, quod de peccatorum uenia tractat, eò loci, ubi publica lamentatione peccata prodenda docet, cuius publicæ confessionis seu contestationis, Tertullianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, & omnes ueteres meminerunt, secreta ista admissorum cōfessione quæ in aurem fit sacerdoti prorsus adhuc ignota, sunt autem hæc dogmatis illius uerba: Pœnitētia aboleri peccata indubitanter credimus, etiamsi in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: ibi quidā in codice typis excuso post publica adiecerat uel supplici, cum uetustū exēplar ante D. annos scriptum, tantum publica habeat. Et in eodē capite paulo post, ubi legitur: Et ideo quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ, si tempus conceditur, siue publica confessione si cōtinuo uita excedetur, uenia peccatorum fideliter præsumatur, rursus quispiam recentioris istius Theologiæ studiosus, cui publica ueterum confessio, uel non erat

L. Batodius.

Definitiones ecclesiasticorū dogmatum quæ extāt inter opera Diui Augustini, à gemio errore uindicantur.

cognita, uel non placebat, ut confirmaret receptam scholarum opinionem, ex publica confessione supplicem fecerat. Exemplar uetustum extat Strazburgi in bibliotheca maioris templi: qui uolet, inspiciat, si mihi forte diffidit. Quod idcirco censui indicandum, ut appareat etiam grauium receptorũq; scriptorum libros etiam atq; etiã inspiciẽdos excutiendosq;. Si hoc cõtigit in hoc loco, quis neget alibi quoq; potuisse accidere? Proinde quoties dubitatum fuerit, exemplaria uetusta consuli debent, quæ expedit in bibliothecis asseruari propter falsarios coarguendos. Hunc libellum de Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum citat Isidorus in opere quodam, nullã Augustini faciens mentionem. Videtur tamen ea natus ætate. quandoquidem Iouiniani meminit & Vigilantij. quanquàm hunc arbitror cottidiana accessione locupletatum, ut quidque decretum aut damnatum fuit. qua ratione etiam ista xxx. capita in medio addita uideri queant, loco conuenientissimo, post caput uidelicet quod de libero arbitrio tractat. quemadmodũ & caput xviij. adiectum apparet, cum non habeat in uetusto codice, ut nec LX. nec LXI. nec LXII. Certe Petrus Lombardus Theologicarũ sententiarum coaceruator, hunc libellum Gennadij nomine citat. quem ego crediderim postremo quædam adiecisse, & hinc autoris emeruisse titulũ. id quod in Etymologiarum libris Isidoro contigit, in Sententijs Petro Lombardo, & apud Græcos Suidæ. Sed & apud Gratianum ex his dogmatibus nonnulla leguntur, quædam Celestini nomine, quædam Gregorij Romanorũ pontificum, quædam Augustini titulo. In summa liber non est unius autoris, nedum Augustini, definitiones complectens diuersis tẽporibus factas, proinde à compluribus consarcinatus. Constat tamen lectu dignissimum esse. quem euoluens cogitare potest quàm expeditior fuerit olim Christianismus, ac est hodie, nõdum tot legibus natis, quarum adhuc nullus finis est. Paucæ tum & breues regulæ erant, nunc multo plures & inuolutiores. Quod si dogmata scholasticæ Theologiæ qs numerare conet, intra CCC. annos ex magna parte cum monachis istis quos à mendicando cognominant in orbem ingressa, quorum est tanta fœcunditas, ut adhuc se cottidie multiplicent, si quis inquam numerare uelit, is undas (quod aiunt) numeret, & harenam metiatur. Ea uidemus hodie minis principum & suppliciorum intentatione defendi, procurantibus ijs, qui rationibus suis diffidunt.

Bene Vale.

FINIS.

DEFINITIONES ECCLESIASTICORVM DOGMATVM. DE FIDE. CAP. I

ATREM credimus, eo quod filium habeat. Filium, eo quod patrem habeat. Spiritum sanctū, eo quod sit ex patre & filio. Pater ergo principium deitatis: qui sicut nunquàm fuit non deus, ita nunquàm fuit non pater: à quo filius natus, à quo spiritus sanctus non natus, quia non est filius: neq; ingenitus, quia non est pater: neq; factus, quia non est ex nihilo, sed ex deo patre & deo filio deus procedens. Pater æternus, eo quod æternum habeat filium, cuius æternus sit pater. Filius æternus, eo quod sit patri coæternus. Spiritus sanctus æternus, eo quod sit patri & filio coæternus. Nō confusa in una persona trinitas, ut Sabellius dicit: neq; separata, aut diuisa in natura diuinitas, ut Arrius blasphemat: sed alter in ꝑsona pater, alter in ꝑsona filius, alter in ꝑsona spiritus sanctus. Vnus natura in sancta trinitate deus pater, & filius, & spiritus sanct⁹.

Et deo filio. nō erat in uetusto codice. Vnde colligitur dogmatis antiquitas.

DE INCARNATIONE CHRISTI. CAPVT II.

On pater carnem assumpsit, neq; spiritus sanctus, sed filius tantum: ut qui erat in diuinitate dei patris filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum trāsiret, qui non esset æterna natiuitate filius. Dei ergo filius factus est hominis filius, natus secundum ueritatem naturæ ex deo dei filius, & secundum ueritatem naturæ ex homine hominis filius: ut ueritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in utraque natiuitate filij nomen nascendo haberet, & esset uerus deus, & uerus homo unus filius. Non enim duos Christos, neque duos filios fatemur, sed deum & hominem unum filium. Quem propterea & unigenitum dicimus, manentem in duabus substantijs sicut ei naturæ ueritas contulit, non confusis naturis, neque immixtis sicut Thimotiani uolunt, sed societate unitis. Deus ergo hominem assumpsit, homo in deum transiuit, non naturæ uersibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed dei dignatione: ut nec deus mutaretᷣ in humanam substantiam, assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in deum: quia mutatio uel uersibilitas naturæ & diminutionē & abolitionem substantiæ facit. Creditur à nobis sine confusione coniuncta sancta trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo dei filius ex homine & non per hominem: id est, nō ex uiri coitu, sicut Ebion dicit, sed carnem ex uirginis corpore trahens, & non de cœlo secum afferens: sicut Marcion, Origenes, & Euthyces affirmant. Neq; in phantasia, id est, absq; carne, sicut Valentinus, à sole, id est, neq; putatiue imaginatum, sed corpus uerū. Nō tantum carnem ex carne, sicut Marcianus, sed uerus deus ex diuinitate, & uerus homo ex carne: unus filius in diuinitate uerbum patris, & deus in homi

Matris. adiectū est.

*Aliâs *in deo.*

Creditur. additū est.

Origenes. additū ē.

Euticius

Sic lege, sicut Valētinus. Neq; δοκήσ id est, putatiue. Sic lege etiam in principio libri de carne Coristi, ꝑ tocoxin.

ne anima & caro. Anima nō̃ absq; sensu & ratione, ut Apollinaris: neq; caro absq; anima, ut Eunomius: sed anima cum ratiōe sua, & caro cum sensibus suis: per quos sensus ueros in passione, & ante passionem carnis suæ dolores sustinuit.

QVOD AETERNVS DEVS EX VIRGINE NATVS SIT. CAPVT III.

Eq; sic est natus ex uirgine, ut & diuinitatis initium homo nascēdo acceperit: quasi ante quàm nasceretur ex uirgine, deus nō fuerit: sicut Arthemon, & Berillus, & Marcellius docuerunt: sed æternus deus & homo ex uirgine natus est.

DE TRINITATE PERFECTA. CAPVT IIII.

Ihil creatum aut seruiens in trinitate credamus, ut uult Dionysius fons Arrij: nihil inæquale, ut uult Eunomius: nihil inæquale gratiæ, ut uult Aetius: nihil anterius posteriusue, aut minus, ut Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, ut Macedonius: nihil persuasione aut surreptione insertum, ut Manicheus: nihil corporeū, ut Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus & Vadianus: nihil sibi inuisibile à creaturis, ut Origenes: nihil creaturis uisibile, ut Fortunatus: nihil moribus uel uoluntate diuersum, ut Marcion: nihil ex trinitatis essentia ad creatarum naturam deductum, ut Plato & Tertullianus: nihil officio singulare, nec alteri cōmunicabile, ut Origenes: nihil confusum, ut Sabellius: sed totum perfectum, quia totum ex uno, & unū ex toto: non tamen solitarium: ut præsumunt Praxeas & Syluanus Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

*Als *Nihil æquale gratia, ut uult Etius.*

Tertullianus.

Tertullianus.

DE HOMOVSION. CAPVT V.

Omousius ergo, id est, coēssentialis in diuinitate patri filius: homousius patri & filio spiritus sanctus, homousiu deo & homini unus filius manens deus in homine suo in gloria patris, desiderabilis uideri ab angelis, sicut pater & spiritus sanctus adoratur ab angelis & ab omni creatura: nō homo factus præter deū, uel CHRISTVS cum deo, sicut blasphemat Nestorius: sed homo in deo, & deus in homine.

1. Petri. 1.

DE RESVRRECTIONE. CAPVT VI.

Rit resurrectio mortuorū omniū hominū, sed una & in simul & semel. Non prima iustorum, & secunda peccatorū: ut fabula est somniatorum, sed una omniū. Et si resurgere dicitur quod cadit, caro ergo nostra in ueritate resurgit, sicut in ueritate cadit. Et non secundum Origenem immutatio corporum erit: id est, aliud nouum corpus pro carne, sed eadem caro corruptibilis quo cadit, tam iustorū quàm iniustorum, incorruptibilis resurget: quo uel pœnam sufferre possit pro peccatis, uel in gloria æterna manere pro meritis.

Hominuū. additum est.

Quod

QVOD OMNIVM HOMINVM ERIT RESVRRECTIO, & de his qui uiui reperientur. Caput VII.

Mnium enim hominũ erit resurrectio. Si omniũ erit, ergo oẽs moriuntur, ut mors ab Adam ducta omnibus filijs eius dominetur: & maneat illud priuilegium in domino quod de eo specialiter dicitur: Non dabis sanctum tuum uidere corruptionẽ. Psal. 15. Eius enim caro non uidit corruptionem. Act. 2. d. Hanc rationem maxima patrum turba tradente suscepimus. Verum quia sunt & alij æque catholici & eruditi uiri, qui credunt, anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem & immortalitatẽ eos qui in aduentu domini uiui inueniendi sunt: & hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquiescat modo, non est hæreticus, nisi ex contentione hæreticus fiat. Sufficit enim in ecclesiæ lege carnis resurrectionem credere futuram de morte.

DE IVDICIO VIVORVM ET MORTVORVM. CAP. VIII.

Vod autem dicimus in symbolo, in aduentu domini uiuos ac mortuos iudicandos, non solum iustos & peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed & uiuos eos, qui in carne inueniendi sunt credimus: Aliàs * Theodorus. qui adhuc morituri creduntur, uel immutandi sunt, ut alij uolunt: ut suscitati continuo uel reformati cum ante mortuis iudicentur.

QVOD NVLLA POST RESVRRECTIONEM ET IVDIcium futura sit restitutio. Caput IX.

Ost resurrectionem & iudicium nõ credamus restitutionẽ futuram, quam Origenes delirat: ut dæmones uel impij homines post tormenta quasi supplicijs expurgati, uel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, uel isti iustorũ societati donentur: eo quod hoc diuinæ conueniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo saluetur. Sed nos credamus ipsi iudici omniũ & retributori iusto, qui dixit: Ibũt impij in supplicium æternũ, Matth. 25. d. iusti autem in uitam æternam, ut percipiant fructum operum suorum.

QVOD ANGELI ANTE MVNDVM FACTI SINT. CAPVT X.

N principio creauit deus cœlum, & terram, & aquam ex nihilo. Gene. 1. a. Et cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, & aqua terrã absconderet, facti sunt angeli & omnes cœlestes uirtutes: ut nõ esset ociosa dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spacia bonitatem suam ostẽderet. & ita hic uisibilis mũdus ex materia quæ à deo facta fuerat, factus est & ornatus.

QVOD SOLVS DEVS SIT INCORPOREVS. CAP. XI.

NIhil incorporeum & inuisibile natura credendum, nisi solum deū: id est, patrem, & filium, & spiritum sanctū. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia ubiq; est: & omnia implet atq; constringit: ideo & inuisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est.

QVOD OMNIS CREATVRA SIT CORPOREA. CAP. XII.

CReatura omnis corporea est: angeli & omes cœlestes uirtutes corporeæ, licet non carne subsistant. Ex eo autem corporeas esse credimus intellectuales creaturas, quod localiter circumscribūtur, sicut & anima quæ carne clauditur, & dæmones, qui per substantiam angelicæ naturæ sunt.

QVOD INTELLECTVALES NATVRAE IMMORTALES SINT. CAPVT XIII.

IMmortales esse credimus intellectuales naturas, quia carne carēt. nec habent quo cadant, ut resurrectione egeant post ruinam necessaria.

QVOD ANIMAE HOMINVM NON SINT SIMVL creatæ, nec per coitum seminatæ. Caput XIIII.

ANimas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas: nec simul creatas, sicut Origenes fingit: neq; cū corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, Cyrillus, & aliqui Latinorum præsumentes affirmant, quasi naturæ cōsequētiam seruantes. Sed dicimus creationem animæ solum creatorem omnium nosse, & corpus tantum per coniugij copulam seminari: dei uero iudicio coagulari in uulua, & compingi atq; formari: ac formato iam corpore animā creari & infundi, ut uiuat in utero homo ex anima constans & corpore: & egrediatur uiuus ex utero, plenus humana substantia.

Hæc sūt addita.

QVOD DVAE ANIMAE NON SINT IN HOMINE. CAP. XV.

Exēp. antiq. habet, sicut q dā Syrorum.

NEq; duas animas esse dicimus in uno homine, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, unam animalem qua animetur corpus, & immixta sit sanguini: & alteram spiritalem, quæ rationē ministret: sed dicimus unam esse eandemq; animam in homine: quæ & corpus sua societate uiuificet, & semetipsam sua ratiōe disponat: habens in se libertatem arbitrij, ut in sua substātia eligat cogitatione quod uult.

QVOD SOLVS HOMO IMMORTALEM HABET ANIMAM. CAPVT XVI.

SOlum hominem credimus habere animam substantiuam, quæ exuta corpore uiuit, & sensus suos atque ingenia uiuaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut *Aratus asserit: neq; *post modicum interuallum, sicut Zenon dicit, quia substantialiter uiuit.

Als Arabs. Als* postmodum.*

Quod animæ

QVOD ANIMAE ANIMALIVM SINT MORTALES. CAPVT XVII.

Animalium uero animæ non ſunt ſubſtantiuæ, ſed cum carne ipſa carnis uiuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander putant: ſed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

QVOD ANIMA HOMINIS FORMATO CORPORE INSERITVR. CAPVT XVIII.

Anima humana, non cum carne moritur: quia non cum carne, ut ſuperius diximus, ſeminatur: ſed formato in uentre matris corpore, dei iudicio creat & infundit, ut uiuat homo intus in utero, & ſic procedat natiuitate in mundum. *Hoc nõ erat in exẽplari uetuſto.*

QVOD DVABVS SVBSTANTIIS CONSTET HOMO. CAPVT XIX.

Duabus ſubſtantijs tantum conſtat homo, anima & corpore. Anima cum ratione ſua, & corpore cum ſenſibus ſuis. Quos tamen ſenſus abſq; animæ ſocietate non mouet corpus. Anima uero & ſine corpore rationale ſuum tenet.

QVOD SPIRITVS IN HOMINE VNVM SIT CVM ANIMA. CAPVT XX.

Non eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, ſicut Didymus contendit: ſed ſpiritus ipſa eſt anima pro ſpiritali natura, uel pro eo quod ſpiret in corpore ſpiritus appellata. Anima uero ex eo uocatur, quod ad uiuendum uel ad uiuificandum animet corpus. Tertium uero qui ab Apoſtolo cum anima & corpore inducitur ſpiritum, gratiam ſancti ſpiritus eſſe intelligamus: quã orat Apoſtolus, ut integra perſeueret in nobis, ne noſtro uitio aut minuatur, aut fugetur à nobis: quia ſpiritus ſanctus effugiet fictum. *1. Theſſal. 5. b.* *Sap. 1. a.*

DE LIBERO ARBITRIO. CAPVT XXI.

Libertati arbitrij ſui cõmiſſus eſt homo ſtatim in prima conditiõe, * ut ſalua uigilantia mẽtis, adnitente etiam præcepti cuſtodia pſeueraret, ſi uellet in eo quod creatus fuerat permanere. Poſtquàm uero ſeductione ſerpẽtis per Euam cecidit, naturæ bonũ perdidit, pariter & uigorem arbitrij: non tamen electionem, ne non eſſet ſuum quod *euitaret peccatum: nec merito indulgeretur quod nõ arbitrio diluiſſet. Manet itaq; ad quærendam ſalutem arbitrij libertas, id eſt, rationalis uoluntas: ſed admonente prius deo & inuitante ad ſalutem: ut uel eligat, uel ſequatur, uel agat occaſione ſalutis, hoc eſt, inſpiratione dei. Vt autem conſequat quod eligit, uel quod ſequitur, uel quod occaſione agit, dei eſſe libere confitemur. Initium ergo ſalutis noſtræ deo miſerante habemus: Vt acquieſcamus ſalu *Aliàs *ut ſola uigilantia.* *Gene. 3. a* *Aliàs *emendaret.*

tiferæ

tiferæ inspirationi, nostræ potestatis est: ut adipiscamur quod acquiescẽdo admonitioni cupimus, diuini est muneris: ut non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ est, & cœlestis pariter adiutorij: ut labamur, potestatis nostræ est & ignauiæ. Nõ tamen ad obtinẽdam sine illo, q quærentes facit inuenire, qui pulsantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium salutis nostræ deo miserante & inspirante habere nos credimus, ita arbitrium naturæ nostræ sequax esse diuinæ inspirationis libere, cõfitemur. Igit̃ ut nõ labamur à bono uel naturæ uel meriti, sollicitudinis nostræ est & cœlestis pariter adiutorij: ut labamur, potestatis nostræ & ignauiæ.

Matth. 7. a

Hæc sunt addita.

QVOD ADAM OMNES HOMINES LAESERIT, NEC quenquàm nisi CHRISTI gratia posse saluari. Caput XXII.

Hæc triginta capita quæ sequũtur, decreta putauerim eẽ Mileuẽtani Concilij cui interfuit Au. Augustinus. Nec erant ine xẽplari uetusto.

FIRMISSIME credendum est, in præuaricatiõe Adæ oẽs homines naturalem possibilitatem & innocentiam perdidisse: & neminem de profundo illius ruinæ per liberũ arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia dei miserantis erexerit. liberum enim arbitrium ille perpessus, dum suis inconsultius utitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demersus est. Et nihil quemadmodum exinde surgere posset, inuenit, suáq; in æternum libertate deceptus, huius ruinæ latuisset oppressu, nisi eum post CHRISTI pro sua gratia releuasset aduentus: qui per nouæ regenerationis purificationem, omne præteritum uitium sui baptismatis lauacro purgauit.

QVOD NEMO SIT BONVS SVIS VIRIBVS, NISI participatione eius qui solus est bonus. Caput XXIII.

NEminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donauerit, qui solus est bonus.

QVOD NISI GRATIA DEI CONTINVA IVVEMVR, insidias diaboli deuitare non possumus. Cap. XXIIII.

NEminem etiam baptismatis gratia renouatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, & ad uincendas carnis cõcupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium dei perseuerantiam bonæ conuersatiõis accepit.

QVOD PER CHRISTVM LIBERO BENE VTAMVR arbitrio. Caput XXV.

QVod nemo nisi per CHRISTVM libero bene utatur arbitrio, idẽ magister in epistola ad Mileuentanum Concilium data prædicat, dicẽs:

Aduerte

Aduerte tandem ó prauissimarum mentium doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis eius utit', in praeuaricationem praesumptione*concideret. Nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidentia regenerationis, statū pristinae libertatis, CHRISTI domini reformasset aduentus. Aliàs *incideret.

QVOD OMNIA SANCTORVM MERITA, DONA SINT DEI. CAPVT XXVI.

Vod omnia studia & omnia opera ac merita sanctorum ad dei gloriam laudemq; referenda sint. quia nemo ali unde ei placeat nisi ex eo quod ipse donauerit. in quam nos sententiā dirigit beatae recordationis papae Zozimi regularis autoritas, cū scribēs ad totius orbis episcopos ait: Nos autem instinctu dei (omnia enim bona ad autorem suum referenda sunt unde nascūtur) ad fratrum & coēpiscoporum nostrorum consciētiam uniuersa retulimus. Hunc autem sermonem syncerissimae ueritatis luce radiantem tanto Aphri episcopi honore uenerati sunt, ut ita ad eūdem uirum scriberent. Illud uero quod in literis, quas ad uniuersas prouincias curasti esse mittendas posuisti, dicens: Nos tamen instinctu dei, & caetera: sic accipimus dictum, ut illos qui contra dei adiutorium extollūt humani arbitrij libertatem, districto gladio ueritatis uelut cursim transiēs amputares. Quid enim tam libero fecisti arbitrio, quàm quod *uniuersam nostrae humilitatis conscientiam retulisti, & tamen instinctu dei factum esse fideliter sapienterq; uidisti, ueraciter fidenterq; dixisti? Ideo utiq;, qa praeparatur uoluntas à domino: Et ut boni aliquid agāt, paternis inspirationibus suorum ipse tangat corda filiorum. Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij dei sunt: ut nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, & in bonis quibusq; uoluntatis humanae singulis motibus, magis illius ualere non dubitemus auxilium.

Aliàs* uniuersa in.

Roma. 8. a.

QVOD OMNIS SANCTA COGITATIO ET MOTVS PIAE VOLVNTATIS, EX DEO SIT. CAP. XXVII.

ITa deus in cordibus hominum, atq; in ipso libero operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consiliū, omnisq; motus bonae uoluntatis ex deo sit. quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.

QVOD GRATIA DEI NON SOLVM PECCATA DIMITtit, sed etiam adiuuat ne cōmittantur. Caput XXVIII.

QVicunq; dixerit gratiā dei, qua iustificamur per IESVM Christum dominum nostrum, ad solam remissionē peccatorum ualere, quae iam cōmissa sunt, nō etiam ad adiutoriū gratiae, ut nō committantur, anathema sit.

De conse. dist. 4. c. placuit ut quicunq; dixerit.

Quod per

QVOD PER CHRISTI GRATIAM, NON SOLVM ADIUUAMUR ad non peccandum, sed etiam reueletur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetendum, quidue uitandum. Caput XXIX.

De conse. dist. 4. c. quisquis dixerit.

Visquis dixerit gratiam dei per IESVM Christum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandũ, quia per ipsum nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, & quid uitare debeamus: nõ autem per illã nobis præstari, ut quod faciẽdũ cognouimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema sit.

QVOD OMNES ORATIONES ECCLESIAE CHRISTI gratiam reformant, qua genus reparatur humanum ab æterna damnatione. Caput XXX.

Bsecrationum quoq; sacerdotalium sacramẽta respiciamus, quæ ab Apostolis tradita, in toto mundo, atq; in omni catholica ecclesia uniformiter celebrantur: ut legem credẽdi, lex statuat supplicãdi. Cum enim sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatiõe funguntur. apud diuinam clementiam humani generis agunt causam: & tota secum ecclesia congemiscente postulant & precantur, ut infidelibus donetur fides: ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus: ut Iudæis ablato cordis uelamine, lux ueritatis appareat: ut hæretici catholicæ fidei pceptiõe resipiscãt: ut schismatici spiritũ rediuiuæ charitatis accipiãt: ut lapsis pœnitẽtiæ remedia conferantur: ut deniq; catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cœlestis misericordiæ aula reseretur. Hæc autem non perfunctorie neq; inaniter à domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus: quandoquidem ex omni errorum genere plurimos deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filij claritatis suæ: & ex uasis iræ, faciat uasa misericordiæ. Quod adeo totũ diuini operis esse sentitur, ut hæc efficienti deo gratiarum semper actio, laudisq; confessio pro illuminatione talium uel correctione referantur.

QVOD GRATIAM DEI ETIAM BAPTIZANDORVM testetur instituta propagatio, cum exorcismis & exufflationibus spiritus ab eis expelluntur immũdi. Cap. XXXI.

De cõse. dis. 4. c. siue paruuli.

Llud etiam quod circa baptizandos in uniuerso mũdo sancta ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu. Cum siue paruuli, siue iuuenes ad regenerationis ueniunt sacramentũ: non prius fontem uitæ adeant, quàm exorcismis & exufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur: ut tunc uere appareat quãdo princeps mundi huius mittatur foras: & quomodo prius alligetur fortis, & deinceps uasa eius diripiantur, in possessionem translata uictoris: qui captiuã ducit captiuitatem, & dat dona hominibus.

Iohan. 12. c. Matth. 12. c. Psal. 67.

Quod omniũ

QVOD OMNIVM BONORVM AFFECTVVM ATQVE operum,& omnium studiorum,omniumq; uirtutum,quibus ab initio fidei ad deum tenditur,deum profitemur autorem:nec ideo tamen aufertur liberum arbitrium, sed liberatur. Caput XXXII.

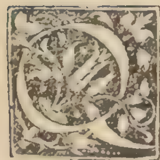

Mnium bonorum affectuum atq; operum,& omniũ studiorum,omniũq; uirtutum,quibus ab initio fidei ad deum tenditur,deum profitemur autoré.Et non dubitamus ab ipsius gratia omnia hominis merita præueniri:per quem fit ut aliqd boni & uelle incipiamus & facere.Quo utiq; auxilio & munere dei non aufertur liberum arbitrium,sed liberatur:ut de tenebroso lucidum,de prauo rectum,de languido sanum,de imprudente sit prouidum.Tanta enim est erga omnes homines bonitas dei,ut nostra uelit esse merita,quæ sunt ipsius dona:& pro his quæ largitus est,æterna præmia sit donaturus. Agit quippe in nobis,ut qd̃ uult,& uelimus,& agamus:nec otiosa esse in nobis patitũ quæ exercenda,non negligenda donauit,ut & nos cooperatores sim⁹ gratiæ dei:ac si quid in nobis ex nostra uiderimus remissione languescere,ad illum sollicite recurramus,qui sanat omnes languores nostros,& redimit de interitu uitam nostram:& cui cottidie dicimus:Ne nos inducas in tentationem,sed libera nos à malo. Psal.102. Matth.6.b

QVOD ADAM NON SIT FACTVS A DEO MORTALIS. CAPVT XXXIII.

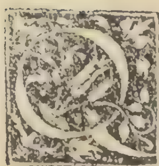
QVicunq; dicit Adam primũ hominem mortalem factum, ita ut siue peccaret,siue non peccaret,moreretur in corpore hoc,id est,de corpore exiret,non peccati merito,sed necessitate naturæ,anathema sit.

QVOD PARVVLI IN REMISSIONE PECCATORVM BAPTIZENTVR. CAPVT XXXIIII.

Vicunq; paruulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat,aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari,sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur:unde sit cõsequens,ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non uera,sed falsa intelligatur, anathema sit.quoniam non aliter intelligendum est quod ait Apostolus: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum,& per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransijt,in quo omnes peccauerunt,nisi quemadmodum ecclesia catholica ubiq; diffusa semper intellexit. Propter hanc eñ fidei regulã etiã paruuli qui nihil peccatorũ in seipsis adhuc cõmittere potuerunt,ideo in peccatorum remissionem ueraciter baptizantur,ut in eis regeneratione mundetur,quod generatione traxerunt. De cnosc. dist.4.c. placnit ut quicũq;. Ro.5.b.

QVOD NON SOLVM HVMILIS, SED ET VERAX ſanctorum uox eſt: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus. Caput XXXV.

1.Iohã.1.c. Vod ait ſanctus Iohannes apoſtolus: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt: quiſquis ſic accipiẽdum putauerit, ut dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatũ, nõ quia ueritas eſt, anathema ſit. Sequitur enim Apoſtolus & adiungit: Si autẽ cõfeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, qui remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi ſatis apparet, hoc non tantũ humiliter, ſed etiã ueraciter dici. Poterat enim Apoſtolus dicere: Si dixerimus non habemus peccatum, noſipſos extollimus, & humilitas in nobis nõ eſt. Sed cum ait: Noſipſos decipimus, & ueritas in nobis non eſt: ſatis oſtendit, eum qui dixerit ſe non habere peccatum, non uerum loqui, ſed falſum.

QVOD IN ORATIONE DOMINICA SANCTI PRO ſe dicant: Dimitte nobis debita noſtra. Caput XXXVI.

Matth.6.b. Vicunq; dixerit in oratione dominica ideo dicere ſanctos: Dimitte nobis debita noſtra, ut non pro ſeipſis hoc dicant, q̃a nõ eſt eis iam neceſſaria iſta petitio, ſed pro alijs qui ſunt in ſuo populo peccatores, & ideo non dicere unumquẽq; ſanctorum: Dimitte mihi debita mea, ſed dimitte nobis debita noſtra: ut hoc pro alijs potius quàm pro ſe iuſtus petere intelligatur, anathema ſit. Sanctus enim &
Iaco.3.a iuſtus erat apoſtolus Iacobus, cũ dicebat: In multis enim offendimus oẽs. Nam quare additum eſt, omnes, niſi ut iſta ſententia cõueniret, & pſalmo
Pſal.142. ubi legitur: Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabit̃ in conſpectu tuo omnis uiuens? Et in oratione ſapientiſſimi Salomonis:
Eccs.7.c Non eſt homo qui non peccet. Et in libro ſancti Iob: In manu omnis ho-
Iob.37.b minis ſignat, ut ſciat omnis homo infirmitatem ſuam. Vnde etiam Daniel
Daniel.9.d ſanctus & iuſtus, cum in oratione pluraliter diceret: Peccauimus, iniquitatẽ fecimus. & cætera, quæ ibi ueraciter & humiliter confitetur, ne putaret̃ quẽ-
Ibidem.e. admodum quidam ſentiunt, hoc non de ſuis, ſed de populi ſui dixiſſe peccatis, poſtea dixit: Cum orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei domino deo meo: noluit dicere, peccata noſtra, ſed, populi ſui dixit, & ſua: quoniam futuros iſtos, qui tam male intelligerent tanquàm propheta præuidit.

QVOD VERACITER DICATVR A SANCTIS, Dimitte nobis debita noſtra. Caput XXXVII.

Matth.6.b QVicunq; ipſa uerba dominicæ orationis ubi dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ita uolunt à ſanctis dici, ut humiliter non ueraciter hoc dicatur, anathema ſit. Quis enim ferat orantem nõ hominibus, ſed ipſi do-

mino mentiẽtem, qui labijs sibi dicit dimitti uelle, & corde dicit, quæ sibi dimittantur debita non habere?

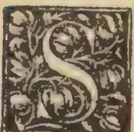
QVOD PER OFFENSAM PRAEVARICATIONIS Adæ totus homo secundum corpus & animam in deterius cõmutatus sit. Caput XXXVIII.

I quis per offensam præuaricationis Adæ non totum, id est secundum corpus & animam in deterius dicit hominem cõmutatum: sed animæ libertate illæsa durante, corpus tantũmodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus aduersatur scripturæ dicenti: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et, Nescitis quoniam cui obeditis, & à quo quis superatur eius seruus addicitur? Ezech.18.a Roma.6.c 2.Petri.2.d

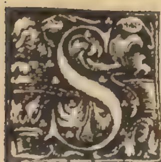
QVOD NON SOLI ADAE, SED ETIAM EIVS PROpagini præuaricatio sua nocuit: nec tantum mortem corporis, sed etiam animæ intulit. Caput XXXIX.

I quis soli Adæ præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse: aut certe mortem tantum corporis, quæ pœna peccati est, non autem & peccatum quod mors est animæ ꝑ unũ hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam deo dabit, contradicens Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransijt, in quo omnes homines peccauerunt. Roma.5.b

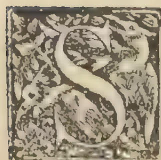
QVOD NON TANTVM INVOCATIONE HVMANA, gratia dei confertur, uerum etiam ipsa gratia facit ut inuocetur. Caput XL.

I quis inuocatione humana gratiam dei dicit posse conferri, non autem ipsam gratiã facere ut inuocetur à nobis, contradicit Esaiæ prophetæ, uel Apostolo idem dicenti: Inuentus sum à non quærẽtibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Esa.65.a. Roma.10.d

VTRVM VT PVRGEMVR A PECCATO VOLVNtatem nostram deus expectet. Caput XLI.

I quis ut à peccato purgemur, uoluntatem nostram deum expectare contendit, non autem ut etiam purgari uelimus, ꝑ sancti spiritus infusionem & operationem in nobis fieri cõfitetur, resistit ipsi spiritui sancto per Salomonem dicenti: Præparatur uoluntas à domino, Et Apostolo salubriter prædicanti: Deus est qui operatur in nobis & uelle & proficere pro bona uoluntate. Philip.2.b

SICVT AVGMENTVM, ITA ETIAM INITIVM FIDEI, qua ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, gratiæ donum est, non naturæ. Caput XLII.

Ro.4.a. I quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumq́ credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui iustificat impium, & ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, nō gratiæ donum, id est, per inspirationem spiritus sancti corrigentem uoluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus aduersarius approbat, beato apostolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in uobis bonum opus pficiet usq; in diem Christi Iesu. Et illud: Vobis datum est pro Christo, nō solum ut in eum credatis, uerum etiam ut pro illo patiamini. Et, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex uobis: dei enim donum est. Qui enim fidem qua in deum credimus, dicunt esse naturalem, omnes eos qui ab ecclesia Christi alieni sunt, quodāmodo fideles esse definiunt.

Philip.1.a. Ibidem g.b. Ephe.2.b.

VT CREDENTES, OBEDIENTES ET HVMILES simus, ipsius gratiæ donum est. Caput XLIII.

I quis sine gratia dei credentibus, uolentibus, desiderantibus, conantibus, studentibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri diuinitus: non autem ut credamus uelimus, uel hæc omnia sicut oportet agere ualeamus, per infusionē & inspirationē sancti spiritus in nobis fieri confitetur: & aut humilitati, aut obedientiæ humanæ subiungit gratiæ adiutorium, nec ut obedientes & humiles simus ipsius gratiæ donū esse consentit: resistit Apostolo dicenti: Quid enim habes, quod non accepisti? Et, Gratia dei sum id quod sum.

1.Cor.4.b. 1.Cor.15.b.

QVOD PER VIGOREM NATVRAE ET ABSQVE illuminatione & inspiratione spiritus sancti non possumus bonum aliquid quod ad salutem pertinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, aut consentire. Caput XLIIII.

I quis per naturæ uigorem bonum aliquid quod ad salutē ptinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, siue salutari, id est, euangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absq; illuminatione & inspiratione spiritus sancti, qui dat omnibus suauitatem, in consentiendo & in credendo ueritatem, hæretico fallitur spiritu, non intelligens uocem dei in euangelio dicentis: Sine me nihil potestis facere. Et illud Apostoli: Non quod idonei simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est.

Io.15.a. 2.Cor.3.b.

Qui alios

QVI ALIOS PER MISERICORDIAM, ALIOS VERO per liberum arbitrium ad gratiam baptiſmi poſſe uenire contendit, à recta fide probatur alienus. Caput XLV.

I quis alios per miſericordiam, alios uero per liberũ arbitriũ, quod in omnibus qui de præuaricatione primi hominis nati ſunt conſtat eſſe uitiatum, ad gratiam baptiſmi poſſe uenire contendit, à recta fide probatur alienus. Ille enim non omniũ liberum arbitrium per peccatum primi hominis aſſerit infirmatum, aut certe ita læſum putat, ut tamẽ quidam ualeant ſine reuelatione dei miniſteriũ ſalutis æternæ per ſemetipſos conquirere. Quod quàm ſit contrarium, ipſe dominus probat: qui non aliquos, ſed neminem ad ſe poſſe uenire teſtatur, niſi quẽ pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Et Apoſtolus: Nemo poteſt dicere, dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Iohan.6.e. Matth.16.c. 1.Cor.12.a.

LIBERVM VOLVNTATIS ARBITRIVM IN PRIMO homine amiſſum, non poteſt reddi, niſi à quo potuit dari. Caput XLVI.

Rbitrium uoluntatis in primo homine infirmatum, niſi per gratiam baptiſmi nõ poteſt reparari. Quod amiſſum, niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi. Vnde ueritas dicit: Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. Iohan.8.e

QVOD SICVT SINE GRATIA DEI HVMANA NAtura non potuit cuſtodire ſalutem acceptam, ſic ſine ea non poteſt reparare perditam. Caput XLVII.

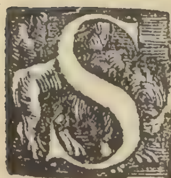
Atura humana etiam ſi in illa integritate in qua eſt condita pmaneret, nullo modo ſeipſam creatore ſuo non adiuuante ſeruaret. unde cum ſine dei gratia ſalutem non poſſit cuſtodire quam accepit, quomodo ſine dei gratia poterit reparare quod perdidit?

SICVT IN LEGE NON EST IVSTITIA, ITA nec per naturam. Caput XLVIII.

Icut eis qui uolentes in lege iuſtificari à gratia exciderunt, ueriſſime dicit Apoſtolus: Si in lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ſic eis qui gratiam quam cõmendat & percipit fides Chriſti putant eſſe naturam, ueriſſime dicitur: Si per naturam iuſtitia eſt, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. Iam hic enim erat lex, & non iuſtificabat: iam hic erat & natura, & non iuſtificabat. ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, ut & lex per illum impleretur, qui dixit: Non ueni ſoluere legem, ſed implere: & natura per Adam perdita, per illum repararetur, qui dixit, ueniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat. Galat.2.d. Matth.5.b. Lucæ.19.b

EPILOGVS QVID SECVNDVM SVPRADICTA SCRIpturarum testimonia, uel antiquorum patrum definitiones prædicare debeamus & credere. Caput XLIX.

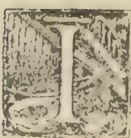
Ecundum suprascriptas sanctarum scripturarum sentẽtias, uel antiquorum patrum definitiones, hoc deo propitiante & prædicare debemus & credere, quod per peccatum primi hominis ita genus humanum sit inclinatum, ut nullus postea aut diligere deum, sicut oportuit, aut credere in deum, aut operari propter deũ quod bonum est possit, nisi eum gratia misericordiæ diuinæ præuenerit. Vnde & Abel iusto, & Noë &, Abrahæ, & Isaac, & Iacob, omniq́ antiquorum sanctorum multitudini illam præclaram fidem, quam in ipsorum laude prædi-
Heb.11.a. cat apostolus Paulus, non per bonum naturæ, quod prius in Adam datũ fuerat, sed per gratiam dei credimus fuisse collatam. Quam gratiam etiam post aduentum domini omnibus qui baptizari desiderant, nõ in libero arbitrio haberi, sed Christi nouimus simul & credimus largitate cõferri, secun-
Philip.1.d dum illud quod iam sæpe dictum est & prædicat Paulus apostolus: Vobis donatum est pro Christo non solum ut in eum credatis, sed etiam ut ꝓ eo
Philip.1.a patiamini. Et illud: Deus qui cœpit in uobis bonum opus, perficiet usque in
Ephe.2.b. diem domini nostri. Et illud: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc nõ ex
1.Cor.7.c uobis, dei enim donum est. Et quod de seipso ait Apostolus: Misericordiã consecutus sum, ut fidelis essem. Non dixit quia eram, sed ut essem. Et illud
1.Cor.4.b Quid habes quod non accepisti? Et illud: Omne datum bonum, & omne
Iaco.1.c. donum perfectum desursum est, descendens à patre luminũ. Et illud: Ne-
Iohan.3.d mo habet quicquàm, nisi illi datum fuerit desuper.

QVOD POST ACCEPTAM BAPTISMI GRATIAM OMNES baptizati Christo auxiliante & cooperante, quæ ad animæ salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare uoluerint, adimplere. Caput L.

Oc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod post acceptam baptismi gratiam, omnes baptizati Christo auxiliante & cooperante quæ ad saluté animæ pertinẽt, possint & debeãt, si fideliter laborare uoluerint adimplere. Aliquos uero ad malũ diuina potestate prædestinatos esse, non solũ non credimus, sed etiam si sunt qui tantum mali credere uelint, cum omni detestatione illis anathema dicimus.

QVOD DEVS NVLLIS PRAECEDENTIBVS BONIS MERItis, & fidẽ & amorẽ sui prius inspirat. Caput LI.

N omni opere bono non nos incipimus, & postea per dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nullis præcedentibus bonis meritis & fidem, & amorem sui prius inspirat: ut & baptismi sacramenta

fideliter

fideliter requiramus,& post baptismum cum ipsius adiutorio ea quæ sibi sunt placita implere possimus. Vnde manifestissime credendum est,quod & illius latronis, quem dominus ad paradisi patriam reuocauit,& Cornelij Centurionis,ad quem angelus domini missus est, Zachæiq; qui ipsum dominum suscipere meruit,illa tam admirabilis fides non fuerit de natura, sed diuinæ gratiæ largitate donata.

Luc.23.f. *Actu.10.a.* *Luc.19.a.* *Hoc est ultimū caput horū triginta, quæ mihi uidentur addita ex cōcilio Mileuentano. Nā quædā citat Gratianus. Quæ sequūtur erāt in uetusto codice.*

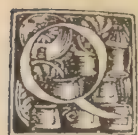
DE SACRAMENTO BAPTISMI. CAPVT LII.

Aptisma unum est:sed in ecclesia,ubi una fides est: ubi in nomine patris & filij & spiritus sancti datur. Et ideo si qui apud illos hæreticos baptizati sunt,qui in sanctæ trinitatis confessione baptizant,& ueniunt ad nos,recipiantur quidem quasi baptizati,ne sanctæ trinitatis inuocatio uel confessio annulletur: sed doceantur ante & instruantur,quo sensu sanctæ trinitatis mysterium in ecclesia teneatur:& si consentiunt credere,uel acquiescūt confiteri,purgati iam fidei integritate confirmentur manus impositione.Si uero paruuli sunt,uel hebetes,qui doctrinam non capiant,respondeāt pro illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi:& sic manus impositione, & chrismate cōmuniti,eucharistiæ mysterijs admittantur.Illos autem qui nō sanctæ trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati sunt, & ueniunt ad nos,baptizari debere pronunciamus,non rebaptizari. Neq; enim credendum est eos fuisse baptizatos,qui nō in nomine patris & filij & spiritus sancti iuxta regulam à domino positam tincti sunt,ut sunt Pauliani,Procliani,Borboritæ,Siphori,qui nunc uocantur Bonosiani,Fotiniani,Montani, & Manichæi,uariata impietatis germina:uel cæteræ istorum originis siue ordinis pestes, quæ duo principia sibi ignota introducunt, ut Cerdon & Marcion: uel contraria, ut Manichæus:uel tria & barbara, ut Fetianus & Theodosius:uel multa,ut Valētinus:uel Christum hominem fuisse absq; deo, ut Cerinthus, Hebion, Arthemon & Fotinus. Ex istis inquam si qui ad nos uenerint,non requirendum ab eis utrum baptizati sint an non, sed hoc tantū,si credāt ecclesiæ fidem.Et baptizent̃ ecclesiæ baptismate.

Ephe.4.b. *Matth.28.d.* *De cōse.dis.4.c. hi qui apud.* *Aliàs Theodotus.*

DE EVCHARISTIA. CAPVT LIII.

Votidie eucharistiæ communionem percipere,nec laudo, nec reprehendo.Omnibus tamen dominicis diebus communicādum suadeo & hortor,si tamen mens in affectu peccandi nō sit. Nam habentem adhuc uoluntatem peccandi, grauari magis dico eucharistiæ perceptione quàm purificari: & ideo quamuis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cætero uoluntatem, & communicaturus satis-

De cōse.dis.2.c.qontidie.4.sentē.dis.12 c.institutum est.

Lachrymis & orationibus satisfaciendum.

faciat lachrymis & orationibus, & confidens de domini miseratiōe, qui peccata piæ confessioni donare consueuit, accedat ad eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico, quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina post baptismū cōmissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum cōmunioni sociari, si uult non ad iudicium & condemnationem sui eucharistiam percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina nō negamus: sed mutato prius seculari habitu, & cōfesso religionis studio p uitæ correctionem, & iugi imò ppetuo luctu miserante deo: ita dumtaxat, ut contraria pro his quæ pœnitet, agat: & eucharistiā omnibus dominicis diebus supplex & submissus usq; ad mortem percipiat.

PVBLICA POENITENTIA.

SECRETA SATISFACTIO.

DE POENITENTIA. CAPUT LIIII.

4. sentē. dis. 14. c. 1. & dis. 15. c. his respondeti.

Oenitentia uera, est pœnitenda non admittere, & admissa deflere. Satisfactio pœnitentiæ, est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.

DE DIVINIS PROMISSIONIBVS. CAP. LV.

Meletiani. Tertullianus.

N diuinis repromissionibus nihil terrenū uel transitoriū expectamus, sicut Melitani sperant. Non nuptiarum copulam, sicut Cerinthus & Marcus delirant. Nō quod ad cibū uel ad potum ptinet, sicut Papia autore, Irenæus, & Tertullian9, & Lactantius acquiescunt. Neq; post mille annos post resurrectionē regnū Christi in terra futurū, & sanctos cum illo in delitijs regnaturos speramus, sicut Nepos docuit, qui primā iustorum resurrectionem, & secundā impiorum confinxit: Et inter has duas mortuorum resurrectiones, gentes ignorātes deum in angulis terrarum in carne seruandas: quæ post mille annos regni in terra iustorum instigante diabolo mouendæ sunt ad pugnam contra iustos regnantes, & domino pro iustis pugnante imbre igneo cōpescendas, atq; ita mortuas cum cæteris in impietate ante mortuis ad æterna supplicia in incorruptibili carne resuscitandas.

QVOD NVLLVS SALVETVR, NISI DEO AVTORE. Caput LVI.

Vllum credimus ad salutem nisi deo inuitante uenire. Nullum inuitatum salutem suam nisi deo auxiliāte operari. Nullum nisi orantem auxilium promereri. Nullū dei uoluntate perire, sed per seipsum pro electione arbitrij, ne ingenuitatis libertas atq; potestas semel homini attributa ad seruilem cogatur necessitatem.

QVOD MALVM NON SIT A DEO. CAP. LVII.

Alum uel malitia non est à deo creata, sed à diabolo inuenta: qui & ipse bonus à deo creatus est. Sed quia libero arbitrio utpote rationalis creatura à deo commissus est, & cogitandi acceperat facul

rat facultatem, scientiã boni uertit ad malum, & multa cogitando factus est inuentor mali, & quod in se perdiderat, inuidit in alijs: nec contentus solus perire, suasit alijs: ut qui esset suæ malitiæ inuentor, fieret & aliorum autor: & ex eo malum uel malitia *percucurrit in cæteras rationales creaturas. Al's *peruenit.

QVOD NIHIL SIT IMMVTABILE NISI SOLVS DEVS. Caput LVIII.

Nde cognoscimus nihil esse natura immutabile, nisi solum deum patrem, & filium, & spiritum sanctum: qui mutari nõ potest à bono: quia natura possidet bonũ, nec potest aliud quid esse quàm bonus.

DE ANGELICA SANCTITATE. CAP. LIX.

Ngeli uero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseuerãt, nõ natura possident bonum ut non mutarentur cum cæteris, sed arbitrio seruantes bonam uoluntatem, & bonum conditionis, & fidẽ suo domino. Propter quod & merito ab ipso domino sancti angeli uocantur, quod tenuerunt arbitrio sanctitatem, nec sociorum exemplo deuiauerunt à bono.

QVOD OMNIVM CREATVRARVM SIVE SPIRITAlium, siue corporalium bona est substantia, & mali nulla natura. Caput LX.

Ides uera quæ est catholica, omniũ creaturarum siue spiritalium, siue corporalium bonam confitetur substantiam, & mali nullam esse naturam: quia deus qui uniuersitatis est conditor, nihil nõ bonum fecit. Vnde & diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia male usus est, & in ueritate non stetit, non in contrariam substantiam transijt, sed à summo bono cui debuit adhærere, discessit. Hoc nõ erat in uetusto codice.

QVOD VIRTVTES ANGELICAE, LAPSIS SVPERbientibus angelis in contemplatione conditoris æterna stabilitate subsistunt. Caput LXI.

Irtutes angelicæ, quæ in diuino amore fixæ perstiterunt lapsis superbientibus angelis, hoc munere retributionis acceperũt, ut nulla iam rubigine surrepentis culpæ mordeantur: ut & in cõtemplatione conditoris sine felicitatis fine permaneant: & in hoc sic conditæ æterna stabilitate subsistunt. Nec hoc.

QVOD PER LIBERVM ARBITRIVM ANGELI STARE aut cadere poterant, sed post malorum casum boni confirmati sint. Caput LXII.

Ales creati sunt angeli, ut si uellẽt in beatitudinis luce persisterẽt: si autem uellent, etiam labi potuissent. Vnde & satan cũ sequenti Nec hoc.

bus legionibus cecidit. Sed post eius lapsum ita confirmati sunt angeli qui perstiterunt, ut cadere omnino non possint: quia ne omnino iam caderēt, uirtutem incōmutabilitatis acceperunt.

QVOD NVPTIAE BONAE SINT. CAPVT LXIII.

BOnæ sunt nuptiæ, sed causa filiorum & compescendæ fornicationis obtentu.

QVOD NON SVFFICIAT CONTINENTIA SIBI ad beatitudinem sine uacatione. Caput LXIIII.

MElior est continentia, sed non sibi sufficit ad beatitudinem, si pro solo amore pudicitiæ retinetur, sed si & cum affectu causa uacandi domino eligatur: alioquin diuortium magis coniugij uidebitē esse, quàm appetitio castitatis.

QVOD VIRGINITAS ET NVPTIIS ET CONTINENtiæ præcellit. Caput LXV.

VIrginitas utroq; bono præcelsior est: quia & naturā uincit & pugnā: Naturam, corporis integritate: pugnam, pace castimoniæ, quæ pro solo amore pudicitiæ in pace est.

DE CIBORVM ACCEPTIONE. CAPVT LXVI.

1.Timo.4.a BOnum est cibum cū gratiarum actione sumere: & quicquid deus præcepit edendum est. Abstinere autem ab aliquibus nō quasi à malis, sed quasi non necessarijs, non est malum. Moderari uero eorum usum pro necessitate & tempore, proprie Christianorum est.

QVOD NVPTIAE NON SINT MALAE. CAP. LXVII.

MAlas uero dicere nuptias uel fornicationi comparandas, aut stupro, cibos quoq; credere malos, uel malicias causare percipientibus, nō est Christianorum, sed proprie Hierarchitarum & Manichæorum.

Encratitarū puto legendum.

QVOD NON SINT NVPTIAE VIRGINITATI COAEQVANDAE. CAP. LXVIII.

Aliâs Sacratæ deo uirg.

SAcratæ uero uirginitati nuptias coæquare, aut pro amore castigādi corporis, abstinentibus à uino uel carnibus nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Iouiniani est.

BEATAM VIRGINEM SEMPER FVISSE VIRGINEM. CAPVT LXIX.

INtegra fide credendum est, beatam Mariam dei Christi matrē, & uirginem concepisse, & uirginem genuisse, & post partum uirginem permansisse. Nec est blasphemiæ Heluidij acquiescēdum, qui dixit: Fuit uirgo ante partum, non uirgo post partum.

De elemētis

DE ELEMENTIS MVNDI. CAP. LXX.

ELementa, id est, cœlum & terram non credamus abolenda per ignem, sed in melius cōmutanda. figurā quoq; mundi, id est, imaginem, non substantiam transituram.

DE FACVLTATIBVS EROGANDIS. CAP. LXXI.

BOnum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius est pro intentione sequendi dominum in simul donare, & absolutum sollicitudine, cum Christo egere. *Matt.19.c.*

QVAE SINT ILLA QVAE CLERICATVM IMPEDIVNT. CAPVT LXXII.

MAritum duarum post baptismum matronarum clericum nō ordinandum: neq; eum qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit. Nec illum qui uiduam, aut repudiatam, uel meretricem in matrimoniū sumpsit. Neque eum qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua uel iusto iniustóue timore superatus truncauerit. Neque illum qui usuras accepisse conuincitur, aut in scena lusisse dinoscitur. Neque eum qui publica pœnitētia mortalia crimina deflet. Neque illum qui aliquando in furiam uersus insaniuit, uel * afflictione diaboli uexatus est. Nec eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis magi pecuniam offert. *Al's concubinam immatronalem.* *Al's uel iuste uel iniuste uel timore.* *Dist.50.c.ex pœnitentibus.* *Al's * afflatione.* *Act.8.d*

DE RELIQVIIS SANCTORVM. CAP. LXXIII.

SAnctorum corpora, & præcipue beatorum martyrum reliquias, ac si Christi membra syncerissime honoranda, & basilicas eorum nominibus appellatas uelut loca sancta diuino cultui mancipata, affectu pijssimo & deuotione fidelissima adeundas credimus. Si quis cōtra hanc sententiam uenerit, non Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur.

DE CATECHVMENIS DEFVNCTIS, ET MARTYRIBUS non baptizatis. Caput LXXIIII.

BAptizatis tantum iter esse salutis credimus. Nullum catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctum uitam æternam habere credimus, excepto martyrio ubi tota baptismi sacramenta cōplentur. Baptizandus confitetur fidem suam coram sacerdote: & interrogatus respondet. hoc & martyr coram persecutore facit, qui & cōfitetur fidem suam, & interrogatus respondet. Ille post confessionem uel aspergitꝰ aqua uel intingitur. & hic uel aspergitur sanguine, uel cōtingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit spiritum sanctum. hic habitaculum efficitꝰ spiritus sancti *De conse.dist. 4.c. chatecumenum.* *4.sent.dist.4.c.his autem.*

Matth.10.c. ritus sancti, dum non est ipse qui loquitur, sed spiritus patris qui loquitur
Cõmunicat euch.in commemoratione mortis domini. in illo. Ille cõmunicat eucharistiæ in cõmemoratiõe mortis domini. hic ipsi Christo cõmoritur. Ille confitetur se mundi actibus renunciaturum, hic ipsi renunciat uitæ. Illi peccata omnia dimittuntur. in isto extinguuntur.

QVALITER EVCHARISTIA OFFERATVR. CAPVT LXXV.

IN eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis falluntur * imagine, sed uinum cum aqua mixtum: quia & uinum fuit in redemptionis nostræ mysterio, cum dixit: Non bibã amodo de hoc genimine uitis: Et aqua mixtum, non quod post cœnam da batur, sed quod de latere eius lancea perfosso aqua cum sanguine egressa, uinum de uera eius carnis uite cum aqua expressum ostendit.

Als * causa, Matth.26.c. Iohan.16.c

DE HVMANA CARNE. CAPVT LXXVI.

BOna est caro nostra, & ualde bona, utpote à bono solo deo condita: & non est mala, ut uolunt Sethianus, & Ophianus, & Patricianus: nec mali causa, ut docuit Florianus: nec ex malo & bono compacta, ut Manichæus blasphemat. Sed cum sit creatiõe bona, arbitrio animæ efficitur nobis uel bona uel mala: non immutatione substantiæ, sed executionis mercede. Ipsa enim est quæ stabit ante tribunal Christi: in qua perferat anima propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum.

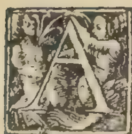
Aliâs referat anima 2. Cor.5.b.

QVOD IN RESVRRECTIONE, SEXVS NON IMMVTABITVR. CAPVT LXXVII.

IN resurrectione ex mortuis sexus forma nõ mutabitur, sed uir mortuus resurget in forma uiri, & fœmina in forma fœminæ, carens tantum sexuum in hac uita conditione, non specie naturali: ne non sit uera resurrectio, si non id resurgit quod cadit.

QVOD ANTE PASSIONEM DOMINI, SANCTORVM animæ in inferno detinebantur. Cap. LXXVIII.

ANte passionem domini omnes animæ sanctorum in inferno sub debito præuaricationis Adæ tenebantur, donec autoritate domini per indebitam eius mortem à seruili conditione liberarentur.

QVOD POST ASCENSIONEM, SANCTORVM ANImæ cum Christo sint. Caput LXXIX.

POst ascensionem domini ad cœlos, omnium sanctorum animæ cum Christo sunt, & exeuntes de corpore ad Christum uadunt, expectãtes

expectantes resurrectionem corporis sui, ut ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipso pariter immutentur: sicut & peccatorum animæ in inferno sub timore positæ, expectant resurrectionem corporis sui, ut cũ ipso ad pœnam detrudantur æternam.

DE PECCATORVM VENIA. CAPVT LXXX.

POenitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiam si in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: quia propositũ dei, quo decreuit saluare quod perierat, stat immobile: & ideo quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ si tempus conceditur: siue publica confessione, si continuo uita exceditur, uenia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, qui nõ uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus miseratione domini uiuat. Si quis aliter de iustissima dei pietate sentit, non Christianus, sed Nouatianus est.

Publica lamẽtatio. Hunc locum & cũ qui sequitur, quidã deprauarat. Luc.19.b. PVBLICA CONFESSIO. *Ezech.18.g. & c.33.c.*

QVOD DIABOLVM LATEANT COGITATIONES. CAPVT LXXXI.

INternas animæ cogitationes diabolum non uidere, certi sumus: sed motibus eas corporis ab illo & affectionum indicijs colligi experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille nouit, ad quem dicitur: Tu solus nosti corda filiorum hominum. *2.Para.6.f.*

QVOD NON SEMPER MALAE COGITATIONES à diabolo emergant. Caput LXXXII.

NOn omnes malæ cogitationes nostræ semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquotiens ex nostri arbitrij motu emergunt. Bonæ autẽ cogitationes semper à deo sunt.

QVOD DAEMONES ANIMABVS HOMINVM NON immisceantur, sed applicentur. Caput LXXXIII.

DAemones per energicam operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressione uniri. Illabi autem menti, illi soli possibile est qui creauit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ.

Aliâs per energiam non cred. 2.sen.dis.8.c.illud.

DE SIGNIS ET VIRTVTIBVS. CAP. LXXXIIII.

SIgna & prodigia & sanitates etiam peccatores in nomine domini facere ab ipso deo didicimus: & cum alios hac præsumptione iuuent, sibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent: quia gloriantur in dato falso, nõ meritis debito. *Matth.7.c*

Quod nul-

QVOD NVLLVS SIGNIS SANCTVS SIT. CAPVT LXXXV.

SIgnis & prodigijs clarum posse fieri Christianum, non tamen sanctũ, si intemperatis & asperis moribus agat: Temperatis autẽ & placitis moribus, etiam absq; signorum efficacia, & sanctum & perfectum & dei hominem fieri recte credimus.

QVOD NVLLVS SANCTORVM CARET PECCATO, licet affectu teneat sanctitatem. Caput LXXXVI.

NVllus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus uel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Nõ enim naturæ humanæ uiribus, sed propositi adiumento per dei gratiam acquirimus sanctitatem. Et ideo ueraciter se omnes sancti pronunciant peccatores, quia in ueritate habent quod plangant, etsi non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

DE PASCHALI SOLENNITATE. CAP. LXXXVII.

PAscha, id est, dominicæ resurrectionis solennitas, ante trãsgressum uernalis æquinoctij & quartædecimæ lunæ perfectionem, non potest celebrari, in eodem mense natæ.

QVOD ANIMA AD IMAGINEM DEI creata sit. Caput LXXXVIII.

PRopter nouellos legislatores, qui ideo animam tantum ad imaginem dei creatam dicunt, ut quia deus incorporeus recte creditur, etiã incorporea anima esse credatur: libere confitemur imaginem in æternitate, similitudinem in moribus inueniri.

In uetusto codice hæc erant in fine, sed ut appareret aliquid omissum uitio scriptoris. Censuimus apponendum, ut à studiosis inquiratur.

nostrum spirare uiuere est, ita & dei spirare uiuificare est. Substantia itaq; animæ quadri moderatione subsistit, Sensu, uoluntate, cogitatione, sapientia. Sensus pertinet ad uitam, cogitatio ad consilium, sapiẽtia ad intellectũ, uoluntas ad definitionem. Hac substantia ueluti pelle, creatoris sui dispositione, uestitur.

DEFINITIONVM ECCLESIASTICORVM DOGMATVM, FINIS.

CHONRADVS PELLICANVS MINORITA LECTORI SALVTEM.

On te lateat candide lector, nos quàm fieri potuit succinctissime, non insigniter modo dictorũ sentẽtiarũq; celebriũ in hoc Tert. indice summã esse cõplexos, sed & dogmata quædã, nobis, qui hactenus in recẽtiorum istorũ collectaneis, quos scholasticos uocãt, tantum uersati sumus, paradoxorũ loco futura. Quæ mi lector rogo nolis ante reijcere detestariue quã ipsius autoris libellos perlegeris, obseruaturus quis scripserit, quo tẽpore, & qua motus ratione. Literas sacras tractat mira grauitate & eruditione absq; argutijs sophisticis & curiosis quæstionibus, quibus à tẽporibus Petri Langobardi Euangelica doctrina miserandũ in modũ, non modo obruta sed ferme extincta est. Quanti uero religionem Christianam fecerit, uel hinc colligere licet, quod tantũ laboris subierit pro hac asserenda aduersus hæreticos: nisi docte scribere non est laborare. Sed tamẽ ut nihil ex omni parte beatum, notatus est in libello de Monogamia uelut aduersans apostolicæ doctrinæ, quæ secũdas nuptias permittit. Verũ ipse fortassis non tam ad Montani dogma respexit quàm ad suum seculum, in quo propter continuas persecutiones & aduentũ Christi qui in horas à ueteribus expectabatur, non admodum uacabat implicari matrimonio rei negociosissimæ. Vnde etiã in persecutione nõ esse fugiẽdum solidis scripturæ locis probauit, ad ea potissimũ tempora respiciens. Cõmentitium Montani Paracletum quanquam passim admiratur, nihil tamen est ab illo periculi in hijs saltem libris qui nunc inuulgati sunt. Aeditionem utriusq; testamenti Græcam suo more passim interpretatur, quam consuetudinem ueteribus fuisse Theologis uidemus. At nos hodie propensi sumus ad damnãdum, nihil ipsi interim præstantes, quo uel pilo homines reddantur meliores. Temere definimus absq; scripturarum testimonijs presertim si quis commodo nostro priuato uel ceremonijs quibus præstigiæ uulgo ob oculos offundũtur, instigãte diabolo tentet obstrepere. Et dogmatũ quidem nostrorũ numero indies aliquid accedit, at mores Christiani quotidie magis ac magis degenerant, in Iudaicos planè & Ethnicos & utinam non deteriores. Quin potius igitur sic nobis in mentem uenit, de Tertulliano, Antiquissimus est omnium Theologorum Latinorum, Apostolorũ tempori uicinus, ab horum discipulis mysteria religionis didicit. Condonemus uti sui seculi more loquatur aliquando. Remittamus hic nostrã austeritatẽ, quem rigorem Theologicũ schola uocat. Sed hauddubie ut quisq; est optimus, ita minime offendetur, uetustissimum scriptorem cum reuerẽtia lecturus, & Beato Rhenano, cui hæc æditio magnis sudoribus constitit, gratiam habiturus minime uulgarem. Vale.

Ff Achilles

Carthago

Ceremoniæ

Christianorū

Deus po-

minus

Exemplum

Gehenna

Haesitat

Ab impatien

Mores

Odij iu-

ad

Eleutherij

Virginem

FINIS.

Pagina .291 uersu.36 uno recognoscas, lege uino recognoscas.

